

Magyar Írók Levelezése

Magyar Írók Levelezése

Sorozatszerkesztő
DEBRECZENI ATTILA
SZILÁGYI MÁRTON

A borítón látható kép
a Nagy Francia Enciklopédia illusztrációja:
L'art d'écrire
(Encyclopédie, Recueil de Planches II., Paris, 1763)

ARANKA GYÖRGY
LEVELEZÉSE

I. KÖTET
1767–1794

Sajtó alá rendezte
BIRÓ ANNAMÁRIA

Debreceni Egyetemi Kiadó
Debrecen University Press
2024

A kötet az HUN-REN–DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport programja keretében jött létre.

Megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap Könyvkiadás Kollégiuma támogatta.

Nemzeti
Kulturális
Alap

A Magyar Tudományos Akadémia Textológiai Munkabizottsága által
elismert kritikai szövegkiadás.

Lektor

SZILÁGYI MÁRTON

A latin nyelvű levelek átiratait átnézte és a fordításokat készítette:
RÉDEY-KERESZTÉNY JÁNOS

© Biró Annamária, 2024

© Debreceni Egyetemi Kiadó,

beleértve az egyetemi hálózaton belüli elektronikus terjesztés jogát is, 2024

ISSN 2676-9239

ISBN 978 963 615 197 3

Kiadta: a Debreceni Egyetemi Kiadó, az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének a tagja

Felelős kiadó: Karácsony Gyöngyi főigazgató

Olvasószerkesztő: Kenyhercz Róbert

Tördelés, tipográfia: Juhászné Marosi Edit

A nyomdai munkálatok a Kapitális Nyomdában készültek

Felelős vezető: Kapusi József

Készült Debrecenben, 2024-ben

TARTALOM

SZÖVEGEK

Keltetett levelek

1767

1. Aranka György – Az Erdélyi Főkonzisztóriumnak, Szék, 1767. június 10..... 17
 2. Aranka György – Wass Ádámnak, Szék, 1767. június 12. 18

1768

3. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, h. n., 1768. szeptember 20. 19

1771

4. Aranka György – Teleki Sámuelnek, Marosvásárhely, 1771. szeptember 8. 19
 5. Aranka György – Cornides Dánielnek, Marosvásárhely, 1771. október 9. 20

1776

6. Aranka György – Apor Lászlónénak, Marosvásárhely, 1776. augusztus 22. 21

1777

7. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, [Vyškov], 1777. július 5. 21

1778

8. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Bielitz, 1778. április 16. 22
 9. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Trautenau, 1778. szeptember 27. 24
 10. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, h. n., 1778. november 16. 25
 11. Aranka György – Bánffy Györgynek, Marosvásárhely, 1778. november 20. ... 26

1779

12. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, [Rusko], 1779. április 10. 26
 13. Aranka György – Teleki [Lászlónak?], Marosvásárhely, 1779. április 13. 28
 14. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, [Skała], 1779. augusztus 1. 29
 15. Aranka György – Teleki Lászlónak, Marosvásárhely, 1779. december 12. 30

1780

16. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, [Hrymailiv], 1780. május 15. 31

1781

17. Aranka György – Cornides Dánielnek, Marosvásárhely, 1781. június 3. 32

1782	
18. Aranka György – [Brukenthal Sámuelnek], Borgó, 1782. március 6.	32
19. Aranka György – Teleki Imrének, Marosvásárhely, 1782. november 25.	34
1783	
20. Aranka Görgy – Bethlen Pálnak, Borgó, 1783. augusztus 17.	35
21. Aranka György – Cornides Dánielnek, Borgó, 1783. szeptember 3.	36
22. Aranka Görgy – Bethlen Pálnak, Borgó, 1783. szeptember 21.	38
1784	
23. Aranka György – [Brukenthal Sámuelnek], Borgó, 1784. január 22.	40
24. Aranka György – Bethlen [Pálnak?], Beszterce, 1784. április 11.	40
25. Aranka György – Bethlen [Pálnak?], Marosvásárhely, 1784. szeptember 24. ..	41
26. Aranka György – Bethlen [Pálnak?], Marosvásárhely, 1784. október 14.	41
27. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Chorostkow, 1784. november 7.	45
1785	
28. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Zbarazs, 1785. január 8.	46
29. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Zbarazs, 1785. április 20.	48
1787	
30. Aranka György – Cornides Dánielnek, Marosvásárhely, 1787. május 21.	50
31. Aranka György – A Magistratusnak, Marosvásárhely, 1787. június 15.	51
32. Aranka György – Cornides Dánielnek, Marosvásárhely, 1787. szeptember 16.	52
33. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Chorostkow, 1787. november 18.	54
1788	
34. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, [Mikulińce?], 1788. július 25.	54
35. Szathmári Pap Mihály – Aranka Györgynek, Kolozsvár, 1788. augusztus 15. ..	56
1789	
36. Aranka György – Zilai Sámuelnek, h. n., 1789. január 10.	57
37. Aranka György – Teleki Imrének, Marosvásárhely, 1789. január 28.	59
38. Szathmári Pap Mihály – Aranka Györgynek, Kolozsvár, 1789. április 14.	60
39. Aranka György – Ismeretlennek, Marosvásárhely, 1789. május 17.	62
40. Aranka György – Ismeretlennek, Marosvásárhely, 1789. május 27.	63
41. Aranka György – Ráday Gedeonnak, h. n., [1789]	63
42. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek, Pest, 1789. június 9.	66
43. Aranka György – Ráday Gedeonnak, h. n., [1789. június 9 után]	67
44. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Kassa, 1789. július 10.	68
45. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek, Pest, 1789. július 22.	71
46. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Alsóregmec, 1789. augusztus 13.	74
47. Újfalvy Krisztina – Aranka Györgynek, Mezőcsávás, 1789. augusztus 24.	76
48. Aranka György – Ráday Gedeonnak, Marosvásárhely, 1789. augusztus 26. ...	77

49. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Miskolc, 1789. augusztus 26.	80
50. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Kassa, 1789. szeptember 7.....	81
51. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek, Pest, 1789. szeptember 13.	87
52. Aranka György – Ráday Gedeonnak, Marosvásárhely, 1789. szeptember 26.	88
53. Aranka György – Ismeretlennek, Marosvásárhely, 1789. október 25.	90
54. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Trembowla, 1789. október 31.	91
55. Benkő József – Aranka Györgynek, Középpajta, 1789. november 8.	92
56. Aranka György – Ismeretlennek, Marosvásárhely, 1789. november 13.	93
57. Aranka György – Ismeretlennek, Marosvásárhely, 1789. november 29.	94
58. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Kassa, 1789. december 20.	95
59. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Kassa, 1789. december 21.	97
60. Aranka György – Ismeretlennek, Marosvásárhely, 1789. december 27.	98
61. Vitéz Imre – Aranka Györgynek, Eger, 1789. december 28.	99
62. Aranka György – Ráday Gedeonnak, Marosvásárhely, 1789. december 29.	100

1790

63. Aranka György – Teleki Imrének, Marosvásárhely, 1790. január 16.	101
64. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Kassa, 1790. január 25.	101
65. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Kassa, 1790. január 26.	102
66. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek, Pest, 1790. január 30.	103
67. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek, Pest, 1790. február 16.	104
68. Aranka György – Ráday Gedeonnak, Marosvásárhely, 1790. február 28. ...	105
69. Vályi András – Aranka Györgynek, Miskolc, 1790. március 5.	106
70. Aranka György – Ismeretlennek, Marosvásárhely, 1790. március 12.	107
71. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Trembowla, 1790. március 15.	109
72. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Kassa, 1790. március 25.	110
73. Vályi András – Aranka Györgynek, h. n., 1790. március 31.	114
74. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Trembowla, 1790. április 3.	115
75. Aranka György – Ráday Gedeonnak, Marosvásárhely, 1790. április 7.	115
76. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek, Pest, 1790. április 21.	116
77. Böltskéri József – Aranka Györgynek, Ócsa, 1790. április 27.	117
78. Aranka György – Ráday Gedeonnak, Marosvásárhely, 1790. április 28.	118
79. Prónay Sándor – Aranka Györgynek, Almás, 1790. június 4.	119
80. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Alsóregmec, 1790. július 1.	120
81. Prónay Sándor – Aranka Györgynek, Almás, 1790. augusztus 3.	121
82. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Alsóregmec, 1790. augusztus 21. ...	125
83. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Trembowla, 1790. szeptember 4.	126
84. Prónay Sándor – Aranka Györgynek, Pest, 1790. szeptember 5.	127
85. Id. Teleki Domokos – Aranka Györgynek, Marosvásárhely, 1790. szeptember 12.	129
86. Aranka György – Teleki Imrének, Marosvásárhely, 1790. szeptember 29. ..	129
87. Kendeffi János – Aranka Györgynek, Göttingen, 1790. október 30.	131
88. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Tokaj, 1790. november 2.	133
89. Prónay Sándor – Aranka Györgynek, Pozsony, 1790. november 22.	135

90. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Bukarest, 1790. november 28.	137
91. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Slăvești, 1790. december 22.	138
92. Prónay Sándor – Aranka Györgynek, Pozsony, 1790. december 24.	140
1791	
93. Batsányi János – Aranka Györgynek, Kassa, 1791. január 6.	143
94. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Alsóregmec, 1791. január 7.	146
95. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Slăvești, 1791. január 21.	149
96. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Érsemjén, 1791. január 24.	150
97. Prónay Sándor – Aranka Györgynek, Pozsony, 1791. január 25.	152
98. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Lőcse, 1791. február 19.	154
99. Prónay Sándor – Aranka Györgynek, Pozsony, 1791. február 26.	155
100. Aranka György – Teleki Imrének, Kolozsvár, 1791. február 28. – március 3.	157
101. Benkő József – Aranka Györgynek, Középpajta, 1791. március 1.	161
102. Benkő József – Aranka Györgynek, Középpajta, 1791. március 2.	162
103. Cserey Farkas – Aranka Györgynek, h. n., 1791. március 2.	167
104. Aranka György – Teleki Imrének, Marosvásárhely, 1791. március 5.	169
105. Benkő József – Aranka Györgynek, Középpajta, 1791. március 7.	171
106. Benkő József – Aranka Györgynek, Kandó Mihálynak, Thúri Sándornak, Középpajta, 1791. március 8.	176
107. Benkő József – Aranka Györgynek, Középpajta, 1791. március 9.	177
108. Prónay Sándor – Aranka Györgynek, Pozsony, 1791. március 12.	179
109. Benkő József – Aranka Györgynek, Középpajta, 1791. március 15.	181
110. Benkő József – Aranka Györgynek, Középpajta, 1791. március 15.	187
111. Prónay Sándor – Aranka Györgynek, Pozsony, 1791. március 15.	189
112. Batsányi János – Aranka Györgynek, Kassa, 1791. március 17.	190
113. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Slăvești, 1791. március 22.	192
114. Aranka György – Ráday Gedeonnak, Kolozsvár, 1791. március 22.	193
115. Benkő József – Aranka Györgynek, Középpajta, 1791. [március–április]	194
116. Benkő József – Aranka Györgynek, Középpajta, 1791. április 2.	195
117. Prónay Sándor – Aranka Györgynek, Almás, 1791. április 2.	197
118. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Alsóregmec, 1791. április 8.	199
119. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Alsóregmec, 1791. április 9.	201
120. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek, Pécel, 1791. április 20.	201
121. Mósa László – Aranka Györgynek, Naszód, 1791. május 4.	203
122. Benkő József – Aranka Györgynek, Középpajta, 1791. május 9.	204
123. Carl Heydendorf – Aranka Györgynek, Piatra in der Moldau, 1791. május 12.	207
124. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Găujani, 1791. május 13.	208
125. Aranka György – Teleki Imrének, Kolozsvár, 1791. május 16.	211
126. Aranka György – Ismeretlennek, Kolozsvár, 1791. május 18.	213
127. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek, Pest, 1791. május 22.	214
128. Görög Demeter – Aranka Györgynek, Bécs, 1791. május 24.	215
129. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Bécs, 1791. május 26.	216

130. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, [Mănăstirea], 1791. május 30.	216
131. Teleki Sámuel – Aranka Györgynek, Bécs, 1791. május 30.	217
132. Zeyk Dániel – Aranka Györgynek, Bécs, 1791. június 1.	217
133. Prónay Sándor – Aranka Györgynek, Almás, 1791. június 4.	218
134. Görög Demeter – Aranka Györgynek, Bécs, 1791. június 10. [után]	221
135. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Obilești, 1791. június 14.	223
136. Borosnyai Lukács Simon – Aranka Györgynek, Marosvásárhely, 1791. június 27.	224
137. Aranka György – Ismeretlenek, Kolozsvár, 1791. július 2–4.	225
138. Batsányi János – Aranka Györgynek, Kassa, 1791. július 4.	226
139. Szrógh Sámuel – Aranka Györgynek, Pest, 1791. július 4.	232
140. Aranka György – Ráday Gedeonnak, Kolozsvár, 1791. július 10.	234
141. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Ulmeni, 1791. augusztus 4.	234
142. Prónay Sándor – Aranka Györgynek, Buda, 1791. augusztus 4.	236
143. Batsányi János – Aranka Györgynek, Kassa, 1791. augusztus 8.	239
144. Aranka György – Teleki Imrének, Kolozsvár, 1791. augusztus 28.	240
145. Soós Márton – Aranka Györgynek, Pest, 1791. szeptember 1.	242
146. Benke Mihály – Aranka Györgynek, Nagyenyed, 1791. szeptember 4.	243
147. Bethlen Elek – Aranka Györgynek, Nagyenyed, 1791. szeptember 9.	244
148. Teleki Sámuel – Aranka Györgynek, Bécs, 1791. szeptember 14.	244
149. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Alsóregmec, 1791. szeptember 27.	245
150. Batsányi János – Aranka Györgynek, Kassa, 1791. október 3.	246
151. Soós Márton – Aranka Györgynek, Pest, 1791. október 5.	247
152. Ismeretlen – Aranka Györgynek, Pest, 1791. október 8.	248
153. Teleki Sámuel – Aranka Györgynek, Bécs, 1791. október 10.	251
154. Soós Márton – Aranka Györgynek, Pest, 1791. október 21.	252
155. Prónay Sándor – Aranka Györgynek, Pozsony, 1791. november 2.	253
156. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Hrymailiv, 1791. november 10.	257
157. Soós Márton – Aranka Györgynek, Pest, 1791. november 17.	259
158. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek, Pest, 1791. november 26.	260
159. Teleki Imre – Aranka Györgynek, Hosszúfalu, 1791. december 7.	261
160. Prónay Sándor – Aranka Györgynek, Almás, 1791. december 14.	262
161. Bodola Sámuel – Aranka Györgynek, Székelyudvarhely, 1791. december 20.	264
162. Kászoni Kovács Dániel – Aranka Györgynek, Kászón, 1791. december 12–20.	266
163. Fábíán Dániel – Aranka Györgynek, Bécs, 1791. december 24.	267
164. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Alsóregmec, 1791. december 29. ...	268
1792	
165. Soós Márton – Aranka Györgynek, Pest, 1792. január 1.	268
166. Benkő József – Aranka Györgynek, Középpajta, 1792. január 18.	269
167. Seelmann Károly – Aranka Györgynek, Gyulafehérvár, 1792. január 30.	278
168. Aranka György – Teleki Imrének, Marosvásárhely, 1792. február 1.	279

169. Kenderesi Mihály – Aranka Györgynek, Déva, 1792. február 1.	280
170. Kászoni Kovács Dániel – Aranka Györgynek, Kászon, 1792. február 8.	280
171. Soós Márton – Aranka Györgynek, Pest, 1792. február 20.	281
172. Palm Jozefa – Aranka Györgynek, Kolozsvár, 1792. február 22.	283
173. Seelmann Károly – Aranka Györgynek, Gyulafehérvár, 1792. február 25.	284
174. Batsányi János – Aranka Györgynek, Kassa, 1792. február 26.	285
175. Benkő József – Aranka Györgynek, Közéapajta, 1792. február 28.–március 3.	286
176. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Husiatyn, 1792. március 1.	288
177. Soós Márton – Aranka Györgynek, Pest, 1792. március 3.	290
178. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Alsóregmec, 1792. március 5.	292
179. Benkő József – Aranka Györgynek, Közéapajta, 1792. március 9.	292
180. Seelmann Károly – Aranka Györgynek, Gyulafehérvár, 1792. március 18. ..	293
181. Aranka György – Teleki Imrének, Marosvásárhely, 1792. március 31.	293
182. Seelmann Károly – Aranka Györgynek, Gyulafehérvár, 1792. április 7.	294
183. Batsányi János – Aranka Györgynek, Kassa, 1792. április 13.	295
184. Soós Márton – Aranka Györgynek, h. n., 1792. április 17.	296
185. Prónay Sándor – Aranka Györgyhöz, Almás, 1792. április 21.	297
186. Aranka György – Teleki Imrének, Marosvásárhely, 1792. április 23.	300
187. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Alsóregmec, 1792. április 24.	301
188. Batsányi János – Aranka Györgynek, Kassa, 1792. április 27.	303
189. Soós Márton – Aranka Györgynek, Pest, 1792. április 29.	304
190. Cserei Mihály – Aranka Györgynek, Bécs, 1792. május 1.	305
191. Soós Márton – Aranka Györgynek, Pest, 1792. május 1.	306
192. Bethlen Elek – Aranka Györgynek, Kolozsvár, 1792. május 4.	307
193. Benkő József – Aranka Györgynek, Közéapajta, 1792. május 12.	308
194. Aranka György – Teleki Imrének, Marosvásárhely, 1792. május 14.	310
195. Vályi András – Aranka Györgynek, Pest, 1792. június 2.	310
196. Benkő József – Aranka Györgynek, Közéapajta, 1792. június 4.	315
197. Benkő József – Aranka Györgynek, Közéapajta, 1792. június 11.	316
198. Benkő József – Aranka Györgynek, Közéapajta, 1792. június 15.	318
199. Prónay Sándor – Aranka Györgynek, Almás, 1792. június 18–21.	318
200. Szrógh Sámuel – Aranka Györgynek, Pest, 1792. június 28.	323
201. Szenthe Pál – Aranka Györgynek, Mohács, 1792. július 2.	325
202. Prónay Sándor – Aranka Györgynek, Almás, 1792. július 5.	326
203. Aranka György – Teleki Imrének, Marosvásárhely, 1792. július 15.	328
204. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Alsóregmec, 1792. július 21.	329
205. Batsányi János – Aranka Györgynek, Kassa, 1792. július 22.	330
206. Soós Márton – Aranka Györgynek, Pest, 1792. július 23.	331
207. Turoczy Károly – Aranka Györgynek, Bécs, 1792. augusztus 3.	332
208. Szrógh Sámuel – Aranka Györgynek, Miskolc, 1792. augusztus 3.	333
209. Soós Márton – Aranka Györgynek, Pest, 1792. augusztus 4.	334
210. Ifj. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek, Pécel, 1792. augusztus 8.	334

211. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Husiatyn, 1792. augusztus 10.	335
212. Szenthe Pál – Aranka Györgynek, Mohács, 1792. augusztus 15.	337
213. Szenthe Pál – Aranka Györgynek, Mohács, 1792. augusztus 18.	340
214. Szenthe Pál – Aranka Györgynek, Mohács, 1792. augusztus 18.	343
215. Soós Márton – Aranka Györgynek, Duka, 1792. augusztus 26.	347
216. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Alsóregmec, 1792. szeptember 2. ...	349
217. Benkő József – Aranka Györgynek, Középpajta, 1792. szeptember 14.	350
218. Prónay Sándor – Aranka Györgynek, Almás, 1792. szeptember 20.	350
219. Soós Márton – Aranka Györgynek, Duka, 1792. október 13.	354
220. Endrődy János – Aranka Györgynek, Pest, 1792. november 15.	355
221. Benkő József – Aranka Györgynek, Középpajta, 1792. november 26.	356
222. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Hrymailiv, 1792. december 3.	356
223. Prónay Sándor – Aranka Györgynek, Pest, 1792. december 19.	358
224. Aranka György – Teleki Imrének, Marosvásárhely, 1792. december 19.	361
225. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Lemberg, 1792. december 23.	362

1793

226. Benkő József – Aranka Györgynek, Középpajta, 1793. január 1.	363
227. Benkő József – Aranka Györgynek, Középpajta, 1793. január 1.	364
228. Aranka György – Teleki Imrének, Marosvásárhely, 1793. január 2.	364
229. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Alsóregmec, 1793. január 5.	365
230. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Jarosław, 1793. január 16.	366
231. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Gdów, 1793. január 19.	367
232. Soós Márton – Aranka Györgynek, Pest, 1793. január 23.	368
233. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Bielitz, 1793. január 27.	369
234. Aranka György – Ismeretlenek, Marosvásárhely, 1793. január 28.	370
235. Endrődy János – Aranka Györgynek, Pest, 1793. január 30.	371
236. Batsányi János – Aranka Györgynek, h. n., 1793. február 10.	371
237. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Brünn, 1793. február 12.	376
238. Barczafalvi Szabó Dávid – Aranka Györgynek, Sárospatak, 1793. február 13.	377
239. Szrógh Sámuel – Aranka Györgynek, Miskolc, 1793. február 16.	379
240. Seelmann Károly – Aranka Györgynek, Gyulafehérvár, 1793. február 17. ...	380
241. Csizi István – Aranka Györgynek, Tarcál, 1793. február 21.	381
242. Aranka György – Teleki Lászlónak, Marosvásárhely, 1793. február 24.	382
243. Aranka György – Teleki Imrének, Marosvásárhely, 1793. február 26.	382
244. Dienes Sámuel – Aranka Györgynek, Bécs, 1793. február 26.	383
245. Kassay Mihály – Aranka Györgynek, Nagybánya, 1793. március 1.	384
246. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Linz, 1793. március 4.	385
247. Szentpáli István – Aranka Györgynek, Gyulafehérvár, 1793. március 4.	387
248. Bethlen Elek – Aranka Györgynek, Kolozsvár, 1793. március 13.	388
249. Bydeskuti – Aranka Györgynek, Zabola, 1793. március 14.	391
250. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Regensburg, 1793. március 17.	392
251. Batsányi János – Aranka Györgynek, h. n., 1793. március 19.	394
252. Batsányi János – Aranka Györgynek, h. n., 1793. április 1.	395

253. Seelmann Károly – Aranka Györgynek, Gyulafehérvár, 1793. április 2.	397
254. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Frankfurt, 1793. április 3.	397
255. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Alsóregmec, 1793. április 4.	399
256. Szrógh Sámuel – Aranka Györgynek, Kazincza, 1793. április 16.	400
257. Teleki József – Aranka Györgynek, Bécs, 1793. április 19.	401
258. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Angre, 1793. április 23.	404
259. Batsányi János – Aranka Györgynek, h. n., 1793. május 6.	406
260. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Brüsszel, 1793. május 10.	408
261. Aranka György – Bánffy Györgynek, Marosvásárhely, 1793. június 4.	410
262. Aranka György – A királyi főigazgató tanácsnak, Marosvásárhely, [1793. június 4.]	411
263. Prónay Sándor – Aranka Györgynek, Almás, 1793. június 6.	411
264. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Denain, 1793. június 22.	413
265. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Denain, 1793. augusztus 6.	415
266. Martin Hochmeister – Aranka Györgynek, Kolozsvár, 1793. augusztus 7. ..	416
267. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Mons, 1793. október 1.	417
268. Aranka György – Teleki Imrének, Marosvásárhely, 1793. október 6.	419
269. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Alsóregmec, 1793. október 8.	420
270. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Mons, 1793. október 24.	422
271. Aranka György – Teleki Imrének, Marosvásárhely, 1793. november 1.	423
272. Aranka György – Teleki Imrének, Marosvásárhely, 1793. november 26.	424
273. Aranka György – Teleki Imrének, Marosvásárhely, 1793. december 17.	425
1794	
274. Martin Hochmeister – Aranka Györgynek, Kolozsvár, 1794. január 1.	426
275. Aranka György – Teleki Imrének, Kolozsvár, 1794. január 29.	427
276. Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság (Aranka György) – Teleki Imrének, Marosvásárhely, 1794. március 28.	427
277. Kotsis Sámuel – Aranka Györgynek, Sepsiszentgyörgy, 1794. április 3.	427
278. Aranka György – Teleki Imrének, Marosvásárhely, 1794. április 8.	428
279. Aranka György – Teleki Imrének, Marosvásárhely, 1794. április 14.	429
280. Aranka György – Szrógh Sámuelnek, Marosvásárhely, 1794. április 21.	429
281. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Alsóregmec, 1794. május 2.	430
282. Elek Márton – Aranka Györgynek, Földvár, 1794. május 9.	432
283. Aranka György – Teleki Imrének, Marosvásárhely, 1794. május 12.	434
284. Aranka György – Teleki Imrének, Marosvásárhely, 1794. május 12.	435
285. Henter Antal – Aranka Györgynek, Szentdemeter, 1794. május 12.	436
286. Angyán János – Aranka Györgynek, Debrecen, 1794. május 18.	436
287. Aranka György – Teleki Imrének, Marosvásárhely, 1794. május 27.	438
288. Aranka György – Kovachich Márton Györgynek, Marosvásárhely, 1794. június 7.	439
289. Gyulai Elek – Aranka Györgynek, Szeben, 1794. június 7.	441
290. Prónay Sándor – Aranka Györgynek, Almás, 1794. június 8.	441
291. Johann Christian Engel – Aranka Györgynek, Bécs, 1794. június 20.	447

292. Kovachich Márton György – Aranka Györgynek, Buda, 1794. június 21., június 27.	448
293. Aranka György – Kovachich Márton Györgynek, Marosvásárhely, 1794. július 5.	450
294. Aranka György – Kovachich Márton Györgynek, Marosvásárhely, 1794. július 6.	455
295. Aranka György – Teleki Domokosnak, Marosvásárhely, 1794. július 15. ...	459
296. Heydendorf Mihály – Aranka Györgynek, Medgyes, 1794. július 20.	460
297. Aranka György – Teleki Imrének, Marosvásárhely, 1794. július 25.	461
298. Aranka György – Kovachich Márton Györgynek, Marosvásárhely, 1794. július 26.	462
299. Bey – Aranka Györgynek, Szászrégen, 1794. július 31.	465
300. Aranka György – Jankovich Jánosnak, Marosvásárhely, 1794. augusztus 1.	466
301. Aranka György – Kovachich Márton Györgynek, Marosvásárhely, 1794. augusztus 1.	466
302. Aranka György – Révai Miklósnak, Marosvásárhely, 1794. augusztus 1.	467
303. Aranka György – Teleki Imrének, Marosvásárhely, 1794. augusztus 1.	467
304. Aranka György – Teleki Katának, Marosvásárhely, 1794. augusztus 1.	467
305. Seelmann Károly – Aranka Györgynek, Gyulafehérvár, 1794. augusztus 3.	468
306. Keszthelyi László – Aranka Györgynek, Kolozsvár, 1794. augusztus 8.	468
307. Aranka György – Békési Zsigmondnak, h. n., 1794. augusztus 11.	469
308. Székely Márton – Aranka Györgynek, Beszterce, 1794. augusztus 18.	469
309. Aranka György – Bánffy Györgynek, Buda, 1794. augusztus 21.	471
310. Aranka György – Bánffy Györgynek, Buda, 1794. augusztus 30.	472
311. Verseghy Ferenc – Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaságnak (Aranka Györgynek), Buda, 1794. szeptember 18.	473
312. Aranka György – Teleki Imrének, Buda, 1794. szeptember 21.	475
313. Csizi István – Aranka Györgynek, Tokaj, 1794. október 9.	475
314. Pápai István – Aranka Györgynek, Szeben, 1794. október 10.	477
315. Aranka György – Bánffy Györgynek, Tállya, 1794. október 15.	478
316. Kármán József és Pajor Gáspár – Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaságnak, Pest, 1794. október 23.	479
317. Aranka György – Apor Józsefnek, Marosvásárhely, 1794. november 10.	479
318. Szalkay Antal – Aranka Györgynek, Pest, 1794. november 14.	480
319. Aranka György – Teleki Imrének, Kolozsvár, 1794. december 24.	481
320. Aranka György – Teleki Imrének, Kolozsvár, 1794. december 30.	482
321. Verseghy Ferenc – Aranka Györgynek, h. n., [1794. szeptember 18. és december 11. között]	483
322. Fekete János – Aranka Györgynek, Pest, [1794.].....	483
<i>Pontosan nem keltezhető levelek</i>	
323. Aranka György – Cornides Dánielnek, h. n., d. n.	487
324. Aranka György – Teleki Józsefnek, h. n., d. n.	488
325. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, h. n., d. n.	489
326. Török István – Aranka Györgynek, h. n., d. n.	490

Bizonytalan hitelességű levelek

327. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek [?], Érsemjén, 1793. augusztus 27. ... 491

A Társaság levelei

328. Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság – A Soproni Magyar Társaságnak,
Marosvásárhely, 1794. május 29. 495
329. A Soproni Magyar Társaság – Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaságnak,
Sopron, 1794. december 27. 495
330. A Jelentő levél 497

JEGYZETEK

Bevezetés	503
Jegyzetek a keltezett levelekhez	507
Jegyzetek a pontosan nem keltezhető levelekhez	836
Jegyzetek a bizonytalan hitelességű levelekhez	841
Jegyzetek a Társaság leveleihez	843
Rövidítésjegyzék	845
Irodalomjegyzék	847
Névmutató	857

SZÖVEGEK

KELTEZETT LEVELEK

1. Aranka György – Az Erdélyi Főkonzisztóriumnak Szék, 1767. június 10. [Korabeli kézirat]

Excellentissime ac Illustrissimi Domini Supremi Curatores
Domini Domini Gratosissime humillime Colendissimi!

Nehai tiszteletes Zágoni Aranka György Edes Atyánk Urunk ö Kegyelme eddig Erdélyi Reformatus Status Superintendensse, tegnapi napon estvéli 11 és 12 órák között, 54 Minutakor, kevés ideig tartó forro nyavallyái után, nekünk mindnyájon, kiváltképen pedig még nevelten Arvainak el felejthetetlen károkra és keserűségunkre, csak hirtelen és csendessen e Világból ki mulván: alázatos és tartozó kötelességemnek tartottam, több Testvéreim és megszorodottak képekben is, ezen szomorú hirt Excltiádnak és Nagyságtoknak minél hamarább megjelenteni. Ugy azt is, hogy a' Sz. Generalis Synodus közelítvén, a' Petsétet; Protocollumot, és ha mit egyebet szükségesebbnek itelek, holnap napon illendő Securitas alatt Tiszt. Generalis Notarius Uramnak le küldöm; egjéb Leveleket, Instrumentumokat pedig, mellyek a Püspöki Archivumhoz tartoznának rendibe szedvén, 's helyre rakván a Ládába, azt azonnal hiteles emberek előtt bé petsétlek 's petsételtetek, 's Excltiádnak s Nságtoknak ugj tettzvén, mihent alkalmatosságom léssen, illendő Securitással hasonloképen Tiszt. Generalis Notarius Uramhoz le szállítom, vagy modom nem esvén, kár nélkül léssen. Néhai Tiszt. Atyám Uram utolsó El takarítását és illendő meg tiszteltetésit épen nem kívántuk messzire halasztani, de a' Sz. Generalis Gyülés szinte most következővén bé, kételenítettünk ad Dominicam Quartam Ssmae Trinitatis határozni. Melly szomorú alkalmatosságnak ratione Officii tisztességessebben eshető végzése vagy egyéb dolgok irántis Exceltiad és Nagyságtok ha valamit méltóztatnak parantsolni, alázatosan és nagy engedelemmel meg fogjuk Exceltiad és Nságtok Kegyességit és Gratiaját köszönni. Kelltvén pedig ennyi időre terjedni Néhai Edes Atyánk urunk el takarításának, léssen modunk szükséges dolgaink iránt téjendő alázatos Instantiankot Exceltiad és Nságtok Kegyes és irgalmas Lábaihoz alázatosan terjesztenünk, mellytől most ujjodan ujj Sebünknek nehezen viselhető fájdalmi, és mindenféle bajainknak el igazítása meg akadályoztatnak bennünket.

Ajanlom pedig addigis igen alázatosan magunkat mindnyájon és nevezetesen árva, gyámoltalan Testvérimnek és a' kire azoknak Tutorsága marad, nagyobb Léány Testvéremet tartó, Néhai Tiszt. Atyám Uram és az Isten oltára mellett igen hiven, ritka Sérénységgel szolgált Tiszt. Torjai Josef Uramot ö Klmét Exceltiad és Nságtok Kegyes ol-

talmában 's Patrociniumában. In reliquo sub humillima mei in gratiosum Exceltiæ et Illustritatum Vestrarum Patrocinium, persevero

Excellentiæ Vestræ et
Illustritatum Vestrarum

humillimus servus
Georgius Aranka mpr.

2. Aranka György – Wass Ádámnak
Szék, 1767. június 12.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Ur,
Nékünk igen különös Jó Méltóságos Urunk!

Igen szomorán jelentjük Nságodnak, hogy Néhai Tiszteletes Edes Atyánk Urunk ö Kigyelme e' folyo Sz. Ivány Havának Kilentzedik napján, estvéli 11 és 12 órák között, hatod napig tarto forro nyavallyáji között, nekünk el felejthetetlen szomorúságunkra e Világból az örök Ditsössegebe által költözék. Nságtok Császariba nem lévén elébb ezen szomorú hirt Nságtoknak nem jelenthettünk; el küldettünk volt szegény Hugunk Máris után, még életibe Néhai Tiszt. Edes Atyánk Urunknak, de nem volt szerentsénk meg találunk; mi pedig Istennek hála mindnyájon haza érkezünk volt. A' Testet 11ma tévén Koporsoba a' Templomba helyeztettük. Utolsó el takarítását rendeltük a' Jövö Sz. Jakab Havának 12dik napjára, a' mikorrá alázatosan kérjük Nsagodat, méltóztasson magát meg alázván, Árva szállásunkon meg jelenni. Isten Nságotat Császariba vissza hozván, a' Szegény Márist, Nságtok engedelmből el hozattuk, hogy a' szomorú Gyászban, mellynek viselésére Isten ötötis velünk egjütt hivta fel öltöztessük. Ajánljuk pedig magunkat, árva Hugunkat és egész árva Házunkat Nságod Kegjes Patrociniuma és Protectioja alá; kívánván hogj a' Jó Isten Nságotat és Msgo Uri Házát minden szomorú változástól örizze meg; és alázatosan maradunk

Méltóságos Groff Ur Nsagodnak

igen meg szomorodott alázatos
szolgai és szolgálóji
Aranka György és több Testvérei

Szék 12a Juny 767

[Címzés a borítékon:]

Méltóságos Groff Czegei Wass Adám Urnak, Nékünk igen Jó Méltóságos Urunknak
ö Nságának igen szomorúan
Császári

3. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
h. n., 1768. szeptember 20.
[Jancsó Elemér másolata]

Dilectissime D[omi]ne Frater!

Eppen 20n valósággal tapasztalám az Kegyelmed hozzám való példás Szeretetit, és Atyafiságát, midőn az postánn az Kegyelmed levele mellett 26 aranyakat találtam. Adja az Isten hogy életem fogytáig Kegyelmed hozzám meg mutatot kegyességit Szolgálhatom meg, én meg tapasztalya Kegyelmed, hogy telyes igyekezete Szerint a mit Isten Szolgálatom utánn méltozatik adni, igyekezem meg gyűjtögetni, és Kegyelmednek vissza fordítani. En abbann 1. xt. is egyébre nem fordítok, sem el nem költök mert Istennek hála napot napra mivel élnem vagyok. Már ugyan az Eschadronhoz mégyek az hétenn, minthogy az Mustra következik, és az többivel együtt kell lennem. In reliquo me preciosis favoribus humilimé commendans pesevero

Dilectissimi D[omi]ne Fratris

Zilaj 20 7bris
1768

Servus humilibus et Frater Franc. Aranka
Standart fizet

34 Xrt. fizettem az posta mesternek

4. Aranka György – Teleki Sámuelnek
Marosvásárhely, 1771. szeptember 8.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Groff Ur,
Gratiosus Jó Mlgs Patronus Uram!

Különös örömmel értvén Nacságtoknak a' Mlgs kis Groff Urfiacka születésében lett consolatiojokat, midőn Nacságtok több alázatos Szolgai között énis az én alázatos respectusomat jelenteném, a' kis Grofotskának szerencsét és hosszú életében – Nacságtoknak és a' Mlgs Familiának állandos tellyes örömet 's Consolatiót kívánván alázatosan: Hogy a' Mlgs Dámák a' kis Mlgs Grofotska ellen még előre proveniáltatván kardot ne kössenek, hogy a' Mlgs Dámáknak az illendő respectust meg nem adta, 's a' Mlgs kis Asszonkától az elsőséget el vette volna; bátorkodtam a' Mlgs Urfiacska mentségét egy pár szegény versbe foglalni és azzal Nacsádnak alázatosan udvarolni, mellyben egy kis Kisasszonka a' mostani világ színétől meg ijedvén, a' Mlgs Urfiatskát maga önként elől bocsátta. Így szolván a' Kis Asszony:

Mars circum volitat; vastatque Marisius ingens
 Rura Domi; Patris custodit limina Miles
 Anceps. Per rimam aspexi, timuique Puella.
 Praei parve Comes! faveant TIBI Numina Coeli!
 Pallida idem viciis flectet sua Cornua Phoebe
 Ipsa Sequar referes, Spes inpletura Superbas.

A' verseket nem szükség hogy mentssem, szegény háztól külömbek nem sülnek Nacsás Uram; de azok az én alázatos respectusomnak jelei, mellyben a' leg jobb Poétáknak sem engedek, lévén alázatos tisztelettel

Nacsásdnak

alázatos szolgája
 Aranka György mp

MVásárhelly 8ma Sept 1771

5. Aranka György – Cornides Dánielnek
Marosvásárhely, 1771. október 9.
[Korabeli kézirat]

Spectabilis Domine,
 Domine mihi Singulariter Colendissime!

Még 16ta praeteriti Szebemben menetelkor ott kün az hegyenn való fogadóban meg eresztvén, az ö Naccsága Huszárjától szomoránn értettem volt ö Naccsága nyavallyáját; annakutánna pedig Szebemből 29na érkezvén ide, 's innen primá currentis esmét 'Súkra 's onnan Kolosvárra járván; a' honnét 6ta Groff Székely Adám Urat kisorsitem ide vissza, semmit ö Naccságáról tegnapig nem halhattam. Tegnap Groff Teleki Lajos Ur Legénye menvén itt által, az meg vigasztalt engemet, midön ö Naccságának nehéz kinnyai után könnyebbedését mondotta. Mellyenn én ö Naccságoknak mindnyájon és az Urnak is aggratulálok. Az Isten vigye el azt a' kemény nyavallyát Sibériába, még azonis túl, és adja minékünk minél hamarébb azt a' tellyes örömet hogy ö Naccságát tökéletes egészségben tisztelhesük.

Az Ur szomszédtságban való létit a' Mlgs Urfiatskával együtt értvén, ugy gondolko-dom vala, hogy ki megyek és ha ö Naccsága annyira vagyon ö Naccságánakis, leg alább az Kis Urfiatskának 's az Urnak egy kis diversiót csinállok; de azomban érkezett az Itilő Mesterem embere a' bagagiájával és parancsolattya, hogy itt várjam bé, mivel érkezöleg vagyon. Tudja az Ur az én Obligatiomot.

Nem irhatom az Urnak könyvezés nélkül hogy én egy nagy Pátronusomat el vesztetem B Szilágyi Urban. Molliter ossa cubent! Nem tudom magam vigasztalni iránta. Arról az Urat bizonyossá tészem, hogy annak az Urnak emlékezete előttem holtomig örökké Szent leszen. Semmi ujjsággal az Urnak udvarolni nem tudok, 's többetis irnom időm nintsen. Közel vagyunk, mutassa az Ur azt a' Barattságát hozzám és irjan vagy egy

rendet énnékem, abbanis a' Groff gyógyulásáról. Conrád és Miser köszöntetik Szebemből az Urat. In reliquo sub humillimae mei recomendatione persevero
Spectabilis Drae

humillimus Servus
Georg Aranka mp

MVásárhelly 9na 8^{br} 1771.

**6. Aranka György – Apor Lászlónénak
Marosvásárhely, 1776. augusztus 22.
[Korabeli kézirat]**

Méltóságos Bároné,
Különös Jó Mlgs Asszonyom!

Vétkes vagyok, mert Nacsádnak nem udvarolhaték, ki kelle jönem sietve. A 'Salla Uramnak szolló Leveleit Nacsádnak ki hoztam a' 13 Mforinttal együtt, 's mihelyt találom meg adom, nem leszen fogyatkozás benne. Egyébbenis ha Nacsád méltoztatik parancsolni Gráciámnak tartom. Csak most engedjen meg Nacsád azon instálok, hadd lehessek ezutánis alázatos tisztelettel

Nacsádnak

alázatos Szolgája
Aranka György mp

MVásárhelly 22. Aug. 776.

**7. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
[Vyškov], 1777. július 5.
[Jancsó Elemér másolata]**

Kedves edes Bátyám Uram

Utolso levelit Bátyám uramnak ddo 5tu May Marosvásárhelyről vettem szivemnek nagy örömevel, melyből látván Kedves Bátyám Uramnak kedves Atyámfiaival egyben egészséges fris állapotjokat, az én örömem bé tölt, Világi szerentsétlen és keserves rabsághoz hasonló állapotomat, hogy bár tsak ez egy vigasztalásom enyhíti az Istennek érette hálákat adok. Felix quem Faciunt ira ferrunt, sapiunt... Friges, már tsak patientia egyéb remedium nintsen, tsak az Isten egyszer engedné még Kedves Bátyám Uramat látnom hogy soval magamat ki beszéllhetném, talám még egykis reménségem lenne, hogy valami modon magamon segíthetnék. Nem irhatom le az én terhes állapotomat, nem is kívánok ez iránt többet írni. Még felin vagyok emberi mod szerint az időmnek, talám ha az ur Istennek továbbra is nyujtani tetzik boldogtalan életemet mostani állapotomat más modon fel tserélhetném, és valami tsendesebb étettel magamat biztathatnám egészségem az Istennek hálá legyen jo van, eszt is nagy hálá adással vészem az Istentől, erre

is méltó nem vagyok. Semmi ujjsagunk itt nintsen, itt anyi lesz az idén az Vacantia, hogy nem is tudom elé számlálni. Daniel Bátyám Uramot szives atyafisággal köszöntöm, Néném Asszont, sogor uraiméket az Hugaimat az ötséimet, régi kedves jó barátimat kiket az ur Isten jobbann mint engemet eddig szerentséltessen. Az Asszony Zejkné Asszonyomat is nagy alázatossággal tisztelem. Bertalan Samu Recognitioját 3. aranyrol nem tudom vette é Bátyám Uram. Sokann engem már ily modon rá szedtek, de evel megtanítottak. Néném Asszonyis fel vette Egriné Asszonyomtól az 20 Német Forintot, de 22 ttött kellett volna venni, anyi van az irásba, már az tudom elveszett. Mely utánn magamat szives Atyafiságában Kedves Bátyám uramat, pedig az ur Istennek oltalmában ajánlom és maradok

Kedves Bátyám Uramnak

alázatos szolgája
ötse Aranka Ferentz
for Mester

Vitkof 5tu July 777.

P.S. Ezenn Levelimet, Groff Teleki László ur ö Excellentiájának és Baro Daniel István Urnak ne sajnálja Bátyám Uram adressalni és elküldeni, mert en Titulussakat nem tudvánn félek ha eltévelyedik az rosz address miatt, én ugyan soha többet nem irok ha ez nem fog használni.

8. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Bielitz, 1778. április 16.
[Jancsó Elemér másolata]

Kedves Édes Bátyám Uram!

De dd. 7^a Martii M. Vásárhelyről hozzám botsátani méltoztatott atyafiságos Drága Kedves Levelit Édes Bátyám Uramnak Lengyel országnak egyik leg nevezetesebb Wárosában Krakkoba Silesiába valo Marchunkba 5^a praesentis vettem egész alázatossággal, de meg vallom Kedves édes Agnes Hugomnak szomorú halála végett igen szomoruan, igazánn mondom midőn az Fekete Petsétet megláttam Bátyám irását ambár jól ismertem de úgy meg ijjedtem hogy egy darab ideig fel bontani nem bátorkodtam. Legyen az Mindenhatonak szent Akaratya, ki tudja talám én lézsek az ki leg elébb néhai Szerelmes Hugomat az halálba követni fogom. Az Arváknak Atya viselye gondját neveletlen kis ötséimnek, kivált aszt az kis, Tordátfalvit részemről is ajánlom Kedves Bátyám Uraméknak igaz szeretetekbe. Nem tudom az Marchbol vehette é Bátyám Uram levelemet vagy nem; többet is az utbann irtam volna de Postát többet egynél egész Krakkoig nem kaphattam, ottan pedig semmit sem mulatvánn im mostani Postával innét Silesiából Bielitz nevű Wárosbol kívántam Kedves Bátyám Uramot állapotom felől tudósítani. 14ta Praesentis az Mindenható Ur Isten Rabsághoz hasonló nyomorult állapotot-

mat megtekintette, és az Mlgs Gralis, [...] ¹ Ur eö Excelenciája különös Kegyelmességből Unter Lieutenantnak az Nemes Regimentnél publicáltattam és 15ta Aprilis az bajuszomtól el butszutam. Walobann tapasztalom az Ur Istennek méltó ítéletit magamonn, mivel ezenn állapot ily mesze földönn és oly helyenn esett rajtam a holott már meg sem gondoltam, és mihez kezdjek szegény boldogtalan fejem alikha fel gondolhatom, kivált midön meg gondolom hogy ezen háboruságos időbenn Kedves Bátyám Uraméknak ily messze távol létibenn hová fejemet hajtsam tsak alig találom, mivel valamint az előtt is irtam nékem több tehetségem 100 Tallérnál nintsen holott tsak 3 loért aki telyességgel szükséges, leg alább 300 Rforint kellettik, aszt is itt semmiképpen nem lehet találni hanem éppen Lengyel Országba kellettik érette viszá mennem. Biztat mindazonáltal Kedves Bátyám Uraméknak hozzám valo igaz atyafisága és sokszor meg ígért segedelme, mely reménség alatt itten Bilitzbe egy *Gottfried Bartelmus* nevü Wexelesre akadtam, ez biztatott hogy ha Bátyám Uramék Szebenbe *Willánd* nevü Kalmárnak az Pénzt le tészik, az pedig Bétsbe, *Bender* nevü Wexelesnek le fizeti tehát ő azonnal nékem itten kezemhez szolgáltatya, tsak az Reverset iránta kaphassam hogy nékie meg mutathassam, Bátyám Uramék az efféle dologhoz jobbann mint én értenek, tessék azért ezenn dolgot folytatni valamint legjobbnek itélik, melyszerint kérem telyes bizodalommal Kedves Bátyám Uramékat méltoztassanak ilyen állapotomba szegény Bujdosó Atyokfiánn könyörölni és minél elébb 500. Rforintokat érettem lefizetni, valamint eddig is 10 esztendő alatt, soha kedves Bátyám Uramékat pénzért nem busítottam, ugy ezutann még annál is inkább fogadom hogy én soha többért Kedves Bátyám Uraméknak nem alkalmatlankodom, bizom az Ur Istennek Kegyelmességibe, hogy valaha avagy tsak háladatossággal Kedves Bátyám Uraméknakezen példás atyafiságokat megszollgállhatom, tsak reménkedem az Nagy Istennek nevibe, ezen kérésemben ne tsalatkozzam meg, mely ha lenne eppen ezen avancementumom eppen romlásomra lenne, Ez iránt azért tsak Kedves Bátyám Uramnak hol létiről eppen bizontalan vagyok, ha pedig meg érkezett volna, instálom aszt az igaz valóságos Atyafiságát Kedves Bátyám uramnak is, és hogy a menyibe lehet hadd siessen az dolog mert pénz nélkül egy felé sem mozdulhatok.

Gralis Groff Kálnoki Ur ö Excellentiájának Gratiáját egy rövid levelemben szépen meg köszöntem ugy Groff Teleki László és Báro Daniel Uraknak eö Excellenciájának, s ö Nagyságának, Mégmost semmi ujjsággal kedveskedni nem tudok, lesz gondom adando alkalmatossággal afféle ujjságokkal Kedves Bátyám Uraméknak Kedveskedni. Most Cantonirungs Qártélyba az Silesiai Granitzan Bilitzbe, Teschénbe, és Freystadtba fekszik az Regimentünk ha nékem Levelet küld Bátyám uram Teschénbe kellettik adressalni 's hogy az Levél ne hibazzék az igaz Adressemet így kellettik fel írni.

Monsieur de Aranka Lieutenant

En second du Régiment Houssards

Le Baron de Bario Pour Leuro

Majestés Imp. Royal et Apostolique

Köszöntöm az en Kedves Atyamfiait, Jó akaroimat, régi Kedves Barátaimat, az Aszszony Zejkné Aszszonyomat és különös tisztelettel, bezzeg jó volna ha vagy 10 Aranyal az Aszszony ígérete szerint megsegillene, meg köszönném valoba ezenn Gra-

¹ [A másoló által kihagyott szó.]

tiáját. Székenn van 22 Rforintom az Egritől az sogor Uram kezibe, az Kántornal van 12.48 Xr. jó volna aszt is azonn 500 forinthoz toldani, mert bizony nagy szükségem van réája, itt mindenfelette Drága az husnak fonta 5 Xr., az bor 8 garas fel forint, s Drágább is, ha nem ser igen jó van aval élünk. Ezzel magamat igaz atyafiságábann, és Bátyám Uramékat az Ur Istennek, erőss oltalmába ajánlom és maradok

Drága Kedves Bátyám uramnak

Alázatos szolgálja ötse
Aranka Ferentz
Hadnagy

Bilitz 16ta Aprilis 1778.

**9. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Trautenau, 1778. szeptember 27.
[Jancsó Elemér másolata]**

Kedves édes Bátyám Uram!

Az az Természeti kötelesség melyel én Kedves Bátyám uraméknak tartozom ezenn kitsiny üress időmet, melyet szüntelen valo Táboroztunkbann mostan az uri Kemény szolgálat engedett, kényszeritt engemet nem egyébre hanem Kedves Bátyám uraméknak atyafisági látogatására fordittanom, s nagyon szerentsés vagyok ha ezenn leveletském Kedves Bátyám uramékat kívánságom szerint valo egészségbe és boldogságba tisztellheti. Én az Mindenhatonak légyen örökké valo hálá, már négyzseri igen kemény vetekedések utánn, az Prussussal, az holott maga személye szerint az Király jelen volt, épségbe és egészségbe vagyok, az az Isten kibe biztam és bizom szüntelenül szerentsésen megtartott ugy hogy legkiseb bajomat sem mondhatom, adjon Isten nekem időt és modot még valaha személyesen Kedves Drága személyeket Bátyám Uraméknak tisztelnem, ezenn minden nap imádkozom. Koránt sem az mult háborubéli progressussa van most az Király táborának, most vészem észre mely nagyot hibázot midön ok nélkül kezdett háboruja utánn igen nagy romlást az helyett hogy Prágába üsse fel Sátorát, az Silesiai Granitzra Tsaszlár és Libaun Tul kéntelenitetett retirálni, tsak elhiszem hogy az Novella is erről mind az egész világba bizonytságot tésznek. Mely nagy betsületbe légyen mostan az Magyar Cavalleria az Császári Felség előtt, kitezik abbol, hogy minden Magyar Lovas Regimentet egy egy Divisioval, és minden Divisiot 80 emberrel, ezenkívül még 6 Magyar Lovas Regimenteket fog állittatni, én semmi olyas ujsággal kedveskedni nem tudok mivel mik kik ezen állapotba fogunk, tsak az magunk kötelessége utánn látunk, és az történt ujságoknak hallására nem érkezünk mindennap az halállal bajlodo nyavalas embereknek jajja füleinket hatja, és az halál maga ábrázatyát minden szempillantatbann, az sok ezer apro, és számtalan ágyu golyobisoknak Süvöltésivel szemünk előtt forgatya, nints oly Predikatizio aki az embert ugy az örökké valóságrol valo gondolkodásra szoritsa mint az efféle alkalmatosság, itt kivantatik meg az igaz hit és penitentzia tarto tiszta élet, az Istenbe valo erős bizodalom, különbenn kétségbe kellene az embernek esni. 1^a Juliuistol fogva éjjel nappal az Mezőn vagyunk, még meddig tartson ezenn

esztendőbe az háborgás az Istentudja, most éppen Trautenau mellett Lagerbe vagyunk, az Prussus Armadiatol éppen 1½ mértföldnyire. Ha az Isten életemnek kedvez minden holnapba fogom Bátyám uramékat tudositani, de felette bajos tsak az irás is az Lagerbe. Sátor nélkül tsak az puszta ég alatt kelletik mulatnunk, éjjel nappal Lövünk nyeregbe magunk örrökké fel öltözve, várjuk az parantsolatra. Ez az mi Régimentünk az széke-lyekkel egybe az General F. M. Lieutenant Groff Würmser² Comandoja alatt vagyon, az Brigaderosunk Groff WartensLében aki az Teleki Leant tartya. Már rég az ideje hogy Bátyám Uramék felől semmit sem hallottam. Köszöntöm az Hugomat Sogoraimat, az öteimet, az Aszon Zejkné Aszszonyomat, mindenjó akaroival, Daniel Bátyám Uramnak is szoll ezenn Levelem, mindenkor öszve foglalom Bátyám uramékat, mert az mezőn se mod se alkalmatosság az sokirásra nintsen. In Reliquo Kedves Bátyám Uramékat az Ur Istennek erőss oltalmába és magamat szives atyafiságokban ajánlom és maradok

Kedves Bátyám Uraméknak

alázatos szolgája ötse
Aranka Ferentz
Hadnagy

Trautenauban Cseh országnak
várossaba irtam 27dik 7br. 1778.

[P.] S: Az széki Kedves Atyámfiat
Alázatosonn tisztelem. –

10. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
h. n., 1778. november 16.
[Jancsó Elemér másolata]

[hiányos levél]

...³ Böhmen
16ta Novembr. 778.

P: S. Az Rappolt Obester Pensioval cum Decembri elfog menni bizonyoson, már egy Benyotzki nevű Oberster régen resolváltatott helyibe, s el is érkezett. Az Székelyek nem igen megszue vadnak tölünk.
Az Hugomat és Sogoraimat köszöntöm

² [A másoló Würmsel nevet használ, valószínűleg tévesen olvasta ki.]

³ [Kiolvashatatlan településnév.]

11. Aranka György – Bánffy Györgynek
Marosvásárhely, 1778. november 20.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Groff Camerarius és Gubernialis Consiliarius Ur,
 Méltóztatott Kegyes Mlgs Patronus Uram!

Az öcsém Aranka Daniel a' Mlgs K. Tábla által a' Tabularis Protocollistai és Archiváriusi Hivatalokra candidáltatván, bátorkodom Nacsádnak igen alázatosan könyörögni: méltóztassék nevezett Öcsémet azon Hivatalok közül edgyikre, edgyik a' Szolgálat Rendinek igassága szerént ha Exltiátoknak úgy tettzik, ő Kigyelmét mint a' Mlgs Királyi Táblán leg öregebb és elsőbb Protonotariális Protocollistát illetvén, Mlgs Votumával és nagy Tekintetű ajánlásával segilleni. Továbrá Nacsád Kegyes Gratiájában ajánlván magamat alázatosan, alázatos Tisztelettel maradok

Nacsádnak

alázatos szolgája
 Aranka György mk

MVásárhely 20 Nov. 1778.

12. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
[Rusko], 1779. április 10.
[Jancsó Elemér másolata]

Ruska⁴ 10^a Aprilis 779

Edes Kedves Bátyám Uram!

MVásárhelyről dato 7^a Martii hozzám botsátani méltóztatott atyafiságos Kedves Levelit, valamint ohajtottam úgy igen nagy örömmel vettem, melyből is ujra látom Kedves Bátyám Uraméknak irántam valo szives reflexiojokat és atyafiságos szorgalmatoskodásokat, mi lehet nékem ezenn az világon nagyobb örömöm, midőn láthatom s hallhatom Kedves Bátyám Uraméknak világi Uri Charakterek mellett is hozzám bujdosó szegény Atyafiához valo szeretetiket, én megvallom hogy a mi kitsint, ezt a hitván világot esmérem, és ahoz opiniora minus ragaszodom, egyéb boldogságomat benne nem látom, ez egyen kívül hogy az Isten nékem olyan négy pár atyafit rendelt, kiknek Isten után életek szerentséjét, s hitek akárminémű bajos állapotombann is engemet tökéletesenn megvizsztal, és az másikán kívül, hogy ámbár szegény Legény vagyok de ily fény világba is kevés betsületem minden alkalmatosságokba még eddig helyin vagyok, és az harmadikát, hogy midőn az emberi remenség is láttatik megszűnni s megis szűnik az Mindenhatonak ereje és oltalma környülem lévén minden legkisebb sérelemtől meg oltalmaztattam, a melyekért áldom, ditsérem, és fel magasztalom a menyei Királyt meg tovább is oltalmába egyedül ragaszodom. Én nem tudom, hogy lehet az, hogy én az

⁴ [Valószínűleg Rusko.]

18^{dik} Januariusban Glatz tartományába véghez vitt állapotrol irott Levelem Bátyám Uramnak kezibe nem ment, holott én asztat genuine megirtam, és nem per occasionem de bizonyoson per posztem el is küldöttem, elég az hogy én 9bertől fogva soha tsak két hetet is Vinter quártélyba nem voltam, örökké Poszton legközelebb az ellenséghez és most 1^a Aprilis fel váltodtam, az alatt az idő alatt Schönbergbe Landshutba, az F. MLeut. Raninnál⁵ az Prussus Generalissánál az Still Stand alkalmatosságával, és más Prussus Tiszteknél benn voltam, ott nálak háltam, ki nem mondhatom mitsoda respectussal és betsülettel láttak, ök is sokann nálam voltak, és sokakat közülök esmérni szerentsém volt. Minek előtte az Still Stand végződött egy ejtzaka egy gyönyörű szép 4 Esztendös paripát nyereségbe kaptam 30 aranyért ma sem adnám senkinek, elég az hogy sokat nem de keveset tsak kapogattam, elég az ahaz aki ugy szereti az másét mint én, egysen kapott nálamnál többet mert én Természetem szerint inkább adni másnak szeretek, mint másstol venni, mindenkor egyébkor is, de kivált oly szomoru predálásnak alkalmatosságával eszembe van Jóvezitönknek az Katonákhoz tett parantsolatja, senkit meg ne rontsatok, senki ellen ne patvarkodjatok, hanem elégedetek meg a ti Soldotokkal: én kivált az olyan boldogtalan embereknek állapotjokat sajnallom inkább mintsem magam is asztat öregbitsem. Habelschwerdtnél⁶ akinek tsak kedve volt az afélére eleget kaphatott, de én bizony egy hajszálat se vettem, söt Joddi ObLieutenantal az ebédet is kit ettünk pénzen megfizettük, lassan lassan tsak el tart az Ur Isten, mig aszt nem mondhatom hogy pénzem volna, de a mi egy Katonának absolute szükséges, nékem van és a mi van mind jó szükségtelen Bagáriára pedig szükségem nintsen, mert hordozni baj, és nem is lehet Kalmár pedig szeretem lenni. Az Still Stand usque 28rum psentii prolongalodott, mi lesz azután az Isten tudja. Grof Wartensleben itten van, az előtt két héttel kapta az Witt gyalog Regimentit, néki is kár volt az idő alatt oda lenni, most Kerestyé volna, de majd szerzünk Nagyságának is, mint másuknak ha háboru lesz. Csudálkozásra méltó azoknak a Székelyeknek állapotjok, valoba aszt az szép hirt nevet, melyet az itt valok szerettek, kár volt olyan képpen meg homályosittanni, nem mind vész az el, aki hadba megyen, rá van arra mindenik golyobisra irva kit találjon, körülöttem sok számtalan füttyölt már, de légyen hálá az Istennek se magam se Lovam soha tsak legkisebbe is meg nem találtatott. Igérte volt Bátyám Uram Groff Székelynél engemet recomendálni, de még semmi tudositást iránta nem kaptam, hiszen probalni lehet, ha nemis fog sucedálni, azért tsak idem qui supra fogok maradni. Látom Bátyám Uram resolutus irántam, biz én is az vagyok, mert az Providentiát nagyon hiszem én és hiszem hogy még az Ur Isten engemet Bátyám Uramékkal bizonyosan szembe juttat és egymásnak örvendezni fogunk, annyi roszt álmodtam én, hogy véghetetlen, de egyik sem volt az Farako Sütő Mesteré, vagy az Darius Király Látása. Nékem bizony soha jobb egészségem hálá az Istennek nem volt mint most van, és volt, pedig 24 órát is in continuo ültem ló háton, söt nemtsak ültem de nyargaltam nemis híztam is, sem soha meg nem éheztem. Daniel Bátyám Uramat alázatosan tisztelem, ugy minden Atyámfiat, az Asszony Zejkné Asszonyomot. Bátyám Ur Representatioját alázatosan köszönöm de én Huszár Regimenten kívül sohova az világon Kapitánnak sem megyek s ismét is bajos el

⁵ <Rovin>, helyette: [Ranin]

⁶ [em.] A másolatban: Halbe Schartnél.

menni holott már sok költséget mindenre tettem. Mely után magamat szives atyafiságába ajánlom és maradok

Kedves édes Bátyám Urnak

alázatos szolgája ötse
Aranka Ferencz
Hadnagy

**13. Aranka György – Teleki [Lászlónak?]
Marosvásárhely, 1779. április 13.
[Jancsó Elemér másolata]**

Groff Teleki!

Versed Tisztelettel vettem

Mellyre mentségemet röviden így tettem:

Leg első Hiba ez: Hogy tizen négy lába
Van a' Versnek. Talám csalatol a' számba.
De legyen. Én léptem azon szabadságra
A' nagy Mester Flaccus régi példájára
Az után hibául tészed két vers végét,
Hogy csak két betükben kapod egyességét.
Ebben a' dologra mint versre vigyáztam
Inkább. Am jobbicd meg, szabad, reád biztam.
A' Rák hogy a' versbe mászott, azt nem látom.
Hogy mentssem. Azért majd más szóval fel álla
Ilenék gondolatom renditis menteni
De nem lehet egy két szóval meg fejteni
Továbbá kívánod, hogy ha itileted
Hibázis, dicsirjem jó igyekezeted.
Sok. Nem dicsirhetek egy jó fel tételtis,
Ha nem látok véle jó ki meneteltis.
De nékem meg vallom mind elmés verseid
Tettzenek, mind helyes itilet tételid.
Enis szinte azon valék hogy rámára
Vonnyam Versed hogyha kapnék hibácskára,
De azomba Atlás Serény Unokája
Tünnén hozzám a' Nagy Apollo Postája
A' Szép Musák, ugymond, Bogáncsal nem élnek
's Tövissel, ujjokat hogy meg Sértik félnek,
Hanem a' Parnassus Szép Tiszta vizével
És vig kedvet szerző nectárnak tejével
A' Verset szerzette szép és nagy dolgokra
Meg mocskolná, ha ki fordítná más végre
Kivált Barátok közt egyenetlenségre.

Azért a' többiről szoval tudositlak,
Vagy vers nélkül ha ugy tetszik utasitlak
Most kérlek, kezeim ne tarcsd fogságodba,
Küld vissza 's az Urát vedd barátságodba

G Ar

MVásárhely 13. Apr. 1779.
A vers külön levélben van

[Címzés:]
A Monsieur
Monsieur le Comte S.E.R.
Ladislaus Teleki de Szék
A MVásárhely

14. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
[Skála], 1779. augusztus 1.
[Jancsó Elemér másolata]

Édes Kedves Bátyám Uram!

De Dato 12e May Marosvásárhelyről hozzám bocsátott Atyafiságos Kedves Levelit Bátyám Uramnak vettem itt Lengyel országi Ujj Quartélyomon SzKálátbann, Nagyön örvendek hogy mindnyájokrol oly Kedves hirt hallhatok melyel magamat vidámithatom. Már Békesség levénn tsak ahaz szabogatjuk magunkat. 11 Forintal az Gagém is megkevesedett, de tsak el tart az Isten bizom, aki az ellenség előtt gondomat viselte, itt sem hágy el nagy irgalmasságából eoFelsége. Már az jó Paripákat tsak ugy kellett el nyüni, melyre nézve hogy hijába ne tartsam öket telyes szándékom ha az Ur Isten meg tart, hogy ez idén Erdélyt, és abbann Kedves Atyámfiat meglátogassam, kire való nézve Kérem alázasosonn, hogy akár Székenn, akár Maros Vásárhelyt, pénzemért 120 portio szénát és zabot kaphassak, hogy akkor asztán légyen mihez nyúlni, én akárki lesz az, aki nekem ezen provisiot fogja tenni köszönettel meg tisztelem. Itt semmi ujjság nintsen, Daniel Bátyám Uramat Néném és Hugom Asszonyékat, Sogor Uramékkal egybe alázasosann tisztelem s az Asszont is Zeykné Asszonyomat különös tisztelettel, én pedig magamat Kedves Bátyám Uramnak Atyafiságos Szeretetibe alázasosonn ajánlom és maradok

Drága Kedves édes Bátyám Urnak

alázatos szolgája ötse
Aranka Ferencz
Hadnagy

Skálát 1a. Augusti 779.

15. Aranka György – Teleki Lászlónak
Marosvásárhely, 1779. december 12.
[Jancsó Elemér másolata]

Méltóságos Groff Camerarius és Tabula Regiae Assessor Ur,
 Méltóságos Jó Patronus Uram!

Nacsád Pestről hozzám bocsátani méltóztatott Uri Levelét alázatosan tiszteltem, és igen nagy örömöm volt rajta, hogy Nacsád rolam olly kegyesen emlékezni méltóztatik. Azoltától fogva minden Postán szandékozom Nacsádat Levellemmel tisztelni; de még várom hogy az írásra elegendő időm legyen hogy Nacsádnak illendő Levéllel udvarolhassak; hogy valami ujságom legyen, mellyel Levelemet kellemetesebbé tégyem, az idő el tölt. Tovább pedig már halasztani nem bátorkodtam; azért hogy magamat a ' Nagy Fejedelemmel Nacsád gratziájára méltatlanná ne tégyem: jollehet mostis sem elegendő időm, sem ollyas méltó ujságom nincsen. Nacsád Bécsbe fel érkeztén, tudom nemis fog szükibe lenni az ujságoknak, mint a' honnan ide folydogalni szoktanak. Vásárhely különben teli vagyon Urasággal. A' Mlsgs Teleki Familia representánsai is Gr. Teleki Károly Samuel, Camer.⁷ Ur Exlja, Consiliarius Gr. Teleki Samuel és Gr. Teleki Adam Urak nevezetesen itt vadnak, a' Mikolaina Causának defensiojára; mellyet Gr. Bethlen Miklosné Exlja folytat a' Familia ellen. Az Asszony Excljais itt vagyon Groff Csakival és Csákinéval együtt. Ha nem fog változni, még eddig Vajdaháza, Füzes, Lapos, Aranyas, Ilonda pataka, Magyarokérék, Ujjlak és Velkér iránt a Mlsgs Familia absolvattaték, és az azok iránt emanalt Contractusok in casu necessitatis emenáltoknak és irrescindibiliseknek itiltettek; a' Mocsis és Csehtelki Portiakrol emanalt Contractus pedig, mint Simplex Venditiorral emanáltak et sine necessaria causa, rescindibileknek, mellyek oportuna retractatiokkal invalidáltattak; Consequenter az Actiot itiltettek. Preses volt Br. Sz. Kereszti Ur; [...]⁸ a' Mlgs Prelatus, a két itilő Mester Baló Antal, Szeredai Elek és Kristof a' Director, Rosnyai Urak, 's a' Nacsád méltatlan szolgája. Nekem Nagy örömöm van rajta, ha így jö ki itt ez a' Causa, és attolfogva hogy leültem harmad nap alatt a kedvem meg nem jött, addig míg az utolsó Sessiobol ki nem jöttem, mert az én itiletem szerént való igazsága a' Mlgs Familianak igen inambigus forgott; ugyan dolgotis adott az attentiora, és hogy az ember kötelességét szomszédját meg nem sértve ott fogja meg a dolgot a' hol kezibe nem marad. Gr. Teleki Ferencz Urnak az egyetlen egy kis kisasszonkája meghala; Gr. Teleki Lajosnének kis asszonkája lön. Gr. Teleki Imreh Ur Háza Tractio ház, van Bál, Biléárd házis. Cornides Uramot bátorkodom köszönteni, és magamat Nacsád kegyes Gracziájában ajánlván, maradok Nacsádnak

alázatos Szolgája
 Aranka György

MVásárhely 12. Xbr. 1779.

⁷ [em] ebből: Canins.

⁸ [A másoló nem tudta kiolvasni.]

[Címzés:]

À Monseieur le Comte de S.E.R.

Ladislaus Teleki de Szék

A Clausenburg.

16. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
[Hrymailiv], 1780. május 15.
[Jancsó Elemér másolata]

Édes Bátyám Uram!

Marosvásárhelyről ddo 27^a Januarii, költ atyafiságos drága Kedves Levelit Kedves Bátyám Uramnak, Kerekes Hadnagy által vettem 1^a May, nagy örömmel és tisztelettel. Az igaz szándékom bizonyosan, az volt, hogy az el mult Télen meglátogatom Kedves Bátyám uramékat, de az Kapitányom, és Ober- Lieutenantom jelen nem lévén, egy fél Escadronnal tiszt tsak magam voltam, mely szerint Karátsonig szabadságot nem kaphattam, azután pedig az egész Télen minden holnapba hol ide hol amoda Comendiroztatván, keveset az quartélyomon laktam, mely szerint az Levélirással is el maradtam, eszt mindazonáltal ha Isten éltet ezentul ki potolom. Már az jövő Őszön hogy lesz az ur Isten tudja, mert az ut hoszu, az Költségem még igen kevés. Gagét pedig szabadsággal menő Tisztnek tsak felet adnak, ugy hogy ezer az gondolatom, mikeppen ezenn Hazámba menő kívánságomat be tölthessem, meggondolhatya édes Bátyám Uram, hogy egy ilyen ujj Tiszttske mint én, kinek tsak az szogálatjának jutalmából van minden élete, mitsoda nagy bajjal élhet e vilagon, én tudja az Isten tsak ugy élek mint az Madár, hogy valamitskét magamra ragaszthassak, s magamat ott ahol illik mutathassam, azért az idén is kevés reménségem van az okbol hogy Kedves Bátyám uraméknak személyesen örvendhessek, pedig ezenn az világonn legfőbb szerentsémnek tartanám ha bár tsak egyszer Kedves Atyámfiait láthatnám. Daniel Bátyám Uram Városi Házassága hogyha Contentumára volna örvideném, ámbár örömebb hallottam volna, hogy ha valamely Tisztességes Nemes Familiábann magát complectálta volna. Fiat voluntas Dei, tsak néki Contentumára légyen tehát nékem örömöm lesz benne. Ő Kegymét alázatosonn tisztelem és minden Atyámfiait, ugy az Asszont is Zejkné Asszonyomat. Itt semmi ujjság nintsen, ő felségit várjuk ebbe az holnapba, mi vagy 14. napi Lagerbe szállunk 1^a Junn, s onnat haza quartelyunkra megyünk, mostis minden nap Exercirozunk. Továbbra az Istennek oltalmába ajánlom Kedves Bátyám uramat, magamat pedig szives atyafiságában és maradok

Kedves édes Bátyám Urnak

holtig igaz Atyafi szolgálja
 Aranka Ferentz
 Ulieut.

15^a May 780.⁹

⁹ [A másolatban keltezési helyként Sigy Grimalow szerepel.]

17. Aranka György – Cornides Dánielnek
Marosvásárhely, 1781. június 3.
[Korabeli kézirat]

MVásárhelly 3a Juny 1781

Monsieur!

Megemlékezém Vásárhelytis Gernyeszegről. Bánomis hogy a' drága szép Uri társaságot oly hamar el hagyám. Mert a' mint T Borosnyai Uram mondgya, a' kivel együtt vagyok el kötelezve a' Pagocsára való ki menetelre, csak holnap után az Innep Harmadnapján ebédre megyünk ki oda. En azt mondtam vala Groff Teleki Josef Ur ö Nságának hogy holnap ebédre; és maga ö Nsga is gondolkozott vala olyan formánn hogy a' Generalis látására oda mennyen: de e' szerént holnap nem hiszem hogy Pagocsára által jöjjenek Sármásrol. Méltoztassék az Ur, ha ö Nsga azon gondolattya mellett maradna hurré tenni ezt, alázatos tisztelem mellett. Az Ifiu Uri Seregetis tisztelem alá-zatosonn. Ha az Ur annyiszor meg emlékeznék rolam mint én az Urrol tudom szeretne. Ugyan nehezen esik hogy illy kevés szerencsém vala, vagyon, és lehet ez alkalmatossággal az Urhoz: De távol létembenis az Ur emlékezetének áldozni meg nem szünöm. Je sois

Monsieur

votre tres¹⁰ humble Valet
 George Aranka

18. Aranka György – [Brukenthal Sámuelnek]
Borgó, 1782. március 6.
[Jancsó Elemér másolata]

Excellentissime Domine L. Baro Gubernator Regie Excelsum item
 Gubernium Regium,
 Domine ac Domini Patroni Gratosissimi!

Dum operatio Nostra quae commissariorum ad investigationem querelarum contra DDVice officiales In Cottus Thordensis Infer expositarum, in Continuatione ejusdem ad illum gradum devenisset: ut generalibus pariter et Specialibus querelis juxta punctu eorum e corpore Investigationis fideliter erutis, perspicueque et commune expositis, illae cum Dnis querulatis communicatae, et pro uberiori intelligentia ad instantiam ipsorum fortes quoque ipsae seu fassiones ipsamet ex corpore investigationis, quas-cumque videlicet ipsi postulassent, ad puncta concernentia litteraliter ad aditum ipso-rum praelecta, ubi placuit repetitae, ruminatae, consignatae, appromissaque pro ulter-iori dilucidatione Testium quorumlibet si quos voluissent personali Statutione et confrontatione, per eosdem pro responsione recepta, per octo et novem dies detentae,

¹⁰ [Előbb egybeírva, majd később egy jellel szétválasztotta.]

responsiones pariter nominanter per D^m Josephum Geréb Supd. Jud. Noblium Nobis etiam exhibitae ac per nos revisae fuissent: hoc solum Superexisistente, ut documentis per eundem citatis, libellis, quam rationum et similibus inspectis, aut Sicubi necessum foret, querulatis et damnificatis querulantibus utrisque in praesentiam Nostri vocatis et auditis veritas concentrata erueretur. Idem D. Geréb in eadem responsione sua primum et precipue ad punctum illud, ubi querelae ratione deperditorum naturalium variarumque collectarum pecunialium juxta casus et respective classes Speciales longiori Serie exponebantur, brevitatem extractus Secum Communicati nimiam arguenda scripto tenus, mox vero Sessione sub hodierno horisque pomeridianis celebrata in praesentiam Consessionis veniens verbo tenus etiam Communi rationem totius investigationis Anni Superioris per extensum sibi dari, illamque sibi extradari postulavit, Collegae meo Honorato Domino Christophoro Szeredai in Sententiam ejus abeunte, me vero dissentiente. Quam Opinionem inter Nos differentiam, quum quaestio eadem jam Anno etiam Superiori ad Excelsum Gubernium delata atque Superata sit, adeoque probe cognita, pro acceleratione operis simpliciter¹¹ sine mora, apparatuque adnexo d humillime submittendam duxi, per Excellentias Vestras gratiosi terminandam. Atque ego longissime absum ab illa opinione, ut D Geréb in ratione defensae suae qualiterumque restringatur aut arceatur, aut hoc Excellentias Vestras petam, omnia defensionis media [...] defensionem veritatisque – eruitionem persidentia dedi respective, obtuli [...] suum, mihi quibus non veritati sed inutili procrastinationi aut aliis rationibus studetur. Hinc corpus ipsum investigationis totius anno superiori magno cum labore concinnatum sine speciali mandato Excellentiarum. Vestrarum. e manibus meis extradandum non putavi; et consultius et longe biocius fore arbitratur querelas singulas in extractu querelatis communicatas, ubicumque necessitas aut ipsi prolabitur postulaverint, non modo e contextu fassionis, integras et in nexu praelegere, sed simul testes etiam ipsos, qui ipsimet sunt contribuentes damnificati sistere, atque eo¹² modo veritatem sineram, brevi tamen manu eruere: quam extradita Investigatione longiusque detenta, nihilominus tamen non nisi eo quod proxime sexipsi redire, si quidem alia eruenda veritatis ratio non sit; adeoque nihil ad extremum efficere aliud quam quod prius et brevius fieri debebat poteratque, ausam tamen mille jurgiis intestinisque odiis per totum circulum atque in gremio officiolatus hujus imprimis subministrare. Supplico itaque Excellentis vestris humillime

Imo Ut in questione praesenti sapienter quantocius[?] habita gratiose expensarum Nostras ratione rescribere dignentur. Ego non suum alienus, ut pro voto Collegae mei operatio Nostra ad normale Clementissimum Anni 1775 Decretum in operationibus Commissionibus editum referatur: Quin si Excellentiae Vestrae aut cum periculo aut remora veritatis conjunctam non viderint peto humillime, sed simul in conformitate illius, hoc etiam ut tota Consessio ad normam illam auctoritate sufficienti, ego vero Titulo Presidis [...] et Subsidio unius Actuarii decoremur.

¹¹ <similiter>

¹² <quod proxime sexi ipsi redire, si quidem alia quam quod>

2do Dno Josepho Geréb ad quaedam puncta querelarum in advoluto humillime Subnexa ex eo capite quod in investigationem Cossonis praesentis non spectarent, respondere nolente, quid eatenus faciendum Nobis sit gratiose disponere.

3tio Ut ea quae ad eruitionem veritatis ratione disserentium Objecto per Nos tractor ex Archivo Cottus Tabulari repetenda erunt, ut [...] Rationes, Relationes, Ordinationes ac ad requisitionem Nostram extradentur, mandare

4to Querulatum Dm Josephum Geréb ab omni prorsus influenza in administrationem rerum ad Cossonem Nostram, vel ad Nos qualitercumque et quo cumque sub nomine spectantium multo gratiosissime dispensare: provincia illa in alium, praeeter Dm Sigismundum Szaniszló quencumque eo modo delata, ut in iis quae nos concerniunt a nobis non a Domino Geréb dependeat, mandataque Nostra sine venia, aut accessione auctoritatis, aut directione ejusdem et invictione qualiquali exsequi possit. Omnia scilicet suo modo et tempore Cossonibus aut quietantiis Nostris per ipsum legitimanda. Similiter

5. Dum et quando necessitas praesentiam Dni Geréb in figura Cossonis postulaverit, ipsum interim ac pro tunc a sessione Tabulari dispensare, ne horis pomeridianis Commissionem cogar celebrare. Non possum enim non fateri aerem hordassem sessionibus pomeridianis celebrandis haud aptum esse. Ceterum ego querelas nullas habeo si quar contra me forent ut sunt indignae, eventu ipso verificandae aut evaniutrae, illas gratiose suppressi potius interim quam communicari peto humillime. Meque in Gratosissimos Exltiae Vrae Excelsique Gubernii Regii favores humillime comendans persevero

Excellentiae Vtrae

Execlsique Gubernii Regii

humillimus servus
Georgius Aranka

(Borgo)

6ta Martiis 1782.

**19. Aranka György – Teleki Imrének
Marosvásárhely, 1782. november 25.
[Korabeli kézirat]**

Nacsás Uram!

Küldöm Nacsádnak elsöben azokat a' mellyeket Nacsádtól vettem u.m. a' Pecsét nyomót 's az Exlja Levelit; ez Után a' mit ö Exljoktól vettem által Atyafiságos buzgo szives köszöntéseket, 's a' nem válaszolhatásról való engedetlen kéréseket, mivel a' Groff Táblán volt a' Grofnének öltözni kellett nagy Katalin napja lévén. Küldöm az Ezer Német forintot is in HSnis 1200 az hátára irt Specificatiók szerint Arany pénzbe. Ugy Farkas Urnak egy Levelit, mellyet a' Pénzel 's pecsétnyomóval együtt a' Vadadi Uram Nacsád expressussa kezében adtam. Küldök a' felett egy rakott szekérnyi köszöntést Borosnyai Uramtól, jól van Nacsád szolgálattýára. A' Chartabiankára mit irtunk az accludált Copiájából meg láthattya Nacsád, én coramizáltam Biharival az Ö Exlya

Protocollistájával. Az öreg Gr. Teleki Lajosné 's Groff Rhedeiné Katák ma estvig 's énis a' leszek ma ha lehet. Itt van B Wesselényi Miklos Ur a' Baronéjával. Gr. Haller és Korda Exljok. Zejk Uris bé érkezett. A' Grofné kezeit csokolom alázatosan. Méltoztassék Nacsád engem Gracziájában meg tartani 's azzal hogy a' kis Urfit 's Nagy Grofnét talállya jó egészségben meg vigasztalni. Csak jobb volna nem hadni az embernek magát csak egyre 's a' miatt örökké kécségeskedés között lenni. De most vagyok
Nacsádnak

alázatos szolgálja
Aranka

MVásárhelly 25 Nov. 782.¹³

20. Aranka Görgy – Bethlen Pálnak
Borgó, 1783. augusztus 17.
[Utólagos publikáció]

Borgó, 17. Aug. 1783.

Kegyelmes uram!

12-dik praesentis hozzám eresztett levelét Excellentiádnak alázatosan tiszteltem; minél tovább kezdem Borgót egészen esmérni, annál inkább látom, hogy Excellentiátok érette soha eléggé nem szorgalmatoskodhatik és a commissió is elég accuratióval nem lehet annak vizsgálásában. Mindazáltal Excellentiád bizonyos lehet róla, hogy valamit a katona accuratio s az hazafiúi igaz hűség elkövethet, semmi el nem marad. Nem győzőm Excellentiádnak dicsérni elébb a major Heydendorf úr szorgalmatosságát, azután az Pervik úr engedelmes és értelmes jóságát és a Gál uram figyelmetességét. A sietség nem fog ártani kegyelmes uram a dolognak, mert az időbe vagyunk fősvények nem a munkába. Én megvallom, hogy a nevezett urak szorgalmatos jósága minü alkalmatosságot enged nekem, részemről is az én hűségemet bizonyítani: mindazonáltal kivált ezen alkalmatossággal kívánom megmutatni, minemű kötelességem szerint való alázatos tisztelettel vagyok

Excellentiádnak alázatos szolgálja

Aranka György mp.

Excellentiád engedjen meg mindentről, mert igen sietve reggel, mikor szinte fogtunk a commissióhoz, öt órákor írtam.

[Címzés a borítékon:]

A Son Excellence Monsieur le Comte Paul de Bethlen etc. á Marosvásárhely.
(Zárópecsét)

¹³ [A szabadon maradt oldalon mindenféle számítások, nem tartoznak a levélhez.]

21. Aranka György – Cornides Dánielnek
Borgó, 1783. szeptember 3.
[Korabeli kézirat]

Borgo 3. Sept. 1783.

Kedves Uram Barátom!

dd.

Minekutánna majd három esztendő alatt készülök hogy az Urat Levelemmel meg látogassam, barátságunkat újjithassam, és az Urat régi hűségemről, szives indulatomról bizonyossá tégyem; mellyeknek minapi rövid találkozásunkalis eleget nem tehettem, az örökkévaló Végzeséknék Tábláján balfelől irt Törvényeknek kételensége engemet fél orai szerencsés látásom után az Ur elöl el ragadván: csak a' Borgoi pusztaság, és minden időtöltéstől meg fosztatott maganosság tehette azt, hogy azokat a' köteleket amellyek engem eddig a' halgatásban tartottanak zárva, el szaggatván, Levelemet az Urhoz ereszeszem. Mellyet mint a' hosszas fáradtság után el alélt ember, mikor szolani akar, elébb el lankatt erejét hosszu lélegzetvétellel könnyebbiti; énis szokásom ellen való hosszu szakasszal (periodussal) kezdek. Ha az Ur az én állapotomat meg tudni akarja? az számkivettetés. Mert három esztendő alatt, hatszor vagyok Commissioba, magam kölcségemen. Továbbá pedig mint othonn oly csendes Lélekkal. Hogy minden pénzemet ingyen el ne kölcsém kenyérre, borra, 's ételre mint tordán, egy transport könyvetis küldöttem innen Vásárhelyre, az Iselin Lexiconnyait 6 Tomusba, a' Válcshét ^{2^{be}} és Lokkot Sur l'Entendamen humain. Reggel 6. orakor fogunk dologhoz és 3, 4, 5, 6, orakor végezzük, 's akkor ebédlünk, 's mindgyárt lefekszem. Semmi itt egyéb jó nincsen a' Viznél, az olyan, hogy félek mikor le megyek az Ország béli vitzöl meg betegszem. A' kövek mind egy félék a' ritkájit öszve vévén leg fellyebb négy féle, közönséges. Nevezetesebb föld a' Pipának való. Füvek itt alatt hol még eddig voltam semmi nevezetesek nincsenek a' szapan¹⁴ füven kívül. A' házok teli Palacz féreggel. Ez egy nagy falu, két szakassza vagyon, mint öszve lesz benne 1200 familia, fekszik egy két águ nagy völgybe egyikből jö a' tiha, másikkol a' Bisztricz vize melly Besztercze mellett foly együtt a' Tihával, és a' Bisztricz névről a' városnak nevet adott, alol Sajónak hívják 's Kocznál szakad a' Szamosba. Miképen a' Vékony czérnát, nem lehet todni a' hajos kötél végibe, ugy én nem vagyok elégséges hogy rendes Leveledzést az Urral folytass¹⁵ mint a' ki ékes és rendivel folyo, tudománnyal tellyes Levelekhez szokott; mindazáltal ha bővebb szerencsém lett volna az Urhoz kértem volna az Urat, hogy azt az Ungrisches Magazint folytató Társaságot, mint igen érdemes tagja, kérje az Ur hogy ne nevezék Munkájokat Magyar, hanem inkább Posoni Magazinnak. Mert magyar ugyan nem. Hanem Posoni lehet mert német. Az Ur munkái benne ki tettzenek, mint a' vad borso között a' tiszta buza, de a' többi igen gyenge, a' Magyar dicsosséges névnek nem szolgálnak becsületire. A mi-

¹⁴ <Pipa>

¹⁵ [Rongálódott a lap, valószínűleg folytassak.]

nap a' Menkö el szabadulván ittis meg üte egy házat 4 vagy 2szer 24 óráig mind fenyegetett, azon alkalmatossággal irt verseimet küldöm és vagyok az Urnak
alázatos szolgája Aranka

Engedd meg unalmom kisség felejtenem,
 's Tisztelő Levelem Hozzád eresztenem.
 De nézd Hozzád hiven maradott Szivemet
 Inkább, mint panasszal tellyes Levelemet
 Mert ki Nevednek volt hajdon Tisztelője
 Most számkivettetett csak emlegetője
 A' marad a' ki a' ki volt végső órájánis
 Az Hénúl Sivatag Havassa allyánis.
 Tenul, Borgó, Tika! Bár soha Nevetek
 Ne hallottam volna Emlékezetetek.
 Nyeltem volna inkább fullasztó falatot
 A' Nap, mellyen vettem e' parancsolatot.
 Melly szép Társaságod öléből szakasztá
 's Mint Egek ujj Tárgyát Kösztálra akasztá,
 Hogy unalom mérges Sassa szivem rágja
 's Búk, Bánatok árja, mint Hab egy mást hágja.
 Hol Múlt, és végképen félek mult vigsgái
 Es álnok jövendő kéttzin csalárdsági
 Mint Tavasz virágját Dér mikor elvész
 Es nyár gyűjteményit a' Tűz porrá teszi
 Midön Szemem előtt egybe ütköztenek,
 Egyszermind semmibe 's porba fekűttenek.
 Sziberia 's Borgó csak a' Név kettőzik
 De különben igen kicsintn külömbözik.
 Ottaheita Sziget sivatag népei
 Ezen Néphez képest Angyalok Sergei
 Nincsen itt a' földnek 's Népnek boldogsága
 Kö, fa, viz egyedül minden gazdagsága
 Nincsen köztök ki egy Orát rövidittsen
 Keserü falatot mézzel édesittsen.
 Mint Lánczot pengető Rab fogoly házábol
 Vagy ártatlan Madár vas Kaliczkájából
 Ujj, meg ujj, meg más bajt látok rám todulni
 Csak hijába vágyom töle szabadulni.
 Söt mennyivel inkább lesem menekedni
 Erzem a' bajt rajtam inkább nevedkedni.
 Az Egis gyúl, dördül, lövelli haragját
 Száz Hegyek egymás közt százszorozzák hangját.
 Minden pillantásom leg utolso lehet
 Mintegy áldozatot koporsomba tehet.

Nem érdemli. Kérlek szánd mégis szolgálodat
 Tarcsd porához ha nem hozzá gráciádat.
 Ha él: Még személlyed tisztelni gondollya
 Ha nem? Styxen túlis Szép Kezed csokollya.

22. Aranka Görgy – Bethlen Pálnak
Borgó, 1783. szeptember 21.
[Utólagos publikáció]

Borgó 21 Septembris 783.

Kegyelmes uram!

Mikor elsőbben ezen comissioban rendeltetem vala, ámbátor mind magam gyengeségtől féltém, mind a dolognak súlyos terhit képzeltem, mind az ilyenforma dolgokkal egybekötött kedvetlenségeket és ijesztő következéseket meggondoltam: mindazáltal egyfelől biztattam magamat mégis a jó kimenetellel, vékony tehetségem mellé kötvén mind egyenes és jó szívből származott igyekezetemet, mellyel közönségesen az egész Mlgos familiához és nevezetesen Exclldhoz köteles vagyok, mind pedig az ilyen dolgokban megkivántató vigyázást, serénységet és hallgatni nem tudó bátorságot; és másfelől hizelkedtem magamnak, hogy bár kötelességem szerint való, de hű és igazságos szolgálatom jutalmául az Excltok teljes hitelit s hozzám eddig mutatott kegyességeknek nevedésit megnyerem. Azután is a dologban belémenvén, jóllehet néhány külömbiségek és akadékok adták magokat elő, azokban meg nem botránkoztam, hanem némelyikét reménységem szerént igazítottam, s némelyikének, melyet igazítani lehetetlen volt, olyan utot csináltam, hogy jó módjával menjen feljebb. Ilyen volt az: Hogy némely a conscriptioban ős-jobbágyoknak írt nevezeten lévő emberek most selléreknek irattak; mely iránt külön columna fog iratni és hogy a régi urbariumok szerént jobbágyoknak talátnak béiratni. És azért reménységemet el nem vesztettem, hanem mint mintegy puskás, csak lesben tartottam magamat, lesvén és várván, mikor fogja magát a dolog előadni.

Azután pedig meg meg beljebb menvén, annyi apróság, de a szivemet éró és éjjelnappal gyötrő, írásban vagy protokollumban nem mehető érdeklések adták elő magokat, hogy minden kedvetem elvették volt és azután érkezvén a nagyobb s kárban forgó külömbiségek, mikor láttam, hogy hozzá nem férhetek, egészen elvesztettem minden kedvetem és reménységemet, a mint a közelebb írt levelemből láthatni. Most megjárván a havasokat, melyeknek és benne levő Pojánáknak becsüjében vagyon a legnagyobb és kárban forgó külömbiség és azon igen sokat gyötrődvén, úgy tetszik, látom a vadat hozzám közelíteni, a dologt és igazítását kézrejöni. Gál uramot magamhoz hivatván megmondottam, hogy válasszon, azt cselekedje, a mi jobb, Excellentiád is méltóztassék meglátni. Ha mostanra valónak itili Exceltok, én hidegbe sárba való fáradságomat nem sajnálom és a kezemből ki nem ereszttem az igazságig, ha meg nem fordíthatom, separata opinioit küldök. Ha pedig másszorra jobbnak itilik Exceltok, legyen az Exceltok bölcs itilete. Csak igen szégyenleném, hogy valaki méltán azt mondhassa, hogy az Excelltok

kenyerit, szalonnáját, borát ettem-ittam, sőt étettem s itattam azért, hogy Excellentiátnak kárt tegyek. Gál uram mint emberséges ember gyakran jelenvén meg memorialissaival és azokat végre a commissio megunván, kényszerítette arra, hogy mondja meg, megelégedik-e a commissio munkájával és declarálván magát, hogy a conscriptioval nem volna megelégedve, azt adván ki, hogy mutasson hát módot megigazítására, itten találtam nagyrészt a szóllásra, de még csak Gál uramnak mondtam és Excellddal teszem hirré. Én nekem úgy tetszik, hogy a lévén a főbb külömbség, hogy az esküdtek, mint idevalók és az urak ellen praeventusok, nem igazán adták volna fel sem a Pojánák proventusát in curribus foeni, sem az havasok hasznát in pascibus. Most mikor a commissio önként kérdi, hogy mi a jobb mód az igazság kitalálására, s mikor azt igéri, hogy kész fáradságának nem kedvezni, hanem mindent véghez vinni. N. B. Ez az utóbszori declaratiója a commissionak, ennél többet kívánni nem lehet, csak utot kell mutatni s mellé szorítani ígéretének. Az Major ur reménlem kész is magát nem ki-milleni.

Lehetne kívánni akár a Pojánák felméréstét, mivel fel nem mérette a thesauralis commissariatus semmiképpen, vagy pedig mindazoknak, mind az havasoknak másun-nan hozandó esküdtekkal megbecsültetésit ujra.

Ha még az idő megengedné, talán meg is engedi. Én hozzá nem tudok semmiképen, de Gál uram azt erősíti a több tisztekkal, hogy csak harmadát adták fel az emberek mind a szénának, mind a legelésnek. Ez nekem úgy tetszik, megérdemli az utánna való járást. Ha Gál uramnak úgy tetszik, Exelltok parancsolatjából vagy addig is én segélleni fogom. És most legjobbnak is tartom, jóllehet semmi kedvem nincsen karácsonig itt ülni. Egyebekben is kegyelmes uram csekély tehetségem szerént igyekezem segélleni, kivált ha volna nekem is, ki segéljen valamit. Mert nem érkezik kglmes uram Gál uram; bárcsak egy cancellistát adott volna Excellentiád melléje, megérdemlette volna. Még mi Isten tudja, meddig leszünk itt; ezek az emberek külömben perseverálnak a szófogadatlanságba, itt az ember nem is eszik, nem is iszik, ha hozva nem hoznak az országból, megköszöni, ha fát visznek, azt is erővel. A restantiakat nem fizetik; ma a guberniumnak irt relatiomban eléggé exponáltam mindent. Még most is nem késő, de minél hamarébb, annál jobb volna, ha valaki jőne, akár a mlgos familiából, akár mint Máté Izsák uram, csak minél hamarébb. Excellentiádnak méltóztassék megengedni, hogy terhelem és azt is, hogy legyek

Excellentiádnak alázatos szolgája
Aranka György

Borgó. 21 Septembris 1783.

[Címzés a borítékon:] A Son Excellence Monsieur le Comte de Bethlen etc. etc. á Marosvásárhely. (Zárópecsét.)

**23. Aranka György – [Brukenthal Sámuelnek]
Borgó, 1784. január 22.
[Jancsó Elemér másolata]**

Excellentissime Domine L. Baro Gubernator Regie,
Excelsum item Gubernium Regium
Domine et Domini ac Patroni Gratosissimi!

Postquam Altioribus Excelsi Guberni Regii Decretis ad ocivorem Investigationis Nobis in Borgo derandatae[?] Consummationem incitati, compositis demum pace publicis dissurbis [?] ad Continuationem et ad maturationem operationis Nostrae, sane desuper cum In. Statu Nobilitari cointelligentia confluissemus; Excellestiae Vestrae et Excelso Gubernio Regio refero humillime, nos a Suscepto opere desistere pro [...] et nunc debuisse. Ex eo quod alter Commissarius ex Statu Provinciali a Comitatu ad hoc antea denominatus gravissimo morbo afflictus comparere non possit, Dominus videlicet Stephanus Széplaki; praeterea ex parte etiam In. Familiae C.C. de Bethlen urna in praesentiam Nostri venerit. Cum tamen desiderata variatis fieri possit. Quod Excelentiis vestris eo refero humillime, quod in locum Dni Széplaki, usque dum idem Convalescat, per In. Cossum Comitatum alium denominari facere; ac Inclitam etiam Familiam super eo gratiose monere dignentur: ut tota cum Commissione super termino Confluxus Cointelligentia, Hominem Suum cum delectione desiderata; et ad ea, quae inprimis ratione extirpationis in questione versantur enodanda aptum, cum Protocollo super actu Extirpationis eorundem aestimationis emanato, transmittere velit. Qui in reliquo eterno obsequissimo cultu perservo

Excellentiae Vestrae

et

Excelsi Gubernii Regii

humillimus Servus
Georgius Aranka

Borgo 22 Jan 784.

**24. Aranka György – Bethlen [Pálnak?]
Beszterce, 1784. április 11.
[Korabeli kézirat]**

Méltóságos Groff Fő Ispány Ur,
Különös Mlságos Jó Uram!

Nacsád Uri Levelét nagy örömmel tiszteltem. A' Nacsád contentumának örvendének, ha a' szerencsétlen időről azután küldött Levelem 's vett tudositások azt el nem rontották volna. Igen sajnálom. Tudgya az Isten hogy minden fel szántam volt, és fel kívántam áldozni, és már reménségemis vala hogy akár hogy mint folyon; a' vége jó leszen. Már ujra kell kezdenünk látom; annál inkább mivel a' Fodor Uram el menetele

utánis a' Guberniumtól olyan kegyes, de ha szabad volna szolanom – parancsolatot vettem, melly segilli a' dolog fel fordulását. De most reflectálok, látta volt Fodor Uram; azis van benne hogy a' Cosso maga opiniojátis tegye mellé a' Protocollumba instálendo praetensiokhoz. Egyetlen egy reménségem a' volt eddig. Hogy csak a' mennyen bé a' mihez nem kell senki opinioja hanem tiszta igaz. Már e' mellett minden haszontalanság bé mehet a' Protocollumba, és meg hidgye Nacsád hogy a' nem jó, mert nincsen olyan képtelen dolog mellynek jó szint adni ne lehessen. Nacsádhoz ugyan igen különös, különös disztinyvált szivességeket tapasztaltam minnyájon a' Collegáinak; a' több Méltóságokhoz bizony nemlehet semmiről panaszolni, de némellyek megis bosszantják őket, 's bizony csak ugyan van a' nyereség 's ugyis lessz. Ha berkenyés csak öt mértföld volna Borgohoz, meg hidgye Nacsád, minekelötte parancsolatját vettem volna, udvaroltam volna Nacsádnak az Innepre, meg mondtam volna Fodor Uramnakis; de fellelte alkalmatlan idő, út lévén, a' messzeség nött. Holmi Extractussait eddig való munkánkknak még rég el készítvén Nacsád kezibe eresztettem volt, de nem lévén alkalmatosága Fodor Uramnak, és az alatt meg csalatván aval az hirrel hogy Nacsád Szebenbe volna, ő Exllenciájának accludáltam a' Nacsád Levelével együtt, onnan fogja venni Nacsád. Ajánlom magam Nacsád Kegyességibe és vagyok alázatos Tisztelettel

Nacsádnak

alázatos szolgája
Aranka György

Besztercze 11 Apr 784.

**25. Aranka György – Bethlen [Pálnak?]
Marosvásárhely, 1784. szeptember 24.
[Korabeli kézirat]**

Kegyelmes Uram,
és Méltóságos Familia!

Egy Beszéd és részszerént ajánlás esvén két öltözetbeis tegnap a' Nemes Katonáság részeről a' Mlsgs Familiához; annak mivoltát Exld és a' Mlsgs Familia, ide zárt mássából méltoztatnak meg látni. Bejjebb nézek beléjek. De meg vallom semmi rejtett csalt, titkot, és egyebet azon kül a' mit mutatnak nem láthatok benne; t.i. egy Bajt meg únt, és attol menekedni kíváno vágyodást. Ez előtt 's más alkalmatossággal különön előttemis és közönségesennis azon beszédeket és ajánlásokat sokszor meg tették, a' különös személyek különösönnis, csoportosönnis; a' Mlsgs Oberstlieutenant Ur pedig eleitől fogva. A' mi a' Biro Wresmás szavába különös: hogy t.i. némellyeknek pretensiojokot és jussokot fenn hadgya; ebbenn sintsen titok. Még eddig csak ennyit látok benne: hogy minap a' Russziak közül egynéhányon fenn lévén, és sokszori unalmas feljárások és szép munkás napok el vesztése után a' Cosso előtt, magok önként való jó ajánlásokból, ha a' Mlsgs Familiais kereseteiről le mondana, minden kívánságokrol le mondván; egy tőlök meg különöznvén elő állott, 's azt monddta hogy ő maga részéről le nem mond, és a' többi azt felelte néki, hogy lássa hát, ő kereste a' magáét. Ez másokkalis történt így; és

e' szerént még hasonlok találkozhatnak. Mellyhez képest, én a' mint belől semmi titkot a' dologba nem látok: ugy annak külső tekintetit, mind a' Katonák részről a' kik önként tészik az ajánlást; mind a' Familia részéről mivel ezen ajánlással önként hivattatik azt igen betsületesnek, sőt hasznosnak találom. Es nem lehet hogy Exltoknak, a' mennyiben igen vékony általlátásom ér, ne ajánllyam: 's kérjem egyszérsmind ha szabad, hogy nagy okok, mellyeket én nem tudhatok, ellent nem vetvén; bár kitsid tettző károkkal esnékis, engedjenek Exltok a' Világ', és azoknak kik a' dologba lévén azt tudgyák mit teszen, csak az Exltok hasznára, 's drága Nevek sértődés nélkül való meg őrzésére czélozo hiv ajánlásoknak, kéréseknek. Ezt a' rövid jelentést elégségesnek tartom adni, mint az én Exldhoz és a' Mlsgs Familiához való kötelességem és tökéletes Tiszteletem adóját. Annyi felsőbb és alsobb rendbeli személyek, sőt Népség ezen dolgobol folyo és származando nyughatatlanságát, kárát, ok nélkül való fárattságát, nem említvén: csak a' Magokébol méltotassanak Elxtok bölcsenn itilni. Ha én, keresett vagy méltó okokkal Exltokat biztatni mérészenem: csak Exltok mélyl béléátásának mértékibe láttatnám kételkedni. A' Cosso érdemes Tagjai egytől egyig, kivált képen az igasságot igen szerető, Törvént betsülő és a' Mlsgs Familiából némelylekhez régibb kötelességekkelis és szivességgel köttetett Jó Oberstlieutenant Ur, a' mint eddig, nevezetesen minekutánna egyszer egy bizonyos jó lábra vétethetett, a' Cosso folytatását ugy igyekezzék vinni: hogy senkinek méltatlanul sértődése ne legyen, a' mint arrol méltán nemis panaszolhat senki: ugy az Exltok Jelentésit örömmel fogják venni; és nevezetesen az érdemes Tiszt Urak, ha meg nem vetvén, a' dolog mivelésibe Exltok meg találni kívánnyák, jó végreis fogják vezérteni. En pedig csak az a' békélődő Lelkét kérem ezen maga hasznába bé nézni tudo Száznak, melly munkás szerződéseinek tollait a' Föld négy részire ki terjesztvén még eddig a' lábbogo békesség serpenyőjét a' világon ingatlan tartya, hogy Exltokra Sz. Sugarlásit szállítván, engem már valaha a' kedves de igen hosszas Borgoi Oráimtol szabadítottson meg; és Exltokhoz személyesenis azt az alázatos Tiszteletemet bizonyithassam meg, mellyel vagyok

Excellentziádnak

és

A' Mlsgs Familiának

alázatos szolgája
Aranka György mp.

Borgo 24 Sept. 784.¹⁶

¹⁶ [Az üresen maradt oldalon más kézzel: N. 68. V^k. Fasciculus. Borgai 28 darab Levelek.]

26. Aranka György – Bethlen [Pálnak?]
Marosvásárhely, 1784. október 14.
[Korabeli kézirat]

Kegyelmes Uram, és Méltóságos Familia!

A' Borgai Cosso közelebb léjendő egybegyülésének meg napozásáról, a' bé állandó szüreti Majorkodásra, és a' Királyi Dézma bé szedésére nézve, a' Commissariusoknak mind egymás között mind Exltokkal egyet kellestven érteni, és a' Cosso annak folytatását reám bizván: azt alázatosan jelentem Exceltoknak. Méltóztassanak egy napot, mind a' Sürgető Rendelésekhez mind magok Majorkodásokhoz képest minél türethetőbbet ki szabni, mellyenn az Exltok Tisztjei mind együtt és egyszersmind meg jelenhessenek; és az Irtoványok ki fizetése iránt fenn forgo Panaszokat a' Katonáknak meg vizsgálhassuk. Leg főbb panasz vagyon Somlyai nevezetű Groff Bethlen János Ur Ő Nsga akkori Tisztje ellen; ennek jelenn kell lenni, ha ugy tettzik. Azután jelen kell lenni Szabo Kelemen Uramnak, N. Bajnai helyett Fodor Uramnak, Csato Uramnak, és talám a' két Feketének is az Exld akkori és Néhai Gr. Bényei Bethlen László Ur Praefectussainak. A' Kereseteket már fel vettük, nálamis vadnak in Extractu; az egész Protocollum pedig a Tit. Horvátovits Urnál, ha kinek tettzenék bővebben megis lehetne látni; itéletem szerint majd csak ebből állanak (meg ne ütközzenek Exltok rajta, a' Katonák keresetit akarom irni). Némellyek azt keresik: hogy az Irtoványok meg becsültetett, ki fizettetett, a' Praefectus el tette az árrát; Mások hogy meg betsültetett de ki nem fizettetett; mások hogy sem meg nem becsültetett, sem ki nem fizettetett; mások hogy adatott ugyan valami érette de nem illendő 's. a. t.

Nem kétlem hogy ezen kívánt fel küldése a' Tiszteknek Exltoknak mind károsnak, mind kedvetlen dolognak fog tettzeni; magamrol itelek. De én magamon nem segíhetek; Exltok segillyenek magokon. Ez nem épen olyan dolog mint a' dominális pretensiok és contrapretensiok dolga: talám csak egy vagy két emberis a' Tisztek közül elég lenne, de ugy hogy a' dolgot tudná jól, akár ki ellen jöne panasz elő felelne helyesen, ne appellálna a' jelen nem lévökre. Egy szóval se Exltoknak együgyü felelettel kárt ne tenne; se a' Cosso munkáját appellálta ne akadályoztatná; a' M Familia protocollumába lenne jártos és recens; azonfellyül értelmes és betsületes ember, hideg vérü, és igaz mondo. Kellene pedig vagy Levelinek lenni rola, vagy a' Cossoknak a' M Familia nevel jelenteni, hogy meddig bizatott réa a' dolog. A' dolog hosszú időt nem kíván, ugy reménlem egy hét v. tiz nap alatt leges legfelyebb az Irtoványok egész dolgának vége leszen. Egy olyan két emberre mint Kiszelj és Fodor Uram ha elégségesnek tartanak Exltok el lehetne bizni a' dolgot. Még egy igen különös dolog ütődék elmémbe.

Exltok méltóztatnak emlékezni arra: hogy mikor a' Majorság Havasok határait ki járták, sok szántó földek szakadtak volt az Havasokhoz, mellyeket az emberek birtak, és az Uraságtól ugyan akkor kezeknélis hagyattak volt; de a' Conscriptio alkalmatossággal ugy adatván fel mint allodiálisok, a' Conscriptiobais úgy mentek, a' Ns. Regimentnekis ugy adattak által, és a' Regiment mint Majorságot ugyis vette kezéhez, 's az emberek a' nélkül maradtak. Ezek most magokrol csinált irtovánnak betsü árrokat kérik azon földeknek. Evelis nem tudom mit kell csinálni.

A' mi a' Cosso munkája folytatásának modgyát illeti, most nem ugy megyen mint eleinten. Mindazáltal akkoris jól ment 's mostis jól megyen; mert jobbann nem lehetett, csak úgy. Hogy meg ne változzék nem erőlködni hanem várni kellett. Ha a' dolgoknak ugyantsak menni tettzik, valami a' télen folyt, megint mind ujra fel kell vétetödni, és azon a' lábön menni mint most el kezdödött, hosszú leszen, mert 1785^{be} vége nem lessz, de az Igasság nem fog megsértödni. En külömbenn a' leg szentebb és ártatlanobb igasság meg tartatodvánis, mostis csak minapi csekély vélekedésem mellett maradok. Szerentsétlen vélekedés; de az az én sorsom hogy nem tudok másképen látni vagy szolani, hanem a' mint van, és azt senki nem hiszi. Söt ugyan némellyek – De ne tudgyák meg Exltok azt a' mit én el akarok felejteni; és csak annyiba kívánok rá emlékezni, a' mennyiben semmi alkalmatosságot el mulatni nem akarok hogy minél jobb és tisztább szivel, csavargás nélkül való egyenes hűséggel, és minden illendő alázatos kedvkereséssel viseltessem hozzájuk. Es Exltoknak is ezt nem panaszképen emlitem, hanem azért hogy akkor egyszer asztán a' végén, csak magok jó szivekbe legyenek nékem Biráim; nem egyébbe pedig semmibe mivel nem [...] ¹⁷lek; hanem abba hogy szomat tellyesitettemé vagy nem? De ha ugyan mégis val[...]na a' ki kételkednék és azt vélné hogy né talám én Exltokat csak tellyességgel ki [...] nom Borgorol mellyeszteni és üress kézzel botsátani. Könyörgök Exltoknak hogy hatsak egy vagyonis ilyen, engedjenek nem nékem hanem nékie, ne békélynenek meg, hanem folyon le; én az igasságról jót állok, az meg nem sértödik. De nézem a' Bárometrumomot és bizonyoson arra mutat, hogy még addig a' Cosso folyásának vége a' szerént nem leszen, mig az ollyanis Exltokkal és velem együtt, és a' Katonákis a' Cossonak még hiritis meg fogjuk unni tökéletesenn; és mikor vége lessz, a' ki mit nyéris talám többet költ réa 's drágábban veszi meg. De e' csak az én szom, nem SzÍrás. Ugyantsak ha abban meg csalatkoznámis, de arról Exltokat igazán bizonyossá tehetem hogy Exltokhoz való alázatos Tiszteletemet meg sértödés nélkül kívánom örizni és mindenkor lenni

Excellentziádnak és
A' Mlgs Familiának

alázatos szolgája
Aranka György mp.

MVásárhely 14. Oct. 784.

[Címzés:]

Méltóságos Groff Bethlen Pál Császári Titok Tanács és Tabulae Praeses Urnak, és egész N. Bethleni Groff Bethlen Familiának, Ö Exlyának és Mlgs Uraknak Kegyelmes és Méltóságos Uraimnak alázatosan Bonyha¹⁸

¹⁷ [A pecsét miatt rongálódott a lap, több szó olvashatatlaná vált.]

¹⁸ [Feljegyezve más kézzel: Aranka Ur Levele.]

27. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Chorostkow, 1784. november 7.
[Jancsó Elemér másolata]

Chorostran

Monseieur George de Aranka, Assesseur de Table Districtuale
M Vásárhely
Á MVásárhely

Lemberg au Cercle
Cassau
Hermannstadt
En Transilvanie

Kedves édes Bátyám Uram!

Már én Két hete hogy Zbarást még éppen el hagyám, az Escadronnak Quártélyt tsinálni előre vagyok Comendirozva, én Kuprotrincza nevü helységbe lések, az egész Regiment ki mozdul régi numerusából, az Bukovinai és Moldvai Granitzok betsetzolatnak [!], az FeldM Lieutant 'Sauer Csernovitzba, Matzger Gralis Szotsávába Baro Boritzki pedig Zabustyikba vadnak, az Erste Garnison, és az 2er ejjel nappal Marchirozik az Granitzokra, mi lesz ebből az Isten tudja, itt az az hire hogy az Követek Szebenbe gyültek volna öszve az Unterhandlung végett talám tsak pennával végződik el ez az háboru, pedig nagyon vágyunk az Török Paripákra, tsak az Ur Isten egészséget adjon, de nagyon meg ijjedtem vala ez előtt vagy 10 nappal, meg találtam volt tsömörölni, de már hálá az Istennek Supráltam, az én Sárga Csikombol igen derék Lo válik, már járom minden nap, aki meg látja nem tudja egy tekintetre ha az Isten valami szerentséltenségtől meg örzi igen jól jártam véle Bátyám uram Kedves Atyafiságából. Ebbe az zürzavarba semmi olyas ujjsággal kedveskedni nem tudok, az Szabadsággal készülök itthonn maradvánk

Daniel Kedves Bátyám uramot alázatosan tisztetem az Angyommal és Kedves Gyermekkel egybe, Máriskát az sogor Benkövel hasonloképpen, aszt az Szegény Esztert hol légyen nem tudom. Továbbra az Ur Istennek oltalmába ajánlom Kedves Bátyám Uramot, es magamat szives Atyafiságábann, maradvánn holtomig

Kedves édes Bátyám Uramnak

alázatos Szolgája
Aranka Ferencz
Hadnagy

Chorotzkov 7^a 9br 784.

28. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Zbarazs, 1785. január 8.
[Jancsó Elemér másolata]

Kedves Bátyám Uram!

MVásárhelyről 19-dik Xbris hozzám botsatani méltoztatott Kedves Levelit Bátyám Uramnak vettem alázatos tisztelettel, melyből Kedves Hazámnak szörnyü siralmas még most is kegyetlenkedő s pusztító romlásat ujra valójában érvénn hogy ne sajnállanám szánám, és siratnám, éppen nem tehetem, mái regulázott Világban, ily szörnyüséget hallanom, kivált azonn boldogtalan kis Hazában éppen lehetetlennek tartottam. Bár tsak már hallhatnám aszt egyszer, hogy azonn öldöklő pusztításnak már vége, és azonn Istentelen emberek méltó jutalmak el vételére kézbe kerültek volna; Már 16dik 9bris volt itt ennek hire, de mint hogy ez Béts felől érkezett, úgy gondolyuk vala hogy ezenn Regiment is ordeleztetni fogna, de tsak egy Divisio az Erdődietől, a mely Bukovinában Poszton allot, és az Gyulai 3dik Battaillonja, mely is Bukovina Grantizánn allot, menének bé, adja az Isten hogy mentől hamarább örvendetesebb hireket hallhassunk. Nem tudom irtam vala é vagy nem aminap hogy említett Battaillonbol Csizi Compagnias Kapitány Urral Lembergbe szerentsém volt meg esmerkednem, ez az Ur nevemről ottan mint én szinte az övéről rá, rám ismért, egy Estvét volt szerentsénk együtt töltenünk, nagy szerentsémnek tartom hogy személyesen vele megismérkedhettem, most már tudom ott vagyon, hogy ha egybe kerülnének ketten, instálom nevemmel alázatosonn tisztelni. Ez is elég szomoru ujjság hogy Fogarasi uram meghala, mely szemit el, hiszen az Philosophusak Ege, egy szép csillag hijjával marada.

Az Hollandussal valo haboru bizonyos, eleget vala Felsőges Urunk rajta, hogy tsendes uton modon az dolog el igazitodhatik vala, de az Respublica Semmire nem hajolvánn fegyverre kerüle az dolog, mint lesz vége az Isten tudja, Amint én láttam egy a vegre most ujra ki jött Mappából, úgy tertzik hogy az Hollandusok ö Felsőginek nagy rövidséget tettek, még ez előtt mikor az Austriai ház gyengébb volt, a mint az Schelde vize az mi birodalmunkon nagy mesze az ö Határokonn az Ejszaki Tengerbe foly, aszt kíványa ö Felsőge hogy ezenn viz minden Hatalmasságoknak az kereskedésre szabad légyen, de ök eszt semi képpen nem akarják, mivel Amsterdámnak kereskedése evel meg rövidülne, mely szerint, 4. Festungal azonn helyet bé rekesztettik, lá Croix és Lüllo és Liechken-shock már öfelsege nem akarja aszt hogy idegenek az öfelsege birodalmába Festungokat tartsanak, és így kívánta hogy ezek el rontattastanak, és kiki maga határával elégedjik meg, de ezis nem lattatott helyesnek az Hollandusok előtt, és így az Háboru készen van, és az ö Részekről 150 Ezer ember is. Elég az hogy az Regimentek szorgalmatosonn takarodnak Niederland felé, de minékünk talám tsak az Lengyel Dainákkal lessen az háborunk. Most éppen egy Nationalis Hulanus Regimentet állított öfelsege itten, ezek könyü Lovasok léznek, az Regimentektől mentenek Tisztek, All Tisztek köz emberek egy néhányan, az többi Tisztek pedig az Lengyel Gárdából fognak complealtatni, es amint hallatik első Ranggal. Ezeknek Carabinjuk nem lesz, hanem 3 pistoly és hegyes tör, 1 Huszár Kard, Sárga Leibli, Kék Kengyel, Kuctka, Sárga <...>¹⁹ gal, Sárga Lengyel Sipka

¹⁹ [Másoló által kihagyott hely.]

bárány bõrrel, Kék Nadrág, és magyar tsizma, fejér német Roquelod, az 3dik pistolyt az Kard szijjan az első Kunkonnál vagyon egy filaison, és ott fog állani, az Lo szerszám mint az Chevaux Legereké, Sárga posztovall veress Czafrang, tsak hogy nagyobb az Németeknek, nyereg bõr nélkül. Most két Divisio lesz elsõbe, az utann megint kettõ hogy az több kõnyü Lovas Regimentekkel egyezzen. De hogy az háborura viszá térjek, ugy iratik Bétsbõl, hogy eofelsége minden Europai Potentatuk követinek tudtára adta és kérte hogy ezen kis háboruba tsendességgel légyenek, Az Muszka Czárné azonnal irt az Prussiai Kiralynak melybenn kérte hogy mig ez az dolog el igazodik tsendességbe légyen, mivel változhatatlanul Felséges Urunkal tartya, és aki õfelsége ellen támadna bizonyosonn el-lensége fog lenni. Ezenn Levélre az Király azonnal 13 000 Embert szabadsaggal elbottsátott, hogy annyival inkább az két udvarral valo aliántiát fentartani láttassék, de itt sokann ugy gondolkodnak hogy azért tselekedte ezt az Király, hogy annál job státusba Tavasszal az Sikra állíthassa, Az Franziai Udvar azonn van telyes erõvel hogy az békesség helyre álljon de ha nem lehetne tehát magát Udvarunk mellé declarálta és 60 000 Embert Hollandiai Granitzra mint egy observations corpust küldött. Anglia is Spanyollal és Portugallussal együtt udvarunkat tartja, az Danus és Svecus pedig Neutralist fognak observálni, mely szerint ugy irják, hogy Hollandiával hamar készen lennénk, és azután más fele forditanok igykezetünket, mi lesz belõlle, az idõ meg mutatja, most pedig tsak az Ur Isten tudja. Hogy mindezek igy légyenek nem erosithetem, relata refero, talám Bátyám Uramék elõtt világosabb lehet ezen dolog, mi világosobban tsak akkor tudjuk az ilyen dolgot mikor Marchot kiáltanak, és Posztokra ki állitanak, vagy az Lineába bé szoritanak, de akkor is az emberséges ember tsak az maga kötelességire vigyáz hogy az Regula szerint és hiba nélkül menjen véghez. Az igaz hogy már 18 Esztendeje lesz Martiusba hogy eszt az Kenyeret eszem, azonn idõ alatt sokat lehetett volna az Világon látni, de nékem ahoz szerentsém nem lön, ebbe az világtalan országba az ser és pohárka mellet meg vénülék, bár tsak innét valamere szabadullnánk. Az õtsém Koszta Joseph Curasiáján nagyon örvendek õ többre ment egy néhány hetek alatt mint én 18 Esztendõ alatt, még én embervérbe soha nem fertöztem, ... õ pedig már ugyan talán rá is unt az oláh vérre, az az igaz Nemes virtus pro aris et focis magát örömmel el szánni, és Nemzetsége javáért fel is áldozni, Meghiszem olyan haza fiaiból alla Truppok ha jól vezéreltetnek hogy tsuda vitezéseket végbe vihetnek. Nem tudom ha már vége van é az Borgoi expedicionak, vajha enyi faradságos munkának érdemlett jutalma lenne. Minden Atyámfiat az ujj esztendõbe ujj áldásokkal tisztelem, En az Nénémnek irnék de eltéved az Postán, kérem édes Bátyám Uram nevemmel tisztelni, mert én mindnyájoknak különösen pedig Bátyám Uramnak életem fogytáig kívánom meg mutatni hogy tökéletes tisztelettel változhatatlanu maradok

Kedves Bátyám Uramnak

alázatos szolgaja
Aranka Ferenc
Fõ Hadnagy

Zbarás 8dik Januarii 785.

P.S. Nagy szomorúságunk vagyon hogy az Urunk Comendiroso nemlön az Copertán belõl is van valami.

29. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Zbarazs, 1785. április 20.
[Jancsó Elemér másolata]

Kedves Bátyám Uram!

Kivánsága szerint az Lengyelek Contributiójának modját itten Galliciában a mitsoda nehezen rá szert tehettem olyan későre küldhettem, mely szerint a mint az következőkből kitézik itten az Contributiót fassionak nevezik és annak tenora következőz:

Ego infrascriptus modernus Villae Iarasuska Illustrissimi ac Magnifici Comitii Domini Josephi Potocki, Regiae Poloniae Incisorie Haereditariae obligatorius Possessor, quae in Circulo Iarnagrokusi sita est, et ego eandem villam jure obligatorio possideo, et Fruor hisce fateor in Consequentiam patentium dd. 25 Februarii 1774 sub fide nobilitari, vel juramenti loco, quod me morat nunc temporis a me possessio dictae villae Iarasuska nulla habita ratione et sine defalcatione illim, quod in praeteritis tumultibus extraordinarie expensum et praestitum fuit, non subducta etiam propria subsistentia mea, tam ex agrorum fructibus, quam intuita universorum cujuscumque nomini proventuum ex Traxatoria, cremato, Propinatione, animalibus, molis, naturalibus et artificialibus productis, venatione, sylvis, [...] naturali, aut animali censu, ex servitiis et operibus subditorum, ex filiis et Telis, arendis, Decimis, Iudaeorum, aliorumque clientelari praestatione, ubi etiam ex omnibus caeteris juribus et praerogativis, quocumque demum nomine appellari contrevenerint, quique proventus aut in persona, aut per officiales administrati, aut quo modocumque in arendam dati fuerunt, quo ad nunc compatore valeo, et suo tempore specificice indicare conabor, juxta mediam quantitatem 1303 florenos Polonicales reddere consvevisse, et ex hac eadem villa Iarasuska, pro imperata nuper ad alendos in his Regnis dispositos Caesareos Regios Milites Naturalium praestatione, pro prima Rata, tenore adjacentis in Copia quietantiae Corethos v. Cubulos siliginos Corethos Avenae – Portiones foeni – et straminis fasces pensos fuisse. In quorum fidem propria manus meae subscriptio apposita, et sigillum apressum. Actum in Villa Iarasoska die 14 May 1774 anni

Franciscus Rusokfszky

Mely szerint az urasaguk pro cento 12, fizetnek, és ezt Esztendőbe négyszer, minden Urasagnak ki vagyon az terminussa irva, és ha akkora nem administralya, azonnal militia in Executio rétetik réája, és ha egy hétig azonn Executiora is nem praestálná, megduplazztatik, néhol meg is triplazztatik, úgy hogy az Simplex executio tsak 3 xbol áll napjában, az dupla 6 xbol, mely is ha haszontalan volna tehát mint egy renitentianak reputáltatik, es 15, 30, 45 xroat is kell napjában, sőt egy forintot is fizetni, a mely casus már mostan ritkán történik, mivel alkalmasint már ehez hozzá szoktak ez előtt kellett minden Uraságnak éppen az Provincial Cassában egyenesen maguk rátájukat administrálni, de ez igen költséges lévén, mostan minden Circulusban vagyon egy Fő Kapitány, egy első Commissarius, 3. alább valo Commissaria és egy Cassirer, az Fő Kapitánynak vagyon egy Sekretariussa, és még ezekhez 3 Cancellista, és 3 Land Dragonyosok, és így az Cassa az Circulusba lévén minden Uraság az maga Circulussában

lévő Cassában administralya az maga rátáját, de ezenn 12ön kívül százra fizetnek Quartély pénzt is az Uraságok és pedig most in duplo mint ez előtt, Háborunak idején pedig minden uraság, minden officialista megint Donum gratutiumot adnak, és az tisztviselők magok fizetésekhez képest 10e százból, melyet is ha nem akarna meg adni hasonló Executioval exequaltatik, az uraságnak az többi proventussai között kivált képpen szám-láltatik az Robota, mely Szent György naptól fogva Sz. Márton napig 3 naptól áll, egy héten egy napi Robota pedig imputaltatik 7 ½ xrba. Sz. Márton naptól fogva Szent György napig 2 napot dolgozik hasonló imputatio szerint, aki pedig nem dolgozik eztet pénzüik váltja meg az Urasággal valo meg egyezése szerint. Naturalékat az uraság nem adminisztrál az Militianak, hanem az egész országban egy [...] ²⁰ Administratio vagyon, a melynek minden circulusaibann egy tisztye és az egész [...] ²¹ Rozból, Abrakból, Szánából, szallonából kész pénzel accorda szerint vásárolya, és így nékiek semmi imputatio nem lehet.

Az köz nép pedig minden Esztendőbe Conscribáltatik, minden ház numerus alatt vagyon, és ezek fel osztattak, egész, fél, 3d rész, és egy Fertály parasztkra, és sellérekre, a mely sellérek semmit egyebet egy háznál nem birnak és így ezeknek adojak minden Esztendőben rectificáltatik, aszerint a mint az ember magát fel vette, vagy meg szegényedett, és ezenn Contributio, igaz hogy az uraság kezibe megyen, de Sub titulo Contributionis Rusticalis az Cassában különösönn adminisztráltatik, ez is 4. Részbe. Ezenn Conscriptora vadnak gyalog Regimentekből tisztek denominálva, kik perpetuo az circulusba helybe vadnak, és egyszersmind az Katonaságra fel irt paraszt iffjuságot is, minden Esztendőben egyszer fel szokták szedni, és Regimentekre küldeni.

A Sidoság különösönn adminisztrálya az Contributioját, kiki maga tehetsége szerint, de az legszegényebb is 4. R. forintot fizetni tartozik, ez is conscriptu szerint vagyon, ezennkívül az Husból minden fontból aceist fizet 11 pénzt, egy pujkától 10 xrt, egy Ludtól 5 xrt, egy Kappantól 4x, egy Katsától és tyuktól 3t és a többitől az legkissebb allattól is egy xost, a mely mind ad Cassam mégyen, de ez per arendám adminisztráltatik, és nevezetik [...] ²² Jüdische Lohne Fleisch Directionnak, és így itt az Sidonak ugyan vékonyon vágják ám az hust, ha házasodni akar az Cassába 20 xrt kell fizetni, ha külömbenn házasodik az országból extermináltatik. En szivesenn tettem volna ide egy Tabellátikát de soholt erre valo Normalist nem kaphattam, nintsen is nékiek, mivel tudja már minden Lengyel hogy maga fassioja szerint mivel tartozik, amelyről mindenkor quietáltatik. Ugy mondják bizonyosönn hogy ezenn fizetésnek vagy adozásnak modja tartana 87dikig és akkor mint proventust, mind quartély pénzt mind gratuitamat tsak egybe szoritnának, és így leg alább is 24 pro cento fel fog menni az contributionak summája. Ugy latzik hogy igen örömost halyak ök azt az hirt, hogy tálám az Magyarok is hasonló modon fognának adozni, ámbár itt nem régibe vala egy Gubernialis Consiliarius Wlasik nevezetü Horváth nemzet, valami Commissioba, aki is azt mondotta hogy teljességgel nem fognának az Magyarok adozni hanem tsak hogy minden bé adások az egész birodalomba egyformán jönének az udvarhoz, de elhiszem azt azonn ne-

²⁰ [Olvashatatlan szó.]

²¹ [Olvashatatlan szó.]

²² [Olvashatatlan szó.]

vezett Ur is tsak ugy tudja mind mi. Instálom édes Bátyám Uram méltóztassék számomra egy jo magyar Lovász gyereket 16. Esztendőtől fogva 24 Esztendősig valahol ottan szerezni, nints mod benne nem boldogulhatok ezekkel az Lengyel tselédekkel, hogy ha lenne méltóztasson Bátyám tudtomra adni bizonyos embert, küldök utánna a ki hozza, egyet igaz hogy 3. Esztendeig tarték, de az meg házasodvänn elbotsátám 1a 9br. már azolta tsak ugy kinlodom. En mind penzbe mind ruhába olyan fizetést adok nékie hogy contentus lesz vélle, tsak hogy valami nagy marha ne lenne, és bizonyos helyről valo s nem keringő, ha masirozni találánák nagy nyomoruságom lenne tselédem nem lévén aki nélkül én semmi képpenn nem lehetek, s hiába ha valamit kotyfolni is tudna még annál jobb volna. Itt egy nap háború van, másnap megint semmi sints, az igaz hogy az Burgus készenn áll, de még az Muszkák is már Ukrainaba, és Podoliába bővönn vadnak, elég az hogy senki se tud bizonyost valamit az mostani állapotok szerint mondani. Ha az ide valo censusnak az modja Magyarországon és Erdélybe fel áll, tehát az Stempel, és az Dohány is, mint ezeknek természeti consequentiája bizonyoson bé tsuszik, a mely megint egy Contributioval vetekedik. Minden Atyámfiat alázatosonn tisztelem, és magamat igaz atyafiségában ajánlom s maradok

Kedves édes Bátyam Uramnak

alázatos szolgaja
Aranka Ferencze
Fo Hadnagy

Zbarás 20ta Aprilis 785.

Itt a 1a 9br usque ult Martii örökké fein szanus volt, tsak kitsi hija hogy nem Szi-bériában lakunk.

30. Aranka György – Cornides Dánielnek
Marosvásárhely, 1787. május 21.
[Korabeli kézirat]

MVásárhelly 21 May A1787

Kedves Drága Uram Barátom!

Félek vala a' szerentsétlenségétől, hogy némelly együgyü vagy bosszut üző embereknek gonoszságokból ki maradok a' szolgálatból; és azon felelmem közbe sok szép képzelődéseket forgattam elmémbé, mellyek által mind szerencsémét mind örömetem reménlettem. Azok közül valo az főképen, hogy Nemes MORszágot megjárjam, és ottan az Uratis láthassam 's tisztelhessem, maga dicsőségébe. Már mind azoktól a' képzelt szerencséknek és örömöknek reménségeitől megfosztattam az Egek és jó Királyunk Kegyelmeiből, és az Urat csak levelem által kell tisztelnem. Igen száraz tisztelet, az én részemről! Nem tudok a' pennára sem szivet tenni, sem elmét; mert az első minél buzgobb és álhatatosabb hűségü, annál inkább csak mellyembe zárodik: a' másnak pedig semmi gazdagságaival vagy ajándékaival nem kevélykedhetem. Csak azért irok az Urnak, hogy változhatatlan barátságomnak jelét adgyam; és bizodalmomnak jelül kéréseketis ragasztok hozzája.

Bátorkodom az Ur kezébe küldeni egy pár Aranyot; méltoztassék nékem venni véle és el küldeni: 1. A' Béla Notariussát, mellyet maga édált. 2. Neuhol Joh. Nep Practische Einleitung zum allgemeinen [...] Verfahren in Rechtssachen 2 Bände vierte Auflage Gätz [!] 1787. A' mi marad, aval egy pár szép nagy hab pipát, vagy egypár szárot és csutorát. Küldgye bé az Ur az ott való Könyvárulo boltokbol, a' Könyvek Catálogussátis. Méltoztassék továbbá tudositani mellyik volna a' legjobb geléhrte Zeitung, és a' leg jobb Monath Schriftek.

Az öcsém Vásárhellyi Biro cum RE. 450. in Judicialibus; a' Politikumot a' Polgár Mester viszi. Esmét megélede Vásárhelly a' Districtualis Táblával.

Grof Bánfi György Ur Exlya ma instellátatik; Gr. Teleki Károly Ur Exlya ki jött Szebenből nagy örömmel és contentummal 3000 Rf. fizetéssel. Gr. Teleki Josef Ur most Gernyeszegenn van, az Innepre bé jönnek ide mindnyájon; a' Grofnéis meg gyógyult. B. Pronayaival nagy Barátságot vetettem. A' Grof még egy szép kis Urfit kapa; A' Gr. Teleki Lajos Ur Urfiacsáját Josef Urfi mellé vette. Egy olyan ajándékokkal tellyes Urfi, a' ki a' mivelést meg érdemli. Kérem az Urat részeltessen az Uris engem az oda ki való ujjságokkal. A propos: A' Grofle mondott miolta benn van, a' Studiorum Directorságrol. Ez a' becületes Szöts, a' ki Levelemet meg fogja adni, igen jó ember, ide való; ha az Ur valamit akar nékem küldeni, és potolni kell a' két aranyot, kevéssel fogja potolni; vagy pusztán Bánko cédulába meg fogom küldeni. Ajánlom magam' az Ur Barattságába, és ezerszer ölelvén vagyok

Az Urnak Kedves Barátomnak

alázatos Szolgája
Aranka György mp.

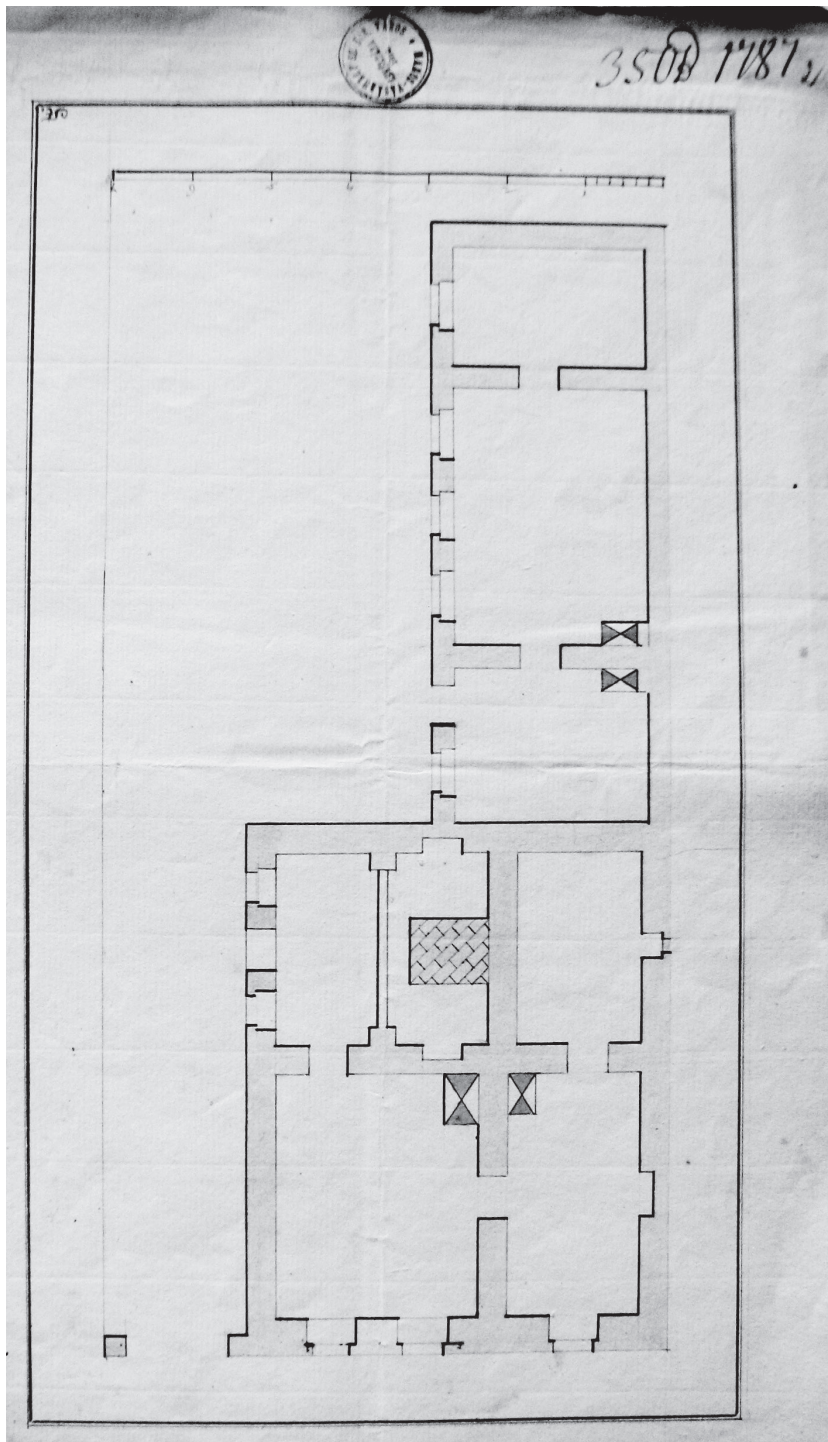
31. Aranka György – A Magistratusnak
Marosvásárhely, 1787. június 15.
[Korabeli kézirat]

Tekintetes Magistratus!

A' Sz. György utzába M. Groff Toldalagi Ferencz és Senator Nyirő Sámuel Urak Szomszédóságába akarván egy kö Házat építeni az ide zárt rajzolás szerént; a F.K. Gubernium ezen esztendőbe 26dik Mayusban költ Kegyelmes Rendelésének engedelmeskedem alázatosonn; kérek engedelmet az építésre. En ugyan az Házom eleit és bójáromat annyira akarom fel emelni mint az Uttza Középe, hogy az Uttzárol a' viz udvaromra bé ne jöjjen, de az előtte lévő árkot jó állapotba fenn fogom tartani Házom előtt, hogy senkinek kára belőle ne következék.

Aranka György

Marosvásárhely 15 Juny 787.

Resolutio

Az Insinuans Urnak építése iránt benn meg irt jelentése, az ide bé zárt rajzolással együtt a két felszomszédokkal a' végre, hogy ezen építésből következhető praejudiciumok aránt (ha mik talám lehetnének) az holnap napra magok reflexiojokot megtehessék erga restitutionem communicaltatik. E Sessione Magratus L Reaeq Cittis MVásárhelly die 15o Juny 787.

Extradat p Teophilum Krausz ord. not.

32. Aranka György – Cornides Dánielnek
Marosvásárhely, 1787. szeptember 16.
[Korabeli kézirat]

Mein bester Freund und Bruder!

Ihren wertesten Brief v. 23ten August habe ich mit Smerzen empfangen; weil Sie gleich Anfangs meinen an Ihnen geschikten Brief sine die et Consule heisen; weil Sie mir Ihre Krankheit unheilbarer abschreiben; und endlich Ihren schätzbahren Credit bey einem so ausnahmend vortreflichen Herrn wie der H. v. Kéler ist wegen meiner Freundschaft Gefahr lauffen lassen. Über meinen Fehler muß ich lachen. Es komt mir selzam vor, daß ein Mensch, der um sich munter und von allen Anfällen von Hypochondie zu befreien, alletag in den kalten Marusch badet das Datum vergißt; und ein anderer, der sich über eine heftige Hypochondie beklagt, es wahrnimmt. Soll ich also glauben, daß es mit Ihnen so schlim und miserabel ist? Ja – ich muß es glauben leider! und ich bedaure es von ganzen Herzen. Sie schreiben mir das die Herren Medici gar alle Hoffnung wegen Ihre Gewachsung aufgegeben hätten – desto schlimmer – Lieber lassen Sie doch bester Freund sich nicht überreden. Sie werden noch gesund, und meine Wünsche werden erfüllt, Sie in Pest noch gesund zu sehen. Ich kan Ihnen nichts rahten. Sie werden sich wohl Selber erinnern, wie man dem schwachen Mendelson gehalten hat; das allererster was man ihn vorgeschrieben hat, war: daß er sich von allen Denken, Nachdenken, und studieren, auch eine Zeitlang, ganz und gar enthalten soll. Es fällt mir noch ein, was der H. Baron Adam v. Radák erzählt hat. Er war in Göttingen, da hat ihm eine Nerven Krankheit überfallen, die Herren Medici haben ihm nicht zu helfen gewust, sein Zustand war sehr gefährlich; einer von denen alten Herren Medicis hat ihm zugeredt, er solte baaden; er hat den Rath befolgt, und hat gebadet bis auf den ersten Jänner, aber wohl bemerkt sein Kopf auch allezeit eingewarfft; und er ist gesund worden. Machen Sie alles was Sie immer wollen, und vortrefflich kans vor sich erachten; ich habe nur das einzige zu biten: Seie Sie gesund.

Sie loben mir de H. B. v. Pronay – Noctuas Athenas portas – Ich kenne Ihn schon, – und schäze es als ein grosses Glück Ihn zu können – als nehmlieh einer Wunder des unverfälschten Patriotismus unter den Protestanten in Ungern; und der Litteratur und gesunden Vernunft unter den Magnaten. Er hat mir so viel gutes und rühmliches von den Hn Sigmond v. Kéler meinem unbekanten schätzbahren Collegen vorerzählt, daß ich schon längst von ihm eingenommen bin; und seine Empfehlung nicht anders, als

ein untrügliches Zeichen seines guten Herzens und seiner Freundschaft annehmen kan. Ich erwiedere dieselbe auf²³ die feuerlichste und gehorsamste Art. Aber auch daß finger zeigen. – Ich kann mich jetzt in diese Materie ganz und gar nicht einlassen. Ich liebe allzu sehr mein Vaterland, Als daß ich Sie übel bedienen solte, Und ich habe alzu grosse Ehrererbietigkeit gegen Ihnen Credit, als daß ich ihn dem gefahr aussetzen solte. Ich komme erst nach Hause, und bin sehr überhäuft mit meinen sowohl Amts- als ausartigen Geschäften. Ich werde doch berichten Ihre Empfehlungen bey den H. v Kéler, und sein²⁴ Zutrauen nicht zu teüschen. Ich komme aus Herrmanstadt, es ist dort alles neü, aber vor ietzt nichts neues. Ich war auch bey Seiner Exlz den alten Gouverneur; er ist frisch, gesund und munter. Es ist ein Krieg zwischen Türken und Russen, wie Sie wohl wissen werden. Als man sehr besorgt ist wegen der armen schwachen Türken; so ist man der Meinung,²⁵ dass man Moldau und Walachey unser Seits – um Sie gegen alle Einfälle der Russen in Sicherheit zu erhalten, mit Truppen besetzen will. Ich habe eine kleine Beute in Hermannstadt gemacht; ich mache damit Ihnen ein Present – es ist aus dem Archiv, aus einem alten Protocolle, wie ich es gefunden habe abgeschrieben, Wort zu Wort:

Nota. In Anno Domini 1420 feria S. ante festum S. Michaelis, est Váradinum per Turcas desolatum, et homines totaliter captivi deducti de tota sede Váradiensi; et feria 3a praecedenti Vajvoda Nicol. de Csák cum toto suo exercitu, et castrum Hátzeg in magna caede fuit Superatus et percussus.

Item Nota. Quod terra Brassoviensis feria S. post Dominicam Quasimodo est expugnata, et exercitus VII Sedium miserabiliter percussus sit per fugam Siculorum Anno Domini 1421.

Item In Anno Domini 1432 totus Districtus Brassoviensis et certa portio Siculorum Sedium et pars Sedis Kézd per Saevissimos Turcos Crucis Christi inimicos, et malignum Aldam Voivodam Transalpinum, qui se a fidelitate Domini Seren. Regis Sigismundi detraxit, heu dolor! memorata terra Brassoviensis periit, et est annullata per ignis ardorem et consumta; Populum qui confugit de partibus Brassoviensibus versus Sedem Kozd Turci abduxerunt, et multos homines de Siculis, et quosdam de sede Kozdt, et factum iste fuit circa festum Nativitatis Iohannis B[aptistae].

Item Antal Magnus videlicet Hungarus Surrexit, et tumultum, Sicol[orum] videlicet – ad se recepit, totam Transilvaniae partem cum iisdem volens expugnare sibi subiiciendam, et specialiter Nobiles. Idem Antal, juxta Monasterium Kolosiense a Nobilibus interfectus, in particulas minutas Secaverunt et mactaverunt, et in oppido Thordensi novem socios suos qui secum senuerunt, in palos Supermonte ante Thordam traxerunt. Tandem ipsi Nobiles Dominica Gaudete, Causa praetacti negotii Oppidum Enyed devastarunt.

Nota Quod Anno Domini 1438 feria 3. proxima ante festum B[eat]i Laurentii Martiris, perfidissimus Imperator Amurath – devastavit Sedem Brassoviensem – Civi-

²³ <das>

²⁴ [em.] ebből: seine

²⁵ PS. Kedves Drága Kornides Uram! Addig takaritották az Házamat mikor meg érkeztem, hogy több irásimmal az Ur addressit sem kapom; ha egészsége engedi hogy irjon, küldgye meg még egyszer, mert az eszembe 's szivembe fogom felírni.

tatem Müllенbach, sedem ejusdem, nec non et sedem Ruthenorum, et in feria proxima ante Assumptionem B[eatae] V[irginis] istam Civitatem Cibiniensem omni Sua potentia circumvolavit et obsedit. Sed feria 6-ta videlicet in Assumptionis Mariae Mane in diluculo turpiter ab eadem civitate recessit, et per vias Schenk et Fogaras usque in Brassoviam, et in Valachiam inde recessit. *Explicit*

Das schicke ich Ihnen als ein kleines aber gutes Recept, und habe die Ehre zu verbleiben

gehorsamster v. Aranka

MVásárhelly 16 Sept. 787.

33. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Chorostkow, 1787. november 18.
[Jancsó Elemér másolata]

Aranka Gy-nek Vásárhely.

Kedves édes Bátyám Uram!

Az mi Regimentünk az Moldvai Bukovinai és Lengyel Granitzrol 21^a presentis Marchirozik Grudch nevü helységbe ugyantsak Gallitzyiában, és talám onnat Magyar országra, ha nem Tseh országba, az Sok féle rettenetes hazug ujjságok között mint mod valami alyas igazat ki tanálni, melyel kedveskedhetném Kedves Bátyám Uramnak, én ma ismét Choretzhobol az Regimenthez bé rukkolok. tsak felette hirtelen kell Kedves Bátyám Uramot tudositanom el mozdulásunkrol. Bátyám Uramékat most pedig midön Daniel [...] ²⁶ Hugomat az Atyafiakkal Kedves Bátyám Uramot atyafiságába, maradván holtomig

Kedves édes Bátyám Uramnak

alázatos szolgája
 Aranka Ferencz

Choroszkov, 18²⁷ nov. 787.

34. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
[Mikulińce?], 1788. július 25.
[Jancsó Elemér másolata]

Kedves Bátyám Uram!

Hogyha az Világi Böltseknek igaz légyen vélekedések, hogy aki leg nagyobb, s leg több nyomoruságokat lát és próbál ezenn a világon: az az boldog, eszerint én is boldog-

²⁶ [A másoló által kihagyott rész.]

²⁷ <9br>

nak mondhatom magamat, mert az Isten olyan nyomoruságokkal látogatott engem egész életemben, hogy közöttünk senkit anyival nem, 13 Aprilis egy ételbe meg tsö-mörlém, az forro hideg rám esék és halálos nyavalyábann esém, valamint ez előtt 7. esztendővel, ebből 8 hét mulva valamennyire fel támbáskodám, de reméntelenül megint Recidivébe esém, már akkor eskütt az egész Világ, hogy nékem okvetetlen meg kell hallni, s ilyen betegen el hozatám magamat ide Mikulinebe, az hol az Reserva Escadron vagyon, kinek munkája által az Isten Segedelméből anyira mentem hogy megint kötelességemet tehettem, Ezenn okbol hogy tudositásom Kedves Bátyám Uramhoz nem mehetett, bizonyos vagyok abba, hogy e világon valo létemről Bátyám Uramék is kételkedtek vagy bizonyoson gondollatták hogy már vagy le vágott a Török, vagy Rabszijjára kötözött, de ettől az Isten engemet pro hic et nunc meg mentett. Itt most egyebet nem tsinálunk, hanem az ujj Recrutákat és ujj Lovakat mennél elébb lehet az Ellenseg előtt valo szollgálatra tanityuk valami 7 Mértföldnyire vagyunk az Lagertől, az hová is az Agyuknak Dörgése Chotintól jól elhallik. Még Chotin áll, ámbár annyira körül van véve, hogy ha valahonnat valami Segedelme nem érkezik, az Ehség egyedül ki fogja hajtani az Törököt belölle, a mint ezenn szorultság miatt 9. 11. és 14. Julii ki rotani próbáltak és magoknak nagy romlásával, megint az Várba és viszá Szaladtak, a mely alkalmatosságokba, a miénkbe is az Al Tisztek be és köz emberekbe, s kivált pedig az Lovakba Sajnálattos károk estek. A Muszkák 15 000 Saltihow alatt, a miénk pedig Hertzeg Couburg alatt vitézkednek, minden órán el válik a Táj az Turótól, mert az népnek megtartása végett még eddig semmi ostrommal nem proválatott. Geddi Kapitány, a Regimentnek Hazájának, s kivált Nemzetséginek nagy gyalázatyára mi okból még nem tudjuk 15. [...] ²⁸ maga magát az Lagerbe agyonlövée, mintha nem talált volna senkit aki ezen szükségiről tehetett volna, különös életü ember volt szegény! azért az Vége is Különös lön. Az Lengyelek Kamenitz felöl éléssel segítették az Törököt de [...] ²⁹ nints ³⁰ mondjuk benne, mert különös Sereg vigyáz tsak egyedül erre, s mindent el vésznek töllök. Az Mi Tiszteink közül még egy is Szerentsétlensébe nem esett, de az Császároktól egy Hadnagy 14dikbe el esett. Az Lagerbe semmi szükség nintsen, éppen az szalonná hogy drága, mert fontja 18 kr. Mostan semmi ujjsággal nem szollgállhatok, de ha mi fog elni, már hálá az Istennek egészem megint kezd lenni, s ha az Regimenthez megyek mindenekről Bátyám Uramékát ujjra tudositani el nem mulatom s én is instálom az Erdélyi dolgok iránt méltoztassanak Bátyám Uramék engem is tudositani. Ware Pajtásom 100 Mforintot hozott nékem Bátyám Uram Atyafiságos Szeretetiből, de én igazánn meg vallom hogy nekie ezenn barátságát nem köszöntem, mert én ezenn comissioval ötet nem terhelltem, s hálá Istennek hogy Szükségem is nem volt Kedves Bátyám Uramnak alkmatlankondi éppen nem akartam, pénzemért ha Lovat kaphattam volna jó lett volna, de hogy pénzéért Bátyám Uramon Executoroskodott, bizony felette sajnálom s szégyellem, de az Isten tudja én ra efféle dolgot nem biztam, az pénz most is azonn modonn Meg van, mert hogy szükségem nem volt rá el nem vesztegettem, ámbár anyit betegesgemért leg alább is az Doctoroknak s Patikába fizettem. De

²⁸ [Másoló által kihagyott hely.]

²⁹ [Másoló által kihagyott hely.]

³⁰ <benne>

ugyan csak ebből egyéb nem tetik ki, hanem Bátyám Uramnak hozzám való különös kegyessége, hogy maga rövidségivel is engemet segitteni oly példáson méltoztatik, a mely kegyes szeretetit én bizonyoson meg szolgálni nem tudom, de hálaado indulattal mig élek viszontagolni igyekezem. Daniel Kedves Bátyám Uramot az Angyommal és apro atyafiakkal egybe alázatosonn tisztelem. Maris Hugomat is Kedvesseivel egybe, Bonyhai György Bátyámat is, és az Szegény Estert s az Agnes Gyermekeit. Daniel Bátyám Uramot instálom méltoztasson engem tudositani, én is leg közelebb való postán kötelességem szerint irni fogok. Továbbra az Ur Isten oltalmába ajánlom Kedves Bátyám Uramat és vagyok mig élek

Kedves édes Bátyám Uramnak

alazatos Szolgája
Aranka Ferencz.
f. Had.

Mikulinéc 25. Julii 788.

**35. Szathmári Pap Mihály – Aranka Györgynek
Kolozsvár, 1788. augusztus 15.
[Korabeli kézirat]**

Méltóságos Úr,
méltóztatott Nagy Jó Uram, 's különös tiszteletű régi Barátom.

A' Méltóságos Úr Kedves Levelét, mint hozzám hajló szives indulatjának bizonyos, és igen drága Zálogát vettem érdemlett szives tisztelettel. Tsekély Munkátskámnak Meg-jutalmaztatásán való öröm-jelentését a' Méltóságos Urnak, Fáradtságom második és igen kedves Jutalmának esmérem. Vajha ez után-is örömökre lehetne igyekezetem azoknak, a' kik Nemzetünk pórbol való fel-emelkedését szeretik és munkálodják! Lehetne meg-vallom, a' mint a' Méltóságos Úr-is int, tsekély szorgalmatoskodásomat, magam', 's kedves Hazám' Nyelvének tsinosítására, talám hasznosabban-is forditanom: mellytől hogy idegen ne légyek, Világ eleiben botsátott Temetési Beszélgetésim-is bizonyitják: mellyekben mintegy Törvényül tettem magamnak, az idegen Nyelv Szollásformájának gondos el-kerülését, és a' tiszta Magyarásznak a' lehetőségig való Követését; a' mint erre példa a' Ditsösséges emlékezetű Maria Theresia Királyné Asszonyunk útolsó meg-gyászolásának alkalmatosságával mondott, és világ eleiben-is botsátatott szomorú Beszélgetésem. Söt mostan-is Szabó Dávid, Kassai Professor Úr által egy Magyar Nyelv felett való Vetélkedésbe vonattattam. Mivel az említett Úr, ez előtt bizonyos Magyar Verseket és arra való út-mutatást irván, azok iránt Mástol pérbe idézetett: mellyeknek Mentségekre irván egy Könyvetskét, ilyen Homlok-irással: *Ki Nyertes?* Ezt hozzám-is el-küldötte, hogy a' két perlekedők között, mellyik részről álljon az igazság, a' felöl ítéletem, en-is jelenteném-ki. Mellyre már némely Jegyzéseket tettem-is, noha csak tapogatva, és mértékletesen, ne hogy a' két üstök vonok, egymás el-hagyván, hajamban akadjanak. De ha a' dolgot egyenesen ki kellett irnom, nem hiszem én, hogy a' Magyar-Nyelv tsinosgatására való Igyekezetek, mind addig szerentsés véget érhesenek, valamig

egy oly közönséges, és Jó Tekintetű Társasság fel-nem állittatik, mellynek főbb tzélja tsak a' Magyar-nyelv bővítése és ékesgetése légyen. Láttam, sött ugyan örömmel-is olvastam a' Méltóságos Úr' nállam lévő minden szép Magyarságú irásait, nevezetesen azt-is, mellyet a' Magyar, Déák, és Német Nyelvekről irni méltóztatott, noha ez utolsóban, az én külső Országokra küldött Munkátskáim-is sértegettetnek; helyben-is hagyom azokat a' Tanátsokat, mellyeket ad ottan, a' Nyelv Szaporítására és tsinosítására; de azok-is tsak ugy lehetnek hasznosok, ha egy olyan Társasság állittatik fel, elsőbben, a' mellynek Helybe-hagyása Törvény gyanánt léssen. Külömben, nem tsak nem hasznos, hanem ugyan ártalmas és veszedelmes-is léssen Nyelvünk tsinosítása; mert minden szabadságot vészen magának az ujj Szóknak formálására, hajtogatására, egybe-rakására, mind addig, mig utoljára egészen el-fatsarják Nyelvünket. Emlékezik a' Méltóságos Úr ez előtt, melly sületlen Magyar Szók valának a' *Posoni Hir-mondóban*, millyenek vagnak a' Szabó Dávid *Kis Szó-Tárjában*, *Tásirász – Tabulae Notarius, fellengös, fellengözni*, 's. a'. t. Igy keresni kell a' Magyar Nyelvet a' Magyar Nyelvben. Én azokat soha sem követem. De ha jó inyü Tagokból állana a' fenn irt Társasság, azokat örömet ki ki követné. – Méltóztassék hát a' Mélt. Úr az ilyen Társasság fel-állitásán munkálodni. Igy mindenek önként mennek. Gróf Teleki Josef Úr, és a' Püspök Úr Exja-is igyekeztek hajdon ilyenén. Fel-kéllene újra serkenteni. Sok szép *Grammatikára* való Jegyzéseim vagnak, Versetském-is, a' mellyek közzül k. egyet a' minap helybe hagyott a' Mélt. Úr, nagyon örvendettem, lévén

a' Méltóságos Urnak

alázatos hiv Szolgája
Szathmári Pap Mihály

Kolosv. 15. Aug. 1788.

36. Aranka György – Zilai Sámuelnek
h. n., 1789. január 10.
[Korabeli kézirat]

Kedves Tiszteletes Professor Uram!

Midön kezem és pennám a' nyavallyák fogságából szabadulnak, leg elsőbennis T Uram szolgálattára vadnak. Azon kívül hogy igen sok okom vagon a' T Uram Barátságát megbecsülni: a' Magyar Deákság az én igyekezetemnek mindenkor fő tárgya szokott lenni. A' Magyar Museum Jelentő Levelében igenis megjegyeztem – a' mint T Uramnak jelentettem volt – némely szokkal és szollás formáival való élest. Hibáknak őket nem mondom és nemis tartom; azis lehet ugyan némellyik közülök, de én megitilni elégtelen vagyok. En csak annyiba jegyeztem meg őket, a' mennyibe az azokkal való élésbenn a' mi szokásunk Erdélybe különbözik. Tudgya T. Uram miket hívnak ma Provincialis Szoknak és szolás modgyainak a' Németek és a' Francziák; illyenek – mint ugy tettik azon Jelentő Levélbenis emlékezet van rolok – sokak vadnak a' két hazába; de talám leg nagyobb Külömbőség ezen rendbenn az, a' melly a' Székellység, ugy nevezett Erdély és MOrszág között vagon; és nem tartanám utolsó munkának ezeket a' Me-

gyebeli szokot és szólás modgyait mind az Irokból ki jegyezgetni, mind a' közönséges életből egybe szedni. En ezeket jegyeztem meg:

Ne gondollyunk *erre*

Ezt nálunk németesnek tartjuk, és így mondjuk: Ne gondollyunk *evel* vagy *véle*
A' Poesisba már *jó tova* mentünk

Mi úgy mondjuk: *jó elé*. A' Tova bizontalam p.o. Vesd tova, vagy játékos – komikumos.

Egyéb Magyar irokat

Mi az *egyébbel* élünk a' személytelen dolgokba; a' személyesekbe *Mással* p.o. *más* m. irok

4. Nem azt álitjuk mintha munkáink minden *nagy* fogyatkozásoktól mentek volna talám *kissebb* fogyatkozásoktól

5. Mely szok P. Pápaiban *fel* nem találkoznak

Mi a *találkozunkkal* élünk csak a' személyes dolgokba, a' többit úgy mondjuk *találatnak*

6. Hazánk *Környékibe*

Nálunk a' Környék teszi azt a' mi kívül van, a' mi belül van, a' van *kerületibe, határiba*

7. Az első szakaszban (a' *mellyben* négy az esztendőnek végivel egy Kötetet fog tenni s.a.t.

Tehát az első Szakaszban négy vagyon. Nem. Talám *a' millyen*

8. Ugyan azért *fogadtuk fel* a' Museum-Nevezetet s.a.t.

Mi így mondjuk: *vettük fel*. Több nincsen. T. Uram tettzésit és ítéletét az én jegyzéseimről alig várom; de csak akkorra tartom mikor a' házból ki mehetvén találkoznom szerencsém léssen. Illyen jelentő Levél után nagy reménségem vagyon a' Magyar Museumrol. Tudgya T. Uram ki a' fő Szerzője? Egy érdemes Kazinczi nevű Ur. Epen most tudositatom rola. Segillő társai közül egyik P. Szabo Dávid Kassán lako érdemes Tanito. A' fennebb irt Jegyzések közül a' 4diket és 7diket nem kellett volna T. Uramnak ki jegyezni, mert vagy hirtelenségnek, vagy a' le iro hibájának gondolom, és a' többi közé nem tartozik: de azért tettem ki, hogy annál fogva aztis megjelensem T. Uramnak, hogy más okaimis voltak, de ez a' kéttő kiváltképen meg erősített benne hogy azt az érdemes Jelentő Levél Iroját Ifju Urnak gondollyam, a' mint valósággalis úgy vagyon. Mind a' Becsületnek kivánása, mind a' Közönségesnek tartozo Tekintet, nehezen és ritkán nyerhetik meg egy ifju Sebess elmétől a' Türest. Csak a' vizsgáló et fontolo Türedelem³¹ tehet pedig menté egy írást azoktól az hibáktól, mellyek ámbár a' Nemes Tárgy elő adásának böcsit elnem ronthatták, de az Egéssz tökéletességére meg kívántatnak. De mindezek Edes T. Uram előttem annak az nagy érdemű Kazinczi Urnak Tekintetét egy cseppet sem kissebbítik. Es megvalhatom T. Uramnak, hogy nyelvünkön maga nemibe akkora írásocskába soha annak párját nem láttam. Igen meg vagyok elégedve minden résziben véle. A' Vers szerzés volt minden nemzeteknél; sőt minden nagy Elménélis a' világosodásnak és a' Tudományok grádicsának első foga. Majd aval és az által megbarátkozván nemzetünk a' könyvekkel és olvasással, reménségünk lehet többekhezis. Szaporodik

³¹ <pedig>

mindennap érdemes Iroinknak számok; vadnak mindenféle verseink, vitézi Énekeink és Romai Költeményeink. En ugyan meg vallom, hogy ezeket kivált az ujjakat, öszve vetvén a Régiakkal és a más nemzetekével leg tökéletesebbeknek nem tarthatom: de azért mindazáltal azokat az Urakat, kik a Szébb Tudományoknak mezején, annyi viszontagságok között is Edes Nemzetünknek útot nyitni 's ösvént verni nem sajnállották, csak nem mintegy Házi Isteneimet úgy tisztetem. Igen szerencsétlen gondolatnak tartom ugyan az Etelka irojában, a magyar köz példabeszédeket azon könyvbe kivánni egybe szedni, melly egy királyi Házból való nagy méltoságu Kis Asszony 's több Uri fő rendek történeteit foglallya magába; melly olyan jeles Tudománnyal ékeskedik: de a munka azért előttem mindenkor böcsösnek marad. A Balaton mellyéke olyan nagy Világot nem tehet egy vers szerzőnek az elméjibe mint régen Roma 's ma Páris tettek és tehetnek: de azért Horváth Adámot mégis tisztetem. Sok fogyatkozás leszen mind addig ezekben míg valaha Nemzetünk Naggyai és jobb elméji a fobb és kivált Anya városokba meg telepedvén, 's ottan Társaságokat kötvén, a Tudományokat a világ piattzára viszik. Ajánlom magam Edes K. T. Uram! kérem szerezzé meg és részeltessen engemis a M Museum darabjaiba, a kölcséget örömmel meg fordítom; lévén különös T. T. Professor Uramnak

alázatos szolgálja
Aranka

a szálláson 10 Jan 789.

37. Aranka György – Teleki Imrének
Marosvásárhely, 1789. január 28.
[Korabeli kézirat]

MVásárhelly 28 Jan. 789

Méltóságos Kegyes Groff Ur!

Nacsád Uri levelit alázatosan tiszteltem. Elég nagy bú, egy anya kanczám oda van 's már több egy sincsen; egyikkel a val vigasztalom magamat hogy mégis az Ura megyen már utánna nem ő az Ura után; másodikkal a val hogy legalább a val egy kevesebb Schmaroczer vagy on a ki a Nacsád szép marháinak koszttyokot szájok elöl megeszi.

Az a véghetetlen örökkévalóság
Mellynek Semmijéből lett vala valóság
Rövid 's terhes élte czéllját hogy el érte
Ötet ő Magához esmét vissza kérte
Kedves Sárga Kanczám! hogy meg nem halhattál
Sajnálom! Mivel csak oktalan lo voltál.

Egy Nemesebb és mind érzékenyitőbb mind károsobb Halál a Jó Kommendirozonké, mélyet az egész Haza fájjal. Ennek tisztességére a Hires Vers Iro Czirjék Mihály Urto írott verseket, a tulsó Levélre írom külön, ne legyen egy sorba a felsőbb idet-

lenekkel. A' Grofné Kezeit alázatosan csokolom. Vig fársángot kívánok és igen alázatos tisztelettel vagyok
Nacsádnak

alázatos szolgálja
Aranka György

A' közönséges vélekedés az: hogy Clarfait jöne ujj Commandirozonak.

Ez a' Verseknék a' Királlya

E' gyászos Vederbenn Ország Vezérének
Dicső Hamva nyugszik hideg tetemének.
Bölcs Vitézbenn igaz Polgár, 's Királly Hive
Volt, és Nemzetünkhöz hajlott Nemes Szive.
Ritka dolog ... ámbár született idegen
Mégis Hazánk Sorsát nem nézte hidegenn.
Ifiaink javánn buzgonn igyekezett,
Fő Rendinkkel fogott barátságos kezét.
Rettegő Hazánkot ellenség Kardgyárol
Mentette Oszmánok öklelő Holdgyátol.
Kár – bölcs Rendelése mind helybe nem maradt,
Szerzett volna nekünk vigabb Öszt és Nyarat.
Erdély hát Oszlopot Fábris Nagy Nevének
Könyves Szemmel méltánn emel Erdemének.

Eként kesergi B. Emlékezetü Fő Hadi Vezérének e' folyo Honak 14dik Napján az élők közül lett kiszolitattását az Erdélyi Magyar Nemesség, N. Székelly Lovas Seregbéli Fő Hadnagy Czirjék Mihálly által. N. Szebenben B. asszony Havának 20dik Napján 789.

38. Szathmári Pap Mihály – Aranka Györgynek
Kolozsvár, 1789. április 14.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Úr,
régí Nagy Jó Uram, 's Kedves Barátom.

A' Méltóságos Urnak, 26-dik Januarii hozzám ereszteni méltóztatott Kedves Levelét vettem vala még Februariusnak elején szokott tisztelettel, de a' melly Leveléről emlékezik a' Méltóságos Ur e' mindjárt említett Levélben, a' kezemhez éppen nem érkezett. Hogy pedig ily későre tézsem ére-is Válaszomat, okozta egyedül az alkalmatosságnak tudtomra való nem esése, vagy, olykor elő fordúlni talált multhatatlan foglalatosságom. Éről azért telyes bizodalommal engedelmet kérek.

Nagy kedvességgel olvastam, a' T. Pétzeli Úrnak Mesei felől való helyes Ítéleteit a' Méltóságos Urnak, ugy a' XLII.dik, és XLVI.dik Meséknek meg-jobbitásokat-is. Érzetem, és érzem mindenikben a' méltó Jobbitásokat. Ugy látzik természeti hajlandósága vagyon a' Méltóságos Urnak a' Jó Meséknek ki-tételekre. Nagyon köteleznék a' Méltóságos Ur, a' Magyar Hazát a' maga szeretetére, és holta után-is, a' melly még későre légyen szivesen kívánom, háládatossággal való emlékezetére, ha vagy a' *Fontaine*, vagy, a' *Gellert* szép Meséit, illy jeles Magyar Öltözetben, közönségesekké tenni, üres oráin nem sajnállaná. – A' mi a' Néhai Tiszt. Verestói Uram Oratiojot illeti, meg-vallom, eleitől fogva a' vólt nékem-is tsekély ítéletem azok felől, hogy mind az ottan ottan elé fordulo Déák Szok, mind az alaton, és igen közönséges Jádziságok azokat nagyon alatonitják. De minthogy, a' mint a' Méltóságos Ur-is meg-jegyzi, az akkori időnek az illyenek tetzettenek, azért meg engedhetjük ezt a' hibát az időnek, és az Irónak. Söt talám magamra nézve-is, ezt az engedelmet ki-kérnem szükség lészen, mivel Tanitomnak Példáját követvén, Iffuságomban mondott Orátziotskáimban némely helyeken követtem. És ezért nem-is igen bátorkodom azokat a' Méltóságos Úr szoros Ítélete alá botsátani. A' néhai Mélt. Gróf Rhedei 'Sigmundné Assz. Ö Nagysága felett mondott orátziotskámban meg-nyertem vala Halgatomúl a' Méltóságos Urat, még a' felől sem tudhatám meg Ítéletét, a' mellyet mindazonáltal igen örömmel értettem volna. Most küldöm a' néhai Maria Theresia felséges Asszonyunk tartozó Tiszteletére mondott orátziotskámat. Ez iránt-is kész engedelemmel vészem Ítéletét. – Küldöm a' Szabó David *Ki-Nyertes*-sét-is, méltóztatik a' Méltóságos Ur maga Ítéletével, vagy tsak Jegyzéseivel, el-olvasván vissza küldeni. Én igen sok erőltetést, és hibákat tapasztalok mind két részről benne. De ezekkel a' Méltóságos Urat nem terhelem. – A' T. Pétzeli Uram és Tarsai Gyűjtemények félbe szakadott vala, bizonyos okokra nézve; de már viszontag folyni fog. Az első Darabot láttam-is benne. Sajnálom hogy olyan Magyarság ellen való Nevet adott néki *Mindenes Gyűjtemény*. A' *Mindenes* Szónak párját semmi Nyelven nem találhatni. Én soha nem követem. – Tiszt. Zilahi Ur valyon ki-nyomatja-é a' magától öszve szedettetett Verseket? Ha ki-nyomattattatta volna igen kívánnék egyet látni belölle. Ne kessék a' Méltóságos Ur-is a' maga Verseit már közönségesekké tenni. – Heltaira éppen nem találhatok. Magamat továbbra-is Barátságába ajánlván, vagyok telyes tisztelettel

a' Mélt. Urnak

alázatos Szolgája
Szathmári Pap Mihály
mp

Kolozsvár 14. April 1789.

[Aranka kézírása a lap tetején:] Vettem 17 Apr.
egy Halotti Beszeddél és a' Ki nyertessel. Ezt visszá kérte

39. Aranka György – Ismeretlenek
Marosvásárhely, 1789. május 17.
[Jancsó Elemér másolata]

Kegyelmes Asszonyom!

Excellenciád igen kegyes Levelét alázatosonn tiszteltem. Excellenciád méltoztatott irni 8-dik, és én vettem 13-dik, egy Postával későbbre. Jelentem alázatosonn: Hogy a' mint Excellenciád méltoztatik tudni, Báro Henter Antal Urnál a Jozság árrába, hátra vagyon még Mlsgs Báro Révainé Ö Nacsága részire feles pénz; ez iránt az hátra lévő pénz iránt Groff Haller Gábor Ur számat vettetvén, találatott volt a' Restans Adosság Rf. 1504 x. 34. Evel a' summával B. Henter bé küldette a Praefectussát, és azt kivánta, hogy adgyák a' kezébe a' Contractust, és a' pénzt, ugy mint az 1504 Rftot mindgyárt le teszi. Azombann az a számvetés vagy Computus bé küldetvén Mlsgs Groff Révai Ur ö Nsgának, Ö Nacsága jobbnak találta ilyen Rendelést tenni: Hogy az 1504 Rftot és 34 xrt vegyék fel B. Hentertől és adjanak rola B. Henternek Quietantiát, de a' Contractus ki ne adassék. Ha pedig B. Henter a' Contractus ki adatása nélkül semmiképen által nem adná a' pénzt; tehát még egyszer téessék uj Computus, melly computusra kérte Ö Nsga mind Groff Haller Gábor Urat, mind itt valo Fiscalis Procurator Tobiás Uramot, 's vélem is parancsolt 9-dik vett Levelébenn. Mivel azért B. Henter csak a' mellett maradt, hogy a' pénzt addig meg nem adgya mig a' Contractus ki nem adatodik; Groff Haller most tegnap előtt 15-ta érkezvén meg Circulatióbol mindgyárt hivatott minket Tobiás Urammal, és által adván az előbbeni Computust parancsolt hogy néznök meg ujja. Melly szerént mü Tobiás Urammal leg elsőbenis a' Praefectussal u. m. a B. Henter Praefectussával egybe ülven a' Quietantiákat meg néztük, és azokat jóknak találtuk, azután Tobiás Urammal ketten meg visgáltuk az Quietantiákból készített előbbeni Computust, melly szerént a' Restántia 1504 Rfra ment volt, és – Excellenciádnak félek megírni, mert egy kis akadékot szerzettünk – a' Restántiát nem 1500, hanem 2000 Rfnális többnek találtuk. Ma azonn voltunk kegyelmes Asszonyom, hogy a' mi munkánkat másokkalis el futtassuk 's meg próbáltassuk, de Vasárnap lévén még el nem készült. Holnap fogjuk B. Henter Urral a' Praefectussa által communicálni, és a' mi jobb lessz azt cselekedni, mellyről ha Excellenciád meg engedi a jövő Postánn esmét fogom alázatos tudositásomot küldeni. Ha Excellenciád jónak és illendőnek itéli, méltoztassék ezen Levelemet Groff Révai Urnakis közleni; mivel Ö Nacságánakis most egyebet irni nem tudok, és mig mások munkája után váraoztam, az időis el tölt. Excellenciádnak pedig alázatos kötelességemnek tartottam irni; hogy jól vagy rosszul van; leg alább micsoda grádicsokba vagyon az a' dolog, melly eddigis oknélkül és olyan nagy kárral annyit huzodottés halasztodott; és a' mellyben midön egy Özvegynek igassága hurczolatatik mind a' Törvény mind a' Becsület annyira meg sértődnek Excellenciád tudhassa.

Excellenciád kezeit alázatosonn csokolom, és igen alázatos Tisztelettel vagyok Excellenciádnak

alázatos szolgája
 Aranka György m. k.

M.Vásárhelly 17-dik May 1789.

**40. Aranka György – Ismeretlenek
Marosvásárhely, 1789. május 27.
[Jancsó Elemér másolata]**

Kegyelmes Aszszonyom!

A' Posta nap és a' posta Orais el jött, és Báro Henter Antal Urnak semmi tudositását Levelemre nem vehettem; akarjaé az liquidált summát egészen, vagy avagycsak a' 1500 Rhftot most elsöbe meg fizetni. Ma vagy holnap, mivel vasárnap van csak reménleni válasszát. Ha pedig nem vehetném, tehát Groff Haller Uris jobbann vagyon és bé jö holnap, 's a' mi jobb leszen, azt cselekedgyük. Addigis bátorkodom Excellenciádtol azt meg tudni: Hogy ha B. Henter Úr azt a' summát melyet a' Prefectussa a' maga számvetésivel talált u. m. 2300 Rf. circiter, a' mint tudom, egészen le akarná tenni; ugy mérszellyüké ki adni a Contractust? mivel mi 2500-nak találtuk volt Ne hogy a' jámbor Özvegy B. Révainé a' mi disputálásunk miatt, esmét egy darabig szükségét lászson. Ha maga B. Révainé ö Nsga itt volna, könnyü volna kegyelmes Aszszonyom ö Nacságának engedni, vagy nem? de nekünk nem szabad. A' mü tehetségünk csak addig ér, hogy ö Nsga hasznára mindent csinálhatunk, kárára semmit sem. Két száz forintot fel áldozni bajos; de Excellenciád tudgya az ö Nacsága környül állásait jobbann, hogy millyen nagy a' szüksége. Én ehez bátorkodom még egyet tenni, Kegyelmes Aszszonyom! bátorságba élünk Istennek hálá és minden jót remélnünk, de egy hamis hiris, egy rossz hir, elég riadást csinálni, a' mi földünkön; B. Hentert osztán Isten tudgya mikor 's hol kapjuk esmét elő. De ezt egészen az Excellenciád bölcs Itéletére bizom. Méltoztassék Exldt parancsolni kegyesenn. Exldtol igen alázatosonn engedelmet kérek, úgy tettzik igen nagy szabadcságot veszek magamnak, midön nem csak meg nem szünöm Exldat írásommal sürünn terhelni; hanem arrais kénszeritem hogy magát válaszlással fárossza: de én Exldat ugy esmértem hogy a' Virtusnak ambár unalmas és tövissesetske uttyát meg nem unnya. Én kegyelmes Aszszonyom igyekezni fogok ezen dolgot továbbis mozdítani, és minden mozdulással Exldnak alázatosan számat adni. Exld kezeit alázatosonn csokolván, és alázatos engedelemmel lévén Excellenciádnak

alázatos szolgája
Aranka György m. p.

M. Vásárhelly, 27 May 1789.

**41. Aranka György – Ráday Gedeonnak
h. n., [1789]
[Korabeli kézirat]**

Méltóságos Kegyes Báro Ur!

Érzéketlen volnék, ha Nacsád hozzám esméretlenhez való Kegyessége meg nem illetett volna. Mert elébb vettem annak Gyümölcsét mint ajánlását. Igen alázatosonn köszönöm azért azon Gráciáját Nacsádnak. *A' Magyar Museum Uri gondolat, szép kezdet,*

és a' jövendőre kellemes reménsséggel biztattya édes Hazánkot. Az Egek segillyék erejít, igyekezetit a' Nemes Társaság érdemes Tagjainak, és tarcsa meg drága Élteket nagy érdemű Gyámolainak! En az első darabot kaptam Nacsád Gracziájából, és nagy örömmel 's meg elégedéssel el olvastam mindjárt; a' mi nékem ebben a' többi felett tettzik, a' Bé vezetés és a' Gesner Ejtszakája; de a' több érdemes darabocskákatis becsüllöm. Gondolkodtam hogy mivel tudnám Nacsád hozzám mutatott érdemem felett való Kegyességit meg köszönni. Jutot eszemben hogy lévén némelly aproság munkácskáim, többnyire fordítások, azokkal udvarollyak Nacsádnak; de a' Nacsád Mlsgs Személyéhez való igen nagy Tisztelem meg tiltott. Kivántam azért elsőbe Nacsád eleibe terjeszteni őket, és parancsolattjától várni.

1. Versek. 3. darabba. Az első darab gyűjtemény, mellyben igen válogatott szép darabocskák vadnak N. Baro Szilágyi Uré, N. Groff Lázár János Uré, volt Jesuita Pater Biro igen szép Poétáé, 's más aproságok, nevezetesenn a' Professor Kovásznai Uramé Gyöngyösiről 100. vers, mind négy soru versek, igen gyönyörűk. Ez a' darab igen ritkás irással 8. árkusra van írva, és van benne 21 darab vers.

A' második darab áll az én időtöltéseimből, 10 arkus; van benne 80 darab aproság vers.

Az harmadik darab negyedfél arkus és csak 19 darab vers igen kicsiny, ezis az én időtöltésecskéim közül való. Ha Nacsád meg engedi, meg irom az alkalmatosságát hogy lettem előbbször Poetává.

Néhai Asszonyunk b.e. Maria Térésia Halálával, látván egy néhány igen gyenge verset azon igen érdemes czélra; mindjárt akkor igen megbusultam és mérgelődtem, hogy szegény Nemzetünk küzdelmével úgy visszát élének némellyek, és a' Nemzet gyalázzattára olyan jó és Nagy Felségről, olyan semmiségeket világ eleibe mernének bocsátani; és bosszankodásomba meg próbálván magam, irtam volt ezen három verseket:

Bé méne Dicsőség fényes Kebelébe
 Ülvén Gyözedelem Arany Szekerébe
 A' Nagy Theresia; kisírvén pompával
 Angyalok Serege, a' Szentek Karjával.
 Soha Anya Ennél Asszonyt jobbat nem szült,
 Sem Kegyesb 's jobb Király Kormány mellé nem ült.

Mellyeket azután a' Diaeta alkalmatosságával megbővitettem. Ugyan akkor olvasgatván az Anglus Nézőt Francziául, találtam ott egy igen meg dicsért verset, és azt fordítottam próbára, a' melly ez:

Szerelem Változó Tüzei Szivembenn
 Gyuladtak hajdonis, lángoltak vérembenn
 Valahány Szépséget a' szemem meg látott,
 Allhatatlan szivem mind annyit imádott.
 Mint könnyü Méh égyről másra, szebbre
 Repdestem, csináltam ujj sebet ó sebre.

Meg csalt egy tekintés, jó izű viselet,
 Egy pár szem, 's ifju tavaszi ki kelet.
 Egy piross Orczának lettem mindgyárt rabja
 De olyan változó mint hig tenger habja,
 Allandos tüzeket soha nem tartottam,
 Szerelem lánczait egymásra szaggattam.
 Most változhatatlan' csak Téged ohajtlak
 Nyughatatlan Téged várlak és sohajtlak
 Nyilad édes mérgit szivembe bé vettem,
 Örökös raboddá és szolgálóddá lettem.
 Mert sok szép érdemed, nyájas kegyesség
 Erez mejjet lágyító angyali szépség
 Az a' jó Egektől rajzolt szép remek kép
 Lön nékem fogságot szerző ragadós lép.
 'S Midön Kedvességid mindennap ezerszer
 Ujjitod, ujj lánczal köttz meg mindennyiszer.

Ezek a' próbáim, és ezeknek a' nyomokonn gyülogettenek a' többi, a' mint ujjabbak, ugy erkölcsösebbekis.

II. Vadnak a' Prosák. Ezeket mindeniket irtam próbául, vagy inkább fordítottam. Elsöben egyet a' tiszta folyo közönséges beszéd példájára. Ez az Ujjmodi Gonosztévő, egy Erzékeny Játék Francziából fordítatott, mellyet még eddig senki sem nem olvasott magyarul sem olvastatni nem hallott, hogy könyveit megtartotta volna. Mást egyet a' magoss és felséges beszéd példájára. Ez a' Napnak négy részei a' Városba egy Olosz Abbé Parini munkája, nem a' Dusché. Németből fordítatott, a' Német büz nem érzik rajta. Harmadikat az elmés irás és Leveledzés példájára. Kötöt beszéddel (periodusokba) közönséges nem magoss beszéddel, de igen elmével³² vagy inkább elmésséggel teli. Ez az Julia Ovidiushoz írott levelei. A' materia kényes lévén, tettem az homlokára egy olyan elöl járó Beszédet, és a' végire toldottam még egy olyan Levelet, mellyek az olvasót reménlem a' botránkozástól meg örzik. Vagyon még egy magam írásotskája, a' Magyar Német és Déák nyelvekről, és a' mellett egy érzékeny gondolatotska az Horja Támadásáról.

A' Mlsgs Gubernátornénk Exljának lévén igen nagy kedve a' Magyar nyelvhez szándékoznám valami olyast fordítani, melly illendöis lenne Személyéhez, és az Olvasástis meg érdemelné. Reménlem az Érdemes Magyar Museum iroiis majdon meg fogják Nemzetünket olyanokkal örvendeztetni. Az én csekélyl itéletem szerint, egy elme játékának érdeme abbol esmérszik meg elsöbe, ha a' ki kezébe veszi nemhogy meg unná, hanem le nem teheti kezéből. En ilyeneket szeretnék mind adni, mind venni. A' ki alázatos Tisztelettel vagyok

Nacsádnak

alázatos szolgája
Aranka György

³² <teli>

42. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek
Pest, 1789. június 9.
[Korabeli kézirat]

Pesth d 9^a Juny 789

Méltóságos Ur!

Érdemes levelét az Méltóságos Urnak minden illendőséggel vettem, s különösen köszönöm, hogy azon ottan említett Versekbül álló hármas gyűjteménynek foglalattját én velem meg esmértemni méltoztatott: Meg vallom, máris nagy kívánsággal várom, hogy azokat tellyes állapottokban olvashassam: nevezetes köszönettel fogom egész vélem való közléseket venni, aminthogy mostis, azon levélhez ragasztott egy néhány versetskékis igen kedvessek voltak előttem. Emlékezik az M. Ur némelly Prosáirulis, a' mellyeket fordított; ezeknek látásatis szivembül ohajtanám; ugyanis engemet semmi sem gyönyörködtet annyira, mintha az nyelvünkön valamely jeles munkát, vagy jo fordittást olvashatok.

Vagyon nékemis mostan egy fel tett célotskám, melly által könnyíteni szeretném annak módgyát, hogy nálunkis egy magyar Theatrum állittodhatna fel; de mivel itten leg elsöbenis az a' leg szükségesebb, hogy elegendö Játék darabjaink legyenek: ezen okbül szándékozom, a' már addig ki jött, mind Eredeti, mind fordittásbeli jobb munkátskákat öszve szedni, ugy hogy egy kötet mindenkor ött darabbul állana: már az nállam meg lévő, ilyen Játék darabotskák, alkalmasint fel mennek a' 40. számra; de még e' nem elég; hanem reménlem, hogy a' Gyűjteményem nyomtatásának el kezdésével, fel-fognak indíttatni némelly magyar nyelveket szeretők, hogy részszerént magok Eredeti munkákat irjanak, részszerént jo darabokat fordittsanak, mellyeketis (ha meg fogják érdemleni) mindekor kész leszek ezen Gyűjteménybe bévenni. Ennek előljáro Beszédgyében következendök fognak elől adattatni. 1^{ször} Az eleitöl fogva kijött Magyar Theatralis munkátskáknek rövid Historiája 2^{ször} Azon akadályokat fogom elől adni, mellyek eddig az Magyar Theatrum fel-állitását, leg inkább gátolták, és talám gátolni fognak ez után is. 3^{ször} Arrul szóllok, miképpen lehessen ezen akadályokat el háritani: Vagyokis olly reménységgel, hogy mind az akadályok el háritását, mind következendöképpen a' Magyar Theátrum fel-állitásának lehetőségét, úgy fogom meg mutatni, hogy az nem fog ezután lehetetlennek láttzani.

Most innen Pestrül éppen egyenesen M. Vásárhelyre menő egy alkalmatosság adván magát elő, én is annak hasznával elni akarván, a' Museumnak második Negyedébül egynéhány Exemplárokat T. Professor Zilai Uram kezéhez küldöttem, kik közzül egyikével az M. Urnak kedveskedem, és ezentúl is azt tselekedni kötelességemmé tettem. Azomban tellyes tisztelettel maradok

A Méltóságos Urnak

Igaz köteles Szolgája
 B. Id. Ráday Gedeon³³

³³ [Az aláírás Ráday kézírásával.]

43. Aranka György – Ráday Gedeonnak
h. n., [1789. június 9. után]
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Kegyes L. Báro Ur!

Nacsád Pestről ezen Holnapnak *9dikén* hozzám eresztett Uri Levelét alázatoson tiszteltem. Elébbeni Levelembenn Nacsád eleibe terjesztett íróscskáimból és szedetéseimből most az ide való kereskedő örmény Csiki által udvarlok Nacsádnak alázatoson, a' Magyar Parnassus első és harmadik darabocskájával. Az első érdemes Uraké, meg fogja Nacsád látni, nem szükség dicsérnem; az én vers szerzésemnek sengéje és nagyobb 's elevebb része vagyon a' második darabba, de aval most nem udvarolhattam Nacsádnak. Nacsádnak kívántam véle kedvezni, hogy vagy a' válogatatlan darabocskákon, vagy a' rossz kéz íráson meg ne ütközzék Nacsád. Valójában én nem győzöm őket jobbitani; már nyolczadik esztendeje miolta a' legelső versemet irom és résszerént kilenczedik; de valamikor kezemben veszem őket okot találok a' vélek való egybe veszésre. Az után a' fő bajom vagyon az irokkal; mert kivált miolta a' föld mérés bé jött, valamire való írot nem lehet kapni, mind a' munka, mind a' papiros, mind a' rájok tett költség elvesznek. Azért az harmadik részivel udvarlok Nacsádnak, melly csak toldalék; Ha modgyát találhatom és szépen le irathatom, udvarlok Nacsádnak a' második darabbalis, melly a' mondott okokra nézve most Nacsád eleibe nem bátorkodott menni, 's rész szerént nemis mehetett. A' Kereskedő kezibe már által adtam őket, mivel holnap akar indulni; a' mint mondgya fog szállani Pestenn a' Fejér hajóhoz, és érkezni Juliusnak a' legelső valamellyik napján.

Nacsád keze alatt szinte a' Játékok lévén, az *Ujjsmodi Gonosztévő* nevezetű francziából fordított Erzékeny Játékkalis udvarlok Nacsádnak. Nem akarom meg csalni Nacsádat. Ez a' Játék Németre fordítván Gálya Rab Nevezet alatt, ugyan azon Nevezet alatt Németből meg vagyon még fordítva, a' Nehai érdemes Grofné, Gr. Teleki Adámné Ö Nacsága által; én abban nem tudtam semmit, mikor megfordítottam; azután akadt kezembe a' N. Grofné fordítása. De nem bántam meg. Szégyenleném a' magam munkácskámát aval tenni érdemesebbé, hogy a' másét gyalászam, azért nemis kívánok semmi egybe hasonlítást tétetni reszenként vagy rendenként; csak azt mondom, hogy ha kinek ideje lenne, olvassa meg mindeniket egészen; és kövesse maga érzékenységét. A' melly déákkal le irattam volt, ugyan írta elsőben le a' *Nap négy részeitis* mellyet most küldök Kazinczi Urnak; mikor el végezte kérdettem tőle, Hogy tettzik, – érti? Vállat vonított, nem érti azt mondgya. Mikor azután ezt az Ujjsmodi Gonosztévőt le írta, arrolis meg kérdettem, és azt felelte; hogy két három levél után, félbe kellett az írását szakasztani, és egészen által olvasta.

Ezekenn fellyül bátorkodom Nacsádnak udvarolni egy Erdélyi Titulárévalis, mivel Nacsád engem Tabulae Consiliariusnak és Méltóságos Urnak titulálni méltoztatott, holtott én csak az ide való Dist Táblánn vagyok, és Collegáimmal együtt csak az érdemes Tekintetes nevezettel elünk. Talám a' Nacsád széles esméretségére és Leveledzésére nevezve használni fog Nacsádnak.

Bátorkodom még Nacsádat terhelni egy egybe kötött Pákétátskával, két könyv va-
gyon benne, az edgyik ugyan Tituláre M B. Pronai Sándor Urnak küldöm, megirtam
azon Erdemes Urnak, és el fogja vitetni. A' másik szoll Kazinczi Urnak Kassára. Most
irtam azon Urnak hogy szerezzon Debreczenbe egy esméröt a' kihez utasithassam a' mit
küldök, most más uttyát nem kaptam, hanem a' Nacsád Gracziáját; bátorságomrol
alázatosonn engedelmet kérek. Ez egy a' fojo Beszéden lett fordításaimbol, a' fenn neve-
zett *Napnak négy részei* bé sem pecsételtem, hogy ha Nacsádnak beli nézni tettzenék,
semmi akadékja ne legyen. Ha Nacsádnak érdemesebb foglalatosságai között ideje nem
volna egészen által nézni, a' magyarság és fordítás probája kedvéért, méltoztassék Nacsád
leg alább az hátulso részit, melly a' Téli éjtszaka meg nézni. Hátul vagyon Indexe vagy
Laistroma, abbol a' mellyik részit fogja Nacsád választani meg találhattya könnyenn.

Nagy örömmel értem hogy Nacsád a' Magyar Játéknézö Helly fel álitásánn, és a'
Játékoknak egybe szedésénn dolgozik. Az Egek álgják meg a' Nacsád munkás fáradozá-
sát, és adgyanak érzékeny Szivet Hazánk fiainak hozzájok. En ezt a' leg első gondolat-
nak tartom, a' Nyelv meg álitására nézve. Ha más kezénn volnának azok az egybe sze-
dett Játékok darabjai, tartanék attolis, hogy a' Magyarságba ne hibázzanak: de jó kéz-
benn akadtanak.

Midön a' Nacsád kegyességét hozzám eresztett Uri Leveléböl tapasztalom, én ugy
gondolkodom Nacsás Uram, hogy semmi egyéb okbol Nacsád Nemes foglalatosságok-
ra szentelt ideit, midön nekem irni méltoztatott, meg nem csonkitotta, hanem hogy a'
Kedves B. Pronai Ur ajánlásából a' Magyar Déákság rendibe rolam egy kis jó vélekedést
vett. Hogy ezért Nacsádat meg ne csallyam, bátorkodom Nacsád eleibe igen alázatosan
egy kérdést tenni. A' Nacsád Uri Levelében azt olvasom: Azon akadályokat fogom *elől*
adni. Vallyon nem *elő?* p.o. Ally elő. Ally elől. *correspondens* Ally hátra. Ally hátul.
Vallyon nem annyit teszené Elő, mint előre? *contracté*. Elő mozditom, elől mozditom.
Elő kérek, Elöl kérek, Elő adok, elől adok. Vallyon nem különbözneké. A' Nacsád igen
széles Ertelmére bizom; én pedig magamat Nacsád Kegyességében ajánlván ezutánis
alázatos Tisztelettel vagyok

Nacsádnak

alázatos Szolgája Aranka György

44. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek
Kassa, 1789. július 10.
[Korabeli kézirat]

ARANKÁNAK KAZINCZY
a legtükélltetesebb számban bóldogságot kíván.

Kevésbe, csak igen kevésbe múlt, régólta tiszteltt érdemes Hazafi! hogy előttem igen
kedves Leveled az Elysiumi mezőkre nem jött utánnam. Az el-múlt hónapnak 7dikétől
szinte 23dikáig az életnek, sőt magoknak a legkínosabb fájdalmaknak érzésén kívül
tompán és elájúlva feküdtem s orvosom minden reménységről le-mondott. Végtere
egy kegyes Istenség vissza-adta életemet, s új fel-éledésem, és azok a könnyek, a mellyek

szemeimet mindenkor el-futják, valamikor az jut eszembe, hogy, olly igen közel voltam a *Nemlétel*hez és még is újra *vagyok*, kedvesebb áldozat néki, mint az a pompás háladás, melly gyakorta a Templomokban zeng.

Élek, tisztelt Barátom! – ó mint kevélykedem ezen nevezetben – s már lábbadozni kezdek nyavalyámból, s új életemnek nagy szerentséjét lelem abban, hogy te engemet³⁴ szeretsz, s barátságodra s leveledre méltóztattál.

Nékem az Orvos meg-tiltotta az írást és a méljebb gondolkozást: de ezen felül láthadd kezem írásából is hogy gyengének kell lennem. Meg fogsz tehát engedni hogy válaszom most rövid leszen.

Azt tudakozád mi a DAL? – szükség hogy a *Gesang*-ot a *Lied*-től – a *chant*-ot a *chanson*-tól *chansonet*-től – a *canto*-t a *canzonetto*-tól a magyar is meg különböztesse. Az első harsogó Epopaeákat, magasan repdeső Odákat – az utolsó szerelmes darabokat, nyugodalmas scénákról irtt énekeket jelent. – – – Közönséges nállunk *danolni*, *danlani*, melly világosan az obsoletum *dal*-tól jő. – – Én leveledet mihelyt egy néhány izben el-olvastattam, mert magam olly gyenge valék, hogy egy betűt sem tudtam a másiktól meg-külömböztetni, mint igen kedves ujságot az én igen kedves Horváthomnak küldöttem által Fűredre, három darab szép verseiddel. Várd tehát addig tellyesebb válaszómat mig az ismét kezemhez jő.

Most mondom már én egész bizodalommal azt, a mit a Geszner elibe tett Rádayhoz irt levelemben mondtam, hogy Születésem a leg tisztább magyar Ég alatt esett, midön Arankát mind a helyben per duplex ll, – mind az é-ben in interrogationibus velem együtt látom. Ha engemet esmernél, tudnád hogy én éppen nem vagyok Vallásbéli fanatismussal profanálva; engem fiának nevez a Bölcsesség: de kéntelen vagyok még is meg-vallani, hogy magát tartom a Kalvinistát a magyar Literatura elő-vitelére választott népnek. Igyekezik a Papista, de haszontalanúl; Faludi – az imádott Faludi hány helyt vét nyelvünk ellen. Nézzük el Szabót, Rajnist, Révait, Batsányit. – – A Lutheranus pedig arra van kárhoztatva hogy magyarul meg ne tanulhasson. Én ennek forrását az oskolákban találok. A Kalvinista Universalis nyelve a Magyar; a Papistáé a Culinaris Deákság; a Lutheránusé a Tóth és Német.

Mit mondál Te a Német Nyelvről a francziával öszve hasonlíván? En a *Pucelle d'Orleant* végheletlenül tisztelem; Rousseaut religióval olvasom *Colardeaut Doratot* sokszor gyönyörködve olvastam: de a német Literaturát a frantziánál alább valónak nem állitom. A frantzia nyelv tsupa virág az igaz; de mitsoda átkozott sor ez Doratnak *Ma Philosophie* nevezetű darabjában:

Cette poetique licence

Ha Prosának olvasom, így mondom ki: *Szette poétiké lészansz*. Ha versnek: így: *Szette poétike lészansze*, és azt úgy, mintha jámbus volna. –

Ezen felül minden jó ízlésű Litterator fellyebb betsüli a Simplex munditiis-t a tarka tsetse betsénéél. No nézzük már a Geszner Idylliuminak első §sát Németül, és úgy a mint azt Huber fordította, noha azt könnyvélnkül írom tsak és így hibázhatok, mert frantzia Geszneremet olvasni adtam.

³⁴ <...>, [Innen más írással van írva.]

Nicht den blutbespritzten³⁵ kühnen helden, nicht das öde Schlachtfeld singt die frohe Muse: sanft u. schüchtern flieht sie das Gewühl, die leichte flöt in ihrer Hand.

Frantziául:

Ce ne sont ni les Heros farouches et teints de sang, ni les champs de bataille couverts, de morts, que chante ma Muse badine: douce et timide elle fuit, sa flute legere a la main, les scenes tragiques et tumultuenses.

Magyarúl a Német után:

Nem a vérrel befecskendezett mérész Bajnokot, nem az ütközet fel dúlt helyjét éneklí a vig Músa: remegve szalad ő mezei könnyü sípjával a fegyvertsattogás elől.

Mennyivel *igazabb* a magyar a frantziánál? és millyen szép *numerus* benne: \bar{a} $\bar{f}\bar{e}\bar{g}\bar{y}\bar{v}\bar{e}\bar{r}$ $\bar{t}\bar{s}\bar{a}\bar{t}\bar{t}\bar{o}\bar{g}\bar{a}\bar{s}$ $\bar{e}\bar{l}\bar{o}\bar{l}$. Ez jambus, szinte mint a német die leichte flöt in ihrer hand.

Probálja valaki frantziára tenni Youngot, a kesergő tömött Youngot, mellyről lásd Museumunk 2dik negyedét. El fog akadni. Tsupa Periphrasis lesz.

De bezzeg a frantzia ismét ha nem fordít, ha vig darabokat ír, utól érhetetlen. Nem tudom esmerted-é Dorátnak azon munkáját, melly Lettres d'une Chanoinesse de Lisbonne a Melcour Officier Francois nevezet alatt jöve-ki. Abban vagyon a fellyebb említett *ma Philosophie*. Ez az utolsó §. leg alább ez az, a mire beteg fővel emlékezem, mert ezt is kiadtam: megköszönöd, ha nem esmered közlését.

Mais, quoi? deja la Nuit s avance
 Tenant les Graces par la Main,
 Le bon Comus, vient en Cadence
 Couronner l'Autel du Festin.
 Amis, dans ces rians Mystères
 Ne voyons le sombre avenir
 Que travers les cristaux de vers
 Les etincelles de lumières
 Et le feux legers des plaisirs

És kevéssel tovább.

Des atômes docte inventeur
 Raisonna, dit on, son bonheur;
 Sa voluptè servit plus pure
 Si n'eut consultè que son Coeur.
 Affranchis de toute imposture
 A l'instinct laissons nous mener,
 Soyons heureux sans raisonner!
 C'est aller plus loin qu' Epicure.

³⁵ <...>

Ezt egy bakkantsos írta: Kegyes Rhadamantus engedd meg, hogy én 300 esztendő múlva vissza térhessek országodból, ha akkor illy magyar Verseket mutatnak unokáink. Most minden Verseink haszontalan hosszas tsevegés és kedvesség nélkül való kötött beszéd. Erdődy Lajos a kit gyakorta burlesque expressióiért betsülnek sokan, gyakorta pajkosságaiért, gyakorta tsak azért mert foly a Cadentiája, mindég repetál; Gróff Teleki József szenteskedik, Bessenyei Tudomány nélkül affectálta a leg sublimisabb philosophust, s dagály lett. Illyen ö Lucanusában is, hol a Gallusokat Gauloknak, Ausoniát Lausoniának nevezi tudatlanságból, akár mit mond Batsányi a Muzeum 2dik darabjában. Igaz hogy ha Bessenyei Deákul tudott volna, nem hiszem hogy Lucanus jobb fordítóra akdhatott volna, mert mind a kettőt dagályra szülte a Természet. Szabó Isten tudja mit tsinál.

A 2dik negyedében a Museumnak Klopstoknak Messiásából fordított darabokat fogsz találni. Igy van már készen 3. ének. Tsak arra ne kérj, hogy az erőltetett expressióktól el-álljak. El-vesztem egészen a Klopstok energiáját. Fordításomat in Mscipto és Geszneremnek ujjab darabjait a Lőrincz napi Debretzeni Sokadalomra Hunyadi Fer Pred Ur kezéhez küldöm hogy küldje kezedhez. Kérlek rostáld meg. A te Crisiseid nagy érdemet fognak adni munkáimnak. – – A Geszner Idylliumit most hasonlítom össze az Originalissal. Akkor ha majd készen leszek vele által küldöm.

Nem írok többé, hanem tsak egy darab versemet teszem még ide. Méltoztass továbbá is leveleidre és éreztessd hogy szeretsz. Kassán 10. Jul. 1789.

[Kazinczy utóirata:] Mantzi Magdolnának Diminutivuma.

45. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek
Pest, 1789. július 22.
[Korabeli kézirat]

Pest d. 22^a July 789

Méltóságos Ur!

Minekelötte levelében irt cikkelyire felelnék, ugy látom leg elsöbenis arra kell felelnem, az mellyben a Mélgos titulust magáról lé rázni akarni méltoztatik. Tudom én azt jól, hogy az még nem olly régen el múlt esztendőbben az Maros Vásárhelyi Királyi Táblára volt helyhezettve a M. Ur. Azt is tudom, hogy az itten ülő és ide helyhezettett Urak, nem tsak azon Titulussal szoktak élni, hanem hogy azon Titulus, ha azon Tiszttségekből, helyes okokból ki lépnekis, még is állandó képpen meg szokott maradni; valamint az Emeritus már ezelött tisztségben levön meg marad. De hogy ezen kérdés iránt meg békélyünk, már ezentül tsak az edgy meg szállitásban fogok ezen titulussal élni, a levél folyamattýában pedig, minthogy az czeremóniát ugyis utálok az *Ur* engedelméből, tsak ezen szóval fogok élni; sött ki kérem, hogy ezentül irandó leveleiben én velemis azt tselekedgye az *Úr*.

Valójában különös köszönettel vettem a Magyar Parnassus két darabjának meg küldését, és el olvasása gyönyörködtetettis: hanem az első darabból (nem tudom történetbül

esett é vagy egyébként) hibáznak az 13^{dik} 14^{dik} 15^{dik} 16^{dik} egész az 21^{dik} numerusig; mellyeknek Laistromát levelem végéhez még világosabban hozzá ragasztom szórul szora le írva, amint ezen darabnak elején a' Laistrom fel volt téve. De ezeknek meg küldésének reménysége mellett, ki kérem magamnak az mostan el maradt egész második darabot is.

Az Uj modi Gonosztévőnek fordítása én nékem annyira tettett, hogy nem is tartottam szükségesnek az nevezett Grofnéjával öszve vetnem, noha annakis méltó betsületét meg adom. Én ugyan ezen Tragediát repraesentaltatni Teatrumon eleget láttam, de német fordításból soha sem olvastam, hanem az Francia originalis előttem is eléggé esméretes.

A' M. Báro Pronai Urnak küldött Titulare Calendariumot M. Gróf Teleky Jósef Ur Pesti háza' gazdájánál hogy alkalmatosság adodván meg küldessek hagytam. Az Kazinczy Urnak küldött Napnak négy részeit pedig, az adatott szabadság szerént a Coupertábol ki vettem és általis fogom olvasni, annak utanna Kassára első alkalmatossággal meg küldöm. Ez valósággal igen jó fordítás, úgy hogy alig lehet meg esmerni, hogy más nyelvből fordítottatott.

En is talám igiretem szerént czélotom fogom érhetni az Tragediák és Comediák gyűjteményében, mert mais biztattattam egy helyről, egy ilyen Originalis Magyar munkáknak collectiojával, mellyek eddig valo Gyűjteményemet szaporittani fogják.

Térek az Urnak utolsó kérdésére, az melly úgy lattzik abban határozott meg: Hogy midön azt irtam: *Azon akadályokat elől fogom adni* nem volt volna é jobb úgy írni? *Elő fogom adni*: azután azt írja az Ur: hogy vallyon nem annyit téssen é? *Elő*, mint *Előre* contracte. Én ezen kérdésekben részszerént az Ur Opinioján, részszerént ellenkező értelemmel vagyok: Abban hogy jobb lett volna az *Elöl* helyett *Elő-t* irnom alkalmasint megadom magamat; de tsak ugyan fent tartom azt, hogy ezen periodusom végzésével az *Elölnekis* Apologiát irjak. A' másik kérdésre nézve, hogy az *Elő* és az *Előre* edgyet tegyen, éppen ellenkező az értelmem: ugyanis ez a' szotska *Előre* mindenkor tempust vagy időt supponál magába; ez a' szotska *Elöl* többire helyet, vagy Spaciumot; ez a' Szotska pedig *Elő* sem helyet, sem időt nem jelent; hanem moralis értelemben vétetődik. Ezeket ezen példákkal bizonyítottam meg, hogy *előre menni*, annyit téssen mint valamivel hamaréb indulni, ha az tsak valami kevés idővel esikis mreg. *Elöl menni* annyit téssen, mint valakit spaciumba az menésbe meg halladni, úgy hogy közötttem és az Elölmenő közt hely marad: *Előmenni* pedig sohas sem időt sem spaciumot nem jelent, hanem mindenkor moralis az értelme, ugymint példának okáért *Elő mentem szándékomba Elő ment hivatallyába*, *Elő ment a' tisztiségekbe*, [elő ment a tudományokba]. Még ezt mind az hármat egy példával bizonyítottam *Előrejáró* annyit tesz, mint akit valamely utban előre küldünk, 's magunk indulását valamely idővel meg haladgya: *Előljáró* annyit tesz, mint az ki spaciummal meg hallad a' menetelbe mást; úgy halladgya meg a' vezető káplár a' katonáit, úgy halladgya meg a' Fulajtár a' Kotsist. Ellenben az *Elő* járó mindnekor az már fellyebb irattak szerént moralis értelemben vétetődik; úgy hogy valamely városnak vagy Vármegyének vagy Tartománynak *Eleit* vagyis *elsőbb embereit* szoktuk azon helynek Vármegyének vagy Tartománynak *Elő-jároinak* nevezni.

Térek már a' szegény *Elölnek apollogiájara* ha ki menthetném; *leg először is* azzal mentem, hogy az midön én azt irtam levelemben: az akadályokat *Elöl adom*, itten ezen

szótska *Elöl* mostan a' praemissak szerént sem helyet sem időt nem jelent; és így mintegy az másik már sokszor nevezett *Elő* szótska természetét öltözte magára: 2^{szor} Ha ezen reflexióm iránta igaz, talám szabad az Euphonia kedvéért (minthogy utánna vocalis kezdődik) az *Elő* helyett, *azzal* élni; valamint azt az igét a', illyen casusban *az* szokta felváltani: Harmadik mentségem az lehetne, hogy itt Magyar Országban, ha moralis értelmet adunk elő, promiscue élünk ezen két szócskával. De tsak ugyan mégis senki se mondgya az előre menőt, vagy az elől járot Előjáronak, sem ha azt akarjuk mondani előment dolgában nem mondgyuk előre ment dolgában, hanem moralis értelemben mondgyák némellyek mégis *Elöl ment dolgában*. Ezekből ki tettzik, hogy nagyobb különbözőség vagyon az *Előre* és az *Elő* között, és kissebb a különbözőség az *Elő* és az *Elöl* között; ezért mondottam mindgyárt ezen reflexioimnak elején, hogy az *Előre* mindenkor időt, az *Elöl pedig többire* spaciumot jelent, és így olykor moralis értelemben is vetődik. De hogy már hosszú reflexioimat be zárjam, mostanis meg engedem azt az Urnak; hogy amidön correcte akarunk irni, jobb az moralis értelmekben ezzel a' szótskával *Elő* – élnünk. Az különbséget ellenben az *Előre* és *Elő* között úgy itelem elegendőképpen meg mutattam.

Talám ezen hosszas deductioimmal visszais éltem az Ur patientojával, midön azért levelemet be zárnám, és részemről az már fellyebb nevezetteken kívül, a küldött Titulare Calendariumotis különösen köszönném, álhatatosan maradok

A Meltóságos Urnak

Igen köteles Szolgája
B. Id. Ráday Gedeon³⁶

Az első Darabbul el maradt Verseknék Laistroma

Az Kemény sepröröl Gyöngyösie - - - XIII.

F. M. Theresiaról esmét - - - XIV.

B. R. ...é - - - XV.

V. M...e - - - XVI.

A' Szeretöm, Sombori Lászlóé - - - XVII.

Más esmét övé - - - XVIII.

Majális Enek esmét - - - XIX.

Enek, nevetlen - - - XX.

Más esmét - - - XX.

P.S. Az Tiszt. Professor Kovásznai Uram Gyöngyösiről való versei (melly az kezemhez küldött első darabba utolso) már ki jött a' Magyar Bétsi Musábanis, nem tudom kinek odavaló küldésébül; de némelly helyen hibásson leg nagyobb hibának tartom azt benne hogy az hol abban Gyöngyösi *Cupidoja* ditsirtetik, ott *Tereus* helyett *Thezeus* vagyon írva: holott *Thezeusról* seholis a' Gyöngyösi azon verseiben emlékezet nints.

³⁶ [Az aláírás Ráday kézírásával.]

46. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek
Alsóregmec, 1789. augusztus 13.
[Korabeli kézirat]

Alsó Regmetz, Aug. 13d. 1789.

Tiszteltt Barátom!

Utóbbi Leveled nagynak festi előttem Válaszom után érzett nyughatatlanságodat. Nem veszem tsapodárkodásnak azt, jobban is esmérem mind érdemeidet, mellyekkel engemet felyül haladsz, mind öszve nem hasonlított alatsonyságomat is; de akár melly nagy volt is nyughatatlanságod, nagyobb még sem lehete az enyémmél, mellyel újjabb Leveledet vártam; noha TE a' Válaszlásban gyorsabb valál, mint én, betegségem miatt, lehettem. És valóban már majd tsak el-engedtem magamat az újjabb írásra ragadtatni: de az attól tartás, hogy azt meg-bántásnak veheted, 's egyszersmind az a' ketsegtető reménység is, – mert mit nem reményl a' ki szeret? – hogy már talám útban vagyok újjabb Leveled, meg-tartóztatának. Nem tsala-meg babonás hitem: ímé újjabban hallom hogy szeretsz! –

Te engem az Ifjúság tavaszában képzelsz lenni. – Tsalatkozol. Már ki-léptem belölle, 's a' férfiúi Nyár hősege sütni kezdi ortzáimat. Az ugyan, a' mit Bóldog Bolondoskodásomban írtam, hogy fekete hajszálaim hullanak nem igaz. – Hogy valamennyire bővebben esmérj, ímé itt egy kis Biographiám:

„Születtettem 1759. Octob. 27dikén Anyai Nagy Atyám Bossányi Ferentz házában Bihar Vgyében; kiról (engedd hadd kevélykedjem ebben) ezt írta valaki az Ország Gyűlésén 1764-ben:

Bossányi Ferentzem, Baranyi Gáborom

Kiket meg nem lepe a' Németes korom. etc. etc.

Neveltetem Késmárkon a' Német Nyelv miatt kevés ideig és S. Patakon. El-végezván a' Törvény tanulását 1784-ben, először Zemplény, azután (mivel ennek határai közt lakozom), Abaúj Vgyének VNotariusává lettem, 's Abaújnak Tab. Judriae Assessorává is tétettettem. Midőn két Vgye kínált az Ord. Notariusi hívatallal által-léptem a' mostaniba, és ezt 1786dik ólta gyönyörűséggel 's Elöljáróimnak bennem meg-nyugvásokkal, sőt másoknak irígységekre viselem. Fizetésem leg-közelébb 1500. ftban határozottatott-meg; Subalternus Visitoraim pedig fő szolgabírói Characteret és 600. ft fizetést kaptak. Lakásom eddig Kassán volt; most, reménylem, ki vonhatom magamat ezen Atyai kis Jóságomba. Nős nem vagyok, 's egy hamar még nem is leszek. Született Nyelvemen kívül a' Deákot, Németet, Frantziát és Olaszt értem és valamennyire a' két utolsót szólom is. Termetem (ne nevsz ezen) alacsony, színem barnás fejjér; physiognomiámat mutatni fogja egy rövid nap alatt bé-küldendő gipsz képem, mellyet *Leonard Posch* nevű Bétsi Künstler készített, és a' melly hozzám tökéletesen hasonlít;³⁷ ki-vévén azt, hogy Római öltözetem és lobogó hajam azt nagyon *el-idealisálja*.

Hozzá fogok mostan Leveled tzikelyeinek válaszlásához:

³⁷ <kívált>

Hunyadi Ferentz Debreczeni Préd. Úrhoz le nem küldém sem Geszneremet, sem Messziásomat. Nem mertem szerentséltetni által-küldését, mert azon Fragmentumomnál, a' mellyre írom azt, többször le-írva nintsen sem egyik, sem másik. Ha tehát valami-képpen el-találna veszni, újonnan kellene dolgoznom izzadva tett munkámat. Légy tehát addig tsendességben míg azt számodra le-írathatom. A' Geszner *Első Hajósa* lesz, a' mit leg-hamarább küldhetek-meg. Szemínjét és Szemíráját a' Museum 3dik Negyedében találhatod fel.

Nyughatatlan vagyok látni darabjaidat. B. Rádaynak tegnap vevém újabb Levelét érántok. – *Ezt az fordítást valójában a' jobb fordításaink közzé számlálhatjuk, olyan könnyen folyó 's minden erőszak nélkül való, 's az Nyomtatást valósággal meg-érdemlő* – A' *Julia Levelei nem a la Nouvelle Heloïse é?* – A' *Bianca Capellot* esmerem. Kezdetét szeretem, igen szeretem; közepe táján tölle tsömört kaptam; a' vége felé el-vettem. Nem hiheti el az Olvasó hogy az a' tüzes elme irta légyen a' könyv két hátúlsó harmadát, a' melly a' Capello névtől meg rettenni nem tudó Ifjat festi, midőn a' Gondolába szalad, 's Bianca előtt térdre esik. O hát *Alcibiadest* ki fordítja? – A' *Skizzből* (Esquisse) némelly darabokat én ki osztok Magyarúl jól tudó Subalternusaim közt 's belé iktatom majd a' jövő esztendőben el-kezdendő Periodicus írásomba.

Czenczi nomen fictum, prouti Lyda, v. Laura. Klopstock a' maga Kedvesét Csidli-nek nevezi. Én ezen szó szerzése alatt a' kedves *cz, cz*, hangra figyelmezttem. Más helyye-ken *Lili*, vagy *Lilla* névvel élek. A' *Daemoniában* keresve kerestem a' homályt. Daemon, Lélek, az igaz; de emlékeztethet bennünket *Socratesi Daemonra* is. Így lesz Enthusiasmus, Meg-ihletés, El-ragadtatás. Egyike ezeknek tzéломra, értelmemre igen alkalmas vala. – Ha ki nem ért, jól teszi hogy nem ért.

³⁸Mégyek most már Criziseidre.

1.) Jól tudom *én* mire tsal világod. TE azt mondád hogy az el-vontt szóval élés *Németes*. Két értelmes Barátom vala nállam, midőn leveledet vevém. – Ők véled ellen-keznek. – A' *hogy*-gyal való élest mindenütt kerülöm, a' hol lehet, mert gyakorta fordul-elő, 's gyakran meg-sérti a' fület. De engedek még is, 's mivel az elsőb sorban már egy synonim monossyllaban szó vagyon *vonsz*, ezt a' sort így teszem:

Látom, hová tsalogat világod.

2.) A' ki húzott sor [(utolsó Strópha)] meg változtatásának okait látod; [azt] mondád. – O azt szeretném bővebben érteni Tölled.

3.) A' mit így írsz. „*Csillogsz szabadság. Csalfa remént te rám.* második és ezzel nem egyez a' mi következik. Hijába biztatsz; Hijába teszed oda a' választó jegyet (;). „Ezt valóban nem értem. *Csillogok*, jó szó. – *Tsalfa*, jó hasonló képpen. *remény* pro remény-ség per amputationem Poëtis cum moderamine licitam. Ezzel élünk még prosában is. – A' Syntaxis sem hibás. – Az értelem tökéletes. Nem tudom, valóban nem tudom, mi botránkoztata-meg, 's kérlek add azt értésemre. Senki sem veszi háládatosabban crízi-seidet, mint én.

4.) A' Külföldi szók meg-tartásáról másszor. Lehetetlen hogy ne olvastad volna azt, a' mit Bácsmegyeim Jelentésében erről a' materiáról mondok: 's én annak igasságáról eddig el-tántoríthatatlanúl meg vagyok győztetve.

³⁸ [A lap tetején:] [ad L[ite]ras ddo v 13. Aug. 1789.]

Hogy Idylliumim tetszenek, mind néked, mind T. Borosnyai Urnak, azon nagyon örülök. En Gesznerhez szerentsés orában fogtam. B. Ráday, Vice Cancell. Gróf Teleky és Gróff Teleki József igen kegyesen ítélték arról; Wályi Andrást és Vitéz Imrét pedig a' Litteraturának Proselytájává tették. Az első a' Wieland Psalmusait, az utóbbik a' Dusch Oresztesét adta-ki ez idén; mind a' kettő [Né]metes fordítás.

Esméred é TE Halmágyi László Barátomat, Domokos Lajos Urnak, Debretzenből, Vejét, a' Kövári Vidék Jurid. Táblájának Praesesét? Barátod e' ez Néked? – Ha esmered, és ő Barátod, az ő útján meg-könnyebbíthetnénk munkáink bé-küldését. En újabban kérek ajánlásod tellyesítésére, 's óhajtom hogy Munkáidat meg-kaphassam. Mind én el fogom olvasni, mind némely jó szívű Barátim, kik a' Litteraturában érzékeny fülekkel bírnak, 's elidbe terjesztem bátorságos meg-jegyzéseimet. E' szerint nagy módunk lessz a' Magyar Országai és Erdélyi Magyarságot közelébbre vonni egymáshoz.

Élj bőldog napokat érdemes Barátom, és légy el-hitetve felőlle hogy szereteteddel senki sem kevélykedik inkább mint

Kazinczy. Mp.³⁹

**47. Újfalvy Krisztina – Aranka Györgynek
Mezőcsávás, 1789. augusztus 24.
[Korabeli kézirat]**

Mcsávás 24^a Aug 1789

Méltóságos Ur!

Az Ur josága két három napomat hamar el mulová tette s én még is szerentsétlen vagyok meg köszönésére valo tzelom iránt de talám jobbann lesz ez a Hét mint a más, küldöm visza a Szegény Báts-megyeit igazán szép Román, örvendem hogy meg esmerkedhettem véle s kinek lehet köszönni, – a Mltgs Urnak, de még tovább, ki írja *tsak egy Könyvem van még ennél szebb!* oh mint várom hogy azt is el olvassam, igaz hogy az adóság fizetése annál nagyob baj mentöl több a Summa de tsak had rakodjon az költsön elég gazdagnak érzem magamat meg köszönésére a menyi tsak attol a jo Szivtöl ki telhetik a melynek tiszta indulattyaval vagyok,

A Mltgs Urnak

alázatos szolgálója
Ujjfal. Krisztina mp.

[Címzés a borítékon:] A' Monsieur
Monsieur Le Georg de Aranka, a⁴⁰
MVhely⁴¹

³⁹ [Az utolsó lap alsó szélén Aranka jegyzése:] Válaszoltam 28. Febr. 1790.

⁴⁰ [Olvashatatlan szó.]

⁴¹ [Aranka kézírásával a borítékon:] 28 Aug. Zrinyi Miklost adtam. Bácsmegeyeit haza hozta.

48. Aranka György – Ráday Gedeonnak
Marosvásárhely, 1789. augusztus 26.
[Korabeli kézirat]

MVásárhely 26 Aug 1789.

Kegyess Méltóságos L. Báro Ur!

Nacsád Pestről 22dik Juliusba hozzám ereszteni méltoztatott Uri Levelét, nagy örömmel tiszteltem. Szebenben járván, csak onnan lött vissza térésemmel vehettem: méltoztassék Nacsád későségemet nem restségemnek tulajdonítani: Meg érkezésemmel leg főbb gondom volt Nacsádat tisztelni Válaszom által.

Nacsád helyes és bölts Itéletén mind a' Titulátúrára, mind az *Elöl, elő és előre* fenn forgo szoknak külömbségére nézve [meg nyugszom]. Azon külömbségről való elmélkedésem alkalmatosságával, tettem egy *Probát*, mellyet nemis tudok meg keresztelni; bátorokodtam ezen Levelem mellé zárni, a' párját magamnál meg tartván; hogy ha Nacsád valami Jegyzésére méltoztatná; azt meg értvén, melléje tegyem. Méltoztatik Nacsád meg látni belöle mind azt; hogy Nacsád Kegyess Intésének hasznát kívántam venni: mind pedig azt, hogy midön a' kérdésben forgott szó iránt Nacsádat meg szolítani bátorokodtam, nem valami viszketeges és vetélkedésre kész hajlandóságbol kívántam cselekedni; hanem csupán édes Anyai nyelvembenn való erősödésért, mellynek mivelesébe azt tartom még mind a' két Nemes Hazába igen hátra vagyunk. Köszönöm igen alázatosonn, hogy Nacsád azon részbeis, melly némellyek előtt talám kicsinségnek tettett volna, kegyess Válasszára méltoztatott. En meg vallom, hogy a' Magyar Déák-ságnak (Litteraturának) még csak az Elein vagyok, és utmu|ta|tok, vezérek nélkül szükkölködöm.

A' Magyar Parnassus első Darabjából el maradt darabotskákkal első jó alkalmatossággal udvarlok Nacsádnak. Igen örvendem hogy a' többivel Kedvet találtam Nacsád előtt. A' második darabjátis talám eddig Kazintzi Ur által küldötte; mivel most a' Debreczeni vásár alkalmatosságával annak az Urnak küldettem volt Kezébe, hogy Nacsádnak el küldgye. Kéttzeris le irattam volt, de a' rossz irok miatt soha szépen nem tudám iratni; azért csak az eredeti irást küldém ki. Melly még meg sinsen egésszen, a' szabadabb tréfáktól tisztitva. Azok iránt nem engedelmet, hanem vas pennát kérek Nacsádtól; méltoztassék minden botránkozotát, vagy az ékes Vers Lelke nélkül valót közölök irgalom nélkül keresztül húzni.

Az ujj modi Gonosztétvöt méltoztassék Nacsád megtartani. Örvendem hogy tettzik.

A' *Nap négy részeinek* az hátulso része talám még inkább fog Nacsádnak tettzeni, mint az eleje.

A' Magyar Szomoru és Vig Játékok egybe szerkeztetésében való igyekezete Nacsádnak nagyobb és nemesebb igyekezet; mintsem egy érzékeny Hazafia részt ne venne benne. Az Egek tarcsák meg a' Nacsád drága, Haza közjavára szentelt Életét, és igyekezetét álgják meg szerencsés előmenetellel.

Méltóságos Groff Teleki Josef Ur, és utánna a' Grofnéja 's Báro Pronai Urék bé jövének, mindnyájokat volt szerencsém tisztelni mind itt, mind Gernyeszezen és részze-

rént Szebenbeis; az hová most B Pronai Uris, az én jó Leveledző Barátom, bé ment Gr. Teleki László Urral. Majdon utánnok fognak menni a' Grofnékis.

Nem tudom hogy tettzik Nacsádnak, hogy a' Posta kölcséget kiméltem. Másszor némelly jegyzésekkel fogok Nacsád engedelmével udvarolni. Most csak azt tészem ide: Hogy a' Rájnis Ur Virgilussába tapasztaltam

Egyem szokott szava. Nem tudom mit teszen.

Gállus, Krásszus *pro* Gallus, Krassus. Vonás nélkül

Többi – igék *pro* Több, ebbe kételkedem, T. Kovásznai Uram azt mondgya épen nem jó.

Hallode *pro* hallodé. Nálunk a' született igaz Pádistákis meg vonnyák az ét.

En pedig igen alázatos Tisztelettel maradok

Nacsádnak

alázatos Szolgája
Aranka György

Melléklet

Proba

MVásárhelly 26 Aug 789

Eredeti Szok: Elej. *szokatlan*, Elő *szokott*

1. *Elej.* A' kötetlen (absoluta) formába *szokatlan*

a' kötött *Constructa* formába pedig *szokott*: Elejem, elejed, eleje

Elése közönségesenn: Beszéd – esztendő – Rend eleje. Ház eleje 1. Facade. 2. az eszterhánn kívül lévő hely a' ház előtt. Megnőtt a' *Ház eleje*. Hasonlatosság szerint mondatik a' terhes asszonyokrol, Elei a' Tudományoknak Principia, elementa; Eleink Praedecessores. és

Hasonlatosság szerint való értelemben. A' Buzának eleje, az az a' szépe. A' Városnak eleje, az az Elsői, érdemesei. Külömbözik a' *Kezdetről*

Ellenébe Létezik Hátulya, Fara.

Származási

Elein *adverb.* Diminut. Eleinetske, eleinetskén; *Ismét* Eleinkorán, Eleinten vagy -tén, eleinténi. Ettől különbözik az: Hamar, idején, korán.

Elé *preposit.* *Elése*: Jelent tulajdonképen helyből helybe, arra való mozdulást, merre arczal állunk; mint *Hátra* arra a' mellyre háttal vagyunk. Es elé vétetik a' testi dolgokrol 's cselekedetekről. p.o.

Elé veszem v. hozom a' mit el vettem volt a maga helyérol

Elé adom – a' mit el dugtam volt – a' rejtékből

Elé keresem a' mi el tévett volt. A' Fejedbölis teremcsd elé, *Köz szólás formája.* – Akár honnan keresd, szeresd elé.

Változási Elé, elébb, legegélőbb, igen elé.

Elése A' ki hátra van, a' jö elé, és a' ki kellenél hátrább van azt elébb hivják; mint ellenben: a' ki Elé vagy elől van az hátra megyen vagy áll; és a' ki igen elé, az hátrább. Innen Elébbi, Elébbeni.

2. *Elő szokott szó Subst. Kötetlen* Ennek felel meg, Hát, hátuly, utoly, far.

Élése Elöm Eléd Elője, Elöim, Elöid, Elöi. Csak öss Szülönktől 's Elöljáróinktól szokott mondatni.

Származások: Elömbe, elödbe, eleibe.

Elő adj. ennek ellenébe tétetik az Hátulso v. végső

élése Elő álom, az első mélyly álom. Elő v. Sánta arasz, mellyet a' mutato és nagy ujj mér. – Ennek sem németnél sem francziának nem látom nyomát – Elő hasu – Csak az oktalan állatokrol szokott mondatni tulajdonképen. Hasonlatosság szerént pedig: Elő hasu Poéta, s.a.t. az az ujj, a' ki mesterségit most kezdi.

Ismét Elő bőr, a' mester emberek Schartza. Elő ruha; Elő kötő; Elő köszöntő; Elő posta; Elő sereg avantgarde; Elő pénz, az az tromf pénz, Sz.János pénze; Elő kelő ember – a' kinek előmeneteliről jó reménség van.

Származási

Előbb, előbbi, előbbeni felel meg neki: utobb, utobbi

Előre vétetik az időről. felel meg neki: utollyán, végre

Előbszer, előbszeri, előbszerte *adverb* ezis időtől vétetik

Első, elsőbbi, elsőbszer, elsőbszeri. A' Rendről, számról

Elő *preposit* annyit tézzen mint Elé, csak hogy inkább az erkölcsi dolgokrol vétetik, 's mintegy helyből helybe való menetelt tézzen. p.o. Elömenetel; Elő adás, Vortrag. Az ellenkezője: Hátra, vissza

Elő *prepos* jelent helybe tételt p.o. Elöl állok; Elöl megyek *mondatik* Elöl járó beszéd, prefatio. Az ellenkezője: Hátul, a' hátánn, a' faránn

Változási Elöllem, előlled, előlle

Előtt *prepos*. Ezis helybe lételt jelent, és vétetik mind az helyről és⁴² rendről, mind az időről.

Változási Elöttem, előtted, előtte s.a.t.

Származási Elötti p.o. az előtti időkben

Elözöm *verb*e

Származási Elözés subst. Elözö part.

Eleje és Kezdet

Külömbségek 1. Az *Eleje* értetik tulajdon képen azokrol a' dolgokrol, mellykenek Hátulyok, utolyok, fark vagyon. p.o. Sereg eleje, Sereg utollya. Szekér, Ház, Hajó eleje és fara; Köntös eleje, köntös hatulya.

A' *Kezdet*e ellenben azokrol, mellyeknek végek vagyon p.o. Idő kezdete és vége, fonal kezdete 's vége, beszéd kezdete 's vége s.a.t.

2. *Elej*. Evel élünk olyan dolgokrol mellyek egészek vagy a' mennyiben egészeknek gondoltatnak

Kezdet Evel pedig olyanokrol a' mellyek egy más után folynak; vagy a' mennyiben folyni és egy más után⁴³ gondoltatnak elő jöni:

⁴² <mind>

⁴³ <elő jönni>

p.o. A' Sereg ha egy helybe áll, vagy egy testbe gondoltatik, azt mondjuk rola: Az Eleibe sok kár esett; és az hátullya ellenséget sem látott. Ha pedig egy más után megyen, azt mondjuk. Itt végződik a' Magyar Regiment, már kezdődik a' Német s.a.t.

Igy mondjuk Eső Kezdeté, idő Kezdeté 's vége s.a.t.

Hátra, vissza

Külömbőség Hátra; tészen közönségesenn hát megé, akár erre, akár amarra *post.*

Visszá pedig, azon a' nyomon vagy leg alább abba az helybe a' honnan jött; *retro*

p.o. A' rendben egyiket elé, a' másikat hátra teszem, nem vissza. A' követet vissza küldöm. A' Vízis vissza foly nem hátra és a' Tükör vissza veri a' Nap Sugárát nem hátra.

Hátra ettől származik: Hátrólol, Hátrálás *Zurukkolás.*

Hátráltatom -tatás: Azt tselekszem h. hatrébb marad.

Vissza ettől Visszálni meg visszálni Juretextere

Visszája, visszáján veszi a dolgot – a' fonákján. A' Varrásban, a' Visszája teszi a' színinek a' másik felit.

Visszás ember

Visszálkodom, visszálkodás

Kérdés Visszaé vagy vissza?

49. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek

Miskolc, 1789. augusztus 26.

[Korabeli kézirat]

Erdemes Barátom!

Tsak két szót; mert hivatalbeli Levelezéseim és a' siető Posta nem enged többet. – Kezemnél vannak Munkáid, mellyeket a' Debreczeni Vásárból vehettem; 's a' Júlia Leveleit gyönyörködve olvastam-el. Verseidet is esmerem már alkalmasint. A' *Budai Basa* és a' *Nyelv* olvasására még időm nem vólt: de a' Julia leveleire már jegyzéseket is tsináltam. Az Orthographia benne igen rossz; noha én nem akarlak az Erdélyitől elvonni. Nem sokára bővebb Levelemet veszed. Sok darab fordításaidra reá esmértem. Grand Dieu, tes jugemens sont remplis d'équité, Toujours tu prends plaisir a nous etre propice 's a t. de a' *Dél* nekem leg jobban tetsze, abban mindazáltal – akarod nem akarod – változtatásokat fogsz tenni. Nézzed: *A Dél el-múlt.* Ugy é 4 Syllaba? Árnyéka fordúlt, az elmés Ora, Az Üres gyomor, ez mind 5 Syll.⁴⁴ – Hasonlóan *Veszi a' szegény, El fáradtt Legény.* Ez 5. Syll. holott a' Szép Napnak etc. tsak 4. – Akarod nem akarod, mondom, ezt meg kell változtatnod, mert a' darab igen jó, ezek pedig nagy hibák. Falatot *mes.* Ez azt teszi é hogy *metisz?*

⁴⁴ <Ellenben Hasonlo Ellenben>

Verseid felett igen sok jegyzéseket fogok tsinálni. Rubrumaidat nem szenvedhetem; *érthetetlenek*, és gyakorta nem határozzák meg azt a' mit jelenteni akarnak. Ha meg engeded elédbe terjesztem miként szeretném meg-változtatni. – Ha a' Julia Levelei felett tejendő jegyzéseim kezdedben lesznek, meg tudakozlak miként nyugodtál meg rajtok; 's óhajtanám, hogy hagyjad nállam hogy Kassán ki-botsátasson. Azok igen szépek: de nem tudom miként fogja el a' Magyar Olvasó. Az én Bácsmról azt mondták most Patakon keresztül jövőn hogy egy alá-való munka, mert mihelyt 2. levelet elolvas az ember, mindjárt tudja mi van benne. Ez a' gánts az Autort és nem Fordítót illeti: de ne Sutor ultra... Egy Román érdeme felől egy 15 esztendős Leány jobban ítél, mint 2. Tisztelendő Professor Ur; 's a' Leányka ki-tsorduló könny tsepje édesebb jutalom az érzékeny Irónak, mint a' Professor Urak bölcs ítélete.

Horváth engem versekkel sirata meg mert V.Cancell. Gr. Teleky hóltt híreket vivé hozzá Füredre.

Két szó e ez? – Igy fetség *az, a ki* szeret. Miskóltz 26. Aug. 789.

Kazinczy mp.

50. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek
Kassa, 1789. szeptember 7.
[Korabeli kézirat]

Tisztelt Barátom!

Öszve tsoportozott munkáim között sem állhatám meg (mert soha sem vagyok anynyira el foglalva, mint Oskolai esztendőnk kezdetivel) hogy a' Julia Levelein végig ne menjek. Imé ide rekesztem jegyzéseimet élvén ebben a' leg-bízodalmasabb szabadsággal, mellyet töllem a' Te tiszteleted és a' Haza szereteti kíván.

Ha a' homlok levelre nem akarod ki tenni Nevedet (de azt mondja Rousseau: Tout honnéte homme doit avouer les Livres qu'il publie) Jobbnak gondolnám így tenni: JULIA – LEVELEI – OVIDIUSHOZ. – Németből.

Előljáró beszéded végére lehetne tenni: *Maros Vásárhelly* 178–.

Sok tekintetre jó az. Vagy leg-alább az esztendő számot.

Soha rosszabb, gondatlanabb, oktalanabb Irót nem láttam, mint az volt, a' ki ezeket a' Leveleket tisztára írta. A' *kívánni* helyett mindenütt *kévánnit*, az *egy* helyett *égyet*, az *alkalmatosságot* helyett *alkalmatasságot* írt, hogy a' monotonia még szenvedhetetlenebbé legyen a' sok *a*-val. Nem a' Te hibád ez tisztelt érdemes Baratom, érzem én azt; sem nem az Erdélyi Magyaroké, a' kik az o helyett gyakran a-t tesznek, mint Bárótzí Baratom pro Barátom: hanem azé, a' kinek füle sokkal tompább, mintsem hogy érezhetné millyen rútt az egyképpen hangzó sok vocalis. De hagyjuk-el ezeket.

Littera I. tapasztalta már azt, hogy gyakran minekelőtte *az ember* szivit el ajándékozhatná, már el-lopatott. – Daß ehe man das Herz verschenken könnte, es schon weg ist. *Man, az ember* ugyan Magyarúl; de ez nem eléggé ékes mondás: Inkább: *hogy minekelőtte a' sziv el-ajándékozathatik, már el-lopatott*. És nem szivit, hanem szivét.

avval melius, magis belle: azzal, noha én az avvalt nem tartom rosznak, mert Erdélyben szokásban van.

Hogy kellé éppen avval esmertetned meg. Melius: meg esmer.

Aszt, eszt, elváltoztatám ezt, azt-ra. – A ba–be-t midőn quietem in loco denotat, banra, benre.

Második levél. Nem vádolhatlak *eggy tsepnyire is*. – Egy Római Hertzegné szájából jobban szeretnem hallani: Leg kisebbben sem vádollarak.

A' ki nállam kelemetesebb. Nállam apud me. Nállamnál prae me. Ezzel közönségesen rosszúl élünk.

4dik Levél. Tuttodra attam vólna é hogy oda mennyek. Így írta a' tudatlan író a' tudtadra adtam vólna é-t etc. Mennyek, talán megyek. – Ettzer pro egyszer. Bóldogtalan ember!

Eggy óltárt építettem, mellyen te egyedül vóltál... mellyen egyedül te vóltal, vagy: te vóltál egyedül.

Vdik Levél. Kívánod velem szollani, de meg gondoltad é. Kívánsz velem szollani; vagy a' mi még jobb. Velem kívánsz.

Ha szabad, engedd pedignek változtatni penigedet.

A' szívem vértett miatta: de tudod... Dele A' et pone: Szívem.

Beym Schluss des Achten Briefes. a' mellyek *tsak* magokat tölled tovább el nem titkolni ohajtják. Tsak muss weg.

Igen is, *látnod* kell engemet. En ezt egészen rosznak tartom. Inkább: Nem halaszthatom, hogy láss. Ideje hogy láss.

XI. De a' köz. öszv találk. tartsd a' leg-nagyobb vigyázást. Ez a' frantzia prenéz garde-tól jó, és akár hogy, akár mint meg kell változtatnod. örízkedést inkább mint vigyázást; vagy tartsd szemeid előtt.

Melly különböző indulatokkal küszködünk *egymás között*. Az elvont két szó homályossá teszi az értelmet.

A' szerelem soha sem *szabados* a' szenvedéstől, nie frey, talám soha sem *mentt*.

XII. Ugy tetszik, hogy miólta. *Hogy* weggelassen.

A' kit *az ember szeret* szívét egészen meg nem nyithatni: a' kit szeretünk, inkább.

amannak *a* lelke, ezeknek *a'* rugója. *A* subtractum dele.

a' te Romába *való meg* érkezésed Subtractas voces dele.

azután következik egy tsendes nyúgodalom. Vocem következik pone post nyugodalom.

a' titkos találkozásokkal – geheime Zusammenkünfte. ez nékem nem tetszik, együtt létel. inkább.

XIII. azt gond. tegnap, h. tehetném h. ne szeresselek. inkább: h. felbe szakaszthatnám szerelmünket, h. meg szünhetnék téged szeretni.

Nem szerelm. erejere panaszkok. ereje ellen. vagy erejét vádolom.

De ki áll jót arról. Wer steht gut dafür. Ki felel érte.

hogy hozzád való érzékenységetem olly könnyen értésedre adtam. Hogy olly könnyen ki-vallottam neked szerelmemet.

Melly gyakr. mérjük (mérsékeljük vagy függesztjük fel) ó fájdalom, weg mit der Ausrufung. Hier steht es an unrechtem Ort.

és magad jól tudod, 's *te* jól tudod.

győzedelmes boszorkányságot, inkább ígézést.

meg-váltunk, nekem nem jó pro: el-váltunk.

Meg kell vallanom hogy félek hogy nem érzed. Prius hogy dele.

hijános, non helyános, quia non helyába, incassurn.

XIV. Nem szeretem többé *abba* a' homályba lenni. Pone: Nem szeretek többé *abban* a' homályban lenni, quia non motus in locum, sed quies in loco.

Gyermek vigszágot és tréfát kíván: és en tsak *könyveimet* mutattam nékie. – Lám be jó a' lachrymat könny-nek írni. Puer desiderat ludicra: ego vero ei libros meos monstro. – Nem mondom könyvhullatás, sed könnyhull. Seu a könnyü quod lachrymis egeritur sublevatur dolor, seu aliunde derivari velis.

Midőn éppen ki akartam menni, *érkezett Sulpitzia hozzám* (Nr. 1), *azon kérvén* (Nr. 2), hogy Czezártól *hozzám* (Nr. 3) való kegyelmességeihez képest.

Nr. 1. naturalis ordo vocem *hozzám* voci *érkezett* praeponi praecipit. *Azon kérvén* Nr. 2. est contra rei veritatem. *Hozzám jövén kért*, nem pedig: *hozzám érkezett, kérvén*. Nr. 3. *hozzám* debet transmutari in *erántam*, quia *hozzám* jam fuit in commate: *Sulpitia érkezett hozzám*.

hogy egy olyan előttem igen kedves etc. h. egy előttem olly igen.

Mi az az ígélet fogás a' XVI. levél végén

Tsak szeress engem örökké. – Tsak örökké szeress engem.

Melly erőssen kell *annak* egész tüzét a' *szerelemnek* érzeni. A' Szerelem é itt a' Subjectum, vagy az *annak*. – Én ezt így tenném

Melly erőssen kell a' szerelem egész tüzét annak érzeni.

Azt a' *finom* nomenclatiot gyomorból utálok. Lehetne inkább ítéletem szerint tenni *kényes izlés*. Valóban a' kényes nem superbus, hanem *valogató*, és így valamelly által-vitel szerint a' finomot is ki-teheti.

XVII. gond volna ezt le tudni írni. Se nem Sorge, se nem Charge, fáradtság, inkább vagy teher.

Azt a' ditséretet, melyet rólla *igazán* le nem vonhatni. Talám jobb *igassággal* gerecht. – igazán im Ernste.

Mind örültek is, *mind* tsudálkoztak is. Vagy a' 2 mind-et vagy a' 2 is-et el-törteni.

Meg-igazítják választásunkat. Corrigunt nostram electionem. *igazollják*, approbant.

XVIII. Drága kedves Ovidiusom. Weg mit dem Drága. Ez ollyan forma Compellatio, mint a' Bizodalmas Drága Nagy Jó Uram.

Nem is irtam néked és el-mentem. – *El-jöttem*.

egy gondolomra kárhoztatsz é engemet. Popularis alatsony expressio. *Gyanúságodból* kárh. Tsupa vélekedésből, hogy ez 's ez esett.⁴⁵

tanálkozzam veled. El-maradt az egyyüvé, vagy öszve.

Alíg végezte, *azonban lépék-be* (Nr. 1.) Czezár az utazásról kezdvén beszelleni. midőn bé-lépe C. 's az ut.

Meg ígérven, hogy egy napot velünk fogna tölteni és ha a' Sulp. Lakad. Octaviánál esnék, jelen *fogna lenni*. A' két fogna kedvetlen. – jelen lejend.

⁴⁵ <vagy>

Soha ettől a' helytől. – Soha e' helytől.

Es ha olykor a' Mesterség segítségre hivatik (Nr. 2) az is olly köntösbe öltöztetik h. telly. meg nem esmerszik. tik, tik, szik.

Nr. 2. arra is olly köntöst adnak, h. többé tellyességgel ra nem lehet esmerni.

XIX. Négy napok alatt fogunk *elébb* Romába menni. – Nem erst é ez az elébb. Erst in 4. Tügen werden wir nach Rom gehen.

Száz esztendő :- Saeculum. Század.

Nem marad-el azokból a' szépségekből nem ben.

az Hymen, az Amor. Az deleatur.

Ezt a' napot, melly régtől fogva leg tisztább vólt. pone mellynél⁴⁶ tisztább rég ólta nem vólt.

Batorkodnám szembe szállani. *nék*.

XXII. Arra nézve⁴⁷ mind az által jöjj el tsak bátran. Pone: Mindazáltal jöjj bátran.

XXIII. Rám függesztett szemeidet tapasztalhattam. – Eröltetett mondás. Szemeidet szüntelen reám függesztve lenni tapasztalhattam. inkább.

Vehetted jól eszedbe. – jól észre.

A' Livia hozzám szakadhatatlanul való maga jó ajánló viselete. – Mit tészen ez a' homályos mondás? – Liviának botolthatatlan, vagy tántorodhatatlan barátsága, 's Tiberiusnak. Nem: A' Liviának ... a' Tiberiusnak ?

Félelemtől szabad, inkább mentt.

XXIV. Miólta még Szulpitziánál láttalak, még nem esett semmi változás. Ez kedvesebb lenne, mint ez: Még az ólta, miólta S[ulpitziá]nál láttalak, nem esett semmi vált[ozás].

Annyi bizonyos. – So viel ist gewiß. – Igy nem szollott még Magyar soha.

Tib[erius] és Livia még mindazon egy modon *tartják* magok hozzám való viseletekben *tartanak* talám.

mellyel senki olyan mértékben, mint Te, nem bir. – Ha a' senki a' *Te* és *nem* közzé esik, sokkal természetibb folyamatja lesz a' mondásnak, és nem veszt az energia is semmit.

A' mai napnak hátra lévő és egy része az éjszakának

A' mai napnak hátra lévő része 's tsak nem fele az éjtszakának inkább

XXV. hogy az ember beléd szeressen – inkább hogy *akárki is* beléd szer.

És én azert nem *is* panaszkok egy szempsig *is*. Két *is*. az első el maradhatna.

az ő személyének igazat adok. – ich gebe ihrer Person Recht. igazságot inkább.

Magam meg igazítására. Zu meiner Vertheidigung, talám igazolására.

egészen el-nyomta *vólna*, ha... nem elevenedett *vólna*. Az elsőbb vólna után tettem az *egészent*, 's mindjárt nem fáj a' fül az egyformájú hangzás miatt.

ezen ajánlás el-vételére. Inkább el fogadására.

hogy ma nem tudtad dolgotat *tsínosan igazgatni*, das ist etwas hart. Es braucht emollirt zu werden.

⁴⁶ <szebb>

⁴⁷ <jöjj>

Tsufondároson. Ezt éppen nem értem. Nagyon esmeretlen szó, noha a' gyökeret esmérem. Nints a' Nyelv Analogiájához szabva köntöse.

Vagy pedig azt egy annak szentségeibe avatatlan szívbe tessék .g gyújtani. Nem jobb volna é: olly szívbe tess. .g gyújt., mely annak szentségeibe még n avattatott.

Adhattál volna *egy tsinos Nemmel* tisztességesebb választ. – Ezt bizonyosan az Író (Descriptor) hibázta-el. Ez így nem maradhat. Adhattál v.a tsinosabb választ.

Meg kellett adnom, h. a' választásban nem hibázott; tsak azt kívántam volna *akkor* (mit teszen ez?) a' leg nagyobb buzgó (és így leg-buzgóbb) indulattal szolgáltam volna nékie. – Mit kívánt volna Júlia? Nekem úgy tetszik, hogy itt hízakos az írás.

az a' tsuda ötet az ő nagyra való vágyásának fel-aldozza. – Nem jobb volna itt a' nagyra vágyás helyett (a' *való* azonkívül is ki marad) kevélységet, fel-fuvalkodást vagy valamit a' miben több energia van, tenni?

kérte h. tsak azt mondja meg, mit vétett volna, *hogya' mivel* azt a' büntetést érdemelje. – Nagyon Deákos beszéllés a' conjunctivus moduson ejtett beszéllés. a' Második hogy helyett állhat *a' mivel, az érdemelje* helyett *érdemli* 's mindjárt szebb.

Tib. h. e' beszédet, mely ötet tsak szegyenbe borítaná, pro borítja vel borította. Mondom hogy indicativus kell conjunctivus helyett.

ki ment a' házból. Beszéll ugyan így a' magyar, de jobb bestimtt szollani *a' szobából*.

Melly ellen az én szabadságban való életre hajló természetem. Miért nem szabadságot óhajtó természetem.

XXIX. két helyütt fordul elő igen közel egymáshoz: hozzád. Mind a' két helyen az elsőt *erántadra* változtattam.

XXXI. Az agyamból írok. Az deleatur.

XXXII. veled *egy* idegen földön, *egy* dele.

XXXIII. az egyik nem nehezebb nekem mint a' más. *másik*.

Nem; nintsen *semmi* az enyimhez hasonló állapot. Az el vontt sor el maradhat, 's mindjárt jó lesz.

XXXV. h. *egész* egyedül téged szeretlek, dele *egész*.

XXXVIII. Czezárnak az Orvosok vizzel *való* életét javasoltak (pro javasolván) 's ő igen hajlandó volt arra. – Ha a' mindenkor magát alkalmaztatni + tudo Livia elejét nem vette volna. A' *Mindenkor* oda tétetett a' hol a' + van. – Tiberius itthon marad, az ő Singás természetének hagyatván. Mi az a' *Singás*?

Igazítsd úgy h. Caesar maga kínáljon meg. – Többnyire tévelygő értelemben veszed ezt a' szót. Inkább *Ejtsd-ügy*.

légy rajta, 's ne múlass. . .a' mi rajtad áll. Az elsőbb rajta helyett: *azon*. az út alkalmatlanságaira ki-tenni. Der Gefahr der Reise aussetzen. Ez is mérész mondás.

De tsak egy minutáig fogok nálla lenni. – Esméretes volt é az Augustus idejében az Orának minutum nevezetű 60dik része. Ha nem vólt, meg kell változtatni, ez helyett vagy pillantást vagy pertzentést tévén.

Florának lesz gondja h. ezt illendőképpen *igazítsa* és Ovid meg fogja köszönettel esmerni. – Nem eléggé érthető mondás.

XLI. Nagy Isten, inkább in plurali.

h. a' *világ*nak díszére és *világára* szolgáljanak. Dele posterius.

El kell néked engemet hagynod, *ni* inkább.

Az én kiáltásom és jajgatásom hozzádig hathatna. Subtractum dele.

OVIDIUS LEVELE, az Exclamatiót: Szegény Fejem. ki törleni.

Savanyó szelek. Ez nállunk szokatlan. Soványító inkább.

azokat a' máknyi és semmit érő kedves pillantatokat Ist zu hart. Nie spricht ein Geliebter so. azokat a' rövid.

Az Ovidius keserü kenyerére jutott. Igen alacsony mondás, sorsára inkább.

Dinom Dánom Szánom Bánom. Kérlek az Istenekre, ezt hagy ki-törleni.

Ezek valának azok a' jegyzések, a' mellyeket Fordításodnak gyönyörködő kétszeri elolvasása alatt egész bizodalommal tettem. Talám nem kevélység az, ha Correggiói magam el-hivésével egygy: *Anch' io son Pittore-t* mondok, 's azt állítom, hogy ezek a' jegyzések nem haszontalan jegyzések, noha tölled barátságosan azt kívánom, hogy tökéletes meg-győződés nélkül belölk leg kisebbet se adoptálj, és hogy hasonló szabadsággal taníts meg engemet hol hibáztam Crisiseimben. Én azt tartom, hogy sokat nyert fordításod az által, hogy azt minekelotte ki-jött olvastam: 's ugyan ez előre vigasztal azzal a' szerentsémmel h. Gessnerem és Klopstockom is hasonlóúl nyér. Több szem többet lát, haszontalan! Most már az én kívánságom tsak az, hogy engemet minél elébb tudósíts azokról, miképpen tetszenek Criziseim, és közölök mellyikét adoptalod, hogy Msciptumodat a' szerint corrigáljam, 's azonnal adom a' Typographusnak. Tsudálkozol, hogy készülök erre, minekelotte még meg nyerhettem engedelmemet? – A' ki szeret, az sokat reményl; az azt hiszi, hogy kérése meg nem vettethetik.

Azokat a' külömségeket, mellyek az írás módjában köztünk vannak, Erdélyi módra tartom meg: *szomoru*, nem *szomorú*, fordítani nem fordítani lessz könyvedben, mert Erdélyben az elsőbb van szokásban. Tsak a' nyilván való hibázást változtattam-meg: aszt pro azt; adgy, pro adj; szünny pro szűnj.

Nyughatatlanúl várom válaszodat, mert én tenéked Regmetzről is Miskoltzról is írtam. Bár azt hallanám, hogy barátságos szabadságommal meg-elégedtél, és ezzel szeretetedet még nagyobb mértékben érdemlettem.

Wályi és Vitéz tisztelnék. Az egygyik a' Wieland Psalmusait, a' másik a' Dusch Orestesét fordította, mellyet nem soká Gessneremmel és Klopstockommal meg kapsz. – Bacsányi Cameralis Cancellista most Bécsben van. A' meg holt Orczy Veje B. Wécsey Miklós ide való Kassai Cameralis Administrator le vitte magával Pesthre, onnan pedig az ifjú Orczyval fel-ment.

Elj boldog napokat és tiszteld Prof. Zilay Urat.

Kassán 7. 7bris 789.

Kazinczy mp.

51. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek
Pest, 1789. szeptember 13.
[Korabeli kézirat]

Pesth d. 13^a Sept 789

Méltóságos Ur!

Érdemes levelét vettem minden illendőséggel az ahoz adnectált reflexiokkal edgyütt, melly jedgyézeseket a' tudva való szótskák iránt magamis mindenképpen helyben hagyok, nem is tudom mit lehetne még ahoz tennem; hanem ha ezt a' reflexiomat, hogy mostan igen szokásban kezd jönni némellyeknél, hogy ez helyett a' szollás modgya helyett, *eleibe*⁴⁸ *ment*, *eleibe*⁴⁹ *állott*, azt teszik *elébe*⁵⁰ *ment*, *elébe*⁵¹ *állott*, melly szollás nem én előttem nem tsak új, hanem általam nemis approbálható: Ugyanis ha az Ur reflexioja szerént mindennek vagyon *eleje*, aminek Physice *hátullya* vagyon; bizony ezek szerént, nem tsak a' háznak és ehez hasonlóknak, hanem az *ember testénekis* vagyon mind *eleje*, mind *hátullya*: következesképpen, ha *eleje* vagyon, bizony jó szollás modgyának kell annakis lenni, *eleibe*⁵² *ment*, *eleibe*⁵³ *állott*: ellenben azt a' szót *elébe*⁵⁴ nem tudom hogy lehet az Magyar nyelv Analogiajával meg edgyeztetni: Edgy szóval én, az azzal való élést hibásnak tartom.

Még Kazinczy Ur kezemhez nem küldötte az tudva lévő versek második Darabját, kinek ámbár tsak e napokban vettem levelét, de ezek iránt nem emlékezik; hihető még akkor kezéhez nem vette: hanem éppen mai Postán irtam ezen Urnak, edgy emlékeztető levelet, mellyben azon darabnak adando alkalmatossággal való meg küldését kértem.

A' Magyar Museumnak már harmadik Darabja is ki jött, melly most éppen tiz árkusra szaporodott; de az ára, tsak egy-egy húszasban a Typographusnál meg maradt. Mihent alkalmatosságom adatik, kívánok azzal az Urnak, úgy tisztelendő Kovásznai és Zilai Uraknak egy-egy exemplarral kedveskedni. Batsányi Uram igen Curiosus mitsoda itilet tételek lesz az Erdélyi Uraknak az ahoz adatott Toldalékrul, mellyet Rainis illetlen írására felelt: hanem azt különösen ki kéri magának hogy minden partium Studium nélkül itéllyenek az Urak iránta, ugyanis az olyan itilet tételeket (mellyek személylyt nem sértenek) mindenkor ugy mond örömet fogja hallani. Ezzel álhatatosan maradok

Az Mélgos Urnak

Igen Köteles Szolgája
 B. Id. Raday Gedeon⁵⁵

⁴⁸ [Az n a szó végéről törölve.]

⁴⁹ [Az n a szó végéről törölve.]

⁵⁰ [Az n a szó végéről törölve.]

⁵¹ [Az n a szó végéről törölve.]

⁵² [Az n a szó végéről törölve.]

⁵³ [Az n a szó végéről törölve.]

⁵⁴ [Az n a szó végéről törölve.]

⁵⁵ [Az aláírás Ráday kézírásával.]

P.S. Néhai Báro Szilágyi Urnak az Arany Idörül irott vereseit, mint régi igen jó barátomnak Munkáját, bátorkodtam a' Kassai Társaságnak meg küldeni; hogy az Museum valamelyik darabjában bé iktatodgyon, hogy az általis ilyen kedves Barátomnak emlékezete fel maradjon. Ezen most nevezett Társaság ki kéréne azt magának, ha az Urtulis arra engedelmé lehetne, hogy valamely Darabjaival Museumját ékesithetné. Most legközelebb azon versetskéket szeretnék a' következendő Negyedbe bé tenni, *amelly az Angyallal való fel tseréllésről szól* (mert éppen it van közülök Batsányi Uram) melyre hogy könnyebben nyerhessenek engedelmet, és az Magyarázatokat kerülhessék, a' *Miska* és *Susika* helyett, tsak egy M. és egy S. fogna tétetödni. Hogy ezen engedelmet ki nyerjem engemet kértenek arra.

El felejttem levelemben az Ur kérdéseire felelni: Ez a' szo *Egyem* előttemis eseme-retlen szó: Batsányi Uram azt mondgya, hogy az Dunántul valoknál mintegy olyan formát tenne mint az Deákoknál az *Inquam* vagy *Inquit*: Hogy a Gallust és Krassust accentussal írta okát fel találni nem tudom. Hogy az *Több* jobb a' *Többinél* azt magamis ugy tartom.

52. Aranka György – Ráday Gedeonnak
Marosvásárhely, 1789. szeptember 26.
[Korabeli kézirat]

MVásárhelly 26. Sept. 789

Igen Kegyes Meltóságos L. Báro Ur!

Nacsád ezen esős, sáros Honak 13dikán Pestről írni méltoztatott Uri Levelét a' közelebb mult postával, igen alázatos Tisztelettel vettem. Nem csak meg elégedett hanem épen kevély vagyok a' Nacsád Kegyességével; minden Érdememet mindazáltal – midön magamat környül nézem – csak abban találok; hogy a' Nacsád Itélete engem arra a' Kegyességre méltová téssen.

Igen örvendem hogy csekély elmélkedésem vagy inkább Szofelhasogatásom Nacsád előtt kedvet talált; egy kicsiny ürességet lesek magamnak, és – ha Nacsádnak terhére nem léznek – mind olyanokkal, mind más Nemes Nyelvünket illető jegyzésekkel fogok bátorkodni Nacsádnak alázatosonn udvarolni.

A' mi azt a' Szót *elébe* illeti: gondolom hogy a' csak Solecismus, vagy rontott szó, a köz beszéd nyomorékja, mely ettől jö *eleibe*.

Kazinczi Urnak ujra irtam hogy nála lévő Verseimet Nacsádnak minél hamarébb küldgye által, és reménlem nem fog késni. Azzal az Urral már ki szállottunk egymás ellen táborba; de nem a' la Rájnis. A' Julia Leveleitis ki küldvén nékie, azokra a' magyarság iránt megtette elmés és fundamentomos jegyzéseit; ezen a' postán válaszoltam réájok. Ki akarja őket nyomtattatni, 's kér hogy engedgyem meg hogy nevemet tégyem alája. En ugyan a' mint a' fordítást szabad fordításnak neveztem, úgy minden igen éb-resztő, 's Ifjuságot gerjesztő dolgokat kivántam benne lágyítani; sőt hozzájok toldottam egy olyan Levelétis Ovidiusnak, mely az Ifiakat a' szerelem veszedelmes tüzeitől

eléggé eljesheti: mindazáltal mégis igen félek a' Világ ítéletétől. Azért nem akarom Nevemet homlokára függeszteni a' könyvecskének.

A' Magyar Museum harmadik darabjának ki jövetelét igen örvendem. Nekem a' második negyede melyet Nacsád Gráczijából vettem – sokkalta inkább tettzik mint az első, és sajnálom hogy több Exemplárok nem jöttek, hogy a' kik az első Negyedet meg vették volt, evel kedveket nevelhették volna. A' Rájnis írásait megszerelvén, az ő Ítéletét a' Museumrol 's nevezetesen annak némelly részéről láttam. Azt tartom nem leszen igen nehéz azt az Urat le ültetni, ha természete külömben olyan volna, melly le tudgyon ültettetni. De az az Ur egy Fenomenon ugy látom. Igen ragadáj; a' leg nagyobb és világosabb igazsággalis bajos leszsz véle ki jöni. Egy szoval győzhetetlennek tartom. Mert annyi és olyan mocskokra én sem Szabó, sem Bacsáni Urakot elégségeseknek nem gondolom. A' mit irt a' fordításrol az olyan semmi,⁵⁶ hogy azt a' Világ eleibe mérni bocsátani felette nagy bátorság volt. En nekem volt még egy nehezebb perem a' N. Fogarasi Uram halálával egy Fogarasi nevü Pappal; egyszer ha dolgaimtol annyira szabadulok, fogok bátorzkodni Nacsádnak azon részben tett Irásotskáimmal udvarolni. Az indignitás részemről felette nagy volt; és meg fogja Nacsád látni, hogy tudtam azt az Embert le tácsoltatni.

Igen nagy öröömömre vagyon hogy találtam egy olyan személlyre, a' ki előtt az én Néhai Nagy jó Uram B. Szilágyi Ur emlékezete még meg maradt. Minden Irása 's munkáckái közül szegénnek, semmit egyebet megszabadítani a' tudatlanság örömitől nem tudtam ennél az egy Versetskénél; alig vártam hogy világ elébe adhassam; örvendem hogy Nacsádba ezek gyámolokat találtak; Szabadon élhet Nacsád vélek miattam a' mint tettzik, és annál inkább a' Museumba. A' Miska és Susikáról való versekis a' Nacsád kegyes kezei között vadnak, és mindezekkel mind a' többivel – csak épen ha mi csin volna benne, azt megigazitván – éllyen Nacsád tettzése szerént. A' Neveket Miska és Susika változtassa, igazította a' mint tettzik.

Az az *egyem* előttem igen jeles szó, pro *Inquam*; mindenkor nevetethném rajta.

A' Kazinczi Urnak küldött Verseim közé csusztolt volt bé egy csonka, észre vévén Kazinczi Ur vissza küldette, meg igazítottam, és küldöm vissza mai postával annak az Urnak, Nacsádnakis ide zárom. A' nyári Délről.

Gr. Teleki Josef Urék mindnyájon itt vadnak Gernyeszegen. Holnap után a' Collegám Gr. Teleki Mihály Ur Betegségére ott fogjuk Mihály Innepét meg ülleni. Olyan véghe-tetlen esős rossz időnk vagyon hogy a' jó Zilahi Uramot 's más érdemes Uraimatis miolta a' Nacsád Levelét tiszteltem, a' mult postátol fogva, nem láthattam. A' mi hátra vagyon, azt nem szükség talám Nacsádnak ujjon irnom, hogy mostis vagyok

Nacsádnak

alázatos Szolgája
Aranka György

⁵⁶ <mert>

53. Aranka György – Ismeretlenek
Marosvásárhely, 1789. október 25.
[Jancsó Elemér másolata]

Kegyelmes Aszszonyom!

Excellenciádnak két rendbéli Mlsgs levelét volt gráciám tisztelni. Egyiket ezen Honapnak hatodik napjáról a' mást 20-dikrol. Az elsöt épen indulásomkor vettem, midön a' Districtuális Tábla Rendeléséből mentem Exequutiora a' Sidveiek ellen, és mivel a' postát akkor vettem mikor szekeremben fel ültem nem válaszolhattam; az utobbszorit pedig vettem épen megérkezésemmel a' közelebb mult postával. Elmene-telemkor mind Gr. Haller mind B. Josika Urakkal beszélvén a' B. Révainé Ö Ngsa B. Henterrel valo dolgárol, azt ígérték volt nékem, hogy ugyan akkor mindjárt 9-dik ki-fognak mind ketten Sz. Demeterre menni; és minden a' Jobbágyoknál való adosságot liquidállyák, mind pedig Gr. Haller a B. Henternél lévő pénzt a' Sententia szerént per-cipiállya. Mit vittek véghez eddig nem tudtam semmit, hanem szerencsémel Groff Haller Gábor Ur bé érkezvén azt mondja, hogy a Pénzt B. Henter Antal Urto felvette, magánál van és ezen postával Exldnak irni fog, hogy mit fog Exld rola parancsolni. A' Jobbágyokkal pedig még el nem végezhatték a dolgot, e' továbbra maradtott. B. Josika Antal Ur le ment Hunyad Vármegyébe, mihelyt hazajö, ennekis vége leszen. Szégyenlem Kegyelmes Aszszonyom! annyiszor irtam már Exldnak, hogy ezen dolognak vége lészen; és mégis nincsen vége. Ugyan csak szorgattam csak szüntelen, de nehezen haladott. Ugy Tettzik a' Jo Egek csak az Exld Virtussát és Érdemes Barátnéjához való szivességét akar-ták meg próbálni; hogy nem unnyaé meg érette fáradni gondoskodni és annyi rendbéli emberekkel valo Leveledzés terhit meg nem unni, ugy szokott rend szerént lenni. Csak a legkisebb Virtust akarja az ember csinálni? ezer akadékok állanak elő, mellyek a' Jó indulatot és joban való álhatatosságot megpróbállyák. Már a' mint a' Gr. Haller Gábor Ur Leveléből Exld. megfogja látni kevés vagyon hátra.

Mostani künn létemmel volt szerencsém Szent Mikloson tisztelni Grof Eszterházi Uratis. Ö Ngsa a' mint mondgya az Abosfalvi jóságot megakarja venni; csak az alka-lom és egyezés vagyon hátra, és ottis készpénzt fog kapni Báro Révainé Ö Nsga. Ezirántis szollottam Gr. Haller Urral és eligazittya, csak méltotassék Gr. Eszterházinak meg mondani, hogy irjon iránta Gr. Hallernek. Exld kezeit alázatosan csokolom, és igen alázatos Tisztelettel vagyok Excellenciádnak

alázatos legkisebb szolgálja
 Aranka György s. k.

M.Vásárhelly 25 Octobr. 1789.

54. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Trembowla, 1789. október 31.
[Jancsó Elemér másolata]

Kedves édes Bátyám Uram!

Kedves Bátyám uramnak régen ohajtott drága Kedves Levelit alazatos tisztelettel vettem, hála Istennek hogy láthatom még valóságát annak, amit szívem ezenn az világon legjobban kíván, adja Isten hogy sok ideig legyen nekem ahoz szerentsém, ha más-ként szerentsétlen is vagyok.

Nem lehetek ugyanis még oly szerentsés hogy ezenn hallhatatlan szép táborozásombann részesülhettem volna, s már talám nem is remelhetem, mivel enyi Győzedelmek után tsak alig ha Békesség nem követi fegyvereit az Két Felséges Császári Udvarnak. Ha Tordátfalvi Katona lett, igen jól van, az leg alább betsületesebb kenyér mint az Borbélyság, tsak ép egészséges testel birjon most az Fiaatal embereknek leg jobb szüretjek van, kivált ha valamitskét tanult volna, én azért nékie több szerentsét kívánok az Katonasághoz, mint nekem vala, majd 23 Esztendök alatt, bár tsak anyira mehetek vala hogy öregségembe betsülettel élhettem volna, mind azonáttal bizom az Istenbe, ha eddig el nem hagyott ezutánn is gondot visel. Gyuri tsak jól viselje magát egy tsepp Kárt sem vallott, mert az Katonánk tsak jól viselje magát, ha kevés is, de kenyere holtig van.

Most mindenféle állapot nehéz, kivált az boldogtalan Szegény Legény ugyan iparkodjék ha valamire mehet, mert az Különös szerentsére különös educatio is kell. Most én hálá Istennek egészséges vagyok, itt Galliciába már az Urbariumnak vége van. Első Novembertől fogva az ujj adonak formája elkezdődik, meg válik hogy lesz, úgy látzik hogy minden ember fél, és kételkedik maga állapotján, miképen lehet el élni. Már az Paraszt nem fog dolgozni, hanem 100ra 17^t fog az Urának adni, de az uraság hogy fog élni Paraszt nélkül az az kérdés, itt minden Circulusba 3. Institutariusok, és 3. Fiu németek lesznek 1^a 9brtől fogva, az első az Parasztokat fogják ítélni, a második renbéliek az Adot holnaponként bé szedni, es az Cassaba adni, de az utolsoknak Cautiot kelletik le tenni. Mar itt véghetetlen számu emberek maradtak kenyér nélkül, kik eddig az urbariummal élodtek. Az idén igen nagy drágaság lett volna ha az Parasztok közönséges Kenyere az Haritska is tsak úgy mint az Buza és Ros termettek, a mi kitsin termett is, egész augustus és September szüntelen valo eső úgy el rothasztotta, hogy még a szalmája sem olyan mint kéne lenni, meg az mezőn keresztkebe ki zöldült, 10. Kalangyából is alig lesz egy köből, még ugyan az buzának köbli nem ment felyebb 5. Renes forintnál, az Ros 3 ½ az Arpa 2 ½ az Hartiska 2 R forint, de nem vetek 2. holnapot bele hogy duplán fel fog menni mindennek az árra, mert az Kenyér evő felette sok, az heverő hasonló képpen, a ki a mije is van meg takarítani nem tudja.

Magamat Drága Atyafiságába ajánlom és maradok holtig
 Kedves édes Bátyám Uramnak

alázatos Szolgája
 Aranka Ferentz
 Obl.

Trembovola. 31^{dik} octobr. 789.

55. Benkő József – Aranka Györgynek
Középajta, 1789. november 8.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Consiliarius Úr,
 Kiváltképpen való Gratosus Uram!

A' Méltóságos Úr' engemet újíto kegyes Levelét Tit. Cserei Úr még a' Nyárban megküldötte vala. Ahoz képest öszve-szerkettem én is az hozzám készítettett és Könyveimmel haza küldött Skatulyát bizonyos jó Irásokkal, és melléjek tett hosszas Levellemmel; mellyekkel midőn vártam Méltóságos Lajos Elek *Tit.* Urat, hírtelen el-szalasztottam, egy ifju Fákka bé-ültetett és még ültetendő Kertemben létemmel: de ha honn lettem volna is, a' Skatulya itt fogott volna maradni; házamnál egyedül honn volt Szolgám által úgy értvén, hogy a' *Tit.* Úr tsak lovagolva ment volna el. Sajnálom azért, és valóban szégyenlem, hogy ennyi időtől fogva semmi bizonyos jó alkalmatosságom nem lén (mert *Tit.* Praeses Cserei József Urat teljességgel nem akarom fárasztani a' Correspondentiával) a' ki-küldésre: de ezen kárt egyéb hozzá-adásokkal kívánom ki-pótolni, mihelyen jó alkalmatosságot vések észre. Lészen is talám hamar. Ugyantsak, ha a' Mlgs Úr hamarabb mutatni méltóztatik, mint én vehetnék valamelyet észre, szívesen élnék véle. Ez előtt, míg az utazóknak Fogadóssok lehettem étellel, itallal, és barmaiknak valóval, mindenfelé elég Postám volt: de most itt példás szűk termés lévén (ki vála Közép- és Száraz-Ajtán nem teremvén annyi Ősz gabona, a' menyit el-vetettünk), és 15. Forintra is köble a' búzának a' minap fel-hágván, szintén úgy kerülöm a' jövő-menő embereket. De akár hogy 's mint, méltóztassék hinni arántam e' kettőt, hogy 1. én az haladékat ki-pótolni, 's leg-titkosabb Gyűjteményeimet is közleni el nem múlatom. Vagynak pedig, mellyeket sok gondol szerzettem és rejtegettem (*rejtegettem*; mert a' mi Embereink alig adnak vissza valamit, ha kezekre kaphatják) még a' jobb jobb Uraim előtt is. Most is sokakat íratok mind Kolosváratt, mind Károly Váratt, költsönös kezek által; még azon helyeken betsületesen, és az hozzám való bizodalom igen fenn lévén. 2. Ha hírtelen halnék is, rendeilesem van Írásban, hogy Írásaimban a' Mlgs Úr vállogasson.

Mik körül fáradozom, meg írtam, ('s még melléje írok) fenn említett 's ezután kiküldendő Levelemben. Nem írtam abban, de írhatom, hogy közelebb nyomtatás alá írtam a' *Török-Búzáról* meg nem szégyenlendő Munkát. Ezt előre a' Mlgs Urral, mint olyan *Tengerivel* híres földi Gazdával majd fogom közleni.

Honnan érdemlettem én, hogy a' Mlgs Úr engemet, a' ki *Ceresnek* sem tudok e' bajos időben áldozni, *Bachus'* Szűreti Innepére méltóztatott hívní? Tehetségem az utazáshoz nintsen teljességgel, míg ki nem tsinálom; de bízom. Az Egek jútalmaztassák-meg egy ilyen érdemem kívül való Jóltévőmnek Kegességét. T. Kazintzi Urral a' Mlgs Úr mít tsinála? - - Élek és halok

a' Mlgs Consiliarius Urnak

alázatos Szolgája
 Benkő József t.

Közép-Ajtán 8. 9bris 1789.

56. Aranka György – Ismeretlenek
Marosvásárhely, 1789. november 13.
[Jancsó Elemér másolata]

Kegyelmes Asszonyom!

Exlcziád 10-dik irni méltoztatott Uri Levelét alázatosonn volt szerencsém tisztelni. Bár én valamit többet tudnék a B. Révainé Ö Nsga dolgában tenni; nem csak Exldat alázatosan tudositani; valamint ezt haladék nélkül cselekszeni; ugy a' dolog igazításában sem késném. Örömmel kívánnám Exldat a' Vásárhelyi unalmas Correspondentzia terhétől meg menteni. Hogy Eclad a' Gr. Haller Gábor Ur Levelét nem vette, semmi egyéb oka nem volt; hanem maga Gr. Haller; most azt fogadta hogy első Postával okvetetlen tudosittya Ecldat. Mit fog irni nem tudom; maga jobban tudja, 's meg irhattya; de én már ahoz nem bizhatván, kívánom Exldat maga meg nyugtatásáért egy keveset világositani. Midön a' minapi computusnak vége volt, Br. Henter Ur ajánlotta hogy pénze készen nem lévén (mivel a melly pénz nála készen vagyon, azt egy jo Baráttjának már oda igérvén, nem adhattya) tehát kész Jozságot adni, és azzal B. Révainé Ö Nsgát kielégíteni; ezt látván Gr. Haller Gábor Ur, ilyen okbol hogy se B. Révainé Ö Nsga Jozsággal ne nyomorogjon, se B. Henter ne kételenitessék azt, a' kinek pénzt ki igérete meg csalni; inkább magára válalta, hogy B. Henter Urért a' Computus szerént való summát B. Révainénak ki fizeti; és így már a' dologba magába semmit egyebet nem látok, hanem azt a' kevés idő haladékot, még G. Haller azt a' sumát kipotolhattya. A' mint irám Exldnak nem tudom maga, hogy fog irni, de a' dolog ilyen formán vagyon; és egy kicsiny haladék, de minden veszedelem nélkül.

A' Jobbágyoknál a' Jozságba künn lévő pénz dolgais, a' mint B. Josika Ur tegnap biztata, minden órán és minél jobban elfog igazitatni.

Abosfalva iránt Gr. Eszterházi Urnak épen most egyszersmind irtam és igen kértem hogy, méltoztassék nem halasztani, hanem minél hamarább végit szakasztani.

Igen meg vagyok gyözödvé kegyelmes Asszonyom! hogy Exld Baráttjáért fárattságát nem sajnállyá; Exldatis azért bátorkodom instálni méltoztassék el hinni hogy nagyobb öröömöm nincsen mind mikor Exld kegyes le ereszkesését parancsolatainak hivséges és serény tellyesítésével viszontagolhatom; Exld kegyes kezeit csokolom alázatosan, és igen mély alázatos Tisztelettel vagyok

Excellenciádnak

alázatos leg kisebb szolgája
 Aranka György s. k.

M. Vásárhely 13 Nov. 1789.

57. Aranka György – Ismeretlenek
Marosvásárhely, 1789. november 29.
[Jancsó Elemér másolata]

Kegyelmes Asszonyom!

Excellenciád ezen Holnapnak 27dikén irott Mlsgs Levelét a' mái Postával alázatos engedelemmel tiszteltem. Ugy láttzik hogy mikor Exld azon Levelet irta, akkor még sem a' Báro Josika Ur tudosito Levelét nem vette volt; sem Bisztrai Ur bé nem érkezett volt. Mert nékem B. Josika Ur közelebb azt mondotta, hogy a' Joggágyoknál lévő Adóságok dolgában Exldat tudositotta; és Gr. Haller Urtol esmét úgy érttettem hogy Bisztrai Ur által Exldnak a' pénzt bé küldette. Mind azáltal egyikbenis épen bizonyos nem lehetvén, mivel már tized naptol fogva az Házombol a' lábomba lévő Rheumatismus miatt ki nem mehettem: hogy ha a' dolog nem úgy volna mint nékem tudtomra esett, bátorkodom Exldat alázatosan tudositani.

A' mint Exldnak minapában alázatosan jelentettem volt a B. Josika Ur szándékát; B. Josika valósággal kiis ment volt Sz. Demeterre: de semmit nem végezhetett az emberekkel, azért hogy azok mind vekturára voltak Brassóba; hanem közelebb való alkalmatossággal a' mint mondja véghez viszi.

A' mi a' Gr. Haller Urnál lévő B. Henter Urtol B. Révainé ö Nsgának küldendő pénzt illeti, melyről úgy érttettem hogy Bisztrai Ur bé vitte: Ennek mi volta ugy van; hogy Gr. Haller Urnak familia állapottyába kelletvén fizetni valami 5000 forintnyi Summát, és azt előre B. Henter Antal Ur magára válalvan, Grof Haller Ur ugy válalta magára a' B. Révainé ö Nsga pénzinek le fizetésit, hogy a' másik részről fogyatkozás ne légyen. En meg vallom ezen részben nem akartam Exldnak igen tisztán írni, mind azért hogy szot hajtani nem szeretem, és a' dolog is kényes lévén csak mások által tudom, 's félek hogy csak talám Te monda, a' milyen présensel Exldnak udvarolni nem illendő én tölem; mind pedig azért hogy azt reménlettem hogy azon pénz ki fizetésében Gr. Haller Ur részéről semmi késedelem nem lesz. Ugyancsak annyiban nem kételkedhettem rajta, hogy B. Henter Antal Ur⁵⁷ emberével találkozáván, a' tudakozta tölem, hogy vallyon a' pénz meg menté Exldnak, mivel B. Henter Ur már annak dolgát Gr. Haller Urral vég képen eligazította; és midön láttam hogy a' dolog késik kötelességemnek tartottam Exldat annyiban tudositani, hogy már a' pénz nem B. Henternél, hanem Groff Hallernél vagyon. Attol mindenkor tartottam hogy a' Gr. Haller Ur tudositása az enyimmel nem fog egyezni; mivel soha egyenesen nem akarta magát előttem declarálni, csak azt felelvén hogy már Exldnak irt, és más alkalmatossággal hogy írni fog. De látom az Exld kegyessége nagyobb mintsem gondolhattam volna. Ha Gr. Haller Ur valamit késett, csak azértis engedelmet érdemel, mivel a' napokba a' Grofnéja igen veszedelmesen lévén semmi dolgaira, kivált szolgálattyán kívül, úgy a' mint kívánta nem ügyekezett. A' héten remélem a' Házombol ki szabadulhatok és mindeneknek jobban végire megyek, 's ha kívántatni fog Exldnak ahoz képest való tudositásommal alázatosan udvarolni fogok. Özvegy Mlsgs Báró Révainé Ö Nsga Levelét volt a' napokba szerencsém venni ezen

⁵⁷ <már annak dolgát Gr. Haller Urral>

folyo Holnapnak hetedikéről, B. Josika Uris vette a' mint mondja, és talám Gr. Halleris a' mint gondolom; mellyben fárattságunkat és dolgaiban való fáradozásunkat nagyon köszöni. Engedgye meg Exld hogy Exldnak ez iránt edgyet szollyak: Exld a' világon a' legjobb Jó Barát! De talám Exld ezen részben meg kimélhette volna Kedves Baráttját. Midön az a' drága Jó Asszonság nekünk rendibe kevés szolgálatunkat köszöngeti; né talám igen nagy adót fizet; és én ugyanahoz a' Mlsgs Asszonsághoz kötelesnek és adosnak tartottam magamat, esmért és hozzám mutatott Kegyességiért: de mikor egyszer Exld a' dolognak Partfogoja, kicsoda az a' ki csak Exld Mlsgs Tékintetiértis fárattságát sajnálná? Mi marad akkor annak a' Mlsgs Asszonságnak hátra a' mit köszönhessen? Mégis olly szépen, ollyigen hathatoson köszöni; és menyibe nem kellett annak a' Nagy Asszonságnak kerülni a' mig azokat a' köszönő Leveleket el készítette; midön egy kicsiny kéttség mindenkor hozzá fért, hogy vallyon azok kik ügye felsegillésében keveset fáradoztanak; azt a' megalázodást tökéletesen megérdemliké. A' mi pedig az Exld maga Kegyességének Jelentéseit és Ajánlásait illeti? jollehet Exldnak minden Levelei azokkal és hasonlokkal tellyesek; mindazáltal mégis azoknak Stilusához ugy hozzá nem szoktam, hogy mindenkor eszemben nem jutna, hogy azok nékem Kötelességemre való megemlékezésre szolgáló kellemetes eszközök, és arra igyekeznek serkenteni, hogy Exld nagy Kegyességit valójában megis érdemellyem, és légyek, a' mint Exld Kezeit igen alázatosan csokolván, alázatos Tisztelettel vagyok

Excellenciádnak

alázatos szolgája
Aranka György

MVásárhelly 29. Nov. 1789.

58. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek
Kassa, 1789. december 20.
[Korabeli kézirat]

Arankának Kazinczy bődolgságot!

Hogy előttem minden tekintetben különös kedvességű Leveledre illy soká nem feltem, érdemes tisztelt Hazafi! tulajdonítsd azt Bétsi útannak hová 8bernek 18dikán meg-indulván, Xbernek 4ikén jöttem haza. Azólta ismét egy hivatalbeli útát tettem; 's onnan is meg-jöven Subalternus Tisztjeimnek dolgoztam egy hivatalba vezető *Szóllást* (tehetné é ez az Oratiót? – tsak inkább még is mint a' *Beszéd*; Colloqvium) mellyet ma el is mondék, 's pihenésemnek első szempillantását arra fordítom, hogy barátságos öleléseid közzé vethessem magamat.

Füreden Horváthot, Györben Rajnist és Révait, Pesthen Dugonitsot, Pozsonban a' Nevendék kis Papokat, Bétsben a' Hadi történetek íróját, Görög Demeter Uramat, Báróztit, 's mindenekfelett Gróff Szécsényit láttam. – Annak előbeszélésére mit láttam, mit hallottam, szabadabb elme, és sok idő kívántatik. Horváth egy szeretetre méltó Kurutz. Nem lehet hozzá hasonló Litteratort kapni, mert ő a' maga nemében egyetlen egy. Fekete bajussza el lepi egészen száját, oldalról és hatulról üstökbe kötött haja bor-

zasan állanak, ruházatja veres színből vagyon ki-hányva arannyal, fején pedig bársony nyusztos süveg áll. A' leg-pajkosabb fitzkónak esmérné az, a' ki látja, 's megesküdné hogy nem csak nem poéta, de a' Poesisnak nevét sem hallotta. Szüntelen danol, mint a' Kalvinista Deák szokott; pipázik; tréfát űz, 's neveteti azt a' kivel szóll. Szíve olly egyenes mint a' Nathanáelé. Aldott lessz én előttem a' Nap a' mellyen ötet először szorítottam meljemre. 30 esztendő.

Dugonits ősz ember, de ideje előtt. Haja és színe igen szőke lehetett. Nyájas, 's egyenes, de nem durva. Ha bántják, haragszik. Azon a' képen, a' melly a' Kovátsits Mercur von Ungarn für das Jahr 1787. Tomo XII. vagyon, szerentsésen van találva; de a' karja és sipkája a' képen esmeretlenné teszi. Ujjonnan adja ki most Etelkáját, 's néhol változtat, bővit, el-hágy holmit.

Révai száraz, szőke, görbedtt, éles és alig ha nem irigy. Győrben a' Normalis Oskolánál Rajzolás és Architecturát tanít. Társaságra veszedelmesnek nézem.

Rajnis egy igen betsülletes characterű ember, nagy Hazafi, ad excessum! Büszke mert a' maga érdemét esmeri. Ha ki írásáról ítél, nagyon meg tsalatkozik. Nem olly durva, nem olly mérges ő a' millyennek mutatják írásai. Meg-vólt bántva, 's nem sír ha bántják, hanem vág.

Pozsonban a' Kis Papok közt igen kedves embereket kaptam. Döme Károly szeretetre méltó derék és nagy tehetségű Ifjú. – Fehér György Frantzot, Németet, Olaszt ért. Tsergits verseket írogat.

Báróti öregszik. Nem ír többé semmit.

Szécsényi Kir. Com. és Fő Ispány volt. Önként resignált. Egy szent Hazafi. Igen tanult, igen nyájas, igen jó ember. Alig szerettem valaha valakit annyira mint ötet első tekintettel: de rettegtem előtte, olly nagy vólt reverentiam, veneratiom. Ha ki ötet látja, hazafiúságát hallja, azonnal hozzá fog az íráshoz. – Többet nem mondhatok, nem lehet mondanom.

A' Julia Levelei úgy jönnek-ki a' mint parantsoltad. Magam rajzolóhoz hozzá egy képet a' homlok levélre. Ámor jajgatva mégyen, 's lábait béklyó szorítja; iveit pedig mérgesen el-hintve lehet látni. Közülök egy kígyó fonakodik-ki. – Ezt én Bétsben metszetem: de Kassán fogják nyomtatni. Veszed majd az arkusokat minden postán.

A' Museum IV. részébe, 's már Landerernek által adott ORPHEUSom (így nevezem hólnapszanként ki jövőendő írásomat) első darabjában egynehány Verseidet tettem-belé. Engedd el ezen szabadságomat. Lesbiához. Koporsó köre, Nap ha fel akar öltözni etc. etc.

B. Ráday Pesten ditsekedve mutatta szép Leveledet. Mint örültem én midön Nevetem kedvesen említve láttam. Én a' te szereteteddel ditsekedem. Tarts meg abban továbbá is. Én tisztelni meg nem szünlek.

Kassán 20. Xbris 1789.

Eddig való Professora Kassai Normalis Fő Oskolámnak, Wályi András Ur, 's Ivánkay Vitéz Imre Ur Subalternusaim lettek a' Cancellarián 4^a 9br. publicáltt Resolutióban. Ez Egerben, amaz Miskóltzon fog lakozni mint Scholarum Nationalium Districtus Litterarii Cassoviensis Regius Visitor. Rangja Fő Szolgabirói, 600 ft fizetéssel. A' Vitéz Orestese javallást nyert Bétsben.

[Az első lap alsó szélén:]

Wályi vette Leveledet. Én azt el-vettem tőlle, oly szép az, a' mit a' képzelés és érzékenység fölől írsz, és a' Haska verse.

59. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek
Kassa, 1789. december 21.
[Korabeli kézirat]

Kedves, érdemes, tisztelt Barátom!

Wályi Barátunk éppen nállam vala, midőn Leveled ezen hónap 9dikeről néki általyújtattott. Élek én, és hogy róllad emlékezem, hogy tisztellek, szeretlek, világos jele ezen kettős levelem, mellyet egyszerre teszek Postára, és egyszerre veszel.

Béla Notáriusának írását hogy le-fordítottad, azon nagyon örülök. Bár Benkő József Ur is tsinálna valamit illyet. Mit nem lehetne Tőlle várni Magyar Történeteink le-írásában. Kérlek tüzel-d-néki. En erről Orpheusomnak Bé-vezetésében írtam valamit. – Nyughatatlanúl várom Béládat, még pedig úgy hogy azt is ki nyomtattatni engedd.

Nem írsz semmit Szegvárim első Tomussának és Első Hajósomnak vétele fölől. – Hát ha el-veszett. – Jaj úgy nékem! mert többször le írva nincs *Szegvárim*, melly mind az által nem üress Román.

Wályinak meghagytam hogy a' kívántt könyveket egynehány exemplárban küldje által. Jobb ha többet küld, mert tudom nállatok nehezen lehet azokat venni.

Mihelyt Orpheusom ki jön, azonnal Postára teszek belőlle egy Nyomtatványt. (Te nékem még sem írtad meg ha nem vagy é szabad Kőműves.) Kérni foglak osztán hogy szerezz rá vevőket, mert Landerer ezen költséges munkát tsak úgy fogja continuáltathatni, ha Vevőinek számok kitsíny nem lessz. Jó lenne verbuválni reá némelly Patriotákat. Azonban Te nékem néha olyan tudósításokat is küldhetnél, a' mellyek az Erdélyieket interessálhatnák, a' millyen majd Erdélynek állapotjának le-írása lenni.

Hess madár hess bé ment az első darabomba. Ezt azért írom, mert tegnap meg írni elfelejtém. Szép darab az, és oly istentelen ártatlansággal van írva, hogy a' leg-ifjabb Leánynak is kezébe lehetne adni.

Ha Teleki Józsefnek valamely verseivel bírsz, küld-meg azokat. Bé iktatom Orpheusomba.⁵⁸ Illyen az a' mit Málnási Lászlónak írt, 's nekem meg nincs.

Nem vagy é Te le festve? 's nem kaphatnám é én meg képedet? – Ha meg kaphatom, engedd-meg hogy ki metszthessem.

Vitéz Orestest nékem inscribálta, 's az a' legrendesebb hogy ezen Dedicatióra írt levelemet mellé nyomtattatta az-alatt, míg⁵⁹ nem voltam ide haza. „Az én szegény Bács-megyeim nem tetsze Patakon; ezt írom neki. Azt mondják h. töllem nem Románt vártak, és hogy azt a' fityogást nem szenyvedhetik. Így ítéel gyakorta igazábban⁶⁰ egy

⁵⁸ [Ez a mondat hiányzik a KazLevből.]

⁵⁹ <itt>

⁶⁰ [Bejegyzés a lap szélén más kézzel:] Ezen levél folytatását l. a 20-dik levelen innen számítva – *egy tizenhat esztendősb. nb.*

tizenhat esztendő's Leányka⁶¹ az eruditióval tellyes Criticusnál. 'S én még is ennek a' Munkámnak köszönhetem Cons. Arankának esmerettségét barátságát. 'S mit mutat az én kedves Horváthom dalja, azt é hogy semmit sem ér? etc. etc.

Bárczi azt mondta a' Patakiak vádjokra: Hát az ebatták nem tudják hogy mikor az ember galambot akar fogni mézes búzát hint el! Ej sokat köszönök én a' Románoknak; sokkal vagyok a' Kassandrának adóssa!

Egyéb eránt mondhatom Budán igen kedvességgel olvastatott. Septemviralista B. Ráday sok exemplárokat hozatott Pesthről által 's el osztogatta: sőt egy más Septemviralistának egynehány arkusokat olvasott el belőlle a' Báróné jelenlétében. Kívánhat é többet egy nyomorultt Író ? – Ujban adom-ki, 's a' szegény Mantzit hite szegéséért excusáalom benne, 's a' vétket szüléire tolom. Öllelek szem öleléssel.

Kassán 21. Xbr. 789.

Kazinczy⁶²

Mikor írsz nekem, mikor írsz verseket? Ezt a' szép Epigrammát Döme Károly a' Pozsoni Várból a' Vendég fogadóba küldte utánnam:

Menj szaporán levelem, még itt fogod érni Kazinczyt,
Menj szaporán, ha lehet kerekét rontsd öszve, vagy olyan
Feretegért könyörögj az Egeknek hogy el ne mehessen.
Gyenge vagy! ah látom, kerekét nem ronthatod öszve,
Víg az idő 's nyájas! nincs mód meg-tartani; mégyen!

**60. Aranka György – Ismeretlenek
Marosvásárhely, 1789. december 27.
[Jancsó Elemér másolata]**

MVásárhely 27 Xbr. 1789.

Kegyelmes Asszonyom!

Excellenciád ezen Honapnak 15dikéről irott kegyességgel telljes Levelét igen aláza-
toson tiszteltem. Mind eddig azért várahoztam alázaatos tudositással, hogy Exldnak
valami bizonyossal udvarolhassak. Az Abosfalvi Jozság iránt való alku, ugy értem hogy
Groff Eszterházi Ur nem bizza senkire, hanem Báro Henter Urral maga kívánnya el
igazítani; melyet jobbnak is tartok. Es így azon kívül már a' Báro Révainé ő Nsga és
Báro Henter Ur között egyéb fenn nincsen, hanem csak a' Jobbágyoknál a' Jozságba
levő adosságok legitimatioja. Erről reménlem vala Exldnak bizonyost írni a' mái Pos-
tával; mivel Báro Josika Ur a' SzDemeteri Prefectussal a' mult Héten úgy végeztete volt,
hogy tegnap u. m. 26dik ki mennyenek, 's ma és holnap eztis el igazítsák: de ki nem
mehetvén még a' Házbol nem tudhatom mi okon esmét tovább haladott. Báro Josika

⁶¹ <egy>

⁶² [Aranka bejegyzése:] Válaszoltam 17 Jan 790.

Urral a' múlt Héten beszélvén, Exld kezeit alázatosan csokollja, és nemfogja semmit halasztani ezen kevés dolognak véghez vitelét; addig nemis fog Exldnak Levelével udvarolni, míg el nem végzi és Exldnak magával a' dolog kimenetelével nem udvarolhat alázatosan.

Az előttünk lévő Ujj Esztendő alkalmatosságával, bátorkodom énis Exld több alázatos hü szolgálainak száma között az én tartozó igen alázatos Tiszteletemet Exldnak jelenteni.

Az Irgalmas Egek virrasszák Exldat Méltóságos Húgával együtt tellyes örömkök és meg elégedések között annak Elejére; tegyék annak egész folyását boldoggá és szerencsésé; 's engedgyék sokakat annál boldogabbakat és szerencsésebbeket érni és el tölteni Exldnak!!! Most pedig Exld kegyes kezeit alázatosan csokolván, és magamat kegyességiben ajánlván, igen alázatos Tisztelettel vagyok

Excellenciádnak

alázatos szolgája
Aranka György

61. Vitéz Imre – Aranka Györgynek
Eger, 1789. december 28.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Úr!

Kazinczy Ferentz Úr által reménylem tudva van a' Méltóságos Úr előtt mind az Orestesem Ki-kelése, mind pedig az, hogy azon Munkámból 100 darabokat még a' múlt Hólnapnak 5^{kén} résszerént Méltóságodhoz, rész szerént pedig Tisztelendő Benkő József Praedikator Úrhoz az Erdélyi Urasság' számára útnak botsájtottam. Ellenben szomorúan értem éppen ebben a' szempillantásban, hogy az említett 100 darabok még mind ez ideig Tállyán hevernek, 's nem is reménylhetni, hogy a' jövő Debreczeni Vásár előtt, tsak addig is le mehessenek, arra nézve tehát minek előtte a' Méltóságos Úrnak Könyveim, Kezeihez juthatnának, alázatosan kérem, méltóztasson a' Debreczeni Vásár után néhány napokkal, hogy annyival hamarább érhessenek Erdélybe Váradon a' Királyi Comissarius Úr Ó Excellenciájá' Cancelláriájában tudakozódni; és a' bé-vitelről szükséges rendelkezéseket tenni, mivel az ott-lakó Vitéz József Úrnak Barátságára bízam, hogy a' Debreczenyiektől vegye által.

A' mi pedig a' Könyveknek el adását illeti, méltóztasson a' Méltóságos Úr ötven darabokat Szébenybe Benkő Úrhoz küldeni, a' többbit pedig Maros Vásárhelyben avagy azon a' Vidéken ki-osztani, és az el-adást olly esemeretes Urakra bízni, a' kiknek, a' Magyar Litteratura szinte úgy szíveken fekszik, valamint Méltóságodnak. Az ára egy darabnak 45 kr. az eladóé minden tizedik darab.

Végére még egy Kérésem van, mellynek annyival inkább reménylem sikerét, a' mennyivel nagyobb érzékenységgel tisztelem Méltóságodnak Úri szeméjét, 's több rendbeli ékes, és tökéletes magyar Munkáit, igen is Méltóságos Uram, az én Kérésem egyedül abból állana, hogy többször említett zsenge Munkám felől ítéletét hallhassam

a' Méltóságos Úrnak, hogy jövendőben magamat a' szerént tarthassam, és a' Hazának szenteltt igyekezet annyival kedvesebb lehessen. Különben pedig különös tisztelettel maradok

A' Méltóságos Úrnak

alázatos szolgálja

Vitéz Imre mp

Az Egri Districtusbeli Nemzeti

Oskolák Kir. Visitatora.

Egerben Decembernek 28^{kán}

789

[Hátoldalán Aranka kézírásával:] Vitéz Imreh Ur levele Orestesről

Válaszoltam 16 Jan 790

**62. Aranka György – Ráday Gedeonnak
Marosvásárhely, 1789. december 29.
[Korabeli kézirat]**

MVásárhelly 29 Xbr 1789

Méltóságos Kegyes L. Báro Ur!

A' közelítő ujj 1790-dik Esztendőnek közelítése emlékeztet és a' szokás szerént kötelez Jó Urainkra, Barátainkra való emlékezésre, és Tiszteletünknek 's ajánlásainknak ujjitására. En ugyan olyan szerencsés vagyok, hogy mostani körülállásimhoz képest, senkihez azon Kötelességet csak szokásból nem tellyesitem: de a' többi között kivált a' Nacsád Mlsgs Uri Személyéhez ugyan valójában nem. Nagy örömmel fogadom ezt az alkalmatosságot, mellyel Nacsádhoz való igen méjj és alázatos Tiszteletemet jelenthetem. Virrassza az Isten Nacsádat az ujj esztendőre örömmel és egészségbe; tégye annak egész folyását békességessé és örvendetessé és tarcsa meg Nacsád drága, 's Hazája boldogságára szentelt Eletét hosszú időkre kívánom! En pedig Kegyes Gratiájában ajánlott, igen alázatos állhatatos Tisztelettel vagyok

Nacsádnak

alázatos legkissebb Szolgálja

Aranka György mp.

63. Aranka György – Teleki Imrénék
Marosvásárhely, 1790. január 16.
[Korabeli kézirat]

MVásárhely 16 Jan 1790

Méltóságos Kegyes Grof Ur!

Épen mikor pennám elő vevém minden akadály elő álla; de még sem teszem le. Azt halhatta Nacsád hogy szegény Gr. Bethlen Adám meg hala az Innep első Napján mindnyajunknak nagy szomorúságunkra; de azt nem hallotta hogy tegnap előtt egy fia születék a' Grofnének, mellyen minnyájan megörvendénk. Siettem ezt az örömet Nacsádvalis közleni.

Ittis Régenbeis végbe menének a' Markális Székek; jól, ígérénk önként és ingyen egyegy keveset, kitöl mit lehete.

Gr. Teleki Josef Urhoz érkezék a' mult Postával az Ö Felsége Parancsolattya, mellyben Pest Vármegyét biztattya és serkengeti ö Felsége kötelességére a' Naturale 's Katona adásába Magyar nyelven; igéri hogy békesség lévén Diaetat hirdet 's a' Panaszokrol teszen; az Erd. Ispány maga Magyarul irt Levelébe küldi és hívja ad 22en currentis. A' Guberniumnál Gr. Teleki Lajos Ur Hellyébe Secr. Koszta Ur resolváltatnék.

Itt a' Farsáng kezdődik, első Bál vala, a' nemes bálokat értvén, Gr. Toldalagi István Urnál; Hetfön lesz B. Josikánál; Gr. Teleki Josef Ur kettőt fog adni a' Fárságon; ö Nga itt van egész házával. Itt van Gr. Teleki Ferencz Uris a' Grofnéjával. Sokan gyültek bé körül. Szerencsés Fársángot és ujj esztendöt kívánok Nacságodnak a' Grofné ö Nga kezeit alázatosan csokolom, és igen nagy tisztelettel vagyok

Nacsádnak

alázatos Szolgája
 Aranka György mp.

64. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek
Kassa, 1790. január 25.
[Korabeli kézirat]

ARANKÁT
 Szerzetes Barátja ORPHEUS
 szent tsókokkal öleli.

Érezd, szentül szeretett Barátom! érezd mennyire ragadott-el azon támadott örvendezésem, hogy Téged nem tsak Barátomnak, hanem szerzetes Atyámfiának szólíthatlak. Az a' szent öröm, a' melly indúlatosan szorítana, ha ölelhetnék meljemre, meg-némít; nem tudok egyebet mondani, hanem hogy – szeretlek.

ÉN a' Miskólczi virtuosus Cosmopolíták Tagja vagyok. □ mindazáltal dolgozni régen meg szüint; mert Előljáró Atyánkfiái el-széledtenek, és a' Fejedelem rendelése gátlást vetett barátságos öszve gyűléseinknek. Azólta munka és □ nélkül vagyok.

Horváth Ádám is Barátunkká leve. Pesten vétetett-fel 19^a 9^{br}. 's én őt (szokásból ki-ment rendtartásunkhoz képest) Áriónnak neveztem-el. Ő minden tekintetben érdemes szorosabb szövetségünkre.

Küldöm a' Museum 3dik darabját. A' negyedik most van sajtó alatt.

A' Generális Gyűlése Abaújnak Magyar tűzzel mene véghez. Nem adunk életet, míg szabadságaink helyre nem állítatnak.

Barátom! hivatalbeli dolgaim vonnak-el, és félek hogy ha még többet írok, minde-nem itt marad. Szorúlj meljemre, és fogadd el szent tsókomat.

Kassán 17 25/1 90.

Orpheus.

65. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek
Kassa, 1790. január 26.
[Korabeli kézirat]

Érdemes Barátom.

Bétsből lett meg érkezésem ólta, az az Xbernek 4dikétől négy levelem ment-el hoz-zád, ha tudni illik az Wályinak indulása közben el nem tévedett, a' melly még indulása mellett is meg-botsáthatatlan vétek vólna. Egy postán említtem két Levelet tettem út-nak; 's e' szerint reménylem, hogy azokat vévén barátságos aggódásaid el-múltak.

Közlöm itt egy német *Szóllásomat*. (Valamiként a' *Szóllóktól* kellene az Oratiot le-vonni, mert a' *Beszéd* egyebet teszen.) Ez itt nagy figyelmetességet nyert azok előtt, a' kik ítélni tudnak. Leg-alább azt, a' mit a' Magyar Nyelv és az oskolai fenyíték felől mon-dottam, véletlenül, váratlanul vette a' Világ. – Most nyomtattatik a' Magyar is, mellyel hasonlóul fogok szolgálni, 's engedelmet kérek, hogy erszényedet ki-váltásával terhelem.

A' *Hess madár hess!* Orpheusomnak 31. és 32dik lapját foglalta-el. Pénteken corri-gáltam azt. E' héten vagy leg-feljebb a' jövőn kész lesz az egész heft Januariusra, mellyet Rajnis után D. Földi javaslására Vízöntő havának⁶³ neveztem. Akkor azonnal meg-küldöm, Juliának 2. árkusával együtt, kit az áprilisi Debretzeni Vásárosok által venni fogsz bizonyosan, postán azon kívül kapván egy nyomtatványt.

En most egy új munkához fogtam. Diogenesnek Dialogusait, mellyeket Wieland Consiliarius Σοφρατης μαινομενος nevezet alatt ada-ki le-fordítottam. Ez a' kis könyv tele van életre való philosophiával; noha valóban *meg-örült ember* munkájának nevez-tethetik.

D. Földi D. Weszprémi Urnak leányát el-jegyzé; ezt írta reá:

Örömömnek gyönyörű hajnala tetszik,
 Jegyesem már, kit akartam, Juliánám,
 Jegyesem már Juliánám! Önnön hajnala
 tetszik

⁶³ <jeg>

Ha Juliskám maga szívébe vesz' engem,
 Nem irigylem sem ama Gracchusok anyja:
 Sem ama Trójai Hertzeg piperézett Helenáját⁶⁴
 Az Apollóm 's Eratóm' karjai közzül
 Megyek immár Julisom karjai közzé;
 Julisom' karjai közzül meg' azok' karjai
 közzé.

Te vagy immár bizodalمام! Te reményem!
 Te maradj tárgya szerelmemnek örökre,
 Julis kincsem, Juli szépem, Juli fényem,
 Juli diszem!

Én ilyen exsultatiót még sem írhatok. Én még is tsak a'⁶⁵ sóhajtozásait esmérem a' szerelmemnek.

⁶⁶Öllelek 's esedezem igen betses barátságodért.
 Kassán 26. Jan. 1790.

Kazinczy.

66. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek
Pest, 1790. január 30.
[Korabeli kézirat]

Pesth d 30^a Januar 790

Méltóságos Ur!

Esztendő napi köszöntését illendő tisztelettel vettem 's részemrülis mind azokat a' jokat valamit tulajdon maga az Ur magának kívánhat szivem szerint bétellyesítettni kívánom. Academiaikrol haza jövő Tiszteletes Incze Uramtul meg küldöttem az Museumnak harmadik Negyedétis az Urnak, Tiszteletes Zilai Uram kezéhez, több másoknak adando Exemplárokkal edgyütt. Az Negyedik darabjais a' Museumnak, ugymint az első Kötetnek utolsó része már nyomtatodik. Ebben az Ur részérül Négy darab fog be menni, mellyek közül az *Elsöt én* küldöttem meg Kassára, melly iránt egyik levelemben már emlékeztem is, 's azon levelemre adott, 's Úri válasszában bővebben le irt szabadság szerént, bátorkodtam változtatniis benne valamit; de egyedül tsak a' vers titulussára és az benne nevezett nevekre való nézve, amint az utolsó rendbeli változtatásomról már még ez előtt az Urnak irtam volt. Az három következő verseit az Urnak az Kassaiak magok tették bé, hihető az Ur engedelmével, mellyet arra nékiek adott 's tálám ugyan ezen meg engedéssel, bátorkodtak az Ur nevetis a' verseknek alája tenni, melly mivel

⁶⁴ [Új oldal elején Kazinczy megjegyzése:] Ezen levél eleje az utolsó lapon van.

⁶⁵ <Szerelmem>

⁶⁶ <...>

ugy jött ide Pestre a' nyomtatás kedvéért kezemhez, énis azt tsak meghagytam. Kazinczy Ur még sem küldötte az Ur több verseit hozzám. Azomban álhatatosan maradok

A Méltóságos Urnak

Igaz köteles Szolgaja
B. Id. Raday Gedeon

[Boríték:]
De Pesth.

Monsieur
Monsieur George de
Aranka Assesseur de
la Table Iudiciaire

Kolosvar Retour
Szeben

MVásárhely
In Siebenbürgen

67. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek
Pest, 1790. február 16.
[Korabeli kézirat]

Pesth d 16° Feb 790

Méltóságos Ur!

Ezen leveletem leg inkább azért küldöm az Urnak, hogy Kazinczy Uram már kezemhez küldötte a' Magyar Parnassusnak második darabját, és így nem lesz szükség azon Urat az iránt emlékeztetni. Az kezemhez küldött könyvetske kék papirostra van írva, 's úgy gondolom, hogy az Urtol Kassára küldött originalis kéz irás lészen; mellyet mitsoda alkalmatossággal és mikor küldgyek vissza el várom az Ur rendelését az iránt: Bátorodom mindazonáltal addigis azt magamnak le iratni. Irja Kazinczy Ur aztis, hogy az Orpheussa nyomtatás alatt vagyok már, és hogy abban az Ur munkáibúlis bé iktattatott egy nehányat. Reménylem vette az Ur azon leveletem, mellyben irtam hogy az Museum harmadik Negyedét, most Academiákrul vissza jött T. Incze Uramtul meg küldöttem még ez előtt egy nehány hetekkel, már most a' Négyedik Negyedis a' nyomtató keze alá adatott. Azomban minden illendőséggel maradok

Az Méltóságos Urnak

Igaz Köteles Szolgaja
B. Id Raday Gedeon⁶⁷

⁶⁷ [Az aláírás Ráday kézírásával.]

P.S. T. Intze Uramtúl meg küldöttem T. Professor Kovásznai Uramnak a' Murányi Venus meg 1654^{ben} in 4to ki jött editioját, szeretném tudni, ha vetteé.

[Hátlapon:]
De Pesth

Precept. 28 Feb. 1790

Monsieur
Monsieur George de
Aranka Assesseur de
la Table Iudiciare

Hermannstadt

M. Vásárhely

[Aranka kézírása:] Válaszoltam 4. Marty

68. Aranka György – Ráday Gedeonnak
Marosvásárhely, 1790. február 28.
[Korabeli kézirat]

MVásárhelly 28dik Febr. 1790

Méltóságos L. Báro Ur,
Kegyes Mlgs Uram!

Ezen Honapnak 16-dikáról hozzám eresztett Uri Levelét Nacsádnak a' mái Postával alázatosan volt szerencsém tisztelni. Alázatosan köszönöm Nacsád tudositását a' Parnassus II. darabja iránt; mihelyt alkalmatosság fogja magát elő adni mely el hozza; fogok bátorkodni Nacsádat iránta tudositani. Szegény Elme szüleményei azok Nacsás Uram; nem méltok a' le iratásra: de én tellyes Szabadságot engedek Nacsádnak; azt méltotassék vélek cselekedni, a' mit tetteik. Elme játéka, ifiu emberek mulatságokra való inkább mint példára vagy bé láto tanult szemek látására. Semmi dicséretemet bennek vagy vélek nem keresem. Kazinczi Ur egyet közülek már az Orfeusba bé tett – az Hess Madár hess-set; mint ifiu ember a' csintalanobbat; nem tehetek rola.

Méltotatik Nacsád emlékezni egy Leveléről és az Museum harmadik Negyede meg küldéséről T. Incze Uram által. Még egyiket sem volt szerencsém venni, nem küldette el Incze Uram. Addigis Nacsád Gracziáját alázatosan köszönöm. Ugy T. Kovásznai Uram sem vette az 1654dik beli Murányi Venust, igen erőssen várja és Nacsádat alázatosan tiszteli. Nálunk omlik minde öszve; a' mi Táblánkis eloszlik, azok között énis megyek a' merre az én szerencsém vetni fog; de mindenkor lések igen meg különbötetett alázatos Tisztelettel

Nacsádnak

igen alázatos Szolgája
Aranka György

69. Vályi András – Aranka Györgynek
Miskolc, 1790. március 5.
[Korabeli kézirat]

Miskoltz 5^{dik} Marty
790

Edes Barátom!

A' melly nap szerentsém van kedves Leveled vételéhez, azon válaszolok; valóban nagyon meg nyugodtam, hogy a' kétséges alkalmatosság Darabjaimat kezedhez szolgál-tatta, nem kevésbé örülök azon is, hogy az Érdemes volt Professor Pater Szuhányi Fe-rentz ez által esmérettségedhez jut. De tsekély feleletemre lépek. A' *sejpelő Kivánságot* jegyezted meg fordításomban, nagyon helyesen, én meg-vallom sietve keresgettem, de rá nem akadtam, és ugy a környülálláshoz képest nem felelhetek:

Sejpelő kivánság ugyan magában nem szokás; de meg-jegyzem 1. *sejpelő sejpítő* nálunk egyaránt érthető, sőt kedvesebb a' tsinosabb Nemnél az első. *Sejpelő Kivánság*, ámbár közönséges szollásban nem szokás, de azért mint hogy a' magyar kivánságtól felhevült ember, tsak dadog, féken húltatja a' szót, vagy sejpel, minthogy a sejpelés sokkal nyájassabb a' dadogásnál, és a' Német Író stylussához is hasonlít alkalmatosabbnak találtam a' dadogásnál vagy más egyéb szónál. Illyenek a' Poëticumokban gyakort találatnak: nézd meg a' Kazinczy legujjabb kedves kis dalját az Orpheusban.

Nyögédselő Szellőtske: az ember, galamb, gerlitze nyög, közönségesen nem élő állat-ról soha sem mondják, és még alkalmaztatja a' szélre is, hogy a' szoban nyájas érzést, gyenge mondást adjon elő. A' Keresztyén érzékenység Tzimet sem hagyod helybe, arra úgy felelhetek 2. Tsak a' leg-első Könyvetske is a' Fundamentom, vagy Ziderium melly a' gyermekeknek taníttatik először, azt a' kérdést veszi fel: Keresztyén vagy é? el-hagy minden substantiomot 's tsak alatta érti. A' nagyok közt jól mondják nállunk, én Keresztyén ember vagyok, hanem tsak absolute, sőt az Idegenek sem mondják. Ich bin ein christlicher Mensch, sondern ich bin ein Christ. A Frantz is nem mondja je sois un chrétien, hanem je sois chrétien, azt annyival inkább nem mondja je sois chretien homme, a' Deák az Olosz sem mondja. Tovább még így tennéd ki: *egy* Keresztyén érzékenységei, erre: tsekélységem szerint azt jegyzem meg, hogy mind a' Magyar, mind a' Deák, mind a' Német, Frantz, Olasz mikor absolute indeterminatiumot mond mind a' definitus, mind az indefinitus articulust ki-hagyja. Nem mondjuk én *egy* bort iszom, *egy* Kenyeret eszem, az *egy* embernek dolga; absolute veszi mind a' bort mind a' Kenyeret sat. énis absolute veszem a' szollást nem indefinite: azért mondom Keresztyén érz. mind a' két articulust ki hagyva.

Még egyet mondanál ha meg nem sértenél. Édes Barátom! soha sem lehetsz felöllem olly vélekedéssel. Bár az Egek többeket is adnának kik nyelvünk természeti szépségét őrzik, óltalmazták, nevelik mint Te. *Olta* nálunk mindnyájan úgy elnek azzal, 's az illiteratusok mondják *óta*, de azt hibás szollásnak tartjuk. ex autoritate, szokás *olta* olyan particula melly el mult időt jelent, vagy a' dolognak belső valóságát az szóban. *Mivólta óta* hibásnak tartjuk vagy leg-alább plebum quid.

A' *Levéliro* igaz hogy nagyobb a füsti, mint a petsenyéje, de az tsak a Gyermekekre nézve mondatott úgy, azoknak sok nem kell: az olvasott embereket pedig kevésé illeti. Sajnálom Lelkem Barátom, hogy szebb papirosra nyomtatott exemplarral nem kedveskedhetek, én jófélére egyet sem nyomtattattam. Az Orpheus is ugyan azon betűkkel azon papirosra és formában nyomtattatott, igyekeztem tsinosságán, de a' betűszedő, minden Legények Németek sőt nekem az volt szerentsétlenségem, hogy a' jegyzett hibáktól sem tisztították meg. Az árát⁶⁸ hibásan és meg-szorítva[?] írtam, a' Norma drágább. Az Orpheusban be iktatott Darabjaid [...] ⁶⁹ ne szégyenld É. Barátom minde- nektől (a' kik értenek a' dologhoz) közönséges aplausust nyert. En minden Darabjait olvastam Kazinczynál 's tisztelem, de a' Verebedet alig győzőm olvasni. Az Egek tartsa- nak-meg. Irj tsak szépen t. Kazinczy Ur valóban el fáradhatatlan és már most több ideje van, majd ki is fog tetszeni. – Ugyan kérlek add tudtomra mint véllekedsz Te a' magyar nyelvbeli accentusok felől, én Horvátal tartok és nyelvünkben háromféle éket veszek észre. *Rövid kurta* a' hamradik sem a' rövid sem nem kurta: azok közönségesen illyenek pedig p.o. tselekedet, melly, tehetség, emberiség, gyermekeinket, neveltetésekre sat. ezek a' hangzatok szemben tűnök. Öllelek

Édes Barátom

hiv szolgád Barátod
Wályi mp.

**70. Aranka György – Ismeretlenek
Marosvásárhely, 1790. március 12.
[Jancsó Elemér másolata]**

MVásárhely 12 Mártz 1790

Méltóságos Kegyes Grofné!

Nacsád ezen f. H. 10dikén irot Kegyes Levelét az Ujjságokkal alázatosan vettem. Jol méltoztatik Nacsád intezni, hogy az Ujjsag Levelék mellett irjakis Nacsádnak. Szán- dékomis az, és a volt de a' két utobbszor Postán nem érkeztem. Félek hogy a' jövő Posta elküldésével ollyas akadékok ne adgyák elő magukat, hogy a' bővebb írástól megaka- dalyoztassam: azért hogy akkorrá ne maradjon egyéb, csak akkori ujjabb Hireknek meg írása, most még előre azokrol a' mikről Nacsádat tudositatom irok.

Gr. Haller és B. Josika Urak megérkeztek a' mint Nacsádnak utobbszor irtam volt, másokis jöttek vissza Szebenből; még Donát oda vagon: Gr Toldalagi Ferenc Ur ma estve fog meg érkezni. De Báro Jósika Ur, mit gondolt, holnap vagy holnap után, azaz Vasárnap délután indul Hunyad Vármegyébe, hogy a' Vármegye Gyűlésin presideáljon, mivel Pap Lászlóra nem akarták bizni. Az az ember azt beszélik hogy esmét eblában jár; az Oláhokat fel akarja lázasztani. A' F. K. Gubernium a' Kancellariust Székely Dávid Urat leküldette titkon Hunyad Vármegyébe, evel halgatni kell hogy alattomba a' dolog-

⁶⁸ [Papírrongálódás miatt olvashatatlan szó.]

⁶⁹ [Papírrongálódás miatt olvashatatlan szó.]

nak utánna járjon: ha valami igaz lesz benne: el fogják. B. Jósikáné Ő Nga itt marad; a' Báró is vissza jö az Innepre.

A' Vármegyék és Székek Gyülése mindenütt 22dik leszen, ittis. Ezen a' Gyülésen ha a' F.K. Gubernium parancsolattját megfogadgyák, semmi sem lesz egyéb dolog, hanem az ő Felsege Kegyelmes Parancsolattja hirdettetik ki; hogy első Májussal minden előbeni állapottjára vissza tér; a' mint 1780-ba volt. Azután leszen még Május előtt esmét más Gyülések a' Vármegyéknek és Székeknek mellyben a' Székes Hellyek All- és Fő Tiszteket; a' Vármegyék pedig vice Tiszteket magok fognak magoknak választani szabadon. Fő Ispányakat pedig a' Király fog a' Vármegyébe nevezni; úgy Administratorokatis a' Székekre, míg a' rendes Fő Tisztek meg választhatnák; mivel még elébb mig e' lenne; a Székeket és Vármegyéket azoknak Archivumokat egymastol el kellett választani.

A' Királyi Tábla bizonyosan vissza jö ide első Májusra. Már jelentett nekünkis hogy akkora Distribualis Táblának vége leszen, az Arkhivumot szedessük rendibe. Itelő Mesterségekre a' Tábla Fiuságokra 's a' Táblán lévő újabb Hivatalokra a' Kandidatiok meg lettek. Itelő Mesterek fognak lenni Zeyk br. vagy Türi László a Reformatusok részéről, és Csernátoni 's Cserei a' Tábla Fia a' Katholikusok részéről; A' K Táblán lévő Assessorok közül a' Szászok 's idegenek mind elfognak menni, 's hazafiai magyarok mennek helyekbe. A' Praeses Gr. Bethlen Pál Ur Ex. Praeses leszen; Gr. Teleki Lajos Urrol soka nem érthetek semmit. Ha V. Presesnek meg nem maradhat; azt tartom Kraszna Vármegyeyi Fő Ispány leszen; Gr. Kálnoki Uris ki jö Torda Vármegyeyi Fő Ispánnak. Alig várom hogy a' Fő Ispányok Resolutioját halljam. Van nyargalás az Országból Szebenbe ki 's be. Lesí minden ember az ujj konczot. De bizony a' siros jó konczokból ki fogytunk Istennek hálá. Azt mondgyák nyüsög az ember Szebenbe az Utczán, 's egymásnak adgya az ajtót. – Hogy el ne felejtsem, egykis ujjság. *Megjeszté* a' Táblánk Gr. Lázár Jánost; egész ujjá született ember lett, le mondott minden rosztrol; olyan jól élnek és *egyesen* a' Grofnéjával a' mint Legjobban kell.

A' Gubernátor Ur Exlja még nem jött le; mert még 28dik febr. az ujj Király nem érkezett volt meg Bécsbe. Félek ne hogy valami baja legyen annakis. Már az elsőbe előttem igen csudálatosnak tettszik, hogy a' Bátyját a' ki kimondhatatlanul kívánta látni, utolsó Oráiba meg nem látogatta; Azután nem kevésbé ujjság előttem az, hogy minden dolgot, és annyi Országot olly sokáig odahagy a' nagy zürzavarba. Nem tudgyák az emberek ki mondani melly zürzavarba vagyon Szebenbe minden; Magyar Országról még nagyobbakat suttoznak; 's más országokba sem lesz sokkal alább való modon. Azon kívül egyfelől a' Török; másfelől a Prussus és Lengyel; harmadik felől a' Muszka mind ellenségünk; és a' Német Szabad Birodalomnak sincsen feje. A' Töröktől legközelebbtről félhetünk; azután a belső tüztől, mely talám Magyarországon eddigis ki ütött; azután a' Parasztságtól és kivált az Oláhságtól. Ha Leopold meg nem látogatta a' Bátyját beteg ágyába; eléggé megtromfolta öis ötse *Urukát*; mert ki nem lehet gondolni csak aztis mit csinál, és hol fogja Uralkodásának bajait kezdeni. A' mikor egy birodalom legrosszabbul van; kevésbé lehet rosszabb, mint most a' Leopold nagy és virágzo Birodalma. A' mit Nacsád a' *Successorrol* ír: nekem abba a' részbe nem láttzik semmi homáj; mert a' Pragmatica Sanctio szerént *Örökös* vagyon. II. Josef Néhai Urunk Magzat Örökös nélkül menván által az örökké való lakhelyekbe, a' fiu Testvérei között és nagyobb u.m. Leopold minden kétség kívül való örökösse Törvény szerént minden Országra. De roszt idők

vadnak, az Isten tudgya mi lesz. Lesi minden ember a' Leopold megérkezését, maga alkalmaztatását, első jelentését és rendelésit; hogy fogja kezdeni, és mit fog csinálni. Legelsőnek természete szerént annak kellene lenni, hogy Ország Gyűlése legyen. Azt mondgyák a' Magyarok igen fenn beszélnek Szebenbe; a' Német pedig a' mennyi van mind le sütötte a' fejét. Az igaz hogy ha valamire mehet az Ország, de legalább azokat a' Sohonnai embereket, kik az Ország és földünk sirját *szitták*, a' magok Országába vissza' eresztik, hogy próbálják ottis. Ezt ki hitte volna; ezt a' változást? De csakhogy megis mérje az ember gondolni azokat, a' miket most akarnak. Algyuk Josef Császárnak a' Borát (porát?) is. Nagy Mester volt. Csak 9 esztendei Preceptorsága alatt igazán megvilágosította a' Magyar nemzetnek a [...] ⁷⁰, mint megerősített szivit; fel gerjesztette benne Hazájához való Szeretetét; és annak a' Nemzetnek a' ki Maria Terezia alatt a' maga nyelvét, köntössit és Hazáját megutálta volt, a' melly ugyszolván érzéketlen és megholt volt, ujj életet adott. Akár jót, akár rosszat akart feltétele szerént Josef Császár a' Magyar Nemzetnek tenni; de soha egy Királlyis több jót nem tett; mert ha ő olyan jó Király lett volna mint volt az Édes Anyja 40 esztendők alatt; az egész Nemzetünk oda van örökösön.

De – sem Istent sem Embereket nem félt; Törvént és Törvényes Rendbontásokat semmibe hajtott; maga és frigyessai erejekbe bizott; és az Egek megalázták ötet, példát tettek belöle az egész világ előtt, minden alatta valoi, söt Testvéreiss meg utálták, és annyira meg aláztatott az Istentől hogy még életébe mind ezeket látnia, tapasztalnia kellett, és azonfeljül minden magas fel tételeinek füstbe menését s.a.t. ugy hogy a' ki az Istent tagadnáis, lehetetlen volna ellen az ő Mindenható kezét nem esmérni. Nem bánom meg Nacsádat véle, ha erre egy szót mondok? Én nem épen ugy gondolkozom. Mert elsőben azt vévén fel, a' ki Istent nem hiszen, az abba ha [...] ⁷¹

71. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Trembowla, 1790. március 15.
[Jancsó Elemér másolata]

Kedves Édes Bátyám Uram!

Órvedetes hirt hozott Drága Kedves Levelit Bátyám uramnak vettem örömmel és tisztelettel, adja Isten hogy ezenn Magyarok Szabadsága Bátyám uraméknak is váljon tökéletes örömköre, és előmenetelekre. Az nagy hir az békesség felöl mindenfelöl szinte egybe ütközik, s még is azonba az Készületek szakadatlanul mutatják hogy talám ezenn örvedetes hir még tsak némelyeknek álmadazása volna, Az Lengyelek felöl mit itélyünk nem tudom, ök mi hozzánk s mi hozzájuk, minden barátsággal viseltemek, az Lengyel Granitzan egy néhány helyekenn nevezetes Magazinumok állittattak és még is itt nem drága az Élet, az leg szebb Buzának nagy köbli 5. Rforint itt nállunk, az Ros 3 f. 30.x. Zab és Arpa 1 f. pedig annyit gyűjtöttek bé hogy bajos volna azt meg mondani,

⁷⁰ [Másoló által kihagyott hely.]

⁷¹ [A levél vége hiányzik.]

minden legkissebb város, el hagyott Klastrom teli van véle, és azonkívül az Armadához Moldvába éjjel nappal ezereként megyen. Magyar gyalogság az Esterházi és Gyulai Samuel, és D. Wiense Battallionok már bé érkeztek, Német nehéz Cavalleria Toscanáé, és könnyü Cavalleria Haratsaié már benn vadnak, mondják hogy Wáldché is jőne és már benn volna az országba, mi akar ebből lenni mi aszt nem tudhatyuk, még az ujj Királytól semmi parantsolatok ide eddig nem érkeztek, holott az tudositások szerint 1^a Martii kellett ö felségének már Bétsbe menni, az Katonaság bajoson kapja fel ismét Jósephet, de talám közönségesenn az birodalomnak nem-lesz anyi Terhe, itt parantsolatunk van már az Gyász felöl, de a mint látom ezek az Gallitziaiak, bizony nem sokat busulnak, mert ök ha tsak az ujj Királyi Felsőg nem könyebbit rajtok, az előbbi iga alatt maradtak, hanem ha talám az Parasztok hogy Dolgozni fognak, de tsudálatos ez az ö Portiozások, mert itt az földről adoznak, de azt ki dolgozza ügyibe nintsen, és még mind az szerint foly minden mint elébb az Császár életibe volt. Wégphetlen Agyuk érkeztek és munitio az Fő Waros Lembergbe, ki tudja hova tzeloznak vélle. Az Armádiától kapok tudositást, de onnat is semmi bizonyost nem irnak, tsakhogy készen vadnak minden intésre, de külömben igen nagy szükségbe vadnak, 1 oka szalonna 1 Rf. 1. Kupa Liszt 20 xr. és még fekete. S egyéb afféle szükséges Kulinaréknak hire sints, ök ugyan ohajtyák az Békességet. Daniel Bátyám uramat kedves házával, Benkönét és az fiait Leanyait köszöntöm s, magamat szives Atyafiságában ajánlom maradván holtig

Kedves Édes Bátyám Uramnak
alázatos szolgálja

Aranka Ferentz

Trembowla 15 Martii 790.

a' Monsieur

Monsieur George d'Aranka

Assesseur de la Table Districtial

au Circle MWásárhely

par Csernovitz

a MVásárhely

Szutsáva

Dorna

Bistritz En Transilvanien

72. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek

Kassa, 1790. március 25.

[Korabeli kézirat]

Meg-betsülhetetlen Barátom!

Ki mondjam é mi érte Juliádat? – Sajnálom, de ki kell fakasztanom még is, hogy meg nyugtassalak. – Altal-adtam azt az ide való Librorum Revisornak, hogy tegye reá az *Admittitur*-t: de ő azzal az izenettel küldé-vissza, hogy ez a' munka erköltsöket vesztegető munka, 's kívánságomat nem tellyesítheti; sőt kér, hogy semmisítem-el. – Képzelheted é mint lobbantam fel a' leg indúlatosabb haragra, mellyet végre Voltairi nevetés

szakaszta félbe. – – Kérni kellene, hogy rigorától álljon-el; e' juta eszembe: de ójjanak az Istenek! nem szóllok néki többé, ha nem tudom mi ér is! – – Mit teszek tehát? régen Cancellistám kezében vagyok, ő írja-le, hogy Pesthre küldhessem pro revisione, 's nem sokára kész lesz véle. Akkor kedveskedni fogok Novák István Urnak is egy Nyomtatvánnyal belőlle.

Nagy még a' setétség, kedves Barátom! és nékem úgy látszik hogy mivel némelly helyeken *napok* támadnak a' barlangok setétjei még feketébbekké válnak, mint eddig voltak, míg Egünket estveli homály fogta vala bé. Én meg-makatsítottam magamat kistsikarni a' Superstitio kezéből a' véres tört, és irtóztató képéről le-kapni az áll-ortzát. Voltaire, Rousseau, Helvetius, a' Sanssouciba lakott Philosophus, 's a' Kőművesség úgy adnak paist balomba, jobbomba kardot, lábaimra szárnyakat, mint mikor Perseust készítették-fel az Istenek az Andromeda meg-szabadítására. Tsak attól tartók hogy lán-goló fel-gyúladásaim által el ne rontsam igyekezeteimnek bódogulhatásait. Olvassa-meg a' kinek esze és szíve van Orpheusom bé-vezetését, olvassa meg pag. 90. azt, a' mit Rousseauból fordítottam, és azt a' mit Kallós által fordítottam Helvetiusból; – olvassa-meg tulajdon gondolkozásomat Orpheusom Iidik kötetében a' Lélek halhatatlansága felől, 's látni fogja ki vagyok, 's áldani fog, ha én már régen nem lések is. Valakinek fel kelle támadni, mert már többé szenvedni nem lehet, a' mit tsinálnak.

Szepesi Kánonok Mólnár János, a' ki annyi könyveket firkált, most a' Naturalistákat akarja meg-rontani. Egy Responsorum Liber III-tiust nyomtattat ugyan azon Betű-rakó által, a' ki Orpheusomat rakja. A' minap meg látom a' Voltair nevét munkájában, 's olvasom. Ezt írja felőle. – Voltär beteg volt, hagymázban vagy miben feküdt. D. Tronchin hozzá megy. Hát egyszer Voltaire az ágyból fel-ugrik, az arnyék székre ül, bé-kap a' tsuporba, ki-veszi a' tulajdon szarát, meg-eszi. – Gyönyörű Apológiája a' Keresz-tyén Vallásnak. Magának Molnárnak írtam felőle, valamint P. Leo Maria Szaicznak is, a' ki Egerben az *Igaz Magyar*-t írja.

Hadd feleljek már Leveledre. Nem tudom, mennyire hatottál a' Kőművesség grá-ditsain: tudod pedig, hogy itt a' felsőbb gráditson lévő az alsóbb gráditson lévő azon gráditsokra nézve, a' mellyeken ez véle nincs, profanusnak tartozik nézni. Én tehát vak-tában nem szóllok, mert a' Kőművesség előttem szent. Hogy egy □ban harmadik sze-mélyt viseltem, azt mondhatom, de azt is mondhatom hogy nékem a' három Angliai grádu-somnál, melly inas, legény, Mester, több nincs és nem is lessz könnyen. Historice sok gradusokat esmerek, de reájok nem vágyok. El-tévedéseknek nézem azokat, vagy – ó miért kell ezt vallhatnom! – némelly kötelességekről el felejtkezett Beutelschneiderk míveinek. Egy Consiliarius Budán 1787ben nékem egy skatulyát ád kezembe, ki-nyitom, 36. kötetnyt találtam benne, majd fekete, majd veres, majd zöld, majd sárga, majd feje-r pántlikával. Beszélgetek, úgy szóll, mintha ő építette volna a' Salamon Templomát, és még is ----- Hallottál é valamit az Illuminatusok felől? Ezek az emberek Bécsben is dolgoztak, még pedig nagyon. Az ő tzelok a' mennyire sejdíthetem, (mert hogy én soha sem vétettem fel közzéjek, arról esküszöm néked a Mindenható Építő Mester előtt!) volt evertere superstitionem, opprimere Tyrannismum, benefacere. –

Nem ez é az élet leg-édesebb boldogsága? – Maradjon a' szegény Bárótzí a' maga Al-chemyájával, melly néki soha sem tsinál aranyt, maradjon Orvosság tsinálásaival, melly testét el-gyengítette, vesszen Gróff Thun a' Geisterbeschwörungjával, melly olly bolond-

ság, a' mit még a' gyermek is meg nevet, nékem az mind nem kell. – Énnekem a' kőművesség olly társaság, a' melly egy kis karikát tsinál a' leg-jobb szívü emberekből⁷²; mellyben az ember el-felejtí azt a' nagy egyenetlenséget, a' melly a' külső világban van; a' mellyben az ember a' Királyt és a' leg alacsonyabb rendű embert testvérének nézi; a' mellyben el felejtkezík a' Világ esztelenségei felől, 's azt látván hogy minden tagban egy Lélek, t. i. a' jónak szeretete, dolgozik, öröm könnyeket sír; a' mellyben sokkal biztosabb Barátokat lél, mint a' külső Világban; a' mellyben kiki igyekezik ember társainak nyomorúságát a' szerint a' mint tehetsége engedi, könnyíteni; a' mellyben kiki olvasni, tanulni, szerzetes atyjafiait munkái, írásai, példái által tanítani tartozik; – az illyes társaság nékem kedvesebb mint a' melly aranyat, vagy ollyas életet-hosszabbító orvosságokat tsinál, hogy a' ki véle él, szemem láttára nyomorék koldussá lessz; a' melly Non-sensekkel múlatja magát, ördögöket kíván segítségül, 's több efféle haszontalanságok, esztelenségek, bolondságok körül forgolódik. – Az én ítéletem szerint elég mindég egy □ban a' három meg-nevezett gráduson dolgozni, hogy *először* azoknak meg-lépése alatt a'⁷³ Szék Mester (Meister von Stuhl) az alatta valóinak elmebeli tehetségét, 's szíve minéműségeit szintén a' fenekig esmerje. *másodsor.* hogy az ott elő-forduló tzeremoniák a' Tagokat bizonyos feyerliche Stimmungban tartásák, és így az öszve-gyülések tsendesen és annak rendi szerént folyjanak. *harmadsor.* hogy azokból a' Bruder Redner alkalmatosságokat szedjen az Oratiók írására. De ez maga még nem elég. Minden □nak lehet valamelly különös tzélt venni materiául. Bécsben a' Born □ja a' Tudományok elő-vitelét vette tzélül. Blumauer, Ratschky, Alxinger, Leon, Haska, 's mások ott olvasták el verseiket; a' többi szent kötelességnek tartotta tartalék nélkül adni elő ítéletét. Ott vevék elő, hogy mivel Card. Migazzi és P. Fast ez 's ez betsülletes okosabban gondolkozó Plébánust el-akarja nyomni mint kellessen rajta segíteni: ott vették-elő, hogy így 's így lévén ez 's ez – mit kell tsinálni, és ki lessz az Executor. Egyre reá bízták, ez meg-ígérte, hogy hűségesen el jár a' dologba 's úgy ment a' veszedelemnek mint Curtius, vagy Horatius Cocles. – No, Barátom ? Ez tetszik é, vagy az Alchymia és Cacomagia? –

Pesten lévén Novemberben, azt a' tanácsot adtam hogy egy Magyar Nyelven folyó □ állíttasson-fel. Gyalázatjára van Nyelvünknek, hogy tsak németül és deakul dolgoztunk. Effectusa kezdett lenni, de meg-tsökkent: mert az Atyafiak el-vesztették minden reménységeket, hogy a' kőművesség jó lábra állhasson. – Szeretném tudni, mi vethetne gátlast? – Fogtok é ti dolgozni? édes Barátom, édes Arankám, be kedves gondolat tűnik szemem elibe. Ha te egynehány egytet értő meg-hitt Barátot szerzenél, a' ki öszve esküdne hogy nem tsak profanusnak nem szóll, de még kőművesnek sem – tsak hetet, vagy kilentzet, – 's te nékem hírt adnál, bé-repülnék hozzád Erdélybe 's – constituálva vólna a' □tok. Hogy Szebenben vólt egy, azt tudom. Azt is tudom, hogy a' ki fel-vevődött mint egy 75. ftot fizetett taxa pénzt. Egyebet nem tudok, nem is akarok mi-helyt illyest hallok. A' pénz-gyűjtés szent szándékból jöhet; Nervus rerum pecunia! de a' pénz az az Éva almája, a' melly minden rosszat hozott-bé valahol meg-fordúlt. Alacsony impostorságra vezette a' leg jobb szívű Kőműves Perceptort is. Példám van M. Országon. – A' Meister v. Stuhl arra, hogy el-jádszotta azt; – hogy nem éppen részre

⁷² <abban>

⁷³ <Mester>

hajlás nélkül fordítódott költségre, etc. etc. Van, van igen is szükség fundusra, de hát nem kész é mindenikünk nem tsak utolsó xrtját, hanem még a' vérét is oda adni azért a' mi az előbbi esetben fundust kívánt? – – – Sokat is mondtam. Gondolkozz erről, édes Barátom, 's ha esmérsz vagy hat hét tökéletes szívű embert, a' kinek a' feje vagy üress a' bolondságtól, vagy meg-tisztúlhat, szólj nékiek; mondjad hogy valamit illyest kezdeni lehet; ha még Profanusok, tsinálj nékiek jó ideát a' Köm. felől, 's bíztasd hogy azok lehetnek, 's légy rajta hogy egy □ állítasson-fel nálatok. – Énnékem tudod nincs a' dologban semmi interessém, tsak az hogy óhajtom a' szerzet el-terjedését, és meg vagyok győzve, hogy ez a' leg tökéletesebb oskolája az emberi szívnek. Ha mindaz által velem ez eránt correspondeálni kívánsz, előttem igen kedves lessz, és előre fogadhatom hogy barátságos utasításommal szándékokban boldogíthatlak, sőt hogy kész lészek némelly dolgokról historice tudósítani is, és Oratióimat, mellyeket egykor másszor mondtam, közlöm véled. A' mi pedig ezeknél mind több, egyenes útat mutathatok az igaz eredeti forrásra, a' honnan némellyek el-tévedtek.

Hát azt tudod é, hogy van az Asszonyoknak is kőművessége? – Van; én két félét esmerek. De ez a' Nem nem arra való, hogy közzénk egyveledjen: nem is olly kőművesek ők, mint mi: Az ő társaságokat is annak nevezik, de egyébfélék Hieroglyphonjaik, symbolumaik. – Egyik társaságot éppen másnak neveznek. – Hasznos dolog ez Atyám-fia! mert sok függ attól hogy Asszonyokat formáljunk. Ennek is lehetnék eszköze. – De már ezek mind oda ragadnak, hogy hozzád, ölelésedre látásodra kívánkozzam.

Küldöm a' Magyarra fordított Beszédemet. A' Német az eredeti, a' Magyarra éppen nem vagyok megelegetve. A' Német Oratiomat egy nap alatt írtam. Tudom én hogy nem jó a' Németsége, de én abban affectáltam, ut sentiat Lector, me non esse *natum sed factum* Germanum. A' Magyarat sietve, és szüntelen haborgatva fordítottam, egy ollyan napon, a' midőn a' szerelem sírásra faggatott.

Σωκρατης μαινομευος Meg-őrült Socrates. Így nevezte talám Plátó Diogenest. Ez⁷⁴ a' munka tehát a' bolond Diogenes munkája. Olly különösségek vannak minden oldalain, hogy el bámul rajtok az ember, és még is látja hogy igazsága van.

Julia nékem sokkal kedvesebb, mint a' Nap négy része. A' francia praecisiont az elsőben jobban szeretem, az utóbbik declamációjánál. Mind a' kettő Mesteri kézzel van fordítva: és tsak az Originalis az, a' mi egyikét előttem kedvesebbé teszi a' másikanál, nem pedig a' fordítás. Majd bővebben ha Aprilisban bé küldöm. A' Budai Basában homályossá lessz a' Stylus a' hosszúság miatt, a' Nyelv felől írt Munkád pedig érthetetlen a' piperézés miatt. Valóban érthetetlen én igazán nem értem sokszor; noha azt is látom hogy okod lehetett keresni az érthetlenséget.

Szerzetes é vagy Vitéz Atyafi. Mind a' kettő. Mert a' kőművesi ☉ éppen ollyan mint a' Maltheser. Félig pap, félig katona. Néha tömjén van kezébe, mellyet a' Teremtés Istenének nyújt bé, néha kard, mellyel az ártatlanságot védelmezi. –

Élj bődögül, tsókollak a' háromszor három által, 's Atyafi szeretettel, barátsággal hűséggel maradok

Kassán 25. 3. 790.

Orpheus mp.

⁷⁴ <tehát>

73. Vályi András – Aranka Györgynek
h. n., 1790. március 31.
[Korabeli kézirat]

31^{dik} Marty 1790

Édes Barátom!

El nem tudom halgatni neheztelésemet a' Posta Tisztekre, hogy Leveleinket valahol tartóztatják; ma van szerentsém betses Leveled vételéhez, 's ugyan azon órában van gyönyörűségem is, hogy felelhessek:

Valamint itten mindenek változó mozgásban vagynak, úgy nállunk is; a' Vármegyék Representatioji minthogy egyetértve igyekeznek, alkalmasint egyre megyen ki közönségesen. Azt kívánják, hogy mind az Ország, mind a' Nemesség, mind a' Papi Status, régi állapotjaira tetessen által; a' tolerantialis disztelen Nevet temessék el, a' Német Nyelv müljon 's az Igazság' ki szolgáltatása tökéletesen a' régi mód szerént folyjon, a' Conscriptioinak híre sem legyen fel, sőt a' Kimérés Könyveit Zemplén, Gömör, Bihar, Abauj 's több Vármegyékben nyilván égették meg, vagdalták, 's néhol tömlötzebe tették le: nállunk Conservatio alatt van, minden sérelem nélkül. Az Assistens Commandónak terminust tettek az országból való ki-költözésre, 's már mennek. Az Oskolákban a' Didactrumok fizetését, a' Nemzeti Oskolákban pedig a' Német Nyelv tanítását el-tiltották. Mi inactiva vagyunk, de fizetésünk foly, ujj Contractust sohol sem köthetünk, sőt a' régiek Vigorát is a' Vármegye suspendálta, sőt néhol semmivé tette. A Subalternum Iudicium mindenütt el-múlt, és a' Királyi petséteket fel-küldték Bétsbe. Minden a' kinek tsak módja vagyon benne veress nadrágot, kurta magyar ruhát visel, a' bugyogót Kaputrokat bálos helyeken el-tépték, sőt a' Tisztes Aszonyi Nem is magyar főköteket visel. Az Ifjúság mint a' szélkelep zúg tsörög, mozog, 's sok azt sem tudja mit tsinál, már nemelylek Jóságait is adogatják. Heves Várgye királyi pompával ment a' Korona örzésére Budára, most a' mieink készülnek, 's némelylek idzadnak bele. A Házakon lévő Numerusokat le vakartatták, szolga Bíró által a' Vármegye házárol, másokérol pedig 7 Xr büntetés alatt.

Változás nagy van, és hirtelen – Kérdés meddig tart? és vallyon minden úgy marad é mint ithon calculáljuk? Sok a' Status Maxima; és Leopold alkalmasint oda lát, a' hová kell.

Adjon az Eg minden Jót, – Szabadságot!! Békességet – !

Még egy Leveledet vehetem, míg Bétsbe fel indúlnék 's szerentsemnek fogom tartani, ha parantsolatodra lehetek. A' mi tőlem ki telik, nem inkább tselekednem magamnak, mint Neked. Parantsolj velem. Ha állapotomat el nem intézhetem, 's hivatalom állandósága, vagy változása felől bizonyost nem tudhatok, megvárom Pesten az Ország Gyűlést.

Ki lenne boldogabb mint én, ha ott meg ölelhetnék!

alázatos Szolgád
's hiv barátod
Wályi

74. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Trembowla, 1790. április 3.
[Jancsó Elemér másolata]

Kedves édes Bátyám Uram!

Én Reménség nélkül el veszttem, az sok biztatas mellett sok véres vereitékem után most kell vala Kapitánná lennem s elkerüle az Proprietarius, más idegen Regimentből hozott egyett, adjon Isten jót neki érette. De én mostani állapotom szerint mint az Regimentnek irtam itt nem maradok, jóni kell nékem szabadságnak az Regimenthez menni, és akkor talám lesz szerentsém utolszor Kedves Bátyám uramékat tsokollni. Ezerszer én inkább meg hallnék mint ilyen képpen mint most meg gyaláztattam. Ha a Religio nem volna a mely engem ezenn szerentsétlenség hordozására szoktatna és az én kevés Experimentiám ez világi történetekbe, bajos volna meg lábbolni ezen szerentsétlenségemet. Az Isten így tanit engem magához hódítani, aki előtt meg is alázom magamat mert nyilván az Isten keze nyomott meg engemet az én bánatom nem engedí hogy most többet irjak de bizonyos hogy mig elek maradok.

Kedves Bátyám uraméknak

alázatos szolgája
 Aranka Ferencz
 oL.

Zaláwé 3 Aprilis 790.
 Trembowla

Monsieur 4^{tu}
 Monsieur George de Aranka
 tres Humblement
 par Csernovitz a MVásárhely
 Dorna Bistritz En Transilvanie

75. Aranka György – Ráday Gedeonnak
Marosvásárhely, 1790. április 7.
[Korabeli kézirat]

MVásárhelly 7 Apr 1790

Méltóságos Kegyes Báro Ur!

Már régen semmit nem volt szerencsém érteni Nacsádro, és a' Nemes Magyar Országi Kedves Magyar Munkákrol. Tiszteletes Zilahi Uramis nem válaszolhat Nacsádnak mind várván Tiszteletes Akademikus Incze Uram érkezését, a' ki Kolosvárt meg akadott: Innen most megyen ki a' Bécsi Vásárra az ide valo orás Vajda Samuel több ide való 's Ebesfalvi Kereskedőkkel; Bécsből visszá tértekbe 3dik, 4dik és 5dik Majus táján fognak Pestre érkezni 's a' Fejér Hajonál megszállani. Ha Nacsádnál az én Irásaim közül

vadnak mellyeket vissza küldeni méltoztatik, ez alkalmatosság leszen. Nemis tudom Kazinczi Ur, miket adott által Nacsádnak. Groff Teleki Josef Ur ma indul MagyarOrszágra a' Vármegyéje felé. Még nálunk semmi ujjságok nincsenek. Alázatosan ajánlom magam Nacsád Kegyességébe és vagyok alázatos Tisztelettel
Nacsádnak

alázatos szolgálja
Aranka György

76. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek
Pest, 1790. április 21.
[Korabeli kézirat]

Pest d 21^a April 790

Méltóságos Ur!

Ma hozzám jővén Méltóságos Gróf Teleky József Ur Praefectussa jelentette, hogy arra kérettetett volna, hogy az melly versei az Urnak Kazinczy Ur által kezemhez küldtettenek, azokat alkalmatosság adattatván szolgáltatná Erdélybe. Amit az én kezemhez küldött Kazinczy Uram az a' Magyar Parnassusnak harmadik darabja; a Versek kék papirosra vagynak írva; ennél többet Kazinczy Uram kezemhez nem küldött: mert az Julia Ovidiushoz irt leveleiről azt írta, hogy ha az Ur meg fogja engedni, azon versben irt levelet ki fogná nyomtatattani; ezen okbul Kazinczy Urnál azoknak meg küldését tovább nemis sürgettem. Térek ujobban az Magyar Parnassus harmadik darabjára, meg kell vallanom, hogy ebbül szeretnék valamely darabokat (hanem az egész könyvetis) magam számára le iratni; 's minthogy Praefectus Uram azt mondgya hogy tsak Majusban léssen alkalmatossága hogy a' Könyvetskét bé küldhesse, addig tehát igyekezni fogok, valamely versetskét belőle le iratni. Ha pedig arra reá nem érkezném, és hamarább adván elő valamely alkalmatosság magát, ezen esetben tsak ugyan kezében fogom adni Praefectus Uramnak a' Könyvetskét: hanem ki kérem az Urto hogy ilyen történetben, talállya módgyát hogy valamely Vásárhelyi jó iro Deák számomra le irhassa, kitőlis a' fizetést nem fogom szánni; minthogy már az Parnassus két első darabja az Ur jo akarattyából le írva nálam vagyon.

Az Museumnak harmadik és Negyedik darabját az Ur számárais meg küldöttem; az első (amint már más levelemben irtam) T. Incze Uramtul, a' Negyediket Veres József Uramtul: mind a' két Negyedre nevezve T. Professor Zilai Uramhoz bővebben irtam levelemben, mellyreis provocalom magamat 's alhatatosan maradok.

Az Méltóságos Urnak

Igen Koteles Szolgálja
B. Id. Ráday Gedeon⁷⁵

⁷⁵ [Az aláírás Ráday kézírásával.]

[Címzés:]

De Pest

Monsieur
Monsieur George de
Aranka Consciller

Clausenburg

a M Vásárhely

77. Böltskéri József – Aranka Györgynek
Ócsa, 1790. április 27.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Ur.

Aprilisnek 7^{ik} napján irott Levelét, 23. Apr vevén Pesten éppen a könyvbolt előtt, azonnal a Mlgs Principalis Uram ÖNga parancsolatja szerint a Memoires de [...] ⁷⁶ francia könyvet 3 Rhf meg vettem, Pesten mulato Filep Urnak hogy bé köttesse, és a Bécsből lejövendő Erdelyi Kereskedőknek kezekhez adja által adtam. Emellett szoltottam Idösb M. Baro Rháday Ur ÖNgávalis a küldendő könyvek végett de azt felelte hogy mind eddig is a Verseket le nem irathatta, söt hogy a ki nyomtatásra kéri melyekről Postán bővebben fog kérdést tenni. Az ezek aránt valo meg kereséssel nekem nem volt a Mlgos Ur terhemre, söt igen kedvesen vettem, jószível cselekedtem, tartom szerencsémnek akármikor, akármibe ha szolgálhatok.

Nem kétlem a sok Corespondentiakbol mindeneket jól tud a Mlgos Ur: mindazáltal hogy tisztán Pappirosomat ne küldjem, ezeket ide rekesztem.

Budán a Koronának mind le érkezése, mind ott léte, felette nagy Pompát és költséget okozott a Hazának. Már most a negyedik Vármegye Banderiuma áll Strását a belső övezeten a korona mellett. mindenik vgyéböl volt 60. 70. egy színü ruhás ifju. edijket a másakra véve egy Legénynek lehet csak a készületit 200 ftba számlálni. amint a ruhába valo cifrálkodásba szintén ugy az ott töltött idő alatt a költsébenis egész a vesztegetésig viselték magokat. melyből hozza vetöleg lehet ki számlálni, minémü költségbe kerülhet MagyarOrszágnak csak a korona örzése.

Budán a Regiat ugy ki ékesítették mindennemü ékességekkel, főképpen azokkal a Khinai szövött munkákkal hogy a jo szivü Erdélyi Asszonyságokis nem csak bámulással nézhetnek, hanem csudálhatnak, mely mesterség lehessen a Szövésbe.

A Statusok a Diaetahoz nagy készülettel vagynak, ohajtva várják azt a napot, melyért oly rég könyörögnek, minden jó végezésekhez reménységet nyujtanak az eddig valo környül állások, ha ezután az ördög konkolyt nem hintene. A Restauratiokra még eddig a Vallás végett semmi meg hasonlás nem esett. Pesth Vgyébe a két első Notarius

⁷⁶ [Olvashatatlan rövidített szó.]

Reform⁷⁷ Szolga Birák Esküttekis vagynak mind Ref. mind Luther. Hevesbe a 3^{ik} vagy talám a két Notarius Reform. Szolga Birákis.

A Septemviratus és a Királyi Tabla megint ugy hallatik hogy Pestre jöne. A' Német emberek oszolnak a Consiliumrolis. de mindenütt az alattabb valo hangon beszélének.

A Tanittásnak és a' Tanulásnak mind helyét, mind modját változtatni akarják.

Az uj, Német Törvény szerint fel állított Birák, és a' Méregető Commissiokon fel emelt fövel parancsоло, becsüllettel mondva legyen, emberek, nagy utálatba vagynak.

Itt mindenbe nagy drágaság vagyon. szük esztendő,⁷⁸ az országba forgo sok idegen nép mindent meg drágított, most pedig a' felettébb valo nagy szárazság egészen el rémitett mindeneket. Egy véka Tiszta Buza két Rf. egy véka Ros 24. is garas, egy véka zab 20. garas. egy pár közönséges ökör 100 f. mindennek pedig az árra sokat szállott.

A Vármegyék mindenfelé a' Rescriptumokba igen szépen dolgoztak némelyek nyomtatásba kiis jöttek, de reménlem mind öszve fogják szedni azt a Munkát, ha öszve szedve ki nyomtatják akárki nem is gyönyörűséggel olvashatná.

A napokba M Groff Teleki Samuel Ur Eö Excellentiája vissza mene Biharbol Bécsbe. a' Statusoknak nagy figyelmet okozott hogy ez előtt eö Excellentiája Damokos Urat, most pedig ez eö Excellenziaja a Fő Ispányságbol nem csak ki taszította hanem a' Rescriptumba feletébb kissebbittette.

Talám hosszacskárais ejtett Irásomrol engedelmet kérek és allandoul maradok a Méltóságos Ur

alázatos szolgája
Böltskéri Josef

Ocsa 27^d Apr 790

78. Aranka György – Ráday Gedeonnak
Marosvásárhely, 1790. április 28.
[Korabeli kézirat]

MVásárhelly 28 Apr 1790

Méltóságos Kegyes L. Báro Ur!

Ezen folyo Honapnak 21dikén hozzám ereszteti méltoztatott Uri Levelét Nacsádnak épen ezen pillanatba vettem, és posta indulásáig még egy kevés időm lévén nem késem alázatosan felelni. Igaz hogy a' Nacsádnál lévő Parnassus darabja iránt irattam volt 's azután magamis irtam Prefektus Uramnak; de méltoztassék Nacsád ugy venni, hogy csak minden szorgalmatosságomnak czéllya csak a' volt; hogy most jöven le az ide való Kereskedők Bécsből és Pesten a' Fejér Hajónál szálván meg, a' bizonyos alkalmatosságot Nacsádnak tudtára adgyam, ha Nacsádnak vagy a' Parnassust, vagy más valami Irást bé küldeni tettzenék. Mert látom hogy ezek a' becsületes Academiaikrol jövő Személylek

⁷⁷ <Fő>

⁷⁸ [A lap alján betoldás]: [Engedelmet instalok mostani Tisztit a Mlgs Urnak nem tudván fel nem tehettem.]

igen késők, mint Incze Uramis ki a' Museum III darabját csak most hozta meg; és Veres Josef Uram, ki a' IVdiket még meg nem hozta. A' még azért Nacsádnak azt a' darabját a' M Parnassusnak meg tartani tettzeni fog, mind addig méltóztassék meg tartani, ha szinte Prefectus Uram, vagy a' Bécsből jövök közül valaki magát ujra jelentenéis. Azonkülis a' Diaeta közel lévén, akkor esmét leszen alkalmatosságunk, ugy a' más Bécsi Vásárkoris innet esmét fognak fel menni.

Csak most jövén Szebenből haza, szinte a' jövö Postán akarék Nacsádnak irni, és ez T. Incze Uram által hozott Museum III. darabját alázatosan meg köszöni; azértis halasztottam hogy akkor némelly mind Hazabeli mind Déáksági ujságocskával udvaroljak; mellytől most az idő rövidege miatt el záratom, és hogy bővebben irhassak második, harmadik postára tartom. Az én sorsom bizonyos; épen most veszem a' T. K Guberniumnak azt a' Klmes mostoha Jelentését, hogy azon Statora mellyen 1780-ba voltam u.m. a' M. K. Táblán Supernumeraniusi Assesorságra vissza tétettem, az akkori 300 Rfbol álló fizetéssel. A' többről ezután bővebb tudositással kívánok Nacsádnak alázatosan udvarolni. Addigis magamat alázatosan ajánlván Nacsád Kegyességébe, alázatos Tisztelettel vagyok

Nacsádnak

alázatos Szolgája
Aranka György mp

79. Prónay Sándor – Aranka Györgynek
Almás, 1790. június 4.
[Jancsó Elemér másolata]

Almás a' 4.dik Jun 790.

Kedves Barátom!

5^{dik} Maji lett el érkezésem utan mindjárt irott levelembé le irtam a' Mlgs Urnak hoszas 's unalmas utazásomat 's azt a' mit az utamon főkép Biharba hallhattam. Azolta vettem az Ur kedves levelét d' 2. Maji; mind eddig nem férhettem a' levél íráshoz, anynyi a' dolgom, vagyis inkább a' gondom bú 's bajom, hogy majd a' ki-jöveletemet-is meg bántam, 's többnyire igen kedvetlen. Most vala elöttem egy kis kellemetesebb Munka, azon dolgozék egynehány nap; 's most el végezvén, leg először-is ezen levélhez kívántam fogni, – de alig fogtam hozzá, már-is el-hinak, 's mennem kell, – ugyan tsak – lovagolni.

Sok ujságot fog tőlem várni az én Uram Baratom, – várhatis, mert már meg laktam Pestet egy hétig. Még se tudok sok particularitast, ha tsak be eri génerál. Melly igen változva kaptam Pestet, Budat; az az el németesedett 's azon kívül-is holt város, melly magyarossá, melly elevenné lett most. Tömve van Uraságokkal 's Banderiumokkal. Ezek szebbnél szebbek, tizfrabbak. Mindig két Banderium van ott, a' Korona őrzésén. Láttam mikor a' Zemplini es az egyesült BorsodAbauj vári fel váltotta a' Posonyit és a' Nitrait. Szép spectaculum volt. Minden vármegye követjei 's többnyire a' főispányok a' vármegye egyforma köntösibe öltöznek; 's már, a' mint hallom, többnyire bé-is gyűltek:

ugy a' Nagya-is Országnak, kivált a' Püspökség, a' Primás. Ez az külső tekintete az Országnak; mi a belső? Nehéz egy ki-mondani; de minek-is mondjam; a' mi Erdélybe kitsinybe van, az itt nagyba, 's a' mi, frantzia Országba en gros, az itt en miniature, leg-alább ugy készül. Az egész Ország tűzbe; 's fermentatioba, – a' vármegyék egy mással vetekedni látattnak, a' Representatióik, 's a' Dietan formalandó Pretensiók ujjságan 's keménységen. Többnyire a' vármegyék erős 's szoros Instructioval és esküvéssel megkötötték a' követjeiket, sőt a' Magnasokat, 's egyebeket, a' kik magok nevében jelennek meg a' Dietan, többi közt arra a' conditiora esküdtettek meg, hogy a' Dieta alatt, semmi tisztséget, donatit és semmi leg-kisebb favort sem acceptálnak az udvartol; sőt Dieta utan sem. A' vármegyék hire 's akarata nélkül. A' Parisi kuragé-nek szörnyű Prekusioi 's Plánumai vannak; többi az egész Magnasi, Grofi és Birói rendet el-akarják törteni, II. Josef creaturait, etiam quod personalia, azok közül ő tisztségekre tett, nem akarjak Főispányoknak esmérni, se vármegyeyi Baroknak. Sok vármegyék megtiltották követjeiknek, se a' Judex Curiae, se a' Personalis Ürmenyi Praesidiuma alatt consideálni, 's azokkal a' Püspökökkel [...] ⁷⁹, ujjakkal, a' kiket II. Josef tett. Így uresen maradna a' felső ház. Egész Rumpparlamentumot akarnak formálni. Ezt német követek declarálták is már a' Primásnak, ki rea azt felelte: jó van, édes Uraim, ha az Urak ülni nem akarnak, tehat sétálunk majd 's fel-alá járunk a' Palotaba, még mig el-nem fáradunk; de ha el fáradunk, ugy tartom tsak le ülünk, – ezzel a' tréfával jól ki-fizeté őket ő Eminentiaja. De ugy tartom – a majoritás ellenek lesz még-is; Együgyűség-is volna de ⁸⁰sio támadna, soha se ernök végét. Pest Vármegyey a' kinek, az Instructio ki-dolgozására rendelt Deputatoijába én-is voltam, elég moderate viseli magát; azt rendelvén ⁸¹ Punctumába, hogy a' Dieta elején semmi leg-kisebb Personalis Exeptio senki [...] ⁸²

80. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek
Alsóregmec, 1790. július 1.
[Korabeli kézirat]

ARANKÁT ORPHEUS
barátságosan öleli.

Vettem kedves Barátom mind Szebenből írott leveled Criziseit Orpheusom első szakaszára, – mind harmad nappal ez előtt Szegvárímat és első Hajósomat. Tsudálom békességedet, hogy jegyzéseidet olly fáradhatatlanul tetted; 's ebbeli barátságodat úgy a' mint illik, tisztelem. Szegvárímon már végig mentem, 's jegyzéseidből sokat tanultam. Illyen például az, hogy az *én*-nel, az *ő*-vel etc. etc. ekkoráig németesen éltem. Eppen az az emberem, a' ki ezen Leveletem viszi, viszi egyszersmind Σωχρατης μαινομενοσomat is Cancellistámnak, hogy írja-le. Ezt a' munkámat tegnap és tegnap előtt nagy szorgalommal tisztogattam-meg az efféle gyomtól, 's tapasztaltam, hogy sokkal szebb azólta.

⁷⁹ [Másoló által kihagyott hely.]

⁸⁰ [A szó eleje a másoló által kihagyva.]

⁸¹ <Deputatióba>

⁸² [A levél vége hiányzik.]

Látod Barátom ennyit használ a barátságos egyenesség! Néked köszönöm azt egész háládatossággal.

De a mellett elég barátságos bizodalommal,⁸³ elég egyenességgel bírok néked azt is mondani, hogy sok jegyzéseiden nem győztem nevetni. – Illyen az, midőn Te a *Kapuzinust* is más névvel, magyar névvel, akarod neveztetni. Sokra visz téged is a nagy Magyarság, mint több Iróinkat, kik a nevettségességig mennek az illyekben. Egy nyomorúlt ember (Farkas Antal Kassai Provincialis V.Comissarius), a kinek ifjúságbeli vétkeket az Istenek azzal akarják büntetni, hogy most Iróvá légyen és újjal mutattasson a tsúfoló gyerekek által, a minap azt mondá az én Aszalaimnak, hogy az ő Elöljárója a Bácsmegyeiben a Menuettet sem tudta magyar névvel nevezni. Kérdi ez, hát hogy kellett volna? – *Lassú német tántz!* – Ebatta bolond oktalan mondása.

Engedj szabad ki fakadást. Azt írod Szebeni Leveledben, hogy Orpheusom első darabja tetszett, de az Aszalai követnijét elrontottam, lásd pag. 43. – Ugy de nem mondam én azt, hogy a hímezni éppen jó; hanem csak hogy jobb; az pedig tagadhatatlan. – Tovább mégysz, a Vitéz fordítását pag. 35. felette rosznak tartod. „*Mindjárt az első sorban, három nem hiba, hanem vétek, még pedig szarvas. Ő, a nagy bolond, ő. Mielta az Isten Magyar Nyelvet teremtett, soha sem kezdte a Magyar Ő-n a beszédet. – épült – ki látott párnából építeni. – Thronus idegen szó.* – Németül ez így van: Sie lag ein wenig zurückgebogen auf einem kleinen Throne von Polstern. – Mielta az Isten Német Nyelvet teremtett, soha sem kezdte a Német Sien a beszédet. De így kezdi Wieland az 5dik Caputot, mert ő azt költi, hogy már ekkor Diógenes Xeniadessel Danae felől beszélt. – Párnából építeni nem látott még ember, az igaz. De nem jó Metaphora é ez: Valamint a kőműves követ köre rakván, épít, úgy raktak Danéának párnát párnára, hogy puha ülő helyje légyen. – Ne szöllj egyebet, hanem⁸⁴ ezt: *hibáztam; igassága van Vitéznek!* – Thronus idegen szó! Eneklem a Vitézt, ki Frantzok thronusán üle győzedelme 's ősi vére jussán. Így kezdi a Henriast Szilágyi. Quod Phoebum decuit, quem non decet? – Ha a thronus egy Epopaeaban állhat egy Szilágyi ítélete szerint, nem állhat é egy Erzaehlungban? – 'S hogy vólna, ha a Te tanátsodat követné Vitéz: Egy párnából tornyozott (v. rakott) királyi széken üle Danae. – Érzed é ennek a Szóllásnak ízetlen voltát?

Barátom ne hidd hogy én ezt fel hevülve mondom. Eppen nem. Tisztelem egyenességedet. De te is szenvedd-el, ha azt mondom, hogy véled egy értelemben ez eránt nem lehetek.

Tetszettek Tenéked utazásaim is: de azt mondod, hogy magam hánytatása nem illik koromhoz. – 'S miből áll az a hánytatás? – Az Itineratornak, az az hogy Magyarúl beszélljünk, mert sokat tudnék én Magyarúl ki tenni, ha akarnék, – az Utazásokat Irónak annyi Anzüglichest, annyi Interessierendest kell fonnii levelébe, hogy minden sor valami újat mutasson, mint a leg-először látott környék mutat a valóban Utazónak. Esmeretlen szók, esmeretlen emberek, esmeretlen ruházatok, épületek, szokások tolják magokat ennek elibe; úgy kell amannak elibe is, külömben sovány és ízetlen lessz az a levél, a mellyel az Olvasót meg kínálja. Hidd el Barátom én nem imádom magamat, de

⁸³ <egész eg>

⁸⁴ <hogy>

annyt csak látok, hogy nem vagyok a leg ostobább Író. – Ne szűnj meg továbbá is illy barátságosan közölni ítéleteidet, én azokat mint eddig hasznomra fordítom.

Mit ítélsz az ide rekesztett 2dik darabról? a harmadik most van sajtó alatt: de abban néked semmi versed nincs. Küldj kérlek ismét valamit.

Hamletemet nem sokára veszed. Egy szörnyü Dedicatio van előtte B. Prónayhoz, Sándornak atyjához.

A' te Juliád Pesten van revisio alatt. Mihelyt meg kapom, azonnal nyomtatják. Elj boldogúl. Regmetz, Oroszlán hava 1jén 1790.

81. Prónay Sándor – Aranka Györgynek
Almás, 1790. augusztus 3.
[Jancsó Elemér másolata]

Almas A 3^a August 790.

Kedves Méltóságos Uram Baratom!

Vallyon nevezhetem-é magamot annak baratyává, a' ki anyi baratsagos leveleit illy soka feleltlen hagytam. Szégyenlem valojaba! De mit tudok tenni? – Régeltül nap estig ugy el-vagyok foglalva, hogy egy fél óráig sins magam számára üressen, a' mellybe vagy olvasnék, vagy tavol lévő barátommal tarsalkodhatnék. Ennek bizonyságul tsak azt mondom, hogy ama mostani számos Brochusok közül még tsak egyet sem olvashattam végig, 's a' Teatromba, az én kedves multságomba, miolta Pesten vagyok nem voltam többször, akkor is masoktul hurcoltattam belé. Most meg szünnév keveskét a Diætalis Sessiok, ki futék ide a falura, rész szerint azért hogy egy kis Levelet irhassak; de itt-is kedves vendégeim el-foglalának.

Fogjunk a' dolgozhoz: – az utolso levelétől a' M. Urnak kezdvén. Vettem az irást: nagy gyönyörűséggel olvastam. Minden hizelkedés nélkül mondom; jó munka: jól ki van dolgozva 's igen világosson elő adva ez az uj idea, vagy leg-alabb uj Geschichts[...] ⁸⁵ – ámbar némely Sophismátskák-is talám belé elegyedtek, 's ámbár én magaval a fő ideaval nem egészen sympathisalok: azt tartván hogy ez ugyan magaba 's papirosson mind igen helyyes, igassagos és szent, de in praxi majdnem lehetetlen, – azért-is tsak akar hogy s akar menyiszer irjuk mi azt a' Corpus Jurisba, tsak a' papirosson marad az, 's in praxis meg-tsaladtatunk. Addig valóságos politica Existenciaja, nem let 's valóságos Nemzeti boldogsága nem lehet a' Nemzetünknek, még egy más és pedig nagyobb országgal 's népel egybe van kötve. – Az Isten átka van ezen a' Nemzeten: még ezzel birt, még politica valósága volt, azon lattatott a' nemzet minden uton modon törekedni, hogy az veszejtse el. Most bottal ütheti a' nyomat; – Azomba a' menyire lehet tartsa fel, fodozgassa a rongyott. Erre való nézve igen jo ez az iras, 's igen a' propos! – 's ki-is kell nyomtatatni. Bár tsak bizonyosabb Instructiot irt volna nekem az én Uram – nyomtatassam-é, nem-é? – Az a' praefacio főkép a' nyomtatással ellenkezni láttatik, – a' vége. Es ha, a' nevet oda tedjük-e? – Én ugyan azon leszek, 's mihelyt be-megyek, munkalodok

⁸⁵ [Másoló által kihagyott rész.]

a' nyomtatásán. Mely eseten; tsak a' Munkán kezdetem, a' praefatioját 's a' titulusát elhagyvan. Az Ur pedig azonnal küldjön más praefatiot, az az a' Conclusiojat meg változtatva egyébként igen tetzik, 's talám más titulost-is mert ezzel meg-vallom nem igen symphatikalok. Tsak bé-várhatnám. A' nevet talám hadnok el. Sogoromnak adtam, rea biztam hogy az alatt még bé megyek, a' Groffal, 's Balogh Urral közölje. Magarol a Materiariol, időm lévén, mászor.

A' mi Diaetank folyamatjáról szeretném voltaképpen tudositani az én Barátomat, kezdettől fogva. Meg-probálom!

A' Diaeta kezdete előtt tartani szokott Circularis Sessiokba leg-nagyobb kérdés volt, a' Iudex Curiae és a' personalis praesessége erant, a' mellyek, ugy mint nem koronazot főtől helyheztetett Tisztviselők praessességet controvertáltak, némely varmegyének Instructioi szerint. Ezen voltak főkép a' Personalis vólt vármegyei Fungens Főispány koraba. – az az: Nitra, Posony, Trencsin, Bars és Komarom. Ez az odavaló Magnások Fractioja vala: Pálffy Janosé, Forgacs Miklosé, Illyéshazy, Bolzani⁸⁶ Ferenc, vélek tartván az egész oda valo Magnásság. – De ezek a' több okossabb Varmegyéktől le-verettetvén, a' praesidiumot azon két Urnak Deputatio által ajánlottak: a' Magnások hire nélkül, – a' kik ezen meg borzunkodván a' Primasnak egyben gyülvén, igen zugtak, 's Zitsi praesessége felől semmit se akartak hallani 's a' Diaetare fel-se gyülni. Az Ipam 's nemely okossokkal sem tudta őket le verni. – Más napra a' Judex Curiae első Diaetalis Sessiot indical, 's imé minden ember fel gyült. A' primas olvasott magyar beszéde utan, leg-elöl fel-költ G. Illésházy, utana Forgacs Miklos (ez deákul, ama magyarul) excipialtak G. Zitsi praesidiuma ellen ugy a' Tárnok mester, Végh ur, 's minden vólt K. Komissarius mostani Fösipanyi Sessiojok, de ugyantsak leg inkább a' Praesidium ellen. Erre fel szökék a' kis Zicsy székiről, 's nagy Eloquentiaval 's tüzzel de még is moderatioval deakul – meg felelt nekik 's a' praesidiumot tuxalta. Ezt universalis vivat követte; erre egy B. Splényi, Galicziabol Maria Theresia alatt betstelenül ki-tsapott Tiszt, egy hoszu oratiot kezdett olvasni Zitsi ellen, – de azt nem akarvan halgatni a' főrendek azon Néhai Magnások protestatiot adának-bé, melly-is acceptáltattott. Azutan Zytsi ugy mint praeses, egy Magyar olvasott beszédel ki-nyitotta a' Diaetat, 's a' Rendeke a' Templomba vezette. Az Al-Hazba-is azon őtt Varmegye ismet mozdult a' personalis ellen, de a' protestaciojokat sem acceptáltak. – Más nap a' volt R. Comiss. dolgat vették fel a' Főrendeknél: ki, akarták őket rekeszteni a' Diaetarol. Ez egy igen tüzes Sessio volt: – igen agyarkodtak reajok. Leg-inkább fogta pártjokat az Ipam. Arra kényszerítették, hogy a' mostani Fösipanságokat le tedjék. El-is váltak ettől a' jelenlévők rendre. Ezt a' triumfust a' FőTábla nagy füstjel által izeni az also Táblanak. De itt ám más képen szollottanak; – észre vévén a' nemesség a' Magnás fractiot, reajok izentek, hogy, a' helytelenül valedictiora kényszerített Fösipanokat mindjart ültesék visza: hanem hogy mind ezektül mind pedig, mind azoktol, a' kik ezt vagy a' féle tisztséget kerestek-is annak idejebe számat fog kérni. A' Magnásoknak nagy szégyennel és ijedséggel rea kellett allani. – Ez nagy triumfusa volt az also Tablanak, 's ez által nagy praepodiumot vett fel a' Felso, az egész Diaetan által. – 3 Sessioi három punctumot vett fel az Also; 1-a' Diariumnak, Magyar nyelven valo írást. 2-enek ki-nyomatasat, 3-a' Tömös vidiki három varmegye

⁸⁶ [Valószínűleg a másoló hibája, Batthyány Ferenc sárosi főispán állhatott itt eredetileg.]

Sessiojat a' Statusok közzé. – A Felső, mind a' hármat ellenzette de minyajara rea kellett allania. A' Diarium egyik se nyomtatatottik; hanem ugyantsak van kiszület hozzá, – egy Deputatio rendeltetett Censurájára. – Második héten: A' Hit le-tetelet sürgete az Also; a' Felső 's főkep a' Papsag telyességgel rea nem akart allani 4dik Sess. az Also le-tette. – 's azutan az 5 vagy 6kat, a' felsőnek kis harmada, – szabadságot engedvén mindegyikének, a' Diocesanus püspökök 's amaz Nitrai Aristocraticus Magnas Banda, le-nem tette 's ezek közt Forgacs, Illyésházy, az uj Horvat Bán, – Ellenben Zitsy, söt az Ipja-is, N. Kevenhüller, Karolyi, Pálfy János, 's minden volt R. Comissariusok le-tették. E meg lévén, a' Diaetalis Sessiok meg-szüntek, 3-4 hétre, és a' Circulusok fogtak a' nagy Munkához, a' Diploma készítéséhez. Régi szokas hogy mind ezt, mind minden fontosabb munkát a' B. Circularis Sessiokba ragják meg előbb 's el-készíték; ugy hozzák a' plenumba. A' két TiszaMellyéke kerület együtt consideral mindég; a' két Duna Mellyéki pedig külön, – tehát három Szakaszb. Ezek a' Circularis Sessiok igen szépek; főkép a' Filiscanusoké. Ezel el-készülvén, 17. jul tartaték plenum, melybe egy 20-24 fő személyekből mind a' két Táblából álló Deputatio rendelteték, azon három Circularis munka egybe szerkeztetésére 's a' Diploma végső ki dolgozására. Ebbe még is a' mi protestansaink elég szamosan bé menének, a capite az Ipam. Ekor egy uj propositio tamadt az also Táblan; – most kötetvén a' Törökkel a' Békesség 's resz szerint a' Burgussal, – ez de főkép amaz az ország hire nélkül meg ne essen, 's Magyar által kötéssék; tehát, mind a' két helyre azonnal Magyar követ küldetessék. – Ezen váratlan propositiora fintorgatta az Urak a' Felső T. de tsak rea kellett menie. E' miatt az első miata Sessio tartaték, mind a' két Tábla együvé ülven. – Ezt bé-jeléntő Levél iraték a' Felsőnek, 's az orszagtól ére a' költségre ki választott Személyek proponáltattak ö Felsőnek, 's az Teleki Josef. Nro. primo. Almasy Pal a' volt Comiss.) G. Szétseny: G. Eszterházy Ferencz, idősebb: G. Bologany Ferencz⁸⁷; G. Apony; B. Podmaniczky Josef, Somsits Lazar Ur. két protestans köztök. Ez a' levél el-küldetett 21 Jul. egy kurir által ö Felsőnek egyenesen. A' feleletet erőssen várja, de a' kurir még nem jött vissza tudtomra – de azt mondják hogy jól fogadtattott. A' Bekesség a' mint mondja nagyobbbara, már el készült – 22 kezdet consideralni a' nagy Deputatio azólta munkalodik mindennap. A' *ruptum filum Successionis*-rol, a' melyett a' Circulusok stabiliáltak, praescindalt a' Deputatio. Ezek el-vegezvén miatam plenumokba fog assumáltatni, 's ugy azután. Deputatio által fel-küldettni. Ezt két hét előtt reménleni nem lehatt. Hát még Bétsbe meddig főzik, meddig alkudoznak; nem hiszem hogy ugy simpliciter acceptálják. És ugy tartom eltart Augustus végéig, és Sept. elején pedig az Udvar Francofurtumba készül. Nints nagy hitem az ez idei koronatziohoz: ambár most nagy a' reménség, hogy Augustusba véghez megyen. – A' Circulusok az alatt – Antecoronationalis articulusukon dolgoznak valami – Nationalis Senatus – felől almodoznak.

Azokba az intercalaris Circularis Sessiokba leg-nagyobb dolog a' melly elé fordult, – vala a' *vallas dolga*. E' mind a' két félt ugy el foglalta, hogy az ország bajat feleljeni kezdette: 's tsak ezen forgott az esze. Méltan pedig: – mért az az ország fele, a' melly bennünket jóltévönk ellen eszközzévé tett: a' mely a' Tolerantziat vélünk meg vetette, – a' melly nekünk menyét földet ígért, a' mely a' mi pacificationkbol Jozsef ellen puskazott;

⁸⁷ [Minden bizonnyal a másoló olvasási hibája, helyesen Batthyány Ferenc.]

az bennünket a Diaetan el akar tagadni, a' vallas Szabadsagat a' Diplomaba bé nem akarta tenni: 's ennek nem álhaván ellent, minden punctumot neheziti, – a' pacificationkrol semmit se akar tudni, vellicalja, 's a Ludovicianus törvényeket ellenünk citalja, 's tüzel vassal ijeszti – Nagy érövel bé-tétettük a' Diplomába: a' Tibiscanusok által mentek a postulatumnakon, egynehanyat ki-vévén. Ott erősebbek vagyunk. Szerentsénk hogy a' Deputatioba-is számossan vagyunk, 's hogy Bétsből jo szellő fu. Minden nap uj meg uj iraskak jönnek-ki főkép a' vallas dolgaba – ellenünk rut motsok. Ezekről s egyebekről másszor. Most vale et me ama

Prónay Sándor

... ött héttel ez előtt küldöttem a' M. Urnak Szebenbe Hochmeisterhez egy pakettet némely piece du temps, – főkép *Manch Hermäon*: az egy nevezetes Munka az uralkodás gondolat ellen. – Nagy Sensatitot tett Budan. Alkalmatoságom lévén, az ujjabbakkat el-küldöm.

... Most Atsara megyek, innét pénteken Pestre. Az Erdelyi Urak visza készülnek, de elébb Bétsbe.

Az én Uram most G. Teleki Imre Urammal lészen most? – Késön fogja venni leveleimet 's én az Ur választat. Hát ez az Ur vallyon nem jö-e a Diaetankra.

82. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek
Alsóregmec, 1790. augusztus 21.
[Korabeli kézirat]

Regmetz 21. Aug 1790.

Megbetsülhetetlen kincset adál nékem. Ma dél után indul bé Kassára, ott postára tétetik, és mégyen a' Testvér Ötsém Kapitány Kazinczy László kezébe Senftenbergbe azon hagyásommal, hogy azt tégye mihelyt el olvassa postára Gr. Kendefinek. – Én pedig Barátom, le-íratám azt a' Cancellistámmal, (a' ki meg lehetősen káromkodott az íródra, ki még a' szörnyű tsínosság mellett is olvashatatlan, és hibákkal tellyes) 's azon leszek, hogy Prof. Nováktól meg-nyerjem reá az Imprimaturt, vagy leg alább a' *transmissumot* (mint Orpheusom 190-dik lapjára,) 's Orpheusomnak 5-dik darabjába bé-iktatom: ha meg nem engedi, lopva nyomtattatom-ki Budán; de mind itt, mind amott a' Te nevedet el-hallgatom egészen, mert a' dolognak hosszabb farka lehetne, mint az Apocalypticus röth sárkánynak, a' Néhai Baranyi Gábor mondásaként.

Ne hidd kedves Barátom, hogy én a' te Crisiseidre bosszankodván a' Vitéz fordítása eránt személyed eránt legkissebbet is meg hidegedtem volna. Tudom én azt a' nemes szabadságot 's barátságos egyenességet betsülni, a' melly bízván abban hogy *bolondok nem leszünk apprehendálni*, ki mondja a' mit hisz. – Bár minden Emberben meg volna ez az érzés. Ugy boldogabbak volnánk.

Wályinak tegnap vészem Levelét. Budán van. Sürgeti az applicatióját,⁸⁸ mert ő is ki esett. 's reményl. Irja hogy a' Papság a' Protestánsokkal villong. Az Egri Püspök minden V. Esperesnek küldött Circularét, hogy sine strepitu tartson Gyülést, és tsinálja meg a' Districtualisok Gravamenjeit. El fogák a' levelet 's kézben forog. Meg küldötte vólna, de el fogák.

Trenk ott vólt, egy munkácskát hagyta ott a' Papság ellen 's el ment véle. Ur Isten, mi lesz belőlünk.

Vettem Leveledet hosszúfalváról is. Én is örömmel képzeltem el 16^a Jul. Szatthmárhoz 3 mértföldnyire hogy hozzád közelébb vagyok mint egyébkor. Bár lathatnálak. Aszalaim írja Kassáról, hogy eddig arkusaid vannak Juliádból: de én ma indúlok Biharba a' Nagy Anyámhoz. Mikor vissza jövök Orph. III. és IVd darabját 's Juliádból árkusokat kapsz. Most vedd Hamletemet. Élj boldogúl.

Első leveled tudósítson Benkő Ferentz Ur Enyedi Professor é vagy Szebeni Pap.

83. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Trembowla, 1790. szeptember 4.
[Jancsó Elemér másolata]

Kedves édes Bátyám Uram!

Szerentsétlen állapotom miatt kellett köteles tudósításon Kedves Bátyám uramékhöz halasztanom, az én Dolgom ebből áll, hogy igaz hogy én az hallásomba egy keveset meg hibáztam, de ez még Strása Mesterkoromba esett rajtam, és én ezenn hibával minden akadék nélkül az olta, szollgáltam, most mikor ehez az Reservához kellett jönnöm az én halálos nyavalyám okozta, de az alatt hogy az Regimentnél nem lehettem tehát úgy adtak bé hogy telyességgel Süket vagyok, de azt az Hadi Commissio bennem semmiképen nem találta, azért anyi Esztendőök alatt tett hiv szolgálatomért valo jutalmamat Rangom szerint hogy az Kapitánysággal hátra maradtam az Hadi Fő Tanátsnak panaszt tettem, ezenn panaszomat az Hadi Commissio javasolta, és maga keze irásával meg erősítvén Bétsbe küldötte, már várom hogy mi lesz belölle, de nékem több Kárt nem tehet immár mint tett, mert már békesség lesz és én tsak Hadnagy maradtam, de azért most ujra instáltam hogy éngem az Regimenthez vigyenek, mert már itt lehetetlen tovább maradnom, ki nem mondtam az káromat, és az én költségemet melyet nékem ezen szerentsétlen betegségem okozott hogy nékem ide kelle jönnöm, mert ilyen dolog tsak nem történhetett volna rajtam, de így tettet az Ur Istennek az én meg aláztatásommal engem magához hajtani. Durum sed levius fit patientia, quid quid consigere⁸⁹ est nefas, az Isten egyedül hozhatya az én szerentsétlenségemet helyre más senki sem, ez az egy vigasztal hogy hálá Istennek már jo darab időtől fogva állandó egészségem van, és hogy az Istent, s magamat ismerem. Már itt ezenn két szomszéd Lengyelek közt nagy öröm van, hogy békességet várhatnak, külömbenn az egész országba nagy szüksé-

⁸⁸ <miolta>

⁸⁹ [A másoló hibája, helyesen: corrigere.]

get lehet várni, mert semmi sem termett az mezőbe, mivel tavasztól fogva soha jó eső nem volt, még az törökökkel nintsen békesség, mert nekem egy Kedves jó Pajtásomat 20 augusti az Törökök Patrolba agyon lövék egyedül ez az Tiszt tsak az Regimentből, aki az Török haborúba szerentsétlenül el esett. Daniel Bátyám Uramot kedves Házával és több Kedves Atyám fiait alázatosann tisztelem s magamat tapasztalt kedves Atyafiságában ajánlom maradvánn holtig

Kedves édes Bátyám Uramnak
Trembowla 4. 7br 790

alázatos szolgája
Aranka Ferentz
obLieut.

84. Prónay Sándor – Aranka Györgynek
Pest, 1790. szeptember 5.
[Jancsó Elemér másolata]

Kedves Barátom!

Az Istenem tudja, már három hete minden Isten áldott nap szándékom vala, az én draga Mlgs Uramnak irni, 's nem tudék hozzá jutni. Most már tsak akar hogy, ambar induloba vagyok Bétsbe, el nem indulhatok a' nélkül hogy ne irjak; hozzá fogok tehat, de nem felelek róla, el-végezhetem-e.

A' dolgaink egyszerre uj fordulást kapának; – jót-e rosszat-e, nem decidalom. Három héttel ez előtt másodsor már Propositioiba jött a' Diaetán, hogy ambar a' Diploma meg nem kész, még-is a' király Invitatiojára menjen fel a' Deputatio. Most egészen új lélek latzatott, egész más tonus. A' miről három héttel annak előtte hallani sem akartak a' Statusok az az a' második Tábla, azt most két kézzel ragadta senki sem ellenzette, 's egészen más tonusbol beszéltek. Ez tehat mindjart determináltatott de egy melleddékes dolgon, egybe veszet a' Két Tábla egy mással: 's a' Magnasok egy más közt; a' tartoztatta a' Deputatio fel menetelét. A' mellett az Ország representalt 's intercedalt ö Flsgnél oly az el-fogadott Gravend⁹⁰ Tisztekért, a' kik az Országhoz renovaltának. Az 52. Személyből allo Deputatio fel mene 17. Aug. nagy fitjel, 's nagy orral jöttek vissza. A' Kiralyt alig kapták ott, éppen indulolag vólt. Az Audientziak meg vóltak. Nem igen szivessen latták őket, hogy üres kézzel jötteenek, az az a' Diploma nélkül. Se szóval, se írással nem kaptak semmi feleletet a' Felségtől, de in Materia kaptak eleget, hogy alig birták. A' Cancelariusnak irt ö Fsge egy Billetet a' hol magat egyenesen declaralja, hogy egyébb Diplomát nem subscribal, hanem M. Theresiáét vagy VI. Károlyét. Az az pedig itt a' mas Deputatio dolgozott az uj Diploman: 's nagy szép munkát tettek, 's haszon nélkül. Mast tehat a két Tábla Presesse, a' Judex Curia, 's a' Personalis, egy harmadik munkát csináltak, a' mely mint egy Extractussa a' Deputatio Munkájának, hanem a' Carolinum

⁹⁰ [Olvashatatlan szó.]

Diplomához alkalmaztattva. Ez tehát mint egy meg egyeztetése a Király akaratjának és Ország Kivánságának. A Tonus perse alább már szállítva. A Circularis Munkák igen nagy Pretentióiból a Deputatio-is már sokat le-vágott, és az az kis Deputatio ismét alább szállott a nagynal. Egy kis Mesterség kellett neki, hogy a Rendek rea aljanak, hogy ez az új Projectum elő vétessék, ugyan csak rea mentek. Most Szerdan elő vették, ugyan csak combinative a Deputatio Munkájával; és az ólta minden nap a folyt reggeli nyoltz óratol estvelig heted félig: és tegnap szerentséssen által estek rajta az úgy nevezett antecoronationalis Articulusokkal együtt. Ma még újra el-olvastaték, censuráltaték és le-petséltett. Ezzel egy kis, de nyomos Deputatio megyen fel azonnal, magok az elsők, ugmint a Primas, Judex Curia Personalis, és minden kerületből egy egy Balogh, Vay Josef, Böthy, Spissics, és Itelőmester Szél. Ezek főkép a két első, persvadeálja a Királyt az Acceptatiojára a Diplomának: – ha a subscribalja azonnal még e héten le jö, és jövő héten meg lesz a Coronatio, ha pedig nem: bortal üssük a nyomat mind a Coronationak, mind a Szabadságnak – az idén leg alább meg nem eshetne. Remelyük ugyantsak hogy subscribalja, ambar ellenkezőleg declarálta magát. – e kis okbul: hogy igen kívánja a Frankfortba úgy mint Koronázott Király menni, – és hogy a Primás mint egy az Edictiot magara vette, – titkos Inspectiojának kell lenni. Ha ez subscribáltatik, azzal meg elégedhetünk; talam ez-is sok, mert az ilyen éretlen Nemzetnek nem jó a sok szabadság, – el-metzené a torkat maga magának.

Hát a Vallas dolga? – Az ugyan elégebbül van. Denique a Papság a mint mindég, úgy most-is rutul meg tsalt. A Dieta előtt menyet földet ígért, most pedig mind a négy Elementumot ellenünk mozdított. Nagy nehezen tudtuk meg nyerni, hogy a Diplomaba belé menyen, *in summa Generalitate, quod Negotium religionis ad Statum Pacificatum reponetur, juxta condendum hac Dieta Certiculum* – Ez az Articulus ki dolgoztattott a Circulusokba és a Deputatioba, és ott többnyire meg egyeztek, három punctumot ki-vévén. Nem lévén reménység hogy ezen az Plénum meg egyezzen, és nem is lévén rea idő, fel nem vétetek hanem ö Flge Decisiojára bizattattott: Így tehát respective ad Gratiam legis relegálva vagyunk, és ott vagyunk, a hol M. Teresia alatt voltunk. Az a szerentsénk hogy a Király jól gondolkodik felölünk, a mint is mar magát declaralta. Ez úgy lévén a vallas részéről, egy Deputatio fel megy Bétsbe, – a Grof –, az ifjabb G. Ráday és Br. Vay Daniel, Reformatusok közül, – és három részünkről magamal együtt.

Gr. Bethlen László Urto! küldöttem vólt az Urnak az mostani Publicitasnak némely szüleményeit, 10 Darabba. Most pedig Fekete Ur kezibe adtam az Ur számára 10. Exemplart P. Révay Projectumabol, osztogassa el a [...] ⁹¹ Vasarhelyt és a vidéken, – jusson többi közt Tiszt. Borosnyai Urnak és a három Proffesornak – Egy tractatust is hozzá tettem. Minden nap új meg új jö a vilagra – tegnap is három új akad a kezembe, többnyire vallasbéli tivodások. Egy Babel nevezetü német munka jött ki a Nemzettünk ellen Bétsbe – mérges, eszes és mond valamit. De igen el-kapták, igen ritka Bétsbe-is el van tiltva. Kazinczy Ferencz nints meg itten, eleget fondálom, – de el jó minden órán és Magyar Komédot fog producaltatni.

⁹¹ [Másoló által kihagyott szó.]

Hoszufalvarol irtt baratsagos levelét a⁹² éppen most vettem; arra most hoszasan nem felelhetek. A' Kézi irást által vettem Fekete Urtol 's ö Msgnak adtam: a' másika Br. Podmaniczknál van. Ha az Urtol mertem vólna, eddig ki nyomtathatta volna; de ezen tul nem ígérhetem, mert az eddig való Libertatis [...] ⁹³ Landum Intervaluma mulolag van, – jött már a' mint hallom valami tilalom. Kár, tsak ezt tudnak meg tartani. Többet nem írhatok, – szeretnék pedig a' Passussal való Corespondentiamnak a sokaknak vádolásáról de indulolag vagyok az Ipam ö Msgval Bétsbe. Azért élyen egésséggel a' Mls és szeresse

egy igaz barátjat
Br. Pronay Sándor

Pest et 5° 7bris 790

[A lap szélén:] Gr. Teleki Imre Ur kegyes barátságát, nagyon betsülöm.

85. Id. Teleki Domokos – Aranka Györgynek
Marosvásárhely, 1790. szeptember 12.
[Utólagos publikáció, töredék]

Ezekben a napokban megküldé nékem Szacsvai uram, Kurírjával egy Pesten nyomtatott nagyon cifra tutulusu könyvét: *A Hazafiak tüköre. Magyarok! a ki jól köt, jól old.* Nem tudom olvasta-e méltóságos úr ezen cifra munkát, de még is megküldöm. Szacsvay uram szeretné ottfen a concipistaságot elnyerni, de ha úgy ír, a mint firkál, úgy bajosan fog célt írni. Sámuel bátyám sem igen kedvelheti ökemét, pedig esze elég vagyon. Bizony jó, ha az ember moderate mártja tollát a kalamárisban. Hiszem! én is irogatok néha verseket, de meghúzóom ott, a hol kell, a bagariát. Ezt teszi a méltóságos úr is, et quidem recte, et prudenter id facimus. De lássa hitvány feje mit ér vele.

86. Aranka György – Teleki Imrének
Marosvásárhely, 1790. szeptember 29.
[Korabeli kézirat]

MVásárhely 29 Sept. 1790.

Méltóságos Kegyes Grof Ur!

Történetből megyek a' postára mái Leveleimet fel tenni, és veszem a' Nacsád 15dikről irtt drága Levelét. Meg próbálom ha a' Posta idejéig valamit írhatnék. A' Szászok azt a' könyvet, mellybet [!] azt akarják meg mutatni, hogy az ö földök nem Királyi, hanem Szász fundus, és azt ök ugy birják mint a' Nemesség a' magokét, most adták ki, de régen irták volt. Attol az egész készülettől a' Ns Országot és Király 's Korona Jozágai, Jöve-

⁹² [Másoló által kihagyott szó.]

⁹³ [Másoló által kihagyott szó.]

delmei meg csonkulását semmit nem félttem, igen gyenge irás; a' Directoratus már hozzá fogott kezdeni a' Refutatiojához; és Leopold nem olyan Ur hogy ha szinte más ember igasságainak rövidségét nem kívánáís, a' magáéit meg rövidíteni engedtetné. A' Kamarais mind a' Bétsi mind az Erdélyi az iránt a' dolog iránt tudgya Nacsád hogy örön áll már régtől fogva.

A' mi azt az Instántiát nézi: azt nem láttam. Az Egek segélyék Nacsád Sz. Igyekezését, 's az Igasság, Király 's Haza mellett valo buzgoságát! Kérem Nacsádat minden Szentekre, tegyen annyi jót és küldgye el nekem postán. A' Konert irta pár traktám megmarad Nacsádnál; lássuk a' gondolataink hogy egyeznek öszve.

A' hatezer embertől magába semmit nem félek; de rossz következése lehet, mert élés nintsen; honnan veszi az Ország nem tudom. Ennek a' kérdésnek ha az ember innenis tulis jobban megforgattya, lehet olyan szegelete, melly azokat az Uraságokat és Nemeseket a' kiknek élések bővebben vagyon, érdekelheti.

A' hat ezer ember v. inkább 6 Regiment bé jövetelétől pedig azért nem tarthatok magába – a' mint irám – hogy abból inkább jót reménlhetek magába gondolván. Az az I. Leopold Hit Levelének egyik cikkelye; tehát azt reménlhetem annál fogva hogy II. Leopold azon Hit Levelnek a' több cikkelyei melléis hozzá állaniis gondolkozik, ha el nem rontják ezután.

Annál rosszabb hirt hallék épen most B. Domokos Antalnétol, a' ki Nacsádat igen szivesen tiszteli a' Grofné ö Nsgával. B. Miskéné szegény meg halván, vigasztalására mentem vala; azt mondgya hogy Gr. Teleki Lajos Ur tellyességgel minden Tiszttség nélkül hagyatott, és Investigatiois rendeltetett ellene. Ezt ki mondhatatlanul sajnálnám, meg sem foghatom. Maga a' mint mondják a' Szilágyba van, a' hová a' Grofné is megyen Csombordrol. Szebent oda hadták. A' F.K. Gubernium mozdulásáról pedig még semmi bizonyost nem értettem.

A' Brünni Levélnek közlését igen alázatosan köszönöm Nacsádnak. Nem láttam volt. Az a' mit a' Magyarokrol ir, tiszta declamatio, gyűlölségből származott, semmi erő benne nintsen. A' Magyaroknak azt a' csuda magok viseleteket igaz hogy semnem kedveltem soha sem most helybe nem hagyhatom: de a' jó Babel irojának azért igazat nem adhatok; számár rivás, eb ugatás. De

A' nagy egér meg születék! Ezt igazán írja Nacsád, és bé tölt a' Nacsád bölts profetziája. Azokba a' semmi emberekbe igaz hogy már épen semmit nem bizhatik az ember. De jó az Isten, én csak abba bizom mostis mint eddig. Leg alább rosszabbul nem lessz mint eddig volt, ha csak jobban nem. Már az idő rövid. Ha mi ujjat veszek esmét udvarlok Nacsádnak. A' Grofné Kezeit csokolom alázatosan és vagyok örökös Tisztelettel

Nacsádnak

alázatos Szolgája
Aranka György

87. Kendeffi János – Aranka Györgynek
Göttingen, 1790. október 30.
[Korabeli kézirat]

Göttinga 30^{dik} Oct. 790⁹⁴.

Tekintetes Ur!
 Kedves Jo Uram!

Az Ur 28^{dik} Julii hozzám utositott Levelét a' mellé zárt szép elmélkedésével együtt minthogy azt még Kazintzy Ferentz Ur is előbb a' Kapitány Testvérének Kazyntzi László Urnak küldötte Tseh Országba, a' megolvasásra: tsak ezen a' héten vehetém; éppen a' Német fordítással együtt érkezett meg; és eszerént kérem nehogy köteles válasznak oly későre valo vehetését, az Ur az én restségemnek tulajdonítsa.

Most tehát minekutánna az Urnak ezen szép munkátskáját nagy figyelemmel megolvastam volna (és ezáltal is tsak a' Mindenhatóhoz valo háládatosságra indítottam volna fel, azért hogy t.i. édes Hazánkban is már valaha, az Uralkodok és azoknak Országaikhoz valo Kötelességeik iránt az ilyen a' tsupa jozan okoskodásból folyo, gondolkozásmodja, fel ébred, és hogy a' nagyobb Közönségnek (Publikumnak) is, az ő elméjéből azon már Századoktól fogva az Uralkodok lényaloitol beléjek oltattatott, bal és veszedelmes hitet az Királyi fő méltoságnak egyenesen az Istentől⁹⁵ nem pedig a' Néppel meg egyezett Kötésekből valo eredetit ki törli már valaha!) leg első Kötelességemnek tartottam az Urnak ezen Joságát melly szerént engemet annak közlésére érdemesnek tartott: különös nagy köszönettel venni; és hogy ezen bizodalmos Joságára az Urnak, ezutanra is érdemtelenné ne tégyem magamat, a' mennyire tsekély és még ifjui tehetségeim meg engedik, jól meg fontolt okokból származo, gondolataimat, és ítélete-met ezen egész munka és dolog iránt, a' mint valoban magam hiszem ugy, az Ur eleibe terjesztem.

En a' mint azt felyebb is emlitém, az Ur szép munkáját különös nagy figyelmetességgel és örömmel meg olvastam; a' Munkának minthogy⁹⁶ ellenkező két dolgoknak egyben hasonlítása, két ellenkező fő része is vagyon, az egyik a' mellyik Magyar és Anglia Országokrol, a' másik a' mellyik Austria és Hannoveráról szoll: a' mi azt a' részit illeti a' melly Magyar Országrol szoll, aztat én tsak az én igen gyenge és vékony jártosságom mellett is a' Haza törvényeibe, mind igen Szentnek és igaznak találtam, a' mi pediglen a' másik főrészt és ágát a' munkának u.m. a' melly Austriáról és kivált Hannoveráról szoll, illeti, arrol (minthogy már Schlözer Urnál az egész Közönség Törvényeit tanito Tudományt (Ius Publicumot) és a' Közönséges Társaságokrol tanito Tudománynak (Politikának) a' több részit is már mind végig halgattam; és a' közönséges orákon kívül is Schlözer Urhoz (mivel⁹⁷ igen nagy majd azt mondhatom barátsággal viseltetik hozzám) igen gyakran mégyek, tehát⁹⁸ volt modom benne az eféle dolgokban a' vélekedéseit, és

⁹⁴ [A levél tetején Aranka kézírása:] válaszoltam 1. Xbr.

⁹⁵ <valo>

⁹⁶ <egy b.>

⁹⁷ <maj>

⁹⁸ <vagyon>

Tartmányait (Sententiáját) ki tanulnom, és⁹⁹ magát a' Tudományt is a' mostani új formájában meg tanulnom) bátorkodom az Urnak jelenteni, hogy az a' régiebb Német, közönség Törvényét Irok (Publicisták) szerént igen jól vagyon írva, hanem a' mostani Ujjabbak és nevezetesen Schlözer Ur a' ki nagy, új formában öntöje (reformátora) ezen Tudománynak, éppen ellenkezőt tanitnak és irnak, és ők éppen azokat állítják és mondják közönségesen a' Tanító Székből, a' magok Országokrol, a' mit az Ur az Irásában a' miénkről p.o. az¹⁰⁰ ő tulajdon szovaival élek

Ein Regenter mag Kayser, König, Churfürst oder Herzog seyn, ist nichts anders als der *erste Bürger* des Staats; er ist der *erste Diener* des Staats er wird vom Staate eben so gut besoldet wie ein DorfRichter, er muß alß seine RegentenPflichten eben so gut erfüllen, es in dieser die seinige; erfüllt er sie nicht oder ist gar ein *Nichtswürdiger* so kann der *Stat* ihm den *Laufzettel geben*.

ugy hasonloképpen a' mi azt illeti hogy az Ország akárhol is, és p.o. itt Hannoverába tulajdona a' Választó Fejedelemnek (a' ki az Anglus Király) arról mikor erre a' dologra jött a' Letckéjén esmét ezeket mondotta

Ein Regent muß wie ein Banquié vorgestellt werden; nehmlich wie mann wenn mann ein großes Capital an einen Banquié abgiebt zur Bewahrung und ihm dafür für seiner Kosten und Mühe etliche z.b. 2, oder 3 procente abgiebt; so ist auch der Regent zu betrachten, der Bürger hat sein Haus, LandGut und alles, weil er es bey sich nicht für genug sicher hielt, an den Regenten nur zur Bewahrung abgegeben und ihm dem Regenten für die Bewahrungskosten und seiner Mühe, etliche procente seiner Bedürfnisse gemäß versprochen; der Bürger bleibt aber eben so es in der Capitalist, der völlige Eigenthümer seines Guts: und der sich die Sache anders vorstellt der macht die Bürger, nicht zu *StaatsBürger* sondern zu Sclaven, und den Fürsten nicht zu einem *Regenten* sondern zu einem Despoten, oder zum Hindostanischen Großmogol.

mellyre nézve maga is böltsen által láthatya az Ur, hogy ők ezen (Principiumok) fő gondolkozások modja mellett, az Ur Austriáról és kivált Hannoveráról való állitmányait, haragos szemekkel olvasnák, és még inkább meg rángatnák a' másik részit is a' munkának tsak bosszuságból is, azt mondván hogy a' Magyarok őket Despoták Sclávjainak tartják és így ezen okból gondolora vévén még másokkal is a' dolgot, jobbnak találtuk hogy által se adjuk Schlözernak, ő ugy is illyen hosszú munkát az ő StatsAnzeigeiba nem szokott egészen ki nyomtattatni, tsak a velejit (extractust) szokta ki írni. Az Allgemeine Litteratur Zeitung Iroi is mind Schlözériánusok.

Remémem hogy az Ur is ezen valóságos Hazafiuságból¹⁰¹ t.i. hogy Nemzetünknek akarván szolgálni, még többet ne ártsunk véllé, arra határozatott tselekedetemet mint ollyant, nem fogja rossz neven venni; és mint hogy most parantsolt leg elébb az Ur véllém és még is akaratyát nem tellyesithettem, sajnállanam ha e' miatt többször is véllém parantsolni meg szűnne; mert én valósággal valamint eleitől fogva ugy ennek utánnais különös örömmömnek fogom tartani ha akárkinek is annál is inkább az Urnak tsak leg kisebbben is szolgálhatok.

⁹⁹ <a>

¹⁰⁰ <maga>

¹⁰¹ <arra>

A' mi az én tsekélyégeimet illet, én is egész erőmből és tehetségemből rajta vagyok valahányszor alkalmatosságom vagy az ide ki valokat, felöllünk és hozzánk barátságos gondolatokra szoktatni; de nagy oka az ő felöllünk való bal itéletiknek az, hogy még eddig egy jó és tőkélletes Magyar Országi Közönséges Törvénye (Ius Publicum Hungariae) se jött a' Világ eleibe; és e' miatt a' nagyobb rész mind minden határok nélkül való Királynak (absolutus Monárchának) képzele a' Magyar Királyt a' Német Császárra: mert ugyan is a' nagy Gatterer Schlözer mellyik a' kik tudják a' mi Ius publicumunkot nem tartják nyughatatlanságnak a' Magyarba ha minden sic volo sic jubeo nem engedelmeskedik: és így kívánni lehetne hogy egy jó és okos Hazafi neki ülne és egy olyan Ius publicum Hungariae irna a' mellyben megmutatná, hogy a' mi ős Törvényeinken fundálo Ius publicumunk egyszersmind a' Ius publicum universáléval (a' minden nemzetek közönséges Törvényével) nem tudom jó é ez a szó? is meg egyezik.

Nem tudom látta é az Ur a' Schlözer StatsAnzeigejának az 54^{dik} Heftit és abban a' Magyar Országról való ártikulust. a' notákban ki tett ellenvetésire jó volna megfelelni, mert ő jó szível fel veszi; és egy következő Heftbe maga bé nyomtattatná azt mondotta nékem.

Az Ur olvasván a' Kurirt semmi egyéb újsággal nem tudok én is kedveskedni; hanem vagyok

Az Urnak

alázatos Szolgája
Kendeffi János mp.

88. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek
Tokaj, 1790. november 2.
[Korabeli kézirat]

Nagy érdemű Barátom!

Haza jövök Pesthől, nyakra-főre küldök Ellingerhez, hogy 50 exempl. hollandiai papirosú Juliákat küldjön ki 's ímé 2 árkust küldje. Még mostanáig sints több, mert Pesthre járásom alatt a' Cancellistám, a' kire a' dolog bízva volt, nem sürgette. El képzelheted mint bosszankodtam, kívált hogy a' Nyomatató restsége miatt, az én igen kedves Barátném, Erdélynek új dísze, új Angyala, és a' te Elogiumidnak új tárgya, Gróf Gyulay Ferentz né született Kácsándy Susánna, a' ki az egész nyalábot minden költségem nélkül vitte volna bé, el-indult. Ezenfelül az árrába ezeknek Pesten Stahelnél könyveket bestelloztam is. – Barátom, nem az én hibám; látja Isten! – De légy kevés várakozással. Ugy rá ijesztettem Ellingerre, hogy három hét alatt az egész munka kész lessz.

Ugy tartom tetszésedre lessz a' nyomtatás betűje, nagysága, formája, tisztasága, elrendelése; kívált ha majd a' hollandiakra nyomtattakat fogod látni! A' Correctorra sem lehet panasz, kivéven a' leg-utolsó nem óldalt, hanem levelet, melly miatt az ki fog metszettetni, mert az értelmet egészen el-rontja.

B. Orczy László Abaújnak Fő Ispánja és a Banderiumok Főfő Vezére tsak nem kiugrott a bőriből, midőn mondtam, hogy az ő kedves Lettres de Julie a Ovide általad lefordítottak, s általam igen tsinosan adattnak-ki.

Pesthről el-indulván jó karban hagytam a Schauspieler Truppot. Eddig Hamletet el-is játszották talám. De Hamlet előtt hogy hozzá szokjanak a Theatrumhoz, két darabot játszanak próbául; az egyik darab Simainak Igaz-házija; – a másik Waltron.

B. Prónay Sándorral böldeg napokat töltöttem. Egy szeretetre méltó Személynél akadtunk egyyüvé, ki véle atyafi gyermek; az az, néki az anyja és annak az atyja egy Testvérek. El-válthatatlanok levénk. Többnyire Te vóltál tárgya beszélgetésünknek, mert ő Téged tsak nem úgy szeret mint én. El-beszéltem néki a Crizisedet a Vitéz Diogenese felől, s ő tsudálkozott rajta, hogy néked azt a mit írtam, meg írni mertem. En pedig azon tsudálkoztam, hogy ő ezen tsudálkozik. Nem vagyunk é mind ketten meg-hitt Barátjai egymásnak; és nem barátságatlanság vólna é az ha meg nem mernénk mondan: Barátom itt hibázol. NB. Ez mindég tsak azt teszi: *Nékem úgy látszik* hogy hibázol. Vóltam Acsán is az atyjánál, a kinél tanulttabb Tisztviselője nem vólt a Hazának. Egy tanultt Statista, Historicus, Geographus, Commercialista, Oeconomus, és jó Hazafi; de annak nem esmertetik, mert szíve egyenes és bátor. – Most nem régiben representálta hogy az ő Vármegyéje 9 Helységből áll. 9 Helységnek nem kell fő Ispán. Kéri a Felsőséget, hogy találjanak módot annak más Vgyéhez tsatlásában. – Rossz neven vették ezt is. Nem mondhatnék erről az Urról eleget, ha telí írnam is a levelemet, pedig most egyebet kell írnom.

Hertzeg Batthyáni Lajos nékem egy levelet írt. Tsak azt nem szeretem, hogy Deákul írta. Tulajdon kezével írta azt egészen.

Budae 18^a 8br. 1790. - - - Fateor id me iteratae hujus libri (a Bácsmegyeimet érti) lectioni in acceptis referre, quod patrium sermonum, qvem antea numerosum tantum, dignitates ac energia pollentem noram, jam ad exprimenda etiam mitioris indolis senza accomodatum perspiciam. Nec asseverare dubito idioma nostrum si memorata Dva ei excolendo porro etiam operam dederit, aliique felices ejusdem conatus aemulati fuerint ad eum perfectionis gradum productum iri, ut dum utile dulci conjunctum¹⁰² senserimus, nobis nihil ultra desiderandum relinqvat, ac tandem exterioris quoque litteratoris attentionem in se convertat. – No, édes Barátom, mit mondassz erre? Az ugyan igaz, hogy a Hertzegi Korona nem mindennek ad eszet, de mikor egy ilyen Hertzeg jelenti javallását, a ki így tud írni? ---

B. Prónay Sándort egészen el-szedítetted. Ő azt hiszi, hogy tsak az Erdélyi a jó Magyar. Én pedig Corregioval magamat szintúgy Festőnek tartom, mint más az. *Anch'io sono Pittore!* – s igazán szólván édes Barátom, nagyon nevetek ollykor midőn ti az én *mindégemben* s hogyanomban akadoztok. – A többek közt B. Prónay Sándorné is olly finnyás, hogy a *hogyan*-t hallani sem akarja. En meg magyaráztam a dolgot a Férje előtt. Was? ich sollte dies gesagt haben? ír nád é így: *Hogy? én mondtam vólna ezt?* – En így tenném: *Hogyan?* én mondtam vólna ezt? – s a hogyanall az én non plus ultrám maga Báróti is él.

¹⁰² <fuerit>

Eppen ma veszem Bárótzinak egy levelét egy franz kötésű könyvvel. A' Védelmeztetett M. Nyelv. 1790. Bétsben Humel Dávidnál. Tsak nem el-fakadtam sírva érzékeny levelén. Irni fogok néki 's meg-köszönöm hogy barátságának zalogára méltóztatott 's magát velem mint ezen betses munka Irója esmertette.

Pesten 3^a 8br. tartott egy Litterarius Consessus Gróf Szécsényi Fer. Ur ö Excell. házánál. Gróf Berényi, B. Orczy, B. Podmaniczky, B. Vay, Gróf Esterházy Károl, Vay József, Balog Péter, Márijási István, Spisics, Horváth Ádám, Nagyváti, Bárány Uraknak jelenlétekben, hol én is mint invitatus meg jelentem. Az a' planum olvastatott el, a' melly szerint a' M. Társaságnak kell fel állítatni. Pesten vala Batsányi is, de oda nem hivattatott. Esmerik garbontzáskodó¹⁰³ Lelkét. Révaival, Rádaival, Rajnissal, Simaival, Horváth Ádámmal, Versegivel 's mindennel volt már tsatája. En esküszöm néked hogy az embertől senkit sem rettentek vissza, 's érdemeit nálamnál inkább és készebben senki sem esmeri: 's most is senkit sem kértem, hogy ne hívják: de sokan esmerik. Ő miatta szakadt félbe az ifjú B. Ráday által ez előtt 6 esztendővel öszve-gyűjtött M. Játsszó Társasága is. Hanem ő tsak-ugyan imponál az embereknek. Abba a' figurába szedi magát, a' melly ezt mondja: *Igen is, én, én vagyok a' híres Batsányi*, 's sorba járt minden Uraságot az első Regni Bárótól fogvást az utolsó nem tudom miig. – En nevetem azt, a' ki engemet Tanúlt Embernek gondol. Eggy Fekete Urral vala szerentsém esmerkedni, talám Kolosvár megyéjéből. Öllelek. a' Bacchus Tokaji hegyén.

November 2-dikán, 1790.

89. Prónay Sándor – Aranka Györgynek
Pozsony, 1790. november 22.
[Jancsó Elemér másolata]

Posony D. 22. Nov. 790.

Kedves Baratom!

Épen veszem a' Mlsgs Ur levelét ad 3a Nov. különös örömmel. Minek előtte vettem volna, ezen orát szántam volt ezen levél irására. Eddig-is minden nap készültem hozzá de ugyantsak nem tudtam hozzá jutni. Valóság a' *phiscus locus et tempus* (ezen Diaetán gyakran elő fordult terminusok) héjjával voltam: nem lévén külön szobám de, asztalom se mellyen irhattam volna. Szorossotska volt mostan a' szállás Posonyba; az idő töltés pedig 's vesztegetés iszonyu nagy. – Hát most az Ur levelire feleljek-e, vagy pedig tsak levelet irjak?

No! Istennek hála! által estünk imár ama régen óhajtott koronatzion 's Palatinus választáson. Régen vártuk, 's ime! az is el-múlt! – A' Ceremoniajat eddig az ujságokba fogtak olvasni az Urak véghez ment minden ki gondolható pompával 's egészen a' régi modon. De valjon melly tsudalatos az ember! – melly ohajtással vártuk ezen Ceremoniat, 's mikor meg esett, le-katagtuk. Valojaba a' Nemzeti publicumnak igen nagy részével meg utaltatta magát 's a' fényes Ceremonia, mint egy gothicus barbarus 's a' mai se-

¹⁰³ <természetét>

culumhoz nem alkalmazható ritus; – tsupan tsak úgy hogy sokan ditsérik vala Josef Tsászárt, hogy magat így ki nem akarta komediaztatni. Tagadhatatlan hogy igen furtsa dolgokat vittek véghez a' kirallyal a' papok, – a' földre le fektették has mánt és Tsupan tsak ama' az Ég alatt le-tett hite a' kiralynak, midön a' Nemzetnek meg-esküdt, a' tettett mindennek, – a' vólt egy Majestaticus actus, a' melly imponált. – Az¹⁰⁴ némelly részébe még fényesebb 's pompasabb vólt. – Palatinusunk-is van! – a' vólt Kálnoky Regimentnek a' Proprietariussa, – Leopold Sándor! – Valjon mit mond ehez a' haza! – mit Erdely! – Gondolhattuk e vólna ezt négy holnappal ez előtt? – ki merte vólna ezt akkor proponálni: de biz a' még-is meg esett, 's talam jobban meg nem eshetett. Nehezetskén ment most-is, sok varmegyeknek éppen ellenkező Instructiojok lévén: de in publico, el-lévén a' dolog kiszitve in a' Conferentziakon. – A' Judex Curia propositiojára egy aclamatioval meg lett. A' Candidatiot ki sem bontotak, azután se. Ha az Országra bizták volna egészen, minden kérdés kívül G. Zichy a'¹⁰⁵ (Judex) Curia lett vólna azzá, úgy meg szeretette magat az Országgal. De ám az Udvar nem candidálta, 's e' vólt a' valóságos oka a' fölhertzeg választásának. A' Candidatusok a' mint mondják ezek voltak: G. Csaky János, vólt Judex Curia; G. Erdödy a' monstan lett Bán, – mint a' kettő épen nem Palatinusnak való, 's a' két titularis Candidatus Protestans, G. Teleki Samuel, 's az édes Atyam. –

A' Palatinus ifju lévén 18. esztendős, reménységünk lehetett hogy meg magyarosodik, – úgy-is mindig magyarossan jár 's magyarul tanul – 's egy magyar udvart kapunk a' hazánkba; 's az jobb vólna, ötven Palatinusnál. Az Urak, meg irigyelnek bennünket, 's magok-is kérnek Erdélybe egy kiralyfit. A' Tsehek akarják az ötödikét, de jut még az Uraknak-is, ha szépen kérnek. Mi itt igen¹⁰⁶ vagyunk véle, meg-is ettük a' szokott palatinalis ebédet. Azolta mindég praesideal a' Diaetan. Mikor a' hitet le tette, az Atya ö Felsége igen szép beszédet tartott hozzá – az Országot a' lelkire kötötte 's minden fiui kötelességetől fel-oldozta. Ez-is szép actus vólt. –

Tudas vólt ez a' koronatio! – Mint a' két rész az Udvar és az Ország nagy differenciával voltak egy máshoz. – mint a' kettő igen kelletlenül jött ide, mi ott Budan boszankodtunk, siránkoztunk a' haza vegső romlasan, a' Kiraly félt közünkbe jönni, 's valósággal oly félelemmel jött ide, mintha az életét kockára tenni. De Istennek hála! jól ment véghez, – a' fiu az Atyával, – a' Nemzet a' Kiralyával egészen meg engeszteltek. Tegnap előtt ment el ö Felsége, tellyes contentummal: a' Nemzet-is olyan jó kedvű mintha az arany idejét érte vólna. Igen jól váltunk el egymástól; egy mást caraziroztuk. A' palatinus választas vólt a' valóságos béke-pohar; azzal meg-javitottuk minden nyári hibainkot. Azon kívül ajándékul 50.000 arany; és, in casum belli, minek előtte az udvar roszul békéljen, vitam et sanguinem, minden ki telhető segítséget. A' Királyné jövő esztendőbe valo Koronatiojat ki kérte az Ország: 's a' két ország praesét, Judex Curiat 's a' personalist, úgy a' kiket a' Diaeta kezdetivel betstelenül ki akartuk tsapni, különösen a' Kiraly kegyelmébe ajánlotta az Ország. Mely nagy ellenkezés! – Más részről ö Felsége atyai kegyességgel bánt velünk, a' királyi propositiok olyan kedvessek, a' milyent még

¹⁰⁴ [A másoló értelmetlen német szót másolt ide: fiezug.]

¹⁰⁵ [A másoló által kihagyott szó.]

¹⁰⁶ [A másoló által kihagyott szó.]

Austriacus fejedelem nem tett; semmit sem kér, sőt az Armalistakot a' Contributiótul meg kívánja szabadítani ö Felsége, Leg-főbb benne: – a' Diaeta, vármegyék, 's a' Judiciumok Organisatioja. E mellett az az öröme volt a' Nemzetnek, hogy az egész Diaeta alatt az egész Kiralyi Udvar a' kiralyal együtt minden Magyar köntösbe szemlilte. – A' propositiok mellett publikaltatott ö Felsége resolutioja a' vallas dolgaba, a' mellyett mi protestansok nagy örömmel 's köszönettel vettünk, a' Papsag pedig Protestatioval excipialta. Ez most a' fő objectum. Ez okoz még egy kis fermentatiot a' Statusok között.

A' Papsag protestal ellene 's az inarticulatiot meg nem akarja engedni, de mi nem félünk, mi-is reprotestalunk. Most egy Deputatio dolgozik az Articulusokon ez el-készülvén a' Diaeta fel veszi 's azutan el oszlik vagy három hét mulva Sietnek, meg unták minyájan 's már-is erőssen oszlanak. A' több dolgok pedig Systematica Comissiókra relegaltatni fognak; ezek télen által dolgoznak Budan, jövő nyáron ismét Diaetazunk, ezeket a' munkakat censuraljuk, canonisaljuk; 's új Corpus Jurist tsinálunk. – Az Erdélyi Diaeta hallom 12^a Xbris kezdodik: salnallom hogy nem láthatom, nints reméncségem hozza, mert a' miénk, még tart addig, a' Grof, nehezen fog el mehetni, tsak Januariusra halladot volna. De mintha ott volnik, ha az én Baratom ott lesz, mindent meg tudok.

Sajnálom hogy többet nem irhatok, – holnap Bétsbe indulok Hermiont olvasta az Meltosagos Ur –! nem bolond írta. Eddig a' Babelt, Ninivet a' Rác oratziot fogta kezéhez veni másokal együt az Ur. – Ezzel bötsös Uram baratsagaba ajánlott, maradok a M. Ur igaz szolgája

Prónay Sándor

Semmi nagy promotiok nem estek, hanem a' sogorom Teleki László 's G. Bethlen László Camerariusok publicaltattak. Én pedig G. Csaky Jánossal 's Bethlen Joseffel Eques Auratussa lettem a' Coronatiokon.

90. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Bukarest, 1790. november 28.
[Jancsó Elemér másolata]

Kedves édes Bátyám Uram!

Ha az szerentse üldöz is de bizom az Isten nem hágy el már én egy holnaptól fogva az Regimentnél vagyok, most Marchirozunk az Duna Partjára Isten tudja hova Postra és az Télen által ott leszek, azt mondják olyan helyre megyünk a hol az egész nyáron mindenféle ember rabolt pusztított, hát eszerint nem igen derék Quartélyt remélhetünk az Télen. Az én Panaszom melyet az Groff Kriegs Rathnál bé adtam, nagyon fel zudította az Proprietariust, és az Regimentet, haragszik kivált az első felette keres mindenféle modot hogy meg ronthasson de talám nem lesz része most benne ámbár elége megrontott eddig fizesse meg néki az Isten, és egy néhány idő mulva mind egyformák leszünk már én az Istenre bizom magam, de válthatatlanul fel tettem, magamba hogy az Régimentől inconsolete el nem megyek, most már Pofoztatják magokat midőn oly nyilván kitezett az Wilág előtt hamisságok, meg mutatja az idő, mi lesz, más kétzer is

kellett ausserolni magát az Regimentnek miattam. Én Lengyel országból ki jövék, és Mara Kapitánynak hozék egész Dantzigi Servicét igen szépet, és az alkalmatossággal Bátyám uramék számára, mindeniknek egy leveses Tálát, 7 ordinaire Tálát, és 24 Tányérokat, és ezeket Kapitány Mara fogja vinni magával mivel az Télen szabadsággal fog haza menni, és így fog által adni, 2 leveses tálát, 14 ordinaire tálát, 24 mély, és 24 lapost tányérokat s egy ugorkának valo tsészét, fele Bátyám uramé fele Dániel Bátyámé, ha efféle szükséges lenne több adják tudtomra Bátyám uramék, míg itten leszek talám többet is hozathatok, mert Brodiból ezen edényeket és más egyéb tiltott Portékákat is tsak ide az Armádiára lehet kihozni másuva sohová se.

Dániel Bátyám uramot alázatosann tisztelem Kedves Házával, Benkönet hasonlóképpen és magamat Bátyám Uram tapasztalt szivességiben ajánlom s maradok holtig
Kedves édes Bátyáméknak

alázatos szolgálója
Aranka Hadnagy

Bukarest 28. 9br. 790

A békesség hogy lesz az Isten tudja, még itt tsak Burgus és Török követ van az miénkel egybe, de nem régiben Ismaelnél meg rakta az Muska az Törököt.

91. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Slávești, 1790. december 22.
[Jancsó Elemér másolata]

Kedves Bátyám Uram!

Nem régibe ugy tetszik Bukarestből tudositotam vala Kedves Bátyám Uramat hol létem és állapotom felől, de már akkor Marschba voltunk és nem tudtam hol fogunk telelni, mivel az az Divisio a melyikbe én vagyok azonn helyeket tartozott meg szállani, melyet az egész Savoya (a ki is az Erdélyi nyughatatlanságot abserválni fogja és azért oda orderezettett) Regimentje megszállott volt, ez az helység azhol én vagyok egy szárnyával azon hires Kapitány ural akit talám Kedves Bátyám Uramék idejövetele alkalmatosságával, mint nékem maga beszélli Mvásárhelyt látott Lovász nevezetűnek, igaz az álnok ember, és mondhatom olyan nagy hire van Katonaságának kit még én másrol B. Kornmajer Uron kívül de ez Német, nem hallottam, most szerentsém van ötet ismernem, mint hogy az én dolgom igen Tragicus formára van, szeretném Kedves Bátyám Uram ha ötet isméri néki irni nem sajnállaná, hogy engem tsak annyire mint tőle telik az én szerentséltenségembe el ne hagyjon, bár tsak egy volna kihez hátamat vehetném, ezek az Erdélyi Tisztek az egy Marán kívül, kinek igen tsekély tehetsége van az Regiment előtt, egy is nem arra volt hogy valamit kezdhessen az ember véllek, ki 'Sido, ki mitsoda kereskedő, tsak arra gondja hogy tölthesse erszényit azért szeretném idegent inkább, s vadnakis egy néhányan kibbenn telyes Consolatiom van, mert az Proprietarius erőssen haragszik, az Régimentet szüntelen piszkálya miattam, hogy pretentiomért az Császár-

hoz folyamodtam, és az [...] ¹⁰⁷ bé adtam, mit ád az Isten én nem tudom, sok emberséges ember veszett így az világon, elég hogy én az én Lelkem esmértek bátor vagyok, szolgálatim nyilván valok, az szükségem nem olyan, hogy az nékem ezenn szerentsétlenségemet érdemelni méltónak tartozhatná, éppen úgy van mostis mint ez előtt 10 Esztendővel Kedves Bátyám uramékat tisztelnem szerentsém volt, de én azolta Ober-Leut. lettem és ha ide magamat tsinálhattam volna most bizonyoson Kapitány volnék, ez az a mibe bizom, hogy az Lembergi Commissio engem a mellett minden Hadi Szolgálatra alkalmasnak talált ez fel ment Bétsbe, ez most hajkássza őket, miért vélem azon igazságtalanságot követték, nem győzik magukat auszerollni, de a mellett én tsak szerentsétlen maradok, mert békesség van, v. lesz, és az Arencement továbbra tiltva van. Már ez hogy lesz én nem tudhatom, de 200 forintal el nem megyek ha tsak lehet, én aval el nem állhetek. Garnisonba sem megyek, meg mutatja az idő és az Ur Isten, igaz hogy én sok Barátimba meg tsalatkoztam, és mint nékem sokan mondják az én régi Kapitányom mostani oberster az ¹⁰⁸ szerette nékem ezenn bajt. Ha másként nem lehet talám az ¹⁰⁹ bezirknél Pollitziába inkább el veszem magam statioját mint akárhol, mert tsak kevesebbel el élhet az ember, mint akárhol, én tsak úgy vártába szollgálatomat el nem hagyhatom, hol élyek asztán, Kedves Bátyám Uramnak terhire az Isten tudja nem akarnék lenni, az többi Atyámfiához nem bizhatom, az Bátyám Dánniel terhes házzal van, az Néném fősvény, mert ha ő Kegyelme engem annak idejibe segít vala most nem volna ezen nyomoruság rajtam, azért a mint lehet tsak úgy lesz, látom az Hazámtól vég képpen meg fosztattam, mit tudok tenni, a mi legkönyebb lesz tsak arra hajtom magamat, minden Erdélyi Tiszt urak közül, tsak az egy Mara volt aki engem segithetett, Kerekes meg tsalt, és nékem kárt tett, az Zejk pedig tsak magát Sententirozhatta alig. Az én Attestatumom hogy viseltem én magamat az Régimentnél in originali az Hofleings Ratznál vadnak, de azok nékem kezemhez jönnek és akkor magam legitimatioja végett bizonyosonn elküldöm Kedves Bátyám Uramnak melyből meg fog tetzeni, hogy én nem ros ember hanem tsak szerentsétlen vagyok, melynek egy nevezetes oka tsak az Néném egyedül, mert ha kérésemre akkor időbe segít vala most talám nyugodnám vagy az földben, vagy pedig Atyám fiai között. Mindenek az Ur Isten kezibe vadnak, légyen az Isten akaratja. Daniel Bátyám Uramot az Ur Isten tudja mitsoda tisztelettel tisztelem, az ujj Tisztségihez ezer szerentsét kívánok egész házát tsokolom: Benkönét is köszöntöm. Sem Eszterről sem rolla semmit nem hallhatok. Tordátfalvinak nem tudom el vitte talám már az Török az fejit, az Nemes Josit is szeretném tudni hogy van, egyszoval minyájukat az Ur Isten Kegyelmességibe ajánlom, s Bátyám Uramnak pedig magamat igaz Atyafiságába és vagyok holtig

Kedves édes Bátyám Uramnak

alázatos szolgája
Aranka Ferenc
ObLieut

Slavestie 22 Xbr 790

¹⁰⁷ [Másoló által kihagyott rész.]

¹⁰⁸ [Másoló által kihagyott szó.]

¹⁰⁹ [A másoló nem tudta kiolvasni a szót, megpróbálta lemásolni a német betűket, de olvashatatlan.]

Per Hermanstadt
Bukurest
Urzitsény

Már az Követek Anglus, Hollandus, Burgus, Muszka Lengyel mind Fisof nevü városba vannak éppen az Duna partyánn de az Muszka követet minden ágyu lövéssel tisztelték.

92. Prónay Sándor – Aranka Györgynek
Pozsony, 1790. december 24.
[Jancsó Elemér másolata]

Posony d. 24 dec. 790.

Kedves Méltóságos Uram Baratom!

1^a 10bris költ igen bötsös levelét a' Meltosagos Urnak, különös örömmel vettem e' napokban. A' mint belöle észre veszem, akkor még nem fogta venni az Ur azon levelemet, a' mellyett Nov. vége felé a' Coronatizio utan irtam volt, 's a' mellybe arrol a' Ceremoniarol, a' Palatinus választásáról 's egyéb addig történt dolgokrol bőven tudositottam volt az én kedves Baratomat. Bar tsak még Vásárhellyt érte volna ezen levelem. – De azt tsudalom 's boszankodva látom, hogy a' transportjaimat olly késün veheti a M. Ur kezéhez; ezt a' mellyről emlékezik, 5^a Okt. adtam G. Bethlen Samuel Urnak mikor indulolag volt, 's az Ur tsak 30^a Nov. veszi. Az előbbenit-is Hochmeistertől negyedik holnapra vette az Ur. Azólta 22^a okt. G. Teleki Adam Urral kün lévő, Vajna Urto! küldöttem két munka, 's a' Diaetalis Actak folytatását. Eddig reméllem kezéhez fogta venni kolosvart. Szeretném ha ezzel ama hijjanosság bé-tölt volna; de azt helyre hozzuk Pesten tsak, itt nem nyomtattvan a' Diarium, – ez utan jobban vigyazok. Ama Sauer Munkaja nevezetes; Bihar varmegye infamis kézzel el-égetette. Nagy sensatiot okozott; G. Sauer el-veszté vele minden betsületet főkép a' Protestansok előtt a' kik eddig egyedül fel tartjak vala a' betsületét a' Papsag ellen. – Most utoljára e' múlt héten a' Sogoromtul küldöttem, itt Posonyba ki jött minden Actakat, representatiokat, K. Propositiokat, a' Religionaris Resolutiokat, Oratziokat, – de Diarium nem, azt Pestről folytatom.

Itt ezt a' mint reméllem, véle együtt fogja venni az Ur ellenkező esetbe pedig későbbben. De ezutan már nem tudom hogy küldözzek; nintsen több Erdélyi Uri vendégünk a' ki be menyen mind el-mentek a' Diaetajokra. Más utat kell keresnünk.

Hát az Urak már Diaetaznak a 12^a presentis? – Be szeretnék ott lenni; valójaba nagy szerentsémnek tartottam volna ha a' mi Diaetánknak azon társát láthattam volna; mind a' Publicumát, mind – pedig azt követő társaságos multságait, a' melybe, ugyan ki fog tenni magáért azt tudom. De lehet hozzá semmi reménységem: az Ipam ö Nagysága sem megy, nem-is mehatt, több szükség levén itt ö Nagyságára: a Diaetank még fen áll, 's tudja az Isten még meddig. Már el kezdődött, valyon hogy? – igen curiosus vagyok benne. Nagy köszönettel fogom venni eröl valo sűrű tudositásait a M. Urnak azzal egészen le fizetne azon adosságot melyről, emlékezni méltoztatik de a' mellyett én nem

esmerem. Allig várom az első levelét, hogy a' kezdetiről hirt vehessek. Bár okosabban bánnanak a' dologgal mint az Anya Ország, – a' vallasson ne veszenek öszve, – a' hűrt ne vonják erőssen fel – s az Individuomok ellen ne animosuskodjanak, mert máskép ugy járnak mint mi, – a' végén azokat a' Kiraly Gratziajaba ajánlják a' kiket az elején keresztfara karhoztanak. – A' leveleit tsak Pestre méltoztassék intézni; onét leg-bizonyosabban vehetem, akar itten, akar oda haza legyek.

Hát a' mi Diaetankrol mit irjak? – Mese! a' nagyat ama Actakbol ki fogja latni a' M. Ur. Még két héttel ez előtt majd nem mindennen által estek, az Indigenakat-is ki nevezték, a' Deputatiokat, a' ki a' jövő Diaetan dolgozzanak, ki tsinálták, – végre elő jött a' vallás dolga, a' K. Resolutio inarticulatioja. Nosza ismét háború! Két igen lármás Sessio-ba nem tudtak rajta meg egyezni, a Papság s némely catholicus, Statusok ellent álván az inarticulatiojanak, eleinte egészen, azutan qualificatioval ugy a' mint fekszik; a' mieink pedig stricte inhaerealvan. Már annak előtte megkeresték az Udvar nagy Deputatioval. Meg nem egyezhetvén ismét másodsor a' Kiraly Decisioja ala substernaltattott, hogy a' Resolutio ugy inarticulaltassék-é a' mint van? – Erre tehát ismét fel-mentek mind Cath. mind a' mieink, az Ipam munkalkodik ebbe leg többet, ott fen van ö Nagysága – és varják ö Felsege Resolutioját. Feltö hogy ez uttal változást szenvedhet ama első Resolutio; de ugyan tsak nem reméllük, mint a' Német, mind a' Magyar Ministerium, az az G. Balassa és Izdenczy, a' kiknek nagy az Influxussok, a' mi részünkön lévén. De ugyan tsak inter spem et metum vagyunk. – Az Országbéli articulusokkal-is fel mentek a' Nagyaink már 10–12 napja, 's varják rea ö Felsege Ratificatiojat. De ö Felsege beteg lévén, – apro himlőbe fekszik, – ez a' két dolog 's azzal az egész Diaeta igen hátraltattik. A' volt eddig a' köz vélekedés, hogy el jövőn a' Ratificatio a' Diaeta egy két Sessio-ba el végződik, leg-felyebb 2^{okig} psentis. Azomba most ellenkező hirt veszünk; Bétsbe más széll fuj. Az Udvar folytatni akarja a' Diaetat Martiussig vagy éppen Májusig a' Királyné Koronatiojáig, hogy ne kellessék ismét Augustusba más Diaetat tartani: minden fő dolgot nevezetessen a' Diaeta 's vármegyék Organizatiojat, most akarják el végeztetni, többit talám Deputatiokra relegálni, az azutan cum commoditate dolgozhatik 10–12 esztendeig, még más Diaetát érünk. E szerint tehát még itt kell ülnünk egy darabig minden akaratunk ellen; igen meg untuk már, allig van itt harmad része a' Statusoknak, ki Bétsbe, ki haza szökött, sokan abba hadták az ablegatiokat; még az a' Nagy hazafi, G. Fekete-is, farba rugta az egész Diaetat, s Triesztbe szökött a szeretője utan. Mondja ezt a' M. Ur G. Bethlen Lászlónak; – jo esmerösse, – tsudalni fogja.

Más egyébként hogy megy a' haza dolga? – Ugyan nem igen jól; az Udvar keményen kezdi magat viselni, 's bennünket rántzba szedni: máskép ideje az Anarchianak egy kis véget vetni tsak ne igen mohón és erőssen. Több kedvetlen datum van: p. o. egy Ráthony nevű nevezetes Fiscalis Regius, jeles eszü ember de presumtuosus, a' Dietan egy Regalista ablegatussa volt, 's ott nem igen védelmezte az Udvar Jussait, kevesset impertinenskedett-is, in spectio a' Magnasság ellen; ezt tehát ö Felsege a Cameralis Fiscalissagbol ki-tette; de hallom hogy ö Felsege eleibe menvén gratziat nyert, ö Felsege azt mondotta neki: der Königliche Fiskal hatte es Antweisen gegen die Königliche Rechte den¹¹⁰ übersetzen sollen.

¹¹⁰ [A másoló nem tudta kibetűzni.]

De más tisztségbe teszik, még pedig jobba. G. Sztaray Mihaly-is el vesztette a' vármegyét, Szaboltsot, 's Generalis Splenyi Gabornak adtak. De ez-is ö Felségéhez menvén, kegyessen acceptáltatott, 's jo ígéretet kapott. – Bihar Vármegyének administratort küldöttek volt vice praeses Brunsvik Josefet, ki-is introducaltatott; jól esett nekik; miért bolondoskodtak, azt az jó Urat G. Teleki Samuelt úgy Diszkonzoláltak. Most meg okosodtak, irtak ö Excelentiájának, erőssen hiták, de későn – a' Banderiumok ellen kemény parantsolat jött a' Consiliumra, a' neve-is el töröltették. E rosz! – A' fő vezérek B. Orczy László-is úgy tetik disgratziaba van, a' Kamara V. praesességét resignálta. Hát meg ez utan mi jön?

A' Babelt 's Ninivet olvasta tehát a' M. Ur. Nevezetes két munka azért küldöttem. Assecuralom hogy az iroja nem Lutheranus Posonyi Senator vagy Rector. Lám! Kalvinista Uraimék minden antipatriotikus munkat Lutheranosra szeretnék kenni. Bétsbe irták azt, a' köz vélekedés szerént egy bizonyos *Hofman*, vólt Pesti Profesor; de a' Status Canc. influxussara ennek egy nevezetes tagjatos szint azokat a' vádokat hallottam a' Nemzet ellen. – A' *Manch Hermaeon* iroját magam-is persze Lutheranusnak tartom de nem tudjuk az iroját, anonymus. De a' nem bolond munka, a' nagy patriotak-is betsülik azt, – a' factumok többnyire igazak, mind a Cath. a' protestansoknak meg monta az igazat.

A' Temesvári Rác Diaetarol aki kivan vilagostast a' M. Urnak ugyan egy különös Juspublicuma van, mellyett mi nem igen tudjuk.

Az Illyriai natio proprie ugyan a' Rác Nemzet. Melly 1691 Leopold 1. tertioja ala adta magát 's a' Török foldjeröl által jött bizonyos conditioi és privilegium mellett. Főkép a' vallasok szabad folytatasa és egy különös Teritorium excisiojat ígérték nekik 's hogy mind katonaskodjanak. Az elsőt meg tartottak, másikat nem, harmadikét rész szerint. – De hozájok tsapták magokat minden az országba lévő Greci Ritus non unitusok, 's velek egy corpust formálnak. A Leop. privilegiumba egy kis Constitutioja is kivan tsinalva: egy *Synodus Nationalis*; mely eddig az Ersekjek praesidiuma alatt 75. személyből álló vólt, 25 pap, 25 katona a' confiniumból; és 25 provincialista a' varosokból, a' 8 Diocesisből választva, – most pedig ö Felsége egy betsületes Magyar ember tanatsabol, 25 Nemes embert; mert vannak köztök sok földes urak-is, főkép a' mostani Temesvári Banatba: hozzája adott; ezeket ök nem akarták admittálni, 's utoljára-is tsak ultimo eresztették öket bé. – Ez proprie ugyan tsak *Synodus Ecclesiasticus* de a' privilegiumok szerint tractalhatnak benne olyan az egész Natioi illető dolgokat-is, – ambar ezt Mo. Theresia vége felé meg nem akarta engedni. Effélét tartottak ök gyakran, mind egy minden ött esztendőbe K. Commissarius jelenlétibe, főkép ha az Ersekjek meg holt, ujjat választani. Most-is ez adott rea alkalmatosságot: az Ersekjek, igen derék ember Putnik, épen meg holt; tehát a Succesora, választására indicaltattott. Minthogy most a' Monarchia minden legkisebb részetskéje-is minden régi jussait 's Constitutiojat reclamálja, úgy ök is, annal inkább hogy az udvar nekik favorálni 's talám provocálni-is latzatott, hihető hogy bennünket ijesztenek. El-is érték a' tzelt! – Hanem erre is a' mi böltességünk adott alkalmatosságot. A' Diaetaig nem vólt egyéb kívánságok, hanem hogy az Országba incorporaltassanak egészen, főkép hanem a' meg holt Ersekjek ebbe járt. A' vigre kívánták a' privilegiumok inarticulatiojat, 's a' Püspökjöknek Sessiot a' Diaetan. – A' Diaeta nem mondhatom hogy ellenzette vólna directa, de halasztotta 's

a' vallasbéli veszekedésekkel el ijesztette őket. Azután az Ersekjek meg halván 's Bétsbe sok igéreteket vivén, más húrt vontak fel, 's az incorporatio helyett excorporatiot kívannak. Fő kéréseik: 1. Separatum Territoriumot, a' Temesvari Banatot 's Dato. – 2 Bétsbe különös cancellariat mint M. Theresia alatt, de nagyobb hatalommal. 3. Militare confiniumbol valo az Idegen tisztek ki rekesztetését; 4. hogy a' Dézmát ne a' Papista Püspökjöknek, hanem a' magok Papjainak fizessék. N° 2. és 4. talám meg nyerik, a' más kettőt nehezen. Az elsőt-is csak pro forma urgealjak, leg inkább a' Katona Status. Generalis Papilla sürgeti; a' Nemzeti Status igen ellenzi, a' mostani új Ersekjek-is. Abból tehát semmi se lesz. A' többiből lehet, de bár lenne; nekünk Protestánsoknak velek kell tartanunk, úgy inkább bódogulhatunk. Itt az az Oratio mellyett a' M. Urnak küldöttem, nem mondatott in publico ott a' Synodus: hanem csak sciolus psumtuosus Racz iffju privatus munka. Otsmany, a' vadló! de az egész Nemzetnek nem lehet, tulajdonítani.

Mi-is Evangelicusok praesignaltunk már *Generalis Nationalis Synodust* 10 Julii Besztercze Bányára; ott erigaljuk ki a Consistoriumot, Jus Ecclesiasticumot ki tinaljuk. Nekem kell ebbe leginkább munkalkodnom: mert az egész Magyar Országgi Ecclesia Generalis Vice Inspectorának tettek. Sajnálom hogy jobbra nem tudtak akadni. Szeretném az Erdélyi Ref. Eccl. Constitutiojat jobban tudni a' matrimonialis Judiciumokat a partiálisokat hany es milyen személyből allanak.

A' M. Ur vagy Proff. Szatmari Ur segíthetne benne: a' kit különösen köszöntöm.

El várván a' M. Ur baratsagos tudóságait, 's ajánlok igaz baratsagaba maradok különös tisztelettel engedelmes Szolgája a' Meltosagos Urnak

B. Prónay Sándor

Én a jövő héten le akarok menni haza, de ha a Diaeta tart vissza jövök.

Sogorom G. Teleki László e' múlt kedden fogott Pestről el indulni Kolosvárra.

93. Batsányi János – Aranka Györgynek

Kassa, 1791. január 6.

[Korabeli kézirat]

Méltóságos Úr!
Nagy jó Uram!

Hazai Litteraturánkat illető dologban hazafiúi bizodalommal jövök Nagyságodhoz. Botsásson-meg, ha isméretlen létemre alkalmatlan találok lenni váratlan levelemmel.

A' múltt őszel, Pozsonyba a' koronázásra akarván menni, fel-rándúltam Bétsbe. Egynéhány hétig ott mulatván, kezembe ad ott-lakozó jó barátom, Görög Úr, olvasás végett egy munkátskát, mellynek homlok-írása imez volt: *Nem vagyok Nyughatatlan 's a' t.* Nekem ez különösen meg-tetszett; 's nagyon örültem, hallván, hogy *Schlötzer*hez német nyelven ki-küldetett légyen. Kértem Barátomat, hogy adná-által nekem-is annak mássát. Meg-tselekedte; 's most kezemnél van. – Isméri Nagyságod a' *Magyar Museumot*,

és az azt-író Hazafiaknak szándékokat; annyival-is inkább, hogy abban tulajdon maga szép versei-is benne vagynak. Ebben szeretném az említett¹¹¹ jeles munkátskát közre botsáttani. Nem szükség it¹¹² meg-mutatnom, mely hasznos dolog legyen annak kiadása. Jól isméri Nagyságod Hazánk'fijait, 's tudgya, hogy szü¹¹³ségek vagyon az olyan elmékedésekre. Azonban: a' bölts Szerzőnek híre nélkül ki-nyomtatatni nem aka¹¹⁴tam, 's nem-is illett vólna; de, az időnek mostani környülállásra nézve, talán nem-is lett vólna tanátság; ha bár azt az itt-való jó Censura nem ellenzette vólna-is. (mert ez olly engedelmes, a' milliyent tsak kívánhatunk.) Kérem azért Nagyságodat, méltóztassék a' mondott mu¹¹⁵kátskát újra elő-venni, benne a' szükséges változtatásokat meg-tenni, 's hozzánk a' Museum' számára hová hamarabb által-küldeni. – A' *Bé-vezetés*, mely a' két Ország között való *parallélát* meg-előzi, az akkori időkhöz képest meg-jobbíthatatlan. Úgy itélném tehát, hogy igen keveset kell abban most-is változtatni; tsak annyit tudni illik, a' mennyire az idő, és a' közre-eresztésnek helye, módgya, és tzéllya változott. Külömben az egész munkátskát úgy méltóztassék Nagyságod intézni, hogy mennél rövidebb 's tömöttebb legyen, és a' Museumban-is felette nagy helyet ne foglallyon. De mind ezeket maga fogja Nagysád leg-böltsebben által látni 's meg-itélni.

Igen kedvesen vennők, ha egyéb munkájival-is méltóztatnék Nagysád a' többször- említett Museumot gyarapítani. Reménylem, el-jött már a' Második Kötetnek első Negyede, melyet itt Kassán botsáttánk-ki, Nagyságtokhoz. Kolosvárra 12. nyomtatványt küldöttünk *Bójer Úr* Ex-Jesuita által, még a' múltt nyáronn. Igen szeretném tudni Nagysádnak ítéletét iránta; és az én darabjaimra nézve (ketteje alatt nints ki-téve az egész nevem, de az írás módgyának egyenlőségéből, nem kétlem, meg lehet ismérni) különösen ki-is kérem krízissét; ha annyi időtskét nem sajnálna reájok szánni. Nagysád' ítélet-tételét, akár-melly kemény lenne-is az (mert azt óhajtanám) mint illik, igen nagyra fogom betsűlni; mert tapasztaltam némelly leveleiből, hogy azon kevés-számú tudós Hazafiakhoz tartozik, kik a' Magyar tudományos dolgokról illendőül 's annak rendi szerént ítéelhetnek. Mivel nem lehet azt tagadnunk, hogy igen kevés bir közöttünk mind elegendő értelemmel 's jó ízléssel, mind pedig az igazságnak kimondására meg-kívántató mértékletes egyenességgel.

Ezen leveletem Kolosvárra igazítottom, olly reményességgel, hogy ott fogja találni a' Gyűlésen Nagyságodat. Kétség kívül ott lészen Mélt. Báró *Nalátzi Úr*-is, kit *Bárótzai Sándor* barátomnak ditséretiből, és önnön maga' fordításából, úgy-mint *Eufémiából*, igen nagyra betsűlök. Méltóztassék Ötet Nagyságod nevünkben tisztelni, és kérni, hogy adgyon ő-is valamit Gyűjteményünkbe. – *Comminge'* fordítását, melyről az Eufémiához való szép elől-járó beszédében emlékezik, én még nem láttam; vallyon, hol nyomtatódott-ki, és hol lehetne meg-kapni? – Vagy talán még nem-is jött nap-fényre? –

Mélt. Gr. *Teleki Ádám Úr*, Ó Excellentiájával, vólt szerentsém szóllani Pesten. Igérte, hogy nem tsak a' maga' munkájit fogja velem közleni, hanem több más érdemes Erdélyi Tudós Urakat-is fog ösztönözni, hogy szaporítsák Museumunkat. Nem tu-

¹¹¹ <szép>

¹¹² [A szó vége nem látszik, a lap széle hiányos.]

¹¹³ [A lap széle hiányos.]

¹¹⁴ [A lap széle hiányos.]

¹¹⁵ [A lap széle hiányos.]

dom, hol légyen most. A' Gyűlésről nem fog el-maradni, kétség kívül. Nem méltóztatnék Nagysád Őtet-is emlékeztetni betses ígéreterére? –

Ditsekedhetünk azzal Nagysádnak, hogy sok nagy Hazafiak kezdik Gyűjteményünket szép munkátskájikkal gyarapítani. M. Gróf *Teleky József* Úr, Ő Nagysága, e' végett már minden verseit kezemhez adta. Közöttök vagyon az a' darabja-is, mellyben Nagysád' verseiről való ítéletét olly szépen 's nyájasan meg-mondgya. Kezemenél vagyon még azon nagyobb munkájának eddig el-készült része-is, mellyet¹¹⁶ fiatskájához intézett, imígyen kezdvén:

Ártatlan Tsetsemő! kis alak Magzatom!
Mít érzek ha látlak, jól ki nem mondhatom.
Két olyan indulat, melly együtt nem lakhat,
Érzékeny szívemig majd egy erővel hat.
Bánat 's öröm rendre körülöttem vagynak,
De, mellyik erősebb, kételkedve hagynak. 's a' t.

Mélt. Gróf, 's Generalis *Gvadányi János* Úr, a' *Pölöskei Notarius'* szerzője, hasonlóképpen adott holmi kis darabokat, a' *Museum'* számára. Igaz Magyar-lelkű Méltóság ez. Pozsonyban vala szerentsém meg-ismérkedni vele; hol majd két hetet töltöttünk együtt. Talán isméri¹¹⁷ Nagyságod-is személylesen Őtet? – Híres Muzsikus, jó Tántzos, bátor Vitéz, nyájas Poéta. –

A' Pétsi Nagy-Prépost, 's Szerbiai Püspök, ama' nagy-lelkű Hazafi, *Nunkovits György* is hozzánk állott; de íme! az irigy Halál meg-fosztta tőlle. Melly igaz keresztény szívvel birt légyen, ki-tetszik tsak onnét-is, hogy *Henriást* fordította. A' Négy első könyvvel már készen volt. Olvasta előttem Budán. Mondhatom, hogy sokkal szebb lett volna *Pézteli Úr'* fordításánál.

E' napokban íra hozzánk *Bessenyei Sándor* Úr, Dragonyos Kapitány, és Györgynek testvér bátyja-is, Somogy Vármegyéből, holott most téli szálláson van. Társunk kíván lenni, egy *Márfy* nevű kedves baráttyával egytetemben; kit-is felette nagyon ditsér. Ez, *Generalis Perceptor* Baranya Vármegyében. Bessenyei Sándor Úrnak velünk közlött verseiből ide írok vagy két párt, hogy ítélhessen rólla Nagyságod:

Bóldogságomat én tsak abban találok,
Hogy-ha lelkem tsendes, mikor meg-visgálok.
Egészség, szép asszony, jó barát, bor, kenyér,
Az egész Világnál 's kintsénél többet ér.

Láttya ezekből Nagyságod, hogy a' meg-nevezett Uraknak, 's több más érdemes Hazafiaknak segedelmekkel, fő-képpen ha Erdély' részéről Nagyságtok-is segélyteni fognak ('s hogy ezt tselekedni méltóztassanak, újjolag aláztatos hazafiúi bizodalommal kérem Nagyságtokat) idővel annyira vihethnök Museumunkat, hogy a' Magyar Nemzet-

¹¹⁶ <...>

¹¹⁷ <is>

nek-is lenne olly egy *Periodicum litterarium Productumja*, mellyet némelly idegen *Journalok*nak alkalmasint ellent állíthatna. Azt az egyget fájlallyuk leg-inkább, hogy a' költségnek szűk volta miatt nem adhattuk szaporábban közre egymás utánn Negyedeinket. Még mindez ideig sem találkozott a' gazdagabb Uraságok között, a' ki egy néhány száz forinttal elő-mozdítottani kívánta volna igyekezetünket; holott, fájdalom! a' Bándériomok tizfraságira negyven, ötven ezreket sem szántak ki-adni. – Most azon vagyok, hogy annyi költséget szerezhessenek öszve, hogy egy esztendő alatt négy negyedet lehessen nyomtatatni, s a' vevőknek postán meg-küldeni; valamint az idegen országai Journalokkal szoktak tselekedni.

A' fel-állítandó *Tudós Társaságnak* dolgát a' Gyűlésen akarják fel-venni a' Rende. Én Pozsonyban személyesen voltam eziránt a' Királynál. Szokása szerént, igen kegyesen fogadott, s jó reménységet nyújtott. A' bé-adott, s újjonnan ki-dolgozott *Planumot* már által-is küldötte a' Fijának, Nádor Ispányunknak. Ez különösen meg ígérte, hogy tellyes igyekezetével rajta lessz, hogy benne-vetett bizodalmunknak sükere légyen.

Többnyire, midőn az egész titulussát s lakó-helyének nevét magamnak aláztatson ki-kérem, vagyok

Nagyságodnak

alázatos tisztelő szolgálja
Batsányi János mp

Kassán, Böld. Assz. Hav.

6^{dik} napj. 791¹¹⁸

[Borítékon:]

Pecsét

de Vienne

Méltóságos

Aranka György Úrnak

Tokaj

Kolosváratt

94. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek
Alsóregmec, 1791. január 7.
[Korabeli kézirat]

Örökös Barátom!

Mindenek felett öllelek kedves ajándékodért. Nem mertem soha reményleni, annak ki-nyomatódhatását, és vajmi nagyon óhajtottam azt. Egykor azt is fel tettem vala magamban, hogy epitomisálom, és tsak a' velejét, még pedig mitigálva tészem-bé Orpheusomba; s meg lehet, hogy még e' szándékomat tellyesítem is. De Barátom, a' melly meg betsülhetetlen munka az belső érdemét tekintvén, olly boldogtalan az a' köntös, a'

¹¹⁸ [A levél tetején Aranka kézírása:] Válaszoltam 23dik Jan.

mellybe öltöztetett. Kötelességem is hogy azt előtted meg valljam; de ha kötelességem nem volna is, meg vallanám mert bízom hozzád. – Imé jegyzéseim. a' titulusnak így kellett vala lenni: *Az anglus és M. Igazgatásnak egyben (egybe) vetése.*¹¹⁹ *Quies in loco per ben, motus in locum per be* exprimitur. Ennél tsalhatatlanabb Törvény nints. Az irtóztató sok orthographiai hiba. *tettzet* pro *tetszett*, – *eröss*, pro *erős*. – *vadnak*, pro *vagnak*. – *úttján*, pro *útján*, – *közül*, pro *közzül*. (*ezt a' megjegyzésit, ezt in sing. jegyzésit in plur.* Noha tudom erre mit lehetne mondani. – Király pro Király, a' *fejibe béferjen*, pro *fejébe férjen*, ecce pag. 2. lin. 23. *egybe* vetvén, nem *egyben* vetvén. *Mongyák*, pro *mondják*. Látod é édes Barátom mitsoda nagy botlásra¹²⁰ jut az ember, ha a' le írásban, Bacsányiként, nem a' derivatiót, hanem a' hangot veszi vezérül. Oktalan ember vólnék én akkor, ha én azt vélném, hogy néked szükséged vagyon az én útmutatásomra, holott én tégedet grammaticai tekintetekben is felette betsüllek: de az tsak ugyan igaz, hogy illyetén bukásaidat látván, érzem hogy te is egygy vagy azok közzül, a' kik az illyekre azt mondják, das ist Pedanterey, Schulfuchserey. Pedig úgy é igaz az, hogy a' ki Litteratornak akar tartattatni ki neveteti magát ha a' lovat *aeqvusnak* írja? ámbár az¹²¹ eqvus az aeqvussal egyformán hangzik. De hagyjuk el ezt. – Úgy, én néked egyszer egy ilyen Schulfuchsereyjal tellyes Levelet írtam, 's azt tudakozám, miért vagy Ellensége a' MINDÉGnek. Te erre nem feleltél. Felelj kérlek, és mond-meg, miként mondják Erdélyben a' *mindéget*,¹²² a' *Semper*-t, midőn az egyebet teszen az *Omni tempore*-nál. – Hidd el Barátom hogy én sokkal fellyebb szeretlek téged mintsem hogy alattomban akarhassalak meg-szűrni, akár melly tsipős légyen kérdésem.

Teli volt illy fertelmes hibával Író Deákod által le-másolt Juliad is. El nem tudtam rajta menni, 's ha valamely gyönyörű expressio alatt e' szót *aszt* így letem *aszt*, vagy a' *tsak*-ot így *csak*, vagy az *adjá*-t így *adgya*, 's *haggnak* a' *hadj*-ot, káromkodtam az Ostobának esztelenségén, 's el-vetettem a' könyvedet. Kitisztítottam tehát, 's által adtam Cancellistámnak, hogy írja-le 's abból nyomtattattam. Azt merem állítani hogy több Aesthesissel még könyv nem jött-ki M.Országon, mint a' hollandiai papirosra nyomtatott Júlia. – De bezzeg meg is próbálja patientiámat Ellinger. Augustus ólta dolgozik rajta. Tegnapelőtt vevém Prof. Aszalay Levelét, írja hogy hólnapra bé-küldhettek érte mert sürgettem hogy leg alább 200. vasárnapig melly holnap után lessz el-készüljön. Kedden indúlok ÉrSemjénbe Bossányi Ferentzné Nagy Anyámhoz, onnan bé megyek a' Debr. Vásárra, 's útnak indítom hogy vehessd egyszer. Bár hólnap induló emberem hasztalanul né járna értek!

Ugyan azon alkalmatossággal vissza küldöm Budai Basádat, 's a' Napnak 4 részeit. Verseidnek nálam volt egy kötetét parantsolatod szerint le-küldöttem B. Rádaynak. Azokat Tőle várd.

Valeriát és Scipiot nem láttam. De el-képelem melly rossz lehet, ha rossz; Az én kezeim közt is van most egygy: Szerentsés florentziai vagy is de la Valle Olasz Grofnak Történeti fordítá Kép Gejza László. Hogy az Istenek töressék-el a' kezét! – Scipio és

¹¹⁹ <Motus>

¹²⁰ <meg>

¹²¹ <szint>

¹²² <mi>

Valeria felől gyönyörű a' szándékok. Jegyezzd-fel kérlek a' mi neked nem tetszik, én is fel jegyzem, 's hasonlítsuk-össze. Vires collatae multum possum.

Horváth Ádám fél óratis beszélt a' kis palatinussal, de nem a' Litteratura felől, hanem valami Jóság eránt, 's bútsúztakor a' tarsolyából ki-vonja a' Nyári éjtszakáit az az Astronomiát versekben 's praesentálja neki mint első magyarnak. Igen kedves vala az ajándék. Már nyomtatják.

Pesten a' *Nagyszivűség*nél (□ Magnanimitatis) nevezet alatt jövének ki 3 kis darabok. 1. A' veres Barátnak elmélkedései a' Templom Düledékjei közt. ford. De la Plume. (Nagyváti János) – 2. A' Vallás tserelés. ugyan ő általa. 3. L'horoscope de Pologne. Ez mind a' Nagyvátié. Ez az ember mintegy 35 esztendő ember. S. Pataki Calvinista Deák, 's Losontzi conrector vala. Onnan mint az ifjú Mótsárinak nevelője le mene Pestre Philosophiában doctorisáltatni hogy concurrálván pro Cathedra Philos. papista oskolában Professor lehessen. Egy sok tehetségű derék ember. Kőműves. – Fordításai jók, de sok grammatica hibája van, mert írni tsak most kezd. Illyen az arra helyjett, az árra cum accentu. – szeleje pro szőlője, etc. E vala az a' kire Révai reá bírta a' M. Társaság eránt való plánum ki dolgozását.

Nekem újságaim nintsenek. Ide haza ülök 's a' mit a' Budai Deák, 's Bétsi két Magyar Ujság ír, 's két Diaetan lévő Testvér Ötsém, tsak azt tudom. A' Pruss. Király Antimachiavelljét fordítám le, most pedig az Abel halálát. Egy gyönyörű három esztendő¹²³ tseh kantzától nevelt ménylovat tanítgatok, melly a' minap a' fejemet kökerítésem ajtajába úgy oda vágta, hogy a' tselédem szedett-fel, külömben irtatok (exstirpari curo) és jövő tavasszal építetek Széphalmon, Regmetzhez egy fertálynyira. – Be bóldog az édesem qui procul negotiis paterna bobus exercet rura suis!

Ez a' köszöntő reménylem tetszésedre lessz. Irta Ujhelyi DAYKA GÁBOR, Egri kis pap.

Erzsébet ha neved nyárban esett volna:
Súgárral a' Nap¹²⁴ néked meg hodolna.
Öröme derülne Egernek tájéka,
Uj fénybe borúlna Erzsébeth hajleka.
Most, midön el hagyta előbbi járását,
'S Nyilas jegye felé vette útazását
Mást nem tehet hanem a' telet enyhíti,
'S a' mennyire lehet napodat szépíti.
O ha én Nap volnék! téli karikámat
El-mellőzvéfn futnám tavaszi pályámat.
Városunkra vidám világot hintenék,
'Tsendes lakhelyedre öröm fényt öntenek.
Ablakodon által sugárom bé hatna,
Játszozozva majd itt, majd amott múlatna.

¹²³ <mény lo>

¹²⁴ <bár...>

Majd szemeid tüzét, majd rózsza színedet
 Tsókolná, 's azonban meg-lopná kebledet.
 'S enyelgene, míglen a' Napest¹²⁵ el jőne.
 'S utolsó sűgárom a' szívedre lőne!

Elj kedves Barátom szerentsésen, és vígasztald meg magánosságban élő Barátodat leveleddel ismét. Gr. Gyulay Ferentznéről keveset írtál. Nem írtad hogy szépnek, jónak találtad é? Elj barátom boldogul

Regmetz. 7. jan. 1791.

Kazinczy

95. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Slávešti, 1791. január 21.
[Jancsó Elemér másolata]

Kedves édes Bátyám uram!

A mit irok ez valóságos relatio. 22dik Xbr. (december) az Muszka Generális R. Sz. B. Groff Suwarow által, meg vévé Ismaelt, kétszer vissza verték az Törökök az Muszkákat, de harmadikszor meg hágák az Bástyákat, 14. Ezer Török, aki Katona volt ott maradt, az Comandirozo Bassákkal együtt, és 6 Ezer lakos, de az nevezetes emberek közül sokann fokságba estek, 200 egy néhány ágyu, s minden munitio. Az Muszkák közül az kétszeri Retirádaba 4500 meg holt, 1000 ember sok Tisztekkal és Generalisak is köztök vadnak sebbe estek, így dolgozik az Muszka, s már az Gyilkos Wárnáig ment, és actu benne van, de Gyurgyo háta megett Ruscsuk nevű Török Várost meg szállotta. Már honnan kap az eleséget t.i. Gyurgyo, az Isten tudja. Talám ekképpen hamarabb meg kaphatya. Hogy lesz az Congress is ekképpen Ftistofba [!], holott az Muszka már oda nem messze van, elég az hogy az Békességről valo álmodozás megszűnt, ámbár még mi nálunk az Armistitium szorossan observáltatik de minden egyéb dolgok tsak az Háborúnak folytatását bizonyityák, és még ugy hirlelik, hogy tsak egyedül Magyar és Horváth Truppok által, az Németek pedig másuvá alkalmaztatnának, és így ha az Proprietariusom ki nem tur innét, mint azon éjjel nappal igyekezik, talám nékem is lesz szerentsém Drága Kedves Hazámnak meg bizonyítani, hogy én is tőlle származtam, ha nem lehetne pedig, in rebus tantis, et voluisse sat est, mert nem merek semmi bizonyost mondani előre, ámbár reménségem nagy van, hogy igaz ügyem világra kerül. Olyan nyomoru ország most ez az Havasalfölde, hogy nem lehet képzelni, kivált az szalonna, és egyéb szükséges élis dolgából, mivel Makk az idén nem volt, az sertés igaz hogy sok, de az nem enni valo, még tsak hire sints az hizott sertésnek, Mamaliga van, de kevés, Waj, Turo, szárnyas állat felette drága, de nyul annyi van, hogy tsak szalonna sok volna, mindennapi petsenye lehetne. Én holmi szükségemre valo Lisztet, szalonnát, Füstös Hust, még Lengyelországból hoztam, s mostis van még, hogy lesz ezután az Isten

¹²⁵ <le me>

tudja. Az embereket nem lehet mondani hogy szegények, de el van rakva mindenk s nem is lehet másképpen, tsak az minden napi Hust, alig tudom tőlek elé szerezni, 2 font és $\frac{1}{4}$ ez az oka, 4 és 5 poltura, e mellett tsak az Profiant, s egyéb semmi, akinek más modja nints benne, az az hitván felette hitván bor, még az Széki bornál is ezerszer alábbvaló, valamivel jobb mint az Erdelyi Csiger, 8 poltura okája, ez valamivel több mint egy Kupa, azért itt csak az Romai maner szerint kelletik élnünk. Az Pálinka, az ide való olyan ros, hogy nem képes inya, a mit Lengyelorszagbol hoznak, mivel ide tsak 100 mértföldnyire van, 1 R. forint okája, azért azt minden ember nem kaphatya, de igaz az, hogy semmi féle időbe nékem ez az ország nem tetszik, mert én hideg országhoz szoktam, és merem mondani, hogy most az oláhok ujj Esztendeje napján, midőn est időn itt olyan meleg van, hogy itt minden ember, és Asszony meztláb egy ingbe sétálhat, azért nagyon őrzöm magamat ettől az aertől, mert én ehez nem szoktam. Ez ám az föld, akiről irhatya Horatius: – *Wer ub longum, tepidasque praebet Jupiter Bruma via*, én ha élne is, nem irigyelném tőlle. Elég az, hogy midőn Kedves Daniel Bátyám uramot, Kedves Házával, és Másokat hasonloképpen felette tisztelem, magamat Drága Atyafiságáb(an) ajánlom, és maradok Kedves édes Bátyám uramnak

alázatos szolgálója
Aranka (Ferencz)
Fő Hadnagy

Szlavesti 12. Januar 791.

Dániel Bátyám Uram kérem ne nehezteljen hogy ö Kegyelmének nem irhatok különösön, hiszen minden levelem szolgáljon oda is.

NB. azon hires Lovász nevű Kapitány Ur alatt vagyok, aki nékem emlegette hogy Bátyám uramékat volt szerentséje látni. –

96. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek
Érsemjén, 1791. január 24.
[Korabeli kézirat]

Er-Semjén, Biharban, Jan. 24d. 1791.

Kazinczy Arankát öleli.

Ezen hónap 13-dikán Regmetzről ide hoztam egy Juliáddal meg rakott nagy nyalábot, hogy azt a Debretzeni Sokadalomkor valamelly Kolosvári Szekeresre reá bízhasam: de az akkori rossz út miatt Erdélyi Kereskedők tellyességgel nem jelentek meg Debretzenben, és így az itt marada. Bé-hordám¹²⁶ Váradra is, honnan ma jövék vissza, 's ott sem tsinálhattam neki lábat, 's már éppen egy hollandiai papirosra nyomtattattat postán akartam neked meg küldeni, midőn egy itt lakó Földes-Ur jelenti hogy Zilajra induló félben van, oda szívesen el-viszi, és a nyalábnak lábat is tsinál. Által-adtam tehát, még pedig olly reménység alatt, hogy akkor, a midőn az eggyet postán vehetted

¹²⁶ <tegnap>

vólna, az egész nyalábot venni fogod. Van ezen nyalábban 90. nyomtatvány író papirosra nyomtatott, 30. pedig hollandiaira, 's Orpheusomnak azon darabjai, a' mellyeket, a' mint gondolom, nem láttál. – az Orpheus darabjai és 10 holl. pap. nyomtatott Julia ajándékban mégyen. Első alkalmatossággal küldök hasonlóképpen ajándékban 100 ex. Juliát író papirosra nyomtatva; most pedig azon kérlek hogy ezeket a' 90 exemplárokat író papirosra p. 15 kr. az az öt garasával, adasd-el; – az el-adni maradt 20 holl. papirosú nyomtatványt pedig 40 krjával.

90 ex. druckpap. p. 15 xr. = 22 f. 30 xr.

20 ex. holl. pap. p. 40 xr. = 13 f. 20 xr.

35 f. 50 xr.

Nagy disproportio van a' holl. papirosúaknak árrok közt és a' druckpapirosúaké közt: de azt kell meg-gondolnod, hogy a' holl. papiros kötését 14 frtjával fizettem; – osztán azok a' kik látják ennek szépséget, azt nem difficultálhatják; – 's kevés exemplár nyomtatván holl. papirosra, annak árrát bátran emelhettem.

A' holl. papirosúak közzül, belé számlálván a' Te 10 exemplárod is, 40 explrt osztottam el ingyen. és így el-adni való tsak 60 marad: annak húszát Erdélynek tartottam, fel tévén azt, hogy Irója einheimisch levén ott, azon még inkább fognak ott kapni, mint itt.

Most tehát kérésem tsak az, hogy a' mi pénzem ezekért és a' Messziásokért kezeidnél ösze-gyürend, minél hamarább küld a' Kassai postán által erga recipisse hozzám: mert reá szükségem lessz, ámbár Júliáért Ellinger még Augustusban ki vagyon fizetve.

Eggy Barátomnak Tiszt. Fazekas István Urnak Diószegen Semjén és Várad közt magam adtam által Júliádat mikor Váradra mentem. Vissza jövőben azt mondotta hogy fordításoddal contentus; de a' munkára haragszik, mert Júlia a' Helden, a' ki szemtelen kurva vólt. – Ugy de nem kurva az *Aranka Júliája*, ha a' vólt is a' *Római*. – – Mit mondhatott vólna erre? Herbam mihi dedit.

Gróf Gyulai Ferentznéről igen keveset írtál. Szeretném tudni, ha esmered é közelebbről és mint tetszik? Nem írtál é rá egy kis epigrammai rövidségű *élogot*.

Bihar Vgyében 7. Praenumeránsom van a' Messziásra. Ennyit ott nem reményltem, mert Várad nem olvas semmit, leg kevesebbet pedig Messziást, az az Epopaeákat. Ugyan hogy szoktassuk Polgártársainkat az olvasásra, ha 1790. sem tudta őket reá szoktatni!

Tudósíts édes Barátom, mitsoda foganatja van az Apollóban való hitnek Erdélyben, nevezetesen Kolosvárt? Olvasnak é ott? 'S mit leg inkább?

Ha te nékem Czidet, 's B. Bornemizának az írásait meg-szerzenéd 's meg-küldenéd, új jelének venném barátságodnak. Itt azokat kapni nem lehet.

Élj boldogúl édes Barátom és szeresd mint eddig

Kazinczidat.

P. S.¹²⁷ Parínid, Basád és Nyelved itt maradának. Itt fogom Semjénben hagyni petsét alatt hogy első alkalmatossággal vehessd.

¹²⁷ <Juli>

97. Prónay Sándor – Aranka Györgynek
Pozsony, 1791. január 25.
[Jancsó Elemér másolata]

Pozsony 25^a Jan. 1791.

Kedves Baratom!

E' múlt tsütörtökön vissza térvén a' Diaeta helyére egy három heti koborlásból, itt kaptam a' Mlsgs Ur levelét dd. 2. Jan. 's ugyan az nap a' postarol vettem a' másikat-is dd. 6. Jan. Nagy köszönettel veszem a' Mlsgs Ur szives baratságot, a' mellyel engemet a' Dieta folyásáról olly rendesen és circumstantialiter, a' protocollum Extractussával tudositani méltoztattik. Valojába mintha ott ülnék. Nagy örömel olvastam ezen két levelet; de annal inkább sajnallom hogy az előbbeni leveleit a' Mls Urnak, a' tudositások kezdése, nem jött a' kezembe: mivel gondolhatom hogy az első három Ülések felől-is eképen tudositani méltoztatott: azonba nem vettem, hihető alól akadt meg, de reménlem el-nem vesz.

Már ez előtt olvastam a' M. Kurirba, hogy a' Gubernatort A Presidenst 's az Itélő-Mestert uj választás nélkül meg tartottak. Tsudalom hogy erre olly könnyen rea vették a' Statusokat; ambar látom, hogy ezt a' Regalistak egy része ellenzi. – Rosenfeld éránt látom nagy vételkedés van Gr. Béldi miatt, de ez a' lap is offensionis el-fog mulni, mert Rosenfeld Bétsbe marad, az Erdélyi Cancellarian primarius Consiliariusnak mint egy vice Presesnek, ugy hogy nem fog szorulni a' Fog.földi Főkapitányságra. – Látom, az Urak-is kitsinségeken törődnek 's egybe vesznek, mint az a: „Nos Gubernium et Status.” Nekem másképp meg vallom éppen nem tetik az Urak Constitutiojaba az a' relatio, a' mellybe van a' Gubernium, a' Statusokhoz: mind az, hogy a' Gubernium mint egy különös Statust formal, mind pedig hogy annak az¹²⁸ Tagjai, az Ország java, nem ül mindétig a' Dietaba. Én részemről nem lettem volna Patronusa a' Gubernialis Nevezet és Petsétnek a' Hitel levélbe. Másképp se nagy kárt, se nagy hasznot nem látok benne. – a k. processusok, a' mint az Ujsagból láttam, szinte a' mieink. Valjon millyen szivvel vették az Urak? – Ugy tartom, mind a' két Dietanak egy lesz a' Systémája 's ki-menetele: tudni illik hogy a' Dieta bomolván más Dietaig Országos Deputatiok dolgozzák ki a' k. processusokba foglalt Materiakat.

A' mi Dietank 10. Dec. el-aludott és tsak 22^{dik} Jan. ébredt fell. Ezen hoszas alluvásnak leg-inkább ő Fgsge betegeskedése volt az oka, 's ő Fge eleibe gyúlt Dietalis Objektumok 's representiak sokasága. Ezekre való nézve tsak az uj esztendő után tartattak a' Conferentiak Ferentz főh. Elöl ülése alatt; az Ország részéről jelenvalának a' Palatinus, Primas, Cancellarius, Judex Curia, Personalis és ref. Pásztor; az Udvar részéről pedig másakkal együtt, főképp Spielmann és Izdentzy. Mondjak hogy mint F.H (herczeg) Ferentz mint a' Palatinusunk ugy viselték magokat mint Pártfogoink. – A' múlt héten el-jövének Bétsből a' Nagyaink egy rekes resolutióval 's felelettel, a' mellyek a' mult szombati 's tegnapi Sessiokba publicaltattak. Most nyomtattanak 's az alatt a' Circulusok tanátskoznak hogy mi tévő legyenek, sürgessék-e tovább a' Postulatumokat vagy conc-

¹²⁸ <Individumau>

ludáljak a' Dietat, – 's hogy tractaljak Deputatioba e', Circulusokba, vagy Mixta Sessioba. Ebbe az utolsoba, a' mellyett annak előtte olly nagy erőszakkal kivánták a' Statusok, most belé tsömörlöttek; irtóznak tőle. Az okosabbaknak az a' gondolatja, hogy a' mi éránt ezekbe a' Feleletekbe, az Ország az Udvarral meg egyezett, azt hozzák articulusba, a' mibe meg nem tudtak egyezni, azt most tovább ne sürgessék, hagyak a' jövő Dietara, a' Deputatiokat rendeljék ki 's oszoljanak-el. És hogy-is lesz azt tartom. – A' Király jóva hagyja egészen azt a' Sythemáját a' Dietának, a' kilentz Deputatiok ki-rendelését; hanem az időbül ki fogyván, 's ezek a' sok munkák Augustusig el-nem készülhetvén,¹²⁹ a' Dieta tartását jövő esztendőre határozza ö Fsge.¹³⁰ Az egyéb feleletekel nem igen elégednek meg a' Statusok: – sokra accedált ö Fsge, sokra nem. Semmi újságra, 's maga hatalma meg kissebbitésére nem accedal ö Fsge; – azt nem-is lehet tsudálni; mint p. o. de Crimine Constitutionis Nationalis Propositione Statuum, ad officia regnicolaria. De a' mi törvényes 's az Udvar hatalmat nem kissebbiti, arra rea áll ö Fsge. Többi közt a' nem tetszik, hogy az Urbariummal együtt a' parasztság kortsmaalását és az Officiosus Napokat, a' jövő Dieta meg határozásáig, meg akarja az Udvar velünk tartatni. E nem hiszem hogy succedaljon; de az örökös Jobbágyság el-törlésén meg egyezett már mind a' két rész. Ezt az objectumot szeretném el-inkabb hallani az Erdélyi Dietan; ott nem megy olly könnyen, tudom. Többi közt panaszkodik a' Király az Országnak Arad vármegye ellen, a' melly a' K. propositiokat kezekhez vévén, ezeken, minden vármegyére circularist küldött 's keményen irt, mondvan hogy azok az Ország elnyomattatására tzéloznak. Ö Fsge igen nehezen veszi 's a' Dietanak ugy adja fel, mint a' Dieta ugy mint a törvény tevő hatalom Jussaiba való Involatiot – Vas vármegye-is a' religionaris Res. ellen egy igen kemény represatiot küldött ö Fsgehez 's más szomszéd vármegyékhez-is. Ezt-is nehezen vette ö Fsge, 's a szombathelyi Püspököt Szilyt, a' ki faktorának tartattik, maga ö Fsge személyesen keményen meg dorgalta. –

A' vallás dolgán szerentsésen által estünk. Istennek hálál az Udvarnak leg-alább. A' Deputasaink az az ő Nsga az Ipam a' többekkel mindég az alatt Bétsbe vóltak, tsak e' napokba jövének haza 's tegnap publicaltattott a' második Resolutio. Az első meg változott ugyan, de nem kárunkal, tsak némelly szép expressioknak ki-kellett maradni a' papok miatt: u. m.: *que recepta, Caput Ecclesia Evangelica; Ecclesiastici*; de a helyett betettek: – non obstantibus privilegis L. 2 Citatum és két régi fundatiónk solvaltattak. A' Transitus változott, úgy hogy minden Casust a Cancellarianak repraesentalni kell, – a' talám jobb az elsőnél. A formajaba – egészen változott, mert nints is forma Resolutionis mint az első, hanem in forma Articuli; ezt nem kis nyereségnek tartom. Mindenütt Evangelici nevezettünk és Ecclesia. – A' mikor el-olvastattott senki sem szokott hozzá; mi se applaudealtuk, ök se contradicáltak. – Reméltük hogy már sok baj nélkül fog inarticulaltatni; de a' papság ugyantsak protestatiohoz készül. – Mig ezek Bétsbe folytak, az alatt itt holmi irasotskak jöttek-ki, leg-nevezetesebb: – *Declaratio Catholicorum qui ad Conventum Catholicum non influaerunt et instantiam non subscripserunt* – Ennél mérgeőbb irást a' papság ellen gondolni se lehet. Iroja *Abaffy Ferentz*, Arva varmegye követje, Catholicus; de egy ollyan ember, hogy a' National Assemblében Mirabo mel-

¹²⁹ <ez idén>

¹³⁰ <A több>

lett ülhetne. Európát bé járta valoba. El-küldötte a' Tszaszarnak 's Ministereknek; 's a' ott van protectioja, nem fél. De szeretném el-küldeni, talám postara adom. Magyarul-is ki jött e' féle: *harmintz két okok* – Egy Babel féle-is ki-jött ismét. Tsak volna modom el-küldeni; de már mint itt több Erdélybe menő, magamon kívül. –

Tegnap előtt a' Groff Bétsből vissza jövéen, mulattattam ö Nsgát az Ur ezen két leve-lével; nagy örömmel halgatta ö Nsga vagy-is inkább olvasta, – nem lévén, ö Nsgának illy jó levelezője mint nekem. Ö Nsga szivessen, köszönti a' M. Urat 's üzeni, hogy két levelét mig a' nyáron vette éppen a' mikor leg-több dolga volt, ugy hogy akkor lehetet-len volt felelni, azólta pedig mint a' maga megtérését naprol, napra halasztó rosz keresz-tény, ö Nsga is halasztja a feleletet; de ígérte, hogy, felel. – Más üzenete pedig: hogy az Urak, az a' Diaetájokat huzzák vonják a' meddig lehet, hogy még ö Nsgk-is, jusson belőle: a' lévén ö Nsga szándéka, hogy ha a' mi Diaetánk elébb el-végződik, azonnal be megy, 's engemet-is magaval akar vinni ö Nagysaga a' mellynek, ugyan örvendének, ha jó moddal meg eshetne: de nem reméllem hogy mehessek. A' sz. igaz, hogy most szászorta inkább szeretnék ott lenni mint itt, a' kettő már igen tsekély: allig van itt a fele a' Diaetának, el olvadt mint a hó. – Meddig tart a' Diaetánk, nem tudjuk: meg lehet hogy tsak 3 hétig, ugy van a' gondolat. De ha sürgetni akarják el-tarthat még holnapokig. Igen el-untuk már itt magunkat.

Éppen most veszem szokott örömmel a' tisztelettel d. 9 Jan a' M. Ur barátságos le-velét. Nem mondhatom melly nagy örömmel olvasom az Ur tudositásait. – Eről mászor felelek, talám még e' héten a Declaratioval. – Sogoromat hihető nem érte Pesten az utána küldött Ferslag, vagy pedig nem vitte magaval; mert másképp kezéhez szolgálat-ták vólna az Urnak. Ha kezéhez veszi a k. Ur ne sajnálja meg irni a' M. Ur, miből alló a' paquet. Fökép a' Diarium meddig megyen. – mert el-vesztettem a' jedzést. – Hogy tudjam continualni. – Valjon nintsen e' Kolosvart egy iffju Fronius a ki Rosenfeldel Ungvárt volt, 's most talám Brukenenthal Mi[...] ¹³¹ van; irtam már neki két levelet 's nem vettem feleletet, keresse az ösmeretségét. Derék ember. – Hát a' vén Bruk. ott van-e valjon? – Hát B. Farkas 's G. Teleki Adam Ur millyen személyt áganak? – Ennek nintsen-é bántódása a' Statusoktól? – Vale. –

98. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek
Lőcse, 1791. február 19.
[Korabeli kézirat]

Lőcse 19. Febr. 1791.

Mikor éppen 165 f. 40 xrt fizetek ki nyomtatásért és rézre metszésért, 's azt re-ménylem, hogy ennek a' pénznek leg alább egy részét vissza fizeti egynehány hét alatt Erdély, veszem Leveledet, hogy pénzt akkor várjak, mikor a' Messziást bé-küldöm. Át-kozom azt az órát, a' mellyben eszembe jutott, hogy írjak, nyomtattassak, költsek ma-

¹³¹ [Másoló által kihagyott szó.]

gamat jövedelmemnek egy részétől meg-foszsam, ha a' köz dologért fel-vállalt igyekezeteknek ez a' jutalma!

Kazinczy

**99. Prónay Sándor – Aranka Györgynek
Pozsony, 1791. február 26.
[Jancsó Elemér másolata]**

Posony ddo 26^a Febr. 791.

Kedves Draga Baratom!

Esmét vagy ött levelével ditsekedhettem kedves Baratomnak köszönet, köszönet! – de nekem szégyen, hogy olly ritkan felelek, 's most-is tsak igen röviden 's hamarjába irhatok. Az utolsó ddo 5^a Febr. ezt Bétsből vissza jövezt itt kaptam. Bétsbe voltam nyolcz nap a' Groffal 's egy 18-bol alló Deputatioval, melly részünkről ez a' második vallásbéli Resolutiojat ö Felségenek meg köszönte. Minyajan, ugy mint a' Tsászár, Tsászárné, Ferencz és Ferdinand Felségek igen kegyessen fogadták köszönetünket, 's ö Felsége 's Ferencz (a' ki most mint egy első Minister, Praesesse lévén a' Ministerialis Conferentziaknak) Protectioját hathatossan ígérék vala. A' köszönett mellett, sürgetük részünkről való Aplicatiot, főkép a' Cancellarian. Igérték; succedal-is talam; reméllük hogy egy vagy kettő bé-megy most közülünk a' Cancellariara.

Bétsi Ujságok; ott ugyan elég van. Bontják 's állitják a' Dicasteriumokat keményen. A' mi Magyar Cancellariank szegény el-oszlik darabokra. Nro 1°. Az *Erdélyi* Canc. actu fel-alitják, a' Personalé-is már denomináltattik; G. Teleki Samuel Ur perse Praeses Cancellaria; a' Referendariusok, Rosenfeld Andras; G. Bethlen Josef, Donáth az eddig való; és Zejk Ur. Ez ugyan jó assortiment: az Ország meg elégedhetik vele, főkép a' protestansag. A Subl.terum-is ki van rendelve; 's vagon tekintet a' Nemzetekre és vallasokra M. G. Samuel most tsak Praeses; mivel az Udvar a Canc. Candidatiojat az Hazának engedni akarja, azutan fog valóságos Cancellariusnak denominálni. E persze tsak formalitás; minthogy gondolni se lehet, hogy a' Candidatioba bé ne menyen. Tsak azon legyenek Urak! hogy leg-több vótuma legyen ő Excelenciájának ki-is competálhatna véle a' Reform. közzül? – Bihar vármegye-is meg békéltet véle; szépen invitálta 's le-is megy ő Excelenciaja a Diaetak utan.

2° Az *Ilyrica Udvari Comissio*-is tsak fel-al, annak pedig Praesesse ugyantsak G. Balassa. Ezt az egész Cotiot eleget ellenzette az uj RácZ Érsek Stratinairovics, deprecálta; de tsak nyakokba tsapták. Talám nem-is ros; főkép bizonyos tekintetre való nézve. Az az Érsek nem ros Magyar Patrióta.

3° A' *Cameralet* a Cancellariáról el-viszik, ésmét 's az ujra fel-allitott Udvari Kamarának adják által: 's véle együtt G. Majlatot-is de által teszük vicepraeseknek. Ez a' Protestansagnak nagy nyereség; hogy ez az Ur a' Canc. el-megy.

Ezt az Dismembratiot ellet ellenzi a' Fő Cancellarius, G. Pálffy, quietálni-is akar; az Ország-is igen sajnálja, – főkép az Erdélyit; – de azt felelnék rea, hogy ezek az Uniok mint Josef tsinálmányai, hogy mindent vissza kell allítani ad statum ante Josefimum.

Erre pedig nehéz a felelet. – Valljon mit fog ehhez Erdély mondani? a ki *ad interim* leg alobb meg akara hagyni in statu quo. Valjon azolta nem fordult-e valami elő ebbe a dologba. Az Unionak így hát már vége! – a Chatolicusok tudom bánni fogják, de a Protestansok örülhetnek. – Mi M. Országi Protestansok inkább veszünk benne; hogy ha közlünk senki sem jönne a Cancellariara; de van jó remenységünk, még talám Vice Cancellariust-is kapunk.

Éppen most foly a Varoson szegény Grof Pálffy Janos pompás temetése. Szeredan holt meg szegény véletlenül. El-vesztette az Haza egy nevezetes Oszlopát; ama régi solidus s gravis Magyar ember vala, ámbár egy kicsit nyersetske. Mi most végtére jó hasznát vettük a Papok ellen. Minapaba igen ki-fizette a Primast. Azt mondjak hogy az utolsó szava lett volna: *Kurvanya a' Diaetanak*. Gazdag ember volt, talám leg pénze-sebb a' mostani világi Urak közt. A' Pálffy Senioratus, Főispanság, Kapitányság és most a' Cancellariusra szál.

Hát mit tsinál a' Diaetánk? – Ama az Articulusok Compilatiojára ki-rendelt Deputatio Munkaja, in Sessionibus a 3–8. 9 Febr. referáltattott. Humi[!] aprolékos változások estek benne; többnyire helybe hagyatott. Szép Sessiok valanak; egybe a' Napolyi Kiraly s Ferencz s Ferdinand Főherczegek jelen valanak;¹³² éppen mikor de juribus [...] ¹³³ volt a' szó. Minek utána mindenen által estek volna, elő fordult a' Religionaris Articulus. Mintha az Isten nyila érte volna a' palotát; úgy fel-ugrott minyaja s lángolt az ortzaja. Mi kevesett szollottunk, tsak passive voltunk; inkább a' két Cath. fél-tusakodot egy mással, a' Világosság s a' setéség. A Papság s barati ellenzelték az inarticuliot simpliciter, azutan a' Protestatiot adtak bé: azutan a' felett veszekedtek, bé vegyék-e, s a' Clausula felett. Utoljara úgy tették ki: – *non obstante Dominorum Cleri et alicujus pravitatis saecularium Chatolicorum Contradictione eaque in perpetuum nullum vigorem habente*. – Ez a' Clausula fog bé menni az Articulusba; mint a' Linczi Békeség 1647mo. A Papság mellett, Boronkay Somogyi követ mondott egy sületlen oratziot olvasott-el; utána többen szollottak, ellenünk, nevezetessen Battyani Josef, a' Regni Báro (nem a' Primas). Ezek ki lövén a' fojtásokat, mi-is ki rukkoltattuk az Artillériánkat. Meg szollalt leg-előbb-is egy emberi format viselő Angyal. *G. Battyany Aloisius* (iffju ember, az Erdélyi Püspök s ama Batt. Josef testvér ötse) s egy olyan beszédet mondott, mellynek párvját ezen a' Diaetán nem igen hallottunk, úgy hogy minyájan el-ragadtattunk. El-vegezvén beszédet, a vivatnak s tapsolásnak vége hosza nem volt. Mind a' két beszédet ide zárom. Ez fordítva van Magyarra, Németre. Utanna a' derék Judex Curiae, az Isten éltesse! – G. Forgacs Miklos. G. Haller Josef, Eszterhazy Ferencz, Szirmay Antal (a Papság ostora) vagy-i-is Abafy társa Luby, úgy hogy nem panaszkodhattunk a' Polgartársainkra, az Isten aldjá meg őket. – Szegény Judea Curia sokat szenvedett akkor s azolta-is a' Papságtól.

Az el készült Articulusokat fel külték Bétsbe, az alatt nem volt semmi Sessio, tsak most jöttek vissza; azt mondjak, hogy esmét sokat törültek ki belőle, az az némelly Clausulokat: de az Educilium dolgába ugyantsak rea allott az Udvar kívánságunkra. Most conferálják a' Styllusat a' Cancellariával; hétfőn talám referálják, a' Sessioba, – s azutan

¹³² <egybe a' Napolyi>

¹³³ [A másoló a hiányzó szót nem tudta kibetűzni.]

ugy tartom vége a' tréfának. Ama kilentz Deputatio ugyan tsak fen all; már ki-is vannak rendelve; 's jövő esztendőbe esmét Diaeta. – Az leg szeb ezen a' Diaetan, hogy a' Lutheranusok, Kalvinistak, Raczok és a' Zsidok vallasa-is, mind törvényessen recipiáltattott.

Az Erdélyi Diaeta dolgat szerettem a' Bekesség dolgaba. A', szép, bár Succedalna; az Udvar valojaba rea-is allhat, még meg köszönheti. Azt az Agenst 's a' Consulokat-is szeretném. A' mi követünk, Tatai Eszterházy Ferencz már el ment. De azt-is talám tsak szemfeny-vesztés Interim valeat quantum valere potest. – Ezt a' dolgat jobban szeretem a' Diaetanak, mint amazt Hochmesiterrel 's Dersivel valo tzivakodast. Az el-maradhatott volna.

Most végezmem kell; ha tsak lehetséges jövő postan irok esmét főképp a' Literaturara nézve, – a' mi iraskainkrol. Sajnálom hogy a' M. Urnak baja van a' munkajáért; ugyan tsudalom és sajnalom Denique ott nem álhatt lábra a' Publicitas, a' Censuraval bajoskodnak az Urak; itt pedig mindent nyomtattnak. Tsak volna alkalmatosság, küldhetnek eleget: Postan költséges-is, nem-is méltó, nem-is igen tanatsos. Most e' két oratziot küldöm. A' Battyany félét mutogatni kell többeknek. Had ditsöitessenek a' neve!

Ezzel magamat ajánlom tapasztalt Baratsagaba 's maradok különös tisztelettel

a' Meltosagos Urnak igaz szolgaja Baratja
P.S.

100. Aranka György – Teleki Imrének
Kolozsvár, 1791. február 28. – március 3.
[Korabeli kézirat]

Kolozsvár 28 Febr 1791

[A' N Grofné Ö Nga kezeit alázatosan csokolom.]¹³⁴

Groff Bethlen Gergelyné a' Bál után mind beteg, fekszik. Jo hogy nintsen szüksége a' költségetis meg [...] ¹³⁵; azt mondgyák sokba került.

Pénteken Gyűlésünk vala. Nagy félelembe valánk hogy az Unio dolgába lárma leszen, és szerentsésen semmi sem telék benne.

1. Olvastaték a' XXII Gyűlés Jedgyző könyve

2. ¹³⁶Herczeg Eszterházi Protestatioja a' Hajdu Városok kérése iránt; és kérte Authentice ki adatni.

Végzés adassék ki.

3. Olv. Itélő Mester Cserei hatalmas ajánlo Relatioja a' Kolosváriak kérésére a Gubernium itt maradása iránt. Még sok adatott hozzá, és végeztetett hogy legyen Diaetalis Végzés belöle, a' mint hogy ugyis formáltatott mindgyárt, Udvarhoz csak pro Confir-

¹³⁴ [Utólag a lap tetejére írva.]

¹³⁵ [Olvashatatlan szó.]

¹³⁶ <Gr>

matione küldessék, de elébb a' Guberniummal communicáltassék. Azért felis küldetett a' Guberniumhoz.

4. Akarának hozzá fogni, hogy a' mint elébbi Gyülesén végeztek volt, elé vegyék pontonként az Uniorol irt Relatit; egyszeribe nagy zugás lön; a' Praesidens Exl. azt találá hogy hivassék le a' K. Tanáts réája, és végezzenek edgyütt; 's követeket küldének véle. A' Gubr. azt izené hogy elébb szeretné látni; és fel küldeték olyan okkal hogy még ezalatt a' Gyülés alatt jöjjen le 's hozza le magával; de ebbe semmi sem telék. Az alatt

5. Elő vévék a' Guberniumnak a' Török követtség iránt tett feleletit, az első részére nézve, melly ugy volt: Hogy a' Gubernium ugyan nem láttya igasságát az Rendeknek hogy ebbe elegyítsék magokat etc etc, és azt végzék réá

a. Hogy e' ne mennyen a' Rendek Protokollumába, de még a' Guberniuméba se.

b. Hogy Igy ércse a' Gubrn. meg, hogy a' Statusok nem involáltak a' Régale Jusba, söt azon kéri ö Felségét, h. mint Erdélyi Fejedelem aval élljen; ugy a' K. Guberniumis, kit a' Törvény a' Fejedelemmel ezen részbe egybe kötött.

c. Es ez izentessék meg a' Guberniumnak; megis izenték. 's a' Válasz a' lön hogy Igenis: A' szerént fog cselekedni a Gubern.

6. Olv. Horvát Antalné Gr. Ferráti Kis Asszonny Instantiája, hogy eleiknek Moldvába egy falujuk lévén; a' békesség kötés alkalmatosságával ebben consolaltassanak

Végzés Helyes

7. Olv. A' Gr. Nemes Josef válassza a' B. Orbán Instantiájára; mellyben mutatya hogy a' kérés helytelen, 's a' Statusok nem szolhatnak hozzá. Sok nagy zugás és csata után

Végzés Helyes hogy nints helye ott Interim békeltető Birok rendeltetnek ki.

Vége a' XXIII Gyülesnek.

Már várjuk vala a' Keddét, hogy a' FK Gubernium le jövé, mi lessz az Uniobol. Azomba mára Hétfőre 28a febr mind a' Guberniumnak Gyülese hirdteteték, mind az Országnak; de a' Guberniumnak csak a' Gubernátornál. Ez az Ország Házába

1. It. Mester Cserei pponállya hogy a' Gub. a' Kolosváriak kérésére tett Relatit némelley Reflexiokkal vissza küldette 's helybe hadgya. Melly reflexiok helyesnek találattanak, a' Relatio a' szerint megigazitatik, 's végeztetik h le iratván a' 3. Nemzet petsétivel erősitessék meg 's küldessék fel. A' Szászok sem igen ellenzik.

2. Olvastatik az előbbeni Jegyző Könyv melly elvégeztetvén, annak alkalmatosságával

3. Végeztetik hogy a Gubern.ak izentessék meg; hogy a' Török Követtség iránt téjendő Relatioját az Udvarhoz elébb közöllye a' Rendekkel; a' Rendekis közölni fogják a' magokét.

4. Esmét kéri mint elébb N. 5 sub A. hogy a' Gub. Protokollumába ne mennyen az.

5. Kéretik a' Gubern. hogy most jöjjen az Uniorol valo Concentratoria. Ezekre a' Guber. azt feleli: Hogy a' dolog Nagy, csak holnap fog el jöni. A' többi irántis elébb gondolkodik, 's akkor hozza el válasszát. Az alatt

6. A' Köpecziek 's Barotiak Instantiájok vetetvén elé; mind erre, mind más nem Országot illető Könyörgő Levelekre nézve végeztetik, hogy rendeltessen egy Deputatio, a' mely irántok Opinioját meg tévén reportállyon a' Rendeknek.

7. Olvastaték¹³⁷ esmét a' Gubernium válassza pontonként a' Delátorok kinyilatkoztatása, s' ahoz tartozó Akták ki adatása iránt. Ennek alkalmatosságával nagy Materiába ereszkedik belé az Ország, és

8mo Olvastatik az Hunyad Vármegyeiek Instántiájok a' Hora idejebeli dolgok iránt, mellybenn a' dolgot hosszason le irván, kérik a' gonosznak meg büntetésit, elég tételt, a' támasztoknak, a' resteseknek meg büntetéseket, Hunyadi akkori Administrator Cons. Leitner, és Dévai Örmény Bosnyág meg jutalmaztatásukat Indigenatusnak ingyen való adásával.

Ezekről olvastatnak Testimoniumok; ugy a' Szotyori Instancziójais, kinek felesége meg öletett. Ezen alkalmatossággal elő fordult minden. Kárp a' ki a' Jobbágyokat elébb Conscribálta; kapitány Csepi a' ki nem oltalmazta a' bántottakat, sőt vagyonyokból részesült; a' Molnár Protocollumának vetitioja, Jankovitsiana Investigatio, mellynek Bétsből le kérése végeztetett, és más száz dolog. *Végeztetett*

a. Hogy¹³⁸ Leitner s' Bosnyág jutalmaztassanak meg.

b. A' Jankovitsiána s' más Akták Bétsből kéressenek le.

c. A' mellyek pedig itt volnának kerestessenek elé Gubernium s' Vármegyék Archivumaiból.

A' kik benne forgattak, mint Cons Koszta s' mások kérdeztessenek meg. Erre neveztesék egy Cosso, melly egy gemina facti Speciest dolgozzék ki; melly udvar eleibe küldessék. Még elő fordult

A' Székellyek fel alitása; a' Madefalvi dolog; a' Policzey Director Instructioja; a' Reg. Cossariusok Archivuma; a' volt Criminalis Cosso; ezeknek tanuloi, Incensori s.a.t.

9. Ugyan Szotyori panaszol, hogy helytelen vádra, Nemes ember létire elfogatott, tömlecczen tartatott, judicialiter ártatlannak találtatott, és mind ő mind Törvény meg sértetett sine compensatione. Még edgy kisség nevezetes dolgotska

10. Az Ország Diplomája de Titulo *Magis Ppatus* elő hozaték, fel olvastaték; hát a' több ditrériák között a' van benne, hogy Erdelly az Austriai Monárchia alatt lévő Országok közül egyiktől is nem függő és nem nexusba lévő szabad Ország s' különös fejedelemség; edgy intésre hirtelen Contradikálának néki, s' rendelték hogy dél után adassék Diktaturára, s' a' jövő Gyülésen adgyák okát a' Contradiktionak. Ez olyan Zetelaki Törvény forma, de helyesen esett. Publikatiojais csak per Circulares esett. Holnap más Gyülésünk lesz u.m. *1a Martii XXV. Gyülés*. Ma azért

1. Diktaturán meg fordulván s' le iratván a' Diploma, csak könnyü szerrel ezeket a' hibákat számlálák elő benne: Hogy csak a' Dacia s' Decebalis Vitézsége benne, a' Magyarokérol semmi sintsen; a' Pragmatica Sanctorol emlékezik, de nem a' Leopoldinum Diplomáról

[János jól viseli magát, varra; kár nincsen a' szálláson.]¹³⁹

Továbbá: *A Nobis pro summi Imperii Nostri Jure – tamquam Monarchiae Austriae suprema Domina – non obstantibus Juribus, Legibus et Privilegiis quibusvis* s.a.t. de fundamentalis Törvényünkről, constitutionkrol, a' Magyar Koronához való nexusunk-

¹³⁷ <...>

¹³⁸ <Leiner>

¹³⁹ [Utólag beszúrva a lap tetején.]

rol, sőt a' 3 Nemzetrölis szo sints, hanem csak Gentes Transilvaniae; továbbá az Insignéba ujj koronát tett, az Imperialis Cancellarian költ; a' van benne hogy senkivel semmi nexusa nintsen; és még ez a' phrasis: Ob Tituli inferioris Conductionem reliquis provinciis posterior etc. Esmét contradikálnak a' Szász Nation kívül; de végre mégis daputatoria ereszték hogy dolgozzák ki jobban az okokat.

2. El küldnek a' K. Tanács le hívására, és addig publikáltattatik a' Kökösi Armalese az ujj Királytól.

3. A K. Tanács le jöven fognak az Unio Relatiojának olvasásához; De az ország ugy végzi, h. a' Praemissát hadgyák el, csak kezdgyék a' Conditiokon; mikor az első Condition dolgozandának Türi Samuel a' praemissa ellen difficultást tessz. Ennél fogva el végzik, hogy már mennyenek a' mint kezdték, a' praemissa maradgyon hátul. az

1. Pontba csak a' marad meg h. a fejedelem Erdélyt ugy igazgassa mint M Király. A

2. ba hogy Erdély a' Leopoldinum, Törvényei 's Privilégiumi szerént igazgattassék, és MOrszághoz ne Incorporponaltassék; 's ezt MOrszág inarticulállyá. a'

3ba A' Király Koronatiokor valo esküvésibe Erdélyreis eskudgyék meg; és hogy a' Leopoldinumot, Municipalis Törvényeinket, Privilégiumainkat, 's Nemzeti Vallási Constitutionkat meg tartya, az asseratorium helyett, melly eddig adatott adgyon Diplomát Erdelynekis

4be Hogy¹⁴⁰ a' Gubernator mint Regni Baro minden Diaetára ki mehessen cum gradu honore et voto personalis; és Coronázáskor még 4 Követ ad audiendum juramentum et recipiendum Diploma.

2. Marty

Hogy minden Diaetara ha tettzik küldhessen ki Erdelly, már meg állott volt, de Gr. Teleki Lajos elrontá.

A' Cancellariák edgyesülése elő jöve, negyedfél Orakor bomlánk el. Hevesek voltak a' Legények; de csak e' süle belöle: Hogy a' MOrzági fő Cancellarius legyen az Erdélyi Cancellariánakis Ord. Praessesse; és mikor nagy dolog jö elő akkor a' két Cancellaria mennyen öszve. A' végzés még holnap lessz. Még a' Gubern. nem jött volt le, nagy lárma vala, a' Presidus edgyiknek ki épen maga mellett beszéllett élesen azt találá mondani Ne derécsellyen annyit; e'praefálni kezdte h. nekie szava van, ö nem drétsel s.a.t nagy zaj lön, bé tevék az ajtot, a' Directoris elő álla, de a' Presidens parancsolá hogy folyon egyéb dolog, e' maradgyon ebbe. Mindennap várja a' Levél a' Nacsád emberét, mert mindennap kész a munka 3. Mart.

¹⁴⁰ <Koronatiokor>

101. Benkő József – Aranka Györgynek
Középajta, 1791. március 1.
[Korabeli kézirat]

Meltóságos Úr, Kegyes Jóltévő Uram!

Imé legelőször is megakadva vagyok írásomban; mert ma (áldassanak az Egek!) tisztán magyarul kíván szóllani az Hazá, én pedig magyar szókkal kitenni nem tudom a Méltóságos Urnak Tisztbéli (*Tabulae Regiae Adressor*) Neveit: vajha azért már Kolosváratt megmagyarosítottak volna ezek és több ilyen nevek, és én is kinyerném a Mlgs Urtól ezeknek megtudását! Ezt én ugyan valóban ohajtom. Igaz ugyan, hogy felette sajnálom némelyeknek sok új magyar [szókkal] való sietéseket: mert az ilyent lassanként, tsak halkal, és nem edj két embernek, hanem köz akarattal kellene tselekedni, 's meggondolni, valyon tanácsos é, de lehet é, nem tsak ily hírtelen, hanem valaha, mind kirázni Nyelvünkől az idegen, kiváltképpen deák szókat; holott *Nevünk, Papunk, Mesterünk, Templomunk, Prokátorunk, Oltárunk, Orgonánk, Táblánk, Segestyénk, Czinteremünk, Misénk, Sóltárunk, Predikátzióink*, [mód, forma, fundamentum, materia, pár, sá't.] és hány száz szó! mind a' deákból jöttek, és már annyira érthetők, hogy ha ujabbakkal tesszük-ki született nyelvünkön, a' legértetlenebb is inkább megérti amazokat az újabaknál. De erről egész tsumó írást szándékozom a' Méltóságos Urnak küldeni.

Már most pedig a' Valóságra fordulván, mindeneknek előtte tsoportos háláadó indulatokkal köszönöm, de soha minden igyekezettel is eléggé megköszönni nem tudom, hogy engemet, egészen méltatlant, nem tsak kegyes emlékezetében tartani, hanem még betses Levelével is újítani 's vígasztalni méltóztatik. Ugyan is, bizonyos légyen benne a' Méltóságos Úr, hogy még a' múlt nyáron, Kis Asszony Havának vége felé, vettem volt teljes örömmel a' Mlgs Úr Levelét, melynek tzélja a' meglátogatás mellett a' vala, hogy mútatnék alkalmatosságot, mély az én számomra a' Mlgs Úr Gratiájából edj átalag bort elhozna.

Ezt én buzgó szívvvel köszönöm mostan, és Sz. Mihály Havában' küldött Levelemben' is igyekeztem köszönni. De most vettem észre, a' Mlgs Urnak B. Asz. Hava' 26dik napján költ drága Leveléből, (melyben' kételkedik a' Mlgs Ur, a' múlt nyári Levelének megjövéséről), hogy az én Levelem meg nem ment. Nagyon bánom; és Fülében' lakó Csog Elek nevű Sógoromat három nappal ez előtt igen megszorítottam érette; de tsak azzal fizetett, hogy maga (kereskedő utját követvén) nem mehetett M. Vásárhely felé, a' mint intézte volt, hanem a' Maros mellett lefogott, és M. Vásárhelyre igyekező Magyar emberre bízza Levelemet. Most azért, leírhatatlan háládatossággal köszönöm mind a' kegyes Látogatást (és vélem, hogy Isten is kedvelli, a' ki vígasztalásomat segíti), mind a' jó szívvvel adni kívánt Bort. De a' midőn ezt írom, bezzeg véghetetlenül szégyenlem, a' Mlgs Ur elébbeni Boráért való fizetésemet; ez az, hogy még itt vagyon az Hordó. Soha bizony nem találék ily sok időtől fogva alkalmatosságot a' ki-küldésére: mert igaz, hogy Tit. Thuri Sándor Ur kétszer is szívesen ígérte, de emberei mindenkiszer úgy mondták az indulás idejét, hogy azt megelőzték; el hiszem, hogy ne bajoskodjanak velle. Igyekezem ez aránt betsületem' sebét meg-orvosolni. Ha magam mehetnék, útzhatnék, min-

deneket jobban folytatnék; de ideig é, vagy örökösön, az Istennek tetszett el venni tőlem ezt a módot.

Írtam volt akkor sok egyebet is; de bizony már többnyire el is felejtettem; hanem különös kérelmem a volt, hogy a Mlgs Urnak közelről, M. Vásárhelyről, könnyű módja lévén benne, méltóztatnék N. Ernyén minden Háztól fel iratni a Szombatosoknak és Házok népének neveit, melyet titok nélkül meg-tudhatni ottan; én is így le-írtam a Bözöd-Ujfalusiaknak neveiket a legkisebbig, két oda való jó ember szájából. Arra való ez, hogy a Szombatosokról edj Irásom készült az Haza Historiájának világosítására. Azon Levélbe zárva küldöttem volt T: Professor Kovásznai Uram számára is edj Levelet petsételetlenül, hogy a Mlgs Úr is láthatna benne szép ritkaságokat *Kemény János* Fejedelemtől, kiról is T. Kov. Uramnak munkás igyekezete vagyon. Ugyan jól esett, hogy többet nem küldöttem volt. Ki-pótolom T. Kovásznai Uramnak, a mik el-vesztenek, vagy nálam is meg-késtenek.

Igen szivesen hálálom a Mlgs Úr gyönyörű s bátor Munkáját az *Anglus és Magyar Szabadság egybe-vetéséről* és nem győzöm eléggé magasztalni mind azokkal edjűt, kik már kiviselték kezemből. Az Isten áldja meg érette az író kezét! A nyomtató kezét sem átkozom; de bizony jól meg kopolnám, ha hatalmamban vólna, a sok látható hibákért. Annyival inkább, hogy még a Tudósotkák is, kik a Nyomtató mivóltát nem tudják, az Írónak tulajdonítják annak hibáit. A többek között nintsen jól a *bann benn* vagy *ban ben*, és *ba be* közt való külömbség; valyon mindenik felét nem így találták é a Mlgs Úr Munkájában a betűszedők *ba be*¹⁴¹ mert az ilyenből ő akár *ban* akár *ba* szólábat könnyen rak. Igaz, hogy az ilyent a jó Corrector igazithatja.

Engedje a Tudományok Osztója, hogy *Julia Leveleit*, *Béla Notáriussát*, *Budai Basát*, és *Újmodi Gonosztévöt* (e két utolsó nálam is meg vagyon írásban a Mlgs Ur gráziájából), sok azon szorgalmatosságból származandókkal edjűt örömmel és haszonnal tisztelhesük, olvashassuk!

Ide több sarkalatos dolog nem fér; de hólnap s azután *continuáloom*; minthogy bizodalمام vagyon Kolosvárra menő emberekhez. Magamat és dolgaimat különös megtapasztalt Gratiájába ajánlván, vagyok teljes tisztelettel

Méltóságos Urnak

alázatos szolgája, Benkő József

102. Benkő József – Aranka Györgynek
Középajta, 1791. március 2.
[Korabeli kézirat]

Első levél

Az Erdélyi Méltóságos Királyi Törvényszék nagy Tudományu s Tekintetű Itélő-bírájához,

Méltóságos Zágoni ARANKA GYÖRGY Úrhoz,

Benkő József. t.k.

¹⁴¹ [Rövidítésjelzéssel jelölve.]

A' Méltóságos Úrnak e' folyó 1791dikbéli B. Asszony Havának 26dikán Kolosvárról hozzám írni méltóztatott Kegyes Levelében' im ezen Függelék vagyon:
Az Erdélyi Kéz Írásba lévő, nyomtatatlan Történet Írók Laistroma

Esméretesebbek

Mikó Ferentz
Somogyi Ambrus
Szamosközi István
Boyti Gáspár
Kemény János
Bethlen Miklós
Rosnyai Dávid
Cserei Mihály
Apór Péter
Huszi András
O és Új Dácia

Esméretlenebbek

Heltai Gáspár Mátyás Király élete
Gyulafi Lestár Eustachius
Déczi Czimor János
Szúnyogszegi Ambrus
Gálfi János Cancellarius
Szamosközi Origines Hungaricae
Borsos Tamás
Davidis Hermannii Annales
Gelei István Florus Hungaricus
Martini Opitii Dacia Antiqua
Johannis Burii Histor. Hungaris.
Johannes Jacobinus

1mo. Ezeket, kivált az Originálékot hol lehet megkapni?

2do Még azokat, melyeket én nem tudok, 's T. Uram tud, melléjek tenni 's nékem a' Laistromot ki küldeni. Csak NB. az Erdélyiekről van most szó.

Az első Pontra ezeket felelem, még pedig

A. Az *Esméretesebbekről*

1. **Mikó Ferencz**, először maga kezeivel leírta az ő neve alatt esméretessé lett Historiát, és ebből valóknak találtam mind azokat a' M. *Historiákat*, melyeket Erdélyben' szerte-szélyel leírva láthattam. *Cserei Mihály* írta vólt le az eredeti írásból legelőször igazán; de már a' sok által-írók igen megvesztegették. Nékem pedig az az örömem vagyon, hogy (a' mint vélem) nálam e' Világban' legigazábban leírva találatik. Mert én írtam-le abból a' Könyvből, melyet maga *Mikó Ferencz* Báró Ur szépen le-íratott Bethlen

Gábor Fejedelem számára 's parantsolatjából, és a' mely eleibe tulajdon kezeivel írta a' *Titulust*, 's a' Fejedelemhez intézett Ajánló-Levelet, magában' pedig az *Históriában'* tett helyen-helyen való 's kevés szókból álló jobbításokat is tulajdon kezeivel. Ezek pedig, t.i. sem *Titulus*, sem *Ajánló-Levél*, sem jobbításotskák, nintsenek a' több Mikó *Históriákban'*, melyek *Cseri Mihály* által terjedtek világra, 's a' melynek Eredetije talám végképpen elveszett. De Mikóról más darabban' többet fogok jelenteni.

2. **Somogyi Ambrus** deák nyelven költ Írása, mely is, a' mint emlékezem (bajos helyen, ládám fenekén lévén, szoros házamban') 194. árkosból áll. Ennek Eredeti-írását sohol fel nem találhattam; hanem legjobban leírva Gróf Teleki Sámuel (*Tit*) Ur Excellentiájánál megkapván, én is szépen és igazán leírtam és írtattam, 's egyéb munkát is tettem körülé.

3. **Szamosközi István** *Pentadesseinek* is nagyobb része elveszett, vagy leg alább nem találják ilyenek után fáradozó Tudósaink; holott ennek kinyomtatására szép summát testált és átok alatt hagyta vala Botskai István Fejedelem. A' mely részek belőlök megvagnak, azokat is leg-igazábban által írva találtam Mlgs Gr. Teleki Sámuel Ur Excellentiájánál, 's onnan irattam volt le igen igen igazán. De Ő Excellentiája az alatt Váradra, 's onnan Bétsbe költöződvén, én Szebenbe küldöttem Lenárt Sámuel kezébe, a' rendelés szerent; 's még is Ő Excja azt vélvén, hogy magamnál tartóztatom, és aránta kétszer is írván nékem Udvarhelyre, akkori zavaros állapotomban' kifogyatám (bizony keseredve) magamat belőle. Mert, méltóztassék emlékezni, én MVásárhelyre a' Méltóságos Úrhoz küldém, oly kérelemmel, hogy ha fog tetszeni, méltóztassék Maga számára leíratatni, 's azután Tiszteletes Basa Uramnak által adni, hogy Ő Kglme bé köttesse, 's tisztelt Uram Excellentiájának, lévén onnan rendelés, elküldje.

4. **Bojti Gáspár** ha többet írt is, de tsak három Könyvei találatnak mái napon az Erdélyieknél. Ezeket, minthogy az időnek rendje úgy hozza magával, *Bethlen Farkas* Historiájának hatodik Darabja után (mert most az 6-dik nyomtatatik, és így az utolsó, az én *recensiomból*) *Continuatio* helyett akarom Hochmeister által kinyomtatattani. Eredetijét ennek sem találtam-fel, de nem edgyel olvasván-öszve, tökéletesnek találtam. *Auctarium* név alatt, sok szép Régiségeket rendeltem ennek végére.

5. **Kemény János** Historiája jó Ember keze által, de nem a' Szerző régi írás-szerével (*orthographiájával*), igen jól le vagyon írva, mint látta a' Méltóságos Úr is, az én Gyűjteményeszkém között. A' Kemény Fejedelem tulajdon kézírása pedig, melyet bajoson olvashatni, vagyon mostan Bárá *Kemény Sámuel* Tit. Ur kezénél. Én ennek kinyomtatására már régetsken szereztettem volt Magyar Országon Nyomatatót, és Ő Nga is ígérte volt okkal 's móddal (Udvarhelyi *Synodus* alkalmatosságával) való által-adását, hogy azzal a' nálam valót öszve-olvassam. De azonban sok változásaim következtén, mind ezek elmaradának.

Kemény Jánosról nagy Könyvet tölthető sok ritkaságok vagynak nálam, melyeket rész szerént, Mlgs Gróf Kemény Farkas Praesidens, és Bárá Kemény Simon Urak Excellentiájoktól, rész szerént sok jó helyekről szedegettem-öszve, melyek között maga tulajdon kezeírásai is találatnak. Az akkori időre meg betsülhetetlen darab *História* válnék belőlök.

6. **Bethlen Miklós** Életének és Dolgainak 's a' t. leírása ez előtt volt Bényén Gróf Bethlen László Urnál, t.i. *in Originali*, 's ígérte is, hogy által-adja én Jó Patronus Uram-

nak, néhai V. Colonellus Gróf Bethlen Gergely Úrnak: de nem láthatám azon Eredet' írást, és hol létét ma sem tudom.

7. **Rosnyai Dávid**nak Munkája, mely is Erdélynek és a' Török Portának edgymás között való Dolgait foglalja magában, nálam vagyon in originali. Sokat érő Munka.

8. **Cserei Mihály** Históriáját ezen mi időnk, melynél soha edgy hibásabban író időszázad nem vólt, annyira öszve-rontotta a' sokszori le-írás, hogy felettébb sok helyen értelmét is el-vesztette. Az Originál vagyon *Tit*. Fő-Strása Mester *Mósa László* Úrnál, felesége jussán, melyből én is minden betű változtatás nélkül le-írtam és irattam. De már az enyim sokkal jobb az Eredetinél, mivelhogy az igen sűrű, apró, 's nehezen olvasható. Minden árkosból éppen kettő tölt az enyimbem. [*Cserei Mihálynak* sok apróság kezeírásai is szállottanak réám.]

9. **Apór Péter**, tudom, hogy sok félet írt; mert néhány rendbéli írásait láttam, és belőlök ki is irogattam. Nem tudom, melyik Munkáját érti a' Meltóságos Úr. Vagyon magyar nyelven edgy szép Darabja, talám (mert Írásaimat most hirtelen fel nem hányhatom) *Metamorphosis Transilvaniae* nevezet alatt, melyben még a' mi Nemzetünkben való Társalkodásnak, Lakadalmazásnak, 's több ilyeneknek régi módját is leírta. Ezt érti a' Mlgs Ur? Az *Originálnak* hol létét nem tudom. De jól le-írva találtam Mlgs Gróf Consiliarius Eszterházi Ur Ö Nagyságánál, és Szebenben ki-írtam belőle válogatott dolgokat 1788-ban; de akkori gyötrelmeim között egészen le nem írathatám, melyet felette bánok, és megszerezni igyekezem.

10. **Husztai András** Ó és Új Dáciájának Originalissát sem nyomozhattam fel. Külömben nálam is jól le van írva. Nem érdemli, hogy azon mostani valóságában ki-nyomtatassék. De ha valaki meg-jobbitgatná 's pótolgatná, valóban érdemes volna Világra botsáttani, szép *delineatio*val lévén írva.

B. Az Esméretlenebbekről

1. **Heltai Gáspár** Mátyás Király Élete. Gróf Teleki Sámuel Cancellarius Ur Excelentiája Könyvei között van nyomtatásban', *in folio (alphab. X. 2.)*, edj Könyv, ezen nevezet alatt: *Historia Inclyti Matthiae Hunnyadis, Regis Hungariae augustissimi. Ex Antonij Bonfnii, Historici disertis, libris, Decadis primum Tertiae, deinde Quartae (quae latuit hactenus, nullibique impressa fuit) in unum congesta ac disposita. A Caspate Helto, Claudiopolitanae Ecclesiae Ministro ac Typographo ---- Claudiopoli in Transylvania, Anno post datum et natum Mesiani 1565.* Én úgy hiszem, hogy ha szintén kézírásban' találta-tik is (talám látta a' Mlgs Ur is) ez a' Munka; de a' nyomtatásból irattatott le, mint ugyan Heltai Magyar nyelven való Historiája is, az igen meg-ritkulás miatt, sokaktól le-irattatott ez előtt. Ezt (ha hibás is) Schwarz¹⁴² nem kevésé dítséri. Ha pedig még is más Munka volna, háladatos indulattal kívánnám a' Mlgs Urtól ki-tanúlni.

2. **Gyulafi Lestár** (*Eustachius*), meg-írta a' maga idejébéli dolgokat; de Írása ma (a' menyiben tudhatom) sohol nem találta-tik. Nem vallottunk mindazáltal benne kárt; mert mind ezt, mind pedig *Somogyit, Szamosközi Pentadesseit, Gálfi Jánost, Brutust*, és

¹⁴² [em:] Schwacz

Borsos Tamást, úgy ki-írta 's maga Historiájába elegyítette *Bethlen Farkas*, hogy semmi emlékezetet érdemlő dolog el nem maradt edjiktől is.

3. **Déczi Czimor János.** Ez, az ő *Syntagma Institutionum Iuris Imperialis & Hungarici* nevű nyomtatott Munkájának Előbeszédében így írt: „- *hoc desideratur ut collatis omnibus omnium in hoc genere Scriptorum monimentis ac fragmentis, Universa rerum Hungaricarum Historia vere breviter ac pure inde usque a primordio ad hanc nostram memoriam in unum quoddam corpus ac breve compendium redigatur. Et quidem redigatur a nostratibus, ne semper arcessita peregrinorum industria nostram orbis adcuset infantiam ac negligentiam, plusquam certe barbaram. Hoc si aut mihi unquam facere licuerit, quad jam diu cogito, et non exiguis laboribus molior, aut quispiam, me vel impedito occuparet, vel mortuo effecerit, is certe non solum Studii eorum, qui Sapientiae Studiis delectantur, sed etiam universae Patriae Summe necessariam atque gloriosam praestiterit.*”

Egy Tudós, ez előtt majd 200 esztendővel, a' Déczi Syntagmájába (melyet bírt) eze-
ket jegyzette bé: *Fecisti, quod cogitasti, nec infeliciter. Vidi an. 1603 in Bibliotheca magni quandam Nicolai Istvánfi Mstos Commentarios tuos, hoc in argumento dignos luce, dignos commendationa. Mi Déczi! vidi etiam adservatos Vinitziae in Sclavonia (Croatia), non procul a Varaschino & Ormosd. De, ha szintén bizonyos is ezekből hogy Déczi Historiát írt; hol légyen ma, ki tud végére járni?*

4. **Szűnyogszegi Ambrus.** Megvallom, hogy eddig hírit sem hallottam; és gyanak-
szom, hogy ez a' név *Somogyi Ambrus*ból származhatott.

Alázatos kérelmem azért ez, hogy ha erről, úgy, *Gyulafiról, Decziről, Gálfiról, Borsosról, Opitiusról, Buriusról*, bizonyosabbat és többet ért (melyet reménylek) a' Mlgs Ur, mint én írok; méltóztassék sok és nagyobb foglalatosságai között is, bár valamenyére engem tudósítani.

5. **Gálfi Jánosról**, ki is Maros-Újvárat bírta, és Székely Kotsárdon is (az hol edjik harangon láttam nevét, 's a' t) bizonyos részt, tsak azt tudom, a' mit jegyzek az 2. szám alatt.

6. **Szamosközi Origines Hungaricae.** Ezt a' Munkát kezére kapta volt *Otrokotsi*, és semmit ki nem hagyott belőle, hanem bővítette, kivált' a' napkeleti nyelvekből, a' magától azon titulus alatt íratott Munkájában. Azért ortzázza *Nagy-Ari József* híres Papunk, hozzája küldött Levelében, hogy még is Szamosközinek tsak nevét sem említette. Ez aránt is tehát nints kára a' Tudós Világnak.

7. **Borsos Tamásról** nem tudok többet (az az, Historiájáról; mert magáról többet), mint T. Bod Uram M. Athenássá.

8. **Davidis Herrmanni Annales** Két féle, t.i. T. *Annales Rerum Transilvanicum Ecclesiastici*. Kezdi 1520-on és viszi 1607-ig. Religiónknak rossz-akarója lévén, a' miket felöllünk méregből írt, Vallásán való más Írók is tőle költsönözték, mint az idősb Haner, és mások. 2. *Annales Rer. Trannicar Politici*. Vagyon 3. *Iurisprudencia Ecclesiastice* név alatt való Munkája. Mindeniket lehet sokaknál megtalálni Szebenben', Brassóban', és másutt való Papoknál. Mindenikből szedegettem-ki; de nem tartottam károsnak az egész Munkák leíratásának elmúlatását.

9. **Gelei István** (de nem a' Püspök féle) *Florus Hungaricussa*. Hogy ilyen *Titulus* alatt, az Hollándiai Académiákra menő Erdélyi tudósabb Ifjak, a' Magyar Nemzet történeteit, az oda való Tudósoktól tanáttal és Könyvekkel segítettvén, meg írják köz ha-

szonra, *Instructiót* adatott vala 2dik Rákótzai György Fejedelem a' Püspök által, hogy mindenik gyűjtögessen az elejébe adott lineamentumok szerint, 's a' t. Őt ifjak dolgoztak ebben, de *Nadányi János* inkább néki feküdt 's igen sokkal feljül multa a' többit: ő is mindazáltal vette hasznát a' Gelei 's többek fáradtságának. És így, minthogy megvagyon *Nadányink* (ha szintén igen ritka is), és benne *Gelei* is. Nints kárunk.

10. **Opitius Antiqua Daciáját** Silesiában', Prussiában' és Russiában', minthogy hijába keresték sok szorgalommal *Bél Mattyás* és *Sigefr. Bayer* Tudóssaink: talám mi is hijába nyomozzuk. *NB.* Ha el-vesztek is sok jó írások; de azon edj időnek dolgait többen jegyezgetvén, nem valottunk olyan kárt, hogy *Históriánknak* minden idő szakaszokra való részeit tsonkaság nélkül ki ne lehetne dolgozni, a' megmaradott *Munkákból*, tsak volna a' kik (mert edj ember erre nem elég) már öszve-szednék!

11. **Johannis Burii** *Hist. Hungariae*, t.i. *Ecclesiastica*, inde ab exordio Ecclesiae Hungarico-Christianae, – ad sua tempora.

Ennek a' *Buriusnak* (ki is *Korponai Pap* és *Esperest* vólt) maga nevét viselő fija, utólján vólt *Halberstadi Pap*, ottani lakásában Magyarokat szeretettel nem látó, időt vesztegető ember, ki az édes Attya *Históriáját* is kiadni el-mulatta. Azért őtet kedvezés nélkül tizmolja *Rotarides*, kinek igaz neve *Házi Mihály*.

12. **Johannes Jacobinus** leírta *Báthori Sigmond* Fejedelem dolgainak némely részét: de e' nem kézírásban', hanem nyomtatásban' találatik, mind *Bongarsius*, mind *Schwandtner* Gyűjteményeiben'.

Ezekről parantsolt nékem a' Méltóságos Ur főképpen, de azután arról is méltóztatott, hogy ezeken kívül is, akiket tudni fogok, le-írtam. Oh! ezeknél sokkal többen találatnak Erdélyben az Haza dolgainak kézírásban heverő Írói. Azért, ezeknek megírására sokkal több idő kívántatik, mint a' menyi idő alatt *Levelemet* el-sietém inkább, mint írást; hogy a' *Krizbai* embertől el nem maradjon.

De mennek *Köpetzről*, és másunnan is *Tartományunkból* emberek, talám három vagy négy nap múlva, az *Ország-Gyűlésre*: az alatt tehát a' mit írhatok a' 2dik *Pontra*, azt elküldeni valóságos kötelességemnek esmérem; az alatt magamat *Gratiájába* ajánlván nagy bizodalommal.

Közép-Ajtán 1791-béli Böjtmás Havának 2dik napján

103. Cserey Farkas – Aranka Györgynek

h. n., 1791. március 2.

[Jancsó Elemér másolata]

Méltóságos Adsessor Ur
Különös Jo Méltóságos Uram!

Betes levelét a Méltóságos Urnak tegnapi Napon tisztelettel 's örömmel vettem – melynek rendére e képpen felelek:

A Mgs Urnak Ditséretes, és egyenesen a Nemzet leg főbb Jovára czélozo Szent Igyekezettét tehetsége szerént kinek kinek elő nem segélleni – önnön Maga Nemzete meg tagadása nélkül egy Magyaránál meg nem eshetik. Fájlalni lehet ugyan, hogy sokan ’s igen is sokan vagynak Hazánk fiai közöt – illetén Nemzeteket meg tagadok, de aszt még nagyobbban lehet sainállani hogy az illetének magokba meg nem ismerik aszt a Bünt – hogy ök Nemzeteknek Háládatlannjai. Mind ezek pedig onnét szármoznak – hogy ez előtt ötven Esztendővel nem voltak olyan Betses Magyarok – kiknek Eszekbe jutot volna oly fáradhatatlan igyekezettel a közönséges pallerozodást elő mozdítani mind az Mgos Ur – Melyre nézve igen, ’s igen is szerentsésnek tartom magamat – ha az Méltóságod Nemes igyekeztének előmozdításában részesülhetek, mely végre méltotzasson tsekely tehetségem szerént vélem az Mgos Ur parantsolni – bizonynyára nem léendek Rest – annak tellyesítésébe. – Azok a Szegény iffiju Atyánkfiak kik közelebbről oly szerentsétlenek valának Hibáztak ugyan roszt célra törekedvén – de erre is az Haza Igaz Boldogságáról valo roszt képzelődéstől vezéreltettek. Ök iffijak voltak – nem láthatnak a Kezdő Gaz Embereknek fekete lelkek esmeretébe be, ’s azoknak csábító Beszéddgyeit nem érthettek volna keppen, mely szerént Szentul aszt hitték hogy a mit tselekesznek, vagy tselekedendenek az Haza, ’s Nemzet Jovára czeloz.

Gáspár Páll Urto! még nem kaptam meg az ígért Szappany Földet, mihelyt el érkezik azonnal el küldöm az Méltóságod utasítása szerént Professor Etienne Urhoz. A mi az Cseh Ferentz ’s Gáspár Páll Uraktól kezembe küldött Pénzt illeti – erről nem tudok semmit is, mind eddig ezen nagy Urak kezembe egy xkraitzárt sem küldvén, s nem is tudositottak felölle. Az Néhai Atyám Munkai felöl pedig ezennel voltaképpen nem tudositatom az Mgos Urat, ezekről valo akarattyát az Anyámnak (ki is az Mgos Urat különösen tiszteli) nem tudván egészszén. Mihelyt meg érthetem pedig azonnal tudositani az Mgos Urat el nem mulatom. Addigis kivántam azoknak számát e képpen ide iktatni.

1 Magyar Wallerius Maximus

az az

a

Magyar Nemzetben történt emlékezetes Dolgok

Tizenkét könyv.¹⁴³

¹⁴³ [A levél vége hiányzik.]

104. Aranka György – Teleki Imrének
Marosvásárhely, 1791. március 5.
[Korabeli kézirat]

Kolosvár 5 Martziusba 1791.

Méltóságos Groff Ur!

Második Mart. irott Levelét Nacsádnak tisztelettel vettem; a' Nacsád 's Grofné ö Nga erőtlenségét sajnálom szivemből és jobb egészséget kívánok. Elebbeni Levelemben irtam Nacsádnak a' többiről: a' Pénteki nagy XXVII Gyűlés így volt:

1. A' félbe maradt kérdés a' két Kancellária edgyesítésének modgyáról elő jöve. Sokan kezdének mindgyárt a' B. Kemény Simon Ur Exl. Opiniojának, melyet mint emlékezem, meg irtam volt ellene mondani. B. Miske kezdé el. Ennek felele Exlja, sekundálá It. Mester Türi László Ur. Ez ellen fel állá a' Collegája Cserei, Secundálók B. Naláczi és Gr. Bethlen László; Gr. Teleki Lajos ezek ellen szolla u.m. B. Kemény mellett. Elő állának a' Szászok és szép két Beszédet edgyet déákat mást magyart olvasván fel, jelenték: hogy ha az Ország mind magát mind őket elegendő Securitásba tenné; tehát a' B. Kemény Exl. Votumának nem mondanának ellene; a' Székellyek közülis így dec-larálá magát Kando; és ez el választá a' dolgot. A' K. Gubernium le hivaték és még a' dolgot edgy kisség meg szemelgetvén így lön a'

Végzés Hogy a' két Kancelláriának feje legyen a' MOrszági Fő Cancellarius, de a' két Cancellaria rendszerént Confideállyon külön, a' mikor pedig a' dolog érdeme hozná, akkor edgyütt. Az Erdélyi Cancellarius maradjon meg, és a' Diplomákat subscribállya mindenik Cancellarius; Erdély részéről legyen systematice 4 Tantáts Ur; ezek legyenek az Erdélyi fő Tanátsnak tagjai, kik számollyanakis, és ha az Erdélyi Tanátsol valami Informatiot akarnak venni, a' ne legyen Praesidialis Levelek által, mellyek töröltessenek el, hanem a' Cancellaria ex sessione Consilii correspondállyon az Erdélyi Tanátsal; és ez így maradt.

2. Az ötödik pont vétetik elő, u.m. hogy a' Perek itt halganak meg. Mivelhogy MOrszágon se mennek a' perek a' Cancelláriára, és már a' miénknekis Ordinarius Presesse a' MOrszági Cancellarius: téhát ez a' Bill könnyenn passzirodott. A' Székellyek ugyan vették elő, hogy törvény szerént az ö ügyek¹⁴⁴ 3. forintonn felyül a' fejedelemig mehet; a' Szászok megént hogy az 1753dik beli novellaris Articulus szerént a' Recursust nem lehetne ide érteni. De az elsőknek a' Törvény meg magyaráztatott, hogy a' Fejedelem maga soha sem itél hanem a' mellette lévő Tanáts v. Status Consilium, melly ma Erdélyre nézve a' Királyi Gubernium; és e representállya a' Fejedelmet; a' Szászoknak pedig a' volt a' felelet, hogy akár appellatio akár recursus mind edgy, csak a' peresek enervatiojara valo dolog, ha ki megyen az országbol re 's még ez a' dolog ez után bővebben meg fog hányatni.

Végzés Hallganak meg Erdélybe a' Causák. De erről materiárol most nem kell külön punctumba és diferte emlékezni, hanem a' mint csak ugvis jött elő mint a 3dik Pontnak Consectartiuma, csak abba a' pontba és oldalaslag; olyan reservával, hogy a' Törvények

¹⁴⁴ <nek>

folyása organizatioja alkalmatosságával ez iránt a' Rendei bővebben meg fogják magokat ő felsége előtt határozni, az iránt fenn álló Artikulusokatis el fogják törölni 's ujjakat irni. Akkor a' Székely és Szász Natiokis bővebben meg halgattatnak. Elé jöttek az utánn mint aposágok

3. Hogy a' Magyar Országi Nemeseknek ne kellessék Erdélybe Indigenatio, az arrol valo Articulus töröltessék el. A' két Hazába edgyaránt legyen Nemes és szabad minden Nemes ember. Ebbe semmi meg különözés nem volt sem vetélkedés; meg álitatott.

4. Hogy a' Harmincz adok a' két Ország között tolláltassanak. De mivel actu edgy csepp sintsen; 's M.Országon a' Harminczad dolga a' Királyé ez innen ki maradt.

5. Hogy a' Hadindításba 's Békességszerzésbe a' két Ország értsen edgyet. Ez csak abba maradt.

6. Hogy Magyar Ország a' Partiumhoz valo pretentiojáról mondgyon le. E' sem állott meg. Továbbá

Végeztetett Hogy az egész Praepositioja a' Munkának maradjon ki, és más irassék csak rövid deductioval; azon vétetvén fel hogy régen ez a' dolog arra halasztatott volt, hogy Erdély halgattassék meg; most pedig ő Felsége ugy határozta hogy a' két Ország edgyez-zék edgyütt.

Az Itilő Mesterek pedig a' Munkát vegyék sietve jo Conceptusba, hogy Hétfőre az Ország Gyülésére hozhassák fel, nézze meg a' Gubernátoris; azután irassék két példába, és edgyik ő Felségének más küldessék a' MOrszági Rendei. Azután

A' Szerdai Gyülésen fogjanak a' Rendei a' Királyi Praepositioiokhoz, és minden héten a' rendes két napon csak azon dolgozzanak; 's azokon a' Gyületeken semmi más dolog tellyességgel ne folyon. A' mik egyebek lesznek akármi színűek, azok folyanak a' SS. Praesidensről közbe közbe, a' mint jobbnak itéli 's a' dolog kívánnya ki hirdetendő, rendkívül valo Gyületeken. Eloszlánk edgy ora előtt 's vigan ebédlénk.

Mai Postával a' jöve, hogy már Ő Felsége Separálta a' Cancelláriát és Tanátsosokatis nevezett ki. De a' mint fül hegygel értém csak pro tempore van minden, és Gr. Teleki Samuel Ur Exljais csak pro tempore praesessévé tétetett a' Cancelláriának. Semmi már ujság nintsen. Siessen Nacsád bé jöni, mert már jönnek a' derekasabb dolgok. Hozza bé az Urfiakatis a' Grofné Ö Nsgával, kinek kezeit alázatosonn csokolom. Brukenthal Ur Exlja igen tiszteli Nacsádat és én vagyok alázatos szolgája

Aranka

Jánosrol még nem vettem semmi rosszat észre, láttam egy néhányszor, dolgoztatokis véle.

Gr. Bethlen Sándor Ur elment Szebenbe.

105. Benkő József – Aranka Györgynek
Középajta, 1791. március 7.
[Korabeli kézirat]

K. Ajtán 7. Mart. 1791.

MÁSODIK LEVÉL

Méltóságos Zágoni Aranka György *Tit. Tit.* Úrhoz

Benkő Jóseftól. m.k.

Az első Levelemben ígért Feleletet, a' kéz-írásban' való Erdélyi Históriás Munkákról közbe szakasztom ezen írásommal, melyben egyenes és bizodalmas szívvvel ezeket jelentem.

1. Nagyon örvendeztet a' Mlgs Úrnak mostanság készült Munkáimhoz kijelenteni méltóztatott öröme. Én eléggé igyekezem; de mint a' szűkölködő Sz. Pált a' Sátor tsinálás, az halász Tanítványokat az háló kötözgetés, 's a' t: így el-fognak engemet is szegény szűkölködő Házamnak dolgai; annyira, hogy mikor szép Gyűjteményeimet kellene forgatnom, és azokból köz haszonra való dolgokat öszve-írogatnom, azt kéntelenittem elmémben' forgatni Karátsonról fogva (mert az ólta magam gazdaságom a' mezőről segíteni megszűnt), honnan teljék-ki a' pénz a' gabonára, 's pénzel honnan szerezhetni gabonát, tíz (tsak) házi szájra? mert itt most is a' Buzának köble 7.–10. magyar forint.

2. Ugyantsak a' *Dietákról* való Munkámon, és a' *Székely Nemzet Képén* kívül, melyet deákul is, magyarul is elég bővön kidolgoztam, [De ezen még, míg kijőne igazítok; mert az hogy mostan vagyom, a' Béla Notariussának írásával nem edjez], és Kolosvárra általdtam, még küldöttem Hochmeister Uram kezébe a' Diétához alkalmaztatott edj Munkátskámát, Közép-Ajtai Dohány név-alatt, mintha a' Kolosvári piatzra a' mostani alkalmatossággal eladni vittem volna. Négy rendbéli *Dietalis Articulus*t tettem belé, melyek Erdélyből a' Dohányt kitöltötták, most pedig Hazánk állapotját szépen világositják; és egyéb Ország dolgait illető nevezetes írásokat is. A' Munka 6. árkos, és Husvét előtt nem fogja Hochmeister censurára adni, (a' mint írja), igen sokak lévén dolgai.

A' mint ugyan Hochmeister Uram írja, Januariusban kapta-ki a' Censuráról im ezen titulusu Munkámat:

KÖZÉP-AJTAI
 készítésü
 SPANYOR-VIASZ,
 melyet,
 edj emlékezetes
 TOLDALÉKKAL,
 az Erdélybe idegen Földekről
 régen hozattatni szokott
 Arukrol;

s valami szükséges
 JELENTÉSSSEL
 az
 Erdély Historiája Iróinak magyar nyelven ta-
 láltató Kézírásaikról,
 össze szerkesztett
 BENKŐ JÓSEF.

Ennek 3dik részéből ide íratom a' következő edj árkost, mely is így van:

JELENTÉS

Az Erdély Historiája Iróinak magyar nyelven találtató Kézírásaikról.

I.

Magyar Ország Historiájának megírásában' nagy érdemű 's értelmű Férfiak fáradtak a' mint nyilván bizonyítják az önnön históriás Munkáik; melyek nagy részént nyomtatásban öszveséggel ki is adattak, nem régen Bétsben, ama szép emlékezetű *Schwandtner Úr* szorgalmatossága által, im ezen, nevezet alatt: *Scriptores Rerum Hungaricarum*. Es minthogy Erdély is Magyar Országhoz tartozott, míg János Király halálával 1541-ben' különös Fejedelemséggé lett: ez okból ennek sarkalatosabb dolgai 's viszonyosságai is azokbann az Írásokbann eléfordúlnak. Ennek pedig Magyar Országtól lett megkülönözésétől [!] fogva, sokkal bővebb Historiáját készítették deák nyelven nevezetes Emberek, kiket többnyire elészámláltam a' néhai *Bethlen Farkas Úr* Erdélyi Historiájának 5-dik kötetje (*Tomussa*) eleibe tett Előljárobeszédben.

De minthogy némely ditséretes Hazafiak Erdély Historiáját született nyelvünkön is irogatták; mások pedig ha szintén formába nyomott Historiát nem készítettek is; de ugyan tsak az Haza állapotját világosító Írásokat és jegyzéseket hagytak magok után: légyen szabad közzüllök az előttem esmértebbeket elészámlálnom; kézírásaikat megneveznem, és ezek aránt a' köz jóra intézett szándékomat, nemely kérelmeimmel edjűtt, kijelentem.

II.

Hídvégi Báró MIKÓ FERENTZ, született Hidvégen 1584-ben, és ámbár Erdélyt nem sokára igen háborus idők borították-el: mégis mindaz által ifjuságának esztendeit nem tsak fegyver viselésben, (a' Nemesi Rendnek akkori módja szerént) hanem a' tudományokban is ditséretesen gyakorolta. Annyira is ment jó igyekezete által, hogy Bethlen Gábor és Első Rákóczi György Erdélyi Fejedelmek alatt, Tanács-Úr, Kintstartó, Királyi Tábla Adссора, 's Csik, Gyergyó és Kászon Székeknek Fő Kapitánnya lenne; míg 1635ben, Szent Jakab Havának 17dik napján, ez halandóságból ki szólittatott. Irt Szép Históriat ez Hazának dolgairól; melyben egyenes indulattal, és a' dolgoknak tzifrázása nélkül, lefestette azt az idő szakaszt, melynél keservesebb és nyomoruságosabb állapotokon soha Erdély által nem ment, úgy mint, 1594-től fogva 1612-ig. Írásának im e' *Titulust* adta: *Erdély Országának siralmas változásai, mellyeket leirt Hidvégi Mikó Ferentz;* és ajánlotta Bethlen Gábor Fejedelemnek. A mint ezt az Históriat sok helyeken le-irva láttam, és magam is tulajdon kezeimmel leirtam; tsankáságát vészem észre: mert sem a'

Titulust, sem az Ajánló Levelet benne nem találom. De leirtam én másodszer abból a Könyvből, melyet Mikó Ferentz Úr szépen le iratott a Fejedelem számára s parantsolatjából, és a mely eleibe tulajdon kezeivel írta a *Titulust* s Ajánló Levelet. Ebben továbbá helyen helyen maga kezeivel kevés szóból álló Jobbításokat is tett. Illyen maga épségében mégyen azért nyomtatás alá ez a sokaktól váratott jó História. Nemis késhetik ennek ki nyomtatattása; minthogy magunk halandók vagyunk, és az e féle kézírások eltévelyedendők s veszendők. Ez ugyanis született nyelvünkön az az História, mely Erdélynek dolgait fennebb kezdi a többeknél; és így illő, hogy azoknál elébb is kezdődjék ennek nyomtatattása. De arra kérem én jó szívű Olvasómat, hogy mig ez a nem hosszas Munka a sajtó alól kikél, ha addig ezen jelentésemet véendi; és Báró Mikó Ferentz Úr életére tartozó szükséges dolgokat tud: velem közönséges jó végre, közölni ne terheltelessék, az alább jelentendő úton. Ezzel főképpen arra vigyázok, hogy ezt az Úri Irónkat megmentsem némely haszontalan nyelvek rágalalmazásától; a mint tselekedtem *Transilvániám* második darabjának 403 és 404. levelein is.

Ez a Mikó Históriaja áll az én szokott elégséges sűrű kézírásomban 21 árkusból. Erre pedig a levelek sarkain léznek apróbb betűkkel szükséges Jegyzések (*Adnotatiók*), más jó Írásokból is, kiváltképpen pedig *Weis* (Fejér) *Mihály*, Brassai Biró, ki is a Báthori Gábor táborától a Bartzában Földvár mellett 1612-ben ölettetett-meg, és *Fuchs Márk* ugyan Brassai nagy Pap, régi kézírásaikból. Sőt más apróbb Bartzai Jegyző-Könyvekből is, melyeket jobb részént köszönök Tisztelendő nagy Tudományu *Róth Pál* Uram, mostan Szász-Hermányi Evangyélikus Pap, barátságának. Nem külömben a *Bojti Gáspár* szép és jó Historiájából: ámbár ezt deákul, a mint irattatott, kinyomtatatni fogjuk, Bethlen Farkas Historiájához töldva.

Továbbá két nevezetes dolgot, mélyről Mikó tsak igen futólag emlékezik, szükségesnek tartok egyebűnven megvilágosítani a Jegyzések között. *Első*, a *Mária Christierna* Fejedelmi méltósága. Mert jöllehet bizonyos dolog, hogy ő nem tsak Fejedelem Asszony volt, az az, nem tsak felesége Báthori Sigmond Fejedelemnek, hanem olyan valóságos Uralkodó Fejedelem, ámbár kevés idő alatt, hogy minden rendbéli Igazgatónak és Nemzeteknek ez Hazában törvényes hatalommal parantsolt; az érdemeseknek Hivatalokat és Jóságokat (*donált*) ajándékozott, melyek azoknak birtokokban azután is megmaradtak; a törvénykező Levelek a perfolyásokban hozzá tituláltattak avagy tizmettetek; maga is magát uralkodó Fejedelemnek írta; még is mindazáltal valakik mái napiglan az Erdélyi Fejedelmeket leírták, azok közzé őtet nem számlálták; kivéven valamennyire az *Ungrisches Magazin* nevű érdemes Posoni Gyűjteményt, melynek edjik darabjában úgy hozzattatik-bé, mint a ki magát Erdély és Oláh Országok Uralkodó Fejedelmének, Székelyek Ispánjának, s a t. írta. Én azért mind az Erdélyi Országos Rendek végzéséből, mind a Mária tulajdon Leveleiből, megmutatom öt Fejedelemnek volttnak lenni: annál könnyebben pedig hogy nem régen ez előtt, deákul erről edj kisded Munkát készítettem vala, im e nevezet alatt: *Maria Christierna, in numerum legitimorum Transilvanicae Principum relata*. Melyre a többek között, segítségül hivtam edj szép Levelet néhai széles tudományu s emlékezetű *Kornides Daniel* Uram ritka szedeményeiből; mást T. Dálnoki (már Szent Benedeki) *Veres Jób* Uramnak, Fejér Vármegyei Érdemes *Fiscalis*nak, ősi Jóságait illető Levelei közzül. *Második* megvilágosítandó dolog a *Báthori András* Fejedelem és Kárdinális ártatlan halála; melyet a köz

kézen forgó Historiák ugyan Ördög Balás nevű, Csiki Székelynek tulajdonitanak, és én sem tagadom, hogy ő az ártatlan vérnek ki ontására fel nem támadott volna: de én megtzáfolyhatatlan bizonyításokkal megállítottam azt, hogy ugyan Csiki Székely, Szent-Domokosi *Krestely András* volt az, a' ki kegyetlen kezeivel a' jóféle 's vétségtelen Fejedelmet megölte; 's halálának helyét is világosabban kimutatom, több ide tartozó környüállásokkal. Ebben, háládatoson megvallom, szépen használt nekem a' Szent Domokosi Megye buzgó Plébánussával, Tisztelendő *Tankó Mátyás* Urammal való Levezésem, melyis a' Fűvésztudományon kezdődött vala.

Végezetre, hogy még is világosabb légyen ez az História, és nagy haszonnal nőjjön akkorára, a' mekkorára fognak nevelkedni a' következő Kötetek (*tomusok*); lésznek hozzá ragasztva ilyen Toldalékok.

1. Elnyugodott Eleim közzül *Benkő Máté* rövid *Napló Könyvetskéje*¹⁴⁵, melyben leirta e' mi Mikó Ferentzünknek már akkor Csik, Gyergyó és Kászon Székek Fő Kapitányának, és Bethlen Gábor Fő Hop Mesterének, 1619-béli Szent Jakab és Kis Asszony Havaiban, a' Fényes Portánál, vagy is Török Császári Udvarnál véghez vitt fő követséget és utazását; ő lévén Mikónak ezen utjában' edjik kísézője. A kevés írásban' sok szép dolog találtatik.

2. *Székely Móses*nek, ki is Udvarhelyszéki köz Nemzetből való Embernek fija lévén, edj ember fülének elvágásáért Báthori Istvánhoz Lengyel Országba bujdosott volt, de annakutánna vitézségével igen elhiresedvén, a' Fejedelmi méltóságig nevelkedett, és azonban Brassónál elesett, Életének leírása.

3. *Bocskai István* Fejedelem Nemzetségének rövid le-rajzolása.

4. Ugyan *Bocskai*¹⁴⁶ István *Testamentuma* melyben sok szép dolgok találtatnak.

5. Erdélynek 1613-ban költ edjik rendbéli Országos Végzései (*Diaetales Articuli*); melyek között vagyon Erdélynek Báthori Gábor Fejedelemtől *butsuzó Levele*, és sok emékezetes dolgok annak az időnek historiájára. Ezek nálam nyomtatásban' vagynak; de minthogy igen ritkán találtatnak, valóban méltóknak itélem a' kinyomtatásra.

6. Az Erdélyi három, ugymint, Magyar, Székely, és Szász, Nemes Nemzeteknek, hazafiságos Egyesületekről, melyről az Országos Végezések között sok szó vagyon, bővebb tudósítás, a' régibb időkbéli Írásokból. E' nem egyéb, hanem veleje im e nevezetű Kézírásomnak: *Politica Triás Transsilvanica; sei Tractatus de Unione, tribusque trium in Transilvania Receptarum Nationum Sigillis*. Ezen hatodik Toldalékotskára az én szedeményeimet hasznos Írásokkal szapirották-meg ez előtt régetskén ez három Nemes és Tudós Jóakaró Hazafiak: T. Fogarasi *Pap József* Uram Fagaras Vármegyei *Archivarius*,¹⁴⁷ kinek egyéb jó Írásokkal való sok rendbéli fáradságait is meghálálni nem tudom; T.

¹⁴⁵ [Benkő jegyzete:] *Napló-könyv*; ezen szót *Diárium*ért vészem, és semmi nyíltól nem is félttem. Mert találtam nagy Magyar Úrnak, *Bethlen István* Erdélyi Gubernátornak, *Pro Memoria* név alatt költ írásában', melyet Velentzébe ment *Kováts Gáspárnak* adott, és a' melynek végére ezt tette: *Napló Könyve légyen, melybe minden nap mindent feljegyezzen*.

¹⁴⁶ [Benkő jegyzete:] Most *Bocskai*-nak; vagy *Botskainak* írjuk; de a' régi Írásokban *Bochkai* olvastatik; akkor a' *ch*, a' mostani *cs* vagy *ts* helyett szólógván.

¹⁴⁷ [Benkő jegyzete:] Nb. Itt változtatom míg nyomtatni kezdenék; melynek is Húsvét' utánra határozott idejét írja Hochmeister Ur.

Újvárosi *Ujvárosi István* Uram, Brassai *Procurator*, és T. Kökösi *Kökösi András* Uram, Szeben Vármegyei *Fiscális Procurator*.

Ezek fognak lenni az első Kötetben'.¹⁴⁸

Ezen leírt szakaszból méltóztatik által-látni a' Mlgs Úr, hogy én már régen (mert esztendejénél több az ideje, hogy én Hochmeisternek által-adtam volt) Laistromba szedtem és *historice* le írtam azokat a' Tudósokat, kik Magyar nyelven meg-írták Erdély dolgait, és még nyomtatatlan hevernek.¹⁴⁹ Itt azért legelső alázatos kérelmem a' volna, hogy ha a' Mlgs Úr valami olyan Tudósok Laistromának készítésére tette volna szándékát; méltóztassék kedvezni az én izzadásaimnak, hogy tsekély munkámnak ki-nyomtatása ne akadályoztassék. De ez a' Mlgs Úr' esméretes Kegyességére 's Böltességére biztattatik. Hanem a' megírt titulus alatt való Munkámról e' következőket kívánom jelenteni:

1. Abban a' *Spanyor Viasz* készítésnek¹⁵⁰ sok féle módjait úgy le-írtam, hogy akárki megtsinálhatja az értelmes Ifjak közzül. De nem ez a' mesterség volt munkámnak fő tzelja; hanem olyan három Materiát kívántam össze-fogni, hogy a' vevőkre nézve edjik a' másikat vonja 's kellestesse.

2. Az *Árukról* való *Töldalékban* le-írtam Kamuti Istvánnak, az híres Kamuti Farkas Consiliarius (kit Kemény János ditsér, és Feleségét is mosolyogva emlegeti) Fiának két Diáriumát, melyekben szépen le írja, miknek vásárlását bízták rea a' Fejedelem, és Fő Rendek, 's miket vásárlott Velentzében, társaival edjűtt, 1627, és 1628 esztendőkbén. Igen sok szép ritkaság vagyón benne, Hazánk' akkori 's mostani állapotjának össze vetésére.¹⁵¹

3. Báró MIKÓ FERENTZnek Históriajával menyit és mire készültem, látja a' Mlgs Úr. Igaz, hogy még azzal vagyón edj Hónapig tartó erős munkám. Húsvét után mindjárt ahoz fogok, és Budán fogom ki-nyomtatattani, T. *Tertina* Ur szolgálatja által; ha edj pénzt sem kapok is annyi fáradságomra a' Nyomtatótól. Néhai Gróf *Mikó Miklós* Úr látván azzal való sok Munkámat, bőv jutalmat ígért vala nagy assecuratioval. Mert Ő Nga Kedves Urfiának, és Gr. Mikó Ferentz 's István Urak Fiainak intéztem is dedicálni. De azonban én sokat változám, Ő Nga, kárunkra meg-hala. Most bezzeg az Özvegy Gróf Asszony és Gr. Mikó Ferentz Úr 's Asszony Ő Ngok bár annyi búzával segitenének, Hidvégéről, Óltzeméről, a' mennyi idő alatt Irásomat végzem.

¹⁴⁸ <III. ENYEDI PÁL, kinek életéről, lakó helyéről és állapotjáról igen keveset tudok, irt (ez a nevezete) *Éneket az Erdélyi Veszedelemkről*. Nem Ének pedig ez valósággal, hanem mint régen Rogerius *Carmen miserabile* alatt írta.>

¹⁴⁹ [Benkő jegyzete:] A' Deák Mstumokról is készen van Munkátskám, a' melyekben t.i. Hazánk Históriaja aluszik. Jövő Hónapban Censurára adom. Sok ritkasággal igyekeztem tölteni.

¹⁵⁰ [Benkő jegyzete:] Én tökéletesen tudom a' *Spanyor Viasz* készítést, tanulván Kaprontzai Ádám Barátomtól; de magam tsak *nyirfa hajból* készült feketével élek, ilyen léssen ez Levelemen is, mint a' kinek petsételő viasszam, papirosam, Hutám ez előtt meg sem éreztetett; de most más az állapotom.

¹⁵¹ [Benkő jegyzete:] Ebben' az edjik Diariumban *Velentze* (nem a' Város) sok helyen emlittetik, 's edjet öt forinttal vett. De mi ez? Vajha edj Kereskedőtől meg-tudhatnók ottan! Szótt portéka volt bizonyal. Elein azt gondoltam hibáson, hogy *Velentze* sárga réz tábla volna.

**106. Benkő József – Aranka Györgynek, Kandó Mihálynak, Thúri Sándornak
Középpajta, 1791. március 8.
[Korabeli kézirat]**

Méltóságos és Tekintetes
ARANKA GYÖRGY
KANDÓ MIHÁLY, és
THÚRI SÁNDOR

Tit. Tit. Urakhoz, a' Székely Nemzethez való szeretetből származott Jelentése Benkő Józsefnek t.k.

Méltóságos és Tekintetes Urak! Hogy módomban ne légyen az hosszas terhelésre, többre terjedő betűim által; ilyen kis papirosra tészem-le alázatos kérelmemet; melyet ennek tulsó feléből, az hol Mlgs Gróf Nemes János Úr Excellentiájához bocsátott alázatos Levelemnek mássa olvastatik, eléggé meg lehet érteni. Bizom, hogy Ő Exczja méltóztatik helyet adni alázatos jelentésemnek; de annyival bátrabb lések még is ez aránt, ha a' M. és T. Urak vagy emlékeztetni fogják Ő Excját; vagy, ha úgy hozná a' szükség magával, Nemzetjekhez való szereteteknek indulataiból Magok megszerezni, a' mely is könnyű uton megeshetik, méltóztatnak.

De ezt is melléje tészem, hogy 1. az hol a Világon legjobban leírva gondolhatnák a' M. és T. Urak ezt a' Székely Törvényt, azzal volna jó engemet segíteni: mert nálam öt rendbéli is vagon; és nem találják edjmást. 2. Ha valami Ritkaságot vennének észre, a' minémű már a' tölem jelentetett Brassai *Instrumentum*, méltóztatassanak azzal engemet világoztatni.

Ezeknek bizodalmas vásárlásával, magamat Gratiájokba ajánlván, vagyok örökös tisztelettel
a' Mlgs és Tks Uraknak

fennebb megírt
alázatos szolgáljok.

Közép-Ajtán,
8. Martii, 1791.

Copia
Méltóságos Gróf, Status Consiliárius, és Fő Király-Biró Ur,
Kegyelmes Uram, nagy Patronusom!

Nemes Székely Nemzetről, deákul *Imago Nationis Siculicae*, magyarul *Nemes Székely Nemzet Képe*, nevezetek alatt költ, 's talám nyomtatás alá is menő tsekély Munkáim, ugy hiszem, hogy Excellentiád előtt, mint a' kire ezen Nemzet figyelmetesen néz, tudva 's talám látva is vagynak.

Valamint azért azokat nem tzifrán, de igazán és a' Kösségtől is megérthetőképpen igyekeztem ki-dolgozni: úgy, és oly móddal készítgetem mostan a' *Székely Nemzetnek* 1555-ben Dobó István és Kendi Ferentz Vajdaságok alatt költ *Törvényeit*, historiai 's törvénybéli világoztatásokkal ki adni, 's már annyira vagyok, hogy belé nem maradhatok.

De hogy bódogabb végét érthetném ebbéli törekedésemnek, vagyon még szükségem edgy nevezetes Írásra, mely is a' Brassai Archivumban, az *E* betűnek 6-dik száma 's az *S*-nek elsője alatt, ily meg nevezés alatt találtatik: *Johannis Comitis de S. Georgio et Bozin in papyro, cum parvo sigillo, continens Statua Siculorum, de anno 1466.*

Excellentziádnak és Nagyságos Nemzetségének a' Brassai Urakkal esméretes szomszédsága mások felett lévén, én pedig éppen nem is akarván, nálam tudva való okért, hogy tsak tudják is meg-irt szándékomat; Excellentziádnak alázatosan könyörgök, hogy vagy Kolosváratt találtato *Tit. Biró Ur*, vagy más Brassai Urak által, véghez vinni Kegyelmesen méltóztassék, hogy Brassából Kolosvárra által adattassék annak *Copidája*, az honnan én Tekintetes Thúri Sándor Király-Biró Úr munkája által könnyen és hamar kezemhez nyerhetem. Excellentziádnak ebben való, és sok egyebekben is meg kívántató Kegyelmeit várván, 's magamot és tehetetlen igyekezeteimet abba ajánlván, vagyok mély tisztelettel

Excellentziádnak

méltatlan aláz. Szólg.
Benkő József

Közép-Ajtán

8. Mártii 1791

Ó, mint örvendém, hogy a' Mlgs Ur érkezik a' Lapideum Regnumban is magát gyönyörködteti

Panitbann a' Mlgs Bethlen Laszlo Gr. Udvar kertében van egy fűzfa levelü Körtvély fa. Ha ebből, minden unalma nélkül oltathatna a Mlgs Úr M. Vásárhelyi szőlőjébe 's nékem is oltó ág (mikorra a jobb alkalmatosság meg¹⁵² léssen) maradhatna; ditsekedhetném véle.

Ha az ottani *Typographeum*ban károm nem lenne; két kisdéd Munka[t]¹⁵³ oda adnék nyomtatni; azért főképpen, hogy a' Mlgs C. Úr szemei előre meg-igézhetnék azokat. *Edjik* az 3. Natio Uniojáról, más a' Székely Nemzet Törvénye¹⁵⁴

**107. Benkő József – Aranka Györgynek
Középajta, 1791. március 9.
[Korabeli kézirat]**

HARMADIK LEVÉL

Meltóságos Zágoni ARANKA GYÖRGY Úrhoz, az Erdélyi M. Királyi Tábla fő
érdemü Adessorához.

Benkő József. t.k.

Már kezdem feleletemet az előmbe tett 2dik *Pontra*; úgy pedig, hogy elsőbben azokat számlálom elé, a' kik magyar nyelven írták Erdélynek dolgait. Légyen hát

¹⁵² <lészen>

¹⁵³ [A lapszél miatt a t nem olvasható.]

¹⁵⁴ [A levél külön lapon levő utóírata.]

I. Rész

Erdély Historiája Iróinak magyar nyelven találtató Kézírásaikról.

Az első Levélben megnevezettekén kívül még ezeket tudom, kiket minden betűi 's idői rend nélkül számlálok elé.

I. *Enyedi Pál*, kinek születéséről, lakásáról, hivataláról, 's a' t, semmi bizonyost nem tudok *Énekek* nevezete alatt írt az *Erdélyi Veszedelmekről*. Az Originálról semmit nem tudok; de bizonyos az, hogy mind azoknál, a' melyeket láthattam, igazabban leírva találtam Mlgs Gróf *Eszterházi* Tanáts. Úr Ö Ngánál.

II. *Laskai János* irt ilyen Históriát: *Erdély Országának szerentsés és szerentsétlen viszonytagságai*,¹⁵⁵ 1588-tól fogva 1622-dikig. Az Originálból írta-le betüről betüre, a' kitől én is leírtam.

III. *Enyedi István*, Nagy-Bánya Várossának Hites Notariussa, leírta Második Rákóczi György, Lengyel Országba 1657-ben lett menetelét, – és 1658. esztendőre tartozó dolgokat. Igen jó História, 's nálam tökéletesen vagyon leírva attól, a' ki tulajdon kezeivel ki-írta Enyedi kézírásából.

IV. *Szalárdi János* Históriája magában foglalja főképpen a' két Rákóczi György, Rhédei Ferentz, Bartsai Ákos és Kemény János Fejedelmek idejében' való dolgait Erdélynek. Titulussa: *Síralmas Magyar Krónika 8. Könyvei*. Ez az, a' melyet 12 Apr. 1789. Mlgs Urnak által-adtam volt bé-kötetlen 195. árkoson Udvarhelyen. Sok jó dolog van benne. Ki lett légyen Szalárdi, ugyan homályban van Hazánk fiai előtt; de én jól ki-tanultam állapotját.

V. *Szilágy-Somlyai Halmágyi István* Ur, az én néhai igen választott Jó Uram, le-írta a' *Buccov* Generál idejebeli dolgokat sok árkosokra igen fontoson. Végig olvastam; a' mi benne ma edgyütt találtatik. Következő Levelemben fogom erről bővön tudósítani a' Mlgs Urat.

VI. *Már következnek nem Históriák hogy már, de még is szép Históriák*, Diarium név alatt, u.m.

a. *Bánffy Gergely* Irása, ilyen titulus alatt: *A' Felsőes Második János', Magyar Országának választott Királyának, Szultán Szulimán Török Császárhoz menetelinek módja és rendi 1566*. Ezt Udvarhelyen le-irattam és elküldöttem volt a' Mlgs Ur számára.

b. *Balog Ferentz*, Hunyad Vármegyei Nemes, Irásai 1576-ra, a' mikor is ő a' Török Portára járt, Adóval, Ajándékokkal, 's a' t. Báthori Kristóf idejében.

c. *Csiki Csitsői Cserei Mihály* Jegyző Könyve, Bethlen Gábor idejére. Nálam van az Originál.

d. Egy *Diarium* I. Rákoczi György idejére; gondolom, hogy a' meg-nevezett Szalárdi. Le-írja szépen, mindennap hogy és mik folytak a' Fejedelelemnél. Az Originál *Tit. Mósa Fő Strása* Mester Uré volt; de én az Urnak is, magamnak is edj betüig igazán le-írván belőle, magát bé-adtam a' Kolosvári Ref. Collegium Bibliothecájába.

e. *Bánfi György* Napló-Könyve 1644re, melyben napoként megírta, hogy ment és miket mivel I. Rákóczi György a' Svecussal, az Ostriai Ház ellen.

¹⁵⁵ <1522>

f. *Kálnoki Istvánnak* hasonló Diariuma 1645re. Mindezt, melynek is originálja már ma Mlgs Gróf Consil. Kálnoki Lajos Úrnál van; mind a' Bánfi György Urét, melynek originálja Doctor Pataki Uré, magam kezeivel igazán leírtam.

g. *Rhédei László* Grof, Rhédei Ferentz Fejedelem fia Diariuma, melyben le-írja, mint mentek 1657-ben Rákóczival a' Lengyel ellen, és hogy vesztették-el a' tábort. Az Originált két arannyért adtam Gr. Rhédei Ádám Urfinak; minekutánna magamnak betüröl betüre le-írtam.

h. *Haller Gábor* Diariuma 1629 ... 1644-re. Sok szép dolog van benne. Edjik esztendőben publicáltatám a' Magyar Novellista által, hogy a' nálam talátrato originált 8. arannyért el-adom. Erre, a' mostani Erdélyi Püspök Ur Exja Szebenbe kéreté, 's máig fél pénzt sem fizete; mert talám el-felejtette, 's nints ki eszébe juttassa: holott még sok originálokkal szolgálhatnék drága Gyűjteményeinek öregbítésére. De erről következő Levelemben írok a' Mlgs Urnak. Haller Gábornak a' Török vetette fejét M. Országon 1663-ban'.

i. Egri *Fodor Sámuel* le-írta az 1663-béli nevezetes dolgokat, mint ment Apafi Fejedelem maga hadi népével Érsek-Ujvár alá a' Fő Vezér Táborára, 's a t. Szép Munka.

k. Első *Apafi Mihály* Fejedelem maga Életének le-írása születésétől fogva. Nagyon világosítja az Haza Historiáját. Kornides Ur az originálból írta vólt ki.

l. *Gulátsi Albert*, ki is Hondorfon lakott, és az Apafi Fejedelmi Háznak volt Titoknokja, megírta a' II-dik Apafi Mihály Fejedelem Dolgait. Sok szép dologgal bővös. Az Originál van *Tit. Mósa Fő Strása Mester Úrnál*.

m. *Vizaknai Bereczk* (Briccius). A' Kurutz Világról ír bővebben. Drága jó Írás. A' Dr Pataki Úrnál való Originálból írtam-le magamnak.

n. *Dálnoki Veres Gerzson* is, ámbár declinatot sem tanúlt vólt, a' Kurutz Világot le-írta Versekbén.

Már következő Levelemben' az Erdélyi Deák kéz írás Munkákról írok. Most igen sietett írásomról alázatosan botsánatot kérvén. Közép-Ajtán 9. Mart.

108. Prónay Sándor – Aranka Györgynek
Pozsony, 1791. március 12.
[Jancsó Elemér másolata]

Kedves Baratom

Harom rendbéli leveleit az én Uramnak, ddo 19. 22 és 27 Febr. vettem nagy örömmel, 's köszönettel. Minyajat nagy gyönyörűséggel olvastam úgy a' Grof Ipam ö Nagysága-is különösen.

Minekelőtte rajok feleljek, meg irom elébb a' mi dolgunkat 26. Febr. költ az utolsó levelém, akkor meg írtam a' Cancellariával tett változásokat. Akor meg tudtam az effectusat. Estve kimenvén, hallom 's látom mindenfelől a' nagy zúgást. Ezt¹⁵⁶ a' Cancellariánk el-darabolása és az felküldött Articulusaink stylusaba ott fen tett sok tetemes változá-

¹⁵⁶ <Ezen>

sok, a' mellyek¹⁵⁷ ugyan külön érkeztek le, igen meg illették a' Statusok szívéét, ugy vagy még inkább, főképp amaz, az itt lévő Magyar Ministeriumot: ugy hogy az nap 26 f. a' Cancellarius a' Resignatiojat staffeliter fel-küldötte, a' Judex C. is egy személy representatiojat azzal fejezte bé. 26. 27, nagy volt a' motus fermentatio ugy 28 dikra viradolag ejtzaka a' Palatinus Mentora Generalis Manfredini fel-szaladt Bétsbe híret vitte. 28 a' Sessioba el-olvastattak ezek a' változások szomorúsággal, halgattuk: De senki se szollott hozza, dictarára adatvan, estvére 1 Mart a' Cancellarius Baljaba bé-toppanik véletlenül a' három FHerczeg, Ferencz (kurta Magyar köntösbe) Ferdinand, e' kettő felesegestől, és Károly Gralis Manfredinivel. Mindjart észre vettem, hogy ez egy kis flastrom a Canc. Sebére: 2^a Mart Ferencz meg jelenik a' Sessioba, elő veszik ezen dolgot. Szép Sessio vala; olyan rendel egyszer se ment, egy más utan félbe szakasztas nélkül peroraltak; leg-inkább 's leg szebben a' mi Foxunk, Iezerniczky és Balogh Peter. Minden Tartozkodas nélkül panaszlották sérelmeiket, 's Ferencz szívééhez keményen szollottak. Deputae rendeltetett az Art(iku)lusokba tett változások meg vizsgálására, 's a' Representatiok ki dolgozására. Ez el-készülvén 5ª Mart tartott Sessioba el-olvastaték a' három Representatio, 1^a az Ilyrica Cancellaria fel-állítása 's a' RácZ Nemzet Excorporatioja ellen. E' szép és kemény G. Balassa személye-is illették de nem nevezve. 2 az Erdélyi Cancellaria 's a' Cameralis objectumok a' Magyar Cancell.tol való el valasztása ellen. 3° az Articulusokba tett változások ellen. Ezzel 6^a a' Nagyaink, Palatinus, Judex Curia, Bán 's a' Personalis fel-mentenek Bétsbe; 7^a reggel ő Felsége eleibe mentek, dél utan Conferentziat ültek a' Ministeriummal a' mellybe Ferencz FőH. és B. Spielmann, a' mostani kerék forgato, igen pártunkat fogtak. Többnyire meg egyeztek. 9^a visza jöttek örömmel a Resolutiojokkal, melly tegnap előtt nagy öröm kiáltások közt publicáltatott. A' Canc. tett változásoknak ugyan inhaereal ő Felsége; de olly szép Declaratioval, a' mellyel az országot meg engedteltek. A' RácZ Natio eppen nem excorporáltatik; a' Canc.-jok tsak olly moddal lesz, mind az előbbeni Hochdeputazion, az az Expeditio nélkül. – Az Erdélyi éránt, ő Felsége tsak azt tette, a' mit Erdély Ország fundamentumos törvényi kívánnak: Mind a' kettőbe felig meddig meg nyugodtunk; de még is a' feleletünkbe egy kis Reservatiot tettünk, éránta. Hanem a' harmadik Repres. szerentséssek voltunk; ő Felsége minden előbbeni az Articulusainkban tett változásoktól el-ál. Mind a' három felelet igen kegyes. Azutan N^{ro} 4° olvastaték el ő Felsége Insinuatioja, a' Békesség szerzésre küldött Magyarkövet éránt melly perse Aplaosussal excipialtatott. Erre az nap is főképp tegnap rendes két Resolutiot vetettett: 1° a Coronatiokor tett ígérötünket, az az minden ki telhető segedelmet, most írásba 's articulusba recitaljuk, hogy ha a' Békességet meg nem szerzettethetik; hanem 2° hogy ő Felsége a' Diaetan kívül-is Békesség és haboru 's ezen segedelem éránt tractalhasson, egy kis titkos Deputatiot rendeltetett, Palatinus, Primas, Judea Curia, Bán, Personalis 's minden Circulusbol egy egy, ugy mint, Balogh Péter, Horvath Sigmund, Almassy Ignacz, és Vay István. Ez egy kis *Comitée*, *Diplomatique* forma. – Ezt meg vallom, nem tudom mire véljem: de maga a' Judex Curia proponálta. Ha ezt Bétsbe elébb ki-tsinálta, ugy meg lehet 's *el*-is hiszem, meg egyébbként tsak nem mert volna bele menni; 's ebbe az esetbe, bizonyosnak tartom a' haborut. – Ha pedig ki nem volt tsinálva Bétsbe nem hiszem hogy el-süljön, hogy az

¹⁵⁷ <mindenfelől>

Udvar azt meg-engedje. Igen curiosus vagyok benne. Attol tartok hogy ez még tartoztatja a' Diaetat, 's az Udvar nem álvan rea, esmét egybe vesszünk az Completatiojarol a' Magyar katonasagnak emlékezik. Amaz mindjart applaudátott; ez pedig az egyik Regnicolaris Deputatoria bizatott. – Enek utána tegnap minden Articulusok Seriesbe el olvastattak, 's még némelly aprosagok nyakra före decidaltattak. Tegnap, igen desultorie ment, sietnek, mivel a' Tsászár 's a' Palatinus, hétfőn vagy kedden el-indul Olasz Országba. A' Sessio utan, a' mi derék Judea C. az Articulusok Seriessivel, egynehany Representatioval 's két uj Articulusal a' Subsidium éránt, fel szaladt ejtzakara Bétsbe, 2. 3 harom, órára pedig ma mar vissza' jött. holnapra Sessiot-is indicalt mar. Ez azt tartom az utolso Sessio, lesz: hanem ha a' Tsászár a' mint rebesgetik 's mi igen kíványuk, holnaputan, még el jönne a' Diaetat concludálni. Adja az Isten szerentsés végét. – már igen oszlanak, allig van itt harmad része. –

Nem gyözöm katzagni az Urakat. Veszekednek, veszekednek, a velünk valo Unio 's a' Cancellariajok Separatiojan. Azomba Bétsbe már az Erdélyi Canc. folyasba van maga rendi szerint: 5. Mart. Installaltattott solenniter. Volt-is e héten ebédelni a' Fő. Corpusaval ö praesesseknek. A' meddig G. Bethlen 's Zejk fel jönnek, két Referendarius a' Magyar Cancellariarol adatott által. Redl és Semsey, de azután által mennek az Udvari Camarara, ugy Secretarius B. Podmaniczky-is. Referendarius Miklos fel-adta volt G. Teleki Samuel ö Excellenciáját ö Felségénél, hogy a' Subjectumok propositiojába, nem optimea fide agalt volna; (mivel egynehany protestans ment-bé, Fronius-is). A' Rosz ember! pedig Convertitá. – De semmi kellete se volt ennek a' Jesuita Fogasnak a' böls fejedelemlél.

Froniust köszöntöm: már irtam neki, 's esmét holnap irok.

A' posta megy, sietnem kell. Az Erdély Canc. éránt valo Representatitot küldöm; a' rea valo feleletek nem készek.

Vale et me ama

igaz szolgaja barátja
Prónay

Posony 12^a Marty. 791

109. Benkő József – Aranka Györgynek
Középajta, 1791. március 15.
[Korabeli kézirat]

IV-dik LEVÉL
Méltóságos ARANKA GYÖRGY Úrhoz
Benkő Jóseftól t.k.

Azoknak a' Tudósoknak neveik, kik vagy közönségesen Erdélyről, vagy valamelyik ide való Nemzetről (a' mely rendben' Szászok vagynak többen), vagy különös dolgok-ról, olyan Kézírásokat hagytanak deák nyelven magok után, melyek az Haza' köz hasznu esmértetésére tartoznak, igy következnek az én Munkámból, melyet én Betük rendi szerént irtam.

A.

1. *Johannis Alzners* Diarium von Jahr 1687–1716. cum Continuatione *Anonymi*. Reperitur Coronae.

2. *Michaelis II. Apafi* Electi Principis Transsilvaniae *IDEA BREVISSIMA status Principatus Transsilvaniae in Familia APAFIANA*.

Adnectuntur huic, variae Apafii Literae, Libelli supplices ad Rom[anorum] Imperatorem, Ministros Aulicos, ac, aliquae instrumenta statum Patriae illustrantia. Continentur 20 circiter philyris.

B.

Martini Bánfi, Coronensis, *Diarium* ab anno 1586. ad a[annum] 1626. sub titulo: *Annotationes Historicae*.

Petri Bánfi, itidem Coronensis, *Diarium* lingua germanica, ab a[nno] 1593 ad a[annum] 1602. cum Continuatione ad an[num] 1661.

Utriusque Bánfi Opuscula apud Coronenses habentur.

Dom. Benkneri Chronicon sive *Diarium* ab 1600 ad 1618. Auctor fuit Coronensis, adeoque Scriptum quoque ejus manibus Coronensium teritur.

Bethlen (Nicolaus Comes) praeter propriae suae Vitae descriptionem, cujus jam alia Epistola meminimus, sequentia post se reliquit M[anu]s[crip]ta: 1. *Gemebunda Transsilvania ad pedes Augusti Caesaris projecta*; scripta a[nno] 1687. 2. *Columba Noë cum ramo Olivae*; quod hungarice etiam exhibuit, sub titulo: *Olaj ágat viselő Noé galambja*. 3. *Sudores & Cruces Nicolai Bethlen*; hoc postremo careo; priorum vero apographa possideo.

Birthalmer (Danielis), alias *Henrici*, *Diarium* idiomate germanico exaratum, ab 1646. ad 1680.

Bod (Petri) Manuscripta recensentur *Transsilvaniae meae* Tom. II. p. 463., de quibus haec duo moneo: 1. *Ecclesiastica Historia*, non 2-bus, sed 3bus Tomis

Brutus Michael Scriptor Alba Juliensis, cujus Scripta, in Fragmentis tantum adserabantur in Tabulario Capituli Albensis; si quidem ipsum Originale Steph. Báthori, Rex Poloniae ad se acceperat. Így ír erről *Mikola*, in *Historia Genealogica Transilv.* (nékem ez a Könyvem sint; tsak excerpáltam belőle) de én a Fragmentumokat sem találtam a Káptalanban. Báró Ifju *Pronai Sándor* Ur beszéltette nékem, hogy Magánál a Munka egészen jól le-írva nagyon, ect. Brutusról s némely más Írókról emlékeztem én a Bethlen Farkas Historiája 5dik Tomussa eleibe írt Praefatióban.

C.

Csatári János, kiről más Levelemben emlékeztem, írt ilyan titulusu Munkát: 1. *Succinta Iuris Hungarici Historia*. És annak végébe ragasztott ilyent is: *Historiola Iuris Transsilvaniae*, mely edj árkosból áll. Ugyan akkorát e' titulus alatt is: *Bibliotheca Librorum ad Materiam Iuris Transsilvanici peritentium*. 2. *Antiqua Romanorum Numismata sub nomine Provinciae Daciae cusa*. 3. *Succinta Commentatio Heraldico-Critica, de Insignibus Regni Hungariae, ut et Principatus Transsilvaniae*.

Cserei Elek Ur is sokfélüket írt, és Mlgs Maradékítól, nevezetesen a' M. Itelő Mester Úrtól sokat lehetne ki-kapni. A' Szászokról ugyan markoson dolgozott. Ilyen im ezen

titulus alatt is: *Reflexiones ad concinnatas ac Suae Matti Scrae porrigendas, nobisque communicatas Almae Nationis Rationes, quibus Thesaurariatus Officium sibi competere, contra duar. Aliar. Nobilium Nationem Representationes urget.* 15 árkos.

Colbius Lucas, Pastor Rosnaviensis in Districtu Barcensi, et Capituli Decanus, a[nn]o 1753 vita functus, conguessit magnum *Volumen Privilegiorum Capituli Coronensis.*

F.

Felmer Martinus, Rector Gymnasii et ad extremum Pastor Cibiniensis eruditissimus, reliquit Mstum: *Anleitung zur nöthigen Kenntniss des Fürstenthums Siebenbürgen.*

Filstich Joannes Rector Gymnasii Coronensis scripsit 1. *Geographisch-Historische Anmerkungen von Siebenbürgen.* 2. *Ecclesiasticam Historiam Transsilvaniae.* Nagy Könyv. Nálam van az Originál. Inkábbat a' Lutheranus Atyafiak Egyházi dolgaikat adja-élé.

Forgáts Michael, Coronensis, natus patre Valentino Forgáts, matre Gertruda Raum 1563. 24. Sept., professione fuit Lanio; dignitate 1596. 28. Dec. factus Centumvir a[nn]o 1604. 28. Dec. Senator; obiit 1636, 16 Jan. Reliquit *Diarium* rerum Transsilvanicarum; quod Coronae adhuc superest.

Fuchsius (al. *Vulpinus*) *Marcus*, Pastor Coronensis, reliquit *Chronicon*, sive Notationem Historicam Rerum gestarum in Ungaria et Transsilvania, ab a. 1568, ad 1619. Ezt Schwandtner ki-adni szándékozta vólt, *Christianus Lupinus* és *Joan. Oltardus* Szebeni Papok Continuatioival. Nálam igen jól le vagyon írva az Originálból 11 ½ árkosra.

G.

Grundczy (al. *Grondsky*) *Samuelis Elenchus* praecipuorum inter Hungariam & Transsilvaniam, ac occasione illo[rum] in vicinis Regnis gestorum, ex Historia Spect. ac Mfici Dni Wolfgangi de Bethlen excerptus, opera et labore Samuelis de Grundi Grundczy. Foly 1526-tól fogva 1663-ig. In 4to 552 paginákat foglal el Grof Teleki Sám. Ur Excjánál. Igen bánom, hogy le nem irathattam. Hogy szerezhetnök-meg?

Gunesch Andreae Pastoris Kelnekensis, et post Sabesiensis, *Expediatio Schirmeriana*, das ist, Kurz Beschreibung aus was Ursachen Herr *Antonius Schirmerus*, im Jahr 1602 von einem Ehrsamen und Wohlweisen Rath in der Königl. Herrmannstadt nach Szathmár, und von der nacher Prag in Böhmen zu Ihre Königl. Kayserl. Majestät dem Rudolpho Secundo sey ausgesandet word. einfältig von einem Liebhaber der Historischen Wissenschaften entworfen. A. 1699. mense Martio. Vagynak benne emlékezetes dolgok. Ugyan Gunesch hagyott ilyen Munkát is: *Sachsen Treu in Siebenbürgen.* *Collectaneá-járól* is talállok emlékezetet; de nem láttam.

H.

Haner Georgii Historia Transsilvaniae Ecclesiastica continuata et aucta. Ejusdem etiam est: *Compendium Privilegiorum Ordini Ecclesiastico Saxo-Evangelico in Transsilvania variis ab Imperatoribus, eorumque Locumtententibus clementissime concessorum.* A' Szász Püspöki Archivumba adta a' fija.

Haner Georgii Jeremiae, prioris filii, Evangelicorum Superintendentis, varia relicta sunt Msta, uti: 1. *Assertiones de Privilegio Saxonum Nationali* 2. *Adversaria de Scriptoribus Rer Hung et Transsilv.* Ennek edj része ki van nyomtatva; a' más talám nintsen. 3. *Char-*

tophylax Tom. 2. 4. *Der Siebenbürgische Fürst Gabriel Báthori aus unwerverflichen Urkunden und glaubwürdigen Nachrichten historisch beschrieben.* 5. JURISDICTION Saxo-num Transilvanor Ecclesiastica, contra quosdam ejus impetitores Regio Principali verbo adserta 1755. Vagynak több Irásai is, melyeket sok Tomusból (én is edjnehánynak vettem hasznát, titkoson házamhoz keritvén Berethalomból) álló szép Collectioival edjütt a' Szász Püspökség hasznára hagyott. 5. Praejudicia de Decimis, nagy Volumen.

Hermannii Davidis Ruina Transsilvaniae, melyből én is excerptaltam. Több munkáit egyébűtt megemlítetttem.

Hevenesi Gab Collectioi között is vagynak Erdélyre tartozó dolgok. Sok Volumenek. Ő Bétsben meg halván 1715-ben, az ottani Jesuitákra maradtak. Maradtak a' Nagy-Szombatiakra is.

Husztii András igen szép Munkát írt az Erdélyi Vajdákról deákul; de ezt bővíteni kell sok Vajdákkal, a' kiket ő nem tudott. Honnan? Haner Jeremias szász Superintendens' *das Königliche Siebenbürgen* nevű Munkájából, az én Collectiómból, 's a' t. Diplomákat pedig vállogatva lehetne tenni a' néhai Cornides Ur drága Gyűjteményeiből. De ugyan, Mlgs Úr! méltóztassék engem meg tanítani, hol vagynak a' Cornides Collectiói? Gróf Teleki József Úr Ő Ngnál é? 's melyik Jóságában? Ezekből lehetne, 's kellene is világosítani Hazánk Historiáját. Mert megvallom, hogy sohol nem találtam olyan Collectiót. Ezenkívül, minthogy M. Országi Professorságában *Diplomaticat* tanított, 's Irásban mássokkal közlötte, ezt is igen igen szükséges vólna le-íratni. Ugyan nintsen é meg a' Mlgs Úrnak? – mert tudom, hogy egymásnak igen nagy Baráti voltak.

Hedgyes Andreae Senatoris Coronensis Diarium ab a 1603. ad 1617. A' Szász Hermányi Papnál van az autographum.

K.

Kinder nevű Szebeni Szász írt ilyen titulus alatt: *Diplomatica Descriptio Nationis Saxonicae in Transilvania.* Nálam igen jól le vagyon írva. Szép is a' Munka annak a' Nemzetnek kedvére. De van hazugság is benne; nevezetesen az 3. Nemzet Petszejiről; mint ezt hamar meg fogja látni a' tudós Világ, az Három Nemzet Uniojáról és Petszejiről nyomtatás alá meg készült Munkámból; melyet is Hochmeister Uram megértvén, nagyon siettette, hogy ki nyomtassa: de most látom igen sok dolgai vagynak; 's halasztottam kezébe való küldését. Már ebbe sok ritkaságot raktam, melyről keveset tudnak az Hazafiak.

Kollinovits nagy Volumenbe foglalta deákul a' Kurutz Világ Historiáját. De erről nem írok, minthogy magát által adtam vala a' Mlgs Úrnak. Ebből, Cserei Mihályból,¹⁵⁸ Vízaknai Bricciusból, és Veres Gersonból, ugyan jól ki lehetne dolgozni az említett Rákóczi Kurutz Világának Historiáját.

Krauss Georgius Saxo, scripsit sub titulo: *Ausfürliche Ferzeichnung des Elendes und der Noth, velche fon An. 1599, bis 1605, Schaesburg und andere umliegende Oerter erlitten.*

Küsch Laurentii Centumviri Coronensis Diarium, a' mult Seculum közepe tájára.

M.

Massa Simon Pastor Coronensis, scripsit Chronicon ad ann 990–15(86)

Matthiae Georgius, varia collegit Msta ad Historiam Patriae. Scripsit *Barciam Eru-ditam*. Excerptáltam ebből végig a' Feketehalmi Papnál, Draudt György Uramnál; az hol sok egyéb jó Irásokhoz is vólt szerentsém.

Mederi Petri Scripta sunt: 1. *Narratio Historica* eorum, quae in Hungariae ac Transsilvania annis 1658 et 1659. gesta sunt. 2. *Continuatio* eorundem ad ann 1660 et 1661. Ennek a' Brassai Papnak fíja is, *Asarela Mederus*, tudós, de hamar el-hólt ifju, hagyott valami Fragmentákat 1688–1689. esztendőkre.

Miháltz Mihály, Emeritus Fő Strása Mester Mihálcz Úr édes Attya írta ezen Munkát: *Philippica Siculica*, seu *Compendium Rerum gestarum Inclitae Nationis Siculicae*. Áll a' Munka XI. Részből, hosszas Dedicatioján kívül 13. árkuson, Torján említett Miháltz Úrnál.

Molnár Alberti Vitae descriptio, ignoto mihi Auctore. Világosodik ezzel is Erdély Historiája. Van in folio Gr. Teleki Sámuel Cancellarius Úr Excjánál.

Ennek a' Molnárnak Levelei, életére tartozó dolgok, még borostyán koszoruja is, vagy a' valóságos *Laurus* (igaz Lábör ága) ág in folio edj nagy Volumenben vagynak a' Károlyvári Káptalanban.

Mósa László Fő Strasa-Mester Urnál vagynak, az édes Attyának Mósa Lászlónak Munkái: 1. *Civilis Transsilvaniae Historia*. 2. *Ecclesiastica Tr. Historia*. 3. *Opus quoddam de Contributione* Trans.

N.

Nagy Matthiae Archidiaconi de Udvarhely, et Parochi Zetalakensis, *Notationes de Origine Siculorum*. A 1505. Az Originálból írtam-le.

Nekesch (al Schuleri) *Danielis* Fragmenta historica ab a 1648–1660. Róth Pál Uramnál, a' Szász-Hermányi Papnál (ki is valóban tudós Ember; és nagy Collector), vagyon az Originál.

Nösners Simonis, Pastoris Heltviniensis in Barcia, Diarum ab a 1570, ad an 1611.

O.

Ostermeyers Hieronymi Chronicon 1520–1560. De hoc Mart Schmeizel in Historia Msta latina, praelecta a. 1744. ad. an 1561. scribit: „Hoc anno explicit Mstum Hier. Ostermeyer, Organoedi Coronensis, quem bonum Virum nos Germanum fuisse putamus.”

P.

Pomarii Christiani Litterarum Privilegialium Civitatis Coronensis Congestio. a[nn]o 1553. E' tsak Catalogus; de még is sokat tanulhatni belőle.

R.

Rheinii Danielis Pastoris Neovillani in Barcia Diarum 1704–1715.

Rhether Georgii, Quaestoris Coronensis, Opus idiomate germanico, sub titulo *Memorial* etc., quo demonstratur contra impetitionem Fiscis, Districtum Barcensem esse in Terra Saxonum, et Privilegio Andreano comprehendi.

S.

Scharsii Andreae Saxonis Superintendentis, 1. *Ordinata Digestio Status Saxo-Ecclesiastici in Transsilvania*. 2. *Duo Volumina Privilegiorum*. 3. *Congeries Privilegiorum Sax.* Szép dolgok.

Schmeizel Martini Msta videantur Transsilvaniae meae Tom. 2. p. 524.

Seybriger Michaelis, Aurifabri Coronensis *Anmerkungen* ab a 1599. ad ann 1611.

Soterii Georgii 1. Descriptio Transsilvaniae. 2. Cibinium. 3. Particula historica in Urbem Sabesum, vetustate et fatis insignem, cum Praefatione. 1745. 6. plagulis. 4. *Nomenclator* Hungarico-Transsilvannicus, sive Lexicon Reale Familiarum et Personarum in Hung. et Trans. celebratar. Ezt in 4to. 579. paginára írva birja Mlgs Gr. Teleki Sam. Ur Exja. De nagy margói vagynak. Soterius erat Pastor Crucensis. Az ö Munkái közé tartozik ez is: *Duces Valachiae*.

T.

Tartler Thomae, Pastoris Prasmarensis 1. Brevissima et Verissima Deductio, quod Barcenses ipsi sint etiam Teutones sive saxonos in Privilegio Andreae II. d. d. 1224. allegati. 2. Catalogus Iudicum, Quaestorumque Coronensium, et Pastorum Capituli Barcensis. 3. Diarium Rerum memorabilium Barcensium 1716–1750.

Teutsch Josephi, Pastoris Mellimontani. 1. *Besondere Nachricht* von Burzenland. 2. Kurzgefaßte Jahrgeschichte von Ungarn und Siebenbürgen ab a. 1748. Brassai Üstgyártó Fiánál vagynak az Originálok.

Trapoldini Danielis, Notarii Reipublicae Mediensis, Paria Privilegiorum, aliorumque diversor[um] instrumentorum etc. Szép Munka. Nálam jól le vagyon írva in 4to. 181. paginákon.

W.

Weidenfelder Laurentii, Diaconi Müllenbacensis. 1. Problema Historico-Criticum, in Daciae Veteris & Romanae Inscriptiones Lapidarias etc 1744. Constat philuris 10. 2. Particula Historica in Urbem Schabesum. 3. *Noctes Michaëlis-Montanae*, seu Specimen Historiae & Antiquitatis Romano-Dacicae.

Weiss Michaelis (nobis *Fejér Mihály*), Liber Annalium raptim scriptus. Nem kitsin könyv, melyben emlékezetes dolgok vagynak 1569-től fogva 1612-ig. Az első esztendőkre kevés vagyon. E' vólt az híres Brassai Biró, a' ki Báthori Gábor ellen hadakozván, Földvár alatt a' Bartzában' elesett, feje Szebenbe vitetett, 's a' t. Az Orig[inál]t irtam-le.

Wolff Danielis, Pastoris Sax Nádaschensis *Hydra Transsilvanica*. Describit Revolutiones a Francisco Rákoczi excitatas.

Z.

Zabaniis Isaaci *Apologia Ordinis Ecclesiastici*, contra vim Ordinis Secularii illi factam; id est, Zabanius Pater, Zabanio filio (ez az híres Szász János, kinek Rabutin fejét vétette Szebenben) Iudici Regio Cib oppositus, et contra hunc defensus.

Ziegleri Martini Gymnasii Coronensis Rectoris, et demum Parochi Prásmáriensis, Brenndorffensisque, 1. Virorum Coronae illustrium Vita, Honores et Mores 1549–1687. Sed et ultra tandem continuavit. 2. Continuatio Chronici (melyet Schwandtner ki-adott) Coronensis 1678. 1679. 3. Collectanea Historica 1665–1691. 4. Excerpta ex Albo (*ebből én is végig excerpáltam*) Scholae Coronensis, 1544–1678.

Még elhagytam felyebb a' G. Betü alatt

Graffii Apodixis – Ennek velejét bé-tettem *Milkoviám*ba.

Gunthardi Stephani Annales Ecclesiastici.

Vagynak még sok Apróságok. Még azért más Levelemben is Töldaléket kívánok küldeni. Ezeket a' nyomtatás alá készült Munkámból jegyeztetem ki, tsak úgy, a' mint ezer nyomoruságok alatt nyögőtől lehetett.

Találatnak még nálam, és másoknál: 1. *Erdély Ártatlansága*, hogy t.i. nem maga magát vesztette el Erdély, hanem II. Rákoczi György 1657-ben'. 2. *Görgénynek* Kurutz Világi állapotja, 's a' t.

K. Ajtán 15. Martii 1791.

**110. Benkő József – Aranka Györgynek
Középajta, 1791. március 15.
[Korabeli kézirat]**

V-dik LEVÉL

Méltóságos ARANKA GYÖRGY Úrhoz

Benkő Jóseftól. m. k.

nb. a' következőkben várom alázatosan taníttatásomat.

Lehet, hogy a' Méltóságos Úrra nézve is valami kevés haszonra szolgáljon e' következő Elészámlálás:

+ 1. *Ant. de Simeonibus* de Bello Trannico 4. Romae 1713.

+ 2. *Matthiae Bahil* tristissima Ecclesiar Hun facies, latine et germ in 8vo. Bergae 1747.

+ 3. *Commentarii della Gverra di Transilvania* -- in Vinegia 1565. 4to. complectuntur 266 paginas. Possidet Exc. Dnus S.R.I. Comes *Sam. Teleki* Cancell.

4. *Stephani Katona* Historia Ducum Hungar

5. *Introductio ad Historiam Hungariae Cricio-Politicam*,
Viennae 1770. 8vo min[ore]. *Kis Könyv*.

6. *Emerici Tököli* ad Regnatores Europae Epistola 12°.

7. *Commentatio*, qua de propagatione Lucis Evangelii seculo nati Christi primo apud Majores hodiernorum Hungariae incolarum ita exponitur, ut Civilis simul Gentis notitia indicetur, Auctore G. Q. H. Vitembergae 1753. Ez a' Könyv is Ő Exjánál találatik más Munkákkal öszve kötve. Valyon a' G. Q. H. betük alatt kit értsünk?

8. *Curieuse Nachricht*, von dem bisherigen Zustande der Evangelischen Religion in Siebenbürgen, Cölln 1708.

} Ezek is meg vagynak
Gr. Teleki Sám. Exc.

9. Historia Chronologica Pannoniae --- studio et opera *M. Gotardi Arthus* Dantiscani. Francof 1608. 4. habet paginas 290. Multa continet Trannica, praesertim de Principe Sig. Báthori.

+ 10. *Andrea Heltmanni* Dissertatio de Origine Septem Castrensium Germanorum, Upsaliae 1726. *Ezt felette kívánnám, mert soha nem láttam.*

+ 11. *Joh. Szegedi* e Soc. J Andreas II., Saxonum in Trannia Libertatis Assertor. Iaurini 1751. E' kitsin Könyvet sem láttam, 's látni nagyon kívánnám. Kaptam ugyan Excerptumat belőle. A' mi Szász Tudósaink nem betsűlik igen nagyra.

+ 12. *Mauritio Nitri* Raggualio dell' ultime guerre di Transilvania. 4. Venet. 1666. et 1668. Exstat etiam hujus versio gallica ab Anonymo.

+ 13. *Igazfalvi* allerneueste Beschreibung v Siebenbürgen.

14. *Csatári János* Magyar Historiája. 8. Hala. 1749. Ezt még Deák koromban a' Mlgs Úrnál láttam, azután sohol nem. Szeretném meg-olvasni. Ennek a' Csatárinak (ki is Debretzenben hivatal nélkül holt-meg) sok féle Írásai vagynak nálam ex originalibus le-írva, melyek Kaprontzai Ádám által kerültek vólt kezemre.

15. *Stiltingii Vita* S. Stephani. Még edjszer kívánnám el-olvasni.

16. *Desericius* Tomussait is.

+ 17. *Joh. Severini* Hung Pannonia, cum Dacia Tibissana, in 8vo. Lipsiae 1770.

+ 18. *Lammermanns* Inscriptiones Tranniae.

+ 19. *Steph. Turinus* de Lapidibus Dacicis.

+ 20. *Monimenta* Transilvaniae a Webero et Vrantio collecta

} Azt sem tudom, valyon ezek ki nyomtatódtk é valaha.

21. *Joh. Pelcz* Hungaria sub Vajvodis et Ducibus. 8. 1775. Sopronii. Ezt is olvastam Gr. Teleki Sám. Ur Excja sok ritka Könyvei között. Most erre újonnan ugyan nagy szükségem vólna.

+ 22. *Memoires* de la guerre de la Transilvanie et de Hongrie entre l' Emp. Leopold. I. et Mehemet IV. In 12. á Amsterdam; chez Elzevir, 1680.

+ 23. *Joh. Mich. Weinrichii* Fata Evangelii apud Hungaros, in 4to. Meining 1712.

+ 24. *Schmeitzelii* Dissertatio de Joanne Hontero.

25. *Joh. Gradelen* Hungarische, Siebenbürgische, Moldavische Chronica, in 4to. 1665.

26. *Historiae Hungariae Litterariae, antiqui, medii, atque recentioris aevi Lineamenta.* – Studio ac sumtu H. M. (nb. a' két betű *Házi Mihályt* jelent) Altonaviae et Servestae 1745. in 4to. Possidet Excell. D. Comes Sam. Teleki Erre is vólna rövid ideig való szükségem.

27. *Bartha Bóldisár*, (a' mint Köleséri Sámuelnek edj Könyvéből tanultam) Debreczeni Senator, leírta magyarul Debreczen Várossának eleitől fogva való állapotját, kiváltképpen pedig és bővebben 1657-től fogva 1664-ig. Olyan Könyv ez in 8vo, mely Erdélynek és Magyar Országának azon siralmas esztendőök alatt való állapotját nagyon világosítja; de igen ritka ma ez a' Munka. Én soha edjnél többet nem láttam; az a' T. Doctor Pataki Uré; de nagy kár vagon benne, mert nintsen meg a' titulusa és 8. 9. 49. 50. 63. 64. 65. 66. 146.¹⁵⁹ *paginák*, 's a 156-ton hátul minden (nem tudom hány)

¹⁵⁹ <147, 148.>

levelek kiszakadtak belőle. Én a' nyomtatásból a' többit annyi paginára 's lineara le-irattam (még ugyan a' nyomtatás is nálam van), és már az héjánosságokra volna igen nagy szükségem. Azért a' Mlgs Úrnak instálom hogyha ezt az igen ritka munkát Debreczeni vagy más Jóakarója által meg szerezhetné, méltóztassék velem is közleni. A' mely Munkák eleibe (+) Keresztet tettem, azokat soha nem láttam. Hát az Erdélyi Urak Familiáiról, Genealogiájokról, 's a' t. nem colligált é a' Mlgs Ur? Én igen jótskán. De ugy tudom, hogy Tit. Vas (Szászvárosi) Procurator Urnál van sok és jól. Oh vaj!¹⁶⁰ a' Mlgs Ur, igen jó modja 's keze ügye lévén benne, colligálná hogy onnan én is meg szerezhetném!

K. Ajtán 15. Martii 1791.

111. Prónay Sándor – Aranka Györgynek
Pozsony, 1791. március 15.
[Jancsó Elemér másolata]

Posony D. 15^a Marth. 791.

Kedves Barátom!

Hallelujá! vége a' Diaetának, pedig szerentsésen, Istennek hála! tegnap előtt Vasar-nap, Reménységünk felett meg vigasztalt benünket kedves jó Atyánk Leopold el-jövetelével. El-jöve 's bé zárta a' Diaetankat egy ditső oratioval, – mely többet ér az egész Diplománál, 's majd nem az egész új Decretumnál. Ditsőséges suma volt, estve hat órakor Gyertya vilagnal. Mínyajan el-voltunk ragadtatva: volt-is kelete a' vivatnak. Azutan continuáloadék a' sessió E. M. Ferencz (banderialis köntösbe) jelenlétébe; ugyan tsak tiszta ceremoniale vala; az uj Decretumnak az eleje 's a' vége el-olvastaték, azután rendre oráltak, a' palatinus, primas, personalis 's a' JudexCuriae, bé-fejezte. Ekkor könyvel labalt szemmel váltunk-el egy mástól. Vólt ott elég vivat kialtas és könyvhullatas örömbül. Ezt a' sessiot megfényesítette a' kedves Cancellariusunk 's egy Status Referendarius jelen léte, 's még mi több, egy StatsRef. az ország hüségére esküdni látni, szép dolog: B. Spielmann solenniter meg eskedtettük. Ritka Scena! Maga meg vallotta, hogy még soha se volt ugy meg illetve, mint ezen a' fényes Actuson, 's ebbe a' fényes (auguste) gyülekezetbe. – Ugyan ekkor deputáltaték G. Szétsényi az Ország követjének Napolyba, hogy a' kiralynak (a Napolyinak) vigye meg az ő Felsege hozzánk valo jövetelére emlékezetére verendő pénzt. – A' Rend szerint való követnek pedig ugyan oda a' mint mondjak G. Szapary Filep fog meni: mint hogy a' Nap[olyi] Kiraly rend kívül meg szerette.

Az Erdélyi Canc. Separatioja éránt valo Representaos¹⁶¹, a' mult postaval, ugy emlétem¹⁶², meg-küldöttem most küldöm a' rea valo feleletet, 's a' kiraly ditsőséges ora-

¹⁶⁰ [A lapszél sérülése miatt nehezen olvasható.]

¹⁶¹ [Valószínűleg: Representatiot.]

¹⁶² [Valószínűleg: emlékszem.]

tioját. Ama mi – Diplomatique Comittenket-is acceptálta ö Felsege; a' mellyen ugyan tsudalkozok. –

Én már a' szekér hátán vagyok: holnap jókor indulok haza felé, most ejtzaka irom ezeket; talam az utambol irhatok bővebben. – Hat Ti mit tsináltok a' Ti Diaetatokkal; tsak oszoljatok-el, a' kiraly nintsen oda haza; mit tsinaltok a' nélkül. Ezen-tul baratsagos tudositasit, mint az előtt Bagh¹⁶³ a' TótAlmas el-fogom várni. Édes Baratom! – Botsanatot a' rúv irásért, fél-szemmel, 's fél pennával-irok.

Két nevezetes ujság! a' Nemzetünk igen Anglusasodik. Két héttel ez előtt egy Bihar Varmegyei tehetős fő Nemes ember, mint egy 30 eszt. Reformatus, mátkás az idősebb *Tisza*, a' beretvajat keresztre teszi, torkanak szegezi, 's feliciter elvágja a' gégejét egyszerre s' szőrnyüt hal, – készakartva verseht sei?

– most pedig ugyantsak egy szép magyar menyetske agens Bujanovicsné, egy gazdag Anglus Lord *Iennett*-vel el-szökött, egyenesen Angliaba. – Vivat! betsültre kap a Nemzetünk Europa előtt. – Vale et me amare perge!

a Meltosagos Urnak

igaz barátja szolgaja
Prónay Sándor

A' más két darabot tsak azért küldöm, hogy lássák a' szegény Erdélyiek a' Magyar Országi¹⁶⁴ Pressfreiheitnak nagy mértékét.

112. Batsányi János – Aranka Györgynek

Kassa, 1791. március 17.

[Korabeli kézirat]

Méltóságos K. Tanácsos Úr!
Drága kedves Uram Barátom!

Valójában, könnyebbülését érzem szívemnek, hogy, engedelmével, illy bizodalmas hangon szólíthatom nagy-érdemű kedves Barátom Uramat; mert valamelly kis belső büszkeség', vagy meg-elégedettséggel tapasztalom magamban, hogy a' Természet édes Anyánk nem akart közöttünk olly igen nagy külömbséget tenni, a' millyen valósággal vagyon. Régen tisztetem én már, mint isméretlen, kedves Uram Barátomnak nemes lelkét, szép tehetségeit, 's jó ízlését; de kivált egy darab időtől fogva, úgy-mint a' mióltától fogván a' tudva-lévő Statistica Dissertatiotskát, és főképpen ezen napokban az Erdélyi Ns. Rendekhez *nyújtott* egy tudós Társaságnak fel-állítatása végett nyújtott Levelét olvasnom szerentsém vólt: azólta többet érzek magamban tsupa tiszteletnél. – Tetszésemre méltóztatik hagyni, mitsoda titulaturát válasszak levelezésünkben. Én di-

¹⁶³ [A másoló valószínűleg nem tudta kiolvasni a kéziratot, hisz ilyenformán nincs értelme.]

¹⁶⁴ <pressfreiheitnak nagy mértékét>

tsőségemnek 's gyönyörűségemnek tartom, hogy-ha kedves [Barátom Uramat]¹⁶⁵ valósággal *Barátomnak* nevezhetem; ha tetszését egyébként-is parantsolat gyanánt nem nézném-is. Mí ugyan, a' kit egyszer Barátunknak tartunk, sőt, minden Magyar Litteratorok, egymást Leveleinkben *per Te* szállíttyuk; ha-tsak polgári sorsunkra nézve egymástól nagyon nem különbözünk; a' végett, hogy ekként rövidebben írassunk, 's a' sok szó-szaporítást el-kerüllyük. Nékem tehát igen helyesnek látszik az az Erdélyi mód, mellyet az én kedves Uram Barátomnak választani tetszett.

Az a' nékem igen hízelkedő ítélet-tétel, mellyet kedves Uram Barátom, magyarságmról 's írásom' módgyáról értésemre adni méltóztatott, édes jutalom, 's új ösztön énnékem. – Éppen hasonló értelemmel vagyok én-is, anyai nyelvünknek szebbíttése, 's ki-mivelése iránt. –

Vallyon! van-e reménység, hogy fel-áll a' kívántt nyelv-mivelő Társaság? – Igen szeretném, ha méltóztatnék kedves Barátom Uram énnékem azon Dissertatióskájából, mellyet e' végett írt, 's bé-adott, egy nyomtatványt küldeni.

Örömmel jelenthetem, hogy a' Museumot nem tsak folytathatom, hanem postán fogom négyszer esztendő't által a' Vevőknek meg-küldhetni. Egy jó-lelkű Gróf Úr 200. forintot ad *erga restitutionem*, hogy ezt végbe vihessem. – Ez iránt, fogok e' napokban egy *Tudósíttást* ki-botsáttani, hogy Praenumeransokat, vagy leg-alább Subscribenseket kaphassunk. Eleintén elég bajom lesz vele. De talán lesz folyamattya azután. Reménylem, hogy az Erdélyi Uraságok közül-is fogják számosan hozzattatni. – Vallyon, isméretes-e már a' *Museum*? Bójér Úr, – el-adta-e már a' 30 exemplárt? (mert hibásan írtam a' minapi levelemben, hogy tsak 12. darabot küldöttem.)

Kedves Barátom Uramtól el-várom minél előbb a' *Nem vagyok Nyughatatlant*. Ezt el-mulhatatlanul bé-teszem a' most ki-adandó Negyedbe. Méltóztassék hová hamarább ki-tsínosgatni, mert nem kétlem, hogy leg-alább a' naggyából már kész. Méltóztassék egyszersmind egyebet-is küldeni.

Mélt. B. Nalátzi Urat alázatosan tisztelem, 's újjolag kérem, ne sajnállya Museumunkat betses munkátskájival gyarapíttani.

Ezekkel maradok

Kedves Uram Barátomnak

alázatos tiszt. szolg. 's bar.

Batsányi János mp.

Kassán, 17. Mart. 791

¹⁶⁵ <Barátomat>

**113. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Slávești, 1791. március 22.
[Jancsó Elemér másolata]**

Kedves édes Bátyám uram!

Nem régibe vala szerentsém Atyafiságos Kedves Levelit Bátyám uramnak vennem melyből látom és tsudalom irántam valo példás szorgalmatosságát Bátyám Uramnak, ámbár én aszt mondom hogy mind ezen szives igyekezetek talám tsak haszontalanok léznek, én részemről nem gondolok véle semmit, az Isten aki lát mindent meg igazitya, az én Ellenségeim nagyok, de ök is tsak emberek, és ma holnap vélem egyenlők lehetnek, erössen fel tettem magambann hogy minden igazságtalanságokat felyebb valóimnak melyet velem különös interességből tselekedtek magam viselésével, és telyes botsánattal meg bosszuljak. Az Proprietarius felette haragszik reám, én néki okot rá nem adtam, tudom én az ő familiája az, akivel én sok izbe sók jót tettem, a mely engem nála igy meg rontani kívánt, nem késő az Isten idővel mindennek adosságát le rojja. Ha tsak valami igen nagy Méltoságu Ur altal, más ként véle meg nem békellhetek, itt olyas nintsen senki, ha tsak ottan valaki nem találkozik, nem tehettek más akadályt nékem, hanem az hallásomat vetették okul, a mely ámbár is hogy hibás, de ilyen romlásra okot elegendőt nem adhatott volna, ha az igazságnak regulája jelen lett volna, söt inkább segedelmemre kell vala lenni, és én most tsendesen valami ki szegeletbe megvonván magamat élnék eddig valo keserves szolgálatomnak jutalmával, eleget vetettem én azt magamba hogy lehetne nékem 200 forinttal betsüllettel élnem és hol, de semmiképen nem vehettem magamat réa hogy oly könnyen fel adjak Characteremenn, a mely nékem anyi fáradsággomba áll, az Ur Isten lát engem és tud, ha nem szollgállhattam senkinek kárt, sem az Felséges drariumnak¹⁶⁶ nem tettem, az Rágalmazokat számba se vettem, az igazat akárkinek meg mondtam, senkit magamon kotzkázni nem engedtem, de az igaz hogy ezek által ellenséget is eleget, és kárt meg betsüllhetetlent magamnak szerzette. En valami Só Tisztnek örömet el mennék, másféle modot nem látok hogy jó moddal ennek az hitván állapotomnak végít vethetném, Bátyám Uram bőltssége, is hozzám valo szivessége ha ezt véghez vihetné arra magamat resolválnám, de illendő Gagéval mert az magamét hijában el nem hagyhatom. Itten az békességi Congress most is áll Sistow nevü Török városba az Dunának tulso partyán, de lehetetlen valamit ki halászni, sokan mondják hogy az Hertzeg Esterházi még 3 holnap Still Standot kötött volna, sokan beszéllik hogy békesség van, mi azonba első Aprilisbe indulunk előre az Duna partya felé és Gyurgyotol Cordont huzunk, de még ezenn dolog is nálunk nem világos mitsoda szándék vagyon ez alatt el rejtve, ugy látzik ugyan hogy minden környül állások háborura néznek, de valoba senki se tudja mi lesz az egész dologbol. Rettenetesen ki pusztult ország ez, itt az ég alatt semmi élelemre valo portéka nintsen, 36 f. egy Kilo Buza, ez tészén talám 3 köblöt Erdélybe; az Kukoritza 18 R.f. az szalonnánk okaja, ez talám 2 ft. 12 tsászár garason, az hitván felette hitván bor okája 12 xr, az jó Pálinkának hire sints, az az rosz Rakiu, akit emberséges ember nem ihatik, egy oka 17. garas és egy

¹⁶⁶ [Téves olvasat lehet, a kéziratban is aláhúzva, kereszttel megjelölve szerepel.]

forint, senkivel ebbe az tsuna országban Conversatio nem lehet, tsunya emberek, éppen még az régi Barbariesbe vadnak, nagy inségbe, de nem tsuda az hol 3. esztendeig olyan keserves külömb külömbféle rablasok és nyomoruságok vadnak, az hus egy oka őt poltura de felette hitván, egyéb Konyhára való dolog itt nintsen, mint borso, fuszulyka, Kása, vagy Kerti vetemény, az profont abba az tiszta vízhez hasonló levesbe, és az hitván hus, ebből áll az egész vendégség, még tsak árnyéka se lehet ez Lengyelországnak, az tövissek bokrok felfogták az egész orszagot, hogy ez az meleg nap sem szárazhatya ki az Sarat; Vad elég van, de ki járhat utánna, és ahoz szalonna kell, egyszoval soha még Katona koromba olyan roszul nem éltem mint itt, de tsak egészséget adjon az felséges Isten, ennek is vége lesz. Eperjesi oberwachmeister urat alázatosann tisztetem, és Kedves Bátyám uramot¹⁶⁷ az Ur Istennek oltalmában, magamat pedig szives Atyafiságában ajánlom és maradok holtomig

Kedves édes Bátyám Uramnak

alázatos szolgája
Aranka
obsLieutenant

Szlavestic

22dik Martii 791

Az OberLieutenant Levatsits valaha nékem jó akarom volt mikor Kapitányom volt, de ő most szabadsággal volt és még nem tudom meg jött é vagy nem mert igen messze vagyunk a Regimentől.

114. Aranka György – Ráday Gedeonnak
Kolozsvár, 1791. március 22.
[Korabeli kézirat]

Kolozsvár 22dik Mart. 1791.

Méltóságos L. Báro Ur,
Igen Kegyes Méltóságos Jó Uram!

Hazánk boldogsága és igasságai mellett valo csekélylly igyekezetemnek három darab igen gyenge példátskáit zárom ezen alázatos Levelem mellé Nacsádnak: méltoztassék Nacsád kegyesen fogadni, mint Nacsádhoz valo méjj Tiszteletemnek probáit. Mozgásba vagon mindenik; de még kívánt végére edgyik sem ment. Ha az Erdélyi |Kéz Irásba lévő| eredeti Irok ki adására fel állando Társaság érdemes Tagjai közé számláltatni Nacsád Betsületének tartya; méltoztassék íranta parancsolni. Legalább szép Gyűjteményeinek Laistromát olly moddal le irtván, hogy az Irásnak Titulussa irassék le, 's az Iro mitsoda idő szakaszt, mellyik esztendőtől fogva meddig irt meg, nékem minél hamarébb meg küldeni.

¹⁶⁷ <ajánlom>

Könyörgök alázatosan Nacsádnak, ha ezen alkalmatossággal M Grof Rhédei Ur Nacsádnál maga vagy embere által magát jelenti, két darabba kéz írásba lévő Verseimet |méltóztassék| kezében adni, hadd hozza el; és engemet ezutánis Kegyes Grátziájában megtartani. A' ki igen alázatos Tisztelettel vagyok
Nacsádnak

igen alázatos Szolgája
Aranka György mp.

**115. Benkő József – Aranka Györgynek
Középajta, 1791. [március–április]
[Korabeli kézirat]**

Méltóságos Ur!

Hogy ha az *Imago Nationis Siculicae* nevű Munkám nyomtatásba megyen, (menni is kell annak bizonynyal, vagy itt, vagy Magyar Országban: mert hiszem, hogy keleti lészen), szükségesnek tartottam ahhoz még adni valamit. Azt bátorkodtam a' M. Ur Levelébe zárni petsét nélkül, Hochmeister Uramhoz intézett boritékba, ím ezen Kérelmeim mellett, hogy

1. A' Mlgs Úr valyon olyan szükségesnek tartja é, mint én tartom, annak ki-nyomtattatását?
2. Méltóztassék (tudom, hogy edjűtt van társalkodások) Mlgs Kandó Úrral is, hasonló értelem vételért, közleni. Ugy is az én Munkám onnan függ.
3. Méltóztassanak edjűtt az Urak azt tselekedni vélle, a' mi jobbnak tetszik, 's azután Hochmeister Uramnak, vagy (ha maga ott nem lenne) Factorának úgy kézbe-adatni, hogy el ne vesszen.

Itéletetském szerint, igen nagy kár vólna ki-maradni ennek a' Rákóczi György 1636-béli Privilégiumának.¹⁶⁸

Továbbá

Mlgs Ur! Ezeket a' szókat *mely, ily, oly, tsekély, Székely, hely,* és számtalan ilyeket, no-sza! írjuk tsak így, 's miért két *ll* betűvel, ha majd mind a' Magyar világ kettővel írja is. Az ablativusban igen is *mellyel, Székellyel,* hogy compensáltassék edjik *l.* által a' *v.* mivel így vólna valósággal: *melyvel.*

A' *teljes* is, ugymint, a' mely jó ettől a' szótól *тели* vagy *tele,* igazabban irattatik edj *l* és edj *j* betűvel, mintha így írónok *telies.* Leg-inkább vagyok megnyomorodva az *edgy*-el, hogy írjuk? mert a' közönséges *egy* bizonynyal nem jó, az *edgy* is sok (mert az hol tsak lehet a' szükségtelen betűknek kihányásával is rövidíteni kell írásunkat), az *edj* pedig igaz, és ha szintén *gy* betű láttatik is kívántatni a' végibe, de nem szükség, hanem tsak j,

¹⁶⁸ [Lapszelen utólag beszúrva:] Ezt a' szót *Szabadék,* pro *Privilegium,* bé-végyük é? Hallottam Tordán [tovább olvashatlan.]

mint ezekben: *adjatok, mondjatok, tudjuk, 's a' t.* ezek helyett: *adgyatok, mondgyatok, tudgyuk, 's t. e' f.*

Az *Unionis* vagy *subunionis notát* is talám¹⁶⁹ ki kellene hányunk a' Composita szók-ból, 's ezzel is rövidítenünk, p.o. *megadom, kivészem, elviszem, legnagyobb, 's a' t.* Ebben követhetnők a' Magyar Bibliák nyomtatásait.

Továbbá, az *adcusativus* és *ablativus* végére bizonytalán két *nn* kívántatnék, mint: *kertbenn, házbann, emberben (!); mezőnn, erdőnn, 's a' t.* Hogy ez is meg-légyen, 's még se hosszabítsuk írásunkat, ne vastagítsuk oly sok betűkkel (minthogy igen gyakran jönének elő az ilyen kettős betűk) Könyveinek, nem jó volna é *apostrophussal* pótolni, ilyenképpen: *kertben', mezőn', 's a' t.*

Én így fogok tselekedni, ha Írásaim kinyomtatódnak. A' Frantziák' megrövidített szavaikban elég példa vagyon az ilyenre. Ditsérem *Kazinczy, Décsy, 's más jó Urainknál* az ilyen rövidítéseket is: *vissza, kulatssal, pro vissza, kulatssal, 's a' t.* Ezekről botsánatot kérek alázatosan

116. Benkő József – Aranka Györgynek
Középajta, 1791. április 2.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Ur; Kegyes Uram, Jóltévőm!

Nintszen mostan kezemnél olyan Könyvem, melyből magamnak meg-felelhessek a' következő Kérdésekre; Kolosvárbán' pedig vagynak, a' kik játék-képpen meg-felelhes-senek; mint Tisztelendő *Murányi* Professor Úr az Universitasban, nálunk pedig Tiszt. Professor *Méhes* jó Uram. A' Kérdések ezek; mely napjaikra esnek ma az Hónapoknak ím e' következő *Dominicák és Napok:*

- 1542. Crastinum Conversionis S Pauli.
- 1542. Feria 4ta post Dominicam Judica.
- 1443. Feria 4. post Festum S. Catharinae Virginis.
- 1548. Dominica Sanctissimae Trinitatis.
- 1551. Dominica Judica.
- 1552. Dominica ante Festum Ascensionis Domini.
- 1554. Festum Pentecostes.
- 1554. Dominica proxima ante Festum B. Barnabae Apostoli.
- 1556. Dominica Oculi.
- 1558. Dominica Judica.
- 1558. Festum SS. Trinitatis.
- 1560. Feria 6ta proxima post Dominicam Reminiscere.
- 1561. Dominica Quasimodo g[eniti]
- 1563. Festum SSmae Trinitatis.
- 1564. Dom. 1a post Festum SS. Trinitatis.

¹⁶⁹ <...>

1566. Dominica Reminiscere.
 1566. Feria 3. ante Festum Pentecostes.
 1567. Feria 4ta post Festum Beatae Magdalenae.
 1570. Dom. 1. post. Fest. Pentecostes.
 1571. Dominica Judica.
 1572. Festum Pentecostes.
 1576. Dominica Cantate.
 1577. Dom. Misericordiae.
 1578. Dominica Cantate.
 1580. Dominica Misericordiae.
 1582. Dominica Misericordiae.
 1582. Dom. prox. Post. Festum S. Crucis.
 1583. Dominica Palmar[um].
 1583. Dom. proxima post Festum exalta[ti]onis S. Crucis.
 1584. Dom. prox. Post. Fest. B. Georgii.
 1584. Dominica proxima ante Festum Beati Matthiae Apostoli.
 1585. Dominica Cantate.
 1585. Dominica proxima ante Festum Beati Matthaei Apostoli.
 1586. Dominica Cantate.
 1587. Dom. proxima post Festum Lucae Evangelistae
 1587. Dom. proxima post Festum S. Georgii Martyris.
 1588. Dom. proxima post Festum Sancti Nicolai Episcopi.
 1589. Dominica proxima ante Festum Beati Georgii Martyris.
 1590. Dom. prox. post Fest. S. Georgii.
 1591. Dom. prox. post Festum Paschatis.
 1592. Dominica Jubilate.
 1592. Dom. prox. ante Festu[m] S. Matthaei.
 1593. Dominica Quasimodog[en].
 1595. Dominica Jubilate.
 1596. Dom. prox. post. Fest. Paschae.
 1597. Dom. prox. post. Fest. B. Georgii.
 1601. Dominica Exaudi.

Ezek a' Kérdések ha feleleteket nyerhetnének; segítenének engemet az Erdélyi Dietakról sajtó alatt való Munkámban, melyet Hochmeister Uram tartozott volna régen kinyomtatni; de talám most is tsalatkozom, edj árkost sem látván nyomtatva; holott 27. Jan. azt írja, hogy akkor már 12 árkos ki vólt belőle nyomtatva.

Méltóságos Ur, mások felett való Választott Uram, Jóltévőm! Ha a' Mlgs Ur olyan alkalmatosságot talál, mely semmi fáradságot nem kíván, méltóztassék nekem ezekre feleletet adatni. Ha pedig nem lehet, maradjanak Jegyzéseim Ó Kalendarium gyanánt. Mind végig igaz és mély tisztelettel

Méltóságos Urnak

leg-méltatlanabb
alázatos szolgája
Benkő József t.k.

Közép-Ajtán 2. Apr. 1791.

117. Prónay Sándor – Aranka Györgynek
Almás, 1791. április 2.
[Jancsó Elemér másolata]

Almas A. 2 Apr. 791.

Kedves Baratom!

E héten érkeztem haza immár Istennek hála! – 16. Mart. indulam el Posonybol. Azon éjjel irtam vólt (el indulásom előtt) a' Meltosagos Urnak levelet; a' mellybe a' Diaetánk 13kan lett végét ki-irtam, mind pedig egynehany nevezetesebb Actakat, különössen az Erdélyi Canc. el-válasat illetöket 's a' király Dictiojat-is úgy tertzik el-küldöttem vólt, tekintvén különössen arra a' M. Ur kívánságára, hogy ollyannokat küldjek, a' mellyek például vagy utasításul szolgálhatnak. Ezt reménlem kezéhez fogta venni az Ur, mert az nap postára adattam ugyan tsak elindulásom utan.

Haza érkezvén itt kaptam az én Barátom három levelét. dds 26 Dbr – 13^a Jan: – 3^a Febr. Örvendek neki; de még-is hijjával latom magamat egynéhánynak a' Diaeta elejéről; bár tsak meg kerithetném, mert minyáját rendbe rakom 's el teszem a' Posteritásnak; úgy mint ezen Diaeta titkos Historiáját. – Az egyikébe a' 13^a Jan, tsak most vettem a Gbr. 's több Beszédeket. Köszönöm. Ugyan szépek. – A' Rall beszédet 's a' M. Tarsasag éránt való Munkat, még Posonyba vettem, de nála nélkül maradtam; mert a' Grofnak adtam olvasásra, oda merült az Oceanusba. Azért kérem tedjen el a' M. Ur ésmet számomra egy exemplart, mind a' kettőből. Ő Nagysága nem tudta eleget ditsérni azt a' Rall beszédjét, Deakságot. Valjon ki-tette fel? nem de nem Eder?

A' mi Levelezésünk, tartok tőle, most meg bomlik a' le jövelelemmel. A' M. Ur utolsó levelei ddo 19. 22 és 27 Febr. Tehát egy egész holnap van közte, egy Martiusi levelem sint; – az alatt be sok történhetet, 's én még semmit se tudok. Tsak el ne vesznének a' M. Ur levelei. – Leginkább győtri Curjositásomat, millyen szivvel vették légyen a' Statusok a' Cancellariajok el-válásának a' hírét? Nem hiszem hogy representaljanak ellene, ambar tudom hogy a' Cath. mérgelődni fognak; de a' más fél triumfálni fog 's meg győzi, amazokat. Azutan: a' Cancellarius választása véghez ment-e' 's hogy? – G. T. Samuel Urnak hany voxá lehetett vallyon? – mert hogy ki-maradott volna, lehetetlennek tartom; ki-is volna egyéb a' Reformatusokból; sőt reméllem hogy legtöbb voxá fogott lenni. – Erről való híreket nem győzőm várni. –

Az uj Erdélyi Cancellariussal vólt szerentsém ebédelni a' Praesseseknél; a' 4 Refferendariussal, ketteje Semsey 's Redl M. Országai tsak interimalis. Azt tartom contentusok lesznek az Erdélyi Natiok 's vallások, a' mint el-van rendelve. Négy MagyarOrszágai Evangelicus városi Német ment-bé, Keler, Redel, Liptak 's Engel. Mind derék ember: ezeket a' Szászok magokénak fogják esmérni – Egy Dosa nevezetü Concipista nagy bajt szerzett ő Excellenciájának G. T. Samuelnek, azért hogy nem lett protocollistava, hanem Csedő a' ki-is papista. Az ő factioja fogott lenni, hogy egy Refferendarius a' Magy. Cancellariarol, Mikos (Ex Lutheranos) bé vádolta a' Groffot, hogy ezek a' Tisztségek el-osztásában nem igazságosan bánt volna. De nem használt: ő Felsége mind helybe hagyta, nagy bizodalma lévén G. Teleki Samuelhez. – Egy B. Podmaniczky-is most az Erdélyi Canc. van. Sekretarius; de tsak ad interium Cons. Redl-vel; véle együtt által fog

menni az Udvari Camarara. – Az Erdélyi Diaetanak vége lévén G. T. Samuel ő Excelenciája le-fog jönni Bihar varmegyébe 's kezéhez veszi. Már még békélték mind a Főispányokkal, mind egy más közt; mivel nagy hasonlós volt köztök.

Most a' Deaksághoz szoljunk. – Ki mondhatatlan örömmel látom az én draga Kedves Arankamot, Autorságra kapni. Ezt régen kellett volna kezdeni; ez az igaz ere. Bár tsak a' Haza el-fogadná 's hasznát tudna venni az Ur igyekezetének! valosággal mehetnénk valamire. De a' mint látom vannak még-is betsűlői 's pártfogói a' jo igyekezetnek; ő maga a' Gbr. ő Excelenciája, a' Püspök 's G. Eszterházy; Vivant! – Tehat két Társaságot akarnak az Urak fel-allítani, – egyett Nyelv mivelöt; mast mint egy *Historicat* a' kézírások ki adasara tzélózat. E valosággal gyönörü gondolat; rég gondoltam 's kívántam. Az Ur Isten adjon minden előmenetelt. Ugyan tsak kezdjenek az Urak valamit; mert mi itten ugy-is semmire se megyünk a' mint látom, el-tünt az a' tavaly nagy lármával fel-allani készülő Magyar Societas. Hire sints. Ugyan Febr. elején-is osztogatott ujra egy arra tzélózó irás; a' mellybe minden lezendő társok ki-voltak nevezve 's characerisálva, de semmi sikerit nem lattam. A M. Ur Plánuma a' Magyar T.rol nékem tetzik, tsak nem kell eleinte nagyra szabbnni, mint itt. – A' másodikba szeretnék magam-is belé állani, ha tsak erszényemhez és elmémhez biznék. Ugyan tsak el-várom a' Planumát a' M. Ur barátságából. – Erre valo nézve kíván tőlem a' M. Ur három dolgot, 1. a' Magyar nyomtatatlan iroknak. 2. a' meg ritkult Iroknak 's 3. Cornides Uram könyvei Catalogussat. Az¹⁷⁰ utolsó utolsó éránt szolottam az Ipammal; azt mondja ő Nagysága hogy nintsen nala. De jó lesz ő Nagyságának irni; én és utánna leszek. Az első 's másra való nézve-is sajnallom, hogy nem igen lehetek segítségére magam, de szollok Pesten a' Bibliothecarius Prof. Svartnerrel éránta; én-is a' magam Gyűjteményébe keresek. Nem-is értem jól egészen a' dolgot: – Magyar irokat? – Magyar nyelven irottokat-é vagy Magyar Országról? – mind a' két Hazáról vagy tsak az Erdélyiről. En tsak az utolsot javasolnam: *Scriptores Rerum Transylvanicarum*, – mint egy 3 Tomusba in folio, mint a' miénk a' Hungaricorum. Ne terjeszkedjenek igen meszire; ama feles számú Erdélyi Ms. ugy-is elég munkát fog adni, mivel nagyok. – Erdélybe láttam a' sok Mssmot; azokon kívül itt tsak az egy Apor irott Munkáját lattam in folio az Ipamnál. Ha a' *Brutust* az Erdélyi Irokhoz akarják számlálni, a' mint lehatt-is, azzal szolgálhatok. Az az egy ritkaságom van. Az Öreg Groff Ráday Ur többel segethet; szollok véle, ez éránt mihellyt lehatt.

Országos Ujságot nem tudok; miólta Posonybol el-jöttem semmit se hallottam, mert nem jöttem Pestnek hanem a' Tótságnak. De hólnap Pestre megyek körül nézkek a' Világon 's veszek Diáriumokat, Articulusokat, Oratiokat 's uj Munkakat, mellyek száma Legio. Egy jött ki: – *De limitibus potestatis Regiae in Hungaria*, – más – *De Comitibus et earum Organisatione*; nem rosz munka. Egy nevezetes: *Ad amicam Aurem*: már 4^a fasciculussa. Ennek írója ama' ditsőséges G. Battyani Aloysius. – Ebbe minyajaba 's másodikba Democraticus Lélek mutogatja magát, plus minus; mindenfelé harapozik ez a' lélek 's szorongatja az Aristocratismust. Erdélybe még talám nem erzik tsudassan esne nekik, mert ott az Aristocratismus még erősebb sokkal mint sem nalunk. Valjon emlegetik-e az Uraknal az emberiség jussait? – mi eleget hallottuk. – Még-is tsak szép munkát vitt véghez ez a' mi Diaetank: – A' Protestansok, ÓHitűek 's Zsidokat securizalta; a'

¹⁷⁰ <első 's másra való>

Jobbagságot el-töröltte; – Jászoknak, Kunoknak 's Hajduknak politica listentiat, az az Sessio nem et votumot adott, 's 4. uj k. Varosnak: 's a' többi. A' Deputatioknak 13. Jun. kell-kezdödni; a' Synodusainknak pedig 15^a Aug. Az Erdélyi Diaetanak-is azt tartom szint a' lesz a' vége, hogy anyi Deputatit rendelnek az objectumok kidolgozására. – Hát az Erdélyi Békesség tsinalasbol valjon mi lett? – semmit se tudok a' folyamatjaról – a' M. Kurir olvasom az Erdelyi Diariumot; a két első ülést.

Vóltam Bétsbe a' Hadi Történetek Iroinál, Görög Urnal. Derék ember! 's finom izlesű Magyar. – nem hiszem hogy mássa legyen valóságos Magyarba. A' Muranyi Venust fogja pompassan nyomtatatni, 12. Cuprummal. Meg esmertettem véle a' M. Urat: másképp már ugyan hallotta vólt hirét. –

Fronius Urnak (a ki Concipistava lett az Canc) irtam neki a' múlt postan, köszöntöm.

Talam kapok Pesten leveleket a' M. Urto. Azután esmét irok. Mar tsak az ide Almasra intéze az Ur a' leveleitt.

Eljen egészséggel. Én vagyok az M. Ur

Pronay Sándor

118. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek
Alsóregmec, 1791. április 8.
[Korabeli kézirat]

Arankának Kazinczy

El-múlt egy hónapja, hogy utolsó Levelemet hozzád botsátottam, 's annak is igen különösnek kellett lenni, a' mint rövid válaszból veszem észre. En egyébről nem emlékezem, hanem hogy Lötsén vóltam, alig szunnyadtam el a' Vigasság Istene innepe után, midőn az Inasom fel-vert az álmomból, azzal a' kérdéssel, ha parantsolom é hogy fogjanak. Fogattam, 's míg bé fogtak, néked is irtam, 's másnak is. – Tsendesebb vért kívánsz! Arra szükségem nints, olly tsendes az, a' millyennél az Eteziák kedves lebegései sem lehetnek tsendesebbek.

A' te Planumodat (meg-botsáss, hogy Deák névvel nevezem; a Német is *Plan*-nak hívja azt, pedig nevezhetné Grundrissnak mint én nevezhetném Elő-rajzolatnak, ha haszontalankodni nem szégyenlenék) örömmel olvastam, de valamelly jó lelkű Vendégem el-lopta, 's már most alig emlékezem reá, mi van benne. – Valóban sok helyes, igaz, hasznos és tanult jegyzések vannak benne. Igen, igen jól tselekedted, hogy két engemet illető gántsaidat a' barátság érzése miatt ki nem hagytad. az egyik *az én kezem, a' te kezed*, a' másik a' *vala*-t illette. Rájok esmerem, de meg engedj, a' te példádat az első hibázásra magaménak tsak-ugyan nem esmerem. Ugy én soha sem szóllottam, ámbár meg-esmerem hogy igen sokat hibáztam. Eppen most írok Székes Fejérvárra Prof. Virág Benedeknek, 's néki el-beszéllém, hogy a' *vala* nélkül szükölködő történet *Bátsmegyeim Levelei*; az *a' te*-vel való vissza élés pedig az én hibáim fel-fedezése. Ki az, a' ki magának infallibilitást venticál, ha azt mondjuk is bár mindnyájan, a' mit az egysze-

ri Követ a' Királynak, hogy az ő¹⁷¹ nyakára egyy fő sem illik jobban mint az övé, ugy¹⁷² mi sem látunk egyy szemmel is jobban, mint a' magunkéval.

En most Orpheusnál egyebet nem nyomtattatok, mert nem nyomtattathatok. Nyakamon az építés,¹⁷³ arra pedig pénz kell. Diogenesem kész ugy hogy mindjárt lehet nyomtatni;¹⁷⁴ Tragoediaim is vagy négy, az az Hamlet, Macbeth, Stella, Missz Szára. – Emilia Galottinak még híjja van. – A' Messziásomra már 13 Praenumeráns van. Sacrediable! 13! Cela fait honneur a Notre gout! Ki kellene trombitáltatni más Nemzeteknél, vagy leg-alább a' Ninive Irójánál; úgy ugyan el-hiszik hogy egy Párisi kort-solyásnak több tudománya 's Aesthesise van, mint Magyar Országon a' földes Uraknak. És még is tsendes vért kívánsz. Ha, ha, ha! – Az van! hogy is ne volna tsendes, mikor a' Messziásra 13 Praenumeráns van.

Scipiot és Valeriát még nem láttam. Azon nem fogok fel-akadni ha rossz lessz is. Valamelly szegény jó indulatú ember fogott belé, pedig Yoriktól meg-tanúltam, hogy a' jó szándékkal meg-kell elégedni, mert az Ur Isten is meg-elégszik vele. – De midön egyy Philosophiae Doctor és Societatis Eruditaе Francofurtensis Membrum egyy olly józan okosságot és Logicát káromló, olly Charlataneriával tellyes könyvet ad ki a' leg-imposantabb airrall, mint Doctor DECSY SÁMUEL UR a' Pannóniai PHOENIXet, mellyet áldassék érte, FENIKSZnek írt, – midön a' Nemzetet olly bolondnak, olly já-ratlannak véli, hogy előtte impune bolondoskodhatik a' maga zöld süvegében, már a' szenvedhetetlen dolog.

Igasságod van benne, hogy némelly új Irók írásait a' sok Magyar szókkal tett Német és Frantz szólások miatt olvasni nem lehet; de nekem is van igazságom abban, hogy ha mindég a' régi mellett maradunk, úgy olly gyönyörű praefatióink lesznek mindég (nem mindenkor), mint a' millyet Pétzeli írogat Palflynak, Hadiknak és Kaunitzknak kit FELSEGES HERTZEGNEK nevez, a' kegyelmes Hertzeg helyett; úgy minden írása-ink Cathedrai Stylussal lesznek írva, és bizonyosságai lesznek az¹⁷⁵ ekkoráig¹⁷⁶ is le nem vetkezett ostobaságnak. Teli lessz bezzeg minden sorunk a' sok valával, neked többé nem lessz¹⁷⁷ okod panaszkodni az el-hagyott vala ellen, 's katzagni fogják azt a' Sonderlinget, a' ki Catullusnak¹⁷⁸ példája szerint a' ki doctusnak neveztetett a' Görög phrasiseknek Rómaiakká változtatása miatt, a' Nemet frantz és Olasz energiával tellyes szólást, ha szintén¹⁷⁹ nem minden erőltetés nélkül is, Magyarrá tette. Be ostoba ember volt az, a' ki leg-először szólott így: Aethiops albus dentes, e' helyett albi dentis Aethiops!

Miattam írhat minden a' hogy akar, de midön én egészen tolerans vagyok, én is meg kívánom, hogy erántam is minden tolerans légyen: egyéb eránt nem tsak meg hagyom mindennek azt a' szabadságát hogy hibáimat hibáknak nevezze, hanem hogy annál

¹⁷¹ <feje>

¹⁷² <nékünk>

¹⁷³ <és>

¹⁷⁴ <Comediái>

¹⁷⁵ <még>

¹⁷⁶ <se>

¹⁷⁷ <pana>

¹⁷⁸ <és más>

¹⁷⁹ <erő>

bátrabban nevezhesse azoknak, arra példát is adok, mert én az övét annak kiáltom Recenzióimban, mellyek Orpheusomat majd el fogják tölteni.

Elj boldogúl édes Barátom és esmerj továbbá is érdemesnek betses barátságodra. A' mindégre még sem felelsz. Vagy azt írd hogy nékem van igasságom és te hibáztál hirtelen ítéleteddel – betsületes ember azt meg vallani soha sem szégyenli – vagy győz meg a' felől hogy a' mindég valóban nem jo. Tudósíts vetted é Júliádat, és nem esett é valami benne akaratod ellen.

Regmetz, 8^a Apr. 1791.

119. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek
Alsóregmec, 1791. április 9.
[Korabeli kézirat]

Edes Barátom!

Négy órával azután hogy leveletem útnak indítám Kassa felé, egy parantsolatját veszem a' Helytartó Tanátsnak ddo. 1^{ae} Apr. a' melly engemet azért, hogy a' Római Pápa helyett Calvin János Profetát tartom a' Jesus Christus leg-hívebb és leg kedvesebb Ige Magyarázójának benigne el-mozdít a' hivatalomtól. – Régen el-láttam, hogy e lesz belőle, és így az újság olly kevés sensatiót tsinált bennem, hogy apathiámat minden tsudálhatná. Imé félre tevém a' Parantsolatot, 's két gyönyörű Asszonynak válaszolok, Daykának és néked.

Igen örvendek, hogy Juliád alakja tetszett. Bizony még úgy könyv nem jelent-meg M. Országon. Hibák is nem sok számmal vannak benne. Imé írok Aszalaynak, hogy a' melly tsomó még van holl. papirosú, azt utasítsa a' Sz. György napi Debr. sokadalomba, hogy vehessd.

Elj édes Barátom! boldogúl, és szeress mint eddig

Kazinczydat.

9. Apr. 1791.

120. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek
Pécel, 1791. április 20.
[Korabeli kézirat]

Pécel d 20 Apr. 791

Méltóságos Ur!

Uri érdemes levelit vettem minden illendőséggel azon három darab nyomtatványokkal edgyütt. Ditsiretes az Erdélyi nyelvünket fel-emelni szándékozó Uraknak igyekezete, melly talám még hamarébb fog lábra kapni Erdélyben mint nálunk: mert itten sokan igen sokat akarnak, melly is kiváltképpen Révai munkájából ki tettzik, akiis majd tsak nem minden Tudományokra nézve ki terjeszti a' Társaságot, melynek semmi jó

folymattyát reményleni nem lehet, mivel az ő projectumához képest az a kevés *Szám* annyi féle Tudományoknak eleget nem tehet: jobb vólt volna azért tsak a nyelv mívelése mellett maradni, mint Frantzia Országbanis azon a végre választott negyven személynek tsak arra vagyon gondja. A több Párisi Társaságok, nevezetessen a kettő más Tudományokban foglalatoskodnak. Ha kellene még az nyelv palléron kívül valamely Társaságot fel állítani, leg helyesbbnek itilném ehez adni, az Pater Szluha projectumát, hogy még egy olyan Társaság állittatnék fel, mellynek főbb gondgya az Naturalis Historián vólna, és a két Országban lévő természet tsudáit és szüleményeit adná elő, 's azokat hozná nagyobb világosságra: Ha ehez még az Erdélyi és Magyar Országi Historiákat és régiségeket (mellyek eddig tsak Manuscriptumban vóltanak) nyomtatásban ki adni szándékozó Társaság járúlna, úgy tartom hogy ezzel az három Társasággal bé érhetné most előre Magyar Ország.

Köszönöm különösen, hogy az Ur engemetis méltónak ítelt, hogy ezen utolszor nevezett Társaságban bé áljak, mellytől nemis vagyok idegen, tsak hogy minek előtte magamat állandokeppen iránta meg határoznom, ezen kettő iránt szeretnek jó előre tudósittást venni. 1.º Catalogussát azon Manuscriptumoknak, mellyek már olyan készszen és bizonyossan meg vagynak, hogy kérdés nélkül kiis nyomtatódhatnak. 2.º Ha nem személyessenis, leg alább számokra nézve örömet tudnám aztis, ha alkalmas számmal vannak é már, akik magok ebben a Társaságban kívánnák adni, mert abban lehetne meg itilni, ennek a Társaságnak állandó előmenetelét, vagy hátramaradását. Az mi az magamnál lévő Manuscriptumokat illeti, nem gondolhatnám, hogy nállam olyanok lehetnének az mellyek Erdélyben ne existálnának, minthogy ezekkel Erdély mindenkor Magyar Ország felett ditsekedhetett. A mi Erdélyben talám nem találtathatik (a mennyire most eszemben jutnak) azok vólnának, *Parschitius* deák nyelven irt Magyar Ország Geographiája, melly tulajdon maga Manuscriptumából van nálam. 2° *Bél Mátyás* némelly Magyar Országi leg régibb időket illető *Originalis Historiái*; ugy némelly egyéb munkái, ugymint de *Re Rustica Hungarorum*; de *Re Vestiaria Hungarorum*; az *Hegy allyai és Sopronyi Szőlőköröl* deák nyelven; a *Magyar Országi Bányákról* 's több ilyen félek; végezetre a *Tudosokkal való correspondentiai*; mindezeket Lipsiaban vettem Licitation, 's az Auctornak tulajdon maga keze írásai 3° Talám még Erdélyben ritka lessz *Püspök Bornemisza* Manuscriptuma, kiis Rudolf Császár parantsolattyából küldetett Erdélyben; az munka leg inkább Cameralis observatiokat illet: ezen Manuscriptumot mikor Erdelyben vóltam emlegetni nem hallottam. Ha az Erdélyi Manuscriptumoknak fellyebb említett Catalogussát vehetem, akkor kész lesznek, ha magamnál olyan lészen (melly azok között nints) a magameibul azok számát szaporítani, addigis pedig Manuscriptumim Catalogussát, le fogom különössenn iratni, mint hogy azok iránt másoktulis sokszor kérdeztem.

Méltoztatik az Ur az irántis irni, hogy kezemnél levő verseit küldhetném Mélgos Grof Redey Ur által vissza. Tuttomra az Urnak olyan versei, mellyeket vissza kívánt vólna, nállam két darabnál több nem vólt, *edgyik* az Időnek négy reszeirül vagy inkább a Napnak, de ezt az Ur rendelésebüil Kazinczy Ur kezéhez küldöttem. Második ilyen Titulus alatt: *Magyar Parnassus Viragjai II.* ^{dik} *Darab*, ennek *első* Darabját még az előtt iratta-le az Ur (amint levele tartya) számomra, melly nagyobb részént mások verseiből áll, de történetből az utoljára oda tett Laistrom szerint, három vagy négy darab ki mar-

adott abból, mellyeknek idővel valo meg küldését, jelentésemre ajánlottais az Ur; Harmadik darab vólna még in prosa, az *Gállya Rabnak* fordittása, ezt ha az Ur vissza kívánnya el küldhetem, ha pedig azt ki akarja az Ur nyomtatni az ide valo Könyv nyomtatók az Urnak költsége nélkül ki nyomtatták. Az Ur Juliajais amint hallom már ki van nyomtatva Kassán. Grof Redey Ur B[...]be¹⁸⁰ ment, hanem ajánlotta magát egy Szabo András nevezetü Doctor ur, kinekis Fogarasra van hivatalja, hogy mintegy két het mulva ezutan, Erdelybe valo vissza tértebe az kívánt Manuscriptumot meg viszi. Ezek mellett álhatatosan maradok

Az Mlgos Urnak

Igaz köteles Szolgája
Ráday Gedeon mp.¹⁸¹

P.S. Levelemben említett Szabó Uram által meg fogom küldeni az Museumnakis még hatra levő darabjait; ugy az Orfeusnak minden eddig ki jött Réseiből küldök. Azon Parsekitius kirül emlékeztem főbb képpen az Antiquitásokra és Inscriptiokra vigyaz a' Geographiajaba.

121. Mósa László – Aranka Györgynek
Naszód, 1791. május 4.
[Jancsó Elemér másolata]

Méltóságos Tabula Regia Actualis Assessor Ur!

Régen halgatunk, ideje már egy másnak irni; igen akarnám tudni: mint vagyon a' Mlgs Ur? nem betegeskedik é? Hogy oly sokáig halgat; Hát az Világba – mi ujság? a' Hábörürol tudjuk, hogy még eddig is, ha olykor vesztésselis, mindazáltal Szerentsések az Armádaink, a' mi Graubinden lévő I. Battaillonunkat el fogták, tsak 2 Compagnát formalo [...] ¹⁸²maradott belöllök, Lange nevezetü Kapitányunk el esett. Az 3. Obers-ter Urakat Brigaderosoknak resolválák, de ugy hogy a' Regiment Standjában maradjanak; Caballini a Székelyekkel Brassoba ment; Kl[...] ¹⁸³a' miént Szebenbe; Defchich pedig elindult innen Horváth Országba, minekutánna a' Regiment Commandot nékem 22n Apr. ejusdem által adta volna, és én 1 Majus jöttem által Quartélba Borgo Prundrol, egészen ide Naszodra, az Hely ott szebb, és egészségesebb volt, itten az Quartélj jobb. Kedves Mgs Ur, midőn Februariusba MVássárhelyen Tiszteletéhez szeretném lévő, a' Társaság számára pro anno currente 791, le fizettem az 5 Rforinttot, ekkor meg felejtkeztem volt, arról, hogy mig az Összel küldöttem vala, annak Contojára egy kötés Borgoi Pappirossat a 2kil gr 3 f. 40 Cancellistától, és egy Bucovinába járt MVásárhelyi Embertől, mely szerint kellett vólna fizessek pro hoc Anno még tsak 1 f 20 xrt. Jó léssen azért pro futura ha a Mgs Ur nem sajnálja quietalni, az administratumokat,

¹⁸⁰ [A lapszél sérülése miatt olvashatatlan. Talán Bécsbe.]

¹⁸¹ [Az aláírás Ráday kézírásával.]

¹⁸² [A másoló által kihagyott szó.]

¹⁸³ [A másoló által kihagyott szó.]

nevezetesen hogy ab Anno 1794 usqu 799 le fizettem esztendőnként az 5 Rforintokat, és előre pro 1800 adtam meg 3 f. 40 xrt. Ezen kívül meg az a kérésem, méltoztassék tudositani, ha Gr. Toldalagi László Ur Koronkába vagy MVásárhelyt van é? és 2. Hetek alatt ott találná é a' Regiment Levele? mert egyet Ex offio irtunk volt, de semmi választ reá nem vettünk.

Groffném különösen köszönteti a' Mlgs Urat, énis és barátságába ajánlott maradok
Mgs Urnak

alázatos szolgálja
Mosa

Naszod 4a May 791.

122. Benkő József – Aranka Györgynek
Középajta, 1791. május 9.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos *Tabulae Regiae Adessor* Ur,
Hozzám meg-köszönhetetlen Kegyességű Uram, Jóltévöm.

Két rendbéli Leveleit vettem a' Mlgs Úrnak meg nem hálálható köszönettel. A' leg-újabbra, mely is Szent György¹⁸⁴ Havának 20-dikán, útból érkezéskor költ, alázatos Válaszom ezekből áll.

1. Gyűjteményeimnek 3dik Darabját épen és köszönettel vettem, Mlgs Gróf és Consiliariusne Asszony, Kendeffiné Ő Nga Gratiájából; H. Sz. Pálról egyenesen meghozván tegnap edgy Jobbágya.

Ez helyett én Kolosvárra mást nem küldök, látván, hogy a' Mlgs Úr Kolosvárrat számtalan sok dolgokkal el-foglaltatva vagyon. De, Isten engemet bár kevés ideig éltetvén, kívánom meg-bizonyítani, hogy a' Levelezést és Könyveket vivő Skatulyája a' Mlgs Urnak, melyet Udvarhelyen, az én bóldogtalanságomnak helyén, készítettett vala, meg nem fog szűnni kötelességének folytatásától; mely is eddig leg-inkább azért haladott, hogy belőlök, mint a' melyekben mindenek elegyesleg vagynak, nyomtatás alá készült Munkátskáimat segíthessem.

2. *Piasecius*ért az edgy formalis Arany meg-jött; én is ezt a' ritka 's valóban jó Historiát, fennebb tisztelt Grófné Asszonyunk Ő Nga Jóságain Kolosvárig való ki-vitelre által adtam; de minden Levél nélkül, akkor házamtól kéntelenítettvén el-menni, mikor a' Sz. Páli ember hozzám érkezett.

3. Teljes szívvel köszönöm, és Isteni meg-jutalmazásnak ohajtásával hálálom, hogy a' Mlgs Urnak reám nagy gondja van, nem tsak a' Mlgs Fő Consistoriumnál, hanem még a' kegyelmes és egész Haza előtt esméretes jó szívű Ngs Gróf Gubernator Urunk Exc-

¹⁸⁴ [Benkő jegyzete:] A' György Napján, két Jó Uraimnak nálam létekbén, éppen oly szíves tisztelettel emlékeztem a' Mlgs Úr Nagy érdemű drága Nevéről, mintha szemben tiszteltem volna. Vajha szembe is lehettem volna. Kérdés, (melyet talám még feltettem volt), miért esett, hogy a' közelebb múlt Időszázadban György napja némely esztendők alatt 23. Aprilis esett, mint láthatni Kalendariumokban, és Csiplikés Komáromi *Pápiastaság Ujságában*?

jánál is. Ő Excellentiájának minémű Levelét, és Adclusumot írtam, bátorkodom azzal is alkalmatlankodni, a' Mlgs Úrnak, oly alázatos kéressel, hogy azokat annyi foglalatoságai között is, megolvasni, 's ha helytelennek itélni nem fogja, meg-petsételni, és vagy ezen Közép-Ajtai embertől, vagy más móddal, által küldeni Ő Excjának, avagy pedig által-adni méltóztassék. Erre nékem utat készítettek és bátorítottak leg-inkább a' Mlgs Urnak némely betüi. Erőssen bánkódnám rajta, ugy tetszik, ha Írásom a' *Tit.* Statusok és Rendek eleibe nem júthatna: lévén bizodalمام, hogy avagy tsak valamelyik, főképpen az első Punctum, nem fog üres válasszal jární. De ezt előre a' Mlgs Ur jobban meg-itélni méltóztatik.

4. Hasonló háládatos szívvel jelentem, hogy a' Mlgs Ur munkálódása szép gyümölsöt termett nékem Mlgs Consiliariusné, Gróf Kendeffi Elekné Asszonynál, küldetvén Ő Nsga leg-ottan Sz. Párlól öt köből búzát, mely is sok gondtól tsendesítette elmémet, és segíti tehetetlen ígyekezetemem.

Elébbi, u.m. 10 Apr írt Levelére a' Mlgs Úrnak ezeket jegyzem.

a. Ez a' Nevezet, *Tábla Fia*, bé-véve vagyon az Hazában; tsak hogy nékem nem tetszik diszésnek, hogy így élnek véllé: *Méltóságos Tábla Fia Ur!* nem tudom azért, mit tselekedjem véllé.

b. Valóban böltsnek tetszik nékem a' Mlgs Úr értelme az aránt, *hogy az hol meg-szükülünk, jobb a' deák szót meg-tartani, mint az újítással sietni.* Bár kétek volna számos szókkal mostanság némely könyveknek írói. A' projectált Társaságot illetné, 's publica auctoritate lehetne az ilyeneket köz hasznuvá tenni.

c. A' *Julia Levelit* tsak kéz írásban volt szerentsém látni a' Mlgs Urnál M. Vásárhelyen.

d. A' *Kamuti Diariuma* nálam vagyon in originali, melynek jobb részét tettem Tóldalékul a' *Spanyor Viaszhoz*, mely munkátskám hogy még a' Mlgs Ur szemei eleibe nem került, bizonynal bánom. A' Censuránál által menvén, Hochmeisternél vagyon.

e. A' *Diétáról* írott Munkámban (melynek 2-dik darabjával [...] ¹⁸⁵ miért késik Hochmeister) magam is tészek jobbitást, ne [...] igen szarvas nyomtatásbéli hibákról, mint *aucti, mixtus, Magistrati*, sa't; pro *nacti, nistus, Magistri*; hanem magamtól ejtett hibákról is, a' ki-jövö második könyvnek végén.

f. *Bocskainak* írjuk mostani betük módjával a' b.e. Fejedelmet; de mind maga magát *Bochkainak* szokta vólt, az akkori orthographia szerént, írni; mind pedig *Hisoricusok, Epitaphiuma*, 's a' t.

g. A' *Politica Triast*, vagy is 3. Nemzet *Uniojáról* való Munkámat, és így a' Petsétekről való részét is (melyben nem sokat félek hibázhatásomtól) Kolosvárra küldöm továbbad; ugy pedig, hogy leg-először a' Mlgs Úr kezére 's itéletére menjen.

h. *Pariz Pápaínak* birom valami tóldalékjait kéz írásban, melyeket a' végre szedegedett vólt, hogy közbe közbe tenné, ha Dictionariumát újra *edálhatná*, 's abban van az *haza-fságos* szó; deákul *Patrioticus*, mely is *Ammianus*-nál találtatik.

i. A' nálam való Történetes Írásokat, melyek az Új Tudós Társaságnak fognak tetszeni, úgy Mikót is, oda adom inkább, mint Budára, vagy egyébüve, ki-nyomtatás végett. Ezek is okai vóltak szegényedésemnek nem sajnálván őket minden úton módon még koplalással is meg-szerezni; de tudom én, hogy az enyim meg-jő.

¹⁸⁵ [Itt hiányzik egy rész a lapból, ezért több szövegrész is olvashatatlan.]

k. *Szabadék*, Privilegium; a' Mlgs Ur hajdoni nevelkedése helyén is Széken, hallottam Getse Sámuel Fazakasnál, oda való Emberektől Nagy-Bányán a' Kántortól 1762-ben, és mindjárt könyvbe irtam: mert még Deák koromban colligáltam mindenfelé az esméretlenebb szokat. *nb.* Felső-Bányán pedig ugyan akkor a' Heti Vásárban ezt hallám: *Hány Petét ad edgy garason?* ' hát ottan a' Tyuk tojás *Peté*-nek neveztetik. Sok van ilyen nálunk [...] sok Leveleimet és dolgaimat a' Mlgs Ur mind kegyesen eligazította, ezerszer hálálom.

Már két leg nagyobb dolgaim ezek vólnának, melyeket az alkalmatosságnak indulása miatt lehetetlen el-végezmem.

1. Hogy a' Mlgs Ur tudós és fontos reflexióit 's correctióit a' *Székelly Nemzet Képében* rendre fel-végyem 's feleljek: de ezekről majd Levelet és köszönést irok leg-első alkalmatossággal; most tsak azt felelhetvén, hogy híven élek a' correctiókkal, melyeket kimondhatatlanul köszönök.

2. Mlgs Gróf ESZTERHÁZI Consiliarius Urral (hozzám való Gratiával teljes Patronus Urammal) ha szemben lészen a' Mlsg Ur, a' melyet egészen is hiszek, hogy gya-korta vagyon; méltóztassék engemet menteni, hogy késem Ő Nga Kegyelmes Levelére való Válaszommal és egyébbel. Melyek után, magamat eleven és hathatós Gratiájába ajánlván, élek és halok

Mlgs Urnak

alázatos szolgája
Benkő József. t.k.

Közép-Ajtán 9. Maji, 1791.

[Méltóságos Úr!

A' Kamuti Diariumában találom, a' *Velentzén* kívül, ezen szokat is:

Kiritziások. ezek valami Török kíséző katonák fogtak lenni.

Szablya maiczia. Most talám irnök *majtsa*; nem az a' része é a' kardnak, melyet megmarkolunk? *nb.* ezt megis aranyzták, a' mint írja.

Zomak.

Sleitek.

Korona arany. Nem a' pléh (nálunk pili) arany é, mellyel asztalosok 's a' aranyoznak? *trébelle*t réz medentze.

Kutnik sok féle színű

Parangon bársony.

Kaparára imide amoda, írja hogy költött. Mi a' kapara? ezzel és a' két következő szóval *Velentzében* éltek.

Fidét váltottunk.

Biberázo, e' talám ital pénz, hajjus Legényeknek, és másoknak.

Zubbon

Fringia Kard. Eleget hallottam a' *Fringiai kardot*; de még sem tudom, mi? miért neveztetik - -?

Vajha ki-tanúlhatnám!

Hát valyon, a' Dietalis Articulosokban mi a' *Bagaritzás Szekér*. Hallottam róla valamiket; de nem elégedtem-meg azokkal.]¹⁸⁶

123. Carl Heydendorf – Aranka Györgynek
Piatra in der Moldau, 1791. május 12.
[Korabeli kézirat]

Piatra in der Moldau. den 12. May. 791.

Mein threuerster Freund!

Wie lang ist es schon daß ich von Ihrer schätzbahren Hand kein Schreiben erhalten habe, und doch sagt mir mein Herz, und daß erinnern Ihren edlen Denkungs Art daß Sie meiner nicht vergessen, ja daß Sie noch der zärtliche Freund sind, der Sie in Borgo und nachhero bey unserer letzten Umarmung waren. Gott erhalte Ihren besten-Freund und lasse Ihnen glücklich seyn. Von hieraus kann ich Ihnen dermahlen wenig erhebliches sagen, besonders aus der Moldau, die wie auch der Sistoff dem Ort des Congresses am entferntesten sind. So viel kann ich Ihnen berichten, daß sich die Russen gegen Galátz und Mascineny hinunter ziehen, und in diesen 2 Tagen den bereits 2. Lager bezogen haben. Es scheint also daß allen sagen ohngeachtet der Frieden zwischen diesen und denen Türcken noch entfernt ist. Unsere Troupen sind indessen in der Ruhe, beschäftigen uns so gar mit dem exerzieren sehr mäßig, werden dem Vernehmen nach gar nicht campieren. Aber unsere armen Gränitzer verlangen sehr nach Hauß, und dieses in solchem Grad, daß sie es auch ohne Erlaubniß ins Werk setzen. Welches aber in ihrer dermahligen Lage kein Wunder ist. Ich habe vor 3 Monath eine Reise nach Galátz gemacht, die dasige Land und See Troupen samt der in etwa um 80 Seegeln bestehende Flottille der Rußen, in Augenschein genommen. Ich sage Ihnen mit einem Wort, daß den Rußen das Angreifen des Freundes bald zur Leidenschaft geworden. Bey ihnen findet man die Grundlage [...]. die Nachwelt wird noch die Folgen erfahren. Ich habe verschiedene Staats u.O. Offi[cier]s gewesene Ungarländer unter ihnen angetroffen, die von denen [...]nalisten geehrt werden. Der tapfere Ribas von dem ich überaus viele Politesse empfinde, schenkte mir einen türkischen Buben und Mädél, aber letzteres nur von 5. Jahren. Jetzt lerne ich türkisch und finde in dieser Sprache viele ungrische Wörter. Wäre letzteres um 10. Jahre älter gewesen, hätte ich Ihnen ein Praesent damit gemacht. Er hatte ein hübsches geheimes Serail. Nun von Galátz einen Sprung auf Clausenburg. Wie leben Sie denn bester Freund. Sind sie noch allzeit im Wittwen oder vielmehr ledigen Stand. Es muß ja überaus prächtig zugehen. Ich glaube Sie werden in Ihrer dermahligen Lage vergnügt seyn. Der beste Adel aus dem ganzen Land ist beysammen, in Folge haben Sie die ausgewählteste Gesellschaften um sich. Machen Sie aber auch daß sich die Nachkommenschaft mit dankbahren Herzen auf diese Epoche erinnere. Ach wenn alle so denkenden wie Sie so wäre ich hiervon versichert. Darf ich bitten, daß Sie meinen Ehrfruchtsvollsten Respect an alle

¹⁸⁶ [A levél utóirata, rendezés során a kézirat máshová került.]

welche von der hohen Graf Bethlenischen Familie sind, vermelden, besonders an Ihren Wertesten Praesidenten und die Gräfin Ladislaus Bethlen. Machen Sie mir das Vergnügen mir waß zu schreiben. Ich umarme Ihnen 1000 auf das zärtlichste u. bin
dero

aufrichtiger Freund u. Diener
Carl v. Heydendorf

124. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Găujani, 1791. május 13.
[Jancsó Elemér másolata]

Kedves édes Bátyám uram!

Maros Vásárhelyről 25 Aprilliske költ Drága Kedves Levelit Kedves Bátyám uramnak 13dik May vettem nagy örömmel, köszönöm alázatosan az ezen igaz Atyafi indulatot, melyet fáradtatlanul szerentsétlen Atyafia körül Bátyám Uram mindennap valositani méltoztatik, nékem több kintsem az ég alatt nintsen, mint Bátyám uramékba mind kettőjökbe, de Daniel Bátyám Uram nem fog haragudni, hogy ha ezen gondolatokba Kedves Bátyám uramot elől tészem, jól tudom én azon ritka indulatokat, melyeket Bátyám uram mind kettőnk részire még fiatal korunkba, abban az vad, minden nevezetes nevelésnek modjától megfosztatott állapotunkba mind kettőnket de kivált vélem (ki sokszor és talám mindenkor ezen barátsággra, meg birhatatlan rosz természetmel meltatlan voltam) példás szeretettel körülöttünk fáradozni nem sajnállotta, én egyebet érette nem adhatok, de az háládatosság mig élek szívembe, és nyelvemen lészen, hogy 50 Esztendőig éltem köszönöm nagy háládatossággal az én Istenemnek, főbb képpen azért, hogy az sok nyomoruságok szenvedések által, azon pontra juttatott, hogy magamat meg esmérhettem ki vagyok, vagy pedig még inkább mi, Én ha ez előtt 10 Esztendővel meghaltam volna, igazán mondom ezenn dologrol az előtt nem is álmodoztam, és lehetett volna tsak eszt mondani felőlem, élt, születése után enyitt, s megholt. Későre, de hálá Istennek hogy még is ezen jót magamnak tulajdonithatom, az terhes és halálos nyavalyák, és az ezekből közvetkezett hallásomnak állapotja hálá Istennek Eszemre hoztak, Terhes és nagy Ellenségeim is, kivált az mostani Proprietariusunk tellhetetlen Familiája sem mehetett arra hogy több rosszat okozzanak nékem, mint a mi rajtam 3 Esztendők alatt történt, ámbár ez világ szerint elég nagy, és talám egy olyas embernek vagy elszökést, vagy egy golyobist adtak volna, de engem az én Istenem ettől meg oltalmazott, áldott légyen szent neve érette. Ámbár ezen szerentsétlenségemet orvosolhatatlan dolognak itelem, két részből, mivel az Békesség nem messze van és az avancirozás meg van kötve, és az Proprietarius azon panaszomért melyet praescriptiom iránt, az Fő hadi Tanátsnak bé adtam, hallhatatlanul haragszik reám, s nintsen is senki aki meg engesztelhesse, azért gondolkozom miután valami jó moddal innét megszabadulni, de én soha olyan hivatalra nem szándékozom a hol számot kellett adni, én eszt Strasa Mester koromba igen próbáltam, ámbár belé nem sültem de az fő oka az én romlásomnak. Nékünk Tisztekül vagyon jussunk akármi hivatalra menni a melyre al-

kalmatosuknak találtatunk, de én ha tsak mostani Gagémmal el mehetnék szabadon én azt inkább választanám, nyugalom mellett mint két anyit is számadás mellett, mert én ezután, a mit még enged nekem az én Istenem élni tsak az Istennek, Jó uraimnak barátimnak, és magamnak akarom áldozni, én gazdagságra nem vágytam és most sem vágyok, én arra alkalmatlan vagyok, és felette jó dolog ez nékem; hogy nékem ebbe soha részem nem lehetett, mert az lett volna nékem az Fő Gonosz, aki engem régen el oltott volna, ámbár ebbe nékem több modom lett volna, mint sok más Tiszteknek kik az afféle állapottal mostan kevélykednek, de elég az hogy én az affélétől eleitől fogva irtoztam, sem asztat nem tselekedhettem hogy mások asztalkeszkenőihez számat törölyem, én az ilyen állapotot leg nagyobb gyalázatnak tartottam, s tartom. Az mostani Kapitányomba is reménségem felett megsalatkoztam, az olta miolta ötet ismérem, ötet sokkal másként találom, mint aki nékem legkissebbe is szollgállhatna, de nékem örökké volt szerentsém ilyen fénkövekhez, kik nékem az türeést, szenvedést és az moderatit meg szerzették, és mintegy belém oltották, a mit mond a Deák többire mind igaz, de kivált az az Est ubi pulchra Caro etc. Igaz szép ember, és nagy Katona, de kivált az elsőbe kevés van az Armadákban párja, azért ez tsak Egyiptomi nádszál, én ahoz nem támaszkodhatom, s nemis akarok. Már légyen elég az én sok panaszom. Hogy az Dantzigi tserepek tetszettek Kedves Bátyám uraméknak igen örvendem, de sajnálom hogy az egyik Edény tsorbánn ment oda, ennek az Kapitány Mara az oka egy felöl, és hogy tserép, mert bizonyoson 160 vagy több mértföldeket is hurtzolták, és az tserép romlando, de az Kapitány ur hibázott még is hogy a Csorbát adta Bátyám urameknak, mert még egy anyi Servicét el tsalt töllem, mint az egy részre ment Bátyám uramék közül, a melyet tulajdon magamnak tartottam volt, hogyha az Isten béviszen valaha, nékem is olyan és anyi légyen, de hijában minden ember mái nap, tsak magáról gondolkodik, pedig az övét is én hoztam, és nagy fáradsággal s nagy mesterséggel, mert az a mi birodalmunk alatt tiltva van, azért ez az ur is meg tsalt, én azért némely dolgaimat rá biztam, az első leveleimet vette ugyan, de még sem telyesítette, az ember nem hazudik semmivel anyit mint a szájával. Hogyha még modom adatnék Lengyel Országba menni, tehat ezen Dantzigi tserepeket jobb rendbe hozom, hanem azokkal biztos kezek járjanak, mert bajos azokra szert tenni. Ezenn el pusztult országba mi mostan igen derék és Gazdag helyre akadtunk, a mi az benne való élest illeti, reménségünk felett nem drága, és mindent elelmünkre találhatunk, de az kinek állása ki mondhatatlan szép, éppen az Duna partján, ámbár, éppen az partjától az Bálta miatt el vagyunk zárva, ugy hogy tsonakon kellezik az Dunáig menni, de közel tsak egy ágyulóvénnyire, ez az Bálta tartya és gazdagitja ezen embereket, mint mindenfelé drága halaknak fogásával, mint pedig fával, anyi itt a hal, hogy azt nemlehet képzelni, azok az Drága Ketségék, Vizák, Tokok, Posárok, és más sokféle nemü halak olyan Hartsák hogy 15 araszat is mérnek, de az Vizába egybe 700 – és több fontis van, azt eleget kapunk ha kell mindennap az Buza, de igen szép 6 Rforint köbli, Majorság felette sok, az Bor nem igen jó, de Asztali bornak meg lehet, egy Kupánál valamivel több 9xr okája, itt az Veteményezesnek hire sints, hanem Dinyét anyit vetettek (és ugy mondják hogy 4 hét alatt már lenne) hogy én azt tudom egy fél Vármegyének elég volna, különös hely ez, itt tsak egy ki álló ház sintsen, mind az föld alatt lakunk, de mint-hogy ez felette meleg hely talám kevesebb lesz, még

az Istáloink is föld alatt sir voltak, de már az föld színire tsináltattuk azokat, mert az Lovaknak ártalmas. Az Békességre öszve gyült követek Sistovba mit tsinálnak nem tudhatjuk innét 3 mértföldnyire van, az tulso Duna parton, hanem élés dolgából innét élnek, mint hallatik 70 Ezer Török fogna ezen félre jöni, de jöhet mert az Muszka annál jobban szereti, mennél több van, nemrégibe ugyan meg mustrálta Brailánál őket, és mindenütt mint az Tüztöl ugy félnek tőlek, itt az Bálta partján beszéltem kereskedő törökökkel, de ök azt mondják hogy tsak ez az Isten ostora rajtok, igazis mert még az aprokat is mind le vágja, Senkinek pardont nem akar adni, ezeknek van most derék szüret, mi pedig tsak azért állunk itt, hogy valami eleség innét az Török részre ne menyen, és ha menne Confiscaljuk. Az egész Armádiát Török pénzel fizetik, igaz hogy 10^t százra adnak, de ha békesség lesz bé nem váltyak, hát mi hasznát vesszük¹⁸⁷ majd akkor szeb Török keszkenőket kell rajta vásárolnunk, mert másutt semmit sem ér. Daniel Bátyám uramot alázatosonn tisztelem, és irja meg nékem, az gustussát az Angyomeknak, az Keszkenök dolgában, mert talám hibázni fogok, és nem akarnám, mert az Török Keszkenő némelyik egészen külömb külömb formára festve van, némelyik pedig tsak ritkán virágozva, az szélsőel egybe, és némelyik tiszta fejér, ugy hogy egy tenyérnyire tsak az széle van festve, és egy szép keszkenőért sokat kérnek, van 10 aranyos is 6, 4, 2 és egy aranynál alább nintsen, én aval nem gondolok, de ha az gustust nem találom mit érek velle. Tordátfalvinak semmi hírét nem hallhatom, ámbár az Regiment itt van, de messze tölünk. Bátyám uram Kedves Könyveit olvastam, de nem azt a Magyarok szabadságokrol, mert ez tsak az hazai nyelvnek ki miveléséről, szoll a melybe én vékony értelmem szerint fel nem találhattam, mi lehetne a mi az Felséges Udvart meg sérthette volna. En egy holnapba tsak egyszer irhatok, mert felette messze vagyunk Bukarestől és alkalmatosságunk tsak¹⁸⁸ egyszer van az oda valo Postán küldeni leveleinket, de talám ez egyszeri is mint ez az hosszú levél is, unalmat okoz Bátyám uramnak azért minden tovább valo halasztás nélkül megszakasztom, hanem Kedves Bátyám uramot az Istennek oltalmában, magamat pedig szives atyafiságának bé zárom maradván holtig

Kedves édes Bátyám uramnak

alazatos szolgálója
Aranka Ferencz
F.Had.

Gausán 13dik Majj 791

¹⁸⁷ <majd másutt semmit sem er>

¹⁸⁸ <felette messze>

125. Aranka György – Teleki Imrének
Kolozsvár, 1791. május 16.
[Korabeli kézirat]

Kolozsvár 16 May 1791.

Méltóságos Kegyes Groff Ur!

Régen várt Uri Levelét Nacsádnak ma reggel volt szerentsém venni, nagy láрма és készültek között a' Gubernátor Installantioján. Igen félttem hogy Nacsád¹⁸⁹ Hazája buzgo Szeret[et]ének azt a' bizonyítását, hogy minél hamarébb viszontagságok alatt lévő ügyének segítségére jöjjön, Magának vagy Uri Házának egészsége változása gátolta meg, Sajnálom hogy épen ugy történt! Az Isten vigasztallya Nacsádat, Kedves Betegjét gyógyítsa!!!

A' mai nap igen jeles és nagy innep nap vala nálunk. B. Rallnak a' jo K. Ko[mi]ssa-riusnak Neve napja, és a' jo Gubernátorunk pompás bé Iktatásának meg határozott napja volt. A' Közelebb valo Vármegyékből a' Nemesség olyan számmal, a' milliyent csak az idő Rövidsége engedett, loháton [...]¹⁹⁰ igen csinoston bé jöve, és igen különös nagy tiszteséget tön. Lehetek valami 250 nemes 's a' Várossal, melly fegyverben öltöztetett egy Lovast lovastol 's két gyalog embert paissal, mintegy 300zon. Az itt lévő gyalog és Savoyai dragonyos seregekis fegyverbe állottak. A' Vármegyéket B Veselényi vezérlette, az irigységig és csudáig jól és szépen ment. A' Lovasok voltak Kolosbol, B Szolnokbol, Tordából, Fejérből és Aranyos-Székből 's Küküllöböl; edgyik a' másiknál szebb volt. Az Urak a' hit le tételnél nem voltak olyan nagy Gálába mint ma. Az Asszonságoknak a' bé menő Ajtó felett egy jo tágas Galéria készitetett keresztül az ablakokkal egy linéába, 's az utolsó ablakon volt a' fel menetel gráditson. Kár volt, hogy az Asszony ö Nga itt nem lehetett. Megesküvék a' Gubernátor, és nagy vivát kiáltások 's ágyuzások lönek; B. Rall deákul egy szép beszédet tartta, mellyre elébb a' Gubernátor azután Cserei Itélő Mester fellet deákul hasonló képen; azután B Rall elmenvén a' Gubernátor vissza jött, ujjsza szép Magyar Beszéddel, mellyt a' SS. Presidens felelt hasonlóval. B. Rallnál nagy ebéd van, még mostis haboru után mind trombitálnak 's durrognak az Agyuk. Ma nagy báll lessz ugyanott, szeredán a' Gubernátor ád. Szép nap lön, és minden dolog zavarodás nélkül foja. Első dolgom haza jöveitem után hogy Nacsádnak felellyek.

Gr Teleki Ferencz Ur tiszteli Nacsádat, és azt fogadá hogy választ ir; nem volt kitől külgye válasszát a' mint mondgya, és Nacsádat várván Postára nem mérte tenni. Grof Teleki Lajos Urék mind egészségesek és tisztelik Nacsádat Msgs Házával edgyütt. Ugy Gr. Teleki Domokos és Mihály Urakis; igen várják Nacsádat mindnyájon, kivált a' Nacsád kompániája Kosztás Mara Urak; másokis minnyájon jól emlékeznek Nacsádról 's várják.

A' restauratio el halada, nem tudom miért. Azt a' fortélyt gondolták volt némellyek, hogy küldgyenek Deputa[ti]ot 's annak fejének tegyék a' Gubernátort; de el sülték,

¹⁸⁹ <Nacsád>

¹⁹⁰ [A laphajlítás miatt két szó olvashatatlan.]

mert elő jött az a' kérdés Miért és mivel? A' lett a' vége hogy legyen akkor, mikor a' munkát elvégzik az Articulusokkal; addig kérjenek engedelmetis a' Gubernátornak. De a' mikor lessz az Isten tudgya. A' Deputatiok fojnak azomba szakadatlanul. De mi ugyan Országostol még semmit nem csináltunk.

A' Kurir szép két levelet hozott a' két Cancellariustol, 's Herczeg Ferencről szép biztatást, hogy valamit törvényest kér az Ország, mindenbe biztatya és segéllis.

A' Juramenti formula hasonló az 1693belihez, emlékezet lévén benne az Instrumentiorol, úgy vették el a' hasonlókat, hogy még ezen a' Dietán mindenik szabattassék a' Törvényhez.

Dersit proclamálák, 's megis nyerek par non venit. Bétsbe van; ki menet Zarándba Magyar Országonis meg tartották volt; mivel Passussa nem volt; de ötöt az ö ezer ránczu Logikája meg szabadította, 's mi csak a' mi mindennapi büneinket szaporítottuk evelis.

Mi még semmibe nem végeztünk semmit, elő sem jött egy valamire való Tárgyis.

Ittis csak a' sok első, 's döl a' gabona; a' szőlőket 6dik a' hideg megrontá.

A' Nacsád szállása kész; a' Gang bé van deszkázva; de a' Szabo nem megyen ki; Igazittsa el Nacsád az Istenért a' jo Vay Urral, mert az egyetnemértésből esett, az az Ur parancsolta a' Szabonak, hogy ki ne mennyen, hanem maradgyon ott. A' Diaeta tart, csak jöjjen Nacsád bátran, az Isten hozza.

A' 20 Rf. Vettem tisztelettel, már számot vetek. A' kis Friedrich ki jöve, udvarlok Nacsádnak most belöle 3 párral, a' szépibe nincsen több most bé kötve 3nál; hármat más félét tettem melléje.

A' három forintal veszek Narancsot 's citromot.

A' Postán volt Nacsádnak 3. ujjság Levele mellyekkel udvarlok.

12dik az Erdélyi Kéz Írások¹⁹¹ ki adására fel állott Társaság el kezdődék szerentsésen; már vadnak 80 subscribensek. Gr. Bethlen Gergely a' Társaságnak Titoknokja, Gr. Teleki László Kincstartója. A' Litteraria Deputationak a' Presesse Gr. Teleki Adám Ur; én már a' Magyar Nyelv mivelő Társaság felállításán dolgozom.

8dik a' Consistoriumba meg nyerém hogy a' reformálodni akaro katolikusok minden Pásus és hat hét nélkül vétessenek bé 's parancsolat ment iránta. Egyes egyedül indítám meg, sokan mellém állának, 's meg gyözüik szépen. Eddig 16dik.

Fojtatás 17dik Ezek után elmenék Gr Teleki Ferenczhez, de azt mondá estve gyertyánál nem irhat, reggel küldgyem oda az embert. Az után el menék Bálban. Nagy világosítás vala az egész piaczon, kivált a' Gr Rhédei és Tanács Haznál, szép elmés mondasokkal 's írásokkal közbe közbe[...] ¹⁹²

¹⁹¹ <fel>

¹⁹² [A levél vége hiányzik.]

126. Aranka György – Ismeretlenek
Kolozsvár, 1791. május 18.
[Jancsó Elemér másolata]

Kolozsvár 18dik Majusba 1791be

Méltóságos Kegyes Groffné!

Sz. Györről 14dik irni méltoztatott Uri Levelét nacsádnak nagy meg elégedéssel vettem; mivel Nacsád meg elégedéséről az én csekély Levél irás és tudositás beli fárattságom iránt, belöle meg gyözödöm. Már előre ujjabb és egész tudositásaim két csomocskába el mentenek; tegnap vitte egy Udvarhely széki becsületes Nemes ember, a' ki azt fogadta hogy Sz. Györgyön menvén keresztül Nacsádnak személyesen meg adja őket. Semmi nem maradt el tudtomon. 16-dik estve a' Bális meg lön igen vigan és csendesen. De olyan moddal, hogy ha Nacsád meg érti, né talám a' nem Kolozsvárt, hanem a' Sz. Györgyi mesis szép mulattságokba töltött ideit egy kevéssé meg fogja bánni. Az öregek kedvelték a' Bált, a' két Gr. Gyulai Josef és a' Generalis, Gr. Haller Pál, Gr. Nemes Jánosné, Josi¹⁹³ Bethlen Gergelyné, Bethlen Lászlóné, Generálisné; nagy tapsolások között, azután jöttek az Ifiabak a' Nacsad rendiböl; 's ugy jutott sor végtén az Ifuságra; igen szép volt, mint másskor akár mikor, semmi legkissebb izetlenség nem volt. Sokat tánczolt B. Bánffi Farkas Ur Excellenciája, tudom Nacsád sem menekedett volna meg a' kezitöl ha itt lett volna; mert azaz Ur nemigen válogatta 's kereste az idvesseit. Nagy ebéd lévén B. Rallnál minnyájon jól el készültek volt az estvéli mulattságra, de csak a' jokedvig 's illendőségig. Nagy igen nagy világosítás is vala azon az estvén, nevezetesenn a' V[...]¹⁹⁴ Házánál, és a' Rhédei Háznál 's azok között, szép mondások a' Tanács Háznál magyarul, 's imitt déakul a' Bánffi cimerral.

Mlsgs. Zejk Ur rosszacsán volt, de jobban lett, tegnap akart Bétsbe lenni. A' kis Asszonyok tegnap indultak ki a' Szilágyba, Vay Urnál fognak tartozkodni, míg az Asszony ö Kegyelme is oda ér. Ö Nagysága ma indult Gr. Toldalaginéval Hunyad vármegyébe friss egészségbe, valami három hét múlva fog ide vissza térni, 's innét ugy indulni ki felé.

Gr. Bethlen Gergelyné ö Nagysága 's a' Nacsadéi jól vadnak, Gr. Telekiné is meg lehetősönn, az estve láttam Gr. Teleki Mihálnál ott vacsoráltak együtt az Atyafiak.

Szinte szépen járok vala. Tegnap előtt irtam Gr. Teleki Imreh Urnak mivel hogy a' Grofnéja 's kivált a' kisebb Kedves fia rosszul lévén még nem jöhetett bé, 's a' sok irás és dolog között meg vétettem volt, azt gondolám hogy meg irtam Nacsádnak az *Utazás* pompáját; csak alig vevém észre magamat.

Megesék szerentesen és olyan pompával melynek párját Erdély legalább ebbe a' felibe a' Bálnak nem látta. Az itt lévő Gyalog és lovas Katonaság mind fegyverbe, a' szomszéd var megyékböl, Kolos, Szolnok, Torda, Fejér, Küküllő, Aranyosbol sok szép válogatott nemesség egyforma ruhába mind lohaton fegyveresen; a' Váczy gyalog és lovas Seregekkel, egy lovas egészen lovastól merő vasba öltözve, hasonloképen két

¹⁹³ [Valószínűleg a másoló által tévesen kiolvasott szó.]

¹⁹⁴ [A másoló nem tudta kibetűzni.]

gyalog vasba és paissal készülve, ki mondhatatlan nagyon szemben tünő és szép tisztességet tettek; a' Lovasság Nemes Ifuság kísérte menetis jövetis az Uraságot. Fő vezérek volt B. Veselényi Mikos, ugy viselték magokat, hogy a' mezei Hadaktolis szinte elég lett volna.

Az Ország Házába az Asszonságok számára egy jo Galeria volt készítve, mind ott voltak biléttel az Asszonságok. B. Rall elébb szép déák beszédet tartott, arra a' Gubernátor meg eskütt, s' azután egy szép déák beszédet mondott; bérekesztette Itélő Mester Cserei egy szép ékes déák beszéddel; még nem végezte volt a' Gubernator a' licset¹⁹⁵, már az ablak alatt a' Trombiták meg szolláltak, és az Ágyuk szollani kezdettek, melly mind tartott, míg a' K. Komissarius ki kísértett sok éllyen és vivát kiáltások között. Azutan a' Gubernator vissza' jött és egy szép Magyar beszédeket s' evel sok rendbeli vivát és Ellyen kiáltások között a' Gyüles el oszlott. Az ország nagyobb része a' Gubernator haza kísérte és köszöntötte. Könyvel lábbagott az Innep Herossának a' szeme, és nem tudott szot találni, mellyel a' becsület tételt meg köszönye. Egész délután míg az Asztal volt estvig mind szollott az Ágyu. Nacsád alázatos szolg.

Aranka

Gr. Toldalagi Ferencz Uris uniformába, Sárga csizmába volt.

127. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek
Pest, 1791. május 22.
[Korabeli kézirat]

Pesth d 22^a May 791

Méltóságos Ur!

Az mit 20^a May dátált levelemben ígértem most már valósággal tellyesitem, mert mai napon indult uttyára levelemben említett Doctor Szabo Uram. Ezek mellett álhatatosan maradok

Az Meltóságos Urnak

Igaz köteles Szolgája
 G. Id. Ráday Gedeon mp¹⁹⁶

Ps. Az Orpheusnak Juliusbeli Negyedgyeben igen nagy hibát ejtett az Typographus az 290^{dik} 291^{dik} 292 és 93^{dik} leveleken. Tsudálkozom hogy nézhette el Kazinczy Uram ezt a' szembetűnő botlást, minden rendnek tsak az első syllabaji lévén ki nyomtatva, mellyet Aedippus sem tudna meg magyarázni.

2° A Museumbol köttetlen maradt fél Árkus a' szükséges Titulussal edgyütt. az 1^{ső} Köttetnek 1^{ső} Negyedéhez való.¹⁹⁷

¹⁹⁵ [A másoló által valószínűleg tévesen kiolvasott szó.]

¹⁹⁶ [Az aláírás Ráday Gedeon kézírásával.]

¹⁹⁷ [Az utolsó, üresen maradt lapon Aranka kézírásával:] Grof Rhádai.

128. Görög Demeter – Aranka Györgynek
Bécs, 1791. május 24.
[Korabeli kézirat]

Tekéntetes Úr!
 Nagy érdemü Hazafi!

A' b árkust ide zárom két más próba árkusokkal együtt. Ezek a' *Velin* nemü papirosbol valók. Betse, ha nem hibázok abban áll, hogy testesebb, 's semmi linea nints belé tsinálva, a' milliyent t.i. minden papiroson szoktunk tapasztalni ha azt a' világosság-ra tartjuk. Az egyik árkus Kékes a' másik fejébb. Ezeket azért küldöm, hogy ha tettik azokra¹⁹⁸ a' Gubernatorné Ő Excellentiája-féle munkát nyomtattatjuk. Nem hiszem, hogy drágább legyen a' Hollandusnál. Mihellyest végére járok, tudtára adom a' Tettes Úrnak. – Második kérésem abból áll, hogy a' Tekéntetes Úr világosan meg-írni méltóztatna mi nem tettik az Orthográphiánkban, hogy azon hibákat a' jövő Munkában el mellőzhessük. Mi némellyeket – tsekély itéletünk szerént jobbítottunk, mivel láttuk, hogy a' munka sem volt bizonyos orthographiai regulák szerént írva. *Dobos*'sat nagy betüvel, 's sokszor pedig nagy nemü szó kis betüvel volt írva. Ugy vettük észre, hogy *Kazintzy* Uris ilyen formán tette a' változást a' *Julia Leveleben*. – Eppen most mingyárt hozzája megyek. Tegnap előtt érkezett-fel. Tudom tisztelné a' Tekéntetes Urat, ha tudná, hogy irok. Ennyéhány hétig itt fog mulatni.

Nagy meg illetődéssel olvastam Gubernator Ő Excellentiájának rollam tett kegyes emlékezetét. – En mindenkor álmélkodója voltam ritka tökéletességnek, 's emberszeretetének. En ezen virágzó Háztól mind Bétsben, mind Kolosváron létemkor, a' leg tisztább hajlandoságnak jelit tapasztaltam. Soha sem-is felejttem el azokat. –

Reméllem a' Tekéntetes Úrnak, a' Társaságnak¹⁹⁹ felállításában való igyekezete, már eddig-is sikerét látta. – Bár tsak ennyihány száz illy nemes lelkü Hazánkfiak lennének!! Mire nem mehetne Nemzetünk tsak ennyéhány esztendő alatt-is? – Hát mi Magyar Országiak mikor követhetjük a' ritka példát?

En holtomig vagyok
 A' Tettes Úrnak

kész háládatos szolgája
 Görög

Béts Maj. 24ik 1791
 igen sietve

¹⁹⁸ <...>

¹⁹⁹ <...>

129. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek
Bécs, 1791. május 26.
[Korabeli kézirat]

Béts, 26. May, 1791.

Gyulasztó harmadnapj éjjeli hidegem miatt, melly annyira el-gyengített már, hogy alig bírom karomat, nem írhatok egyebet, hanem hogy a' 40 aranyadat vettem. Köszönetemet barátságodért és bővebb tudósításimat várd boldogabb napjaimtól: leveleidet pedig utasítsd ide, mert én 6 hétig is itt fogok mulatni.

K.

130. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
[Mánástirea], 1791. május 30.
[Jancsó Elemér másolata]

Kedves édes Bátyám Uram!

21^{dik} Mai megindulánk ujra az eddig valo Postunkrol, és valami 36 mértföldnyire az Duna mellett Braila fele marchiroztunk 8 nap alatt, s ujra Postot vettünk ugyan az Duna mellett, mi lesz ebből Senki Se tudja bizonyosan meg mondani, mert az Still Stand eltölt, de ujra mondjak hogy octoberig megint meg ujjították, s ugy hirtelik hogy az Békesség meg van, de ismét el nem mennénk mig az Muskával el nem válik az dolog. egy Divisio a mi Regimentünkéből éppen Brailáig Patalirozik, az többi készen van arra, amit parantsolnak, sok derék nép van itt most, az Spleni egész Regimentje, az oroszé, Eszterházból 2 – Bataillon, az Székely Regiment az első, az Olahoké az második, ezek mind magyarok az utolson kívül, Husárok, Császár, Toskána, Barko, Erdödi, egészen, Levenér, Chevaux Legers egészen, Savojából egy Divisio, minket ők vá(l)tottak Gausánba, ott vala szerentsém Gróff Kálnokihoz, az Arnautok megint szolgálatot vesznek, az Munitio osztodik, mint olyan dolgok melyek mig bajoson nyujtanak reméséget az Békességhez, már lenne akármelyik én nem bánám, de tsak egy helyből másba hurtzolodni híjába, unalmas minden esetekről, a mit tsak tudhatok Kedves Bátyám uramat tudositani kötelességem szerint el nem mulatom. Hála Istennek igen jó egészségem van, most akár messze fordulhatnék. Az én dolgomat bizom továbbra Isten után Kedves Bátyám uram szivességire, ha Békesség lenne; tsak az Sonál valahol meg vonám örömet én magamat, mert ha békesség lesz többet fel tettem magamba nem szolgálok, azért egy jó Postot méltoztasson Bátyám uram nékem szerzeni. Épen hogy ezt írom vészem Kedves Bátyám uram Levelit, köszönöm alázatosonn rollam valo meg emlékezésit s továbbra is magamat szíves atyafiságában 's Kedves Bátyám uram drága életit az Istennek oltalmában 's vagyok holtig

Kedves édes Bátyám Uramnak

alázatos szolgálja
Aranka Ferenc
FöHad.

Monastir 30dik Maij 791.

131. Teleki Sámuel – Aranka Györgynek
Bécs, 1791. május 30.
[Korabeli kézirat]

Spectabilis Domine Tabulae Regiae Adsector!
 mihi Observandissime!

Mind az Urnak hozzám eresztett becsús Leveléből, mind pedig kedves Atyámfiainak tudositásából örömmel értem az Urnak Köz-jóra törekedő igyekezetének Tárgyait; melyeknek tehetségem szerint elő-mozdításokra tulajdon gyűjteményembőlis készségemet ajánlom; csak a mostani fel-hevülésnek, mértékletesebb hangja a szelidebb Musákat szollani engedje; animumque a severioribus curis ad ameniores Musas revocare liceat.

In reliquo singulari Observanti persisto:
 Spect. Domini

Obligatissimus servus
 Sam. Teleki

Viennae 30 Maji 791

132. Zeyk Dániel – Aranka Györgynek
Bécs, 1791. június 1.
[Korabeli kézirat]

Ajánlom az Urnak Tabulae Regiae Assessor Uramnak egyenes Indulattal valo kész Szolgálatomat!

Két rendbéli Leveleit is abban bé foglalt tudositásait az Urnak igen kedvesen vé-
 vén²⁰⁰ mint hozzám viseltető hiedelmének s jo Indulatinak jeleit nagyrais betsüllöm.
 Én Istennek hálá itt jól és frissen vagyok, napról napra mind inkább inkább szeretem
 itten, és úgy tetik meg elégedve kezdettem lenni minden Bétsi accomodatioval, meg
 válik hogy léssen ezután, denique jo az Isten jól ad, tsak arra bizam magamat.

Aproság Ujság itt mindenkor elég van, de sem az irást, sem az olvasást meg nem ér-
 demli, sőt sokszor a hallásis unalmas, hanem most ugyantsak van egy jo Ujsag mely
 bizonyos meg van hálá Istennek a Törökkel valo békességünk, mely reménlem sok jól
 von maga után, a mi szegény Erdélyünkis talám tsendességben és nyugodalomban
 jöhet, dolgaink is jobban fognak folyni.

Cancelláriánk Praesesse Grof Teleki frissen van, szépen, jól, és tsendeszen nagy mo-
 deratioval viszi a Praesidiumot, nem képzeltem azt a sok jól, és betsültre s ditséretre
 méltó állapotot benne a mit gondolatomon fejjül találtam s tapasztaltam; a ki penigh
 azt mondja hogy nem jo Haza fia, hibázik s nem jól mondja, és a környül állásokat, s
 dolgok valóságát éppen nem tudja. Holnap az Erz Herzeg Ferencz parantsolatyára

²⁰⁰ <’s>

Laxemburgban fog ebédre ki menni az Udvarhoz. akár ki hogy gondolkodjék s mit beszéljen de sokat vesztené a Haza ha ezt az embert továbbra is diszgréstálni akarnák, nem úgy írom mint Teleki Sogor, hanem mint emberséges ember s Haza fia. oh vajha már szépen, tsendesesen, jó egyet értéssel, és a' Fejedelemhez mutatando hiv engedelmességgel folytatnák a' dolgokat bizony sok jó lehetne reménleni. de ugyan gondolja meg minden a ki gondolni s jözanon tud okoskodni, vallyon mikor annyi sok jó akarnak a' jó és igazságot szerető, mindent régi törvényes formájában helyre állítani kíváno Fejedelemtől meg nyerni, meg kellé előre bosszantani? magára kellé a Statusnak haragítani? avagy az igaz Jusnak helyes meg mutatása mellett fel adando hiv engedelmességgel való kérés által nem többet lehetné meg nyerni. Én azt tartom hogy bizonyal többet, s abban meg sem tsalatkozom. Reménlem hová hamarébb még hallunk több Ujságokatis, talám ollyakatis a' melyek minketis fognak illetni. Én igen kedvesen fogom venni az Ur tudositásait minden rollam jó emlékezőket szivesen köszöntek, a' kik szidnak azoknakis jó kívánok, Isten térítse. Melyel magamat meg tapasztalt Jó Indulatiban ajánlván maradok

Az Urnak

Igaz Joakaroja kész
köteles szolgája
Zejk Daniel mp

Béts 1ma Juny 1791

Groff Bethlen Joseff dolgát sajnálom de maga az oka.

133. Prónay Sándor – Aranka Györgynek
Almás, 1791. június 4.
[Jancsó Elemér másolata]

Kedves Baratom!

Tegnap előtt három rendbeli Uri Levele örvendztett meg engemet egyszerre, úgy mint ddo 15. 18 és 22 Maji. Mínyáját nagy örömmel 's köszönettel vettem, olvastam. De tsudalom hogy az én utolsó leveletem addig se vette vólt a M. Ur, a' melybe a' Historicus Társaság éránt böven irtam. Most a' 15dikbéli levélből örömmel értem a' 12dikbéli első gyűlését a M. Tudos Társaságnak. Vivat! Quod felix faustumque sit! E-szerint tehát fel-allott vólna 's meg született a' nagy reménységű Embrio! – Az Egek 's Musak neveljék tovább-is. Az Gubernator azt kerdi az Urat, hogy contentus-é véle? – értem a Társaság Organisatioját. Ha engem kérdezet vólna, azt feleltem vólna, hogy nem igen. Azokat a' nagy Méltóságú tudos Tanatsokat 's Szolgákat vagy-is Tisztviselőket nem igen szeretem. Már sok e' féle szerzemény bomlott-el a' Nagy Urak miatt. A' Gubernator jó lett vólna Protectornak, de hogy ő Excelenciaja, mint Praeses 's a' több Excelenciák, 's Nagyságok, azt rend szerint folytassák 's ügyelennek, abból semmi se lesz. Kintstartonak jó a' Gavallér; hogy meg lehessen rajta venni.

Leg alább a' Secretariust a' tudos rendből kellett volna tenni, a' ki az egész Munkát vitte, mindenre ügyelt vólna: a' ki az egész alkotmánynak a' rugója lett vólna. Ugy van

az minden külföldi tudos Tarsasagokon – a' Secretarius perpetuel – (a rugoja) viszi 's dirigálja az egész Structurát azt kellett volna azzá tenni, a' ki eddig-is az egész dolognak a' rugoja volt, a' kinek Erdély ezt köszönheti, – a' ki egészen benne él – egy szoval az én Arankamot. Hát a' M. Urat semit sem birtak volna, – semmi hivatalt nem adtak? – Meg vallom nintsen sok reménységem az egész dologhoz. Hát a' tudosokról volt-é valami szo? – egy Benköröl, Szathmaryrol és a' kik ebbe munkalkodjanak vagy tsak tiszta Méltóságok dolgozzanak benne? – Meg várom! – Szerettem volna jelen lenni abba a' Gyülésbe, mint egy tagja, mivel az utolsó levelembé kértem vala az Urat, hogy az én nevémet-is tedje belé. Azt gondoltam, hogy az én vélekedéseimet a' Munka kiadásáról küldjem bé, mint egy votumomat; – de talám már el-is késtem véle. El fogom várni a' M. Ur tudositását ezen növendék plánta folyamatjáról. – Az utolsó levelembé elő adtam némely (írásotskat) kézi írást, a' mellyett a' Lajstromba nem találtam; azólta ismét egyet vettem észre, ugy tetzik, (mert nints kezemnél a' (meg) jegyzés, – *Weidenfelsei Historia Sigismundi Báthory* – Talám még többet-is találok. Ha lehetséges, pünkösztör el-futok, Hont varmegyebe Nyékre, 's meg visgalom szegény Cornides Bibliothecáját, ugy mint a' Bela notariussát jegyzéseivel 's a' kunok Historiját a' mellyett mindég ígért. –

E' napokba elé vettem ama régi gyönyörűségemet 's el-vesztettem magamat Asiaba, ama' hajdani kozárok, patsinatsíták 's kunok közzé. Sok szépet tanultam, de kivált képen egyett, a mi az Ur előtt-is Ujság lesz. Ebbe a' Saeculumba az Országunkba ki hólt egy régi nyelv, – már az én éltembe, 's még sem tudtam benne 1770 vagy 71 hólt meg a' leg-utolsó Kún: a' ki a kun nyelvet tudta, 's véle ki veszett az egész nyelv. Egy *Varro* nevezetű, kartzagi Lakos. – Tsak husz esztendeje, 's a' mi Historicussaink azt se tudják, volt e' más nyelvek a' Magyaron kívül. De már ezen a' nyomon el-indulok 's ki-fürkézem, ugy-is a' Jászság torkába van lakásom.

Ez uttal forgattam ama Bela Notarius Magyar fordítását-is a' melly Pesten jött ki, 's mellyett az Urnak-is el-küldöttem. Örömmel láttam ama' régi Magyar neveket jól magyarosodva. De még nem tudta minyáját Magyarul ki-tenni. Most allig várom a' M. Ur fordítását valjon ott-is ugy lesznek a' Nevek magyarosodva, – s lesznek-é melette valami jegyzések. Emennek a praefatiojaból látom, hogy a' fordítója még semmit se tudot arrol a' Német országi találmányról, melly szerint ezt a' Notariust probabiliter kitaláltak – IIIdik Béla királyé lett volna, s' ugy tetzik *Pál* a' neve: a' szerint. Egy Anspachi tudos akadott egy Diplomarra, a' mellybe emlékezet van róla. *Spiesz in seinen Originalischen Nebenstunden*. Ezt az Ur használhatná a' maga Editiojába.

A' kún nyelv iránt ama tudositást, nem én fürkéztem ki, nem-is kaptam valami házánkbeli íróbba, hanem pökedelem! egy német írótul, – *Thunnmani Diss.de Stavanis Ptolemei a et de Comanis*, – in *actis Societatis Jablonovianae* Tom. 10to éppen a' végén. Talám a' vén B. Brukenthalnal meg-lesz. Szégyen, mind ezt, mind a' B. Notariussat, Németből kellett tanulnunk. – Ebbe a' Diss. de Comanis, elő fordul ez az a' Bela Notarius Munkaja-is: de a *Historica Creditumát* igen velicalja, D[...]s²⁰¹ Thunnman, nem sok betsületet hágy szegény Író Deáknak.

Az Urak Diaetaja-is a' mint látom, már tsak piano kezd folydogalni. Mit fognak valjon mondani ö Felsőge válaszához a' Cancellaria éránt? – Bétsbe kevés szoval meg tud-

²⁰¹ [A másoló nem tudta kiolvasni az itt található szót.]

nak felelni a' mi hoszas Representatióinkra. A' Cancellaria Subjectumi, a' mint hallom, már fel-mentenek; ugy mint különösen Zejk Ur, Froniusnak-is már vettem Bétsből levelét. Én se lattam itt: sietve ment Pesten keresztül. – A' 22dikbeli Levélbe olvasom az uj Articulusokat. Szépek! de azt tartom, meg rostaljak azt még Bétsbe, ugy szintén, mint a' miénket.

Egy pakétat hagyttam volt Pesten egy bizonyos Darvaynal a' M. Ur számára, hogy Vajna Urtol küldje-bé. Vajna Ur a' mint hallom nem ment vissza Erdélybe, hanem Darvay maga ment bé a' mint hallom; magaval fogta el vini. Talam az Ipam ö Nagysága-is bé fogott érkezni eddig Kolosvárra, ö Nagyságától tudakozhatja az Ur ezen Darvai Uramot.

Én-is vettem egy hét előtt az M. Ur baratsagabol egy vagy két paketet. A' Sogoraim nevelője, Sátor Uram hozta ki Pestről. Van benne 1. A' Diarium usque pag. 100 – 2. Az igazgatás formairól, – jó írás, jó fordítás, – de felette rosz nyomtatás, egy szoval papi 's püspöki. 3. Benkö de Comitii: ezt már másod izbe veszem az Ur barátságából. 4. Szeredai Series Episcorum gyava Munka, a' mint észre veszem, – a' tzmije mero ostoba Gaszconység (Gascognad) – 's főkép az a' Pars. II az első titulussan nem tudom mit jelent? Hol van a' Pars 1ma?

Hőlnap Pestre megyek a' nagy Sokadalomra. Ha valami tudos ujságot kapok, a' mint reménlem, és alkalmatosságot, szolgálak a' M. Urnak valamitskével. Az Irrthümer ismét reputatio jött ki ugyan tsak Német nyelven. Egyébb ujságot nem láttam azólta hogy Pestről ki jöttem.

Vigadának ám az Urak a' Gubernator Instalatiojan: – nem gondoltam vólna, hogy olyan pompás legyen. – Mi-is itten en miniature vigadoztunk a' múlt héten, Ioanna napjat tartottuk; két nap tántzoltunk.

Ezzel ajánlom magamat további Uri baratsagaba 's maradok egész tisztelettel

A' Méltóságos Urnak

Almás d. 4^{dik} Junii 791

igaz barátja szolgája
B. Prónay Sándor

P. S. Engedje az Ur, hogy firkályam be én ezen szokatlan üreséget, 's köszönjem meg én is vélünk közlött, sok szép Ujságait, nagy örömmel részesülvén sokszor én is benne. El telvén a Dieta jusson Eszibe ígérete, s látogasson meg minket Magyar Országikúl, az Ur. Találkoznak itt vezetéken némely tudós Társaság Tagjai, s nyomtatatlan Scavtékák. A Tudós Titoknokot-is ki hozván magával nem megyen vissza üres kézzel, találánák oda is vezetéken valót. G. T. J.

134. Görög Demeter – Aranka Györgynek
Bécs, 1791. június 10. [után]
[Korabeli kézirat]

Tekéntetes Úr
 Nagy Érdemü Tudós Hazafi!

Az által küldött 301/30 Kr nagy háládatossággal vettem. Már a *Budai Basának* Ki nyomtatására tett Költségeit ki is fizettem Albertinek. Ide zárom a számódását. El-ijedtem belé, hogy a summát meg láttam; kiváltképpen pedig azért, hogy a Síkárlásnak (Glatten) különösen meg vette az árát. A factorának elegendőképpen értésére adtam az iránt való meg-ütközésemet, hogy mind az ő mind a mi már a nyomtatás előtt tett felvetésünknel sokkal többre ment a költség. Ámbár magam-is által láttam, hogy azt tellyes lehetetlen egy fillérig előre meg határozni; mindazáltal szivemből kivántam volna, hogy harmadába se került volna. Az vigasztal, hogy felőle el lehet azt mondani, hogy szebben pompásabban egy Magyar Munka sem nyomtatódott nálla. A nyomtatványok mind nállam vannak le-téve. Nem tudom meg várjuk é a másiknak ki-nyomtatását, vagy útnak inditsam? – Ki kérem az ez iránt való rendelést: úgy nem külömben azért-is: Nem kell é Pálffy 's Teleki Cancellariusoknak, 's ennyihány Magyar Méltóságoknak ajándékba, vagy pénzért adni, mivel már meg szállítottak iránta. Mi lesz egynek az ára: Hát Pesten, Debretzenben nem kell ennyihány nyomtatvány [!] hagyni? 's kinél?

Éppen ebben a szempillantásban veszem Kováts kedves Barátom levelei közzé tett betses írásait a Tekéntetes Úrnak. Irántunk tett szives fáradozásait háládatos szivvel veszem. Ezentúl-is ki-kérem ajánlván viszontagyaló szives szolgálatomat. – Kivánságok szerént tehát a kékellő Papirostra fogom felét nyomtatatni. Az valamivel oltsóbb a Hollandusnál. Az a árkust ma küldöttem meg Kováts Barátomnak – tesszen meg-nézni, 's ez iránt való ítéletét szabadon velem közleni. – Nagyon sajnálom a hibákat – Ne terheltesen ki-jegyezni azokat. Én holtomig vagyok

A Tekéntetes Úrnak

Kész alázatos szolgálja
 Görög

A Tudós Társaság iránt való bővebb tudósítást nagyon óhajtyuk. – Mivel meg-igértük – nekünk kellene azt mindenek előtt ki-adni.

Melléklet

Conto

Von dem Werkchen 'A Budai Basa, welches enthielt 5 ¼ Bogen; den Bogen zu drucken á	8 f – 42 f. – kr
2. das Glätten, per Rieß á k 30 kr	13
3. das holländische Papier zu 400 Exemplaren	54 ... 36
4. das Schreibpapier zu 400 Exemplaren	27
5. das französische Papier, den Bogen á 15 kr. 71 Bog.....	17 – 45
	Sum 154 f 25 kr

Wien den 10. Jun 791.

I. Alberti
Priv. Buchdr.

Erklärung über die vom Verfasser geäußerten Punkte

1. Ist diese Arbeit vorher noch möglicher Billigkeit accordiert worden, und kann keines weitere Abbruches unterliegen.

2. Bin weder ich, noch irgend ein Buchdrucker im Stande den Bogen ohne Papier mit 1000 Auflage, auch von der schlechtesten Arbeit zu 3 f. am Bogen zu drucken; denn schon das bloße Arbeitslohn für Setzer und Drucker überstiegen diesen Preis.

3. Ist das Glätten eine ganz verschiedene Arbeit vom Drucken, auch sind dazu eigene Leute und Maschinen erforderlich deren Arbeit unmöglich unter jener des Druckens mit begriffen seyn kann, sondern ist, wie oben, auch besonders mit akkordirt worden.

4. Zu 5 ¼ Bogen mit 400 Auflage und 16 Bogen Zuschuß, gehören 91 Buch, das Buch á 36 kr. macht 54 f 36k. – Daß das holländische Papier auch hierort das Buch *ohne Ausschuß* 36 kr kostet, kann jede Papierhandlung bey weiterer Nachfragen entscheiden.

5. Das Schreibpapier ist das Rieß zu 6 f accordirt, und ich glaube für diesen Preis gewiß nicht zu theuer. Da nun hierbey wie beym holländischen Papiere 400 Aufl. und 16 Zuschuß waren, welchen letztern jede Druckerey bey eigenen Papiere erhalten muß, wenn die Bögen nicht an der Auflage fehlen sollen, so muß diese Berechnung eben so wichtig seyn.

Von diesen bereits bestimmten Werken und dieser [...] ²⁰² Druck, kann ich, wegen billigen Accord, und genauer und sauberer Arbeit, nichts nachlassen, und muß versichern, daß wie jede ordinäre Arbeit für den Preis wie ich solche an die hiesigen Buchhändler verabfolge, vorteilhafter sey. Übrigens werden sie die beygelegten Musterbogen von verschiedenen Arbeiten überzeugen, daß ich auch billige Preise mache: welchen ich nach das Ersuchen beyfüge, mir Arbeiten von minder schönen Auflagen zukommen zu lassen.

Alberti

²⁰² [A lap beszakadása miatt olvashatatlan szó.]

135. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Obilești, 1791. június 14.
[Jancsó Elemér másolata]

[Boríték:]
 Monsieur
 Monsieur George Aranka de Zagon
 Asseseur de la Table Royale cu
 Transilvanie
 Par Bukarest
 Hermannstadt
 Clausenburg
 Au Transilvanie

Obilestie 14 Junii 791

Kedves édes Bátyám Uram!

Tsak igen rövidedenn akarom Kedves Bátyám uramot tudositani, hogy az Törökök az békesség Conditioit nem acceptálták, és az Háborunak tovább valo folytatását dec-lárálták már az itt valo Truppok Lagerbe szállottak Bukarestnél, az többi az ki ide való Marchba van, én a 1^a Junii éppen az Duna Parton 11 napig forposton valék az Zugom-mal, de ott ugyan tsak az el sem mozdította magát, miként is hogy fog folyni ez az 4^{dik} Compania, az idő meg mutatja, most elsőbe mi még tsak oltalmazolag vagyunk mi lesz belölle az Isten tudja, de az embereink igen jó reménséget nyújtanak magok készségek-kei az jó szerentsére, adná az Isten, hogy ez az drága jó Föld, kaptsoltathatnék örökösönn több Keresztény országainkhoz. Én Hálá Istennek jó egészségbe vagyok, melyet minden-nap az én Istenemtől kérek és Kedves Bátyám Uraméknak szivemből ohajtok. Hogy ha elkezdődik ujra az Háborunk tudositani Kedves Bátyám uramékat kötelességemnek tartom, azonba pedig Kedves Atyámfiat tisztetem, és minnyájokat az Istennek oltalmá-ban ajánlom magamat pedig szives Atyafiságában bé zárom és maradok holtig

Kedves Bátyám uramnak

alázatos szolgája
 Aranka
 FőHadnagy

136. Borosnyai Lukács Simon – Aranka Györgynek
Marosvásárhely, 1791. június 27.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Ur!
 különös jó Uram Barátom!

Ismét küldök egy Journált, melyet én is végig nézegetvén, látám a' többek között abbol-is, hogy a' mi Fels. Fejedelmünk Intézéseiről másokis vagynak olyan vélekedésben, a' millyenben én-is vagyok 's voltam. Ezt látom azon Felsőbb Rescriptumokból-is mellyeket azon Fejedelem Florentziából az Ország Gyűléséhez botsáttott, mellyeket egy jó Emberem kezembe küldött. Nem jutotté eszébe a' Mélt. Urnak-is (mint nékem) mikor azokat olvasta, Phaedrusbol: *Merito plectimur!* Én innen most sem tudok semmi ujsággal kedveskedni. Ott Kólosvárt, a' Halál, Mennykő 's több e' féle ijeszgeti az Embereket, a' mint értjük, itt nálunk Istennek Hálá, a' Szagát-is majd el-felejtjük a' Halálnak; több már egy Honapjánál hogy egyet sem temettem; rosszul gyűl a' Tse-resznyére valo! Másként, pénz nélkül-is kapunk, mert eleget adott az Isten. Részesültem a' napokban a' Bodoniból-is. Kár hogy a' Mélt. Ur most e' nélkül marad. El-hiszem hogy ott-is vagyón elég: De, a' közmondás szerint: Urakkal egy Tálból, nem esik olyan jó izünk. Haec modo sufficient! alias plura! A' mint Néh. Fejérvári Professor Kaposi, szokta volt rend szerint bé-fejezni Letzkéjit. Én pedig most-is azzal végezem bé Leveletskémet hogy vagyok egész tisztelettel

A' Mélt Urnak

igaz Tisztelője 's kész Szolg.
 Borosnyai Lukács Simeon sub.

Mvásárh 27. Jun 1791

Egy kis Elme-futtatás. Ezen Journalban az 562^{dik} 's következő Lapon látván ezen Nevezeteket. *Bibby, Venczetty, Turuckabad* (Török Abod) *Barruguray* (Urally), *Comorim* (Komárom) *Darwár* (Daru vár) a' juta eszembe hogy Malabár Tartomány szomszédos a' Nagy Mogul Birodalmával. Ha, ha

A' Mélt Tab. Praeses Ur ő Excell mellett lévő Cancellistak között vagyón egy ide-valo Daniel Mihály nevű bets. Iffju. Annak szollo ide [zárt] Leveletskémnek meg adására szivesen kerem engedelem kérés me[llett] a' Mélt. Urat.

137. Aranka György – Ismeretlenek
Kolozsvár, 1791. július 2–4.
[Jancsó Elemér másolata]

Kolozsvár 2 July 1791

A' Frantziáknál az ujj Országos Végzések között, e' nekem igen megtetzett hogy a' Levél kezdetin az ember ember társát ne szolittsa meg. Meg probalom Nacsád engedel-mével. Annál inkább hogy sietek; mivel a' Honapi Nap nem enyire a' Nagy Uri Ha-lottnak van szentelve. Koporso szinttyétől most jövök; már kész és pompás – soha Elei közül egynekis pompásabb nem volt. De egy olyan szegény Emberis mint én, nem irigyli töle – a' Boldog Lélektől!

Ma tegnap Gyüleseink valának – szépek és jok. A' Só dolgába a' mit csináltunk e' volt: A' kinek mennyi illik törvény és bé' vett szokas szerént, ezután mindenek a' szerént adassék ki. Kövitől fizesse meg kiki a' mibe vágatása kerül; és azonfellyül azt, a' mi a K. Tábla fizetése neveltetése alkalmatosságával ahoz ragadt – 10 v. 16 Hora megyen legfellyebb. A' Soval Törvény szerént valo kereskedés mind a' Hazába mind a' Hazán kívül állyan helyre. Eroszakos hordatása eltöröltetik. Maga földin és határán levő Kő, víz, virágsoval a' meddig a' Törvény megengedte éllyen kiki szabadon, csakhogy maga hasznára. Hajosokat fogadjon a' Kamara.

A' Kamara! ez a' második. E' nagy és nehéz dolog. De könnyen általesénk rajta. A' Diplomaticum Quantum békességbe 50 ezer Tallér, haboru idején 400 ezer fl. Evel a' mint tartozik az Ország, ugy ennél egy cseppet sem többel. Ha nem éri; potoltassék a' Kamara Jövedelmeiből a' Diploma szerént. Ha e' sem elég, esztendöröl esztendőre a Költséghez szabván, nevellye az Ország, de Gyűlésbe; vagypedig szállittsa. Most 179 1/2re 1 Nov. fogva meghagyatik a' mostani 1789/90beli quantum. Epedig a' százszokon meg marad egészen a' Vármegyéken és székekenis különben, hanem a' mit eddig az egyházi Nemesek és Székely Nemzet fizetett a' ki vétetik belöle; azért mivel ö Felsőségnek ezeket tettik felszabadítani Kegyelmesen a' törvény szerént, attol a' cziktől. Minden Nemzet, circulus, város; ki vévén a' fenn említettetek, a' maga adójával marad; mellyet kinek kinek tehetségéhez szabván, magok a' Nemzetek, és azután a' Circulusok és Városok osztanak ki személlyek szerént.

3. July

Junius d 16dikán hala meg Idősb. Gr. Bethlen Gergelly Ur, életének 73dik eszten-dejébenn. Es igr már 3dik Dietán adja meg már a' Bethlenek Nemzettsége a' Diéta alatt valo adot. Bethlen Ádám és Miklos is mindenik Gyűlés alatt kivánt meghalni. Ebbe az Urba legnagyobb ritkaság a' volt, hogy 73 esztendők elfojása alatt, soha az a' Bolondság eszibe nem jutott, a' mi most minden 20 esztendős ifiunak Bálványja; hogy a' Hazával ugy tegyen jól és annak Birája vagy Igazgatoja legyen. Az ö idejébe, csak Székely Ádám, Banffi László 's kevesek hasonlok találkoztak a' kik attol a' bolondságtol mentek lettek volna. Es igr az a' Ház mellynél a' mi időnkbe nagyobb nem volt, el veszté az ö elsőségét. Majd oszlora menvén a' birodalom, részenként több magához hasonlokot fog találni.

Ma temetteték, a' Farkas uttzai Templomba két halotti Tanítással. Ez a' Temetés 3 ujj emlékezetes és szakaszt²⁰³ dolgokrol érdemel Kronikát a' Nemzeti és Uri szokás ellen 16dik Juniusba halván meg 3dik July (eltemettetett) az ö elevenség nélkül valo Teste megszűnt az előknek terhére lenni; Tor nem lévén a' halál Angyala áldozat nélkül éhvel, 's sok száraz torkok szomjan maradtak; És a' [...] ²⁰⁴ a' számas nemzettség elő számlálásától 's a' halgato, annak gyötrelmes halgatásától ment volt. Bethleembe vitetett a' test, Ifiaitol kísértetvén az ö örökké valo lak helyén; Ezek közül az edjik Fő Ispány, a' más Titoknok, a' harmadik Nemes ember mint Néhai Attya. Az egész halotti Gyülekezet gyallog kísérté ki a' Közép kapun, a' hol szekérre vetetett; az Asszonyások 28 szekereken kísérték a' gyalog sereget.

4. July.

Mái Gyülésbe az Igazgató Tanács jelen vala. Ennél a' 6 Honapok alatt egyet nevezetesebbet nem tartok.

1. A' Gubernátor egy Beszédet tartá, mellybe javaslá, hogy a' Hadi környűl állásokhoz képest a' Rendek lennének közönségesen egy készségeknél ajánlását az Udvarnak; tették; és az Itilő Mester el készíté; De nem tették elég csinosnak ö Excellenciájának; másodszeris igazitá az Itilő Mester, e' sem tették. – Mert igen kötelező volt ö Felsége részéről. Es meg nem nyerheté az Országnak azt a' bizodalmit, hogy meg hidjek 's rá bizták, annak az ajánlásnak megírását.

2. A' Felséges Rendek mind a' Gubernatortól fogva, elfelejtkezének az Emberiség törvényéről; és azoknak testeket a' kiknek a' sors és szerentse vagyont adott a' büntetés megváltására, büntetés alá itilék. Ertem a' szabad embereket és Jóságosokat, valakik a' szegény népség közül az adozás terhe alatt vadnak. A' Szászoknak vala egyedül szivek – emberi szivek hogy ellent mondjanak.

Aranka

Meg szakasztá a' dolog.

Ezt a' könyvet vissza instálom, és mással szebbel udvarlok. –

138. Batsányi János – Aranka Györgynek
Kassa, 1791. július 4.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Úr!

Tisztelt Barátom Uram!

Rész szerént azért, mivel a' meg-ígértt Nyomtatványt (a' *Nem vagyok Nyughatatlanból*) mind ez ideig vártam; rész szerént, mivel tudtam, hogy kedves Barátom Uramnak most számtalan foglalatosságai vannak: levelemmel terhére lenni nem akartam.

²⁰³ [A másoló nem tudta kiolvasni a szót.]

²⁰⁴ [A másoló nem tudta kiolvasni a szót.]

A' velem közlött szép darabotskákat viszontaglan kívánván, imhol küldök én-is holmi olvasni 's meg-itélni valót. Igen kívánom tudni, mely darab miként tetszik, – vagy is inkább, mellyiknek mi hibája van. Az *esdeklő Panaszt* a' minap Nagy Kállón, Szabolts Varmegyében, tsináltam. Az az én néhai Kedvesem már most férjnél van, két esztendőktől fogva. De iránta-való hajlandóságom sohasem fog meg-szünni. Reménylem, hogy ki-is fog tetszeni a' versekből, hogy nem tsupa elme-futtatást, hanem valóságos érzékenységeket foglalnak magokban. – Azon jegyzésre, mellyet Szabó' verséhez a' Magyar és Deák Nyelv iránt tettem, Aba-Újvármegye adott alkalmatosságot. A' *Latinisták* egész tzimborát tsináltak volt, *pro retinenda Latina*. Ezen jegyzéseknek azután az a' sikere volt, hogy – a' Magyar ellen senki sem mert nyilván szóllani. Meg-határozott tehát (főképp a' Fő-Ispálynak, B. Orczy Lászlónak²⁰⁵ sürgetésére) hogy a' jövő új esztendővel Magyarúl kezdgyenek *manipulálni*. Ennek igen nagy haszna volt némelly szomszéd Vármegyékre nézve-is. –

Igen nagy örömmel érttettem az Erdélyi Ns. Magyar Társaságnak szerentsés fel-állását. Valóságos boldogságomnak ismérem, hogy eggy olly meg-betsülhetetlen nagyérdemű Hazafinak, ki azon jeles dolognak szerzője 's mint egy teremője volt, én-is barátságában lehetek. – Tsak ez az egy tselekedete halhatatlanságot érdemel. Áldgyák-is már Hazám fiai kedves Barátomat, Nemzetének illy munkás szeretetéért; de áldani fogják majd még inkább a' késő maradékok-is!

A' Museum' dolgát a' Király eleibe terjesztette a' F. Királyi Helytartó Tanács. Ezért nem küldhettem még mind eddig *Tudósítást*. Nem sokára már le-jövend a' Resolutio. Ahhoz majd írandok T. Cserei Úrnak-is, kedves Barátom Uramnak tanáttsa szerént. Addig-is bizodalmasan tisztelem.

Ez a' szó *hasztalan*, v. *haszontalan*, itt mind egy; senki sem akad-meg rajta.

Azon beteges koromban készített darabotskát, mellynek némelly részét már közlöttem volt, íme egészlen le-írva közlöm. A' hol még holmi jobbítás szükséges, azt máskor (ha időm 's kedvem lessz) fogom meg-tenni.

Hát a' Museum' kél-e? és talál-e kedvellőket az Erdélyi Uraságok között? És hát Kedves Barátom Uram nem méltóztatik-e az ezután ki-jövendő negyedekeket holmi betses munkátskáival betsesíteni? Erre különösen kérem Társaim' nevekben-is, kik kedves Uram Barátomnak, mint illik, mindnyájan különös tisztelőji.

Magamat további barátságába ajánlván, vagyok

Méltóságos Úr!

kedves Barátom Uramnak

alázatos szolgálja
Batsányi János mp

Kassa, Julius 4^{dikén} 791.

Etendire (1787)

Sem Vers, sem Nyelvünk nem tetszik Néked, Etendi!
 Hasztalan az; nem fér Úri Nemedhez emez.
 Úgy vagyon! Isteni múlatozás 's tudomány az: emennek
 Mennyei szépségén nem kap akármí Majom.

Töredéke egy Levelemnek, melyet Bóld. Asszony' Havának 9^{dikén}, egy töllem vígasz-
 talást-kérő kedves Barátomnak írtam; igen gyengült állapotban lévén, terhes nyavalyám
 miatt, melly majd koporsóba vitt vólt

Ah! nem látok én már soha több víg Napot!
 Régen el-távozott Örömem' egéről,
 Alig emlékezem hajdani fényéről!
 Ma-holnap azt hallod eggy éjszaki széltől,
 Melly Gajához²⁰⁶ téved Hernád' vidékétől,
 Hogy, kinek Múzsáját olly szívesen látod,
 Már nints többé, 's tsak vólt, néhai Barátod,
 Ama' Társod, kinek lantya' zengésére
 Örömmel siettél Helikon' hegyére;
 'S kit most elébb siratsz tziprussa' tövében,
 Hogy-sem ismérhettél volna személlýében! –
 Úgy van! nem sokára el-múlik insége;
 Érzi, hogy közelítt pályájának vége;
 Nem soká vissza-tér régi lak-helyébe,
 A' bús semmiségnek iszonyú keblébe! –
 Igaz: hogy nem jutott ki-szegzett tárgyához,
 Bár mind el-követte, a' mit magával hoz
 Emberi 's polgári köteles hívsége,
 Mellynek szent tüztől lángodozva ége. –
 Tsak azt mutathatta, hajdan mire menne,
 Hogy-ha végezése nem gátolná benne! –
 De ki állhat ellent Halál' hatalmának?
 Nints határozattya bús birodalmának!
 Valakik e' földön valaha valának,
 Ámbátor részei Természet Urának²⁰⁷;

²⁰⁶ [Batsányi jegyzete:] Folyó-víznek neve Székes Fejérvárnál.

²⁰⁷ [Batsányi jegyzete:] Participatio Diuinitatis. A' Stoikusok szerint.

Valakik valaha ez élet' terhére
 Születendők, kínos létek' érzésére:
 Mind el kell menniek setétség' helyére,
 A' honnan még soha senki meg nem téré!
 Nem használ itt Senki' bajnoki ereje,
 Sem a' gyenge Szűznek nyíló esztendeje;
 Sem a' tüzes Ifjú' virágzó ideje,
 Sem a' jó erkölcsű Ősznek tisztos feje. –
 Ama' Király, ki ma koronákon sétál,
 Holnap porban fekszik Jobbágya' poránál. –
 Nintsen könyörület nálla: egyre kaszál
 Mindent, valamikor valakit hol talál! –
 Bóldog, ki napjait olyképp' rekesztheti,
 Hogy őt fellyúl-éli jó emlékezeti;
 Ki pallya-futását úgy el-végezheti,
 Hogy koszorút nyernek hív igyekezeti: –
 De bánatra-méltó, ki alig kezdette
 Útját, már el-esik annak közepette! –
 Nézd ama' nevendék Alma-fát. Le-dőle!
 Most, mikor gyümölsöt várhatsz vala tőle!
 Eddig csak virágzott! tsak azt mutatta még,
 Mi lenne belőlle, ha engedné az Ég!
 El-jött rendelése: 's időnek-előtte
 Íme, gyökeréből a' szél ki-döntötte!
 Szerentsés! mert, a' ki elébb ápolgatta,
 Kedves Nevelője mostan meg-siratta. –
 De vallyon! ki-múlván, lessz-e, ki szívében
 Fenn-tartson engemet emlékezetében?
 Lessz-e, ki egy könyvet ejtsen sír-halmomra,
 'S egy szent áldást mondgyon el-tüntt árnyékomra?
 's a' t. 's a' t.

Virág Benedek Úrhoz Batsányi János.
 Kassáról Székes-Fejér-Várra

Hogy-hogy? én adgyak-e vígasztalást Néked,
 Hogy el ne tsüggessen csoportos inséged?
 [A] ki gyengült testtel 's bádgyadott elmével
 alig küszködöm bánatom' terhével;
 [Én] nyújtsak Te-néked segélytő kezeket,
 Hogy birhasd bajaid' le-nyomó terheket? –
 Hát Világtalan vezessen-e Vakot? – –
 Oh! nem látok én már soha több víg Napot!

Régen el-távozott örömem' egéről,
 Alig emlékezem hajdani fénnyeről! –
 Ma-holnap azt hallod egy éjszaki széltől,
 Melly Gajához téved Hernád' vidékéről,
 Hogy, kinek Múzsáját olly szívesen látod,
 Már nints többé, 's tsak vólt, néhai Barátod!
 Ama' Társod, kinek lantya' zengésére
 Örömmel siettél Helikon' hegyére;
 'S kit most elébb siratsz tziprussa' tövében,
 Hogy-sem ismérhettél volna személlýében! –
 Úgy van! nem sokára el-múlik insége, –
 Érzi, hogy közelít pályájának vége;
 Nem soká vissza-tér régi lak-helyébe,

-----²⁰⁸

[...] ²⁰⁹ hogy nem jutott ki-szegzett tárgyához,
 [...] ²¹⁰ mind el-követte, a' mit magával hoz
 [...] ²¹¹ beri 's polgári köteles hívsége,
 [...] ²¹² llynek szent tüzétől lángadozva ége. –
 [...] ²¹³ k azt mutathatta hajdan mire menne,
 hogy-ha rendelése nem gátolná benne! –
 De ki állhat ellent Halál' hatalmának?
 Nints határozattya bús birodalmának!
 Valakik e' földön valaha valának,
 Ámbátor részei Természet' Urának;
 Valakik valaha ez élet' terhére
 Születendők, kínos létek' érzésére:
 Mind el kell menniek setétség' helyére,
 A' honnan még soha senki meg nem tére!²¹⁴
 Nem használ itt senki' bajnoki ereje,
 Sem a' gyenge Szűznek nyíló esztendeje;
 Sem a' tüzes Ifjú' virágzó ideje,
 Sem a' jó erköltsű Ősznek tisztos feje.
 Ama' Király, ki ma koronákon sétál,
 Holnap porban fekszik Jobbágya' poránál. –
 Nintsen könyörület nálla: egyre kaszál
 Mindent, valamikor valakit hol talál! – –

²⁰⁸ [A lap alja meg van rongálódva és nem lehet kiolvasni ezt a sort.]

²⁰⁹ [A lap széle hiányos.]

²¹⁰ [A lap széle hiányos.]

²¹¹ [A lap széle hiányos.]

²¹² [A lap széle hiányos.]

²¹³ [A lap széle hiányos.]

²¹⁴ [Korrektúrajellel idetoldva:] <... Iter tenebricosum Illud, unde negant redire quemquam.

Bóldog, ki napjait olly-képp' rekesztheti,
 Hogy őt fellyül-éli jó emlékezeti,
 Ki pallya-futását úgy el-végezheti,
 Hogy koszorút nyernek hív igyekezeti: –
 De bánatra-méltó, ki alig kezdhetette
 Úttyát, már el-esik annak közepette! – –
 Nézd ama' nevendék Alma-fát. Le dőle!
 Most, mikor gyümölsöt várhatsz vala tőle!
 Eddig tsak virágzott! tsak azt mutatta még,
 Mi lenne belőle, ha engedné az Ég. –
 El-jött rendelése: 's időnek előtte
 Ímé, gyökeréből a' szél ki-döntötte! –
 Szerentsés! mert, a' ki elébb ápolgatta,
 Kedves Nevelője mostan meg-siratta. –
 De vallyon! ki-múlván, lessz-e, ki szívében
 Fenn-tartson engemet emlékezetében?
 Lessz-e, ki egy könyvet ejtsen sír-halmomra,
 'S egy szent áldást mondgyon el-tüntt árnyékomra?
 Most bár érdemeim még nem-is olly nagyok,
 A' kaján Irígység ki-tett tárgya vagyok! –
 Ez a' Kevélységnek fertelmes Leánya,
 Az alaton Lelkek' lappangó bálvánnya;
 Melly tsak szurdékokban kezdi öldöklését,
 Míg tovább űzheti fene vérengzését:
 Irtóztatós fejét már fellyebb emeli,
 'S sebhédésem' módgyát nyilvánban kémleli. –
 Ah! ez-e tehát a' kilentz Szűz' óltalma?
 Ez-e hívségemnek érdemlett jutalma? –
 De talán, ha egyszer e' testtől meg-válok,
 Hogy-ha majd Stiksz' komor vizén által-szálllok;
 Hogy-ha a' bóldogság' mezején sétálok,
 's Ányosom' lelkével fel-alá járkálok:
 Tán akkor, tekintvén szíves barátimra,
 Nem önti-ki mérgét hideg hamvaimra! –
 Ha mind-azon-által dühös fülánkjával
 Ott-is tsúfot űzne barátod' porával:
 Ne hagyd háborgatni ekkor Árnyékának
 Nyúgalmát! Fogj lantot, 's mondd-meg a' Hazának!
 Mondd: hogy a' Jók ellen én soha nem szóltam;
 Hazámnak hív fija, jó polgárja voltam! –

Hanem, oh bús képzés, távozzál előlem!
 [...] ²¹⁵ vígasztalást vár most Virág én-tőlem. –
 [...] ²¹⁶ hír oh Barátom! örvendgy bízvást néki;
 Tünnenek-el borúlt homlokad' árnyéki:
 Nem sokára Híved ennyi gyötrelmétől
 Meg-szabadúl, 's el-vál kínos életétől." –
 Lehet-e még nagyobb vígasztalás ennél?
 De hogyha ezzel-is meg nem elégednél,
 Tudgyad: hogy, ha majdan ama' határ-idő,
 Mellyet élte' Ura néki szabott, el-jó;
 'S e' tsalfa Világtól végső bútsút vészen:
 Te szívedhez szíve akkor-is hív léssen!

139. Szrógh Sámuel – Aranka Györgynek
Pest, 1791. július 4.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Tanácsos Úr!

Kérkedhetek ugyan azzal, hogy én a' Méltóságod tisztelőji között, bár legcsekélyebb, de igaz tisztelője Méltóságodnak, régolta ott vagyok; nem mondhatom mindazáltal azt, hogy ez a' tisztelet vett volna engemet arra, hogy Méltóságodnak egy nevezetes Magyar Munkáskáját Németre igyekezzem fordítani: mert ez még inkább tiltott volna engemet a' Méltóságod magas Gondolatinak majmózásoktól; más pedig az, hogy a' midőn a' nevezett Könyvetskének első olvasása mellett e'beli ösztönömet érztem 's immár munkássan-is követtem, annak Nagy Érdemű Írója előttem titokban vala. Hanem meg lehet az, hogy a' vagy csak valamelly gyenge hasonlatosság 's meg-egyezés az én Nemzetem eránt való fogatlan Szeretetem és a' Méltóságodnak maga Hazája eránt való hathatos buzgósa között – 's a' vagy csak a' célunk egy lehetett, ha nem egy eránt vihettük-is azt véghez. – Német remeket mutatok tehát Méltóságod előtt, a' Méltóságod Magyar formája után, csekély tehetségemhez képest; de bezzeg! ha majd reá sem fog arra Méltóságod ismerni? Én ugyan törekedtem híven fordítani, és hogy még-is belőlle némelly részetske ki-maradott: annak oka az idevaló Könyv-visgálásnak írgy fősvénysége. Ugyan ez okozta azt-is hogy a' Méltóságod helyes Munkáját – talán helytelen tóldalékokkal-is – tóldoztam, foldoztam: mert itten másképen nem láthatott volna világot (ámbar minden mesterségemet meg vettem ²¹⁷, eleget hartzoltam mellette, eleget magyaráztam a' Papi Censorok előtt) hogy pedig másuva küldhettem volna visgáltatni 's nyomtattatni, abban módomból nem volt. Dítsekedhetek mindazonáltal azzal, hogy ezen formában-is sok érdeemes Méltóságok előtt: kedvességet találtunk velle, a' Kék közzül

²¹⁵ [Hiányos lapszél.]

²¹⁶ [Hiányos lapszél.]

²¹⁷ <mesterségemet>

különösen M. B. Orczy László és Almácssy Pál Eö Kegyelmisségeket örömmel említhetem. Reményilem hát, Méltóságod-is kegyes lesz meg-engedni, a' mit bölts czélja ellen találtam volna – jó fel-tétellel – hozzá ragasztani.

Száz Nyomtatványokat bátorkodtam Méltóságodnak illetően alázatos kérésem mellett küldeni, hogy azokat kegyessen méltóztasson valamely Könyvárros által el-adattatni.; (hogy ha talán a' Szászok közt el-kelnének 5 garassával, én-is úgy vásároltam itten a' Magyart) a' mellyek pedig papirossal vannak bé-borítva, azokkal Méltóságodnak udvarlok: – sőt mindöszveséggel-is Méltóságod udvarlására tészem-ki, ha Méltóságodnak tetszik belölkök 's általok Másoknak-is kedveskedni – ha ugyan kedveskedést érdemelhet ilyen öltözetben-is. Alkalmatlankodok még valami másféle Apróságokkal-is Méltóságodnak, a' mellyeknek ottan lehető árrokat innen meg-nem merem határozni (noha itten két-két garason kelnek) hanem a' mint el adhatják, adják-el úgy az odavaló Könyvárrosok: örökös kötelese leszek Méltóságodnak e'béli drága Szolgálatjáért. – Nem ok nélkül írta, Méltóságos Uram, egy valaki, hogy már ma a' pénzt-is érdem gyanánt lehet 's kell tartani: mert igaz ez leg-alább azokra nézve, a' kik Könyvetskéket bortsátánának-ki, 's azonban – a' pénznek nem léte miatt – lehető érdemjeknek el-rejtve kellek maradni. Éppen ez, ez a' nékem-is sorsúl jutott akadály heverteti még-ma-is ládám fenekén ez előtt néhány esztendőkkkel egy magános helyen készített 2 Munkátskaimat: A' mellyek közzül az egyiket A' Palésztinának Maundrell szerint való Le-írását, a' Berliu Gyűjteményből (Sammlung) fordítva 's más Útazókbúl-is pótolva, körül belől 50 Forinton ki-lehetne nyomtattatni, 's szeretném-is, ha adódna benne módóm: mert mulattságos-is, hasznos-is lenne kivált a' Szent Irásra 's a' Keresztyén Vallásra nézve. – Talán M. Grof Teleky József Úr Előmozdítom lenne benne, ha jelen vólna, 's Grátziám lehetne Eö Kegyelmisségének ajánlani? Az idevaló Könyvárrosokkal hosszas utánnok való járásra-is semmire sem mehetünk; de nem is csuda: a' midőu meg-kell azt vallanunk, hogy még nem igen szorgossan vásároltatnak kedves Hazánkban az ő betsés Portékájik.

Többire magamat Méltóságod Úri Kegyességébe ajánlván, fogyhatatlan alázatos tiszteletem mellett maradtam

Méltóságos Uram,

Méltóságodnak

Alázatos Szolgája,
Szrógh Sámuel sk.

Pesten, 4^{ik} Juliusban
1791.²¹⁸

²¹⁸ [A levél hátoldalán Aranka kézírásával:] Szrog Ur levele. Válaszoltam 13 Nov 1791. meg kell tartani, az exemplárokért.

140. Aranka György – Ráday Gedeonnak
Kolozsvár, 1791. július 10.
[Korabeli kézirat]

Kolozsvár 10 July 1791.

Kegyess Méltóságos Grof Ur!

Szerentsém lón Nacsád Mlsgs Levelét és a küldett Kötetet a belé zártokkal békeességbe és épen venni; melly e béli Kegyességét Nacsádnak igen alázatosan köszönöm. Gyönyörűséges szép Darabotskák! Nemes Magyar Ország mindenkor termékeny volt a szép Elmékbe; de kivált most meg elégedéssel szemléli minden Hazáját 's Nemzetét szerető Ember melly szépen és csoportosan kezdenek virágozni. Az Isten Segélye Nacságtok Nemes Igyekezetét, és engedjen erőt 's életet nevezetesen Nacsádnak az el kezdett dicsőséges munkának szép folytatására! Már semmit nem ohajtok ugy, mint a Nacsádtól egybe szedett szép Játékoknak ki adatásokat.

En az Ujjmodi Gonosztvöt és Budai Basát nyomtattatom igen szépen az Alberti Betüivel Hollandus Papirosra Bétsbe; meg hagytam a Leveledzömmnek hogy Nacsádat részeltesse belölek. Szebenbe pedig nyomtattatom a Bela Notarius fordítását. Itt közelebbről dolgozom a Magyar Nyelv mivelő Társaság meg indításán; és a másiknak u. m. a Kéz Irásokba valo Erdélyi Történetek ki adatása Társaságának, melly már egybe állott, jo moddal valo meg indításán; ezen utolsorol ezennel fogja Nacsád a Társaság jelentő Levelét venni. Az Ország dolgai felette szorgosok lévén, és a Rendeknek minden idejeket, foglalatosságokat, 's Személyeit el foglalván; csak lassan lassan lehet a jo igyekezetbe haladni. Ajánlom magamat igen alázatosan Nacsád Kegyess Uri Gracziájában és igen nagy álhatatos Tisztelettel vagyok Nacsádnak

alázatos Szolgája
Aranka György

[Boríték:]

Méltóságos Groff Rádai Raday Gedeon Urnak, a Császári 's Apostoli Királyi Felség Belső Titok Tanattsának és a Septemvialis Tábla Mlsgs Tanáts Birájának mint nagy Meltóságú Hazafiának Ö Exljának

Pesten

141. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Ulmeni, 1791. augusztus 4.
[Jancsó Elemér másolata]

Kedves Bátyám uram!

Soha se tudjuk hogy vagyunk az Lagerünk áll az Posztok mindenütt ki vadnak téve, de impracticabilis mesterség ki tanulni hova tzeloznak, a mi gondolkodásink szerint,

még is talám tsak ugy lesz hogy békesség van, már akarni tsak az hijába valo hartzoldásnak lenne egyszer vége. Az Embereink felette betegesznek és többire hidegletésbe, de nem igen halnak, Hálá az Felséges Istennek, nékem eddig elé jó Egészségem van, az igen szép és ritka Dinnyéket szeldegelyük, igaz hogy ritka földnek kell ennek lenni, mivel ilyen nagyságu Dinyék a' mi földünkön ritka, az josága nem jobb az miénknél, hát ha még szárazság nem lett volna, mi lett volna belölle, kivált az Görög Dinyek felette nagyok, és ezen az földön igen sok, még is draga az Városba hanem nekünk kik itt poszton lehetünk nem olyan Drága, én másként tsak óva észem mert féltém az bőrömet, mindazonáltal magam részinek tsak meg felelek külömbenn igen rosszul él az ember az Poszton mivel semmi hust nem kaphat az ember, tsak Tyuk Csirke hust, én pedig azoknak tsak az nyakát s hát girintzit eszem, az Marha Hus az költöbb²¹⁹ emberek vadnak tsak ott vágatik, tehát néha eleget koplalok, mert nekem tsak az inkább az ételem. felette akarnám ha valami ujjsággal kedveskedhetném de mint felyebb irám semmi sints az Követek egy darabig Bukarestbe Lakának de megint Sistofoha mentek, talám ezen holnap előlti²²⁰ egy fele, ha ki megyünk innét. Daniel Bátyám Uram bizonyos légyen benne hogy az parantsolt keszkenöket meg vészem, és valami Szavoja Tisztitöl, elküldöm, de az kívánság szerint drágák lesznek azok, és a kettő legalább 8# fog kerülni. felette igen tisztetem Daniel Bátyám Uramot egész házával egybe bizonyosan irtam volna de egy nagy szélvész kerekede 31^{dik} Julii, tsak egy szempillantás alatt, és az Sátorombol az egész Kontz papirossomat ugy el kapá hogy soha nyomában többet nem akadhattam, és Bukarestből még mostan nem kaphaték de rövidnap alatt bizonyosonn irok, olyan szélvész volt az hogy az Lagerbe az Sátorokat az embereknek nyakába forgatta még az Tisztekét is, én még is meg tartám nagy bajjal az magamét de már nem sokat biztam hozza. Eppen az nap indultam ki ezen Posztra, azon vizesen ott kellett hadnam az Sátoromat.

Magamat szives Atyafiságában alázatosonn ajánlom, és maradok holtig
Kedves édes Bátyám Uramnak

alázatos szolgája
Aranka Ferentz
F. hadnagy

Ulményi 4ta August 791.

Mara Kapitany felette tiszteli Bátyám uramékat. Ez az falu éppen az Duna parton van Tortokájjal (ez Török falu) által ellenbe, félig is el apadt az Duna az nagy szárazság miatt, ugyan fogják az Ketsegéket, az Vizát és Tikat egyéb halra nem is nézünk.

²¹⁹ [Valószínűleg téves olvasat: az hol több emberek.]

²²⁰ [Valószínűleg téves olvasat.]

142. Prónay Sándor – Aranka Györgynek
Buda, 1791. augusztus 4.
[Jancsó Elemér másolata]

Budán a' Csaszar Feredöbe A 4^a Aug 1791.

Kedves Barátom!

Üdvöz légy, bódog óra! a' mellybe ismét az én Kedves Arankámat' fel-kereshettem! Tsudalkozni fogott az én Barátom, hogy két hólnappal tovább levelemet nem veheti, de fogta gyanítani, vagy talam hallani-is a' Sogoromtól hogy a levelező társa s Magyarországi barátja a' halállal küzdődik. Valójába mindjárt Pünkösöd után egy nyavalyába estem. – ein hiziges gallustes Schleimfiebernek nevezte az orvosom, – ez több hetekig agyba szoritott, azután ismét anyi hét kellett még magamhoz tértem, – most se vagyok még tellyes testembe s erőmbe, különösen az írás most-is még nehezen esik. Az a' nyavalya a magaba nem lett volna talám olyan súlyos, de hozzá járultak bizonyos spasmusok. Krämpfe, – ugy hogy ezek miatt egészen keresztül mentem a' halál félelmeim, s több napokig a' halállal álmodoztam. Istennek hála! még-is ki-uztam belőle szerentséssen! – Most itt Budan vagyok a' Tsászár Feredöbe, – feredek naponként Cura gyanánt. Jól érzem magamat.

Az alatt anyi levelem gyűlt, hogy allig győzőm olvasni. Különösen az én drága Barátom sokat alkalmatlankodott magának miattam; de a' lehet a' Consolatioja, hogy a' levelei nem tsak hogy el-nem hanyodnak, de a' nehéz órámba meg hagytam különösen, hogy minden több leveleim, el-égetettvén a' két Erdélyi tudományos Barátom, Aranka s Fronius levelei el-tetetessenek s a' Bibliothecámba meg maradjanak a' posteritas számára, – als wichtige Beiträge zur der politichen sorge als litterarischen Geschichte des ZeitAlters. – Most nem tudom hol kezdjem hol végzem a' feleletemet, – ide való újságokat irjak-é vagy az Erdélyire feleljek, – talam két részre osztom. Először a' privatum, az után a' többi. Az utolso levelei a M. Urnak ddo 17^a Jul, és 21^{dik}, már itt vettem a feredöbe.

Örvendek hogy az utolsó pesti vásárkor küldött paketem szerentséssen kézbe jött. – Most ismét egy mást indítottam el a vas. örmenytől Novaktól. Ebbe fog találni a Meltosagos Ur: 3–4 nyomtatványt: 1. a' Magyar Társaságról (a' melly azt tartom fel-nem ál) az utolsó s bővebb tudositást. – 2. Vályis az új Magyar nyelv Tanitójának Beszédjeit, a' mikor instalattott ezen hivataljába. 3dik. Egy Surprise-nek való Német íráska; az Ur tsudalkozni fog rajta katzagni és örvendeni, – nem nevezem. 4. a' Diaetalis Actak Continuatioja a' talám mind végig; – 5. a' régen kívánt, kézi Írásim Catalogussa; – e' két féle; eddig generalis, a' melly talám elégséges-is, – a' másik egy Specialis, a' mellyett még 13. esztendő előtt tsináltam volt. Akkor egész volt: de a' más fele el veszett: újra kell készitenem s akkor szolgálhatok azzal-is. Nem tudom, ezen paketet jól el készítette-e az iffy Vasarhelyi Turoczi: mert ide által jövén, rea kellett biznom, mind az Catalogussok le-írást, mind a' Diarium meg szerzését, mind az egész paket el-készítését s indítását. – Hanem ama Martiusi paket felől, mellynek Vajna Urtolettel volna bé-menni, semmit sem ir az én Uram, sőt 29 Maji azt írja, hogy nem vette. – Én azt itt az Ipam ő

Nagyságánál lévő Erdélyi Iffjunal Darvaynal hagytam; ez a mint hallom Erdélybe be ment, Darvay bizonyosan magaval fogta vini. Méltóztassék tehát ezen embert kikeresni, – úgy tartom az Ipam mellett lesz ott-is, Sogorom-is fogja tudni, – s tőle megtudni ezen paket dolgát. – Én azolta az Ur kétrendbeli paketjeit köszönettel vettem, különösen a Diariumot. Ezt a betegségem után rendbe vévén, találtam két hibát; – a 69 laptul a 76dikig, vagy-is a K es K₂ Arkusok; nem különben a 87diktől 90dikig, vagy-is a M₂ arkus; ennek tehát pótolását, – s a többinek continuatiojat a pag 252 a M. Ur barátságától el-fogom várni.

Most az Erdélyi Társaság dolga. Igen akarom, hogy ennek a pennaja s kormányja a M. Ur kezébe visza jött. Nem-is vólt abba más mód! mindjárt irtam eleinte; annak olyan ember kell mint a M. Ur, a ki egészen néki fekdjön s fekdhessen. A nem Gavallérnak, Urfinak valo – der in tausende Verhältnisse verschlungen ist: – Magamat is tsak egy kis Deakos embernek tartom; de még se merném magamra vállalni; az a féle dolgot. A külső Societasokon-is a Secr. perpetuel egy tudos ember, – s az a rugója.

A M. Ur vélem parantsol négyféle kéz irások Lajstroma éránt, s kíványa. 1. a magamet; 2° a Kornidesét; 3° az Universitását; 4° Raday Urét. – Az első imé most küldöm Novaktul; reménlem jó lesz; bánom hogy elébb nem szolgálhattam. – 2° ez éránt irtam a mostani birtokossának, vettem-is a feleletét; de a mellyből tsak azt látom, hogy sem mire se megyünk, ha tsak magam oda nem megyek, a melly úgy-is régi fel-tett szándékom. Reménlem hogy az öszig még meg-tehetem. Nem hogy adni nem akarna, de sokat akar adni. Egy 60 Arkusnyi Catalogust emleget, mellyett maga készét, de még nem kész, s azt ki akarja nyomtatattni. De irok neki még egyszer most mindjárt. – 3° ez éránt szollottam a masodik Custossal, prof. Svartner Urral; – ő mondá, hogy nints kész Catalogusok minden Kézi-Irásokrul, minthogy szegény Tsászár alatt mindegy gyűlt a kalastromokból; azolta pedig, azt várják hogy el-vegyék: – s ha úgy mond, vólna, ő mint utolsó nem merné ki adni. – Ebbe tehát nints egyéb mód, hanem a Meltosagos Tarsasag – minthogy már egy reale s – respectabile Corpus, – irjon directe az Universitásnak s kérje, – leg-alább Erdélyt illető privatus Ms. Munkak Lajstromát. Ez a leg-jobb mod. 4° a mi illeti, én ugyan elő hozhatom Gr. Ráday Urnak, de ritkán jövők-is véle öszve s magaba-is többet-is fog az haznalni, ha ő Nagysagok-is a Tarsasag-is s azutan a M. Ur sürgeti a Tars. nevével.

Magyar Országi Történetek: 1° a palatinus Installatioja: – Már el-is felejtettük hogy palatinusunk van; rebesgették hogy le sem jó, – hogy Majlandba megy Gubernatornak, s a féle. Azomba jó a Staffeta hogy 6^a Aug. le-jön a két Batyaval Ferencz és Károly Erczherczeggel. Ferencz úgy jön, mind Installator K. Commissarius. – Nosza! van készülett minden felől. – Nagy szinzzal jön holnap után ugyantsak. Gyűl a Banderium. – Hétfőn a Consiliumba, – kedden pedig a Varmegyébe fog installaltattni; ez lesz a fényesebb; az Ország házába. Triumfalís portakat emelnek, – az alatt mindég festin lesz. – az Installatio napjan 400. személyt a varmegy Statusit fogja tractálni, a primás egy asztalnál. – Hétfőn a mi régen várt s nagy dolgokkal terhes Deputatiok-is itt egybe gyűlnek; s tartattnak 26 Aug. a mikor a palatinus a Cseh-Országi Coronatoria el megy. A mas két Herczeg meddig mulatt itt nem tudjuk.

2° A Synodalís dolog: A mi két Synodusainknak most 16. Aug. kellett vólna el-kezdődni; de a mi jó Cancellariank addig huzta vontá a dolgot, hogy a K. Resolutio

ki-nem jöven eddig, a' nagy készüléű, Synodusaink mostanság el-mulnak; de reménlem, hogy még az idén a' Szüret után tartjuk őket; – addig a Resolutio kijöven.

3° Sinay (ama Debreczeni Hist. professor) *dolga* – nem tudom ösmeretes e' Erdélybe; itt nagy lángot ütött. – Ez a' factiosus ember a' Diaetán itt lévén úgy mint, Debr. Collegium Agense, egy Circularis Decisiot roszul értvén, ő Felségéhez az egész papság nevévell Instantiat adott a' politicus Status ellen, ki akarván zarni ezt a' világi rendet a' Hatalomtól az Egyházi dolgokba. Episcopatus. – Így ő az egész papságot fel-lazasztja a' pol. Status ellen, még az Evangelicusokat-is. Ez által ő az egész papság Herosza lett. Az alatt a' Debr. Super. meg hal: nosza a' papság többnyire – S. György napján, a' politicusok nélkül Sinayt választják püspöknek, – a politicusok, FőCurator, Generalis, Notarius némely papokkal protestálnak ellene, s ő Felségek representálják, – nem különben a' más két vagy három Superintendetia-is Sinay ellen. – Erre Sinay fogja magát s fel-megy Bétsbe ő Felségéhez, – vége az, hogy B. Orczy Jozef (derék Ur) küldetetett úgy mint Comissarius Debreczenbe, ezen dolog meg vizsgálására s el intézésére: ki-is magaval vévén mind a' három mas Super egy egy delegatus Ref. papot, már el-is ment, s operálódik. – Az alatt a' Debreczeniek más Super. választottak, Hunyadit. – De az a' leg-furtságosabb, hogy ez alatt a' papista papság fekszik, különösen ama ravasz N. Varadi Prepost G. Sauer munkaja. Sinay Bétsbe menett Egerbe vólt! – Már beszélük hogy papistava lett; Reformatusok-is azt tartják, hogy azt el-nem kerüli. – A' papisták kivált az Egri püspök, igen kezdenek proselituskodni. Denique meg hólt Josef Császár! –

Hogy feleljek már arra a' sok levélre s Erdélyi történetekre. Tsak röviden azt mondom hogy az Urak eddig valo Diaetalis Munkai, – értem ez ország minden részeiben való el rendelését, – mind héjjaba való. Tsak frisen valamit fel-futok; azt gondoljak, hogy azt mind helybe hagyak s abbol articulus lesz. Weit gessehet! – Blutreinignek mondja azt a Német a' mi abbol a' probakövet Bétsbe még álja. Visza küldik azt sok változásokkal, s egyszersmind az Urakot széljel kerjetik, minthogy már soka-is vannak egybe – s vége azt tartom a' lesz, hogy az Urak-is Deputatiokat rendelnek mint-mi a' kik a' dolgot a' jövő Diaetaig jobban ki süssék főzzék s az Udvarral-is concertálják.

De G. Bethlen Josef dolgát nem tudom, a' mellyről a M. Ur egy levelbe emlékezett térszen, hogy B. Wesselényi mellette ki-kelt, de a' Rendek nem segíthettek. Mi bajja lett? én semmit se hallottam; de gyanitom hogy a' Referendariusságból-is ki esett, minthogy talam annak idejébe fel nem ment. –

Az a' Nemesség Instantiaja egy nevezetes dolog. Denique demokratische drang. A' praetenciojok nagy, talám nem helyyes; de eddig Erdélybe úgy tetik igen meg vóltak alázva, főkép Josef Császár előtt.

Azon igen örvendek hogy a' Reformatusok G. Teleki Samuel Urra való nézve megokosodtak. Talam az Ipam hozta őket eszekre a papistakot nem tsudalom. – Bétsbe-is igen intselkedtek ellen az alatt hogy itt le-járt, de Kaunicz Spielman s még kettő, pártját fogták. Bar intselkedjenek, ő Exlja ugyantsak Erdélyi Cancellarius lesz, – de könnyen meg eshetik, hogy Magyar Orszagi Cancelláriussá teszi, – Bihar varmegyébe szerentséssen el-végezte az Installatiojat s a Restauratiot: a' kinek egy esztendő előtt szállást nem addak, most mint egy Istent bé-hozták. A' Restauratiot különös böltességgel vitte ő Excelenciája, – különös új módon, – nem a' mint szoktak per conclamationem, de egyenként szedette a' votumokat Deputatio által. Ez által a' Factiok el-távoztattak, a'

tzélját el-érte 's mégis minden vádot el-került. Mind az első Vice Ispany, – mind a Fő Notarius Reform. lett, amaz Pécsy Imre, derék ember; e' pedig Kazinczy a' Litterator Ötse.

Azt igen tsudálom, hogy az Erdélyiek különösen a' Herossok, a' Gubernium es Cancellarius valasztását más Diaetára akarják hagyni. Ugy láztik, igen el-vesztették a' Tramontánát.

Ezzel szives barátságába ajánlott, maradok a M. Urnak igaz barátja

Prónay Sándor

A' M. Ur Leveleit tsak Almason fogom el várni. Onnét utannam küldik. –

Egy régen fel-tett kérdésemett el-felejtettem volna. – Ama – *Unitariusok Theologiajara* – a' melly Kolosvart ki jött, szükségem volna. Kérem méltóztassék egy Exemplart meg szerezvén, ezt nekem ki-küldeni. A' püspökjöknél van. – De ezt meg fizetem – nem megy a' köz Rechnungba, nem lévén Diaetalis Dolog; 's azon felöl, nem-is magamnak szerzem. (Ezen kívül) A' M. Ur Bétsbe nyomtatott írásait itt nem látom még; tsak a' Kassai Julia Leveli vannak itt szép nyomtatásba. – Kazinczynek Bétsbe van; visza jöttébe talám találkozok véle. – Ki-jött egy Oeconomicus Munka magyar nyelven – ez ujság; – *Nagy Váti János – a' szorgalmatos Mezei Gazda* (es 11 Darab in 8vo. – Nem rosz Munka, jó Compilatio, de a' stylussa nem igen tertzik nekem, ambar pro Cathedra Aesthetica candidáltatott az Irója, a ki egy igyekező Miskoltzi Ref. Iffju: itt Pesten lakik az Universitas mellett. Nem ösmerem személyessen. – Vályi az első M. Nyelv professora lett az Universitásnál, de a' mellett Catholizált.

143. Batsányi János – Aranka Györgynek

Kassa, 1791. augusztus 8.

[Korabeli kézirat]

Kassa, Aug 8. 791.

Méltóságos Úr!

Olvadozott Magyar lelkem, a' Bétsi Magyar Újságban olvasván, hogy a' M. Nyelv-mivelő Társaságnak fel-állítása iránt ugyan-tsak végzést hozott N. Erdély Ország. E' jeles dolognak első elő-mozdítóji között kétség kívül az én kedves Barátom Uram-is lévén, annál érzékenyebb volt örömem, mennél nagyobb ditsősségnek 's boldogságnak tartom, olly nagy-érdemű Hazafiaknak szívességekkel ditsekedhetni. – Igen szeretnék iránta bővebb tudósítást venni. Reménylem, hogy kedves Barátom uram, ha ideje léend, meg fogja ezt tselekedni. A' Magyar Országi Társoságból nehezen lessz valami a' jövő Diéta előtt. A' Planumát, mellyet mí ki-adtunk, meg-küldenem, hogyha még nem látta volna Barátom Uram M[él]tóztassék tehát iránta útasítani.

Az *Anglus et M. Országi Igazg.* alázatos köszönettel vettem. Kár, hogy tisztábban nints nyomtatva. Németül ki-jött már; magam-is olvasgattam, helyel-közzel.

Hogy a' közlött munkátskák tetszettek; igen örvendek. De még kedvesebb dolog lenne előttem, ha kedves Barátom Uram, hozzám mutatni méltóztatott szívességét egy-

néhány szempillantásig mint-egy fel függesztvén, kemény kritikus szemekkel vizsgálná 's itélné-meg darabotskáimat. Azt akarom, hogy ha ugyan-tsak Poétának szült a' Természet, jó Poéta legyek vagy pedig, ha az nem lehetek, inkább – semmi. Nints alább való teremtmény, ítéletem szerént a' Tudós Világban egy *Vers-faragónál*, kinek sem íze, sem tüze. Azért szeretem én magamra nézve-is a' kemény, de értelmes krízist. Kedves Barátom Uram pedig *competens Bíró*.

Köszönöm azt-is, hogy olly derék Gavallérral méltóztatott meg-ismértetni. Barátom Uram engemet úgy tudósított, hogy *igen ifiú*; azonban hozzám küldött levele érett elmét, 's a' magyarságbanis nem köz tehetséget mutat. Vajha többen-is lennének a' főbbek közül olyanok!

Szabó Dávid Úr alázatosan tiszteli Mélt. Urat. Ő ki légyen, úgy-is tudgya kedves B. Uram; a' többi Társak imezek: (NB. a' Magyar Museumra nézve)

Mélt. idősb G. Ráday Gedeon Úr.

Versegi Ferentz. Ex-Paulinus. Budán privatizál. Nagy-tudományú, nyílt elméjű, igaz lelkű derék Férjfiú. A' Hárját úgy veri, 's e' mellett olly szépen énekel, hogy hozzá fogható alig van a' Hazában erre nézve.

Virág Benedek, Professor Székes Fejér váratt. Ez-is Ex-Paulinus. Különös jó Poéta, mind cadentiás, mind metrumos versekben.

Kreskay Imre. Ex-Paulinus hasonló-képp. Szatmáratt vólt az-előtt Director Scholarum. Jó Deák és Magyar Poéta; és szép-tudományú jeles Ember.

Szent-Jóbi *Szabó László*. Néhai Rhetorices Professor Nagy Bányán. A' minap itt lévén Kassán, emlékezett, hogy van szerentséje személylesen ismérni Kedves Barátom Uramat. – Most nyomtatódnak Pesten minden munkáji. –

Ezek a' tulajdonképpen-való Tagjai Társaságunknak, Kázintzi Úr nints köztünk. Maga' kezére dolgozik. Isméri K. Uram Barátom az úgy-nevezett *Orpheust*. Éppen most ád-ki ezen munkájában egy mérges *recensió*-formát, Versegi Társunk ellen, hol ezt az érdemes Embert *Pasquillans*, 's egyéb afféle illetlen titulussal érdekli. De [nem]²²¹ jó, mikor az ember *sensu abundat!*

Mások, kik Museumunkba holmit ad[nak] többen vagynak. Vagyok alázatos szolgas bar.

Batsányi

144. Aranka György – Teleki Imrénék
Kolozsvár, 1791. augusztus 28.
[Korabeli kézirat]

Kolozsvár 28 Aug 1791

Méltóságos Kegyes Groff Ur!

Reménlem Hosszufalva, a' hosszfalvi Csűr, és mezők esmét kebelekre láttyák Nacsádat. Es a' Dieta csak egyszermászor jut eszébe Nacsádnak, akkoris hamar elfelejti.

²²¹ [A lap széle sérült.]

Nem mindennek lehet az a' jo szerentséje. Két nagy Uraink meg emlegetik tudom Gr. Teleki Adám 's Gr. Bethlen Sándor. Hogy valami kárrol rosszrol emlegessék, azt nem reménlem egyikrőlis, de a' felejtést el nem felejtí a' Gyermekéki. Gr. Bethlen Sándor szegény nintsis itt, haza ment, nem járhat a' Guberniumba, Inquisitio alatt van. Gr. Teleki Adám Urat a' hideg ki lelte belé és most kezdett jobban lenni miolta jobb hire van. Nem tudom tudjaé Nacsád a' dolgot, meg irom, de Levelemet ne tartsa meg Nacsád.

Gr. Bethlen Sándor (mint másokis sokan voltak olyan szerentsések) el árultatik hogy a' Gubernium asztalánál azt mondotta publice, hogy az Országnak nintsen 's nemis lehet Ö Felségébe bizodalma; erről még itt volt az Ország gyűlése farka, mikor el jő két staféta egyik a' SS Praesidensnek hogy minden fő Tisztöl vegyen rola kinek kinek maga írása és petséttye alatt bé zárt Testimoniumot, hogy ki mit hallott; a' másik a' Gubernátornak esmét attol. Halgat véle a' Gubernátor, mikor az Ország elmegyen, az első Guberniumba fel olvasta a' Gubernátor a' Rendelést; (csak a' Tanáts Urak voltak ben). Gr. Bethlen Sándor tagadja, mind erősítik hogy nem hallották, nem igaz, proponáltatik hogy Comi Nomine írják meg hogy nem igaz, hazugság. Gr. Teleki Adám Ur fel áll és azt mondja: Mlgs Öcsém Uram ne tagadja, mert nem jo fordítást csinál a dolgoknak ha tagadja, mert ugy volt, mondotta; még mondám hogy nem jo mondani, 's azt felelé rá; hogy ö Felségénekis meg merné mondani, esmét megintém, és azután meg gondolkodván azt mondá, hogy csak a' Cancelláriára értette. Int másokra – a' Mlgs Urakis hallották mikor ezek köztünk fojtak. De Minden ember esküszik, tagadja hogy nem hallotta. Gr. Teleki Adám Ur azt mondja ezekre: Meg vallom hogy én irtam erről a' dologrol az Öcsémnek a' Cancelláriusnak, de sem Mlgs Öcsém Uramot nem neveztem, sem nem rossz czéllal irtam, hanem csak azért, hogy igyekezzék a' Haza hiedelmit meg nyerni; ha valahogy én miattam lett volna ez a' dolog sajnálom; de a' dolog ugy volt. A' hire ki jő mindjárt, nagy lárma lessz. Az egész város ugy nézte a' Teleki Urakat mint ellenségeit; magokis Josef, Lajos s.a.t. véghetetlenül meg voltak szomorodva. Ugyis mentek el. Mondottam még akkor mindjárt hogy irjanak fel, mert másnak kell lenni a' Delátornak; elég az hogy most jő a' Cancellarius Exlya levele; melyben Gr. Teleki Adám Exlját szidja hogy magát 's a' Cancellariustis gyanuba hozta, esküszik hogy általa nem ment ez a' dolog, a' Gr. Teleki Adám Ur Levele öt nappal érkezett a' Delatio után, a' Delator más volt, és a' Delatio hosszas másokatis illetett. Evel megvizasztalodott egy kevésse Gr. Teleki Adám Ur és már jobbanis van, tegnap ki ment Lonára. De a' haragnak és gyűlölségnek a' magva a' két ház között meg lesz! Szomoru történet!

A' Gubernátor Exlja Szebenbe ment. Gr. Eszterházi is oda vagy Bétsbe. A' Püspök Károlyvárra, a' Cancellarius háromszékre. Gr. Nemes János Exl. Bétsbe van. Itt kevés ember vagyon. A' M Grofné ö Nga kezeit alázatosan csokolom, és magamat Nacsád Kegyességében ajánlván, alázatos Tisztelettel vagyok

Nacsádnak

alázatos szolgája
Aranka György mp.

145. Soós Márton – Aranka Györgynek
Pest, 1791. szeptember 1.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Ur
különösen tisztelendő jo Uram!

Ki nem mondhatom, melly nagy örömemre szolgált én nékem az az alkalmatosság, melly által a' Mlgs Urhoz valo alázatos tiszteletemet, a' réám bizni méltoztatott dolognak tehetségem szerint lehető el-igazításával meg-bizonyithatom. A nyomtatványokból a' Mlgs Ur Levelében ki-irt Urakon kívül, még az idösb Groff Rádai Gedeon Urnak, és Dugonits Andrásnak, az Etelka és Arany peretzek irojának személjesen által adván égyet égyet. Mindenik igen nagy kedvességgel fogadta, és alázatos tisztelete mellett köszöni Méltóságodnak. Az eddig el-árultatottak árából imé 6 v hat Rforintokat küldök, tellyes bizodalommal lévén az iránt, hogy nem sokára a' többinek árrával-is, tejendő szám adásommal égyütt, fogok tiszteletére lenni Mlgodnak, jelentvén előre, hogy a' Görög Ur nékem küldett Levelében a' Hollandus papiroson valónak ugyan 24 xr. de a' másíknak, nem 15 hanem 12 xr arrat szabott vala, és ugyis adtam volt bé a' könyv árosoknak 's már (hát) késő a' dolgot meg változtatni. A Magyar T. Társoságról valo erdemes irását, nagy gyönyörüséggel el olvasám 's már most másoknak adtam által az olvasásra. Az általam készítettett tsekély munkátskákbol igenis kötelességemnek tartom, a' leg elébb elé fordulo bizonyos alkalmatosságtól, égy néhányot el-küldeni a' Mlgs Urnak, és ha a' most készülő felben lévő, még két új darabjaim, el-készülhetnek, azokkalis hasonló képen szolgálni el-nem mulatom. Ha valamit méltoztatik ennek utánnais parantsolni, nyereségének tartja

A Méltóságos Ur

alázatos szolgája
Soos Márton mtk

Pesth 1^a 7^bris
1791²²²

²²² [A levél hátoldalán Aranka kézírásával:] Sos Mart. Pestről 1. Sept. a' B Basa példáirol hozta Turoczi Károly 6 fтал 12dik Nov 's a' B Pronai Csomójával.

146. Benke Mihály – Aranka Györgynek
Nagyenyed, 1791. szeptember 4.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Ur
 Méltóztatott igen drága Uram!

Két rendben hozzáam küldeni méltóztatott Leveleit a' Mlgs Urnak nagy tisztelettel vettem, és tartozó válaszbomban, nem álhatom meg, hogy leg elől is mindjárt ki ne jelentsem azon való örömemet, hogy a' Mlgs Urnak a vagy tsak ennyireis esméretségére juthattam. Mely tökéletes lenne pedig gerjedett örömem ha én a' Mlgs Ur' arántam vett jó ítéletének és reménységének voltaképpen meg felelhetnék! Tudva vagyom már jó darab időtől fogva előttem a' Mlgs Urnak, édes Anyai nyelvünk gyarapítására törekedő igyekezete, és a' végre meg mutatott igen ditséretes munkás szorgalmatossága, és ebeli igyekezetét a' Mlgs Urnak a' szentséges egek áldják meg azt kevánom. Kezemben vagyom az e' végre kiszített, két rendbeli rajzolat, vagy intézetis, és ennekis tiszta szivből kívánok tökéletesedést. Tsak hogy meg ne hülne Naggyaink fel gerjedett buzgoságok, és meg ne gyengülnének ezt ezközölhető tudósaink nervussaik! En a' mi engemet illet, részemről az akaratot, az igyekezetet, és a' készséget jó szivvel ajánlom, de tehetséget igen kevesset ígérhetek. Tsak ugyan ezen szent épületre, ha selymet és aranyat nemis leg alább sovány gyapjat a' lehetőségig adakozom, mihelyt hivatalom tárgyaiban, melyeket énis magyarul kezdettem mivelgetni, egy kis utat törhetek magamnak. A' két Magyar Grammatikat vettük, és azoknak olvasásokhoz közönségesen Professorokkal hozzá fogtunk, de előreis jelentem hogy ezeknek meg nézegetése sokatska időbe fog kerülni, mint hogy a' diligentiank bé állott, és kevés időt szakaszthatunk azoknak olvasásokra. Erössen fognánk örvendeni ha valamelyik olyan lenne hogy méltán közre lehetne botsítani, mert erre nagy szükségünk volna. Mi ugyan igyekezőnk mind az itt lévőeknek, mind pedig a Kolosváron maradtaknak annak idejében, egyenes meg ítélésében, tsak ugyan felette szükséges hogy más értelmes Ferfiak rostájábanis meg fordulyanak és azért mihelyt mi ezekkel készen leszünk leg ottan a' Mlgs Urnak bátorkodunk által küldeni. Nagy köszönettel tartozom továbbá a' Mlgs Urnak mind a' Schakespear munkáinak által küldéséért, mind pedig különösön a' Budai Basáért, melyet mind a' ki adás tsinossága, mind főképpen a' fordító nevének látása ugy annyira ajánlott, hogy alig várom a' Könyv kötötől való vissza érkezését. Secretarius Kováts Urat, az én Kedves Barátomnak Barátyát bátorkodom a' Mlgs Ur által igen nagy szivességgel köszönteni. Magamat pedig továbbra is a' Mlgs Urnak szeretetében aláztatson ajánlván vagyok nagy tisztelettel

a Méltóságos Urnak

alázatos tisztelő szolgája
 Benke Mihály

Enyed 4^{dik} 7br
 1791²²³

²²³ [A levél hátoldalán Aranka kézírásával:] Pfssor Benke Levele.

147. Bethlen Elek – Aranka Györgynek
Nagyenyed, 1791. szeptember 9.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Ur;
érdemes Hazafi!

Nagy birodalma van az indulatnak; és a ki ezen uralkodik az az igaz Uralkodo; nehéz mind azon által eztet Zabolán tartani. Oh vajha a Mlgs Ur is tartotta volna eztet e nyoltz Napok alatt Zabolán és egy feledékeny Vétksére ne haragudott volna. Mlgs jo Uram; igazán mondom hogy sok foglalatosságaim között ezt az Adosságatkát el felejtettem; – De nem az a hat forint s öt garas; de több sem érdemelné meg hogy nehezteljen a Mlgs Ur. Ugyantsak Lénárt Urnak irtam; s tudom tselekszi azon Barátságot hogy azon pénzt ki fogja fizetni.

Én azon jo Vers szerzőnek Vadasdinak; ugy a Tiszt Professor Uraknak az izenetet meg mondtam; az első bizonyosan ígérte magát; a többinél is talám idővel a tsekély ígéretnak Magva meg foganszik.

Instálom a Mlgs Urat Leveledzését töllem meg ne vonja ki is annak hasznos Gyümölséből részesülni kívánok és ki minden tehetségemet arra fordítom hogy a mit Nyelvem művelésébe el követhetek, életem 's kevés Vagyonom kotzkáztatásával is el kövessek. A ki magom egész ajánlása mellett maradtam

a Mlgs Urnak

alázatos Szolgája
Bethlen Elek mp

NENyed. 9na 7br 1791

148. Teleki Sámuel – Aranka Györgynek
Bécs, 1791. szeptember 14.
[Korabeli kézirat]

Spectabilis Domine Tabulae Regiae Adsector!
mihi Colendissime!

Valamint az Urnak dicséretes igyekezeteit a Magyar Nyelvnek és dolgoknak művelésében nagyra becsülöm, ugy azok iránt hozzám utasított tudositásatis kedvesen vettem, örömmel fogadván minden alkalmatosságot azoknak tehetségem szerint elő segillésekre.

A Budai Basát, és a fiui szeretetnek jeles példáját győnörködve olvastam, a betűkik igen szépek. Béla Notariussa sok jobbitást, és a történeteknek meg világositásokra munkás jegyzéseket kíván, minthogy a Régiségeket csak a Régiségekből lehet meg magyarázni. Ez itéletem szerint a leg régibb, és leg nevezetesebb hiteles Irónk, mégis szegyenünkre azt sem tudjuk bizonyosan: mikor élt? Szászki irt vólt réa valamely Jegyzéseket, de még sok vagyon hátra. Szegény Cornidest sokszor unszoltam ezen derék kis

Könyvünknek meg világosítására, mert neki nagy készüllete volt réá, de az ő Notariussa: in spongiam incubuit, ut Ajax Augusti.

Most ugy hallom egy kis könyv jött ki Erdélyben ilyen Tzim alatt: Imago Nationis Siculicae, ne sajnállyon az Ur egyet első alkalmatossággal számomra fel-küldeni, és az árát B. Josika Antal Urral ki-fizettetni. Nem külömben az Ország-gyűlés Jegyző Könyvének hátra lévő részétis a' 236^{dik} laptól fogva végig. Hallom: hogy az Oláh-Nép neve alatt bé-adott Könyörgő Levélreis fogos meg-jegyzések vagynak most a sajto alatt; ezeketis szeretném minél hamarébb kezemhez venni, szükségemis lévén réájok.

Az Ur Levelének végén jelentett kívánságát pedig igyekezem tellyesíteni. In reliquo singulari observantia persisto:

Spect[abilis] D[ominatio]nis V[est]rae

additissimus servus
GTeleky

Viennae 14 Sept 791

149. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek
Alsóregmec, 1791. szeptember 27.
[Korabeli kézirat]

²²⁴Arankát öleli Széphalmyja.

Végre itthon vagyok, 's ezután olly sokszor fogok zörgetni ajtódon, a' melly ritkán Bétsi múlatásom alatt zörgettem. – De még zavarottabb most az elmém, minthogy veled rendszeren szólhasson; várd tehát a' barátságos fetsegést másszorra.

Örvendek Journáleid meg-jelenéseknek. Te igen²²⁵ szerentsés vagy némelly szándékoknak el-sütésekben. Az Ég boldogítson továbbá is. Azok nem tsak Nevednek el-híresedését, hanem a' Haza boldogságát 's Nyelvünk gazdagulását 's tsínosulását is tzelozzák. És e' szándéokra ki ne kívánna áldást, ha talám úgy nem szeret, úgy nem tisztel is TÉGEDET, mint Széphalmy!

Tellyesíteni fogom kívánságodat a' M. Orthographiáról való gondolkozásomnak fel-tételében. 'S tőled tsak azt kérem, hogy úgy bánj osztán vele, mint *Barátnak* illik, az az légyen barátságos bizodalmad alálok azon tzikelyekben, a' hol TE másképpen ítélsz, ellenkező vélekedéseidet *kéméllés nélkül* és *szabadon* ki mondani. Az illetén ellenkezés senkinek sem fájhat, tsak dőföls és élesség nélkül legyen mondva. Így mondom én Orpheusom 8dik hónapjábanak 369dik old., hogy Földinek nints igazsága, midőn a' *gyűjtom* helyett *gyűlytomot* ír. De inkább ki vágom azt a' jegyzést. az²²⁶ utolsó árkusai még nem jelentek meg azon Heftnek, külömben egészen ide zárnám.

Budai Basád és Uj módi Gonosz tévőd szép kívúlról, belőlről teli van szenvedhetetlen hibával. *Nagyságadnak*. E' szóban néked 4 *ád* vagyon. Miért nem *Nagyságadnak* ez?

²²⁴ [A levél tetején:] Johann Kleinhaus Theophilus. [A másolatban ugyanez, mellette megjegyzés:] Aranka kézírása.

²²⁵ <boldog.>

²²⁶ <egész>

Nem szólok semmit az *edgy* felől, a' hol semmi okokkal nem védelmezheted a' *d* betűt. – Erről majd másszor bővebben.

Vissza-jöven Bétsből, asztalomon lelév A' nap 4 részeit. még sem küldötték azt néked által. Debretzenből fogod tehát venni az Octoberi vásárra ki-jövők által. – A' Messziás eránt egynehány sor fog lenni a' M. Ujságokban.

Gróf Teleky Imrének Bécsbe jártt embere félek hogy felőlem igazságtalan tudósítást ne vitt légyed Néked. Azt kezdte gyanítani látván hogy egyg utazó Leány-személyre gondom vagyon hogy belé szerelmes kezdek lenni; leg-alább valamit ollyast mondott vólt Tselédemnek. – A' dolog így van. Egyg rendes Leány úgy adá ki magát, mint valamelly Özvegy Katona Tisztné Leánya. Mindenről azt vettem észre hogy ő szegény, 's látván hogy a' hajón a' vakmerőségig pajkos Ifjak vannak, fel-tettem magamban, hogy a' Leányt védelmem alá veszem, 's a' hol ki szállunk gondom lessz, hogy az ollyas szomszédságba ne keveredjék, a' melly szűz erköltseihez illetlen lenne. Így keresttem szá-mára egyg helyt a' tselédemmel²²⁷ éjjeli háló-hellyett, magam pedig a' hóld tsendes fényében egyg félig meg-rakott boglya tetején kedvesebben aludtam, mint a' persiai Sophán némelly Basa. – Mi sül ki a' Leány szűz erköltseiből? Az, hogy Esztergomban és Vátz alatt a' leg-alacsonyabb rendű Legényeknek rendez voust adott. En ezt látván többé nem is szóltam hozzá. Az illyes személyek eránt sokkal nagyobb bennem a' természeti undorodás, mintsem hogy akármelly késértés is meg szédíthessen. Pest mellé érvén panaszosan szólala meg a' Leány, hogy nem gondolta vólna hogy olly hideg-vérű légyek. En valamit ollyat feleltem reá, a' mellyet általlok le-írni. – De bezzeg szerentsétlen vala szegény Tselédem, kit minekutánna Vátzon keményen meg támadtam, el-tsendesedett ugyan, de ez az el tsendesedés veszedelmesebb vólt, mint előbbeni furijája. Be ugrott a' vízbe, és kevésbe múlt hogy oda nem veszett. Azólta nyavalyája elő nem jött 's én azt tartom, hogy az a' vízen való menetel el-szédítéséből származott. – Adieu!

Regmetz, 27. 7br 791.

150. Batsányi János – Aranka Györgynek
Kassa, 1791. október 3.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Úr!

Az Erdélyi Magyar Nyelv-mivelő Társaságnak Ideáját nagy örömmel 's köszönettel vettem; mellynek-is barátságos közlését imez ide-zártt Tudósíttással némű-némű képpen viszontagolom. Adgya Isten, hogy böldegúlhassunk igyekezetünkkel. Egy tárgyra tzelozunk mind a' ketten.

T. Tserey Úrnak-is ma írok. Bátorkodtam meg-nevezni őtet-is. Reménylem, nem fogja rossz neven venni.

²²⁷ <néki>

Tiszt. Bojér Úr még mind ez ideig nem tudósított bennünket, ha el-adta-e már a nálla lévő 30 nyomtatványt, vagy sem. Nem méltóztatnék k. Barátom Uram ötet ez iránt meg-emlékeztetni, ha öszve-jő vele? Szükségünk volna a pénzre.

Magamat, Társaimat, s igyekezetünket továbbra-is ajánlván, minden tisztelettel vagyok

Méltóságos Úr!

K. Barátom Uramnak

alázatos szolgája
Batsányi mp.

Kassán, 3. 8^{br} 791.

151. Soós Márton – Aranka Györgynek
Pest, 1791. október 5.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Ur

különesen tisztelendő jó Uram!

A mult Honapnak 25^{diken} hozzám utasítani méltóztatott Levelét egész örömmel és tisztelettel vevém a tegnapi napon. A Budai Basák árrából Turotzi Károly Ur által küldtettem (Augustusnak végén) 6 ie. hat R forintokat, és ugyan azoknak árra még vagyon most nálom 7 ie hét Rforint, és 39 xr. Az Ujmodi Gonosztévöt még nem vettem kezemhez. Ezekről méltóztatik a Méltóságos Ur tudósítani, hogy ha átoljában a jóvát 30 xrd a másikat pedig 20 husz xrkon el nem vennék, tehát mennyiért adjom bé a Könyv árusokhoz el árulás végett. Az Erdélyi Magyar T. Társaságról itten semmi különös ítéllettel nintsenek mert még nemis tudják bizonyoson ha fel-állotté, és mi modon állott-fel? Azt bizonyoson tudom hogy nagyon örvendenének ha annak fenn állásáról bizonyost tudhatnának; mert az itt valo Tudos Társaság fel-állhatásáról igen vékony, vagy semmi reménységek sintsen: erre nézve talám nem lenne helytelen dolog Szatsvai Ur által tudósítani az erdemes Közönséget, miben legyen az Erdelyi T. Társaság dolga. A Magyar Teatromi Társaságról szinte irhatom vót-is mult; mert az itt lévő Elöl jároink nem elégedvén meg a val, hogy a Teatromok arendásával valo perlekedésünket egész esztendeig huszák halaszták, a Társaság Tagjainak minden segedelmek nélkül Azt a Hazafiui szeretetet-is mutaták, hogy magok önként keresének okot annak el-rontására. Erre nézve midön a mult Augustus elején Groff Szétséni Ferentz Ur annak elé mozditását sürgetné, a val állanak ellent a mi felséges Helytarto Tanátsunkban lévő kormányzóink, hogy ha fel-állitanákis, állandóságot nem remélhetnének; mert az itt valo Magyarság kevés lévén, Nézők épen nem lennének: holott pedig mikor a mult 1790^{ben} 8^{ban} kettőt producáltak a Társaim, a kor az egész Teatrom dugva vala, s még pedig akor a most itt lévő Királyi, és Septemviralis Tablák, s az azok mellett lévő számos ifjuság itten nem valának. Söt hogy álnok tzéljokat inkább el-érhessék, nem átolatták az egész Társoságot haszontalan semmire valo emberekből állonak le-irni. Midön pedig mi megis tsak nem tágittanak a dolgot, és egyéb akadályokat el háritattunk volna, akor azt

tsinálák-ki, hogy az egész Pesthen egy Teatromnak valo helyt vagy Szobát ne találhasunk, s marmost az helynek nem lételével ki szurják a' szemünket; holott pedig ha a' mi kedves Urainknak (de tsak a' Consiliumon lévőkről értem) tekervényes mesterkedései nem akadályoztatnának igen könnyen kaphatnánk elég arra valo alkalmas helyet. Illyen lábon áll Magyar Országon a' közönséges jonak elé mozditása. De nemis lehet többet kívánni a' Tot eredetü, vagy Némettel öszve bagzott Tanácsosoktól. Tegnap előtt is midön a' Consiliumon, a' kar²²⁸ Magyar köntösnek s hoszsu kard viselésnek eltörléséről valo tetszése fel olvastatott volt ö felségének, egy sem mere szollani, ha nem maga a' Palatinusunk iratá rá az Intimatumra Cum submissione remittatur. Most egyébbel nem kedveskedhetik

A Méltóságos Ur

alázatos szolgája
Soos Márton mp

Pesth 5^{dik} 8^{bris} 1791.

152. Ismeretlen – Aranka Györgynek
Pest, 1791. október 8.
[Jancsó Elemér másolata]

Egy esmeretlennek Levelé²²⁹
Pest. MindSz.Havának 8dik Napján 1791.

Hazafi Barátom!²³⁰

Meg elégedéssel volt szerentsém olvasni egyikteknek két rendbéli jelentését a' Magyar Hazához: mindenikét *Rajzolat* nevezete alatt. Az elsőről azon Rajzolatok közül, mely a' Kéz Írások ki adásáról szoll, azután nem tudhatok semmit. Talám nem lenne rossz, ha ennek mivoltáról, és elő meneteléről Szakaszos Írásaitokban a' Hazát mind annyiszor tudosittanátok. Az a' Tárgy olly nagynak, és jelesnek tetszik előttem: hogy egy jo Hazafiát vagy Léánnyát sem tehetek fel, ki ahöz meleg szivel nem volna. A' második Rajzolat Tárgyának a' Magyar Nyelv mivelő Társaságnak Szerentséjében meg vallom Tamás voltam. Kételkedtem benne, hogy az a' Társaság egy hirtelen meg születethessék. Nem a' N. Erdély Országi szép elmélnek Számokban, és tehetségekben akadoztam pedig. Épen nem! Mert ezek közül hányon nem tették magokat esméretesekké, nem tsak a' két Hazában jeles Munkájokkal, hanem gyözedelmes borostyán ágaikkal az Hazán kívül is? És ezeknek meg meg annyi és hasonlo Párjok lehet. De azok a' szép elmék, azok a' jo Szivek Barátim! a' kik Nemzetünkben eleitől fogva az értelem tso moját kívánták nevel-

²²⁸ [Lapszakadás miatt olvashatatlan a szó vége.]

²²⁹ [Fölötte más kézírással:] A Magyar Nyelv Mivelésének Sengéje. I. Czikkely

²³⁰ [A levél első bekezdése ki van húzva:] <Szabad légyen Nevemet most tölletlek el titkolnom. Ha ki jelenteném, és ugy kérném Baráttságtokat, hogy azt halgassátok el, némellyitek tsak Játéknak vélhetné. Jobbnak tartom azért Nevemnek tellyes el halgatásával egész bátorságban lenni magamra nézve: titeket pedig a' Probára ki nem tenni.>

ni; azok, a' kik egy Stoabéli meg átolkadással magokat meg tagadván; és Életek keresésének Utjait el hagyván, azt a' jó Anyát a' Hazát kívánták követni, és szolgálni, ezek mondok mitsoda jutalmat szoktak közöttünk venni egész életekben? mitsoda tekintetben élnek? mitsoda segedelmet várhatnak? egy szoval: mitsoda Személyes vagy közönséges meg különböztetést érdemlenek, akár a' közönséges Társalkodásokban, akár a' Nagyok Tornáztiban, vagy küszöbjeikben belől? Erre a' bizonytalan 'Soldra, betsülletes embertől azt kívánni, hogy magát, Házát, élete rendes keresésének modját el-felejtván Hazája mellett vitézkedni kíváno egy két ugy nevezett Právik közé irassa Nevét, igen soknak tartom. A' felett, ha Nemes Erdély Ország állapotjáról el távozásom után vett tudossításim igazak: abban a' szép kis Országotkában azok az elmék, és kezek, melyekre egy ilyen Társaságnak szüksége volna, a' közönséges Szolgálatban el vagynak többnyére foglalva; és Sokan, Ezeknek pedig kéttség kívül épen a' Javai tsak nem erejek felett. Mert a' Szolgálatnak most az a' tulajdonsága vagyon; hol fél, vagy harmad rész emberrel nem elégszik meg; Egésszet kíván; és meg tsalni nem szabad. Nintsen az a' szerentséjeis a' mi Magyar Országának vagyon, hogy a' Belső Renden annyi üres kezei légyenek: a' mi kevés vagyon, az igen jeles példával az Hazának, és Tudományoknak vagyon szentelve: Mint Grof Battyáni Püspök, Szeredai Praepost, Benkö Josef Professor, és jeles igyekezetü Cserei Josef Urak Példái bizonyítják.

Nem az elmékben kételkedem azért; hanem a' fenn irt okokon kívül, még sokkal inkább abban: hogy ha szintén elég üres kéz, és készült elme volna is, mégis ez a' nagy igyekezet Természete szerént engedié magát olyan hamar, és könnyen formáltatni, és tökéletességre vitetni? Holott a' jelentő Társatok sem nem Proféta, hogy tsudát tégyen; sem nem Cagliastro, hogy tsábittani kívánnyon. Egy ilyen nagy épületet pedig jól kezdeni annyit téssen, mint félig tökéletességre vinni.

Nagy épületnek, 's igyekezetnek gondolom Barátim! ezt a' Tárgyat a' Magyar Társaságot; és olyan nagynak tartom, mellynél nagyobb, és fontosabb DCCC esztendőknél el folyása alatt békességes, és tsendes állapotjában a' Hazának a' Magyar Nemzet előtt meg nem fordult. Mert a' régibb idöket vevén, elsöben-is; Ha a két Magyar Hazát, a' Mesterségekre, kereskedés, Tudományok virágzására nézve, más gyalultabb Europai Nemzetekkel egybe vetem: tehát annak a' külömbségnek, mely a' mi részünkröl alatsónító, azoknak részekröl pedig a' felsőségnek annyi nevezeteivel ditséretes, fövebb vagy első okát a' Nyelvben találom. Abban tudni illik, hogy a' vitéz, és igen szabad Magyar Nemzet DCCC esztendőök elfolyása alatt önként egy idegen Nyelvnek mint egy Rabsága alatt lévén; az az idegen Nyelv magára a' Nemzetre, és annak Nemes Tagjaira nézve az értelem közönségesé tetelének, és az által a' közönséges gyalulodásnak, a' Tudományok, Mesterségek gyarodásának, és a' Felsőbbektöl, 's tanultabbaktól az alsobakra való le folyásának akadékjá lett: a' Hazába lévő idegenekre nézve pedig az azokkal való egyesülésnek, és egy Testé való lételnek örökös Köz Falává vált. Tessék, kérem drága Jó Uraitam, engemet meg érteni. Barátja, nem ellensége vagyok közönségesen az idegen Nyelveknek, és azok között a' Déáknak különösön. Mert ugy tartom, hogy a' mint az idegen Nyelvek közönségesen a' külső Tudományoknak, és világosodásnak meg annyi Kapui, ugy különösön a' Déák Nyelv a' jó Iznek és böltességnek bizonyoson egyik nevezetes Kapuja; de ellenben azt is tartom, hogy semmi jó világosodás, tudomány, és pallérozódás, egy Hazába közönségesé nem lehet, hanem tsak a' Hazai Nem-

zeti Nyelven. Egy idegen, kiváltképen egy holt Nyelv pedig azoknak el terjedéseknek és közönségessé lételeknek tsak akadáka. És így tsak egy Magyar Nyelv mivelő Társaság lehet az az eszköz, melly annyiban egy olly veszedelmes akadékat el haritson, 's azt az örökös Nemzeti Különbség köz Falát el rontván az érelemnek, tudománnak, és igaz világosodásnak drága folyamatjait közönségessé tegye. Ha nézem a' jelen való időt: a' Magyar Nyelv a' két Hazában a' Fő Nemzeti Nyelv, az igaz. De hányad részében közönséges a' két Hazának. És mi ennek is az oka egyéb, hanem az; hogy a' Magyar Nemzet a' maga Nyelvét nem erősítgetvén, már ma az idegen Nemzeteknek, nem tsak Nyelvek, hanem Nemzeti különbségek is az által igen meg erősödött. Valamelly Vendég Népek bé jöveletekkor, vagy azután idővel a' Magyar Nyelvet bé vették, azok ma mind Magyarok, a' Nyelv Magyarokká tsinálta őket: vették volna bé a' többi is mind: Totok, Németek, Szászok, Rátzok, Oláhok, mint a Kunok bé vették volt; ma az egész Ország Magyar Nemzet volna. És ennek a' Társaságnak kellenék annak lennie, melly lassan lassan a' Magyar Nyelv meg édesíttésével, és szép moddal való közönségessé tételével arra a' nagy Czélra igyekezik idővel; hogy valaha, a' két Magyar Haza igaz Magyar Haza, 's Magyar Ország, igaz Magyar Ország légyen.

Ha az Ejtszakába borult jövődre vetem Szemeimet, abban Profétai szem nélkül, mellyel nem bírok, semmit nem láthatok: Csak azt mondom: Hogy míg a' Magyar Nemzet fenn áll: Százokig, vagy talám ezerekig; ennek a' Társaságnak ha fel áll, és ha nyomos lehet; és ennek ágainak, ha meg nevedkedhetik, mind addig a' Nemzet tápláló Dajkájának, és oktato Mesterének kell lennie; míg az ő Nevelése, és Vezérlése által minden kebelébe lévő, még mint egy idegen, 's némelly mostoha Tagaival egy testé és Nemzetté nevedkedhetik; és a' tudományos igaz Világosodás rendibennis a' más rész szerént gyalultabb, rész szerént boldogobb Nemzeteknek Szerentséjére, és Méltóságára fel emelkedhetik.

Még egy nagy és nehéz Tártyát látom a' Magyar Nyelv ki mivelésének, melly a' mint azt igen szükségessé teszi: ugy a' Nemes Társaságnak erejét, és a készületét igen kétszeges próbára fogja vetni. Ha el szenvedtek, ezt is meg mondom. Tudni való dolog, hogy a' Magyar Nyelv a' milyen böv az életbe elő fordulni szokott közönséges szokban; és a' milyen szapora véghetetlen formáiban, hajlásaiban, változásaiban, és szármozásaiban: olyan szegény, és Szük a' Tudomány, és Mesterségbeli Szokban, kivált az ujjakban. Az első bizonyysága természeti Joságának: az utolso pedig gyászos, és mostoha el hagyattatásának. És erre a' Magyar Nyelvet mivelő jó Kezek, jó izlésű értelmes, és gyakorlott Fejek, egy szoval egy Társaság, annál szükségesebbek: hogy többnyére azok, a' kik annak a' Fogyatkóznak ki potlásához fogtanak, az Egek tudják mi gondolatol viseltetvén, a' fojásba lévő Tudomány, és Mesterségbeli idegen szok helyébe, olyan ujj kohoba vert szokkal kezdettenek írásaikban élni, mellyek nem tsak Anyai nyelvünk természeti lágy, és kellemetes hanjára nézve el türhetetlenek; hanem a' dologra magára nézveis épen érthetetlenek és a' folyásban lévőknél sokkal érthetlenebbek. Söt némellyek még többre mentenek, és a' miben épen semmi szüksége nintsen Nyelvünknek, bövíteni kezdettek. A' hol valami idéetlen, paraszt, pajkas, Szot Morva szélétől fogva, Oláh Faluig kaptanak, a' Csikosoktól, a' Béresektől, a' Kufárnéktől, a Katonáktól, az ostor és főző kalán; 's gusaj mellől mind fel szedték, és írásaikat, ezekkel a' Szemetekkel, mint meg annyi Gyöngyökkel nem meg ékesítették, hanem meg torkázták. Ugy hogy

a' mái némelly Ujj Magyar Könyveket, hanemha Oedipus léssen, emberséges született tiszta Magyar Ember meg nem értheti; olvasásokkal mint egy Fa vágással kinozza magát, és lelkét keseríti. Erre a' végre kívántatik a' Nyelv ki mivelése, és egy Magyar Nyelv mivelő Társaság, vékony ítéletem szerint szükséges.

Illyen magoss gondolatokkal lévén egy Magyar Nyelv mivelő Társaságról, meg fogtak engedni Uraim, hogy annak a' nagy állatnak egy Szempillanatban való fogantatásán és meg Születésén kételkedem. És midőn arra a' Bétsi Ujság Levelek által a' jelentő hivatást vettem: már akkor meg vallom a' Csuda is el fogott; a' Fiát az Anyja előtt gondoltam születtetni. Mert emlékezetek réája, hogy az Erdélyi Társaság magát a' Magyar Országira nézve Fiu Társaságnak nevezte volt; és a' Magyar Orzági még meg nem született, s az Erdélyibe kereszelőbe hivatattak. De mind ezen tsudálkozásomon, és kételkedésemem tul estem immár, mikor közelébb Szándékokról különös tudossitásokbol bizonyossá lettem, és meg érttem: hogy tsak egy probát akartok tenni, és az a' nagy dolgot kitsinyen akarjátok kezdeni; erőltetés nélkül próbálgatva vinni, és mint egy lassan lassan idővel nevelni a' Szépreményesgü kisededet, hogy ideje előtt se igen okos, se igen nagy, a' mint mondják váltott Gyermekek ne légyen belölle. Meg békéllem azért és örömet egybe tsatlom magamat veletek, ha meg engeditek. Adjanak az Egek néktek annyi Szerentsét, s Kitsiny Seregeteknek annyi elő menetelt, a' mennyit, és minémü buzgosággal én kívánok, és vagyok. N.N.

153. Teleki Sámuel – Aranka Györgynek
Bécs, 1791. október 10.
[Korabeli kézirat]

Spectabilis Domine Tabulae Adessor!
 mihi Observandissime!

Az Urnak hozzám utasított Levele mellett, kedvesen vettem az Oláhok iránt küldött kis munkát, mellyet ugyan már annakelőtte az Auctor maga közöltt velem. Praepost Szereday Uris fel-küldötte az Erdélyi Püspököket; és még a Benkö Uram Székelyek iránt ki bocsátott munkáját nem vettem. Meg vagynak nállom Sultzer darabjai. A' mi pedig az Urnak érdemlett Consolatioját illeti: azt, adandó alkalmatossággal eszközölni igazságnak és kötelességnek tartom. Iugi propensione et observantia perseveratus

Spect D Vae

obligat Serv
 GTeleky

Viennae, 10 Oct. 791

[Címzés a borítékon:]

de Viennae

retur

A' Monsieur

Monsieur George d' Aranka

Adessor de la Table Regale
Iudiciare en Transilvaniae
per Hermannstadt
a' Clausenburg²³¹

154. Soós Márton – Aranka Györgynek
Pest, 1791. október 21.
[Korabeli kézirat]

Pesth. 21dik 8bris 1791

Méltóságos Ur
különösön tisztelendő jo Uram!

Ezen Holnapnak 10^{dikén} vevék kezemhez az Ujmodi gonosztévöböl 250 ext 120at ti. két papirossal és 130at fejrrel olly rendeléssel együtt, hogy a' két papirossunak árra 40 Xr, a' másiknak pedig 24 Xr legyen az árra. En ekor mindjárt-is meg kínálám a' Bibliopolákat vele; hogy ha tetszik 100ért 10et adván ingyen, fizessék-ki, azon áron mellyet a' Mlgs Ur maga irt vala én nékem u.m. a' szebbét 30 Xrval, a' másikat pedig 20 Xrval. De azok nem elégedvén meg aval a' nagy nyereséggelis, nem akarának rá állani, hanem ha 20at adnék 100ért, és ugy is tsak felét ha ki-fizették volna előre. Látván azért ezen tsuf kereskedésre tzélozo szándékjokat, jobbnak itélém a' Görög Uréktol megirt áron valo el-adás végett (10et 100ért nékiek engedven) által adni mintsem a' Mlgs Urnak szántsándékkal kárt okozni, és már azon áron adattatnak. - -

Ajándékba adtam a' B. Pronai Sándor Ur egyezéséböl Gr. Teleki Josef Urnak 2öt, Gr. Rhádai Gedeon Uraknak 2öt. A Déák ujság irojának 1et, és B. Rudnyanszki Ignátné ö Ngának, B. Kemény Terésianakis 1et: e mellett Boér Ferentz Urnak, a' Palatinusunk ö fő Hertzegsége égyik Test örzőjének (kiis a' Mlgs Urat mint régi jo esmérőssét, és Barátyát alázatosan tiszteli) hasonló képen 1et adék. Mind ezek igen Nagy örömmel, és köszönettel fogadák B. Pronai Sándor Urral együtt, a' kinek hasonló képen, a' Mlgs Ur tetszése szerint 2vel udvarlék. – En már többet senkinek sem fogok adni, hanem ha a' Mlgs Ur fog valakinek parantsolni.

Ugy értém egy Kolosvárrol vett levélből a' minapiban, hogy valamint a' Tudos Társaságnak, ugy a' Teatromi Társaságnakis fel-állításában meg-előzték volna a' Mlgs Urak, a' tsak Névvvel kevélykedő M. Országi Atyafiakat, és hogy a' jövő Holnapnak 15dikén már fognának játszodni. Ha e' valósággal-is így volna, oh melly ki mondhatatlanul örvendenék én rajta. Mindazon által ha még haladnais egy keveset, en mégis jo reménység fejibe azon iparkodom, hogy ismét mennél hamarább világ elejébe botlásom a' már szinte egészen el-készült 5 felvonásba foglalt ujjabb vig Játékomat, annyivalis inkább, hogy az öreg Grof Rhádai Gedeon Ur ígérte erre valo telyes segedelmét, a' neve lészen Ojtozi Julia avagy A tsapodár szerető.

²³¹ <M. Vásárhely>

Az itt való Magyar Teatrumnak fel állításának elé mozdításába most egyik, majd másik Uraság ugrat beléje, de mind eddig kétséges ki-menetellel; mert nem igen lángol az igaz hazafiui tűz azokban, a' kiken leg inkább állana annak valóságos munkálodása. Mindenek tsak Erdélyre tájtják a' szájokat, és onnan várják a' világosságot; adja Isten, hogy szégyenüljenek-meg, ezek a' sok kintsel kevélykedő, de azokból jól élni nem tudo, el-fajult haza-fiak, vagy inkább adjon nékiek több eszet, és jozanobb gondolatokat a' köz jonak elé mozdítására; a' mellyetis épen olly nagy indulattal ohajt, mint a' melly nagy tisztelettel viseltetik Méltóságodhoz

A Msgs Ur

alázatos szolgája
Soos Márton mk.

**155. Prónay Sándor – Aranka Györgynek
Pozsony, 1791. november 2.
[Jancsó Elemér másolata]**

Almas, D. 2dik Nov. 791.

Kedves Barátom!

Botsanatot, Édes Baratom! botsanatot! – A' Sz. Zsinod ugy el-foglalt vólt, hogy egy fertály órának se vóltam Ura. Minden leveledzésem félbe szakadt, minden deákos és házi foglalatoságaimban hátra maradtam. Most nehezen tudom mindegyik fonalat elő-kapni, annal inkább hogy ki nem nyugodhattam oda haza, hanem mindjart utnak kellett indulnom a' szüretre és a' Szüleim 's Ipamék látogatására, e' két hét: – innen haza érkezvén ismét mindjart el-indulok messze utra a' Banatusba, Balogh Péter Ur Torontal V[árme]gye főispanságába való bé-Iktatásába. Mesze föld ugyan, rosz idő, rosz ut: oda haza sok a' dolgom, kivált a' fák plántálásába, – 's a' nyugalom is el-kerne 's egy kis olvasas. De tsak el-megyek, mind azért, hogy azt a' tájat régen kívántam látni, mint főkép hogy az bé-iktatandó az én drága jó barátom 's vallás társom (Evangelicus) derék nagyra menendő egy Uri ember) – a' bé iktato Comissar pedig az édes Atyám. E' szép benne, hogy Mlsgs Balogh Ur 27 esztendő előtt az Atyam patvaristája volt Viceispany Koraba: most pedig főisspanynak instalja. Mind a' Prokatorságnak mind a' Patriotizmusnak nagy öröme volt ezen Urnak neveztetése – igen váratlan vólt; – most már Istennek hála! hat Protestáns főispányunk van, Evangelicus három, két Pronay és Balogh, – ref. a' két G. Teleki és Pogany Lajos Bereg Vármegyei Administrator. Vivant.

Most hol kezdjem? A Zsinatot²³² irjam e le? Igen-is rövideden vége van Istennek hála! 's a' mint a' Zsinat tartása mindig egy fő kivánságom vólt, ugy most talám azt kívánom, hogy több Zsinatot ne érjek. Az a' Resultatum!

14. 7br. vólt az első Sessioja – 14 oct. az utolsó, a' reformatusokénak ugyan egy nappal elébb lett vége. A' formájára való nézve egy valóságos Diaeta vólt. Minden külső diszeséggel és solennitással ment véghez, 100 személyből allott mindegyike, – mi egy

²³² <mindig egy fő kíván>

regens Nemzetet-is láttunk a' miénkbe, a' komendirozó Herceg Koburg megfenyitette az Evangelikus Zsinatot, de tsak az első Sessioba volt jelen, – minden formája a' Diaeta majmozása (sensu bono) volt. Az Aug. Conf. Pesten a' Vármegye Palotájába confidealt, minden 4. Superintendenta külömb négy Astalon. – közbe egy kis Asztalnál a' Praeses a' K. Commissariusal, – ismét egy másnál a' 2. Notarius, egy papi (e' Rát Mátyás volt) 's egy világi. A' 4. Sup.fiaik, vagy Districtusok külön üléseket-is tartottanak, mind az az Ország 4. Circulusai a' Diaetan. Első nap tsak a' Ceremoniale folyt a' reg. Com. Invitatioja 's Receptioja, imadsag. – énekléssel keztek – veni Sancte – honni oratzioik, a' Praeses választása, – a' miénken az Atyam, a Hev. Conf. pedig az Ipam választattak Praesesekké, 's még ö Msga Erdélyből elő jött, az öreg Grof Ráday vitte a' Praesességet. A' két Synodus mindjárt az első nap egy mást köszöngette Deputatio által, és azutan-is mindig egy máshoz izengettek 's mindent egyet értésel tsinaltanak. A' Reformatusok mind magyar nyelven vittek, mind a' Consultatiok, mind a' Protocollum, – de a' Canonok deak nyelven irattattak. Nalunk minden Deakul folyt, ámbar ott-is egyszer mászor magyar szó hallatszott, kivált az Atyam és a' Dunan tul való Papságtól, a' kik originalis magyarok.

A' betse a' Zsinatoknak allott abból a' két tárgybol 1.) A a' két Confessionak egyeztetése, és 2. egy állandó 's mind a' két közös Generale Consistoriumnak fel allitása. E volt az igyekezet, a' melyben a Budai Uraink előre mind egy meg-egyeztek: – erre tzelozott minden, – de egyett se értük el-egészen. Az az egyeség nem-is ertetődött ugy mint a' vulgus gondolta, perfecta Unio, – hanem a' mint hittuk *Unio Civilis* seu *Uniformitas Regiminis Ecclesiastici* – a' melly allott volna az egy forma Törvényekben 's egy forma igazgatásban, vagy-is egy közös Centralis Direktoriumban az az egy fő Consistoriumban. Ezt mind vagy-is inkább amit el-értük anyira, hogy a' két Zsinat minden egyeséggel 's baratsággal volt egy máshoz, mindenbe egyett értett Deputatiok 's privata Conortatiok által, a' Canonokat, köz mixta Deputatiokba dolgoztattak-ki. Előszőr ugyan, mindjárt a' második Sessioba, egy köz részről, – pro. Concertatione et defixione G[ene]ralium Principorum, – ez mind egy Probája volt az egyezésnek. Ezt szerentséssen meg allapitván (ebben benne voltam) ismét ött mixta Deputatio rendeltetett, a' Canonoknak ki-dolgozására a' meg allapított Principiumok szerint; anyi fő Objectumra 1° Coordinatio Superioritatis Ecclesiastica; – 2. detto Directionis Scholastica. 3. Coordinatio Superioritatis Ecclesiastica 4. Matrimoniale et 5. Administrationis Oeconomica. Ezek a' Munkájokat el-vegezvén, ugy azutan ezek az Elaboratumok mind a' két Zsinatba rendre fel-vétettek 's el-vegeztettek. Nagyobb egyezés okáért azután mixta Concertatiok voltak az egy vagy más Praesésnél; de minthogy Mixta Sessiot ugyantsak nem mertünk tartani, el-nem lehetett kerülni némelly kisebb külömbsegeket a' két Zsinat [...]²³³ kanonaiban: de in merito, söt többnyire in stylo etiam egy. A' veleje, a Házassági Törvényszékeknek elrendelése. Három forum stabilizáltatott. 1. Minden vallásnak négy forum primum Instantionalis ez közös volna mind a' két vallasbélieknek; innen appellálna minden fél 2° maga consinens Superintendentiak Consistoriumára; innen pedig 3^a a' Generale Consistoriumra. Ez ugyan stabilizáltatott. De koran sem ugy a' mint kívántuk, – nem fraxum Dicasterium, hanem inkább Conventus generalis, 1^a

²³³ [Innen hiányzik 2 oldal.]

Maji és 7bris egybe gyülnének a' 8. Sup. és fő Curatorok, és minden Dioecesisből két két Ablegatus. Ez formalis kis Synodus, nem hiszem hogy az Udvar meg-engedje. Nekünk se lesz nagy hasznunk belőle. Vay Urak főképp Vay Josef Cons. akarták volna a' fixumot, de a' Debreczeni Domokos ellenzette; részünkről-is a Dunan tul valók, a' kik szint olyan nyakas contradictorius Magyarok, mint a' reformatusok között a' Tiszantul valok. Mind a' ketten magok szeretnek uralkodni, mastol fügni nem szeretnek. A' leg-nagyobb kérdések, a' mellyek nálunk főképp sok 's tüzes Disputatiot okoztanak, voltak főképpen 1° a' Papi és világi Statusnak egy máshoz való relatioja és az Egyházi Igazgatásba való része: – a' Papság nagy készüllettel 's Pretentióval jött a' Zsinatra mind két felül, – ide tartozik a' Sirmay dolga. egy Gömör vármegyei Evangelicus pap Coroni Diatriboge de Patte Eccl., – ide a' Komaromi, Evg. Pap Perlaki munkalkodása; – a' Zsinat Conpraesidiumát praetendálták Santement; – végeztetett hogy in Dogmaticis et Liturgicis a' Papság legyen a' Praesidium, egyebekben a' világi Statusé. De jól le-törettetett ama szent Status büszkesége, főképp az Aug. Conf. talám igen-is. 2° *de justibus Patronatus Specialiter Dominorum Terestrium*: – ezt controvertalni kezdette a' Papság, de ugyantsak meg-allitattott, nálunk a' Földes Urak expresse említettek, – a Ref. Canonba nem; – nálunk-is sok világi Ur-is ki akarta hagyattatni, – nagy vetekedés volt, ez erant is, de még-is leg nagyobbbat okozott 3° *Symbolicus Könyveink* eránt való kérdés. Némelly újabb gondolkodású világi 's papi rendek tsak az Aug. Confessiót kívánták stabilizaltatni, el-vetvén a' több négy Symb. Könyveinket; a' regebbiek a' kik nagyobb számmal voltak, mind az ötött. Különösen a' formularis Concordia, meg kivantak tartani 's rea eskütteni a' Papokat 's Consistorialis személyeket. Ezen iszonyu nagy vetekedések voltak, nagy tüzzel 's keserűséggel, – talam nyoltz Sessioba, egy más újra fel-forott mindig nagyobb tüzzel. Declaratiók, protestatiók mind két részről bé-adatattak, semmiképpen meg nem tudott egyezni a' két fél, a' R. Comissariusnak kellett ketté vágni a' kérdést, ugy hogy in desise seu in statu quo maradjon, – melly szerént végeztetett, hogy a' Papság ugy esküdjön a' mint eddig szokasba volt minden Superintendentiaba, a' világiak pedig tsupán tsak az Aug. Conf. az antisymbolistaknak feje volt Bátyám B. Prónay Gábor, Radvanszky János Bátyámmal; – a' Symbolistáknak pedig egy más Radvanszky Ferencz Ur, a' ki az egész Zsinat alatt az Oppositionschef volt; el-is hagyta a' Zsinatot boszuságába, szegény jámbor. Én neutralitást observáltam. Kevésbé múlt, hogy Scissio nem támadott köztünk. – Ezek a' veszekedések meg útáltatták vélem a' Zsinatokat 's majdnem minden efféle republicanus gyülekezeteket. Valósággal igen kevés hasznokat látom: talám több kárát. A' Praesesünk a' bútsúzásába ugy caracterisálta sine quam dunsu feliciori. A' Reformatusoké jobbskán folyt azzal, hogy ez az utolsó kérdés ottan fel-nem forgott. – A' Canonokat subscribáltuk minnyájan jelen levők; egy Exemplart a' Consiliumnak küldjük, másikat a' Deputatioink fel-viszik Bétsbe ö [első]géhez (ugyan tsak a' két valás külön-külön expedialta) – Most a' Király Sanctiojatul füg, – arra leg-alább három hólnap kel, még a' Consiliumon, a' Cancelarian 's Stats Rathon keresztül megy. Meg válik, mennyi változik. Azt tartom a' nélkül tsak nem lesz. A k. confirmatio után való publicatiojára a' Canonoknak, hihető ismét pro 1^a Maji új Zsinatot kell gyujteni.

Azt is még mondanom kell hogy a Papjainknak Pesten Budán minden betsületek meg-volt; több mind sem olly Pápi stás varosoktul vártuk volna. A' Cardinalis rendre ebédeltette őket ugy Herceg Coburg, 's a' több Urak. A' köznép pedig 's a' gyermekek az után a' kezeket tsokolgatták.

Némely könyvetskék-is jötenek ki ez alkalmatossággal, különösen a' mi részünkön leg-nevezetesebb; – 1. Commentatio de Unione Protestantium in Hungaria – nem rossz munka; – 2. de Indole veri Protestantismi. Antisymbolicum. – A' Confirmatio után, a' Canonok és a' Protocollum ki-fog nyomtatni. Nalunk egy pap privata Industria Diariumot-is irt; az-is hihető ki-fog jönni.

A' politikus világba eddig csak az az változás történt, hogy az ifjú Károlyi az Atya halála után Békésből Szathmarba által tétettett főispánynak, hanem B. Administrator rendeltetett még-is melléje G. Vécsey Miklos. Békésbe pedig referendarus Lovasz tétettett, az eddig való administratoria. Br. Orczy Josef pedig simpliciter ki-maradt. Ezen érdemes Uri embernek méltatlan ki-hagyatattása egy kis sensatiot okozott a' Hazába. De a' nagy változásokat most várjuk 1^a 9bris a Cancellaria helyheztetésével. Ara néznek mindeneknek szemei. Ki lesz a' Cancellarius? az a nagy kérdés. Pálffy Leopoldot erőssen hirllette – a' rossz volna; szint ugy Battyani Josef – mind a kettőknél jobb volna Balassa, a' patrióták értelmek szerint is. Az ország Ghiczyt kívánná ugy tetik, – de azután hol vennénk Judex Curiat. Ez a' négy a' Candidatus, – meg válik! – Mi Protestánsok-is váránk ez uttal egy két referendariusságot. A' Camerale külömböztetése-is 1^a Nov. fel-ál, mind Bétsbe, mind pedig Budán. Azt-is irjak nekem Bétsből, hogy Gr. Teleki Samuel Ur ellen való intselkedések most sem szűnnek meg, kivált az Erdélyből fel-menő Urak részéről, de ugyantsak erőssen ál. Sajnálom azt az Urat – azon rajta el-követett méltatlanságokért. Csak factiosus emberkék vagytok Ti. Erdélyiek! – a' régi observatio szerint Nektek, látom! ismét Német Gubernator 's Német Cancellarius kell! –

Most a' Deakságunkat kellene elő venni! Hol kezdjem?

A' *Budai Basa* már régen jött le Bétsből, mindjárt vettem belöle mihellyt Könyváros boltokba meg-jelent. A' gonosztevő pedig csak most oct. elején érkezett-le: ugyan szép, a' Materia, fordítása, papirossa, nyomtatása; – egy mást ir. Illy nyomtatással betsületet val a Magyar Deakság. Ezeket a' Julia Leveleivel együve kötöttem; a' kolosvári nyomtatványokat nem [...] ²³⁴ hozzá tenni (p. o. Az Anglus is –) otsmany nyomtatás – ég és föld. Amazokat ugy látom, szeretik. – Az Unitaria Dogmaticat és a' Protocollum folytatását köszönettel vettem ugy tetik Gr. Teleki Sámuel Ur által. Az elsőnek az árát el-felejtetik az én Barátom mely irást el-fogom várni. A Protocollumom még nem egész – még nézem a' héjjanosságát 's el-várom az Ur barátságából – A' Dietalis Articulusok finalisálását is vettem egy levélbe, – az ugyan költsönzésbe el-veszett; de már vettem mást, vagyon pesti elég, szint ugy mint Benkö Siculiaja 's az Olahok Instantiaja cum Nationis Hungarici. Hanem az Ipam emlegetett egy irást, – a' *Püspök jussáról a Gub. Consiliariushoz*, azt nem láttam, szeretném pedig. Parantsolatja szerint a Mlsgs Urnak szolottam Sos Urammal; tanatskoztunk együtt. Azt javaslottam, hogy egyszerre adja által a nyomtatványokat a' könyvárosoknak attalyába, – a' mint talám meg fogta irni.

Hát a' Magyar Társaságunk mit csinál? – Leg-is jobb ugy, vaktába neki fogni – ki segít az Isten! – Az Ur tőlem vár segítséget, – engemet társnak akar tenni. Hogy is gondolja meg azt az Ur! merő szatira volna. Én ugyan valóságos betsületemnek tartanám; de héjjaba csak szeretője vagyok ²³⁵ és tanitványa vagyok a' Magyar Nyelvnek, nem

²³⁴ <...>

²³⁵ <lehetek itt a hazába>

Mestere. Hanem ágense lehetek itt e' hazába a' Társaságnak: parantsoljanak velem: szivesen szolgálak a' mennyire tölem ki-telik: p o. verbováltatok Társokat, a' mint már egyett meg [...] ²³⁶ kell, ide 's tova, ide haza pedig gondoskodnom.

Vale et me ama!
Pr. Sándor

Utóirat Holnap kellene már Torontalba indulnom Balogh Urral, – de rettegek, olyan rossz az idő, tegnap s ma szünet nélkül havazik. – egész Siberiává válik ez az aldtott alföld Octoberi hó – halatlan-e' földön.

156. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Hrymailiv, 1791. november 10.
[Jancsó Elemér másolata]

Kedves édes Bátyám Uram!

Mű meg válánk oláh országtól, s megint régi numerusunkba bé szállánk, 24ta 8bris érkezünk rendelt quartélyunkra, külömbenn egész hat hetek alatt igen szép időnk vala az Marchirozásra, de még is az aernek oly hirtelen való változása sokakba közülünk magát ki mutatta, magam is egy kevés változást kaptam vala egészségembe, de hálá Istennek már megint el veszett vagy tántorodott egészségemet ujra meg kaptam és most ujra jó egészségem van. Régen nem kaphattam tsak egy betűt is Kedves Bátyám uramtól, ámbár Daniel Bátyámrol az ottan által Machirozo Tisztek által hallhattam szomorún hogy eö Kegyelme gyenge egészséggel vagyton, ámbár biztatom magamat hogy eddig helyre állott, melyet szivemből kívánok. De Kedves Bátyám Uram felől, a mint egyfelől igen nagy örömbbe, hallván az országba tulajdon érdemeivel szerzett Drága hírét, és hozzám botsátot könyvetsékből is ebbe meg erősítettven igen nagy örömbbe, de más felől szorgalmaztato nyughatatlanságba vagyok, hogy senki azon ott lévő Tisztek közül Kedves Bátyám uramot nem láthatta, így gondolkodvann hogy talám valami terhes nyavalya drága egészségit meg zavarta, mely hirnek hallásától engem az irgalmas egek örökké örizzenek. Az én állapotom anyiba van, hogy mivel Erdelybe az Sónál talám érdemes sok Subjectumok miatt alkalmaztatásomat nem remélhetem, Pensioval pedig ki lépni telyességgel nem akarok, tehát magamat az itt Gallitziába való Werb Betzirkhez bé adtam, az holott mostani egész Gagemmal, és szabad quartélyal biztosabbann lehetek, mint Erdelybe igyefogyott állapotomhoz képest és olyan szörnyű drága országba 200 forint pensioval, azért hogy Kedves Bátyám Uram tudhassa szándékomat mostani tartozó levelembé aláztosan jelentem. E szerint nem sok remésemem van nékem ahoz hogy valaha Kedves Bátyám uramékat személyesen tisztellhessem, de én az Isten tudja másként magamon segitteni nem tudok mert az mostani környül állások nékem többet reméllenem, sőt kérnem is nem engednek. Az jövő Mustráig, hogy ha addig élek ennek

²³⁶ [Hiányzik egy oldal.]

bé telyesedesit reméllem, addig is pedig magamrol szokásom szerint Kedves Bátyám uramékat tudositani el nem mulatom, nem is tudom én hogy van az az só dolga, ki tudja valami alavalo tisztásra és vékony fizetés mellett sok dologgal öszve köttetett számadásra lehetne alkalmaztatásom, melyet nem akarok, de itt mostani Gagémmal holtig Tiszta Characterbe betsületesen igen kevés munkával és bizodalmasan éllhetek. Ámbár már én magamat erre resolváltam, de még is felette instálom Kedves Bátyám uramot, eziránt maga atyafisagos tetszesit, és meg egyezesit méltoztasson első alkalmaztossággal nékem tudtomra adni, hiszen ha valami jobb kedves Hazámba akadna, az Természeti kötelesség is inkább engemet arra, mint erre hajtana. Az Oláh országi utozásom nékem tsak romlás vala, ebbe is meg mutatta az Nemes Regiment hozzám valo kötelességit és sziveségit midőn engemet 100 és több mértföldre, nem akkor mikor kell vala, és nékem seghitettek volna, hanem éppen akkor mikor nékem már többet nem seghitettek, fel hajhátztattak, hanem már én felette meg tanultam hálá az ur Istennek szerentsétlen lenni, igazán mondom hogy engem ezenn békességes tüérésre semmi féle ember, és semmi más könyv, hanem tsak én kis Horatiusom tanithatott meg. Boldog Isten, mi lett volna vélem, hogy ha én tsak egyszer egész Katonaságom alatt oly tetemesen mint sokak kötelességem ellen hibáztam volna, de bezzeg hibáztam az Isten ellen, nem egyszer, nem kétzer, de számlálhatatlanul, ám oda is ösztönt az oldalomba, meg tompittá leg szükségesebb organumomat, és ez által magam meg esmérésire hoza, légyen áldott szent neve érette illő nékem ezen meg hunyázkodnom, mert valósággal az Isten ujjá ez támasztotta rám halmas ellenségimet, ez tette allattam valoit felebb valoimmá, ez ezenn 4 Esztendöknek elfolyása alatt, öregségemre igen felette szükséges segedelmentől egy néhány Ezerektől el zára. De nem tsak egy áldása van az Ur Istennek, körülöttem van gondviselésinek nyilván valo jelensége, hogy szivemet, maga félelmibe, és tsendességbe meg tartya, melyet az világnak minden uraságáért valoba nem adnék. Itt felette nagy oltsóság van, az bor is nem oly drága mint máskor az szép Buzának kőbli 2R. forint, az Ros 1 R. f. az Arpa 45 xr. az Haritska is ugy, az So pedig 22 ½ xr. Azért kenyér elég van, széna is felette sok, egy szekér szénát egy forinton lehet venni, de az fa igen drága, némely helyen egy öl fa 7 Rf. az hol mi lakunk tsak 3 Rf. de ott ez előtt, tsak 1 f. 30 xr. volt, ennek oka, az hogy az Urbarium az Uraságnak az szemit fel nyitotta, és ámbár már itt is az el mult, de egynéhány Esztendeig rá tett keserves költségeket valamibe vissza akarják kapni, itt mivel minden Erdő az Uraságé. Senki aztat nem licitálhatya hanem szalmával füttetjük kementzeinket, mert ezek mind kívülrol füttetnek, s az fával pedig tsak az konyhán élünk. Az Ur Istennek oltalmában ajánlom Kedves Bátyám Uramot s maradok holtig Edes Drága Bátyám Uramnak

alázatos szolgálja
Aranka Ferencz
F. Hadnagy

157. Soós Márton – Aranka Györgynek
Pest, 1791. november 17.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Ur
 tapasztalt jo Uram!

Kolosvárról 20^{dik} 8^{bris} hozzám utasítani méltoztatott Levelét épen olly nagy tisztelettel vettem 9^{nek} 8^{dikán}, mint a' melly maga megalázásával méltoztatott irni a' Msgos Ur. A kezembe küldett Nyomtatványok dolga miképpen légyen Tiszt. T. Borosnyai Simeon Ur által küldett levelemben meg-irtam, és minthogy az akkor meg-irt mod szerint elég jól kelnek, nem tartom szükségésnek azt a modot változtatni. Hogy pedig még jobban keljenek két könyv-árusra osztottam, és mind a' kettőtől egy egy könyv Laistromot kérvén, imé küldem a' Msgs Urnak, hogy ha valemellyik tetszik az ottan fel tanáltatondok közül, tehát méltoztatik parantsolni a' Msgs Ur, és a' leg első alkalmatossággal fogok én azokkal udvarolni. A mi a' Magyar Tudos társoságot illeti, arra kérem egész alázatossággal a' Mlgs Urat, hogy, ha tsak valami mód léssen benne, akármelly kitsiny kezdettel-is kezdjék-el; mert az egész Magyar Ország, egyedül tsak Erdélytől vár valamit. A Magyar Teatromi Társaságnak mitsoda ki menetele léssen, bizonytalan; mert némelly ide valo M. Országi különös gondolkozásu Emberekkel meg-nem egyezhetvén én magamat egészen ki-hoztam közüllök, ugy mind azon által, hogy ²³⁷deulur tudom mit, és mi modon akarnak elő mozdítani. Es az e' féle bizonyos tudositásokbol inkább jövendölhetem azt, hogy semmi sem léssen belöllek, mert a' kik lettenekis volna elő mozditoji, azokis vévén eszre a' sok egymáson valo uralkodás kivánságából származott viszá vonásokat, nagyobb részén viszá huzták ígéreteket.

A feljebb említett Levelemben azt is megirtam kiknek adtam nyomtatványokat, és arrol-is a' Mlgs Ur további rendelkezését várom. A Gr. T. I. házosságárol valo két izben tett hir adását alázatosan köszönöm, és ujságban irhatom a' Mlgs Urnak, hogy maga a' Gr. irt én nékem arrol most nem régiben. Az itten folyt Synodalis gyűlés végezéseinek bizonytalan mi léssen a' gyümöltse, mert T. Sinai Ur a' maga pártján lévőket arra vette, hogy a' közönséges végezés ellen protestáljanak, mintha a' Politicosok eröltetéséből irták volna a' végezéseknek alája nevetet, és azt, a' Királynak béis adták a' Sz. Kyerarchianak (önként irám y-nyal) fel-állítása végett. Illyen a' M. Országi P. Püspökök által, a' magok tsüggendező félben lenni látszato állapotjajknak meg erössítésére törekedő titkos mesterkedések. Mi mind az-által reméljük, hogy mind ezeknek még jo végek léssen, és hogy annál erősebb léssen az Erdélyiek modja szerint fel-állitando Papok Consistoriuma, mennél több akadályt akarnak tenni, a' haszontalan kevélységgel fel-fuvalkadtak. En azomban egész alázatossággal magamat tapasztalt jo indulatjába (mert kisebb vagyok mintsem barátságát érdemelhessem) ajánlván vagyok

A Méltóságos Urnak

alázatos szolgája
 Soos Márton mk

Pesth 17^a 9^{bris}
 1791

²³⁷ [A lap sérülése miatt olvashatatlan a szó eleje.]

158. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek
Pest, 1791. november 26.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Úr,
Bizodalmas Jo Uram!

Már kezemhez küldöttének Bétsből mind a Budai Basa, mind az Ujmodi Gonosztévő, mellyeket az Ur Joakarattyának különösen köszönök. Reménylem hogy kapta már eddig az Úr a Museum iránt való uj tudositást, melly tudositásból minthogy ki hagyattanak Maros Vásárhelly és Enyed én Batsányi Uramnak javasoltam, hogy ezen helyeken is jó volna egy kis Depositoriumot a Museumnak tartani, sőt bátorkodtam azzal is biztatni a Kassaiakat, hogy reménylem, hogy Enyeden T. Benkö Ferencz Uram, M Vásárhelyen pedig vagy az Ur maga, vagy Professor Zilai Uram fogjak acceptálni az előre fizetendő Praenumeratio perceptióját és az Museum Depositoriumát: ugyan ez tehát most fő célja Levelemnek, hogy meg tudhassam azt, ha az Kassaiáknak tett Igéretemhez 's ajánlásomhoz bizhatomé? Ezek mellett álhatatóssan maradok

A Mlgos Úrnak

igaz kőteles Szolgája
Gr. Id. Ráday Gedeon mp²³⁸

Pesten 26^a 9^{br} 791

P.S. Ha nem vette volna még a' Melgos Ur a' Kassaiaktól az fellyebb említett uj tudositást a' Museum iránt, én azt T. Benkö Ferentz Uramnak levelemben accludaltam; 's úgy remenyem, hogy vagy Kassán, vagy Szebenben kaphato lesz, mert ezek Depositorium helyei a Museumra néz[ve]. Ha pedig az Urnak ottanis kapni alkalmatossága nem volna, talám talállok meg itt Pesten egy exemplárt, mellyet meg küldhessek.

[Címzés a borítékon:]

de Pest

Monsieur

Monsieur George de Aranka Assesseur

de la Table Royale en

Transylvanie

Per Clausenburg

Hermanstad

a M: Vásárhely

²³⁸ [Az aláírás Ráday kézírása.]

159. Teleki Imre – Aranka Györgynek
Hosszúfalu, 1791. december 7.
[Korabeli kézirat]

Edes kedves Barátom!

Két rendbeli leveledre válaszlok, mostan emberem menvén be, melyekben a mi ujsagokat irsz, inkább a Tabl. Praeses jo gondolkodásán bökkenek, bizony egy opinión van velem, öreg embernek nyugodni kell, melyet én soha el nem érek, mert nékem a szerentse ugy osztotta ki, hogy hottig a terhet hordozzam, s mint a számárnak a ki a sok treh alatt ki dül vége lessz, ugy nékem-is, és a külömbség tsak az ebben a világban hogy én az enyimekért számárokodom, s más a nagyra vágyo telhetetlenségéért, s én akkor végzem mikor ki dülök, s más akkor mikor láttya töbre nem mehet, vagy pedig, ki vetik, vagy a ki vettetettől fél, denique az az élet tsak számárság, néked is van már mint auctornak egy ösztönöd, mely miad önkent egy rangban teszed magad velem, már láddé, eddig számárokodtál, hogy az okosok tudosok számát szaporisd, s imé ez számár meg irigyllette 's már tudom, hogy meg tzafold, ismét azon tereh viselésre okot adott. No hát ha meg nem elégszel azzal a satisfactióval melyet érted adtam, hogy magad bajlodj vélle, ime accludalom. NB. én Schlötzernek gondolom, noha it nints fel téve, és Conert sem írta hogy ki munkaja, de gyanakszom ily okból mert visgáld meg jól, hogy az ellened valo munka kezdődik 358^{dik} levelen XVI^{dic} Staatsanzeige, 63^{dik} Heft, 39^{dik} Sectio, s ez mégyen a 372^{dik} levelen is végig. de küldöt nekem Conert ugyan ebből a Statsanzeigéből még egy darabot, 385^{dik} levéltől fogva a 416^{dik} levelig, mely így kezdődik,

A. L. Schlözers

Stats-Anzeigen Heft 64

Sect. 42 Wilde Intolleranz der khatholischen geistlichkeit in in [!] Ungarn und Siebenbürgen noch im J. 1791.

aus Siebenbürgen 27. Aug. 1791.

és így Schlotzer Uram Zeitungschreiber, itt ki tette a nevét mert ez szép munka, erdélyből ment, tudom ki is írta, el küldeném de tsak akkor mutatom meg ha látlak, s, talám veled is communicálta a ki írta mert jo barátod, amot pedig, a hol oly sületlenül, oktalanul, motskol téged és minket is, semmi argumentumidat okoskodasidat nem refutalván egyébbel motsoknál, nevét fel nem merte írni, holot nézd meg tsak, ide ragadot elől a 357^{dik} levél, ot meg tetik hogy a lengyel Klicinski neve peroraturának élében vagyon téve, ide pedig fel nem merte írni az aki ki adta ezen motskot, s nem sokára következik a Schlözertől ki adott Erdelyi irás, másik oka gyanumnak az, hogy nékem ugy jutot eszemben, hogy Te magad mondottad nékem, hogy magad küldötted fel inspecie Schlötzernek, hogy nyomtassa ki, s tölle nem nyertél approbatiot, s ime szépen ki nyilatkoztatta improbiójat, azért jelentem hogy ti mauerek, és auctorok, inkább ösmeritek egy mást, ha hadakozni készülsz ellene, ha ő ártatlan meg ne sérsd, noha én bizony szentül hiszem hogy ő az a gaz ember, de hiddel ha Conert meg mutatya az irásom eleget attam én neki, mert meg irtam hogy hazud, mert ez az munka cum approbatione ki nyomtattatott, meg irtam hogy a mely tudatlansággal teged vadol,

mintha német Országon senki se tudná a Magyarok szokását törvényét, maga alat vagia le a fát, mert inspecie ezen refutatioja mutatya ki az ő tudatlanságát, és valosággal jól gondolkoztal, hogy a Nemetek nem tudjak a mi szokasankat törvényeinket, mert a Te munkad szorol szora a Törvényben van, s ő latzik ki irvan hol és mely helyeken, olyakat ada meg tzafolni melyek a Törvényeinkbe nyilván vannak, de sokat irtam többet ket arcusnal, tzikelyenként fel vettem és neveltségessé tettem ötöt minden tzikelyben a hol teged refutalni akar, de nem refutal hanem mint egy vén asszony zufluchtját a motskolodashoz veszi, s per [...] ²³⁹ concludáltam hogy tehat ő egy haszontalan Auslander tudatlan, a ki a maga irasaval maga tudatlanságát alatson characterét el arulja, és így egy huntzsut gaz ember, már ha nyomtatásban okoson ki irod, és az ujsag irok harzára botsatod meg vallom nem bannám, de te se tennéd oda a nevedet, ha nem mint ha egy jó barátod nem szenvedhetné, s úgy írta volna jó barátya nevet, és hazaja betsületet oltalmazni, nevezetesen, melyet én is ki nem [...] ²⁴⁰ el ne felejténéd; hogy azt írja a titulusban hogy Aufrurschrift 2do midön azt írja hogy mi az a 4000^{ből} allo Nemesség a parasztság ellen, a melynek szama veghetetlen, abból meg lehet bizonyítani, hogy még ő adna alkalmatosságot a parasztságnak arra, hogy tamadást inditsion, és meg tetzik hogy maga is paraszt, de nints helyem s időm többet is írnék mit irtam nevezetesen azt is irtam, hogy Hanoveranus nem tarthatya magát meg sértetnek, mert az igaz ha portiot nem ad úgy se hibáztat, de ha portiot ad vagy fejtől vagy földjéből adja, úgy edgyik sem unger, szeretnem ha mit irsz in tracta chartan minek elotte ki botsatanád velem communicálni. ki tudja én is jól tudnék hozzá ezzel adni.

a feleségem köszöntet.

Aldjon Isten, és maradok igaz barátod G Teleki Imre
Hosszuf. 7. Xbr 791

P.S. alig ha minden marhámból ki nem fogyok, a falunkban és körül egy marha dög van.

160. Prónay Sándor – Aranka Györgynek

Almás, 1791. december 14.

[Jancsó Elemér másolata]

Kedves Baratom!

El-nem távozhatok házamtól a' nélkül hogy ne írjak akar melly keveset-is az én kedves Arankamnak, 's ne-feleljek két rendbéli drága leveleire, bár sületlenül-is, mivel ejtzaka van, hólnap reggel pedig indulok, – tele a fejem házi bajjal 's úti gonddal.

Bár előbb irtam volna! de nem akartam írni, minek előtte Pestre nem mentem 's ott valamit végeztem volna az Ur dolgába mint ama kis Commerciumba, mint pedig némelly könyvetskék kikeresésébe és az Urnak való el-küldésébe. Napról, napra, hétről

²³⁹ [A lap sérülése miatt olvashatatlan szó.]

²⁴⁰ [A lap sérülése miatt olvashatatlan szó.]

hétre haladott a' Pesti utam mind addig mig egészen el-múlt: most pedig mennem kell de másóva, 's jo mesze. – De a jó szerentse ott-is nyujtott arra alkalmatosságot, hogy jó Baratomnak szolgálhassak a' nélkül hogy Pestre menyek valamennyire ugyantsak. Tegnap vagy-is inkább ma küldöttem innen Debreczenbe az Ur számára egy kis pakétet, tsak három darabból álló:

Oratio ad proceus Hungariae, – a miről már emlékeztem, 2do *de Indole Protestantismi*, – Synodalis munka, és 3° *Freimüthige Beurtheilung des Landtages 1791* mind a három furtsa in suo genere, – de főkép amaz első gonosz Democraticum. Sajnálom, igen sajnálom hogy amaz két Jerusalemi Magyar Munkát, melyről az utolsó levelemben emlékeztem, nem tehettem melléje. Leg inkább azért mentem volna Pestre hogy meg kapjam; még nem-is láttam. Ezt Debreczenbe a' Sogoroméék Nevelőjéhez Tiszt. Sátor Uramhoz intéztem, hogy Kolosvárra Tiszt. prof. Szathmari Urhoz küldje. Kivanom hogy ez-is olly szerentsésen menyen az Ur kezébe, mint amaz kettő, a melyről a' két levélbe ad 30° oct. és 13 Nov. emlékezet vagyon. A' többi mászorra maradt; másképp nem-is tudok több küldeni valót, amaz két fen-émlétt két magyaron kívül. Én is vettem köszönettel a' 30. Oct. beri levél mellett az Oláhok Instantiaját ellenkező jegyzésekkel. Szeretném tudni mind az első, mind a' másik irojat. Ugy tetszik, egyike se bolond! – Az Erdélyi Protocollumom még nints meg egészen; az utolsó levelemben, mellyett eddig a M. Ur venni fogta, meg irtam a héjjanosságot: kérem teremtsé a M. Ur egésznek.

Ujságokkal nem igen szolgálhatok. Most vannak készülöleg az ujságok fabrikájába, Bétsbe. Az egész ország régen várja, ohajtva, a' Ministerialis változásokat, a' M. Cancelarian Zitsy, vagy Cancelarius lesz, vagy a' Judea Curiaeséget-is el veszti – azt mondják közönségesen. Tsudalatos Constellatio van most a' politicus Magyar és Bétsi egen, – a' mint észre lehet venni. G. Szapary a' Fiumei Gubernator a' Palatinus Obrister meisterré tétetett, helyébe pedig ama' jeles Refferendarius Pászthory resolváltatott; de ő nem akar menni. van-is esze! – megakarnak töle menekedni Bétsbe. Cancellariusunk ugyantsak már minden órán lesz. – A két Synodalis deputatioink már által adtak ő Felsegének a' Szent Szerzéseket; ő Felsege ellenkezőleg bánt a' kettővel. Az egyiknek minden ígért (ő Felsege) és semmit se tett, még nem-is signalta az Instantiajokat; a másiknak semmit se ígért hanem mindent tett, – az az ki adta azonnal a' Cancelláriára 's meg hagyta hogy hat nap alatt adják-bé az Opiniójokat.

Én hólnap mesze indulok a' Tót-országba Turocz varmegyebe osztalyra. Gyszba esett az egész Familiank; el-vesztettük Nagy-Anyankat, Prónay Gaborné Róth Evat 81 esztendő korába. Nagy kegyességü érdemes Aszonság vala! szegény jámbor – 's jó Anya. Imadkozni szeretnék töle tanulni, mint ollyan szép időt érni, mint magam utan anyitt hagyni. Mikor férjhez ment, a' férje szegény nagy Atyam idegen házhoz hozta: most pedig maga utan négy vagy-is ött, két két Consignatios kastélyt hagyott; kettejét eddig is a' fiai bírták, most pedig három maradt utanna, a' Turocz varmegyei Totpronai 's B. Blettniczai Joszáginkal. Szép áldas!

Hát mit tsinal a' Magyar s' a' másik Tarsasag? Talám aludni ment a' Diaetalis Articulussokkal? – rossz volna! – Hát az Ur Magyar Zsurnalja készül-e? – meg-latjuk-e az esztendő elejével, kivánom jó kezdetét. Tsak batran neki – ki segít az Ur Isten! – Most jön eszembe hogy én-is valamivel tartozom, – a' MOrszági Diaetalis Munkak Lajstro-

mával. De bánom hogy el-nem készíthettem; – kész ugyan, de nintsen le-irva, és ugy tertzik héjjanos-is. Talam az utambol-is elküldhettem. Azon leszek.

Tegnapi napot jól töltöttem; Itt vala egy Budai barátom, – *Hatvany István* – a' kiröl minap irtam. Ugyan egy furtsa Debreczeni legény, – szinte második Gesellius kivált pallérozására való nézve. Debreczenbe ment; töle küldöttem-el a' pakétot. Kérdi vala az Erdélyi Magyar Tarsasagot. Szivessen bele-ál.

De egy ujságot irok a M. Urnak, a' mely ugyan nagy Ujság lesz a' M. Ur előtt. Le-akartam irni; de jobb lesz itten Natura accludalni; – hanem visza fogom várni, mivel gyűjtöm, – igen szép ujság levél. El-hültem belé! Mikor láttam 's olvastam, – a M. Ur-is tudom tsudalni fogja 's haragudni-is; de kár vólna igen boszonzkodni, – bár goromba-is. Inkább a' jó, – das es Aussegen macht, – betsület! – Azt a' Sclözer Gesstjét²⁴¹ a' melyre magat provocálja, még meg nem kaphattam, – szerettem vólna pedig. Tsak él a N..., kutya nélkül-is, – ha nem Bétsi-is. Enek még egy más példáját-is ertem e' napokba egy Reise Buchhandlungba Haquets klerikalische politische Schriften Reisen in die J. 788 und 789 durch die daczischen Karpathen.

Erdélybe-is járt; a' Magyarokat motskolja, az Olahokat pedig védelme ala veszi, – és többi közt egy Erdélyi Uri emberrel, ösmerös jó barátommalt vólt Scenajat, első beszél-li. Egyébbként gyava munka. Fökép reank való nézve.

Az alatt-is ne talám hozzám utasítandó leveleit, tsak ide adreszirozza a M. Ur. – Az utolso levélből be olvasom a' sok vacantziat a' K. Tablan; bizonyos vagyok benne hogy az én Baratom bóldogul 's actualitásba be-lép kívánom! – ez is kívánom, jo uj esztendöt-is nekem pedig Uri barátsága folytatását, mely reménység alatt maradok

A' Meltosagos Urnak

igaz szolgája
baratja
Prónay S.

Almas D. 14 Dec. 1791

Bétsbe egy uj Zsurnal kezdődik, – Historisches politisches Journal für die K. K. ...Staten, Abba sok Magyar és ErdélyOrszági dolog van és lesz mindjárt az első kötetbe-is.

**161. Bodola Sámuel – Aranka Györgynek
Székelyudvarhely, 1791. december 20.**

[Korabeli kézirat]

Méltóságos Ur!
Jó Méltóságos Patronus Uram.

A Gymnasiumunk Könyvei számát méltoztatott a Mlgos Ur szaparittani, a fiúi szeretetnek jeles példáját, érzékeny Játékokban elő ado Munkájával, a melyet én alázatos

²⁴¹ [Inkább Heft lehetett.]

köszönettel, és nagy háládotosággal vettem, a Magyar Nyelv mivelésére tartozó elmélkedésekkel együtt. Valójában ditséretes, és igen hasznos Tárgyot tett maga eleibe a Mlgos Ur, arra fordítván egész igyekezetét, hogy Nemzeti Nyelvünk már valaha, eddig való Gyászsát le vetkezze, és ékesebb formában tündökölyék, a más ki pallerozott Nemzetek Nyelvei között: Én egész örömmel, láttam és olvastam volt annakelőtteis, a Mlgos Ur ide tartozó elmélkedéseit, s minthogy nékem parantsolni méltóztatott, azokra közönségesen, e következő meg jegyzésetskémet bátorkodom a Mlgos Ur eleibe terjeszteni: Emlitti a Mlgos Ur a többek között azt is, hogy a fővebb Oskolákba a Tudományokat jó volna Magyarul taníttani, én azt tartom, hogy Nyelvünk tőkéletessítésére ennél egy hathatosabb Utat gondolni nem lehet, mert ez által nem tsak a Tanítók készülnének el a Tudományokra tartozó dolgoknak, tisztán való elé adására, hanem egyszersmind Tanítvánnyaikotis el készítenék: sok tapasztalásokból láttam, és vészem észre mind e mái Napig is, hogy a Kolegyomokban tanulo Ifjak, az egymás között lévő barátságos társolkodásokban valamely Tudományrol, a mellyet hallanak, vagy olvasnak, Magyarul beszélni kezdenek, de beszédjeket tsak hamar Deákra kentelenitenek fordítani, mert ugy tanultak; ha Magyarul hallották vagy olvasták volna, kétség kivüül meg nem akadnának együtt való beszélgetésekben. Igaz dolog az, hogy a Magyar Nyelvnek mostani állapottyában, a Tanítóknak sokkal könnyebb Deákul mint Magyarul tanítani; de azért hogy nehezske, nem lehetetlen mostan is. Én magam ebben az Oskolai Esztendőben a Physicát Magyarul kezdettem taníttani, és mind ugy is vittem, s bizonyossa tehetem a Mlgos Urat arról, hogy nem tsak a régibb, hanem az ujab Deákjaim is reménységem felett, szép előmeneteleket mutattak ebben a Nemes tudományban: meg kell ugyan azt vallanom, hogy mivel itten sok Matematicumok fordulnak elé, ezeket többire szántszándékkal Deákul adtam elé, nem azért hogy Magyarul mind éppen lehetetlen lett volna ki tenni, hanem azért hogy mivel az ilyen szoknak Magyarul való ki tételek nintsén még meg állitva, tartottam attol, hogy én egy képpen, más pedig másképpen teszi ki. Ebből már azt hozom ki, hogy minekelötte a tanulás módja, közönségesen a Hazánkba, Magyar folyamotttyát el kezdhetné, szükség volna a Magyar Nyelvet mivelő Társaságnak a Philosophiában és Mathesisben elé forduló különösebb szókot, ugy ki tenni, hogy azzal annakutánna mindenek élhetnének, mert e mái időben a Teologia, a Philosophiával igen szorossan lévén egybe köttettette, mind addig, a míg, a Philosophia Magyar lábra nem kap, hogy a Teológiát ezen a Nyelven jó Móddal lehessen taníttani nem képzelhetem. Példát láthatunk ennek megbizonyíttására más Nemzeteknek már ki pallérozott Nyelveikben: Nézze meg akárki, hogy sokat ne emlittsek Volfnak Német Nyelven ki jött Erkölts (Moralis) Philosophiáját. Ennek a végén maga tsinált némely Német szókot, és oda fel jégyezte, utánna tévén Deákul is hogy inkább meg értsék, tudnék erre a francia régibb Auctorokbolis sok példát említteni, ha hosszason akarnám a Mlgos Urat terhelni, a mellyek mind azt taníttyák, hogy mikor az ilyen Auctorok irtanak az ők Nyelvek meg akkor nagy homáj alatt vólt, és az illyeneknek szorgalmatosága által már tsaknem egész Európában közönségesé lett, de ugy hogy elsőben a Philosophicumoknak a magok Nyelveken való ki tételében foglalatoskodtanak. En ennek, nálomnál sokkal jobban léjendő meg gondolását alázatosan ajánlom a Mlgos Urnak.

Továbbá a mely Regulakot ki adott a Mlgos, azok valósággal, mind a Magyar Nyelv gyarapítására céloznak, probát tettem én is ezek szerint és a mint a 16dik levelén a 3dik szám alatt vagyon, azon a Módon, láttam mely sok jó szokot lehessen tsinálni; de mint-hogy mindenek felett Kőlttség kellene ennek a kívánt célnak elérésére, attol lehet tartani mindenek felett, hogy ebben a részben fogyatkozás léssen, mert a mi eddig ígéletben vagyon, a meg igen kevés; azért ugy tettzik énnékem hogy jó volna ha a Mlgos Ur, bizonyos személyekre bízna holmi szép Munkáknak fordittását, és ha különös fő Méltóságok találkoznának a kik ki nyomtattatnák, még addig, a míg a Társaság fel állana, ugy tartom nem ártana, mert ha szabad ki mondanom a mit gondolok, hogy olyan fundus állíttassék fel, a millyen kellene, azt nehezen kepezem. Tehetném még ide holmikról való vélekedésemetis, de talám eddig is celomon tull mentem, ha valamit Mlgos Urnak kedve szerint találtam, azon igen őrvendek, ha pedig megbántottam, azért alázatosan engedelmet instalok; őrvendeném erőssen ha Vásárhelyhez közelebb lévén, személyesen udvarolhatnék a Mlgos Urnak mert így minden gondolataimot világosabban ki adhatnám. Most pediglen magamot továbbrais a Mlgos Ur Gratzijába alázatosan ajánlott, állandoul maradtam

a Méltóságos Ur

alázatos tisztelő Szolgája
Bodola Samuel
Professor

SzUdvarhely 20a Xbr 1791

[Címzés:] Zágoni Méltóságos Aranka György Urnak, a Felséges Királyi Méltóságos Törvényes Tábla egyik Fő Tanátsossának, mint Jó Méltóságos Patronus Uramnak alázatos tisztelettel

MVásárhelyen

162. Kászoni Kovács Dániel – Aranka Györgynek
Kászón, 1791. december 12–20.
[Korabeli kézirat]

Kászón 12^a Xbr 791

Spectabilis, ac Magnifice Dne, Domine mihi sing. collendissime!

Uri tisztelt levelét a' Mgs Urnak Kolosvárról de 4^a 7^{bris} az acclusakal egyetemben minden szivességgel el vettem. Én meg vallom: nálam a Székelyeknek régi szép élelmekről igen jeles collecták vadnak. 1mo a Regibb állapotokról régibb hiresebb nevezetes Székelyi familiákról, azoknak transmigratiojokról, és impopulatiojokról de ezekről kevés a világos documentum, hanem az oda való Népnek Nemzetsegről Nemzetsegekre maradot hagyományok, traditiojok és ez szép moralis meg egyeztetéssel mindenképpen ugy láttatik, hogy telyes hitelt érdemel, mert a combinatiok olyaténok hogy még a' világos elmékis abban meg nem botrankozhatnának 2do Nálam vadnak feles Székelyi helyiejünk régi constitutioi, 3tio nálam vadnak a' militarisatio után a Székelyeknek a

Provincialis Statussal és militarisoknak egy értelméből tett constitutiojok. 4to nálam vagyon az adózó Székelységnek a Bécsi Udvarhoz hatolt törekedése még 1747^{ben} és, e szülte volt a Német modi katonáskodást B. Buccov ur ideibe, azért sem Buccov, sem más Erdelyi Uraság nem vadoltathatik. 5ro Nalam lesznek Nemely Nevezetes Emberünknek a köz jóra tzelőző előre lató törekedései mint egy 100 punctumokban bé foglalva, s mi más egyebb apróságok. De kedves Méltóságos nagy jó Uram én valamig magam Személyesen nem udvarolhatok az Urnak addiglan ezeknek mulni, és haladnia kellekik, mivel 100 meg 100 dirib darabb papirosakon hevernék mind ezek. lészen talám szerentsém még nékem az Urnak udvarolni Kolosvárat személyesen mivel három Comissioba vagyok ki jegyezve, ha mi meg nem változtattya, akkor, mindeneket ki viszek és az Urral communicálni fogok, most is szüntelen abban fáradozok holl mit kaphatok ad praeses intentu. De én ezen nyáron és őszön sokat betegeskedtem még a lábamotis ugy annyira ell vágtam volt hogy 2 holnapokig arra nem állottam most jobban vagyok, és mindenkor telyes szolgálattyára és Tiszteletére vagyok és maradtam. adgyon Isten a' jót

a Mlgs Urnak

alázatos szolgálja
Kászoni Kovács Daniel

Kászón 20 Xbr 791

Instálom a' Mlgs Urat Méltóztasson engem tudositani há a' Bécsi Deputatio fell mehetette? kik, és mikor, mivel énis a szegény Szekelyek dolgában fogadtam hogy írni fogom Némely Uraságnak ad Locum Bécs.

163. Fábíán Dániel – Aranka Györgynek
Bécs, 1791. december 24.
[Korabeli kézirat]

Kedves Barátom!

A' mult Holnapnak 3^{dikán} nékem irott barátságos Leveledet örömmel vettem. Tsekély tehetségemet mindenkor közelebről pedig a' Mg. Kir. Táblán esett vacantiák restauratioja alkalmatosságával szolgálatodra nagy készséggel és szivességgel forditom. érdemeid pedig az itt lévő Hazánkbeli Méltóságok előttis jól esméretesek.

Közelebről esett szo egy helylen hogy vallyon azon Munkát de similtudine Constitutionis Regiae Hungariae cum Anglicana, mellynek Schlözer refutatiojára irt, Te dolgoztadé? én aszt feleltem hogy bizonyoson nem tudom de Teged meg kérdelek iránta. hogy azért bizonyost tudjak mondani tudosits ezen circumstantiarol.

A' Deputatus Urakat ad 15. februarii várjuk. én pedig vagyok hiv Barátod Fábíán Béts 24die Xbr 791.

164. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek
Alsóregmec, 1791. december 29.
[Korabeli kézirat]

Regmetz 29. Xbr. 1791.

Az Ötsém kezembe adta kedves ajándékokat; egyg úttal pedig valóságos örvendéssel beszállte-el azon szerentséjét, hogy veled múlatott. Az ajándékot egész érdeme szerint köszönöm; pompás az, nem tsak tsínos; – az Ötsém szerentséjének pedig irigyléssel örvendek. Bár én is láthatnálak valaha. Talám egykor beszéladok Semjénből B. Vese-lényi²⁴² Miklóshoz, 's ott meg foglak ölelhetni, 's szóval is megköszönhetem előttem igen betses barátságodat.

Igen szeretném tudni, mit mondassz kézírásod' béfirkálásaira. Ne vedd rossz neven, hogy Deákodat még egyszer fárasztom. Változtatásim inkábbára az ő hibáit illették. – Elj szerentsésen, édes Barátom, és tedd Barátodnak bé-állandó esztendejét is édessé néki nyujtandó szereteted által. En örök tisztelettel, barátsággal 's háládatossággal
maradok

híved Kazinczy.

Az Orthographiáról való Aufsatz több munkába kerül, mint gondoltam. Majd meg kapod azt.

165. Soós Márton – Aranka Györgynek
Pest, 1792. január 1.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Ur
tapasztalt jo Uram!

Az ujj esztendőnek fel-derülésével kötelességemnek esmérem a' Mlgs Uratis ezen tsekély rendeimmal alázatosan tisztelni, és abban sok ezer jókat kívánni egyszer's mind pedig a' következendökrölis tudositani: ti.

A magyar Teatromi Társóság itten még mostis tsak sinlödik, söt ha az ország maga nem szöll ehez a' dologhoz, ugy Pesten most ollyorság semmi sem léssen belölle, az itt valo Arandatornak pártyát foga némelly Consiliarusok mesterkedései miatt: erre valo nézve, azok közül kik régen munkálodánk annak fel állításában, hármon kívül, mind belé hagytuk a' dolgot, annyival inkább hogy magunk közöttis némelly haszontalan emberek bolondságai miatt meg-nem égyezhettünk. Az említett 3 volt társaink más városokba akarnak szerentsét próbálni, és a' végre társokat keresnek de mind a' dolognak bizonytalan ki-menetele, mind pedig az arra megkívántato költség nem léte miatt bajason mehetnek elé.

²⁴² <Farkashoz>

Az ojtózi Julia nagyobb részén már készen vagyok; de a' rendes tanulásommal való sok bajaim, 's más foglalatosságaim gátolnak annak hamar lehető el-végzésében.

A Magyar Penélopéból még 8be küldtettem vala a' Mlgs Urnak 10et, a Somlyai Rector Bakos Daniel barátom által, hogy Kolosvárra küldje valamely jó esmérőssének, a' ki a' Mlgs Urnak kézbe szolgáltatassa; az olta sem az irt barátomtól, sem mástól nem vehettem iránta tudositást; Ha, a' mint reménlem, kézhez kapta a' Mlgs Ur, kérem alázatosan, méltóztassék Mlgs Horváth Ferentz Urnak nevébe egy párt adni belőlle, én a' helyett másokkal fogok udvarolni a' Mlgs Urnak.

Az exemplárok árából mintegy 10 az az tíz Rf vagyon nállom, a' többi vagy kész pénzül vagy még exemplárba vagyon égy részén Weingand, más részén pedig Kilián Uraknál, a' kiktől a' könyveik Laistromát egy Szamos ujjvári kereskedő által a' Mlgs Urnak el-küldtettem.

Mind az Ujj modi gonosztévő, mind a' Budai Basa igen nagy kedvességbe vagyon mindenek előtt, és már sokaktól hallattam, hogy az az erdemes hazafi, a' ki illy szép munkákkal kedvelteti edes anyai nyelvünket, nem tsak Aranka hanem Arany nevet érdemel. Különösen többek közt B. Kemény Térésia, a' B. Rudnyánszky Ignázt hitvese nem győzi eléggé tsudálni, és köszönni a' Mlgs Ur nyomos farodozását, így mások-is, a' kik közül való Tkts Schvartner Márton Ur az idevaló Bibliothecarius, a' kivel a' napokban beszélgetvén az Erdélyi dolgokrol, a' többek között a' Mlgs Ur munkásságát-is igen nagy tisztelettel említette. Ha a' Mlgs Urnak úgy fog tetszeni, én ennek az erdemes Urnakis, égy Ujj modi Gonosztévővel fogok kedveskedni.

Tisztelendő P. Koppi, Dugonits, és Kovátsits Urak, igen kedvesen vették, és megkértenek, hogy neveikkel alázatosan tiszteljem Méltóságodat: Én-is magamat egész aláztatossággal tapasztalt jó indulatjába ajánlván, vagyok

A Msgs Urnak

alázatos szolgája
Soos Márton mtk

Pesth. Bold. Asz. H. 1^{so} napjan
1792

**166. Benkő József – Aranka Györgynek
Középajta, 1792. január 18.
[Korabeli kézirat]**

Méltóságos Tabulae Regiae Adessor Úr,
igen Kegyes Uram, Jóltévóm!

Mint ez előtt nem egyszer, úgy mostan is kéntelenítettém megismeréni 's vallani, a' Mlgs Úr hozzám való sokféle Kegyessége aránt nálam találató háládatlanságot: de erről előre buzgó szívvel kérem a' botsánatot. Ugyan is,

Még a' múlt Ősszel vettem vala betses Levelét a' Mlgs Úrnak, a' *Magyar Nyelv mivelő Társaságról való ujjabb Elmélkedésnek* négy Nyomtatványyaival edgyütt; melyek között edgy nekem maradt, más ment (a' rendelés szerént) T. *Osváth László*, 3dik T. *Thúri*

Sándor Király Bíró Uraknak, kik általam igen szívesen köszönik, a' 4diket a' nálam megfordultak közzül valaki lopva vitte-el: de jól tselekedte, ha igaz haszonra akarja fordítani.

Azután *November*ben vettem a' másikat, a' mellette jött Hollándiai papirosra nyomtatott *Budai Basával*, és *Újzmódi Gonosztévővel* edgyütt; melyeket én sem nem érdemlettem, sem meg nem hálálhatok: hanem a' kire bíztam megfizetését a' Mlgs Úr hozzám való sok Kegyességének, arra a' Mindenhatóra bízom búzgó szívvvel ezeknek jutalmát is. De azonban, imé tsak írásom által való háládatosságom is mely messze haladott.

A' mi már a' mentiséget illeti; ez, hogy teljességgel semmi féle M. Vásárhelyre menő alkalmatosságot nem vehettem észre mái napiglan. Azután pedig, jóllehet Udvarhelyről hozzánk jött vala, éppen Ujj Esztendőre ragadva, *Sólymosi János* Uram, igen betsületes Szabó Mester-ember (ki is Sz. Már. napkor M. Vásárhelyről a' Mlgs Úr Levelét elhozta volt), és meg-értete velem, hogy Ő Kglme által Udvarhely felé alkalmason tarthatom a' Mlgs Úrral való Levelezést: de itt létében éppen nem lehet, az Ő Kglmének tett szorgalmatos szolgálat miatt, hogy a' Mlgs Úrnak illendőül írják. Most ezeket írom

1. *A' M. Nyelv mivelő Társaságról való újabb Rajzolat* meg-betsülhetetlen elmélkedésekből áll; és nem tudom úgyan mennyire ment maga a' dolog: de a' Mlgs Úron semmi el nem múlt; és ha tökéletességre most nem mehetne is, mivel bajos dolog Erdélyben ily hamar két Társaságot fel-állítani; mindazáltal a' következő idők annak hogy jó hasznát vegyék, nem kételkedhetni felőle.

A' mi én reám néz; a' mint nekem a' Mlgs Úr parantsolt, *régi, ritka*, 's a' t, Magyar szóknak gyűjtögetések aránt; abban munkás vagyok, és bízom, hogy gyűjtésem sovány nem léssen.

2. *A' Budai Basát* minden ember szereti; és igen nagy kár is lett volna annak Magyarra nem fordíttatni: mivel ha tsupa költemény volna is, nagy gyönyörségre szolgálna; de annál is inkább ditséretes, hogy nintsen Valóság nélkül.

Az *Újzmódi Gonosztévő*hez minthogy a' tudósabb Olvasók értenek; de a' Kösségbeliek az ilyen színű dolgokhoz Nemzetünkben még nem szoktanak: azért ugyan ezek koránt sem kapnak úgy ezen, mint a' Basán; a' Tudósoknál pedig nem kissébb, ha nem nagyobb betsűjű. E' mi setét Tartományotskánkról ezen ítéleteket bátorkodám megírni.

3. Éppen nem gondolhatom, hogy a' Mlgs Úr most is nyugodalmat engedne író-tollának: de miket dolgozzék, rég nem értettem senkitől. Az Egek segítsék sokakra, Hazánk hasznáért! de azonban szemeknek kedvezzen, kiváltképpen éjjel.

A' mi engemet illet. A' ki *szegény*, a' mindenben szerentsétlen és *szegvény*. Az én a. *Imagomat (Nationis Siculicæ)* még a' múlt Juliusban kinyomtatta Hochmeister Uram: de én még sem láthattam mái napig; és úgy hiszem, hogy *de Comitii* irt Munkámat sem láthattam volna, ha a' Mlgs Úr nem kért és küldött volna edgyet Kolosvárról. Nekem előre tsekély Írásaimért szokott edgy edgy kevés pénzt Hochm. Uram, tudván erre való mindenkori szükségemet: én is osztán szegyenlem nyomtatványokat kérni; 's Jó Uraimat effélékkel nem tisztelhetem. De ezután tsak alkalomra mégyek, hogy exemplarokat is bár kevés számmal adjon, ha Munkáimat nyomtatja: nyomtatja pedig; és e' végre most dolgoztam 7. árkusra edgyet, ily név alatt: *A' Magyar és Török Nyelv mennyire edgyezzen*, 's a' t. melybe sok ritkaságokat, és edgy néhány száz szökből álló *Szótárotskát* is M. 's Törökül raktam. Már dolgozom a' *Székelyek* 1555-béli *Törvényei* körül; melyek-

hez edgynehány rendbéli *Constitutioik* is járúlnak; olyanok pedig, melyek már a' Nemzet szeme elől egészen el-tűntek volt; p.o. az 1468-béliek, melyeket különös nyomozásból a' Brassai Archivumban találtam-meg. Óh mely ritka dolgok vagynak benne!

b. *Bethlen János* Cancellarius *Históriájának Continuatioj*áról, sőt több Kézírásokról is, minémü *Jelentést* tettem, a' T. Társasághoz, Mlgs Gubernator Urunk Excjához küldvén, még a' múlt Sz. Márton napkor; meg-láthatja Mlgs Úr az ide rekesztett *Impurum*-ából (ámbátor ez is tsonka!), melynek figyelmetes megolvasását bátorokodom alázatosan ajánlani.

Máig rólla semmit nem vettem, meg-ment é? nem é? Kételkedem a' Gub. Ur Excja Bétsbe készülése miatt is, hogy ha vette, sem figyelmezhetett rea; az el-vivő alkalmatlanság miatt is, a' mely volt az Udvarhely Széki T. Unitarius Esperestől Kolosvárra küldtetett Leveleknek nem tudom mi móddal lett elküldtetéseikkel. De már irtam Mlgs Gr. Bethlen Gergely Titoknok Úr Ö Ngának, az hova a' fennebb említett *Jelentést* is megírtam – – talám ezután valamit hallok rólla.

Nálam vagynak a' sok jó Irások, még pedig nem kevesek eredetikképpen (nb. ezek között *Rosnyai Dávid Völvumenje* is Erdélynek a' Török Portával való *Correspondentiáiról*), halálommal könnyen el-veszhetnek: de ezekkel, a' Mlgs Uron kívül kevesen gondolnak úgy, a' mint kellene. $\Delta\Delta^{243}$ Én még, ha élek, sokat tehetnék; de ilyen ember, a' ki mindennapi szükölködések közzé rekesztetett, illendő segítség nélkül tsak késő lépéseket tehet. Mlgs Gróf Consil. Eszterházi Úr Ö Nga meg venné; de ily formán bajos dolog el adnom, míg élek – Magamat Gratiájába ajánlván, vagyok igaz és örökös tisztelettel

Méltóságos (Tit.) Úrnak

alázatos szolgája
Benkő József. t.k.

Közép-Ajtán 18. Jan. 1792.

$\Delta\Delta$ Levelemnek ezen jégű utolsó szakaszában van jelentés az én nyughatatlanságomról. Ha az Isten segítőkét adna nyomoruságimnak könnyebbítésére; bizony hamar sok Irásokat tökéletesen le-írva, 's jó Adnotatiokkal támogatva tétetnék közzé a' Tks Társaságnak által-adva: de tsak a' biztatás van iminnen amonnan; és nints egyéb, vagy igen kevés; igen drága pedig az idő;²⁴⁴ és a' mi jó nékem, koránt sem elég szükölve is. A' Tks Társaság, a' mennyiben tudom, szépen segíthetne: de onnan még tsak szót sem kaptam. Tudván azért a' Mlgs Úrnak mind a' T. Társaságban való tekintetes helyét, mind pedig mindenfelé való tehetségét; tsak oda panaszkok, ott zörgetek – – méltóztassék el-szenvedni, 's mint eddig, úgy tovább is naponként való böldogulásomra szokott Kegyességgel figyelmezn. Applaudáltak nékem Kolosvárról (mint Mlgs *Balia* Úr), hogy a' T. Társaságnak Tagja vagyok; de a' Mlgs Gr. Secr. Úrtól máig semmit nem tudok. Vajha a' Mlgs Urtól a' Társaknak egész Catalogussát meg-nyerhetném. Erre nyughatatlanul való várással vagyok.

²⁴³ [A lap szélén áll a jel, mely után a betoldás következik.]

²⁴⁴ <mert>

Az Erdélyi
Történeteket bé-foglaló Kéz-Iro-
Ványokat ki-adó
Tekintetes Tudós
TÁRSASÁGHOZ;

néhai
Erdélyi Cancellárius Úr,
BETLEN²⁴⁵ JÁNOS
Historiájának 1663-tól
1673' végéig Folytatásáról,
mely is 1782- és 1783-ban
el-szenvedhetetlen és számta-
lan hibákkal jött-ki Bétsben,
ezen Jelentést
alázatosan
tészi
Közép-Ajtáról
BENKŐ JOSEF t.k.

Notandum. Én ezt tisztábban, és a' dolgokatis pallérozottabban ki-írva küldöttem el.

§. I.

Kemény János Fejedelem *Bethlen János* és *Farkas* Cancellariusok, *Cserai Mihály*, és többek *Historiái*, sok tudatlanok és igen siető kalákás Deákok és mások által eddig igen sok rendben el-irattatván, és a' rosszul ejtett kéz írásból tovább tovább mind rosszabbul esvén, annyira meg romlottak, hogy már sok részekben alig, vagy nem is értethetnek.

§. II.

Betlen²⁴⁶ János *Historiájának Folytatása (Continuatioja)* is hasonló meg romlott írásban jutott ama²⁴⁷ Tudos és hasznos Papnak, *Horányi Elek* Úrnak kezére. Abbol mindazáltal ki-nyomtattatván, ezt tévé mind az Előljáró beszédbe, mind a' Munkának végére: *Menda quae in hoc Msto Lector repererit, neque Scribis neque Conferentibus, verum autographo attribuere dignetur, Cibinii 31. Julii 1771.* Hogy pedig ez az Horanyi Urhoz jutott tudósítás felette nagy hazugság légyen, valójában meg-mutatom.

§. III.

Ugyan' is, nálam vagyon a' *Betlen János* tulajdon kéz irovánnya, mely is hogy hibátlan légyen, maga magának elég bizonyosága az értelmes olvasó előtt; de ezer bizonyoságnál több a' nyomtatásban és ki-adásban esett igen tetemes vétkek ellen is. Mert a' ki-jött

²⁴⁵ [A T utáni H kihúzvva.]

²⁴⁶ [Benkő jegyzete:] Maga magát így írta, *b* nélkül.

²⁴⁷ <külömben>

egész Munkának két Részei szintén ezer lapok (*paginák*)ból állanak; már pedig az alább látható hibák *Táblájából* világosan kitetszik, hogy minden lapra esik tiz hiba: mert ha edgyen keveseb, a' máson szintén kétszer tiz, kisebb és nagyobb hiba is találtatik.

§. IV.

Találatnak pedig nevetségre, vagy is, az én érzékenységem szerént, szánásra méltó igen igen szarvas hibák, mint p.o.

<i>Hibák</i>	<i>ezek helyett</i>
Algámque	Ali Agamque
tellus ipsum satisfacere	Tellus ipsa fatiscere
meus Apaffius	Affinis meus
taxatorum delatus	Tartarorum delatus
Stolide	Polite
Communicatio	Comminatio
parvi momenti	Patriae magni momenti

és ezer *ilyenek*, mint az említett (§. III.) Táblából észre vehetni. Ide tészem ugyan, hogy mentől tovább mennek a' levelek, annál többek az hibák, és sok helyeken egész mondások hagyattak-el, és im ilyen – – – vonásokkal pótoltatnak.

§. V.

A' sok hibák közzül még el nem halgathatom, a' melyek estek valami görög szóokban, a' Ildik Résznek 122dik lapján, u.m.

ΕΤΕΚΟΤΑ ΝΟCΕCΤΟ
ΕΤCΒΑCΤΑΕΥC

És a' 125-diken

EISKOIKAVESIO
EISB & SILEO

alább pedig hasonló görög mondás egészzel el maradt.

Nó bezzeg emelkedjék és borzadjon itt minden haj szál, a' mely alatt valami kevés görög értelem vagyon! Nem vólt és nints olyan született Görög a' ki ebből valamit ért-sen. Olyan ez, mint mikor időnkben edgy értetlen Deák, a' malom könek e' szép sym-bólumát: *Terar, dum possim*; ily hibáson írta vala le: *terardó prosmi*, és osztán maga sem értvén, sidó szók gyanánt mondotta-el. Meg vallom ugyan, hogy azon Görög szókat Betlen János Ur is, mint a' ki görögül nem tanult vólt, hiba nélkül nem, mert így írta-le:

ΕΤC ΚΟΙΡΑΝΟC ΕCΤΟ
ΕΤC ΒΑCΤΑΕΥC

És

EIS KOIRANCO ESIO
EIS BASISEO

De itt más embereknek két Irásait helyhetvén maga munkájába; el-hiszem, hibás kéznek szennyét vette által: A' mit maga dolgozott, azt jól értette 's irta. Ha a' Munka újra nyomtatattik, akkor jobbithatni.

A' Deák nevek is, a' nyomtatásban, az Historia egére kiáltó vétkek sok helyeken, mint csak a' 116dik lapon: *Scovendii, Belgioatae, Darnpertaie, Bugnoii*, ezek helyett: *Schwendii, Belgiosae, Dampierii, Buquoii*.

§. VI.

De továbbá, ez a' nyomtatás, ezen Betlen Historiának egész alkotvánnya körül is hibás e' következendőkben.

1. Két *Pársokra* osztotta az egész Munkát, és mindeniket külön külön paginák szerént adta-ki; a' mely külömbségnek hire sint[s] az eredeti írásban. Sokkal nagyobb

2. Hogy 1673-ra olyan két Írást ragasztott hátul, melyek sem azon esztendőre nem határozthatnak, sem a Betlen János keze írásában (mely nálam minden tsonkaság nélkül találtatik; ugy, hogy a' végén fél levélnék több maradt tisztán) nem taláthatnak. Ugyan is, a' mi a' nyomtatás 2-dik Darabjának 460 lapján, a' 17. és 18. sorokban, így olvastatik: *Annus tandem hic infustus inter hos motus nobis valedixit*. Ezek éppen az utolsó szók Betlen János írásában, és a' mi osztán mindjárt nem hogy új Szakaszba tétetnék, de csak nagy betűkkel sem kezdetik a' nyomtatásban, ezen szokkal: *quod calamitosissimis hisce temporibus*, 's foly a' 496-dik lapig, az egészszzen más színü munka, 's kérdés, ha Betlen János irta? Ismét egészszzen más színü, 's más időre való u. m. 1658-ra, ez a' Munka, a' mely ottan kezdődik *Innocentia Transilvaniae* nevezet alatt. Igaz ugyan, hogy már ez a' Betlen János Munkája, melyben menti az Erdélyieket, és Erdélynek a' pogányok által lett pusztulását egészzen²⁴⁸ 2-dik Rákóczi Györgyre rakja; de ezt külön irta 's nyomtatta volt is-ki. A' szókbéli minden hibákat Horányi Urnak tulajdonítani nem lehet, hanem a' nyomtatónak is²⁴⁹; de már az ilyen dologbéli helytelenségekben nem lehet a' Ki²⁵⁰-adót eléggé meg-menteni.

3. Nints *Indexe*, §. VII., mely nélkül csak olyan a' könyv, mint az ház ablak nélkül. Akárkire háromolyanak a' hibák; de igaz ez, hogy ezt a' ki-adást szégyenlhetjük a' külső Nemzetektől, és igen fájlalhatjuk magunkra nézve. Mert ez a' drága Munka öszve romlott. Ugy tetszik azért, mintha a' Tekintetes TÁRSASÁGHOZ zengeni hallanám ama Virgiliusnál való szót: *Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor*, hogy ez a' Munka, mely is más Historicusunktól le nem irt időt foglal bé, újabb kinyomtatást nyerhetne. *Honnan?* Nállam vagyon a' Betlen János Ur tulajdon írása, minden tsonkaság nélkül, negyed rétbén, 357 levélen (*foliumon*), mely is 89 árkost tészzen, vászonnal bélett veres bőr táblában. Ha valaki vakmerőképpen kételkednek benne; könnyen meg-győzöttetnék annak az Urnak Erdélybe szerzte, de legbövebben az Udvarhelyszéki Leveles Házban találató törvényes Leveleiből.

El-keleé az új ki-adás a' Bétsi miatt?

Lehetetlen, hogy ne. A' tudós Europa meg szerzené, ha csak magában adódnék is ki szépen és hiba nélkül. De hogy ennek mind a' két Magyar Hazában, mind Külső Or-

²⁴⁸ <Rákóczi>

²⁴⁹ [Benkő jegyzete:] Magam is példa vagyok a' *Bethlen Farkas* Historiájának 5-dik Darabjára nézve.

²⁵⁰ <adást>

szágokban nagyobb kelete lenne, kellene válogatott ritka *Adnotatiókkal*, és a végén, *Auctarium* vagy más név alatt, eddig setétben hevert *Instrumentumokkal*, melyek belessé tennék a Könyvet.

Mind erre, mind egyéb ki-adando Munkákra nézve, hogy Magyar Országban egy vagy két helyt, ugy Bétsben is Könyv árulója lenne a t. TARSASÁGnak és a mindenfelé tudni adódnék, ez igen szükséges és haszon hajtó dolog lenne; a nyomtatásra s a t. való költés szép interessel meg-fordulna.

Hol irattatnék le? Valami Deákra, vagy hasonló íróra, a ki nem szokott typographiára imi, s régiséget olvasni, itéletem szerént nem bizhatni. Ha azért másutt nem, talám nálam jól le irattatnék; én ezt minden legkissebb hibának büntetődése alatt fogadnám. Az *Adnotatiókra* s *Auctariumokra* való készületet is meg-tellegettem.

De sokban áll nékem az a Historia; sok a terhem mostoha állapotomban; igen terhes és számos ház néppel vagyok; azért kegyesen megítéli a Tékintetes Társaság, hogy ilyen Munkához, jó okvetesél alatt, mind a kezdésre, mind a hamar végzésre segedelem kivántatik; ha nékem ezaránt méltóztatik parantsolni.

Vagynak pénzért meg-szokott Íróim, kikkel szemem előtt jól és sietve le-írnók, ha olyan rendelés lenne aránta. Én magam ugyan inkább dolgoznom az *Adnotatiókon*, melyekben, egyebek között, némely külső Irók helytelen szavait tzáfolnám tsendes betsülettel. A Tks Társaság dolga lenne az ilyen *Adnotatiókat* meg rostálni.

Ha pedig úgy fogna tetszeni, hogy a T. Társaság előre magát Betlen János Irását meg látna s vizsgálná; kész lések legottan Kolosvárra kiküldeni oly fogadott Embertől, a ki megvárná, s vissza is hozná.

§. VIII.

Én ugyan még bővebben is bátorkodom a T. Társaságnak alázatosan ki jelenteni gondolatomat; t. i. nevezetes jó *Historicussai* vóltanak Hazánknak, kik között Fogadottjai is valának régibb Fejedelmeinknek, mint *Szamosközi* Báthori Sigmondnak és Bocskainak, *Bojtinus* Bethlen Gábornak – De minekutánna a Bojtinus előtt valokat többnyire mint *Brutust*, *Simigiánust*²⁵¹, *Gyulafit*, *Gálfit*, *Borsost*, *Bánfi Gergely* darab Irását, *Enyedi Pált*, s a t. ki-irta s mintedgy öszve-olvasztotta *Bethlen Farkas*, már azokra nintsen nagy és olyan szükség, mint *Bojtinusra* s a következőkre. Azért *Bethlen Farkast* (kinek a nyomtatásban esett hibáit, és egyebeket is, edgy *Critica Dissertatio* formán meg lehetne jobbitani) talám lehetne úgy fel tenni; mintha a többek lennének *Continuatori*. És így, mivel *Bojtinus* ott kezd, mint Fejedelem *Historicussa*, az hol *Szamosközi*, s ahoz képest *Bethlen Farkas* is (a kiben él egészen *Szamosközi*, ha szintén maga betüi nagyobb részént elveszteni is) végezték: tehát a *Bojtinus* 3. Könyveit kellene leg-először nyomtatni, igen szükséges *Adnotatiókkal*²⁵², s 1629dikig való *Continuatioval* (melyben, mint minden²⁵³

²⁵¹ <Sigigiánus>[-ból javítva.]

²⁵² [Benkő jegyzete:] Úgy tetszik, hogy edgy ilyen Tudós Társaságnak kötelességében is áll, minden kézirványokat legszükségesebb *Adnotatiókkal* bocsátani ki. (a lap szélén: Mikó Ferentzből (kit én az Originálból irtam-le) *Fuchsiusból*, Fejér (Weis) Mihályból, *Kornis* Sigmondból – tovább egy sor olvashatatlán.

²⁵³ <egyéb>

Adnotatiokban is szükséges és leghasznosabb, a' *Diaetalis Articulosokat* segítségül venni) vagy is Folytatással.

Miért ezen időre a' *Continuatio*? Azért, hogy (tudtómra) erre éppen nintsen olyas Históriaja Erdélynek, sem deákul, sem magyarul. Mert *Bojtinus'* 9 Könyvei Bethlen Gábor idejére vagy teljességgel elvesztenek, vagy a' mint legfontosabban gyanithatni, tsak *delineálva* vóltanak; de soha el nem készültenek: jóllehet edgykor hallatik vala, de valóság nélkül, a' menyire végére járhattam, hogy néhai Mlgs *Cserei Farkas* Udvari Tanács Úr sok drága Gyűjteményei között találtatnának. Bojtinus után pedig nem írt²⁵⁴ más Betlen Jánosig, ki is 1629en kezdi a' maga kinyomtatott Históriaját, és 1663-dikon végzi; tsak az egy *Laskai János* rövideden a' Magyarok közül; Szászok pedig *Fuchs* és *Continuatori*. Nb. *Mikó* is valamit.

§. IX.

Úgy tetszik továbbá, hogy Böjti Gáspár után szükséges vólna a' Betlen János' régen ki-nyomtatott 4. Könyveit kiadni.

Miért? Azért, hogy 1) Igen röviden írt oly sok esztendőkre; azért jó vólna bővíteni *Adnotatiokkal* *Kemény János* Fejedelem, *Szalárdi János*, *Enyedi István*, *Weis Mihály*, 's többek Írásaiból, és *Bánffy György*, *Haller Gábor*, *Rhédei László*, *Szalárdi*, *Kálnoki István*, 's mások nevezetes napló könyveikből²⁵⁵, *Bartha Bóldisár* nyomtatott de igen ritka Históriajából 's a' t.

Mi okon ezekből? Én úgy tartom, hogy azon említett magyar nyelven való Munkák, melyeknek jobbis tsak a' két Magyar Hazákban olvastatniok, idegen nyelvekre alig vagy nem is fordittatnak soha: tehát a' külföldiekért szükséges vagy a' leg méltóbb dolgoknak summájokat *Adnotatiokba* tenni belőlök, vagy pedig mind öszve belőlök deákul edgy Munkát készíteni, főként az Idegenekért; kiknek fejkéből sok vélekedéseket ki-vernii igen szükséges vólna, melyekkel tele vagynak Hazánk, Nemzeteink, és kiváltképpen Nemesseinknek Jussaik aránt.

2) Mintedgy félnek és tsonkának tetszének a' *Continuatio*, a' 4. első Könyvek nélkül, ujonnan való nyomtatásban.

Elégyszer ki nyomtatattak ugyan azon 4. Könyvetskék, mint közelebről Betsbenis 1779ben *Daniel Georg Neugeborn* (ki is nevét fel nem tette) Szebeni jó igyekezetű ifjú ember által. De ez helyettis mind a' Tudósok meg-szerzenék az *Adnotatiokkal*, 's hátha még *Auctariummal* is betsesülendő ki-adást.

§. X.

Betlen János után mostanig ismét nintsen Históriank deákul; de lehetne készíteni 's öszve önteni Apafi Miháj Vitae Vehiculumából Gr. *Betlen Miklós*, *Gulátsi Albert* Írásaikból, és Algyógyi *Török Ferentz* Diáriumából, *Csereiből*, *Rosnyaiból* *Kollinovitsból* (ki, mint a' két következők is, a' Kurutz Világról irtanak) *Vizaknai Bricciusból*, *Dálnoki*

²⁵⁴ [Betoldva, majd kihúzva:] <olyan Históriat>

²⁵⁵ [Benkő jegyzete:] Gróf Bethlen István hajdoni Gubernátor Ur Írásában találtam ezt a szót *napló-köny(v)*.

Veres Gersonból, ifjui Mosa László, Gróf 3dik Teleki Mihály, és edgy ujjabb idő szakaszra Halmágyi²⁵⁶ István, 's némely dolgokra B. Apor Péter és Mihaltz Mihály Irásaikból.

§. XI.

De már Betlen János Históriájának hibás nyomtatású *Continuatio*jára vissza térvén; azon (nálam több levelekre való) Táblából ide tóldok edgy darabotskát, mely a' nyomtatásnak hibáit és az eredeti írásnak épségét eléggé kifogja mutatni, 's a' szörnyű romlást minden Hazánk Históriáját szeretőkkel fájlaltatni.

Következik a' TÁBLA.

Itt már t. i. a' véghetetlen hibák, melyekből néhány levelet el-küldöttem a' Mlgs Grof Secretarius Úrnak; mint az előtt Mlgs Grof Gubern. Urunk Excnak.

Toldalék a' magyar nyelven való Históriai Kézíróványokról

Valahány efféle közönségesen kezünkön forog, vagy nálam találtatik, és másutt nem, mindenre vagynak Jegyzésim, mind az Irókra, mind az Irásokra (hol az hibákat is megjegyeztem, ha találtam) nézve; melyeket rendel kész vagyok a' Tks Társasággal közölni. Vagynak olyan gyűjteményeim, melyekből némely Iróinknak életeket (melyeket is szükség a' Munkákhoz ragasztani) lehet le írni, mint p. o.

*Kemény János*ra kinek tulajdon keze irovánnya Mgs Báro 's Fő Ispán Kemény Sám. Ur ö Ngnál találtatik; meg vagyon a' tulajdon Fejedelmi kéz által maga idejéig le irt Kemény genealogia nyomtatásban.

A' Fejedelmi Levelek, melyek által

- a. Fogarasi Fő Kapitánynak,
- b. Fejérvármegyei Fő Ispánnak,
- c. Udvari Fő Hop-Mesternek,
- d. Nagyságosnak (*Magnificus*nak), a' régi mód szerént, – tétetett.

3. Lengyel Országi két Levelei szép *Diplomák* (originálokból), melyek által a' Lengyel Nemesség közzé-fogadtatott.

4. Krimi fogságból való igen nevezetes Levelei, ottan készült egyéb írásai, sok darabokban, melyek a' foglyok dolgait és azt az időt igen világosítják.

Többeket is számlálhatnék.

Parantsolhat nékem a' Tks Társaság a' Brassai Postán, és ha a' szándékok tudtomra lesznek, azután más utat is találhatni, magam is mutathatok ottan ottan alkalmatosságot.

A' tőlem ajánlott dolgok sokak; az én napjaim fogyanak; sok írásaim olyak; melyekkel holtom után más vagy nem vagy bajoson bánhatik. Jó azért a' sietés.

Botsánatért könyörgök alázatosan, hogy el-vivő alkalmatosság adván elé magát, ezen Jelentést tisztábban le nem írhatom.

²⁵⁶ <Mihály>

Fő Méltóságu Groff K. Gubernator Ur,
Kegyelmes Uram, Jóltévőm!²⁵⁷

Excellentiád meghálálhatatlan nagy kegyelmességű válasza által bátoritván küldöm a' *Betlen János* Kéz Iroványáról a' Tekintetes Társasághoz intézett alázatos Jelen-tésemet; ezt Excellentiád Kegyelmebe buzgó könyörgéssel ajánlván: hogy, ha lehetsé- ges én a' közönségnek szolgálhassak, 's arra magamnak segedelmet nyerjek!

Az Erdélyi Három Nemzet *Uniójáról* való Munkámat pedig, minekutánna ujonnan le-irattatik, maga egész valóságában kívánom Excellentiádhoz fel-botsátani, mint a' ki nagy bizodalommal és mélységes tisztelettel vagyok

Excellentiádnak

legalázatosabb és méltatlanabb
szólgája Benkő Josef t.k. a

K.Ajtán, Sz. András Hav. 11-dikén 1791.

Méltóságos Z. Aranka György Tabulae Regiae Adessor Urhoz való Jegyzés

Több Kézírások is vagynak nálam az Erdélyi Dolgokra azoknál, melyeket ez előtt, a' Diaeta alkalmatosságával, tsak fűtőlag feladni tudtam vala. Ilyenek: *Hirscher*, Fekete- halmi tudós Pap (a' 16-dik seculumra) Diariuma, vagy minek nevezzem, mely is nálam eredetikképpen vagyon. Filstick Brassai Rector sok árkusokból álló *Historiája*: mely mindazáltal tsak excerptálást érdemlene; mint szintén más némely Írások is, melyek a' *Magyar Kurirban* emlékezetbe jöttek.

167. Seelmann Károly – Aranka Györgynek
Gyulafehérvár, 1792. január 30.
[Korabeli kézirat]

Kfvár 30^a January 792

Méltóságos Kiralyi Tábla Törvény-Birája,
Drága Méltóságos Uram!

A' Méltóságos Urnak sub 25^a X^{br} 791. és 15^a Jan 792 meg jegyzett két rendbéli nagy- ra betsüendő Uri leveleit, az elsőt ugyan 27^a a' másodikat pedig e' mái napon egész tisztelettel vettem, magamis tsudáltam illy' hosszas tévelygéseket; de tsak ugyan meg- esett. Az elsővel vettem tsekély fordításom mellet tenni Méltóztatott Bölts Jegyzéseit, a' melly mellet nem kimillet fáradságát mély alázatossággal köszönöm. Bár valahára hatá- roztatnék meg a' Magyar nyelv, mert a' mint a' Méltóságos Uris tapasztalhatta a' mosta- ni ujj Könyvek (kiváltképpen a' Magyar Országiak) meg meg annyi Gramatikát, és különböző Orthographiát foglalnak magokban. Az *Újj módi Gonosztévőt* valójában érzékenységgel olvastam, a' Táragnak választását, és a' réája tett Betses munkát nagyobb-

²⁵⁷ [A kiadott levelezésből ez a rész hiányzik.]

ra betsülöm, hogy sem azt ki-magyarázhassom; Az Isten hosszabbitsa a' Méltóságos Urnak életét, és adjon erőt, egészséget több Tárgyoknak-is ki-dolgozásokra. Hogy ha volnának még a' Méltóságos Urnál a' *Julia levelei*, és a' *Napnak négy részei a' Városba* ugy nevezett nyomtatványokból, alázatosan instálok, Méltóztassék ezekből engemet Kegyesen részesíteni, hogy ezen Kintsekkkel Könyveimet gazdagíthassom. A' Vitéz Rendeokról irt munkámat most éppen tisztában írom; bátorkodom a' Méltóságos Urat alázatosan meg-keresni, mérészelyeké azont Elő-adás végett által küldeni? a' munka nagyotska mert alig ha 60. árkusokra nem mégyen, ohajtanám pedig ez irántis a' Méltóságos Urnak Bölts Itéletét venni. Aki mély tisztelettel maradtam

A' Méltóságos Urnak

alázatos leg kisebb szolgája
Seelmann Károly mpa

**168. Aranka György – Teleki Imrének
Marosvásárhely, 1792. február 1.
[Korabeli kézirat]**

MVásárhelly 1 Febr 1792.

Kegyes Méltóságos Grof Ur!

Nacsád Kegyes Levelét volt szerentsém örömmel tisztelni. Ugy látom belöle hogy Nacságtok csak Hosszufalván Fársángolnak és Báloznak: nálunk pedig Pál napjával bé álla a' derék Fársáng. Katona Gr. Bethlen Gergelyné és Gr. Kendefiné bé jövének, Gr. Kendefiné ada asztalt Pál napján és estve egy nagy Bált. Ö Exljais ada azután két ebédet; edjet vasárnap az idegeneknek, mást tegnap a' Tábla fiainak. Gr. Bethlen Sándor Uris itt van Karácson utántól fogva, a' Grofnét curállyák. A' fő Tisztünk Gr. Toldalagi Ferencz Ur elhozá a' szép és jo Grofnéját Henter Istvánnét; Bethlen Farkasis megházasodék Szebenben, de még nem jött ide azolta; Miko Károly bé jöve feleségestöl 's tegnap bé esküvék Collegámnak; a' szegény Kemény Ignátzis olyan czéllal jött; 's itt nem messze ki szálván szekeréből a' mint gyalog jött meg sikamodott, el esett a' jégen, 's a' váll peretze ki ment helyéből, most gyógyítyák. Ö Exlja beteges lévén, mind Gr. Haller Sigmond Ur prejudéal; Csernátóni Itelő Mester, Donát Antal 's Balia Sámuel Urak referálnak; két actualis Assor vagyon Teleki Mihály 's Nemes Ferencz. Ajánlom magamat Nacsád Kegyességében és vagyok

Nacsádnak

Alázatos szolg.
Aranka György

169. Kenderesi Mihály – Aranka Györgynek
Déva, 1792. február 1.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Ur!

Én két Rendbeli Leveleit tisztelettel vettem, hogy azokra eddig nem válaszolhattam nem az én akaratomon mult el, de minthogy tudom hogy magam mentségemmel csak terhíre lennék most el halgatom. A Praenumeratiot a Varmegyén, minekutánna a Rendeknek szollo Levelet fel olvastam volna proponáltam, és örömmel fogadván meg azon Session mindgyárt maga Baro Josika Antal Ur Ö Nagysága a Collectorságot magára vette 's bizonyos Summa Pénz gyült a többi Neveiket fel irták. Minthogy ez a Mlgos Ur méltoztatott magára vállalni én ugy gondoltam hogy én nékem erre több gondom nem lehet. Méltoztassék a Mlgos Ur irni Mlgs Baro Josika Urnak hogy az egyben gyült Pénzt szolgaltassa kezében és azoknak Neveiket a kik prenumeráltak és még ki nem fizették által kérvén nékem el küldeni hogy azt is fel küldhessem és ha lehet másokkalis prenumeraltassak. Továbbá magamat tapasztalt szivességében ajánlván vagyok
a Mlgos Urnak

alázatos szolgája
Kenderesi Mihály mp

Devae, 1a Febr. 1792.

[Címzés a borítékon:]
Méltóságos Zágoni
Aranka György
Urnak, nékem Jo
Mlgos Uramnak
Maros Vásárhely

170. Kászoni Kovács Dániel – Aranka Györgynek
Kászon, 1792. február 8.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Ur
Kedves drága Nagy jó Uram.

A' Méltóságos Urnak erántam viseltetett Szivességét igenis nagyra magyarázom. én, ell vettem már 3. rend béli tudositásait a Mlgos Urnak, de meg valloom hogy énis nem henyélettem, már én nálám a' Székely Nemzetünkről régibb, középi idő béli és recensebb collecták, ugy az egész Erdélyt 's annak jóvendő boldogulását néző collecták oly feleskék, hogy azokból egy egész tomuska lészen idővel, és mennél hamaréb. kár is volna ezen collectatskákot dimembrálni én ha Isten ki viszen a rendelt Comissiok folytatására (mivel énis 3. rész Comissioba valék deputálva a' Nemes Országtól) én mindeneket ki vi-

szek, a' Mlgos ur maga okos itéleti, és szép folyo pennája azokat egybe mersékeli, ki adgya, és a' Világ eleibe fogja bocsátani, én ugyis a félékre nem erkezem, elég leszen nékem az én örök emlékezetemre, ha én felőlemis meg fog emlékezni a' Mlgos ur, handóságot nem érdemlő írásaiban. ha az alattis meg hálnék, pecsét alatt testamentumomban hagyom nem másnak hanem a' Mlgos Urnak az én Székely Országi collectátskáimot, mint leg kedvesebb Nagy jó Uramnak, és Szekely uri atyámfiának, kértek ugyan e féléket másokis töllem, mint Kolosvári Doctor Gyarmati ur, és többek, de a' Méltóságos Urhoz ell vagyok kötelezve, én töllem az olyaténokat a' Mlgos Ur előtt egy jottátis ki nem kaphat egyis közüllők, mostis keresetben vagyok irok, irkálók minden felé, de még én nálam semminek leg kússebb combinatioja nintsen, tsak a' sok külömböző hiteles, és respective minden hitelre méltó gyűlevész tanálmány és collectak. meg vallom vadnak olyanokis, melyek igen regiek és további dibatérozást meg kívánnak, ha helyesecskék, és ugy nézem talán szepecskékis lesznek, melyeket a' 18^{adik} Szekulumban végre fognak világoságra hozni. adgya Isten nem más hanem a' Mlgos Ur leg érdemeobb az ilyen pontokban pennaj²⁵⁸ Én Mlgos uram tsak gyűtögetek minden combinatio nélkült, mert nékem annyi ittenis a' sok haszontalan correspondentiam, hogy alig vagyok azokrais elég, így ezek penig nagyobára particulariusak. Ohajtottam ezen kevés és tsekély tudositasomal a Mlgos urnak udvarolni, ki minden érdemlet tökéletes tisztelettel vagyok

a Mlgos Urnak

Igaz és alázatos Szolgaja
Kaszoni Kovács Daniel

Kászón 8va Febr.
1792

171. Soós Márton – Aranka Györgynek
Pest, 1792. február 20.
[Korabeli kézirat]

Pesth. 20^{dik} Febr. 1792

Méltóságos Ur
különösen tisztelendő jo Uram!

Egy néhány nevezetes, és meg-jegyzésre méltó történet adván elő magát, kötelességemnek esmérem azokat a' Mlgos Urnakis tudtára adni: mellyekis a' következendők:

1^{ső} Bold. Asz. Hnak 27^{dik}kei a' Török Követnek itt léte alkalmosságával, égy Gyulai Regementjébe szolgáló köz legény, a' ki ez előtt égy néhány esztendőkkkel el-fogattatván, a' Muhamed vallását Keresztyén vallással tserélte vala-fel, most eszébe jutván hogy jo alkalmossága volna, hazájába vissza menni, bé lopja magát a' Fejér hajonál mulato Követ embereihez, és szándékát meg-jelentvén, mindjárt meg-beretváltatják, és egészen fel-öltöztetik Törökösön: 28^{dik}ba eszre vészik a' Regementnél hogy égy hijjával vagynak,

²⁵⁸ [Szakadt a lap miatt hiányoznak betűk.]

's addig nyomozzák mig rá akadnak; leg-ottan tehát küldenek a' követhoz, és kériek viszá, de amaz háromszori követségekreis ki nem adja, hurré tészik Herczeg Koburgnak, ez azt izeni Gralis Davidovits által, hogy ha szép szerint ki-nem bortsátja tehát mindjárt szol-gálotjára fog lenni az egész Garnizon Regimentel, melly egy néhány ezerből álló. Ezen izenetet a' Követ sem vévén tréfára, azt izené viszá, hogy a' kötés szerint, valamint ök viszá adták minden rabjainkat, ugy miis tartozunk nékiek a' magok embereiket viszá bortsáttani[.] Utoljára tsak ugyan arra ment ki a' dolog, hogy a' Katonától meg kérdezek, ha valóságos kedve volna é régi vallására 's hazájába viszá térni, amaz egész készséggel igenist felele, és igr egy egyezének-meg, hogy a' Török köntös helyett adják rá az elébbi katonai köntössét, és igr menyjen-el a' Törökkel égyütt Bétsbe, a' hol az egész dolgot vég képen el fogják igazítani.

II^{dik} Ugyan azon alkalmatossággal négy ifju ti. *Gódor*, égy itt lako Gralisnak az öttse, *Böti*, Consiliarius Bötinek a fia, *Hornyik*, égy szabo fia, de a' ki az Architecturába, és mai Ingeineursegre tartozo tudományokba igen jártos, és *Muslai Imreh* a' Nograd Vmegyei Vice Ispány, igen jeles elméjü, és jo tanulásu fia, titkon a' Török követtel megégyeznek, hogy az ö segítsége által hozzájok által mehessenek. Ezen Honapnak 2^{dik} hetében a' Prussustol jövő Török követ itt keresztül menvén, annál-is meg-jelentek, és kétség kívül avalis egyet értvén 13^{dikén} ezen Hnak estvéli 7 órakor posta szekérre ülének, és el-lo-dulának nagy sebességgel. Másnap eszre vészik, hogy a nevezett ifjak sem Budán sem Pesten nem tanáltnak, nyomozni kezdik minden felé, azomba meg tanálják a' Muslai Levelétis mellyet a' maga asztala fiába hagyatt maga után, de minthogy azis ugy vala alkalmaztatva hogy ne tudhassák merre mentenek, tehát az egész kedd-is tsak az után-nok valo tudakozódásba telék-el. 15^{dikén} az az szeredán minden felé stafétát bortsátottak utánnak, de még mind eddig semmit sem hallhatunk egyebet rollok, hanem hogy bizonyoson Péter-várod felé mentenek, és az utánnok küldett staféta előtt, mindenütt 24 órával jártanak, ugy hogy semmi reménység nem lehet azoknak el-érések iránt.

III^{dik} A mult Holnap végen történt, hogy Irsán (Pesth Vmegyéhez tartozo falu, Pilis mellett) a' földes Asszonyok irigy szemmel nézték sokáig, hogy az ott valo Arendansnak felesége (a' ki egyéb aránt Nemes Léány vala születésére nézve) pompásobban járna mint a' többi, söt még széket-is külön, zár alatt tart magának a' Templomba. Utoljára nem türhetven tovább, egybe egyeznek ellene, és midön Vasárnap haza felé menne a' Plébánussal égyütt, a' kit ebédre hívott vala, az út közepén rá rohannak nagy sebességgel az Asszonyságok, tépni nyuzni kezdik, a' köntösét minden irgalom nélkül el-szaggatják, a' haját el-nyirik, 's magát-is meg szürkálják az ollokkal[.] A Plébánus akarja vala szegényt védelmezni, erre nézve meg bosszankodnak a' Tkts Asszonyok rája-is, meg ragadják, és az övit el-vágják. Az Esperest épen akor a' faluba lévén, oda szalad, tsendesíteni akarja, és protestál ellenek: amazok erre is rá rohannak, és a' szép veres övit ketté metszik. A szegény Arendansné ez alatt rést tanálván, meg-szalad, utánna a' többi, üzöbe vészik, de ama szerentsétlen az udvarára bé szalad[.] Igy el-szalasztván a' vadat, nagy bosszankodással a' Templom felé indulnak, oda bé rontanak, az Arendansné székét ki hozzák, 's addig verik a' Templom falához mig széjjel romlik. Az egész dolgot, a' minapi Vármegye gyüülésen olvasák fel e képen és mindjárt investigatiot rendelének iránta.

A mi Teatromunkon még mind tsak Németül foly a' Játék, a' Magyarnek már hire sints, ha tsak ezután valahogy más képpen nem fordul a' világ. Filep és Turotzi Urak

még meg nem érkeztek Pesthre, hireket sem hallottuk régtől fogva, holott pedig már négy hét mulva kezdődik az ugy nevezett semestrare examen. Az egész fárságon alig láttunk havat egész 17kig, ekor el kezdé és két nap szünetlen hullott, most már szünetlen olvad, és neveli az időnek alkalmatlanságát, de a' bálokban valo vigasságnak tsak ugyan nints semmi akadályára. En magamat továbbrais a' Msgs Ur tapasztalt jo indulatjába ajánlván, vagyok

A Mlgs Urnak

alázatos szolgája
Soos Márton mtk

NB. A Déák Ujjság dolgát hiba nélkül el-igazitottam mihelyt a' Msgs Ur minapi Levelét vettem.²⁵⁹

172. Palm Jozefa – Aranka Györgynek
Kolozsvár, 1792. február 22.
[Korabeli kézirat]

Clausenburg den 22ten februari 1792

Wohlgebohrner, besonders werther Herr von Aranka;

Sie werden mich bisher eines Leichtsinnes oder einer Vergessenheit beschuldigt haben, daß ich so lange mit der Erfüllung des Versprechens gezaudert habe, alle Vierteljahre 25f als eines kleines Beitrag zu der Cassa der Magyar Nyelv mivelö Társaság zu erlegen; indem ich bereits mit Anfangs November diese Summa hätte entrichten sollen. Ich gestehe aber dasz es nur der Mangel der Gelegenheit war welcher mich verhinderte meiner Zusage genug zu thun. Ich ergreife nun die erste welche sich mir zu diesem Ende darbietet, indem ich Sie zur Erhebung dieser ersten 25 f an die Gräfin *Bethlen Sándorinn* anweist, welche mir eben so viel zu thun hätte und welche ich untereinstens schriftlich ersuche *Ihnen* dieses Geld zu geben... Da mir aber die künftigen Zahlungen leichter wären in Wien zu erlegen, so ersuche ich Sie, mein werthester Herr von Aranka mir zu wissen zu machen, *an wen* ich könnte dieses Geld in Wien in Ihren Nahmen ausfolgen lassen? Übrigens habe ich die Ehre mit aller Hochachtung zu verbleiben

Euer Wohlgebohren

gehorsame Dienerinn
Bánffi geb. Palm

²⁵⁹ [Az oldal tetején Aranka írásával:] Schlözers Staats Anzeigen; Wekelius Chronologen; Klopstoks Republik der Gelehrten.

[Címzés a borítékon:]
 Á Monsieur
 Monsieur George Aranka de Zágón,
 Assessur á la Table Royale Judiciare
 De S. M. Impf. Et Roy.
 Á
 MVásárhely

173. Seelmann Károly – Aranka Györgynek
Gyulafehérvár, 1792. február 25.
[Korabeli kézirat]

Károlyfvár 25. Feb 792

Méltóságos Királyi Tábla Törvény Birája,
 Drága Méltóságos Uram!

A' Méltóságos Urhoz, e' foljo Esztendőben Bold. Asszony Havának 30^{dik} Napján botsátani bátorkodott levelemnek vételéről midőn nem kételkedném, ujjabb irással alkalmatlankodni mérészlek, melyre egy nevetlen Jó Barátomnak kérése, és a' Köz Jónak elő-mozdítása unszolnak.

Ez a' Jó Barátom (a' ki nevét fátyol alatt tartattni kíványa) ennek előtte mint egy két Esztendőkkel, az akkori ugy nevezett *Bétsi Hadi Történetek'* most *M. Hirmondó* Társaságának ezen Symbolum alatt: *Vis unita Fortior* egy általa készült Magyar Grammatikát küldött Bétsbe, mely most, az onnan érkezett tudositás szerént az Erdélyi Magyar Nyelv-mivelő Érdemes Társaságnál volna Elő-adás végett; mivel pedig ennek miben létéről semmi bizonyost nem tud, és két helljeken annak utánna utánna [!] észre vett hibáit meg jobbitani ohajtaná, kéreti én általam a' Méltóságos Urat, méltóztassék az említett *Symbolum* alatt lévő, 's petsét alá titkolt nevü Grammatikát kezemhez küldeni, hogy így hibáit meg-jobbitván, azonnal én általam ujra a' Méltóságos Urnak vissza küldhesse. Egyszersmind kéreti, Méltóztassék igen rövideden meg-irni: hogy a' sokszor említett munkája iránt minő ítélet légyen? hogy a' hoz képpest a' tisztában valo íráshoz foghasson. Én részemről a' meg jegyzett utolso *sub 30a January* irt aláztatos levelemre midőn Kegyes Válasszát várnám, mély Tisztelettel maradtam

A' Méltóságos Urnak

leg kisebb szolgája
 Seelmann Károly mp.²⁶⁰

²⁶⁰ [A levél hátoldalán Aranka feljegyzései.]

174. Batsányi János – Aranka Györgynek
Kassa, 1792. február 26.
[Korabeli kézirat]

Kassa, 26. Febr. 792

Méltóságos Úr!
 Nagy-érdemű Barátom Uram!

Cserey Úrtól tudakozódtam már a' minap, hol légyen kedves Barátom Uram; nem tudván mire vélni hosszas hallgatását. Felette nagyon sajnálom, hogy el-veszett a' hozzám útasított levél. Én sem ezt, sem az Előre-fizető Urak' betses neveiket nem vettem. Azt pedig bizonyosan tudom, hogy, ha Kassára érkezett volna, kezemhez adták volna.

Kedves Barátom Uramnak, mint minden más érd. Elő-fizető Uraknak, már ezen holnapnak elején meg-küldöttem a' nyomtatványokat, *Kolosvárra*. Imhol ismét küldök; lehet talán valakit vevőnek találni reá, ha már a' másik-is kézhez jött volna. A' többit-is imitt küldöm, hogy kedves Barátom Uram maga adván kinek kinek kezeihez, a' pénzt annál előbb 's bizonyosabban bé-szedhesse, 's postára²⁶¹ adhassa; a' mire bizodalmasan kérem-is, mint-hogy nagy költségeink vagynak.

Kazintzi Úrnak Messiasáról azt mondhatom, hogy még nem jött-ki, 's nem-is tudom, hol fog, és mikor, nyomtatatni. Ezelőtt egynehány héttel kéz-írásban küldötte hozzám, olylly kéréssel, hogy öszve-vetvén fordítottását az eredeti munkával, jegyezzem-ki néki heánosságait. De több okokra nézve, tellyességgel nem vállaltam magamra az Aristarchusi hivatalt.

Örvendek, hogy készülget az Erdélyi M. Társaság' első darabja. Vajha már hová hamarább ki-jőne. Az *esdeklő panasz* benne van már a' Museumban-is. Ezt a' *Hatos Jám bust* küldöm tehát helyette. Ha tetszik, belé lehet tenni. Egyedül arra kérem, kedves Barátom Uramat, hogy a' Typographus' vagy Corrector' hibájira egy kis vigyázással lenni méltóztassék, mint-hogy ottan igen hibásan szoktak nyomtatni. – A' *Töredék*²⁶² tsak olvasni való. Nem kell senki' kezébe adni, hogy kárát ne vallyuk. Hamis az ember, míg eleven. *Olvasva közleni* lehet azonban, jó emberekkel, ²⁶³ kik²⁶⁴ magyar érzéssel 's ésszel birnak.

Magamat további barátságába 's szíves jó akarattyába ajánlván, vagyok
 Kedves Barátom Uramnak

alázatos szolgája 's baráttya
 Batsányi

Dániel István Úrra nem emlékezem. Azonban hozzám való szívességét igen nagyra betsülöm.

NB. Ezen Tót Országban nem sok Praenumeránst kaphatni. Tsak hárman vagyunk: *Én, Szabó Dávid,* és *Dudási Minorita*. Méltóztassék a' pénzt az enyimből lefogni, 's a' darabokat egyenesen hozzám útasítani.

NB NB. Hogy tetszik a' Museum?

²⁶¹ [A szóban a Po tintával megvastagítva.]

²⁶² <et>

²⁶³ <a>

²⁶⁴ <a>

175. Benkő József – Aranka Györgynek
Középajta, 1792. február 28. – március 3.
 [Korabeli kézirat]

Méltóságos
 Zágoni ARANKA GYÖRGY Úrhoz,
 az Erdélyi Mlgs Királyi Tábla nagy Érdemű 's Tudos-
 mányu Adessorához, mint választott Kegyes Urához.

Közép-Ajtáról 28. Febr. 1792.
 Benkő József. t.k.

A' közelebb múlt Hónapnak közepe tájatt írtam Mlgs Úrhoz edgy Levelemet, melybe tettem bizonyos *Jelentésem*et is; oly véggel, hogy Udvarhelyi igen betsületes Szabó *Sólymosi János* Ö Kglmének küldje, a' M. Vásárhelyre utasítás végett: de tsak innen Udvarhelyig való küldését is fel nem találhattam, a' felettebb való sáros út miatt, mely az embereket útazni nem engedi: Már most jobbúlván az utak; reménylem, hogy vagy oda, vagy M. Vásárhelyig tsak adatik valami alkalmatosság: azért írom ezt, hogy eleve készen légyen. De, mit használok véle, holott ez tsak nem egészen kérésből és könyörögsből áll, u.m.

1. T. *Kazintzy Ferentz* Úr, ma minémű Hivatalban és Titulussal van; hol (Kassáné?) lakik? Nem adott é ki valamit újjonnan?

2. *Kovachich* Úr – állithata é *Társaság*ot, szép *Projectuma* által? melyet vettem a' Mlgs Úr közben járása által.

3. Hát *Magyar Nyelv mivelő Társaság* állá é fel, 's jó móddal é M. Országon? A' mi az Erdélyi ilyen fel-állandó *Társaság*ot illeti; ha a' Mlgs Úr messze intéző tudós Elmélkedése szerént ez fel nem állhatna hamar: valyon nem lehetne é, hogy ennek tárgyát is magáé-vá tenné a' Kéz íróványokat ki-adó Erdélyi T. Tudós *Társaság*? Kivált; hogy a' Mlgs Úr Elmélkedésében is vagynak olyanok, melyek a' mint a' már fel-állott *Társaság*ot, úgy a' fel-állandó M. Ny. m. *Társaság*ot is edgyaránt illethetnék.

4. Ennek az Erdélyi *Kézírások*at ki-adni szándékozó T. *Társaság*nak kik a' Tagjai? Ez a' *Catalogus*ból kitetszenék. Vagynak é, a' *Rajzolat* szerént, fizetésért munkálódók?

5. Edgy *Piaseciust*, melyért az Arannyat Mlgs Úr tavaly előre megküldötte vala, ki-küldöttem Kolosvárra. Még vagyon edgy; valyon ezért is az Arannyat nem nyerhetném é el? Én sokért el nem adnám ezt az igen ritka 's mindenféle nagy árú *Könyvet*; ha belőle a' magam tzelomra valókat jó móddal ki nem szedtem volna. Régen kérettettem vólt, hogy szerzenék a' M. Vás. Colleg. *Bibliot.* számára.

6. *Barta Böldisár*nak, ki is, a' mint *Kölesérinek*, hajdoni Debretzeni Papnak edgy *Munkájából* kitanúltam, Debretzeni *Senator* vólt, régen ki-nyomtattatott *Históriájáról*, a' mely már felette ritkává lett; még régen írtam vólt Kolosvárra Mlgs Úrnak: ugyan nem lehet é még valahol találni, melyből a' nálam valónak (T. *Doctor Pataki Úr*é) hi-jánosságai kipótoltathatnának? Sok szép dolog van benne (vagy is sok keserűség) II. Rákóczi 's Bartsai *Fejedelmek* idejére. Debretzenben nyomtatták; azért leginkább annak környékében kereshetni. Nagy kár lenne meg nem kapnunk.

7. N. Ernyén még alkalmas számmal vagynak *Szombatosok*; valyon oly közelről ezeket nem irattathatná é le Házanként, gyermekeik nevek – szerént? mint én tselekedtem nem igen rég a' Bözöd Újfalusiakkal. Erről a' *Sectáról* oly szép dolgok vagynak nálam, hogy a' nyomtatást valóban meg érdemelnék.

8. *Husztai Ó és Újj Daciája* ki-jött Bétsben; valyon pénzel nem találhatnók é már meg M. Vásárhelyen? Ezen kérdésekre, ha mikor mód lészen, könyörgök Mlgs Urnak, felelni méltóztassék.

Jelentem pedig ezeket.

a. *Bojtinus* Historiájának ki-adására, hogy az Erdélyi Tudós T. Társaság számot tartson, nem szükséges: mert az egyébűtt, az eredetiből igazán leírva, 's *Adnotatiokkal* és *Auctariummal* felkészítve, világra jó nem sokára.

b. *Haller Gábor* Diariuma igen sok szép nevezetes dolgokat foglal magában; nálam állott az Original; én tudom Haller Gábornak, annak a' Nagy és tudós Fő Embernek életét; nálam van az az Historia is, melyben bővön megíratik (több emlékezetes dolgokkal edgyűtt), hogy ölette-meg a' Török Érsek-Újvár alatt. Ha találatnék olyan *Tit. Haller* Méltóság, a' ki ennek az igen nevezetes Fő Embernek igaz emlékezetét, a' mint érdemli, kívánna fel támasztani, általam két Hét alatt ki-készűlne, tsak valami segedelemlenne rea. Alázatosan kérem azért, hogy ha – – találkozása lenne; méltóztatnék ezt a' jó dolgot ajánlani, azon Ngs Familiának 's Hazánk Historiájának diszéért.

c. A' Mlgs Úr Skatulyája vagy Ládátskája, melyet még Udvarhelyen tsináltatott vala, menyi ideje, hogy nálam hever. Valyon, alkalmatosság adatván, mit küldjek benne?

d. B. *Mikó Ferentz* Historiáját kellene, majd más Munkák előtt, világra botsítani a' T. Társaságnak. E' pedig hol találatik igazán? Mindenfelé szélyel hibáson irattatott, és a' Szerzőnek első írásából: de én írtam-le Mikónak második és így pallérozottabb Írásából, melyet tulajdon kezével készített és Bethlen Gábor Fejedelemnek ajánlott vólt. Ma pedig ez az Írás nintsen a' világon; hanem tsak valami rongya, melyet egy likas ládájában néhai Gr. Mikó Miklós Urnak Óltszemén az egerek meg-enni nem győztenek; minekutánna én, valami különös Isteni gondviselésből, le-írtam vólna. Erre nékem végig jegyzéseim is vagynak vállogatott ritka dolgokból. Ezt, ha adtam vólna, eddig Budán és Pesten kinyomttatták vólna – már majd rea szorúlok, hogy ennyi fáradságot el-költsem.

Ezek után, a' Mlgs Úrnak állandó egészséget, megszokott drága foglalatosságaihoz egész kedvet, és a' mit tsak jónak gondolhatok, teljes szívből kívánván, és magamat hathatós Gratiájába bizodalmason ajánlván, vagyok igaz tisztelettel

Méltóságos Úrnak

alázatos szolgája,
Benkő József. t.k.

Közép-Ajtán 3. Martii, 1792.

Mlgs Ur! *Pelz Munkáját*, úgy *Katona Istvánét* is de *Ducibus et Wajwodis Tran[ssilva]niae* valahol meg tudni, 's engem rea igazítani kegyesen méltóztassék. Ott talám könyven találhatni; de itt kinél?

176. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Husiatyn, 1792. március 1.
[Jancsó Elemér másolata]

Kedves Bátyám Uram!

Kedves Drága Levelit édes Bátyám Uramnak valamint nagy örömmel, ugy nagy tisztelettel vettem, rollam valo szorgos gondoskodását valamint eddig is szüntelen, ugy mostani állapotomra valo nézve is alázatosan köszönöm, látom én azt jól hogy én enyi Atyafi szeretetnek meg fizetésire elégtelen vagyok, de in magnis et voluisse sat fiat, az haladatos sziv lessz ennek Kedves Bátyám Uram engedelmivel az meg fizetője. Az utolso rendek[ne]k melyet Kedves Bátyám Ur[am] is levelibe értelmire semmiképpen nem juthatok t.i. a Monsieur Görög Ur mit irjak néki, 's mi iránt én bizony ezen eleget gondolkodtam de én ki nem találhatom, vártam azt is, hogy talám az más Postán veendő levele által Kedves Bátyám Uram[na]k ezenn homályosságomba meg világosittatom azért halasztottam is ennyire leveletem, gondolván hogy annak értelmével Kedves Bátyám Uramot jobban tudosithatom, de ez ki maradvánn tovább nem türhetem hogy Kedves Bátyám uramhoz kötelességemet ne tégyem.

Egészen Bukovinai első Határfalutol fogva az Lengyel granitz vagy határon Slésiaig Krakkau felé egy Császári Lovaságból álló Cordon van a 1^a Februarii huzva, az itten levő 7. lovas Régimentek tartják ezen Postot igen nagy parantsolat mellett, az célja az szökevényeknek meg akadályoztatása, és az idegen meg tiltott áruknak tilalma. Én is 70 loval ezenn az poszton vagyok, az én posztom, kezdődik Chotin mellett lévő határ Falunál Okópénál, és 15 mért földig éppen Lississintza nevü posztig ki terjed, az embeireim éjjel nappal pataliroznak, még senki az posztomon keresztül nem tsuszott, de talám nem is fog tsuszni, meddig lézsek itt nem tudom, de az én quartélyom ugyan tsak Grimaloba van. Itten szerentsém van nevezetes Lengyel urakkal esmerkedni az Tisztek közül, lehet mondani hogy szép nép az Lengyel militia, de az Katonaságba van egy oly dolog, a mely nélkül az semmit sem ér, és én azt gyenge értelmem szerint benne fel nem találom, ugy látszik hogy ez az nép, inkább az pompára mint ezenn Fáradságos munkára állittattak, felette Czifrák és az jó életet szeretik, bővön is fizetődnek, egy Kapitány 4 Ezer forintal vann, egy Hadnagy Ezzer százzal, nem tsuda hát ha jól élhetnek. Mi ugyan gondoljuk, de valob[an] nem tudjuk mire valo ezenn nagy vigyázás az Határon. tsak ugy lenne mint 72dikbe. Az itten valo Regementek közül az Császár Huszár Regimentje az attaly az Franciára készen lenni és az Marchra mindjárt indulni parantsoltatt, szerentsés Regiment, tsak ennek az mi sok süveges Katonáinknak is ezenn szerentséje volna, Ezenn dolgot lesz é valami belölle Kedves Bátyám ur[am] maga Correspondentiája szerint ezerszer is jobban tudja nálamnál, én tsak azt irom amit egy kitsin Tiszt tudhat. Az Egész Hadi Tanátsot eö Felsége restaurálta, álmétkodásra méltó ezenn Urnak az armádánál valo esmeretsége, az szegelitből iminnen amonnan olyan Urakat választott ki, hogy 100 Esztendöktől fogva válogatni lehetet volna, külömbekre nem talált volna, ezen urak az egész armádiánál felette esméretesek, és az egész népnek bizodalját meg kapták, minden nemzetnek van benne telyes bizodalma, adja Isten

hogy az reménség meg ne tsaljon bennünket, a mely még is minden gondoskodás mellett is néha meg esik. Az én állapotom mostan jól van, az Regiment meg esmérte hogy nékem méltatlan kárt tett, nékem az is elég a kik engem praeteráltak magok is szégyellik és nem gyözik magokat excusálni, balgatagság, 10 Esztendők vagy kevesebb idő alatt is ugy lehet mind egy formák lészünk. Az én szándékom az Verbbezirk Comandohoz állandó, és ezt bizom hogy meg kapom, azután nékem senki Kapitánysága nem kell, csak hogy éjjel nappal tünödöm, hogy még valaha szerentsém lehetne Kedves Bátyám uramékat személyesen tisztelni. Jó az Isten, talám ezen kívánságomat még meg adja. Benkönét és az urát gyermekeivel egybe tisztelem, én Tordátfalvit eleget tudakoztam, de rá nem találhattam, hogy Borbély volt, és az Tiszteket beretválya nem tsudálom, mert nálunk minden emberek professiója után ismértetik meg, itt az Régimentünknel van Hadnagy, aki Oláh, az Groff Bethlen Gergely Jóbbágya volt, Oberst Lieute[nant] koráb[an] Kamer dienerje volt, itt is az frisirozás arra vitte, hogy az Tiszteknak kedvib[en] esvénn Káplár, Strásamester és most nem régi[ben] Hadnagy lett, pedig a nevét is le irni, Strásamester koráb[an] tanulta meg. Az Ur Istennek oltalmáb[an] ajánlom Kedves Bátyám uramot és vagyok mig élek

Kedves édes Bátyám urnak

alázatos szolgája
Aranka Ferencz
FőHadnagy

Husiatin 1^a Martii 792

Daniel Bátyám Uramnak ezenn alkalmatossággal hasonló levelet akarván irni, tovább az posta nem váraozott, azért Levelemben nem is tisztelem, melyet most hamarjában ezenn toldalégba kívánok telyesíteni, és az jövő postával másként is megbizonyítani, sajnálom hogy Szent Páli, az én dolgomat ugy véghez nem vitte mint én rá biztam, de ámbár Pajtásom bizony büntetlen nem marad, az Erdélyi nemes emberrel csak így van a dolog többire, nem minyájáról értem. Az Angyomat Gyermekeivel egybe tisztelem.

Az én Gazdasszonyomnak aki engem már 8 Esztendőtől fogva szolgál, egy Fija Groff Toldalagi István Hadnagynál szolgálatba van, hijják Kordeltzki Lászlónak, ez nallam is már 2 Esztendeig szolgált, Instálom felette az Gazda asszonyom képibe Kedves Bátyám Uramot, méltotasson levele által végire járnai hogyha még ott van é vagy nints ha ott van, néki tudtára adni, hogy az Anyához jöjjön éjjel nappal busul utánna, és nékem sok hátra maradásom van iránta.

177. Soós Márton – Aranka Györgynek
Pest, 1792. március 3.
[Korabeli kézirat]

Pesth 3dik Marty 1792

Méltóságos Ur
 nékem tapasztalt jó Uram!

Ma reggeli négy óraker érkezék Bétsből Budára a' mi kedves Palatinusunkhoz egy Gardísta aval a' szomoru hir mondassal, hogy a' mi edes Atyánk II^{dik} Leopold, a' közelebb mult kedden dél után terhes Colikába esvén, égy néhány óráig tarto szenvedése után, ismét meg-könnyebbedett ugyan, de szeredán estve ismét elé kerüle az elébbi szenvedése, olly nagy kinokkal, és tsaknem szüntelen valo hányással, hogy már hajnal felé tsak két óránál sem remélhették hogy tovább élhessen. Ezen valo nagy meg-háborodásában, várja vala az ujjabb tudositást, és ímé kilentz óraker érkezik a' második Gardistais, olly szomoru jelentéssel, hogy sok kinjai után gutta ütés érte, és a' más világra általis költözött Tsötörtöken jó reggel; melly kedvetlen hir annyira meg-illeté az ifju Hertzeget, hogy ha a' mellette állók meg nem tarották volna, a' földre rogyatt volna. Tsak ugyan észére jöven el készüle, és tiz óraker Béts felé indula. Ferentz Hertzegrölis bizonyos az, hogy már a' vér pökés miatt ugy el-gyengült hogy igen kevés reménység vagyon meg maradása iránt. Isten tudja mit reménlhetünk, e' nagy hirtelen valo változás után; most gondoljuk vala, hogy a' sok bizonytalan változások után meg pihenhetünk, és jó fejedelmünk alatt tsendességben lehetünk, 's ímé az irigy szerentse miképpen foszta-meg ezen bizodalmunktol-is.

A M. Teatrumnak fel állásáról ismét kezdett jo reménységünk lenni, ugy, hogy ha némelly jo Urainknak szándékokat más rosz emberek mesterkedései meg nem gátolják, ugy a' közelebb valo Jósef napi Pesti vásárkor, a' Játékok el-kezdődnek. Mozgunk a' mit lehet, de bajos boldogulni.

Pater Horányi (Piarista) a' napokban magához hivatván, mutatá egy munkáját, mellyben a' Magyar tudos hazafiak életét írja-le Diákul, a' kiknek laistromát a' Mlgs Ur erdemes nevévelis akarván diszesíteni, kéri alázatosan a' Mgs Urat én általam, méltotassék a' Maga születésének, tanulásának idejét 's helyét, ugy a' ki adott eredeti vagy fordított munkáinak-is számát 's titulussát, eddig viselt hivataljainak meg irásával együtt, ö Atyafiságának mennél hamarább meg-írni, nehogy a' már elkezdett nyomtatatása vagy akadalyoztassék, vagy a' Mlgs Ur élete ottan tsak imigy amugy tsonkán legyen le-írva, ha pedig egyszemind az A.B.C.D betüken kezdődő iroknak-is most két esztendő alatt ki jött munkáinak p.o. Tiszt. Benkö Jósef Ur v. más ollyan erdemes Urak munkái titulussát meg-küldhetné Mlgs igen nagy köszönettel venné és maga örvendene

A Mlgs Ur

alázatos szolgálja
 Soos Márton

Jegyzések

Már szinte akarám bé petsételni az elébb irt levelet, midön égy bizonyos Uraság követje által hivattatván félbe kelle hagynom, és imé ottan egy hiteles ember Leveléből a többek között ezeket olvasok.

1^{szor} A Niederlandiak még most folytatják leg-tüzetesebben a dolgokat, meg-vetették az Udvarnak minden ígéreteit és ajánlásait, azt adván okul hogy soha szavát meg nem tartotta. A volt Esterházy, most Sztáray M. Regimentjét egészen le vágták s meg mutatták, hogy a Szabadságért vitézkedők a leg kevélyebb vitézeketis meg alázhatják.; Magát Grális Sztarayt-is haláloson meg sebesítették, s más nagy embereket-is megöltenek s.at.

2^{szor} A Frantzia Király és Királyné, már mind a ketten a más világra által költöztek, és ezen két hirnek hallása ejtette volna a mi jó Urunkat az irt veszedelembé. Ezeket mind az által tsak ugy méltoztassék másoknak Msgod beszélleni, ha az ott valo környül állások szerint bátorságosnak gondolja. Mert nem akarnék én lenni az első a ki az e féle váratlan hireket szárnyára ereszti.

A minapi Levelembé említett négy ifjak a kiknek el-menetelekről a minap irtam va²⁶⁵ most már itten vagynak, mert mikor Zemplinbe érkeztek volna nem lehetett hir nélkül által menni, és azért az ott valo C²⁶⁶ mendans fél nap várokozttatá őket, Még a Belgrád meg nézésére kért szabadság iránt a több Tisztekkal tanátskoznék, az idő[?] alatt pedig ott lepték azok, kik utánnok mentenek, ide vissza érkezővén mindeniket külön zárták a Vmegye házánál, de semmit bizonyost töllek nem tudhatnak.

A Magyar Nyelv mivelő Társaságról Augustusba ki adott munkáját a Mlgs Urnak igen sokan keresik, és kértének hogy bar 5 v. 6^{ot} szerezhethénk fizetésért. A más ez[?] előtt 2 esztendővel MVásárhelyt ki adott Zrinyi Miklos munkáját (Ne bántsd a Magyar) hasonló képpen. Ha a Mlgs Ur ebből bár 3. 4et méltoztatnék kezembe küldeni a Bétsbe jövendő kereskedők által különös köszönettel venném. Gr. Rhedei Janosrol itt az a hir, hogy a Romai hitre m²⁶⁷ által állott volna, azért hogy a Gubernator Ur Léányát el-nyerhesse, de ézt sem tudja bizonyoson

A Msgs Ur

a.sz.

Soós Márton

²⁶⁵ [A lap vége miatt nem olvasható.]

²⁶⁶ [Hiányos.]

²⁶⁷ [A lap sérülése miatt olvashatatlan.]

178. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek
Alsóregmec, 1792. március 5.
[Korabeli kézirat]

Regmetz, 5. Mart 1792.

E' szempillantásban indúlok Bécs felé az Ötsémmel és B. Veselényi Ferencsel. – Ver-seidnek hozzám küldött Kötetjé régen Gróf Rádaynál van. Emlékeztetni fogom most, hogy azt juttassa kezédhez, mert várod. – Az Ötsém adresse ez: Ladislas de Kazinczy, Capitain du Rgmt d'Infanterie de Comte Wartensleben par Kollin, a *Kuttenberg* en Bohéme. – Orthographiai jegyzéseimet el nem végezhettem, mert Leo Maria Szájtz egy olyan forma munkát adott nekem²⁶⁸, mint néked Schlözer. – Batsányihoz írtt leveled kezeken forog; hogy láttassa minden, hogy én meg csaltam Erdélyt. Azt gondol-tam hogy tekintetbe fogod venni tavalyi itthon nem létemet, és el képzeled, hogy az ilyen előre nem látott történet a' leg-szívesebb igyekezetet is meg akaszthatja. Ez eránt nem csak téged, hanem az újságok által a' Praenumeránsokat is tudósítottam, és így el nem képzelem miként lehetett barátságatlan érzés nélkül vádolni. – Elj szerencsésen.
K.

[Címzés a borítékon:]

de Tokaj.

a Monsieur Monsieur George d' Aranka. Assesseur de la Table de Justice a
p. Clausenbourg. Marosvásárhelly.
en Transylvanie.

179. Benkő József – Aranka Györgynek
Középpajta, 1792. március 9.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Úr!

Két Levelimet, melyeket a' Méltóságos Úrnak ez előtt szándékoztam vólt el küldeni, de el nem küldhettem, most indítom Udvarhelyre, hogy onnan *Sojmosi János* Uram, betsületes Szabó Mester ember, a' Mlgs Úrnak esmérője 's tisztelője meg külgye. Alázato-son botsánatot kérek eddig való hosszas haladékomról, és magamot Grátiájába ajánl-ván, vagyok igaz tisztelettel

Méltóságos Úrnak

alázatos szolgája
Benkő József.

Közép-Ajtán 9. Mart. 1792.

Fiam keze által.

²⁶⁸ [Javítva ebből: neked.]

180. Seelmann Károly – Aranka Györgynek
Gyulaféhevár, 1792. március 18.
[Korabeli kézirat]

Kfvár 18^a Marty 792.

Méltóságos Királyi Tábla Törvény Birája
 Drága Méltóságos Uram!

A' Méltóságos Urnak sub 3^a Marty hozzam utasítani Méltóztatott Uri levelét különös tisztelettel vettem A' Vis unita fortior Symbolum alatt készült Grammatikára valo kegyes utasítást alázatosan köszönöm, munkás lések annak e' szerént valo felkeresésében.

Ha a' nem sokára ki-jövő Betses készület gyenge tehetségemtől valami homájt ne szenvedne, bátorkodom a' már készen álló Vitézi Rendekről irt munkámnak rövid foglalatját el-küldeni, mely hogy tisztábban meg-tessék, a' Könyvnek summáját, vagy-is a' Vitéz Rendeknek Lajstromátis hozzája tsatoltam. Ennek hosszabb, vagy rövidebb megjegyzését, a' Méltóságos Urnak Böltsön itilő tettzésére bízom.

Váiler már ki jött, *Fánnit*, mely egy más szomorú Játékkal edgyüt Hochmeister Urnál²⁶⁹ kiadás végett vagyon, Méltóságod olvasta; ezekről minémű itilet, vagy említés tétessék, ugyan a' Méltóságos Urnak Kegyes tettzésétől függ. Mostan az ugy nevezett *Minister* Érzékeny Játéknak fordításában munkálok. A' ki meg-külömböztetet tisztelettel maradtam

A' Méltóságos Urnak

alázatos Szolgája
 Seelmann Károly mp.

181. Aranka György – Teleki Imrénének
Marosvásárhely, 1792. március 31.
[Korabeli kézirat]

MVásárhely 31dik Mart. 1792.

Igen Kegyes Méltóságos Groff Ur!

Mind várám hogy Nacsádat Isten bé hozza leg alább az Innepre: Nacsádhoz tartotam magamat. Már elígérkezém Groff Kendeffiné Ö Nacságához 's harmad nap alatt ott leszek; Erdő Sz Györgyön. Ha Nacsád bé jöne, és híremmel esnék, leg alább Innep után udvarolnék Paszmoson. Nem fekvő betegségbe de igen rosszul valék a' napokban; a' Testamentumomatis meg tevém; egyéb alkalmatlanis voltam. Az alatt vettem a' rossz hirt, hogy esmét a' bűdösbe hagytak; azis nehezitette mikor bizonyos lettem rola. A' méltatlanság egésséges embertis meg illetne. Mert leg első a' ki szolgál a' K.

²⁶⁹ <vagyon>

Táblán²⁷⁰ Onodi a' Janitor, utánna a' Praeses, és utánna én. Már jobban vagyok 's eztis elfelejtettem. Másra sintsen senkire panaszzom; az Igasság a' kinek én erős tisztelője voltam, a' csalt meg engemet; által láttam hogy a' mint a' Czinegéről mondották: vox est praetereaue nihil; bosszumat fogom rajta állani – Meg utálok: vagy inkább meg próbálok ha meg utálhatnám: mert a' kit egyszer tisztelek, nem igen tudok hideg lenni hozzá. Ez az én rossz természetem.

A' Böjtön jól forgodék a' K. Tábla, sok per foja le. 'Suk a' Gubernátor Ur Exljának 's Attyafiainak ítéltek mint ös Bartsai Jozság. Az Urát és férjít kegyetlenül szántsándékoson megölt Csatoné Czirjék Krisztina Keréktörésre itilteték elevenen. Szegény Professor Kovásznai meg hala. A' Böjt majd szebb vala mint a' Fársáng, a' B. Bánffi Péterné Temetéseis sok szép Uraságot hozott volt bé; az időis kellemetes lön. Bétsből Nacsád többet tud mint én. Igen beszéllek hogy Generál Sztárait 800 embereivel 's tiszteivel a Német Országba Monsba egy éjtszaka ágyokba meg ölték a' Hazafiak: a' Generalis az Ágyába 18 Sebet kapott. Aztis mondják hogy Nehai Kegyelmes Királyunk Szakáttjai 's Pohárnakjai közül örizet alatt volnának. A' Francia Propaganda erőss, gonosz. Ha ugy van ez a' letzke Frederiknek és Catharinánakis szoll. De ök, ha így, nem lesznek szerentsések. Az erőszak és gonoszság semmibe nem jo. Ö Felsége N. Urunk meg parantsolta volt, hogy az igaz Nemesek a' szél béli Katonaság terhe alol ki eresztessenek; meg válik mi lessz belöle. Mostani Felséges Urunkat valaki esméri és a' száját fel tudja táttni, minden ember igen ditséri. Igen ohajtom érteni Nacságtok drága Egéségekről; az Isten tartsa meg és adjon idvességes Boldog Innepeket érniek. En magamat igen alázatosan ajánlom Nacsád Gráciájában és az Asszony Nga Kezeit csokolván vagyok nagy Tisztelettel

Nacsádnak

igen alázatos szolg.
Aranka György mk

Nemis merek álmodni rola, nem látom lehetőségit; de ugy tettszik kívánkozom ki menni erre a' Diétára Budára.

182. Seelmann Károly – Aranka Györgynek
Gyulafehérvár, 1792. április 7.
[Korabeli kézirat]

Kfvár Sz. György H. 7^{dikén} 792

Méltóságos Királyi Tábla Törvény Birája,
Drága Méltóságos Uram!

Méltóságos Balia Sámuel Urto! küldött betses Uri levelét tisztelettel vettem, várom a' Tisztelt Urnak vissza térését, a' midőn-is a' parantsolt Extractusokat el-fogom küldeni.

²⁷⁰ <én vagyok>

Alázatosan udvarlok a' Méltóságos Urnak második munkámnak egyik példájával, tudni illik Groff Essexnek szomorú Játékjával, mellyben a' találtató hibákat Méltóztatik nem nékem, hanem a' betű szedő' tudatlanságának, és a' korrektor vigyázatlanságának tulajdonítani; mert mind ezen hibák az eredeti kézírásomban szorgalmatosan el vagnak kerülve. Ugyan azért (az accentusokban, interpunctiókban, 's egyebekben esett fogyatkozásokot, többségeket, 's változtatásokat ide nem számlálván) a' nevezetesebb hibákat a' szomorú Játéknak végéhez tsatoltam, mellyből mennyire hibázdott legyen a' szedő, világosan meg-tettzik. Ugy jár többnyire minden szerző, a' ki munkáját maga nem vizsgálhatja a' nyomtatsnak idején. Ezzel magamat tapasztalt kegyességébe továbbbrais ajálván, meg-külömböztetett Tisztelettel maradtam

A' Méltóságos Urnak

alázatos szolgája
Seelmann Károly mk.

183. Batsányi János – Aranka Györgynek
Kassa, 1792. április 13.
[Korabeli kézirat]

Kassa, 13. Apr. 792

Méltóságos Úr!

Nagyon örvendek, hogy kedvességet lelhetett a' Museum Erdélyben. Ez a' helyben-hagyás serkenteni fog bennünket többekre-is. Köszönöm szívességét, kedves Barátom Uramnak, hogy a' vevők számát szaporítani fogja. – Szeretném már én-is az Erdélyi Productumokat olvasni. Alig várom. – Irja k. Barátom Uram! hogy tetszik az én Jám-busom; és hogy *reményli, hogy a' Társaság munkájiba bé-mehet*. De én kérem, hogy, ha csak egy lenne-is valaki, a' ki nem kedvellené, tessék egészen ki-hagyni. Hogyha a' darab meg nem érdemli maga, a' Szerzőjére ugyan leg-kevesebb tekintet se legyen. – Frangyepán pedig senki' kezébe se jőjjön. Hamis az Ember, míg eleven. Nem lehet mindennek hinni. Gondollya-el k. Barátom Uram! a' minap egész egy tzimbora állott itt öszve, hogy engemet az Udvarnak fel-adgyanak. 'S miért? – azért, hogy (a' mint ők mondották) a' Frantzia-Országi változásokra írtt versemben lévő nagy bátorsággal a' Fejedelmeket meg-sértettem!! – Balgatagok! nem gondollyák-meg, hogy szemtelen árúlkodásokkal ők bántanak-meg az Udvar; azt mondván néki, hogy *ő-reá* van készítve az a' kemény vers. – Az én feleletem könnyű volna. *A' ki rühes, vakaródzék!* köz mondás. Ich habe die Narren-Kappe zugeschnitten. Dem sie anpasst, der mag sie sich aufsetzen! – Úgy-e bizony? – Azonban ez a' történet magunk közt maradgyon. Láttuk itt-is, hogy a' Magyaroknak mindenkor Magyar a' leg-főbb ellensége! –

Schlötzernek mérges recenzióját k. Barátom Uram' munkájáról a' tegnapi postával vettem Göttingából. Olvasta-e már Barátom Uram? Szörnyűség, a' mit ír! – Az Erdélyi Társaság' munkájában lehetne valamit felelni nékie.

Hogy a' Museumért jövő pénzt a' Posta el nem akarja küldeni, nagyon sajnálom. Igen keveset vehettem még rá. Szükségem van reá. Méltóztassék k. Barátom Uram

Bankó-tzédulában²⁷¹ bé-tenni a' levélbe, 's a' levelet erga recepisse adni a' Postára, de nem kell mondani, hogy pénz van benne.

NB. Ha a' Jámbus ki-maradand, vissza fogom várni.

Kedves B. Uramnak

alázatos szolgálja
Batsányi Ján mp.

NB. Zrínyi' munkája a' *Ne bántsál* még tavaly ki-nyomtatott Erdélyben. Kérem kedves Barátom Uramat, méltóztassék azt nékem egy nyomtatványban meg-küldeni.

184. Soós Márton – Aranka Györgynek
h. n., 1792. április 17.
[Korabeli kézirat]

17^a Apr. 1792.

Méltóságos Ur
különesen tapasztalt jo Uram!

Tegnap reggel indula-el innen Dienes Samuel Ur Erdély felé, és a' Mlgs Ur számára, az ide zárt könyvek laistroma szerint valo Nyomtatványokat viszi magával a' Weingandt Ur könyves boltjából. Többet küldettem volna, és a' számvetéssel égyütt, de sok dolga lévén Weingandt Urnak kért, hogy halaszszuk-el a' számvetést, annyival inkább hogy az Ország gyűlése-is már közel van, és akkor talám a' még hátra lévő nyomtatványokis el-keleknek, vagy ha éppen mind el-nem kelnének-is de nem sok maradna, és ugy egy úttal mindent el-végezhetünk. Hogy pedig előre minden bé adott Nyomtatványok áruba könyveket nem küldhetett azt ne tulajdonítsuk hibául mert közönségesen a' könyv árusok bajosan fizetik ki előre hanem ha nagy hasznokat látják benne. Jobbnak tartam pedig egy keveset várakozni, és kevesebb kárral adni-el. Mostis hogy ezen Nyomtatványokat kézhez adta, panaszt, hogy igen kevés 100ért 10. Erre nézve hogy jobb kedvvel adja-el a' többit 100ért 15ot ígérék, és már e' szerint fogunk számot vetni annak idejében.

Wajda Sámuel Urat sok tekintetekre nézve óhajtva várom. Szeretnék egy néhány dolgot személyesen meg-tudakozni. Szeretném a' Mlgs Urralis bár tsak égy nap lenni hogy némellyeket közölhetnék, a' mellyeket nem éppen bátran lehet levélbe írni: nem annyira a' Mlgs Urra, mint réám nézve.

A Mgs Ur kezébe küldett Pénelopákat nem azért küldettem hogy el-adja a' Mgs Ur, hanem hogy a' maga kedves emberének kedveskedjék vele a' mint tetszik: köszönem mind azon-által alázatosan hogy az érdemes Tiszt. Urakat részeltette belölle. Enis telyes igyekezettel munkálodom a' Mgs Ur szivességének töllem ki-telhetőkben valo meg-hálálását.

Mgs B. Pronai Ur az eleinteken a' Mgod által kezemhez küldett könyvek laistromát látván, mindjárt meg jegyeztette az 5^{ket} t.i. Gebhardi Geschichte des Reichs Ungarn 4 Trek. fl. 10. Ezt mondván hogy ez Magának ö Nganak meg-vagyon, és Mlgodnak akar vele szolgálni.

En nálom már nem tsak a' tsapodár szerető, hanem az Ételka szomoru története is egészen készen vagyon: mindenik öt öt Fel-vonásban. Ugy reméllem mennél hamarább mind a' kettővel nyomtatásba fogok udvarolni a' Mlgs Urnak. Ennél többet ebben az esztendőben nem-is fogok dolgozni (talám) mert sok a' dolog az orvosi tudományal-is, a' melly által valaha élnem kell; még pedig ha lehet betsülletesen 's hazámnak örömére.

Sok gondolkodás után el-végzém magamban, hogy meg egyről tudosítsam a' Mgs Urat. Dienes Sam. Ur Schlötzernek igen nagy párt fogója, és olyan a' ki a' maga érde-meit sokkal jobban esméri mint talám kellene. Ez a' hazánkfia nem igen nagy párt fo-gója édes Hazánk törvényeinek, 's rendtartásainknak. En a' mi kevés időt együtt tölthet-tünk, az alatt-is meg esmértettem vele, hogy sokak nem ugy vagynak, a' mint a' Német Tanittoitól vette. A Mgs Urrol valo Schlötzeri gondolkozásánakis durvaságát alkalmasint meg-esmértettem, legalább elöttem titkolta gondolatját. Jó lészen ugy bánni (talám) az emberrel, hogy vegye észre, hogy jobban kell tudni a' Nemzetek, és a' Haza törvényeit, mint - - -

B. Rudnyánszky Ignatzné ö Nga különös indulattal tiszteli a' Mgs Urat. En pedig magamat szivességebe ajánlván vagyok

A Mgs Urnak

alázatos szolgája
Soos Márton

2. oldal tetjén:

Jegyzés: Turotzi Károly Ur még mind itten mulatott és bizonytalan mikor megyen-fel Bétsbe.

185. Prónay Sándor – Aranka Györgyhöz
Almás, 1792. április 21.
[Jancsó Elemér másolata]

Almas D. 21. April. 1792

Valjon emlékezik-e a' Méltóságos Ur egy Magyar Országi Tót Fráterre, a' kinek vala-ha szerentseje volt a' Méltóságos Urral levelezni? – Én valósággal szerentsétlen vagyok abba, hogy tisztségem nem lévén, ház népem nem lévén, senki obligatussa se lévén, még-is anyi a' bajom 's ugy el-vagyok foglalva, mintha a' Cancelláriusságot viselném, vagy Eszterházy Jóságával birnék, vagy 12 gyermekem volna; ugy hogy magamnak, az az a' Deakságnak és a' Deakos Barajtaimnak éppen nem tudok élni. Egész két hólnapot Turocz varmegyébe Tótt Pronan tölöttem, szegény Nagy Anyam hólta utan, a' Leany Testvérekkel való osztalyt 's egyéb familia dolgait az atyam képébe végeztem. Onnét visza jövén Martiusba, a' sok ide 's tova való járkálás, külömbféle házi dolgok, egy Catharalis hideglelés, és két régi, 's régen nem látott barátimnak meglátogatása, egészen

el-foglaltanak; ugy hogy tegnap előtt verekedhettem Lak-helyembe. 18dik Jan. költ Uri levelét fel-földrül vissza jövet mindjárt kezemhez vettem ugyan; de minekelőtte rea feleljek, kivántam a' M. Ur Pesti Agensével, Sos Urral szollani a' véggel, hogy tudjam meg nem vett e' a' M. Ur azólta Pestről könyveket, hogy magamat mihez tartani, ne hogy olyanokat küldjék, a' mellyek már a' M. Urnak meg-vannak. Ő mondá, hogy tudtara a' M. Ur semmi uj könyveket nem vett s' ő nem küldött légyen; erre valo nézve egy paketumot öszve tsináltam, bár tsak minél elébb el-küldhetném de Sós Ur nem igen biztatott alkalmatossággal. A' paket aki:

Grosse Wahrheiten in Beweise in einem Auszuge aus der Ungarischen Geschichte dem Adel in der Geistlichkeit. 1792.

Nem hiszem hogy ne ismerje az Ur ezen nevezetes gonosz Munkát, a' melly a Nemzetünk ellen irva van. Egy egész rövid Historica Deductio, a mellybe a' Nemzetünk gonoszságát bizonyítja eleitől fogva a' Mohatsi veszedelemig. Ez maga rendibe nincs roszul irva; a Historia pragmatica maga tzáljához jól ki van dolgozva. – De a' Toldalekja p. 177–232. inkább fogja az Urat interessálni, mivel itt egyenessen az Ur ellen a-nem vagyok én nyughatatlan-ellen ki-kell s nagy erővel ... hartzol, de proprie tsak a' levegő eggel, mivel azt az irast tsak a' Schlözer Journaljából isméri; a nyomtatásáru semmit se tud. – Ez igen rut, gonosz motskos, a népet-fel lázasztó. – Az Írója amint mondják egy bizonyos Zielmer, Meklenburgi fi; Posonyba a Teatromnál valaha Souffleur volt.

2. *Babuk; oder der Volks Verleunder:* in den angeblichen Grossen Wahrheiten im Pressburg 792. – Az előbbinek a' Resulta(ti)ója a' mint a' titulus mutatja közelebbről jött ki. Jó kis munka; meg vallom még nem olvastam egészen. Ez sem isméri a' M. Ur munkáját. Az iro Magyar Országgi ember, a' Nitrai Comissio mellett szolgált; nevét nem tudom.

3. *Oratio pro Leopoldo II. ab H(unga)ris Proceribus et Nobilibus accusato:* – ez egy gonosz Democraticus a' Nemességet üldöző irás, – valamint amaz *Oratio ad Proceres* a' mellyett már el-küldöttem. Hihető az írója-is egy.

4. *A' Magyar Ország Gyűlésében tartattott Beszéd.* – Fordítása az imént említett – *Orationis ad Proceres* – de tóldalékkul p. 126–182. Jo uj Jedzések vannak, a' mellyek sokal infamisabbak maganak a' fordított munkanal. – Semmi Democraticum – vagy-is anti-Aristocraticum. – Valósággal roszul van a' Nemesség dólga mindenfele kergetik. Ezeket főképp Erdélybe tsudálkozni fognak, a' hol még igen Aristocraticus a' világ, ugy hogy magam-is meg-ütözttem benne. Ugyan tsak ez a' két irás el-van tiltva eddig Budan, sőt ugy tetszik, Bétsbe-is.

5. *A' Keresztény Vallásban magát oktatni kíváno utazó ember, Jerusalemben és*

6. *A' Jesuitáknak Kinából való ki-üzettetése. Romában.* – ez ama két Deista irás, a' kiről emlékeztem. Nagyra mentünk, már Magyar Deistánk-is van – ugyan tsak fordítás.

7. *Dan. Cornides Bibliotheca Hungarica:* – a' Könyveinek Catalogussa, – ennek tudom örülni fog az én Uram Baratom.

– Ezekhez kaptsolom.

8. Ama tudva lévő Haquets Reisen. Nem tartom érdemesnek hogy az ur azért az egy két passagért meg szerze, drága lévén és egyébbként haszontalan. Erre nézve küldöm költsönözve: meg olvasván azon egynehány levelét, méltotassék vissza küldeni a' *Kronik* darabjával együtt.

Ezeket tehát öszve tsinálván bé-küldöm Sós Uramnak, hogy első alkalmatossággal Erdélybe-be-küldje, – bár tsak hamarébb találkoznék. – Valjon az utolsó paketumot vette-é az M. Ur, – Oratio ad Proceres, és más kettő? azolta hogy az utolsó levelet 18. Jan méltogatott írni. Nem szolhattam az ólta Hatvány Urral a' kitől Debreczenbe küldöttem hogy valjon el utasította-é? – De reménlem, eddig kéznél lesz. – Én-is e' napokban kezemhez vettem az Ur barátságából 1. Balja Ur Munkáját; és 2- a' protocollum héjjanosságát, köszönöm mind kettőt; 's a' Continuatioját el-várom.

Hát mit tsinál a két Erdélyi Társaság? – Éppen e napokban szerentsés valék, vettem ama Historicus Társaságnak szép levelét a Gubernator ö Excelenciája és a' Sogorom G. Teleki László subscriptioival. Nem tudom, felelnem kell-é rea? vagy sem? – segítsen ki belőle az Ur, van é ehez valami kezdett vagy készület? – hat a' Magyar Társaság, mint van? a' M. Ur magara el-akarja kezdeni? – Jól teszi! – Ne-is váraozon, ne bizakodjon az Ur senkihez, hanem fogjon hozzá, – mivel egyébbként semmi se lesz belőle. Tsudalom hogy eddig az első Darabját nem lattam. Én magamot Agensnek ajánlottam nem dolgozó társnak. Másképp nem mondom, hogy egyszer Inspiratiom nem jön, 's nemelly futó gondolatimat el-nem küldöm; de úgy hogy a' M. Ur által öntse, mivel a tótságom vagy tótos Magyarságom szemet szurna Erdélybe. – Közelebből Pesten két Grammaticus Magyar Munkat vettem észre; egyik formalis gramatika, ditsérik, – másik – is a' féle; – el-felejtettem magammal hozni. Mint a kettőt papista Barat munka; egyiket úgy tetzik *Szenthe* Franc. írta. – Ezen kívül közelebből jött ki egy Magyar historia magyarul – *Szekér Joachim* (franciscanus) *Magyarok eredete* két Tomus in 8vo úgy tetzik nem rossz munka. – Ugy tetzik az Ur kívánta volt a' Diaeta alatt 's azolta ki jött kisebb munkának a' Lajstroma. El-küldhettem ha parantsolja az Ur.

A' külső világ rendesen fordult azolta. Meg hala nagy véletlenül kegyes Leopoldusunk. Tsudalatos változás. De a' mostani Urunkhoz-is minden jó reménység van; – kivéven a' Papság félni láztattik. A' factiok persze esmét ujra egybe fognak ütközni, – a mellyeknek úgy mint fejeket nézni lehet. Izdenczyt egyikének, másodikának Pászthoryt. Nagy hire vólt eleinte hogy Pászthoryt mindjárt vissza hitta vólna ö Felsőse; sőt annak-is hogy Izdenczy a' Stats Rathból egészen ki maradt. De egyikét se hiszem. – Azolta a' Magyar Egen semmi Promotiók, változások nem estenek. Minden legnagyobb tsendességbe vagyom. Azota ki vannak hirdetve 20dik Majusra, Budara, a' Coronation is ott lesz 24dik Jun. alkalmasint mindenek vége lesz, mivel tsupan tsak figurális Diaeta lészen. A' Regalisok mar publicaltattak, többnyire a' varmegye követyei ki-vannak rendelve, – a' Gyülések legnagyobb tsendességgel mentek véghez, mintha azok se vólnának a' kik jo esztendővel ez előtt a' *ruptum filum Successionist* emlegették. Most senkinek se jutott észébe; sőt az Instructioba a' ment, a' királyt mindjárt az első Sessiobul invitáljak. – Az egy új gondolat hogy az alsobb varmegyéből mennél több Rác Nemes ember menyen követnek a' Diaetára; a véggel, hogy a' Rác Nemzet az Országhoz jobban kaptoltassék 's azon az uton az Illyrica Cancellaria el-muljon. – A' Democraták pedig Magnasokat akarnak küldeni a' varmegyéből. – Banderiumoknak semmi hírek sints! – egy kis Török háborura vólna ismét szükségünk, hogy magunkat ne pénzelhessük 's tzifralkozhasunk. De hiszen tsak Diaetazunk sokat, meg üti a lapos gutta az erszényünket.

Az Erdélyi Deputatio hallom Bétsbe vagyon és a' Cancellaria munkalodig a' Diaetalis Articulusokon. A' Deputatusokhoz hihető szerentsénk lészen a Coronationkon. Erdélynek-is ismét uj Diaetájának, uj Homagiumnak kell-lenni; talám ezt meg-látom. Szeretném attól tartok, hogy meg unyuk ezt a' sok Diaetázást.

A' sogorom. G. Teleki László, a mint hallom, vasarhelyi lakos lett, Tablafia. Tsudaltam, hogy a nagyobb világót el hagyta. – Az iffju G. Rhedeyről hallottam, hogy a' Gubernator leanyat vesz-el, még azt-is hogy Catholisal. Ez rendes volna, – a' Thersianum világból való történet.

Ezzel ajánlom magamat tapasztalt régi Uri Baratságába, 's maradok holtig a' Mlsgs Ur igaz barátja

Prónay Sándor

Egy ujsagot el felejtém a' Babel 's Ninive íróján! Proff Hofmanon boszut allottak érettünk magok a' Bétsiek. Kegyetlenül üldözik, az irok 's a' publicum, nints nyugta, ugy hogy a' tanulo házát be kellett zárnia Alxinger egy Journalt ir ellene – Anti-Hofman meg egy más-is. Az Imperiálisták is belé vesztek, Campe B. Knigge és Jol esik a Hundztunak!

186. Aranka György – Teleki Imrének
Marosvásárhely, 1792. április 23.
[Korabeli kézirat]

MVásárhely 23 Apr 1792

Méltóságos Kegyes Grof Ur!

Most jövök a' Tábláról. Szerentsémmel a' Kereketis épen most hozzák; azért a' Quie-tántiát ide zárom. A' Levélre azt mondá Exlja hogy mikor Nacsád vissza jö²⁷² a' feleletet meg mondja, a' pénzt kész felvenni. Gr. Teleki Adám Ur Exlja meg holt tegnap előtt; a' Gr Teleki Samuel Ur Exlja Tisztye érkezék 's a' mondja. Igen örömmel vette Exlja a' szép aranyokat, azt mondá hogy az olyan adost szereti; én pedig vagyok alázatos Tisztelettel Nacsádnak

alázatos szolg.
 Aranka György

187. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek
Alsóregmec, 1792. április 24.
[Korabeli kézirat]

Regmetz, György napján, 1792.

Sokkal mélyebben érzi az én szívem a' Barátság szentségét, mint hogy a' fel-lobbanás hirtelenkedése, sőt még a' hideg vérrel el-követett meg sértés miatt is (ha tudniillik az együtt nem jár az alacsony lelkűséggel) fel-bontsa örökre kötött fonadékjait. E' szerint Kazinczy még most is barátjának nevezi Arankát, mert az ő szíve le nem mondott ennek a' nevezetnek jussairól.

Te engem a' ma vett levélben *Tekintetes Úrnak* szólítassz; – – – azt, hogy bé-vádló leveled miatt ellened önnön magadnál panaszt tettem; azt a' lépésemet, a' melly tégedet illy szörnyű tűzbe hozott, *meg-külömböztetett grátziának* nevezed; – – – magadat karja-im között ki akarod tépni; – – – és midőn sarczmusi complimenteiddel eléggé grimasszíroztál, 's azt gondolod, hogy már túl vagy a' küszöbön, nékem kerülsz, 's szemembe csapod a' *meg-csalás* ígését. – – – El-némúlva állok itt, 's fel-gyúladás helyett szánakozásra olvad szívem. Tégedet szánlak Barátom, és – magamat!

A' *Tekintetes Úr* nevezetét, *meg-külömböztetett gratziat*²⁷³, 's a' többbit, ámbár érzem benne a' fülánkokat, el-engedtem; újobban szánlak miattok: de a' *csalás*, olly szó, a' melly eránt egymással beszélleünk kell.

Tőled a' Természet nem tagadta-meg a' józan ítézés ajándékát: sok esztendőök óta viselt bírói hivatalod pedig alkalmatossá tehetett arra, hogy a' dolog valóságát egyszerre által-lássd. – Ne vedd iróniának, a' mit mondok: az én célom most csendesítés; csendesíteni pedig ingerlés által nem szoktunk. – Szólj tehát, tisztelt Bíró, *csalásnak* nevezed é annak cselekedetét, a' ki lehetőnek nézvéen valamit, meg-ígéri annak tel²⁷⁴jesítését; de betegeskedése, hosszas utazásai, 's dolgainak öszve-bomlása által meg-gátoltatván, akkorára, a' mikorára azt meg-ígérte vólt, nem teljesítheti: ígéri mindazáltal, hogy ha bár későbbenn is, azt bizonyosan teljesíteni fogja. – – Csalás é ennek az embernek cselekedete? Impostornak nevezed é, hogy *ígért és nem teljesített?* – – – Pfuj, pfuj Barátom! pfuj harmadszor is! Idegent sem kellett vólna csalással vádolnod; annyival inkább Barátodat nem; azt a' Barátodat, a' kiről tudtad, hogy célja nem az, hogy egynehány forintodat a' zsebjébe dugja 's vele el-illantson.

Valóban, Barátom, ez több mint reménylettem vólna. De hagyd többnek lenni: es-küszöm neked mindenre a' mi szent, hogy leveled engem erántad el nem hidegített, 's nem is fog el-hidegíteni. Én benned nem alacsony szívű, hanem csak heves és tüzeddel nem bíró embert nézek; ez pedig más esetekben²⁷⁵ nékem is hibám; sőt mindenikünknek²⁷⁶ hibája.

Vissza térek Martiusi vagy Februariusi levelemre, melly benned ezt a' változást szülte. Hogy az mérges lett vólna, azt nem hiszem; nem *dühösségnek*, hanem csak *el-kesere-*

²⁷³ <dat>

²⁷⁴ <l>

²⁷⁵ <az en>

²⁷⁶ <hap>

désnek kellett volna belőle szólani; és ha nem ez szólott, hanem amaz, követlek, és vallást tészek hogy cselekedetemért pirúlok. – Egyik Barátom tudósít, hogy Bacványi Úr egy ellenem így 's így panaszló Erdélyi levelet mutatott néki; 's int barátságosan, hogy ezen panaszt előzzem-meg. – Én érzem, hogy cselekedetem nem csalás, nem malitia, hanem szerencsétlenség; érzem, hogy az a barátom, a ki tudja²⁷⁷ szándékom' gátlásait,²⁷⁸ ki-menhette azok előtt, a kik ellenem talám zúgolódnának, és még is nem csak nem ment, hanem még vádol; – 's bízakodó barátsággal kapom a tollat, 's tartózkodás nélkül öntöm-ki előtte szívemet, *önnön magánál* tévén ellene panaszt és *nem másnál*. – Bizony ez az én lépésem szeretetet érdemel, nem gyűlölséget. 's mi lesz belőle? az, hogy Aranka le-mond barátságomról! – Emberek!!!

Ha mérgesen írtam néked (a' mit nem gondolok), ha leg-kissebb szavamba harag egyveledett, bocsáss-meg; de légy igasságos, és képzeld-el, hogy az ollyas tudósítás mint a' millyet nékem Kassai Barátom küldött a' Bacványi Úr által véle közlött levélből, a' leg-lomhább folyású vért is fel-zavarhatják.

Egynehány napja hogy Wielandnak Diogenesét, a' Dayka által fordított Heloízt és Abelárdot, és az Aszalay által készített Lessing Meséinek fordítását 200 Rfnt banco-czédulával küldöttem-fel Bécsbe hogy ott olly formán nyomtattassanak, mint Schraembel szokta a' deák betűvel nyomtatott Német Classicusok munkáit. Ebbenn a' három munkábann²⁷⁹ öt igen szép rézre metszettek fognak lenni; 's én azt kívántam a' Nyomatatótól hogy egy hónap alatt el-készüljenek, 's ezt reményelem is. Kezemben van a' posta recepisséje a' Paquetok eránt; ezen szándék teljesedését tehát csak az akadályoztathatja-meg, ha a' Kézírás Bécsig, vagy Bécsben el-vész; különben bizonyosan teljese-dést lát. Mihelyt lehet, száz exemplárt küldök-bé Erdélybe, 's azt a' rendelést fogom tenni, hogy árok kezembe adattassék²⁸⁰, hogy te ezen pénzből azokat a' kik a' Messziást, vagy pénzket vissza kívánják, ki-elégíthessed. A' Messziás ki-jön bizonyosan, de az nem olly munka, a' mit azért hogy Erdély a' pénzét kívánja ha könyv nincs, praecipitálni lehessen. Azonban hogy tégedet meg-mentselek az alkalmatlanok aggatózásitól, végezésemet nem sokára a' Magyar Hírmondó által ki-hirdettetem. Ennél többet most nem tehetek.

Te egykor azt kívántad, hogy tégyem papirosra²⁸¹ Orthographiai²⁸² vélekedésimet. Vártad, 's el-maradtak ezek is mint a' Messziás. Elő-mutathatnám munkámat,²⁸³ hogy lásd hogy igyekeztem kívánságod teljesítésénn: de nem kész a' munka, mert sok dolgok eránt még nem vagyok meg-határozott állatással. Ha ennek el-késődéséből azt találtad volna ki huzni, hogy erántad nem vagyok egész melegséggel, nagyon meg csalod magadat.

²⁷⁷ <gátlásaimat>

²⁷⁸ <nem>

²⁷⁹ <két>

²⁸⁰ <ak>

²⁸¹ <az>

²⁸² <felől>

²⁸³ <de>

Parinidra tett jegyzésim eránt nem írsz vissza semmit. – Te ezt a' munkádat tartod leg-jobbnak; én Júliát. Kéméletlenül raktam-fel változtatásimat, nem azért hogy a' szerint nyomtattassék: – tudod, hogy régebben el volt végezve közöttünk, hogy a' munka ki-adónak szabadságában álljon²⁸⁴ barátjának jegyzéseit követni és nem követni – hanem azért hogy lássad hogy én az illyes dolgokban nem ismerek bízatlankodást, sőt inkább készebb vagyok éles lenni, és talám goromba is: mint wenig aufrichtig. Tele volt a' munka orthographiai sőt grammaticalis hibákkal; und das Werk war steif aufgeputzt, mint a' XIV. Lajos udvarában a' bájoló szépségű leánykák.

Abbann a' §-bann, a' hol az Öcsémet hozod-elő, éles ravaszsággal kerülsz nekem. – Örvendek, hogy nemes lelkének sok részét ismered; ő nekem minden barátim közt első barátom; de maga is kacagná tanacsodat, ha hallaná. Meg-történt hogy ő a nem *csendes vér*, és *maga nagy és nemes tüzének* nem *mérséklése* miatt ki lelette magát a' hideggel – – De hát én téged kihez utasítalak Erdélybe, hogy tőle meg-tanúld, hogy nem az a' *nem-barát*, a' ki botlásunkat el-keseredve veti szemünkre, a' ki²⁸⁵ bennünket önnön magánál vádol-el,²⁸⁶ ha szintén éles is szava, – – hanem az, a' ki hibánkat idegenek előtt fedezi-fel, és cselekedetünket nem ítéli-meg igazságosan, és aequitással? – – kihez utasítalak hogy tőle meg-tanúld, hogy az igaz barátság éles sőt goromba is tud lenni: de az egyenesség a' titulusok üres hangjait nem csak utálja, hanem neveti is? – –

Élj szerencsésen Barátom! Örző Angyalom lebegjen körülted levelem olvasása alatt, és sugja-meg neked győzhetetlen hitetessel, hogy szívem erántad meg nem hűlt, 's botlásodat nem malitiának, hanem hevességnek és emberi gyarlóságnak tartja

Kazinczy.²⁸⁷

188. Batsányi János – Aranka Györgynek

Kassa, 1792. április 27.

[Korabeli kézirat]

Méltóságos Úr!

Nem kétlem, vette már a' minapi leveletem. Imhol van még 7. nyomtatvány; azért utasítom kedves Barátom Uramhoz, mivel nem bajoskodhatunk a' pénznek egyenként való bé-szedésével. Méltóztassék bé-szedni, 's által-küldeni.²⁸⁸ Kolosvárat le lehet tenni a' pénzt *Mauksch* Patikarius Uramnál erga recognitionem. Énnékem az itt való Kalmár *Fried* Sámuel Uram, annak veje, le fogja tenni. Ezen hét nyomtatvány imez Uraknak való: G. Tholdalagi István, Sz. Németi Dániel István, D. Mátyus, B. Kemény Samuel, Pünkösti Ádám, Dálnoki Teleki Mihály, és Dr. Kováts Antal. Méltóztassék kedves

²⁸⁴ <a jegyze>

²⁸⁵ <magunkat>

²⁸⁶ <hanem az, a' ki hib>

²⁸⁷ [A lap alján Aranka kézírása:] 12 May Válaszoltam 13dik

²⁸⁸ <Erdélyben>

Barátom Uram nékiek ki-osztani, nékem pedig ennyi alkalmatlanságomért bocsánatot adni, a' ki állandóul vagyok
Méltóságos Úrnak

alázatos szolgája
Batsányi

Kassa, 27. Apr. 792.²⁸⁹

189. Soós Márton – Aranka Györgynek
Pest, 1792. április 29.
[Korabeli kézirat]

Pesth 29^{dik} Apr. 1792

Méltóságos Ur
tapasztalt jo Uram!

17^{dik} Apr. irt Levelemben irtam vala, hogy Dienes Samuel Ur az el-küldett laistromban meg-irt könyveket viszi magával, de el-hibázodott a' dolog; mert a' Weingandt Ur legényje, a' kire biztuk a' Dienes Ur szállására valo el-küldését, el felejtkezett kötelességéről. En tsak tegnap tudám-meg Weingand Urtól, 's azért írom sietve, nehogy Dienes Samuel Urolt kérjék azt a' mit történetből így el-hibázánk.

Vajda Ur tegnap megérkezett 's ma reggel elis ment. Mindeneket alázatos tisztelettel vettem, és a' mit még az időnek igen rövid volta miatt el-nem igazithattam, azokat mennél hamarább el-végzem.

A Magyar Teátrumi Társóság fel-állá már valahára tökéletesen és 1^a vagy 3^a May kezdődnek a' Játékok. Én a' jádzo személyek közül régen ki-huztam magamat, mert nemis érek rá, hanem munkával, és tsekély tanátsommal, ha szükséges lészen, fogom segíteni ezutánis, engemet pedig mindenkben Báro Rudnyánszky Ignázt Ur segitt. Szállásom, asztalom 's más egyéb költségeim mind az ö Ngok kegyességéből vagyon. A Doctoraltatomra meg-kivántato költség-is már előre ki-vagyon tsinálva. Ugy hogy én nékem tsak a' Könyvekre vagyon már gondom 's némelly különösen magát elé ado költségekre. Illyen különös, most ugyan siető, de nem sokára haszonnal meg-fordulando költségem ki-potolására, kértem vala az edes Atyámat, hogy a' Wajda Úr fel jövetelével küldjen nékem 10 v. tíz aranyokat. De a' sok gyermek 's más házi szükségei most meg akadályoztatták jó szívet. Erre nézve a' Mlgs Urhoz bátorkodom mostan folyamodni; méltoztassék én velem azt a' jót tselekedni, hogy valami modon, jó szándékomnak fel segillésére, küldjen nékem 10 v. tíz aranyokat. Tudom ugyan hogy kényes a' pénz dolga, 's talám vakmerőségis vala ez iránt a' Mgs Urnak alkalmatlankodni; De betsültemre (a' mellynél féltőbb kintsem nintsen) fogadom, hogy a' kezemhez vétele után, leg tovább fél esztendőre bizonyosan viszsza fogom fizetni hiba nélkül a' Mgs Urnak. Ha lessz mod benne, hogy kérésemet teljesitse a' Mgs Ur, igen jót tselekszik én velem: De ha valami

²⁸⁹ [A levél hátoldalán Aranka írása:] Bacsányi 27 Aug 1792.

környül állásaira nézve nem lehetne-is; még-is azért éppen olly tisztelettel, és szolgálatjára
 valo készséggel lések ennek utánnais Mgodnak, mint ennek előtte igyekezett lenni
 A Msgs Ur

alázatos szolgája
 Soos Márton tk

190. Cserei Mihály – Aranka Györgynek
Bécs, 1792. május 1.
[Korabeli kézirat]

Béts 1^{só} Maii 792

Méltóságos Ur!

Meg-ened nékem a Méltóságos Ur, hogy a Görögnek küldött tiz aranyok iránt későbbre talám, hogy sem a Mlgos Ur reménlette volna, tudositam a Mlgos Urat; oka eddig valo halgatásomnak nem egyéb volt, hanem hogy az azon pénznek vételéről szollo quietantiat későre kaphattam kezemhez; azomba hogy a réám bizott dolgot tökéletesen véghez vittem, ezen ide zárt quietantiabol méltoztatik a' Mlgos Ur által-látni. Mlgos G. Bethlen Pál Ur Ö Excellentiája-is, küldött volt ugyan Görögnek az ujságra tizenkét német forintokat, 's mivel azokat-is a fennebb említett quietantiába foglalta Görög, kérem a Mlgos Urat méltoztassék ő Excellentiáját-is bizonyossá tenni affelöl azon quietantianak elő-mutatásával, hogy a küldött pénzt oda, a hová illet, által attuk.

Az Erdélyi Articulusokra ö Felsege már mind leatta a Resolutiojit a Cancellariara, ez pedig által atta a Deputationak, hogy ha azok iránt valami reflexioji volnának, azokat meg-tehessék. Meg-kell vallanunk, hogy ámbár vagynak azon Resolutiok közt olyanok-is, amelyek a Statusok kevánságaival nem egészen egyeznek, sok vagyon mindazonáltal a Hazának jövendőbéli²⁹⁰ boldogságára meg-álítva. Illyenek példának okáért, hogy 1) A Törvény szerző, el-törlő, és magyarázo hatalom a Statusokkal közösek, 2) Erdély független, és tsupán a maga Törvényei szerént kormányozható országnak esmértetik. 3) Bizonyossá tetetnek a Statusok, hogy Erdély az uralkodo Háztol nem más, hanem a Magyar Corona Jussán biratik. 4) A fundamentális Törvények változhatatlanoknak igirtettek. 5) Senki Hivatalától addig, mig meg nem halgattatik, meg nem fog fosztatni. 6) a Diploma szerént minden Esztendőbe Diaeta léssen. 7) a Hamis vádlok meg fognak büntetettetni, és semmiféle anonyma Delatiok bé nem vétettek. 8) minden változásával az Uralkadonak a Leopoldinum Diploma meg-erősítve ki-fog adattni a Statusoknak az uj Fejedelemtől, és minekutánna a Statusok a Homagiumat le-teszik, az Fejedelem-is arra a Hit formára, amely szerént Leopold képibe el-mondotta volt a Hitet a Regius commissarius, az szerént meg fog esküdni. 9) A Diatak²⁹¹ organisatiojáról szollo Törvény cikkely helybe hagyatott; nem külömben 10) a vármegeyék organisatiojáról szollo Törvénycikkely-is némely hozzá adásokkal. 11) A Sta-

²⁹⁰ <balo>

²⁹¹ <al>

tusoknak a fő Hivatalak iránt való választásbéli Jussok meg erősítetik. 12) A magyaroknak és székelyeknek a szászok közt a Concivilitatis Jus stabilialtatik. 13) A Litera migratoriol szollo articulus in essentialibus megmaradott, a kik a Fiscustol Czigányokat vásároltak volt, azoknak a pénzek refundaltatni fog a Cameralis Cassából. 14) A Sonak az árra a Statusok hire nélkül nem fog neveltetni. 15) A Cameralis Hivatalakra is Hazafiak fognak tétetni. A Judicialeban projectalt articulusok nagyobbára vagy Resolutiok által fognak superaltatni, vagy a Juridica Deputatióra relegaltatnak, ilyen példának okáért a Gubernium, Cancellaria, és a K. Tábla Organisatiojáról, és Status Personálissával irt articulusok nem különben azok, amelyek az alsobb Forumakról irattak. A Székelyek dolgába egy mixta commissio fog tartatni Kolosvárt a Gubernator Praesidiuma alatt. A cameralnak-is nagy része nem különben a' Litterarium, és in specie a magyar nyelvnek virágzását tárgyazo Planumnak ki dolgozása²⁹² Deputatiókra relegaltattak. Azok iránt melyek a Statusok kívánságaival nem egyeznek, a Deputatio a Reflexiojit nagyobbán már el-készítette, 's vagy ezen, vagy a jövő héten ö Felséginek fel-adgya.

A Bátyám tiszteli a Mlgos Urat, engedelmet kér hogy két rendbéli Leveleire nem válaszolhatott foglalatosságai miatt, köszöni szives megemlékezését; én pedig különös tisztelettel vagyok

a Mlgos Urnak

alázatos szolgája
Cserei Mihály mp.

191. Soós Márton – Aranka Györgynek
Pest, 1792. május 1.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Ur
tapasztalt jó Uram!

Tegnap ujra tanálkozván Weingandt Urral azt monda, hogy a' meg irt könyveket már bizonyoson el-indította Kolosvárra, a' Hochmeister Ur kezébe és ottan bizonyoson meg tanálja a' Mgs Ur.

Pater Horányi Elek igen nagy ohajtással várja a' Mgs Ur életének le-írását, melyre nevében kértem vala Msgdat már régen. A könyv ma holnap nyomtatodni kezd, kár volna, hogy a' Mgs Ur élete, és abban tett érdemei ebből kimaradnának. Siessen tehát a' Mgs Ur a' mennyiben lehet ennek fel-küldésével. En leg-alább ohajtvá várom, hogy annak olvasásával-is gyönyörködtesse magát

A Msgs Ur

alázatos szolgája
Soos Márton

Pesth 1^a May 1792

²⁹² <a Litteraria>

[Címzés:] Pesthrol
 Méltóságos Aranka György
 Urnak alázatos tisz-
 telettel
 Tömösvár
 N. Szeben
 MVásárhelyre

192. Bethlen Elek – Aranka Györgynek
Kolozsvár, 1792. május 4.
[Korabeli kézirat]

Kolozsvár 4^{dik} May 792

Méltóságos Ur,
 nagy tiszteletű kedves Barátom!

Az el mult Holdnapnak 29^{dikén} költ betses Válaszát is tisztelem, az én Kedves Barátomnak. Meg adta PostaMester Horváth Ur is, a másikat a melyre mindazonáltal későre válaszolván Hrorváth Ur is el ment 's a Levél itt maradt. Mind a kettőre p[edi]g Válaszom foglalom ezen szives Levelembé, kívánom juthasson szerentsésen Kedves Barátom tiszteletére.

Valóban sapiosoban vettem volna ezen Levelét ha tsak az előtt három héttel jutott volna hozzám. Látom ugyanis hogy Kedves Barátom Uram nem biztat engem a fordítással. Ha arra elégtelen lennék ('s tudom az is vagyok) le tenném pennám, 's halgatnék. De kedves Barátom Uram ezen²⁹³ Okaim vagynak réá, u.m. 1. Hazámhoz, Nemzetemhez, 's következképpen Nemzet es Nyelvemhez való kötelességem. 2. Az hogy jollehet elégtelennek esmérem magom egy sarkolatos jó fordításra, de próbálni lehet, és ezt én is tsak probabol tselekszem. De áldom az Egeket! későre jött meg az én Kedves Barátomnak jó célból irtt ugyan, de nekem szomorú Levelé; mert már el kezdtem egy próbát, fordítottam felét azon víg Játéknak melyet Gellert ily cím alatt adott ki: *Die zärtlichen Schwestern*. Ha Isten meg segít a más Részével is Pünkösöd után kész lések, 's azonnal tisztán le írva Kedves Barátom Urammal közlem. Nekem ugyan nem Célom e könyvet Sajto alá botsáttani, mert 1. Rövid 2. A fordító szokatlan, 's 3. ami leg nagyobb úgy el fogta a bal Vélekedés a mi hazánk fiait, Leányit hogy tsak azért hogy víg játék nem kell, nem olvassák, mások hanem egy egy Világ fia v. Léánya, kedvetlen könyvre azért vesztegetni nem akarok. Hogy p[edi]g valakinek ajánlom, hátha ez is ily bal vélekedéstől van el foglatatva? Erőszakot tenni pedig nem akarok. Hogy p[edi]g a könyv nyomtató vélem egy néhány Nyomtatványban ingyen meg edgyezvén ki adja; ezt is lehetetlennek tartom. Mert ezekis félnek hogy Árrát nyomtatásoknak belé vesztik. Ezek azért az okok, melyekért e könyvem Világ eleibe terjeszteni nem kívánom. Ha pedig ezen kis próbám egybe jó lesz mindjárt máshoz fogok. Erre nézve kérem Kedves

²⁹³ [Olvashatatlan szó.]

Barátom Uramot méltóztassék nékem egy szép szomorú Játékot ajánlani német nyelven, mert jobb hogy üressé időmbe ezt fordítgassam, minthogy henyénlyek. Ezt el végezvén hogy bátorzkodhassam Rágolmozástól való félelem nélkül Világ eleibe terjeszteni.

A szegény Boer Argenisse is ki jött. Nékem úgy tetszik hogy ő igyekezett a fordításon, 's méltóztassék tapasztalni Kedves Barátom Uram, hogy sok helyeken oly Vigyázatja tetszik ki, mely a leg jobb fordítot is meg tántoríthatná. Így p.o. írja egy helyt hogy: *a vitéz Sebest*. A munkában mind ily kitsiny Nagy dologra vigyázni, lehetetlen. Ímé *vitéz Sebes* a szoross Vigyázatnak tsalhatatlan jele, mert tette volna sebes vitéz, mindjárt két értelmű szó lett volna. Ebből bizony jót lehet reményleni. Mit nem tsinál a példa? A Barotzy Bátya példája imé megnyit munkálkodott benne.

Írja kedves Barátom Uram hogy a Zejkel való együtt tanulásnak modját tudni szeretné. Ezek után úgy fogjuk Dolgunkat igazítani, hogy 2^{től} 3^{ig} minthogy járjuk a Physicat 3^{tol} 4^{ig} ezt együtt meg olvassuk. Együtt e felett beszélgetünk. Ezen kívül az Eszlemből ki szedegetünk azon Materiáról, melyről azon Orán hallottunk. Célunk az hogy felsőb Sholákra is edgyütt mennyünk.

Most itten semmi olyas Ujság nints. Az Unitarius Püspök Lázár[?] Ur is le érkezett. A fő Kormányzo Gr. Bánffy is 13^{dikán} ezen folyó Hónak meg érkezik. Ferentz Királyunktol egy Spanyol, a mult Heteken Audentiat kért éjjel 11 Orakor melyet ő fge tölle meg tagadván, 's másszorra akarván halasztani, ő a Grabenen magát meg lötte, 's még egy keményebb töltött pisztoly találtatott nálla. Más Ujságok nintsenek. 16^{dikán} ezen folyó Honak mi is ennepelni ki menyünk ²⁹⁴tegre, egész Társasággal. Dr. Pataky Ur is Háznépestől ki jö. Ezek után magom Gratziajába ajánlott maradok

Kedves Barátom Urnak

alázatos szolg. bar.
Bethlen Elek

A hoszu Levélért barátságos Szívétől engedelmet kérek.

193. Benkő József – Aranka Györgynek
Középajta, 1792. május 12.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Tabulae Regiae Adsector Úr!
Különös Kegységű Mlgs Uram, Jóltévőm!

Bőjt-más Havának 27-dikén költ Levele tegnap előtt tölte bé engemet oly vígasztalódással, a' minéműt minden Leveleiből szoktam meríteni a' Mlgs Urnak.²⁹⁵ Vettem mellette szives háládatossággal az *Igazgató formáit* is: hólnap akarom jól meg-olvasni; mert tegnap széljel jártam.

²⁹⁴ [Lapsérülés miatt olvashatatlan.]

²⁹⁵ [Benkő jegyzete:] Megvétém a' magyar szöveget, melyet így kell vala ejtenem: a' Mlgs Urnak minden Leveleiből szoktam meríteni. botosánotat kérek!

Én semmit nem tudok küldeni ezen szegény gyalog embertől, kit eléggé meg-terheltem *Bethlen János autographa* Historiájával; melyet küldök Mlgs Bethlen Gergely Ur Ö Ngának, oly véggel, hogy minapi Jelentésemmel öszve vetvén, ugyan ezen embertől vissza is várhassam. Láttá volt ezt a' Mlgs Úr; de ha tetszik, méltóztassék fel-bontani, megtekintgetni, a' Jelentéssel bár edgy lapon, kettőn öszve olvasni, 's meg itélni a' ki-nyomtatott példát, és újra bépetsételni.

Küldök ugyan tsak drága óráinak el-lopására edgy kis Irást, u.m. a' minap jelentett *Magyar és Török Nyelv öszvevetéséről* valo Munkámnak *Impurumát*, ily alázatos kéréssel, hogy mig a' *Tabellarius* Kolosvárat megjárja, ha a' Mlgs Úrnak sok, tsudára méltó sok foglalatosságai megengedik, megolvasni 's reflexiokat tenni rea méltóztassék; melyekkel edgyütt magát e' kis Munkát is vissza kérni, ámbár szégyenlve bátorodom: mert nálam edgy betű sem marad belőle, felette nagy szükségem vagyon pedig rea; minthogy a' *Puruma* (mint Hochmeister Uramtól értem) most Censurán vagyon, vagy által is ment; akarnek pedig az alatt, míg nyomtatják, edgynehány jobbításokat tenni benne. A' mely Jegyzésem a' 41. és 42-dik lapokon vagyon, nem kívánnám, hogy előre tudja Dr. *Mátyus* Ur, ki is *Diaeticájában* kétségbe hozta az én *Tátorjánomat*, a' mely Széki háttáron is, nevezetesen Pap-telkén bővön terem; az hol ásattam és sülve ettem belőle. A' *Tátorjánról* különös kis Munkát akarok ki-adni hogy meg-mútassam, mely sok száz szekerekkel lehetne az egész Mezőségen ásní. Tsuda, hogy Dr. *Mátyus* Ur még sem esméri Erdélyben, mint a' ki *Botanicát* nem tanúlt. De Írásomban meg nem sértem, tsak magamat mentem, hogy igaz Tudositásom adatott-ki a' *Magyar Hirmondóban*. Írásommal nem vetélkedésre, hanem haszonra vígyázok a' valaha Fűvészséget tanuló Ifjakra nézve.

A' M. és T. Nyelv – a' Mlgs Úrnak lészen ajánlva, ha méltóztatik el-szenvedni; 's ez az oka, hogy ámbár nagy nyílásom lett vólna benne a' M. Ur Magyar Nyelvről való tudós Rajzolatját emlegetnem: de kivántam a' *Dedicatiora* tartani. Igéri Hochmeister Uram, hogy igen sietve ki-nyomtatattja.

Különösen a' *Diaetára* is, a' Mlgs Úr serkentése szerént, igyekezem készíteni; ámbár bajos ilyen elmének, mely a' sok nyomoruságoktól szüntelen szélyel vonattatik. Bizám a' Tudós Társaság Erszényének avagy tsak igen mértékletes meg-nyílásához: de mi lészen belőle, ezután válik-meg.

Itt hírhesztik, hogy már M. Vásárhelyen erőssen folya a' Székely Armalistáknak *Productioja*; de nem hiszem, míg jobban meg nem hallom. Én *Primipilaris* vagyok; és óh mely igen kívánnék a' Mlgs Úr bölts tanátsával élni, miként nyerhetnék magamnak 's a' Bögözi Pap Bátyámnak Nemes Levelet a' Fgs Uralkodó Háztól, mely Nemteleneknek is ingyen adott, mint Professor Nemegeyi Uramnak.

Katona Duces Hungariae, ha a' Mlgs Úr kevés ideig kerülhetné, 's ez a' gyalog ember el-hozhatná: én hamar vissza küldeni igyekezném, a' nekem parantsolt Írásokkal edgyütt; 2. vagy 3. nap véget érnék vélle.

A' *Diaetara* hív a' Mlgs Úr engemet. Óh mely kívánnám! 's talám nem is vallanám kárát; de sem lovam az útra, sem illő öltözetem oly fényes alkalmatosságra, az hol talám némely Uraink szégyenlenének engemet. Hátha a' Székelyek 1555-béli Törvényének ki-adása által jelenem-meg; tsak érkezzék ki-nyomtatására valamelyik Typographia, mely is abból bizonnal hasznot hajtana.

Az ISTENNEK karjai erősítsék, hosszasítsák a' Mlgs Úr közönséges hasznu életét!
Óh mely teljes szívből ohajtja
a' Mlgs Urnak

Legméltatlanabb és leg-
inkább elkötelezett alá-
zatos szolgája Benkó József t.k.

Közép-Ajtán, 12 Maji, 1792.

Úgy! a' Magyar Nyelvre is, ha elébb nem, a nyáron küldök valamit; minthogy akkor sem kaszálni, sem aratni nem tudok.

194. Aranka György – Teleki Imrének
Marosvásárhely, 1792. május 14.
[Korabeli kézirat]

MVásárhelly 14 May 1792

Meltóságos Kegyes Groff Ur!

A' Kotsis 8 orakor érkezett; a' Compulsorium készítéséhez mindjárt hozzá fogattam, még az expositiotis meg irtam, azt hadtam hogy a' Táblára hozzák fel 's authentizáltatom és mindjárt inditom. A' Cancellisták még nem jöttek meg. Nacsádat örömmel várom vagyok

aláz szolg.
Aranka

195. Vályi András – Aranka Györgynek
Pest, 1792. június 2.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Királyi Tanácsos Úr
Tisztes Drága Barátom!

Még az nap midőn úri leveledet örömmel, és tellyes gyönyörűséggel vettem, választam szíves, és barátságos Leveledre; de sem Sós, sem pedig Mohai Urak alkalmatosságot ígéretnek szerént nem szolgáltattak, melly által, mind írásomat, mind pedig a kised már régen készen álló nyalábotskát által küldhettem volna. Mind ez ideig nyughatatlanul vártam az alkalmatosságot; de az eránta vonszó indúlatom temérdek foglaltosságaim között is, hathatósabb mint sem szíves köszönetemet, 's a' nyelvbeli előmenetelnek mivóltát jó eleve tudokra ne adgyam. Mi ez ideig tsak a' nevendék Társaságot sürgethettyük; mint hogy a' Literatori Társaságnak fel állítása a' tudományi Deputatzionnak ki meneteletől függ. En meg vallom, hogy ennek a' Társaságra nézve szerentsés kimenetele felől kételkedem: mind az által egy ifjú embernek előlátása vajmi

rövid határok közzé szorítottatott; az ellenkezőt Lelkemből óhajtánám. Ha a' Magyar Országai Társaság a' Tiszt. Révay esze szerint ő Felsége által fog fel állíttatni boldogabbak lehetnek Maradékink: ha pedig e' béli reménységünk füstbe menénd, ez az eset az, a' mellyre nézve mi nehányan óhajtjuk hogy a' Nevendék Társaságnak palástya alatt, egy Literatori Társaságot is fel állíthatnánk; mennyire mehetünk igyekezetünkben, a' következő idő fogja ki nyilatkoztatni.

Hogy az Erdélyiek már Kivánságaiknak részesei, 's birtokosi lehettek legyen örökké hála a' Mindenhatónak érte. Te pedig élni fogsz a' Magyar Nemzetnek késő felmaradásáig ditséretes iparkodásidért; én pedig ennek haladását úri személyedre nézve is Lelkemből kívánom. Meg ne itélly édes Jó Barátom hogy illy soká ki maradtam Levelezésemmel a' ki állott terhes viszontagságaim okozták, 's nekem úgy tetszik, mintha egy Leveledre adós is maradtam volna; a' mellyet épen a' forró hidegbe lett esésemkor vettem; de azt sem akkor el nem olvashattam, sem azolta sohol nem találhatom; mert más fél esztendeig voltam Vip. hivatalom meg szűnése után szüntelen való utazásban, a' midőn egészség, 's kedv nélkül tsak fetrengettem; de imé már most elmulatott kötelességemet ki pótolni, kötelességnek, 's nyertes örömmek tartom. P. Szuhányi Úrnak, már el küldtem a' penzét, a' ki eránt, 's magam eránt is szívességedet köszönnév viszontolni el nem mulatom: a' ki tellyes, és a' Leg hívebb indulattal lévén, magamat betses barátságodba szívesen ajánlom, 's holtig maradok

Pesten 2dik Juny

792

alázatos szolgád, és
igaz Barátod
Vályi Andriás mp.

Nyughatatlanul várom az alkalmatosságot hogy régen készen lévő Leveletem, 's némelly Darabokat Kezedhez szolgáltattni lehetne szerentsem.

1.

Nem tudom, de hogy is tudjam?

Szánnyam é vagy haragudjam

Magam magamra.

Galambomat hogy vesztém el,

Önként miért eresztém el

Nagyobb bosszumra?

2. Talám hogy ugy kételkedtem,

Galamb szíven próbát tettem,

Azzal árthattam?

Gondolatlan most előbször

Fel repitém, jaj de többször

Meg nem foghattam.

3. Merre siet mindjárt látám,

Hogy szárnyára ki botsátám

Mert készen leszék.

Mind tsak addig integettek,
 Mézes buzát hintegettek
 Mig fel keresték.

3. Gyönyörködöm vala benne
 Burakolva mint rebbenne
 Mert nem gondoltam
 Hogy ez uttal ugy el menne,
 A mi nagyobb másé lenne,
 Nem is álmodtam.

4. Pedig ha egy, tudtam én is
 Kényeztetni, szeretvén is
 Mint a lelkemet.
 Szerét tettem nagy nehezen,
 Hordoztam is immár kezen
 Töltvén kedvemet.

5. De valjon most ez a kedves
 Galamb karján kinek repdes
 Kivel mulatoz?
 Minden kedvem szárnyára ült
 S Vélle edgyütt messze repült,
 Szemem harmatoz.

6. Sirva mégyek sokszor elé
 Pusztá galamb-bugja felé,
 Nints hogy szollitsam.
 Ki terjesztett karjaimra
 Karjaimrol vállaimra
 Nints hogy szállitsam.

7. Kedves galamb! talám éppen
 Nem repültél el végképpen
 Nem ugy esmérlek
 Meg térsz szivem örömére
 Nem juttsz talám olyv körmére,
 Ne is juss kérlek.

8. Azért egy oly napot vállassz
 Meljen reám vissza szállassz
 Tsak hogy tudjalak;
 Szivem galamb házod lészen,
 fel nyitva lessz akkor készen
 Hogy bé hivjalak.

A Tegnapi Comediára Nánihoz

Kellemetes szöke Lyánka
 Addsza vissza szívemet
 Vagy érezd-meg Ártatlanka
 Hogy meg loptál engemet.

Addsza vissza, de még jobb lessz
 Ne add; tarts meg magadnál,
 Nem tsapodár az senkihez
 Kellé vagy nem? E rajtad áll.

Pillants felém gyenge Személy
 Mind ki nézkedd szememből
 A szerelem habja be mély
 Óldozz-fel gyötrelmemből.

Nézz már felém – soká – tovább –
 Elég-már értyük egymást;
 Feszengj mozogj idebb odább
 Érzél – ! szereted Andrást?

Az irigy Ember

Irigy Tsuda mért martzongod
 Azt a ki téged nem sért
 Ne ásitózz tedd le gondod
 Méltatlan ne szomjúzván.

Hogy lehetsz oly érzéketlen
 A jó hirt mért gyalázod
 Nem borzadszé te kegyetlen
 Társadra semmi mázod.

Tsak ugy van az! Némellyeknek
 Belső érdek ha nints
 Most gögösen boszulgatnak
 Elért tárgy az nekik kints.

Meg bánod még irigy állat
 Rád kerül a' gyásos sors.
 Kóstold tsak te, nem vonsz vállat
 Mely keserü ez a' bors.

Kigyót nevel kebelében
 Minden irigy álnok szív
 Ne hidj neki mert begyében
 Felvont áll a' mérges iv.

A' Szeretet' Gyássza

Ah el tűnt a' boldog élet
 Mint a' Villám előllem
 El tűnt! mert egy vén Itélet
 Bal hírt költött felőllem.
 Szívem régen mellyen vérzik,
 Gyenge fogy annál a' pára
 Gyászos sorsom még sem érzik
 Halál lesz kínom' ária.
 Méltatlan kell úgy szenvedni
 Kik semmit nem vétettnek
 Muszáj! még is kell engedni
 A' szent

Ijedt Lilla mért szaladsz el
 Tőlem szemérmes Lélek
 Egy tsókot ad könnyes szemmel
 Érzem én azt míg élek.
 Szent volt a' hely, szent volt a' tzél
 Tanú a' Hóld 's a' Fények
 Még is Két Hív nagy búban él
 Aggnak nyögnék Szegények
 Nintsen modunk éppen nintsen
 Hogy tsak egyszer lehetnénk
 Eggyüt: 's szívünk nyugtot venne
 Gyászos élet a' miénk.
 Meddig késel terhes é' tem
 Meddig kínoz még a' bú
 Abba estem mitől félttem
 Ront a' kín mint fát a' szú.
 Pattany széljel fáradt szív már
 Terheld illy nagy gyötrelem
 Mint a' hóltak ... melly vár

Magyar Tántz

Felre Német tovább állj
 Tovább, odébb, tovább szály!
 Eredj Tzitzám előre
 Fordúlj frissen kettőre.
 Pattanj frissen, lakd meg jól
 Üssed tempóra.
 Hoptza Kintsem hassints jól
 Karítsd ...

Írd meg, mit ítélsz felőlök.
 Az áriájával az első; e' pedig a' tarélyos sarkantyú mellet kedveskébb.

196. Benkő József – Aranka Györgynek
Középajta, 1792. június 4.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Úr!
 Mindenek felett való Uram, Jóltévőm!

Mgs Úr parantsolatjára némely Írásokat szándékozom küldeni; de még halad edgy keveset. Azt véltem, hogy leg-alább edgy Hetet késnek ezen Levelemet el-vivő Vargyasi Armálisták; de indulnak M. Vásárhelyre, 's én el nem készíthetem a' miket küldeni akartam; mert százak a' bajaim!

Másik bánatom ez, hogy a' Mlgs Urnak Levelemet és egy Kézírásumat küldöttem a' minap, 's a' rossz Követ választ nem hozott.

Drága Mlgs Uram, Jóltévőm! a' Vargyasi Armálistákat, kik az én Írásommal mennek a' Mgs K. Táblára producálni, ajánlom Gratiájába, mint igen betsületes Jóakaróimat; hadd vehessék észre, hogy a' Mlgs Úr nékem nagy Jóltévőm. Óh szerentsétlen óráim, hogy készületlen vagyok Irásaimnak küldésére! Magamat, igyekezetetskéimet, szegénységemet – – Gratiájába ajánlván, és azt jelentvén hogy a' Magyar Nyelvre nem sokára egy kis Darabotskát küldeni el nem múlatom, vagyok ki-írhatatlan szives és alázatos tisztelettel

Méltóságos Urnak

méltatlan szolgálja
 Benkő József.

K. Ajtán 4. Jun. 1792.

[Címzés a borítékon:]
 Méltóságos Zágoni
 ARANKA GYÖRGY
 Úrnak, az Erdélyi Mgs
 Királyi Tábla különös Ér-
 Demü M. Adssessorának
 alázatos tisztelettel
 M. Vásárhely

197. Benkő József – Aranka Györgynek
Középpajta, 1792. június 11.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Ur!
 Kegyes Mlgs Uram!

Éppen az útról fogám-fel történetből ezen betsületes alkalmatosságot. Nints azért időm tsak író tollamnak jobbitására is. Tsak ezt akarom alázatosan jelenteni, hogy innen is hamar időn mégyen alkalmatosság, és akkorra talám elkészithetem a' *Közép-Ajtai Abécét*, a' régi Magyar Írás modjának esmértetésére. Ez a' régi Orthographia, mint *ewrewe*, *chyazar*, *Terec*, *choda* vagy *chuda*, *chac*, 's at, a régi Magyar Könyvekből; pro örök, *császár*, *Török*, *csoda* vagy *csuda*, *csak*, s at. Magamat, nagy botsánat kérés mellett, Gratiájába ajánlván, vagyok igaz tisztelettel

Méltóságos Urnak

Érdemtelen alázatos szolgája
 Benkő József t.k.

K. Ajtán 11. Jun 1792.

[Címzés a borítékon:]
 Méltóságos Zágoni
 Aranka György Urnak,
 Az Erdélyi Mlgs Királyi
 Törvényes Tábla Nagy Érdemü
 Adssessorának, alázatos tisztelettel.
 M. Vásárhely.

[KÖZÉP-AJTAI ABECE
 Mellyet
 A
 RÉGI MAGYAR IRÁS
 Modjának Esmértetésére,
 Az É Féléket
 Szeretőknek kedvekért

Készített
BENKŐ JÓSEF,
Közép-Ajtánn.

ELŐLJÁRÓ BESZÉD

Ambár mind Magyar Országban, mind Erdélyben, sokan talátnak, kik a' régi Magyar Irás módját tudják, és a' legidősebb Irásokat is folyvást olvashatják: az ilyenek mindazáltal felette igen kevés számuak azokhoz képest, kik irástudóknak mondatnak ugyan, de a' régi Kézírásoknak olvasására elégtelenek; sőt a' nyomtatott Könyvek olvasásában és értésében is akadoznak. Melynek edgyik oka ez, hogy a' mely Betűkkel mostan, mi élünk, azoknak edgy részét a' Régiak másokkal meg-tserélték: és így következett, hogy midőn a' Mostaniak megavult irásokat olvasnak, sok szókat külömben ki nem találhatnak, hanemha a' több szóból öszveköttetett dolognak rendéből; sőt néha ebből is vagy nehezen, vagy éppen nem érthetnek.

Például hozok, a' számtalan sokakból, edgy néhány szókat, melyeket, ezelőtt, mint egy két száz esztendőkkal, Magyar és Székely Eleink így irtanak: *Chyázar*, vagy *Chyaszar*, *Chehec*, *Terec*, *Kulchyar*, *chac*, *chodac*, avagy *chudac*, *bochyatyac*, *giöle*, *ewreuc*, *beulchec*, s.a.t. Ezek mind valóságos olyan magyari szók, melyekkel ma is közönségesen élünk: hányadik született Magyar mindazáltal, a' ki ezeket külön külön tsak magokra olvasva megérthetné? és valjon miért nem? Bizonytal a' régi irás módja akadályoztatja a' megértést. De ha a' mostani szokás szerént való betűkkel írom-le; leg ottan akárki könnyen értelmeket veheti ezen szóknak, melyek t.i. így esnek: *Császár*, *Csehek*, *Török*, *Kulcsár*, *tsak*, *tsodák* avagy *tsudák*, *botsátják*, *gyüle*, *örök*, *böltsek*. Több Nemzeteknek nyelveikenn is, nevezetesen a' Németénn, sok ilyen változásokat lát, a' ki az ó és új irás módját öszve-veti.

Minekutánna azért el szemlélttem volna a' Betűknek nyelvünkenn való ily nagy változásait: az a' vélekedés foglalta el elmémet, hogy mind gyönyörködésre, mind szükséges haszonra fogna szólni; ha a' Betűknek régi jelentéseik és erejek közönségesen olvasható irásba foglaltatnának. Melyhez képest tetszett nékem, hogy a' magyar Betűket, az ő szokott *Abécé*-béli rendjek szerént, mind hajdoni, mind mostani jelentésekre nézve, a' figyelmetes szemek eleibe tégyem. Tessék tehát ezekbenn gyönyörködni: azoknak, kik édes Nemzetünknek Régiségeihez igaz szeretettel viseltetnek. Tessék ezekből bár valami kevés hasznát venni azoknak, kik a' régi Irásoknak gyors olvasásában kívánják magokat könnyebbiteni. Tessék hallgatni azoknak, kik tsak ehez hasonlót sem érkeznék írni.

Nékem pedig, míg *Abécé*-met az olvasásra kinyitanám, tetszik előre im ezen jelentéseket tenni.]²⁹⁶

²⁹⁶ [Melléklet, mely a kéziratok rendezése során máshová került.]

198. Benkő József – Aranka Györgynek
Közéapajta, 1792. június 15.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Tabulae Regiae Adsector Úr!
Kegyess Uram és valóságos Jóltevőm!

Még itten vagyon a' Liszniai Katona, ki által a' Mlgs Ur Kegyes Levelét vévém, a' *Katona* Munkájával edgyütt, ki-mondhatatlan háládatossággal.

Én ezekről, s az elébbeniekről többet irok, és holmi kevés Irásokat küldeni fogok, a' Generalis Synodusról Kolosvárra vissza menendő Tisz. Papoktól; mostan pedig Kedves Testvérem, néhai Tiszteletes Czegei Pap *Boda Gergely* Uram (kit a' Mlgs Ur bizonnyal esmért) özvegye nyakra főre szaladván hozzám Füle nevű faluból, buzgó kérésére én is könyörgök mély alázatossággal Mlgs Úrnak, hogy ha út lészen rea, méltotassék ezt ki mutatni a' Fülei *Boda* Familiának, hogy Seriest nyerjen mostan a' sok Producensek között is, és producálhasson; ne fáradna többször nagy költséggel. Óh mely sokszor és sokkal terhelém a' Mlgs Urat tsak ezen productio alkalmatosságával is! de tudja az egész tartomány a' Mlgs Urnak hozzám való Kegyesességét, és kívánják közben járásomat.

Értekeny panassza a' Mlgs Urnak engemet annyira megkeserített, hogy a' Magyar Nyelv Mivelő Társaság Munkái közzé sok darabokat dolgozni bizony leg-fővebb gondom lészen. Vagyok továbbá és maradok nagy tisztelettel

Méltóságos Urnak

legérdemtelenebb alázatos szolgaja
Benkő József. t.k.

Közép-Ajtán 15. Junii,
1792.

199. Prónay Sándor – Aranka Györgynek
Almás, 1792. június 18–21.
[Jancsó Elemér másolata]

Pesten Juniusnak 18kán 1792

Kedves Drága Méltóságos Uram!

Régen vártam óhajtvá az én Kedves Barátom levelét s feleletét, a' midőn egyszerűsmind két levéllel meg-örvendeztettem, ddo 6^a Aprilis es 3 Jun. Mind a' kettőt e' múlt héten vettem, két nap egy más után. Az elsőnek a' Dátuma vétkes, talám 6dik Maji lesz; de ugy-is soka késett. Akkor vettem éppen, minek utanna, G. Kendeffinek által adtam volt a' Pakétot a' Mlgs Ur számára; azt a' Pakétot, a' melly egy hólnapnal tovább itten el-petsételve alkalmatosságra várt; de magam nem lévén itt; az egész Erdélyi Deputatit el-szalasztottam, ki-véven G. Teleki Lajost a' ki a' múlt szeredán ment-el; tsötörtökön pedig az iffju G. Kendeffy, a' kinek-is által adtam a' Paketot. Ahoz a' mellyeket már ugy tertzik meg-irtam, melléje tettem két Magyar írást, – *Szenthe Pál Magyar Oskoláját* – és

– Szalkay Virgiliussát; a mellyekről a' második levelibe emlékezik a M. Ur – és két Diaetalis Actát. Amaz két régibb irasnak tudom örülni fog a' M. Ur, a' mint észre veszem még ujjak lesznek a' M. Ur előtt, ki-vévén a' Cornides Catalogussát; Tsak azt sajnallom, hogy oly későn küldhettem, főkép a Große Wahrheitokat, a' mellynek egy része egyenesen a' M. Urat illet. Ha tudtam volna, hogy ólly sokára halad, Postan-is el-küldöttem volna. A volt a' bajom hogy Sos Urat meg nem tudtam kapni; nem tudván a' Szállásat.

A' Diaetánkról kíván valamit érteni a' M. Ur. Eddig nem irtam; mivel²⁹⁷ semmi se volt irni való; a' sok Ceremoniakon kívül a' mellyeket az Ujsagokba böven fogta olvasni a' M. Ur. – A' mostani Diaetanknak rövid a' Historiája – épen ellenkezője az előbbinek. A' mint akkor az Udvar mellet szollani veszedelmes volt; ugy mostan leg-kisebben-is ellenkezni az Udvar 's a' Praesessek kívánságának véték. Ez származik abból a' nagy bizodalomból, a' melly ö Felségek és a Nemzett között láttattik lenni. Ő Felségek kimondhatatlan kegyessek, mind a' Publicus ora[ti]ókba, mind minden magok viseletekbe. 2^a jöttek el ö Felségek pompas firzuggal, 3-dik volt az ugy nevezett Inchoatio Diatea és a' K. Propositionok el olvasása; 4t a' Diplomának Conceptussa el-olvastattott. Ebbe ö Felsége egy kis változást tett kedvünk szerint, proprio motu, a' mellybe ö Flge a' Corona[ti]onak szükséges voltát világossabba ki-tette. Ezt már II^{dik} Leopoldtol erővel kívántuk; de meg nem nyerhettük; most pedig Ferentz Kiraly önként meg-tette. Eről a' Iudex Curia, Personalis 's a' Primas óráltak; – az egész Statusnak ollyan öröme volt rajta; hogy mind egy el-ragadtattván, a' Várba futottunk, mind in Corpore, a' Felsege Kegyelmet meg-köszöntük, 's *vitam sanguinenem, fortunisque nostras* ö Felségének ajánlottuk. Hogy ö Felségétől kegyessen fogadtattunk, legyen, lehet gondolni; a' Kiraly kevés szóval, igen fontossan felelt. Azt a' phrasist: *vitam, sangu. etc.*... sokan tsak phrasistnak, stylusnak vették; de az Udvar, vagy inkább a' Praesessek szavunknal fogtak; 's a' Ildik béli Sessioba formalis Subsidiumot, Belei a' Nemesség részéről ígértettek a' Nemzettel. A' Papság 's a Magnások vetekedve ígérték; a vármegye Deputatussa közül sokan zugolodtak, de azokat meg se halgattak, 's kevésbé múlt hogy az ablakon ki nem vettették, 's tsak hamar által estünk rajta. A' Quantitassat akor meg nem határozták, hanem egy Deputatoria bizták a' melly ött ezer Rekrutára, és négy Milliom Forintra határozta; mely-is a' 26dik beli Sessioba meg-allapitattott. Ebbe a' 4 millioba lehet adni, kész pénznel Cameralis obligatiokat. [Remunda Lovak] Buzat, Zabbot. Ezen felül még 1000 Remunda Lovat; mellyet 16 Aranyal fel-lehett váltani, ez tészen ugy tetzik 72000 fto. – Ezen kívül a' Honorarium m/50 arany a' Kiralynak, 25 peng a' Kiralynénak. Ez az utolso mindjart 12altal adodott in Natura, merő Aranyba; a' Primas költsönözte az Orszagnak. Ez mind öszve ötöd fel milliomot tészen. Ezt tsupan tsak a' Statusok adjak, Nemessi Jussal birok, a Papokat-is rea huzták: a' Contributoria semmit, hanem a' Gabona vitelét 's a' Recrutákat. Félő hogy a' Varmegyekbe a Nemesség ne lármazzon; hogy hírek nélkül esset – 's a' követek Instructio nélkül rea allottak: máskép a' Törvény szerént, ez tsupan tsak a' Diaetat illeti, a' varmegyét éppen nem. Hátra van még ebbe egy nehéz opera[ti]o; ezen quantumnak a' varmegyék közzé való Repartitioja, 's erre szükséges Clavisnak Elaboratioja. Nehéz Munka! – ez egy mas Deputatoria innapel-

²⁹⁷ <nem volt méltó>

labiliter bizatott. – A' K. Propozioik közül egyike nevezetes, – hogy tudniillik az Austriai Judiciumoknak a' Sententioit peres Compassuales itt-is M.orszagon lehessen exequalni. – Kivált a' Wechselgerichteket, olyan Casusba hogy ha M. Orszagi ember Bétsbe pénzt költsönözvén, az oda való Forumnak alá vetti magát. Ezt eleget vitattak, de még-is meg allapitatott mind a' kereskedőkre mint a' Nemes Emberekre való nézve, bizonyos Clausulak mellett. Féltő-hogy ezen fogva, némelly Bétsi Zsidok el-ne foglalják az Orszagunk nagy részét. 19dik Junii Ezen kívül a' lett volna a' leg nagyobb és nevezetesebb kérdés ezen a' Diaetan, a' non unitus Görög vagy-is Rác Papsag ülése. Tudni illik, a' Rác Metropolitá az Udvarból Regalist kaptanak, s azzal meg-jelenvén a' Diaetára, interimális Sessio engedették nekik a' Püspöki Bankon kívül, még a' dolgok a' Koronatio után felvétethetik. Meg-lévén a' Koronatio sürgették a' Praesententiojokat, hogy tudniillik a' Catholicus Püspökök is Ersekek között adassék nekik ülés, juxta Senium Officii. Az ország nagy ehez igen hajlandó, kivált a' Protestanság s az Illuminatus Cath. akarván ezt a' Nemzetet mennél inkább a' Hazához kötni; de a' Papsag s annak Baratji igen ellenzik. – Tegnap ugyan csak el-dőlt, úgy hogy Representatio megyen az Udvarhoz, a' mellybe az Illyrica Cancellaria el-törlése kéretettik, az ellenben a' Rác Püspököknek Sessio ígértetik, et determina[ti]o qualitatis voti et competentis loci seu Sessionis ad operantem Deputationem Publico-Politicam, a' melly a' Diaeta organizatioját ki-dolgozza, relegatur. E' volt leg-jobb most az izetlenségek el-távoztatására; de a' Rác Püspökök nem contentussok vele. – Tegnap leg-nagyobb versengés volt a' Magyar Nyelv felett; a' Deputa[ti]o Projectumába azt tette, hogy a' M. Nyelv az iskolákba nem Extraordinarium, hanem ordinarium Studium legyen. Ez meg-is allott, de a' Magyar vármegyék többet kívántak; akartak bizonyos esztendő. 4.5.6tot szabni, melly után minden, mind a' vármegyéken, mind a' Dicasteriumokon Magyarul foljon. De ezt ki nem vihették, csak az allott meg a' Statusok Tábláján, hogy a' Consilium tartozék azoknak a' vármegyéknek a' mellyek neki Magyarul írnak, Magyarul felelni; A Felső Táblán-is sokan keményen rajta voltak, de a' Iudex Curiae, és a' Consilium több Tagjai annak lehetetlenségét allította, hogy két nyelven foljon; s azért ez nem allott rea. E' még el-nem dőlt egészen. Leg-alabb a' Circularis Intimatumok mehetnének, mint két nyelven. Leginkább ellenzik a' Horvathok; azt mondtak, hogy ha a' M. Nyelv a' Dicasteriumokba bé-vétették, ök M. Országtól el-allanak. – A' Palatinus jól producálta magát tegnap: egy az, hogy leg-először kezdett maga fejétől publice szollani Deakul, és sokat; más, hogy a' M. Nyelv dolgába, rea lévén provocalva, hogy tudniillik Magyar Intimatumot nem subscribálhatna, nem értvén a' Nyelvet; az ellen protestalt, mondván, hogy miatta folyhat Magyarul, mivel ő érti. Nagy Vivatot kapot! – Eddig jöttünk! – Igen sietettik a' Diaetat, tegnap 6 óráig ültünk, – mivel ő Felsége maga akarja concludálni a' rend szerint valam Vasarnap, – a' jövő hetnek az elején pedig ő Felségek indulnak, a' Frankfurti koronatio 6. Iulii lévén. – A' Koronatio napján Udvari Promotio publicaltaték, 14 Actualis Intimus Cons. kik közül a' Grof Ipam ő Nagysága-is véletlenül és Grof Raday az ifjabb a' 7viralista, az Erdélyi G. Eszerházy, három Püspök és a' Rác Ersek. Hire volt, hogy Sz. Istvan vitézei-is crealtatnak; de úgy tetik el-mulik.

A' Diaeta után első tárgy a' Magyar Teatrom. Ez, hala légyen a' Magyarok Istenének! fel-allott szerentséssen s mind eddig jól foly. A' Diaeta elején főkép mindig dugva volt, most-is elég tele van. De a' Diaeta után nehezen hiszem hogy fen-alhasson. Pest egészen

meg-üresülvén a' Magyaroktól, minthogy a' Tablak se fognak fen-allani. Az Erdélyi Diaetára készülnek, hihető ott-is telelnek. Ott azt tartom még több betsületjek lesz, mint itt. A' Játékok valósággal nem rossz, kezdetnek igen-is jó. A' Nevezetesebb Darabjaik, a mellyekett jazdottak: *a' talalt gyermek, a' szerelem gyermeke a' tetetett beteg, az ember gyűlölés és meg-bánás*, forditassok, tegnap pedig egy M. Original, *az Arany Peretzek avagy Matskási Juliana*. Az Erdélybe tetzeni fog, óda való lévén a' Historia. – Jövendőre nézve, attól tartok, hogy ha tsak Erdély fel nem segíti ezt az uj gyenge plántat, M.Ország elégtelen leszen fen-tartására. Ha a Gubernium Kolosvárt marad, ugy jó van a' dolog; ugy Kolosvár leg-jobb 's leg-bizonyosabb fészke lehezt, – Szeben nem.

Jövők a' Deakságra. Cornides Catalogussát vette már a' M. Ur; sajnálom hogy Prof. Koppi meg-előzött véle. A' mint látom, meg tetzett az a' kis Bibliotheka, talám igen-is, ugy hogy meg akarja venni az M. Ur! – Ugyan ugy-e – Szép gondolat, de bátor enterprise volna! Ugyan meg szégyenitené a' M. Ur mind a' két Hazanak a' Nagyait. Valojaban szégyen és kár, hogy az a' Szép Bibliotheca anyi időtöl haszontalanul fekszik. Régen készültem Nyékre meg tekintésére, de még nem tehettem szerit. Magaval a' mostani birtokossával még nem beszéltem, de itt hallottam hogy az árát ezer aranyra szabta légyen. Három ezer ftozt már ígértek, a' mint hallom. – A' mint észre veszem az Ipam ö Nagysága azt másnak nem engedi Praetentiója lévén ex Testamento; tsak azt várja hogy más meg alkudja, maga nem akarván Tisztartójával alkudozni. Azért azt tartom, hogy a' M. Ur le fogja tenni ezt a' gondolattot melly szép és kívánatos légyen-is magaba. Ha husz esztendővel iffjabb volna a' M. Ur, s remélhetné, hogy vagy harmintz esztendőig hasznát vehetné, – de így azt tartom nem igen érdemes, más számára anyi pénzelt venni. Söt ha merem mondani, azt sem javaslanam, hogy a' M. Ur minden M. Orszagi Historicus, söt phisicus 's egyéb könyveket-is meg-vegye. A M. Ur magát a' Magyar Nyelvnek szentelte, elég bajja 's költsége lesz, ha tsak ezeket-is, ezen tzelhoz tartozo könyveket mind meg szerzi, anyi különös fachot, mi, se elmebeli vagy-is inkább idejebeli, se erszenyi tehetségünkel nem gyözük. Bár én sem ereszkedtem volna anyiba. – A' melly könyvek meg-vétele 's el-küldése eránt parantsol a' M. Ur utolso levelébe; azok eránt én mindjart véghez vittem Uri kívánságát ha egyenesen méltoztattott volna parantsolni, de minthogy meg-visgalásomra és iteletemre méltoztattik bizni, nem tudok benne indulni, mert az iteletem szerint, a' mint elébb mondám, a' M. Ur fel-tett tzeljara való nézve, talám egyike se érdemli, ama Lindauer félekből a' meg vételt. Ama más rendbeliek közül, – 1. *Blumauer Magyar Aneissat* 2. *Szenthe M. Oskoláját* és 3. *Babukot*, fogja talalni a' M. Ur G. Kendeffy Paketjébe: az ujjabb M. Comediákat, a' Pöstényi Fördést 's a' *Fidelitas Hung* el küldöm, az itt lévő Erdélyi Uraktól. Ez az utolsó magaba tsekély munka, de illetti némü képpen a' M. Nyelvet minthogy a' benne levő Tót szókat ki keresi. Ama M. Ország uj Mapaja szép, szép, de nem igen helyes, és drága. Most a' Hirmondo irói, Görög Ur, ki-itt van egy M. Atlast akarnak ki-adni. M. Ország minden varmegyéit. A' *Flora Posoniensist* még nem lattam de hírébe ösmerem, az iróját-is személyessen. Nem tudom a' munka mivóltat. Grossinger Physica Hist. tudtomra még ki nem jött. – *Sritter Memoriae Populorum* – egy fő Munka a' régi Historiaba az az, a Seculae III. IV usque X. XI – ama husz folioból alló Bizanticorum, Scriptorum, systematicus Extratussa, magaba nem formalis Munka, hanem tsak vangirt Collectio, – igen szükséges és hasznos, de tsak annak, a' ki abba a' régi világba mélyen akar ereszked-

ni. Nekem van 's hasznat veszem. Ez éránt tenni 's több ki jedzett könyvek éránt várom a' M. Ur további rendelésit. – A' Prayékat 's másokat, ugy tetzik már meg-szerzette 's el-is küldötte a M. Urnak Sós Ur. Bár tsak találkozhathnék vele.

Örömmel olvasom a' M. Tarsasag dolgaba törekedhetlen buzgosággal valo faradozásait a' M. Ur. Azt tartom magam-is hogy nagy vigyazással kell vele báni. Elébb Társokat kell keresni. Szégyen vólna Erdélynek ha leg-alabb 12. író Társot nem tudna egybe szerezni. Talám az-is szégyen vólna, hogy ha hozzánk folyamodna. Meg gondolván, azt a' tett ígéretemet, egy küldendő Darabotska éránt, ugy találtam, hogy nem éppen nem oda való, hanem inkább az Ungrische Magazinba – a' melyet Windisch Ur ismét folytatni kezd. A' jött eszembe hogy ezen a' Magazin régibb kötetjeiből sokat lehetne ki szedni, ebbe a Magyar Journalba, nem fordítva hanem által öntve, umgearbeitet.

Hogy ö Felsője a' M. Tarsasagot nem aprobálta légyen, tsak most értem; sajnalom de nem igen tsudalom. Azt tartom tsak *ad similitudinem et Analogiam H[un]gariae esett*, minthogy itten a' Litt. Deputa[ti]ora relegáltatott a' M. Tarsasag, tehát Erdélybe-is vagy az Erdélyi iránt-is azt végezték ott fen. A' mit azután ir a' M. Ur, azt tellyességel nem értem: – mintha az Erdélyi Cancellariusnak a' M. Ur ellen neheztelése vólna, 's a' miatt a' M. Tarsasag dolgát hatráltatta vólna. Ezt nem értem, nem is hiszem, mivel eddig semmit se hallottam, a M. Ur pedig vilagosson ki nem írja. De biz én nem-is hiszem. Hanem azt tartom, hogy az Erd. Deputatus Urak, ugy mint többnyire G. Teleki Samuel Ur ellenségei, mint ezen, mint más Ar[ti]kulusok[na]k a' non-confirma[ti]ojat, ö Excelenciajok fogjak az Országba tulajdonítani; a mi pedig meg-esett, azt magoknak. Ezt-is ö Excelenciájára fogják kenni. – A' Grofnéja most itt van a' Tsaszar Feredöbe, hozam Almásra-is ígérkezett, – azon leszek hogy inocenter ki vegyem belöle, van-e ö Excelenciajának a' M. Urra neheztelése, és az okat?

D. 21dik Jun.

Istennek hála! ez már a' negyedik napja, hogy ezen a' levelen faragok. Hétfőn keztem, nem tudom el-végzem é ma tsütörtökön. Reggel ha Sessio van fel járok; ha nints ide haza fel keresnek vagy a' jó barátim, vagy a' Mesteremberek, ugy hogy akor sem irhatok folyvast. Ma-is ugyan Sessio van, de nem lévén igen nevezetes idő, haza maradtam, hogy ezt a' levelet el-végezhessem, de a' se használt, tsak 11 orakor foghattam hozzá. A' tegnapi 20dik Jun. Sessio igen hoszas vólt, 9től egész 6tig estvélig. – A' Statusok kívánságára rea allott a felső Tábla a' M. Nyelv éránt. – Erdélynek a' példáját erőssen allegáltattott, Leg nagyob kérdés vólt, az Országos Deputa[ti]ok Elaboratuminak a' varmegyékkel való közléséről. Azt sok varmegyék erőssen kíványak. A' kívánság magaba igen helyes; de az execu[ti]oja igen nehéz söt lehetetlen 's ha megesik soha se lesz abból törvény, vége a' vólt, hogy a' Representa[ti]oba, a' Királytól egy részének, ugy mint a' Diaeta et [...] ²⁹⁸ et Forum Iuditorum Coordina[ti]ojanak, a' varmegyékkel való közlése kérethessék. A' Kiraly nehezen ál rea, – kivált a' Diaetának Coordina[ti]onak előre való tudása, veszedelmes vólna, kivont kardal jönének a' Diaetára, – a' mint egy Deputatus mondotta.

²⁹⁸ [Másoló által kihagyott hely.]

Lindauernél meg neztem a' ki jedzett könyveket; többnyire már el-vannak adva, leg-alabb a' java, ugy mint Nro 381 (ezt szeretném volna látni) 364 – ez nem ujság, a' 1787-béli Török háború; nékem három nyelvbe-is van, 338. ezt szerettem volna. Sultzer munkája; 135; – N. 150: meg van elégszer, de nem hiszem mi hasznát vehetné a' M. Ur, némely M. Országi Luth. Pap élete le-írásának. A' többi éránt parantsolatot várok.

A' Sogorommal szollottam az 50 ft éránt, mondotta hogy már szollott volna éránta Kazintzival. – Az Ipam ö Nagysagat-is emlékeztettem-is arra a Kaunitz levélre; fogadta hogy é napokba fog az Ur[na]k éránta irni. Nem ellenzi a' ki-nyomatasat, hanem a' fordítás éránt akarja némelly Reflexiot az Urral közleni.

Ujságot irok. A' Grof Ipam Frankfurtba megy a Corona[ti]ora. Sokan menek az Uraink közzül; mind a' két Zicsy, a' J. Curiae és a' Ferencz G. Forgacs Miklos. B. Orczy László, etc. ugy az Ipam ö Nagysága is resolválta magát, – mondjak hogy a' Kiraly igen szereti hogy oda késérik. A' jövő héten már indulnak, mivel 6 kára mondjak a' Coronatit 6 Julii. Onan megfordul ö Nagysaga az Imperiumba, Göttingaba-is. E' szerint nehezen megy-bé ö Nagysága az Erdélyi Dietára; lehet per se mi sem.

Kazintzy itt van. Szollottam vele a' Messiasról-is tsak most itt vette a' hozzá valo Titel Vignettet Berlinből, 65 ftjaba telt a' metzése. Leg inkább azzal késett; nem sokára ki jön. Az alatt fog az Erdélyi Publicumnak kedveskedni három uj forditással, melly Bétsbe nyomtattattik, ugy tetzik *Abelard és Heloiz*; Viland *Diogenese es die Grazien*. Itt Tisztséget keres, de nehezen bóldogúl.

Vasarnapig vége lévén mindenek, hétfön vagy kedden haza megyek 's ki pihenek, a' nagy világtol. Az alatt el-ne felejtkezzék a' M. Ur igaz szolgájárol

B. Pronay Sándor

Az ifju Kendeffy itt vala; – aprobatit nyert. Egy igen derék ifju, az Annyanak gyönyörüsége lehet. Kár hogy olly hamar ment el. Gr. Gyulai Josef és ama szép gr. Bethlenné még itt van.

200. Szrógh Sámuel – Aranka Györgynek

Pest, 1792. június 28.

[Korabeli kézirat]

Pesth 28^d Juny
1792

Méltóságos Úr,
Igen nagy Érdemü Jóakaró Uram!

En a' Méltóságos Úrnak felettébb kegyes Levelét, ámbár későre, de csak ugyan már régen vettem különös örömemre; hogy eddig szüntelen szívemen viseltt köteles válaszmot halasztottam, oka vólt, kiváltképpen az, hogy a' Méltóságos Úrnak kívántam volna egyszermind két rendbéli Munkátskáimmal udvarlásomat tenni: de minthogy ez ideig sem készültek-meg, most pedig már Pestről a' Hazámba Miskólczra induló félen vagyok, nem akarom ezen édes adósságomat magammal el-vinni.

Olly kötelezők voltak a' Méltóságos Úrnak hozzám küldött drága Leveli, hogy ha több okaim nem vólnának-is, azok magok elégségesek lennének, hogy engem az én Kedves Hazám' további szolgálatjára, 's a' Méltóságos Úr' örökös tiszteletire vonjanak. Szívemből örültem azon, hogy erőtelen Munkálkodásom kedvet találhatott, sikere lehetett. Ki-kélt ugyan ama tudos de rossz szívű *Schlötzer* a' mi *Vergleichungunk* ellen ájúló dühösséggel, de hallom (mert még magam nem érkeztem olvasni) hogy most újra emlékezik rolla a' maga *StaatsAnzeigenjében*, és ditsösségesen vissza vonja 's pofozza magát: következésképpen igaz lett felőlle az a' mit Consil. Vay József Úr mondott, „hogy meg-motskolta a' számár (engedelmet kérek hogy így ki irom) Schlözer a' *Vergleichungot*.” – – – Már ha valami el-fogna belőlök Erdélyben kelni, légyen a' Méltóságos Úrnak az a' kegyessége, hogy vagy B. *Inczédy* György Ö Nsága által *Seckébe*, vagy más lehető módon Miskólczra méltoztasson küldeni, akár az árokat, akár a' könyvetskéket: mert én már a' nagy Világot el hagyván, valamelly homályos helyen igyekszek magamat meg-vonni.

A' mi a' 'Sidók Földéről való Munkámat illeti, az igen régen meg-készült, egy Szent Atya tanátlására; mert most ugyan olyanokban nem törném – már azólta egy kevéssé okosodott – fejemet, a' mint a' Méltóságos Úr igen böltsen meg-jegyzette. Van mindazáltal olyan-is benne, a' mi nem lészen unalmas az olvasásra, és ha B. Korda 'Sigmondné Assz. Ö Nsága kinyomtatattná, sokan meg-fognák, velem edgyütt, Ö Nságának köszönni: mellyre nézve küldöm is, és alázatosan ajánlom ezen ide zárt kisértő Levelemet 's a' Kéz írást is mellette. A' mellynek ha óhajtott következése lehetne azonnal repíteném az Ajánló-Levelt-is, mihelyt a' kegyes válasz értesemre fogna esni.

Már most a' Diétáról kellene írnom, de ez olly rövid volt, hogy ennek minden *Resultatumjait* egy pipa dohány' ki-szívása alatt el-fogják a' Méltóságos Urnak az innen haza ment Uraságok beszélni. En csak ezt jegyzem-meg réá – a' mi minket kettönket tudom, egyeránt különösebben érdekel – hogy a' Magyar Nyelvnek az a' kívánt hajnala, melly szerint az a' Consiliumra-is bé-akart csúszni, kezd vala hasadni; de azt bizony az Ország Birája' homálya bé-borította: a' Nyelv nagy Lelkü szószóllóit mutatják az itt küldött csekély Verseim; a' mellyeket és magam csek. személyet a' Méltóságos Úr betsfelett való Kegységébe ajánlván, soha meg-nem szünő tiszteletemmel maradtam a' Méltóságos Úrnak

Alázatos Szolgája
Szrógh Sámuel mk.

NB Csak ugyan olvastam ma a' *Staats-Anzeigent*, ott vagyok No 66 a' *Vergleichung*; és már most meg-mutatattik ott is, hogy a' Könyvetskénk nem zenebonás. – De mindég igaz marad az, hogy az *Anzeigent* olyan Ember írja, a' ki Rabszolgasághoz szokott, és azt se tudja gondolni – annyival inkább érezni, hogy mi a' Magyar Szabadság?

201. Szenthe Pál – Aranka Györgynek
Mohács, 1792. július 2.
[Jancsó Elemér másolata]

Nagy Érdemű Tudós Úr
 Különös tiszteletemre méltó Uram!

M. Vásárhelyről Sz.Iván Havának 14. napján, hozzám utasítani méltoztatott betses Levelét vettem, ugyan azon Hónak 28. Napján, a mennyivel reménytelenebb volt, annál nagyobb öröömre volt. Már az én Kedves Tek. Tudós Antagonista Uramtól többet nem vártam, hanem szereteti ajánlásához jussomat fenn tartottam. A melly tzélokot az én titkos gondolkozásaimban fel tettem, már mint Chimaeraei képzelődéseket úgy tartottam, tárgyúl t.i. fel tévén magamnak hogy lehetne a Magyar Nemzetet tanúltabbá, igazságossá tenni, a leg vékonyabb tudományokra észre vehetetlenül, és jádzó módon készíteni: Hát ímé akkor vagyon az a szerentsém, hogy én is méltatlan létemre, a magok nemzetet szivből szerető Nagy Érdemű T. Hazafijaktól a mi Magyar Nemzetünk javának, boldogításának előmozdításában Társnak hívattatom. Az én felfedezett titkos gondolkozásaimból méltoztassék az Úr meg-itélni melly indulattal vehettem a T. Úr drága levelét, melly szivességgel vettem, midön abban a Fő 's Tudós Társaságban maga mellé, Társnak hívni méltoztatik.

Én a T. Úrnak szives szeretetét hálaadó szívvel vészem, a hivatalt örömet elfogadom, meg-is köszönöm. Vajha az Egeknek Ura adna nékem olyan tehetséget Erőt, hogy azon Fő, Túdós Társaságnak díszére lehetnék. A mennyire az Isteni Kegyelem engedi, azon is fogok igyekezni, hogy tsekély tehetségeimet azon fel-tett nemes tzélnak el-éré-sére fordítsam. Most hát ezen levelem által magamat a T. Úrnak be-jelentem, a T. Úr pedig a T. Társaságnak be-jelenteni méltoztasson. Ha az Úr akarandja és élek a bé-avatásomat továbbra halasztom: mellyet úgy gondoltam el, hogy a Magyar Oskolat felveszem, pöröly alá vetem, mit miért írtam tselekedtem okati fel-rakom. A mellyeket akkor bizonyos okból el-halgattam, már tartalék nélkül okaival, ki-jelentem; mi a betűkkel való helyes élés, mi a Nyelv-természetéből folyó Helyes-írás, a hosszas szokás által meg-erősített Ortographiából, már most, mikor minden betű minden pont, vonásotska kemény rostáltatás alá jövendő, mit lehet meg hagyni, mit nem? hogy és milyen fel-tételek alatt? Úgy mi a Tiszta Magyarság, mi a bastárda, öszvér-magyarságnak. Le írván a T. T. Társaságnak 5. florral együtt el-fogom küldeni. De az 5 florokat tsak most egyszer, és nem többször, minthogy szűk tsatornákon folyó jövedelmetském nem engedi, azonban a jó Isten szép gyermekeimmel meg áldván tovább nem terjesz-kedhetem. A több Isten kegyelméből dolgozándó Munkáimról pedig a T.T. Urat ez után fogom tudositani. Azonban, ha mi ollyas elő-adná magát, melyben az én tsekély munkám is, valamiben, hamarébb meg-kívántatnék, tessék az Úrnak parantsolni, ha mi ki-telik tehetségemtől örömet tselekszem. Én az én értelmem szerint a főbb tárgyakon kívül leg elsőnek kellene lenni, a betűkkel helyesen való élésről, és a valóságos Helyes-írásról való értekeződés, hogy úgy minden magyarul írokban az a gondolom, írás-neme el-változván, a fundamentomos írás-neme terjedne; a betűkkel való helyes élés által pedig a Tiszta-magyarság állana lábbra, leg inkább a ki-nyomtatandó könyvekben; azok

a Grammatikusok pedig, a kik magyarul nem tudván, még is Magyar Grammatikát írván, a mismás Magyarságot hozzák-be, a tiszta Magyarságnak határain belől szorítottánának.

Én a T.T. Úrnak ígéretére, a már el-készített könyve felől, számot tartok. Tsak ez a kérdés, hogy az Úr én hozzám, én az Úrhoz, hogy küldjem el? Én Debretzenig el-küldhetem, de tovább nem tudom. Most reménylem azt hogy Theol Professor Szilágyi Gábor Úr, abban bartáságát meg-nem fogja. Debreczenből is el-lehet én hozzám, ezen az Úton, hogy a Debreczeni Deákok a Dunán innen is járnak innepre, egész Nagy Dorogig, melly hozzánk 7. mérföld, az odavaló T. Predikator pedig hozzám. Erről ki-kérem az Úrnak is gondolkozását, érdemes levelével együtt. Hogy Frankon nem küldötte az Úr a levelet, azt szeretem, és az elsőbb leveleket is inkább szerettem volna a nélkül. Most a posta az olyan frankos levelekkel nem sokat gondol; a nélkül pedig hamarébb kézhez-adja: ez után is kikérem frankó nélkül méltoztassék írni. Többnyire midőn a Tek. Urat az Istennek kegyelmes gondviselésébe, magamat pedig tapasztalt szíves szeretetében ajánlanám vagyok

Tekintetes Nagy Érdemű Kedves Uramnak

alázatos szerető szolgája
Szente Pál Pred.

202. Prónay Sándor – Aranka Györgynek
Almás, 1792. július 5.
[Korabeli kézirat]

Almas D 5^a Julii 1792

Kedves Baratom!

Immar Almasról a' Széna kazalom mellől, 's távol a' királyi palotaktól irhatok, Istennek hála! – Áldom az Istenemet érte, mert ki nem mondhatom, melly igen meg untam volt a' Városi Lakast, 's melly igen vagytam a' fényes Assembleknek a' Széna gyűjtőim társaságával való fel-váltására, – ambar egyébként mondhatom, hogy kelemetessen töltöttem ezen heteket a' varoson. Múlt Pénteken 29 Jun. jöttem haza, 26 vége szakadt a' Diatánknak, 's még azon éjjel a' Fs. Udvar el-utazott. 21 irt levelemet eddig reménlem kezéhez fogta veni a' M[éltóság] Ur, elég hoszu volt – belé is fogott unni az olvasásába. Azolta semmi különös nem történt; inkább tsak formale folyt a' Sessiokon, – a' ki rendelt Deputatiok Relatioi referaltattak etc, 22. olvastattak el az Udvar feleletei az Ország Representatioira 's projectált Articulusaira. A' valasz jó vólt, az Udvar mindenre rea állott, az Illyrica Cancellaria el-törlésére-is, de a' leg-nagyobbra, fontossabbra ugyan tsak nem a' Magyar Nyelv iránt. Szép a' felelet, szép az Articulus ez eránt-is; de arra ugyan tsak nem ál rea, hogy a' Consilium Magyarul feleljen a' vármegyéknek. – de még-is ordinarium Studium leszen. – Minthogy az Illyrica Cancellaria el-törlötett vagy-is az el-törlése meg-ígértetett, a' Görög Püspököknek Sessio és votum a' Dieatan törvény által engedtetett; a' helyeknek meg-határozása pedig a' politica Deputatióra rendeltetett. Erdély Unioja eránt tsinált Articulusbol az Udvar azokat a' szokot, *ipsis Transyl-*

vanis petentibus, ki töröltette. 26 az utolsó Sessioba egy kis Incidentian iszonyu lárma leve. Referaltatván azon Deputatiok a' Munkája, a' melly a' Subsidiumnak a' Repartitioját 's bé szédisének a' módját kidolgozta, előjött, hogy a Papsag-is ehez contribualjon. – *Parochi, Ministri, Popae*; – ennek a' nevezetnek *Popae* ellent mondtak a' Rácz ablegatusok 's Püspökök, a' Protestansok 's az illuminatus Catholicusok erősen partjokat fogtak, – de a' Cath. Püspökök szint olly erővel ellenzették, – egy óránál tovább tartott, iszonyu lármaival, végre maga a' Rácz Érsek tsendesítette le, declarálván, hogy mostan nem bánja, de a' protestatioja a' Diariumba menyen-bé. Azért vivatot kapott! – mivel a Praessesek nem tudtak magokon másképp segíteni. Az nap dél után vala a' publica Audientia, a' mellybe ő Felsőge a' Diaetat bé-zárta, azután a' Sessio – a' mellybe tsak tsupa caeremonialis Oratiok mondatattak. Aznap reggel Sz. István keresztjét osztogatta ő Felsőge, – a' Judex Curiae és Generalis Manfredini a' Nagyot; a' Tárnok Mester és a' Personalis a' közbülsöt, – ama' érdemes Fiumei Gubernator Pászthory Ur, a' kissebet kapták-el kevesen részesültek benne Magyarok közül; többről volt reménység.

28^{dik} el-hagyvan benünket M. Grof Gyulai Josef Ur 's ama szép és kegyes Grof Bethlen Adamné, kézbe adtam ő Nagyságának a' M. Ur számára egy jó nagy pakétot. Nem szükség elő számlálnom, ugy-is remélem nem sokára meg kapja a' M. Ur küldöttem a' Diaetalis Actakból-is, ugy a' mint egyenként ki-jöttek; a' Diariumot nem, nem lévén kész egészen, magamnak is tsak akkor veszem, midőn el-készül. Nem tudom a' M. Ur parantsolja-é, hogy küldjek; – mivel ezen Diaeta folytatása nem igen interessans és a' nevezetesebb Actakot immar meg-küldtem. De ha méltoztattik parantsolni, szivessen meg-küldöm. – Az Erdélyinek a' végét még nem vettem; kolosvárt nem adtak a' Sogorom kezébe.

Egy nagy tudos ujsagot írok a' M. Ur[na]k, a' mellyen a' M. Ur olly igen örülni fog, a' mért én kesergek. El-késtünk Cornides könyvei megvételével, – már meg vették, 's pedig Erdélybe! – Az Erdélyi Püspök ő Excelenciája vette meg ötöd fél ezer Rfton. Most a' Diaeta alatt esett meg az alku. Ki viszik tehát M[agyar] Országból, és én nem-is látam. De a' jövő héten arra felé utam lévén, ugyan tsak jól meg nézem, minek előtte, ki viszik. Most harmad napig tsak a' Catalogusát visgáltam, főkép a' kézi irásokat 's leginkább a' maga tulajdon irásait 's munkait. Azokat szeretném leginkább a' mellyek a' Bela Notariusat, a' Kunokat 's a' régi Magyar betűket illetik; ezekről sok van. De még Erdélyi kézírások-is vannak böven, ollyanok pedig a' mellyek ama Lajstromba nintsenek ki jegyezve. Azért gondolom hogy a' M. Ur e' hirnek örülni fog, hogy az Püspök jó Ura 's Litterátor lévén, a' M. Ur hasznát fogja vehetni. És valósággal ez a' vigasztalásom, ugy az is, hogy ő Excelenciája Litterátor lévén, remélem hogy a' tudos világgal közleni fogja 's azzal használhatni, – főkép amaz Erdélyi Hist. Tarsaságnak iszonyut használhat vele. De egyébként tsak sajnalom, hogy reménységem szerint, nem jött a' Grof Ipm kezébe. Augustusba vitetti-bé a' Püspök.

Ezzel ajánlom magamat tapasztalt Uri sziveségébe 's maradok holtig
A' Meltosagos Urnak

Igaz barátja szolgája
B. Prónay Sándor

[Címzés:]

Bagh

A' Monsieur

Monsieur George Aranka

de Zágón. Assesseur de la Table Roial de Transylvanie

p. Temesvár

Hermannstad.

Á Maros Vásárhelly

203. Aranka György – Teleki Imrének
Marosvásárhely, 1792. július 15.
[Korabeli kézirat]

MVásárhelly 15 July 1792

Méltóságos Kegyes Grof Ur!

Ugy indultam volt hogy személyesen mennyek Nacsád udvarlására; de meg foszta az idő. Az egész éjtszaka esék az eső, fel kelék még is esik: azért a' szekeresemnek meg izeném hogy ne fárasssa magát. Igen rosszul valék tegnap, 's még mostis gyengén vagyok, de csak el megyek vala attol; söt az essötölis: hanem tudja Nacsád ezt az idei garbanczás időt, mindjárt ki vetnek a' vizek; és a' miatt nem merék el menni, mert cura alatt vagyok és félbe szakasztanom, azt mondják nem jo. Ha az Isten Nacságtokat SzPéterről Pagotsára vissza hozza, akkor talám leszen szerentsém Nacsád tiszteletéhez, 's a' Grofné Ö Nga Kezét csokolni.

Nékem Kolosvárról azt irják hogy a' Gyülés István Király napkor leszen, most készülnek a' Regálisok; irják őket. Doctor Kassai itt mene által, azt mondá hogy Kolosvárt létibe beszéllett fő Posta Boér Gergelly Urral a' Nacsádnak rendelendő Szállás iránt; de nem igen biztattya Nacsádat még most, a' szállások ki rendelésének dolga még nem hártározatván meg. Nacsád talállyon más modot.

Kolosvárt még foy a' Katona Commissio; azt mondják ugyan csuda bogár az a' Com-mendirozo. Egyszer még előre hivatalos volt a' Gubernátorhoz ebédre 's igerkezett volt; mikor minden készület meg volt, az nap 9 orakor vissza izent, hogy nem mehet, rosszul érzi magát. Mikor a' Gubernátor az Guberniummal leg elébbis köszöntésére ment; egy fél óráig várakoztatta a' külső palotán, ugy ment ki.

Az ujjságokat küldem Nacsádnak ha nem olvasta még, mivel Bányára hamarébb mennek. Ha Sz. Péterre el megyen a' Gazdám fogom kérni, hogy jelentse magát Nacsádnál, méltotassék Nacsád visszá küldeni.

A' Lengyel széleken lévén a' Barko Regimentye, onnan vettem az ötsém Levelét 27dik Juniusrol. Csudát ir a' Lengyelekről, hogy viselik magokat a' Muszkák ellen. 18dik és 19dik nagy ütközet volt köztök. A' Lengyelek Commendirozoja egy Kostyusko nevü Generalis, ki elébb a' Muszkáknál szolgált, azután Amérikába Wasington alatt, nem régibe került haza Lengyel Országba; a' leg első fortellya az, hogy nem várja magára az ellenséget: hanem ő megyen rá. 18dikis ő ütötte meg Orlow Muszka Generált és

meg verte kegyetlenül, de a' Pártos Brányiki segítségére jöven, akkor retirálta magát; más naps rájok ment és akkor egész győzedelmet nyert. A' Cassát el nyerte, Brányikit az árulot el fogta sok más Generálokkal együtt; Orlow a' vizen usztatva ment által, egy maga pribék Obesterének, a' kit rajta kapott hogy az ellenségre gojobis nélkül lötetett az ágyukból, helybe fejibe²⁹⁹ lött. Sok népet vesztett a' Muszka; nevezetesen egy egész dragonyos regiment 2000 emberből álló egészen egy lábíg el vészett. Azt a' győzhetetlen sereget, melly előtt a' Török meg nem állhatott úgy megjesztette, hogy a' lengyelek előtt meg nem állhat; a' Gyalogja úgy áll a' tűzbe mint a' köfal, és nem tud mozdulni, hanem csak elé felé. Rosszul járnak a' szegény Lengyelek, ha a' mi udvarunk 's a' Burgus meg talállyák segélleni a' Muszkát.

Grof Bethlen Sándor Ur Radnoton van, a' Grofné igen rosszul vala a' mult héten, alig kapák meg, már meg fordult. De magais rosszul van; a' hidasoné vagy más hajon el esett, és a' lábán igen rut sebet kapott.

Az eső meg csendesedék, de én rosszabbul vagyok, épen semmire kellő vagyok, lehetetlen lön egy végtibe ezt a' Leveletskétis meg irnom, le kelle dölnöm. Az az Istentelen Rheumatismus a' fejembe 's a' mejjembe vagyok. Ajánlom magam Nacsád kegyességébe és a' Grofné Ő Nga Kezeit alázatosan csokolván vagyok

Nacsádnak

igen alázatos szolg,
Aranka György mk

204. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek
Alsóregmec, 1792. július 21.
[Korabeli kézirat]

Regmetz, 21. Jul. 1792.

Nem hallgathatok tovább: de – oda a' Surprise! Lessingnek Meséivel el nem készüle a' Typographus az Erdélyi Diaetáig, a' mit reménylettem! 's kéntelen vagyok már most ki-mondani, hogy az néked lessz ajánlva; de a' dedicatióját csakugyan nem látod, míg a' munka el nem készül. Akkor postán vészted.

A' Wieland Diogenesét és a' Dayka Gábor által fordított Abelard verseit a' Bécsi Censor meg nem engedé! Szerencsétlen aspectusok. En kevésbe múlt hogy a' Királyhoz nem mentem, 's panaszsom közt ki nem mondtam, hogy a' sajtó szabadsága csak Tyrannus alatt lehet veszedelmes; egy méltán imádott Ferentz alatt³⁰⁰ szabadnak kellene lenni.

Chodowickytől végre meg kapám a' Messziás elébe való Cuprumot. Mutattam Gróf Teleky Lászlónak és B. Prónay Sándornak. 65 frt az ára, nem 60. mert a' 40. tallért ő Saechsisch in Gold számolta. – – Így már valaha el-készül. Látja Isten hogy késedelmes

²⁹⁹ <agyon>

³⁰⁰ <néki>

meg jelenésének nem vagyok oka. Nyomatott Jelentést küldök bé Erdelybe ez eránt hogy te is, én is salvattassunk.

Bacsányinak kezében van eddig a' Gróf Teleky László által küldött 2 levél. Ezelőtt mintegy 10 nappal küldém bé.

Az el-múltt Diaetán mi történt Nyelvünk eránt azt eddig tudod. – Eggyetlen egy Pasquillus sem íródott. Ez sokat jelent. és dicsekedhetünk vele. – Én csak azt vetem hozzá, hogy én valék a' ki Zichy Karolnak ezen³⁰¹ szavára (Grasalkovicsnak vala mondva) *Sua Cels. Rea Scit Hgrce*, Vivátot kiáltottam. Tíz ízben zendült meg utánnam a' Palota Viváttal, és úgy declarálá osztán a' Palatinus: Ego certe intelligo et loquor Hgrice; subscribam lubenter, et quod mihi adhuc deest, addiscam. Ekkor zengett a' Palota megint.

Horv. Adám egy Psychológiát ada ki, most pedig egy Kömíves Munkát ád ki, és Holmijének 3 részét. – Élj Barátom boldogúl és szeressd

Kazinczydat

205. Batsányi János – Aranka Györgynek
Kassa, 1792. július 22.
[Korabeli kézirat]

Kassa, Jul. 22. 792.

Méltóságos Úr!

Kedves Barátom Uram!

Betses leveleit, 69 ft: 20Xral egygyütt már kezemhez vettem. Alázatosan köszönöm barátságát 's ebbéli fáradttságát. – Imhol van a' 3^{dik} Negyed-is; szeretném tudni, mit itél rólla mind kedves Barátom Uram, mind pedig az ott-való több Uraságok. Reményilem azonban; hogy nem léssen kedvetlen. – A' nyomtatványok' el-küldözése a' Posta-Tiszt-ségre van bízva; ők fogják tehát az oda-járókat-is Barátom Uramhoz küldeni. Ha majd a' neveket jól öszve szedhettyük, nem fogunk többé kedves Barátom Uramnak alkalmatlanságára lenni. Ez egy úttal méltóztassék még el-engedni, 's a' nyomtatványokat ki-osztogatni. – Ez egyre bátorodom még igen alázatosan kérni: hogy, ha lehetséges, ne sajnállya az Író-Deákjával a' neveket *Elenchusba* szedetni, 's akképpen még egyszer el-küldeni!

Magamat szívességébe 's tapasztalt betses hajlandóságába ajánlván, állandóúl vagyok A' Méltóságos Úrnak

alázatos szolg. 's baráttya
 Batsányi János mk.

³⁰¹ <prop>

206. Soós Márton – Aranka Györgynek
Pest, 1792. július 23.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Ur
 tapasztalt jo Uram!

A Mlgs Urnak 8^a July irott igen betses Leveléből látom, melly nagy szorgalmatosággal légyen a Mlgs Ur a Magyar Teátrumnak Erdélyben lehető fel-állítása iránt. Mlgs B. Naláti József Ur, a Hunyad Vármegyei fő Ispány éppen a napokban érkezvén vissza Bétsből, ő Ngának udvarlására valék egy néhányszor, és különösen tegnap előtt reggeli 9, és 10 óra között. Ezen alkalmatossággal olvasok fel az itt valo M. Teatromi Társóság égyik Tagjának Kelemen Lászlónak arol valo vélekedését-is, miképpen lehetne Erdélyben a Teatromi Társóságot állandoul fel-állítani, mellyet a Báro Ur magához-is vett, olly fel tétellel, hogy mihellyt a jövő Augustusban egybe gyűlnek az Erdélyi Statusok, mindjárt közölje azt, az ahoz értő és annak pártját fogo hazafiakkal. Ezen említett Vélekedésben a vagyon fel téve hogy az itt valo Társóság vitetessék a télre által Erdélybe; en a Báro Urnak el-menetele után közlöttem a dolgot más Tagokkal-is, és mindnyájon azt mon-dák, hogy magokis itten téli Teátrumot akarnak fel-állítani, és bajason hiszik, hogy innen el-mozduljanak; e' mellett az Erdélyi Ország Gyűlése Augustus végén lévén, az az iránt valo tanátskozás, ide valo levelezés, és a dolognak egész el-végzése bizonyoson olly sokára menne, hogy a Teatromnak jó moddal valo fel-állítását igen nehezen lehet-ne remélni a jövő télre, és így a, tsak a jövő tavaszra vagy nyárra ha jo moddal fel-állhatna, s bizonyoson nem-is elébb – Erre valo nézt egy gondolatomat bátorkodom közleni a Msgs Urral, melly szerint leg-könnyebben, és sokkal kevesebb költséggel láb-ra kaphatna a dolog, mint az említett vélekedése szerint Kelemen Urnak, a ki a költ-séget 29044 Rfr vetette, ez ebből áll. Kolosvárott a Redei háznál ugy tudom készen vagyon egy hely, mellyben a Németek játszottanak; ez ha akora lészen hogy egy já-tékból 150 v. tsak 100 Rfr is bé kapjanak (fel tévén mint bizonyost azt hogy lészen mindenkor játék néző) Ugy 1^{szer} a hely iránt valo nehézség hárittatnék-el, míg majd a jövő esztendőben nagyobb és pompásobb Teátrumot lehetne fel-állítani 2^{szer} Az egész télen valo Játékok által még jobban fel-indittának, a kik még talám nem egész buz-gosággal volnának-is iránta, és azután sokkal könnyebben lehetne bővebb költségről gondolkozni, mint most láttatlan fejibe annyi ezerekre Contot tenni. De honnan sze-rezhetni Játékosokat, ha az itt valo Társóság bé nem mehet? Ebben az a leg-könnyebb mod: 1^{szer} Ha az ottan volt Német Társóság igazgatoja tudna Magyarul, ugy ez, az ottan valo ifjuságból 2 holnap alatt mindjárt készíthetne jádzokat; mert ittenis ugy ment az a dolog – avagy hogy még jobban láb-ra kaphassanak könnyen ki-lehetne tsinálni Msgs Gr. Rhádai Pál Ur által mint a Társóságnak mostani fő-igazgatoja által hogy az itt jádzok közül bé mennének az Ország tetszésére 4 régi próbált tagok, a kiknek segítségek, és út mutatók által az ujjabbak hamarább gyarapodnának. 2^{or} Ha sem az ott valo Társóság igazgatoja nem tudna magyarul, sem innen tagokat nem lehetne bé vitetni, lehetne ugy gondolom vagy az ifjabb Magnások, vagy más világot látott hazánkfiai kö-zül tanálni olly buzgo indulatut, és abban a dologban jártost a ki a Gr. Rhádai Pál Ur

Példája szerint, mind az ifju tagok készítettését, mind pedig az egész Társóság gondját, 's igazgatását magára vállolná. En leg alább annyira betsülem ezt a' dolgot, hogy ha olly közel nem volnék sok fárodtságommal tzeljához, a' mint most vagyok, mindjárt örömost félbe hagynám az orvosi tudományt, és egyedül arra fordítanám magamat, hogy abban gyakorolván magamat, magam lehetnék el-kezdöje annyival inkább, hogy mind a' Poësisban valo készültem, mind pedig természeti hajlandóságom, és ha nem közönséges helyen is, de sok ahoz értö emberek jelen létében tett próbáim nagy könnyebbségre lennének annak rövid időn valo el-érésére. De szinte késö már, tsak a' világ itéletére nézve-is arrol gondolkoznom.

Kovátsis Urnak munkáit, most el-nem küldhetem, mert az el-adott Nyomtatványok árára már vásárlottam, 's Tsiki vagy Novák Uramék által le-is küldem, és akor egyebekről-is bővebben irok. Kovátsits Urnak talám jo lészen vagy Németül vagy Deákul irni, mert nem éppen jól tud magyarul, a mint a' beszédjéből eszre vettem. A Deák ujjságot már az előtt meg-jelentettem hogy járjon, minek előtte a' levelet vettem a' mult fél esztendőre pedig már régen ki-fizettem az el-adott Nyomtatványok árából, erre a' fél esztendőre nem lészen késö az Academizáns Deákoktól-is fel-küldeni. A szüileim iránt valo tudósítást alázatosan köszönem, és a' mibe lehet meg-kiványa hálalni e' béli joságát-is

A Msgs Urnak

alázatos szolgája
Soos Márton tk

Pesth 23dik July
1792

207. Turoczi Károly – Aranka Györgynek
Bécs, 1792. augusztus 3.
[Korabeli kézirat]

Bécs. 1792. 3^a Aug.

Méltóságos Ur
nékem alázatosan tisztelt jo Uram!

Meg vallom hogy magam feddem magamot, hogy ennyi ideig Levelem által annak a' Tiszteletnek a' mellyel tartozom a' Mlgs Urnak, eleget nem tettem; de engedjen meg most az edgyszer én nékem, mert fogadom, hogy mihelyt meg tudom azt, hogy mostani hibámot a' Mlgs Urnak embert betsülö szive el felejtí, eddig valo halgatásom ki igyekezem potolni. a' mellynek főbb oka az én M. Országón imitt, amott, valo hányodasom volt, de már Istennek hálá Bécsbe, és az Erdélyi Cancellária mellett vagyok Juliusnak első napjától fogva. Az egészségem még eddig elé bánja a' Bétsi Levegöt és gyengélkedik, vagy 14. Napokig a' házbais rekesztett vala, ugyantsak most még is sokkal jobban vagyok.

Azon dolgokat a' mellyeket réam bizott volt a' Mlgs Ur meg mondottam volt még akkor mindgyárt B. Pronay Sándor Ö Nagyságának, Sos Uramotis a' mennyibe lehetett disponáltam hogy igazítsa jól a' dolgot, Nékem akkor azt mondá hogy küldött is könyveket, a' Mlgs Ur számára.

Én azolta fordítottam az Ovidius Heroidumait és azokat kiis akarom adni, még pedig ha meg fogja engedni ezt a nagy bátorságomat, a' Mlgs Urnak ajánlom, csekélység ugyan de mint egy fő Nemzeti Póéta, és a' Magyar Litteraturának Erdélybe édes Attya bizom benne hogy engem ennek el fogadásával szerencsétet.

A' Homérus Munkáihozis hozzá fogtam és már nagy része fordítva vagyok 2 soru Magyar Versebbe erről ezután bővebben fogok ha meg engedi, irni a' Mlgs Urnak. Mind ezek utánis magam tapasztalt gráciájában ajánlott maradtam allando tisztelettel
A' Mlgs Urnak

alázatos Szolgája
Turoczi Károly

208. Szrógh Sámuel – Aranka Györgynek
Miskolc, 1792. augusztus 3.
[Korabeli kézirat]

Miskólcz, 3^{ik} Aug
1792

Méltóságos Uram!

A' múlt Juniusnak a' végén adtam által Pesten Sós Márton Úrnak, két rendbéli Leveleimet 's a' Palésztina' le irását, olly kérésem mellett, hogy mind azokat Erdélybe küldeni ne terhelhetne: azok között volt a' Méltóságos Úrhoz-is egy csekély Levelkém, a' melly el-érte-e általam intézett célját, nem tudom. Azért, hogy ennek kézhez jutása eránt annál bizonyosabb lehessen, a' Méltó. Baro Inczedy György Ur' Levelé' fedele alá rekesztve ajánlom Eő Nagyságának: ebben ugyan semmi újsággal nem kedveskedhetek, mert erre nézve ez a' mi földünk felettébb terméketlen; és mostan egyedül csak a' Subsidium 's Honorarium' felosztásán osztozik öszve gyűllött Borsod Vgyénk, maga Gr. Majláth VPrésés és Fő-Ispányunk jelenlétében. Itt ugyan 's egyebütt-is ez Országban, tudom azt, hogy többynire étellel fogják ki tolni a'³⁰² Fejedelem szemét; mert mindenmű éltünk elég van és betstelen, pénzünk pedig kevés: de tudom azt-is, hogy majd még inkább gondolkodik a' Király a' Magyar Termés, Productum', ki-vihetése felől, ha lessz vagy 2,3 Millio köből gabonája rakásban. – Ujra alkalmatlankodok a' Méltóságos Úrnak Könyvetském eránt, kérvén alázatosan, hogy a' meg-maradtakat, a' Diétán lévő Magyar Országí Urak által ide küldeni méltóztasson; én is magamat a' Méltóságos Úr szolgálatára 's igaz tiszteletire holtig le-kötelezván, bets felett való kegyes indulatiba ajánlott már

a Méltóságos Úrnak

Alázatos Szolgája
Szrógh Samuel mk.

³⁰² [A papír rongálódása miatt olvashatatlan szó.]

209. Soós Márton – Aranka Györgynek
Pest, 1792. augusztus 4.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Ur
tapasztalt jó Uram!

Tsiki Uram által küldem im ezen könyveket. 1^{szet} Corpus Iuris Hungarici, a' mostani Diaetai végzésekkel együtt 2^{or} a' Bojleau Pulpitussát. 3^{or} a' Verrest Kelemen Ur Zrinyi Miklossát. 4^r a' Budai Teatromnak három darabját, u.m. a' szerelem gyermekét, a' meg bilintsezett Prometheust, és Hunyadi Mátyást. 5er a' Révai Miklos verseit. 6^{or} a' szabadságról való futo gondolatokat. 7er a' Költeményes holmit. 8^{or} Kalapátsits Györgynek más-is igaz Magyarját 9er Szrogh Samuel Urnak a' Palesztináját egy Levelével együtt. A' Magyar Anakreont meg nem tanáltam. Ujjsággal udvarolnék, de semmi is nintsen, a' mi a' közönséges ujjságokban meg nem volna írva. Az én előttem leg kedvesebb ujjság lenne, ha a' Magyar Téatromnak fel-állítását, és annak Erdélyben-is szerentsés folyását hallhatnám. En alázatos tisztelem mellett továbbrais ajánlom magamat, tapasztalt jó indulatjában és vagyok

A Méltóságos Urnak

alázatos szolgája
Soós Márton mk

Pesth 4dik Aug 1792

210. Ifj. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek
Pécel, 1792. augusztus 8.
[Korabeli nyomtatvány]

Bizodalmas Nagy Jó Consiliarius Uram!

Az emberi ideig való életének mértékét bölts és szabad tetszése szerint meghatározó leg-főbb Felsőnek, tetszett Néhai Méltóságos Gróf Idősb Rádai Ráday Gedeon valóban kedves Uram Atyámat, példás kegyességgel, 's köz haszonra intéztetett indulattal folytatott életének szintén 79-dik esztendejében, a' most folyó holnapnak hatodik napjának éjszakai tizenkét és egy órai között a' tsendes halál által, mint egy a' maga szeretetének szárnyain, a' boldog örökkévalóságnak azon állapotjában által tenni, a' holott-is, sokkal tisztább gyönyörűségek és nemesebb foglalatosságok várják az ollyatén lelkeket, kik életekben tellyesek voltak az ő Istenek aránt való buzgósággal, 's felebaráttyaik aránt való tiszta indulatú szeretettel.

Ezen gondolat enyhíti némineműképpen fiúi meg-sebhedett szívemet, 's hozzám tartózóimnak szíveket, hogy illyetén jó Atyától lett meg-fosztatása miatt el ne tsügedjenek.

Mind életében tett rendeléséhez, mind a' mostani meleg napoknak környűl-állásaihoz képest, végső tisztesség tételének idejét rövid időre, úgymint ezen folyó holnapnak 12-dik napjára rendeltem.

Mellyet-is, midőn az *Consiliarius Urnak* Valóban meg-szomorodott szívvel jelentenek, s az illetén szomorú változásoknak el-távozását szívemből óhajtanám, minden illendőséggel állandóan vagyok

Pétzelen 8-dik Aug. 1792.

Az *Consiliarius Urnak*

igaz köteles szolgaja
G Raday Gedeon mp

Cons. Aranka György Urnak

[Címzés a borítékon:]

Kerepes

Monsieur

Monsieur George de Aranka Conseiller et Assessor de la Table Roy a Transilvanici
Clausenbourg

**211. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Husiatyn, 1792. augusztus 10.
[Jancsó Elemér másolata]**

Drága Kedves Bátyám Uram!

Az Lengyel és Muszkák között ármistitum van, azért mostan már több Hadi ujjságok nem történhetnek köztök, Generalis Kostyuskonak egy Lengyel Dáma Groff Kozakorosten egy olyan falut ajándékozott maga hires viseletiért, melynek Esztendős jövedelme 5. Ezer R. forintra mégyen, azon kívül az Király General Lieutenantnak tette és az eddig Hertzeg Ponyatowszky által vezéreltetett Sereget, mely 25 ezerből állott, rá bizta, az Hertzegnek pedig az Warsaviai Comandot adta. Az Czárné látván hogy erővel bajosan fogja szándékát véghez vinni, tehát az Királyt vette ígéretekkel körül hogy az Lengyelek Constitutiojától ályon el, ugyan is az Czárné sajnálná felettébb hogy ha az Királyt ötsinek nem mondhatná, mely mind azáltal ugy lenne hogy ha é szerint nem fogna tselekedni, mivel másként nem tud rajta segíteni, az Lengyelek tsikorgatják az fogokat, hogy majd az hideg leli belé őket. Szidják, az királyt, hogy őket meg tsalta, mindenféle nevet adnak neki, s már örömet akarnák ha el osztatnék darabokra országok, mivel más mod már annak fenntartására nintsen, az eddig való Confaederatio Marsalya, Groff Malakowszkij e végre egy manifestumban meg mutatja az Királynak rosztselekedeteit, fortélyait, melyek az országnak romlására tzéloztak, és egy más Confaederatiót állított fel, aki az Constitutionak meg maradására tzéloz és ezt mint ök bizonyoson beszélük az Prussiai udvarnak segítsége alatt, a kinek már is 80000 embere Nagy Lengyelországba benn volna, és így az Constitutiót el ronto Lengyelek az Muszkákkal egybe az Prussus ellen, és az Constitutiót tarto Lengyelek ellen készülnek. Az Constitutiót el ronto Lengyelek ámbár már az Czárné nagy ígéretei mellett hozzájok hajlott az Király, de magok közé nem akarják bé venni, egy Majort a ki itt nálam is meg fordult minap, küldöttek az Czárnéhoz Stafétan, hogy ők az Királyt bé nem vészük. Bolondok pedig, kész az Czárné minyájokat inkább Sákba butatni, s ugy eltemettetni

mint sem az Királyt el hadja, itt felette tsudálatos ezenn embereknek mostani állapotokat nézni, ki káromkodik, szidja az Királytól fogva le az tömlőtzt tartóig minyáját, most már akik itten meg huzták volt nálunk magokat, takarodnak vissza, mint hogy ugyan tsak jóbbnak itélik azt az részt választani, melyen az Király van, az Régi Romai disciplina, s aval együtt azon Generalisok kénének ide bezzeg, egy *Maubisz* [!] Curius, v. Papičius, tudom lenne az hohéroknek elég dolga, vagy bár tsak egy Péter Czár. Külömbenn ezen Országgal sok baja lesz még az Europai Potentátoknak mert megkell vallani hogy Kardra termett emberek, mijeneket tsak lehet gondolni, de az egyesség el távozott tőlek és így semmit se érnek. Az Lengyelek bizonyoson hirdetik, hogy Cseh országba bé ütött volna az Burkus, hogy az Császár az Franciákkal meg békéltet, tsak hidje az ember, ők eleget mondanak. Még Kaminetz ugyan tsak abba az állapotba van, hogy az Lengyelek oltalma alatt van, Chotinn vára még az Fracta szerint fel kérjék az Várat, de az Rajából ki Camufiroztattak [!] és mint látzik abból semmi se lesz. Az mi Obesterünknek meg esék, el szökék az Istentelen Rechnungsofizer, sajnálom hogy kezembe nem akada, sok pénzet vitt az gonosz lelkű magával, felette örvideném ha kézbe akadna, külömbenn ha az Cordonon tul mehetett, hát szabad ember.

Most hogy Mustrára készülő napok vadnak, és felette Regularis Brigaderos van. Meg ijedt kétség kívül, hogy az Cassát nem tsak papirosonn mint eddig, hanem számlálva kellekik elé mutatni, s nem is más az oka bizonyoson tsak az. Nem jött az én Postomra, bizonyos vagyok benne mert itt meg akadt volna, de az Németkénn kellett néki el menni, mert ott se viz, se pedig olyas egyeb akadályra nem kapott.

Már ki fogytam az ujjságból, itt Gabona elég lesz, széna kevés és drága. Magamat szives atyafiságába ajánlom és vagyok mig élek:

Drága Kedves Bátyám Urmanak

alázatos szolgálója
Aranka Ferencz
F. Hadnagy

Husiatin 10dik Augusti 792.

Éppen mikor akartam szinte petsételni Leveletem, érkezik az Raportum hogy az én Patroljaim az Rechnungsofizerre rá akadtak, de már halva mert agyon lötte magát, két árva fiatskaja maradt, nagy Példa, de az obesternek ugyan megesett, tsak nints jobb az Isteni félelemnél, s az maga sorsával való meg elégedésnél. Ne vigy Uram az kísértetbe!

212. Szenthe Pál – Aranka Györgynek
Mohács, 1792. augusztus 15.
[Korabeli kézirat]

Mohács
 Die 15. Aug.
 1792.

Nagy Érdemű Drága Úr

Die. 25. Julii Mvásárhelyről küldött betses levelét vettem Die. 7. Aug. estve. fog-fő fájással vesződvén, a mint hirtelen végig olvastam, egy kevéssé ki-ütötte fejemből a fáj-dalmat. Hamarébb hogy feleljek se bádgyadozó egészségem, se a dolognak meg-fontolá-sa nem engedte. A mint előre tisztelettel meg-köszönöm, hogy méltoztatott érdemes levelével meg szállítani: ugy mindenekelőtte a felelethez fognék, alázatosan ezt ki-kérem, méltoztassék az Úr a Magyar Kurirból, az 1790. Eszt. Die 7. Dec. a XXVIII. Ujságból, pag. 1396, 97. s.a.t. Tudositást el-olvasni, mert leendő feleleteimben min-denkor az első tzelom szerént felelek; hogy így én is rövidebb lehessen a feleletben.

A Declin. a G. Uré, Urénak, Urét, Urei, s.a.t. El-marasztatott: mert nem Nominis Decl. hanem Pron. Possessiv, erre a K. Kie? F. az Övé. Pl. övei. E szerént G. az Úré, D-rénak. Acc -rét, a Pl. Uréi, G. Uréié, D. Uréinak s.a.t. és így §. 38. Abs. Decl. öszve kell tenni a 45. §. miért olly kevesek a példák okát adom-alább. Nominis Declin. nem lehet tenni, mert minden Nom. Declinatiok az affixumot fel-veszik: de Uré, fiamé, lu-damé nem veszi-fel: mert már a Pron. Possessiv affixumát fel-vette.

Pronom. Sing. Acc. Engem, Téged, Őt. A két első ki-maradott, az Őt benne vagyok: mert a köz-beszédnek hagytam; ámbár, mint a többekben, ugy itt hozzá lehetett volna tenni r. a. rövidebben. Engem, Téged.

Nm. imperfectumnak méltoztatik az Úr tenni: *Szeretek vala*. De e *vala* nem e gyö-kérnek *szeret*, hanem ennek *vagy* Imperf. Mert így szollunk: Tsak most *látám* ő Kgylymet, tsak most *méne-el*. A Magyar soha így nem szöll, *tsak most látok vala* ő *Kegyelmét*. Mert ez az idő szakasz ek-be mégyen-ki. ^{2^{szor}} A Subj. Imp. soha sem jő elő, soha sem élünk vel. p.o. *Bár tsak szeressek vala*, vagy bár tsak *szeressek volnék*. Az igaz hogy a régi köny-vekben gyakran az Imperf. ezzel tétetik-ki, ezen természeti, eredeti új Imperf. a' melly Rudimenták, Grammatikák eddig előttem meg-fordúltak, ki is hagyták, de a Verbumok meg-vissgálása meg-mutatja, hogy nem helyesen. Hogy vették-fel a természeti Imperf. helyett, én ezt annak tulajdonitom, mivel nem a tsizmát alkalmaztatták, a kaptához, hanem ellenben.

Fut. Ha a *fog* Auxilián tétetik nyolz fut. léssen. és irni fogok, nem jövendő, hanem jelen való tselekedet, v. szenvedést jelent. Ez az Ellen-vetés. Sőt jövendő időt jelent. Igen is ez magában *fogok, fogsz* Praes., de az Infinitivussal már Fat. léssen. Ezt így világosítom-meg. a Németeknél is ich habe gehört, azt lehetne mondani Praes. az is magában: de együütt Praet ugy ich werde lesen, az Auxil. Verb. igen is Praes, de együütt jövendő időt jelentenek: ugy itt is.

Irni fogék, fogtam, s.a.t. ezzel élünk: de akkor a melly idővel öszve-köttetik, azt az időt jelenti, a melly időben a gyökér vagyok: és így ha más nyelvek Analogiájok szerént

okoskodhatunk, az Infinit. Substantivam természetet véssen magára. Irni fogék, Incipiebam, inepi scripturam. 2szor Ha bár ugyan azon Vbm Auxil. az idő szerént el-múlt időt jelenthet, jelent is, mint a példák meg-mutatják, jelent hát Fut. is: de tsak a Pres és én is tsak azért ott Pres. tettem. és így tsak ugyan nem léssen 8 fut.

Pass. Mandaz. Hogy a Passiva és Transitiva formák egy mástól különböznek is: de meg-eggyeznek is formáltatásokra nézve, és hogy igazak a 57. §. Jegyzesek, azt a példák világosan meg-mutatják. p.o. Szerettetem az én szüleimtől. Pass. dium. mert én ben-nem marad szüleim szeretete. Meg-szerettetem a fjjaddal. Transit. Az én Szüleimtől tanittatom: engemet tanítanak szüleim. Meg-tanittatom a fjjamat a fjjamat [!]: azt tse-lekszem, hogy más tanítsa meg a fjjamat. Imé a formáltatás egy: de két féle értelemben vétetettik. Akár mennyi példákat méltoztassék az Úr fel-venni, a Jegyz. igazak. A Ver-bumok ezen Trans. jelentésével se Deák, se Görög, se Németnél így nem találjuk, ők periphrasissal adják elő, *curo, ich lasse*, ezeknél nem is olly vilagos; hanem a Zsidóknál a Hiphil, éppen illyen erejű.

Az úr ellen-veti: Verettetek, verettetem, s.a.t. De itt ugy vagyon a dolog. p.o. A kitől én *verettetek*, azok is a kik engemet vernek. Pass. Immanens. Ma *meg-verettetek* egy né-hány embert. Pass. Transit. A szokás, a könnyebb szollas a Passivat per syncopen allitotta-fel. Sőt azt is meg lehet mutatni, hogy a Magyar Passivával nem él a Köz-beszédben, hanem Activával, és a Passivával való éles az után, és azok között állott lábba, a kik a Deák nyelvet tanúlták, tanúlják.

A *lak, lek* §. 70. Az Úr is, mint én először, látom az Activum Genushoz számlálja: de nem az, hanem egy olly különös neme az Igének, mint Genus Transit. Posses. Mikor le irtam a Grammat. akkor többet nem találtam, hanem mikor már az Exemplárt fel-is küldöttem, akkor akadtam reá a Könyörgés között *Ditsérlek Uram tegedet. Aldalak teged* ezen fel-akadtam, hogy sem a *ditserek* sem a *ditserem*-hez nem tartozik; azután, hogy ki ne maradjon tsak egy tzedulában küldöttem-fel Pestre, magam pedig ide haza meláncolizáltam rajta, hogy hova tartozzék, és mitsoda? Minthogy *lak lek* mindenkor vitetik a második személyre, akartam nevezni Genus Reciprocam secundo perfect, azután minden személlyeket fel-vettem, és leg jobbnak tartom, hogy simpliciter est Genus Reciprocum, és így §. 51. nem öt, hanem hat Nemei vagynak eddig. A Változások is különösök. A Verb. első személlyei, a Pron. második személyeire, a Verb. 2^{dik} személlyei, a Pron 1^{ső} személlyeire vitetnek. p.o.

Indicat. Pres. simp. *Ditsérlek téged, titeket. Ditsérsz engemet, minket. Ditséri ötet, öket.*

Pl. *Ditsérünk téged, titeket. Ditsértek engem, minket, Ditsérik ötet, öket.*

Itt nyilván meg-tettzik, hogy különös változása vagyon a Terminationoknak. Hogy pedig különös Genus meg-tettzik: mert minden más Időkön, Módokon, Formákon uralkodik. p.o. Ind. Pres. *Ditsérlek imp. Ditsérélek, Perf. Ditsértelek, s.a.t. Pass. Szerettelek. Imp. tettélek. Perf. tettelek s.a.t.*

Genus Transit irat – innen iratlak, s.a.t. *Frequentas* Irogat, irogatlak *Posess* Láthat lát-hatlak. Ezekből világosan meg-tettzik, hogy különös Neme a Verbumnak.

ik Azt méltoztatik meg-jegyezni, nem elegantia, hanem tisztán külön, még pedig Neutr. Depon. Passiva forma. Ezt jegyzem-meg eleve, hogy ezek mind a Deák Grammatica terminussai, osztásai. El leg fogasabb objectio vala, mivel egészen nem vehettem-

fel, hogy mire tzelez az Úr, hanem tsak az ellenvetett szókból gyanakodtam. Erre hát a mint magam kivántam a Tudositásban, ugy felelek. I^{szor} okait elő számlalom, miért nem állhat-meg ez a hypothesis. II^{szor} Miért inkább az én systemam, a mellyből meg-fog az is tettzeni, mi az én principiumom, és miben különbözik egy mástól.

1. Vagy azt érti az Úr a Forma Neutralison 1. hogy a melly Verbumoknak Activa significatiójok vagyon, de Passiva nints, vagy hogy Active flectáltathatnak: de Passive nem. Akármellyik értetődik, majd tsak egyre megy-ki: de azért egyik sem áll-meg a mint a példák meg-fogják mutatni.

Nints Neutrale Genus: mert egy Verbum sinta a melly vagy tselekedetet vagy szenvedést ne jelentene: maga a tétel is agit, aut patiter suam existentiam: innen már Neutr. Genus se a Görögöknél, se a Zsidóknál nintsen is. 2^{szor} Ha azt értjük a Neutr Formán, Active flectitur, sed Passive non innen meg a következik, valamennyi Verbumok Active flectaltatnak, és Passive nem azok mind Neutr. formák. Ugy de ex hypothesi a Neutralis formák ebben különböznek más formáktól, hogy azok ik-be mennek-ki, és így hát minden ilyen Verbumok ex hypothesi ik-be kellene ki-menni. Ugy de ezen a reá ellenkező példa: p.o. buzog, nem mondjuk *buzogattatom*, így mér, anda, függ, harsog, terem s.a.t. de azer nem mondjuk harsogik³⁰³, merik, ámbár illy értelemben Neutr. volna, de azért az ik. Euphorica Syllabát hozzá nem tesszük.

2. Vagy olyan Verbumokat ért az Úr tsak, a mellyeknek ik-be mégyen ki a harmadik gyökér személyek. ebből meg a következik hogy a melly Verb. ik-be mennek-ki, azoknak Passivájok nints. De e sem áll-meg: mert elég Vbmot találunk, a mellyik ik-be mégyen ki, de Passive is flectaltatik p.o. szopik, szopattatik, tojik, tojattatik, török, töröttetik.

3. Vagy a vélevaló élésre nézve, a mint gyanakszom az előmben tett Neutr. forma Typussáról, mellyek szerént hibásaknak itél némelly szollásokat. p.o. mi így szollunk mindnyájan *örülök, hogy az Urat láthatom* mások *örülöm, hogy láthatom*. de e nekünk izetlen Magyarásznak tettzik. A Neutr. Hypothesis szerént így kellene mondani *Tessen az Urnak*, ez Magyarok előtt kedvetlen szollás. mi így szollunk *tessék az Urnak*. Ha tudnám hogy és millyen környül-állásokban szollanak így Erdélyben, jobban tudnék hozzá-szolni: de minthogy nem tudom, nem szollhatok hozzá. Ez ilyen szollások formájit az határozná-meg, mikor azt vizsgálna valaki szorossan hogy az Absoluta, és Conjuncta personákkal mikor kell, lehet élni: de én ezt a tsupa Magyar Grammatikára halasztottam, minthogy pedig, a mint hallom, más tudós Urak ezen munkálódnak, és így dispensatiot nyertem ebben, azt azokra bízom.

4. Vagy olyan Verb. ért, a Neutr. formával élőkön, a mellyeknek Libea vagy absol. personájával élünk, de a Conjuncta pers. nem. p.o. nem mondjuk, Aggodjam, aggodjad, aggodja. De ebből sem a következik, hogy új formát gondoljunk-ki; hanem tsak ez, hogy vagynak in usu olyan Verbumaink, a mellyek, a mellyek tsak az első pers. mind a K. mind, az M. terminatiot fel vészik: de conjuncta personával soha sem élünk. p.o.

Aggodok, aggodsz, aggodik

Aggodom, aggodol, aggodik

így pedig nem: Aggodom, aggodod, aggodjuk, ják

Én különösebb példát is találtam ilyenre: de nem gondolnám azért, hogy az Úr ezt a Neutr. formára vinné. p.o.

sírok, sirsz, sir. Nem mondjuk sirom, sirod, sirja

Mit tsinál hát a Magyar, a *sir* gyökérből, mást tsinál, és már ezzel pótolja-ki, a *sirom*, t.i. siratom, de úgy hogy a Liber personával is, *siratok*.

Most többet nem alkalmatlankodom, hanem a jövő postán, a többeket is küldöm. Ha az Úr irni méltóztatott, alázatosan ki-kérem méltóztatásuk feleleteim olvasásával magát patientiálni is. Addig az Isten kegyelmes gondviselésében ajánlván, vagyok az Úrnak, Nagy Erdemü Hazánkfijának

alázatos tisztelő szolgálja
Szenthe Pál Pred.

213. Szenthe Pál – Aranka Györgynek
Mohács, 1792. augusztus 18.
[Korabeli kézirat]

Moháts, Die 18. Augusti
1792

Nagy Érdemü Drága Ur!

Ez előtt d. 15. Aug egy levelet már küldöttem. Ha az is, ez is jó egészségben találják az Urat azon örülök, hogy az Úr Isten vigyázzon drága életére továbbra is kívánom. A Választ folytatom.

Azt méltóztatott az Ur irni, és *Deponens*. Erre azt mondom nem lehet *Deponens*: mert a *Pass.* significatiot nem tette-le, nem is tehette, mert nem is volt, minthogy *Vbm simpliatier actionem denotans*. Nem is *Passiva*, mert egyszerismind *Activa* és *Passiva* nem lehet; ha pedig mind *Activa*, mind *Passiva* formája vagon így csak rendes *Verbum*.

Továbbá, ha az *ik* sylabba különös Formát, vagy Neutr. tsinál, úgy az *en*³⁰⁴ és *on*, ismét új Neutr. formák lennének, sic *entia*³⁰⁵ *multiplicanti*.

A mely *Activa Neutralis* formát méltóztatott az Úr előmben adni, a következő ezen hypothesis szerint, hogy *Active* nem lehet véle élni. De mi ugyan élünk, elhetünk is. p. Aggodok, godsz, godik

Aggodom, dol, godik – mert szollunk így. Azon aggodnék én?

az Ur hypothesis szerint, csak így lehetne, azon aggodnam én? E mind a kettő jó, csak hogy a mint sajditom *Ns Erdély Országban inkább élnek nam mint a nek* terminatióval.

Ha tovább ezt vizsgálánk, a *Passiva* formáját is könnyen meg-lehetne példákka mutatni. De az 1^{so} részre ezeket elégségesnek tartom.

Ha fellyebb említett *Analogica* okok elegendők a Neutr. forma erőtlenségére, így a mely következők folytanak a Neutr. Hypothesisből, azokra nem szükséges felelnem.

³⁰⁴ [A lap rongálódása miatt olvashatatlan szó.]

³⁰⁵ [A lap rongálódása miatt olvashatatlan szó.]

II. Már a következik hogy mutassam-meg hogy ik, on, en, syllabák tsupán Euphonicae syll. és azt a fundamentomot, mellyen építettem fel-fedezzem, mellyből osztán meg-fog-tettzeni, mibe különböznek principiumaink. E végre

1. Az a Grammákban a fő vég, hogy nyelvünket szedjük egy jó rendbe, mint más Nemzetek, melly szerént minden szóbeli változásoknak adhassuk természeti okát; az idők, módok, Formák egy másbólvaló fojásának kútfejeit találjuk-fel, melly szerént osztán mindennek úgy kell lenni, a mint vagy on és nem máskeppen p.o. hogy egy példával meg-világosítsam. Ind. Pres. Szeretek, szeretsz v. szeretel, szeret. N. szeretünk, szeretek, szeretnek. Conj. szeretem. d, – ti. Pl. szerettyük, szeretitek, szeretik K. hogy lesz már ebből Szeretek, szeretsz: a Pl. hogy változik két tyévé a hang szeréte, szeretytyük. hát ismét, hol veszi magát az i. ebben szereti, -titek. Így a többekben is.

2. Már most ez az én Kérdés[em]. Ugyan mellyik nyelvből nyomozhatnám-ki? most a Verbumokról lévén szó. Nézem a Deakot. ez így hozza-le az idő formálását

Amo, amari, amatum, amare.

a Görög τυπω, τυψω, τετυμμαί, τυπτειν. Ezekben látom, hogy a mennyi a deriválnak kútfeje, annyiból hozza-le a formátioakat; azokban, az első gyökérhez ad is, de a betűket is változtatja, és, és az O. ebben *amo*, hogy lesz á-vá nem láthatom. így a Görögben, a π hogy lészen két μ μ. Így több példákat fel-vévé. Sok vizsgálás után is nem vethetem sohol meg a lábamat.

3. Fel-veszem hát már a Zsidót. A mindekor egy gyökeret téssen, ehez ad, de a gyökér minden változásokban változhatatlanul meg-marad. Látom, hogy mind a Nomenekben mind a Verbumokban, a Pers. Pron a végeit adja a gyökerhez úgy formal. p.o. Nom. ehez דבר már affix. דְּבַרְךָ, דְּבַרְנוּ, דְּבַרְהוּ, דְּבַרְהוּ, דְּבַרְהוּ a Verb. ehez פָּקַדְהוּ, פָּקַדְנוּ, פָּקַדְתָּ De Pers. פָּקַדְתָּ, פָּקַדְתָּ, פָּקַדְתָּ s.a.t.

Már a Magyaroknál tudom, hogy a Nomenek a Pronomenektől vészik az Affixumokat, sőt a verbumok-is, fel-vészik. Probálok hát vallyon succedál e a Verbumokban úgy mint a Nomenekben? Ugy találom. Innen ez a gyanúságom, hogy tehát talán a mi Verbumaink is így egy gyökérből folynak, applicaltam különböző Verbumokhoz, hát succedált. valamennyi Regulare Verbum mind így megy. Innen ezt a következtetést hozom-ki nohát mi is a Zsidókkal egy gyökeresek vagyunk.

4. Ugy de a Gyökérnek ez a természete, hogy ő hozzá akármit adnak, akár hogy változik a hajlásokban ő mindenkor helyt-áll, meg-marad. Fel-veszem a Noment. p.o. *Bűn*. G. bűn-é, bűn-eim, bűn-ünkért, bűn-einken. De a Verb is hasonló-képpen vagy on. akarmennyi példát fel-veszek, még pedig a harmadik szabad. abs. presone

4. [!] Azonban találom némelly Verbumokra, a mellyeknek a gyökerek, ik, on, en-be mennek-ki. Ha a már fel-talált Analogia szerént próbálok nem succedál. mert ebből Aggodik, így lenne. Aggodikom, aggodikol, aggodik. Ugy de e nem jó. Egy kevésé félre-tésem hát az ik. syllabát, látom hogy ad rhombum, mind le-hozhatom, az idők, módok, formák, formáztatásokat. Imp. Aggodék, aggod-ott, Imperat. aggod-j. Subj. Aggod-jak, aggod-nék, infinit. aggod-ni. Partit. aggod-ván, va, aggod-ó, aggod-ándó. Nohát ez a gyökér *aggod*. más d-be ki-menő szóval is öszve-vetem p.o. tód, vagy told, tapod, hord, old, mind a szerént formálják az időt. Innen ki-hozom, hogy hát a gyökér csak *aggod*, ez a Syllabba pedig ik tsak addimentum, miért tették oda, miért tészik egyebet nem találom, hanem, a mint más szókban, szollásokban tapasztalom, a könnyebb,

kedvesebb ki-mondás végett, már most az Usus meg is erősítette. Az ik nem is jó előtöbbit csak egyre az³⁰⁶ személyben.

5. Ebből látja az Úr, hogy én ezen principium szerint a Neutr. Hypothesis szövevényeitől ment vagyok, Új hypothesis fel-keresésére nem kell magamat adni, mindenek prono fluunt alveo.

A mi vélevaló élést illeti, amellyről felyebb is szollottam, hogy élnek? mellyekkel, mellyekkel nem? azt a leg első tzélom szerint a Deákúl ki-botsátandó tsupa Magyar Grammatikára hallasztottam, abban osztán, hogy kell nevezni ez illyen verbumokat, ehez hasonlókat, majd gondolkoztam volna, hogy? minek? lehessen, kelljen nevezni: de minthogy, a mint már irtam, más abban fáradozó tudós Uraknak munkája altam dispensatit kaptam, azokra bizom.

Ebből látja az Úr, hogy dolgoztam, miben különböznek principiumaink, tessék böltssége szerint itéletet tenni.

Iránk, irók. Az Iránk Analogicum, minden betűnek tudjuk eredetét: de *irók, szeretők*, s.a.t. csak az Analogia palástja alatt nyugosznak. Én úgy tettem-fel, mintha csak a régi könyvekben volna: de az Úrtól értem, hogy egész Ns Erdély Ország él véle, de azért most sem vészem-fel ügyét, még mi Magyarok nem vettük-be az Indegenák közzé. Egész Magyar Ország (kivéven e szerint az Erdéllyel szomszéd részeket, és ha kik az archaismust affectálják) a kitsingtől fogva a vén emberig az nk tartja iránk, szereténk. E szerint én a vélevaló élés értelméről sem felelhetek, köz-beszédben el-lehet halgatni, én ugyan tiszta irott stilusba soha se tenném, nem is tétetném. Ha kik olly Analogicumnak tartják, mint az nk, tartoznak meg-mútatni, hogy vész-el az an, en, és hogy lesz o-va, ö-vé, t.i. iránk-ból, irók, és honnan vészi az éles accentust. Minthogy Inscriptióval él, usust is allegal, meg-lehet-hagyni: de jobb nk. Mi tisztán beszéllünk magyarul, ha ok, ök-vel nem élünk is: de azért ha az Erdélyiek azzal élnek, nem mondom rosz Magyaroknak, hanem hogy jól beszélnek, és ezt Erdélyi dialectusnak hagyom.

Infinit Praes. Ha tsupán csak Magyar Grammatikát irtam volna; így irtam volna. Inf. Praes. *irni*. Jegy. ez a ragasztásokat is fel-vészi p.o. irnom, irnod. De a volt a tzélom, hogy a melly gyermek e szerint taníttatnék, a magyar nyelv természetét is tudja, de azonban a Deák más nyelvek tanulására is eleve készítessék, és így hogy könnyebben fel-vehesse, mi fog a Deakoknál lenni, *amare, amarisse, amar*³⁰⁷. Ha erre nem tzéloztam volna, el-maradott volna az Inf. Preterius a Gerund. is csak a *dam* casusert tettem, mert a di, do-nak ugyan az affixumokhoz semmi köze nintsen.

Az Úr így tartja *Inf. abs.* irni. *Poss.* irnom. az első igaz, a másik nem áll meg: mert possessio nélkül is tsupán absolute élünk véle. *Pret. abs.* irt e sem áll-meg, mert ebből *irt* nem csak e léssen irtam, tad s. hanem ez is irtam, irtál s.a.t és így irt nem Particip. ebben az értelemben, hanem radix Preteriti, minekutánna a Pret. karakteristikája az ir gyökérhez járúl, Praet. irott, contracte irt. Hanem mikor a Passiva formában vagyon iratattott, rövidebben irott, L. rövid irrt, így lehet Participiam az Analogiak szerint, és nem másképpen.

³⁰⁶ <3ik>

³⁰⁷ [Lapszél miatt olvashatatlan.]

Én inkább a Praet. 3^{dik} személyéről azt tartom, hogy a Substantivum természetét is fel-vészi. az analogia szerént, mert az affixumokat is fel-veszi, a Postpositort is, a mint erre sok példákat találtam.

Particip. *irándó*. ez nem született Magyar, hanem Deák, más nyelvek született³⁰⁸ hogy először a Fut. ki-tehessék, ez is osztán ugy civilisáltatott.

irván. Gerundium is lehet, scribendo, de a Deákra nézvén Particip. is.

irva. Ez Gerund. is lehet, Particip. is, de a Particulák közzé is lehet sok példák szerént tsapni. Magában pedig nem Pradic. mert declinalni nem lehet; hanem a Deákra nézve néha ámbár néha ms Adject ugy élünk.

Lök, löl, lö tudom hogy contracte vagyon: de nékem inkább tettzik mint Magyar Országban Usuban vagyon, levek, level, leve, s.a.t.

Nem vagyok, és nintsen. Én azt tartom, hogy jól vagyon, hanem egy vélevaló élésnek a módja ki-maradott. Absol. így jól vagyon:

Én nem vagyok jelen. Te nem vagy jelen, Ő nints jelen.

Ez is jól vagyon mikor a birtokot is fel-tésszük. Nékem nints pénzem, néked nintsen. De mikor, valaminek minéműségét elő-adjuk, ki-maradott.

Én nem vagyok beteg, te nem vagy beteg. Ő nem beteg.

Ebben a vélevaló élésnek formájában, a mint az Úr böltsen meg-jegyzi, e lenne a harmadik személy *nem*. És ezt meg-vallom, hogy soha eszembe nem jutott, sem előttem, meg-nem-fordult, innen rajta meg-sem-akadtam, holott sokak fel-találására ez ilyen környül-állások adtanak okot. Míg a többi követné, ezen leveletem, addig az Isten kegyelmes gondviselésében ajánlván drága személlyet, dolgait, vagyok az Úrnak

alázatos tisztelő szolgája
Szenthe Pál Prédikátor

214. Szenthe Pál – Aranka Györgynek
Mohács, 1792. augusztus 18.
[Korabeli kézirat]

Nagy Érdemű Tudós Úr!

Die 18. Augusti útnak indított második levelem, ha ez is egészségben találja az Urat, azon örvendek, hogy a jó Isten vigyázzon drága életére, dolgaiban Nemzetünk javára, boldogítsa szivesen kívánom.

A *Van*, és *nintsen*. A Van contracte ebből vagyon, ha magában vetetődik, lehet is nem is Impers. mondani. Ha ennek *vaygon* öszve-vonása, ugy nem lehet, mert így személlyei vagynak. A *Nintsen*, ha Deák értelemben vésszük az Impers. nevezetet, nem lehet: mert Pluralissa is vagyon. *Nintsenek*.

³⁰⁸ [Lapszél miatt olvashatatlan.]

Alunna. a Neutr. Hypothesis szerint nem jó volna: de erről már fellyebb. Mi ugyan szollunk így: Bártsak alunna-el már: de ezt sem tartom rosznak: Bártsak alunnék-el már. Mind a két szollás formáját az Usus mutatja.

Császár. Ha a Magyar a Deák Caesart, mint Nomen Propr. Tsászárnak fordította, lehet hát Tsászárnak is mondani, mint a több Magyarra fordított Neveket. Ha pedig különbség okáért Tzésár jelentsen Julius Caesart, Tsászár pedig légyen Nomen Apellat. úgy tartom hogy jobb volna. Mind az István tselekedte. Lehet hát így is: Mind a Kátó tselekedte. mondhatjuk hát, mondjuk is: a Tzitzero, a Pompejus, a Kátó.

Vers-szerzés, és Verselés. Én ezt *Versus* magyarul *vers* gyökérnek tévén, ezt a Vbmot hoztam-le. Versezni, Versezés, Versezet. Hogy ezt tselekedhettem, maga a Görög Denominatis is meg [mutatja]: mert ebből ποιεω tselekeszem, lészen ποιήσις, tselekedés, ποιήμα tselekedet, ποιήτης tselekedő. ezt tudom az Úr meg-engedi. 2. A Magyar Analogia is meg-engedi: mert is vagyon. Vegezni, végezés, végezet, végező. De azonban azt is meg-engedem, hogy ez is *Vers-szerzés* jól vagyon. De ha oda fellyebb énnékem meg-nem-engedődik, hogy ez a szó *Vers* magyar radixúl vetetődjön, úgy egyik Deák a másik magyar szó lészen, és így hybridam lenne ez: Vers.szerzés. E szerint így kellene lenni: Vers-szerezni, vers-szerzés, vers-szerzet, vers-szerző. Vocabula technica amant brevitatem.

Ha Magyar Indegenának be-vesszük ez a szót *vers* tsak úgy vagyon rosszúl a Versezet, mint a Görögöknél ez ποιήμα.

A Szabadságról. Ha magoknak vették én róla nem tehetek. Én tsak ugyan ollyat adnék, a mit a Grammatika meg enged, és nem mást. p.o. *hozza-adni.* akár tselekeszem, akár tselekszem. ez is meg lehet *enni* de ha a vers kívánja ez is *ennie.* Ki-vetni p.o. köztötte, köztötte.

Kétségeimet, így is kétsegimet. fáradozásiban Poétáknak meg-engedem, Oratoroknak fáradozásaiban. E volna az en értelmem szerint való szabadság.

A n. T. Losontzi István Uram Régulai vagynak, az Artis Poëticae Subsidiümában nyomtat. 1769 Posonban, minthogy kevesek le-irom. *Artis Metricae Hungaricae*

Regulae 1. Vocalis ante duas consonantes est longa. 2. Omnis syllaba accentu acuto notata longa est. 3. Syllaba accentu carens brevis est. 4. Consona finalis sine accentu est communis. 5. Elisio apud Hungaros non habet locum. 6. Littera H, non habet vim consonantis.³⁰⁹

A T. Szabo Dávid Úré hosszak, vagynak az Új mértékre vett Különb Verseknék Harom Könyveinek elején. Ha az Úr kezebe nem jutnának, minthogy a mint az Újságból olvasám, újra ki-nyomatodnak, ha tettzeni fog,³¹⁰ le-irván el-küldöm, ha levelét ez eránt vészem.

Elisio. Ezt T. Szabó Davidból vettem. Ezt azért engedhetem meg; mert a köz-beszédben is elünk. Gazd' Asszony ezt tsak a hamari beszédben mondjuk így, de így írjuk gazda Asszony, mert két szó. Ez illyen elisiot tudn'illik e helyett tudni illik, miért ne lehetne meg-engedni, nem láthatom, holott ez illyen elészotskák által sem a szó ereje meg-nem-gyengül, sem helyes értelme erőszakot nem szenved.

³⁰⁹ <A>

³¹⁰ <akkor>

H. A. H. olyan Consonans mint más, én is azt tartom: de minthogy T. n. Losontzi Uram, mint Poéta, Poétának Vocalis számban vette: reá hagytam, ámbár a betű természetéből ő olyan Consonans mint a többi.

Al-versek. Fő Versek. Ezt előre el-gondoltam, hogy rosra magyarázzák. be is tellyesedett. Némellyek bosszonkodnak, miért adtam a Versének az ő értelmek szerént illy alacsony nevezetet. Mások ellenben, nagyobb része, helybe hagyják: mert ugymond két cadentiát öszve tód, fód, azt akarja, hogy ötet alavaló Poesissáért betsüljék, holott a parasztnak egyszer mutatom-meg, hogy kell tsinálni; mindjárt tsinál illyet, még szebbet is. Némellyek ugymond olly nyomorúlt verseket irnak, hogy ha felibe nem irják, mint a régiek a festett ökörnek [...] ³¹¹ ez illyeket is senki sem mondja ám verseknek, hanem tsömörnek. Már most minden botból egy egy Merkuriust akarnak tsinálni, azt akarják, hogy imádják, a ki akar jó Poétának nevezeteni irjon jól, ne motskolja se a Magyar nyelvet, se a Poésist. Oda vetik a kukoritzta kenyert, azt akarják, hogy ugy egye az ember mint a jó búza kenyeret: az Isten adta rossz Poétái ne motskolják a jó Poétákat, hagygyák a jó Poétáknak a jó Poéta ditséretit.

De az én ártatlan tzélomból, mindenik fél el-téveszti a helyes itéletet. A mint a Tudósításból meg tetszik az én tzéлом csak a volt, ³¹² hogy ha valamellyik gyermek tovább nem tanul is, hanem a véle együtt járó tudományokkal a Magyar Oskolát, akár paraszt, akár Mester-ember léssen, tudhassa meg, ha strofákat ha verseket olvas, mi azokban a Mesterség, gyönyörüséget találjon benne, maga is, mikor szánt, kapál versifikáljon; ha tovább tanul, a tanulás módja könnyűvé, jádzóvá tétetttétvén, minthogy a fundamentomot meg-vetette, a Deakkal könnyebben boldogúljon, másokkal. Ennél tovább az én nyilvánvaló tzéлом nem terjedett, én senkinek itt regulát nem kívántam szabni; hanem a mellyet szabtak vagy vettek a Poéták, azt meg-esmértetni.

Az egész Poésis nem jó és igaz iz szerént vagyon. Hogy ebbe a matériába belé-elegyedjem, soha eszem ágában nem volt: de erre már, hogy igaz izemet; a Poésis felől való értelmemet ki-mondjam, kéntelenné téssen az én nem jó, és nem igaz izem. Én meg ellenben másokkal együtt azon sajnálkozom, hogy sokan el-vesztették a jó és valóságos poétai izet.

Az én izem ez: a Poésisban meg-külömböztetvén, a matériát a stilustól, a matériára nézve akár kissébb, akár nagyobb légyen a tárgy, Histor. igazság vagy más, még kívánám, hogy abban légyen talalmány, elmésség a dolog eleven, magát kedveltetők képzelődésekkel légyen el-rendelve. Illyeneknek tartom az Újabbak közzül Henriást és Horváth Hunniassat.

A stilus már vagy strofák, vagy versek. Ezekben meg-kívánom, hogy légyen eleven, vidám, szivre ható, az indulatokat a dologhoz képest felindító, állmelködásra, szeretetre, tsudálkozásra gerjesztő ki-fejezésekkel, tiszta, érthető, erőszak nélkül való, egy másból fojó, egy szóval melly a maga szeretetét titkoson, és erőszakoson vonjon, maga magát kedveltesse.

De egy darabb időtől fogva fel-vették csak a két cadentiájú strofákat, adhatnék én olly nyomorúlt, sovány, sikertelen efféle carmeneket, hogy mikor az ember olvassa,

³¹¹ [Olvashatatlan szó.]

³¹² <Az>

olyan mintha a reves fát vágná, azt akarják, hogy én, más már ezeket szeressük, én ugyan a mi magát nem hogy szeretetté, sőt unalmassá teszi, nem szerethetem.

Hát a mostani némelly slipány Versek. Ha most a Delfusi oraculum szerint ez illyeket olvasnák a katonák előtt, nem hogy táblátskákat függesztenének [bal karjaikra,] mint a Latzédemonbéliék a Tirtéus versei hallására, hanem az unalom miatt, a mi bátorságok volt, azt is el-vesztenék. Én nálam is vagy két Tomus, ha az Úr közelébb volna, vagy tudnám kitől el-küldeni, ingyen az Úrnak ajándékoznám, ha akarnám az Urat büntetni, tsak e lenne, hogy azokat olvassa végig, tudom, hogy mig el-olvasna addig meg-tsömörölne beléjük.

Leg-közélebb egy tanúlt Úri embernek szavára mondom, szép Magyar Versek, méltoztassék az Úr meg-nézni. El-olvasván, szemembe néz, mosolyogva azt mondja: E bizony Tiszt. Uram olyan, mint mikor a parasztot forspontba hajtják, egész éttzaka oda jár, hajnalkor meg jövéen, mint hivatalos faradtt lován lovas legénynek megy, hogy mutassa, hogy ötet is hánytatja lova, a lova ugyan alig mász, hanem maga hányta veti magát a ló hátán, mintha a lova hánytatná. Ez a vers is nem ugrik ám, ha tsak nem uggrattatják.

Én így tartom, hogy ha egy ir két cadentiájú strofákat, a másik négyen egy pusztá verseket, a másik hogy cadentiás is légyen. Ha amazok szebbet irnak mint ezek, jobb tsak két cadentian, pusztá versen irjon, mint amúgy. De ha ezek is szintén úgy jól és szépen irnak, akkor a 2 cadentiástáknál a 4. cadentiasokat, a pusztá verseknél, a cadentias verseket sokra betsülöm.

Igaz, hogy nehezebb az utolsó modokon irni, de minthogy több benne a mesterség, jobban tsiklándoztatják a füleket, a fontban vévén többet tartoznak az igazság szerint nyomni

A distinctio Al. Versek, Fő Versek e tekintben is arra valók, hogy minden szép a maga nemében, ha szép: de még is egygyik szebb a másiknál.

A Varjas Ur éneke a gyermekségek közzé-számlaltatik. Ugyan tsak gyermeknek is vagy on készítve az egész munka, ezért neveztem Oskolának, azért vagynak példák is Hübnerből véve, a fél, egész strofákra, minthogy nálunk a Sz. Historiát a gyermekek abból tanulják. Meg-érdemlette én tölem az én néhai kedves Professorom, hogy tiszteletemet még hamvaihoz meg-mutassam, a nyelv természetének ezen tőle fel-talált tulajdonságát emlékezetbe hozván. A renatis litteris hány milliion ember el-mene mellette, még sem találták-fel, inventionis gloria erudito illi Patri deberi. Ha más könyvekben Palindromon, mások fel-tétettet miért nem lehetett volna ezt is fel-tenni, okát nem látom. E tsak gyermek játéknak vagy on fel-téve, hogy a ki jadzottatni akarja elméjét jádzék. Méltóságos dologra vagy on applicalva mind a T. Varjas Ur éneke, mind a Vadasdi Úr strofái. Nem olly könnyű az igaz mint a más strofák: de éppen az ilyenekben mütathatja-meg valaki, hogy nem tsak verselő, hanem igazán versszerző lélek lakik benne.

Az Úr hasonlítására el-nevettem magamat, én pedig egyszeribe így fordítottam meg, mikor méltóságos dologra applicaltatik a két cadentiájú strofa, és a rossz pusztá Versek, tsak olyan mintha a Sándor buszefalussára egy tzig³¹³ pokrotzot teritenének. De e kemény hasonlítás lévén, mivel a két cadentziájú strofák, a pusztá versek, ha szépek tsak

³¹³ [A szó vége a lap sérülése miatt olvashatatlan.]

ugyan szépek; tsak olyan mint mikor egy minden tziráda nélkül való takarót tennének butzefalusra: de ha ezen ékességei is meg-lennének a verseknek, olyan mintha arany más himekkel meg-tzifráztatott takarót tennének butzefalusra.

Jobb Mechanica. Igen is Görögül, de nem magyarul. mert ettől μηχανη artificiam machina, instrumentum μηχανικός, μηχανικη ellipsis τηχηνη artificialis ars, Machinalis ars, instrumentalis ars. Eszerént Machina Okoson ki-gondolt szerszám, elsöbben a szerszámot vettem-fel.

Hijjános. Elégnek gondoltam egy 11. 12. esztendő gyermekeknek, hogy vagy tsak képzelődése lehessen a Tudományok tárgyai felöl. Inkább sajnállom, mellyeknek a Grammatikából ki kellett maradni, vagy azért: mert magamra szorúlván, ki-nyomtatása, azon kellett lennem hogy mentül rövidebb, és így oltsóbban kerüljön annak, az én szük tsatornákon fojó jövedelmemből lejendö ki-nyomtatása; vagy azért mivel azolta akadtam reájok. Azok pedig ezek: A Vocalisokkal való helyes éles, mely a legszebb és gyönyörübb része lett volna, ugy mint a melyben az egész Magyar Országban lévő beszédbéli fogyatkozás tsinosan fel-jött volna. 2. A genuina Orthographia, mellyet, ne oratores irritem, titkosan adtam elő. 3. Az articulusokkal való helyes élésre, ugy a Declin. Compar példák. 4. A Pron. azon példa, mellyről az Úr is emlékeztetett tett. 5. Az Affixumokkal v. élésben meg-kivántato szükséges meg-tartások vagy világosabb példák. 6. A Verb. a Genus Reciprocarum³¹⁴

[Címzés a borítékon:]

Méltóságos Aranka György Királyi Tábla Bíró Urnak

Kolosvártt

avagy

Maros Vásárhelyen

215. Soós Márton – Aranka Györgynek
Duka, 1792. augusztus 26.
[Korabeli kézirat]

Duka, 26dik Aug 1792

Méltóságos Ur
tapasztalt jó Uram!

12^{dik} Aug. én hozzám utasítani méltoztatott Levelét alázatos tisztelettel vett a' mult 24^{dik}ben, mellyből különös érzékenységgel olvasom a' Mlgs Urnak én hozzám, érdem felett való hajlandóságát. Tsekély az én Mgodért és edes Hazánkért tett fáradozásom, de valósággal egész gyönyörüséggel tselekeszem, mind a' kettőért, a' mit tsak tselekedhetem. A Bánko tzedulátis minden hiba nélkül vettem, és részemről nagy alázatossággal köszönem ki fizettem volna mindjárt belölle az ujjság árát, de más nap siet-

³¹⁴ [A lap alján a levél megszakad.]

ve kelle Dukára indulnom B. Rudnyánszky Urhoz, és azért annak mind addig kell haladni, míg a' jövő héten bé rándulván Pestre, kézhez szolgáltatathatom 's nem léssen azért semi hátra maradás az ujjság dolgában. A Kolosvárról irando tudositást nagy ohajtással várom, 's bizonyossá tészem arrol a' Mlgs Urat, hogy senkiis semmit nem fog azokrol tudni egyebet, hanem tsak azt a' mit akárkinékis meg lehet mondani. En különösen szeretném a' Székelyek dolgainak folyását tudni; mert itten igen sok roszzsat beszélnek a' felöl engemet pedig a' közüllök valo eredetem nagyon figyelmetessé tészem; és nyughatatlanná az ő állapotjak mivolta iránt –

A könyveknek számát, és neveit Márton nevezetü kereskedötöl küldöttem-el magokkal a' könyvekkel együtt, és tudom hogy minden hiba nélkül kézhez fognak szolgáltatattani. Meg-irnámostis a' Neveket, de siettemben Pesten maradván az arrol valo jegyzés, nem tudom mindeniket név szerint; de mihelyt Pestre mehetek, mindjárt arrolis fogom a' Mgs Urat tudositani. A Magyar Téatromi Társoságnak itten a' Consiliumtolis meg van parantsolva, hogy sohova se mozduljanak és azért bizonyoson Erdélybe se mehetne bé ha akarnais, hanem azt véghez lehet vinni, hogy a' mint irtam vala, 4 v. 5 személyt ki kérjenek, és ha találnak kérni, jo léssen név szerint Filep Istvántis ki kérni Sehy és Rosa Urakkal együtt, mert ezek valósággal jo játékosok. – Az Etelkámmal meg gyült a' bajam; mert Endrödi János Ur más Piarista társaival együtt egy Teatromi gyüjteménynek ki adására egybe állván, addig mesterkedének, hogy a' Báronémnak okvetetlen nékiek kelle engedni; hogy ök nyomtassák ki bizonyos, de én reám nézve nem igen hasznos, fel tételek alatt. Jo szivvel tselekszem én a' hazáért mindeneket, de hogy a' mások fárodtságával egy néhány correctorok [collectorok] gazdagodjanak, azt nem igen jo szivel nézem. De most az égszer igy kell lenni ennekis – mert az ide valo erőszakos alattamba munkálodo emberekkel nem örömost akarnék ujjat huzni. Az az egy vigasztalásom van benne, hogy azon tsekélységet ökis igen nagyra betsüllik, és mint remeket igy fogják mindjárt az első köttetbe világra botsáttani, az arra tett jegyzéseimmel együtt, 's talám 100 v. 150 nyomtatványtis adnak nekemis belölle. –

A' Baroné különös nagy indulattal köszönti a' Mgs Urat, mint a' kit igen nagyra betsül[.] En pedig, tapasztalt jo indulatját továbbrais ki kérvén, vagyok

A Mlgs Urnak

alázatos szolgálója
Soós Márton tk.

[Címzés a borítékon:]

Vátz³¹⁵

Méltóságos Aranka György Urnak az Erdélyi Mgs Királyi Tábla egyik érdemes Ad-sessorának, alázatos tisztelettel

In Pest

Debretzen

Kolozsvár

³¹⁵ [A borítékon Aranka írása:] irtam 13 Sept.

216. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek
Alsóregmec, 1792. szeptember 2.
[Korabeli kézirat]

Regmetz, Septembernek 2dikán 1792.

A' Magyarúl subscribáltt Kolosvári Német posta recepissét³¹⁶ ezen levellemmel együtt veszed. Mind a' kettő azt fogja jelenteni, hogy kedves válaszodat vettem.

A' *MÉLT.-t* kitörlém kívánságod szerint: de hogy olly pusztá ne légyen, a' helyjett ezt tevém ASSESSOR, úgy hogy már most így lessz:

ASSESSOR

ARANKA GYÖRGY

URHOZ

Maros Vásárhellytt, Erdélyben.

Irj vissza, ha jó lessz é így? Egy úttal pedig azt írd meg, hogy Erdélyben hány Tabula Judiciaria Regia van? az az, ez a' M.Vásárhellyi ollyan é mint nálunk a' Pesti Tabula Regia Judria mellynek Praesese a' Personalis; vagy ollyan mint egyyike a' négy

Districtualis Tábláinknak, mellyek így következnek:

In Circulo Trans Tibiscano Debrecen.

Cis Tibiscano Eperjes.

Cis Danubiano Tyrnavia (N. Szombath).

Trans Danubiano Gynsii (Kőszeg).

Aszalay János Borsod V[árme]gyei fi. Ez a' Borsod pedig mind Zemplénnyel határos, mind Abaújjal. Anyavároskája néki Miskóltz, melly ide is, Kassához is 9 mértföld. Ez az Aszalay János mintegy 28 eszt[en]dös ember. A' Testvér Öcséimet tanítá itt a' háznál kicsiny korokbann. Azután a' S. Pataki, 's továbbat Kassai Normalis Oskolanak Tanítójává lett; de, Kalvinista lévén, velem együtt, 1791ben hívatálát elvesztette. Szeretetre méltó, igen jó ember. Proselytusává akartam tenni a' M. Literaturának, 's Lessingnek a' Meséit adtam kezébe, mellyek első tekintettel, mivel csak Fabulák, könnyűeknek látszanak ugyan: de a' ki tudja, hogy Lessing mint mesterkedett, mint hajdann Tacitus, kevés szóval, gyakorta egyetlen egy epithetummal, egész commákat 's punctumokat mondani, igen is nehéz. En néki kimutattam a' nehézségeket, Ő lefordítva adta által a' M[anu]scriptumot, 's kért hogy revideáljam, 's töröljek, vagdaljak tetszésem szerint. Megcselekedtem a' mit tölem várt, de rá bíztam, hogy változtatásaimmal *szabad tetszése szerint* éljen. Sokat meghagyott, sokat nem. 'S ímé így jelenik³¹⁷ meg majd a' Munka a' mint ő írta-le. Én csak az Orthographiámat csaptam vak követésül nyakába, hogy scandalizáló difformitas ne legyen az egyyüvé nyomtatandó két munka közt.

Nem hiszem hogy ismérđ Herdert. Imé remekül egy két Paramythionja. *Paramythion* mulattató valamit teszen. Még most is így nevezik az élő Görögnél a' gyermekeket mulattató meséket. Herder így nevezi még ezeket: Dichtungen aus der griechischen Fabel. – Élj szerencsésen ! –

³¹⁶ <ma vészed>

³¹⁷ <majd>

217. Benkő József – Aranka Györgynek
Közéapajta, 1792. szeptember 14.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Tabulae Reg. Adsector Ur,
Kegyes Uram, Jóltévőm!

Én a' nyáron sok bajok és betegeskedések között által-úszván, egészségesen várom az ajtó előtt álló Őszet; de amazok miatt a' Mlgs Urnak kedves parantsolatai közzül tsak edgyet is tökéletességre nem vihettem. Azt, a' melynek Titulussát és elejét e' Levélkének 2dik felén küldöm, talám fél napra el készíthetem vala tisztán, 's el-küldhetem vala, ha meg nem előz vala ez a' *Móritz* Uram által való jó alkalmatosság. De mind ezt hamar, mind a' többeket ottan ottan elküldöm.

Most a' Mlgs Úr Kolosváratt az Hazának fényes Piatszán lévén, tudom, hogy a' köz Jóra sokat mozdítani el nem múlatja. Segéljék az Isteni Karok!

Ha a' Kéz írások Társasága pénzbeli Segedelmével hamarka éltetne, úgy hiszem, hogy nem tsak *Betlen János* Historiájának, hanem sok egyéb Nevezeteseznek nyomtatás alá való készítésében (kivált hogy sokak már szépen le is vagynak írva) élhetne fáradtságommal. Biztam is vala, 's azért arra fordítottam egyéb pénz kereső részét időmnek; de még nem látom, hogy segedelmem lenne. Honnan várjak hát; nem tudom. Én pedig az ilyenekben foglaltam több időmet. Mégyen a' jó alkalmatosság, 's többet nem írhatok – hanem ha jövő éjtszakán, 's hajnalban *Móritz* Uram után Köpetzre küldhetném – a' ki tökéletes tisztelettel vagyok

Méltóságos Urnak

alázatos tisztelője
méltatlan szolgálója
Benkő Josef t.k.

Közép-Ajtán 14. 7br 1792.

218. Prónay Sándor – Aranka Györgynek
Almás, 1792. szeptember 20.
[Jancsó Elemér másolata]

Almas D. 20dik Sept. 792.

Kedves Méltóságos Uram Baratom!

Ismét szégyennel veszem kezembe a' pennát, hogy több rendbéli baratságos Uri leveleire feleljek, most éppen ött rendbélire, ugymint dd. 1^a Aug. 22 és 25 Aug, és 2 és 8 Sept. Az első az én levelemre való felelet, a' többi a' Diaetáról való bőv tudositás, a' melly szivességét a' Méltóságos Urnak különös köszönettel veszem. Tsak ugyan ott-is a' mint látom, nagy a' különbség a' két Diaeta közt, ott-is szintugy sietették a' Homagiumot, mint a' Coronatit – nem huzták, vonták; – most Vesselényi Miklosnak, Kemény Simonnak semmi hire, mintha meg-hóltak volna, – Bethlen Lászlóru és Tűri Lászlóru

meg-is van emlékezetet, – a' Regalisták dolgába szollottak. Ebbe a' fontos dologba az a' gondolatom. Nem tartom jónak azt a' Vármegyék, és Székek kívánságát, hogy a' Nemes Regalistákat szaporítsák, inkább azt javasolnam nékik 's a' Nemességnek, hogy egészen adják fel azt a' Just, 's egy Nemes emberek se kívánjanak Regalist. Ez által azt nyernék, hogy a' vármegyék a' Diaetan sokal erősebbek vólnanak 's nagyobb tekintetbe, nem úgy mint most, az egész Erdélyi Diaetat tsak a' Regalisták végzik, a' követek nullak. Az oka, mivel minden valamire való Nemes ember Regalissal megy a' Diaetára, az utan nints kit választani követnek, a' Nemesség aljaból választatniok kell, a' kiknek se tehetségek, se rangjok, se nagy Szferajok nem lévén, autoritasra nem kaphatnak. Lám nálunk, a' hol nints ember Regalista, az egész Diaetat a varmegyek követei végzik, 's a' privatus Regalista Magnasok tsak fülelnek, – mivel a' vármegyék az első rendbéli Nemesekből sőt Mágánásokból-is választják a' követeit. – De ha ugyantsak Nemes Regalistáknak kell lenni, jobbnak tartom, hogy a' vármegye nevezze-ki őket mint sem az Udvar vagy a' Gubernium: máskép a' se jó, mivel az-is tsak Arbitrium, és sok factioval menne véghez, – 's az Arbitrium pedig a' Constitutioba veszedelmes, – hanem bestimnt meg-kell határozni semel pro semper, ki kapjon Regalist, ki nem p. o. 100 házhelyet bíró Nemes ember vagy mi etc. – A' sok jó Articulusokhoz aggratulálok! – A' Szászoknak nagy erősségek vagyon a' mint látom, – a' más két Nemzettel való Alku, a' melly még azon felöl a' Királytól confirmáltattott. Ebbül nem látom hogy lehessék őket cum specie veri et justi ki mozdítani! – Ha a' Gubernium nem megy vissza Szebenbe, nem-is rea³¹⁸ szüksége a' két Nemzetnek. – Kár-is vólna talam őket bolygatni a' mostani állapotba, tudnillik az Ország Constitutioja mellett. Más volt Josef Systhemája alatt a' hol nem Constitutio és Politica, hanem Philisophia uralkodott. – Hát a' velünk való Uniót, és a' Cancellaria eltörlését nem fogják most sürgetni az Urak? –

A' Meltosagos Ur engemet most Erdélybe várt? – Azt éppen nem tsudalom, de azt annal inkább, hogy nem a' Diaetára, hanem szegény Gr. Teleki Ádám temetésére reménlette Erdélybe való menetelemet az én Baratom. Az ugyan, ha merem mondani, egy kitsint igen Erdélyi, vagy kálvinista gondolat, hogy valaki más Országba majdnem 80 mértföldnre menyen egy temetésre, egy olly távol lévő Attyafi, még pedig tsak ceremonialis (a valóságos régen, meg-lévén) temetés kedvéért. Mi Magyar Orzágiaktol tsak az elevenek kedvéért szoktunk olly nagy utakat tenni, nem a' hóltakért. Még éltembe fél-napnál tovább temetésre nem mentem, múlt Novemberbe meg hólt a' Nagy Anyam, pedig egy igen szeretett N. Anyank, még-is, se magam, se az Atyam, nem vóltunk jelen, a' temetésén, harmadnapj járo föld lévén odáig. Ugy gondolkozunk mi itt. – De a' Diaeta kedveert, 's az ott lévő Attyafiaim 's Baratim latogatására ugyan szivessen megyek Erdélybe valahanszor a' környüllások meg engedik.

Mi-is itten el-temettük [egy] a' Magyar Deákságnak az Attyát szegény vén Gr. Rádait, minden tekintetbe egy jó és nagy embert. 6. Aug. múlt ki igen tsendessen 's rész szerént véletlenül, 12kén el-temettük Pétzelen nem igen lármássan. Vólt még-is két predikatio és szép gyülekezett, – ámbár senki se vólt hivatalos; különösen a' Pesti tudosokbul, kik szint úgy mint a Magyar Teatrom tagjai öszve gyülekeztek sirva az Atyok sirjához. A' Cath. Tudosok szépen viselték magokat ez alkalmatossággal; P: *Gabelkoven*,

³¹⁸ [Olvashatalan szó utólag betoldva.]

a' mostani Pesti Fő Bibliothecarius, hamarjaba egy szép Oratíot irt halalara; – Proff. *Kopi* pedig (piarista) egy bővebb munkához készül a' szegény Urrol. – A' szép Bibliothekát maga épségébe meg fogja tartani a' fia, a' mostani időssebb Grof Raday ö Excelenciája. Hagyott-é légyen az idvezült némelly Munkákat kéz írásba? nem tudom, készült mindég külömbféle munkához, különösen a' Bela Notariushoz való Commentariushoz, – és a' régi Magyar Poetákról-is valamit akart írni. Bar tsak ezeket elkészítette volna! – De tartok tőle hogy el-késétt vélek!

A' Grof Ipám ö Nagysága e' holnap 6. 7-kén mene itt keresztül, Erdélybe, – reménlem már bé fogott már érkezni szerentséssen. Reménlem kezéhez fogta a M. Ur venni azt a' Pakétot, a mellyett ö Nagyságával küldöttem vólt, tudnillik a' múlt Diaetank Protocollumát, egy Magyar psychologiat, – ez ugyan ujság! – A' Pesti M. Tarsasagnak első zsengejét, – egy politicus írást de Instrustica, – és ha jól emlétem Gabelkhoven ama Oratiojat. – Ezen kívül pedig a' Sogoromtól Gr. Teleki Lászlótól, négy német könyvet, – ezen kívül a' paquetet visza várom, meg fogja látni a' M. Ur hogy egyszer el-olvassván némelly Erdélyt illető Passussait, haszonvehetetlen. Nekem leg-inkább szembe tűnt, az a' kettő a mellyett ugy tettzik meg-is jedzettem, – egy helyütt a' hól a' Régeni Vice Ispany ellen panaszkodik, más, a' hol egy Székely, Ujfalu nevü helyység felől radottiroz; – szint ugy mond, ha jól emlékezem, – vagy-is Pffegen Ungrischen mit etwas Hunischer vermischt, sind aber in innere stil Walachen im Rumung. – Ebbe nints emberi ész; – de még-is curjosus vagyok benne, nem külömböznek-é azok az Ujfalusiak, a' több körül belől lévő Magyar vagy Székely Lakosoktól.

Az Ipam ö Nagyságától egy nevezetes ujságot fogott hallani a Meltosagos Ur, Deakos ujságot; de nem tudom tetzik-é? – A' Cornides Bibliothecáját elüttöttük a' Püspök 's az Erdélyiek kezéből! – Ő Nagysága meg-vévén Jure praemtionis. Ő Nagysága ezzel az egész idevaló Publicum kívánságának engedett, 's maganak 's familiajanak nem tsak egy ritka papiros kintset szerzett, de a' maga nagy nevét, fen-tartotta és szaporítottá véle. Az Erdélyiek mostan talam banni fogják, de nints okok; mivel most ugyan Erdélybe ment volna de a' Püspökkel nem sokára ismét ide ki jött volna. Ellenbe G. Telekiek tulajdonna lévén, ha most mindjart talam nem, de valaha ugyantsak, Erdélybe feneklik a' meg. Már az Urak vagy örülnek neki vagy nem, de bezzeg örülök-én, – majd a' börrömbül ki ugrottam, mikor ö Nagyságatul hallottam. Az a' reménységem, hogy ö Nagysága a' rendbe való vételét ream bizzá, 's Bibliothecariussanak teszen, 's azzal hasznat vehettem, 's talám a' Hazát-is hasznaltathattom. Minek előtte az Ipam meg vette vólt, Juliusba és Aug. kétszer oda utaztam, 's első octomb. harmad napig, mulattam ott, 's kivált a' kézi írásokat visgaltam; – mint a' Gyűjteményeket, mint a' maga tulajdon munkait, mellynek nagy a száma, de kevés van el-végezve tökéletessen, két hettől fogva többnyire tsak azt olvasgatom, leg nevezetesebbek, – a' *Bela Notariushoz való Commentarius*, – és *De Cumanis*. Ezek nagyobb munkak, kissebbek, – *Diss. de Origine Hungarorum*, – et de *Siculis*. Ezeket el-olvastam. Szép tudos Munkak. Az első főkép nevezetes volna de nem egész, a' java nints, – a' mi van, a' mind még tsak Introitus, Einleitung, p. o. De Codice, Persona, Patria – Aetate, fontibus, fidedignitate Anonymi – maga a' Commentarius hibazik, nagy kár! Most azzal álmodozok, hogy ezeket 's azutan a' több munkait-is ki nyomtattassam; érdemes volna, de még-is sok bajjal járna. Más nagyobb gondolatokkal-is álmodozok p. o. ha Eszterházy vagy Grassalkovics volnék, az Orosz Birodalomba és Asiába két rendbéli négy nagy személyből álló utazó társaságot küld-

nék, Magyarokat keresni. Mind addig – semmit sem fogunk tudni Nemzetünkről. – Tsak ezért szeretnék Nagy Ur lenni. – Be szegényen költik a' mi Nagyaink a' Pénzeket!

Nálunk ujsag nintsen, a' politicus Világon. Nagy tsendesség van! A' Subsidium dolgába folynak a varmegye Gyülései tsendessen; külömbféle módjat veszik fel a' Repartitioba. Az az egy Bétsi Ujságunk. A' Tsászár ö Felsege Frankfortbol rendelést küldött a Cseh Cancellariara, vagy-is jelentést, hogy többé nem fog adni olly közönséges Audientziakat, hanem tsak Consiliariusoknak és Stabilis Tiszteknek 's azon felől 's az olly alsobb rendü Instansoknak a' kik az Instantiajokon az Udv. Dicasteriumoktul már feleletet kaptak. A' Publicum utasittatik a' concernens Dicasteriumok és Praesessekhez, a' kik pedig – augenblikliche Höche – i. e. alamisnat, kivannak, az Udvari káplánhoz. Ez közönségessé tétetvén, 15 aug a' K. Várba függestve találtattott, illy forma irás: Die Audienzen werden einige venige ausgenommen, dem besste ein des Volkes versagt, aus uns stat der Ministerial Despotismus, der ärgsste unter allen, [...] ³¹⁹ – Colleredo, Kowlrath Stahremberg, Schloisui, Autoine, und Vogel verden ausern despoten sein! Bürger macht sich auf! schlägt sie todt! Wahet es wie in Paris. – Ez nagy lármát ütött a' Ministeriumba, 's azonnal közönségessé tette a' Varoson formalis publicatio nélkül, hogy ö Felsege vissza jövé, ismét szint ugy minden embernek Audientziat fog adni mint az előtt. A' mint-is tselekszi ö Felsege.

Szeretnék meg-felelni némelly abba a 1 Aug költt levelébe tett kérdéseire a' Meltsagos Urnak: de hely sints, idő sints. De még-is tsak: – 2 *Palatinális Porta* egy idealis Mértéke az Contributionak, ugy tetik 666 forintbol álló, a' szerint ejectalják p. o. N. Vármegyének van 100 portája, az az szaszor 666 forintot fizet. Tzifra Stylus. A Vármegye osztan a portat Dicakra osztja. 2 a 10 Districtus, korán se a' Josephinus X. Districtus, hanem 1723 tett osztaly, tsupan tsak a' Contributiora valo nézve, mindenikbe van egy provoncialis, es egy Bellicum Commissariatus Officium, a' Contributiot a' Vármegyék oda administrálják. A' Josef Systemaba ezeket-is az uj X Districtushoz alkalmaztattak; de 1790 visza allott a' régi osztály 3. a' Városok igaz tsak ugy fizetik mint Statusok a' Subsidiumot, de az előbbeni proportioval, – ugyan igen meg rótak őket! – 's tsak a' Város Allodiumjabol kell meg adni, proprie nem a' város Lakossai. – A' Subsidium a' Vármegyékre se repartióltattott a' régi kapu szám szerint; (vagy Portak): uj representatio lett a' Portakat tsak mértékül vették, és ugy adjustálták de a' Contributiora való nézve az előbbeni kapu szám meg-maradott.

Én most nem kis dologhoz fogtam, – egy Anglus, kertet vagy mulato erdőt akarok tsinalni. Már hozzá fogtam, e' holnapon erőssen dolgoztattam. Ez egészen el foglalt volt, – vagy tsak félig. Vagy ott (vóltam) járkáltam az uj erdőmbe, vagy pedig a' Cornides irásiba, 's más efféle irokba, 's Asiaba kergettem a' Magyarokat, Mongolokat, Igurokat etc. Nehéz egy embernek kétféle szakajtani az eszt, – nem minden ember Caesar! – Hát a' két tudos Tarsaság mit tsinal? – most a' Diaetan ujra meg kellenék indítani.

Ezzel ajánlom magamot tapasztalt Uri baratságába, maradok szokott tisztelettel a' Meltsagos Urnak igaz szolgája barátja

Prónay Sándor

³¹⁹ [A másoló nem tudta kiolvasni a szót.]

Vallyon a' Püspök nem fog-e haragudni a' Bibliothecaért? – De maganak tulajdonihaja nem küldött utanna, a' ki rendelt Terminussan. Meg fogta banni a' vételt.

219. Soós Márton – Aranka Györgynek
Duka, 1792. október 13.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Ur
 különös tiszteletet érdemlő jo Uram!

A' Mlgs Ur 13^{ik} 7^{ber} én hozzám botsáttani méltoztatott Levelét nagy tisztelettel vettem 11^{ik} 8^{ber}, mert elébb nem lehetett Pestre bé mennem. Meg-mutattam én ebből a' Mlgs Báronénak mind azokat, mellyeket lehetett, és kívánt ezen nagy szivü Asszony-ságnak Hazájához, 's a' Mgs Urhoz-is valo különös tisztelete, 's mindeneiket nagy örömmel s köszönettel vett Mgodtol.

Hogy a' Mgs Ur az én töllem Mártonnak, a' MVásárhelyi Petrasko Gergely nevezetü kereskedő Sogorának által adattatott Corpus Jurist a' közelebb volt Diaetai végzésekkel együtt, Révai Miklosnak verseit, a' Szabadságról irt futo gondolatokat, a' Budai Téátromnak három első darabjait, Kolopatsitnak más-is igaz Magyarját, 's más munkátskákat (mellyek most hirtelen eszemben nem jutnak) még kezéhez nem vette, azon ugyan tsudálkozom; De minthogy azokat Tsiki Uram előtt adtam kézhez, remélem hogy ugyan Tsiki Uram által utjábais fog igazittodni, hol kellessék keresni

Az én Munkámat, nem a' Budai Téátrom gyűjtői, hanem egy ujj, többnyire Pia-ristákból álló Társóság fogja világra botsáttani; más darabokkal együtt, Tiszt. Endrödy János Ur vigyázása, és neve alatt.

A' Magyar Téátromi Társoságnak itten egészen vége szakada. Mert az itt valo érzéken, és a' magok ditsőségeket inkább a' köntösek tzifraságában, és dölfös kevélységeknek telyesítésében, mint a' Haza valóságos boldogságának elő mozdittásában kereső fő Msgok 's Uri rendek, minden biztatásaik mellett is, segítség nélkül hagyták szegény jo igyekezetü Hazánk fiai. E' mellett nézőis olly kevesen voltanak egy darab időtől fogva, hogy máris a' köntösekre, 's egyéb szükséges készülétekre tett költségeik 1200 v. ezer két száz Rforintokra mégyen; mellyeket, ha tsak a' mostan szerte szélyel küldett igen érzékeny panaszolkodo írások meg-fontolására, valamelly collectából ki nem fizetnek mások érettek, ugy a' már megszerzett köntöseket, és más készüléteket kell kotya vetére botsáttani, az irt adosságnak le fizetése végett. Boldogtalan Haza! A' holott tsak ez a' jutalma a Nemes igyekezetnek. A' mint értettem egy Kelemen László nevü tagjok ment bé Erdélybe ez előtt három v. négy hettel, a' többiek hire nélkül, hogy ottan próbáljon szerentsét. Mire mehet ottanis éppen nem tudom; mert magais nem a' legalkalmasabb ember, mind tudományára, mind actiojára, 's arra nézve, hogy égy olly nevezetes szándékra tzélozo ügyes társaságot állíthassan elé, vagy készíthessen; és ha a' volna-is, már talám későn ebredett fel, a' mint a' Mgs Ur Leveléből is igen könnyen gyaníthatom. En mind erre, mind más tekintetekre nézve nagyon szerettem volna haza fordulni, 's már egészenis készen voltam az utra; De midőn ezen szándékomat ki nyilatkoztattam a'

Báronénak, jelentvén hogy égyzesmind Máramarostis meg akarnám tekinteni; olly okokat hoza elé magára nézve, ezen utazásom el-halasztására, hogy hanemha hozzám valo kegyességeket, 'söt (a' mint valóságosabban ditsekedve nevezhetem) barátságokat ha nem el veszteni-is, de leg-alább önként gyengíteni akartam volna, egyéb képpen lehetetlen volt akarattjának ellent mondani. Itt kell hát mulatnam 9^{ig} 's egész örömmelis mulatok mindenekre nézve, és különesebben azért-is, hogy mind több több alkalmatosságom vagyon mind a' világgal esmérkedni, mind pedig ártatlan vallásunkrol 's az Erdelyiekről formált némelly balgatatag elő ítéleteknek, szovalis, és tselekedettelis valo meg-tzáfolására.

Ujságokkal nem kedveskedhetem; mert miis későre hallunk holmiket; De ha a' Mgs Ur mind az Erdélyi Tudos Társóság, mind a' Székelyek dolga, 's más nevezetes tárgyak mivoltáról méltoztatnék tudositani, azt nagy köszönettel fogadná,

A Mgs Ur

alázatos szolgája
Soos Márton mk

Dukán, 13^{ik} 8^{ber}
1792.

220. Endrődy János – Aranka Györgynek
Pest, 1792. november 15.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Nagy Hazafi!

A' Magyar ujságokból nem kétlem olvasta már Méltóságos Úr a' Magyar Játék-szín' első kötettyének ki-jöttét, olvasta egyszersmind, hogy annak némelly része az el-adásra Méltóságodhoz-is utasítatik. Mi vitt légyen engem e' bátorságra, hogy Méltóságodat evvel terheljem, a' nyalábhoz (melly két napok előtt némelly portékás szekerekkel útra indult már) zárt levelemben meg írtam.

Mostan nem egyébbel alkalmatlankodom a' Méltóságos Úrnak, hanem tsak 30 nyomtatványoknak útra indulását jelentvén, alázatosan esedezem igyekezetemnek elő-mozdításáért. Ki magamat kegyelmében ajánlván maradok

a' Méltóságos Úrnak

Alázatos Szolgája
Endrődy János Professor

Pesten 15 9^{berben}
1792

221. Benkő József – Aranka Györgynek
Középajta, 1792. november 26.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Tabulae Regiae Adsector Úr!
Igaz Jóltévő Uram, Patronusom!

Hozzám való Kegyességgel mostan is valóban megtetézett Levelét a' Mlgs Úrnak, melyet Sz. Márton napján hozzám irni méltóztatott, igaz tisztelettel és valóságos vigasztalódással vettem, még pedig Maros Vásárhelyre készülőkörnyű állásaim között: mivel-hogy én is a' több Székely Armálisták között a' Mlgs Királyi Táblán még Karátson előtt producalni akarok; könyörögvén teljes bizodalommal a' Mlgs Úrnak, hogy mig igen sánta Kúldus modjára tehető utazásom oda vinne, a' Productiora való Seriest ki munkálódni méltóztassék; hogy gyámoltalan házamtól hosszason távol lenni ne kéntelenitsem.

E szerént meg fogom előzni a' Mlgs Úrnak Közép-Ajtára jövetelét; 's ez nékem anynyiban jól esni láttatik, hogy az én füstös kalibám nem méltó a' Mlgs Úrnak benne való meg-jelenésére. Tudom ugyan, hogy azt a' Mlgs Úr igaz könyörületességéből tselekedné.

Igy lévén a' dolog, magam fogom a' Mlgs Úr kegyes kezeiből elvenni azon 30. Arannyakot, melyeket az én igaz Aranyam, a' Mlgs *Aranka* Úr buzgósága szerzett minden bizonnyal számomra. Vajha fel érné elmém és nyelvem ennek meg-hálálását!

Szándékoznám M. Vásárhelyen Karátson Havának 10-dik Napja tájatt jelen lenni, ha az igen alkalmatlan út engedné: de előre félek az úttól, hogy talám nem Szekéren, hanem tsak Lóháton kéntelenitetem menni, és így szintén üres formálag találtatni. Akár hogy légyen, tselekedje velem a' Mennyei Könyörületesség, hogy én avagytsak még edgyszer lehessenek

a' Méltóságos Úrnak

buzgó szívből való alázatos
és személjes tisztelője
Benkő Jósef.
Beteges Fiam keze által

K. Ajtán 26-dik Nov. 1792.

222. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Hrymailiv, 1792. december 3.
[Jancsó Elemér másolata]

Kedves édes Bátyám Uram!

Rég nem irék meg vallom, de az én állapotom tartoztattak engem, akarvann valami bizonyost magamról irni, melyről most is semmit nem irhatok, egyebet, hanem hogy az Mustrakor az Generalis az én állapotomat úgy határozta meg, hogy én tovább is Szolgálatomat folytassam, és engem invalidusnak nem acceptált, biztatott hogy aféle

rövidségem többé nem fog érne, aki eddig esett, meg válik most, mert az Regiment ordirozva van az Franciára. Mindjárt Hadi lábra kell állani az Regimentnek, reservának is felállani, Verbunkra Tisztnek menni M. Országra, Lovakat ujjakat kapni, egy szoval mennől előbb Marchirozni. Tsak nem eshetik meg ez az Francia Revolutio nálunk és hirünk nélkül, leg alább ha dupla Marchot teszünk és 3 holnapig lesz mit menni, tsak ilyen időt adjon az Isten, mint most, igen jól lehet menni, majd meg tanulunk most Franciául ki egy ki más képpen, de gondolom hogy az pronuntiatiot, eröss punctumok fogják igazgatni, ugy vélem hogy nem Martinesti lesz, de jól van, azért vagyunk Katonák, hogy szenvedjünk, s ha kell betsüllettel meg is halyunk, 51. Esztendő vagyok most, de hálá Istennek egészségem jó és tartos egy darab időtől fogva, nem tudom hány zsákkal telik, lesz é nékem az az szerentsém hogy az Iacobinusokat tisztelhessem, azt tudom hogy az Regiment bé adott, de az Proprietarius haragszik felette. Azért most se bizom, mert az az Világon leg gonoszabb az Iacobinus. Most Mara Escadront kap, Zejk odabé van most, de tudom nyakra főre kell néki rukkolni az Regimenthez, irtam nékie, hogy hozna nékem egy Lovatskát, de nem igen drágát, van nékem jó paripám, de még egy olyat kivált Erdélyből tsak szeretnék, nékem igen jó barátom, ha modja lesz benne, tudom megtelekszi. Itt minden igen oltso, szerfelett oltso, az Sertés is, majd eszünkbe jut ez ország Moguntia felé, ha tsak Custiné számunkra nem talált providealni. Nékem az Katonáimhoz igen jó reménségem van, örül, tapsol, tántzol örömibe, hogy meg hallotta az Marchot, ugy kell lennie bizonyosonn hogy, az Töröktől, Lengyeltől nem félhetünk, mert az a hire hogy minden Huszárok az Armadából oda Marchiroznak és az Horváthok is, meg fog most egy kitsit erőlködni az birodalom, de elébb is ugy kellett volna s elébb is kellett volna hozzá kezdeni, vagy továbbra halasztani, annak különös Klimának kell lenni, hogy már decembernek az végével Téli Quartelyra kellett menni, az idő miatt. Majd el is felejttem, az Muszkák egész Varsaut ki rablották, alkalmatosságot adott erre az, hogy az male Contentus Lengyelek v. Francia, v. Lengyel Iacobinusok, egy éjtzaka, az orosz Katonákat mind meg akarták ölni, egy Lengyel Kapitány oly vakmerőséggel volt, hogy egy orosz obestert, ugy tsapta pofon az Komédiába, hogy az orára bukkott, de bezzeg el tették az oroszok is ökemét láb alol. Tsak félő hogy ez a gyönyörű szép Lengyelország még tovább praedája ne legyen az egymás közt szüntelen ellenkedő egyenetlenségnek. Ezenn Levelemet instálom alázatossonn Kedves Bátyám uramnak, Dániel Bátyám uramnak is megmutatni, haddlássá, minek irok kettőt ugyan tsak egyet kéne írnom, mind kettőnek, de egy helységbe lévén, minek egyet két levélre. Azt hozzá tészem, hogy kedves Angyomat kedvesseivel Csokolom, bár már egyszer Gyuri levelet írta nékem, már 12 Esztendő lesz, tudom már az, Philosophiából is disputálhatna velem. Benkónét Gyermekével és az urával s azokat az szegény árvákat, az szegény Ágnestől. Gyuri hol van, én nem tudom, ha nékem az szerente jobb lesz vala, ide hoztam volna, Eszterről se tudok semmit, továbbra Kedves Bátyám uram Atyafiságába, ajánlott vagyok még élek

Kedves édes Bátyám Uramnak

alázatos szolgája
Aranka Ferencz
Fő Hadnagy

Grimalow, 3 xbr. 792.

Az Comediaban Varsaubá, el kezdi egy Felix Potocki Huncfut, az többi az egész Comedia utánna Bravo, Bravo, Felix Potocki Huncfut, rendes aufklerung! Külömben én jól ismerém ezen urat, el szenvedhetetlen az kevélység benne felette gazdag, 1 Millio Császár tallér Esztendeig való jövedelme tsak kész pénzbe van, de educatio v. természet ajándék felette szük.

223. Prónay Sándor – Aranka Györgynek
Pest, 1792. december 19.
[Jancsó Elemér másolata]

Kedves Draga Baratom!

Két rendbéli ugy mint dde 7^a és 21^a Okt baratsagos Uri leveleit szokott örömmel és tisztelettel vettem. Köszönöm bötsös tudositásait a' Meltozasagos Urnak. De szokásom, – még pedig eb-szokásom szerint elég későn köszönem ezen baratsagat a' M. Urnak. Külömbféle 's többnyire kedvetlen bajjaim kívül leg-inkább azzal késtem el feleletemmel, hogy egy mas utan egy holnap alatt haromszor mentem Pestre. Mindég halasztottam a' vissza jöve telemig, a véggel hogy Pesten bé-szivott ujságokkal kedveskedhessek Drága Barátomnak. Most-is Pestről jövök, 's holnap ismét oda kell mennem. Ottan sok ujsag-is van; nints-is. A' Kis Diaeta fel-áll; Nov. 1-ső napjatol fogva az Országos Deputatiok mind consideralnak 's erőssen dolgoznak. A' Budaiak-is, a' kik a' Deputatioknak Fejei vagy Tagjai, u.m. a' Palatinus, Iudex Curiae, 's a' többi, által jönnek e' miatt Pestre felelni. El-nem oszlanak, mág a' munkájokat el nem végzik; de biz az el-tart leg-alább fél esztendeig, főkép a' fő Deputatiok munkájok, melly lassan megyen, tsak egyszer kétszer konsiderálhatnak egy héten. Még semmi fontos végzést nem hallottam. A' Republicopoliticaba most forog fenn éppen a Diaeta Organizatioja. Sokat veszekednek rajta. – Ha tsak egy nem várt Diaeta félbe nem szakasztja munkájokat, mivel igen hirlelik, hogy februariusba ismét Budán Diaeta lenne, 's uj Subsiliomot kérnek, – vagy talám Insurrectiot! – mivel igen rosszul van a' dolguk a' Frantziakkal. Iszonyu dolog! – ki gondolta volna ez a' rendkívül szerentsétlen ki-menetelét annak a nagy hirrel fitjel kezdett Companianak! Ez valosaggal az emberi észet meg-fordito és rémitő történet! – Niderland oda van; – Sabaudia oda, a' Frantziak Majntzba, 's Frankfurthba dombiroznak, a' hol két három hólnappal ez előtt a' Tsászár koronasztattott 's imádrattott. Rómához közelgetnek. Valosaggal fel forditjak Europat 's a' világot ezek az átkozott Frantziak: 's a' hova Kardjok nem ér, oda ér még-is az okoskodások, és sok embernek az észét felforditják. Democratizal a' világ széltiben, itt-is nálunk, – Bétsbe, Pragaba – a' mint mondjak, még inkább. Butszattatnak a' Nemesség Diplománktól! Én ugyan soha se voltam barátja ama kemény 's nyers Magyar Nemessi Aristocratismusnak, 's különösen Erdélybe gyakorta megbotrankoztam ama ott uralkodo outrirt Aristocraticus Principiumokon; de még-is ezen Democraticus Frantzia vilagtól irtozok. Tsak hat esztendővel ez előtt mely igen irtozott a' vilag koratol; most pedig vagy nem sokara, attol tartok, hogy Apotheosaljak. – Most-is egy furtsa könyv jött ki – *Status Regni Hungariae* – rövid, tsak két arkusnyi: hamis, erőssen attaquirotza a M. Orzági Fő Papságot 's Aristoc-

ratiat, tellyes frantzia Democratismussal, – egy notat fuj az Oratioval ad Proceres, ’s hihető az iroja-is egy. Ha modom vólna el küldeném, ambar nehéz kapni; mivel a Censura egész erejével fel-állott.

Örömmel értem hogy az Urak contentummal végezték a’ Diaetajokat; hanem tsudalva latom, hogy oda-is a’ vallas dolgaba kedvetlen rendezések érkeztenek. Ugyan ide-is, még pedig olyan, a’ mellyet még talám M. Theresia alatt sem vartunk vólna, rendeltették többi közt, hogy *ex praesentione* etiam itélet tétessen ellenünk ’s a’ papjaink ellen. Merő Spanyol Inquisitio! – Meg rémültünk eleinte, de a’ Bétsi barátjaink ugy mit bizonyost meg irták, hogy a’ Tszaszar ö Felsege hire ’s tudta nélkül eminalt légyen, ez a’ Refferendarius Lányi fabrikájából. Nagy Sensatitot tsinal az országba sok varmegyék keményen representálnak ellene, a’ Preposok pedig azon fogva erővel szedegettik a Gyermeket. Ezekre ’s egyéb sérelmeinkre való nézve, de különösen a’ Synodialis Actainknak Sanctioja végett, már régen menendő Bétsbe egy Deputatio, tsak a’ Groff Ipamat vartuk. Ö N(agy)sága szerentsésen el-is érkezvén, már ki van rendelve, a’ capite perse az Ipam, ’s ö N(agy)ságával pedig talan én-is felmegyek Bétsbe, magam-is Deputálva lévén. Erre való nézve holnap ismét P...re megyek ’s onnan még e’ héten Bétsbe ha ugyantsak mennem kell: de nem lévén kedvemre mostan a’ sétálás, azon leszek hogy ki maradhassak.

Pestre menvén a’ mult héten az Ipam tiszteletére, kézhez vettem a’ Secretariussatol, a’ M. Ur baratsága által nékem szánt nagyotska Paketet, ’s az Erdélyi tudományos Productumokat. Egész köszönettel veszem ebbéli Uri barátságát; de még-is sajnalom, hogy enyi sokkal alkalmatlankodott maganak a’ M. Ur, kivált olyanokkal, a’ mellyeknek nem igen vehettem hasznat, mint p.o. Szereday szent álmódozási. Nem kívánom én minden Erdélyi Országai magyarul irt könyvet, hanem tsak a’ melly vagy az Országot, vagy a’ nyelvet Különösen érdeklik. Ezek közül leg inkább szerettem a’ Diaetalis Quartélyokat és Benkö Ur Munkáját, tsak azért hogy ki lattam belőle, hogy Benkö a’ Linné Botanikáját tanulja. – Remélettem ez uttal a’ Diaetalis Protocollumat ugy az előbbeninek a’ végit-is; de hihető, még ki nem jöttek nyomtatásba. A’ paquetet-is kezemhez vettem. Szeretném tudni az M. Ur itiletét róla; különösen a’ ki jegyzett Passusokról.

Örömmel ertettem a’ Meltosagos Ur leveléből, hogy az Erdélyi Tudos Tarsasag kegyessen fogadta légyen az én feleletemet. Ugyan szerettem, minden készséggel és tisztelettel fogom venni, azon Meltosagos Gyülekezet mind a’ Verenfels miatt, mind egyéb akar mibe hozzám küldendő parantsolt leveleit. Örömmel látom, hogy még-is valamihez fognak.

Ezen levelet Almáson kezdettem, Pesten végeztem. Ismét Pesten vagyok, és holnap ugyancsak, ha az Isten engedi! Bétsbe indulok a’ vallas dolgaba; én előre megyek a’ Groff még egy két napig késsék. Majd meg látom, mi hir Bétsbe? – Itt rendesseket hirlenek. p.o. hogy két titkos Clubbot, talaltak vólna. Azt is gyakorta mondtak itt, hogy az Udvar minden oran le jó Budara. De a’ még messze van.

Erdély felől-is rendesseket sugnak. Hogy p.o. a’ Székelyek még pedig a’ Szászokkal és Olahokkal együtt mozdulni akarnának. De ez persze olly rendes misculantzia, a mellyet lehetetlennek tartom.

Kazinczy barátunk el küldötte nékem a’ M. Ur Iuliajat ’s maga Hamletjét, amaz az Atyamnak szóló furtsa ajánló levéllel.

Ma feleltem neki; azomba estve találkozok vele, itt van már régtől, Bétsbe készül ő-is. Mondja hogy a' Magyar Lessingje már kész.

Bétsbe mulatok azt tartom egy holnapig. Azon leszek, hogy irhassak onnan-is. Ezzel szerentsés uj esztendő't kívánok, regi bótsös Uri baratsagaba ajánlott, maradok egész tisztelettel a' Meltosagos Urnak

igaz barátja szolgálja
B. Prónai Sándor

Pest D 19dik Dec. 792.

P.S. Jó, hogy eszembe jön! – Egy jó barátom akar irni egy Botanico-Aeconomicus Munkát, az élő-fák és Bokrok és minden Nemeiről, különösen a' Hazabéliekről. A' Munkának a' tökéletessége és haszonvehetsége kívánnya, hogy minden Fának a' Magyar neveit-is hozzá tedje a' Botanikus névhez. Maga igen gyenge Magyar lévén, olyan embert keres a' ki ezeket a' neveket néki meg mondhassa. Annak pedig mint jó Magyarnak, mint jó Botanicusnak kell lennie, a' ki tudniillik a' Linaeus Systemáját és Nyelvét értse. Illyennek gondolja Tiszt. Benkö Josef Urat a' ki felől azt hallottuk, hogy a' Linnaeus Botanicaja meg-tanulására adta légyen magát. Erre való nézve engemet erőssen rea kért, hogy a' M. Urat rea kérjem, tegyen velünk azt a' barátságot, hogy minden Erdélybe fentalálható 's előtte ösmeretes Fáknak a Lajstromát, a *Linaeus Deák es Magyar nevekkal* nekünk el-küldeni méltoztatnék; – leg inkább pedig afféle tövisses fáknak, mint p.o. a Fenyő Faknak külömbféle nemei, a mellyek tsak a' Havasokon Teremnek, (Németül Nadelholz). Ezeket azért kívánja leg-inkább Erdélyből, mivel itt Magyar Országon – efféle havasi fák, nem teremvén az álföldi Magyarok között nints-is mindegyiknek Magyar neve. Erdélybe ellenbe a' Havasi Székelyek közt, minden havasi fának fog lenni különös Magyar neve. A leveles fáknak (Laubholz) Magyar neveit már itt ki tanulta ugyan; de errő-is tsak szükség lesz, meg-lehett, hogy Erdélybe más neveik vannak; ezt jó őszve szedni. – Egy köz haszonra tzelozó Munka lévén, remélem, mint a' M. Ur, mint pedig Benkö Josef szivessen meg-fogja velünk tselekedni ezt a' barátságot. Egy kis Mustratt adok p.o.

Iuniperus Communis Linné: Gyalog Fenyő

Betula Alba, Nyirfa.

Betula álnus, Egerfa.

Populus Alba, Nyarfa.

Crataegus Oxycantha, Galagonya etc...

Hétfőn Pestre megyek, meg-nézem hogy fordul a' Politicus, tudos és az egyházi világ? – Vale et me ama! –

224. Aranka György – Teleki Imrének
Marosvásárhely, 1792. december 19.
[Korabeli kézirat]

MVásárhelly 19 Xbr 1792

Nro 1o

Méltóságos Kegyes Grof Ur!

Nacsád Parancsolatját vettem. Hanzi maga hozta bé a' Nacsád Birájával; de Hanzi megbetegedvén csak a' két lovának s a' Bironak vettem hasznát. Tegnap reggel jöttek bé; akkor Táblára mentem s ebéd után Megyesfalvára, de akkor a' Grofnét nem találván vissza jöttem, és ide bé adtam meg Nacsád Levelét. Ma, a' mint tegnap beszéltünk volt ki mentem esmét egy Regiussal, a' Kilencz ezer Mforintot fel vettem jól megszámlálva, a' régi Obligationát ki vettem, mellyet ide zárok; a' restans Interest im Rf 103 dr 32 ki fizettem, és azt mind az ujj Obligationára rá irtak a' többi között, mind az ára, mint meg láthatja Nacsád. A' pénzt zatskokba tettük, meg czeduláztuk, bé pecsételtük, egy a' Grofné adta ládába bé zártak, és aztis bé petsételtük, s az ide valo Colégyom Thekájába tettük; a' koltsa pedig nállam van. A' Grofné a' Ládát vissza várja mert gyertyás láda; magais fog Nacsádnak a' jövő Postával irni.

T Borosnyai Uram még mind rosszul van, nehezen épül; alázatosan köszöni Nacsád megemlékezését, és tiszteli Nacsádat. Tiszteli a' Msgs Praeses Ur Exljais. A' jo borotska nekünk jo volna, köszönnyük Nacsád megemlékezését; most csak jobb bor termésre tartjuk Nacsád Gratiáját; mivel az által szállítás igen bajos; kivált innen vinni üress altalogot lehetetlen.

Az Grofné Ö Nga Oráját el küldtem ha lehet Gr. Teleki László Urtól, ugy a' könyvitis, és kezeit alázatosan csokolom. Az Oráért fizettem Rf. 3. A' Regiusnak s a' Colegyomba azoknak kik emelték a' Ládát Rf. 2. mind öszve Rf. 5. De a' Pénzhez nem nyultam, meg kapom Nacsádnál; annak nintsen több héjja, csak az Interes. Igen szép jo pénz. Arany, Keresztes és más Tallér, Huszas, Marjás. Ideje volt bé küldeni érette. A' Grofné örömet adta Nacsádnak. Itt semmi ujjság nincsen; majdég ha az Isten bé hozza Nacsádat, akkor Kolosvárról fogok várni. Most pedig Nacsád Gratiájába ajánlott, alázatos Tisztelettel vagyok

Nacsádnak

alázatos szolg.
Aranka György mp.

Ma 20dik Hanzi csak rosszul van, de ma fel költ, a' Ho megyen; én el szánkázám a' Nád palczámat, a' K. Tabla ma oszlik Patronushoz azért én sem írhatok többet, mert fel kell sietnem.

225. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Lemberg, 1792. december 23.
[Jancsó Elemér másolata]

Lemberg 23. xbris 792

Igen Kedves édes Bátyám Uram!

20dikán meg indulék már Marchirozunk, ugy beszéllék hogy Magyar Ország felé lesz az utunk Kassának Pest és Bétsnek, de még nem bizonyos, hol ki kergetének Téli quartélyunkból az nyughatatlankodo elmék, mi lesz az vége az Isten tudja anyi nép Marchirozik most magának Vagy ditsőséget Uraságot, Gazdagságot, vagy talám Korporsot, és Mankot keresni, hogy én nem tudom hol férünk el, mit fogunk enni, vajha az az bőv Törökbuza oda mehetne, én ugy is az mamaligát szeretem, előre látom, jó volna, de már mi uram megyünk, az Jó Istennek kegyelmes gondviselése alatt, mit végzettek az egek, külön külön minyájunkrol, az idő meg mutatja, az egész Télen Marchirozni fogunk 3. nap egy más után, 4dik Rastag, felette sok ujj Lovakat kaptunk, bajos ezekkel az March de még többet kapunk, ha a mint hire van az 6todik Diviziok is fel állanak. Az eddig valo Magyar hir mondot nagy alázatosan köszönöm, már méltotzasson Bátyám uram ezért többet nem szorgalmatoskodni, mivel engem nem találhat ha az Ur Isten életemnek kedvez, bizonyoson meg irok én mindent a mit tsak lehet irni és körülöttem történi fog, Kassán, s Bétsbe lehet még nékem Kedves Bátyám uram Leveleit tisztelnem. Itt az az hire hogy Chotimat 1^a Januari az Töröknek visza adodna. Suvarow hires Generalis 100 Ezer Muszkával Marchirozva oda az hová mi, de én bizonyoson egyiket sem erősíthetem. Mi most egyebet nem tudunk, mi tsak a mi körülletünk történi, de lenni kell valaminek, mert Gallitzia üressen marad, az Erdelyi Regimentekről se tudunk mi semmit, de még nekik is ki esett az Fársáng, ha menni kell. Daniel Kedves Bátyám uramat az Kedves Angyommal, s kedves gyermekeivel Benkönét hasonloképpen és Esztert is tisztelem az Ur Istennek Kegyes oltalmában Kedves Bátyám uramékat minyájon, s magamat szives atyafiságokba ajánlom, s vagyok a mig élek

Drága Kedves Bátyám Urnak

alázatos szolgálója
 Aranka Ferencz
 Hadnagy

Ha Bétsnek küldi Bátyám uram Leveleit, ott tudni fog az Posta mindenkor merre van az Regiment.

226. Benkő József – Aranka Györgynek
Középajta, 1793. január 1.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Királyi Táblai Assessor Úr!
 Mások felett való Kegyes Jóltévő Uram!

Tit. Bydeskuti Böldeisár Úrfi által a' Tks. Tudós Társaságnak 30. Arannyakból álló Adományát, melyet a' Mlgs Úr hozzám való különös Kegyességébéli ki-munkálódásának köszönök (óh mely buzgón köszönöm!), el vettem örökös háládatosságra kötelezett szívvel. A' kikhez illik, bé fogom mutatni áldozatomot háláldó Leveleimmel; sőt, a' mint bízom, személyes tisztelettemmel is.

Edgy különös, de e' mellett az idő 's útbéli közönséges nagy akadály nem engedék, hogy Karátson előtt Productiora mennek. Így kell még is mondanom, hogy Lóhátonn elmehettem volna, de hogy mind a' Mlgs Úrra, mind a' T. Társaságra nézve Irásbéli Darabokkal mennek szekerenn, el kelle haladni az Antal napi M. Vhelyi Sokadalom tájé-kára; bizván, hogy a' Mlgs Ur Kegyes intézéséből edgyzeribe terminusom leszen a' Productiora.

Küldöm azonbann a' Kászon Szék Eredetét. E' mellett edgy Tzédulát, melyet Teks Kováts László Uram Kedves Komam, fog maga Irásával világosabbá tenni. Az Istenért! ha lehet, méltóztassék megmútatni, megnyit szolgálhasson a' Mlgs Ur. Jól tudom, hogy eddig engettem és általam száz Ember is nyitogatta a' Mlgs Urnak igen könnyen (kegyesen) nyiló ajtaját. Hadd légyen; mert bizom a' botsánatért, mind a' többi, mind e' felől.

Miért terhelném most a' Mlgs Urat több Irással? holott nem sokára személyesen fogom mondani: a'

Méltóságos Urnak

erdemetlen alázatos szolgája
 Benkő Josef. t.k.

Oh mely igen örvendem, hogy 1. Jan. 1793. én a' Mlgs Urnak írhattam leg-első Levelet!

Időnek es Örökkévalóságnak Ura! áldjad-meg kellemetes Jókkal, egészséggel és élettel. Azt ez, és sok földi esztendeiben, a' kihez ezen Leveletem írnom engedted.

A' Közép-Ajtai *Ábécét* mar 4szeris jobbitva iratom le, 's magam vagyok viendő.

Én éppen most készitem a' Bethlen Farkas Historiájának 6-dik es így utolsó köteté-re, az Előbeszedet es Mutató Táblát, annyira ki-nyomtatódott.

Continuatio gyanánt ugyan most recensealom nyomtatás alá *Bojtinust* sok szükséges Adnotatiokkal. Ezt előre a' Mlgs Urnak meg-fogom mutatni M. Vásárhelyen, 's még edgy Jó Mlgs Uramnak.

Hogy a' Productiora Seriest nyerjek unalmas késedelem nélkül annak idejében, hiszem, hogy azt véghez vitte 's viszi a' Mlgs Urnak hozzám való Kegyessége.

227. Benkő József – Aranka Györgynek
Középajta, 1793. január 1.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos, és Fő tudos
Zágoni
Aranka György
Urnak

Az Erdélyi Nagy Fejedelemségbéli Méltóságos Királyi Törvényes Tábla Székülöjének,
mint kiváltképen valo Jo Méltóságos Urának küldi Benkő József

Kászton Szék állapotjáról küldöm im e' következő Irást, melly aránt háromszor is parantsolt volt nékem a' Méltóságos Ur.

Szép Ritkaság. Ebben látjuk, miképen ítelt a' két Itélő Mester asztag lábom ülve. Látjuk azt is, a' mit egyebűnben is láttunk, t. i. mint osztattak régen a' Székellyek bizonyos Nemekre.

Magam Fijammal, Jósefel irattam le, Kinek betűi hasonlok az enyimekhez. Hibás az Irás: de ő nem oka, mint a' ki betűről betűre írta. Én is így talaltom volt MVásárhellyen. Biztattak Csikból engemet, hogy a' régi Irás szerént betűről betűre fogják velem közölni. Azért, ha valamit a' köz Jora akar belőlle a' Méltóságos Ur, talám jo lészen még egy kevéssé várakozni.

Közép Ajtán 1. Jan. 1793.

228. Aranka György – Teleki Imrének
Marosvásárhely, 1793. január 2.
[Korabeli kézirat]

MVásárhely 2. Jan. 1793.

Méltóságos Kegyes Groff Ur!

A' Lonai Tisztarto itt jára és jelenté magát nállam, de éppen akkor igen rosszul és szüntelen valo orvoslás alatt lévén nem irhattam. Tölle tudtam meg Nagysádnak Kolosvárt létit. Elég szerentsétlennnek tartom magamat hogy bé nem mehetek, csak azért főképpen hogy Nagysádat nem tisztelhetem. Mert azon kül lábomnak nyavallyája éppen jokor jött, tellyességgel nem jutván a' 270 forintbol akár mi szorossan vegyem a' Kolosvári Fársánglás ki vitelére; annál inkább, hogy ámbár Nagysad kegyességéből egy kis segítségem volt utozásomra, de mégis igen megvont. Nem tudom mi az oka a' vénülés é, vagy hogy a' mi kevés pénz a' kezem között forgott, abbol egy szegény embernek pánkrottá létevel egészen ki fordultam 1300 forintig; de akár mint vetem, nem látom hogy jöjjenek ki a' magam modom szerént a' fizetésemmel; azért mind a' költségtelenség miatt, Nagysád benn létét nem tudván, mind a' lábom miatt, csak jobbnak ítéltém ithon maradni.

Annál inkább mivel sok törekedéseim után az Isten annyira segélle, és a Magyar Társaságot fel állítok. Már annak emberinek kell lenni, és a szép ígéreteknek meg kell felelni. Fogja Nagysád Kolosvárra menő Társainktól, kik között vagynak Itélő Mester Cserei és Türi Urak, a Jelentést venni.

A minap Groff Lázár Antalné meg szollitván, az Ő Nga Levele mellett irtam volt énis Bányára Nagysádnak: de kéttség kívül Nagysád már akkor el jött volt. Az Interest kéri. Nem mehetvén ki a Házbol a szegény Prefectusrol semmit sem tudok.

Meg fosztatván pedig szerentsétlenségem által attol az örömtől, hogy a szokás szerént bé vett, kötelességem szerént Nagysádhoz tartozó, és Nagysádhoz eleitől fogva vonszo Hajlandóságommal megegyező alázatos Tiszteletemet az ujj Esztendőben megtegyem: azt az alázatos Tiszteletemet bátorkodom alázatos Levelem által jelenteni. Kivánnám hogy az Egeknek Aldásai, Örömei, és minden vigasztalásai legyenek Nagysádnak és Mlgs Házának el válthatatlan Barátai; mind a bé allott ujj Esztendőben ugy³²⁰ több számosoknak folyásában Msgs Haza és az egész Haza Örömére, szerentséltethessem Nagysádnak több jo szolgálival az ujj esztendőt! Kik között igen alázatos

Tisztelettel vagyok
Nagysádnak

igen alázatos szolg.
Aranka György mk.

229. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek
Alsóregmec, 1793. január 5.
[Korabeli kézirat]

Regmetz, 5. Jan. 1793.

Nincs több Corrigálni valóm hátra fél arkusnál, kedves Arankám. Es így valahára már elkészül Herderem és Lessingem. Van egy hónapja, hogy az utolsó árkus Correcturáját a Nyomatónak felküldém. Az a Herder Paramyhtonjaiból való 2. árkus vala. Még 10. oldalt fog tenni a hátra lévő. Csendesítsd tehát nyughatatlanságodat, mint én a magamét, és vedd addig ezt a Nyomatásbeli s rézremetszési próbát.

Ezen hónapban el készül Diógeneszem is. Magam corrigálám Decemberben az első árkust Trattnernél Pesten. Küldöm annak a Cuprumát is. Mind Herderből, mind Diógeneszből kapsz explarokat első alkalmatossággal.

Megküldeném ez úttal a Horváth Ádám képét is, mellyet most metszttettem: de egy példánynál nem volt több kezemben, azt pedig egy Barátja VIsán Spisich Ur vevé el. Megkapod, mihellyt lessz nálam. Sokkal igazabban van etalálva, mint Gróf Teleky József Exc.

A libertas proelit ugyan meg herélék a Diaetalis Deputatióban lévő tzopfos és tzopfatlan papok. Őket a frantzia veszedelem elkeserítette alles zu wagen, s készebbek mindent, mint a legkissebb csekélységet is elveszteni. Az újságokat nagyon herélik a

³²⁰ <mind>

Censorok. Azért olly rossz mostan a' Keresésé. Magam láttam a' Deákban mint törle-ki a' Budai Censor a' Custine humanitásának igen ártatlan emlékezetét. 'S mikor ennyire megyen a' dolog, el vész a' kedvem újságokat hordatni. – Elj boldog eszt[en]döt és szeressd

Barátodat.

Nem kaphatnám é meg egy jól eltalált képedet?

230. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Jaroslaw, 1793. január 16.
[Jancsó Elemér másolata]

Kedves édes Bátyám Ur[am]!

Már most tudjuk hogy nem Magyar Országnak, hanem egyenesen Morvának és Bétsnek Marchirozunk, az Regimentet ujra mundirozzák itt Iarosztoba, ugyan kell is ha ilyen hideg télbe akarja őket machiroztatni hogy jó Mundért adjon, mi elébb az Hadi portiora nem jövünk hanem Slesianak granitz városánál Bilitzbe, azhol volt nékem szerentsém 79dikbe Tiszté lennem, most is az egész Tiztség agratulál nékem az Capitánságra, de én bajoson hiszem, hanem készen vagyok Felséges Urunk[na]k maga baja iránt panaszt tenni, mint Had[ban] bizonyoson kardot az Jakobinusokra nem huzok, meg tanit az Jó Isten, én bizom, hogy aki engem az én bujdosásomba eddig vezérlett, hitel felett valo nyomoruságaimba mihelyt hozzá kiáltottam velem volt, és soha el nem hagyott, most is végphetetlen irgalmassága szerint velem lesz, és az én lábaimat ugy igazgatja hogy még valaha, szerentsém légyen Kedves Bátyám Uramékat meg ölel-nem, az én Istenem engedje eszt nékem, mert az Isten után ez az én Fő boldogságom, ha előre láthattam volna, hogy az dolog így történik velünk, akárhogy bizonyoson az mult Esztendőbe Bátyám uramékat meg látogattam volna már erről tünödni semmit sem ér, az utbol a hol tsak modom lesz tudositani Kedves Bátyám Uramékat el nem mulatom, 26dik Januarii lészünk Bilitzbe, az ide még 50 mértföld, az Rajna vize pedig az hová szándékozunk 260 mértföld ide, az Colloredo Corpussához vagyunk mi bé osztva, nints most felette sok dolgaim között miről egyébről irjak, hanem hogy Fő Kötelességem szerint Kedves Bátyám Uramékat mind ketten, Kedves Házokkal és több Kedves Atyámfiaival egybe, az Felséges Istennek oltalmáb[an], magamat pedig Szives atyafiságos szeretetekbe holtomig ajánlam a mint hogy vagyok is, s lészek is

Drága Kedves Bátyám Uramék[na]k

alázatos szolgája
 Aranka Ferencz
 ObL[ieutenant]

Jaraszlau 6 Januar 793

[Címzés:]
 v. Jaraszlau
 Monsieur
 Monsieur George de Aranka
 Assesseur de La Table Royale
 Humblement
 A M. Vásárhely
 En Transylvaniae
 Pár Lemberg Bisztritz

231. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Gdów, 1793. január 19.
[Jancsó Elemér másolata]

Gdov 19 Januarii 793.

Drága Kedves édes Bátyám Uram!

Igéretem szerint is, de kivált szoros kötelességem szerint is, kellek a hol rá mehetek Kedves édes Bátyám uraméket tudositanom, mi felette nagy lépésekkel megyünk az Raina felé, Bilitzbe tudjuk meg igazán az Marsh Ruttát, de a mint látzik mi Egernek mashirozunk, meg maradt is Gallicziában 5 Lovas Regiment tovább valo parantsolatig, u.m. az Császár és Vétsei Huszarok, Lobkovitz Modena Dragonyosok és az Levenér Cheveux Leger Gyalogság is valami, de nem sok az Marshra felette jó utunk van, kevés ha az igaz, de az ut mindenütt tsinált ut, úgy hogy semmi akadék nem lehet, már éppen az az Gruder része Galliciának ahol most menyünk, még 13 mértföldnyire vagyunk Bilitztől és így 5 Statio felette drágán él itt már 6 krral az Katona egy tt hus 4 kr, de ezután drágább lesz. Nékem hálá Istennek egészségem jó van. Instálom Kedves Bátyám Uramékat nékem irni, hadd tudhassak valamit Kedves Bátyám Uramék felől, én az egész utamon, söt mig élek mindenkor több kötelességeim közül fogom tartani, Kedves Bátyám Uramékat tudositani. Daniel Bátyám uramot Kedves házával, Benkönét hasonlóképpen, és Esztert Szegént ha még él tisztelem, mindnyájokat az Ur Istennek oltalmába ajánlom Szerentsés ujj Esztendőknek sokaságát kívánok érni mindnyájoknak s magamat szives Atyafiságába ajánlom s maradok holtig

Kedves édes Bátyám Uramnak

alázatos Szolgája
 Aranka György [!]
 Oblieut.

[Címzés:]
 v. Gdow
 a Monsieur
 Monsieur George de Aranka
 Assesseur de La Table Royale
 En Transilvanier 4
 A MVásárhely
 Par Lemberg
 Csernovitz
 Bilitz

232. Soós Márton – Aranka Györgynek
Pest, 1793. január 23.
[Korabeli kézirat]

Pesth 23^{dik} Jan 1793

Méltóságos Ur
 Különesen tisztelt jo Uram!

Mind a 12^{ik} X^{berben} mind a 6^{dik} Janban irni méltoztatott Levelét alázatos tisztelettel vettem a' Msgs Urnak. Hogy az előbbenire valo választ mind eddig halogattam, egyedül csak a' vala az oka, hogy a' már régen említett Etelkának ki jövetelét vártam, mellyetis most már Postán el-küldtettem volna, ha Dosa Gergely Barátomtól éppen tegnap nem vettem volna egy Levelet Bétsből, mellyben írja, hogy egy néhány nap mulva ide érkezik, haza felé szándékozván; és így azon alkalmatossággal mind ezt, mind pedig az irt könyveket éppen jól el-küldhetem, az egész szám adással égyütt. A' szüléim meg-látogatásokbanis én hozzám mutatott különös joságát a' Mgs Urnak igen érzékeny szível köszönöm, és továbbra-is alázatosan ki-kérem, hogy örvendeztessen a' Msgs Ur mind engemet mind Kedves Szüléimet ezen soha meg-nem köszönhető jo szível. A Huszár Testvérem ezen holnap közepén itt menvén által a' Divisioval együtt, azt adá értésemre, hogy a' hajdoni Feleségével Pápai Susánnával valo pere éppen most vagyon a' Királyi Táblán; a' melly perére nézve minden igaz ok nélkül nagyon meg-szomorítottak vala a' Városi Tanás által a' Szüléink-is. Az egész dolognak az a' veleje, hogy a' Gyermeket a' Bátyám soha magáénak nem esmérte 's nemis esmérí hite le tétele mellett 's az ellenkező fél-is semmi valóságos okokkal meg nem mutathatta tölle valo származását (a' mint az irásokbol nyilván ki-tetszik) 's még-is tartására valo költséget ítétek számára. Ez engemet sok tekintetekre nézve nagyon illet; mellyre nézve bátorkodom alázatosan kérni a' Msgs Urat méltoztasson velem közlött joságát az erre valo ügyeléssel-is meg-tétezni. A Bátyám katona lévén, még a' pernek el kezdésétől fogva, tudni valo dolog hogy az Atyámnak ezen perbe belé sem kellett volna ereszkedni, hanem a' Regementre kellett volna bizni; De ha ugyantsak belé ereszkedett-is, mint érzékeny, de jo tanás adok nélkül lévő Atya, ugyantsak a' Regement hire nélkül vég képpen égy Törvénszék sem végezhet benne semmit-is. Ez okért, ugy tartom nem helytelen dolgot tselekszem, ha azt

instálom a' Msgs Urtol, hogy a' Királyi Táblán lévő Itéllő bíráknak értésére adni méltotassék Mgod ezen pernek a' maga itéllő széke elejébe lejendő igazittását. Ugy szollok mint a' ki a' hazánk Törvényeit nem érkezvén jól fel-hányini, nemis tudhatom egyenesen mit kellessék inkább tselekedni. De már Msgd jó szive biztat engem arról, hogy vagy az irt modon, vagy más Törvényes úton segíteni fog minket e' részben a' Mgod szorgalmatossága.

Kovátsis Urnak hogy kezébe menjen a' Levél, leg könnyebb út az, ha nékem fog jöni kezembe. A Déák Ujjságot, ha nem írta volna-is Mgod még-is jártotta volna ingyenis Spielenberg Ur, olly nagyra betsüllí a' Msgd érdemeit. Ennek igazgatoja most Spielenberg Ur; de a' jövő fél esztendőben Pater Koppi és az Estetices Professor Schedius Ur fogják kezekhez venni, a' kiknek mind idejek mind egyéb tehetségek inkább fogják kedveltetni. A' Kolosvári Teatumrol éppen ma vettem bőv tudositást egy innen oda ment Filep István nevezetű barátomtól, 's csak nem ki mondhatatlan örömet okozott az abból értett dolog elé menetelek, és kedves Hazánk fiai által példásan lett elő segítése ezen Nemes tzélnak. Az itt való Társóság-is elég jó lábon vagyon immár mert Némelly Vmegyéknek adakozásokból több vagyon 10 ezer forint fő pénzknél. A' fő Igazgatoja B. Podmanitzky Consiliarius Ur. A Kassára a' Pesth Vármegye második Notáriussa Szentkirályi László ügyel. A Játékok Professor Schediustol ítéltetnek meg 's rendeltetnek-el. Tanittonak pedig, az az a' magok viseletekben lévő ut mutatónak Protesovits Ur hagyatott-meg. A mig már az idő jól ki-nyilik, a' Nemeteknek által adott Teatromba játszodnak, az üress napokon, és így már egészen jó lábra van állitva. A Deputatiok itt is szüntelen dolgoznak, de még semmit sem lehetett végezni. A Frantziákkal való háboru hogy igen szerentsétlen reánk nézve, azt ugyan az ujjságok nem merik egyenesen irni; de más Levelkből igen jól tudjuk; úgy annyira hogy ha valami reméttelen változás nem történik, félo hogy az egész Keresztyénség meg zavarodik ez által. Endrödy Ur most-is valami tudositással bátorodik alkalmatlankodni. Ezen ide zárt két Leveltskének kézhez szolgáltatását én is alázatosan ki-kérem.

A Msgs Urnak

alázatos szolgája
Soos Márton

233. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Bielitz, 1793. január 27.
[Korabeli kézirat]

Bilitz 27. Januarii 793.

37 napok alatt Marsirozánk, s el hagyok Gallitiát, itt az szelső Slesiai városba már készen várt az Mars Rotta, és így innét holnap indulunk e szerint Ollmutznak Brinnek, Znaimnak Morvába, onnat Zamsnek Ensnek Elő Ausztriába 17 Februariusba Znáimba leszünk, az azon túl való rendelést ottan kapjuk, nagy kívánsággal kívántam volna az uton bár csak egy Levelit kedves Bátyám Uramnak tisztellni, minden Postán szorgalmatos valék de nem leheték szerentsés, vagy egyre rá akadni. Meg kell vallani hogy ezenn

Gallitziában Császár Joseph leg alább az utaknak helyre hozatáann el felejthetlenné tette, 72 mértföldet jöttünk mind tsinált uton, a hol sem az utat el veszteni, se meg akadni akármely időbenn is nem lehet, nagy hidegek se voltak, az Marshra igen alkalmas idő szollgált, de már is emlegeti az Katona Gallitziát, mert, itt kétszeres árron se lehet tsak felényire is élni mint ottan, hová tovább minden drágább, hát ha még az el rendelt Posztunkra érünk, de hiszem ha más éllhet, talám mi is meg éllhetünk, igaz hogy mig az Katona tsak az békességébéli tractamentet kapta, de lenni kell továbbra rendelésnek, mert azon meg nem éllhet. Az tiszték ugyan tsak 20 9brtol fogva hadi módon fizettetnek, de ez is kevés, mit tudunk tenni, tsak meg kell véle elégedni, ugy az hire hogy az avancirozás elébb nem fog publicáltatni, mig az helyre nem érünk. Majd meg válik mi van az bé kötött 'sákba, én részemről magam iránt nem sokat gondolok, leg első vagyok, és bizonyoson mint Hadnagy az Franciára Kardot nem huzok, igaz hogy senkinél is magamat nem jelentettem, azért hogy ezenn kötelességemet már ez előtt 3. Esztendővel el végeztem, meg válik mit ad az jo Isten. Egességem hálás Istennek olyan van hogy jobb nem volt, mely iránt továbbra is az én Istenemet kérem. Semmi ujjságot mi most nem tudhatunk hogy mit tsinálnak Paitássaink az franciákkal, az utba hallak hogy nem regibe Hrg Hohenlvé meg tsapdosta volna, de valot nem tudtunk, majd mikor magunk is ott fogunk forgani meg taposztaljuk, s aki életbe marad meg tudja az igazat irni. Daniel Kedves Bátyámat kedves ányammal, s egész házával Benkönét is egész házával felette igen tisztetem, az szegény Esztert is, ha még életbe van, mert már rég rolla semmit se hallottam. Az Ur Istennek kegyes oltalmába ajánlom Kedves Batyám Uramékat magammal egybe s magamat szives Atyafiságokba s vagyok mig élek

Kedves édes Bátyám Uramnak

alázatos Szolgája
Aranka Had.

234. Aranka György – Ismeretlenek
Marosvásárhely, 1793. január 28.
[Korabeli kézirat]

MVásárhelly 28 Jan 1793.

Tekéntetes Fő Notarius Ur,
Erdemes Nagy Jo Uram!

Az Ur jelentését az iránt, hogy a' Magyar Társaság munkájából, melyre a' Ns Vármegyében némelly Jo Urak előre fizettek volt, valamit immár az Előfizetők kívánának látni, az Öcsém által vettem barátságoson. Méltotassék az Ur el hinni, hogy senki azt inkább nállamnál nem várja 's nem kívánnya; sem annyit nem izzad benne. Szinte éppen abba vagyok, hogy irassam, és le iratván küldjem Kolosvárra, a' vizsgáló Szék eleibe és nyomtato Sajto³²¹ alá. Leg nagyobb dolog pedig az iratás; a' sok betsületes Ifiak között, csak nem kettségben esem, hogy illendő képpen el nem tudom végezteni iratását;

³²¹ <eleibe>

a' fársáangi mulattság el foglalván az embereket. Meg hidje az Ur nem kívánom meg csalni Hazám Reménségét és az érdemes Elő fizető Urakat. Hogy pedig az Erd. Elő fizetők el nem felejtkeztek rolam, azt köszönöm és nagy Tisztelettel vagyok
A' Tekéntetes Fő Notarius Urnak

alázatos szolg
Aranka György
mp.

235. Endrődy János – Aranka Györgynek
Pest, 1793. január 30.
[Korabeli kézirat]

Pesten 30 Januar
1793

Méltóságos Ur
Drága jó akaró Uram!

Küldöm Gyűjteményemnek második kötettyét, és pedig ugyan annyi nyomtatványokat zártam a nyalábba, mennyit első alkalmatossággal küldöttem, tudni illik 30. A' munka ez után elő füzetésre-is botsáttatik a' mint az ide rekesztett Jelentésből ki tetzik. Erdélyben bátran lehet az elő füzetést hosszabb időre-is ki terjeszteni, tudni illik, Martiusnak végire. Így kérem a' Méltóságos Urat méltóztasson Aprilis elején az addig eladott köteteknek árát, nem külömben az elő füzető Uraknak neveit hozzám utasítani, hogy a' többi kötetek nyomtatására segéltessem. Ha szerentsések leszünk az első esztendei Gyűjtemények el-adásában, a' második esztendeit a' Moliere munkáinak formájára képekkel-is fogjuk ékesíteni, és mindent el követni, hogy a' magyar közönségnek tethessünk. Vajha szerentsém lenne meg-tudni, mikor érkezett légyen e' nyalábom a' Méltóságos Úrnak kezéhez. Én minden tisztelettel maradok

A Méltóságos Úrnak

Alázatos szolgálja
Endrődy János a' magyar nyelv
és Tudományosságának Tanítója

236. Batsányi János – Aranka Györgynek
h. n., 1793. február 10.
[Korabeli kézirat]

10. Febr.

Méltóságos Úr!
Kedves Barátom Uram!

Tandem aliquando! – fogja mondani K. Barátom Uram, leveletem látván. Valójában, ideje már, hogy írjak, meg-vallom; 's engedelmet kérek. Hosszas útazásomból haza jö-

vén (Bétsben egy holnapnál tovább múltam) számtalan vólt a' foglatosságom. A' levél-írást egy posta-napról a' másokra halasztgattam, a' míg végre kedves B. Uram dd^o 22. Januarii (tsak tegnap előtt, az az 8^a Febr. jött kezemhez) betses írásával meg-előzőtt.

A' Museumot Januarius' elején által-adtam a' Posta-Tisztségnek. Nem kétlem tehát, hogy már el-érkeztek az oda járó nyomtatványok. Szeretném tudni, mitsoda itélettel vagynak íranta Erdélyben; itten egy – nagy pápistaságáról isméretes el-tótosított Vármege, mint *veszedelmes* könyvet denuncialta, és el-tiltását kérte a' Királytól. –

(Az ide-zártt Verseket barátságos bizodalommal közlöm, 's édes Barátom Uramtól irántok való egyenes itéletét ki-kérem. Reménylem, fognak tetszeni. Én leg-alább érzem azt, hogy ez a' darabotska-is lehetne példa, hogy hatalmas és felséges a' Magyar Nyelv. Kérem azonban kedves Barátom Uramat, hogy senkinek kezébe ne adgya, se a' szerzőnek nevét meg ne mondgya; ha szinte olvasni találná-is *meghitt* jó barátinak. – Itt Magyar Országban sok kém ólálkodik. Tudom, az Erdélyi Juhok között sints szűki a' Farkasnak. De a' magokat barátság³²² neve alatt beszínlő Rókák sem lesznek kevesen, valamint mi itt-valók gyakran tapaszttaljuk. –

Itt a' Frantzia módon gondolkodó emberekre nagyon vígyáznak; 's a' józanúl okoskodó és beszéllő embereket-is hamar Jacobinusoknak nevezik. A' Papok különösen úzik régi mesterségeket; meg nem gondolván a' vakok, hogy annál inkább ártanak rossz ügyöknek, 's annál inkább siettetik bizonyos veszedelmeket. Én azokból, a' miket történni látok hallok, nem hozhatok-ki egyebet, nem, hogy el-múlhatatlan a' mí Hazánkban-is a' revolutio; még pedig *mivel az észnek józan világoossága előre nem ment, revolution a' la Hora et Gloska* fog lenni. De mit gondolnak ezzel, ha szinte által-látnák is, az illyen emerek? – Nékem azt merte ez előtt két esztendővel egy valaki mondani: *Mintsem a' mi religiónkban leg-kevesebb változás legyen* (tudgyuk, mit értenek ők a' *religio*' neve alatt) *inkább vesszen-el az egész Magyar Haza!* –

A' Jámbusokat nem kell ki-nyomtatni. Újjal fognának itt reája mutatni, ki légyen az, a' kire tsinálva vagynak. – Hát Barátom Uram' Gyűjteménnye mikor jő-ki? A' Museumban lett *Beszéllgetést* nem jó lenne-e *abba-is* betenni? – Hadd olvsnák még többen. –

Magamat, 's a' Praenumeratio' dolgát bizodalmasan ajánlom, 's vagyok igaz tisztel.

*Az Európai Hadakozásokra
(Juniusban, 1792)*

Szomorú a' lelke. Még alig³²³ derüle
Víg napom; 's im'! újra homályba merüle. –
Iszonyú jövendő! rémítő képzések!
Ah! mit hoznak reánk a' bús végezések?
Mit szülhetnek e' sok kínos küszködések,
Tüzes villongások, dühös vérengzések? –

³²² <SZ>

³²³ <...>

Fel-ébred a' Világ halálos álmából?
 'S ki-fejtendi magát szolgálai jármából?
 Avagy, Századunknak örökös tsúfjára,
 Le-dől a' Szabadság most-emelt óltára? – –
 Illy bizonytalanság' kétes örvényében
 Hányattatik elmém méltó félelmében!
 Kebelembe folynak bánatom' árjai,
 'S önként zengni kezdnek lantomnak húrjai! –

Új szélvészek jőnek Éjszak' tengelyéről,
 Hogy el-űzzék Napunk', borongó Egéről. –
 Fel-kelnek a' Népek Békesség' öléről,
 Hogy egymást el-verjék hazájok' földéről!

Mint a' dühös Medvék éhes barlangjokból;
 Úgy mennek egymásra el-hagyott honnyokból;
 'S ezer halált szórván kegyetlen markokból,
 Koporsót tsinálnak egész országokból! –

Természetnek Attya! ki e' föld' színére
 Helyhezéd az Embert élet' ösvényére,
 'S tsak az egy Szeretet' édes érzésére
 Gyúlasztván, botsátád szabad tetszésére:

Mitsoda végzések zavarták ügyünket,
 Városokra osztván nyomorúlt Nemünket?
 Azért gyűjtöttek-e egyyüvé bennünket,
 Hogy itten bővebben onthassuk vérünket? –

Míg ki nem költözött erdők' homályából,
 Vétkezett az Ember szokott vadságából;
 De, ha-mi gonoszt tett tudatlanságából,
 Leg-alább nem tette el-szántt szándékából.

Most főbb ditsősségét abban helyezteti,
 Ha gyilkos fegyverét vérben feresztheti!
 Mert, ember-társait ha bőven vesztheti,
 A' meg-bódúltt Világ Vitéznek hirdeti! –

Büszke, gyarló Ember! hová visz vakságod?
 Miként bitangolod ditső méltóságod! –
 Abban lehet-e hát legfőbb boldogságod,
 Hogy-ha vérségidet sír-halomba vágod?

Tudgyad, oh balgatag! hogy az Ész' mivében
 Van érdem, 's a' Szívnek munkás erkölcsében;
 Vitézség, a' Haza serény védelmében,
 Nem a' győző karban, nem a' vad elmében. –

Tsalatkozott Népek' fel-lázzadtt Vezéri!
 Tí-miattatok foly ennyi ember' véri!
 De oh! lessz olly idő, melly azt vissza-kéri,
 Ha az Élet' Ura munkátokat méri!

Nints Isten? – Nints, a' ki vígyázna reátok,
 Dühös vakságtokban tán azt gondollyátok? –
 Nem dőlhet-le porba, mint-hogy nints bírátok,
 Nemzetek' átkával terhelt koronátok? –

Hah! hogy-ha érttzé vált kegyetlen szívetek,
 'S nints emberi érzés már többé bennetek:
 Tekéntsetek-körül, vakok! 's reszkessetek;
 Nem állhat már soká meg-rendült széketek!

Így önté-ki szívem méltó fájdalmait,
 Így zengeté Múzsám lantjának húrjait;
 Mídön egyszer-'s-mind ím' e' szörnyű hír jöve,
 'S úgy tsapa-le reám, mint az Ég' mennyköve:
 Hogy a' Természetnek ama' fő remeke,
 Királyok' példája, Ditsősség' gyermeke,
 Staniszló – Népének újra-szülő Attya –
 Két Erőszakosnak léve áldozattya!
 Eggyik el-áltatván tsapodár szavával,
 Másik új rabságra veté, Országával!"
 Oh, Emberi Nemzet' egy méltó bálvánnya,
 Szabadság! Egeknek leg-szebb adománnya!
 Oh Hazám! –

Oh Népek! mi lessz belőlletek?
 Hát így játszhatnak-e mindenkor vélletek
 Így játszhasanak-e leg-főbb kintsetekkel?
 'S tí Egek' hát tí ezt túrve néznétek-el?
 Hah! nem változhatik a' Természet' rendi;
 Illy bűn a' büntetést el nem kerülení! – *

* Auf Regenten und Staaten hat die Natur nicht gerechnet; sondern auf das Wohlsyn der Menschen in ihren Reichen. Jene büssen ihre Frevel und Unvernunft langsamer, als sie der Einzelne büsset, – – zuletzt aber büsset es der Staat und sie mit desto gefährlicherem Sturze. In alle diesem zeigen sich die Gesetze der Wiedervergeltung nicht

anders, als die Gesetze der Bewegung bey dem Stoss des kleinsten physischen Körpers, und der höchste Regent Europa's bleibt den Naturgesetzen des Menschengeschlechts sowohl unterworfen als der Geringste seines Volkes. Sein Stand verband ihn bloß, ein Haushalter dieser Naturgesetze zu seyn und bey seiner Macht, die er nur durch andre Menschen hat, auch für andre Menschen ein weiser und gütiger Mengengott zu werden. – *Vernunft und Billigkeit* allein dauren; da Unsinn und Thorheit sich und die Erde verwüsten. – *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit von J. G. Herder.* im III.

Mélt. Gróf Andrásy Maria Kis-Asszony'

.....

halálára irtt 1788 eszt.

Mit hallok? mi kegyetlen hír serkenti megintlen
 Búba-merülte lelkem? Még sem elég az ütés? –
 Meg-hólt? hát tsak-ugyan meg-hólt Andrási Maríá?
 'S Kassa' vidékének Napja homályba borúlt?
 A' Szüzek' koronája, Magyar Szépeknek az éke,
 Meg-kérlelni tehát nem tuda, durva Halál?
 Mostoha Természet! hát tsak játékot akartál
 Űzni velünk, szülvén e tsuda-magzatodat?
 Mit használt illy sok szépség? illy ritka kegyesség,
 Tiszta szemérem, ezer testbeli 's elmei dísz? –
 Szép volt! 's szintén úgy ragyogott, valamint az arany Nap
 A' ki-derültt égen délbe' ragyogni szokott.
 Rózsa-piros, s szűz-hóba-vegyültt artzája: de holló'
 Szárnyánál feketébb a' haja; két szeme, tűz.
 Felséggel-teljes szép képit szűzi szelídség
 Folyta-körül; sűgár termete mennyei vólt! –
 Ah, tsak vólt! 's nintsen többé! - Mint Tsillag az Égről,
 Mellynek kékellő bółtya setétbe merül,
 'S a' tévedtt Űtast iszonyú dágványnak eresztí:
 Úgy el-esett! 's minket búba-merülve hagyott! -
 Gyászra-szokott Múzsám! vond-fel lantodnak elázott
 Húrjait, és zengjed bánatos énekedet. –
 Sírj, Magyar Ifjúság! kire szív-repdesve tekintél,
 Tárnya reményednek, 's főbb örömdnek oka:
 Élte' tavasszában bútsúját vette Világtól!
 'S angyali szépségét föld' kebelébe vivé!
 Sírjatok, oh Népünk' most-nyíló gyenge Virági!
 Ősitek' érdemesebb vérei! Szűzi Sereg!
 Sírjatok! – Ím' oda van Karotok' főbb dísze! Ditsőség
 Gyermeke, kedvellett Társatok, ím oda van! –

Szánd te-is, árva Hazám! Tán ő lett volna, ki Néked
 Hajdani Kátókat szül vala, s Brútusokat!
 Ő lett volna talán, el-térült gyermekid a' ki
 Példájával igazb útra vezérli vala!

.....

Imhol, büszke Leányidnak kül-földi szokásit
 Kortsosodott fijaidd melly vetekedve veszik;
 A' míg lassanként, Eleink' erköltsi ki-veszvéen,
 Drága Szabadságunk majd temetőre jutand! –
 Oh Egek! értzes Egek! m'ért szánakodásra nem indúl
 Ennyi tsapások utánn mennykövező kezetek?
 Tétova tévelygünk született Földünknek ölében,
 'S, mint Jövevények, ezer bajra ki-téve nyögünk!
 Ah! de hová tévedsz? 's a' t.

NB. József' Császár' életében történt. Az akkori környül-állásokat illetik e' panaszok ezen Elegjában.

237. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Brünn, 1793. február 12.
[Jancsó Elemér másolata]

Brünn 12. Februarii 793.

Kedves édes Bátyám uram!

Felette sok gondolat ütökzik elmémbe, hogy 8. egész héti Marchirozásom alatt tsak egy Leveleit is Kedves Bátyám Uramnak nem vehettem, én már az utbol *6todikat* botstátom mostan az Postára, Kivánom találhassa Kedves Bátyám Uramékat kivánságom szerint valo állapotba. 8 hét alatt 116 mértföldet jöttünk el, de légyen hálá az Istennek minden baj nélkül, és egészségbe, felette drágán élünk már itt 5 ista egy font hus, egyebet nem is kapunk, ámbár Morvának ezenn része igen kellemetes helynek látszik, el hagyott az almirtzi nagy erősséget is, holnap ha Isten segitt el hadjuk az Brünni Spichberget is, de Olmütz sokkal szebb város ennél, mert itt felette keskenyek az utjuk, de Olmützbe szebb rendel van minden. Ma éppen utolso fársáng van, most jövünk éppen az ide valo [...] ³²⁴ a hol tegnap és ma uri fárságunk volt, sietünk mi felette az Viadal Platzra, de meg 6 hét vagy több is belé telik, mig oda érünk, ugy mondjak, hogy mi felső ausztrián Marchirozunk által Bavariaba, Innsburgnak, [...] ³²⁵ Brutgaunak, egy mást éri mindenfelöl az rettentés nép és 3-4 nap is egymás után [...] ³²⁶ nélkül menynek, mit ád az felséges Isten, az idő meg mutatja, 21 Januarius lész az az emlékezetes

³²⁴ [A másoló által kihagyott szó.]

³²⁵ [A másoló által kihagyott szó.]

³²⁶ [A másoló által kihagyott szó.]

nap, a melyen 16 Lajos Hohér által által el veszté az fejét, bé telt itt is ama mondás quid quisque vitet, nunquam homini satis cautem est in horas. Szerentsétlen Király, boldogtalan Királyné, királyfi és Királyi ház. Nagyon mondják hogy az Anglus és Hollandus is vizen és szárazon valo hadakozásra készülnek, adná a jó Isten, talám így hamarébb vége lenne, ennek az Jacobinus tűznek. Suvarov Muszka Generalist mondják hogy meg halt, az Gallitziaba hátra maradt Regimentek Krakkau felé masiroznak, azt is beszéllek hogy már az Lengyel ország el osztása bizonyoson meg lenne, mostanság nekünk abba részünk nem lesz. 17dik februarii ki lépünk Morva országból is, és austria jutunk, már én Kedves Bátyám Uram Levelit talám tsak az Imperiumba kapom, adja Isten hogy mennél elébb lehessen szerentsém Kedves Bátyám Uramekrol örvendetes hirt hallanom, haljuk hogy az Joskának is Masirozik Erdélyből. Daniel Kedves Bátyám Uramat alázatosan tisztelem, egész házával egybe Benkőné is hasonlóképpen. Esztert is szegént ha még életbe van, mert rég hogy nem hallottam iránta semmit. Az Ur Istennek erős oltalmába ajánlom Kedves Bátyám Uramékat magamat szives Atyafiságukba és vagyok mig élek

Kedves, édes Bátyám Uramnak

alázatos szolgaja
Aranka Ferentz
Fő had.

238. Barczafalvi Szabó Dávid – Aranka Györgynek
Sárospatak, 1793. február 13.
[Korabeli kézirat]

S.Patak 1793
Február 13dikán

Nagyságos és Tekintetes Úr
Nagy Kegyességű Drága Jó Uram!

Miolta ez előtt mintedj fél esztendővel Nagyságos Fő Strázsa-Mester Tekintetes Csízi István Úr, nékem kegyesen jelenteni méltóztatott, melj nagy *Gyám-Ura* (Pátrónusa) légyen Nagyságod magyar nyelvünknek, sőt Edj azok közöttül, a' kik annak pallérozódása körül, mind ésszel, mind költséggel, mind pedig nyomtatott munkával fáradoznak: mindég igyekeztem azon, hogy a' melj önként való Tisztelet eredett bennem Nagyságod iránt mindjárt az említett jelentéskor, azt Nagyságodhoz küldetendő alázatos tisztelő levelem által, minél hamarább nyilvánvalóvá is tégyem. De ímé azt – a' mit is szívesen sajnálok – mind ez ideig véghez vinnem, sokféle edjetmás terhes környűállásaim teljességgel meg' nem engedték. Méltóztassék tehát már most Nagyságod kegyesen elfogadni ezen én' alázatos Tiszteletemet, és azt az örömmel teljes, magyar hazafiúi Szívűből származott Hálámat, meljel nyelvünk' hű Gyám-Urainak s Gyám-Asszonyainak, s különösen pedig Nagyságodnak, mint jó magyar hazafi valamint tartozom, úgy azzal mindenkor s most is Nagyságodnak szívesen és örömmel adózom; s edjszersmind kegyesen venni ezen békösözönő *Mondolatomat* (Oratio) és az ezzel edjűtt menő *A' Tudományok*

magyarúl – nevű könyvetskémét, meljekkel alázatos Tiszteletem' jeléül, esméretlen létemre, Nagyságodnak kedveskedni, Nagyságos Fő Strázsa-Mester Csízi István Úr, nékem különösen Drága Jó Uram' Grátziájából szerentséltetem. Engedje meg Nagyságod, hadd bátrkodjam reményleni azon magyar hazafiúi szíves igyekezetem felől tétendő Kegyes ítéletét Nagyságodnak, melj a' *Tudományok magyarúl*-nevű könyvetskémben magát láttatja. Éppen tsak hogy alázatosan jelentem, hogy már most ezt *Chemia*, nem úgy tenném s tészem ki, mint ott azon könyvetskémben tettem vala ekképpen szorúlttságból: *Testmagértékség*, pag 55., hanem így: *Gyomvegyértékség*, és ez a' szó bizony ezerszerte jobban kitészí azt, a' mit ki' kell tenni, mint sem maga is a' *Chemia*, szó, a' meljnek is ugyan magában, tudttomra, semmi értelme nints. Tudnillik, ez a' szó *Gyom*, nálunk élő Szó, és tészén tulajdonképpen mindenféle elegy-belegy haszontalan termést, mely a' kerti vetemények kozott lenni szokott, edj Szóval mind azt, a' mi nem vettetik, és mint haszontalan kigyomlálni való. Felette alkalmasnak látszik nékem, hogy felvégyük ennek jelentésére: *Materia sensu philosophico*; úgy hogy fogna lenni *Miség* vagy *Állatság*, éppen az, a' mi *Substantia* in genere, seu illa sit materialis, seu immaterialis; a' *Gyom* pedig, egyedül tsak ezt tenné *substantia materialis* vagy *materia*. a' honnan osztán, valamint ipsum *subjectum* substantiae seu materialis seu immaterialis *Állat*nak mondatik a' magyarban: úgy ipsum *subjectum* substantiae materialis *Gyomolat* vagy *contracté Gyomlat* fogná lenni, formálván ezt ezen verbumtól vagy ígetől *gyomolok*, *gyomolsz*, *gyomol* – dyomot tsinálok, éppen úgy mint van *gondolat* ettől *gondolok*, *gondolsz* sat. a' *gond* gyokértől. Továbbá a' *vegy* szó nálunk élő, és ezt tészí *mixtura miscela*, és onnan mondják *vegyíteni*, *vegyülni* sat. Most hát már *Gyomvegy* ennyit tészén *mixtura ex materia* és így *Gyomvegyértékség*, proprié *Scientia mixturarum e variis materiis*, éppen ez pedig a' *Chemia*.

De ezek vannak nálam effélék készen, a' meljekkel most is mindjárt örömet kedveskedném, ha esmeretlen létemre attól nem tartanék, hogy az iljekkel alkalmatlankodni fognék inkább Nagyságodnak, mint sem kedveskedni. Ha hogy parantsolni méltóztatánd Nagyságod, nem fogom elmulatni. Iljenek p.o. hogy legalább edjet kettőt említsek: *Antlia: Szöpü*, mert *szöpni szöpni*, vígyázzván a' gyökér' erejére, mind edj; innan osztán *antlia pneumatica: Lebleszöpü; Antlia hydraulica: vízszöpü*. Továbbá, *Scientia, quae Hydraulica vocatur: Vízszöpértékség. Pondus: Súj; Hypomochlium: Sújlab; Vectis: Sújrud; Cochlea: Csiga; Trochles: Tekerts. Atomus: Gyompont. Circulus: Karika; Peripheria: Karima; Radius: Küllő; Centrum: Öb; Diameter: Öblő; Sector circuli: Karikaczikkelő; Segmentum circuli: Karikaszelet vagy Szeledék; Conus: Tekenyé; Sectio conica: Tekenyeszélet; Arcus: Kamparts; Gradus: Léptső; Quadrans: Negyedlő; Sextans: Hatadlő; Semiperipheria: Káva, Angulus: Szegelet, Szegelezet, Angulus ad centrum: Öbszegelet; Angulus ad peripheriam: Karimaszegelet. Linea: Vonal vagy Vonák; perpendicularis: Egyenglő; parallela: mellező; Triangulum velfigura triangularis, quadrangularis, pentagona, hexagona, heptagona etc: Hármagzat, Négyegzet, Ötezet, Hatagzat, Hetegzet ... Tízegzet, Húszagzat, Harmintzagzat, és így tovább. Parallelogrammum: Mellegzet. Rectangulum: Egyenegzet; Obliqmus hárántos vagy hárántékos; acutus: hegyes, obtusus: tömpe. Triangulum actuangulum, obliquangulum, obtusangulum etc: hegyezetes, hárántagzatos, tömpezetes sat. hármagzat. Quadratum: Négyegzet; Cubus: Kőb; Triangulum rectangulum: egyenegzetes Hármagzat; Cathetus: Kápa; Hypotenusa: Heveder. Sphaera:*

Gömbe; Hemisphaerium: *Gömbefél*; Polus: *Göntz*, onnan osztán a' *göntzölszekér*, proprié *göntzölő szekér*. Pondus, quod in librando adhibetur: *Lipp*; Librare: *Lippelni*. Aequilibrium: *Lippegyenlőség*; Aequilibrare: *Lippegyenlíteni*. Mensura: *Mértze*, Thermometrum: *Melegmértze*; Hyetometrum: *Essömmértze*; Anemometrum: *Szélmmértze*; Barometrum: *Sújmértze*. Horizon: *Láthatár*, Planum: *Lapáj*; és több ezer meg ezer effélék. De én tsak ezen keveset se bátortkodtam volna írni, hanemha Maga Nagyságos Fő Strázmester Uram ez iránt parantsolt volna. Hozzá tészem még: Drama: *Ábra*; Tragoedia: *Szomorú ábra*; Comoedia: *Víg ábra*; onnan *ábrázni*, *ábrázolni*: valamely valóságos vagy költött példával előadni. Theatrum: *Nézedelem*, oljan mint *Lakadalom* sat. *Ábrász*: a' Drámáknak fő koholó 's igazgató mesterek; *Ábrás*: a' komédiát játszó Személy. Mert *játszó-szín* éppen nem illik ide, sem a' *játék* név, úgy mint a' melj igen vagum és generale; *víg játék* a' Laptázás is. a' *Szín* edjszer *Color*, másszor pedig óldalfal nélkül való befedett valami; és *játszó szín* ezt tész: *Ludens color*. etc.

Én alázatos tiszteletemnek újjólag való jelentése mellett, vagyok –
Nagyságodnak mint Kegyes Drága Nagy Jó Uramnak,

alázatos tisztelő Szolgája
Bartzafalvi³²⁷

239. Szrógh Sámuel – Aranka Györgynek
Miskolc, 1793. február 16.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos K. Tábla-Bíró Úr,
nékem érdemem felett való Drága Jó Uram!

Még a közelebb múlt Nyáron vala az az utolsó mindazáltal igen kedves szerentsém, melly szerint én a' Méltóságos Úrnak egy csekély Levelet, és egy Magyar Országi Új Könyvet küldhettem. Kézbe adatások felől mind addig bizonytalan voltam, a' míg tegnap előtt B. Inczedy Györgyné, Gróf Vass Ágnes Ő Nsága Levelét nem vettem; a' mellyben íratik, hogy a' Méltóságos Urnak Szólló Levelemet ugyan csak a' Méltóságos Úr' Testvérje kezébe szolgáltatata fen tisztelt Grófné Ő Nagysága. Így tehát már bizonyos vagyok benne, hogy mind a' Levél, mind a' Könyv a' Méltóságos Úrhoz kerültek: de még-is csak meg-vallom, sokkal kedvesebb lett volna előttem, ha a' Méltóságos Úr tulajdon dárga Leveléből vehettem volna egyenes tudósítást, mind azon utolsó küldöttjeimnek, mind pedig a' Pestről, Orvos Sóos Márton Úr eszközlése által, küldött *Palésztinámnak* vétele vagy nem vétele felől. – Valamelly örömet találja a' szülő Anya a' maga fájdalommal el-szült-akármitsodás- Magzatjának látásában: csak-nem hasonló gyönyörűségemre lenne ennékem; ha a' Méltóságos Úr kegyes biztatásához képest, Gr. Nemes Juliána (ezt éppen Neve Napján írom, az Isten éltesse azt a' jól-tévő Asszonyágot!) B. Korda 'Sigmondné Ő Nsága segedelme által ki-nyomatva szemlélném említett csekély Szüleményemet; – alázatosan esedezem tehát a' Méltóságos Úr előtt; méltóztasson

³²⁷ [Lapsérülés miatt a Szabó Dávid nem jól olvasható.]

engemet egy Úri Válaszával meg-örvendeztetni, hogy én-is tudhassam annakutánna magamat mihez alkalmaztatni.

Mostanában egy új *Kodrus*omat segítette Tanácsos Vay József Úr világ-eleibe jönni: ebből-is melly örömet udvarolnék a' Méltóságos Úrnak, ha küldésének az utját fel-találhatnám! – Könnyen meg-lehet, hogy a' Kodrus, vagy pedig a' Palésztina lészen az én végső Közre botsátott Mukám: mert mostani Hívatalom, a' Prokátorság, azt kívánja, hogy a' hozzám folyamadó Familiák' Ügyeire való ügyeléstől egészen el-foglaltatva légyek. – –

Ha a' Méltóságos Úr igen betses Levelezését továbbra-is érdemelni találnám – a' mellyhez mindazáltal édes reménységgel ketsegtetem magamat: alázatosan kívánom je-lenteni, hogy az én lakásom Borsod Vgyében többire Miskólcz Városában vagyom; a' holott-is ohajtott kegyes hajlandóságaiba ajánlott, leg-igazabb tisztelem mellett meg-nem szűnök lenni

a' Méltóságos Úrnak

Le-kötelezett alázatos Szolgája
Szrógh Sámuel mk.

Miskólcz 16^{dik} Febr.
1793

240. Seelmann Károly – Aranka Györgynek
Gyulafehérvár, 1793. február 17.
[Korabeli kézirat]

Károlyfejevárv 17. Febr. 793.

Méltóságos K. Tábla Törvény Birája,
Drága Méltóságos Uram!

Esztendőnek tettik énnékem azon idő, melly alatt tsekély pennám a' Méltóságos Urat nem tisztelhettem, ennek pedig gátalo oka a' volt, hogy azon bővőbb tudositást, mellyet Méltóságod Kolosváratt, a' tudva lévő *Kinder Freund* czimű Munkának fordítása iránt ígért volt, mind e' mái napig ohajtvam vártam. Jelentem tehát a' Méltóságos Urnak egész alázatossággal, hogy ezen nevezett Munkának I^{ső} Részét (Melly 14 kötetekből áll) el végeztem, és minden órán Mlgos Gubernátorné Asszony Ő Extzellentiájának el-küldöm, és ha tetszésére dolgoztam, a' többi Részeknek-is folytatását magamra vállalom. – A' Vitéz Rendek, ugy nem külömben *Álmánzi*, és *A' Hassiai Hadi Tiszt* szomorú, 's vig Játékokis még a' Sajto alatt nyögnek, réményilem mindazonáltal nem sokára lé-endő kiszabadulásokat. – *A Magyar Játék színre* igen ohajtanék előre fizetni, de ettől a' helységűnknek állása meg gátol: folyamodom annak okáért a' Méltóságos Urhoz azon alázatos kéréssel, méltóztassék nekem a' már ki jött, 's jövendő Részeket a' magokat elő adando alkalmatosságok által el-küldeni, és engemet Praenumerans-nak fel jegyezni; részemről szemes lészek, és az első alkalmatossággal annak árrát in 2. Rf 54 K. vagy ha

több kivántatnék, a' Méltóságos Urnak fel küldöm. A' ki magamat tapasztalt Kegyes-ségében továbbra-is ajálván, meg-külömbóztatott tisztelettel maradtam

A' Méltóságos Urnak

alázatos legkisebb szolgája
Seelmann Károly mp.

[Címzés a borítékon:]

ACarolina

Spectabili, ac Magnifico Domino

Georgio Aranka de Zágon,

I^{tae} Tabulae Regiae Jud. Assessori

Domino mihi hum. Colendissimo

Cibinium

MVásárhelly

241. Csizi István – Aranka Györgynek
Tarcal, 1793. február 21.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Úr,
Drága Uram, Baratom!

A' Közlebb le folyt hónapnak 21^{dikén} hozzám indítani méltoztatott igen betses Le-velére, én is épen egy hónapra válaszolok elsöben azért, hogy az engemet gyakran sa-nyargatni meg szokott Köszvénynek sujtoló terhe alól tsak ez előtt három napokkal kezdék ki-vánszorgani. Másodsor azért: mihelyt barátságos Uri-Levelének vételéhez szerentsém vólt, annak értelméhez képepest egy szolgálmat Ló-háton küldöttem Patakra Professor Szabó Dávid úrhoz olly kérelemmel, hogy az általa gondolatott ujj magyar szózatok közzül ha tsak 50^{vent} is küldjön hozzám, hogy azokat régi jó Uram 's Barátomnak Erdélybe küldhessem; Ki énnékem irt válasszában zárván a' Mlgs Urnak irt Levelét, én is ide rekesztem. A' melly két Példákat említ, azok nálam vagynak, de Postára nem te-hetem a' költségre nézve, hanem könnyü-szerrel ki köttetvén a' mikor ingyen alkalmatosságot találándok, el fogom küldeni.

Levelében láthatni egy néhány Ujj-szozatokat, a' mellyeket az ottani Mlgs jó Magyar Urakkal, Professor Urakkal és Doctor Mátyus Urral ha az én Kedves Barátom Uram közleni, és az után énnékem által irni méltoztatnék, igen kedvesén venném, és Professor Szabó-Dávid Urnak azonnal meg küldeném: ugy láttzik énnékem igen jó lenne három Rubrikákat v. Linéákat húzni. elsöben a' szokás vagy usus szerint való szavakat, 2^{dikba} a' mint Professor Szabó Dávid úr fordította, a' harmadikba pedig azt, a' miképen azt az Erdélyi böltesség javította, vagy jobban gondolta, bé irni. ezeket így el kezdvén a' többit is hasonlóképen meg lehetne rostálni. a' Kiszemelést aztán a' Két Magyar-Ha-zának Böltseire lehetne bizni. Már el bádgyatom, mert meg dagadott Lábaim még is

fájnak, azért az én tsekélységemről jól emlékezőknek tisztelekkel, 's vólt Kedves Barátimnak ölelésekkel bé rekesztem Leveletem, állandó tisztelettel maradván

A' Méltóságos Uram

Drága Uram, Barátomnak

alázatos szolg. baráttya

Csizi István mp

fő strása-Mester mp

Tartzal 21^a Febr.

1793

P.s. Valyon mi baja a' Szatsvai Deressének? még e' folyni indúlo Ujj-Eszkendőben ezen a' Környéken nem nyargalászott, az abrakját pedig meg küldötték.

242. Aranka György – Teleki Lászlónak

Marosvásárhely, 1793. február 24.

[Utólagos publikáció]

Méltóságos Gróf Úr és k. tábla birája, igen jó méltóságos Uram!

Ide zárom a T. Benkő József uram kezeirását az által adott 30 aranyok vételéről; mind hivataljára nézve, mind azért Nagysádhhoz kellett küldenem, hogy az én kezem írása Nagyság kezében legyen. Könyörgök Nagysádnak, méltóztassék ennek vételéről a Mgos Gubernator úr excellentiájánál jelentést tenni, nékem pedig az én kezem írását kezemben küldeni. E felett küldjen Nagysád nekem a kézírások kinyomtatott lajstromából is minél felesebben, mivel sokan kérnek tőlem, a kik örömet kívánnák azoknak számát szaporítani, a kiknek Nagysádhhoz szerencséjek nem lehet. A tulajdon magamét is elvitték, már egy csepp sincsen. Ajánlom magamat Nagysád hozzám tapasztalt kegyességében és nagy tisztelettel vagyok Nagysádnak igen alázatos szolgálja

Aranka György mp.

MarosVásárhely 24 Februarii 1793.

243. Aranka György – Teleki Imrének

Marosvásárhely, 1793. február 26.

[Korabeli kézirat]

MVásárhelly 26 Febr 1793.

Méltóságos Kegyes Groff Ur!

Igen nagy nyughatatalnságba vagyok, méltóztassék Nagysád engem meg vigasztalni. A' Nagysád Praefectussa hozzám jött, 's a' pénzt a' Thekából elvitte a' mint mondotta Nagysád parantsolatjából; de azután vettem magam észre hogy semmi Irást Nagysádtól nem hozott: nem remélhetem ugyan; de ha más felé ment, én mivel legitimá-

lom magamat? Meg vallom nem tudom Nagysád parantsolatjából volté, és Nagysád vetteé a' pénzt vagy nem? Az emberséges emberben ugyan nem kételkedem; de nyughatatlanság nélkül nem vagyok mig Nagysádtól tudositást veszek. Ha vette Nagysád, igen jo: de meg vallom még ugy sem menthetem meg magamat, hogy annyi pénzt, egy betü legitimatio nélkül ki adtam. Addig nem lehet jo kedvem, mig Nagysád válasszát nem veszem.

Az ide valo Collegyom praesendál Nagysádra 40 ezer téglát, mellyet a' mint mondják még 1768ba adtanak volt, mikor Nagysád a' Házát építette; ezt kívántam Nagysádnak jelenteni. En pedig Nagysád vigasztalo válasszát várván, alázatos Tisztelettel vagyok Nagysádnak

Igen alázatos Szolg.
Aranka György mk.

244. Dienes Sámuel – Aranka Györgynek
Bécs, 1793. február 26.
[Korabeli kézirat]

Béts 26ta Febr. 793.

Méltóságos Ur,
Nékem különös Tiszteletre méltó Uram!

A' Mlgs Urnak azon levelét, mellyet ezen Honapnak 5^{én} MVásárhellyen irni, és onnan hozzám küldeni méltoztatott a' mái Postával vettem egész tisztelet mellett. – Én azon Levelét a' Mlgs Urnak, mellyet Mvásárhelyről Januariusnak 13^{án} méltoztatott hozzám küldeni a' Mlgs Ur megtartottam, hogy ha Obester Bartsai Urtól pénzt vehetek kezemhez; tehát a' Mlgs Ur Commissioit a' szerint tellyesithessem. En ezen Levelét a' Mlgs Urnak in Originali vissza küldeni sokkal jobbnak tartottam, mintsem a' Mlgs Urtól adatott Commissioknak Specificatioját el-küldeni; azért azon Levelét ide zárva küldöm; ha a' Mlgs Ur ez után akár azoknak tellyesítéseket, akár másokat méltoztatik parantsolni, méltoztassék újra fel jegyezni, hogy mit kíván a' Mlgs Ur véghez vitetni, és én azoknak tellyesítéseken késedelmes éppen nem lések. En a' Reumatismussal való hosszas kúszkodésem után lábra kezdék állani, reménylem az időnek derülésevel, az én egészségem is más korba helyeztetik. Itten már egy néhány naptól fogva igen szép tavaszi idők járnak. – Szatsvai Ur már soha több Ujjságot nem ír; mert annak írást in via Gratiae se nyerhette meg. Görög Urnak a' Mlgs Ur parantsolatját meg-mondani el nem mulatom. Instálom nagy alázatossággal a' Mlgs Urat engedjen meg nékem, hogy ily kisdeg pappirosra mérészeltem a' Mlgs Urhoz irni. En életem fogytáig vagyok

A' Mlgs Urnak

alázatos Szolgája
Diénes Samuel mp.

245. Kassay Mihály – Aranka Györgynek
Nagybánya, 1793. március 1.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Ur
 méltóztatott jo Fautor Uram!

Rollam méltóztatott emlékezesit alázatosan köszönöm 's én is kívánom hogy ezen el kezdődött új esztendő a Mlgs Urra nevezve is égy valóságos örvendetes esztendő lehessen, melyben drága ételre italtra; Urak gratiájára; Papok szolgálattára semmi szüksége ne legyen. Alázatosan köszönöm azt is hogy mind magam, mind pedig házam állapotya hogy létéről tudakozni méltóztatik. Mi Istennek hála, a hazámat, feredőt, szerentsésen meg járván, septembernek elejére frissen meg érkeztünk réám nézve is ezen utazásnak nagy haszna volt, mert a' lábam fajdalmát az olta nem panaszolhatom, de a feleségemre nevezve is (mely a Mlgs Urat szívesen tiszteli) nem volt következés nélkül, mert égy olyan periodicus morbusba esett, mely ámbár kezdetében meg ijesztett de már olyan bizonyos jeleket adott a prognosira, mellyekből bizonyoson reménlhetem hogy a kilentzedik hónapba per explosionem végeződni fog. Külömben mindnyájan szenvedhető képpen vagyunk. A Mlgs Urnak tett ígéretem igen is jól jut eszembe, de tellyesítésére még égy nyomot sem tettem. Ennek sok oka volt, mint szinte az István mester vadászati szerentsétlenséginek, t.i. elsőbben hogy puska port nem vitt volt. másodsor sem de én azokat mind el halgatom. A mostani unszolása a Mlgs Urnak engem elég bizonyossá téssen, hogy igyekezetem nem fog fűsté válni, és ezért mátol fogva gondom vagyon a Mlgs Ur kívánságot a lehetőségig tellyesíteni. A bányás szokat igyekezem fel venni, a manipulatiok szerint, el kezdvén a banya kereséstől fogva, a mig penzé valik az értz. E nagy út, addig sok féle építésekén épületeken, ezekben sok eszközkön kell az értznek által menni. Azokat igyekszem a maga szokásba való nevéen, minden manipulational nevezni. De előre latom mely tókélletesség nélkül való munka lészen ez. Mert itt originalis magyar szo kevés van, hanem a mint a magyarok a német neveket magyarizáltak, de ezeket itt a magyar meg érti 's ugy nevezi. Akkor talám mikor el készül, lehet benne sokat jobbitni. Ezt az irásomat 26ta January itt félbe kellett hadnom. Az olta a feleségem a halállal kűszködött 's meg most is éppen veszedelmen kívül nintsen. Ma pedig 1ma Marty.

A szok dolgát másokkal is közlöttem, ijesztnek, mert a Németben egész lexiconok vadnak arra. Meg látom mit tehetek. A Gyűjtemény dolga sok időt kíván de abban is a mit tehetek igyekszem, hiszem ahoz értő ember ott hon is Systemaba rakhatya, ha én nevit s helyit meg irom. A többi adnexumra is eppen ugy ígérem magam. Hanem, instalom méltóztatassék azt meg gondolni, hogy az én hivatalom nem engedi a dolognak ugy neki fekünnöm, de egyéb történetek is gátolhatnak mely miatt a tzélnak tovább kell esni. Ezért méltóztatassék késedelmezemet ezen punctumbol magyarázni 's annak idejiben meg is engedni.

Tovabba pedig magam gratiájána ajánlom és alazatos tiszteletem mellett vagyok a Méltóságos Ur

Nagy Bányán 1 Marty
 1793

alázatos Szolgája
 Kassay Mihály mp.

246. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Linz, 1793. március 4.
[Jancsó Elemér másolata]

Lincz 4ta Martii 793.

Kedves édes Bátyám Uram!

Nem leheték oly szerentsés, 75 napi utazásomba hogy tsak egyetlen egy levelit is kaphattam volna Kedves Bátyám Uraméknak, mely szerint nagy szorongattatások között vagyok hogy és mint léte iránt Kedves Bátyám Uraméknak mi 10dikbe bé érke-zünk Bavariába, ha az jó Isten meg tart bennünket, a mint nálunk tudva van mi Wanheinak megyünk az Brisgavia fejedelemségbe, ha az igaz még ide Linzhez 100 mér-föld, 154^t már el jöttünk, áldott az Istennek neve az egész Regiment, igen kevés beteg-séggel az egész Regimentnél alig van 30 beteg, ezenn első Colonnál, amely 2. Divisióból vagy 4 Escadronból áll, több beteg mint 1 Kapitány és egy köz ember, Ló az patkolás vagy az rosz patkolás végett maradi az az nem szolgálatra valo 16. felette szolgált né-künk az idő, ha már machirozni kellett jobb időbe nem machirozhattunk volna, Len-gyelországba most még derekas Télnek kell lenni, de már itten az Szölöbenn dolgoznak valami 15 mérföldi utozásunkba semmit ugymondva jóbról balról az Szölönél nem láttunk, az leghiresebb austriai borok ott teremnek, de minket is mitsoda szivességgel láttak elegendőképpen nem köszönhetem, itt a hol az husnak fontja 7. kr. az Diszno husnak 10 kr. egy bornyut 6 Pforinton vesznek, egy Pujka 3 fr. i. Kappan 1 fr 30 kr, egy tyuk 1 fr, igazán mondom olyan sziveséggel láttak bagatell pénzért hogy azt soha nem gondolhattuk volna, az köz emberektől sok helyen még az husért se vettek semmit. Borral tartották, söt az palatztiját is meg töltötték, de még 6-7 májrjást is az utra adtak, s az Lovaiakat élesre meg patkoltatták, de nem is tsuda, ilyen industriát, gazdagságot kéne ám az egész világnak folytatni, mint ezek, nints itt egy lábnyi föld haszontalan, tsak egy [...] ³²⁸ el nem vész, ferfia, asszonya egy aránt dolgozik, az élet modja felette mértékletes, ugyhogy nem tsudálom hogy Doktorra szükségek nints. Háza, udvara, Istálója, Csüre, gabonása, ahoz valo Eszközök, az abban valo rend követésre méltok, de látzik is az ur Isten áldása rajtuk, az ide valo paraszt lehet mondani hogy Capitalista, Száz s több ezerekkel sokann egyenként birnak. Az föld népe nem tetztes az Asszony nép éppen disztelen, minden 3-4 mértföldnyire más féle öltözet van, az az egy szép, hogy mind egy forma, láttam halotti kísérést, az férfiak elölt párostol, az Asszonyok hátul párostol ugy mennek, itt az parasztoznak az modi fekete szín, Asszony férfi Feketebe jár, az Asszonyok az Sipka felett, melyet minden zöld bársonybol prémezve visel, Kalapot le botsátva, Széles fekete pántlikával prémezve hordoznak, éppen hogy Austriába Rézt nevü mező Városba jöttünk, egy özvegy Gazdaszonnyom volt, ez az pintzjibe le vitt, azt gondoltam hogy az legyen az Dedalustol tsinalt Labirintus, ebbe láttam almékodással, 50 Hordo borokat melyekbe 180 ako mindenikbe volt, többet 150nnél, 50. 60. és kevesebb akosokat is, ha az Ariadné fonala, az az a Gazdaszonnyom kezemnél nem lett volna, soha se tudtam volna én ebből ki jönni, egy szoval én Austriát, az leg

³²⁸ [Másoló által kihagyott szó.]

okosabb és szorgalmasabb gazdák közül vélem, az ő felsége birodalmában, az tehenei, s az sertései soha se látnak napot, örökké az Istállóba vagynak v. olba és az is különösön van tsinálva. 25. Februariusba szeretném volt igen szép szőlöt enni és eleget, valeményt szüretkor ehettem volna, az másféle Drága gyümölts most is anyi van, mintha ősz volna, már most Bavariára vetjük szemeinket, ez azt mondják igen termékeny ország, már az élés módja ki van tsinálva, egy köz ember kap 5 krt kész pénzt, az Gazda enni ad fél font hust készitve és káposztát vagy tésztanémüt másikat, kenyeret 1 $\frac{3}{4}$ fontot, egy [...]³²⁹ v. Kupa sert, ez áll az Császárnak napjába 1. személy 15. krba, az ló pedig mindenik 19 krba, az Tisztekről s Szolgairol egyéb rendelés nints, hanem hogy pénzéért a mi kell ételekre kapnak, az Lonak abrakot, szénát, szalmát is fizeti a Császár. Most ezen boldog országról többet nem tudhatok, mert hogy boldogok el hihetem, én egész ausztriai utazásomban két vagy 3. koldusnál többet nem láttam, az Papok felette gazdagok, és az idegen embert felette szeretik, s uri modon tartják, olyan Clastromok vadnak itt, kivált az Benedictinusoké, hogy lehet mondani, nem Barátoknak, de Királyi Residentiáknak. Ez az Lintz igen szép és gazdag város, nem felette nagy, de drága épületű város, nem is erősség, de oly formán mint Szeben Erdélybe lehet képzelni, az Duna mellett van, nagy Kereskedésnek kell lenni, itt az Assamblék minden [...]³³⁰ vadnak, de nékem nem tetszik, mert az Hortroma [...]³³¹ az Gazda jó pénzt huz belölle. Már hol kaphatom Bátyám Uram Levelit, az élő Isten tudja, de tsak az Imperiumba meg fog találni, felette instálom Kedves Bátyám Uramékat méltoztassanak ebbéli szivességeket hozzám mutatni, mitsoda szerentsét ad az Felséges Isten ezenn francia háboruban az idő meg mutatja. még az Avencementek nem publikáltattak, és mig helybe nem megyünk nem is lesz. azután tudom hogy kelletinél több is lesz. Másképpen gondolkodunk mi az mi fő Generalisunkrol mint azok kik nem ismérik, adná az ur Isten, hogy Julius Császár Szerentséje s Esze Augustus boldogsága légyen néki, Legyen Turenne, Catinus, Villas, Warlborough, Eugen, legyen 7-idzik, legyen Laudon, igy mi is boldogak leszünk. Nyilván valo jele az Isteni segedelemnek, midön már Anglus, Hollandus, Spanyol velünk lesznek, söt még az Marokkoi Császár, talám az [...]³³² Szultán is. Lengyel országot el oszták, még egyszer anyit kap az Austriai ház, mint Gallitzia, azok az Lengyelek kik ide ertek tudom örülnek. Daniel Bátyám uramat kedves Házával egybe és Benkönét köszöntöm és tisztelem. Az ur Istennek oltalmába ajánlom Kedves Bátyám uramékat, s magamat szives atyafiságukba s vagyok mig élek Kedves édes Bátyám Uraméknak

alázatos Szolgája
Aranka Ferenc

³²⁹ [Másoló által kihagyott szó.]

³³⁰ [Másoló által kihagyott szó.]

³³¹ [Másoló által kihagyott szó.]

³³² [Másoló által kihagyott szó.]

247. Szentpáli István – Aranka Györgynek
Gyulafehérvár, 1793. március 4.
[Korabeli kézirat]

Meltóságos Ur.
 Nékem különös jó Fautor Uram!

Miben légyen a Grammaticam dolga, a közelébb el mult Nyári napokon innen, nem tudositottam a Mlgs Urat. Most azért, ezen jó alkalmatosságom adván elé magát, irhatom a Mlgs Urnak, hogy a miolta tudositottam, az oltais, munkás voltam tsekély munkámnak Jová jobbá lehető tökéletesítésében. E' szerint, minekutánna Tiszteletes Professor Kováts Josef Urto! vissza jött a Munkám; leg ottan, nem sokára Tiszteletes Gyöngyösi Urhoz küldöttem, kiváltképpen a' Prosodiára és a' Poesisra nézve. A kiis a maga bölts vélekedesit az egész Munkára meg tette, 's a' mi bé vehető volt, azt a munkámhoz hozzá adtam: noha nem sokbol állott; mert többnyire az én vélekedéssimmal láttatik meg edgyezni. Ennél többreis mentem: mert alig vehettem kezemhez vissza; minthogy a Várbéli Papok között lévén egy Keresztéli nevezetű Professor Ur, a ki magyar Nyelven készített egy Magyar Grammaticat ezen Czim alatt: Vis unita fortior, meg halván az én Grammaticamnak híret, velem esmérkedni kívánt, és azután azon Munkámat, a meg vizsgálás végett magához kérte. A kinekis kérését tellyesítvén, magais minden Regulámra meg tette a maga reflexioit. De mind azok többnyire könnyen el oszthatok voltak, azért azon reflexiok után annál bátrabban botsáthatom tsekély munkámat a Közönségnek kezében. Ugyanis a tsak most említett reflexiokbol egészen ki tanultam a maga Grammaticájának fundamentumait, ugy aztis, hogy a maga Munkájában, (a mint ezt maga meg vallotta) fél annyi jegyzésekis nem találatnak, annál inkább, az Orrata Synataxisrol. Prosodiáról leg kisebb emlékezetis nintsen benne, még arrol nemis tudott gondolkozni, hogy a Magyar Nyelvnek orratta Syntaxissa légyen; holott ez a' tisztább és szebb Magyarságnak éppen veleje: mert a Grammaticanak Regulai tsak a rendes ki tételeknek modját tanítják. A Magyar Hirmondonak irtam ugyan azon Munkamrol, és noha egy Levelezöm által azt adatta értésemre, hogy nem sokára fog tudositani bővebben, de noha régen küldöttem el a Levelet, mégis semmi választis nem kaphatok. Azonban az értettem hogy mivel én nem magyar hanem Déák nyelven készítettem a Grammaticat: a jutalomis a Magyar Nyelven készítettett Grammaticara tétetett fel, azért az én Munkámra figyelmetis nem kívánna tenni. Holott a Tárgy mind egy és arrolis meg győzetethetik, hogy az Idegen Nemzetekre nézve szükséges egy Déák nyelven készítettett Magyar Grammaticais. Továbbá hozzá járul azis, hogy az 1^{so} Martiusi Hir mondobol azt látom, hogy egy Gradualt Doctor bizonyos Jegyzéseket tévén a Magyar Nyelvnek természetéről; abban azt akarja meg mutatni, hogy a Verbumoknak nintsen Passivumok, és hogy a Nomeneknek 19. Casusok vagyon. Ellenben Keresztéli Ur, a maga munkájában, azt erősíti: hogy a Magyaroknak, tsak négy Casussai vagynak. Tsak ez a két Grammaticat irok, egy Materiában mennyire különböznek egymástol Magyar Országban, hát ha más Munkák egyben vettetnek, mely nagy léssen az egymás között valo Külömbőség? En ugyan olly szántékkal voltam, hogy mind a két Országban egyforma szollásnak modja állítassék fel, de hogy az mostanság meg légyen;

azt nem lehet képzelnünk. En az én Munkámat készítettem az Erdélyi Dialectus szerint. Minekokaért én már most ezen állapotam magamban, hogy az én Munkámat, a nélkül, hogy a Hir mondonak el küldeném; ajánlom rész szerint a Gubernator Ur ö Excellentiájának, mint az Ország Fő Tagjának, rész szerint pedig a mi Reformatum Consistoriumunknak, és egyszersmind arra kérem a Tisztelt Consistoriumot, hogy méltóztassék ezen Munkámat az Erdélyben lévő három Collegiumokban a meg vizsgáltság végett által botsátani, és ha mind a három Collegium aban meg fog edgyezni, hogy közre botsátassék, ugy menjen közre a Munkám. Igy bátorságosan ki nyomtattathatnék, s mégis Erdélyiekül a czélt el érhetnök. De ezen szándékomban addig elé nem kívántam menni, míg a Mlgs Uratis, erről nem tudosithattam, a mint eddig, ugy ezutánis mindekben a Mlgs Urnak tanátsával kívánván élni. Kérem azért a Mlgs Urat, méltóztassék ezen én szándékomban (ha jonak méltóztatik esmérni) elé segíteni. addig pedig bölts tanátsával életetni, és erről³³³ engemet minél hamarább lehetne bizonyossá tenni. Mellyet midön tellyes bizodalommal el várnék, állandó tisztelettel maradtam

A Mlgs Urnak

alázatos szolgája
SzentPáli István mp
K.fvári Senator

Kfvár 4° Marty 793

248. Bethlen Elek – Aranka Györgynek
Kolozsvár, 1793. március 13.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Ur,
nagy érdemű kedves Barátom!

Az elsőbb Levelem, azt hiszem meg nem ment a Mlgs Urnak mivel semmi Választ rá nem vettem. Ugyancsak semmi meritalis Dolog benne nem is volt. Meg ígértem vala abban a Mlgs Urnak hogy ezen Levelembe a M Jadzo Szinről oly Tudositást teszék, a melyből a Mlgs Ur kevés Fáradsággal a Holnap Irásokba egy tökéletes Darabot készíthetne. En ugyan rövidetskén irtam meg, mert hosszasobban nem tartottam szükségesnek, s most nem is igen érkezem. De a mit irtam inpartialiter irtam, bizonyosabb Relatitot senki nem is tehet mert én nállok mindennapi vagyok, minden Dolgaikat jól tudom, és egy Játékrol sem maradtam ki.

Egy alázatos kérésem is lenne a Mlgs Urhoz. Mi Pünkösöd tájban Mvásárhelyre megyünk Censurázni. Addig instálom a Mlgs Urat hogy nem az én Szommal, és mintegy csak magától méltóztassék a N. Atyám ö Ngbol ki venni mikorrá lenne Kedve engemet fel botsátanni 's ha későtskén méltóztassék a Mlgs Ur persvadealni maga Részéről is, hogy Ösznél tovább itt ne ülyek. Akkor pedig szeretném Sz. Márton Napjától fogva circ. a mig ki tavaszadik, a Kir. Táblánál practizálni, és még a tavaszi Diligentéra, Goet-

³³³ <pedig>

tingaba vagy akármelyik más Universitásba is, meg érkezni. En eztet nagyobb Emberek Jovaslásából sürgetem; de valósággal az ittülést nagy idővesztegetésnek is tartom, mert oda fent privatum, 's publice is jobban tanulhat az Ember, és nekem a ki most Tartoztatásomat a valóságos Káromat kívánja, azon Tudományokat is melyeket nállunk tanítani szoktak már mind el halgattam, 's most tehát semmi ellent nem áll hogy én egy két Esztendővel előbb készítthessem el magomat Hazám szolgálatjára. Instálom viszontag a Mlgs Urat hogy ennek végire menvén amiben engemet mentől elébb tudositani méltoztassék, hogy én is irhassak a N. Atyánknak, és a privát Tanulásomat is ugy igazithassam, mert ugy az Öszig, mind Litteraturat, Nyelvet, TM Historiat tanulnék.

A Lénárt Koporso Kövire valo Irás circual azok között a kik emelni akarják, még mindeneknek tezett. A mi KiMenetele lessz arrol is tudositani a Mlgs Urat el nem mulatom.

Annak a Horváth János Ur Könyvinek hozzá kezdeték, de a Secretarius reszeges levén még az Originált is el vesztette, de már meg kaptam s ujj Irót fogadok.

Ezeknek Jelentések mellett meg külömböztetett tisztelettel maradtam a Mlgs Urnak

alázatos Szolgája
Bethlen Elek mp.

Kolozvártt 13^a Mart
793

P.S. Mlgs Ur! Ezeknek az hivatány Fejéréknek 40-45 ügyes vagy is inkább alkalmas el játszodtathato Darabjoknál több nints. Már is olyanokra szorultak hogy magom szégyenlettem. Mi időben egyben állodtunk, és minden Holnapban többnyire egyet tsak fordittunk; de hát Vásárhelyt menyi arra valo Subjectum lenne. Ur, Cancellista, Cap, minden, 's az igaz hogy Erdélybe most senki hasznosbb szolgálatot nem tehet mint Játék fordítással, mert okos ember, 's Pap mind van elég, csak Játékfordito nem találkozik. Ha Darabok nintsenek én azokkal szolgálhatok. Most előbb szükségesnek tartanám fordítani az HausVatert, Hagestolzat Incognitot, énnekem Pünkösdre még két Darabom lessz készen, ugymint Isis, oder die SonnenJungfer, és Alt und neue Velt. A Todtenkopf már forditva van, ezen a héten talám el is játszodtatom. En és Boer, tsak hogy forditok legyenek valami 80 Darabot ketten hozattunk, 's ha forditok találkoznak ott Vásárhelyt jo Szivvel küldünk eleget, magunknak is már ki választottunk 8-9 Holnapra valo Munkát. Ezt a Dolgot is méltoztassék Szivire venni a Mlgs Ur, Tudositását erről is el végezhessem.

Az Kolozvári Nemes Jádzo Színnek fel Állittása.

Az 792^{dik}be egybe sereglett Ns Rendeknek jelenté magát egy Ns Társaság, hogy ha a T. Rendeknek Kegyességekből fel áthatna, meg rostált Darabjaival egész Erejét Hazánk Hasznára fel áldozni kész lenne. A Rendek nagy örömmel fogadták ezen nevetlen esméretlen Társaságot. Az Hír a vala hogy ez a M Országi lenne; de ez a Hír is végre le csendesedett, 's azt tudta minden hogy e már el bomlott. Végre October vége felé Fejér János

Ur azon Uraságokhoz folyamodott, a kiknek gondolta hogy Hazánk, Nemzetünk boldogulása inkább a Sziveken fekszik, 's ha szintén nem is mindegyiktől de nagyobb részétől tiszta Szívből fel segitetett. Az Joltevőknek Nevei, 's kegyes Adakozások e következendő:

<i>Gubernator Gr. Bánffy Ur</i> ö Exje -----	Rf	400
<i>B Wesselényi Miklos Ur</i> egy Loval, melyet az után Gen. Gr. Bethlen Pál a Társaságtól meg vett 25 az fact -----	Rf	112 ½
<i>Gr Bethlen Sándor Ur</i> -----	Rf	100
<i>Gr. Bethlen Lászlóné Assz. ö Nga</i> 15 aut. fact ---	Rf --	67 ½
<i>Generalis Gr. Bethlen Pál Ur</i> -----		37
<i>Gr. Teleky László Ur</i> -----		25
<i>Gr. Bethlen Lajosné Assz. ö Nga</i> -----		18
<i>B Alvintzyné Assz. ö Nga</i> -----		10

Az egész Summa Rf 770

Talám ezen meg hálálhatatlan fáradságu Fejér Ur többet is kaphatott volna ha egy nagy hatalmu Ur, nyilvánosság ellenségekké nem vált volna, ki is azzal meg nem elégedett, hogy a midőn Fejér János Ur Kegyessegéért esedezett, Sz. Irásbeli Locusokkal kívánta, a Játékoknak vétkes voltát meg bizonyítani, és ezért Véteknek tartotta azt is, hogy ötet segítse; hanem közönséges Helyeken is beszélette hogy jobb lenne Sárba vetni a pénzt mint őket azzal Haza Boldogulására törekedő farádhatatlan Igyekezetekben fel segíteni, 's a Jol Tévköket tsak nem excommunicalta. Ugyancsak ezen kevéset is jora tudta fordítani a fenn említett érdemes Hazánkfia, 's hozzá hasonlíthatatlan fáradságával 16^{dik} X^{br} 1792 Esztendőbe ki nyitotta a *Titkos Ellenkezéssel* a Jádzo Szint. Távol volt ugyan ezen első Játék a Tökéletességtől, de a mit az ök emberi erejek ki nem tölthetett, azt Hallgatoinak nagyobb Reszekbe Hazájához valo Szeretete ki potolta.

Ha az ellenségekről említést teszek, az Illendőség kívánja hogy a Joltevőkről is emlékezem. A pénzes segítettöket felyebb meg irtam, hogy vagynak pedig olyanok is a kik egyebbel segítették ezen Ns Társaságot; kik között említést érdemel a Mlgs Grof Rédey Mihályné Assz. öNga ki is Jádzo Szinül esztendeig Palotáját ajánlotta minden Bé fizetés nélkül.

Már a Jádzo Személyekről szollok, kik e következők:

1. *Haralyi Fejér János Ur*; a Ns Társaságnak Elöljárója. A tréfás Játékokban az egész közönségnek meg elégedésén felyül jádzik.

2. *Öri Filep István Ur* M.Országön is ditséretes Jádzásain kívül arrol is nevezetes h. maga Vagyonkájából is a M.Országi Társaságnak 600 Rforintokat feláldozott.

3. *Pákodi Kotsi János Ur*; előbb a Splényi Gyalog Regbe Cadet. Öri Urral edgyütt az érzékeny Jádzásról, az *Ujj Modi Gonosztevőnek* Halgatoiknak könyvhullatásai bizonyosságok.

4. *Ormény Székesi Kontz Joseff Ur*; ez is meg betsülhetetlen Tagja e Társaságnak, melyet vigjátékokkal szüntelen bizonyít.

5. *Sáska János* Ur. Reménységet nyujtott Szemlélöinek hogy még hasznos Jádzo Személyt várhatnak belölle.

6. *Haralyi Fejér István*³³⁴ Ur; Az Elöljáronak Testvére, e volt künn MOrszágra Lányokért. Kik a következők:

1. *Fejér Rosalia* K. Assz. Jo magaviseletét, Szépsége Szemlélöinek annál kedvesebbé teszi.

2. *Theresia Leány* Assz. M Országrol hozattott; telyes Megelégedésével jádzik a közönségnek.

3. *Keszeg Theresia Leány* Assz. Még tsak kétzer jelenvén meg a közönség előtt Itéletet nem érdemel.

Voltanak még M Országrol két Léány Személyek.

Susanna K. Assz. a ki valosággal leg jobban jádzott, de mérgessége a Társaság előtt már türehetetlen volt; mely anyira ment, hogy³³⁵ az Játékközbe is meg mérgelvén magát ki jönni nem akart. Tartván azért a Társaság tölle ne hogy többször nagyobb Szégyent valyon, hozzá járulván még roszt Élete is el botsáttatott.

Julianna L. Assz. e vissza vitetett, melyért a Társaság az Egeknek Hálákot adhat.

+++

Reménységünk vagyon már, hogy ezen Társaság, ennekutánna még jobb Lábra állván, hasznára lehet az Erdemes Közönségnek. Igaz ugyan hogy most előbb Költségek sok; de még is az Egek fáradozásokat meg szentelik, melyet szivemből is ohajtok.

Hátoldalon: Ha ennél bővebb Tudositást kíván a Mlgs Ur, méltoztassék, pontonként kérdezni, melyre megfelel örömmel,

BE

249. Bydeskuti – Aranka Györgynek
Zabola, 1793. március 14.
[Korabeli kézirat]

Zabola 14dik Marty 793.

Kedves Barátom!

Szerentés valék még egyszer szüleimet atyámfiat Barátimat ' azok között tegedetis ölelni alig érek haza hát itt a rendelés a Világ mozgásba jövésiről megyen a Székely a tsatázo piatzra hogy öis egy³³⁶ ki jövetelt jatzodjek az Europa Comediajaba ' ha ö me-

³³⁴ [Jánosból javítva.]

³³⁵ <gyakron>

³³⁶ <C...>

gyen miért henyélek én ithon mi gyönyörűségem benne hogy az ő szenvedésit távol nezzem. meg oszton vele a gondomat az ő nyughatatlansága légyen velem köz. 's ha már még ezeket a ki jöveteleket is veresgalléros köntösbe értem meg megyek önként nem várom mig kopo lantzon vezetnek. 's ha eddig már le nem vettem azt a sok gond terhe mellett büzkelkedő köntöst most hogy vetném le hogy a Világ szabad iteletire botsássam magamat. már ezt ki kell állani ha a Világ fő igazgatója életet ad, te tudod hogy hogy gondolkodom én a katonaság gyönyörűsegeiről de ha haszonnal azt nem teheti az ember a mi a boldogságra jo és szükséges tegye egy nemes Iffju legg alább azt a mi a Világ szeme előtt illik. én azt gondolám hogy a télen valamit fordítok a jo könyvbe szukölködo magyar nyelvre de már nem könyvet hanem más természetet remittő portekát kell forgatni nem fordítani. majd kürtölünk a Jeriko falai³³⁷ alatt és igyekezőnk egy másnak azokat a napjait a melyeket a Mindenható a természet törvénye szerént hosszasabban engedett meg rövidíteni. mikor ki fárad a világ belölle akkor meg szününk ha meg nem okosadunkis, tudod hogy a fáradság után alunni is kell. mint a kitsi testnek ugy a nagynakis meg van az álma. már eleget rágódott szinte majd kérözniis kell. a mig mi abba munkalodunk hogy a tudomány mesterseg szorgalmatosság és erkölts számkivetést szenvedjenek ti eleszéték mig mi a felebaratunkal tzivodunk ti békélyetek, használy teis kedves hazádnak nyelve mivelésével, elmeje vilagosittásával; engedje Isten hogy még mig élsz láthassad böltsőjében fekvő elő mozdulását serdüleset. en pedig ölelhesselek még egyszer meg térve ebbe a kiseded kedves hazámba. szeresd tégedet igazán

szerető Barátodat
Bydeskutit mk

Zabola 14dik
Marty 793

250. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Regensburg, 1793. március 17.
[Jancsó Elemér másolata]

Regensburg, 17 Martii 793.

Kedves édes Bátyám Uram!

Mi Regensburgo 15. c. Divisioval keresztül paradiroztunk. Ez az nép kétség kívül soha se látott Magyar Huszárt, egy mértföldnyire ki takarodott nagy része az Városnak az Dámák hintokon, az más féle mind rangu nép gyalog, az utakat ugy el vették, hogy alig kettessével Mashirozhattunk, az bé érkezés után az Hertzeg Taxisnál ebédlett az egész Tiszti [...] ³³⁸, itt az sok jó hir bé tölté füleinket, nevezetes tsapásokat kapott az Jacobinus Klub első Martiustol fogva, Achenn, Lüttich és Brüszel meg vétele ennek leg

³³⁷ <között>

³³⁸ [Másoló által kihagyott szó.]

nagyobb bizonyosága. Szinte alig várhatja már az Huszár Katona hogy oda érkezhessen, pedig még alkalmasint 80 mértföldnyire vagyunk attol oda.

Az Chargét nállunk erfutzoltatának, én is meg kapám az Istennek jó voltából az magamét az többit is az Istenre bízom. Hallhatatlan Drágaság van itt, tsak nád méz ehez az Császár Austriai tartománya, az ember nem is mondhatja hogy evett vagy ivott valamit, már két 3 Pforintot bizonyosan kell fizetni. Külömbenn az igen derék városnak látzik az Duna most az olvadás itt van egy kö Hid által³³⁹ rakva, valoba Királyi munka. felette szorongattatom hogy már 3 holnap alatt semmit Kedves Bátyám Uramrol nem hallhatok még Zejk se érkezett meg félek hogy vagy betegség vagy valami más szerentsétlenség ennek az okat, a melytől az felséges Isten örizzen, az én dolgom most kezd egy kitsit jobb lábbra állani, a mely ugy volna tökéletes, hogyha Kedves Bátyám Uramékrol minden jot hallhatnék, akár mi légyen az oka de én az én kötelességemet véghez viszem és minden héten ha tsak szerit tehetem, tudositásomat el nem mulatom. Mare Esquadront kapa. Sok emberséges ember meg szomorodott most is, az székelyektől is kaptunk Tiszteket, a Többi között egy Kemény nevü Oberlieutenantot. Bár tsak valami jó Lovakat hoznának azok az Urak, hogy én is egyet vehetnék tollök. Mi van az jövendőbe az Ur Isten tudja, nagyon esküszik az Világ hogy ebbe az Esztendőbe békesség lenne, a mely bajos dolog, az igaz hogy nekünk tsak egy kis szerentse kell, és az talám a szerint meg lehetne, most prima Martiusba, kint egy nemzeti Gárdista egy utánna cseszledett Vamser Huszarnak, Grece, Gretzia. Mond az huszár, non cras, sed hodie vobis moriendum est, azt mondja egy onnat jövő Obristlieutenant, hogy a mely Francia mindjárt el nem veti fegyverit minden irgalom nélkül le vágják, Brusselbe bizonyosonn mondják, hogy 200 ágyut kaptak, Achenbe 17 Littichből a mit lehetett el vitték az franciák, igaz hogy Predát az Hollandusoktól el vették az Generalis árutatása által, el hiszem meg fog érte fizetni, de Hertzeg [...] ³⁴⁰ is onnan vette utját, már most, Anglus, Hollandus, Hannoveranus es Prussus egyezett erővel állnak Doumorier eleibe, mi lesz belölle rövid nap megtudjuk, mert mi mindennap közeledünk oda, ámbár talám tsak ultima Aprilis felé ha oda érhetünk. Az egész utomba hálá Istennek tartos jó egészségem volt, ámbár erős Marchokat tettünk, mert egy napon 7 orát is egy huzomba mashiroztunk, az Lovak meg soványodtak, már jó 180 mértföldet hátra nyomtunk, de még valami 80 kelletik lenni s hát azután imide, amoda, a mint a mi dolgunk magával hozza, Betegeink éppen még eddig nem voltak, hatsak ezután is, ugy tartsa az ur Isten irgalmas szemeit felettünk, ugy mondják az Prussiai Király Frankfurthba van, majd annak is parádézni fogunk, még ide 42 mértföldnyire van, innét megyünk Norimbergának, Bambergának s ugy Frankfurthba, s onnat Bruganba s azután az Isten tudja hová. Felette instálom s kérem Kedves Bátyám uramékat, méltoztassanak engemet magokrol tudositani, én a mig élek ezenn kötelességemet magam előtt tartom, Daniel Kedves Bátyám Uramat kedves Házával tisztelem, ugy Benkönét és az szegény Esztert, az Nemes Josibol mi lett nem tudhatom ugy hallom az Jóskának velünk lesznek az Tordátfalvival találkozzhatom, végire járok az ő dolgának s fogom Bátyám uramot tudositani iránta. Most

³³⁹ <rajta>

³⁴⁰ [Másoló által kihagyott szó.]

pedig az Istennek oltalmába ajánlom Kedves Bátyám uramékat, s magamat szives Atyafiságokba s maradok mig élek

Kedves édes Bátyám uramnak

alázatos Szolgája
Aranka György [!]
Kapit.

Littichbe mint ezen Szempillanatba az Curir mondja 205 ágyut kaptunk, felette sok gabonát, zabot, szénát, tár szekereket és minden állapotokat. Sok Jakobinusoknak az feje maradt ott ell buva, de ki kerestettek, 600.000 Pforintokat kell nekik 8 nap alatt büntetés pénzt le tenni Coborg Hertzeg kivánsága szerint, az Patristák vagy az Jacobinusok 30 000 forintot ígértek, ha bátor [...] ³⁴¹ onnat ki menniek meg engetedik, melyből semmi se lesz.

251. Batsányi János – Aranka Györgynek
h. n., 1793. március 19.
[Korabeli kézirat]

19. Martii 793³⁴²

Méltóságos Úr!
Nagy-érdemű Barátom Uram!

Igen nagy nyughatatlanságban vagyok utólszori levellem, vagy-is inkább az abban küldött versek miatt. Ártalmamra lehetnének, ha el találtak tévedni. Kérem azért, méltóztassék töstént felelni, 's tudtomra adni, ha kezéhez vette-e, vagy sem. Veszedelmes a mi állapotunk itten. A' józan észnek mindenkori ellenségei³⁴³ új erőre kaptak. Egész Spanyol Inquisitiót akarnak bé-hozni. A' mi munkánknak különösen nagy és dühös ellenségei vannak, és arra vivék a' dolgot, hogy a' *II-dik Kötetnek első negyedét* – melly már ez előtt *3 esztendővel* került világosságra! – el-tiltani 's confiscálni készülnek. Örömet arra akarnák vinni, hogy majd az utánn az egész munkát 's Institutumot el-ronthassák. Azonban hatalmas védelmezői vannak a' Fels. Királyi Helytartó Tanátsnál. Személyem ellen különösen agyarkodnak, 's minden módot el-követnek, hogy árthassanak. – *Ego, virtute mea me involvo.* – Ti, tisztelt, szeretett Barátom! talán bóldogabbak vagytok; mert nem engedtetek annyi hatalmat a' Papságnak. De tsak ugyan itt sem tarthat sokáig hatalmaskodások. Tovább terjedett már a' világosság, hogy-sem azt többé el-nyomhassák. sőt, *quo major impressio, eo major repercussio.* – Millotnak első kötetét-is meg-tiltották. Nem kevés bajt okoztak a fordítottónak, kit még életétől-is meg akartanak *oroza* fosztani! – Szörnyű dolgok ezek úgy-e, édes Barátom? – de nintsenek külömben. Hanem, *Tu contra audentior ito.* A' darázs, vesztét érezve tsíp leg-mérgesebben. Szomorú

³⁴¹ [Másoló által kihagyott szó.]

³⁴² [Más tintával van írva a dátum.]

³⁴³ <k>

állapot, hogy a Magyar Litteratúrának ezer meg ezer akadályait olly nehéz el-hárítani. A setetésnek apostoli ez ellen fordítják minden erejeket; mert látva tapasztallják, hogy ezzel együtt terjed a világosság, ezzel együtt fejtődik-ki a népnek észbeli tehetése. — — —

Méltóztassék, kedves Barátom Uram töstént válasz|olni³⁴⁴, és a fenn- említett levélről tudósítani; és, ha kezéhez vette, arról-is bővebben tudósítani, miként tetszenek a közlött költeményes darabban foglaltatott gondolatok, érzékenységek, versek, szók, ezeknek egybe-függések, hangzások vagy Harmoniájok, 's a t.? – és, ha-mit hibásnak itél benne, mi az? és miért nem tetszik, 's a t. — — Én különös köszönettel fogom venni barátságos ítélet-tételét. —

Végre arra is kérem: méltóztassék a praenumeratio iránt ezután-is szokott hazafiúi szívességgel lenni, és a le-teendő pénzt mennél előbb által-küldeni. Pénz nélkül semmit sem küldhetünk; mert lehetetlenség, Azért *praenumeratio*; és azért olly igen-igen *tsekély* az egész esztendei fizetés. Itt nékem mindent késszel kell ki-elégítenem, és a *portoriumot* minden praenumeransért egy egész német forínttal fizetnem.

Többnyire, tapasztalt szívessége 's barátságába ajánlván magamat, mély tisztelettel vagyok

A Méltóságos Úrnak

alázatos szolgája
Bats...

252. Batsányi János – Aranka Györgynek
h. n., 1793. április 1.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Úr!
Kedves Barátom Uram!

Reménylem, hogy kezéhez vette már leveletem, mellyet éppen azon nap' adtam vala fel a postára, mellyen K. Barátom Uramét vettem. A másik-is kezemhez jöve; melly azonban, a verseket ki-véve tsak két három szóból áll vala. Most tehát rendre felelek reájok.

Hogy a közlött költeményes darab, tetszése szerént fog lenni, reménylettem; 's hogy meg nem tsalatkoztam, örvendek.

A *ki-fejteni magát* én nem tartom hibának. Tellyességgel nem! ha szinte szokatlannak látszik-is (azonban mások-is élnek vele) azért nem kell meg-vetni azt. Több szokatlanságok-is taláthatnak az én munkáimban; sed ex insvetis fiunt consveta; et ex ignotis cognita. — Tegyük helyébe: 's *ki fogja fejteni magát* 's a t. mitsoda erőtlen és sántító prosa! wie schleppend! Ha energiával akar a Poéta költeni, 's szavainak hathatós erejével tűzbe hozni kívánnya olvasóját: gyakran még a Grammatikai regulát is félre kell vetnie. Lángol az elmém, mikor *ilyen-nemű* dolgokról verseket írok; 's mennél rövi-

³⁴⁴ [A szó azonos tintával átírva.]

debb, hathatósabb, és egyszer-’s mind mennél jobb-hangzatú szókkal fejezhessem-ki gondolatimat és érzékenységimet, azonn vagyok. Ha lehetne, olyl tömörttséget adnék verseimnek, hogy minden periodusom lángba hozzá olvasóm’ képzelődését, és meg olvasztaná velem-érező szívét. Nints alább való teremtmény az én szemeimben, mint egy³⁴⁵ érzéketlen, szo-szaporítottó, fagyos Poéta, vagy inkább Vers-faragó, gyáva Író. Erre tehát energia kell; ez azonban³⁴⁶ nem *csak a’ jó gondolatokban*, hanem az egyszer-’s-mind *hathatósan ki-fejezett jó gondolatokban* áll. Scienti Pauca. Talán sokat-is írék. – Én Bétsben egy részt azért-is valék, az igaz, hogy valamiként ettől a’ Tót-Országtól ’s Pap-fészektől meg-szabadúlhatnék. De hijába. Számtalan a’ hivatalt-kérő ember. Én pedig a’ tsúszást-mászást útalom. De, k. Barátom Uram! fő tárgyam itt-is Hazámnak haszna vala. Nagyobb városakból, főképp’ Bétsből, tetemesebb szolgálatot tehetnék nékie. Itt maradni sokáig, tellyességgel nem akarok; de nem-is maradhatok, mert sok alatonlelkű üldözőim vannak. Egy esztendő’t nehezen fogok itt tölteni. Azonban, Hazám’ ügyén fel nem adok. Akárhová megyek, hív fija maradok. Elég Egoista mondgya ugyan; felix, qui latuit; én nem így gondolkodom, noha valójában sok és tehetős az ellenség.

Nézd a’ régi homályra szokott sok Gyáva, miképpen üldözi mind azokat, kikről a’ józan okosság’ Élesztő tüze’ sűgarit tündöklenni láttya!

Nézzed, az Ostobaság véres zászlójihoz esküdtt Vak-buzgók mi dühös-törekedve rohannak előnkbe!

Azt a nagy complimentumot azonban, a’ mellyet mint egy tagadólag meg-tisztelni méltóztatott K. B. Uram, el nem fogadhatom. Igen-is, *nem merek Nemzetem’ világo-sítottójának, Mesterének tartatni!* – Melly Kitsiny, melly tsekély az én tehetségem! – És melly kevés hasznát vehetem annak-is, a’ mit birok! a’ mivel a Természet meg-áldott. Non talibus armis tempus eget. –

B. verseit nem tehetem *mind* bé, kivált híre nélkül. Nem-is méltók *mind*, ő-hozzá. Ő azt a’ mint ki-tetszik, csak sietve írta; nem-is gondolván reá, hogy az valaha közre kellyen. Most kivált, midőn a’ Magyar Poézis már többre ment, az ízlés jobb, ’s többet kíván; most, mondom, nem fogná kedvesen venni, hogy-ha azt ’s több olly-fél³⁴⁷ olvasnának az ő munkájiban, hogy ő valaha a’ *Katalina kegyességének borától meg-részegevedve ment el házától* – ’s a’ t. A’ eggyenlő hangon végződő szók sem illenek sok helyenn öszve &c &c.

Én többnyire szokott mély tisztelettel vagyok a’ Méltóságos Úrnak

alázatos tisztelő szolgája
Bats.

1. Apr 793.

³⁴⁵ <...>

³⁴⁶ <...>

³⁴⁷ [Hiányzik a lap széle.]

253. Seelmann Károly – Aranka Györgynek
Gyulaféhevár, 1793. április 2.
[Korabeli kézirat]

Kfvár 2a Aprilis 793

Méltóságos Királyi Tábla' Birája,
 Drága Méltóságos Uram!

A' Méltóságos Urnak 21^a dátált igen Betses levelét, a' Nyomtatványokkal edgyüt vettem, mellyekben az I. és II. Részek, vagy Kötettek egészen foglaltattak, 's azokat bé-is kötettem, már nem tudom ez é az a' Magyar Játék Szin, mellyre praenumberalni kívántam? mert a' Czimje-is éppen ez: Meg vagyon tehát Méltóságodnak Kegyességéből az I. és II. kötetek, mellyknek el-küldéseit, alázatosan köszönöm. De a' Levélben meg iratott Jelentés el-maradott, 's ez okbol az egész Esztendőre valo Praenumerationak árrát sem tudom, reménylem hogy erre többen-is talátnának; én ezen munkának hozatalát félben nem szakasztom, hanem végig ohajtom a' Méltóságos Ur által meg kapni. A' Kassai Museumot még nem esmérem. A' Mlgos Követ Urak igen-is itten jártanak, és a' Káptalan Archivumát meg-visgálták, a' többi között azon Leveleknek néhai Benkö Lector Ur által lett ki-hányattatásait éppen úgy találták, a' mint azt a' Méltóságos Urnak a' *Készületére* nézve meg-irtam volt. Igen sajnálva értettem a' Méltóságos Urnak szemei' fájdalmait, mellyeknek bizonyos meg gyógyulásaira ide rekesztek egy Praescriptiot, méltoztassék azt meg tsináltatni, 's annak vizével napjában 3. vagy 4szer szemeit egy azzal ásztatott ruhával jól meg lotsolni, hogy a' szembe is bé hasson. Ha a' fájdalom már igen el hatalmazott volna tehát a' fel rázott vizből egy néhány tseppet a' szemekbe kel tölteni, 's ejszakára ettől nedvesített ruhákkal bé kötni. Az orvosság ártatlan, 's bizonyára hasznos, mert számtalan beteg szemeket gyógyított, jobb-is lesz a' Király Kupferis viznél. Itten a' mi Patikánkban 12. X^{ért} tsinálják. mellynél többet a' Vásárhelyi sem kívánhat; tsak azt kel meg hagyni a' Készítő Patikáriusnak; hogy a' Praescriptiobol semmit ki-ne hadjon. Azonban a' Méltóságos Ur magát a' Gyertjázástól örizze. Igen különös tisztelettel maradok

A' Méltóságos Urnak

alázatos szolgája
 Seelmann Károly
 mk.

254. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Frankfurt, 1793. április 3.
[Jancsó Elemér másolata]

Frankfurt 3. Aprilis 793

Kedves édes Bátyám uram!

Kötelességem szerint kívántam Kedves Bátyám uramékat ujra tudositani magam utozásáról, kívánom találya Kedves Bátyám uramékat az én kívánságom szerint valo

állapotba. Miolta Regensburgból el jöttem, annak már 15 napja ma, nem vala szokott módon ezenn kívánságomat teljesítenem, az olta tsak 1 nyugodt napot tartott az Regimentünk, Estaffetaliter parantsolatot vévénn hogy siessünk, már most az feld Marchall Hertzeg Coburg Armadiájához, által jövök az Rhein Pfaltzot, anspachot, Hohenloe és Moguntiai tartományokat, az Imperialis városokat Rottenburgot, Norimbergát tegnap valánk az Moguntiai Választo Hertzegnek Astaffenburgi Városkájáb[an], ennél egy tsinosabb kis Várost, és Pompásobb Udvar Utunkba nem láttunk, az Francia Foglyokat valami Ezeret kísértetett az Prussiai Király az maga birodalmába, a kik között Tisztek is voltak sokann, s lármáztak, hogy gyalog kéne menniek, de az Comandáns tsak hamar bé dugta a szájokat, az Egalite vagy egyenlőséggel mely szerint tsak gyalog kell menni nekik is; Még itt sokan vadnak, merre viszik őket nem tudom, mi holnap innét megint megyünk tovább. Ez az Tsászárok választo és Koronázó Várossa méltan maga nevit viseli, mind magára az Városra mind pedig benne lévő ritkaságaira, és magokra az lakosokra valo nézve, kár hogy kevés időnk van, mert egy hét leg alabb kívántatnék rá hogy az ember jól meg nézzen mindent. Máskor erről többet, hanem éppen most érkezének 300 ki hajtott Lakosok Moguntiából kik az Francia szabadságot esküdni nem akarták, ezek esküvéssel beszéllek, hogy Custinét az Prussusok, Creuenak nevü Varosba el fogták meg tudjuk holnap bizonyosobban, mert ide kell néki jöni, ha igaz, de hogy az Várost meg vették az Prussusok az igaz, elég az hogy 15 Martiustol fogva oly szerentséje volt az Császári, és Prussiai Seregek[ne]k, hogy most ezenn napig egész Flandriába sohol Francia nints, hanem Dornik, Merön és Ipern nevü varosokba, Antverpia tsak citadella, fel kérték ma, s bizonyos hogy egy hét alatt egész Niderland szabad lesz az Francia veres Sipkatol. Német országba sints már több, hanem tsak Moguntia, ép így mi talám nem is megyünk már Niderlandba, hanem tsak az Rajnán által Francia Országba, külömbenn nekünk kelletik vagy 2 hetet nyugodnunk de az hol lesz még nem tudjuk az Lovaink erőssen fáradtak. De az emberek mind egészségesek ámbár 105 napja ma hogy Marchirozunk, nékem is hálá az én Istenemnek tartos jó egészségem volt s van most is, mit ad az Felséges Isten nem tudom továbbra. Nem lehet ki mondani mitsoda Drágaság van itt, 10 xr egy font hus, de nem tsuda mert 100 rf egy hizott ökör 10 forint egy bornyu, 7f egy Bárány egy Tyuk vagy más afféle majorság nem is tudom, mert én afélét nem észem; akár hogy huzzam is az lepedömet, de egy nap egy Német forint oda van, harmadmagammal vagyok, az szolgálím fiatal emberek ugyan, az ételt meg kívánják, pedig Sert is Pálinkát is kell nekik adnom, mert féltem az betegségtől őket. Egy Francia Generalist is hozának ma ide, akit Bing nevü városnál fogták az Prussusok 5 nagy Sebe van de nem halalos. Würmser az Rajnán által ment, és Spejerbe benne van, Wormsot az Prussusok vették meg, nem tudom hogy lesz Francia ország[ban], de rettenetes nép megyen rá; az Anglusok, Hollandusok, Spanyolok, Sardinianusok, és Moszkákonn kívül 400 000 Ember az aki feni fogát s fegyverit rája, pedig az Muszka egész erővel rész szerint hajokon az Dardanellánkon, rész szerint szárazon azon az uton melyen mi is jötünk, marchirozik talám az Isten adja hogy vis Consilii expres, mole suet sua, bizonyos hogy az egész Francia földön magok között is háborkodnak, s talam még ebbe az Esztendőbe el-is vésznek 15diktől fogva Martiusba, itt is amott is többen mint 20 Ezerenn vesztek el, szöknek is 4 Ezer is egyszerre. Az az hires Doumoutiets hová veszi magát már majd meg tetzik, az Joseph napi Batalia Tirlomontnál nagy szeget ütött az fejébe, hálá

az Istennek hogy szerentsésen kezdődött az Campania, mert az Katonának szinte nő az szive, ezek az mi embereink alig várják hogy már szembe szállhassanak vélek, ugy hogy az egész tekintetek minyjunk[na]k jó reménséget nyujt, ide Moguntia tsak 7 mértföld, de ha Brüsselig kell mennünk még az 40 mértföld. Ugyan Kedves Bátyám uram instálom, méltotassanak nékem vagy egypár rendel tudtomra adni, hogyha egészségbe vadnak mindnyájon, nagyon gyötör engem hogy tsak egy Levelet sem [...] ³⁴⁸ az egész télen Bátyám uraméktól. Még Zejk be nem érkezett az Regimenthez, ő talám ha valamit fog mondani külömbenn irástól nem várhatok semmit is, Daniel Bátyám uramot kedves ángyommal és kedves házával, Benkönét hasonloképpen, s Esztert is felette köszöntöm, tartsa meg az Isten, minnyájokat, minden leveletem instálom Dániel Bátyám urammal közleni, ő Kegyelmének ugy szoll az mind mintha oda tituláltam volna, én továbbra is mig élek el nem mulatom magamtól Kedves Bátyám uramékat tudositani. Mara köszönti szives indulattal Kedves Bátyám Uramékat, én pedig szives Atyafiságokba ajánlott maradok mig élek

Kedves édes Bátyám Ur[amna]k

alázatos szolgálja
Aranka Ferencz
Kapitány

255. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek
Alsóregmec, 1793. április 4.
[Korabeli kézirat]

Edes Barátom!

Panaszaid, hogy sok rossz könyv íródik, nyomtatódik, felette igasságos. De nem jó a' consequentia, hogy jól van tehát, hogy Censoraink vannak. Mert ó melly sok ganajra írják ők az *admittaturt!* Ezek a' Tyrannusai az emberi léleknek nem arra vigyáznak hogy nem igaz idea ne terjedjen-el a' Társaságban, hanem hogy a' Papi hatalom és a' Theologusok czéhje nequid detrimenti capiat. Ezer példát tudnék rá mutatni; de imhol az a' mi leginkább érdekel.

A' legifjabb Testvérem (18 eszt[en]dős, patvaristája az öcsémnek Dienesnek Váradon) B. Géblernek OZMONDOK nevü darabját fordította, 's kért hogy tégyek elébe egy kis Praefatiót. Tettem, 's azt mondtam, hogy ezen a' darabon nem fog olly sok szem sírni a' parterreken, mint a' Rómeókon etc. szokott, mert benne nem fordul elő szerelmes scéna. De annál tiszteletesebb, hogy *atyai 's fiúi hűséget* tanit. „Ezeket a' szent érzéseket nevezték a' Romaiak PIETASnak. (ezt vetém hozzá) *Ma a' nagy Sereg e' szó alatt azt érti, ha valaki Templomokat tziáfraz, az élet gyönyörűségeiről, mellyeket jó Isten hintett utjainknak tövissei közzé, önként lemond, és élete minden napjából egynehány* ³⁴⁹ *órát supernaturalis speculatiokra fordít.*

³⁴⁸ [Másoló által kihagyott rész.]

³⁴⁹ <napot>

'S a' Censor ezt kitörlé. Mit mondassz rá? – Én annyi fogát szeretném kivenni, a' mennyi sort kitörlött.

Emlékezel é édes Barátom mit írtál ugyan azon levednek azon tzikkelyben, hogy *Erdélyben alacsony sorsú emberek laknak's ezek nem gondolnak azzal, hogy...* Értelek; talám te is értettél engemet. Kezet fogok veled!

Diogenesznek³⁵⁰ két exemplárját már békörve hoztam el Pestről. Akkor nap nyomtatták már az utolsó árkust, és ezt a' Compactor még nedvesen kötötte bé. Útamban az egyiket B. Vay Miklósnak ajándékoztam. – Eddig az a' Cuprum, a' mellynek egy példányát néked küldtem vala, Trattnernek kezében van, és így az exemplárok elszéleszthetnek 's Hummel is leküldi Herdert. Ma újra írok neki hogy igyekezzen a' Debr. Vásárra (ápr. 24-dikére) leküldeni. Azon leszek hogy vehessd. ha akkor valahogy le nem érkeznének, Bihar v[árme]gyei Notárius Öcsémet fogom kérni hogy juttassa kezébe Kolozsvárra. Ott lessz akkor a' tudósítás is Klopstock felől. – Emlékeztetésedet valóságos barátsággal vettem.

Benkö Fer. Urnak Mineralogiájából (50-et küldött eladni), eladtam már – már! – tizenhármát. Istentelenség, a' mit némelly ember teszen.

Elj szerencsésen édes Barátom. – A propos! Láttad é Versegi Ferentznek két munkáját: *Prolodium in Institutiones Linguae Hung.* és: *Ki az igaz Poéta? mi az igaz Poézis?* – Azt mondja hogy a' ki *Reim*-os Kadentziás verset ír, nem Poéta. – De miket is nem mond! R. 4. Apr. 1793.

256. Szrógh Sámuel – Aranka Györgynek
Kazincza, 1793. április 16.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Úr!

A' Méltóságos Úrnak, Báro Kordané Eő Nagyságáéval egybe kaptolt Levelet nagy örömmel vettem, betsben tartottam; mellyre most, véletlen adódván ezer alkalmatosságom, hírtelenséggel egyebet nem válaszolok: hanem, hogy óhajtvá várom a' Méltóságos Úr által küldendő Könyvetskéket (mert még el-nem érkeztek) a' Méltóságos Úrnak erántam 's a' Palestinám eránt véghez vitt 's meg-bizonyítottat hívségét pedig alázatosan köszönöm. Az én Kézírásomat továbbra is bízom a' Méltóságos Úr Kegességére: akár nyomtatódik ki, akár nem; csak azért esedezem, hogy el-ne-vesszen egészen; mert én nállam nints-meg több párban. Kodrust, a' mitsodás, küldök: méltóztasson a' Méltóságos Úr azon fedhetetlen igaz tisztelem jeléül venni a' mellyel soha meg nem szünök lenni a' Méltóságos Úrnak

Le kötelezett alázatos hiv szolgája
If. Szrógh Sámuel
mk

Sietve Kazinczon 16^{dik} April
1793

³⁵⁰ <két>

257. Teleki József – Aranka Györgynek
Bécs, 1793. április 19.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Tabulae Assessor Ur!
 Különös jó Uram!

A Mlgs Urnak nevem napjáról meg emlékező levelét nagy szivességgel vévén, abban bé foglalt jó kívánságait köszönöm, és mind vissza kívánom, bizonyos lévén az irántt hogy vagyon az Ur Isten Tárházában annyi áldás, hogy mind a' kettőnknek jut belőlle, a mennyi kell, tsak háládatosok tudgyunk lenni, 's másoknakis elég marad.

Nem igen voltam érdemes a Mlgs Ur ezen második levelére, minthogy az elsöre ily későn válaszolok. De külömben annak bizony nem annyira én, mint a Kaunitz Hertzegnek irott levél volt az oka. Ennek fordítását az originálllyával conferalni, és a' hol nem edgyeznek, meg igazítani szörnyü nagy dolognak tartván, mind halogattam, mint a rosz Keresztyény a' meg térést. Utollyára tsak ugyan réa vévén magamat, 's azzalis ugy járék mint a' meg-téréssel szoktak az Emberek jární, az az, hogy meg tanultam a' tapasztalásbol; hogy nem olyan nehéz dolog a' mint én gondoltam. Melynek nagyobb bizonyságául küldöm ide zárva a' meg igazított fordítást. Meg igazítottnak mondom tsak az én ítéletem szerint, mert tsak arról szólhat kiki hogy a disputatíot el kerüllye. Rousseautól azt hallottam, hogy egy Petit Pierre nevü Abbének a' volt a' szokása, hogy minden Contradictiót el kerülhessen, hogy az erősítése után örökké oda tette: pour moi. Azt senki nálla jobban nem tudván, mi tettzik neki, elebe jártt az által minden versengésnek. Küldöm vissza kívánsága szerint a Mlgs Urnak a Frantzia leveletis, és hogy a levél taxájával ne alkalmatlankodgyam, leveletem frankózzom.

En még epen bizonyossan mikor mehetek innen le, nem tudom, függén az ö Fge köz dolgainkra nézve adandó Kegyelmes Resolutiojától, de tsak reménylem, hogy kevés nap mulva innen haza indulhatok. Ha azért a' Mlgs Ur hosszas halgatásomtól egészen meg nem irtózott, 's maga ha néha róllam meg emlékezni nem terhelhetik par Temesvár Otsára igazítva vehetem a Mlgs Ur levelet. Melyel továbbis szíves indulatiba ajánlva maradtam

A Mlgs Urnak

köteles szolgája
 G. Teleki József

Bécs 19^a Apr 1793

A'

Herczeg Kaunitzhoz irt Levélnek Magyar fordítása

Fő Méltoságu Herczeg!

A' Népek boldogsága körül foglalatatos nagy emberek, nem vehetnek, se munkálkodások természetéhez alkalmaztattabb, sem érzéken sziveknek édesebb jutalmat, mint a' közönséges háládatosság. Végyed azért jo neven, oh Nagy Ember! az én két Hazám Magyar Ország és Erdély háládatosságát, és engedd meg, hogy annál a' szerentsénél fogva, hogy tégedet esmerlek, lehessen az a' gyönyörűségem, hogy ezen köz háládatosságnak tolmáttsa légyek. Reményilem azomba bizonyossan, Kegyelmes Uram, hogy a' midőn én ezt véghez viszem, nem teszi Herczegséged nékem azt a' rövidséget, hogy szivemnek ezt az édes kinyilatkoztatását hizelkedésre magyarázza, a' melly szemfényvesztők játékára se én magamat soha le nem alatsonyítottam, se bizonyonnyal Herczegségednek szüksége nintsen. Reményilem kiváltképpen hogy Herczegseged előtt a' maga jotéteménye leg jobban tudva lévén, hitelt fog nékem adni, ha azt mondom, hogy ezen két Haza minden szege lyuka, a' Herczegséged, mint Oltalmazojok nevével, repdeső öröm között hangzik. Melly két Haza dolgai egészen más ábrázatba öltözvén, a' Fges Császár 28^{ik} Jan. költ rendelése által, és a' leg irtoztatobb előre nézés helyt adván a' leg vidámabb tekintetnek, s az előttünk egynehány esztendőktől fogva esméretlen öröm könyvhulatai váltván fel azokat, a' mellyket a' leg mélyebb szomorúság fatsart vala ki ez előtt, azt mondják, hogy ez a' hirtelen tsuda tétel kiváltképpen a' Herczegséged közbenvetésének gyümöltse. Az igasság egy igaz mondosága által esméretes szájból jöven ki, nem lehetett, hogy az a' Fejedelem reá ne esmérjen, ki mindjárt a' Királyi Székében valo be ülésével, olly nyilván és olly nagy ditsőséggel meg tette az igassághoz az ő véle valo szerelembe esésének jelentését. Es ugyan azért, mihelyt a' Herczegséged közbenjárása által, a' maga pepetslés nélkül valo köntösében és minden kendőzés nélkül meg láthatta, meg nem tartoztathatta magát, hogy a' szerelmeseknek egész hevességekkel az ölibe ne rohanjon. E' szerént a' világnak Nagy Ura, a' ki magais a' maga teremtéseit a' szabadságnak, mellynek ő a' szerzője, sérelme nélkül kívánja igazgatni, hogy nálunk ezt a' maga betses ajándékát meg tarthassa, azt akarta, hogy egy fő Tanács ado, a' kinek az a' férjfi bátorsága vagyon, hogy a' dolgok valóságos állapotját ki fedezze, ollyan Fejedelemre találjon, a' kinek lelke elég nagy legyen másfelől arra, hogy az igasság szeretetének a' maga szeretetét, és az igasság érzésének a' maga tzelja véghez vitelének indulatját fel tudja áldozni. Ennek a' szerentsés egyben találkozásnak köszönhetjük már, hogy ez a' Fejedelem életünket vissza állitván, ki akart bennünket venni a' tsak vegetalo teremtések neméből, a' mellyre minket szabadságunk irigyei le hányni kívántak. Ennek a' szerentsés egyben találkozásnak tulajdonithatjuk, hogy ezek a' magok személyes hasznok alávalo rabjai, a' kik nem egyébért láttatnak minden szabadság nemének hadat indítani, hanem hogy arra se nem méltok, se nem alkalmasok, nem akadályozhatnak meg ezután bennünket, hogy egy ollyan Fejedelmet ne szeressünk, a' kit a' természet a' közönséges szeretetnek tárgyává láttatott készíteni. De ha egyfelől az a' meg különböztetett szolgálat, a' mellyet Herczegséged egyszersmind a' Fejedelemnek és a' Hazának tett, olly méltán meg érdemli a' mi köszönésünket: ugyan ez nem kevesebbé bátorit másfelől

arra, hogy itten egy alázatos kérésünket jelentsem. Minthogy Herczegséged csiráztatta ki ezen kellemetes reménységünket, igyekezzen Herczegséged aztat valósággáis változtatni, és a' mi szabadságunk Herczegséged gondoskodása által romlásából fel épülni kezdett alkotványának olly erősségetis adni, hogy soha többször öszve ne omolhasson. Herczegségednek betsületében járo dolog ez, és ez a' kötelesség, a' melly a' Herczegséged első helyével edgyütt jár, nem kevésbbé kívánja, hogy tőlünk ezen Nemes igyekezetét meg ne vonja. Mellyet annál inkább kérünk, hogy ezen kérésünk fogamatjára elégnek ítéljük, ha Herczegséged nevünkben alázatosan kérni fogja, hogy a' helyett, hogy azoknak az el ado hűségű tsuzso mászo hizelkedőknek tanátsát halgassa, méltotassék Ő Fge a' maga igasságához valo hajlandóságát, és a' maga jotéteményre kész szívének belső indítását követni. Ha, a' mint reményljük, meg halgatja e' tekintetben ohajtásinkat, nem fogja többé látni a' Fejedelem és Haza között költsönös bizodalmatlanságnak keserű gyümöltseit. Nem fogja többé a' maga alatt valokat abban a' szomorú választás kéntelenségében látni, hogy vagy a' Fejedelmeknek engedetlenkedjenek, vagy a' Hazájokhoz hűségtelenek legyenek; ollyan kéntelenségbe, a' mellybe a' Fejedelemhez leg hiebb emberis, ha leg kissebb betsület maradványais vagyon nála, éppen nem kételkedhetik mit válasszon. Nem fogja tovább martzongani ennek a' fejedelemnek szívéz az a' gyötrő fájdalom, hogy a' leg betsületesebb és minden probát leg inkább ki álló hűségű, de a' szabadság izéhez hozzá szokott polgárokis, inkább egész nemek általán fogva valo el fogyását kívánják, mintsem hogy ezen kedves bálványoktól valo meg fosztattatásokat érzék. Utoljára, nem fog bennünket, midőn a' Status köz Java kívánni fogja, se vagyonainkra se életünkre nezve fősvényeknek látni, és meg fogja a' dolog valóságából tapasztalni, hogy a' szabad ember szívének véghetetlenül erősebb a' rugója, mint azoknak a' lágy rab embereknek, a' kik a' magok terhének nagy lágy melegséggel valo hordozáshoz szoktak, nem sokat gondolván vele, ki hordoztatja velek.

De érzékenységem a' Herczegséged nagy tárgyú foglalatosságaihoz nem mérséklett igen hosszú Levelet iratna velem. El végzem azt azért egy minden Hazámfiaival köz jó kívánsággal. Elhess Te második Sülly! még sok eszendők el forgása alatt azzal a' belső gyönyörűséggel, hogy a' Hazának valo szolgálattal hűségessen szolgáltad a' fejedelmet. A' melly gyönyörűség leg tisztább és leg kedvesebb ízű, a' melly egy halandonak szívébe férhet. Es ha majd Tégedet egykor a' természet Ura, hogy a' Te nagy tselekedeteidhez inkább mérséklett jutalmat adjon, más élet nemére által ki, szolgálhasson akkor ez a' nagy történet, és több a' Te Ministeriomodnak fényes pontjai, valamint a' Süllyi örökös Letzkéül és tudományul mind azoknak, a' kik a' dolgok kormányja mellett ülnek, hogy az ember nem lehet valósággal nagy ha tsak nem igaz, és hogy a' népek boldogsága állandobb légyen, mint a' jó Fejedelmek Országlásának ideje, vagy a' rosszaknak phantasiája tellyességgel szükséges a' Törvények tiszteletét fenn tartani, a' melly egyedül lehet közfal a' Fejedelem változó kénye és a' népek dühössége között. Annyi sok millio Hazámfiai között ez valóságos és egyenes kívánsága annak is, a' kinek szerentsége vagyon a' leg mélyebb tisztelettel és a' leg alázatosabb szivességgel maradni

Herczegségednek

258. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Angre, 1793. április 23.
[Jancsó Elemér másolata]

Angre 23 Aprilis 793.

Kedves édes Bátyám Uram!

15 Januarii M. Vásárhelyről botsátott ohajtott drága Kedves Levelit Bátyám Uramnak 22 Aprilisbe, éppen az nap, midőn az Armadiahoz Hertzeg Couburghoz, egy napon tett 11 orai Marchal érkezünk, vettem felette nagy örömmel és alázatos tisztelettel, soha nem tudok vala már bumba, mit tsinálni, hogy Lengyel országból lett eljövetelem után, éppen 124 napok alatt semmit Kedves Bátyám uramtól nem olvashattam, de hálá az Felséges Istennek hogy láthatom minnyájoknak fein állapotjokat, az Nénémtől és Esterről semmit se hallhatok, az első nem sokat sopánkodik tudom bujdosásomon, de az másikat, és boldogtalan állapotu voltát szegénnek soha fejemből ki nem vethetem, vajha az Irgalmas Isten adna nékem még modot hogy szegény hugomat, s szerentsétlen állapotját vigasztalhatnám. Mi 20dik Xbertől fogva örökké jövének, és pedig úgy hogy néha reggeltől fogva Estig utaztunk, és egy holnap alatt 4. Rastagnál többet nem tarthattunk, de el is fáradt az Regimentünk anyira kivált Lovainkra nézve, mert betegünk igen kevés van, hogy ha vagy 2. hétig ki nem pihentetyük, valami nevezetes probát bajosonn tehetünk, pedig ez az Regiment olyan hirrel ditsekedik, hogy az az Armádiába legelsőnek tartatik, az uton sok Estaféták találtak bennünket, melyek idő halasztás nélkül Marchiroztattak bennünket, mikent ide jöttünk mindjárt 2 portio Zabot parantsolt az Feld Marchall napjára, így talám valamit helyre jöhetünk. Mi nem mentünk Bétsnek, Brünnből Znaimnak, also és felső Austrián keresztül, az Inn Tiertalen Sardingnál Bavaríába, Regensburgban, az Pfaltzon, Euhstadon [!] Norimbergán Rottenburg Imperialis Nagy városokon, az Anspachon, az Moguntiai birodalman Francfurt mellett tsak 2 orányira, Colonianak az Rajna vizén keresztül, Jülych [!] nevü nagy Festung mellett (ez az Bavarusé) s bé nem botsátottak) érkezünk Niederlandba, Hollandiát jobbra hadtuk, és az Niederlandi nagy Anya várost Bruxellt, így jöttünk az hires Rébellis Jacobinusok városába Lüttichbe, Másztrichtól tsak 4 oranyira voltunk, de most hogy Rastagot nem tarthattunk. Lehetetlen vólt experientia végett valahova fordulni, Lüttichből jöttünk Marimo nevezető Királyi Kastélynak, eszt jól megnéztük. Királyi mulato hely, de az Vadakat mindegyik ki lötték az Franciák, már az Commissariusok is ott voltak, hogy a Palotának minden ékességeit el kotyavetyélhessék de Chapelle nevü helységrnél, aztuan Masztnicht, és Tirlmontnál meg verettvén az Franciák, eszek nélkül oda hadták az Castelt és még fel gyujtani sem volt idejek, mikor éppen bé jöttünk Lüttichbe akor mene el Dumuriez Helvetziába, vagy 1 ½ Milliomot magához kaparintott, s aval meg élhet, azután jöttünk Monsnak, és onnat ide, éppen az Frantziai Granitzra, ide Mons 4 ora, Condé 3 ora, Valencienn 3. Maubeuge 5 ora, Lille 15 ora, Quesnoi 3 ora, Conde, Valencienne Maubeuge az mi népüktől körül van véve, az Anglus gyalogság már itt van, de még az Lovasság nem érkezett, az mi nagy Artilleránk sints még itt, de már nem messze van, most minden órán el kezdődik az Francia földön valo Operatio, kinek mit ád az Mindenható majd meg válik, itt az Couburg Comendoja az Prussusokkal egybe

rá megy 100 Ezerre, mi Moguntiarol semmit se hallunk, mert olyan helyen nem vagyok az hol az ujjságok forognak. Az Károly Fő Hertzeg éppen ma mene el Brüsselbe, hogy az Birodalmat által vegye, nehezenn esett Hertzegséginek hogy ide kellett az Armádiát az Császár eröss parantsolatjából hadni, de kétség kívül félt az Császár, s azért adott más foglalatosságot nékie, az ezenn az félen valo Comandot az Francia gyűlés Dampierre nevű Generalisnak adta, majd meg válik ha tsak annyira is mehet mint Dumurier ment vala, az Nemzeti Gárdának éppen semmi pardonya nints, azért mind le kaszabolatnak, miolta, el kellett Hollandiát és Niderlandot az Franciáknak hadni, bizonyosnak mondják, hogy többen mint 40 Ezren veszték el, 11. Regiment által jött hozzánk, már ezek az mi soldunkon vadnak. Láttuk az uton az véghetetlen temetéseket, a hol az sikra kaphatyák őket, abbol ugyan egy se megy el, de az Erdőket szeretik s abba Lappanganak. Ha az felyebb irt, Végbéli erősségeket meg vehetik az egyesült hatalmasságok, osztán Parisig, semmi erősség több nintsen, hanem az utak el vadnak rontva, az Erdők bé vágva, de ebbe van mod meg igazítani. Az öreg Egalitait [!] bizonyosan mondják hogy Párisba meg ölték, az Fia, és az Kisasszonya Monsba vadnak. *Raro antecedentem Scelestum Via*, Regensburgrol már irtam, ott lettem Kapitányá, derék hely, de Norimberga 3szor is nagyobb. Rottenburg is derék város, Colonia is felette nagy, de Luttich ketszerte is nagyobb, Mons is derék város. Valamenyi tartományokat jöttünk anyi féle az szokás, mind öltözetbe, mind gazdaságba, mind betsületbe mind építés modjában, ételbe, italba, beszédbe, de ugyantsak az Austria, és az Anspach Tartományok, hozzá hasonlithatatlanok, Nagy Gazda[g] és igen derék föld népe lakja ezeket, sok helyekenn, tsak Parasztoknál, de uri palotákba voltunk. Uri modon egy pénz nélkül éltünk, kész ebédre vártak, ha tulajdon atyok fia lettünk volna szivesebb alkalmaztatást nem várhattunk volna, valoba jól is esett Katonáinknak, s nekünk is, mert ha egy formálag kellett volna fizetnünk mindenütt soha sem tudom hogy éllhettünk volna, kivált az papok hallhatatlan emberséges emberek, majd tsak az Lelkeket ki nem adták, egy néhány helyett volt szerentsém Papoknál szállani, de már jobb és bővebb alkalmaztatást semmi uraságtol nem kaphattam volna, valahová olyan helyre érkeztünk az hol kivált nagyobb Papok mint Praelátok, Superiorok voltak, már bé érkezésünkor ott volt az követ, s minnyájunkat ebédre, s pedig mindenütt Urirra vittek, de volt az Austria fein Bornak, s ide közelebb az Champaner és Burgundieni az Csokládénak Cavénak dolga, az anspachi Hertzegségbe, és született Magyar Herczegnél voltunk, az Hertzeg Hohenloénak Testvére feleségeis soha se tudott örömebe mit tsinalni az Hertzegné, igazán mostis mutatja mind viseletibe mind szokásába, mind udvara tartásába igaz Magyar vérit. Magyar országi Groff Revitzkinek leánya, aki követ volt van már talán 30 Esztendő, de igen Szép Dáma, bizonyoson várt bennünket, mert tititől fogva talpig magyar öltözetbe volt, mi is nem tudtuk hirtelen, Kolozsvárott vagy M. Vásárhelyt vagyunk-é? En az Husvét Első napján az Anspach tartományába, egy Reformatus faluba ettem, az holott is 30d magammal szokásunk szerint Ur vatsorával éltem, a melyhez 12 Esztendőktől fogva soha szerentsém nem volt eddig. Már itt az husnak fontja 8xr, hát én tsak husra mindennap 32 xrt adok, sert iszunk, az egy kupányi 5 xr, kenyérünk elég van, nekem jár mindennap 3 Portio, bővön elég, az Lovaimnak 6 portio, de 4. Lovamnál több nints, nem tudom hol szorithatok, még egyet. Bort mind eddig eleget kaptunk, de már itt egy tsep sints mig tovább nem megyünk, az pedig elébb nem lehet, mig az Festungokkal készen

nem leszünk. Nékem hálá az én Istenemnek igen jo egészségem volt, és van, igaz hogy én felette keveset eszem, és vatsorát soha sem, de az fülem még tsak ugy van hanem az Essentia Lulist [!] az Hálait meg próbálom apro szot, susogo szot Itáliait telyességgel nem érthetek, de már nem gondolok véle, az papiross bé tölt hát én Dániel Bátyám uramot kedves házával s Benkőné t hasonlóképpen és Esztert is tisztelem. Az Ur Isten adjon valaha még modot nékem Kedves Bátyám Uramékat meg ölelni, addig is az Eröss Istennek oltalmába ajánlom Kedves Bátyám uramékat, s vagyok mig élek Kedves Bátyám uraméknak alázatos szolgája

Aranka Ferencz
Kapitány

A Levelet par Cölln au Corp. Imp. Le Feld Marchal Prince de Coburg – kell igazítani.

259. Batsányi János – Aranka Györgynek
h. n., 1793. május 6.
[Korabeli kézirat]

6. May 793.

Méltóságos Úr!

Ne magyarázza balra, hogy nem feleltem mindgyárt levelire. Ezer a' bajom, 's foglatosságom. Sem kedvem, sem időm nints majd semmi illyesre. A' múlt napokban eggy Apologiát készítettem a' Nádor-Ispányhoz; mert denunciálva vagyok, a Museummal. A' Lójóliták' Lígája itt nagy és hatalmas. El akarja rontani Institutumunkat; különösen pedig engemet nem szenvedhet. – Nem tudom, mi foganattya lészen mentő-írásonak; mellyben mindazáltal nem annyira magamat igyekeztem ki-menteni vádjaik alóll, mint-sem Hazámnak egy tetemes szolgálatot tenni. Az Udvar-is parantsolatot küldött már a' Consiliumra irántam; mert a' Felsőg előtt-is gyanússá akartak tenni. A' Hazának főbb emberei azonban, a' Ltle Consiliumnál, mind mellettem vannak. Ha tehát kárt szenvedek, vagy valamelly szerentsétlenség ér: az a' veszedelmes Papi tzimbora fogja tselekedni, melly a' mostani időkhöz képest tartalmassá tudta magát tenni a' Fejedelmi Udvarok előtt. – Az én Apologiám 5. arkusra megy³⁵¹ columnaliter, német nyelven. Valaha nyomtatásban is ki fog jőni. Látni fogja akkor a' Világ, hogy – én nem voltam rossz Hazafi. Nemzetem java mellett akkor szóllottam, mikor³⁵² mások hallgattak, tudván, hogy az igaz embernek nints nagy szerentséje. – Méltóságos Uram! nem tudom, miért vehette az én szavaimat gyanús értelemben; de érzem magamban, hogy meg nem érdemlettem ezt az igen váratlan intést: *Vetkezd-le azt a' vad kívánságot; és ne kívánd győzedelmidet azonn a' Hazán kezdeni, mellytől, ha a' rajta tett sebekért borostyán ágokat nyernél-is, azok majdan tsak a' tudományos Aristocrataság tzímerei, és a' te virtusod ellen meg annyi satyrák lennének.* – –

³⁵¹ <...>

³⁵² <...>

A' *felsőség*, 's *nyelv-rontóság* iránt nints mit szóllanom. – Kiki úgy ítélhet én miattam 's én róllam, a' mint lelki esmérete 's hajlandósága leg-jobbnak tartya. Én – virtute mea me involvo. –

A' *szép Mesterségekről való fordítottást nem binné hogy az enyim vólna, ha nevetem nem látta vólna alatta*. Ne-is hidgye a' Méltóságos Úr. Szemeinek se hidgyen; mert azok-is meg-tsallyák. Én, leg-alább, egy nyomtatványban sem találtam *alatta az én nevetem*.

Hogy *Wieland tsak pedant, Raynal tsak Novellista vólt, 's Rousseau egy Timon* – meg-vallom, még eddig nem tudtam; valamint azt sem: hogy ők tsupa *Sophisták* lévén, *tsak a' bolondság' bokros szövevényébe viszik az embert* – 's hogy *az igazságot nem ismérte egyik-is* – hogy *az egész Beszéllgetes többnyire tsak Sophisma a' fundamentomában*. Önként meg-vallom nagy tudatlanságomat! tsak hogy nem tudom, mitsoda makatsság férkezett légyen természetembe, éppen nem pirúlhatok miatta, éppen nem szégyenlhetem illy nagy vakságomat!! – Ugyan nem méltóztatnék-e kedves Barátom Uram mind nékem, mind Európa' nagy részének szemeit fel-nyitni? Mutassa-meg, kérem, azt a' titkos ösvényt, a mellyen az Igazságnak fényes templomába jutván maga, olly vastag homályban, olly mély örvényben, láttya tévelyegni ember-társait! Bizonyos lehet benne, hogy *az Emberi Nemzet Jól-tevője* léssen; a melly nevezet (az én – tsekély ítéletem szerént) a' Istenehez leg-közelebb járúl. Oh vajha lehetne szerentsém valaha, Méltóságos Urammal közelebbről meg-ismérkedni! Be bóldog lennék! Mert én nagyon szeretem, az igazságot mind fel-találni, mind ki-mondani.

A' Verseken mi-is azt nézzük, azt szerettyük, ha erőltetlenek. De, ha *culinarisok*, nem kedvellyük még-is. Tűrjük-el egymást! Tudgya azt, édes tisztelt B. Uram, hogy az ízlés sok-féle.

Az enyimek sem minden ízre valók. Magamnak sem tetszenek mind. Név szerént, azokat nem akarnám más' kezébe juttatni, a' mellyeket *az Európai Hadakozásokról* írtam, 's Barátom Urammal *barátságébéli bizodalommal* sub rosa közlöttem vólt. Kérem, égesse vagy tépje-el. Én vagyok mélyly tisztelettel szünet nélkül

alázatos szolgája
Batsány

A' Museum alunni fog, a' míg az ügyemnek vége nem lessz. Talán nem is fogom többé folytathatni.

NB. Úgy tetszik, hogy van még valamely *kis* restantia a' tavalyi nyomtatványokért?

Ps. Betegeskedését sajnosan értettem, jobbúlásán ellenben szívemből örültem, 's vígasztalódtam.

A' krízist szívesen köszönöm. Szerettem vólna ítéletét hallani a' *Beszéllgetésről*-is különösebben, mind a' benne foglaltatott dolgokra 's gondolatokra, mind a' fordítottásnak minéműségére nézve. Én úgy tartom, hogy nagy szüksége van Nemzetünknek az ollyan darabokra. Szeretném, igen nagyon szeretném, ha kedves Baratom Uram-is küldene valamit affélét gyűjteményünkbe. Azonban egyebet-is kedvesen vennék. – Hát az Erdélyi Társaság' munkája mikor fog ki-jöni? – én óhajtvá várom; 's kétség kívül sok mások-is.

Nb. *Hol*, 's *in species* mitsoda periodusokban tettem én – még pedig gyakran – conjunctivust Indicativus helyett? – –

Újjólag ajánlom magamat – a' praenumeratioval együtt – 's vagyok ut ...

Nb. Nb. Szabó László ugyan-az, a' ki N Bányán Professor volt, most Budán van.

260. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Brüsszel, 1793. május 10.
[Utólagos publikáció]

Vettem 1 Juny
 Bruxell. 10. May. 793.

Kedves édes Bátyám Uram!

Kedves Bátyám uram ohajtott drága Kedves Levelit ddo. 25 Martii. M. Vásárhelyről vettem alázatos tisztelettel 30. Aprilis, a mint vészem észre az Levelek mind meg jönnek, a mint nem régibe 3 leveleit is kaptam Kedves Bátyám uramnak, tsak az Coburg ármádiájához kell dirigálni, mind meg jön, örömmell látom Kedves Bátyám uraméknak életeket, ámbár betegséginn Kedves Bátyám uramnak tünödöm, de mind azoknak el távoztatására, felette jó volna az Hálás kis Apothecát Bétsből meg szeretetni, mert az hires próbált orvosság, én Regensburgba magam is vettem, magamon nem próbáltam szükségem nem lévén rá, de másoknak in instanti használt, akiknek adtam.

Mi 7 napig Cantonirungba valánk, de la *May* az Francia nagy erővel ki jöven Walenciennél, hogy talán Condét szabadítsa, kevés Forpostyainkot bé verte, 6 orakor reggel lármát fuvának, lora ülénk, mint az Villanás ugy rukkoltunk rajta, 8 ora volt puncto a mikor az Viadalra érkezünk, s az egész ármadia is ki rukkola, dél után 2 oraig ugyan rajta voltunk, de bé is vertük szerentsésen, az mi Regimentünk 5 Agyut kapott munitiostol, mindenestől, közönségesen pedig 12 ágyut, kevés Rabokat, mert azt leszabdaltuk, az mi Regimentünkéből 18 ember el vezett, mindenestől még 150 ember az Corpusbol. Az Franciáé valoba nem tudom írni, de több 1000 embernél ott maradt, *Kievreintol* [!] 2 eröss orányira a mely platzot Valencien felé, nyertünk el foglaltuk, és Lagerba szállattunk, egész nap rettenetes Fergeteges tsunya idő volt, de lorol le nem szálltunk azért, hanem reggelig éhen szomjan helyünkbe állottunk, 20 ágyu is szollott egy roppanásra, akiknek neve melyikre volt irva meg kapta, az több hálá az Felséges Istennek meg maradt, én is azok között épségben, légyen áldott az Istennek neve érette. Az egész Francia Lager előttünk van, az mi Lagerunk az Bértzen, ugy hogy mindent láthatunk benne. Dél után itt nem Boldogulván Dampier Generális az jobb szárnyának Groff Clairfait Generálisnak fordult, sötét estig volt az ágyuzás és az apro puska, de ott is el veszette, ugy hogy Condét még jobban bé szoritotta Clairfet. *8dikbe* megint támadta Clairfait Dampierre, de szerentsétlenül, mert az bal lábát az ágyu el vitte és *9dikbe* meg holt az Jacobinusoknak az fő Generalissa, már ki van helyette, még nem tudom, elég az, hogy telyes reménység van, hogy Condét feladják, ha fel nem adják

ostrommal veszi el Coburg, el érkezett Hollandiából *3dikba*, a Nagy artilleria, Bétsből hasonlóképpen, Horvátok is sokan vannak és mindennap szaporodik az Sereg, ha Condét meg vehetjük az többivel könnyebb lesz bánni, de ez igen nagy erősség. Walencienne, Maubeuge Ristel, Lille Quesnoi, Cambrai, mind Bloquirozva vadnak, minden órán lesz több ujság, ha az Isten meg tart, fogom meg irni el multhatatlanul. En *2ta Brüsselbe* Comendiroztattam, az Regimentnek Munderert, *4ta* ide érkeztem ebbe az Nagy városba, mondhatom elég nagy, és szép város de akik látták Bétset sokkal elébb betsülik ennél. Nevezetes itt Királyi Hertzeg Palotája, az mellette lévő Platz [!] Royale és az Párk, ámbár az Franciák sok károkat tettek benne, de szenvedhető, az Lotharingiai Caroly Hertzegnek Rézből ki öntött Statuája, ezt az franciák le döjtötték, el akarták vinni Párisba, hogy pénzt verjenek belőle, de modjok nem lévén benne ott hadták, s már minden órán felállittatik, nevezetes az Rathaus, ennek még Romai épületnek kell lenni. Nevezetes, itt az Márvány Fabrika, ott láttam, hogy hasogatják az Márvánt, hogy pallérozzák, igen szép de nehéz mesterség, és nehéz tenyér, ennél jobb az szántás vetés. Az sok féle Mester emberek ezeknek, mind az utyukra van az ajtojok, de itt felette drága minden nem hibázok benne, ha mondom, hogy kétszeresen drágább itt az portéka mint nállunk, azt az portékát mondom melyet itt készítenek, sok portéka nem igen drága, mint az szalonna 14 xr fontja, de az füstös hus már 24 xr. Az Majorság mod nélkül drága 1 forint egy tyuk egy pár Csirke 1 for, az Vászón is hallatlan drága. A Kosztért fizetek magamért 30 xrt. étel elég van de kevés van jó benne, sert is adnak, s kenyeret is hozzá, az tselédimért 14 xrt egyért. Az emberek tsinosok, beszédesek, de semmi nyelvet Franciánál nem tudnak, az asszony nép szépen szótt, tsinoson de pompa nélkül való köntösbe, az Promenádét szeretik, ezrenként Sétálnak az Párkba mindennap. De emlékezetre méltó az Lack nevű Királyi Kert és Palota, itt is ámbár estek károk de mind türhető. Ott lakik Caroly Királyi Hertzeg, az igen alázatos fiatal Ur, fél orányira van Brüsseltől ez az Kert, de méltó az meg nézésre, a mi tsak az Pompára, Gustusra, Mulatságra ki gondolható, minden fel találtatik itt. Lengyel Országot el foglalták, el oszták, de az Császárunk, talán tsak Krakkot Silesia felé és Kamenitzet Chotylim felé kapta, ugy beszélnek, hogy az Francia háboru jól végződvn, Alsatzot, Lotharingiát, és az Francia Flandriát, kapná, S Alsatzért, Bavariat eltserélné, hogy Niderlandhoz közelebb vagy pedig jobb moddal lehessen. Itt nagy Te Deum vala az Királyi Hertzegnek Ferdinandnak születéséért, az egész Várost 3 éjtzaka ki világosították. Már itt vagy akarunk vagy nem meg kell lenni hogy Franciául tanuljunk, én olvasni jól tudok, tsudálkoznak akik halyák hogy beszélni nem tudok, az én sok bajom okozta azt hogy én azt meg nem tanultam, most bezzeg ugyan tökéletességre vihettem volna, a mit lehet ugyan tsak meg próbálok, még a mihez hozzá fogtam markomba nem igen szakadt, egy jó Grammatikam az Peuplieré van, Marával ketten nyuzzuk mikor lehet, mert egy Esquandronba vagyunk ketten, ő nékem meg parantsolta hogy Bátyám Uraméket mindenkor tiszteljem szavával, azért el sem mulatom, ő nékem legjobb barátom, ő is eleget szenvedett eddig, ámbár ő fiatal derék és pénzes ember, de most is tsak alig mulla el, hogy nem praetereálták, hanem sokat használt az Karatrai Generalis ellen bé adott panaszsza az Tiszteknek, az Privilégiumát az Tisztek avansiroztatása iránt el vesztet vagy 10 Ezer Forintot kellett az meg bántodott tiszteknek fizetni, jól van hadd tanuljon az többi is rajta, ennek az embernek, a ki tsak oberst. Lieutenant volt az Török háború

kezdetivel, ez az mi Regimentünk szerzette obersterségit Generalisságát, Keresztyit, Regimentjét s ahogy fel futta magát, az Derék éltes szollgált Tiszteket el hajtotta, praeterealtatta, de az Kegyes Iffju Király igazságoson ugyan rá szedte, most halyuk hogy ő is van, de ha Pokolbol jött is semmit se tesz az Katona nélkül, az nálunk az fő dolog ezeket illendőképpen tractálni tudni. Sok Generalisok tanultak ezenn, én is annak köszönöm Kapitánságomat egy felől, s másfelől pedig magam áthatatosságomnak, mert én meg mondtam, általyában kereken, hogy a hol az Publicatio ki jön, s az nevem benne nem lesz, egy nyomot se jövök tovább, hanem egyenesen Bétsbe megyek. Már hála az én Istenemnek megvan az többit ha az Isten modot ad és meg tart lesz időm keresni. Daniel Kedves Bátyám uramot kedves Házával és Benkőné kedvesseivel aláztatosonn tisztelem, az Nemes Danit is vagy Josit biz én nem tudom. Sajnálom hogy Mester ember lett, kellett volna egyébnek lennie. A Toskaniak Vurmsernél vadnak. Tordatfalvirol semmit azért nem tudhatok. Az Ur Istennek erőss oltalmában ajánlom kedves Bátyám uramot, és magamat atyafiságában s maradok mig élek

Kedves édes Bátyám Uramnak

alázatos szolgája
Aranka
Kapitány

**261. Aranka György – Bánffy Györgynek
Marosvásárhely, 1793. június 4.
[Korabeli kézirat]**

Fő Méltoságu Groff Gubernator Urunk,
Igen Kegyelmes Uram!

A' Magyar Nyelv Mívelésében tett csekélly Igyekezetemnek 'Sengéjét az Ország Gyűlése előtt ki akarván nyomtattatni; mivel az Iro a' harmadik Szakasszal el nem érkezhett: most a' két első Szakaszt bátorkodom Exldnak, mint ezen Nemes Hazai Igyekezet és Haza fő Igazgatojának és Kegyes Gyámolának bé nyujtani; melléje tévén a' Rajzolatotis. Könyörgök igen alázatosan Exldnak méltoztassék annak gyengeségét nem tekintvén, mint első 'Sengét Kegyesen fogadni, és oltalma, 's bölts Vezérlése alá venni. Ha Exld meg engedi, melléje tettem a' Fels. Igazgato Tanátshoz szollo Levelemetis, mellyben kérem hogy eresztesség Visgálásra. Tavaj a' Szemeimnek hat holnapig tartott nyavallyája, az idén pedig a' fejemmel valo hosszas reumatismusba valo nyomorgásom, a' Társoknak és kivált jo Ironak szük volta, meg késleltették igyekezetemet: de csak Exltoknak 's a' Hazának Kedvét talállya; a' többiről azt vélem botsánatot nyerek. Ha a' Vizek, az utnak nehézsége 's a' Msgs Praeses Ur Exlya megengedik, a' nyomtatás iránt valo alkalomra, személyyesennis szándékozom Kolosvárra megjelenni, és iránta Exld Kegyelmes Parancsolatját venni. Addigis igen alázatos Tisztelettel lévén

Exczellentiádnak

igen alázatos Szolgája
Aranka György mk

MVásárhely 4. Juny 1793.

262. Aranka György – A királyi főigazgató tanácsnak
Marosvásárhely, [1793. június 4.]
[Jancsó Elemér másolata]

Az Erdélyi Felső Királyi Fő Igazgató Tanácsnak
 Kegyelmes és Méltóságos Uraimnak Exljoknak
 Kolozsváratt

[A jelzeten jegyzet: praert 24. Junii 793. 5376 28 Junii Liber]

A Magyar Nyelv Mivelése sengéjének Első és Második Szakasszait bé nyujtom alázatosonn Exltoknak: meltoztassanak Exltok a Ngys. Könyv vizsgáló Székre eresztteni, hogy minél hamarébb adhassam sajto alá, ha megengedtetik. Ide zárom, a harmadik Szakasznak is, és így az egésznek rövid Rajzolatját. Méjj alázatos Tisztelettel lévén

A Felső K. Igazgató Tanácsnak

igen alázatos Szolgája
 Aranka György

263. Prónay Sándor – Aranka Györgynek
Almás, 1793. június 6.
[Korabeli kézirat]

Kedves Drága Méltóságos Uram 's Barátom!

Veszem kezembe pennamat, hogy a' Bétsi Utam által fébe szakadt leg-kedvesebb levezésemnek a' fonalat fel-keresvén, azt, vajha! elszakadatlanul fonjam. A' Bétsi utam négy hét helyett, négy hólnapig tartott, úgy hogy tsak most nem régiben tudtam haza jönni. Az után pedig meg gyülvén ide haza külömbféle bajjaim, mind azolta ki nem tudtam nyugodni ezeknek el-rendelésétől 's semi házi és vérség kötelességeinek véghez való vitelétül, mellynek leg-bizonyosabb jele az, hogy miolta visza visza jöttem, még tsak egy Könyvetskét se tudtam által olvasni. Azolta nem gyöztem a' Szüleimet 's egyébb rokonaimat vizitazni. – Johanna napja-is, a' mellyett házomnal vigan tartottak, de leg inkább testvér Hugomnak lakadalma vagy is inkább férjhez való menetele, egészen el-foglaltanak, úgy hogy tsak illy későn terhettem visza baratsagi kötelességemhez, most se pedig egészen nyugott elmével.

Leg első kérdése a lesz tudom a' Mlgs Urnak, hogy Bétsbe mit végeztem olly sok idő alatt, értem a' vallasbéli Deputatit. – Felelet, semmit, absolute semmit! – pedig a' hol G. Teleki Josef semmit se végez, ott Sz. Péter és Pál se végez. A küldésünknek a' tzelja volt 1. ama 24. Sept. 792. emanált igen fatalis Resolutiot ő Fsgék bemutattni. 2. köz Gravamenjeinket a' mellyek a tempore conditionem simae legis Religionaria, in obversum ejus intervenerunt, ő Fsgék substernalni. 3° a' Synodusaink Végzéseinek a' Confirmatioját ki nyerni. – Quod ad 1um emanalt ugyan egy uj Resolutio, a' melly amaz egészen el törli, sőt a publicatioja parantsoltattik ő Fsgé Declaratiojanak hogy amaz

első ö Fsgé hire tudta nélkül emanált légyen. Ezzel mi igen-is meg elégedtünk vólna, de a' F. Cancellaria, minthogy a' betsületét érdeketta, menyet földet mozdított, hogy ezt maskép forgassa, a' mint is ezt a' Resolutiot erőssen meg tsonkitotta 's ugy publicálta, hogy véle meg nem elégethettünk. De ezt se tulajdonithatjuk magunknak. mivel ez a' Resolutio nem a' mi Instantiánkra, hanem a' Vgyék Representatiojaira emanált; ugy hogy még várunk más Resolutiot a' mi Instantiánkra. Ezt mind eddig még Bétsbe vóltunk Majusnak elejéig, bé nem tudtuk várni, azólta halljuk hogy jött vólna Res, pedig Favorabilis, de a' kedves Cancellariánk nem publicálja, representálni akarván el-lene, 's ő Fsgék ki forgatni belőle: mely tzéjokat bizonyossan el-is érik. Igy tehat a' dolgunk, még eddig-is függöbe vagyon: a' Synodus dolgat pedig tsak ott létünk vége felé tudtuk mozdulásba hozni, de ebbe ött hat holnappal elébb nem varhatunk Resolutiot, minthogy most minden vallas dolga a' Cancellarian circual a' Refferendariou-sok között rendre. – Mind ebből tsak azt lehatt ki hozni, hogy a' Hofluft most ellenünk³⁵³ van, ambar a' király maga igen kegyes és jól gondolkozik. Ezt pedig két dolognak lehatt tulajdonítani, 1. Colloredonak, a' Cabinet Ministernek, a' ki egy igen bigott ember az influanssa pedig nagy. Josef Császár nem vétett nagyobbbat, minthogy ezt az embert ki nem esmerte. 2. a' Frantzia Revolutionak, a' mellyett Bétsbe a' Protestansoknak tulajdonítják, 's azt hiszik, hogy a' Protestanság közönségessen, következés képen a' MagyarOrszági is oda szí. De főkép a' Cancellaria eskütt ellenségünk, a' mellynek baratsagához és jozan Patriotismusához eddig biztunk: annak az oka pedig 1. hogy Pászthory ama nagy lelkü 's jó szívi Pászthory, a' ki az egész Cancellariat lelkesítette, onnan el távozott Fiumeba, helyébe pedig egy alacsony lelkü 's szívi Prokátor 's Papok szüleménye Lányi, jött, a' ki a' vallas dolgát refferálja 's Cancellariat lelkesíti, a' többi mind gyenge lévén (ki vévén ama derék kalvinista fratert Pogany Lajost), de azt a' sok el-öli, a' vallasnak 's Igassagnak Martyrja. 2. A' Cancellarius maga-is, a' finantzal derangirozva lévén, a' Papok halójába került. Nekünk most Bétsbe Magyar barátunk nints az egy GBalassan kívül, a' kit három esztendő előtt olly meltatlanul boszontottunk, az Isten aldja meg! – és félig meddig Izdentzy-is. – Be kár, hogy Ns Erdély Országnak, kívánsága szerint nintsen szerentséje elébb ditsért Cancellaria által kormányoztatni; be meg adta vólna az árat.

Az időmet egyébb aránt Bétsbe igen jól töltöttem, nem olly Bétsi, mintsem Erdélyi modon; tudniillik az ott lévő Magyar Protestans Atyafi Uri hazak circulussába, többi közt Mlgs Cons. Zejk Urnal-is, a' kit egy igen érdemes Uri embernek esmértem lenni. Emlegettük együtt gyakran a' Mlgs Urat-is. Dítsekedett levelezésével. Zejk Ur a' mint lattam, a' Mlgs Urnak, jó barátja, 's alkalmatossággal tudom el-nem fogja mulatni, szerentséjét elő mozdítani. – Meg esmérkedtem a' Directorialis Erdélyi Cons. Méhessy Urral-is; a ki-is derék 's erdélyi szíveséggel biro ember.

A' Deákság Lineajan keveset tettem Bétsbe vagy-is semmit. Legnagyobb nyereségemnek tartom, hogy Engel Ural meg-esmerkedtem. Ez egy derék, szép tudományu, tüzes, munkas iffju emberke, a' ki szegény Cornides nyomdokaiba erőssen hág, – 's hasznosabb lesz nalanal, mivel nem tsak olvas, hanem ír is. Ifjuságához már sokat irt, egy munkáját tudom elküldöttem a Mlgs Urnak, most ismét Praemiumot kapott Göt-

³⁵³ <szóll>

tingába, de itinere vel Expeditione Trajani in Daciam. – ezt még nem láttam. Gallianak egy szép bö Historiáját írta két tobusba. – Az Erdélyi Cancellaria egy kis tudos Tarsasag, – maga a fő, nagy tudos és Collector Ur, a Thecaja már Bétsbe van, a melly naprul napra szaporodik, azutan Fronius, Ke.³⁵⁴.ler, a ViceRegistrator, Engel, és Thuroczy, mind meg anyi Deakos ember. – Ezen esztendő kezdetével Bétsbe tamadt! Egy Deakos ujság, – *Österreichischer Merkur* – a melly minden Austriaba s Magyar Országba ki jövő könyveket recensealja. Jártattom magamnak és szeretem, az olta a mellyett, 4. fl 30 kr az ára esztendeig. Ennek-is egyik iroja ez az Engel, – nem külömben des *neuen Ungrischen Magazins*, a kinek fő szerzője, Senator Windisch Ur nem régiben meg holt; de azért nem gondolom, hogy félbe maradjon.

Hát az én kedves Baratom Magyar Journalja mit tsinal? régen készül es soha se lathatja a M. Publicum. Mar ujjabban igéri a MUr Pünköstig, az utolso baratsagos levelébe; – az ott ki nevezett Themai az első Darabbnak valósággal szépek, allig várom hogy lássam. Talam azutan nékem-is lesz valami Inspiratiom. Szeretném a Magyar Primitivumokat öszve szedni s azt más Europai s Asiai nyelvekel szaporítani, hogy látnok, menyi van benne Tót, Német, Deak, Török szó, hanyad része.

Még sokat kellene irnom, sajnallom hogy félbe kell szakasztonom, a feleségem sürgetti hogy pakolodjak utra készüljek. Officialis utazas, a Hugomat keserjük a jövendő Lak-helyére. A Hugom Radayné lett, a meg-hólt tudos Grofnak unokajához, mostani GRaday Gedeon Ur ö Ecja időssebb fiahoz, GRaday Pálhoz ment. Ez a tajéka elvesztette vele egy tsillagat; mert ditsekedis nélkül lévén mondva, nem utolso leany volt, mind testére, mind eszére való nézve.

Várva várni fogom az Ur szives levelét, addig-is bötsös baratsagaba ajánlott, maradok holtomig

a Méltóságos Urnak

engedelmes szolgája
Prónay Sándor

Almas 6^a Jun. 793³⁵⁵.

264. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Denain, 1793. június 22.
[Jancsó Elemér másolata]

Denain 22 Juny 793.

Mvásárhelyről 23 May dátált levelit Kedves Bátyám Uramnak 17. Juni nagy örömmel és tisztelettel vettem, látván abból minyájoknak kedves egészségeket. Már én még

³⁵⁴ [A lap hibája miatt olvashatatlan.]

³⁵⁵ [A levél alján Aranka kézírása:] 2 July irtam Fábíának. 1. Nekrológert 2. Biographien aus der Brittischen Geschichte 1. B. 3. Sulzer Theorie der Sch. Künste 1792. 2 Theil 4. Kurze Darstellung der wicht. Beg. Des 18. Jahr. 5. Seybold Historischs Handbuch auf alle Tage 6. Reise des Jungen Anacharsis Diester 7. Versuch über den Ursprung d. Mensch-Seele 7. Schauman Wissenschaftliche Naturrecht 9. Literatur d. neuester Lecture Dessan 10. Hamb Journal. 11. Österr. Mercur.

[...] ³⁵⁶ meg irtam volt, hogy Bátyám Uramnak minden Levelit kaptam, de azutann Brüsszelből is irtam azolta mind várván hogy valami nevezetes ujjsággal kedveskedhetem, de minthogy eddig nem történt tovább nem halasztom. Imé itt vagyunk 120 ezer emberből álló egyesült Katonák, u.m. Tsászár, Anglus, Hollandus, Hannoveranusbol álló, az pozitív ez: Condé és Valenciennes, már háta megett az Armádiának körül véve, ugyhogy némely Santzaink 150 lépésnyire tsak vadnak töle hogy ki ki szabaditsa nintsen, mert az francziának biz ide közelgetni, meg kell néki magát adni, mert még egy hét alatt tsak az halom kö fog benne lenni, tegnap az Asszonyok és Gyermekek oda akarták hadni, de vissza Tanátsoltattak már az 1^a Majusrol irtam, az ugy van, azután 5.7.8.11. de mindenek felett 23 Majusba meg zavartuk egy őket, hogy azonn Dominus az uralkodo [...] ³⁵⁷ meg pedig tsak az Huszárnak kezdje, mind az mi bizodalmunkba ejtette, mely szerint Valenciennes és Condé már hátunk megé estek, de ugy hogy ellenség hátunk megett egy tsepp sints, tsak az említett két várba, a melyek erőssen körül vadnak véve, mi mint leg első Forposztok állunk azon 1712^{bc} Villas Francia Gralis által hiresse tött Denainnál, ez egy kis falu, egy Apátza Klastrum van benne mely most innen előttünk van balra, Wanbigé erősség, szembe Bondhám, Cambrari, jobbra az hol az Burgusok vadnak az Adeni Apáturaság és [...] ³⁵⁸ a hol az Pruss [...] ³⁵⁹ quartelya van, az mi postaink, van Quenoinal, Szodoinal, Dusseinnál, Essanden és Aberon-Loringnál, ezek mind az mi birodalmunkba vadnak, tsak 1000 lépésnyire állunk az vidétek egymástól. Jobbra van Doudi és azután Lille, nagy erősség, az Custines tegnap hátra vonta magát 8 órányira, elég az hogy valahányszor öszve kapunk mindenkor meg rakjuk, hogy valaki el ne vesszen közüllünk nem lehet, de 3. 4. órányi földet mindenkor kapunk, ezek a sűrű erősségek tartoztatnak bennünket, egyéb semmi sem, mar bizonyos az hogy mi tölök nem sokat félünk, ha tsak 12 embert észre vesz, 30 v. 40 nem mer belé tsapni. Mint az lakzira ugy repülnek Katonaink rajtok és Kard miatt egy emberünk is el nem veszett, ellenbe az zöld süvegü Barcok már sokat ki oltottak a világbol hogy ha háboruba kell szollgálni ilyen Katonákkal az világbol is ki lehet menni. Dampierre Gralis ^{7diken} Májusnak végzette életét egy nagy hegyen való Santznál tsináltak néki az Francziák temető helyet, és egy Deszkából álló piramist itt már az mi népünk van, az Inscriptio ez: Soldat de la Liberté, François Republicain. il fut pour nous un bor Exemple de Valens. Se Vertu lui aspurent L'Immortalité. Il detesta les Traitens, il aime Sa Patrie. Az Denainnál lett ütközet emlékezetire van egy Márvány köből álló Piramis, ezen Inscriptioval: Regardez la Denain, [...] ³⁶⁰ Villas, Disputant la Tondre, de Caesars. Denain 22. Juli 712. az az Voltaire énekiből. Én semmi olyas ujjsággal nem kedveskedhetek, mi tsak azt tudjuk a mit látunk, nekünk semmi Correspondentiánk nintsen, tsak az Armádiánál mi történik azt se tudjuk, időnk sints rá, még tsak 24. óráig se lehetünk szabadok az szolgálatbol, tegnap bé rukkolánk az posztrol, ma már 12 orakor megint rajtunk az sor, de midőn ezen levelemet kezdettem belé kelle hadnom, mert lármát ütöttek azok az Martialis Hanoveranusok, pedig méltatlan és így 3 órát hijába fárad-

³⁵⁶ [Másoló által kihagyott szó.]

³⁵⁷ [Másoló által kihagyott szó.]

³⁵⁸ [Másoló által kihagyott szó.]

³⁵⁹ [Másoló által kihagyott szó.]

³⁶⁰ [Másoló által kihagyott szó.]

tunk, most érkezénk bé, egy [...] ³⁶¹ eszen, s ugy Levelemet a hogy lehet végzem, mert már kantárba az Lovam, koránt sem lehet ugy gondolni, hogy ez az nép külömb volna az miénknél, és nem tudom hogy lehetnének mi barbarusok hozzájuk képest, no a Clima talám jobbatska, mert igen egészséges az országnak ezenn része, itt beteg ember talám az Armádiánál sints 100 [...] ³⁶² vala, a mi regimentünkből tsak egy sints, pedig nagyon szükön aprityuk ám az Profontot az lévbe, egy pár [...] ³⁶³ 1 for 1 tt. Semmire valo 20 kr., az füstös hus 24 kr 1 tt sajt 20 kr, egy jó pohár bor 45 kr., az ser 7 kr és ros, hát hol olyan drágaság van és semmi tsemege hozzája nem tsuda ha nem betegszik az ember. Ez franciaországnak az éjszaki része, egész Junisba egy szép nap nem volt, tsunya szél és hideg, itt jól fel öltözve kell járnunk, külömbenn megfázunk. Az Industria mi lehet nem tudhatom, az Len látom szép, ilyet soha se láttam, de gyoltsot sem ilyent, [...] ³⁶⁴ felette drága, az Gyapjunak is Szépnek kell lenni, sok juhokat tartanak, [...] ³⁶⁵ az Gabonának nagy részit el rontottuk, az Lagerekkel telyességgel nem irhatok többet mert lora kell ülni. Daniel Bátyám Uramat egész hazával, Benkönét hasonloképpen tisztelem, s Esztert is köszöntöm. Az Joskának Regimentye Maintznál van, azért Tordátfalviról és az ötsiről semmit se tudakozodhatom. Az Ur Istennek oltalmába ajánlom Kedves Bátyám Uramékat, és magamat szives atyafiságokba maradvánn mig élek
Kedves Bátyám Uramnak

alázatos Szolgája
Aranka György[!] ³⁶⁶
Kapit.

Most az Cavalleriánál nem nevezetik az Kapit közül senki Captain Lieutantnak, németül mind Rittmeister és pajtások, Franciák pedig Captain tsak, de az Escadr. Comandatoknak odateszik Prussia, et Commendant de un Escadr. V. V.

265. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Denain, 1793. augusztus 6.
[Jancsó Elemér másolata]

Denaini Táborból 6 Augusti 793

Kedves edes Bátyám Uram!

Valenciennes 27 Julii meg adá magát, az Commisariusok Generalisság és az Tisztek revers mellett, az köz nép pedig az esküvés mellett hogy ebbe az háboruba az egyesült hatalmasságok ellen nem szolgálnak el bostáttattak, 1^a aug. jöttek ki belölle, és el kísértettek az Francia Földre, 350 Agyut, véghetetlen munitiot és hadi eszközöket

³⁶¹ [Másoló által kihagyott szó.]

³⁶² [Másoló által kihagyott szó.]

³⁶³ [Másoló által kihagyott szó.]

³⁶⁴ [Másoló által kihagyott szó.]

³⁶⁵ [Másoló által kihagyott szó.]

³⁶⁶ [Ceruzával mellé írva:] nem Ferenc?

hadtak benne, fegyveresen Mashiroztak ki belőlle, de az Városon kívül le rakták a Fegyvert, az Tisztek az magukét meg tartották. Ez az Gyönyörű város ugy öszve van rontva, hogy az Isten tudja hogy épül fel valaha, mert sokkal könnyebb ujjat építeni mint ezt meg ujitani. 7 Ezerenn volt az Garnison benne. 5 Ezerenn el veszték, és Városi nép mint egy 2 Ezer. Mogantiát is meg vették 23dikan, egyezés által, Olaszországba hogy van mi nem tudjuk, sok derék emberek találták magok koporsojokat Valenciennesnél, rá megy az száma 1500ra. Az Báro Vesselényi Farkas fia is ott maradt. Mi az éjszaka indulunk elébbre, de hová, nem tudjuk, hanem ha élek meg irom hol leszünk, de tovább Cambreynál nem mehetünk egyszerre az is nagy erősség, de még nagyobb Manberge és Donvari, azt tartom mind az hármat egyszerre körül vesszük, könnyü volna az Francziával bánni, ha az felette sok ágyuja nem volna, ha Valenciensbe 350 volt, tsak lehet gondolni, hogy mindenikbe van annyi, és olyan nagy erősségbe mint Lille még több. Custines az a hires Patriota Generalis sints már itt, talám eddig néki is végire járt az Convent. Mi felette roszul élünk, pénzünkért se kapunk semmit tsak az az hitván hus és az profont az bor igen drága, egy jó pohár bor 45 kr az ser rosz és még is drága, a viz jo az ser is felette jo, és ennek köszönhetyük hogy oly kevés betegek vadnak. Mara Paitásom tiszteli az urakat. Én is Mara Gergely Urat kivel ugyan esmeretes nem vagyok, de méltoztatott emlekezni rollam melyet alázatosan köszönök. Daniel Bátyám Uramat kedves házával alázatosan tisztelem, Benkönét hasonloképpen Esztert is szegint, bár valaha adna az Felséges Isten nékem időt Kedves Bátyám uramékat megölelni ehez pro hic et nunc kevés remenség van. O adnák az irgalmas egek, hogy már valaha lenne vége ennek a zürzavarnak, de ha az Ur Isten közbe nem áll, ez oly hirtelen nem lehet, ha minden festung mellett 8 hetet kell eltölteni, és az Jakobinus sereg jobb oldalára nem fordul sok idő kell még erre. tovább már nem nyujthatom mert pakolni kell azért Kedves Bátyám Uramat az Ur Istennek erőss oltalmába ajánlom, magammal együtt, és vagyok mig élek

Kedves édes Bátyám Uramnak

alázatos Szolgája
Aranka György[!]
Kapit.

266. Martin Hochmeister – Aranka Györgynek
Kolozsvár, 1793. augusztus 7.
[Jancsó Elemér másolata]

Clausenburg den 7ten August 1793.

HochEdelGebohrner Herr!

Für die Zahlung der hier erlegten 13 f danke ich recht verbindlichst und ersuche mir fernere Hochachtende Freundschaft zu schenken.

Die 8 Tage als ich hier war wolte ich dasz ungarische Manuskript sehen, aber oder war P. Cseréi oder der H Sekretair v. Cseréi nicht zu hausze, und da ich so eben nach Debresin fahre so unterblieb die fernere Verabredung mit obgedachten Herrn bis zu

meiner Rückkehr. – Doch muss ich denenselben an mich gestellte fragen was ein Bogen von 600 oder 800 St Auflage in dem Format der neuen Magyar Kurier koste? huldigst beantworten. Wenn die Auflage 500 ist so kann ich jedoch gegen bahre Bezahlung bey ablieferung des Werkes den Bogen 500mahl gedruckt für 10 und 800mahl gedruckt für 11 rf liefern, und wirklich höchst lieb wäre es mir wenn eine Gesellschaft dasz drüben berührte Werk druken liesz, den ich hab schon so viel ungarisches gedruckt, dasz ich eine Menge Papier verdruckt und sehr schöne Lettern abgenutzt hab, und der sehr schläfrige Verkauf der Bücher hat mich von vielen ferneren Unternehmen ganz abgeschreckt; ich werde in 14 Tagen wieder hier seyn wenn es E.W.W Geborn beliebig ist zu antworten, so wird deroselben werthes Schreiben mich hier antreffen. Uebrigens habe die Ehre mich Hochachtungsvoll zu nennen

EEDGGD

Martin Hochmeister

267. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Mons, 1793. október 1.
[Jancsó Elemér másolata]

Mons 1^a Octobris 793.

Kedves édes Bátyám Uram!

Régen ohajtott Levelit Kedves Bátyám Uramnak 29 7bris alázatos tisztelettel vettem, Daniel Bátyám uramnak és az Ángyomnak betegségeket igen sajnálom ohajtom hogy ezenn levelem mindkettőjüket kívánt egészségbe találja. Már én is véget vetek az Katonaságnak, én valoba meg mérkeztem az Francia Camanyolokkal, 13 Juliusba Retinédába egy gödörbe bé eskék az Lovam nagyon meg ütöttem magamat, de az Katonáim bátorságuk nagy segedelemre válék, körülöttem az Ellenségnek meg állottak, ugy puskáztak mellettem, mig az Lovamat szerentsére meg foghatám, s rá ülék, na akkor nyilvánosságos volt az Isteni segedelem, hogy el nem foghattak, vagy agyon nem löhettek, de mint mondám eszre se vettem magamat hirtelen mi bajom van, hát az ágyékom ugy meg dagadott, hogy alig tudtam lovamrol le szállani, én azt Számba se vettem, minden nap Lovaglottam, de egy holnap mulva meg érzém mi bajom van, 7. Septemberbe Cambrénál én vittem az Aron Gárdát, ejszaka 12 orakor ültünk Lora, más nap Estvig örökké nyargaloztunk, én az Ellenséget vissza vertem, egy Kard Szabást az bal karomon olyant kaptam hogy azt gondoltam hogy oda van az kezem, ámbár hirtelen ezt az költsönt ugy visszát adtam hogy annak több Borbélyra nem volt szüksége, egész nap szüntelen puskáztunk, nagy meleg volt, egy pohár vizért egy forintot is adtam volna, de nem kapott az ember, most az régi ütés ebbe az sok nyargalásba jobban ki adta magát, mert estve nézem hát az bélem balról egészen le szállott, az bal karomat is nézem hát tsak az poszto van ki vágva, de az egész kezem el dagadt és olyan volt mint az tudo [...] ³⁶⁷ azt tsak pálinkával meg gyogyittattam, azért látvánn hogy én már az Lovaglást

³⁶⁷ [Másoló által kihagyott szó.]

nem győzhetem, az fülemnek is bajával együtt. Pensióra bé adám magamat és már Supperorbírtiroztak is, már Szolgályon kinek tetzik én itt haltot tsinálok. Ugy is hijába Kotzkáztatya látom az ember magát, mert itt egyebet egy golyóbisnál nem várhat, már várom az Resolutiot, én 400 forinttal be érem, ennyit tsak fognak adni. Ennél az Armadiánál tsak meg lehetosenn megy az dolog, mert az Cavalleria felette jó, 10dik 7berbe ki jövének Camberból és Businból vagy 7000 Franciák, abból gyalogság egy se ment vissza, v 3000 ott maradt, 1500t el fogtunk, az sebesekkel egybe, de ezek többire mind meghalnak az nap Landreisnél és ki jöttek vagy 2000, ebből 800 az platzon maradt, 300t el fogtunk, 29 Wanbegből ki jöttek vagy 7000 ebből is sok ott veszett, 300 ma hoztak ide Monsba fogottakat, Ezek közül az 3 első akarták Genuát felszabadítani, de már akkor Genua magát meg adta volt, de ök nem tudták, most már Wanbögön van az sor, ez is igen erős Vár, tsak egy utonn lehet az Várba be menni, és az előtt van az francia Lager erőss Sántzakba v. 3000 emberből álló, de ezen holnapba véGINEK kell ennek is lenni. Nem épen olyan szerentsés vala az Dünkircheni Armádia Királyi Hertzeg Jark vezérlése alatt, itt az Anglusokat, Hannovereket Hollándusokat sokkal nagyobb erővel meg támadták az francziák, és egészen Iperig visszát nyomták, itt sok derék tiszték maradtak. F. N. L. Dalton is az miénk itt hala meg és Generalis Fábri halálos sebet kapott. az második Királyi Hertzegét Adolfot és az Hannoveriai Feld Marsallt Freytagot meg sebesítették s meg is fogták de [...] ³⁶⁸ hallhatatlan vitezéggel mind az kettőt visszát nyerte és az zavart helyre hozta, még az Angliai több seregek nem érkeztek volt, se Szárazon, se vizen, de már ott vadnak és reménségünk van hogy itt is az dolog jobb lábba áll. 29dikbe Wanbegnél egy öreg Escadronos Kapitányt agyon löttek az Blankensteinaktól. Tudom már az Lord Hordnak portussaival, hajjoival, váraival, mindenivel fel adta magát az 17 Lajos számára accordre de Marseille bé mentek az Patrioták és sokakat meg öltek, az spanyolok is nyomják derekasann, az Contrarevolutionisták is szaporodnak szüntelen, de a mellett még is az az hire, hogy 400 000 Ezer embert állítottak ujra, annál jobb, mennél több mert ha az mezön kaphatya az mi Cavalleriánk, abba ugyan kevés megy Parisba. Custinnek 28 augusti fejét vették, Joszágát Confiscálták, a mely fel milliora ment Esztendönként, ugy kell néki, mért nem tsinált ő is ugy mint Dumorie, most tsak 11 Gratio van az tömlöztbe, akik minden nap várják az Gillotint az többi is ugy jár idővel mind, mert az bizonyos hogy el kell nékiek vesztetni, gonosz pereket, az Agyuikba biznak mert az szerfelett sok van, de tsak mig az mezőre hozzák, az többé egy sem az övék, mert az Cavalleria, Sántz nem Sántz, ágyu nem ágyu, a biz egybe mint az Menkö rajta leszen, s oda van Sántza; ágyuja, maga, mindene, mig ezeket a Várakat meg veheti az ember, idő kell rá, még van itt előttünk Wanbege, Bonsodin, Cambré, Avin, Landreis, Due, Lill és Dünkirchen s Aries, ezen kívül 3 igen erőss u.m. az első, Lille és Dünkirchen. az többi nem sok akadályt tesz. 10dik Juliustól fogva, többet 30 Ezer embernél el veszettek, ugy halyuk hogy Strasburg felé is jól megy az dolog, [...] ³⁶⁹ elégették az francziák, ez az Rajna partjain van. Alasticába is és Lotaringiába jól van, Permisánnál 17 7bris Hertzeg Braunschweig 3000 le vágatott annyit el fogatott. Olaszországba már az Nizzai Groffságot ki üritették, Lion még magát

³⁶⁸ [Másoló által kihagyott szó vagy szavak.]

³⁶⁹ [Másoló által kihagyott szó.]

az Patriotáknak fel nem adta. Az békességnek semmi hire. A mely Levelemet Egebe teték az Postára azért esett, hogy az én [...] ³⁷⁰ elfogott Francia Commissariusok convojrozása volt Comandirozva és ök Postán mentek, hát azért az utba tette osztán Postára, de pedig hogy meg ment. Már én mihelyt jön az Resolutiom azonnal meg indulok az magam szekerinn Szándékozom menni, talám 5 holnap alatt el érek ha Isten éltet Erdélybe, Bétsnek megyek, de elébb Hollandiába megyek, s azutan ugy indulok utnak, én [...] ³⁷¹ Amsterdamba 5 nap alatt el megyek vagy 1 hétig ott mulatok, de onnat Lejdába, s ugy vissza Brüsszelbe, s avval Isten hírvél utnak. Luxemburnak, Frankfurtnak, Regenspurgnak, Passaunak, Betsnek etc. etc. még utazásombol fogom tudositani Kedves Bátyám Uramékat, most mindnyájokat tisztelem és magamat szives Atyafiságokba ajánlom s maradok Kedves Bátyám Uramnak alázatos szolgálja

Aranka György[!] Kapit.

268. Aranka György – Teleki Imrének
Marosvásárhely, 1793. október 6.
[Korabeli kézirat]

MVásárhelly 6 Oct. 1793.

Méltóságos Kegyes Groff Ur!

A' repülő hir tudom meg vitte Nagysádnak az ujjságokat; de nem állhatom hogy énis ne közöllyem. Gr. Bethlen Sándor Ur meg hala. 2dik estvéli 11 orakor a' mint mondják a' Gr Toldalaginé szállásán, az Árnyék széken, az irgalmatlan Gutta ugy el vivé, hogy máig sem tudja talám, hogy élé vagy megholt. A' Grofnéja, a' ki Gr. Toldalagi Lászlóné miatt Házát kerülte, most minden Igasságainak birodalmába vagyon. Gr. Toldalagi Lászlóné pedig a' ki Gr. Toldalagi Lászlót Gr. Bethlen Sándor Urért oda hagyta volt, és mind innen, mind Koronkából mindenit el hordatta, még virágaitis ki ásatta volt; most sem künn nintsen, sem benn tiszta Comedia. A' Szegény Gr. Toldalagi László pedig jakabolt ember.

Gr. Toldalagi Istvánis 3dik indult volt Idára, a' szekere feldölt, 's a' nyaka formáliter ki törött, tegnap délbe hala meg. A' Grofnéja, kitől külön volt, járt benn tegnap előtt, de még feléje sem ment.

Gr. Bethlen Sándorné azon szempillanatra vette az Ura válasszát 's a' B. Bánfi Farkas Urét. A' Néhai Ur igen szépen ír, mindenit ki igéri; 's az írja hogy lakására 's élelmére, valassa a' mellyik Jozságát tetszik; B. Bánfi azt írja hogy a' szegény Grof meg holt; és elébb a' N Grof Levelét nyitotta volt fel. Azért igen nagy szomorúságba indult mindjárt a' Fiaival Kolosvárra. A' lábom meg rosszul van, én pedig vagyok, jo és szerencsés szüretet kívánván

Nagysádnak

alázatos Szolg.
Aranka mp.

³⁷⁰ [Másoló által kihagyott szó.]

³⁷¹ [Másoló által kihagyott szó.]

[Címzés a borítékon:]

MVásárhely

Á Monsieur

Monsieur le Comte de S.E.R. Emerique Teleki de Szék Chambellan de Sa Majesté

I. et R. Apost.

Pr. Bistritz

Déés

A Nagy Bánya

269. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek
Alsóregmec, 1793. október 8.
[Utólagos publikáció]

Regmecz 8-a 8br. 1793.

Bécsben lévén 1786-ban, Barátim egy Luzzato nevezetű igen gazdag és igen tanult Zsidóhoz vezettek. Asztalán akkor is nyitva volt Voltaire; ’s szállása az első Stockon volt a’ Graben és Stockameisen közt az útszára; falai atlással bévonva, deszkája viaszozott. – Egykor, nem tudom már hol, özvekadék ezzel az emberséges emberrel. Waren Sie gestern im Theater? – Ja; felelek; es war ein mittelmässiges Stück, sehr mittelmässig gegeben. – *Luzzato*. Wie das? – *Én*. Alle Acteurs haben ihre Rollen schlecht gespielt. Ich versichere Sie, so einen Falken, wie der Kammerdiener war, finden Sie auf jedem Theater in Ungarn. – Luzzato elrémülve. Ich bitte Sie sehr, erzählen Sie das nicht weiter, Sie könnten ausgelacht werden. Der Kammerdiener, von dem Sie sprechen, war ja Brockmann. – Ezt hallván, csak nem elnyelt a’ föld szégyenletembenn. A’ szegény Zsidó úgy nézett, mint egy szánakozást érdemlő etourdit, vagy egy mindent, valami Magyar Országban van, szépnek kiáltó Magyar Gaszkont. – A’ legközelebbi játszásra *Klavigó* vala kihirdetve. Bé megyek, hát Brockmann Uram elő áll, ’s játsza a’ Beaumarchais rollját. Nézem, hát rossz. No, gondolám magamban, ditsérheti Bécs miattam Brockmann Uramat, a’ mint akarja, én előttem ő keme mindég egy nyomorult tuskó lessz; hiszen ímé sem lépése, sem ülése, sem szava, sem semmi aktziója nincs ennek! Ezt, mondám, bizonyosan az tévé híressé, hogy Friedrich egyszer, Hamletet játzsása alatt, annyira megkedvelte, hogy ezért rézre metszette a’ képét. Így ítéltém én Brockmann felől, ’s feltettem magamban, hogy Bécsben ugyan nem szólok ellene, de Magyarországon kimondom bátran, hogy Brockmann Uram egy felette rossz Aktor.

Hát egyszer előkerül a’ scena Beaumarchais és Klavigó között, midőn nála fölöstökömöl, – elő az, midőn a’ levél kiesik a’ kezéből Marie mellett, elő az, midőn kardot ránt a’ temetés alatt.

Elsüljedtem szégyenletemben, hogy Brockmann ellen valaha szólottam. A’ többek közt igen csudáltam azt a’ ravaszágát, hogy haját a’ homloka felett igen dagályosan verette fel, ’s teli rakatta a’ hajpornak a’ lángjával, hogy majd midőn belé jön a’ tűzbe, ’s mérgébe tenyerével a’ homlokához csap, az oda rakott hajpor egyszerre depluáljon a’

dupejából. – Meglett a' mit óhajtott, 's kéntelen vagyok mondani, hogy Langét és Klingmannt Hamletben kivéven, egy Brockmannál többet soha sem láttam. Találd barátom! mit akarok ezzel? – Lesszingért állok rajtad barátságos bosszút. Te Lesszinget kissebíted a' meséi miatt, holott én azokat a' magok isteni simplicitások miatt, az új íróknak munkái közt legméltóbbnak tartom arra, hogy a' Régiek Klasszikus írásai közzé számláltassák. Ezt irod felőle.

A' mesék írásában nem mindenkor vólt szerencsés. Nagyobb és szebb elme vólt, mint olyan egygyűű dologban, a' millyen egy Mese, egy két cifrább fordítást tenni elkerülhetette volna – mint a' Mese természete engedi.

Kérlek, végy időt ennek bővebb magyarázására. – Én Herdernek Paramythionjaiba olly formán vagyok szerelmes, mint a' szerető a' maga lyánkájába, mellynek jelét minden tapasztalhatja religiosa fordításomonn: de még sem merném azt mondani, hogy Lesszing sokkal nem szebb Herdernél.

Ha Nevednek 's barátságunknak tett Monumentumomat gyönyörködve nézhetéd, annak igen örülnék. Sokan sokat nem szeretnek benne. Illyen ez a' szó *Istenné*, pro *Isten-asszony*. Én tudom, hogy a' Barátnét sem szeretik mindenek, mert az nem *Asszonybarátot*, hanem *Barátom feleségét* tenné inkább: de minekutánna azt látom, hogy a' Barátné a' mi értelmünkben már csaknem közönséges, óhajtottam, hogy az Istenasszony megcsónkítása kezdődjék munkába vevődni.

Herder 8 árkus ugyan: de egy árkust újra kellett nyomtatni a' Correcturák miatt. Ez a' 9 árkus in 12-o lévén, annyi mintha 13 fél árkus vólna in 8-o. Árkusának ára 12 f. 30 x. A' Kuprum 50, széljelküldés, és minden árkusnak Regmeczre való küldése, még pedig két ízben, az az, pro correctura tam prima, quam secunda; a' manuscriptumnak postán lett felküldésével 200 frtnál többre mégyen. 300 exemplár nyomtatott. 71 már ingyen ajándékoztatott-el. Elképzelheted, ha ára úgy van é általam kikalkulálva, hogy rajta nyerekedjek. Jobb kapálni, mint írni 's nyomtatatni, ha nyereséget keresünk. Azonban, hogy a' Herder elibe való réztábla még sincs kezednél, azt meg nem foghatom. Talám elfelejtetted, és így nem lesz szükségtelen mondanom, hogy Herder elibe az a' réztábla jön, mellynek alá ez a' szó van írva: A' GERLICÉK. – Liedemann Kalmár ezt bizonyosan utánna küldötte a' Herdereknak. íj eránta Mauksnak.

Semjénben találtam még most is az Augustusban ott hagyott 100 Hamletet és 1 Bácsmegyeit. Kövér Erdélyországi Perceptor, kinek bátyja Semjénben lakik, fogja beszállítani Kolozsvárra. Ez elajándékozni való.

Szerencsétlenségeden a' nyarharapás miatt baráti módon veszek részt. Régen törtévéen már, óhajtom, hogy begyógyult légyen 's veszedelmen kívül légy. Utazásod törtóriájának igen örülök, csak arra az egyre kérlek, hogy minekelötte leírásához fogsz, ismerkedj-meg Göttingei Professor Meiners Urnak Briefe über die Schweiz. IV. Theile. Berlin 1788. nevű munkájával. Ez egy igen szép példány minden Utazást írónak.

Benkő József Urnak rólam emlékezését örvendő olvastam leveledből. Ő az, a' kit Erdélyt illető Munkái miatt, 's Patriotizmusára nézve is, talám legelsőben tiszteltem az Erdélyiek között. Másként most jut eszembe, hogy a' Gróf Teleky Ádám Czidje volt az, a' mi gyermekkoromban édesen síkatott.

Én tegnap jöttem-meg Biharból. Gyűlésünk volt 30-a 7br. Ott is előhozódott a' proeli libertas. Senki sem kívánta annak öszveszorítását az egy Gróf Sauerer kívül, a' ki

Pap. (Nagy Váradi Prépost.) Mindenek pro libertate proeli vóltak. A' dolog igen csendesen folyt, nem úgy mint Abaujban. Sauer igen ravaszúl bánt. Azt akarta volna, hogy restringáltassék, és még is azon kezdte, hogy jól cselekszi a' Vármegye, hogy a' proelum szabadsága mellett fog, mert haszontalan ez olly nagy kincs etc. etc. de mindazonáltal. Itt következett osztán a' nagy DE MINDAZONÁLTAL. Nem boldogúlt. Én feleltem neki, hogy az igaz, hogy *rossz* következhetik, de az is igaz, hogy az a' kevés rossz, a' mit a' proelum szabadsága húz maga után, azt a' sok rosszat és nagy rosszat, a' mit a' proelum tilalma szül, véghetetlenül felülmúlja, 's osztán azért, hogy valami rosszat szülnet, nem következik, hogy el kell tiltani. Bessenyei György (a' ki a' Hunyadit, Agist, etc. írta, 's most Biharban lakik) ezzel kele-fel: T. N. Vármegye, tiltsuk el a' szőlőművelést, mert részegség és gyilkosság következhetik belőle, 's a' lányokat zárjuk külön a' férfiaktól, mert paráználkodás történhetik. – Nagy nevetkezés lőn egyszerre. Determinatur, ut rescribatur.

Másnap az Öcsém, a' ki ott fő Nótárius, olvassa a' Repraesentatiót. Sauer megint nyughatatlankodott. Sok haszontalan, sőt veszedelmes vitatása után azt mondta, hogy ha a' nyomtatásnak in se considerando nem kell is határ közzé szorítatni, az mindazáltal igaz marad, hogy Magyar Országban annak szabad folyamatot engedni nem lehet, mert gens nostra natura sua bellicosa nunc primum incipit ingredi regnum scientiarum, et ibi multa deprehendit talia, quae tantum ab iis cernenda sunt, qui longo annorum usu sunt ad verum harum intuitionem roborati. O des Pfaffen! Erre a' praeses Vice Ispán azt felelte, hogy azon felül, hogy olly igazságokat nem ismér, a' mellyeket áltana tudni, a' mi Nemzetünk Constitutiójának egyik karaktere a' Publicitas, és a' Gróf Sauer szavából az következne, hogy a' Diaetán sem szabad mindent mondani. Aj Domine Spectabilis, monda ez, hoc est aliud, ibi enim sunt viri exquisitissimi pleni eruditione. – nem végezhettem-el a' szavát, midőn én, félvén, hogy mérgemben megpukkanok, igen szerencsésen tettetett szelídséggel azt feleltem: hogy nem merném mondani, hogy azok, a' kik a' Diaetán ejtődött Propositiókat hallják, ha a' Propositio veszedelmes, általa nem skandalizáltatnak, mert azok a' fiatal Mágánások, a' kikkel teli az első Palota, nem épen mind eruditus Urak. – A' mint én ezt kimondtam, az Öcsém az orrához kapott, Sauer pedig ollyat hökkent rajta, hogy még én is megszántam.

Édes Barátom, nyomtatódik e a' te Periodikus írásod? Tudósíts, kérlek, ezekről. Éljen szerencsésen!

270. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek

Mons, 1793. október 24.

[Korabeli kézirat]

Mons 24. 8bris 793.

Kedves édes Bátyám Ur!

Tsak igen futtába ihol accludalom az francia Királynénak fátumát nyomtatásba, a mely parisból érkezett. Már én a 16 8bris szabad ember és 400 forintal pensionatus Kapitány vagyok, sietek Kedves Bátyám Uraméknak meg ölelésire, Bétsnek megyek, de

a mint fel vetegtettem elébb mint pro ultima Martii Erdélybe nem érkeztem. Maubognek az meg szállástol valo fel szabadittására 180 ezer francia jött, egy Jurdán nevu ez előtt Hochénak Comandoja alatt, a ki az national Conventnél magát revensálta volt, hogy Coburgot meg veri, hogy ha nem, hát az fejivel adozzék, mint már ő számtalanoknak vette fejit, és az Királynak-is el vesztette az Infanus ember, tehát az reverse mellett el is vágták az gaz embernek az fejit, látni hogy emberséges ember már nints Francia országban, hanem az mondják Lyont meg vették az Sans Culottak, és kegyetlenséget olyat vittek végbe kinek mássa az historiákban nem láztik, de az Vistenburgi Lineat meg vette Braunschweig és Würmser, már talám az Lauterburgi is meg van eddig, azután Strasburgnak jön Würmser, hogy lesz az Isten tudja de mi kik látyuk az o Katonáikat jó reménséggel vagyunk, hogy francia ország minden órán oda lesz, adja az felséges Isten, már az Királyné megholt, talám az Gyermekeknek is hasonló sorsa lesz, azután nints mi fenn tartsa az Europai potentiakat Frantia ország felöl disponálni. Mara egészséges még, tiszteli Kedves Bátyám Uramékat, én magam is néki ezer szerentséket kívánok. Az Endrödi nevű R. Patert láttam, kértem ötet hogy ezutan is correspondentiáját K Bátyám Urammal folytassa. Daniel Bátyám Uramot egész házával, Mariskat hasonlóképpen tisztetem, és vagyok mig élek

Kedves Bátyám Uramnak

alázatos szolgája
Aranka

Az Utbol irok, de Bátyám Uram nékem Bétsen innét hijába ir mert meg nem kaphatom.

271. Aranka György – Teleki Imrének
Marosvásárhely, 1793. november 1.
[Korabeli kézirat]

MVásárhelly 1 Nov 1793

Méltóságos Kegyes Groff Ur!

Várallyáról irott Levelét Nagysádnak nagy örömmel tisztetem. Igen örvendem hogy semmi ujjságok nintsen Nagyságtoknak! De nállunkis meg kezdettek immár szünni. Toldalagi László nagy flegmával biro Philosophus. Meggyözetett rolla hogy a' Grofnéja ártatlan, és békével vagyon vélle. Toldalagi Istvánnéhoz pedig nem olyan Kegyes; Koronkába menván a' napokba a' Grofné Leányostol, ki vezettette az udvarbol. A' Grofnéjának ugy értem nem maradt volt semmije a' Gr. Bethlen Sándor Házánál, hanem Gr. Toldalagi Lászlónak maradt volt egynéhány kanczája 's csikoja; senki nem tudta hány? oda küldvén a' minap Gr. Bethlen Sándorné Ötöt ki adott, ezek tiz felöl gondolkodtak. Azt hallom Gr. Vas Samuelis el küldett volt a' Radnoti Lovász mesterhez, hogy azt a' 4 Csikot melyet Száz Arannyon vett volt Gr. Bethlen Sándor Urto fogassa ki 's küldje el: de a' mint mondják sem a' lovász Mester sem más nem tud semmit az egész vásárban. Ezekkel a' lovakkal Gr. Was a' Püspök Fngjának ados.

Nekem ahoz képest elég bort ada az Isten. A' szölötském megemberlé magát, mind öszve 60 veder bort ada; alig várom hogy meg forjon; már azt az eger mászta obort nem ihatom. A' lábam még mind sebes; a' fenét ugyan ki vetém belölle, de a' seb még nem gyógyult meg. Rosszulis valék; szerentsémre! mert külömben meg betegszem vala. Régen hogy csak imigy amugy voltam.³⁷² Ma két hete estve ki lele az hideg kegyetlenül 's Hétfön estvig ki nem álla belöllem; addig mind lele mig egészen meg gyógyita, minden más orvosság nélkül. Nézem akkor, hát az ajakam sebzik, hát fejem, kezem, lábam, derekam, egyikét sem érzem, mind jól van; 's hát meggyógyultam. Azután egészségem, álmom, ételkivánásom mind jó. Kivánom hogy nagysádnakis szolgállyan egészségire a' nyavalya 's a' cura. Bort nem iszom. Groff Toldalagi László Ur nállam vala; ditséri a' Nagysád Gazdaságát erőssen, és ditsekedik joságával. A' Msgs Deputatio igen jól gondolkodott a' mint látom. Mert mind Cserei Itélő Mester, mind Szent Páli Elek Ur a' K. Guberniumrol Parantsolatot kaptak; hogy mennyenek Váradra ad 20. Nov. a' Deputatioba. Azt tartom hogy ha ki mennek, jó segittséget kapnak az eddig való böltés Deputatusok. Meg mondtam hogy Jakobinusok vagynak a' Bécsi Ministeriumban: Kobenzelt, Spielmant és Mánfrédinit el fogták. Elég későn! Ez a' franczia háboru tiszta tépelődés mint a' gyermekeké, vagy inkább vérengzés, mint a' regulátlan Népeké; nem rendes Hadakozás. Az Isten adná végit! A' Szegény Ötsém el fogta végezni; Sebet és Brukot kapván, haza fog jöni. A' Grofné Ö Nga kezeit csokolom aláztatson, és igen nagy Tisztelettel vagyok

Nagysádnak

alázatos Szolg.
Aranka György mp.

Borosnyaival még nem találkozhattam, de nem legjobban van; Nacsádnak pedig nagy Tisztelője.

272. Aranka György – Teleki Imrénék
Marosvásárhely, 1793. november 26.
[Korabeli kézirat]

MVásárhely 26dik Nov. 1793

Méltóságos Kegyes Groff Ur!

19dik irott Uri Levelét Nagysádnak tegnap volt szerentsém tisztelni. Szegény Hánka állapottjáról, nem járhatván ki házamból, nemis tudtam úgy eddig mint most. A' Doctoromat meg kérdezém rolla 's ajánlám. Igen igen rosszul biztat. A' Borbély rossz volt mellette, a' csontyába belé esett a' Caries; most igyekeznek valamit próbálni velle, de kicsiny reménséggel. A' volna hátra hogy a' könyökin fejül el vágják, de kérdés azis nem későé, a' nyavallya a' véribeis belé vévén magát. Meg esett a' szívem azonn a' szegény Legényen!

³⁷² <Holnap>

Igen örvendem Nagysádnak jo takarodását 's jo szüretit; nemis gyözik a' ki járt Urak a' Nagysád jo Gazdaságát dicsérni; mind Gr. Toldalagi, mind különösön Gr. Teleki Mihály; nem bánám ha a' Hosszufalvi Csür közelébb volna, mert vagy 3-4 köből buzára szükségem volna magam számára. A' Nagysád Barátait mind köszöntöm, mihellyt a' házból ki mehetek 's láthatom: de ugy tetszik nemhogy jobb Barátya egy sintsen Nagysádnak mint Groff Teleki Mihály. Azt mondom hogy küldje Nagysád az Urfiakat Enyedre, az ő Urfiás ott van, 's bizza reájais mikor ott fordul meg; mert nem vallyá kárát Nagysád. A' Gondbais, ha bátorkodnám Nagysádat kérni, azon kérném hogy hagyjon le. Már a' sok Jozság megvan; már pénzt, pénzt kell csinálni 's nyugodni; és minek előtte az ember meg hal; egy keveset élni. Nintsen semmi ujjságunk, de a' borunk jo; olyan jo hogy sok embert elviszen a' temetőbe; mert ilyen ujjan ugyan kimélletlenül kezdették ezek a' szegény emberek innya. Tavasszal lessz tölle oldalfájás. Ha lehetne repülnék Nagysádhoz: de bajos repülni, mikor az ember a' Házból se léphetik ki. A' Mlsgs Grofné Ö Nga kezeit alázatosan csokolom és nagy Tisztelettel vagyok

Nagysádnak

alázatos Szolgája
Aranka György mp.

273. Aranka György – Teleki Imrének
Marosvásárhely, 1793. december 17.
[Korabeli kézirat]

MVásárhelly 17 Xbr 1793

Méltóságos Groff Ur,
Igen Kegyes jo Msgs Uram!

Groff Lázár Antalné eresztvén Levelét Nagysádhoz, kért hogy irjak énis. Eppen szándékom volt Nagysádnak udvarolni; azért örömet meg halgattam kérésit. Nagy ujjságunk vagyon kettő. Egyik hogy a' fő Tisztek, Városi Birák, sőt a' Tabulae Praeses Ur Exljais 20dik Decemberre mennyenek bé Kolosvárra; a' másik hogy az ujj Esztendei Fársángi Perioduson Productionalt Forum leszen Kolosvárt. A' Fő Tiszt és Biro innen éppen ma indultanak, de a Praeses Ur Exlja nem hiszem hogy elmennyen, mivel az egészsége gyenge; mihellyt vette a' paracsolatot [!] hogy Kolosvárra kell menni, ki lelte a' hideg. Azt tartom hogy most meg fogják kísértetni az Országot a' Hadi Segittségért mind penzben mind Katonában. Nagysád nem fog bé menni a' Productionale Forumra; és azt tartom én sem. Mert ugy vagyok mint a' Budai Lator; non habemus pecunias Augustissime Imperator. A' Kolosvári jól lakásokat, és Bálokat másokra bizom. Még a' házból nem meheték ki, nem látogathatám meg a' szegény Hánkát; mihellyt ki megyek leg első gondom és látogatásom ő leszen. Borosnyaival együtt voltunk a' napokba, ebédre hívtam volt a' Doctor urammal együtt, csak Nagysád héjjával voltunk; ittunk a' Nacsád egészségiért, uri Házáért, és hogy Nagysád örömit megérhesse. If. Gr. Teleki Samuel itt vala, Kolosváran egybe fogna gyülni és osztozni. Adjon Isten Nagysádnak boldog Idvességes Karácsoni Innepeket, és virrassza örömmel egészséggel az Ujj esz-

tendöre 's többekreis, még Kedves Uri Házának állapottyát a' mint kezdette jo lábra álıthattya.

En igen alázatos Tisztelettel maradok
Nagysádnak

alázatos szolg.
Aranka György mk.

274. Martin Hochmeister – Aranka Györgynek
Kolozsvár, 1794. január 1.
[Jancsó Elemér másolata]

Clausenburg den 1ten Jänner 1794

Hoch Wohl EdelGebohrner
Hochzubeehrender Herr!

Angebogen gebe mir die Ehre E.H.W.G. die Copie der Zeitungsberechnung die mir von Seite des Löbl. Oberst-Haupt-Post-Amts aus Wien eingegangen ist in wie weit solche E.H.W.G. betrifft zuzusenden. Hienebst einen Vergnügten Eingang des Neuen Jahrs anhaltende Gesundheit und Zufriedenheit, ergebenst zu wünschen; zugleich auch zu bitten mir wie bis hero die Hochachtendste Freundschaft zu schenken. Ist es E.W.G. gefällig theils neue Zeitungs-Bestellung theils Richtigkeit der alten Einzuleiten oder aber mich zu andererweiten Diensten gebrauchen zu können, so ersuche die geneigte Antwort nach Hermannstadt wo ich bis zum 14t dieses verweile zu ertheilen. Womit in gebührendester Hochachtung die Ehre habe mich zu zeichnen

Euer hoch Wohlgebohren

Ergebenster Diener
Martin Hochmeister

Copie
P.P.

Die im Jahr 1793. unter adresse a Monsieur Georg de Aranka nach M Vásárhely gesannten Zeitungen betragen:

1. Hamburger Journal jährl	10f
1. Jenauer Litteratur Zeit. d ^{to}	14 f
1. Staatsrelazion halbjährl.	10 f
1. Pester: Merkur d ^{to}	2.30
	36.30

Gn. P.P.O. Haupt-Postamtszeitungs-Expedition
Wien d 22ten Xzember 1793

Titl: Tabula Assessor v Aranka in MVásárhely

275. Aranka György – Teleki Imrének
Kolozsvár, 1794. január 29.
[Korabeli kézirat]

Kolozsvár B.A.H. 29dikén 1794

Méltóságos Kegyes Groff Ur!

Ma olvastaték fel a' K. Rescriptum hogy Msgs Cserei János Ur Kamarai Tanácsosságra 's Directorságra emeltetvén, helyette a' Rendei Itélő Mestert válasszanak; a' melly a' jövő Héten fog megadni. Ma álitaték meg azis, hogy az Ö Felségétől kért 2320 ujj Katonák adassanak meg, de köntös ne adatassék. Nehezen menének réa a' Rendei, sőt a' Ns Vármegyék követői most se szollottanak hozzá, csak halgattanak: mivel azt jelentették hogy Instructiojokban meg vagynak kötve, hogy semmi ujj terihez, vagy olyan ujj Propositiohoz, melly a' többi után jönne, Vármegyéjek tudositása nélkül ne szolhasanak. Azomban a' több Rendei erre nem hajtának, hanem náluk nélküli végzést tevének, egyezett akarattal. Csak irok Nagysádnak 's válasszát nem veszem. Mostis ajánlom magamat Gráciájában és vagyok alázatos Tisztelettel

Nagysádnak

Alázatos Szolgája
 Aranka György mk.

276. Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság (Aranka György) – Teleki Imrének
Marosvásárhely, 1794. március 28.

[A Jelentő levél]

277. Kotsis Sámuel – Aranka Györgynek
Sepsiszentgyörgy, 1794. április 3.
[Jancsó Elemér másolata]

Sepsiszentgyörgy 3 Apr. 1794.

Méltóságos Ur
 Méltóságos Gratiósus Uram!

A Méltóságos Ur hozzám meltoztatott poronsolatjára, holmi regisekre valo vigyazásban szorgalmatos vigyázást noha tartani kívántám; mégis olly szerentsém eddig nem lehetet, hogy mármost valami ollyas nevezetessel udvarolhatnék. Hanem –

Ez előtt hét esztendőkkal akadt kezemben egy régi darab irás, amellyet ujra le iratván most a Mlgs Urnak ki küldeni batorkodtam. Ez a Venus Planeta esztendejére készült egy Calendarium, amint nyomozhattam azon régi irásbul 1600nak a közepén készült, és attol fogva sok esztendőkön által observáltatom, s hogy az idő folyását s változásait talalta alkalmason arra az régi irásra néhol fel jegyeztetve talalta én magam is

az 1787dik esztendőben observáltam, s valóságosan hogy jól találta úgy találtam ettől indítván az utántolfogva (noha sok bajaim és utaim miatt igen feleslegesen) tettem a több Planeták esztendejeken is observatiokor, de úgy veszem eszemben, hogy ha az ember egy illyent akarna más planeták esztendejére keszíteni, úgy sok esztendők alatt folytatando observatiokra volna szükség. Hogy illyen alatsónsággal batorkodtam az Mlgs Urnak udvarlani, instalom arról alázatosan a Meltóságos engedelmet, továbbis a Meltóságos Ur porontsolatja nyomozásában meg nem szünöm, lenni kívánok

Meltóságos Ur

alázatos szolgálja
Kotsis Samuel
SepsiSzentGyörgyi ref. Pap.

278. Aranka György – Teleki Imrének
Marosvásárhely, 1794. április 8.
[Korabeli kézirat]

MVásárhelly 8. Apr. 1794

Méltóságos Kegyes Groff Ur!

Kolosvárról való el menetele után semmi bizonyost nem tudék érteni Nagysádról; félek hogy nem igen kívánságom szerént volt Nagysád, mert a' rossz hírek itt jöten jöttek a' Nagysád egészségének, söt életének is nehéz körülállásairol. Magamis mind igen rosszul voltam, a' Rheumatismus szüntelen való hideggel a' fejembe buván. Eppen tegnap fordula meg egészségem, és sietek Nagysádnak tiszteletére lenni. A' Praefectus állapottyaéhoz képest naponként mind jobban jobban vagyom. Itt a' halál ugyan meg rongálá a' Toldalagi Familiát. Toldalagi István, Bánffi Jánosné, Brentsánné, a' N Gr. Toldalagi Janos Léánya, Toldalagi Josefnek egyetlen egy fia, és Gr. Toldalagi Ferenczné el halának. Más familiáknak egészségesebb az idő. Suttogják alattomba hogy a' Tabulae Praeses Ur Exlja esmét bé adta volna magát és bucsuznék. Készüllyen Nagysád! Sokat busongánk a' Nagysád nyavallyáján Borosnyai Urammal. Ugy gondoltuk volt, hogy a' nyáronn meg látogassuk Nagysádat 's külllyebbis mennyünk világ látni 's magunkat szellőztetni Magyar Országra: de a' nyári Diétának hire ettől a' reménységtől és örömtől meg foszta. A' törvényes Deputatio fojdogal. A' Magyar Társaság fel álla. Nem szükség olyan Hazafinak mint Nagysád ajánlani. Borosnyai szereti Nagysádat, talám inkább mint a' Testvérét, én pedig igen nagy Tisztelettel vagyok

Nagysádnak

alázatos Szolg.
Aranka György mk.

Hirtelen sok vendégjeim érkezhén midőn Leveletem végeztem a' mult posta nap, itt marada a' Levelem. Az után eljőve Antal, és ki mondhatatlanul meg örvendeztete a' Nagysád tökéletes egészségének hírével. En az a' Legént igen szeretem, örvendem hogy Nagysádnak is meg tetszett. Borosnyainak is favorita Tanítványa, privatimis halgatta.

Nem gyözi Nagysádat ditsérni, csudálni. Kolosvárról rossz hirt hallánk, hogy Gr. Rhédei Jánosné meg holt 8dik estve; A' Kommendirozo ki indult volt innen Hazafelé; rolais azt hirlelik hogy uttyába meg holt; de e' nem olyan bizonyos mint a' szegény Soterius Consiliarius Halála.

Aranka mk.

279. Aranka György – Teleki Imrének
Marosvásárhely, 1794. április 14.
[Korabeli kézirat]

MVásárhelly 14 Apr 1794

Méltóságos Kegyes Groff Ur!

A' Társaság Secretariussa által tudom venni fogja Nagysád a' Jelentést; de énis magam részéről udvarlok véle Nagysádnak alázatosan; és hívom Nagysádat arra a' Mezöre, mellyen az Örök élet és örökké valóság uttya vagyon. Szegény és darabos ut, de annál bizonyosabb, minél kevesebben vagynak a' kik azon járjanak. Nagysád Uri válasszát el várván alázatos Tisztelettel vagyok

Nagysádnak

Alázatos Szolg
 Aranka György mp.

280. Aranka György – Szrógh Sámuelnek
Marosvásárhely, 1794. április 21.
[Korabeli kézirat]

MVásárhely 21 Apr 1794

Tekintetes Ur! Igen kedves Barátom Uram!

Nagy kesöre már vagyon szerentsém egyszer a' Palestinát ide zárni, és hiba nélkül ujra küldeni. Kolosvárra a' farsangon a' N. Táblával együtt melly Productionan[?] Forumába ment volt, el nem mehettvén; irtam volt Hochmeisternek iranta mindjárt hogy B Kordánétol kezemhez vehettem: de azt valaszollya, hogy annyi a' szegődött munkája, hogy nem gyözi. A' melly igen könnyen meg is engedhető, ugy szólván csak az ö Sajtója lévén egyedül az országban olyan mellyel oltsobban alkotatik az ember, vagy alku nélkül is azokat a munkakat, mellyekből hasznát remenlheti ki nyomtattya.

A' Magyar Társaságot sok ugyel bajjal az esztendő eleivel meg inditván; azután meg betegedvén el kelle szakadnom Tarsaimtól; ezek Kolosvárt a' Jelentő Leveleket, és Hivogatokat ki nyomtattatván el küldezék; Ns Magyar Országra is küldettének 500 példát; a' Tktetes Úr Becses Neveis fél volt jegyezeve az oda való helyység, 's környék béli Jó Uraságok és Hazafiaik neveivel, de vettéké nem tudhatom. Azért ide zárom egy példát belőle a' T Úrnak, méltóztassék másokatis ha kik nem vettek volna közleni. A' Tárgyo-

kat meg lehet belőle látni; a' Tketes Urat, 's a' Több jó Erdemes Hazafiat is bátorkodom ezennel különösniss magam mellé Társnak hívni.

Leg elsőbbenis azon kérem, ne sajnálja az ottan lévő jó Uraságokkal, a' kikel barátságban, és esmérettségben vagyon tanatsot tartani, és mind közönségessen arról értekezödni, hogy ezen el kezdet, de nagy és nehéz dolognak kérdésében, folytatásában, és szerentsés elő meneteléken [!], mitsoda jó tanattsal segíthetnek engemet; a' dolog nem enim, hanem közönségessen az egész nemzetéés Hazáé lévén; mind különösön azt is ki venni, hogy mind maga a' Tkéntetes Úr, mind mások szemellyesen ki mellyik társaságban segíthetne tudos Munkáival, és rövid elmelkedéseivel, mellyeket azok kozott az Acták között mellyeket Társaság Jegyző Könyve nevezete alatt fojo darabokban, mint a külső[!] országi Társaságok Diariumi, ki akarunk adni; ki adhassunk. A' Jelentő Levélből[!] méltoztat[na]k meg latni, hogy nem valami Gyujteményt akarunk kiadni, minemüek voltak a' Mindenés Gyujtemény, a' Kassai Museum, és az Orfens [!]; hanem olyan darabokkal, mellyek nemzeti nyelvünknek ki mivelését, Hazánk nemzetunk esmérését, földé alapottya le irasat illetik; a' ki jövő Magyar könyveket akarják esmértetni, söt a külsöket is a szebbeket, és mindent a' mi ezekre tartozik. Betses válasszát, és tudositását a Tktetes Urnak el várom, és különös tisztelettel maradok.

A' Tekintetes Urnak

Alazatos Szolgája
Aranka György

281. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek
Alsóregmec, 1794. május 2.
[Korabeli kézirat]

Kazinczy Arankának.

Regmec, Máj. 2d. 1794.

Mind a két leveled kezemhez ért, igen nagy becsű Barátom! és már most sietek a barátság egész bizakodásával és bátorságával kimondani, a mit 1. a nyomtatott levél, 2. a te oratiód, 3. az egész institutum felől itélek.

1. *A' nyomtatott levél.*

A conceptus igen derék. Az olvasó érti, hogy érett férfi az, a ki hozzá szól; érzi, hogy a nagy cél felé törekedők nem *futva* indulnak, hanem előre való hosszas fontolás után. A magyarság nem mindenütt tiszta, nem mindenütt szép, nem mindenütt castigált magyarság, de látni, hogy annak, a' ki azt írta, csak arra van szüksége, hogy az nékie kimutattassék, 's másszor nem ír úgy. A' te változtatásid csaknem mindenütt helyre hozták a botlásokat. Ellenben az orthografia oly szenvedhetetlen, hogy az egész levelet nem lehet bosszankodás nélkül olvasni. Olyan az, mint ha valami iskolás gyermek ezt írná: Poetros ecuom patris szui kvérit.

Némelyek micrologiának tartják az írásmódon való akadozást. – Én nem vagyok oly makacs, hogy azt kívánjam, hogy más is az én orthografiámat vegye bé: de az csakugyan

elhevít, midőn látom, hogy oknak csak árnyéka nélkül is követi az ostoba szokást, néha pedig csak úgy ír, a mint eszébe jut, absque eo ut sibi constet. A kinek tetszik, írja az Audiator hallya, noha az *hall-ja*-nak kell írni: de ha egyszer *hallyá*-nak írta, mindég úgy írja.

Engedd meg, Barátom, hogy míg orthografiai levelezésünk elkezdődik, neked egyet mást ez eránt barátságosan elődbe terjeszthessek.

1. Az *annak*, *addig*, *mennyiben*, stb. így íródik mindenütt: *a' dig*, *a'nak*, *me'nyiben*. – *Kérdés*: Micsoda az aposztrofe? – *Felelet*: Annak jele, hogy ott egy betű ki vagyon ugratva, példának okáért: él'te, pro élete, gazd'asszony, pro gazdaasszony. – Úgy de e szókban: *annak* stb. a *z* nem kiugorva, hanem *n*-né változva vagyon: nem lehet tehát *a'nak* írni.

Ezt az állítást bizonyítja

1. az, hogy az aposztrofe positio poetikát sehol nem csinál. Már pedig az *annaknak*, *addignak*, *mennyinek* elsőbb syllabája naturalis positio által keményedett; mely nem lehetne, ha ott *kiugratás* és nem *felcserélés* volna.

2. A deák *immunis*, *inmerens* nem így íródik: *i'munis*, *i'merens* (Quid immerentes hospites vexas canis, és Immunis aram si tetigit. *Horat*) Épen az a dolog van a kimutatott deák szókban, a mely a magyarokban. És így hibás az aposztrófével való élés itten. Q.E.D.

2. lin. 1. *ki pallérozása és kimivelése*. Az első elszakasztva egymástól, a másik össze-
ragadva. Constare debet sibi scriptor, kivált a ki nyelvmívelőnek akar neveztetni.

3. lin. 15. *égyetlen égy*. – Accentus vocalibus inscriptus pronunciationem longam facit, sed non indurat. Scribi debet *égyetlen égygy*. Perperam etiam scribitur *edj*; *dj* enim exprimit sonum alias *gygy* signatum, uti in *adj* (des), ac si scriberetur: *agygy*, vel brevis: *aggy*. Jam, qualiter scribes *egyedül*? Si scripseris *edjedül*, habebis non ∪∪– anapaestum, sed –∪–, ac si scripseris: *eggyedül*. Quod refellitur pronunciatione.

4. *is*. scriptor adjunxit in impressa hac epistola voci immediate prius stanti. *Aztis*. *Előbbis*. Hoc sine ratione sufficienti scribi, non eget explicatione.

5. *ittéltük*. Mit keres itt két *tt*?

6. *Segiltetés*. Radix: *segéd*, sicuti *beszéd*. *Segédleni*, *beszédleni*, per euphoniám: *segélleni*, *beszélleni*.

7. *Dyalectus*. Sia, nem Sua. – Ohe iam satis est! – Egy szóval, édes Barátom, sokat adnék érte, ha az a levél még ki nem nyomtattott, el nem küldetett volna. Ily csúf hibák igen kirívnak egy oly Társaság tagjainak pennájokból, a' mely nyelvet akar mívelni. A te szemed gyenge, azt magadtól tudom, kérlek, hogy keress egy gondosan írni tudó ifjat, és azzal írass. Annak az urnak pedig (akar Gyarmati ur az, akar más valaki), a ki ezt a levelet nyomtattatta, sugj holmit a fülébe.

Te azt írod, hogy *leveledzést* kezdesz velem. Mit keres e szóban a *d* betű? Bizonyosan hibáztál, úgy írván.

A nyomtatott levél 4dik sorában e szót: *szembe tűnő*, pennával így corrigáltad: *szemben tűnő*. Jól volt, s te elrontottad. Motus in locum sine *n*, quies in loco cum *n* scribitur. A *házba* mentem, a *házban* voltam. Deákul is értjük e különbséget: fui in cubiculo, ivi in cubiculum. Németül: ich war in *dem* Zimmer, ich ging in *das* Zimmer.

8. lin. 2. Minden jó *fiakra* és *leányokra*, v. *fjaira* és *leányira* kellett volna lenni.

9. lin. 10. hátra: az a nemzet, melynek talán legnagyobb szüksége van arra. Monotonia. Tedd az *arra*-t a *melynek* és *talán* közé.

10. *alacson*, scribendum: *alacsony*.

2. Az oratio felől

Az oratio igen szép: látszik rajta a gondos gyalú, látszik a férfiúi lélek. De szabad-e kérdezni, ha *nevetséges*-e az, a ki török rabságba vitettetik, sok esztendő múltva szabadul meg, s oly örvendezések közt siet hazája felé, mint a ki a papok istentelenségei által az igazságtól elszakasztatik, rabságra vettetik, de végre csakugyan kiszabadul, s entuziazmussal említi az igazság nevét? *Amour sacré de la Patrie conduis soutiens nos bras vergeus! Liberté, liberté chérie Combats avec tes défenseurs.* – Ugyan ki az, a ki ezeknek a fellengős szóknak eléneklését hallván, kacaghat? Ha álom is, szép álom. Hazaszeretet, virtus, igazság, világosodás, szelídülés oly nevezetek, a melyeknek hallására tiszteletnek és hév megdöbbenésnek kell bennünk támadni – De a beszéd igen szép, igen férfias kidolgozás.

Coniugatiód tempusainak, modusainak elnevezését nem értem. Időt veszek magamnak, hogy azokat dechiffrirozhassam, és akkor irok osztán.

3. Az institutum felől

A kiszegzett tárgy, cél és pálya igen szép. A recenzióknak igen örülök. Hiába igyekszünk mindaddig, míg az nem áll fel. Egyéb eránt csak azt szerettem volna, hogy adtak volna tudtára a publicumnak, hogy a munka darabjai esztendőnként hány izben adódnak ki; mert még azt most nem látjuk a nyomtatott levélből.

Sztellám felől Debrecenből még semmi tudósításom nincs; de reményem, hogy hozzád béküldötték. Élj szerencsésen édes Barátom, és szeress.

282. Elek Márton – Aranka Györgynek Földvár, 1794. május 9. [Jancsó Elemér másolata]

M Földvár 9 May 1794.

A Békességnek és a Szép Rendben magát gyönyörködtető egyedül bölts Istene közölje bövséges Aldásait a Méltóságos Urral!

Vettem, nagy Tisztelettel, a Méltóságos Urnak hozzam intéztetett Levelét, mellyben, Személyemet és Tehetségemet fellyül halado Betsületemet látom, a mellyre engemet méltoztat fel-magasztalni, midön engemet a Magyar Nyelv-Nemzeti Társaságnak nagy erdemü Hivei közzé méltoztatott hívni. Megvallom azt egyenes Lelki Esmérettel, hogy Ertelmemnek Gyermeiségemtől fogva fő és szüntelen tartó Foglalatossága egyedül tsak az volt, hogy nem magamnak, hanem a Közz-Jónak éljek, és minden Istentől ajándékozott Elmémbeli Tehetségemet tsak annak szenteljem. De ezen fel-tett Tzélomra valo Eljutást nagyon meg-akadályoztatta az én szegény sorsom, mellybe mint Gyermekek koromkori Arvasságom, mind pedig mostani házi Allapottom Hellyheztetett. Mert ambar

az Istenek nagy Kegyelme lakozott is én bennem, a mellyel minden Erövel igyekezek szolgálni az Anyaszentegyháznak, de ugyan tsak mind eddig nem tapasztaltam az Elöl-Járóknak azt az én reám valo Tekintetteket hogy olyan Elö-Menetelemet munkálodták volna, hogy a nálám lévő Talentomott Nemzetemnek Hasznára fordithattam volna. Söt a mi nagyobb Keserüségem, valamikor valamely népes Ekklesia engemet meg-hivott az ö Szolgálatyára, még annak is ellent állottak. Mellyre nézve Tsendességem sem Tehetségem nem lévén igen távul estem az én Tardjamtól. Hogyha annakokáért Nemes és Méltóságos Haza-Fiakból álló Bölts és Tudos Társaság engemet avagy tsak legg-alább valo Szolgájának is akar fogadni, vegye Munkába, alazatosan esedezem, hogy én olyan Ekklesiába lakhassam a mellyben a Tudományokban valo ... különös Házam, és ahoz valo Jövedelmem is lehessen. Mert Tehetség nélkül még a legg-haszosabb Munkának sem lehet jó Végét érni, és a mostani Világban betsülete sintsen. A mi az én különös Jegyzéseimet és kéz Irásaimat illeti, azoknak hasznos Rendbe szedegetese igen Tsendes Alkalmatosságot kíván, és olly hamar nem is lehet Végbe vinni, hogy mostan el-küldhettem volna, de azért hogy most halad, el nem marad, hanem jo Moddal el-készítvén bé-küldöm. E mellett azt is jelentem, hogy én hozzá fogtam Stapserből, a Nemzeti Nyelvből magyarra fordítani, de némü némü képpen rövidíteni is az Erköltsi Tudományt (Moralem Theologiam).

És ezt is fogom az Urral közleni. Mostan pedig, mivelhogy bizonyos Okokra nézve világoson Ertelmemet ki nem irhatom, ajánlom magamat a Méltóságos Urnak hozzám ki jelentett kegyessége

maradván

Meltóságos Urnak

alázatos Szolgája
Elek Márton
M Földv Refor Praed
Mp.

[Címzés a borítékon:]

Perillustri ae Spectabili Domine, Domino Georgio Aranka, Inclytae Regiae Tabulae Supernumerario Adessori meritissimo (Tit. Tit. etc.) – Fautori mihi maxime collende M Vásárhely³⁷³

³⁷³ [Aranka György jegyzete:] Földvár 9 May Elek Márton

1. Igéri Szolg. (Az Idő Járásrol tett Jegyzéseinek közléséről)

2. Panaszol és Segedelmet kér. – Válaszoltam 22. May.

283. Aranka György – Teleki Imrének
Marosvásárhely, 1794. május 12.
[Korabeli kézirat]

1794. Máj. 12.

Kegyes Méltóságos Groff Ur!

Uri Levelét Nagysádnak alázatosan tiszteltem. Meg jettem volt hogy válasszát nem vehettem Nagysádnak, hogy talám elfelejtkezett szolgájáról. Ez a levél jetségemet el vette, örömet meg hozta. Szinte a holnapi postával akartam írni Nagysádnak mert sok az Irom.

Tegnap temetteté B Bánffi János a Grofneját, igen pompáson, sok nép, és Uraság, s templom után nagy Tor vala, 90 ember ett 3. asztalnál; de csak Borosnyai egyedül prédikálla, elégis volt. A jo Asszony a férfinak Koronája, s a Koronát meg raká mint Csillagokkal s Kövekkel 12 asszonyi virtusokkal minden ember megvolt véle elégedve.

A mult héten Szeredán v. Csötörtökön nagy eset lön Küküllő Váratt. Az öreg Grofné Gr. Gyulai Josef, Csákiné s Vas Samu egy Altánban ültek; az Inas az Inas [!] jelenti hogy az ételt feladák, ki akarnak jöni, az Altán, melly a falbol valami gerendákon állván ki el rothadt volt le szakad véllek, és öszve rontyák magokat. Vas Samu leg jobban jött ki, már felkölt, Csákinéis meg gyógyul; de a két öreghez nintsen reménség.

B Bánffi Imréhné is meg holt a mint mondják. A hosszas szárazság után az eső meg indult, minekutánna az ujjomnyi buza szárba indult, a fü ki égett s a gyümöls le sült.

Nagy örömet okozza nékem Kapitány Testvérem meg érkezése: ki vévén hogy nagyot hall, barna, és meg vénült; Istennek hálá épen. A Ménesemet nekie ajándékozám; nem tudom kérhetemé azt a Gráziát Nagysádtól hogy bé hajtassa, vagy ö küldjen utánna; a hajtoknak s a Ménes Pásztornakis meg fizet. Lakik Széken Telegdinénél a Testvéremnél. Ha Isten engedi s Nagysadatis bé hozza Lonára Pünkösztbe udvarlok véle Nagysádnak.

Nagysád foglalatosságán örülök igen szeretném látni a szép ujj Termést.

A Magyar Társasággal meg válik mire megyünk. A Conceptust Kolosvárt ott nem létemben rontották el. A Nagysád böltis Jegyzéseinek hasznokat veszem és köszönöm alázatosan ugy az ajánlott 5 forintokatis. Most sietek táblára; ha mi ujjság lessz, Postán irok Nagysádnak.

Nem tudom irtam volt é Nagysádnak, de igaz, hogy az öreg Jo Praesesunk csak meg unt minket, esmét bé adta magát, bucsuzik.

Azt sem tudom, hogy a Társaság Jelentő Levelét vetteé Nagysád, vagy csak a Connert Urét látta. Az Urfitska nyavallyáját igen sajnálom! Gondolni kell véle, nehogy ugy maradjon mint a Gr. Teleki Mihály fia. Ajánlom magamat Nagysád Kegyességébe és alázatos Tisztelettel vagyok

Nagysádnak

Alázatos Szolg.
Aranka György mk.

A Buza Nagysád Gráziájából jo lenne ha volna.

284. Aranka György – Teleki Imrének
Marosvásárhely, 1794. május 12.
[Korabeli kézirat]

1794. Máj. 12.

Méltóságos Kegyes Groff Ur!

Ma Tábla Gyűlése előtt eresztém Nagysádhhoz tisztelő Válaszlo Leveletem. Tábla alatt a' Praeses Exlja megjöve, 12 ora után bé menönk és köszöntök. Panaszollya hogy a' hideget el hajtotta Pataki, de estve felé Öt ora tájba mindennap rágást érez, és nem állott még egészen helyre. Mutatá a' Doctor Pataki Levelétis Küküllő Várrol; mert itt Doctort nem kapván jelen onnan vitték volt el Patakit. Azt írja hogy Vas Samu már fel költ, de lassan lassan még azután érzette meg Contasioit. Gr. Csákiné még fekszik, de veszedelmen kívül, nékieis sok contasioi voltak. Gr. Gyulai Josef egyik oldalán sem fekszik, minden tagjait fájlattya; már ugyancsak nagy nehezen fel ültetik egyszer egyszer. Most bezzeg issza az orvosságot, a' mint adják, nem mint ez előtt. Pénteken nem volt reménség hozzá: de azután meg fordult. Gr. Bethlen Miklosné már eszik, egy egy kicsitt kártyázikis; külömben ugy látszik hogy eszin van, de az egész esetről nem tud semmit. A' jobb karja két helyt tört el, láttya szemivel mikor lapotzkák közé kötik, de azt mondja hogy Rheumatismus, másszoris volt az a' baja; Gr Gyulai Josefen busul hogy ott volt, 's bucsuzatlan hir nélkül elment, Csákinét kérdezi, azt mondják hogy fluxusban van; a' Doctoris ugy tartya hogy csak a' fluxusért vitték ki Csakinéhez. Nagysád emlékezhetik arra az Áltánra, azt mondják volt 8. ölnyi magosságra az ároktól; a' Gerendái rothadtak voltak. Egyik udvari Tiszt megis intette volt hogy oda ne mennyenek mert le szakad.

Az Urfi lábával gondollyon Nagysád. En azt javaslanám, hogy Doctor Kassaival téessen Nagysád egy jo Speties morbit fel, 's azt egy néhányszor el iratván, küldné el a' jobb Doctorokhoz. 's az én kezembenis egyet, vagy küldvén v. plenipotentiát adván nekem v. Gr Teleki Mihálynak egy egy aranyig; azután a' ki kezibe adja Nsád bátrabbanis és nagyobb vigyázással nyul hozzá. A' mult Nyomban más nyavallya uralkodott a' familiában: ne hogy a' jövő nyomban a' Sántóság uralkodjék. Ajánlom magamat Nagysád Grátziájába és alázatos Tisztelettel vagyok

Nagysádnak

alázatos Szolg.
Aranka György mk.

13dik. Ma reggel Gr. Teleki Mihály Urral találkozám: helyben hadgya a' mit az Urffi Nyavallyája felől irtam. Magais ir Nagysádnak és tudosittya az Orvos Asszony felőlis. Eppen ott találám nálla a' Praefectust. Ma rossz hirt hallék, hogy Gr. Bethlen Miklosné meg holt volna; és Gr. Gyulai Josefis nehezen. De semmi bizonyost nem tudhaték rollok.

MVásárhelly 12 May 1794.

285. Henter Antal – Aranka Györgynek
Szentdemeter, 1794. május 12.
[Jancsó Elemér másolata]

Tekintetes Nemes Magyar Nyelvet Mivelő Társaság

Méltán érdemes az büntetésre azon Fiu, akki édes Szülőit kiktől eltét vette, nem betsülli, nem segíti, sőt meg veti de valójába nem kisebb büntetésre méltó az is én előttem, akki kedves Hazájának, mellyben születet, mellynek kebelébe tsendesen él, Boldogulására, előmenetelire egész igyekezettel nem törekedik; már pedig szerentsém lévén az mult holnapba hozzám utasítani méltoztatott Tudositásából a Tek(intetes) Nemes Társaságnak szent és ditséretes igyekezetét is volta képpen megérteni, sőt a Nemes Társaságba való hivatalót is nagy köszönettel olvasni: egész késéggel, örömmel és sziveseggel ajállva tsekélly Személyemet, és a töllem ki tehetőkben segedelmemet mellyre való részt az alat is az meg jedzet ött Rh(énus) forintokat Méltóságos Királyi Tabla edgyik érdemes Tagjának Aranka György Urnak ezen válaszom mellet kezibe küldettem hogy aztat bé adni ne terheltessek a hova illő léssen. Akki magamat Atyafiságokban midőn hathatosan ajállanom vagyok egész

Tisztelettel az

Tekintetes Nemes Magy Nyelvet Mívelő Társaságnak!

alázatos kész szolgálja

B. Henter Antal

Sz(ent) Demeter. Pünköst havának

Tizenkettődik napján 1794.

286. Angyán János – Aranka Györgynek
Debrecen, 1794. május 18.
[Jancsó Elemér másolata]

Tekéntetes Ur!

Nagy lelkű Haza-fi!

Tsudálkozunk, a' mi régi 's még Ásiának északi részeiben sátorozó eleinknek azon vastag 's, bárdolatlan szokásaik 's erköltseik' olvasására, szemlélésére, mellyek szerént őket kivált a' kevély Görög Irók, ugy festik le, mint az emberiségnek tsak nem minden esméretén kívül bujdokló embereket, ha ugyan ezeknek, a' magok nemzetek pallérozott erköltseit, az imadásig magasztaló Iróknak vélekedések szerént, azoknak lehet mondani: holott pedig a' szomszéd Khiniaiak' régi 's tsak nem minden emberi emlékezetet fellyül haladó pallérozott erköltseiknek a' bámulásig tündöklő fények, az ő erköltseik formálásárais tehettek volna valamit. – De el enyészik minden tsudálkozásunk, ha öszve vetjük azt az emberi nem' gyermeki idejét, a' mái ember-korra jutott 's virágzó időkkal, az ő szomorú ábrázatú lak-hejeket, édes Hazánk kies paraditsomával, 's kivált azt az ellenséges természetet, a' melly ő köztök, és a Khiniaiak közt, szüntelen való háborgásoknak,

ellenségeskedéseknek termékeny szülője vólt, édes Hazánk', mái Fijainak magát kedveltető természetével, mellyel azt érdemlették, hogy a' leg pallérozottabb Nemzetekis, barátságokat keressék, társalkodásokat vadászszaak; azomban mégis (mert meg kell valanunk ha mind szeméremmel is) vagynak nem kis számmal olly tsuda szabású lak-társaink, a' kiket, ugy láttzik, nem a' Nemzetek boldogságát szerető, 's elő mozdítani kívánó természet alkotott, hanem nem tudom mitsoda nemzetek' ellensége rugott öszve, a' kik azon kívül hogy valamire tennék senyvedt kezeket a' mások', kivált nemzetek javára, azok ellen mérges fulánkokkal kelnek ki, a' kiknek ere szives törekedéseket meg sajdítsák. – Ezek vóltak azok a' magok emberiségeket önként meg tagadó Hárpiák, a' kik arra Nemzetünk' diszét már valahára munkába vett társaságokat, minéműek vóltak a' Kassai, Pesti s más társaságok, minek előtte szárnyokra kelhetek vólna, sok Nemzetünk – javát igazán szerető szivek meg vérzésével el ragadozták. – De áldott légyen a' mi nemzetünket szerető Istenség! a' ki mentül vigyázóbbak ezek ennek javával meg akadajoztatására; annál többeket ébreszt fel, minden akadájok szerentsés el háritásával ennek elő mozdítására. – Óh Hazám szeressed ezt a' tégedet szerető Istenség' meg betűlhetetlen ajándékát! – Készits a' nemes álhatosságból olly temérdek pántzért ezeknek, a' kik még most ugyan, tsak kedves hajnalodat deritik, de nem soká fényes napodatis egeidre felemelik, a' mellytől már nemzetek Egeiis majd akkor fényt költsönöznek, készits kérlek olly temérdek pántzért ezeknek, a' mellyet az irigyek leg hegyesebb nyilais haszontalan ostromoljanak. – Nemes lelkű Haza fő! Repesnek minden igaz Haza-fiak sziveik azon való örömkben, hogy ismét egy nemes Társaság készül, a' ki Hazánk el vettetett állapotját szivére vévén, ezt a' ditsőségének arra a' póltzára törekedik emelni, mellyen amaz emberek Diszei a' jó izlésű Anglusok, az emberiséget esmérő Frantziák, a természetbuvári a' németek, egy időtől fogva a' magok fényekkel ragyognak. – Ez az igaz öröm birt engemetis ara, hogy tsekély írással e' nemes törekedést idvezteném, 's magamat ara hogy azok közt a' Nemzetünk fényei közt, a' kik ezen Társaságnak ékeségei lesznek, tsekély tehetségemmel rebegjek, abból a' szent szeretből, mellyet szivemben Hazám eránt érzek, ajánlanám, nevezetesen hogy azoknak avagy tsak számát nevelni kívánnám, a' kik kedves eleikket, dicső viselt dolgaikkal edgyütt, a' régiség mohos sirhalmi alól ázni 's a' régi Görög Irókat magyar köntösbe öltöztetni törekednek, a' ki maradtam

Debretzenben 1794. 18. Maius(ban)

A' Tekéntetes Urnak

hiv tisztelője
Angyán János
A' Collegiumban³⁷⁴

³⁷⁴ [Aranka György jegyzete a levélen:] Vettem 30 May Angyán János.

287. Aranka György – Teleki Imrének
Marosvásárhely, 1794. május 27.
[Korabeli kézirat]

MVásárhelly 27 May 1794.

Méltóságos Kegyes Groff Ur!

Arrol akarám ujjabb tudositásommal a' Nagysád kétségít ki venni; hogy a' Küküllővári Betegek és a' T. Borosnyai Uram szeme hogy vagyon; tudván hogy mindenikben érzékenyül részt veszen Nagysád: azomban a' rossz hírek társaságot kapának. egy szegény serföző legény belé esék az üstbe, 's oda hala; Groff Bethlen Sándorné ö Nga a' mult hét végivel ki költözék Radnotra, 's a' Kendefi Samuel Ur nagyobbik Léányát kit árván tartott el mátkasítá vasárnap a' N Zeik Samuel Nagyobb fiával; Maga Kendeffi Samuel az atya a' Kis Asszonynak, tegnap estve jöve Csikmántorrol ide, szándékozott le menni Boldogfalvára, 's Pünköstre a' Léánya Lakodalmára fel jöni: de nem lön semmi belöle. Mert ma virrattig meg hala. Mikor ide érkezett szegény már Hirpítélt. A' Borosnyai Uram szeme jobbatskán vagyon, de lassan épül; egy kicsiny reménség vagyon hozzá, hogy látni fog vélle. Ugy tetszik irtam volt Nagysádnak, hogy fát vágván valami szökött a' szemibe, meg sértette, ki járt vélle, a' por szél ártott neki, meg mérgesedett, egyszeribe elborította a' hájjog; az olta orvosollyák bé van kötve; járék nála hogy meg mondjam hogy Nagysádnak irok, mit izen? de az ejjel nem aluván le dölt és nyugszik. Groff Gyulai Josef Ur Bonyhára jött a' Kedves Léányához, már felkölt, veszedelmen kívül vagyon; de nem fogja el felejteni, a' májja meg rontsolodván. Gr. Bethlen Miklosné Exlja életéhezis vagyon egy kevés reménség; de a' törése nem akar gyógyulni, mivel a' csontokban nintsen velö, féltik a' Branttol. Még most vették észre hogy harmadik helyenis eltört a' keze a' kéz bokánál. Vas Samuel itt vala, már neki semmi baja nintsen. B. Bornemisza János és Josef Urak itt vagynak 's Gr. Eszterházi Exljais. A' mult héten csütörtökön fogtunk hozzá a' perhez, még a' héten talám meg érjuk vélle. Ajánlom magamat Nagysád Kegyességibe és vagyok nagy Tisztelettel

Nagysádnak

alázatos Szolgája
 Aranka György mk.

K. Tábla Assessorának N. Sárosi helyébe, Pr SzKirályi resolváttatott.

288. Aranka György – Kovachich Márton Györgynek
Marosvásárhely, 1794. június 7.
[Korabeli kézirat]

M Vásárhelly Sz. Iván H. 7dikén 1794³⁷⁵

Tekintetes Ur,
 Nagy Erdemű Tudos Hazafi!

Professor Tertina Ur nagy örömet szerzett nékem, közelébbi Postán vett Levelében jelentvén hogy a' Tek. Ur által szereztetett halhatatlan Igyekezet, a' Diplomák Institutumának Társasága szerentsésen fel állott. Az Egek áldják meg a' Tktetes Urat, és Nemes Igyekezeteit tegyék továbbis szerentsésekké! Soha személyes ember annál szebb és hasznosabb dolgot nem kezdett. A' Nemzet és Haza örökké adossá fog maradni a' T. Urnak; soha ezt az Uri Munkát, Herosi Munkát akarok mondani, meg nem tudja eléggé fizetni. Tertina Ur serkenget engemis hogy a' T. Urat segillyem: de ilyen hirtelen, és szerfelett el lévén foglalva, nem tudom hirtelen mivel szolgállyak. Vice Vajda Kendi Antalnak egy 1468-ban költ Levelét zárom ide; az eredeti Levélből magam irtam le, ad Iudicia Duelli tartozik; a' Tek. Ur az ilyenekkel és szebbekkel bővelkedik; de az ilyen Példáknak sokasága, némelly környül állásnak világosítására 's külömségére szolgálhat.

A' mit pedig Pr. Tertina Ur ir; hogy a' T. Ur a' Magyar Nyelvetis tudos pennája alá vette, és annak előmozdításáról, 's egy Magyar Szotárnak Ideájáról dolgozik: e' nékem nem csak igen tetszik; hanem álmélkodomis rajta. Eszre veszem háláadással hogy az Egek szeretik Hazánkat, Nemzetünket: és a' mi gyenge Igyekezeteinket fel akarják segélleni. Kedves Tek. Ur hosszas törődésem után, a' mi gyenge igyekezetünkis a' Magyar Nyelv Mivelő Társaság fel állván, és már lassan lassan abban lévén miképpen indulhasson meg: egy örvendetesebb hir nem hathatott füleimbe annál; hogy egy olyan mély bé látásu, tudos és Munkás Hazafi mint a' Tek. Ur, a' mi kívánságunkat meg előzte; és minekutánna talám Jelentő Levelünketis maga modja szerént vette volna, már tudos Munkájával magát a' Társaságban bé avatta. Egy Lexiconnak készítése egy lévén a' Társaság leg nagyobb és munkásob Targyai közül, és gondolatom szeréntis leg első dolga lévén, annak egy tökéletes Idéáját formálni: igen szeretném a' Tek. Ur gondolattyát venni rolla! Nyavallyámtol meg akadállyoztatván a' Fárságon, midőn a' Kir. Tábla. Productionale Forumra Kolosvárra bé ment volt, ott adták volt ki Társaságunk Jelentő Levelét igen hibáson.³⁷⁶ Azokbol az Exemplarokbol If. M Grof Teleki Samuel Ur 500-at magával ki vitt volt hogy a' ki nevezteknek, kik között a' Tek. Uris volt megadja vagy meg küldje: nem tudom a' T. Ur, vetteé vagy nem? Ugyancsak ha nem vette volna Kicsiny Társaságunk nevében batorokodom a' T. Urat Társnak hívni magam mellé, és mind Segedelmét, mind bölts Tanátsát ki kérni.

Azonkívül az Erdélyi már bé állott Kéz Irások Társasága tetszésére akarván nyomtatás alá készíteni egy Kéz Irásotskát, melly azoknak a' fő és Vice Tiszteknek Néveket foglallya magában, kik 1491 től fogva 1515ig Maros Széken a' régi szokás szerént,

³⁷⁵ [A lap alján:] Budae perc. 20. Iun 1794 . 21 Jun.

³⁷⁶ <Abb>

mellyről Verbőczibenis emlékezet vagyon, *juxta Tribus et Generationes* viselték a' Tiszt-séget. Ebben meg akadtam. 1. Mi volt tulajdon képpen ezeknek a' szoknak *Tribus et Generatio*, a' mint az eredeti magyar Irásban vagyon: *Nem és Agazat*, az értelmek? Az Irás így megyen:

Titulus Urunk Esztendejében Ezer Ötszáz hetven hét esztendőben Loföségről valo Nemről, Agrol valo *Laistrom*. 1491-ben mikor irnának: A' Fő Hadnagyság volt *Ewrlík* Nemben *Bod* Agon; Fő Hadnagyok voltak Barcsai Gáspár és Gyalakutiak; a' Fő Biroság volt *Jenő* Nemben *Boroszlo* Agon; Fő Birák voltak Sz Györgyi Tot György fiai. 2. Vályon az egész Székelységen hány Tribus és Generatio volt; és minden más Székekenis csak azok a' nevezetek voltaké a' mellyek maros széken, vagy külömbözők. A' mult nyáron eljártam az egész Székelységet, és leg kisebb világosodást sem kaptam sohonnan.

3. A' Magyarok között megvolté a' Nemzetnek ez a' felosztása és külömbsege *juxta Tribus és Genera[tio]nes*. En kijövelelek után semmi nyomát nem kaphatom; azon a' kevesen kívül de *Genere Aba* 's hasonlok. 4. A' Székelyekről is szeretnék bővebben értekezödni, ha mi régi Levelekből a' T. Ur utasítani nem sajnállaná. 5. Nem külömben erről a' Külömbsegről, hogy a' Szászok és Székelyek földe, nem vármegyékre vagnak felosztva, hanem székekre – *Sedes*. Ebben a' külömbségben mintha láttatnám valami nagyobb dolgoknak okát látni. Mindezekben bátrökodom kérni a' T. Ur világosítását.

Nem külömben abbanis, hogy mellyik a' régibb Magyar Irás. En eddig leg régibbet tudtam nálunk, a' Kászon Szék Csiktól valo elválásának meg Irását, melly költ Mátyás Király alatt, most nyujtott³⁷⁷ egy jo Barátom Reménséget, hogy régibbet fog nékem mutatni, még nem láthattam. A' mit leg inkább csudálok az hogy a' melly régi Irásokat kapok, mind azokban a' nyelv tökéletes, olyan jo mint kell, és az Erdélyi *Dialectus*, mellyel élt Nemes Magyar Országis a' mint találom a' 17dik száznak elejéig, most kezdtek az ujj Irok kivált nyelvünket úgy elrontani, hogy a' *Grammaticusok* közönségesen magokis hibáznak még a' paradigmákbanis, annál inkább a' szükségtelen ujjításokban, és az *Analogia* követésében. Az [...] ³⁷⁸ ujj *Grammaticusunknak* D. Gyarmatinak Grammatikája most jött ki az első darabja, 's azis hibás. A' többi között; a' *Regulát* Exceptióvá teszik, 's vice versa. Ha mi régi Magyar Irásokkal birna a' T. Ur, igen szépen kérem méltóztasson rollok tudositani, 's a' mennyiben lehet közleni. Igen nagy tisztelettel vagyok

A' Tekintetes Urnak

alázatos Szolgája
Aranka György

³⁷⁷ <ak>

³⁷⁸ [A kötés miatt olvashatatlan egy szó.]

289. Gyulai Elek – Aranka Györgynek
Szeben, 1794. június 7.
[Korabeli kézirat]

Drága Kedves Barátom Bruder!

Még a' közellebről ell mult Aprilisban hozzám igazítani nem sajnálot atyafiságos, barátságos Jelentését az igen haszonra Czellozó-Társaságnak, hasonló atyafisággal, nem előbb, hanem az közellebről ell mult holnapnak utolsó Napjain lévén szerencsém a' Nms Háromszéki Tiszttség által ell venni itten Szebenben; melly okbol kinszerittemis arra téendő Kötellességemet illy hoszszas időre halasztani.

En valamint mindenkor ohajtottam Kedves Nemzetünk boldogságot, előmentit, ugy mostis igen őrvendem ezen Társaságnak a' legg jobra czellozó Szándékát; azért énis töllem ki telhetőképven hanem többre, leg alább a' jelentésben meg határozott Segítségre magamat tellyes őrórmel Kötelezvén, tapasztalt barátságában atyafiságában ajálvan, vagyok tisztelettel

Kedves Barátomnak

Szebenben 7^{dik} Junij
 1794.

igaz szívü barátja s szolgálja
 Gyulai Elek mp.

290. Prónay Sándor – Aranka Györgynek
Almás, 1794. június 8.
[Korabeli kézirat]

Almás d. 7 8. Junii 1794.

Kedves Drága Méltóságos Uram 's Baratom!

Visza estem ismét a' régi szokott bünömbe, 's olly méllyen pedig, hogy nem tudok belöle ki-uszni. Fel serkentett bünös álmombúl a' M Ur utolsó baratsagos levele Ao 13. Maji, mellyett, tegnap volt szerentsém kezemhez vennem, és szégyennel olvasnom.³⁷⁹ Nem volt más kép arra szükség, hogy almombúl fel-serkenyek: mert ha alluttam-is, tsak ugy alluttam mint a' nyul fél ébren. Van hat hete, de több-is, hogy minden postával készültem a' M Urnak írni: de vagy egy vagy mas bajnak kellett engemet erni épen a' posta napon, vagy utra mennem, vagy pedig vendég vólt házomnal, ugy hogy magammal épen nem parantsolhatok, p. ok. tsak most-is tegnap jöttem haza egy két heti utrol, a' Gyömrői lakadalomrol, a' hol a' Teleki törsök egyik leg nemesebb bimbojat, Generalis Grof Wartensleben idősebb leányát B. Vay Daniel Urhoz férjhez adtuk. – már ma ismét magamhoz várok több napokra ámbár igen kedves vendégeket, ugyan ezen uj hazasokat; – ugy hogy alig vólt egynehany orám igen kevés gazdasagomnak meg tekintésére 's magamnak félig meddig való rendbe szedésemre. A' Pünkösdi inepék utan pedig mindjart egy

³⁷⁹ <olvashatatlan szó>

hoszu 3-4 héti utra indulok a' felföldre Eperjesre. Es így egy nap, egy het, egy holnap a' másika utan el rándul, el fut, a' nélkül hogy magamat észre vegyem, a' nélkül hogy vagy egy könyvbe belé tekénthessek, vagy kedves tudos levelező barátimmal magamat mulatathassam. Van valósággal három hete, hogy könyvhez nem nyultam: és el mulik bizonyosan ött-is, még magamhoz és könyveimhez visza térhetek. Még ahoz sints reménységem, hogy ez a levelet ma végezhessem 's a' holnapi postával el-küldhessem: úgy meg szoktam már az akadalyt.

Kezdem a' feleletet a' Magyar Nyelv társasággal, a' mely a' M Ur leveleinek méltán fő Themája. Sokáig készül még ez-is; de semmi, a' jó dolognak soka kell érni. Nagy változás esett a' Plánumba a' mint látom! – egy maganos privatus író munkájából és igyekezetéből, egy formált ámbár tsak privatus tarsaság lett. Ez ítéletem szerint, jó-is, rossz-is. Rosz, mivel ez által az Unternehmung mind kezdetébe, mind folyamatjába meg nehezedik, a' mind már a' kezdetétül-is ki tertzik. De más részről jó; mivel egy egész tarsaság neve és színe alatt könyebben és bátrabban lehatt írni és pattogni kivált a' más könyvek Recensiojába. Egy egész társaság Recensioját és ítéletét jobban fogja respectalni minden auctor, mind akarmelly³⁸⁰ nagy nevü maganos tudosét. Az egy; más pedig a' költség, a' mellyett egy társaság jobban fogja győzni egy privatus embernél, – 's azutan egy egész társasághoz több bizodalma vagon a' Publicumnak, benne lévén minden vallasbeli és nemzeti, vagyis a' két hazanak minden részbeli embere. És ez az utolso ugyan szükséges arra, hogy az egész haza bizodalját meg nyerhesse 's azon fogva a' nyelvbe törvényt szabhasson. Amaz vélem közlött *Jelentő levél* ugyan jól vagon concipialva és szépen. De még-is mindjárt kezdetébe keményebbskén lattattik bänni a' könyvirokkal kivált a' MagyarOrszágiakkal, mert azt tartom tsak nekik szól ez a' kemény letzke, melly könyven el-idegenitheti ezt a hazat attól a' társaságtól – úgy-is van egy kis³⁸¹ – nem lévén minden MagyarOrszági³⁸² olly igen el-hitettve az Erdélyi Magyarság felsősegetől mind magam. Azt pedig egy magyar³⁸³ könyv iro se fogja meg engedni, hogy a' Magyar nyelv ne legyen Anya nyelve; sőt sokkal tsekélyebb magyarok³⁸⁴ ezen derogativától el nem allanak. Méltán pedig nints-is ott a' hiba. Többnyire az el-németesedett Uraink-is a' Gyermekeiket magyar dajkakkal neveltetik, jó Magyarok-is többnyire négy ött esztendő korokba; de mi haszna? azutan mindjárt deak és németre fogják, tsak ezt tanitjak, pallérozzák negligálván a' magyart, – tsupa német³⁸⁵ tseléddel vannak körül véve azon kívül-is:³⁸⁶ és így az eredeti M. nyelvet el-felejtik, a' másokat pedig meg nem tanuljak. Ez az én historiam, és az egész M. Országi Catholicus és Evangelicus Világé; – tsupan tsak a' kalvinistaság mutatja jobban a' Magyarságot negligálván a' más nyelveket. – Nem-is minden³⁸⁷ a' mit annak tartanak kivált Erdélybe; – sok a' Dialectusnak különbsége³⁸⁸, vagy Singularismus;

³⁸⁰ <nagy>

³⁸¹ [A kötés miatt olvashatatlan egy szó.]

³⁸² <ugy>

³⁸³ <se fogja meg>

³⁸⁴ <ettol>

³⁸⁵ [A kötés miatt olvashatatlan egy szó.]

³⁸⁶ <Ez az>

³⁸⁷ [A kötés miatt olvashatatlan egy szó.]

³⁸⁸ [A kötés miatt olvashatatlan egy szó.]

a' mi mind proprie nem hiba, ámbár rosz. Ebbe a' Jelentő levélbe-is³⁸⁹ a' MOrszági fül némelly Provincialismuson fog meg ütközni; p. o. *terinek, terivel*; mi ugy mondjuk *teher, terhének*, – azutan *fojo* pro *folyo*, a mellyekbe azt tartom az Erdélyi Dialectust okokkal meg gyözhetnök; tsak³⁹⁰ hogy egy nyelvnek két Dialectussa Birót nem találhat. – Ezen jelentő levelet nyomtatásba még nem láttam, nem-is vettem: kérem mindazonáltal a' M Urat méltóztasson az én nevemet-is ezen jeles Társaság érdemes Társai vagy-is Subscribensei közé, 10 R forintnak esztendőként való le-tételével, bé-iktatni. Tisztességemnek tartanám valósággal, ha a' nevem a' munkas társok között-is helyt foglalhatnak; de ehez egyenessen nem kötelezhetem magamat, hanem ugyantsak azon leszek, hogy hejjaba helyt ne foglaljak. – Gondoltam többi között, hogy ebbe a' folyo munkaba igen be illene némelly MagyarOrszági³⁹¹ Asiaba is rész szerint Magyarokat kereső Utazoknak rövid relatioji. Ilyet másképp tsak kettőt tudok; egyike a' 13dik Szazadbeli, azon négy Baráté, mellyeket IV. Béla kiraly küldött volt Asiaba a' Tatárok kémlelésére 's a' régen el vált Attya fiai fel-keresésére, a' mellyeket meg-is találtak. Nem tudom esmeri-e a MUr, ha nem bővebb tudositast adok éránta. Más egy mostani Saeculumbeli *Turkuli Mihaly*, Szikszai fi. Ennek két levelei vannak kezembe; egy a' Szikszai Tanatshoz,³⁹² um 1726 – másik a' Csik-Szeredai Baratok Gvardianjahoz Ad 1756. A' Contentuma mind a' kettőnek egy,³⁹³rendes, hogy a' Datuma különbözik, egyikének hibasnak kell lenni, ugy tartom az utolso. Rövid mind a' kettő, tsak egy arkusnyi 's magyar nyelven irott; amaz felyebb említett pedig Deák. Ezekkel szolgálhatok ha kívántatik meg szerzése.

Lábra álván a' Társaság, szükséges tartom Pesten, Kassan és Bétsbe egy Könyvárost és egy Comissionatust rendelni, a' melly minden ujjonnan ki jövő Magyar Könyveket a' Társaságnak azonnal meg küldje 's a' Comissionatus azon felül minden tudomanyos történetekről tudositson. Ezeknek a' Magyar, talám némelly Német könyveknek és Journaloknak, esztendőként azt tartom fog kerekedni leg alabb 200 ftra.

A' mint észre veszem, a' Tarsasag maga akar verboválni tarsokat főkép munkásokat egyenként. Ha ugy van, én a' magam felekezetéből többet nem projectalhatnék kettőnél; ezek volnának Ráth Mátyas, Györi, és Hrabovszky Palotai Predikatorok. Derék emberek, jó Magyarok, Könyvirok, és amaz igen esmeretes, ő lévén kezdője a' Magyar ujság-leveleknek, és ez által talam az egész ujjabb Magyar Deaksagnak.

Ez a' Tarsasag dolga már enyibe lévén, arra kérem az Urakat, hogy ne késsenek véle többet, ne scrupuloskodjanak sokat, hanem kezdjek el Isten nevében, sajto ala advan a' már régen el-készült 1. és 2. darabjait a' Journalnak. A' nagy Urakkal sokat ne közölgessék; – közölhetik ugyan, a' mi azt illeti, propter formam; – de az ő Protectiojoktól és ítéletekről fel nem kell fügeszteni a' dolgot. Hanem attol tartok igen, hogy a' nyomtatás igen rut lesz, nem lévén egész Erdelybe jóféle papiros és egy tisztességes Typographia: ha pedig olyan lesz a' Journaltok külső formájára nézve, mind minden Erdélyi Könyv nem sok betsületet váltok véle előttünk. Már azt-is gondoltam, nem volna é jobb ezt a' szép munkát Bétsbe vagy pedig Kassan Elinger betűivel ki nyomtattatni;

³⁸⁹ <nemely>

³⁹⁰ [A kötés miatt olvashatatlan egy szó.]

³⁹¹ <Utazok>

³⁹² <masik>

³⁹³ [A kötés miatt olvashatatlan a szó eleje.]

azért lehetne Kolosvart rea tenni. Ugy-is azt tartom nintsen mód benne, hogy Vasarhelyt MUr szemei alatt nyomtattassék; tehát Kolosvárt-is másra kell bizni a' nyomtatas directiojat és a' correctiot.

Már talan két holnappal ez előtt a' Bihar Vgyei Vitze Ispanytól Pécsy Imre Urtól küldöttem volt az Urnak egy Paketet nem tudom kezéhez vette é a' M Ur. Pécsy Ur fogadta hogy Kolosvárra el-küldi. Benne volt e Paketbe a' mint emlétem: 1 (Leo Seitz) Magyar és Erdély Ország történetei. 2. a' Papa Oratioja. 3 Hagers Neue Beweise, 4. Kovacsics Diplomaticum Institutomarol némely iráskak; 's ugy tetzik Nagy Ungrischen Grammatikája-is. Most pedig közelebbről Pesten lévén akartam a' többekről-is a' mellyeket ujjabb levelébe kívánt vala a' MUr, rendelést tenni, de szerentsétlenségemre a' levélet nem vittem magammal. De szollottam eránta a' könyvarosommal, és innen meg teszem a' rendelést, fogadta hogy Debreczenbe el-küldi 's onnan Kolosvárra el-küldeti, a' hol szokasom szerint Prof. Szathmari Urhoz utasitom. Mar ki tanultam az utjat. Azon ki jedzett Gubernath Antal munkáit magam se esmérem, nem láttam még; ambar az iro esméretes előttem hírében. Szekér György ugy tetzik egy Grammatikat-is irt, de a' mely a' Betsi Mercurba nem igen ditséretesen vagyon recensealva. Az Uraniara prenumeraltatok a' MUr számára. – Azólta-is jöttek több M. Könyvetskék ki, a' mellyeket még meg nem szereztem, p. ok. Magyar Példa beszédek; – az Ipam Secretariussa Matyassy-is ki nyomtatatta a' verseit illy tzim alatt: *Seminél több valami*. Hanem anak a' folytatasa, a' mellyet az egész Publicum (kivált a' Protestans világ) nagy sziveseggel varja Szalkay Travestiert Aneassa II. és III. Tomusat készen van regen, a' fél ország praenumeralt rea, söt a' mint már ki van is nyomtattva: de a Censura el-tiltotta, mivel a' Papsagot illeti. A' Censura igen kezd keménykedni, mind itt, mind Bétsbe; melly miatt az Országba nagy indulások vannak, némellly Varmegyékből igen kemény representatiok mentek, mellyek az Udvarnal nagy Sensatiot tesznek.

A' 10dik Martbéli levélből ki láttam a' MUr külömbféle³⁹⁴ tudományos munkalodásait. Faradhatatlan az én Uram az effélékbe; iszonyu sokba kap beli egyszerre – az Ur Isten adjon hozzá eröt 's egészséget. – A' M. Historicusoknak magyarra való fordítása problematicus előttem az az a' haszna, talam tovabbra³⁹⁵ még ezt hagyni; – de még-is szeretem, jo lesz ugyan a'. De még inkább³⁹⁶ annak a' Székelyekről való Munkának – mert még nem esmérjük ezt a Nemzetet, nem lévén valósággal egy okos könyvünk felöle. A' Nemzet el osztását *in Tribus et Generationes* igen szeretnem ki tanulni; – itt nálunk a' Magyar Nemzetnek nints annak tudtomra leg-kisebb nyoma-is, talam inkább a' Jászok és Kunok között; – de ellenbe fel-találom ezt a' Mongolok között, a' melly Nemzet állapotjat 's nyelvét-is valamenyire ki tanultam. A' Székelyekel nem tudja a' MUr mit tsinalni s honnan deducálni? – Meg hiszem! Mert a' Hunnusoktól deducálja, a' szokott hit szerint, a' Historicus világ előtt; ha pedig nem innan hozza le, Erdély 's kivált a' Székelység előtt el-veszti a' betsületét. Az en tanatsom volna tehát az eredetét nem sokat fessegetni 's erre a kérdésre jo moddal egy szép palastot vetni, vagy pedig a' köz opiniot mindegy közönséges Traditiot elő hozni, minde meg allitas nélkül. – Ezen

³⁹⁴ <pr>

³⁹⁵ [A kötés miatt olvashatatlan egy szó.]

³⁹⁶ [A kötés miatt olvashatatlan egy szó.]

kívül a Magyar³⁹⁷ formain dolgozott a MUr; szép thema. En pedig a M. nyelvet mas Asiaticus nyelvekel conferralgattam; ugy hogy ritka M Ige, a mellynek eredetet vagy tarsat vagy más nyelvbe fel-nem találtam volna.

A 21 Apr. béli levélbe³⁹⁸ meg irt tudomanyos Expeditonak és tanulmányoknak velem való közlését köszönettel veszem. Valojaba sok szép és³⁹⁹ van abba a Gyűjteménybe. Nékem leg ujjabbnak és nevezetesebbnek láttatott a⁴⁰⁰ L Baronatussag 's az odavaló nem külömben a kövári Nemesseg állapotja.⁴⁰¹ Effélét MOrszágon nem hallottam.

Eder Munkajat én-is tsak most meg kaptam. Pompas munka, külső-belsőképpen; betsületére válik írójának és hazájának! – Azt recensealhatjak akar Berlinbe, akar Göttingaba! – Derék ember-is az a kis Eder. Esmérem személyét. – Ama Bétsi kis *Engel* uj Munkaja, az az Göttingai Preisschrift, *de Expeditionibus Trajani in Dacia, origines geoque Valachorum exponetis* – már ki-jött a mint hallom, de még nints Pesten, nem-is láttam. Alig várom hogy lássam, jo munka lehet. A vetelkedő társát se kaphattam még meg.

Balia Ur a Munkáját ujra akarja ki-dolgozni. – a *M. Nemzet Eredeti Jussainak* nevezi 's éppen Attilatul kezdeni. Ha szabad ítéletemet ki-mondanom, nem sokat várok ezen uj editiotol. Mindjárt a fundussa unphilosophisch; – mert a Magyar Nemzetnek se több, se kevesebb eredeti jussa nem lehet, mint a Frantzianak, Lengyelnek, Oláhnak, vagy akármely más Nemzetnek; azon kívül unpolitisches-is, mivel frantziásnak fog latatni. A deductioja pedig unhistorisch, az az Attilatul való kezdet; azzal senkit se fog meg győzni. Más volt a Hunnus; más a Magyar. Most a Historicus Világ egészen más és külömböző Nemzetnek tartja ezt a kettőt; és ha egy lett volna-is, még is abbul semmi Just nem lehet deducálni. A tsak olyan volna, mintha a régi Romai ember Trojai, vagy a mostani⁴⁰² Erdelyi Olah a régi Romai – vagy az Erdelyi Szász a Gothusok Jus Publicumára provocálna.

Országos ujságunk kevés van. A Palatinusunkba most ugyan lehet, van-is gyönyörűségünk, Bétsbe van 's az egész Monarchiat igazgatja. A más Nagyaiunk, Primas és Judex Curiae sinsenek Budan, Buda Pest majd nem üres. A Vgyéken rendre Restauratiok tartattnak, mivel a harmadik esztendő már el-is múlt. – Némely Vgyékbe nem-kis mozdulások voltak múlt ősszel 's e télen, a *Gratuitum Subsidiium* vagy Oblatumok és a *Libertas Preli* miatt. Ezek nevezetessen *Bihar*; *Zemplin* és *Gömör*, – a kik a Subsidiium adas erossen ellen szegeszték magokat és igen keményen representaltanak, – nem külömben a *Libertas Preli* mellett fel-allottanak és a Censurát meg tzafolták. Ebből nagy larma lett, az Udvar igen meg érzette, ugy hogy már K. Comissio ki voltak rendelve ezen három Vgyékbe, a kik őket észre hozzák. Ebből még nagyobb larma lett volna; de a Palatinus közben vetette magát, és nem kis bajjal szerentséssen és böltsen el-háritotta. Biharba ugyantsak egy ki-mentő Deputatiot küldött volt fel ide Budara; Zemplinbe egy kemény dorgalo parantsolat ment, Gömörbe pedig a FoNotariust a

³⁹⁷ [A kötés miatt olvashatatlan egy szó.]

³⁹⁸ <velem közlött>

³⁹⁹ [A kötés miatt olvashatatlan egy szó.]

⁴⁰⁰ [A kötés miatt olvashatatlan egy szó.]

⁴⁰¹ [A kötés miatt olvashatatlan egy szó.]

⁴⁰² <Olah>

Rectarisatioba ki hagyták, a' ki ugyan vétkes-is vólt, mivel a' Sajto szabadsága mellett irott Representatiojat, a' Vgye helybe hagyassa előtt ki nyomtatatta és dobra verte, 's azon kívül egy kitsinyt frantziaskodott a' Representatioba. Leg inkább Bihar Vgyet üzöbe akartak venni, azt pedig tsak azért hogy a' Protectans FőIspányat és Vicespanyat Pécsy Imrét ki-ugrassák, van a' Vgyébe egy Papista fractio 's egy másik a' Ns Cancellariaba a' melly erre vagy arra a' tzélra dolgozik. De arra nagy Grof Teleki Samuel Can. ö Exlja ugy mint FőIspany ki allotta a' sarat, 's mindeneket el-harított. A' Cancellaria maga akarta a' Candidatiot ki-dolgozni 's a' V. Ispany ki hagyattni a' Candidatioba; de ez⁴⁰³ a' két törvénytelen Propositio ugyan tsak füstbe ment. Vagy tiz nap előtt ment le ö Exlja Pesten Nagy Varadra 's ott restauralt 5. 6. Junii: reménlem eddig szerentséssen által esett rajta, 's Pécsy meg maradt VIspanynak. – Egyébb nevezetes változas, hogy szegény Pogany Lajos helyébe sok tanatskozas utan ugyantsak M. Balog Úr lett Refferendariussa, a' ki ugyan mindjárt a' Cancelariatul vólt primoloro proponálva és resolvalva-is, de ö soká kérette magát, kétszer haromszor-is irt neki a' Cancellarius G Pallfy 's kérte hogy valalya fel. Balogh Úr azért törleszkedett, hogy ö Fő Ispany letere epen semi promotio, inkább degradatio, 's az egészségét-is féltette méltán. Igen jól esett meg-is válik, mit segíthett ott az Ország és Vallas dolgán.

Nálunk egy Erdélyi Coloniánk van, 's vólt. Egy részről G Teleki Lászlóné jött ki véletlenül, más részről pedig Bétsből a' Canc. G Teleki Samuel ö Exljok jöttek-le: a' Grof elébb, a' Grofné későbbben egynehany indult le N Varadra, onnan pedig bé szándékoztak Erdélybe. Ugy tetszik kilentz esztendeje múlt, hogy Erdélybe nem voltak ö Exljok. Azt tartom fog tenni egy kis larmat Erdélybe a' Cancellariusok meg-jelenése: ambár nem fognak anyi füstel járni, mint hajdan Bethlen Gabor. Drága Kegyes jo Urak mind ketten: ⁴⁰⁴ benne Erdély.

A' Pesti M. Theatrom koran se szünt meg, inkább most kap⁴⁰⁵, ambar gyakran hal-doklik. Most is nevezetessen közelebből, de az annak hasznalt, hogy az oda való Ura-ságok a' Lozsákat mind esztendő számra ki fogadtak 's az a' Projectum, hogy a' M. Vgyék mindegyik egy egy Lozsát mindég tartson. A' Kolosvári M. Theatromnak elő-menetelének örvendek, ehez ugyantsak mindenképen inkább lehet bizni, mint a' Pestihez.

A' MUr minden levélbe emlegeti Erdélybe való bé-menetelünket mint valami bizo-nyos dolgot, 's a' jó szive azt igen láttatik kívánni. En tsudáлом honnan eredhetett ez a' hir: noha részemről leg-kisebb készüllet se vólt, 's Ipaméknal se igen láttam. Hanem most hallom hogy G Teleki Laszlonét tartatják a' Groffék, igérvén hogy magok-is vélek bé mennek ciriter Juliusba. Mar en-is fondioroztam ez eránt; – Nyárba gazdaságomtól 's kertjeimtől el-valnom lehetetlen, hanem a'⁴⁰⁶ meg eshetik, hogy ö Ngok ben lévén, az utan későbbben öszel bé-menyünk magunkra. Es én valosaggal igen szeretnem-is, azt a' Hazat a' mostani Metamorfozisébe látni. Nem külömben kedves barátimat. Kik közül első rendbe a' MUrát ditsekedve nevezhetem – tsak az Atyam egészsége 's házának bajai meg engedjék.

⁴⁰³ <t>

⁴⁰⁴ [A kötés miatt olvashatatlan egy szó.]

⁴⁰⁵ [A kötés miatt olvashatatlan egy szó.]

⁴⁰⁶ <mehet>

A' kívánt két könyvre – *Keresztury* és *Bardosira* lesz gondom, a' Bardosit semmiképen nem esmerem. Az *Ignoti nulla Cupido* – nem⁴⁰⁷ nyomtattasba se másképen a' Publicum kezeibe;⁴⁰⁸ tsak ministerialis irás.

Nékünk 24 Maji egy szép kis lakadalmunk vólt Gyömrön. G Wartensleben Esthert férjhez adtak B Vay Daniel Urhoz. Ez egy igen jo par. Igen szeretem, hogy ezt a' jeles kisAsszonyt a' hazánkba meg tarthattuk.

A'⁴⁰⁹ küüllöväri szomoru történeten minyájan meg-ütköztünk: Szegény öreg Bethlen Miklosné! vénségére mire jutott, 's Gróf Gyulay Josef. Jó hogy a' leanya, Erdélynek ama koronaja! nem vólt jelen. Szegény Rhedei Janosné halálán is tsudalkoztunk: szegény jámbor. Mar talam ismét Refformatussa lesz Rhedei, ha egy szép kalvinista leanykára akad.

A' könyvek eránt már tettem rendelést Pesten. – En holnap Sogorommal és G Rádayval mesze földre indulok Kassara, Eperjesre a' Dist. Tablahoz Processusom dolgába. Még soha se jártam azon a' földön.

Ezzel további baratsagaba és szivességébe ajánlott, maradok igaz tisztelettel a' Mlgos Urnak

engedelmes szolgálja 's barátja Prónay Sandor

291. Johann Christian Engel – Aranka Györgynek
Bécs, 1794. június 20.
[Jancsó Elemér másolata]

Töredékek

Aranka írása: válaszoltam 5dik July

Viennae 20. Juni 794.

Sp[ec]t[abil]is ac Magnifice D[omi]ne Tabulae R[egiae] Assessor!
 D[omi]ne mihi colendissime!

Ad honoratissimas S Dnae Literas 22 April ad me exaratas huc dum
 quam quod indicatam a Spt..... in suis literis epistolam invitatoriam Societatis Hung. ne hucdum quidem perceperim. Nonnisi percepta et perlecta illa licebit mihi, Inclytae Societati, cui pro testata sua in me fiducia humanissimus ago gratias opellam meam pro virium tenuitate et aliarum occupationum multitudine emediendam polliceri.

Sane quum ego Hungario sermone vix ac ne vix quidem opus aliquarum literarium concinnare volebam: videat Societas, an non in mei adlecti tone regulam illam transgressa sit, qua ei numerum sociorum contrehere praecipit, vilescat.

⁴⁰⁷ [A kötés miatt olvashatatlan egy szó.]

⁴⁰⁸ <az>

⁴⁰⁹ <kolosvári>

Ante sesqui alterum annum scripsi Hungaria sermone Dissertationem :
A Magyar Nyelvbe bé-vévetett Tót szavakról rövid emékedés, hanc pro impressione in
actis Societatis data occasione, si postuletur, transmitteri possum. Singulari venerationis cultu perseverans

Servus
Christ. Engel.

Auditores cujuscunque dignitatis et ordinis maxime venerandi! Via limen in scientiis, praesertim juris et philosophiae att igimus; adhuc circa corticem tantum harum versamur disciplinarum, et jam de examine nec loco nec tempore consveto, et in tantorum virorum conspecta loquimur. Nonne igitur nostrum hoc ... omnibus alienum a modestia precipue videbitur?

Parentibus filiorum, et ipsa in literis infantia jucundissima est. Parens, com. Teleki, cujus summa et unica semper fuit cura filio suo prudentem ac bonam procurandi educationem, illa voluptate, per statum fuum maxime valetudinarium, a longo jam privatus fuit tempore. – Quid filius, qui a teneriana inde aetate ante oculos continuo versabatur parentum, nunc amotus, et mihi soli creditus, ageret, quid pater ab illo sperare posset, sciendi, et illum, quem nunc, orbatus visu, amplius videre non potest, saltem audiendi, hoc cordis sui desiderium mihi fecit pulam. – Neglecta omni alia consideratione, obtemperandum esse censui. – Quis, nunc quoque nostros carpet conatus?

Enyedini abinitio anni hujus scholastici ex publicis praelectionibus, juri patrio, et philosophiae navivimus operam. Quibusnam objectis – praeter repetitionem publice auditorum – subditiōnis nostris occupamur, tentamine nostro rationem eddemus.

292. Kovachich Márton György – Aranka Györgynek
Buda, 1794. június 21., június 27.
[Korabeli kézirat]

Kovachich Budae d. 21. Junij 1794

Cum videas me Statim rescribere, tam cito non possum ad quaestiones a te propositas cum dignitate respondere. Sed ut aliquid faciam describo, quod ex Codice Ms. olim Kollariano Decreta Regum Hungariae Continente p. 466 ante triennium ex Archivo secretiore Augustae Aulae ipse descripsi *De Generibus Sicularum*.

„Siculi dicuntur trium Generum: alii enim sunt Potiores vel Primores; alii Primpili vulgo Lofew et Fewlo appellati; alii vero sunt qui nomine Comitatus tenentur, Simples scilicet et subditi aliorum.

Isti enim universi trium sunt Generum. Siculi possident haereditates⁴¹⁰ eorum tanquam viri Nobiles, nec praefati Primores aut Potiores, vel Primpili habent dominari

⁴¹⁰ <ipsorum>

super Communitatem, nisi ex officio Haereditario, quod eis provenit vel cedit annuatim de sex Generibus infra annotatis, qui habent Lineas viginti quatuor, ut infra:

Genus: Adoryan, Megyes, Jenew, Halom, Zabram, Ewrlích. Quibus quidem Generibus singillatim adduntur quatuor Linea Ordine infrascripto:

- I. *Adorján Nemben:* Vaczman ága, Thelegd ága, Waya ága, Poson ága.
- II. *Megyes Nemben:* Megyes ága, Kyrtha ága, Dudar ága, Syaryws ága.
- III. *Jenew Nemben:* Balasy ága, Wy ága, Zomorw ága, Boroszlo ága.
- IV.⁴¹¹ *Halom Nemben:* Haloned ága, Naznan ága, Pether ága, Gyewrgh ága.
- V. *Zabran Nemben:* Gewrew ága, Wy ága – –
- VI. *Ewrléwck Nemben:* Eczken ága, Seprewd ága, Zowath ága –

Item dicti trium Generum Siculi habitant in Septem eorum Sedibus privatis. Prima Sedes vocatur *Maros Z⁴¹²ék*, Secunda *Chik Zék*, tertia *Sepsi Zek*, quarta *Kyosdy Zek*, quinta *Orbay Zek*, Sexta *Aranyas Zek*, Septima et ultima Capitalis Sedes Regni *Wdwarhely Zek*, ubi Causae appellatae discutuntur, et inde in praesentiam Comitum de feruntur” Hactenus vetustum Ms.

„Hoc Monumentum licet Tibi non ignotum esse putem, volui tamen ostendere, quam libenter ubi possum Serviam. Dolendum in quinta Tribu duas Generationes et in Sexta ultimam desiderari. Fors in Tribu IV Secunda Generatio Paznan ága legenda est. An ex isto Monumento ad Tuum Dubium Commentarium eruere possis Tu videris; mihi videur multum illustrare; nam ex istis Generibus Officiales annue juxta Ordinem eligebantur. Cujus Species in Hungaria Montana Superesse videtur in illis qui Sculteti appellantur: ex quibus solis Judices oppidorum et Pagorum eligi solent. Est nempe quaedam Patriciatus Species, et evidentissimum Systematis Feudalis vestigium. Sed haec ex Diplomatum luculentius adhuc et quoad specifica illustrari possent, si vacaret; praesertim quae Tribus in quibus Districtibus locum sive sedem habuerint in Specie. Nam id patet: omnes sicularum Primipilos ad has Tribus relatos fuisse; non ideo ad Sedem Marosiensem isti restricti fuerint. Apud Hungaros complures hujusmodi Generationes vel Genera fuisse, innumeris Diplomatum – quae legi – vestigiis observavi, et si memor fuero quasdam alias recensebo: sed Jure Patriciatus vel non gaudebant, vel mox exciderunt, cujus solum ut praemissi in Scultetis vestigium hodie dum Superest. Et habeo Instrumentum Investitionis authenticum ex praeterito seculo et Comitatu Nitriensi. Si quae Documenta de Siculis invenero, certe transcribam; sed tempore opus est: quia licet Diplomatarium meum vix 8000. Documentorum hactenus comprehendat; tamen et illa pervolvendi raro est otium. Ad ultimam Quaestionem” ’s a’ t.

Erre a’ Levélre tett feleletemben, azt a’ kérdést tévén fel a’ többi között, hogy vallyon a’ Magyarok közt megvolté az a’ Nemekre ’s ágakra valo fel osztása a’ nemzetnek, melly a’ Szekelyek között; arra esmét így válaszol:

⁴¹¹ <Zabram>

⁴¹² [Sz-ből módosítva]

Buda 27 Juny 1794

Georgio Aranka S.P.D. Mart Georg. Kovachich

„Quae ante octiduum deficiente charta et otio Litteris mandare non poteram, Suppleo. Apud Nos nonnulli magno nisiu illustrandae Genealogiae Familiarum incunebunt. Ego huic ambitionem stultam promoventi Studio plane addictus non sum: sed quantum ad Historiam pragmatice scribendam facit, libenter aliquid lucis adfero; et mei Grammatophylacii usum concedo. Ut rectum fundamentum habeant, conscripsi Exercitationem de Praedicatis Nobilitatis Hungariae, ubi ostendi, quomodo in hoc genere lucubrandium sit; quam tamen velut proletarium aliquot horarum laborem, pro directione laborantium factum typis non destinavi. Adduxi ibi speciminis causa aliquot *Genera*, quae in vetustis Diplomatis *de Genere* Scribuntur, et quae ad illam quaestionem, An et in Hungaria Genera fuerint, hic additis annis perscribo: de Genere *Aba* 1269; unde etiam Nobiles de Sumus et de Nekche; – *Akus* 1317 – *Bel* 1271 – *Bugath Radovan* vel *Bogath Radvan* 1282; unde Nobiles de Monaky – 1321, de Zaad, Zada vel Zoda; – Bolagh 1346; unde Széchy – Bor unde de Saap 1281; Borchoul 1288; Borich unde Nobiles da Posaga, ut videtur in Slavonia Brochyna 1256 – Brokun de Gora 1369 – Buzad 1301 – Chaak passim – Guthkeled 1289 – Hunt paznan, unde Nobiles de Zelouch, de Bozyn, de Battyán 1392 – Iwre 1270 – Kara 1324 – Katych et Kathyz 1325 et 1341 – Mue 1244 – Miskouch 1271 – Techun 1320 unde Nobiles de Pukur – Thekele, unde Nobiles Ite de Delue, et Nobiles de Ternye 1355 – Ursour 1292 – Zah 1336 unde Felicianus ille, qui Karolum Regem interimere voluit, ob id tota Generatio excisa est. Hujusmodi Genera in Diplomatis apud Anonymum Notarium, in Judicio Ferri Candensis, et in Chronicis conplura commemorantur; quae facile colligi possent, et darent Genealogiae fundamentum, Historiae autem Lucem. De his multa adnotare possem, quae in Exercitatione mea protuli: sed multa adhuc in obscuro sunt.” Inter cetera quae pro Commentatione de Lingva Hung. ’s a’.

293. Aranka György – Kovachich Márton Györgynek
Marosvásárhely, 1794. július 5.
[Korabeli kézirat]

MVásárhelly Sz. Jakab Havának 5dikén 1794

Tekintetes Tudos Ur,
 Kedves Jo Barátom!

SzIván Havának 21dikén hozzám eresztett válaszlo betses Levelét a’ Tekintetes Urnak, a’ közelébb mult postával u.m. 2dik volt szerentsém venni. Mihellyt a’ T. Ur Drága nevét meg láttam rajta, azonnal egy bizonyos meg elégedés fogott el; melly annál inkább nevededett, midőn láttam hogy a’ Levél egy Arkusra van irva. Mikor el olvastam: méltónak találtam Kováchichhoz; és nem csak fejéhez, hanem pennájáhozis, szivéhezis. Es így Kovachich és Aranka esmériék egymást, Barátokis. Kováchich a’ Diplomák egybe Gyűjtésének a’ fején az Anya Országban Ns Magyar Országon: és Aranka Erdélyben, ki

a' Magyar Nyelv Mivelő Társaságnak Fő Titoknokjának neveztetik, és itt helybe a' Ns Igyekezetnek ezer Terhein kívül egyszersmind egy Elmével, egy szívvel és egy⁴¹³ Nyelvel küszködik: mely nékie zavart, nyuhatatlanságot [!] és akadékot szerez a' leg tisztább igyekezetben. A' Maradék mindeniket szőre szálán meg fogja esmérni. Az ő magok vi-seletek és cselekedetek világ szeme előtt vagynak és mindeneknek nyelveken forognak: én pedig a' mint Személyeket betsüllem és szeretem; ugy neveketis meg kiméllem, és részemről megis fogom örökké kimélni. Az én kicsiny nyuhatatlanságom semmi sem. Ha az Egeknek, a' mint Jovoltokban bizom, az Igyekezet tetszik; a' pokol kapui nem vésznek rajta diadalmat: ha pedig a' Végzések ellen vagyom; nintsen miért erőlködni. Még eddig a' dolognak tökéletességre valo menetele csak haladott és meg nem akadott; 's bizom hogy meg sem akadhat: reménlem hogy a' Társaság munkái közül az első darab, 's talám a' másodikis két holnap alatt sajto alá megyen. Ennek a' Munkának, mert homlokára ezt a' Nevet akarom tenni: *Társaság Munkái* (Acta) három része leszen, az elsőben lesznek a' Nyelvet magát illető darabok; a' másodikban, hogy a' munka érzeke-nyebb (interessántobb) legyen, a' Haza Esméretét illető Darabok; a' harmadikban eleyes Elme darabok mind folyo mind kötött beszédben. A' két utolsora már vagynak készen Darabotskáim, csak az első vagyom hátra; mely az Erdélyi és Magyar Országi szollás modja között külömség lévén, igen munkás és kényes, csinos kidolgozást kíván; a' lévén a' cél hogy a' külömségeknek, sőt mind a' két Hazában a' nyelvbe bé csuszott hibáknak mi voltais ugy dolgoztassék ki, hogy mi az igaz, mi a' jo és rossz, magából a nyelvből és annak Természetéből vett közönséges Regulákból tetszék ki, és minden czivodas el kerültséék. Mivelhogy a' Tek. Ur evel az Igyekezettel esmérkedni akar; ide zárom a' Diétán ki adott utobbszori Jelentésemet; az elsőbből nintsen egy példámis; ebből sem maradtott több: azért Pr. Tertina Urral nem közölhetvén; ha modja lévén benne a' Tek Ur közölhetné, kedvesen venném. Szinte mái Postával veszem levelét, mellyből ugy látom, hogy ezt az Igyekezetet éppen nem esméri, és a' KK Irások Társa-ságával egybe zavarja. Ez a' KK. IT. Társasága más dolog. Ezt még az első Ország Gyü-lésén 1791-ben fel álitottam. Elébb nyomtattattam ki egy Jelentő Levelet, mint az ide zárt Erdélyi M Nyelv mivelő Társaság. Azután el inditottam egy Arkus tiszta Papirossat a' Rendek közt, és alája irtak mintegy 80-non 30-30 aranyig, és az első tiz aranyot akkor többnyére megis adták. Azután a' Mlsgs Gubernátor Ur Exlja, ki mind a' két Társaságban a' fő mozdito Rugo és vezérlő jo Lélek volt, 's mais az, egybe gyűjtötte őket; a' Gyűlés választott egy Tanátsot, mellynek Elöl ülője Exlja, melléje adtak az Igazgato Tanátsból 4. Tanáts Urat, Titoknoknak választották Gr. Bethlen Gergelyt, Kints Tartonak Gr. Teleki Lászlót. A' ki nyomtatando KK. Irások Laistromát, házamtól 's Gyűjteményetskémtil távol lévén, a' mint hirtelen lehetett ki dolgoztam, ki adtam; hibás de nem tehetek rolla. Ez a' Tek Urnál meg van. A' második Gyűlésen 1792-ben a' Tanáts azokból a' KK. II.sokból a' Hazában lévő jobb jobb Tudos embereknek ki osztott dolgozni; nékem ju-tott a' Kászón Szék Csiktól valo meg válása, és a' Maros Széki Tiszteknek változása. Mert én nekem a' lévén a' fejemben, hogy a' Magyar Társaságot állitsamfel 's azon dol-goztam; a' KK. II. Társasága gondjaiból most elsőben egészen ki akartam magamat vonni azon a' kicsiny segittségeen kívül. Már ez a' KK. II. Társasága folytában vagyom.

⁴¹³ <Elmével>

Könyv nyomtató Hochmeister fel váltta a' Munkák ki adását. 40. Példát ingyen ad a' Társaságnak; A' munka leszen negyed részbe; már egy darab sajtó alattis vagyon, a' mint értem. A' Magyar Társaság dolgát a' Rendek Törvény Czikkelybe irták: de az utobbi Diétára a' jött udvari válaszul, hogy a' Rendek a' több Tudományos Czikkelyekkel 's Tárgyokkal együtt, adják bővebb vélekedéseket rolla. Ebben meg akadván, gondolkodtam hogy azt a' Társaságot előre csak mint privatum Institutumot jo volna meg próbálni: és most a' mult Karátson előtt itt lévén Ifiabb Groff Teleki Samuel Ur, véle együtt, és még három négy jo embereket közinkbe vévén el kezdtük. A' jo Gubernátorunknak tetszett, a' Fő Praeseséget méltoztatott fel vállalni, így attuk ki jelentő Leveleket, így formálltak azután a' Nagy Társaságot, 's így indult meg a' dolog; némellyek mint Jol tévök, mások mint Munkás Társok a' Társaságba bé avatván magokat. Leg nagyobb szükségem a' Munkás Társokban vagyon. Öt fl. adni, kiki semminek tartya, örömet ad: de munkát még csak nem látok. Hogy én adjak Tárgyot valakiknek; arra elébb esmérnem kell erejét és hajlandóságát: hogy maga be küldjen egy munkát; a' ki⁴¹⁴ hozzá nem szokott a' munkához, tartozkodni láttatik. Sietek az első Darabotskát ki adni, hogy utat mutassak. Ez az én igyekezetemnek a' Historiája! A' Tek. Ur Nemes Igyekezetét már régen esmérem; az apro darabotskák mellyek réá tartoznak meg is vagynak nálam: *Vestigia Comitiorum* nintsen meg, csak olvastam örömmel, úgy ha mi Supplementuma azután ki jött a' sintsen. Az Egek segillyék a' Tek Urat. Soha személyes ember a' Hazában ennél szebb dologhoz nem kezdett. Nagy barátságot cselekszik a' Tek Ur hogy engedi, hogy Magyarul irjak: én a' Tek. Ur déák Leveleit örömmel olvasom.

Már leg elsőbeis válaszolok a' T. Ur parancsolataira. Az 1526dik beli Törvény Czikkelyben említett: *Constitutiones Transilvanienses de modo exercituandi* előttem esméretlenek; hanem irok irántok az Országban mindenfelé. Itt a' Kir. Táblán két jo Ur vagyon, kik az e' félékben erősek Itélő Mester Cserei János és Türi László Urak, most a' K. Tábla ki bomolván egyis sintsen itt; mikor vélek találkozhatom, tudom örömet utasitanak benne ezekis ha mit tudnak. A' mi a' Magyar Bibliothékák recensioját illeti. Ebben reménségem vagyon hogy bizonyoson szolgálhatok mind Enyeden mind masutt. Igaz hogy az Enyedi Collegyomban feles magyar régi Könyvek vagynak; de én a' régi könyvekre nézve leg elsőnek tartom a' Mlsgs Gr. Teleki Josef Ur Exlja itt lévő Bibliothékáját, és ő Exlja ott lévén Pesten jonak tartanám ha a' T. Ur. Exlját még ott létében meg találná; mert igyekezik bé jöni. Az ujj könyvekre nézve pedig leg első az özvegy Msgs B. Alvinczi Gáborné ő Nsagáé Kolosvárrat; ha tetszik ezt az Asszonságotis meg találni, én örömet magamis irok ennek az Asszonságnak; és a' Gub Exlja Secretariussával Kováts Urral egybe vetvén magunkot, reménlem ittis megyünk valamire. Csak azon kérem a' Tek. Urat, méltoztassák nékem minél hamarébb maga gondolattyát a' Recensio modjáról bé küldeni, söt hogy a' Munka bizonyosabb legyen, melléje probátis tenni, vagy példát.

Most szállok a' magam dolgára. A' Székellyek Tribussáról és Generatioirol Kollar Gyűjteményeiből ki irt és bé küldett régi Kézi Irás darabotskáját ki mondhatatlanul köszönöm. Es így, ennek a' Summája ez: hogy a' Székellyek közt 6. Tribus volt, és minden Tribusban 4 Generatio. Evel meg egyezik a' N. Procurator Siménfalvi Jegyzése,

mellyben hasonloképpen ugy találom hogy régen a' Székelyek között 6. Nem volt, u.m. Halom, Eröwlik, Jenö, Megyes, Adorján és Abrám. Honnan vette nem tudhatom, mert a' Kéz Irásai olyan kéznél vagynak, hogy nem férhetek hozzájuk,⁴¹⁵ illiterátus kéznél. Ezt meg erősíti a' Kászon Szék Csiktól való el válásáról irott Kéz Irásis, ezis azt mondja hogy Kászon Székben hat Nem volt; és nevezetesen emlékezik a' Halom Nemről. Ellene van a' Sigmond Császár Kézdi Vásár helylieknek adott Privilégiuma, mellyben nyilván iratik hogy Kézdi Székben csak öt Nem volt. Kiváltképpen pedig a' Maros Széki Tiszteknek 1490-től fogva 1515-ig Nemek 's ágazatok szerént való változások, melly⁴¹⁶ ezekről a' Nemekről és Agakról emlékezik:

1. *Eurlík v. Eurlot, Eurlet, Eurlit* Agai: Bod, Zeöld, Zováth, Eczken, Suprod. 2. *Jenö* (mellyel talám mind egy a' Jáni és Jáno, mellyek elő fordulnak) Agai: Boroszlo, Balási, Nagy, Zomur, Vai, Balássi. 3. *Adorján* Agai: Posen, Telegd, Vatanyán, Adorján, Vasmi, Aja. 4. *Megyes*. Agai: Megyes, Kürth, Ducko, Kurta, Gyános. 5. *Abrám* Ágai: Nagy, Karátson, Vi, Gozu. 6. *Vi*. Agai nem fordulnak elé. 7.⁴¹⁷ *Zábrág* Agai: Gyerö. 8. *Halom*. Agai: Péter, Halom, Náznán. 9. *Burlit* Agai: Zábrod. 10. *Emkét* Agai Zoáth. Melly nevezetek közül Maros Széken mais fenn vagynak a' faluk Neveiben ezek: *Zováth* ma Szováta. *Suprod* ma Sepröd. *Vi* ma Vaja, *Adorján*; *Váczmány*; *Megyes* ma Megyesfalva; *Gozu* ma Görs, *Náznán* ma Náznánfalva. Ezzel a' külömbséggel nem tudom mit csinállyak. Ha mit tudna többet, segéllyen engem a' Tek. Ur. Mert azt a' Maros Széki Tiszteknek változását juxta Tribus et Generationes a' KK. II. Társasága számára ki kell lenék illendő képppen dolgoznom. A' jövő postán ki küldem a' T. Urnak az egész kéz irást. Kicsiny, de munkát ad. Szinte tegnap mikor ezen a' Válaszon gondolkodnám jutott még egy Datum eszembe. Tavaj nyáron egy kis utozást tévén a' Székely földön, tapasztaltam hogy némelly Székek a' Havasokon lévő Részeket Hatodnak hívják. Valyon nem világosítanae ez a' dologban valamit; már irni fogok iránta a' Székely földre. Ez a' Számáról a' Nemeknek és Agaknak. Evel két dolog volt egyben kötve. 1. A' Tisztségek viselése, melly a' felsőbbekből világos. 2. az Örökségeknek és Hasznoknak osztása; melly meg tetszik a' Kászoniak leveléből; mellyben azt mondják a' Halom Nem béliek a' több⁴¹⁸ Nemeknek: Nem illik hogy csak nekünk tegyétek osztozo Atyánkfiává Lázár András Uramot. De 3szor terehis volt véle egybe kötve, melly meg tetszik a' Sigmond Császár 1427dik beli fenn említett Leveléből a' hol a' Kézdi Vásár helyliek azon panasznak hogy a' Kézdi Székiek őket a' magok öt Nemekbe fel osztván sokat huzással vonással terhelik. Továbbá egy Sententiájából János Királynak melly költ 1538-ban ki tetszik hogy mind ezek az Nemek és Agok a' Lofóság külömbsege volt. Es a' mit én gyanitok, de datumom nintsen réa 4. Ez a' külömbség fundálozik a' Székelyek régi hadi rendtartásoknak és fel üléseknek Systemájából, hogy e' szerént a' fel ülés rendit Nemek és Ágok szerént jo moddal tarthassák. Minden Datumimat ki fogom küldeni a' Tek. Urnak, mihelyt le irathatom; és tudos vélekedését el várom. A' Magyarok között sem Erdélyben sem Magyar Országon ennek a' Nem 's Ag külömbségeknek semmi képen nem találom. A' Nyitra Vármegyei Skaltetekről szeretnék többet tudni és Datumo-

⁴¹⁵ <'s>

⁴¹⁶ <szerént>

⁴¹⁷ <Gyerö>

⁴¹⁸ <Nemek>

kat látni: mert ezek irántis kétségem van, hogy a' Székelyekhez ezen részben hasonlok volnának. A' Székelyek és Szászok közt Szék (Sedes) hol vette eredetét? Esméri a' Tek. Ur a' Bárdi János Ur munkáját Animadversiones Historico Critico Diplomaticae in opus de Insurrectione Nobb. Auctore Josepho Kereszturi. Budae 1792. Ebben az 56dik lapon az Esztergomi Ersekség Jozzágaiban lako Nemesség, söt magok a' külömb Vármegyékben lévő falukis Székekre vagynak osztva, u.m. *Sedes Verebélyiensis, Sedes Vajdensis, Sedes Ersekléclensis*. Mintha ebből nyílt volna egy kicsidet a' szemem. Ezek azért nevezettek Székeknek v. Sedeseknek, mivel az Ersek Jurisdictionja alatt, a' Vármegye Székitől meg külömböztetett Székek tartattanak; Rá szabom a' Székelyekre s Szászokra. Az egész Székelység együtt, és a' Szászságis együtt egy egy Vármegye mindenik, egy egy Fő Ispány alatt volt és vagyon; a' Székelyek Ispánnya a' fejedelem, a' Szászoké a' Nationis Comes. Mindenik a' Törvény ki szolgáltatás és rend tartás okáért fel osztatott aprobb részekre s ezek az egy Vármegyének aprobb részei nevezettek a' Gyülésekről Székeknek. Igy vélekedem.

A' régi Kéz Írásokról A' Jankovits és Pray Urnál lévő KK. II-rol valo tudositást szépen köszönöm. Jól juttatta eszembe a' T. Ur Pray Urat, annak az Urnak irni fogok. Éme Psoni Káptalanban lévő Kéz írás talám a' leszen, melly ugy kezdődik: Látjátuk s a' t. erről keveset tartok. Volt Jesuita Cserei Josef Uris adott ki a' Magyar Chrestomatiája I. Darabjában a' 76dik lapon egy régi Eneket: Emlekezzeunk reegiekreol s a' t. Ezt más írás modjával adta ki Psonban 1787ben T. Revai Miklos Ur. Révai Miklos elegyes versei nevezetü könyvében a' 275dik lapon az eredeti Írásból. Mégis igen régi nem lehet, mert Dés Várossa Nemesnek neveztetik benne. Ugyan ott hátul T. Psoni Prof. Peer Jakabnak egy régi Kéz Írásából még ki adatnak némely régiségek, de ezekis ugy látszik 1500-an felyül nem mennek. En leg régibb magyarságnak tartom az I. Lajos Kir. ideje béli Esküvést melly van a' Corpus Jurisban Lajos K. Decretuma után. *Másodikat* a' melly van nálam László Erdélyi vajda Levele 1383ban költ Magyarul K. I. Az eredeti Írást nem láthattam, a' ki által adta, azt mondja az eredeti Írásból írta ki. *3diket* a' Kászson Szék elválását Csiktól Mátyás Király ideje beli K. I. az eredetit nem láthattam; és *4diket* a' Maros Szék Tisztjeiknek változását, ennekis el tévelyedett az eredeti Írása; és ezt a' két utolsot akarom ki dolgozni a' KK. II. Társasága számára. Igasságokat meg fogom erősíteni.

Nem tudom az elmém bádjadotté meg, mivel reggel 5 orakor kezdettem az íráshoz, vagy a' dologból fogytam ki. Ugy tetszik most eléggel terheltem a' T. Urat. Ajánlom magamat drága Barátságába és igen különös sziveséggel vagyok

alázatos Szolgája
Aranka György mk.

294. Aranka György – Kovachich Márton Györgynek
Marosvásárhely, 1794. július 6.
[Korabeli kézirat]

Tekintetes Ur
 Drága Barátom Uram!

A' tegnapi Postával nem fizethetném le adósságomat; az ígért Darabotskákat nem küldhetém ki: Másaik nem készültenek volt el. Elébbeni Válaszomat sem végeztem volt el; valójában nem csalt volt meg a' gyanum: csak az elmém fáradott volt meg; azután hogy meg pihentem úgy vettem észre hogy a' Nyelv Mesterekről 's Magyar Szotárok eddig valo Iroirolis akartam irni. Mikor azon gondolkodnám pedig, hogy legelébbis ezt hogy tellyesitsem; azután ezen Levelem mellett az ígért KK. II. mássait ki küldvén, azok iránt micsoda utasításait kérjem a' T Urnak; és továbbis hogy tegyem magamat drága Barátságára méltobbá: a' mult Honak 27dikéről ujjabb betses Levelét veszem a' T Urnak ki mondhatatlan öröömre. Ebben emlékezik a' T. Ur 1. egy Munkátskájáról *Exercitatio de Praedicalis Nobilitatis Hungaricae, ubi ostendito, quomodo in hoc Genere laborandum Lit.* Ha kívánságom valami embertelenségre nem magyarázthatnék: ennek mássát szeretném meg nyerni a' T. Urtól a' Társaság Gyűjteményei közé; az Irásra téjendő költséget meg fordítván. 2. Ennek alkalmatosságával: de Genere Aba, Akus, Bel, Bugath, 's a' t. kívánnya a' T Ur számos példákkal világositani, hogy nem csak a' Székellyeknél hanem a' Magyar Nemzetbenis meg volt az ugy nevezett Nemek – *Generum* – külömbisége. Ezekben magamnakis⁴¹⁹ bizonyos tapasztalásaim vagynak; és⁴²⁰ a' példákat senki kétségsbe méltán nem hozhattya: de ugy tartom hogy némely homályosság mégis vagon az egész dologban. Hogy a' T. Urnak a' tudos vizsgálódásra bővebb alkalmatosságot adjak; és egyszersmind világosito utasításait meg nyerhessem: bátorokodom gondolatimat tisztábban ki fejteni. Leg első kérdés talám az: hogy ezen a' szonn *Genus* – Nem – mit értettek Eleink, a' nemzettségi származásté? p.o. *de Genere Aba-Akus*, azt teszié hogy⁴²¹ Aba és Akus Nemzettségéből és Véréből származott; Kézában az Appendixben *Geicha de Genere Turul*, azt teszié hogy Gejza a' Turul Maradék? Második kérdés: Hasonlóé ehez a' Nemhez a' Székellyeké? p.o. Mikor az iratak hogy a' Halom Nemből Názán Agbol Kapitánnak vagy Király bironak választatott egy Lázár vagy Tot; azt teszié, hogy ez a' Lázár v. Tot abból a'⁴²² Názán familiájából valo, melly familia egy Halom nevű embertől vette származását? Es így vallyon egyé az értelmé annak, mikor a' Magyarrol azt irják hogy de Genere Aba, és a' Székellyről hogy ex Tribu Halom? A' Paczinacziták vagy Paloczok között láttatom a' Székelyek Tribussának és Generatiojának nyomát találni, mivel Const Porphirogeneta de Administrando Imperio a' 38dik Részben azt írja, hogy ezek VIII Nemzettségre és mind öszve 40 részre voltak fel osztva; és így 8 Nem, 40 Agazat, minden Nemben 5 Ág. Azután a' Xldik Részben a' Törököket 7. Nemre osztya: Nece, Megere, Kuturgemati, Tarián, Genák,

⁴¹⁹ <vagynak>

⁴²⁰ <ugy tartom>

⁴²¹ <az>

⁴²² <Nemz>

Kare és Kaye; Nyolczadiknak teszi a' Kabar Nemet, melly a' Kozároktól meg hasonlován, magát a' Törökökhöz csapta; és azt írja hogy ez a' Kabarok Neme három Agbol állott. Ennekem ugy tetszik, hogy a' Constantinus előadása szerént ez a' Paloczok Nemek szerént valo külömbösége éppen nem külömb vérből valo származást, hanem csak külömb helységek szerént valo fel osztását jelenti a' Nemzetnek: és a' Székelyek⁴²³ Tribussainak külömböségéről is éppen azt tartom. Következés szerént meg maradok előbbi állatásom mellett: hogy a' Magyar Nemzetben a' Tribussoknak és Generatioknak semmi nyomát nem találom; és azt hozomki, hogy a' Székelyek eredetek szerént Magyarok, de az Almus alatt bé jött 's Vármegyéken meg telepedett Magyaroktól külömböző nép volt. 3. Emlékezik a' T. Ur a' Diplomákban 's másutt elő fordulo Kereszt Nevekről: ezekből igen szerettem volna egy néhány példát látni. 4. Esmét illeti a' T. Ur a' Sedes v. Székek nevezetét. Erről közelébbi Levelemben emlékeztvén: el várom rola a' T. Ur tudos vélekedését. 5. Panasz: A' Hazai Iroink Munkái gyengék; sok a' haja, kevés a' bele közönségesen. Igaz. En Hazánk Iroi között t.i. az Eredetiek között leg elsőnek tartom Bethlen Farkast. Egy Hazai Iroban négy dolgot kívánok: Tudománt illendő készülettel; Világot; gyakorlott pennát; és érzékeny szívet. Ezeket azokban a' csak nem dirib darab Kéz Írásotskákbán, mellyeket gyűjtegetünk, 's részszerént kiis akarunk adni fel nem⁴²⁴ tallaljuk; de azért egyben gyűjtések, azért hogy el ne vesszenek; és közönségessé tételek, azért hogy a' ki őket látni, 's hasznokat akarja venni, láthassa és hasznokat vehesse: igen szükséges. 6. Bizonyoson hittem hogy a' T. Urnál a' Magyar Történeteknek sok szép Gyűjteménnyel vagyon. Kérem alázatosan a' T. Urat, hogy 1. azok közül, azoknak Neveket, mellyek Erdély Történeteit illetik, méltóztassék nekem meg küldeni. 2. Az Erdélyi KK. II. Társaságtól közönségessé tett KK. Írások Laistroma meg lévén a' T. Urnál; méltóztassék arra pontonként, ha mi Jegyzései lesznek fel tenni; ugy egy kiadando Kéz Írás illendő ki dolgozásának modjáról, és minden szükséges requisitumokról. Még a' Nyáron, ha Isten segít szándekozván Kolosvárra menni 's a' Mlsgs Tanács Fejeivel ezekről bővebben értekezödni, annál inkább mivel eddig, mikor jelen vagyok, abban a' kitsid Mlsgs Tanácsbannal szabad bé menetelem vagyon engedve: hogy azzal az alkalmatossággal⁴²⁵ a' T. Ur érdemes Személyétis Társul ajánlhassam bé, tudos vélekedéseit adhassam elé. Söt kérem a' T. Urat, méltóztassék nekem, ha valamelyik Darabotskát tett-szenék ki dolgozni; aztis meg nevezni 7. Ezeknek a' KK. Írásoknak ki adatások modjáról nemelly Jegyzései a' T. Urnak. Azokra jelentem: A' Decius Barovius Tizedik Decássárol örömmel értem hogy meg vagyon a' T. Urnál⁴²⁶; és ha a' T. Ur meg engedi a' Mlsgs Gubernátor Ur Exljának mint a' KK. II. Társasága Elöl Üljőjének bé jelentem. De előbb parantsolattját és engedelmét el várom rolla. A' mi Kollinovichot illeti: Bizonyoson legelsőbennis eszünkbe kellett volna jutni hogy a' Senquiczi Kollinovich Munkája, az ő Tudos Földije kezében legépebben és jobban meg fog találatni, és azért a' T. Urat kellett volna eddigis érette meg találni. Eztis bé jelentem, ha a' T. Ur meg engedi. A' melly Kéz Írás nállam vagyon XII. Könyvből áll; megyen XI. Kat. Sextilis-ig, végződik ezeken a' szókon: *omnisque personae ac nomini honos habetur*. Alol e' vagyon írva: *Qui-*

⁴²³ <kulon>

⁴²⁴ <talaljak>

⁴²⁵ <hogy>

⁴²⁶ [Az oldalon lenn, oldalt a margószélen:] Buda per. 25 Julii 1794.

quid hic contra fidem Catholicam, bonos mores, Legitimam Potestatem, dictum factumque: id dictum factumque nesto. Azután vagyon *Fulerum Narrationis* de XIII. Könyvre; és leg hátul: *Index Rerum et Verborum ordine alphabetico.* Es így a' Fulerumbol úgy jö ki világosan, hogy a' 13dik Könyv egészen hibázik. A' mi azt illeti, hogy Magyar, Német és Déák Kéz Írások elegy adatnak ki: ebben a' Mlsgs Fő Tanátsnak ez a' természeti gondolkodása volt, hogy mind a' két hazában mind a' három Nyelv közönséges lévén, és minden vagy születésbeli vagy tudos Embernek szükséges képpen tudni kellett mind a' hármat: tehát a' Hazára nézve nintsen miért különbséget tenni a' nyelvek között; sőt a' Nemzetek közt való egyesség szerént, a' nyelveketis egyeztetni kellenék; és a' Magyar Nyelvre nézve, ennek a' más két nyelvekről való meg különböztetése talám hátra maradást okozhatott volna. Az idegenek közül a' ki meg akarja venni: meg veszi ígyis: de a' főczél ebben az Igyekezetben a' Haza és Hazafiai lévén; ezekre kell fő képpen figyelmezeni. En pedig még azt teszem hozzá: hogy azt akarnám hogy azok a' KK. Írások mind magyarul volnának írva; és minden Haza közönséges javára intézett Munkákis magyarul iratnának, és semmi se Déáku vagy Németül, ki nem vévén az Indexeketis; hogy az idegenek ne olvashatnák, 's Nemzetünk és szabadságaink irigyvei ne piszkálhatnának benne, Hazánk kárára. A' kül földieket nem ohajtom most hogy magyarul tudjanak. Azt kívánám hogy minden Esméretet Hazánkrol és Nemzetünkről ők töllünk és általunk szerezenek: nem pedig a' mint eddig fonáku esett mi szerezzük ö töllek és általok. A' kiadás szépségére vagyon gondja a' Mlsgs Fő Tanátsnak, a' Negyed rész forma mikor meg alitatott jelen voltam. Szinte azon állottanak meg hogy egész árku formában legyen, de többeknek tetszett a' negyedrészt, és úgy végeztették. A' mi azt nézi, hogy az Indexek, Consignatiok, Elenchusok, Genealogiák, Levelek 's hasonlok a' Történetek és viselt dolgok rendiben ki adattatni nem illenek; mint a' Zredna János Leveleis Schwandtnerben: ez igen helyes, és felette kérem a' T. Urat, hogy ha mik a' KK. Írások nyomtatott laistromában volnának olyanok, mellyeket ki adadni méltoknak nem tartana, a' mint fellyebbis bátorkodtam a' T. Urat a' Laistromra téjendő Jegyzések iránt kérni: ne sajnálja engem tudositani, hogy közölhessem bölts Vélekedését. A' KK. II. Társasága Czeljáról és Systemájáról ki adott Jelentést a' T. Urral nem közölhetem, mert egy példám sem maradt meg. Meg látom ha az ujjság Levelekben nem adatotté ki: és ha megkaphatom meg küldöm. A' fenn említett és közönséges czélokön kívül azis czélja a' Társaságnak: hogy a' sok le írástól a' drága Monumentumok mindennap romolván; mi nek⁴²⁷ előtte egészen el rontatnának szedessenek öszve ha lehet az eredeti Írások, azok nem taláttván meg azoknak a' jobb Mászai, critice dolgoztassanak és szépen 's jól adassanak ki. Az Erdélyi Mlsgs Püspök Ur Exljánál tagadhatatlan hogy nagy kints vagyon mind a' két hazára: de hogy ö Exlja azokat valaha jo Elenchusok szerént a' T. Ur modja szerént rendbe szedesse; ahöz reménségünk nem lehet. Az ö Exlja környül állasai és foglalatosságai azt meg nem engedik. Mostis szüntelen gyűjt. Pünkösdbbe itt járván Exlja, meg alázza volt magát hozzám, és énis szaporítottam az Exlja kintsit vagy 3. darabotskával. Azzal az alkalmatossággal emlékezett ö Exlja a' T. Ur Személyérölis nagy dicsérettel. A' Supplementumokat ad Vestigia Comitiorum régen várjuk Itélő Mester Cserei Urral, a' ki Bétsből való haza jöveletekor a' Vestigia-kat magának meg hozta volt.

⁴²⁷ <után>

En mindeniket instálom magamnak a' T. Urtol. Ezekon kívül, még 1787ben hirdettet volt ki a' T. Ur valami folyo Munkát: Entwurf zu einer Sammlung kleiner Schriften 's a' t. Heftweise zu 10 Bogen. Ebből sem tudom mi lett; ezt a' munkátis szeretném esmérni. Hogy még nállunk Erdélyben senki nem találkozott a' ki a' Vestigia Comitiorumhoz hasonló Munkához kezdjen; én éppen nem csudálhatom: Söt azt tartom nagy csudának hogy Nemes Magyar Országon találkozhatott egy Kováchich, a' kinek az Egek egy olyan nagy Igyekezetre meg kívántato Nemes indulatot, terheinek meg győzésére elég-séges erőt, és Hazája szeretetével gerjedező szivet ajándékozvánis: elég bátorsággal birt olyan terhes munkát el kezdeni és ennyire vinni. Kedves T. Ur! böltsen méltoztatik által látni; hogy a' mi Társaságunknak erről a' T. Ur Nemes igyekezetéről meg kell emlékezzünk, és elfelejtkeznünk rolla, meg bostáthatatlan vétek lenne: ha azért a' T. Urat terhelni bátorkodom, kérem igen szépen, ne sajnállya akár magyar akár deák nyelven, nékem annak Históriaját, eredetét, czéllját, fel állását, eddig valo folyását, és mostani állapotjának mi voltát meg írni, hogy tehessük közönségessé. Ha deákul írja a' T. Ur, magam fogom magyarra fordítani. A' több M Országi Igyekezetek mivoltáról sem tudhatok semmit miben vagyon. p.o. A' Pr. Révai Miklós Urtol kezdett Tudos Társaság és a' Soproni 's Pesti Magyar Társaságok; söt azt sem tudom hogy kiknek kellene irántok irnom? Mi nállunk személyes ember nem találkozván a' ki olyan nagy dologhoz mérjen fogni mint a' T. Ur, a' Nemes Ország magáéva tette a' dolgot; és az Articulusoknak 's mindenféle közönséges Actáknak egyben szedésit a' Juridica Deputatoria bizta, 's⁴²⁸ ennek Tagjai serény és jo lépéseket tettenekis benne; Gr. Teleki Mihály Ur a' Kolosvari, Itélő Mester Türi László 's Balia Samuel Urak a' Károly Fejér vári Káptalanokat el járván és megvizsgálván. Ezek az Urak Instructiojok szerént egybe fogják szedni, laistromokat készíteni rollok; és azután jo rendel az Ország tulajdon Leveles Hazába fognak közönséges haszonra és bátorságra léjendő meg tartatás véget tétetni. Ez az említett Balia Uris egy tudos és nagy igyekezetü Ur, ki a' Diplomákat igen szereti. Még az első Diaeta alatt 1791-ben adta ki magyarul: Erdély Ország Közönséges Nemzeti Törvényeinek I. Részét 8adrészben Kolosvaratt 467. lap. Ezt az első Részét írta a' Törvény szerző Hatalomrol (de potestare Legislatoria) a' Másodikat akarta írni a' Telyesítő Hatalomrol (de potestare Exequeutive). De meg gondolkozott, és ugy gondolván hogy egy erővel jobb volna Erdélynek egész Jus Publicumát meg írni, mellyre az első Titulust igen keskenynek látta, ujj formába akarja önteni az egész munkát, és már az első Darabjával szinte készenis vagyon. Vagyon még egy Emberünk Diplomákat szerető Benkö Josef köpeczi Református Pap és a' Harlemi Tudos Társaságnak tagja. A' Magyarok közt Diplomákban és KK. Irásokban, a' Msgs Püspök Ur Exlján kívül senkinek olyan Gyüjteménye nintsen mint ennek az Urnak. Ez az Ur adta ki ez előtt a' Transilvaniát két Darabba 8d részbe, és a' Milkoviát esmét két Darabba; a' közelébb mult Gyülésen pedig Siciliat;⁴²⁹ ezt is 8d részbe. Ezekből a' munkáiból az ő Erdemét meg esmérheti a' T. Ur. Már egy kevésség meg gyengült élébbeni erejében. Ezekről a' két jó és érdemes Urakrol minapi Levelemben elfelejtkezém, most siettem hibámat ki potolni, 's érdemeikről a' T. Urral meg esmértetni őket. Ha az Isten a' T. Urat bé hozza több jo Urakkalis meg fogom

⁴²⁸ <ezek>

⁴²⁹ <mindeniket>

esmértetni; nevezetesen azokkal kik álmokat, mulattságokat és a' játék asztalokat meg csalván, magokat a' Haza előtt fárattságos Munkájukkal érdemesekké tették; kik közül személy szerént most ketten vagynak itt; az öreg Doctor Mátyus Ur a' Dietetika Iroja, és az első Itélő Mester Csernátoni Ferencz Ur, a' Verantius hires Levelének szép fordítója francziából. Ez a' Verantius Levele vagyon egy Könyvetskének a' végibe, mellynek Homlok Irása Magyarul: Egy Lengyel Tanács Urnak egy Romai Birodalombéli Urhoz küldett Levele, mellyet 1790-ben francziából fordítottam volt magyarra, es Kéz Írásban vagyon. Akkor látna a' T. Ur velem találkozáván egy 57 esztendő s vén embert, a' ki 57 esztendők elfolyta alatt csak azért élt, hogy éllyen; kinek a' szemei jobbak most mint ez előtt 30 esztendővel és többet is dolgozik a' ki Tábla fia 's Urnak neveztetik, és egész esztendei jövedelme fizetésével együtt nem megyen többre 300 N.forintnál: de a' mellett nállánál a' T. Urat egy Királlyis jobb szivel nem láttya. Még kellenék irnom czélom szerént, azokrol a' Grammatikákról és Magyar Lexiconokról, kikről valamit tudok; de ugy meg szorulék az időbe hogy a' miket ide zárok azokat se olvashatom meg egyen kívül. Azért most maradok a' T. Ur Barátságának és tudos utasításaiknak 's vélekedéseknek ki kérése mellett

A' Tekintetes Urnak

alázatos Szolgája
Aranka György mk.

**295. Aranka György – Teleki Domokosnak
Marosvásárhely, 1794. július 15.**

Méltóságos Groff ur,
Ifju Hazafi!

[A *Jelentő levél*]

MVásárhelly Sz Jakab Havának 15dikén 1794.
Aranka György
a' Társaság fő Titoknokja
a' Társaság nevében.

[Címzés:] Méltóságos R. Sz. B. Groff Széki Teleki Domokos Urfnak mint Erdemes Ifju Hazafinak Tisztelettel
MVásárhellyen

296. Heydendorff Mihály – Aranka Györgynek
Medgyes, 1794. július 20.
[Jancsó Elemér másolata]

Méltóságos Tabulae Regiae Assessor Ur,
 Különös jo Uram!

Ugy reménlettem az akkori környüállásokból, hogy még avatás előtt nemzetünk Gyülekezetye lesz Szebenbe, 's hogy azon idő alatt tsendesebb életem modja lévén Szebenbe, a megígért munkátskákat elkészithessem, és a Magyar Társaságnak a Méltóságos Ur keze által, bé adhassam; de még eddig, a mint láttam, megsalatkoztam reménségembe, az Universitásunk egybe nem gyűlt, ide haza ezer foglalatoskodásaim között, kiváltképpen a mostani nyári hosszú napokban, a hól a házam regeltől fogva estig, telli van emberekkel, azon munkátskát telyeséggel nem készithetem, 's készítését halasztanom kell, a míg vagy Szebembe bé mehetek, vagy pediglen a napoknak hosszassága fogyván, a téli hosszú estvég több tsendes időt engednek rea. Addig pedig kérem méltosztassék a Méltóságos Ur a Társaság előtt nékem engedelmet ki nyerni.

A Méltóságos Ur Leveliben meg emlékezett Observatiokra én ezen székben legalkalmatosabnak tartom, a Megyes széki Sárosi Papot Graeser Daniel Uramat a kinek is a Méltóságos Ur dütső szándékát megirtam; de magam is, a menyiben az idő tsak engedi, és tárják [!] adjak elő magokat, valamitskével némellykor ezen közönséges jót szaparítani igyekezem.

A Steller Kamtsakának Leírását magam is olvastam, de azon tzélra, a melyre a Méltóságos Ur olvasni kíványa, nints tellyességgel semmi egyéb benne, hanem az a mit a Magyarok Lapatzkának az emberi test részeinek nevezik, ők Lápatkának mondják. Ez pedig tsupán történetből lehet, mert a többi Kamtsatkai szók, mellyeknek egy hosszú Lajstromak ott van, a Magyar szóval tellyességgel és koránt sem egyeznek meg. Mellyel magamat továbbra valo favorába 's barátságába ajánlván egész Tisztelettel maradok

A Méltóságos Ur

alázatos szolgálója
 Heydendorff Mihály

Medjes 20dik Julii 1794

Nb. Graeser Daniel Sárosi Pap.
 Heydendorff Mihály
 Graeser Daniell Sárosi Papot ajánllyá

297. Aranka György – Teleki Imrének
Marosvásárhely, 1794. július 25.
[Korabeli kézirat]

MVásárhelly Sz Jakab Havának 25dikén 1794

Kegyess Méltóságos Groff Ur!

Alázatos Levelem az én régi Tiszteletemnek meg ujjitását viszi Nagysádhoz; és egyebet most semmit sem vihet. Az a' mit vihetne annak a' Tárgynak állapottya, mely engemet egészen elfoglalt, az egész világtól elszakasztott, sőt a' legjobb Hazafinak, és legjobb Uramnak s Barátomnak régi Hajlandóságátolis meg fosztott; a' mely engem a' köz jora intézett törekedésemben úgy a' Hazához s nemzetemhez kötött, hogy egészen annak szenteli időmet és szolgálatomat senkivel mással meg nem oszthatom. Nagysád elmenetele után 15dik tartám az első Gyülést, 17dik a' másodikat, a' 3dikát 21dik; a' mikoris a' Mlsgs Gubernator Ur Exlja mint rendes Elöl ülő ülőlvén a' Gyülés fején, egész meg elégedését meg nyerök mind Exljának mind a' számos jelen voltaknak; a' negyedik Gyülést tartám tegnap, ezután minden héten Csötörtökön fogjuk tartani. Ő Exlja megjárja Udvarhelyt Fő Tisztet választta. A' Cath. Részről B. Henter Antal Urnak volt 150 válaszo szava; a' Ref. részről Kando Urnak 148; az Unitáriusok részéről Daniel Eleknek 67. Ezek a' többek. Itt jára If. Gr. Teleki Domokosis. A' Bétsi Akademiának betsületére vagyon. Nem esmerék benne ha szabad az igazat ki mondanom, és Nagysád meg enged nekem, egy Udvari Cancellariusnak a' fiát, egy Urfit, egy Telekit közönségesen, egy Nagy Világba forgott Ifiat s egy Akademicust: hanem egy igen tanult, világot esmért, s magát ahoz alkalmaztatni tudo, eszes, csendes, munkás Urat; de minden szél, vitz, hebehurgyaság, finyáság, különösségek nélkül; nagy patientiával; a' ki 3. oráig unalom nélkül ült könyveim és Kézírásaim között; a' ki Hazájának, nevezetesen Magyar Országnak minden reszeit megjárta a' Kárpát hegyétől fogva a' Belgrád faláig, és minden ritkaságait megírta a' barlangoktól fogva a' Bácsai ujj Csatornáig; s a' Lötsei festő Fabrikától fogva, a' Bánátusi Riskása miveléséig. Még olyan jól és Hazafiúnak nevelt Ifiat nem láttam Hazámban; most a' Radnai vizeken vagyon. Eppen első Gyülésünkben volt hozzá szerentsénk; meg tetszett az indulása, s a' végén négy arannyal mindjárt bé avatá magát. Borosnyai jól vagyon, a' Társaságban jól produkálá magát a' Gubernator Ur előtt; ebédenis együtt valánk a' Fő Tiszt Urnál. B. Domokosénak megmondottam Nagysád köszöntését és a' Grofnéjét; igen sajnálotta hogy Nagyságtokhoz szerentséje nem lehetett; mentségemet halván; megditsére Nagysádat s megáldá Uri Házát. Ajánlom magamat Nagysád Keyességében és nagy Tisztelettel vagyok

Nagysádnak

alázatos Szolg
 Aranka György mk.

298. Aranka György – Kovachich Márton Györgynek
Marosvásárhely, 1794. július 26.
[Korabeli kézirat]

MVásárhely 26. July 1794⁴³⁰

Igen Kedves Tekintetes Ur!

Minapi és mindjárt a' második Levellemmel a' sűrű posták meg csökkentek, és ma a' Levél mértékeis kissebbedik: és mindezekkel, a'mint én vélekedem, egy jó Barátomnak szeretetére, 's egy jó Hazafinak Tekintetére annál érdemesebb tettem magamat. Mert Miolta a' Magyar Társaság fel állott, mind néztem szorgalmatosan annak folyását és Gyűléseinek rendit: 's minél tovább néztem, annál inkább meg győződtem hogy czé-
 lomat véle elnem érem. En soha társaságot nem láttam, és illyent a' minéműt én akarok 's gondoltam, több Német Francia és Anglus Országokba járt Hazánkfiak se láttanak. Mert az én gondolatom szerint Ennek, a'mint a' Haza Történeteit, állapottját, régisé-
 geit 's ritkaságait illető darabokra nézve;⁴³¹ nem különben az Elme darabokra (Pieces d' Esprit) néztis, mellyek bé fognak küldetni; sőt a' Recensiókra nézve is, *Gyűjteményes társaságnak* kell lenni, a' melly nem olyan nehéz és lehetetlen munka, hogy egynéhány tanult jó Hazafiaival egybe kötvén magamat véghez ne vihessem: úgy ellenben a' Nyelv
 művelésére nézve, hogy t.i. fel vevén az Irás modját, melly nagy zürzavarban vagyon; azután a' Declinatioknak és Conjugatioknak különböző formájokhoz képest való Para-
 digmáit, mivel még soha sem a' Declinationak sem Conjugationak egy tökéletes és egész paradigmája nem adatott, a' Syntaxist, Poesist, Magyar Lexicont, 's a' t. el halgat-
 vánis; ezekre nézve mondom ennek a' Társaságnak nem csak Gyűjteményes hanem Munkás Társaságnak is kell lenni, és kivált helyben minden külömbiséget, minden kér-
 dést fel kell venni, meg rázni, meg ítélni, egy szóval rendes és igen munkás Gyűléseket kell tartani. Még pedig olyan Társokkal a' kik arra készen legyenek; leg alább réa ké-
 szüllyenek mindenkor: mellyre az eddig tartott nagy⁴³² Gyűléseknek szorosabb Tagjai nem hogy elégségesek volnának; sőt nagyobb részént úgy szollvan csak nem illiteratus
 emberek lévén, leg alább készületlenül szolván a' dologhoz, csak zürzavart csináltak. A'
 melly gondolatot azért régen forgattam elmémben, hogy a' Társaságot reformáljam, csak a'
 minap érek meg; minekutánna utobbszori Levelemet el küldém. De azt mind-
 járt meg akarván próbálni, a' dolgom úgy meg gyüle: hogy minden levelezésemet félbe
 kelle szakasztanom. A' dolgot illyen formán csinálám. A' meg indult Társaságtól nem
 szakadtam el, azt meg hagytam a' közönséges dolgoknak vitelére folytatására⁴³³; hanem
 a' kiknek kedvek volt az itt helyben lévő mind catholicus, mind Ref Papokból és
 Professorokból úgy a' Procuratorokból is egybe gyűjtván, azokból formáltam egy Mun-
 kás Társaságot; a' kikkel rendes Gyűléseket tartván, abban a' részében munkáinknak,
 melly Munkát kíván, dolgozassunk, 's magunk vélekedéseinket úgy a' távolabb lévő
 Társoknak, a' kikkel mindent közleni, 's ítéleteket venni kívánom, gondolattokatis

⁴³⁰ [A lap alján:] Budae par 8. Aug. 1794.

⁴³¹ <ugy>

⁴³² <Társaságnak>

⁴³³ <és kiváltképpen a' csupa>

meg rázzuk, meg egyeztessük és benne határozásokat tegyünk: a' Gyűjteményes bé küldendő Darabokat pedig meg vizsgállyuk, 's mind ezekből, egybe szedvén őket a' Társaság nevével Szakaszos Darabokat bocsássunk ki. Már négy Gyűlést tartottunk, u.m. ezen folyo Honak 15dikén, 17dikén, 21dikén és 24dikén. Az első Gyűlésben mindjárt meg allítottuk az egész Systemákat, 's a' Munkátis el kezdtünk némelly ortographiai kérdeseken; azomban Mlsgs Gubernátor Urunk Exlja itt menvén keresztül, 's azt igérvén hogy vissza jötekor meg fogja magát, mint az egész Társaságnak Rendes Elölülője Gyülésünkben alázni, 17dikén probára esmént gyűlést tartottunk; 21dikén meg érkezett Exlja, és ő Exlja 's az egész nagy sereg előtt tartottuk a' Gyűlést, mindeneknek nagy meg elégedésekkel; a' 24-diki csak Rendes Gyűlés volt, mivel ugy határoztuk hogy minden héten rend szerént Csötörtökön tarcsunk Gyűlést. Praesesünk köztünk nintsen, Társaimat én vezérlem. Az elébbi Gyűlés után, mindjárt circulatiorba botsátom a' Tárgyokat és kérdéseket mellyek a' jövő Gyűlésen fognak folyni; arra kiki réá készül, 's írásba teszi gondolatyát röviden; elől a' Kérdést; utánna a' Regulát v. Vélekedésit, 's ez után az Okait. Hasonloképpen ha mi Jelentéseim, és Társaságot illető ujjságaim vagynak azokatis hurré adom 's az elébbi Protocollummal nézőre eresztém. Azután ezekkel u.m. Protocoll. és Jelentések olvasásával a' Gyűlésben nem töltünk időt, hanem a' Munkához fogunk. A' Mlsgs Gubernátor Ur Exljához itt létiben tartott Köszöntő Beszéd, 's az akkori egész Gyűlésnek rendi, az Ujjság Levelék által közönségessé fog tétettetni. Eppen azon Gyűlésbeli Jelentés rendiben esett meg a' Jelentés a' Tek. Urrolis, hogy tudos Levelében a' Társaság hivatalát elfogadni 's munkás segedelmétis ajánlani nem sajnállotta. A' Gyűlés után ő Exlja szollott sokat a' Tek Urrol és nagy Erdemeit dicsérvén, örömet jelentette hozzám hogy olyan Tudos Hazafinak Barátságát meg nyerhettem. Igen jo Kedve volt Exljának, és az egész jelen volt Uraságot ugy meg szállotta a' Magyarság Lelke, hogy csak nem egész asztal felett hol egyik hol másik végin az asztalnak a' Magyar Orthographia⁴³⁴ 's más Grammatikumokat illető kérdések forgottanak elé. Hogy a' T. Urral a' mi munkánkat mintegy meg kostoltathassam egykis példáját adom. A' közelébbi Gyűlésen ez a' kérdés határozottat meg.

K: A' Magyaroknak a' magyar Írásban nem lévén *c* betűjük, hanem a' helyett *cz* v. *tz* vel élvén; leheté ezekkel mindenütt egyaránt élni: vagy ha nem? mellyikkel mikor illik élni?

1. *Reg.* A' származott szokban (Derivatis) az Eredeti szonak (Primitivi) írása módját kell követni, p.o. Császár ird cs-sel, nem t-vel mert az eredeti szoics c-vel iratik *Caesar*. Ellenben *mozditson* ird ts-sel, nem c-vel: mert az eredeti szo *Mozdit*.

2. *Reg.* A' nem származottakban mindenkor *cz* és *cs*-el kell élni, p.o. Czipo, Kancza, Csupor, Czigány. *Okai:* 1. Hogy legyen egy bizonyos Regula 's ne habozzon az ember. 2. Mert a' Régiek örökké c-vel éltenek. Irták ugyan ch-valis, de ittis csak a' c-t tartották meg; Eltek z-vel a' cz helyett: de ennekis hangja inkább közelit a' c-hez mint t-hez. 3. Mert már több Száz esztendeinél hogy némelly Tudosok a' c. helyébe a' t betüt bé hozván, az írás módját minden oskolákban ugy tanították az Írás módját: mégis a' nyelv természetin eröt venni 's a' cz és cs-sel valo élést⁴³⁵ ki oltani nem tudták a' Magyarok

⁴³⁴ <k>

⁴³⁵ <élést>

között. Mellyből a' jö hogy a' mostani ujj igyekezet 's azon valo erőlködés is haszontalan lenne. 4. Mert a' c betűnek a' hangjais inkább közelit a' cz betü hangjához mint a' t betüé. Innen a' ki ezt a' szot le akarja írni: *Ábécés könyv* – csak betűkkel, ma sem írja: *ABT-s* könyv, hanem *ABC-s könyv*. A' most közelébbi kérdések pedig ezek:

K: A' Nevek és Igék (nomina et verba) a' kötött forma (forma constructa) harmadik Személyében, veszneké mindenkor j. betüt fel; és mikor vesznek, mikor nem? p.o. *Hal* hala vagy halja. *Méh:* Méhe v. Méhje. *Méz:* Méze v. Mézje 's a' t.

K: Nevezetesen a' d, l, n, t, betük után a' j. nem változiké y. vagy gy, ly, ny, ty betükké? p.o. *Kád:* Kádja v. Kádgya. *Mond:* Mondja vagy Mondgya. *Mozdit:* mozdítja v. mozditya. 's a' t.

K: Annál inkább mikor a' szo gy, ly, ny, ty, betükön végződik? p.o. *Király:* Királyja, v. Királlya? 's a' t.

K: Ugy akkoris, mikor sz, cz, cs, tz, ts betükön végződik? p.o. *Abrosz:* abroszja v. abroszsa. *Malacz:* malaczja v. malaczca.

K: A' Fő Szokban v. themákban ha kérdés be jö, hogy az utolso Mással hangzot (Consonánst) meg kellé kettőztetni: itt mi a' Regula? p.o. Király v. Királly. Erös v. eröss. Nemes v. Nemess. Itél v. itéll. Orr v. or. 's. a' t.

K: Mellyik irás módja jobb: 'sir, 'sinat, 'sido vagy zsinat, zsir, zsido?

Kedves T. Ur! A' T. Urnak mind Hazafiu mind barátságai jo szívéhez, és az e' félekben valo tiszta 's gyakorlott bé látásához bizván: bátorkodtam a' mennyiben lehetett mindeneket tisztán a' T. Ur eleibe tenni. Kérem mind ezekről bölts tanátsát, és utasítását; kérem hogy ezekben nevezzen nekem valami jo segítő Munkás Társokat, a' kikkel jonak itélvén ezen Levelemet közölvén. Már megyek más Tárgyokra.

Ezek között a' terhes aposágok között a' Diplomákatis forgatván néha néha magam ujjítására. Esmét akadtam a' Székellyek Tribussáról és Generatiojáról egy Jegyzésre 1548rol. Világosan nintsen ki irva, de a' mint látszik a' Laistrom a' Tiszteknek 24. esztendök alatt valo változásokat foglallya⁴³⁶ magában. Ebben az a' megjegyzésre méltó 1. Hogy a' Nemek v. Tribusok⁴³⁷ azok alatt a' 24 esztendök alatt mind egy nyomban mentenek mind a' Hadnagyságra mind a' Biróságra nézve. A' Hadnagyságban így: 1. Halom nem 2. Eurlich 3. Jeneu 4. Megyes 5. Adorján 6. Abrám. A' Biróságra így: 1. Megyes 2. Jenő 3. Adorján 4. Abrán 5. Örlich 6. Halom. 2. A'⁴³⁸ Generatiokra vagy Agokra nézve pedig bizonyos rendet nem látok, hanem számlálatnak elé⁴³⁹ 24 esztendök alatt a' Hadnagyságra és Biroságra nézve 23 különböző Ag u.m. Megyes, Boroszlo, Posen, Nagy, Bud és Budor, György és Gierg, Kürt, Blásy, Vátmány, Wy, Eczken, Péter, Dud és Dudor, Zumuru, Vaji és Vaja, Karácson, Seprüd, Gabud, Gyavus, Teled, Gyerö, Zovát, Názán. E' sem eredeti Irás. Csak az a' vélekedés erősödik véle hogy hat Tribusnak kellett lenni. Ez az Irás pedig Maros Széki.

Az Erdélyiek Táborozásoknak modjáról – De modo exercituandi Transilvanorum – még nyomban nem akadhattam, de egyikis reménséget vettem, szinte ma irok iránta Hunyad Vár megyébe Sombori Urhoz.

⁴³⁶ <k>

⁴³⁷ <az>

⁴³⁸ <Biroságba>

⁴³⁹ <a'>

A' Magyar Országi Gyűléseknek pedig akadtam egy Nyomára; ez igen szemben tünő, és tudom hogy a' T. Ur már régen fel találta; de mégis meg említem. Ez Ulászló Királynak egy Diplomája arról hogy az Országot idegenekre nem botsáttya, 's egy-szérsmind a' fiátis Lajost meg koronáztattya. A' végin e' van: In quod ...psenses Literas Nostras Pendenti Sigillo Nro Communitas eisdem Universis Dnis et Regnicolis Nostris duximus Concedendas Datum Budae 15a Die Diaetae seu Generalis Congregationis p notarae Ao. 1508.

A' Tudos Professor Tertina Ur számára is találtam egyet: a' Titulussa ez: Ao. 1281 *Elisabetha Regina* confirmat Donacionales *Annae Regiud* consortis Belae Tertini et quintam partem proventum Tributi de Zyloch Abbatiae S. Margarethae de Mezes confert. De e' nálam nints meg; hanem vagyon a' N. Cornides Uram Irásai között Gr. Teleki Josef Ur Exljánál, talám B. Pronay Sándor Ur keze és szeme alatt. Most nem irhatok semmiképpen Tertina Umak.

Közelébb irok a' T. Urnak némelly Grammatikákról, és a' Magyar Lexiconba fogom közleni csekély vélekedésemet. Lévén igen különös Tisztelettel

A' Tekintetes Umak

igen alázatos Szolgája
Aranka György

299. Bey – Aranka Györgynek
Szászrégen, 1794. július 31.
[Korabeli kézirat]

Liebster Freund!

nicht allein das Buch von Artzneyen welches Sie mir in der besten Meynung zu lesen gegeben, sondern auch ein anderes von berühmten Männern welches sie mir während Meines kranckheitsey in Vassarhely zu lesen gegeben, habe ich dem grafen Bethlen Imre so viel ich mich errinere zur zurückgabe übergemacht, ich ersuchete dessen frau Mutter unter seinen Büchern diese zwey zu suchen sie versprach mir es zu thun, entweder hat mir meine Kranckheit das gedächtniß geschwächet oder der junge graf hat vergessen diese zwey bücher zu über maachen, ich bitte sie freund, haben sie die güte die sechen Theile des Spectatens von herrn von Fekete zu verlangen, heute gehe ab, haben sie wohl, Errinnern sie sich zu weilen ihren gehorsamen Diener gr. Bey mp.

Szasz Regen den 31ten July 1794

Je prie monsieur Francois de Fekete de voular bien remettre a Monsieur d'Aranka les sin volumes du spectateur quil a a moi. Szasz Regen le 31 juillet 1794

Ac de Bey

300. Aranka György – Jankovich Jánosnak
Marosvásárhely, 1794. augusztus 1.

If. Jankovics Urnak

Igen Erdemes Ifiu Hazafi!

[A *Jelentő levél*]

Mvásárhely Kis Asszony Havának 1 Napján 1794
Becsés Válasszát atyafiságos bizodalommal elvárjuk

A' Magyar Nyelv mivelésére útát készítö Társaság nevében Aranka György mint Fö
Titoknok

[Címzés:] Tekintetes, Nemzetes és Vitézlä nagyérdemü Ifü Jankovits János Úrnak
Pesten

301. Aranka György – Kovachich Márton Györgynek
Marosvásárhely, 1794. augusztus 1.
[Korabeli kézirat]

MVásárhelly, Kis Asszony Hav. 1. Napj. 1794.⁴⁴⁰

Kedves Tekintetes Ur!

Holnap szándekozom indulni Debreczenbe a' vásárra menökkal, 's ha az Egek enge-
dik onnan egy fordulást tenni fellyebbis, hogy a' Tek. Urat esmérhessem és ölelhessem.
Készüllyen engem sok szép régi Kéz Irásokkal maga, 's valami jo Baráttya által a'
Helységgel 's Helységbeli Erdemes Tudos Urakkal, jo Barátaival meg esmértetni. Addig-
is ölelem szivesen és vagyok

A' Tekintetes Urnak

alázatos Szolgája
Aranka György mp.

⁴⁴⁰ [Lap alján:] Buda par. 16. Aug. 1794.

302. Aranka György – Révai Miklósnak, Marosvásárhely, 1794. augusztus 1.

303. Aranka György – Teleki Imrének, Marosvásárhely, 1794. augusztus 1.

304. Aranka György – Teleki Katának, Marosvásárhely, 1794. augusztus 1.

**302. Aranka György – Révai Miklósnak
Marosvásárhely, 1794. augusztus 1.**

T. Révai Miklos Urnak

Nagy Erdemü Tudos Hazafi!

[A Jelentő levél]

Mvásárhely Kis Asszony Havának 1 Napján 1794
Becses Válasszát atyafiságos bizodalommal elvárjuk.

A' Magyar Nyelv mivelésére útat készítő Társaság nevében Aranka György mint Fő Titoknok

[Címzés:] Tisztelendő, tudós nagy érdemü Révai Miklós Urnak Györött.

**303. Aranka György – Teleki Imrének
Marosvásárhely, 1794. augusztus 1.
[Korabeli kézirat]**

MVásárhelly Kis Asszony Hava 1 Nap. 1794

Kegyess Méltóságos Groff Ur!

A' minap meg busultam volt dolgainknak folyásán. Addig iparkodám, hogy jo reménséget vevék; de által látám hogy most egyszeribe mindent tökéletességre vinni lehetetlen: azért el végzém hogy magamnakis egykis ujjulást szerzek 's Nagysádhhoz való tiszteletemetis meg ujjitom. Holnap indulok a' Debreczeni vásárba; ott egy kis Kocsit veszek; 's ha Isten segitt Hosszufalunak veszem utomat. Ha könnyü szerrel 8. nap alatt meg járhatnám Pestet, odais elfordulnék. Ajánlom magamat Nagysád Kegyességében és alázatos Tisztelettel vagyok

Nagysádnak

alázatos szolg.
Aranka György mk.

**304. Aranka György – Teleki Katának
Marosvásárhely, 1794. augusztus 1.**

[A Jelentő levél]

305. Seelmann Károly – Aranka Györgynek
Gyulafehérvár, 1794. augusztus 3.
[Jancsó Elemér másolata]

K(ároly)fejér(vár). Kis Aszszony Hav(a)
3dik napján 1794.

Méltóságos Királyi Tábla' Birája,
Drága Méltóságos Uram!

Sz(ent) Jakab Havának 26dikáról irott igen Betses Levelét a' Méltóságos Urnak különös tisztelettel vettem, mellyből az Érdemes Társaságnak zsendülő kezdetét nagy örömmel olvastam; adja az Isten, hogy meg ért, és bőv kalásszait arathassuk! – Lajos királynak említett Rendelése iránt, az Káptalan Leveles tárházában szorgalmatos voltam, de abban tellyességgel fel nem találtatik, lehet, hogy Méltóságos Püspök Ur Eő Excellenciaja Könyv-tárában meg vagyon, de az mostan zürzavarban helyeztetett, mivel az előbbeni helyéről ki mozdittatott, és az elszánt nyugodalmára meg nem juthatott: Lehet ugyan, hogy valakinél ugyan csak fel találtatik, de hirtelenséggel mindenütt végére nem járhattam. – A' Dolgozó Társoknak fel keresésekben is szoros lévén az időm, arrol sem irhatok bizonyost. – Nagy György Ur Grammatikáját ezen záratékban küldöm, 's e' mellet a' Gyermekek Baráttjából két Példával Üdvözlök a' Méltóságos Urnak, mellyeket magával együtt alázatosan ajánl Méltóságodnak

Tisztelő szolgálja
Seelmann Károly

U.I. Nagyon sajnálom, hogy a' Grammatikát Szentpáli Urnak késedelme miatt nem küldhetem, midőn ezen jo alkalmatosság itt volt, de sőt tegnapis meg mondtam, hogy adja nékem által el-küldés végett, de ma azt izente: Hogy a' Grammatica mellé még irni akar, 's a' mig azt el nem végzi, által sem adgya.

306. Keszthelyi László – Aranka Györgynek
Kolozsvár, 1794. augusztus 8.
[Utólagos publikáció, töredék]

Ma minden munkás szövetség gyanúságos, ha mind azt is mondja, Magyar Szövetség, de a magyar nyelvnek kisimitására felállított társaságot nem lehet félteni semmi gyanúságtól is. Nem lehet? De oly időt értünk, hogy ha a Miatyánknak új megfejtésére állított volna is fel valami czimbora, még az is arra gyujtogatnak némelyeket, hogy ez az egész összeállítás valami rosszat huz maga után... Ha még oly dolgokrol irnánk, felgyujtja, feltüzesiti az embert, példányak okáért Hazáról, hazafiságról, hazai nyelvről, nemzeti ruházkodásrol...

307. Aranka György – Békési Zsigmondnak
h. n., 1794. augusztus 11.

[A Jelentő levél]

Debreczen Kis asszony havának 11-dikén 1794. Becses válószát elvárom. A magyar nyelvmivelésre utat készítő Társaság nevében Aranka György, mint fő Titoknok. –
[Külső cím:] Tekintets Békési Sigmund Urnak, mint jó hazafinak. Debreczen.

308. Székely Márton – Aranka Györgynek
Beszterce, 1794. augusztus 18.
[Jancsó Elemér másolata]

Méltóságos Ur!

Mikor valamely dolgot mással öszve hasonlítunk, a'kor tudjuk meg és látjuk által a'nak vagy fogyatkozásait, vagy különös tulajdonságait. Ha a' Magyarok nyelvét, úgy a' mint az én esméretségem engedi, másokéval öszve hasonlítom, igaz, hogy észre vészem, mely távol légyen egy jól ki pallérozott nyelvtől, de azonnbann sok tulajdonságaira nézve elébb becüllöm akár a' deáknál, akár a' németnél 's ha a' miénkben nem hibáznék az, a' mi egy nyelvet nemessé szokott tenni, mind a' kettőnél. Igen közel jár ez a' mi nyelvünk a' természethez. Sok szók vagynak benne, melyeket onomatopoiá-eknek szoktanak nevezni, az az a' dolgoknak természeti tulajdonságát jelentik, mint: *hang, suhogok, pustogok, puska, lassu, vékony, fejedelem, feleség, házasodom, szuszogok, piszmogok, énekelek, kopogtatok, hortyogok, csepegek, dörgés, zugás, lehellek, zörgök, csergek, pattogok, lobogok, s'át.* Továbbá található a' mi nyelvünkben olyan szokat, melyekkel le írhatjuk, a' mi nagy, méltóságos és felséges dolog, mint:

Nagy neme meg tetszik hires elejiről,
Ama' Kemény Simon cselekedetiről,
S' örökké élendő emlékezetiről,
Ir a' historia bövséggel a' kiről. *Gyöngyösi:*
Találhatunk olyanokat, melyek a' szomorúságot képzeltetik, mint:
A' hol Adonis van', Vénus is jajgat ott,
Hullatván szemei keserves harmatot. *Ugyan az.*
Némelyek bámulást jelentenek, mint:
Beljebb az erdőnek setét árnyékában
Piramus kesereg egy nagy fa aljában.
Végtére bocsátja törét ágyékába
S' tulajdon vérenek borul biborába. *Ugyan az.*

Mások jelentenek vígságot, vagy a' léleknek egyéb indulatjait, melyekre nincs miért példákat hordjak elő.

Ugy tartom, hogy a' deák nyelvet el takarta volna az a hír, mely el takarta a' romai hatalmot, ha deákul nem irtanak volna Plautus, Terentius, Cicero, Virgilius, Horatius, Tibullus, Ovidius és miért számlálják elő több nagy neveket? de ezeknek és ezekhez hasonlóknak tudós pennája meg mentette még é'dig a haláltól, 's mind a'dig védelmezni fogja, míg a' nemes elméknek és tudományoknak betsüllete lészen. Így itélek más nemzeteknek nyelvéről is a' kik nevelhettenek sok Cicerokot, 's így itélnék a' Magyarokéről is, ha lett volna sok Gyöngyösi, sok Balassa, sok Molnár, Pápai, Bod, Pétzeli, s'át. Mineműek minthogy alig voltak a' nyin, a'menyi ki menő utja (kapusa) Erdélynek, még mind é'dig majd csak a' mester emberek és kufárnék vészik hasznát a' mi nyelvünknek, egy Teologus pedig vagy egy Philosophus, vagy egy Mathematicus koldus mellette. Jól tudom, hogy Nemzetünknek nemesebb indulatu fiai e' fogyatkozásnak ki pótolására tett és teendő fáradozásokat elébb becüllik a' koczka, kártya, tántz és más haszontalan idő vesztegetéseknél, mely által a' hazának historiájiban halálok után is éljenek. Az ilyenekről azt mondom: *Macte nova virtute; sic itur ad astra.* 'S vallósággal a' ki az okoskodó ésszel tud élni, által is látja e' nek igazságát; mert oh mely sok pompás kaponyák hevernek szerte széljel a' földben minden név nélkül, midön egy szolga *Aesopus* vagy *Epictetus* él! Ezt a' hosszú praefatiót épen nem azért íram, mint ha ez által a' Méltóságos Urat akarnám serkentgetni azon dologra, melynek el-mellözése miatt még é'dig más nemzetnek kellett kusolnunk, ha egy *Quientantiát* akartunk is irni, hanem azért, hogy meg mutassam, mely forró indulattal viseltetem Nemzetemhez és Magyar Nyelvünknek tökéletesebb állapotban való helyheztetését mely igen akarnám. E're ugyan, közönségesen szollván, leg jobb mod a' farodhatatlan dolgozás, kivált ha fundus avagy költség volna elégséges: Mindaz-által részenként véve, úgy gondolom, hogy most leg előbb egy jó Magyar lexiconot kellene készíteni, a' Magyar Országi tagoknak munkájokkal is élván a'nak készítésében. Hogy pedig az a' nál jobban és hamarabb véghez mehetne, minden betüt ki kéne adni egy vagy két embernek, a'kik ki dolgozván, a' gyűlésben közönségesen ki szabott regulák szerint jo moddal, mikor osztán mindeniké készen volna, ahöz értő férj-fiaknak vizgálatára kéne bocsátani, úgy hogy másnak is a' hibák keresésére jussa légyen, söt jutalommal ösztönöztessék a'ra: így meg igazítván a' hibákat, leg előbb is meg lehetsé lexiconunk jöne ki. Az után és az alatt is minden *scientiára*, vagy *facultásra* egy-egy *systemát* kéne készíteni, készítenék pedig azt ahöz tudó emberek, olyanok t.i. a'kik meg ért' eszüek (judicii subacti). Mások ellenben kik még csak gyermekek az e'féle dolgokban holmi aproság de hasznos könyvecskéknek fordításában töltenék idejeket, söt magok is gondolhatnának-ki valamit, p.o. rövid *dialogusokat*, *Dissertatiokot*, s'át. hiszem nem alább való egy Magyar egy Németnél és a' Magyarok közt' is vagnak originalis elmék, ha nem lehetünk is mindnyájan Gyöngyösik és Maróthik. Mind ezeknek pedig el igazításában úgy gondolom, hogy csak a' késedelem leg nagyobb akadály: azért valamely hasznos itt a' tziel, épen olyan szükséges a'ra felé kézzel lábbal (amint mondják) sietni, hogy ez által érjük el mi is azt már valaha, hogy ne a' más szájával együnk. Vigyük véghez, hogy egy falusi iskola mester is taníthasson Logicát, mely által a' lidértzet ki kergesse a' faluból; söt, hogy egy paraszt anya is olvashassa az Ethicát és egy szántóvető Székely az Oeconomicát. A'mi regiségeket találhattam Besztertzen, azokat küldöm, a'miket ez után fogok találni, magam viszem el. Itt Besztertzen vagyon egy

Magyar Notarius Balog Istvánnak hívják, derék embernek látszik, jó lessz' levelét küldeni hozzá.

A' *ja, je* affixákról is jegyezgettem egy néhány rendet, és küldöm.

Magamot grátiájába ajánlván, vagyok
a Méltóságos Urnak

alázatos szolgája
Székely Márton

Besztertze 18^{dikán} Aug. 1794^{ben}.

P.S. Instállom, méltóztasson megengedni nékem a' Méltóságos Ur először is hogy a' felelettel késedelmeztem, másodsor, hogy egy ilyen alá való levéllel bátorkodtam alkalmazkodni.

309. Aranka György – Bánffy Györgynek
Buda, 1794. augusztus 21.
[Korabeli kézirat]

Méltóságos Groff Gubernátor Urunk,
Kegyelmes Uram!

Exczellentiádhoz való alázatos Tiszteletem kívánván, és mind Kötelességem mind utazásomnak czéllya parantsolván, hogy alázatos udvarlo levelem által Exldhoz Tudositásomat eresszem: jelentem alázatosan Exldnak. Hogy Erdélyből ki indulván, mivel MVásárhellytől fogva Debreczenig, 's Debreczentől fogva eddig folyvást kellett jönem, a' közhelységeknek éppen semmi hasznokot nem vehettem. Debreczenben létemben is mivel éppen akkor volt a' szabadság, és a' miatt minden ember el volt foglalva, keveset cselekedhettem azon kívül hogy a' Magyar Nyelv Mivelésére igen jó Társokat kaptam; némelly régi Kéz Írásoknak pedig nyomokban akadtam: mellyekkel az Isten esmét oda vivén akkor bővebben akarok meg esmérkedni: hogy meg nem szerezhetem is őket, leg alább másokat le irathassam; vagy leg alább a' KK Írások Mlsgs Tanátságának illő tudositást tehessek rolok. Itt Budán az a' szerencsém vagyom, és éppen az esméretes Tudos Kovachics Urnál vagyok szálva barátságából. Ennek az Urnak nagy Igyekezete esméretes Exld előtt: kétségtől a' két Hazában párja nintsen és a' maga Nemében egyetlen egy. Pesten az Universitas Bibliothekájában a' Néhai Alvinczi és Káprinai, 's mások Kéz Írásainak Gyűjteményei megbetsülhetetlenek. Szébb ritkaságokat pedig a' Kéz Írásokban kivált a' Magyar Írásokra nézve és régiségekre nehezen lehet valakinél ezen a' földön látni, mint az ifju Jankovits Urnál a' Sz Fejérvármegyei VNotáriusnál. Szerentsém volt, hogy azt az Ifju Urat itt találtam az Edes Attya Házánál Pesten. Ha az Isten enged mindazokat, mellyek⁴⁴¹ nekünk vagy a' Magyar Nyelvre vagy a' Kéz Írások Társasága Tárgyaira nézve szükségesek, fel jegyzem; és igyekezem rollok illő Tudositást vinni Exldnak.

⁴⁴¹ <re>

Exld méltoztatott hallani Bécsben a' Martinovics Urnak, 's ennek szava után, itt volt Kapitány Laczkovits, Hajnotzi Kamarán Secretarius, és SzentMarjai B. Orczi Ur Secretariussa el fogattatásokat 's Bétsbe lett el vitettéseket. Ezek az ide valok csak azért vitettenek Bétsbe, hogy Martinovitssal szembe kérdeztessenek; azután vissza hozatván ha gyanusok léznek itt fognak a' Haza Törvénye uttyán megkerestetni. Külömben ugy tapasztalom, hogy itt közönségesen minden Rend igen irtódzik atol a' Haza fundamentos Törvényeit fel fordito bolond Francia Principiumoktol; és mind azokat a' kik abban részt vesznek, igen utálja, de ugyan a' nevezett ide valo szerentsétlen Uraktol éppen nem hihetik hogy részesek lehetnének abban a' fekete rut bünben. A' dolog ki menetele meg fogja mutatni. Sokaknak másoknak elfogattatásokról 's vitettetéskrölis vagyon gyakran hir, de semmi sintsen benne. Barko Ur Exlja örömmel készül Erdélyt látni; még a' Diéta Terminussáról, mellyről meg kérdezett volt, nem vett semmi választ. Exld Uri Kegyességében ajánlott alázatos Tisztelettel vagyok

Exczellentiádnak

igen alázatos szolgája
Aranka György mk

Buda Kis Assz. Havának 21dikén 1794

310. Aranka György – Bánffy Györgynek
Buda, 1794. augusztus 30.
[Korabeli kézirat]

Fö Méltóságú Groff Gubernátor Urunk,
Kegyelmes Uram!

A' Cardinalis ö Herczagsége Kegyelmisségéböl tegnap járván és nézvén meg a Herczagsége drága Kéz Írásokkal rakott könyves polczait, a' mellettek lévő iro Házokban találtam azokat az Iro Déákokatis kik Exld és a' Mlsgs Tanáts Rendeléséböl Erdély számára dolgoznak; azután Professor Demény Urhoz menvén megnéztem azokat a' Darabokatis mellyek már leirattanak, és ezekben nem találtam semmi hibát: söt mind Demény Urnak szorgalmatosságát mind az Iro Déákoknak munkájokat dicsérhetem; a' szerént dolgoznak a' mint Exltok parancsolattya tartya. Hanem Prof. Demény Úr jelentvén hogy éppen most egy eredeti írást irván a' Déákok és maga Demény Ur Exltokhoz még elébb kérdést tévén rola, hogy leiratását miképpen fogják parancsolni, az eredeti Írás modja szerénté vagy a' mái közönséges Írás modja szerént; Levelére Exltoktol még eddig válasz nem vehetett: Bátorokodom Exldat alázatosan emlékeztetni réája, had vehesse Demény Uram minél hamarébb Exltok válasszát. Már ugyan késő az egész könyvet a' régi Írás modja szerént iratni, mivel a' tél közelgetvén, 's az Exltok válassza nem érkezvén, az ujj Írás modja szerént kezdették írni: de ha csak a' végiben, és egy néhány arkustis, jo lenne ha Exltoknak tetszenék a' régi írás modjával iratni le, azis az Írás hitelességére tartozó dolog lévén. Bátorokodtam Pr. Demény Uramot biztatni, hogy Exld általam tudositatván parancsolni, és olyan rendelést fog tenni, hogy minél hamarébb választ vehessen.

A' mi az Irás árrát és Cancellisták Fizetését nézi: bátorkodom ezen részbenis a' dolgot mint Haza dolgát, mintegy magamévá tenni és Exldnak 's a' Msgs Fő Tanátsnak aláza-
toson jelenteni. Hogy ámbár ezek a' Személyek egyik a' másikat a' Becsülettel meg
kivánnya haladni, olly emberségesek; ugyanis az egyik az Iro Déákok közül még egy
pénzt sem vett fel irásáért, sem nem kért, a' másiknak pedig Demény Ur a' maga erszé-
nyiből fizetett, és örömet: de mégis jonak vélném hogy vagy Honaponként, vagy An-
gáriánként vagy más idő-munka szakasszaihoz képest Exltok Demény Urtol a' Mun-
kának mennyiségérölis, árráról is tudositást kérnének bé; ha szinte a' pénz által küldése
a' Demény Ur Hazafiuságában valo bizodalomra nézve hátrább maradnais. Az Iro
Déákok, kik pénzért irnak, bizonyoson a' maga idejében valo kifizetéssel leg jobban
ösztönöztetnek; Demény Urnak pedig gondjain evelis egy keveset segittenének Exltok,
és a' dolog állapottyátis tudnák; mivel a' melly Arkusok elébb ötöt garasért iratnak:
azok most tiz tiz garasért iratnak, az élés meg drágulván 's a az Irok is a' sok munka
miatt szükülvén. Az irás külömben szép és mind Regálva vagyon.

A' mi engemet illet: Exldnak alázaoson jelenthetem, hogy a' reménsége szerént a'
Magyar Nyelv Mivelésére elég sok jo munkás tudos Társokat szerzettem és fogok szerez-
ni; a' Haza Történetinek Kéz Irásban lévő darabjait pedig annyit találtam hogy még
csak a' Neveket sem gyöztem le irni és esztendök napok száma szerént rendiben szedni.
Igen sok szép apro Erdélyt illető darabokat; mellyekről Exldnak és a Mlsgs Tanátsnak
bé menvén alázaos Tudositásomat fogom adni. En még leg alább 10-12 napig itt le-
szek, ha az alatt Exld postán nékem a' ki nyomtatott Laistromából a' Kéz Irásoknak egy
párt ki küldetni parantsolna, nagy hasznát venném. Az elfogott és Bécsbe vitt Uraság
iránt a' Ns Vármegye Gyülése representált Ö Felségének, hogy az ujjabb Articulus
szerént, törvény szerént léjendő meg ítéltetések véget, ö Felsege parancsollya vissza kül-
detéseket. Mellyel maradok alázaos Tisztelettel

Exczellentiádnak

igen alázaos szolgája
Aranka György mk

Buda, 30 Aug 1794

**311. Verseghy Ferenc – Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaságnak
(Aranka Györgynek)
Buda, 1794. szeptember 18.
[Korabeli kézirat]**

Másolat

Versegi Ferenc az erdélyi m. nyelvművelő Társaságnak

Nagy érdemű Tudós Hazafiak!

Amaz irás, mellyel az urak, anyanyelvünk művelésének okáért egy tudós Társaságot
felállítván, e munkálkodásnak egyszersmind és dücsőségének templomába a bemenetelt
minden buzgó hazafinak megnyitják, s melyet e végből hozzám is igazítani méltóztat-

tak, magyarázhatatlan örömet okozott bennem, nem csak azért, mivel nyelvünknek rendbeszedését nemzeti lételünknek fentartására szükségesnek tudom, hanem azon okra nézve is, mivel az Uraknak barátságos ébresztése által alkalmatosságot nyerek arra, hogy négy esztendőbeli nyomozásimat, melyeket nyelvünk iránt tettem, s melyek halálomig minden bizonnyal a négy falak között zárva maradtak volna, oly férfiakkal közölhessem, kik azokat a közjóra korábban fordíthatják.

Én tehát Uraknak hozzám igazított ajánlását szíves köszönettel egyszersmind és hazafiúi buzgósággal elfogadom; azzal köszöntvén meg e szent templomnak küszöbét, hogy az Uraknak anyanyelvünk philologiabéli fejtegetésének kezdetével kedveskedek, mely munka ama név alatt: *Analysis Linguae Hungaricae*, magában foglalandja nem csak a grammatikabéli regulákat, hanem ezeknek okait is, a nyelvnek általában való és különös tulajdonságaival együtt.

Nehogy pedig talán abban megütközzenek az Urak, hogy e munkát deákul irom, következő okait adom cselekedetemnek. *Először*: mivel ezen írásban számtalan mesterséges szavak jönnek elő a grammaticából, philológiából, musicából, aestheticából, melyek akármely jól tétessenek ki magyarul, nem csak első tekintettel érthetetlenek, hanem még hosszabb nyomozás után is kétségesek. Igaz ugyan, hogy vagy a görög és deák mesterséges szavakat megtartani és magyarosítani, vagy pedig a magyarra fordított szavak után amazokat lehetett volna korlátvonások közé helyheztenni; de ezt nem cselekedtem azért, mivel írásomat sem szer felett tarkítani, sem gépelyes nagyságára nézve szaporítani nem akartam. *Másodszor*: mivel tudom, hogy hazafitársaink közül csak kető vagy három is ritkán találta, a ki nem csak az ilyen szavaknak magyar fordításában, hanem még a magyarságban, és kivált az írásmódjában is egymással *mindenre* nézve megegyezne. Előre láttam tehát, hogy olvasóimnak figyelmetességét a mesterséges szavaknak fordításával, magyar kifejezéseimmel és írásmódommal, a fő dolognak mélyebb megfontolásától elvonandom, vagy legalább minden bizonnyal megfárasztom.

Ezen írásomat korántsem tartom én csalhatatlannak; sőt örömet megvallo, hogy a magányosságban elmélkedő philologus, legfelebb ha a nyelvről általában való jegyzéseket gyűjtven, saját dialectusáról főbb regulákat szabhat. Mirenézve az Urakat atyafiságos bizodalommal kérem, hogy tévelyedésim iránt meggyőző feleletekkel üdönkint tudósítani méltóztassanak; hibáimnak egyengetésében arra tekintvén, hogy e munkámban a nyelvnek művelését majdnem a legnehezebb végén fogtam.

A nyelvnek fejtegetésén kívül merészlek a Társaságnak egynehány nyomtatott könyvecskéimrel is szolgálni, melyekből, az írt dolgokra nézve nem különben, mint a magyarságra és írás módjára nézve is, kiváltkép az tetszik ki, hogy az *ember* csak hibák által és lassankint mehet egy kevés tökéletességre. Egyéb darabjaim, úgymint a *Teremtésről*, a *Musikáról*, a *Szép Mesterségekről*, a *Formentérai Remete*, és egynehány kis költemények, rész szerint a *Magyar Museummal*, rész szerint pedig a *Magyar Játékszínnek* negyedik részével, reményilem, hogy már az Uraknak kezeikben vagynak.

Igérem mindazáltal azt is, hogy az *Analysis* mellett, melynek elkészítését a nyelvnek művelésére legszükségesebbnek tartom, a Társaság számára egyéb tárgyacskáknak vagy költeményes gondolatoknak kidolgozásában is foglalatoskodni fogok.

Melyek után magamat az Uraknak atyafiságos szívességekbe ajánlom és maradok
Nagy éremű Uraimnak

igaz szívű tisztelője
Versegi Ferenc m.k.

Budán, Szentmihály havának 18d. napján, 1794.

312. Aranka György – Teleki Imrének
Buda, 1794. szeptember 21.
[Korabeli kézirat]

Buda Sz Mihály Havának 21dikén 1794

Méltóságos Kegyes Groff Ur!

A' Nagysád szolgálja még itt vagyok, és a' Nagysád Tiszteletét még most se felejtette el. Már nékem nem lesz szerentsém elébb tisztelni Nagysádat Sz Márton Napjánál, a' mikor az Országgal talám egybe gyülünk. El késém szerfelett; mert a' Duna mellyékit le a' Kis Kunságig éppen Halasig megjárám, 's az idő eltelék. Gr. Teleki Josef Ur Exlja igen nagy Kegyességét mutatta hozzám 's magával hordozott; bé is magával viszen Ugocsa és Máramaros felé. Nagyon örvendtem mikor tapasztaltam, hogy ő Exlja Nagysádat igen szereti. Itt semmi ujjság nintsen; hanem tegnap éjtszaka a' Medica Facultás Pinczéjébe lévő fa magazinum mintegy 70–80 öl fa meggyula, soha meg nem tudák oltani a' tüzet, hanem ajtaját ablakait a' pinczének bé dugák, hogy meg fojcsák, már ugy vagyok. A' héten vége lesz a' Törvének; a' Palatinus Herczegségeis fel megyen Bécsbe. Itt a' szüretnek vége van igen jo és bö szüret lön; mellyhez hasonlot Nagysádnakis kívánok, és igen bánom hogy czélom szerént nem részesülhetek benne. A' M Groffné Ö Nsga Kezeit bátorokodom alázatosan csokolni; és magamat Nagysád Kegyes Gráciájában ajánlván igen alázatos Tisztelettel vagyok

Nagysádnak

Alázatos Szolgája
Aranka György mk.⁴⁴²

313. Csizi István – Aranka Györgynek
Tokaj, 1794. október 9.
[Jancsó Elemér másolata]

Méltóságos Ur,
Régi jó Uram, s' Barátom!

Az Erdélyi Tudós Társaságnak, Anya-Nyelvünk pallérozását, sótt kimivelését tárgyazo Szent szándékat nyilvánosító bölts és a' Virtushoz külömben is húzó érzékenységeket

⁴⁴² [Az oldalon mindenféle számítások, nem tartoznak a levél témájához.]

hathatósan fel indito Irása, hogy az én tsekéllységemmel is közöltetett, azért háládatos köszönetemet ez egynehány rendjeim által bé ajánltni a' mint tartásomnak ismérem úgy Barátom Uramat egész bizalommal kérem.

Aranyom, ezüstöm énnékem nintsen, mellyel é kívánatos tárgyhoz érzésem szerint, kivált az é környéken igen sullyos drágasághoz képpes segedelmül lehetnék, de elmém értéke is olly-gyenge, hogy valamely hasznos szüleményeivel a' Tudós Társaság könyv-tárát epen nem gazdagithattya.

Minthogy Barátomnak irok, eddig való Munkátskáimat, mellyekben mind a' sziv maga meg elégedését, mind az elme gyönyörködtesését igen keskeny mértékben találhattya, ki festem.

1. Még Cancellista koromban irtam Lakadalmi Verseket, a' midőn néhai Méltóságos Báró Bánffy Mihály úr Méltóságos G. Kemény Theresia Asszony ö Nagyságával meg párosodott. Kinyomtatott Kolosvárt.

2. Munkám nyomtatott ki Budán, mellyben néha Grenadieros Kapitány Cserey Samuel urat Magyar Versekkel bútsúztattam el Nemes Seregűnkötől, e volt a' Barátság Tüköre.

3. Illy homlok irás alatt jött ki: Királyi Buda Vára.

4. Virtus Oszlopa, mellyet Méltóságos Gróff és F.M. Lieutenaut Gyulay Samuel Ur ö Excellenciája tiszteletére Budán akkor emeltem a' midőn ö Excellentiája Generalissá lett. Ez utolsó Budán, az elébbeni pedig mind Budán, mind Erdélyben Kolosváron ki nyomtatottak.

5. Mercurius név alatt verseltem a' Gombának ártalmas vóltáról; e' Szebenben nyomtatódott ki.

6. A' Szarándok Asszonyt, foglaltam Magyar versekben, mellyet Lambertné nevezetű Francia Dáma ki festett: e' sajtót nem látva, minthogy a' versek gyengeségeire nézve meg sem érdemlette; de némelly Erdélyi Méltóságos Dámák le iratták magoknak.

7. Készitettem két Könyvetskéket: egyikben a Köz-Katonának szolgálatbéli tartozásokat, másikban a' Freiterék, 's bizonyos tekintetekben az all-tisztek kötelességeket, azoknak könnyebbségekre, kik a' szolgálatnak nyelvét az az, a' Német nyelvet vagy épen nem, vagy tsak valamennyire értik, rövid és könnyen meg-érthető Magyar Kérdésekre, és Feleletekre intézvén ki irtam. Ezeket némelly Tiszt-Társaim kérésekre, 's mint tapasztalásom szerint is mivel vólt századomat azokból épületesen oskoláztam, hasznosakat ki akarván nyomtattni, de minthogy ezt a' F. Hadi Tanáts hire nélkül nem tselekedhettem, hogy ez ellen ne hibázzam, Felséges Hercege Palatinusúnkak, mint a' Haza Törvénye szerint ország fő-Kapitányának ajánlottam, és mind a' két Könyvetskéket a' Magyar Országi Hadi-Kormányának bé attam, hogy a' Felséges Hercegnek ajánlhassam engedelmet kérvén: a' két Könyvetskék mind-azon által ezzel a' Válasszal: nem ellenzi ugyan a' Hadi Kormány, hogy Fő-Strása Mester uram a' Munkát a' F. Hercege Palatinusnak ajánlja, de nem is javasolja, énnékem Postán vissza küldettek, holott én ezeket a' nyomtatott Regulamentumból szedegettem vala ki, és tsupán a' szolgálatnak nyelvét nem értőknek könnyebbségekre, mint-hogy mind azokat, valamik a' két könyvetskékben foglaltak, a' leg nehezebb móddal is meg kell tanulniok: ezt többször sürgetnem mivel félelmes, a' könyvetskék másoknak nem használtatva nálam hevernek.

Most versekkel levelezem Méltóságos Gróff és Generális Gvadányi Jóseff Urral, és olly vers szerető Asszonnyal t.i. Mólnár Borbálával kihez még hasonlót nem szült a két Magyar Haza a verselésben: ez utolsónak első Munkája a két Magyar Hazában már szárnyal, a második most van sajtó alatt Kassán, a harmadikat pedig, mely munkában vagyok, a vagy most készül, az elébb tisztelt Méltóságos Generalis úr fogja meg tolasítani, itéletem szerint meg érdemelné ez a derek Asszony ha a Tudós Társaság érdemes Tagjai közzé bé vetődnek, mert úgy még több munkára ösztönöztetnék kivált ha élelmére való bővebben vólna, mivel édes Annyát, és három gyermekeit tsupán tsak varrással tartya, és ruházza kinek példájával talám több szépeink a rend felett való pipe-rzés helyet könyvhöz, és írotollhoz nyúlnának a mely tőlök, mivel hogy előre ugró eszek vagyok, ki is telhetnék.

A Tudós Társaságnak velem közölt Irását még senkivel nem közölhettem, mivel Lábam fájdalmi miatt ki nem mehettem, de Isten segedelméből mihellyt ki mehetek el nem múlatom. Tsak azt kellenék tehát tudnom, a ki az 5 for. fizetésre magát meg határozandja hól tégye le? jónak itélném Debreczenben Fő tisztelendő Superintendens Hunyady Ferencz urnál.

Kik légyenek a Tudós Társaság érdemes Tagjai? igen kívánnám tudni mit is a Barátság könnyen tellyesíthet, s épen az a régi Barátság a melyben tovább is meg maradhatni kíván.

Régi jó Uram s Barátomnak a Méltóságos Urnak

alázatos szolgája s barátja
Tsizi István
Fő-Strása-Mester

Tokaj, 9^a Octobr. 1794.

P.S. Tisztelem a rólam emlékezőket

**314. Pápai István – Aranka Györgynek
Szeben, 1794. október 10.
[Jancsó Elemér másolata]**

Méltóságos Ur!

Régen kellett volna felelnem Méltóságos Urnak azon levelére, melybe tsekély tehetségemnek felettébb nagy Betsület ád, midőn egy oly Társaságba hiva, melybe igasság szerint tsak azok mehetnek, kiknek tudomány beli tehetségek tündöklők: de akadályoztatott engemet elsőben a Méltóságos Urnak othon nem léte, aztuán az a szándék, mely szerint több Dolgot kívántam közleni a Méltóságos Urral, különösön pedig egy kis Munkátskával akartam kedveskedni a Nemes Társaságnak.

Rég ohajtottam én ezt az időt melybe a Hazai Nyelv s azon a Tudományok virágozzanak: örvendek már most látván hogy ezen oly Hazafiak munkálódnak, kiknek igyekezetektől minden jot várhatunk. Ezer örömmel közíbbe állanék én azoknak, ha biztathatnám magamat, hogy leg kissebb Hasznotis tehetek a köz Jóra. Tanultabb s tapasztaltabb Emberek kívántatnak azon munkára. En pedig tehetségeimnek gyengeségét

magam esmérem, meg vallani nemis szégyellem: kívánnám ha azok meg felelhetnének azon buzgó igyekezetnek, mellyel énis kívános törekedni a köz Jónak elő mozdittására. Ugyantsak ily magam meg esmérése mellett is fel ajánlom magamat a Nemes Társaság hasznára; s a Méltóságos Urnak ezen tiszteletét, mellyel engem abba hiva, háládatos szívvel vészem.

Egy kitsiny fordított Munkátskám vagyon most Sajto alatt ily tzim alatt: a Természetről valo beszélgetések a Gyermeknek számára; ugy gondolom kevés idő alatt el végeződik: ezen nyomtatványok közzül vagy 80at szentelek a Társaság hasznára; akár ajánlékba adja azokat a Társaság, akár pénzé tégye, hatalmába fog állani. Tsak tudossittattassam hova küldjem a nyomtatványokat.

Az Ország Gyűlése alkalmatosságával magamis szándékozom Kolosváron meg jeleni, akkor léssen szerentsém a Méltóságos Urral egyéb Dolgok irántis beszélteni. Addig magamat grátziájába ajánlván, különös tisztelettel vagyok a

Méltóságos Urnak

alázatos szolgája
Pápai István

Szeben 10dik 8bris 1794.

315. Aranka György – Bánffy Györgynek
Tállya, 1794. október 15.
[Korabeli kézirat]

Fő Méltóságú Fő Kormányzo Ur,
Kegyelmes Uram!

Exczellentiádhoz valo alázatos Tiszteletből jelentem: hogy minekutánna Budán, Pesten és Szirákon Hazánknak Kéz Irásokban lévő megbecsülhetetlen kintseit látni; 's a Tudományok és Magyar déákság mezején futo érdemesebb Hazafiait esmérni szerentsém lett volna; már nem messze reménlem lenni azt az örömet, hogy Exltokat alázatosan tisztelhessem; 's mindenekről számat adhassak. A' miben pedig én kivált a' Kéz Irások Társaságát illető Tárgyokban meg fogyatkoznám: azt ki fogja potolni a' Magyar Ma-billonius, ki velem együtt Mlsgs Gr Teleki Josef Ur Exlját kíséri, a' Tudos Kovachich Ur. A' hegy allyán, a' hol most vagyok, igen jo de szük szüret vagyon. En pedig magamat alázatosan ajánlván Exld Kegyességébe, igen alázatos Tisztelettel vagyok

Exczellentiádnak

igen alázatos szolgája
Aranka György mk

Tállya. Mind Sz Havának 15dikén 1794.

**316. Kármán József és Pajor Gáspár – Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaságnak
Pest, 1794. október 23.
[Korabeli kézirat]**

Másolat.

Pajor és Kármán az erdélyi m. nyelvmívelő Társaságnak

A Magyar Nyelvmívelő Társaságnak
Boldogságot és Előmenetelt kívánnak
az Uránia kiadói!

Valamint minden, a ki a hazai literaturát és nyelvet szereti, úgy mi is örvendezve látjuk szép törekedését egy Társaságnak, a mely ezen két felséges tárgynak művelését választotta célul magának, és a melynek mi is gyenge erőnket felszenteltük [...] ⁴⁴³ Mint jutalmat úgy nézzük, hogy ezen igyekezetünkhöz a magáét köti egy Társaság, a mely szélesebb kiterjedése által bővebb gyümölcsöket ígér szeretett két hazánknak. – Örömmel elfogadjuk hivatását ezen Társaságnak, és az abba való beavatásúl legelső alkalmatossággal által fogjuk küldeni Urániánknak két első köteteit, melyet hogy viszontag ama más hazában esméretessé tegyen, eszközzését kérjük, és ezután is törvényűl szabjuk magunknak kiadandó munkáinkat benyújtani; és ámbár mi célul egyenesen a nyelv művelését nem választottuk; azt hisszük, hogy ha jó magyarsággal iratnak hasznos könyvek, természetes következés szerént az által a nyelv csinosodik és pallérozódik. Mindazonáltal ezen célra is különösen magunk kis tehetségeinket ajánlani mérészeljük, és ezen érdemes Társaságnak foganatos munkát szíves ohajtásokkal kívánunk.

Pest, Octobernek 23-dikán, 1794.

Pajor és Kármán
az Uránia kiadói.

**317. Aranka György – Apor Józsefnek
Marosvásárhely, 1794. november 10.**

Méltóságos Báro és Fő Tisztelendő Plébánus Ur
Tudos Hazafi!

[A *Jelentő levél*]

[Végén:]

MVásárhelly Sz. András Havának 10dikén 1794
Uri Válasszát atyafiságos Bizodalommal elvárjuk

[Nyomtatva:] A Magyar Nyelv művelésére Útat készítő Társaság

⁴⁴³ Másoló által kihagyott szó.

[Kézírás:] Nevében Aranka György mk. mint Fő Titoknak

[Címzés:]

Méltóságos L. Báro Apor Urnak, a' Kolosvári Catholica SZ.Egyház Megye Papjának
's a' Monostor Káptalannyának mint Tudos Nagy Erdemü Hazafiának
Kolosváratt.

318. Szalkay Antal – Aranka Györgynek
Pest, 1794. november 14.
[Jancsó Elemér másolata]

Méltóságos Ur, Nagy Érdemü Hazafi!

Vettem mély Tisztelettel Méltóságos Urnak a' Magyar Nyelv mivelésére fell állott Társaságnak nevében hozám eresztetni méltóztatott Atyafiságos Levelét: melyből is kirhatatlan öröömre értvén, mely ditső! nagy! és hasznos Foglalatosságban igyekeznek kedves Hazámnak Érdemesebb Tagjai! midőn szinte haldakló Anyai Nyelvünket nem tsak Új-Életre, hanem egyszer-s' mind annak ki-Fényesítésére, meg-örökösítésére, és más idegen Tudományokkal bővelkedő Nyelveknek egyenlőségére elltökélllet Szívvel, Szándékkal, és egyben kaptsoft erővel magok között ki munkálni meg határoztták.

Ezen nagy, és ditséretes Fell-Tételt (tudni-illik) a' Magyar-Nyelv Mívelését nem kétlem, hogy minden igaz Hazafi, már régen Szívében buzgón óhajtottá, ki volna hát az, aki ennek Fell-Segítésére minden Tehetségét örömetest ne áldozná? Én részemrül e' ditső-pálja Futásra meg nyitott Utat örömmel, és minden készséggel fogom követni, és egyszer-s' mind meg Fogják igyekezeteim bizonyítani, mely hála-adó Szívvel veszem, hogy ezen bölts és tudós Férfiak Társaságában (kik is édes Hazámnak közönséges javára egyben állattanak) Fell-vétetni érdemessé lettem!

A' mi illeti a' bölts Társasságnak Rendelése szerént az bé avatásra egy-egy Személyre meg határozott 5 Forintokat, valamint részemrül, ugy szinte egyszer-s' mind: *Gróff Haller Antal, Gróff Keglevits György, Gróff Festetits János. Tekéntetes Szalabéri Horváth Sigmond, és Tekéntetes Volenhoffer Jóseff Uraktul* Kezemhez által vévén, és ezennel ide rekesztem in Summa 30 Forintokat; nem külömben az Feljebb meg nevezett Méltóságos és Tekéntetes Uraknak Titulussaival együt, hogy a szerént a' Nemes, és Bölts Társóság tudhassa, kinek kinek hová, és merre intézze vizont Feleletét.

Mind ezek után ajánlom magamat az bölts, es Nemes Társaságnak, kiváltképpen az Méltóságos Urnak, Szives, Atyafiságos Szeretetekben, maradván holtomig

Az Méltóságos Urnak

alázatos Szolgája
Szalkay Antal s.k.

P.S. Feleletit az Méltóságos Urnak ki kérem, hogy bizonyossan tudhassam, ha vette é Leveletem Pénzel együt?

P.S. Az Postán el nem veték az Pénzt az levélben, kéntelenitetünk egy ide lévő Kal-márnak Kinekis Rickl az Neve, és etzersmind Kolosvárat is vagyon boltya, által adni, az melynek assignátioja Szerént, az Méltóságos Ur a pénz Kolosvárt fel veheti.

Sig. Pest, 14^{dig} 9^{bris} 794.

[*Különálló címjegyzék:*]

Groff Haller Antal Camaras Ur – a *Pest*

Groff Festetits János Camarás Ur – a *Pest*

Groff Keglevits György Camarás Ur a *Pest*

Horváth Sigmond de Szalabér, és Szala vármegyei assesor a *Pest*

Volenhoffer Joseph Pest-Vármegyei Assesor a *Pest*

Szalkai Antal de Szalka a *Pest*.

[*Kivül:*] Szalkai⁴⁴⁴

**319. Aranka György – Teleki Imrének
Kolozsvár, 1794. december 24.
[Korabeli kézirat]**

Kolozsvár Karácson Havának 24dikén 1794

Méltóságos Kegyes Groff Ur!

Az Isten adta legyen meg Nagysádat egészségben és örömmel Mlsgs Uri Házának terhes utozása után; és a' Sz Innepeket békességgel megáldván tegye által a' virrado ujj 1795dik esztendőre, 's szerető többeknek el érésévelis, szivesen kívánom! Szinte azon nap estvéjén mellyen Nagysád ki ment a' Városbol rossz ujjság történék: Az ifu Gr. Gyulai Samuel igen rosszul lön, megháborodék elméjébe 's meg kelle kötni; még mostis igen nehezen van; életeis kísértésbe: a' Generalis Exlja után elküldettek Stafétát. En pedig ajánlom magamat Nagysád Gratiájába; a' Groffné Ő Nga kezeit bátorkodom csokolni 's az Urffiakat köszönteni; nagy Tisztelettel lévén

Nagysádnak

alázatos Szolg.
Aranka György mk

⁴⁴⁴ [Aranka jegyzetei a levélen:] Pest 14 Nov. Szalkai Antal Ur levele. Vettem 21. Nov.

Ajánlások a' Társaságnak

Szalkai Antal Réforint 5

Camarás Gr. Haller Antal 5

Cam. Gr. Festetits János 5

Cam. Gr. Keglevits György 5

Horváth Sigmond 5

Volenhoffer Josef 5

Rft. 30

Rickl Josef assignálása mellette. Azon nap adott a Gr. Kendeffi János úr Rf. 5. felvettem. Posta-költség ×12+4=X16.

320. Aranka György – Teleki Imrének
Kolozsvár, 1794. december 30.
[Korabeli kézirat]

Kolozsvár Karácson Havának 30dikán 1794

Méltóságos Kegyes Groff Ur!

Már egy Levelet eresztettem Postán Nagysádhoz. Szinte ma akartam a' másodikat eresztetni; és van szerentsém venni a' Nagysádét 's arra valaszolni. Igen örvendem hogy Nagysád békével érkezett meg; itt akkor nagy ho esett 's az utot igen meg nehezítette volt. Az Ifiu B. Kordát nem hozták a' Nagysád házához, hanem Prof. Bodoki Uram vitette magához a' felesége 's maga viselnek gondot reája; már jobbanis vagyon; a' geleszta kezdett töle el menni. A' Hazat ugyancsak ki takarítottam, az almariumban lévő aproságot Nagysád Gratiájából elvettem, kár hogy a' szép jo czitromok meg fagytak. A' vasnémüt csak ott hagytam, a' Hazot bé zártam 's pecsét alá tettem.

Gr. Bethlen Adamné Generalisnérol ugy tetszik emlékeztem vala előbbi Levelemben Nagysádnak. Meg hala és eltemettették az ő Urának oldala mellé; és az ő rendelése szerént meg vonaték az ő hol testének temettetése alkalmatosságáról minden pompa, mellyben az elei gyönyörködtenek, Halalának harmadnapján eltemettették; és nem lön Predikazio 's Oratio egy cseppis felette, a' háztol egyenesen vitték a' Kriptába; vivék pedig 8 Katonák a' Sz Mihály Lován, kiknek egy egy aranyot hagyott volt, és a' sir ajtaja előtt meg foszták az ő Koporsoját még a rajta levő fekete takarotolis, mezitelen vivék bé a' sirba. Bánffi Pál jól jára; neki hagyá a' Házát, ezüstöt 's egyebet sokat; Bethlen Ferencznének is sokat hagyott, 's keveset Györfi Márisnak; de a' kis Görbe Bánffi Farkast minden keresményiből ki zárta. Emlékeztem volt ugy tetszik If. Gr. Gyulai Samuel nyavalyájárolis, melly a' fene bolondság. Még ma, reggel lévén semmit nem hallottam egyebet rola, hanem ugyan még él, de utolso szempillantásai között. Gr Attyais itt van szegény öreg, magais gutta ütett. Ez az eset meg zavarja a' Gyulai Házát. Szegény Mara Lörintz se megyen gazdáskodni Vásárhelyre. A' felesége forro Nyavallyába esék tegnap előtt; nintsen Istennek hálá veszedelmesen, de nem megyen el mellöle. A' Horváth Samuel Ur Kis Asszonyais ide jöve Maráékhoz, sajnállya hogy Nagysádat el szalasztotta. Magyar Országrol olyan hireink vagynak hogy többen többen jönnek kérdés alá 's esnek fogságba, még neveket nem halhattam. A' Házi Gazdasszonnak egy fia lön 's kereszt apja levék.

Virrassa Isten Nagysádat örömmel és egészségbe az Ujj Esztendőre Uri Házával! Az Asszony Ö Nga kezét bátorkodom csokolni alázatosan, 's a' kis Barátimat tisztelem; lévén alázatos Tisztelettel

Nagysádnak

alázatos szolgája
 Aranka György mk.

321. Verseghy Ferenc – Aranka Györgynek
h. n., [1794. szeptember 18. és december 11. között]
[Korabeli kézirat]

Másolat.

Versegi Ferenc Arankának

1794

Méltóságos Consiliarius Uram!

Az emberi nemzetről már régen kezdett írásdarabocskát elvégeztem, és ezen alkalmazással el is küldöm a végből, hogy a nyelvművelő tudós Társaságnak munkái között, ha erre méltónak találatik, közrebocsáttassék. Két kérésem vagyon mindazáltal a kinyomtatásra nézve. Első az: hogy nevem semmiféle kinyomtatandó darabjaim alá ki ne tétessék; mert ellenségimet káros tapasztalásomból oly embereknek tudom, kik még a *Miatyánkot* is erővel balra magyarázzák, mihelyt nevemet alatta szemlélik Második az: hogy orthographiám, ha egyébaránt a Társaságnak törvénye megengedi, csak addig, míg ez közértelemmel meg fog határozatni, pontosan megtartassék. Ez ugyan kézírásomból eléggé kitetszik; de a mi az *s* és *f* betűket illeti, különösen fel kell jegyeznem, hogy a hosszú *f* betűvel sehol egyebütt nem élek, hanem csak az *fz* és *zf* dupla betűkben. *Analysis* nevű deák munkámból ki fogja látni Méltóságos Úr, mi okokra nézve pontoskodok oly annyira a magyar írásban. Kivánnám pedig, hogy azokkal, a miket ott mondok, írásdarabjaimnak orthographiája is megegyezne; kivált mivel mind eddig oly szerencsétlen voltam, hogy majdnem valamennyi kiadott darabjaimban a nyomtatásbéli hibáknak jobbítását vagy másnak szabad akaratajára, mint a m. Museumban és a m. Játékszínben stb., vagy legalább a betűszedőknek nyakas tudatlanságára kelle hagynom.

Egyébaránt, midőn Méltóságos Úrnak tudósítását ezen írásnak kézbeszolgáltatásáról kérném, úri szívességébe ajánlom magamat és maradok

Méltóságos Consiliarius Úrnak

alázatos szolgája
Versegi Ferenc m.k.

322. Fekete János – Aranka Györgynek
Pest, [1794.]
[Korabeli kézirat]

Nagy Érdemű Hazafiak!

Hozzám Maros-Vásárhelyből botsátott Levelekből Nagyságotoknak az Uraknak, felgerjedett örömmel érttettem, Anya nyelvünk elő-mozdítására czélozó szándékját az egybe költ Erdemes Társaságnak.

Kívánván ezen jeles igyekezetben tsekély tehetségem szerént részt venni, esztendőként való 20 Rftok le fizetésére magamat kötelezem, még azt hozzá tévén, hogy a melly rit-

kább könyvek, avagy kéz-írások, egybe szedésim között találatnának, a' mellyeket ezen Ditső Társaság nem bírna, azokat halálom után néki hagyni szándékozom.

De hogy én is az özvegy polturáját a' köz kintsbe vessem, némelly gondolatimat, a' hozzám bocsátott levél szüleményeit, magyar egyenességgel hevenyében ki nyilatkoztatom, nem hogy igen fontosoknak itélném azokat, hanem azon reménységben, hogy az egybe költt Böltseket talán⁴⁴⁵ sokkal jobbakra vezérelhetik fel-tételeim.

Tagadhatatlan az, hogy a' Nemzetnek szükséges is illendőis hosszas álmából fel ébredni, s' a' többi Európai Nép⁴⁴⁶ek példáját ösi nyelve pallérozásában követni: mindazonáltal nem itélném jónak, hogy a' Tudomány s' mesterségbeli szók, mellyeket a' Görögök (tudja az Isten melly régi Nemzettől) magokévá tettek, és a' mellyek tőlök a' Tudományokkal s' Mesterségekkel együtt a' Rómaiakra, ezen gyözedelmes nép által pedig a' most élő nyelvekre hároltattak, meg magyarosittatnának; mert ezen tselekedetünk által haszontalan időt vesztenénk, s' a' Jövevények nyelvünk tanulását nehezitenénk.

Szintugy a' hibák ki potolását, talán azon fel támadandó nagy Irókra kellene bizni, a' kiknek halhatatlan munkái által szoktak egyedül a' virágzó nyelvek diszes kellemetességre jutni. Láttuk a' Crusca nevezetű Társaságot Olasz Országban, midőn az ugy nevezett 1500 esztendőbeli (Cinque Centisti) nagy elmék, különös munkáik által, ezen nyelvet az élők közt első polczra emelnék, egy Tasso fel szabadult Jerusalemjében hibákat vadászni; az Itélők Neve el enyészett, de a' kárpálté most is fénylik. Láttuk szintén ezen említett Társaságot, ujjobban Metastasiot rágalmazni: de másként itélt rola a' Világ. Frantzia Országban, ama Negyven Okoskodók, Corneille Pétert Pradon alá gyalázták. Az első neve fent maradt, a' másiké tsúffá vált. Utóbb is tett Törvényeiktől mennyire el távozott légyen Ferneynek nagy Böltse az Irás modjában, azoknál tudva vagyon, a' kik számtalan szép munkáit Francziául olvashatják.

Távol légyen azomban tölem, hogy egy jo Nyelv mester és Szó-tár ki adását felette hasznosnak nem tartanám. Tsak ittenis az kívánnám, hogy midőn magunk közt, az Országként találando hibákat vagy is külömbiségeket meg orvosolni igyekszünk, mind egyik mind másik könyvnek alkotásában az légyen a' leg főbb pont, hogy az Idegeneknek a' Magyar Nyelv meg tanulását tellyes erővel könnyebbítsük.

Mert ha ezen Ditső Társaságnak folyamatja leszen (a'mint abban nem kételkedem) rövid idő alatt Nemzetünk az Istentől jeles elmékkel ki ékesítettvén, mind a' Czirkalom alá vetett Tudományokban, a' mellyeket a' Franczia *Sciences Exactes*nek hiv, mind a' kellemetesebben, a' mellyeket a' Francia *Belles Lettres* Nevezet alá foglal, fognak olly érdemű Irok támadni, a' kiknek Munkái a' más élő Nyelvekre valo fordítást meg érdemeljék.

Ugyan a' végre, bátorodom a' nagy érdemű Társaságnak azt is ajánlani, hogy ditső Munkáit a' Görög s' Deák ugy nevezett *Classicus* Authorok fordításán kezdené, hogy az által, azoknak olvasására a' Tudosak jobban gerjesztessenek, a' szép Nem pedig, a' mellytől e' két holt nyelv tanulását kívánni nem lehet, sőt tanácsos sem volna, azokat fordítva olvashassa; nem szenvedvén kétséget, hogy az Asszonyok ki pallérozásától függ a' férjfiaké is; ök az elsők, úgymint Anyák, a' kik a' magzatikba józan gondolkodást s' igaz

⁴⁴⁵ <nálok>

⁴⁴⁶ <sé>

hazafiúságot önthetnek; ök, ugyminc életünk társai, férjeketis sok jóra vagy indíthatják, vagy benne nyomozhatják; 's tsak ugyan ök, a' kik az oksolák tudós porát a' nevendék Ifjúról le rázván, ötet kellemetes társalkodóvá 's hiv Polgárrá tehetik. Minden a' homályból ki tisztult Nemzetek, igen sok háláadással tartoznak a' szép Nemnek; 's talán ha Erdély közelebb jött a' fel tett tzelhoz, ezen Haza rendesebben nevelt Leányinak köszönheti, a' kik az idegen szokásokat ritkábban majmozván, magyarabb, szebb maga viselő, 's tudósabb menyetskéek maradtanak.

Jeles és hasznos azután a' Hazánk Történeti egyben szedése, 's szép rendben tiszta nyelven leendő együgyü le írása; mert valóban egyik a' leg nagyobb panaszok között, mellyekkel bennünket az Idegenek terhelnek, az, hogy még eddig Hazánk Történeti annak rendi szerént le nem irattattak. Nem tudják ök az illy munkának sok akadályit úgy mint mi: de ámbátor azok nagyok 's fontosok légyenek, mégis olly bizodalommal vagyok a' Ditsö Társaságnak böltsességéhez, hogy az igaz mondás sértése nélkül fog tudni ezen veszélyekkel tellyes tengeren hajózni. Ugy szintén a' természet külböbféle adományi, a' hajdani idök maradványi fel jegyzése ditséretes: de ezek olly számosak, hogy talán több esztendeig valo meg járását a' két Hazának, 's ahoz tartozandó Tartományoknak egy különös Társaság által, nem kevés költséggel kívánnák.

Ki fejezem ez iránt egy gondolatomat, a' mellynek ki vitélet tsak sorsom mostohasága hátráltatta; mert talán valaha egynehány nagyobb Birtokosok tellyesitik ezen el enyészett szándékomat:

Valamint a' pénz minden ebbéli dolognak kútfeje, leg előre is szükséges volna, hat egymásra következendő esztendőre, mindenikére hús ezer forintot rendelni, 's ezen költséggel a' meg jegyzendő Személyekből álló Társaságot Hazánk' vizgálására útaztatni; tudniillik: három a' régi Hagományokat vagyis Antiquitasokat jól értöt; szint annyit, a' kik a' természet vizgálásában magokat gyakorolták; három föld méröt, a' kik egyszersmind mindenféle részében a' le rajzolásnak különösen ki tanúlva volnának; három Hazánk régi történeteivel tökéletessen esmerös olly fő Irót, a' kik mind a' kötött mind a' kötetlen beszédben igazi magasságra hozták a' Magyar Irást vagy is stilust.

Ezen igy egybe költ 12 ember, azon esztendöként valo 20 ezer forintat hat esztendeig járna kelne a' Hazákban, 's minden fel jegyzésre méltot öszve szedne, 's azután jeles munkáját ki adná. Tudom hogy az Idegenek az illy hasznos könyv fordításával nem késnének; de arrolis meg vagyok gyözve, hogy sok más Országbeli Tudósok 's Nagy Urak, mint most Olasz Országot, Hazáinkat látogatnák, 's nevezetes pénzt is közinkbe hoznának.

Adja az Isten, hogy a' Ditsö Társaság, a' fel tett tzelját, 's a' mi szegény árva nyelvünk öregbik nényeit el érhesse. Talán el jö még azon idő, mellyben olly serénységgel fogják azt az Idegenek tanúlni, mint mi az ö Nyelveiket, hogy a' magyarul írott hasznos és kellemetes Munkákat⁴⁴⁷ magokévá tehessék.

Vajha az igaz Hazafiúság, nagy Urainkban annyira fel lobbanna, hogy a' mit majmózásra, erköltsök romlására el szoktak vesztegetni, azt kedves Hazájok ditsöítésére, nyelvünknek leg alább az Orzágnak határában közönségesítésére fordítanak, és igy maradjunk áldó háláadását érdemelni igyekeznének! Pesth

PONTOSAN NEM KELTEZHETŐ LEVELEK

323. Aranka György – Cornides Dánielnek h. n., d. n. [Jancsó Elemér másolata]

Mein bester schätzbarrester Freund!

Ich habe schon lange genug verweilt auf Ihren wertesten Brief zu antworten; länger kan ich es nicht aushalten. Nun allzu lange habe ich deliberirt, wie ich Ihnen um weder Freundschaft noch den Wohlstand zu verletzen, antworten soll. Sie haben mich mit so einer Menge Hoch und Wohlgeboren beehrt bester Freund, dass ich mich dabey nicht gleich habe finden können. Denn als ich noch in der deutschen Sprache sehr schwach bin: mit diesen Ehren-Wörtern kan ich nur alzu schwer heraus kommen. Endlich habe ich das kürzeste erwählt auf den alten Fuss der Freindschaft zu bleiben; und in meinen Briefen Ihnen nur schlechterdings Besten Freund nennen, wen Sie damit zufrieden sind.

Die überschickte Bücher, Pfeifen Köpfe und alles habe ich richtig empfangen; und bleibe Ihnen vür die erwiesene Freindschaft unendlich verbunden. Der H. v. Zador wird sich schon bey Ihnen bedankt haben. Er und Sie zugleich haben alle beide Ihre Praesenten mit grössten Freide empfangen. Der H. Graf v. Teleki befindet sich noch im Lande; er selber in Hermanstadt, und die Gnädige Frau samt de B. v. Pronay und der Gräfin in Gernyeszeg. Mit dem H.B. v. Pronay bin ich ungemein zuvrieden. Er ist mein Mann. Ich kann nicht genug an Ihm als an einem jungen Manne die grosse Belesenheit, die schöne und bey uns seltene sowohl alte als neue Litteratur, die gründlichen durchdringenden Verstand die einnehmende schöne Lebens Art bewundern Ich erfreue mich ordentlich wenn ich das Glück habe mit ihm zu seyn, und nie scheide von ihm, ohne eine gewisse innere Beschämung in mir selbst zu spühren.

Den Theil von Ihren wertesten Brief, wo Sie von den Augenblicken unserer gegenseitigen Freindschaft so rührend schreiben; mit dem Ausruf, dass sie ewig dahin seye, kann ich nicht vergessen. Soll ich nicht einmahl die Hoffnung übrig haben Ihre schätzbarreste Person noch umarmen zu können? Gott bewahre mich davor! Giebt unser Herr Gott uns allen beiden Leben und Wohlerhalten; so können Sie versichert seyn, dass wir einander sehen werden. Drey Jahren werden nicht vorüber, so werde ich mich bey Ihnen, als ein besuchender Freund, einfinden. Neues haben wir nichts. Ihr Exlz der B. v. Brukenenthal sollen einen empfindlichen Streich von Hofe empfangen haben; und 180/m rfl. in die Kasse hinein zahlen. Die Ursach weiss ich noch nicht recht. Während seines Praesidiums bey dem Gubernio, die sächsische Stadtbeamte sollen, als eine Zulage

zu ihre allodial Proventeen, aus der Provinzial Kasse so viel erhalten haben. Die Stadt Hermannstadt ist auch in sehr mislichen umständen. Sie haben gegen Ihre territorial Colonen die Reschinarer einen Prozess verlohren; wo sie denselben einen merkwürdigen Theil Ihres Territoriums umsonst hinlassen, und dabey mehr als 100/m rfl bezahlen müssen. Die Rabotten nehmlich, die sie von Reschinarer in 17 Jahren bekommen haben. Rath Mátyás der unvergleichlicher und thätigster Mann fällt mir ein. Ich warte auf sein Lexicon mit tausend Freiden. Gott segne sein verdienstvolles Leben, und seine unschätzbahren Arbeiten! Ich umarme Ihnen mein bester Freund, und habe die Ehre zu verbleiben

Dero

unterthänigster
v. Aranka

324. Aranka György – Teleki Józsefnek
h. n., d. n.
[Jancsó Elemér másolata]

Kegyelmes Uram !

Excellentiádnak jelentem alázatosan, hogy Excellentiád ajánlott kegyességével élttem, és innen lött elmenetele alkalmatosságával gr. Teleki László urtól az Excellentiád könyves házából, a' du Fresne Glossariumát két darabban kihoztam s magamnál tartottam. Azt sajnálom, hogy kevés hasznát vehetem mindazokba a' szókra, mellyekre nekünk régiségeinkben szükségünk vagy; minémük Comes, L. Baro, Magister Vajvoda, Banus, Geréb, Boér, Kenész. Ezekre s az illyenekre a' Hazának más glossariumról kell gondolkodni úgy tapasztalom.

A' B. Allwincziné kézírását én is leirattam magam számára. E két írásból áll. Első Várad megadásának leírása magyarul, a másik az Andler könyve: Memoria belli hungarico turcici, impressum formis Johannis Baptistae de Vaulx in vico S. Marthae: A melyből leirattak abban mindenik igen rosszul van leirva. Ha a pesti universitás Bibliothecájában meg volnának, vagy másutt valahol, melyre Kovachich ur utasithattya Excellentiádat, egy jobb vagy eredeti példából meg kellene őket jobbitani. Excellentiád a magáét meg jobbitván, abból én is meg jobbitánám a magamét. Ha pedig nem a mint az értelem enged s kívánni fogja én a magamén próbát teszek és Excellentiád bölcs ítélete alá fogom eresztetni.

Excellentiád kimenetele alkalmatosságával elfelejtettem vala Excellentiádat emlékeztetni arra a könyvre, mellyet Heydendorff Mihály ur a Társaságnak adván Excellentiáddal is kívánt volt közölni. A fejedelmek czimerei vagynak benne. Könyörgök Excellentiádnak méltóztassék bé küldeni.⁴⁴⁸

⁴⁴⁸ [A levélszöveg után:] Papíroson. Aranka 1783. január 17-iki levelében három vers kézírata van.

325. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek
h. n., d. n.
[Korabeli kézirat]

P. B. Prónay és Gesellius Urak ítéleteit gyönyörködve hallgattam. Mert midőn Crisist akarok hallani, nem kívánok tsak dítséretet. Köszönöm barátságodat, hogy azt nekem meg-írtad.

A' Vgyék nálunk jól viselik magokat, kivéven hogy némelly fiatal tüzü emberek boldoskodnak. Bihar és Arad Vgye vissza írt, hogy nekik *volt* Comissarius nem kell Fő Ispálynak. – Balassa ellen 4. árkusnyi Representatio ment fel. Proditor Patriaenek nevezetik benne, és még azt is hányják szemére, hogy fajtalan beszélgetésekben gyönyörködött, 's az ollyakkal az Ifjúságot rontotta. – Niczkinék tetemeit az akasztófa alatt szándékoznak meg égettetni. – En Niczkit nem esmertem. Két ízben szólltam véle. Bámúltam hasonlíthatatlan Ajándékain, mellyet tsak onnan is el képzelhetsz; hogy a' midőn 1787^{ben} 1^a Aug a' kertjében lévő háza pitvarában velem öszve akad; 's arra a' kérdésemre tett feleletemet *ki vagyok?* el nem értette, és így, szegyenlven ujjabban tudakozni ki légyek, azt tudakozván honnan jövök, 's én ezt felelém: Euer Excellenz ich habe von Kassau eine ämtliche Reise angetretten um die N. Schule zu Jaszberény zu vermischen. – ezt felelte: *Aha so sind Sie Kazinczy!* – – Hidd-el Barátom, tsak nem el dülttem ezen feleletén. – En olly kis ember olly unbeträchtlicher Beamte gegen einen Statthalterey Praesidenzen, és még is tudja hogy engemet Kazinczynak hívnak. És minő discursust vitt. bezzeg nem –y volt ő! – Hogy tehát vissza-térjek, én Niczkit nem esmertem: de azt tudom hogy egynehány betsülletes ember öt tisztelte; halála után pedig reá akadtak egynehány önnön kezeivel tett hatalmas representatióra ollyan dolgokban a' mellyeknek effectuatióit ő azután maga hevesen sürgette. De ki nem érti által ennek okát. – A' Fejedelem egy Planumot véle közöl. Ö Rescribál. A' fejedelem ismét felel, hogy muß seyn. Ez ismét rescribál hogy kann nicht seyn. His non oblantibus. tsak ugyan parantsolat érkezik an die Statthalterey *muß seyn*. Ekkor már Niczky – Praeses léttére képviselője a' fejedelemnek 's tartozott sürgetni; és én néki rossz neven nem veszem, ha esmervén a' Fejedelemnek meg mozdíthatatlanságát a' dolgot tovább nem ellenezte.

A' Vgyék itt mondom jól viselik magokat. Nyomtattatják Representatióikat, mellyeket az innep után általam bizonyosan meg kapsz, egyet értenek, és reménység lehet hogy illy jó Fejedelem alatt mint Leopold már is mutatja magát boldogúlni fogunk. A' mint néki berichtolták hogy némelly Vgye meg egette a' Dimensionalisokat – azt felelte⁴⁴⁹ Sie haben ihre Bestimmung befolgt. – Kaunitz valamelly Vgye Deputatusait moderatióra kérte. Egy igen érdemes Barátunk Vice Ispány lévén egy Vgyében tyrannisált. Az atyafiak tsudálkoztak rajta, pirongatták; de ő meg mozdithatatlan volt, grassalt mind addig míg fellyebb⁴⁵⁰ vitetvén a' Vgyében maradt. Most sül-ki hogy ő jóltétője volt a' Hazanak a' Tyrannismussal. Tudta hogy ha valakit mélj álomból akarunk fel ebreszteni, nem elég egy kevésbé billenteni egyik karját; jól rázd-meg 's azonnal talpra

⁴⁴⁹ <hogy azok>

⁴⁵⁰ <nem>

kél. – De az illyes szándékok el-értésére tsak nemelly ember született; az a' ki kész magát áldozatul vetni-ki a' Hazafiak haragjának ex sensu veri pariotismi.

Edes Arankám fogyhatatlan vagyok a' lotsogásban. Igyekezz rajta hogy Orpheusomat sokan kívánják hordattatni. Ha sok vevő lesz, úgy Landerer el nem áll folytatásától ha nem lesz sok vevő; tsak Aprilisig fog nyomtattatni.

326. Török István – Aranka Györgynek

h. n., d. n.

[Jancsó Elemér másolata]

Nagy érdemű Méltóságos Ur!

Szivemből sajnálom hogy a' Méltóságos Ur kívánságának tellyesítésében nem tehetem kötelességemet; de a' Diaetale Protocollum' nyomtatásával annyira el-foglaltattam, hogy még a' Kalendáriom nyomtatásától-is (melyben igen tetemes károm lesz) el-va-gyok rekesztve; ugyan-is a' M. Statusok egy olyan commissiot méltóztattak rendelni, a' mely a' Protocolum nyomtatásának folytatására szorgalmatosan vigyázzon. Melyre nézve bátorkodtam a' Munkákat vissza küldeni; annyival-is inkább, minthogy Martius' tájáig nem igen gondolhatom, hogy a' Protocollumtól meg szabaduljak. Ha pedig méltóztatik a' Melt. Ur addig engedelemmel lenni, akkor bizonyoson el-készíteni kötelességemnek fogom tartani. Addig pedig hibámról alázatosan engedelmet instálván, és magamat a' Melt Ur gratiájába alázatosan ajánlván, maradtam

A Méltóságos Urnak

alázatos szolgája
Typogr. Török István

BIZONYTALAN HITELESSÉGŰ LEVELEK

327. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek[?] Érsemjén, 1793. augusztus 27. [Utólagos publikáció]

Ér-Semjén, 27. Aug. 1793.

Regmeczi levelem elődbe adja az elégségig, mi történt az Abaúji Gyűlés első napján, halld már most a' második nap újságait.

Vitéz Imre, az Orestes fordítója, most Scholae Normalis Cassoviensis Director, egy panaszkodó Írást ad bé, hogy Fekete nevezetű Magyar Káplán a' maga Katechetika predikációjában, mellyben Vitéz az oskolai Ifjúsággal jelen volt, ezeket mondotta: A' ti oskolai Előljáróitok mindnyájan huntzfutok, akasztófára, útczaseprésre valók etc. 'S azt kérte, hogy ez investigáltassék és adattassék satisfactio.

Mínthogy Reverendát hordó forgott kérdésben, nagyobb tűz támadt, mint tegnap a' proeli libertás eránt. Azt kiáltozták, hogy PAP lévén az incusatus, azt a' Püspök investigáltassa, 's adjon satisfactiót. Mi azt vitattuk, hogy nekünk illik investigálni: mert ha fide digne, nem tudjuk, történt é ok a' bevádlásra, nem kérhetünk satisfactiót. Sőt sokan közzülünk kimondták világosan, hogy a' Püspök a' maga Alattvalóit a' Papi demeritumokért büntetheti ugyan: de ha Pap a' Publikum ellen vét, már akkor őtet, ámbár Pap, nem a' Püspök, hanem a' Publica Jurisdictio bünteti. Tovább veszekedtünk egy óránál, míg arra vihettük a' dolgot, hogy az állapítassék meg, hogy a' Vármegye investigáltassa a' panasz valóságát. Vége vala a' versengésnek, midőn én szólani akartam. Nem engedték. Szóltam csakugyan. A' Publikumnak nem elég megtörtént vétkét büntetni, hanem az is kötelessége, hogy a' megtörténhetőt megelőzze. Ez a' Káplán ismeretes a' maga eszelősködéseiről. Én tehát azt javaslanám, hogy Kánonok Orosz úgy mint Kassai Plébánus, szólíttassék-meg, hogy ezt az embert a' maga eddig tapasztaltott eszelősködéseiről addig is tiltsa-el, míg az elkövetekről a' Publikum teszen.

Ez új pomum Eridis vala.

Ekkor nap délután megkapom egy Pestről várt levélben a' Gabelhofer Ur Ráday felett élő szóval elmondott deák halotti oratiójának azt a' §-sát, mellyet Budai Censor Hübner Exjesuita ezen szókkal tiltott-el a' Nyomtatástól:

Quod hic deletum est, aut immutetur, aut deleatur. Scandalosum est enim Protestanti, nullum signum poenitentiae danti, aeternam beatitudinem adgratulari. 10. Aug. 1792. Mich. Hübner. Rev. Libr. m. pr.

Ezt authenticálta Pest Vármegyei Vice Ispán Latzkovich György.
Gabelhofer Pesti expiarista, Sacerdos és Bibliothekárius.

Későn kapván-meg ezen Levelet, nem reménylém, hogy hasznát vehessem. De vettem csakugyan, mert

14-a Aug.

reggel bemenvén a' Gyűlésbe, ezt kéz alatt rollírozattam azok közt, a' kikiről tudtam, hogy ezt örömmel fogják látni. Ekkor nap sok nevezetes dolog történt.

1. egy Plébánus panaszt tett, hogy a' Protestánsok egy halva talált Protestánst a' Katholikusok felszentelt temetőjökbe temettek.

Itt mindjárt kikölttem, hogy micsoda botránkozató dolog illy panaszt tenni. Millyen intolerantia. etc. etc. 's annyira vittem a' dolgot, hogy a' Katholikusok szégyenleni kezdtek, hogy ez eránt egy Plébanusok panaszolkodni nem általlott. Azonban Báró Fischer, egy kóldus Mágnás, felkél, 's azt vitatja, hogy ez külömben is nagy sérelem, de kivált ő reá nézve az, mert a' Protestánsok ezt a' Protestáns Halottat az ő felesége sírjához talám négy lépésnyire temették, és így közel ahhoz a' helyhez, mellyet ő a' Familiája számára elfoglalni akart.

NB. ez a' Fischer kóldus is, új ember is, a' nagy atyja lett Nemessé is, Báróvá is. Hallván ostoba szavait, félig hallható szóval fakadt ki bosszúságom, a' nélkül, hogy tudtam volna, hogy szólok:

– Familia! – Méltóságos familia! – Fischer! – eb a' lelke ostoba aristokratái kevélysége! – – – – Mások körültem meghallották, 's nagy nevetés támadott. – – – – Ezután csakhamar

2. Egy Plébanus Isten tudja miről panaszolkodván, egy új Protestánst apostatának nevezett. Gróf Gyulay Ferencznének az Onkelje, Bárczay Ferenc Ur nagy tűzbe lobbant, ezt hallván; Komáromi György Ur még nagyobbba. Komáromy 1790-ben Diaetalis Követ vala 's egy derék ember. Ebbe belé kaptak a' Papok, 's addig rángatták, hogy ez a' Plébanust in publico huntzfutnak, gazembernek declarálta. – Erigatur actio fiscalis! kiáltanak a' Pápasták. – Én is. – Sőt felköttem székemről, 's Komáromyhoz mentem, ki osztályos atyámfia, és barátom is minden tekintetben, 's kértem, hogy kiáltsa maga is az Erigaturt, 's adja így jelét Aristidesi igazságszeretetének; azonban kapja elő a' pennát 's mondjon azért a' 25 fntért szörnyű igazságokat. Míg az Erigatur kiáltoztatik, B. Fischer megveri az asztalt. Erigatur contra B. Fischer! kiálta némelly Protestans. A' Kath. rész látván, hogy közzűlök is büntetődik eggy, dispensálták mind a' kettőt. Komáromy declarálta, hogy sajnálja elhevülését. – Mikor mindenek elcsendesedtenek, én akartam szólani. – Megint prédikálni akar az Úr? kérdé egy Pap. Fogok igen is, felelék; csak csendesedjenek el az Urak. – Nem akartak engedni. Megmondtam, hogy addig el nem hallgatok, míg szóláshoz nem bocsátanak. – «Komáromy Urnak nincs, mondám, szüksége az én apológiámra etc. etc. etc. mindazáltal ítélje meg a' T.N. Vármegye, ha nem ragadtathatik é el a' legmérgeőbb elhevülésig akár mellyikünk is, midőn azt látjuk, hogy az illy szókkal némellyek kész akarva élnek és nem magok elfelejtéséből vagy nem tudásból; midőn azt láttuk most is ezen Gyűlésünk alatt, hogy V. Esperest Ujházy Károl Ur azt vitatta itt publice, hogy a' Plébánus az új Protestánst bizvást nevezhette így. Ezek cselekszik T. N. Vármegye, hogy a' falusi Plébanusok, kik inkábbára gyakorlatlan emberek, látván Előljáróiknak példájukat, etc. etc. etc. etc.» – Elvégeztetett, hogy currentáltassék, hogy ezután senki se merje a' Protestánst acatholikusnak, haeretikusnak,

apostatának nevezni. – – Megtudakoztam a' Papot, a' ki nem akarta engedni, hogy prédikáljak, ha haszontalan vólt é szavam.

Az Ord. Notárius ekkor olvasni kezdé Repraesentatioját in magna typographiae et libertate proeli. Hathatós Repraesentatio, sőt több. Elrémültem, egy bizonyos sorát hallván. A' mint ezt olvasná: Praesentatae sunt nobis sub hoc ipso Consessu nostro literae Budensis Censoris (a' Koppi oratziója eránt) etc. etc. etc. Felkél a' subst. V. Ispán, 's jelenti, hogy eggy új Produktumom vagon. Elolvastatik az. (Ráday, hogy Gabelhofer által az Egekbe tétetett; de Hübner útját állotta.) – – Ekkor egy valaha Jesuita szerzetben élt Világi Ur megszólal: pokolba ment! úgy mond. Ez lármát szerzett. Jabrotzki András Ur kapta a' kalapját, 's kiszökött, mert tartott tőle, hogy rosszúl jár.

A TÁRSASÁG LEVELEI

328. *Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság – A Soproni Magyar Társaságnak Marosvásárhely, 1794. május 29.*

Tekintetes Társaság!

Nemzetünk Nyelvének Kötelességünkben álló előmozdítására szükségesnek találjuk a többi között, hogy Magyar nyelvet tanító egy oly könnyű szerű Grammatikácskánk legyen, melyből akárkiis unalom nélkül, s bizonyos elő menetellegel ki láthassa mind azokat, a mik csak szükségesek a Magyar nyelvnek tudására, e' végett irtunk mind azoknak, a' kik Hazánkban bővebb Grammatikákat irtanak, hogy ezekből egy illetén könnyű szerű Grammatikát készíteni ne sajnálják, de hogy ezen Grammatikácska mind a' két Magyar Hazának mondása modjával egyezzen szükségesnek láttuk a' Tekintetes Társaságot is meg találni az iránt, hogy az illetén Grammatikácskák közül egyet, a' mely Magyar Országban leg jobbnak tartatik, tulajdon vélekedését is hozzá tévén kezünkbe szolgáltatni, s az alatt is ezen Társaságnak Tagjait egyenként szeretetében tartani ne terheltessék. 'M Vásárhely Majusnak 29^{kén} 794

G. Teleki Laszló mk.
 Mostani Elöl-Ülője a
 Társaságnak

A Társaságnak Titoknoka
 Ajtai András Által

Címzés: A Sopronyi Tekintetes Magyar Társaságnak Sopron

329. *A Soproni Magyar Társaság – Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaságnak Sopron, 1794. december 27.*

A Magyar Társaság irattárának D. I. 5/b jelzésű darabja: a marosvásárhelyi megkeresésre adott válasz.

Tekintetes Társaság!
 Méltóságos Elölülő Ur!

Boldog Uj-esztendőt kívánunk szerentsés Anyai Nyelvünknek, a' melly nem sokára, ki palléroztatását nagyobb részént, egy Méltóság' Elöl-ülése alatt munkálódó Tekén-

tetes Társaságnak fogja köszönni. Boldog Uj-esztendő't kívánunk ezen Tekéntetes Társaságnak-is.

Nagy örömet szerzett bennünk a' Tekéntetes Társaságnak még Május holnapban hozzánk utasított; de tsak September' 20^{ikán} vett betses Levele: annyival-is inkább, mint hogy alkalmatosságot nyújtott, a' Tekéntetes Társaság eránt való tiszteletünket megmútatni. – Ugyan-is azon betses Levél foglalatja azt kívánta tőlünk, hogy mi, az itt esméretes Magyar Grammatikák közzül azt, a'-melly leg-jobbnak tartatik, megnevezzük. – Nem elégedtünk meg tsupán tsak a' mások itéletével: Hanem magunk-is által-néztük az itt található Grammatikákat, a' mellyek név szerént ezek voltak:

1. Johanis Sylvester (alias Erdössy) Grammatica Hungarico-Latina, in usum pucrorum recens scripta Neanesi 1539 14 Juny
2. Jani Pannonii Grammatica Hungarico-Latina.
3. Alberti Molnár Grammatica Hungarico-Latina Hannoveriae 1610 in 8vo
4. Joannis Telegdy Rudimenta
5. Stephani Katona Geley observationes Gramm. Hung. Albae Juliae 1645 in 4to
6. Georgii Tsipkés Komáromi Hung. Illustrata h.e. brevis seu methodica ratio a genii Lingvae Hungaricae explicatio. Ultrajecti 1655
7. Matthiae Bél (Moelibocus) Ungarischer Schprach-Meister oder Kurze Anweisung a. c. Posony 1787 in 8vo
8. Pauli Pereszlényi Gramm. Lingvae Ungaricae Tyrnaviae 1738 in 8vo
9. Szilágyi Péter Grammatikája
10. Adami Ausführliche und erläuterte Ungarische Sprachlehre Viennae 1760
11. Ephraimi Klein Specimen enucleatoris Grammaticae Hungaricae Posony a Cassoviae 1776 in 8vo
12. Joannis Tsetsi Observationes Ortographico-Grammaticae, post vitam Auctoris editae primum a Joanne Breves ac. 1782
13. A' Magyar Nyelvnek helyes írása és ki-mondása felől kettős tanuság, avagy Magyar Ortografia Budán 1782. in 8vo
14. Magyar Grammatika, vagy-is Haza Nyelvnek gyökeres meg-tanulására való intézet, ugyan a Magyar Nemzeti Oskolák számára Budán 1781.
15. Kövesdy
16. Joannis Farkas de Farkas falva a Ujfalu. Ungarische Grammatik, oder ausführliche Unterweisung wodurch der Ungar, die Deutsche, und der Deutsche die Ungarische Sprache in ihrer Volkommenheit zu lesen, schreiben, und reden in Kürze erlernen kann. Wien 1791
17. Rosenbacher
18. Georgii Kalmár Prodrömus idiomatis Scythico-Mogorico-Chuno (seu Hunno) Avarici, – Sive Adparatus Criticus ad Lingvam Hungaricam. Posony 1770.
19. Sente Pál Magyar oskolája, az az 1 ször Magyar Grammatika, melly a' Magyar Nyelv' természetének fundamentomát fel-fedezvén a' Magyart magyarul tanítja. 2^{ször} Magyar Oratoria 3^{ször} Magyar Poësis ac. Pesten 1792 8^{tzad} rétbén.
20. Franciscus Versegi Procludium in institutiones Lingvae Hungaricae
21. Georgius Nagy Ung. Philosophische Sprachlehre Wien 1793 in 8vo.
22. Georgii Szaller Hungarica Grammatica, Latine a Germanice (jam a Slavico, a Ilyrico idiomate) Pozsony 1793 editio Ila ibidem 1794 in 8vo.

Ezekből a' leg-helyesebbiket egyenesen megnevezni ugy látszik, nem lehet; mint hogy többnyire mindeniket más pontból kell meg-nézni, következőképpen megítélni. Mindazon által mindeniket a'szerént itélvén-meg: mennyire közelített tzeljához; – felőlők ez az ítéletünk:

1^{szór} Arra a tzelra nézve, hogy a' született Magyar, nyelvét regulák szerént tanulja esmérni, – leg helyesebbnek itéljük a' Budai Mr Grammatikát (a' 14^{dik} szám alatt)

2^{szór} Hogy Idegen tanuljon Magyarúl; ezen pontból nézvén meg a' Farkas és Bél Grammatikája (a 16^{dik} szám alatt) annyira vetélkednek egymással, hogy nem lehet jó módjával egyiket a' másíknál jobbnak mondani.

3^{szór} A' mi pedig a' Mr. Helyes írás módját (Ortografíat) illeti, – erre nézve, mi-is leg jobbnak tartjuk a' közönségessen elsőseget érdemlő Tsétsi reguláit (a 12^{dik} szám alatt)

Ezekből, ha valamelyiknek hejával volna a' Tekéntetes Társaság; mi e' felől tudósítatván leg örömeztébb fogunk véle szolgálni.

Az a reménység táplált ugyan bennünket, hogy a Mr. Hirmondó Irói által ki tett jutalomra leg-méltóbbnak ítéltetett Magyar Grammatika is nem sokára kezünkhez fogjutni, és hogy róla hozott gondolatinkat-is közölhetjük a' Tettes Társasággal; – ez a' reménység hallasztotta a' Tettes Társaság Levelére való feleletünket: de kéntelenek vagyunk ezt el-küldeni, minek előtte azon nevezetes Grammatikát meg-esmérhettük volna, a' melly lételét meg-nyerte ugyan már, – a' Magyar Hirmondó tudósítása szerént –; de még tsak készül a' Mr. Világ előtt meg-jelenni.

Hátra van még, hogy egygy két szóval Társaságunk állapotja felől írjunk. Ennek Tagjai állanak Tanátsnokokból; Itélő, Levelező, Érdemes, ugy nevezett Munkás és Időre Társakból. E' két utolsó Társaknak tzeljok, nem annyira Anyai Nyelvünk gyarapítását, mint önnön magok' tökéletesítését tárgyazza; hogy jövendőben a' Mr Nyelv' Pallérozásában lejendő buzgóóságokhoz alkalmaztassák tehetségeiket-is. – Ezen kevés szók elégségesek arra, hogy a' Tekéntetes Társasággal valamennyire meg-esmértessék Társaságunkat; a' melly meg kérvén magának továbbra-is barátságos levelezését a' Tekéntetes Társaságnak, magát óhajtott szeretetébe ajánlja.

Egyéb aránt fejenként vagyunk

A' Tekéntetes Társaság'

Méltóságos Elöl-ülő Ur'

Sopronban 27 Decembr' 1794.

Igaz Tisztelőji

A Sopronyi Mr. Társaság' Tagjai.

(Nagy ívnyi levél, címzés nélkül.)

330. A Jelentő levél

Hogy a' Nemzeti Nyelvnek ki pallérozása, és ki mívelése egy Hazában igen hasznos, és minden jó Hazafaira, 's Leányaira nézve érzékeny dolog légyen: azt az Európai Keresztyén Nemzeteknek szemben tünő példái bizonyítják. Azok az okok, mellyek ezt a' munkát egy Nemzetben szükségessé tették és teszik, igen sokak, és fontosok; és olly világosok egyszersmind, hogy a' ki ma azokat még-is világosítani akarná; szinte ollyan

szükség felett való dolgot tsinálna: mintha a' délben tündöklő fényes napnak világát fáklyákkal akarná nevelni. Ebben a' Nemes igyekezetben, a' több pallérozott Nemzetek között Európában, tsak a' vitézségéről, és Nemes gondolkodása módjáról ditséretes Magyar Nemzet maradott hátra: az a' Nemzet, mellynek talám leg nagyobb szüksége vagon reája. Mert a' Magyar Nemzet, és Nyelv, úgy szólván, az egészsz föld kerekességén; kiváltképpen pedig Európában, a' sok hatalmas elágazott és Népes Nemzetek között, mint egy idegen földi, ritka, és szép plánta, egy kertben; melly a' többinek ritkaságával is, szépségével is, hasznával is diszére vagon, egyetlen egy, és legalább közel való szomszédai között, Attyafia, vagy ágazattya egy sintsen: és azért hogy a' Nemzet maga Nyelvét az el vesztéstől, zavarodástól, és romlástól megörizze, igen illendő. Ugyanis, kebelében sok idegen, minden féle Nemzeteket fogadván bé, és a' Nemzeti Nyelvnek árván és miveletlenül való hagyattatása miatt, azoknak az idegen Nemzeteknek Nyelvek, 's az által Nemzeti külömbsegek is igen meg erősödvén: ha a' Nemzet jól gondolkodik, szükség mind az, hogy már egyszer mint egy álmából fel serkenvén, tulajdon Anyai Nyelvét, és ez által magátis erősíttse; mind pedig hogy a' Nemzeti Nyelvet más kebelébe lévő mind lakosok, mind jövevények között közönségesebbé tévén, ez által az eröss kötélt által is azokat magához szorítani, 's a' mennyibe lehet magával egygyesíteni lassan lassan igyekezzék. Nem lehet azt-is tagadni, hogy ámbár a' Magyar Nyelv magában, és természete szerint elég bőv, 's a' mint ma fenn áll, elég ép légyenis: mindazáltal a' Tudományok, Mesterségek, sőt Társalkodásbéli szókbánis nagy fogyatkozása vagon: mellynek ki pótlása a' mívelő kezeket várja. Hibákis csúsztanak a' nyelvbe; kivált némelly újabb könyvek által. Az Irók nem egyaránt tudják jól a' nyelvet, mivel nem mindnyájon annyok és dajkájok tejével tanúlták vólt, Némellyeknek elméjek ereje a' szép gondolatoknak szülésére gyenge, és azért a' nyelvet huzzák, hogy kis erőltetett elmességét sajtóllyanak; nevezetesen eme' Finnyás Irók, a' nyelvnek természeti tisztaságát, és közönséges érthető szokott élésit únják, és azért idegen tzifraságokat vadászván, a' Nyelvet nem illendő, és Uri, hanem Fársángi köntösbe öltöztetik. Mind ezek a' Magyar Nyelvnek mívelését nem tsak szükségessé tészik, hanem annak siettetését is kívánják.

Erre nézve, jónak és szükségesnek ítéltük, addig is, míg egy Országos Társaság állhatna fel, Erdélyben a' Nyelv mívelésére egy kitsin, mint egy útkészítő, és próbát tévő Társaságotskát formálni; 's azt továbbra, kivált azon az okon nem halasztani; hogy a' Magyar Nemzeti oskolák ISTEN Kegyelmeből sok helyeken fel állván, 's majdon többeknek fel állásokhoz is reménység lévén, ezeknek érdemes közönséges Tanítói a' tiszta, jó, és közönséges igaz ízü Nyelv Eleinek elő adásában segítséget végyenek, és abban a' véllek való barátságos egyetértés által egy forma jó mód állítassék fel mindenütt, és közönségesen. Ugy vélekedünk pedig, hogy erre a' tzélra egy Társaság maga kötelességének leg jobban meg felel; ha leg előbbis a' nyelv eleit, és mindeneknek előtte az úgy nevezett Paradigmákat, a' Nevekek hajlásait 's Igéknek változásait, 's azoknak külömböző formáit az alsóbb Nemzeti Oskolák számára igyekezik ki dolgozni. Az után pedig mint azt tselekedni, a' mi más Nemzetek példája szerint egy Nyelvnek jól ki mívelésére és virágoztatására szükséges. Ha azon lészen tudni illik, hogy azoknak az érdemes Hazafiaknak buzgó fáradságokat, kik egy jó Nyelv Mester, és Szótár ki adásában dolgoznak, tehetségéhez képest segítse; hogy azok, mind a' Nemzeti alsóbb és felsőbb Oskoláknak, mind a' Magyar nyelvet tanulni akaró idegeneknek segítségekre elégségesek légyenek. Ha a' Tudományokra, Mesterségekre, és Társalkodásra tartozó szóknak fogyatkozását, mind az élő

nyelvből, mind a régi és újabb Magyar Könyvekből, kéz írásokból, és a Nyelv Természetéből ki pótolja: ha a jó fordításban útát mutat, ha a hibákat meg jobbítja; ha a nyelvbéli külömbiségekben, és helybéli szók rendiben az úgy nevezett Dialectusokban, és Provincialismusokban a jót ki választja, s közönséges útasítást ad abban, hogy mellyekkel szabad és illő közülök a könyvek írásában közönségesen élni, s mellyekkel nem; ha igyekezni fog, az ékesen szóllásnak eme' veszett kútfejeit bé-dugni, minémüek, a Bendeguz apja idejebéli szók, a mai szokott szók helyett, s a paraszt konyhabéliek a tisztességesek helyett; az ok nélkül való újítások, a szók szokott élésének finnyás vagy hibás meg változtatások; az ígék formáinak és változásainak az újítás kedvéért, vagy tudatlanságból való szörnyü egybe zavarások.

Ha igyekezni fog még-is továbbá erejéhez képest, a jó elméket és munkás tollakat a jó ízben, és hasznos tárgyokra vezérelni, minémüek a Haza földének, terméseinek, állapotjának, régi és új Történeteinek, szép, jó ki dolgozása, az idegen nyelven való külömbbnél külömbb utazásoknak, régibb és újabb szép elmék darabjainak fordítása, a nevelésre, gazdaságra, mesterségekre tartozó külső Országi találmányoknak, és jó rendtartásoknak Hazánkra, s állapotunkra való szabása; És ha azon lészen, hogy erre nézve mind a külső szép könyveket, mind a Hazabélieket egy más után, a szokott esmértető elő adás, – úgy nevezett Recensio – útján a közönséggel meg esmértesse.

Nem külömben, ha mind ezekről s más munkáiról a Társaság az Érdemes Közönségnek számat ad, és leg elébbis rendes munkáját szakaszos darabokban egy más után ki adja; annakutánna esztendőként az Európai s Hazai minden fővebb változásokról egy Napló Könyvet, úgy nevezett *Journált*, és mellette egy kül-földi forma jó ízü 'sebbeli Kalendáriumot téssen közönségesse.

Hogy ezen módok által nem tsak a Nyelv maga lassan lassan a tökéletességnek nagyobb mértékére jusson; hanem egyszersmind természeti kellemetességei által az Hazában azt tselekedje, hogy a Magyar a Magyartól ne kéntelenitessék a maga nyelvét, s annak idétlen terméseit szégyenleni, az idegeneknél pedig a Nemzeti Nyelv naponként kedvesebb is, érdemesebb is, és közönségesebb is lehessen.

Ennek a Nemes igyekezetnek, a nyelv-mívelésnek tudni illik, nem tökéletes módjáról, hanem a körülállásokhoz képest csak első meg-indulásáról, ilyen formán gondolkozik a Társaság; a mint az érdemes Közönségnek summáson eleibe tette: maga magának pedig pontonként bővebben eleibe írta, és ezután példávalis meg kívánnyá bizonyítani. A Nemes Haza pedig böltsen által fogja látni, hogy csak a mondottaknak végben viteléreis okvetlenül sokféle, és költséges készülétek szükségesek: az eddig ki jött Nyelv Mestereket, Szótárokat, régi, és új Magyar Könyveket, kéz írásokat, Haza Történeteinek kútfejeit, Kronikáit, minden Nyelveken való Íróit, a régi és új idegen nyelveken lévő szép emlék databjait, utazásokat, Országok, Tudományok, s Mesterségek naponként való változásokról s állapotjokról írott külföldi írásokat, magának meg kell szereznie, és erre magától elégtelen lévén, más jó Hazafiak segittségekhöz kell fojamodnia. Azután a két Nemes Hazabéli jó Elméket, és munkás tollakat meg kell nyernie, mellyek által maga köteletségének, és a Nemzet kívánságának eleget tehessen; sőt ha mind a két rendbéli terhnek [!] el viselésére elégséges vólnais, a terhel, a Köz Jó fel segéllésének ditsősége el válthatatlanul egybe lévén köttetve: véteknék, és alatson irigységnek tartaná, abból a Nemzetnek más érdemes Tagjait ki zárni.

Meg nyitja azért a Társaság ezt a ditsőségnek és betsületnek ajtaját, a két Nemes Haza és egész Nemzet előtt közönségesen, és annak minden érdemes Hazafiat, és Leányait, ha kiknek fog tetszeni, mint Társaságbéli Tagokat; hogy tisztességben részt végyenek, arra ki terjesztett tagokkal hívja, s hogy terihben (!) osztozni ne sajnálják, arra buzgó szeretettel kényszeríti. Tessék a Hazának fel ajánlott Nemes és el készült elmékek, idejeket, és tehetségeket velünk egybe kötvén, édes terhünket könnyebbíteni; és minden Magyar Nemzeteknek szeretetével égő buzgó Hazafainak és Léányainak, könyv, kéz írás, pénz, és munkabéli hathatós segedelmek általis Hazájokhoz való szereteteknek mértéke szerint, ezen ditsőséges igyekezeteknek elő segéllésével s munkájokkal, majdan el enyésző neveiket az Haza Krónikáiban halhatatlanokká tenni.

Nem kételkedünk semmit a két Nemes Haza édes Fiaiban, és Léányaiban, hogy a mint ennek a Köz Jóra intézett ártatlan, de hasznos igyekezetnek jelentésit örömmel fogják venni: úgy annak elő segéllésére rész szerint egy néhány órányi kötelességtől s mulattságtól üress idejeket ki szakasztani; és rész szerint tehetségekhez képest valami áldozatotskát fel ajánlani nem fogják sajnálni. Mindazonáltal mind a szüntelen fojó költségeknek ki pótlására, mind pedig azért, hogy a Társaságnak állapotját, és Társainak számát tudván, magunkat ahoz tudjuk tartani: Jónak ítéltük, hogy a Förendeknek, és Jól tévöknek jóra való buzgóságokat mgeg nem kötvén, más minden Hazafia és Léánya, a ki a Társaságba bé akar lépni, magát leg alább öt N. forint le tételével avassa bé, és ezutánis minden Esztendőnként, azt a Summát tégye le, jelentését és ajánlását Maros Vásárhelyre *Aranka György*, vagy *Ábel Károly*, vagy a kiknek inkább kezek ügyébe léssen, Kolosvárra *Cseri Farkas*, vagy *Fekete Ferentz* Atyánkfiai, és Társaink kezekbe küldvén. A Könyv szerző, és más kevés jövedelmü munkás Tudós Társakra nézve pedig, úgy határoztuk: hogy ezek magokat, az elsőbkek ugyan eddig ki adott, és ezutánis ki adandó munkájoknak; a másod rendbéliek pedig egy egy szép Könyvnek, vagy kéz írásnak bé ajánlásávalis a meg határozott öt Német forintoknak le tétele nélkül bé avathassák. Miis részünkről kötelességünknek fogjuk esmérni, Érdemes Hazafi Társainknak fojó Munkáink első darabját minél hamarébb, és azután a többitis ingyen meg küldeni.

JEGYZETEK

BEVEZETÉS

Jelen kiadás arra vállalkozik, hogy egybegyűjtve közreadja Aranka György (1737–1817) levelezésének ma fellelhető darabjait. Az Aranka-levelezés kiadása máig nagy adóssága a filológiának, nemcsak azért, mert a korpusz ismerete nélkül szinte lehetetlen a 18–19. század fordulójának erdélyi tudományos, kulturális életét megrajzolni és a tudományos társaságok működését rekonstruálni, hanem azért is, mert a többnyire Marosvásárhelyen tartózkodó Aranka György olyan kapcsolathálót hozott létre, amely a korabeli kulturális élet legfontosabbnak tartott szereplőit magában foglalja. A levelezés kiadására természetesen történtek már kísérletek, különböző folyóiratok adták közre a levelezés fontosabbnak tartott darabjait. A teljes levelezés kiadásának sikertelensége többnyire a mára már szétszóródott Aranka-hagyatékek hiányos számbavételének köszönhető, ám az „Aranka-levelezés” címszóval illetett korpusz pontos körülhatárolása is nehézséget okoz, a helyzetet pedig tovább bonyolítja a kiadástörténet átláthatatlansága.

Több mint száz év telt el Aranka halála után addig, amíg valaki érdemben is foglalkozni kezdett a levelezés összegyűjtésével és kiadásával. Ez idő alatt a kézirat- és könyvhagyatékek teljesen szétszóródtak. Perényi József kutatásainak köszönhetően (PERÉNYI 1916) ismerjük a gyűjtemény történetének kezdeti szakaszát: Aranka 1817-es halála után az iratok és a könyvek a marosvásárhelyi királyi tábla levéltárába kerültek. Innen szállíttatja Kilyéni Székely Mihály, az erdélyi királyi tábla elnöke az anyagot 1827-ben Kolozsvárra. A gyűjteményt az első tétel hiányával a katolikus líceum könyvtárában helyezik el. A Kolozsvárra került kéziratok rendezetlenül maradtak 23 iratcsomóban. Vass József, a kolozsvári líceum tanára és könyvtárosa az 1850-es években több alkalommal is felhívja közleményeiben a figyelmet a kéziratok anyagára, és a megmentés szándékával hozzákezd az ott található iratok lemásolásához (VASS 1854). Másolatkönyve a MTA KIK gyűjteményében található, több levelet csupán ezekből a másolatokból ismerünk.

Ezután a hagyatékek előbb Mikó Imre jóvoltából az Erdélyi Múzeum-Egyesület tulajdonába kerültek – bár már ebben az időben is kerültek el levelezéskötegek más gyűjteményekbe –, majd ennek 1949-es felosztása óta különböző romániai gyűjtemények őrzik az anyagokat. György Lajos szerint az iratok 1919-ben eltűntek Kolozsvárról, s csak 1942 tavaszán kerültek vissza Budapestről (GYÖRGY 1944). Azt viszont nem tudjuk, hogy a kéziratok hány százaléka kallódott el ebben az időszakban.

A levelek összegyűjtésére és kiadására Jancsó Elemér kapott megbízást, aki a kutatás állásáról 1947-ben megjelent kiadványában tudósított (JANCSÓ 1947). Ekkor 1240 levélről volt tudomása. A levelek egy részét lemásolta, néhányat meg is jelentetett, ám a teljes anyag kiadására nem került sor. Másolatait ma zárt hagyatékekben az OSZK Kézirattárában található, ötdoboznyi anyag tartalmazza a levelek kéziratok vagy nyomtatott változatait. Néhány levél különböző kiadványokban Jancsó előtt is megjelent már, azt követően pedig, ha a levelezőpartner jelentős személyiség volt (például Batsányi János vagy Ráday Gedeon), szintén kiadásra kerültek levélváltások a hagyatékból.

A legtöbb levelet a későbbiekben nem Jancsó, hanem Enyedi Sándor publikálta különböző folyóiratokban. A levelek szelekcióját többnyire a társaságok működésére vonatkozó adatok mennyisége, a levelezőpartner jelentősége vagy a levelekben közölt adatok érdekessége határozta meg.¹ A legtöbb esetben a kiadás a Jancsó-hagyatékekben található másolatokból készült, mert a romániai gyűjtemények-

¹ Enyedi mintegy 40 publikációban jelentette meg a leveleket, a publikációk adatai megjelennek a most kiadott kötetek irodalomjegyzékében.

ben őrzött anyaghoz nem volt hozzáférése, nagyon sok levél (például az Endes család hagyatékában levő mintegy 200 darab) erre az időre pedig már megsemmisült. Mind Jancsó, mind pedig Enyedi elsősorban az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság és a Kéziratkiadó Társaság működésére koncentrált, az Aranka-hagyatékot leginkább arra használták, hogy ezen társaságok működését rekonstruálhassák. A publikált levelek nem mindig megbízható források, mert a publikációs elvek kiadványról kiadványra változtak, ritkán történtek betűhíven, ezért a legritkább esetben használtuk ezeket a kiadásokat forrásszöveggént.

A 2000-es években Egyed Emese vezetésével jött létre az Aranka-kutatócsoport, melynek céljai az adott körülmények között a korábbi kutatásokhoz képest teljesen megváltoztak. Ebben az időben már szabadon kutathatók voltak a különböző romániai gyűjteményekben levő anyagok, de a kutatást teljesen új alapokról kellett indítani, és számba kellett venni, hogy mi hol található. Egyed Emese már egy viszonylag korai írásában, amely Aranka 1810-es végrendeletéből indul ki, felhívta a figyelmet arra az alapvető problémára, amely az Aranka-hagyatékunk nevezett szövegkorpusz körülhatárolásakor adódik. Aranka György ugyanis a nyelvűvelő társaság titkáráként sajátosan értelmezte feladatát: a Társaság gyűjteményeinek őrzőjéből tulajdonossá avansált (EGYED 2000). Ebből a sajátos szerepértelmezésből adódott Király Emőke problémája is, aki a kutatócsoporton belül az Aranka-levelezés katalógusát állította össze: Jancsó Elemér és Enyedi Sándor kutatásaira alapozva ő is egy egységként kezelte a társaság és Aranka György személyes levelezését. Király Emőke 2007-es tanulmányában közölte a levelezés összegyűjtésének akkori állását (KIRÁLY 2007), majd az általa elkészített katalógust 2007-ben megvédett doktori disszertációjához mellékelte. Ez a katalógus nem csupán a meglévő leveleket tartalmazza, hanem a válaszevelek utalásait, illetve a különböző levéllisták adatait is, mint pl. Aranka György 1798. április 5-én készített betűrendes levéllistája, Vass József jegyzéke, Jakab Elek 1884-es állományleíró listája vagy Jancsó Elemér különböző listái. Király listája 1258 tételt tartalmaz, ám arról nem készült külön kimutatás, hogy ezek hány százaléka létezett eredeti, másolati vagy kiadott formában. Az említett katalógusok nagyon nagy segítséget jelentettek a levélgűjtemény felkutatásában, idővel azonban kiderült, hogy néhol egymásnak ellentmondó adatokat tartalmaznak. Előfordul olykor, hogy ugyanaz a levél eltérő datálással jelenik meg bennük, így a jelen kiadás alapját képező katalógusból kivettem minden olyan tételt, aminek létre csak valamelyik listában volt utalás, és csak azok a levelek maradtak benne, amelyek valamilyen formában hozzáférhetőek, vagy a levélszövegekben történik rájuk utalás. Ugyancsak kivettem azokat a leveleket, amelyek bizonyíthatóan nem Arankához szólnak, vagy nem tőle származtak, hanem amelyeket a nyelvűvelő társaság valamelyik hivatalban levő titkára írt. Amennyiben viszont mégis szorosan kötődik a levelezésanyaghoz, az egyes kötetekben a *Társaság levelei* cím alatt kerülnek közlésre. A katalógus az első kötet lezártakor így 1533 tételt tartalmazott, de a sajtó alá rendezés során ez folyamatosan változik.

Aranka György ma ismert levelezése 1767-től 1817-ig tart. A kiadást tehát szükséges volt több kötetre osztani, hogy a korpusz kezelhető legyen. Jelen kötet az 1767 és 1794 között írott leveleket foglalja magában. A második kötet az 1795 és 1799 között létrejött leveleket tartalmazza majd, a harmadik pedig az 1800 és 1817 közötti leveleket.

A kéziratanyag a levélszövegen túl néha mellékletet is tartalmazott. A rövidebb terjedelmű mellékleteket közlöm, a nyomtatványokat vagy hosszabb terjedelmű s a tanulmány, illetve értekezés műfajába tartozó mellékletek esetében eltekintek a szövegközléstől.

A kiadványban szereplő szövegek két egységet alkotnak, s az egyes egységeken belül a kronológia elvének megfelelően követik egymást. A *Keltezett levelek* csoportjába azok az írások kerültek, amelyek datáltak vagy keletkezésük ideje más források alapján kikövetkeztethető. A *Bizonytalan datálású és nem keltezhető levelek* között olyan szövegek szerepelnek, amelyek keletkezési ideje csak hozzávetőlegesen vagy egyáltalán nem határozható meg, illetve az is kérdéses, hogy valóban Arankának szólnak-e.

A szövegközlés elveit az anyag heterogenitásából fakadóan az határozta meg, hogy milyen típusú forrásszövegünk van. Mivel így eltérő helyesírású szövegek állnak rendelkezésünkre, már a levelek címében jelzésszerűen utalok arra, hogy milyen forrásból készült az átírás.

Korabeli kézirat

Ennek több alkategóriája lehet:

Autográf kézirat

Amennyiben létezik autográf kézirat, a levélszövegek átírása minden esetben ezek alapján készült. Nem vettük figyelembe a megjelent levélkiadásokat, mert azok sok esetben romlott szöveget eredményeztek. A kötet az ilyen típusú levelek szövegeit betűhűen közli, ettől csak néhány, ma már nem használatos betűforma esetén tér el. A kéziratok átírása során a ligatúrákat, a szó felett jelzett betűkettőzéseket, -nak/-nek rövidítéseket oldottuk fel. Mind az általánosan használt (kettőnél többször előforduló), mind az egyedi rövidítéseket változatlanul hagytuk: előbbieik feloldását a rövidítésjegyzék, utóbbiakét a tárgyi jegyzetek tartalmazzák. A szövegkritikai jegyzeteket lábjegyzetben közöljük.

Korabeli tisztázat, másolat

Néhány levelezőpartner esetében az elküldött levélszöveget nem a levélíró, hanem annak titkára, írnoka vagy adott esetben saját fia írja, legtöbbször csak az aláírás a feladóé. Ezekben az esetekben az átírás esetén ugyanúgy jártunk el, ahogy az autográf kéziratok esetében.

Egyéb 19. századi másolat

A legfontosabb korpusz itt Vass József másolatgyűjteménye, de néhány esetben Kazinczynál is csupán másolatok állnak rendelkezésünkre. Ezekben az esetekben az átírás esetén ugyanúgy jártunk el, ahogy az autográf kéziratok esetében.

Jancsó Elemér másolata

A korpusz terjedelmes része csupán így áll rendelkezésünkre. Jancsó Elemér és társai (2-3 kéz írásai fedezhetők fel az anyagban) a levelezés nagy részét lemásolták, egy kisebb részét be is gépelték. Nagyon sok későbbi publikáció (például Enyedi Sándor kiadásai) ezekből a másolatokból készült, de a kiadások különböző átírási stratégiát mutatnak, mindig alkalmazkodva a megjelenést biztosító szaklap gyakorlatához. Ezért amennyiben az autográf kézirat nem lelhető fel, minden esetben a Jancsó-féle másolatot tekintetem kiindulópontnak. A másolatok minősége nem egyenletes. A rövidítéseket néha feloldották szögletes zárójeles jelzéssel, máskor jelzés nélkül, szövegkritikai jegyzetek nincsenek, és nem világos, milyen mértékben ragaszkodtak a betűhív átíráshoz. Ezekben az esetekben is megőriztem a betűhív átírást, de nem jeleztem külön a rövidítéseik feloldását, és a szövegkritikai jegyzetek sem mindig jelzik a kihúzásokat, pótlásokat, mivel azok legtöbb esetben nem a levélíróktól származnak, hanem a másolóktól. A cél ebben az esetben az volt, hogy minél könnyebben olvasható szöveget hozzunk létre a meglévő forráshoz igazodva. Sok esetben kell számolnunk téves olvasattal. Ha ez értelemzavaró, szövegkritikai jegyzetben jelzem, más esetekben a levélhez kapcsolódó jegyzetapparátusban. A legnagyobb gondot az idegen nyelvű szövegek másolatai jelentik, különösen a német nyelvűeké. Ezekben az esetekben a másoló vagy nem tudott németül, vagy a német folyóírást (Kurrentschrift) nem ismerte, így a szövegek nagyon nagy mértékben romlottak. Ezeknek csupán hozzávetőleges értelmét tudtam megadni, de néhány esetben hasonló szövegromlás a latin nyelvű szövegekkel vagy szövegrészekkel is előfordul. Szintén problémás a nevek olvasata, ezt több esetben javítani kellett.

Utólagos publikáció

A csak kiadásokból ismert szövegforrások száma csekély, mégis külön kategóriaként kell számolnunk velük. Bizonyos esetekben nem is teljes levelet, csupán levélrészletet közölnek. Ezekben az esetekben a kiadások betűhív átíratát adjuk.

Jelentő levél

Külön típust képez a társaság *Jelentő levele*, hiszen ez előre gyártott formanyomtatvány, melyen csupán a címzett és az aláíró jelenik meg kézírással (az sem minden esetben). A jelentő leveleket Aranka

György, Ajtai András és a későbbi kinevezett titkár, Halmágyi István írják alá. Ebből számtalan példány lehet különböző hagyatékokban, nem fordítottunk gondot az összes felkutatására, de amiről tudomásunk van, jelezzük. Az 1794. március 26-án tartott ülés jegyzőkönyve szerint a *Jelentő levél*-ként emlegetett felhívás nyomtatványai elkészültek ezer példányban, amelyből ötszázat Kolozsvárra és Marosvásárhelyre vittek, ötszázat pedig gróf Teleki Sámuel vett magához, hogy Magyarországon terjessze (JANCÓS 1955, 153). A *Jelentő levél* szövegét a *Társaság levelei* részben közöljük, a levelek között csak jelezzük, ha elküldött, biztos címmel rendelkező változatra bukkantunk, illetve jelezzük, hogy a nyomtatványra milyen szöveg került fel kézírással. A szöveget modernizált átírásban kiadta Enyedi Sándor is (ENYEDI 1988, 113–116).

A levélszövegekhez járuló jegyzetapparátus négy részből épül fel. Elsőként a *Szövegforrás* cím alatt a kézirat vagy a kiadás alapját jelentő szöveg könyvtári jelzetét közöljük. A *Megjelenés* rész a nyomtatásban megjelent levelek megjelenési helyét, pontos könyvészeti adatait tartalmazza. A levelek létrejöttének körülményeiről a *Keletkezés* rovatban esik szó. A magyarázatot igénylő kifejezésekhez fűzött észrevételek a *Tárgyi és nyelvi magyarázatok* között kapnak helyet, éppúgy, ahogy az idegen nyelvű levelek, illetve levélrészletek fordításai.

A kötet a HUN-REN–DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport keretén belül készült. Köszönet illeti mindazokat, akik kezdetektől támogatták ezt a munkát, akár ötletekkel, akár azzal, hogy valamilyen formában segítették a kiadás elkészülését. A gyűjtőmunka és a sajtó alá rendezés nagyon hosszan elhúzódott, ezért valójában mindenkinek köszönetet illik mondani, aki az elmúlt években szakmai tanáccsal látott el, vagy a gyűjtemények anyagának felmérésében segített. Elsősorban Egyed Emesének szeretném megköszönni, hogy felhívta a figyelmem erre a kézirat-hagyatéokra, és kijelölte azt az utat, amit érdemes lenne követni, és azóta is folyamatosan segíti ezt a munkát. Aranka György levelezésének kiadása nem valósulhatna most meg, ha elődeim nem vállalták magukra azt a hatalmas feladatot, aminek eredményeképpen az anyag felkutatható, illetve az elpusztult kéziratok másolata hozzáférhető. Így Jancsó Elemér mellett leszármazottait (Jancsó Miklóst és Jancsó Hajnalt) is köszönet illeti, hogy a zárt hagyatékot kutathatóvá tették, mellettük pedig Enyedi Sándort és Király Emőkét, akik igyekeztek minél teljesebb katalógust összeállítani. Ezek a katalógusok segítettek az anyag számbavételében és összegyűjtésében, a munka további részét pedig a fennebb említett kutatócsoport vezetői és munkatársai segítették. Köszönöm Debreczeni Attilának, hogy kezdetektől felkarolta ezt az ügyet, végtelen türelemmel segítette a folyamatot, és arra is mindig ráirányította a figyelmem, hogy ki a megfelelő ember, aki segíteni tud. A munkát jelentősen megkönnyítette, hogy Czifra Mariann a magyarországi gyűjteményekből származó kéziratok jelentős részéről felvételt készített, s nem csupán a kéziratfotók használhatóságáról gondoskodott, hanem a rendszerezésben is segített. Az átírási munkába időnként bekapcsolódtak más kutatók is. Hálás köszönet Béres Norbertnek, Csata Adélnak és Dávid Péternek, akik hosszabb-rövidebb időre elköteleződtek az Aranka-levelezés átírása mellett. A német nyelvű levelek kibetűzésében Ötvös Péter állt mindenkor készségesen rendelkezésemre, a latin nyelvű szövegek fordításában pedig Rédey-Keresztény János vállalt hatalmas szerepet. Köszönet illeti mindkettőjüket, illetve Keisz Ágostont a görög nyelvű szövegrészek és Újlaki Nagy Rékát a héber szavak átírásában és magyarázatában nyújtott segítségért. Köszönöm mindazoknak, akik a jegyzetelés elkészítésében segítettek, különösen Doncsecz Etelkának, aki a Versegly-levelezés sajtó alá rendezőjeként kialakított egy olyan rendszert, amit könnyű volt követni, és mindig készségesen segített, illetve Debreczeni Attilának és Orbán Lászlónak, akik a textológiai munkában szerzett tapasztalatukból adódóan minden felmerülő kérdésre válaszolni tudtak. Nem utolsósorban köszönet a kötet lektorának, Szilágyi Mártonnak, aki vállalta a terjedelmes anyag átnézését, felhívta a figyelmet az esetleges hiányokra, emellett pedig szintén folyamatosan nyomon követte a munkát, és útmutatásokat adott annak jobbá tételében.

JEGYZETEK A KELTEZETT LEVELEKHEZ

1. Aranka György – Az Erdélyi Főkonzisztóriumnak Szék, 1767. június 10.

Szövegforrás

Erdélyi Református Főkonzisztórium Levéltára az Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltárban 1767/47.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Erdélyi református zsinati iratok II., 411.

Keletkezés

Aranka György értesíti az Erdélyi Főkonzisztóriumot id. Aranka György 1767. június 9-én bekövetkezett haláláról. Id. Aranka György 1767. június 28-ára generális zsinatot hívott össze Kézdivásárhelyre, emiatt Aranka az összes náluk levő irat idejében való átadásáról gondoskodik, illetve meghatározza a temetés időpontját 1767. július 12-ében. A levél közvetlen megszólítottja valószínűleg gróf Lázár János főgondnok. Aranka ebben a levélben említi testvéreit is. Bizonytalan, hogy id. Aranka Györgynek és feleségének, Bonyhai Máriának hány gyereke volt. Bodola Sámuel 11 gyermeket említ (BODOLA 1859, 5), Jakab Elek három fiútestvérrel tud, Györgyről, Ferencről és Dánielről, illetve említi egy hajadonon maradt lánytestvért (JAKAB 1884, 5), aki Aranka 1810-es végrendelete szerint az Eszter nevet viselte (EGYED 2000, 134). Az alábbiakban Aranka Györgynek azokat a testvéreit sorolom fel, akiről biztosan vannak adataink:

Aranka Dániel, Aranka György öccse, a marosvásárhelyi királyi tábla tisztviselője volt, tevékenyen részt vett az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság tevékenységében (JANCSÓ 1955, 390). Jancsó Elemér Dánielt György bátyjának tekinti, viszont Aranka György Bánffy Györgynek írott 1778. november 20-i levelében öccsének nevezi Dánielt.

Aranka Ferenc, Aranka György öccse katonai pályára lépett, kapitányi rangig jutott, végigharcolta a bajor örökösödési háborút, a török–orosz és franciaországi háborúkat (JANCSÓ 1955, 390). Életrajzi adatai nem ismertek, de Aranka Györgynek írott 1791. május 13-án kelt levelében 50 esztendősnak nevezi magát, így születési éve 1741-re tehető. Személyéhez és Aranka Györgyhez írott leveleihez lásd az alábbi levél jegyzeteit: 3. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, h. n., 1768. szeptember 20.

Aranka Mária férje Szentsimoni Ferenczi János (1797-ben hunyt el). Aranka Mária fiatalon elhunyt, 1749. május 9-én temették el Széken, két prédikációval (TASNÁDI 2022).

Minden bizonnyal született még egy Mária nevű gyermek a családban, a levelezésben ugyanis megjelenik egy Márisnak nevezett hűg, akinek férje egy Benkő nevű férfi lesz.

Aranka Zsuzsanna Torjai Kasza József felesége. A férj 1762–1767 között széki káplán, majd 1767–1783 között ugyanitt lelkipásztor volt (TASNÁDI 2022). Egy fiuk, ifj. Kasza József megjelenik Aranka György 1810-es végrendeletében.

Aranka Ágnes Tordátfalvi Sámuel felesége volt. Házasságkötésükre 1769. július 6-án került sor Széken. Tasnádi István szerint egy fiuk (György) született, házasságuk pedig Tordátfalvi 1771-es ha-

lála miatt hamar véget ért (TASNÁDI 2022). Aranka György és Ferenc levelezéséből az derül ki, hogy Ágnes 1778-ban halt meg, és több gyermek is árván maradt utána, akik majd az özvegyen maradt apához kerültek a Tordátfalvitól származó gyerekekkel együtt, így valószínű, hogy Ágnes újra férjhez ment.

Aranka Eszter, Aranka 1810-es végrendelete idején hajadon.

Míndezek mellett volt egy közvetlenül a születés után meghalt, János nevű gyermek, kinek keresztelésére és temetésére 1744. szeptember 6-án került sor.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Excellentissime ac Illustrissimi Domini Supremi Curatores; Domini Domini Gratosissime humillime Colendissimi! – latin nyelvű megszólítás: Méltóságos és Tekintetes, alázatosan igen Nagyra Becsült Tisztelendő Főgondnok Urak!

Zágoni Aranka György Edes Atyánk Urunk ö Kegyelme eddig Erdélyi Reformatus Status Superintendense – id. Zágoni Aranka György (1705k–1767), az Erdélyi Református Egyházkerület püspöke 1765-től haláláig.

a' Sz. Generalis Synodus közelitvén – A zsinatot id. Aranka György június 28-ra hívta össze, végül június 27. és július 1. között tartották Kézdivásárhelyen.

Tiszt. Generalis Notarius Urannak – Dési Lázár György (?–1773), akkori főjegyző, későbbi püspök.

ad Dominicam Quartam Smae Trinitatis – ad Dominicam Quartam Sacratissimae Trinitatis, Szentháromság utáni negyedik vasárnap, 1767. július 12.

ratione Officii – (lat.) hivatalból.

In reliquo sub humillima mei in gratiosum Exceltiae et Illustritatum Vestrarum Patrocinium, persevero Excellentiae Vestrae et Illustritatum Vestrarum, humillimus servus – (lat.) záróformula: A továbbiakban a magam csekélységével Excellenciád és Kiválóságtok szíves pártfogása iránt maradok Excellenciád és Kiválóságtok alázatos szolgálója.

2. Aranka György – Wass Ádámnak Szék, 1767. június 12.

Szövegforrás

RNL-Kv, Wass család cegei levéltára, 60/7118 fond, 1–2.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levelet Aranka György és testvérei jegyzik.

Aranka György és a cegei Wass család kapcsolata még id. Aranka György (1705k–1767) életére vezethető vissza. Wass Dániel (1674–1741) fölött többek között ő mondott gyászbeszédet (*Örökös ház*, 1741), hivatkozva a Széki Református Eklésiában betöltött kurátori funkciójára, ahol ő maga prédikátorként tevékenykedett. Id. Aranka György életében kapcsolatban állhatott a családdal, ismert egy Wass Dániel (megh. 1811) által neki címzett levél (RNL-Kv, Aranka György gyűjteménye, 49. fond, 1–2.), amely azt jelzi, hogy egyházi és tudományos kérdésekben is tanácskoztak jelen levél megszólítottjával. A címzett Wass Ádám (1720–1776) 1774-től Belső-Szolnok vármegye főispánja, művelt főúr

volt, jól tudott latinul, Huszti Andrással ő íratta meg a család történetét 1743-ban (W. Kovács 2004, 23–24). A családi birtoka Császáriban volt, Wass Ádám többször is határvédelmi perekre kényszerült. A levélben Aranka György és testvérei id. Aranka György halálhírét adják tudtul, illetve a temetés időpontját közlik Wass Ádámmal.

Az évjelzésnél gyűrött a papír, nem olvasható egyértelműen. Mivel azonban ismert id. Aranka György halálának időpontja, ebből ki lehet következtetni.

A boríték belső oldalán található egy más kézzel írt feljegyzés: „A' viz szilvási Malomra Dengelegy felől bé jövő útnak ki járásáról valo (olvashatatlan szó).” A vízszilvási (Silivaş, Ro) malom Wass Ádám birtokához tartozott, ennek jövedelméből támogatta a kolozsvári református kollégiumot azzal, hogy jogi és történelmi tárgyú könyvek vásárlására pénzt adományozott (W. Kovács 2004, 23).

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Sz. Ivány Hava – június.

Császári – egykor önálló település, ma Vasasszentiván (Sântioana, Ro), a Wass család birtoka volt.

Szegény Hugunk Máris – Aranka Mária, Aranka György húga, életéről nincsenek információink. Aranka 1810-es végrendeletéből annyit tudunk, hogy akkor már nem él (EGYED 2000, 134).

Sz. Jakab Hava – július.

Patrociniuma és Protectioja alá – (lat.) védelmébe.

Aranka György és több Testvérei – Lásd 1. Aranka György – Az Erdélyi Főkonzisztóriumnak, Szék, 1767. június 10. levél jegyzeteit.

3. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek h. n., 1768. szeptember 20.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A keltezés helye bizonytalan. A Jancsó-hagyatékában fennmaradt Aranka Ferenc levelek keltezése több esetben téves lehet, vagy olyan településnevet tartalmaznak, amelyek nem léteztek. Aranka Ferenc leveleinek legnagyobb része elveszett, Jancsó Elemér szerint ezek az Endes család levéltárában voltak, amely az 1945-ös levéltári tűzben csaknem teljesen megsemmisült (JANCSÓ 1943, 1). Ezeket a leveleket tehát csak Jancsó Elemér és munkatársai másolataiból ismerjük, mégis jelentős forrásértékkel bírnak, hiszen Aranka Ferenc mind a török-, mind a franciaországi háborúkban részt vett, és folyamatosan tudósította családját az eseményekről. Néhány levelét Jancsó Elemér megjelentette (JANCSÓ 1943), mások pedig Fölföldy Sándor gondozásában láttak napvilágot, amely kiadásról Jancsónak nem volt tudomása (FÖLFÖLDY 1912). Jancsó Elemér szerint az Endes család levéltárában 52 Aranka Ferenc-levél volt, másolatai és kiadásai között ma 41 levelet sikerült megtalálni, további 2 autográf kézirat a RNL-Kv Aranka-gyűjteményében található. Aranka Ferenc fiatalon beállt katonának, és mint kapitány vonult nyugdíjba 1794-ben. Nyugdíjazása után már nem maradt fenn levele. Jancsó azt feltételezi, hogy ezután nem sokkal elhalálozhatott (JANCSÓ 1943, 1). Aranka György hozzá írott levelei közül egy sem maradt fenn.

A levél keltezési helye kérdéses, a másolat fedőlapján Zibay szerepel, ilyen települést nem sikerült beazonosítani.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Dilectissime Domine Frater – (lat.) legkedvesebb bátyám uram.

1. xt. – 1 krajcárt.

Eschadron – (lat., fr.) lovasszázad.

Mustra – katonai szemle.

In reliquo me preciosis favoribus humilimé commendans pesevero – (lat.) A továbbiakban magamat alázatosan becses kegyeibe ajánlva maradok

Servus humilibus et Frater – (lat.) alázatos szolgája és testvére.

34 Xrt – 34 krajcárt.

4. Aranka György – Teleki Sámuelnek Marosvásárhely, 1771. szeptember 8.

Szövegforrás

MNL OL, Teleki Sámuel, P 661, 32. csomó, 27–27v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka György gróf széki Teleki Sámuelnek (1739–1822), a későbbi erdélyi kancellárnak írt első ismert levele. A bizalmas hangvételű levél az első gyermek születésére írott gratulálólevél. Teleki Sámuel feleségével, gróf iktári Bethlen Zsuzsannával (1754–1797) ebben az időben Sáromberkén (Dumb-răvioara, Ro) rendezkednek be, itt születik a levélben említett első fiúgyermek is. 1771 és 1787 között kilenc gyermek születik, közülük csak három – Domokos (1773–1798), Mária (1777–1826) és Ferenc (1787–1861) – éri meg a felnőttkort. A meghalt gyermekek nevét sem a monográfiaíró Deé Nagy Anikó (DEÉ NAGY 1999, 88–89), sem Nagy Iván (NAGY 1865, 89) geneológiai munkája nem említi.

Aranka Györgynek ekkoriban indul hivatali karrierje Marosvásárhelyen. Jakab Elek (JAKAB 1884) életrajza szerint 1764-ben a marosvásárhelyi királyi táblán cancellista lett gróf Nemes Ádám királyi táblai elnök alá beosztva, később Domokos Antal, Cserei Mihály, majd Székely Dávid ítélmesterek mellett lett cancellista (írnok). Ebben a minőségében ismeretséget kötött az erdélyi nemes családok hivatalát is vállaló tagjaival, többükkel szoros kapcsolatot alakított ki, amit később mind saját karrierjének alakulásában, mind az általa létrehozott intézmények megszilárdításában felhasznált. Aranka a levélben latin nyelvű verset iktat, ami azért érdemel figyelmet, mert a latin nyelvűség igen ritka Aranka költészetében.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

consolatio – (lat.) vigasztalódás.

respectus – (lat.) tisztelet.

proveniáltatván – (lat.) támadván.

Mars circum volitat ... superbas – (lat.) Aranka latin nyelvű költeményét Rédey-Keresztény János fordításában közlöm:

Mars körös-körül futkos; a hatalmas Maros is pusztítja
 a Vidék Mezőit; a Haza kapuját kétarcú katona őrzi.
 Végig néztem az árkon, és megijedtem a Lánytól.
 Menj előre, fiatal Barátom! Az égi istenek kedvezzenek neked!
 Hússzor ugyanúgy görbítse sápadt szarvait Phoebe.
 Add tudtul, hogy azokat követem, légy büszke rá, hogy beteljesül a remény.

5. Aranka György – Cornides Dánielnek Marosvásárhely, 1771. október 9.

Szövegforrás

MTA KIK Kézirattár, M. Irod. Lev. 4r. 56., 278–278v.
 Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka György Cornides Dánielnek (1732–1787) írott levelei közül hatról van tudomásunk, melyek közül öt autográf kézirat, egy pedig Jancsó Elemér hagyatékában maradt fenn. Cornides gróf Teleki József (1738–1796) titkáráként tevékenykedett a levél megírása időszakában (1766 és 1785 között élt a Teleki-házban), állandó szellemi társa volt a grófnak, elkísérte utazásaira is, illetve a legidősebb fiú, gróf Teleki László (1764–1821), majd később Teleki József (1777–1817) nevelője is volt, elkísérte őket tanulmányújtjukra (F. CSANAK 1983).

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Spectabilis Domine, Domine mihi Singulariter Colendissime! – (lat.) Különösképp Tisztelendő Tekintetes Uram!

Még 16^a praeteriti – (lat.) előző hónap 16-án, vagyis szeptember 16-án.

Szebemben – Szebenben (Sibiu, Hermannstadt, Ro).

ö Naccsága nyavallyáját – Teleki József gyöngé testalkatú ember volt. Fiatalságában, peregrinációja előtt kilenc hónapot feküdt valamilyen reumatikus eredetű baj miatt. Naplóiban néha mellfájásra panaszskodik, a szemével is problémák voltak. Ő maga többször tüdőbajra gyanakodott, de orvosa betegségét nem tartotta tuberkulotikus eredetűnek. Az 1760/70-es években kevesebb panasza volt, leginkább lábfájás gyötörte.

prima currentis – (lat.) folyó hó elsején, azaz október 1-én.

'Súkra – Zsuk (Jucu, Ro).

Groff Székely Ádám Urat kisirtem ide vissza – gróf borosjenői Székely Ádám (1724–1789) szoros viszonyban állt a Teleki családdal, gróf Teleki József nagyon tisztelte. 1771-ben franciából átülteti magyarra John Locke-nak a Magyarországon viszonylag erős hatást kifejítő és a Teleki-testvérek (László és József) pedagógiai szemléletét is meghatározó munkáját (*Some Thoguhts Concerning Education*, 1693). (Bővebben lásd VADERNA 2013, 73.) Székely Ádám születési időpontja körül sok volt a bizonytalanság, (legutóbb a családról lásd FEHÉR 2019).

Groff Teleki Lajos – (1746–1815) a szegényebb Teleki-ághoz tartozott, Teleki József viszont támogatta őket, később fiát, Teleki Józsefet (1778) is magához vette és taníttatta.

aggratulálok – (lat.) gratulálok.

szomszédságbann való létit a' Mlgs Urfiatskával – Teleki József idejében építik a grenyeszegi (Gornești, Ro) kastélyt, mely csupán 15 km-re fekszik Marosvásárhelytől. Itt tartózkodhattak ebben az időben a gyermek Teleki Lászlóval együtt.

diversiót csinállok – (lat.) itt: meglepem őket.

Itilő Mesterem – Jakab Elek szerint ebben az időben Székely Dávid ítélmester beosztottjaként dolgozik Aranka (JAKAB 1884).

bagajájával – (lat.) csomagjával.

Obligatiomot – (lat.) kötelességemet.

Pátronusomat – (lat.) pártfogómat.

B. Szilágyi Ur – Báró Szilágyi Sámuel (?–1771), külföldön (Odera-Frankfurtban) tanult, azután Bécsben az erdélyi kancelláriánál volt ügynök, majd pedig az erdélyi királyi tábla ülnöke lett. Aranka nagy tisztelője volt, 1801-ben írt egy fiktív filozófiai beszélgetést, mely gróf Toldalagi László és báró Szilágyi Sámuel között zajlott. Ennek kézírata a kolozsvári Lucian Blaga Egyetemi Könyvtár Kézirattárában Ms 2925 jelzet alatt található. Megjelent: DÁVID–BIRÓ 2007, 73–84. Benkő József ennek a Szilágyi Sámuelnek tulajdonítja az 1740-ben Bécsben megjelent *Keresztyén Seneka* című munkát (BENKŐ 2014, 361), amit Szinnyei (SZINNYEI 1876) viszont piskrákosi Szilágyi Sámuel (1719–1785) munkájának vél.

Molliter ossa cubent! – (lat.) Nyugodjon békében! Ovidius keserveiből származó idézet (*Keservek*, 3. 3., 73–76.) „Hic ego qui iaceo tenerorum lusor amorum / Ingenio perii, Naso poeta, meo. / At tibi qui transis, ne sit grave quisquis amasti, / Dicere: Nasonis molliter ossa cubent.” Egyed Antal fordításában: „Itt fekszem Názó, ki daloltam gyöngye szerelmet, / Elmémmei vonván árva fejemre veszélyt. / Ó útas, ha szerettél már, ne legyen nehezedre / mondani; csontaidon béke lebegjen Ovid!”

In reliquo sub humillimae mei recomendatione perservo Spectabilis Drae humillimus Servus – (lat.) A továbbiakban csekélységemet ajánlva maradok Tekintetes Uraságod alázas szolgája.

6. Aranka György – Apor Lászlónénak Marosvásárhely, 1776. augusztus 22.

Szövegforrás

RNL-Kov, Apor család hagyatéka, 36. fond, 1791. csomó, 339.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Erről a kapcsolatról nincs semmiféle további információnk. Az 1770-ben elhunyt Apor László felesége Székely Julianna volt (NAGY 1857, 55), de nem tudjuk hogyan került kapcsolatba Aranka Györggyel.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

'Salla Uram – Sala Mihály prokurátor.

Mforint – magyar forint.

instállok – (lat.) kérem.

7. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek [Vyškov], 1777. július 5.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Ferenc Aranka György 1777. május 5-én kelt levelére válaszol, mely levél ismeretlen számkra. A kelezésnél az általános problémák lépnek fel itt is, nem tudni hogy Jancsó Elemér vagy az ő másolói jól olvasták-e ki a feladás helyét. Ebben az esetben a levélmásolaton Vitkof szerepel, ám inkább a csehországi Vyškov településre lehetne gondolni.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Felix quem Faciunt ira ferrunt, sapiunt... Friges – (lat.) talán ennek a közmondásnak a morzsalékaiból állt: „Sero sapiunt Phryges. Felix, quem faciunt aliena pericula cautum, sapiens, quem sua, stultus, quem ne sua quidem.” Vagyis: „Későn válnak bölccsé a frígek. Boldog, akit a mások veszedelme tesz óvatossá, bölcs, akit a magáé, bolond, akit a magáé sem.”

patientia – (lat.) türelem.

remedium – (lat.) segítség.

Vacantia – (lat.) szabadság.

Daniel Bátyám Uramot – Aranka Dániel, György és Ferenc testvére.

Bertalan Samu Recognitióját – Bertalan Samu számláját.

For Mester – katonai rendfokozatra utalhat, a másoló tévesen olvashatta ki.

Groff Teleki László – gróf Teleki László (1710–1778), főkormánybizéki tanácsos.

Baro Daniel István – báró Dániel István (1684–1774) főkirálybíró fiáról, Dániel István (meghalt 1788-ban) kamarásról, udvarhelyi főkirálybíróról lehet szó.

Titulussak – (lat.) megszólítás.

8. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek Bielitz, 1778. április 16.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Ferenc Aranka György 1778. március 7-én kelt levelére válaszol, mely levél ismeretlen. Ebből a levélből is nyilvánvaló, hogy a két testvér folyamatos levelezésben állt egymással, a nagyobb szüneteket egyrészt Aranka Ferenc csapatának mozgásai, másrészt Aranka György egyre gyakoribbá

váló utazásai okozták. A levelek nem csupán magánlevelek, hanem egyben tudósítások is, több embernek szólnak, Aranka György a közvetítő szerepét játssza, egyrészt a család, másrészt több erdélyi főúr felé. A levélben számos tévedés található, ezek valószínűleg a másoló téves olvasatai, amelyeket a magyarázatokban jelezni fogok. Mindezek ellenére valószínűsíthető, hogy Aranka Ferenc ebben az időben Barcó Vince huszárezredénél szolgál. Barcó Vince a későbbi 10. számú császári-királyi huszárezred tulajdonosa 1773-tól 1797-ig, tehát Aranka Ferenc teljes szolgálati ideje alatt (RÉFI 2014, 457). A bajor örökösödési háború (1778–1779) a Habsburg Birodalom és a porosz–szász szövetség között robbant ki. Annak ellenére, hogy II. József a bajor területekkel kívánta gyarapítani birodalmát, a hadműveletek Cseh- és Morvaországban, illetve Sziléziában zajlottak, miután Nagy Frigyes hadat üzent Ausztriának. II. Józsefnek már a harcok kirobbantásában is jelentős szerepe volt, hiszen ő volt az, aki a Wittelsbach-uralkodóház kihalása után (III. Miksa 1777-ben halt meg) titkos szerződést kötött Pfalz és Bajorország új választófejedelemével, Károly Tivadarral Dél-Bajorország és Felső-Pfalz megszerzésére. III. Miksa özvegye viszont Nagy Frigyes segítségét kérte területei megtartására. II. József még anyjával, Mária Teréziával is szembeszállt, hogy megtarthassa a területeket, ezért személyesen is részt vett a csatákban. Döntő csata nélkül a tescheni békeszerződés zárta le a háborút 1778-ban. A rossz élelmelés miatt, melyre Aranka Ferenc levelében is találunk utalásokat, az egész háborúskodást a köznép Ausztriában „Szilvarumlinak” (Zwetschgenrummel), Poroszországban „Krumpliháborúnak” (Kartoffelkrieg) gúnyolta.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Silesiába valo Marchunkba – (lat.) Sziléziába tartó menetelésünk. Szilézia közép-európai történelmi régió. A legnagyobb része ma Lengyelországban fekszik, kis része Németországban és Csehországban. A hétéves háborút lezáró hubertusburgi béke értelmében Mária Terézia lemondott Sziléziáról, a bajor örökösödési háború idején azonban több ezred is állomásozott itt.

5ta praesentis – (lat.) folyó hó 5-én, azaz április 5-én.

Kedves Agnes Hugomnak szomorú halála – Aranka Ágnes.

Tordátfalvit – Tordátfalvi Sámuel fia, György, akit Ágnes valószínűleg magával vitt a következő házasságába.

Bielitz nevű Wáros – ma Bielsko-Biala nevű város Dél-Lengyelországban. A hétéves háború után több csapat is itt állomásozott (BERKÓ 1918, 54).

Unter Lieutenantnak az Nemes Regimentnél publicáltattam – (lat., fr., ném.) a nemes századnál alhadnaggyá neveztek ki.

Gottfried Bartelmus nevű Wexeles – Gottfried Bartelmus nevű pénzváltó. Aranka Ferenc egy többstációs pénzküldési lehetőséget vázol: szebeni és bécsi kalmárok és pénzváltók révén anyagi fedezethez tudna jutni. Több forrás is említi a csapatok rossz ellátását a bajor örökösödési háborúban, ez olvasható ki Aranka Ferenc soraiból is.

Reverse – (lat.) igazolás.

avancementum – (lat.) előleg.

Gralis Groff Kálnoki Ur ö Excellentiájának Gratiáját – Mária Terézia háborúiban a huszárezredek általában a régi szervezet szerint 5 lovasszázadba, vagyis 10 csapatba osztott 1000 lovasból álltak. Ezen létszámot minden ezrednél emelte még három, úgynevezett „kisegítő század”, melyeket a háború tartamára legtöbbször egyes magyar főurak saját költségükön állítottak fel. Gróf Kálnoky Antal (1707–1783) az ő nevét viselő huszárezred számára állított fel kisegítő századot a hétéves háborúban (BERKÓ 1918, 13). Valamilyen formában közbenjárhatott Aranka Ferenc előléptetésében.

Groff Teleki László és Báro Daniel Uraknak – lásd 7. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek 1777. július 5-én kelt levelében.

Cantonirungs Qártély – (ném., lat.) állomásozó terület.

az Silesiai Granitzan Bilitzbe, Teschenbe, és Freystadtba – a sziléziai határon Bieltizbe (Bielsko-Biala, Pl), Teschenbe (Cieszyn, Pl), Freystadtba (Kožuchów, Pl).

Monsieur ... Apostolique – Aranka hadnagy úr, 2. huszárezred. A többi olvasat bizonytalan. Berkó István említi egy báró Poutet Károly kapitányt (BERKÓ 1918, 55), aki a bajor örökösödési háborúban kitüntette magát, nem biztos azonban, hogy ő rejtőzik a téves olvasat mögött.

Székenn van – Szék (Sic, Ro).

húsnak fonta – húsnak fontja, régi tömegmértékegység, körülbelül fél kilogramm.

9. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek Trautenau, 1778. szeptember 27.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Ferenc levelében századának mozgásairól és a bajor örökösödési háború eseményeiről tudósít.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Négyszeri igen kemény vetekedések után, az Prussussal – annak ellenére, hogy a köztudatban ez a háború úgy maradt fenn, mint ahol nem történtek jelentősebb harci események, azt láthatjuk, hogy Aranka Ferenc kemény harcokról számol be családjának.

maga személye szerint az Király jelen volt – Nagy Frigyesnek ez volt az utolsó háborúja, személyesen is részt vett benne.

Koránt sem az mult háborubéli progressusa van most az Király táborának – Aranka Ferenc arra utal, hogy a porosz seregek élükön az öregedő királlyal már nem tudnak olyan eredményeket elérni, mint a hétéves háború idején.

Silesiai Grantizra – sziléziai határra.

Taszlár és Libaun tul kéntelenitetett retirálni – II. Frigyes nem tudta nyílt csatára bírni az osztrák seregeket, akik kihasználták kényelmes defenzív helyzetüket. Bár mindkét csapat szenvedett a korán beállt hidegtől, a porosz király a betegségek és az éhség miatt visszavonulásra határozza el magát, szeptember 19-én Schatzlarnál érte el a határt (FEST 1915). Az említett települések: Schatzlar (Žacléř, Cz), Libaun (Libáň, Cz).

Mely nagy betsületbe légyen mostan az Magyar Cavalleria az Császári Felség előtt – a magyar huszárseregek nem csupán a harcokban tanúsított magatartásuk miatt voltak nagy becsben ekkor mind II. József, mind pedig Mária Terézia előtt, hanem az 1778-as év folyamán történt felajánlásokért és csapatbővítésekért is (SCHWICKER 1878.) A küzdelmekben részt vevő kilenc magyar huszárezred tisztjei öt Mária Terézia-rendet és sok kisebb kitüntetést szereztek (AJTAY-PÉCZELY 1936, 8).

regiment – (lat.) ezred.

divisio – (lat.) hadosztály.

penitentzia – (lat.) vezeklés.

Trautenau – város a mai Csehországban (Trutnov, Cz).

Prussus Armadiatol – porosz seregtől.

Lagerbe – (ném.) táborba.

General F. M. Lieutenant Groff Würmsel Comandoja – General Feldmarschall-Lieutenant gróf Dagobert von Würmsel (1724–1797) a hétéves háború alatt a francia seregben szolgált, 1763-ban állt

át az osztrákokhoz (ROSS 1998, 181). 1775-ben altábornagyként a 8. huszárezred tulajdonosa lett, tábornoki rangig viszi (BERKÓ 1918, 88).

Brigadéros – (fr.) tábornok.

Groff Wartensleben – gróf Wilhelm Ludwig Gustav von Wartensleben (1734–1798) 1758-ban őrnagyként lépett a Habsburgok szolgálatába, a hétéves háború ideje alatt kitüntették, a bajor örökösödési háború idején pedig vezérőrnagyi rangra lépett (WURZBACH 1886, 109–112). 1791-ben honfűsítást (indigenátust, honosságot) nyert. Felesége gróf Teleki Klára (1750–1798), gróf Teleki László (1710–1778) lánya, vele kapta gyömrői, farkasdi és vasadi Pest megyei birtokait.

Daniel Bátyám Uramnak – lásd 7. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek 1777. július 5-én kelt levelében.

In Reliquo – (lat.) továbbiakban, végezetül.

10. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek h. n., 1778. november 16.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levélszövegből csupán az utóiratot ismerjük, ami viszont fontos vezetőváltozásról tudósít.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Rappolt Obester – Rappolt Ferenc (Franz) ezredes. Személyéről nem sokat lehet tudni, a huszárezredek jegyzékeiben szerepel a neve (CSIHÁK 2004, 298).

Pensioval – (lat.) nyugdíjjal.

Benyotzki nevű Oberster – Benyovszky Móric (1746–1786), magyar és lengyel főnemes, híres utazó, madagaszkári kormányzó. Mária Terézia 1778-ban adományoz neki magyar grófi címet (az oklevelet lásd JÓKAI 1891, 145–149) Benyovszky Móricot 1776-ban Madagaszkáron királlyá választják, ekkor francia katona lévén, szolgálatáról lemondott, és mielőtt a királyi címet elfogadta volna, Franciaországba utazott, hogy az új ország iránti kegyelmet elnyerje. Itt azonban elutasításban volt része, Mária Teréziától viszont 1777-ben királyi bocsánat- és kegyelemlevelet nyert, és visszatért a hadseregbe. 1778-ban a székely hadakat vezérelte a győzelmes habelschwerdti ütközetben. A bajor örökösödési háború után előbb Észak-Amerikába, majd újra Madagaszkárra utazott, ahol korán meg is halt (JÓKAI 1891, 161; FRIED 2022).

Resolváltatott – (lat.) elhatározatott.

11. Aranka György – Bánffy Györgynek Marosvásárhely, 1778. november 20.

Szövegforrás

RNL-Kv, Bánffy család hagyatéka, 1211. fond., 21.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka György és a későbbi kormányzó, gróf losonczi Bánffy György (1746–1822) Aranka György haláláig tartó kapcsolatának ez az első dokumentuma. A későbbiekben levelezésük az erdélyi tudós társaságok alapításáról, az ott betöltött funkciókról fog szólni, ebben az esetben viszont Aranka a császári kamarás és országgyűlési tanácsos közbenjárását kéri öccse, Aranka Dániel előmenetele ügyében. Az ilyen jellegű levelek és segítségkérések nem ismeretlenek a Bánffy-levelezésben, erről tanúskodik Dávid Péter tanulmánya, amely a patronáltak személyes hálóját vázolja fel (DÁVID 2008), s ezt a levelet szintén említi. Aranka Dániel előmenetele töretlen, egy 1794-es almanach tituláréjában Aranka Dániel már mint archivarius szerepel a királyi tábla tagjai között (DÁVID 2008, 49), az 1795-ös *Magyar Mercurius* április 10-ei száma pedig arról tudósít, hogy archiváriusból „generális protocollistává” lépett elő. Nem tudjuk viszont, hogy Bánffy közbenjárására történt-e a kinevezés, ugyanis az archiváriusi tisztségre csupán 1790. június 4-én nevezték ki (GÁL 1837, 213).

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Gröff Camerarius és Gubernialis Consiliarius Ur – Gróf kamarás és guberniális tanácsos úr.
a' Mlgs K. Tábla által a' Tabularis Protocollistai és Archiváriusi Hivatalokra candidáltatván
– a méltóságos királyi tábla által a táblai fogalmazói és levéltárosi hivatalokra jelöltetvén.
Protonotariális Protocollista – ítélmesteri jegyzőkönyvvezető.
Votumával – (lat.) szavazatával.

12. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek [Rusko], 1779. április 10.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka György 1779. március 7-én Marosvásárhelyen kelt levelére írott válasz. Aranka Ferenc beszámol a fegyverszünet ideje alatt történt eseményekről, és további sorsán tűnődik. A levélmásolaton Ruska szerepel, mely Dobóruszka szlovák megnevezése, de nem valószínű, hogy Aranka Ferenc had-

osztálya ebben az időben itt állomásozott volna. Alsó-Sziléziában létezik Rusko nevű település, valószínűnek tartom, hogy inkább itt íródott a levél.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

reflexiojokat – (lat.) gondolatait.

Charakterek – (lat.) jellemek.

opinióra minus – (lat.) valószínűleg a másoló téves olvasata.

Glatz tartományába – Alsó-Sziléziai tartomány, amely a várost övezte. Glatz Kłodzko (Pl) város német megnevezése, 1742-től a poroszok fennhatósága alá tartozott.

genuine megírtam – (lat.) őszintén, hitelesen megírtam.

nem per occasionem de bizonyoson per posztem el is küldöttem – (lat.) nem valaki által küldi, hanem postára adja.

9bertől fogva soha tsak két hetet is Vinter quartélyba nem voltam, örökké Poszton – (ném., lat.) novembertől fogva téli szálláshelyen nem volt, hanem örökké megfigyelőállásokban kellett lennie.

Schönbergbe – Mährisch Schönberg, város a mai Csehország területén (Šumperk, Cz).

Landshtuba – Landeshut (Kamienna Góra, Pl), város Alsó-Sziléziában, a mai Lengyelország területén.

F. MLeut. Raninnál az Prussus Generalissánál – Feldmarschallleutnant Raninnál. A tábornok neve valószínűleg nem volt helyesen kibetűzve, nehéz beazonosítani.

Still Stand – (ném.) fegyverszünet.

Soldotokkal – zsoldotokkal.

Habelschwerdtnél – (Bystrzyca Kłodzka, Pl), város Alsó-Sziléziában, a mai Lengyelország területén.

Joddi ObLieutenantal – Joddi főhadnaggyal.

absolute szükséges – (lat.) feltétlenül szükséges.

Bagáriára – valószínűleg bagázsiára, csomagra.

Az Still Stand usque 28rum psentii prolongalodott – (lat.) A fegyverszünet folyó hó 28-ig meghosszabbodott. Aranka Ferenc itt még bizonytalan az események folytatását illetően, de majd május 13-án Teschenben aláírják a békeszerződést.

Grof Wartensleben itten van – gróf Wilhelm Ludwig Gustav von Wartensleben (1734–1798), lásd még a következő levél jegyzetanyagát: 9. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Trautenau, 1778. szeptember 27.

Kerestye volna – keresztje volna – kitüntetése volna. Később, 1790. április 21-én valóban megkapta a katonai Mária Terézia Rend tisztikeresztjét.

Groff Székelynél – gróf borosjenői Székely Ádám lásd 5. Aranka György – Cornides Dánielnek, Marosvásárhely, 1771. október 9. levelet és jegyzeteit.

recomendálni – (lat.) ajánlani.

sucedálni – (lat.) sikerülni.

idem qui supra – (lat.) ugyanaz, aki az előtt.

resolutus – (lat.) felszabadult, itt: gondtalan.

Providentiát – (lat.) gondviselést.

in continou – (lat.) folyamatosan.

Daniel Bátyám Uramat – Aranka Dániel.

Representatioját – (lat.) bemutatását.

13. Aranka György – Teleki [Lászlónak?] Marosvásárhely, 1779. április 13.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Jancsó Elemér másolatában a fedőlapon csupán annyi szerepel, hogy Telekinek, majd a levél (vers) végén a magyarázat, miszerint a vers külön borítékban található, alatta pedig egy Teleki Lászlónak szóló címzés. Címzettként Teleki Lászlót megnevezni azért kérdéses, mert idősebb Teleki László 1778-ban elhunyt, a fiatalabb viszont a levél megírásakor csupán 15 éves, a vers hangneme pedig baráti viszonyra, legalábbis régebben fennálló viszonyra utal. Valószínűnek tartom, hogy a címzett ez esetben Teleki József (1738–1796), és az is elképzelhető – legalábbis Aranka költői öntudata erre utal –, hogy a vers későbbi lehet. A Teleki József és Aranka György viszonya amúgy is a verses bírálatok miatt ismert a szakirodalomban, Aranka Györgyöt mint költőt sokáig – talán még ma is – Teleki József *Magyar Museum*-beli sommás ítélete határozza meg. A *Magyar Museum* II. kötetének II. negyedében jelent meg Teleki József *Egy jó magyar poétának verseiről kérésére tett ítéletem* (*Magyar Museum* I., 319) című verse, amely Kerti József kutatásai szerint az *Egy szép Aszónyi Személynek Fajj Ersébetnek valóságos Le írása* című Aranka-versre íródott, legalábbis egymás után szerepelnek az OSZK Fejérvári–Szirmay-gyűjteményében (KERTI 2017, 38). Kerti szerint ez az 1780-as datálású vers az első ismert Aranka-vers, ezért kérdéses, hogy 1779-ben Aranka ilyen öntudattal válaszolhatna a verseit ért kritikákra.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Mester Flaccus – Quintus Horatius Flaccus (i. e. 65–i. e. 8), római költő. A szövegben Horatius *Ars poetica* című művére történik utalás, Aranka viszont a költői szabadságot itt éppen Horatius elképzeléseinek ellentmondva használja. Az *Ars poetica* újraértelmezésének a *Helikon* című folyóirat 2015-ben teljes lapszámot szentelt (*Helikon* 2015).

Atlás Serény Unokája/Tünnén hozzám a' Nagy Apollo Postája – a görögöknél Hermész, a rómaiaknál Mercurius, Zeusz és Maia nimfa gyermeke, az istenek hírnöke, Apollón barátja. Maia Atlasz lánya volt.

Parnassus – Parnasszos, Közép-Görögországban található, a mitológia szerint a múzsák lakhelye.

14. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek Skała, 1779. augusztus 1.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Az 1779. május 13-án Teschenben aláírt békeszerződés után Aranka Ferenc hadosztálya a közelben állomásozik. Aranka Ferenc Aranka György 1779. május 12-én küldött levelére válaszol.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Quartély – szálláshely.

Gagém – (fr.) bér, fizetés.

Székenn – Szék (Sic, Ro).

portio – (lat.) adag.

provisio – (lat.) készlet.

Daniel Bátyám Uramat Néném és Hugom Aszonyékat, Sogor Uramékkal – Aranka Dániel, illetve a lánytestvérek és családjaik.

15. Aranka György – Teleki Lászlónak Marosvásárhely, 1779. december 12.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A másolat szerint a levél címzettje Teleki László, aki ekkor még csak 15 éves, és Cornides Dániel kíséretében tanulmányútra indul. A levél többnyire a család többi tagjára vonatkozó marosvásárhelyi híreket tartalmaz.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Gr. Teleki Károly Samuel, Camer. Ur Exlja – gróf Teleki Károly, kincstárnok, 1777-től tartományi kancellár.

Consiliarius Gr. Teleki Samuel – gróf Teleki Sámuel, későbbi kancellár. 1777-ben nevezi ki Mária Terézia „Erdélyi Fejedelemségbeli Kormánybizéki tanácsosnak”, így 1778 elején a Marosvásárhely melléli Sáromberkéről Szebenbe költözött (DEÉ NAGY 1999, 54).

Gr. Teleki Adam – gróf Teleki Ádám (1740–1792) dobokai főispán és kormánybizéki tanácsos volt.

Mikolaina Causa defenziójára; mellyet Gr. Bethlen Miklosné folytat a' Familia ellen – Bethlen Miklós (1720–1781) küüllői főispán volt. Házasságkötése idején még csak kamarás, de hamarosan guberniumi tanácsos és tartományi főbiztos lett. Csáky Katának (1726–1794) ő volt a második férje (miután első férje, Bornemisza János 1747-ben meghalt), és házasságuk nem volt mindig felhőtlen, főleg a birtokszerzési módszereik különbözősége miatt (PAPP 2011, 159). 1756-ban Csáky Kata és testvére, Csáky Borbála (Haller Györgyné) pereskedésbe kezdett a Teleki fiúág ellenében a néhai Mikola László által Teleki Mihály kancellárnak adott fekvő és ingó javak ügyében (PAPP 2011, 149). 1778-ban Csáky Kata újabb pert indít a Telekiek ellen, amelynek részleteiről Sala Mihály procurátor egyik leveléből értesülhetünk: Sala Mihály levele Csáky Katának, 1778. november 15., (PAPP 2006, 166). Ebben már a jelen levélben megnevezett birtokrészekről van szó. Ekkor Sala még csak előkészíti

a pert és azt kéri, hogy bizonyítsák be, hogy a nevezett települések Mikola Ágnes tulajdonát képezték. A per hosszan elhúzódott, 1781-ben Sala még mindig ez ügyben levelezik Csáky Katával. Bethlen Miklós 1779. december 17-én Szebenből küldött levelében olvashatjuk, hogy a Telekiek diadalittasan érkeztek Szebenbe, a per kimenetele nekik kedvezett (PAPP 2006, 181).

Groff Csakival és Csákinéval együtt – gróf Csáky János és felesége, Bethlen Rozália. Csáky János (?–1806) a felvidéki ághoz tartozott, így vehette feleségül Bethlen Miklós és Csáky Kata lányát, Rozáliát. 1776. szeptember 14-én kötöttek hatoldalas házassági szerződést, 1777 februárjában Rozália már Csákyként szerepel (PAPP 2011, 198). Csáky Jánost az 1778-as évben erdélyi főispánnak is ki-nevezik, és bár karrierje botránnyoktól sem mentes, az Erdélybe való költözés sikeresnek mondható. A házastársak kapcsolata azonban megromlik, hosszas huzakodás után a római curia előtt válnak el egymástól 1796-ban. Később Rozália Wass Sámuel (1754–1812) felesége lesz (PAPP 2011, 210).

Vajdaháza, Füzes, Lapos, Aranyas, Ilonda pataka, Magyarokér, Ujjlak és Velkér iránt a Mlsgs Familia absolváltak – Vajdaháza (Voivodeni, Ro), Kisfüzes (Stupini, Ro), Hagymáslápos (Lăpușel, Ro), Mezőaranyos (Arieșu de Câmp, Ro), Ilondapatak (Dolheni, Ro), Mezőújlak (Delureni, Ro), Mezővelkér (Răzoare, Ro) iránt a család felmentetett.

emanalt Contract – (lat.) kibocsátott szerződés.

in casu necessitatis emenáltaknak és irrescindibileknek itiltettek – (lat.) szükséghelyzetből kötöttnek és visszavonhatatlannak ítéltettek.

a' Mocsi és Csehtelki Portiakrol emanalt Contractus – Mocs (Mociu, Ro) Csehtelke (Vișinelu, Ro) telkekről kiállított szerződés.

mint Simplex Venditionol emanáltak et sine necessaria causa, rescindibileknek, mellyek oportuna retractatiokkal invalidáltak – mint egyszerű eladásról kiállítottak, mégpedig nyomós ok nélkül, felbonthatóknak, amelyek egyszerű visszavonással érvénytelenítésre is kerültek.

Consequenter az Actiot itiltettek – (lat.) a per eszerint ítéltettek.

Praeses – (lat.) elnök.

Br. Sz. Kereszti Ur – báró Szentkereszty György (1747–1808), táblai ülnök.

Prelatus – (lat.) a katolikus egyházban minden püspök, illetve joghatóságban a püspökkel egyenrangú és közvetlenül a pápának alárendelt főpap.

Baló Antal – nagybaconi Baló Antal, a királyi tábla bírāja.

Szeredai Elek és Kristof – a királyi tábla bírái.

Rosnyai – Rosnyai József, a királyi tábla ülnöke. 1753-ban Marosszék jegyzője, 1755-ben vice-királybíró, 1756–1797 között a marosvásárhelyi református kollégium algonodnoka (IMREH 1999, 363).

Causa – (lat.) ügy.

Sessiobol – (lat.) itt: tárgyalásról.

inambigus – (lat.) bizonytalan.

attentiora – (lat.) figyelemre.

Gr. Teleki Ferencz Urnak az egyetlen egy kis kisasszonkája – gróf Teleki Ferenc (1744–1808), ezredes, felesége gróf Toroczky Róza, lányuk Cecília volt.

Gr. Teleki Lajosnének kis asszonkája lön – gróf Teleki Lajos (1746–1815) felesége, gróf Toldy Sára (1756–1813). Aranka itt Teleki Krisztina (1779–1835), a későbbi Brukenthal Mihályné születéséről tudósít.

Gr. Teleki Imreb – gróf Teleki Imre (1732–1802), királyi táblai ülnök.

Bilárd – biliárd.

Cornides Uramot – Cornides Dániel, aki Teleki László nevelője is volt, tanulmányújtjaira elkísérte.

16. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek [Hrymailiv], 1780. május 15.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A kelezés helyeként a másolaton Sigy Grimalow szerepel, állandó táborhelye volt ez Aranka Ferenc hadosztályának, 1791-ben is ide térnek vissza. Lengyel neve Grzymałow, akkori Galícia területén található település, ma Ukrajna része. Ukrán neve Гримайлів, oroszul: Гримайлов/Grimailow. A levél elküldésének idején nincsenek hadi események, így Aranka Ferenc levelei is kevesebb adatot tartalmaznak.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

DDo 27^a Januarii – de dato 27 januarii, január 27-én kelt levelét. A levél nem ismert.

Ober-Lieutenantom – (ném.) főhadnagyom.

Escadron – (fr.) lovasszázad.

quartélyomon – (lat.) szállásomon.

Gagét – (fr.) fizetést.

Contentumára volna – (lat.) itt: javára.

complectálta volna – (lat.) itt: beépítette volna.

Daniel Bátyám Uram Városi Házassága – Aranka Dániel felesége, Soos Julianna, gyermekeik Ágnes, Dániel, Ferenc, György. Őket Aranka György sorolja fel 1810-ben készült végrendeletében.

Fiat voluntas Dei – (lat.) Legyen meg az Úr akarata!

14. napi Lager – 14 napi tábor.

Exercirozunk – (lat.) gyakorlunk.

U.Lieut. – (ném.) Unterlieutenant, alhadnagy.

17. Aranka György – Cornides Dánielnek Marosvásárhely, 1781. június 3.

Szövegforrás

MTA KIK Kézirattár, M. Irod. Lev. 4r. 56 sz. I. k., 285–285v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Egy korábbi geryeszegi találkozás folytatása a levél, melyben Aranka sajnálkozását fejezi ki, hogy a számára kellemes társaságot túl hamar el kellett hagynia.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Gernyeszeg – Maros-Torda vármegyei település (Gornești, Ro), 1675-től a Teleki család birtoka volt. Teleki László (1710–1778) határozta el a leromlott állagú vár újjáépítését, az építkezések első szakasza az ő haláláig tartott. Gernyeszeg ekkor Teleki József (1738–1796) tulajdonába került, az építkezéseket személyesen irányította. Az újjáépítés Mayerhoffer András tervei alapján zajlott, a munkálatokat előbb Schmidt Pál (1789-ig), utána Topler János, végül pedig Schmidt Konstanz irányította. A kastély honlapja alaposan dokumentálja annak történetét (<http://gernyeszeg.com>). Úgy tűnik, hogy már az építkezések idején élénk társasági és szellemi élet zajlott a gernyeszegi Teleki-birtokon.

T Borosnyai Uram – tisztelt Borosnyai Uram. Több Borosnyairól is szó lehet, Aranka György kapcsolati hálója viszont azt a feltételezést támasztja alá, hogy itt Borosnyai Lukács Simonról (1731–1802) lehet szó. Marosvásárhelyen volt első pap 1762-től kezdődően negyven éven át.

Pagocsára – Mezőpagocsa (Pogăceaua, Ro).

Innep Harmadnapján – az ünnep harmadnapján, Pünkösöd utáni harmadik napon.

Sármásrol – Nagysármás (Sărmașu, Ro), falu Kolozs vármegyében, a Teleki család birtoka volt.

Je sois Monsieur votre tres humble Valet – Je suis... (fr.) az úr alázatos szolgája...

18. Aranka György – [Brukenthal Sámuelnek] Borgó, 1782. március 6.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levél Jancsó Elemér és munkatársai másolatában maradt fenn, és a címzettet tévesen azonosították Bánffy Györgyben. Aranka a kormányzónak címzi ezt a levelet, aki ebben az időben báró Brukenthal Sámuel, s aki 1787-ig tölti be ezt a funkciót, ráadásul Bánffynak grófi, nem pedig bárói rangja volt. Ez a levél egy hivatalos eljárás részleteit tartalmazza, az említett személyek nem játszottak szerepet Aranka további életében.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A latin nyelvű levél fordítása Rédey-Keresztény Jánostól származik.

Méltóságos Szabad Báró Királyi Kormányzó Úr, ugyancsak Méltóságos Királyi Kormányzóság, Igen Becses Pártfogó Urak és Uram!

Midőn eljárásunk a lefolytatás során, amely a biztosok részéről a Torda vármegyei hivatali beosztottjaikkal szembeni lentebb előadott panaszok kivizsgálását illeti, ahhoz a lépcsőfokhoz jutott, hogy a biztosok jóváhagyásával úgy az általános, mint a különös panaszokat – mihelyst azokat a vizsgálati anyagból megbízhatóan föltárták, s úgy világosan, mint nyíltan előadták – a bepanaszolt urakkal már közölték; továbbá az utóbbiak folyamodványára, ahol jónak látszott, a vizsgálati anyagból a nagyobb érthetőség kedvéért vagy az eseményeknek, vagy maguknak a vallomásoknak a megisméltésére, értelmezésére, megerősítésére, tudniillik mindazokéra, amelyeket az érintett pontok kérésüknek megfelelő

betű szerinti fölolvastával ők maguk kérvényeztek, már sor került; és miután a biztosok a további vilá-gosság kedvéért szükség esetén bármely tanú személyes előállítására és szembesítésére is ígéretet tettek, azokat válaszul jóvá hagyták, ezen anyagok pedig nyolc-kilenc napja megőrzés alatt voltak, egyszem-smind a válaszokat név szerint Geréb József szolgabíró úr már nekünk is megmutatta, valamint azokat mi magunk is átnéztük: az maradt hátra egyedül, hogy a szolgabíró úr által idézett bizonyítékokban, lehetőleg az igazságra is hajazó iratok megtekintésével, vagy másutt, ahol szükséges, egyaránt a jelen-létünkbe idézett és ott meghallgatást nyert bepanaszoltaknak és kárt szenvedett panaszolóknak az összesűrített igazság kerüljön feltárára.

Ugyanez a Geréb úr ugyanezen válaszában először is és főleg annál a pontnál, ahol az elherdált természeti és egyéb összegyűjtött anyagi javakra vonatkozó panaszok hosszú sora az esetek mellett a különös fajtákra tekintettel is kifejtésre került, a vele közölt kivonat rövidege miatt bőszes érvekkel írásban, majd pedig szóban is kérte a mai napon a tanács elé járulva a délutáni órákban tarott ülésen az előző évi közönséges kivizsgálás egészének beszámolóját, hogy azt végre neki odaadják, és számára kijuttassák. Kollégám, megbecsült Szeredai Kristóf úr hajlott az ő indítványára, én azonban nem ér-tettem egyet. Amely indítványt, azt gondolom, hogy a közöttünk lévő nézetkülönbség ellenére egysze-rűen a munka gyorsítása végett késlekedés nélkül és a vonatkozó előkészülettel együtt a legnagyobb alázattal át kell engedni, Excellenciátoknak pedig kegyesen be kell rekeszteni, mivel ugyanez a kérdés már a megelőző évben is a Méltóságos Kormányzósághoz előterjesztésre került és eljutott, illetve mivel olyannyira jól ismert.

Éntőlem is igen távol áll az az elképzelés, hogy Geréb úr a saját védelmének ügyében gyengítve vagy akadályoztatva legyen, vagy hogy Excellenciátokat erre kérjem; a védekezéshez minden eszközt biztosítottam, és az igazságot védelmeztem, a körülményekre tekintettel mentességet adtam, illetőleg az ő mentességét fölkináltam, amelyek által velem szemben nem az igazságra, de hasztalan késleltetés-re vagy más érdekekre törekszik.

Ezért úgy vélem, hogy a teljes kivizsgálás előző évben nagy munkával összeállított anyagát Excel-lenciátok külön meghagyása nélkül nem adhatom ki a kezemből; és hogy tanácsosabb és kétszerte gyorsabb lenne a panaszokat, ahol csak szükséges, vagy ahol tévedés miatt ők maguk kérik, egyenként közölni a kivonatban a bepanaszoltakkal, nemcsak a vallomás szövegösszefüggése szerint, külön-külön és együttvéve adva elő azokat, hanem egyszersmind magukat a tanukat is előállítva, akik saját maguk is a károsultakhoz tartoznak, s ily módon hagynám, hogy rövid úton mégiscsak föltáruljon az igazság. Mint ahogyan, ha a kivizsgálás kiadatik és hosszasan hátráltatik, azáltal mégsem táru föl az igaz-ság, hacsak nem úgy, hogy szinte a hatodára csökken, ha ugyan az igazság föltáráának más módja nincs. Márpedig olyannyira nem maradt más hátra, mint keresztülvinni azt, aminek elsőként és ha-marabb meg kellett és meg lehetett volna történnie, hogy a megkísérelt igazság mindazonáltal ezer ellentmondás és belső gyűlölködés ellenére a teljes ügymeneten át mindenekelőtt ennek a hivatalnak a kebelébe jusson.

Így tehát Excellenciátoktól alázatosan azt kérem, hogy először is a jelenlegi minél előbb megfontol-tan tárgyalt kérdésben a mi költségeinket kegyesen jóváírni méltóztassanak. Én nem idegenkedem attól, hogy kollégám óhaja szerint eljárásunk az igen engedékeny, a bizottsági eljárásokra tekintettel kiadott 1775. évi törvényes határozatnak feleljen meg. Sőt, ha Excellenciátok úgy találják, hogy eljárásunk az igazság veszélyeztetésével vagy akadályoztatásával nem áll összekötetésben, alázattal, ám egy-szersmind a határozattal összhangban azt is kérem, hogy a tanácsulást ama szabály szerint elegendő felhatalmazással, engem pedig az elnöki tiszttel és egy jegyző segítségével lássanak el.

Másodszor Geréb József úrnak a panaszoknak alázattal a mellékletben csatolt bizonyos pontjaira vonatkozóan azon oknál fogva mindaddig ne válaszoljanak, amíg kegyesen meg nem hagyják, hogy mi legyen a teendőnk, mivel azok jelen tanácsülés kivizsgálását nem érintik.

Harmadszor, hogy bocsássák rendelkezésünkre azokat az anyagokat, amelyeket az igazság védelmé-ben mint tárgyaló félnek az ítélethozók értelmével ellenkezőleg a vármegyei ítélőtábla levéltárából igé-nyelnünk kellett ahhoz, hogy jegyzéseket, jelentéseket, valamint rendeleteket adjanak ki a kérelmünkre.

Negyedszer, hogy a bepanaszolt Geréb József urat általában a tanácsülésünket érintő ügyek intézésével kapcsolatos valamennyi befolyás alól, sőt bármily és bármely címen minket érintő ügyek intézése alól mentsek fel: ez a hatáskör Szaniszló Zsigmond mellett másvalakíhez kerüljön oly módon, hogy az illető mindazokban a feladatokban, amelyek minket érintenek, tőlünk és ne Geréb úrtól függjön, továbbá megbízásainkat akár a hatalomtól való megkönyékezés, akár annak irányítása és a lekötözöttesség alkalmával engedmény nélkül legyen képes végrehajtani. Ugyanis neki minden ítéletünkkel és elismervényünkkel kapcsolatos dolgot a maga ütemében és idejében törvényesítenie kell.

Hasonlóképpen, ötödször, amidőn és amikor a szükség a tanácsülés jellege szerint megkívánja Geréb úr jelenlétét, ő addig és arra az időre mentesüljön az ítélőtábla ülésén való részvételtől, hogy a délutáni órákban ne kényszerüljek bizottsági ülést tartani. Nem tudom ugyanis nem megvallani, hogy a légkör, amit kialakítottam, nem volt alkalmas a tanácsülések délutáni megtartásához. Egyébiránt egyáltalán nem tudok olyan panaszokról, amelyeket esetleg velem szemben, miként a méltatlanokat, azon nyomban igazolni kellene vagy elfeledni lehetne, melyeket kegyesen inkább áll érdekében elhallgatni, minként azokat a legkevésbé sem kívánom közszemlére tenni. Magamat alázatosan Excellenciátok és a Méltóságos Királyi Kormányzóság igen szíves kegyeibe ajánlva maradok

Excellenciátok
és a Méltóságos Királyi Kormányzóság
alázatos szolgája

Aranka György
1782. március 6-án.

19. Aranka György – Teleki Imrének Marosvásárhely, 1782. november 25.

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 111–111v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Ez az első ismert levél Aranka Györgytől Teleki Imrének (1732–1802), akivel intenzív levélkapcsolatban fog állni a továbbiakban is, bár többnyire csupán az Aranka által frott levelek maradtak fenn. Teleki Imre apja Teleki Sámuel (1710–1783), anyja pedig Eötvös Mária volt.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Exlja Levelit – a levelet nem ismerjük.

a' Groff Táblán volt a' Grofnének öltözni kellett nagy Katalin napja lévén – valószínűleg Teleki Lajos (1746–1815) guberniumi tanácsosról és feleségéről, gróf Toldy Sáráról van szó, mivel Teleki Lajos anyja iktári Bethlen Kata (1716–1790), az ő névnapját ünnepelhették.

Specificatiok – (lat.) pontosítások.

Vadadi Uram Nacsád expressussa – (lat.) Vadadi nevű futár.

Borosnyai Uramtol – Borosnyai Lukács Simon (1731–1802).

Chartabiankára – (lat.) felhatalmazvány.

accludált Copiájából – (lat.) mellékelt másolatából.

coramizáltam – (lat.) szembesít.

Az öreg Gr. Teleki Lajosné – iktári Bethlen Kata.

GroffRhedeiné – Rhédey Zsigmondné, gróf Wesselényi Kata (1735–1788), könyvgyűjtő, versírással is próbálkozó művelt nemesasszony.

B Wesselényi Miklos Ur a' Baronéjával – hadadi báró Wesselényi Miklós (1750–1809), felesége Cserey Heléna (Ilona) (1754–1831).

Gr. Haller és Korda Exljok – Haller Pál (1718–1794) és Korda György (megh. 1786), mindketten rokoni kapcsolatban álltak a Teleki és Bethlen családdal.

Zejk Uris – Zeyk Dániel (1745–1796), királyi táblai ülnök.

A' Grofné – Teleki Imre második felesége Krausz Mária (1765k–1835) volt, első feleségétől, Nemes Zsuzsannától 1770-ben elvált.

a' kis Urfit's Nagy Grofnét talállya jó egészségben – Teleki Imre és felesége fia, Teleki Imre 1782. június 22-én született és 1848-ban halt meg. A levél írásakor tehát néhány hónapos csecsemő.

20. Aranka Görgy – Bethlen Pálnak Borgó, 1783. augusztus 17.

Szövegforrás

LUKINICH 1908, 246–247.

Megjelenés

LUKINICH 1908, 246–247.

Keletkezés

Aranka a levelet Borgóprundról (Prundu Bârgăului, Ro) keletzi, ahol királyi táblai helyszínelőként tartózkodik. II. József 1783-as rendelete értelmében a borgói birtokot védelmi célok miatt 700 000 forint ellenében megvásárolják a Bethlen családtól, és a II. román gyalogezred tulajdonába helyezik. A birtokviszonyok rendezése a Bethlen család és a román határőrfalvak között (Borgóprund, Alsóborgó, Felsőborgó) hosszan elhúzódik, mivel a közigazgatási reform értelmében a terület 1784-ben Torda vármegyéhez kerül (KIRÁLY 2006, 120).

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

12-dik praesentis – a folyó hó 12-én kelt levél szövege nem ismeretes.

Borgót – Borgóprund (Prundu Bârgăului, Ro), falu Beszterce-Naszód vármegyében.

commissió – (lat.) vizsgálóbizottság.

accuratióval – (lat.) pontosság.

major Heydendorf – Carl von Heydendorf (1735–1797), tábornok, a marosvásárhelyi és nagyenyedi kollégium, valamint a nagyszebeni evangélikus gimnázium elvégzése után több éven át szolgált a naszódi első román határőrezredben, ő volt a borgói birtokrendezés irányítója (BINDER 1971, 1576). Carl von Heydendorf levelezésében szintén nyomon követhetjük a borgói birtokrendezést, ezekben az írásokban mindig hasonló nagyrabecsüléssel ír Arankáról, mint az róla (SERAPHIN 1894, 180–220).

Pervik úr, Gál uram – minden bizonnyal a birtokrendezésben részt vevő hivatalnokok. Gál feltűnik Carl Heydendorf leveleiben is, de ott sem említődik a keresztnéve (SERAPHIN 1894, 218).

21. Aranka György – Cornides Dánielnek Borgó, 1783. szeptember 3.

Szövegforrás

MTA KIK Kézirattár, M. Irod. Lev. 4r. 56 sz. I. k., 280–282v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka a borgói magányából írja a levelet, melyet egy rövid, személyes találkozás előzött meg a címmel. Bár Király Emőke tanulmányában azt állítja, hogy a borgói időszak is termékenynek tekinthető, hiszen Aranka itt ismerkedik meg a szász kultúrával, illetve szorgalmasan fordítja különböző híres emberek életrajzát (KIRÁLY 2006, 121), a levélben mégis a kilátástalanságra, unalomra panaszkodik, illetve arra, hogy hivatali teendőin kívül másra nem is jut ideje. Ezzel a szellemi fásultsággal magyarázható, hogy szorgalmazza a tudós levelezést és a mindennapi tevékenységeken túl tudományos, irodalmi témákat is felvet.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

majd három esztendő alatt készülök – Aranka utolsó ismert levele Cornidesnek 1781. június 3-ára datálódik, így a három év enyhe túlzásnak tekinthető.

Commissioba – vizsgálobizottsági tagként kiküldetésben.

Iselin Lexickonnyait 6 Tomusba – Jacob Christoph Iselin *Neu-vermehrtes Historisch- und Allgemeines Lexicon* című munkájának 1742–1744-es, harmadik kiadásáról lehet szó, mivel az első kiadás (1726–1727) négykötetes. Aranka György könyvtára szétszóródott, bár ő végrendeletileg egyben akarta tartani. Egy nagy részét Jakab Elek révén a Magyar Tudós Társaság vásárolta meg, ugyanakkor vannak kötetek az Országos Széchényi Könyvtárban és a kolozsvári Lucian Blaga Egyetemi Könyvtárban, ahová az Erdélyi Múzeum-Egyesület könyvállományának legnagyobb része került. Itt található egy példány az említett hatkötetes változathoz (C.V. 3828 jelzet alatt), míg általában a gyűjteményekben az első kiadás található meg.

Válcbét 2^{be} – Johann Georg Walch *Philosophisches Lexicon* című munkájának negyedik kiadása (Leipzig, Gleditsch, 1775) jelent meg kétkötetes formátumban.

Lokkot Sur l'Entendamen humain – John Locke 1689-ben megjelent *An Essay Concerning Human Understanding* című műve francia fordításban 1723-ban és 1735-ben is megjelent Amszterdamban *Essai philosophique concernant l'entendement humain* címmel.

Nevezetesebb föld a' Pipának való – agyagos föld, amiből jó cseréppipát lehet készíteni.

szappan fü – orvosi szappanfű, latin neve: *Saponaria officinalis*.

Palacz féreg – bűdösféreg, azaz poloska.

tiha – Tiha, a Beszterce mellékfolyója.

Bisztricz – Beszterce folyó.

Besztercze – Beszterce (Bistrița, Ro), város Beszterce-Naszód vármegyében.

Sajó – Sajó (Șieu, Ro), a Szamos mellékfolyója.

Kocznál – Szamoskócs (Cociu, Ro), falu Beszterce-Naszód vármegyében a Sajó és a Szamos összefolyásánál.

Szamosba – a Nagy-Szamosról van szó, amelyik a Szamos folyó felső szakasza, forrásától Désig (Dej, Ro) tart.

Azt az Ungrisches Magazin folytató Társaságot, mint igen érdemes tagja – az *Ungrisches Magazin* 1781 és 1787 között jelent meg Pozsonyban német nyelven. Szerkesztője Karl Gottlieb Windisch volt. Windisch és Cornides terjedelmes levelezését maga Cornides kezdeményezte 1781. február 18-án kelt levelével, melyben Windisch korábbi hirdetésben feladott felszólítására reagálva önként ajánlkozik munkatársnak. Ebből intenzív levélkapcsolat lesz, melyben Cornides nem csupán szövegeket küld az *Ungrisches Magazin* számára, hanem személyes kapcsolatot is kialakít annak szerkesztőjével (SEIDLER 2008, 12–13).

... ne nevezék Munkájokat Magyar, hanem inkább Posoni ... – Karl Gottlieb Windisch már az 1781. március 6-án megjelent lapbeharangozóban nyilvánvalóvá tette, hogy lapja német nyelven fog megjelenni, ráadásul tematikája sem szűkül az egykori Magyar Királyságra, hanem Dalmácia, Galícia és Erdély mellett Havasalföld és Moldva, Bosznia és Szerbia érdekesebb eseményeiről is tudósítani kíván (SEIDLER 2008, 259).

22. Aranka Görgy – Bethlen Pálnak Borgó, 1783. szeptember 21.

Szövegforrás

LUKINICH 1908, 247–248.

Megjelenés

LUKINICH 1908, 247–248.

Keletkezés

Aranka továbbra is a borgói birtokrendezés nehézségeiről ír. A levélből kiderül, hogy ebben az ügyben neki a Bethlen család érdekeit kellett védenie, a helyi viszonyok ismeretének hiánya viszont megnehezítette ezt a tevékenységet.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

conscripto – (lat.) összeírás.

selléreknek – zselléreknek.

columna – (lat.) itt: rovat, nyomtatott hasáb.

urbarium – (lat.) jobbágszolgáltatások jegyzéke.

protokollumban – (lat.) jegyzőkönyvben.

Pojánáknak – (rom.) erdei tisztásoknak.

Gál uramot – a birtokrendezésben részt vevő hivatalnok.

Separata opinio – (lat.) különvéleményt.

memorialissaival – (lat.) feljegyzéseivel.

deklarálván – (lat.) kijelentvén.

urak ellen praeventusok – (lat.) az urakat akadályoztatók.

proventusát – (lat.) jövedelmét.

in curribus foeni – (lat.) a szénásszekerekben.

in pascibus – (lat.) legeltetésben.

Az Major ur – Carl von Heydendorf. Lásd 20. Aranka György – Bethlen Pálnak, 1783. augusztus 17-i levelét és annak jegyzetanyagát.

thesauralis commissariatus – (lat.) kincstári bizottság.

cancellistát – (lat.) írnokot.

perserválnak – (lat.) kitartanak.

restantiakat – (lat.) tartozásokat.

ma a guberniumnak írt relatiomban eléggé exponáltam mindent – ma a kormányzatnak írt jelentésemben eléggé világosan előadtam mindent. A jelentést nem ismerjük.

Máté Izsák uram – Máté Izsák (megh. 1788), marosszéki hivatalnok. 1745-ben gróf Toldalagi László kurátor megbízásából, Bogáthi Pállal együtt faluról falura járva eréllyel hajtotta be a református kollégium pénzeit. Aranka talán ebbéli tapasztalata miatt hivatkozik rá és jelenlétének szükségességére.

23. Aranka György – [Brukenthal Sámuelnek] Borgó, 1784. január 22.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A Jancsó-hagyatékban található levél címzettjeként Bánffy Györgyöt jelölik meg a másolók, a címzett viszont az akkori kormányzó, Brukenthal Sámuel. A hivatalos jelentésben Aranka a borgói birtokrendezési ügyek elhalasztásáról tudósítja a kormányzóságot.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A latin nyelvű levél Rédey-Keresztény János fordításában:

Excellenciás Szabad Báró Királyi Kormányzó Úr, ugyancsak Méltóságos Királyi Kormányzóság, Igen Becses Urak és Uram, valamint Pártfogóim!

Excellenciátoknak és a Méltóságos Királyi Kormányzóságnak alázatosan jelentem, hogy miután a méltóságos Királyi Kormányzóság magasabb határozatától a kivizsgálás [gyorsabb] befejezésére indítatva, melyet Borgóba [helyeztünk?], mikor már a nyilvános [viták?] valahára békében elsimultak, eljárásunk folytatásához és kiérleléséhez történetesen fentről, a nevezetes nemesi renddel együtt közös egyetértésben összegyűltünk, a megkezdett munkát pillanatnyilag abba kellett hagynunk. Ugyanis a tartományi rendek közül a vármegyétől arra korábban kinevezett egyik biztos igen súlyos betegségtől leverten nem tud megjelenni, tudniillik Széplaki István úr, azonfelül jelenlétünkbe a neves Bethlen grófi család részéről is [szavazóurnához] kellene járulnia. Jóllehet, mindazáltal a szükséges szavazatra a megváltozott körülmények között is sor kerülhet. Amit alázattal azért említék meg Excellenciátoknak, hogy Széplaki úr helyébe mindaddig, amíg meg nem erősödik, a vármegyével egyetértésben valaki más kinevezéséről gondoskodni, valamint efelől a neves családot is értesíteni méltóztassanak annak érdekében, hogy a gyülekezés befejezését illetően a bizottsággal való teljes egyetértésre tekintettel átküldhesse a kívánt szavazattal együtt a saját és mindazon dolgok kibogozására alkalmas emberét, amelyek

mindenekelőtt a megtépázás módjának kérdése körül forognak, az ő [megbecsülésük?] megtépázásának cselekménye felett ismertetett jegyzőkönyvvel együtt. Aki a továbbiakban el nem múló [igen engedelmes] tisztelettel maradok

Excellenciátoknak
és a Méltóságos Királyi Kormányzóságnak

alázatos szolgája
Aranka György

24. Aranka György – Bethlen [Pálnak?] Beszterce, 1784. április 11.

Szövegforrás

MNL OL, Bethlen cs. iratai P. 1956 – 2a – No. 15.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levélen nem szerepel a címzett neve, ezért csak feltételezés, hogy a korábbi borgói ügyben írt levelekhez hasonlóan ezt is Bethlen Pálnak írhatta Aranka. A levél a tovább bonyolódó borgói birtokrendezésről szól.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

contentumának – (lat.) meglelégedésének.

Fodor Uram – eddig nem tűnt fel ebben az ügyben a neve, de úgy tűnik, ő is a hivatalnokok közé tartozott. Carl Heydendorf leveleiből al derül ki, hogy ő a kükküllői főispánt, Bethlen Sándort (1741–1793) képviselte az ügyben (SERAPHIN 1894, 220).

a' Cosso maga opiniojátis tegye mellé a Protocollumba instálendo praetensiokhoz – (lat.) a commissio (bizottság) a maga véleményét is tegye mellé a jegyzőkönyvben kért követelményekhez.

disztिंगvált – (lat.) megkülönböztetett.

berkenyés – Berkenyes (Berchieșu, Ro), falu Kolozs vármegyében.

Extractussait – (lat.) kivonatait.

accludáltam – (lat.) mellékeltem.

25. Aranka György – Bethlen [Pálnak?] Marosvásárhely, 1784. szeptember 24.

Szövegforrás

MNL OL, Bethlen cs. iratai P. 1955–51., 1., 1784, 3–3v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levélhez nem tartozik boríték, ezért csak feltételezhetjük, hogy a borgói ügyben írott korábbi levelekhez hasonlóan ennek is Bethlen Pál a címzettje. Aranka ebben a levélben a borgói birtokper lezárását sürgeti, s a Bethlen családot próbálja meggyőzni arról, hogy a román határőrök a lehető legjobb megoldást kínálják, és nem kell félrevezetéstől tartani. A borgói birtokper az előre láthatónál sokkal hosszabb ideig tartott, Aranka pedig türelmetlenül várta, hogy visszatérhessen Marosvásárhelyre, így a közvetítő szerepet az egyéni preferenciák is befolyásolták.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Mlsgs Oberstlieutenant Ur pedig eleitől fogva – Méltóságos főhadnagy... Carl Heydendorf 1783 végén hadnagyi fokozatra lépett, az első így jegyzett levelét 1783. december 13-án keletkezte Borgón (SERAPHIN 1894, 179). Kezdetől fogva jól megértették egymást Arankával, és mindketten az ügy mihamarabbi lezárásán fáradoztak.

Pretensiojokot – (lat.) igényüket, követelésüket.

a' Russziak közül egynéhányon – az oroszborgóiak közül néhányan. Oroszborgó (Rusu Bârgăuului, Ro) korábbi megnevezése Rusz-Borgó volt.

26. Aranka György – Bethlen [Pálnak?] Marosvásárhely, 1784. október 14.

Szövegforrás

MNL OL, Bethlen cs. iratai P. 1955–51., 1., 1784, 1–2v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Annak ellenére, hogy Aranka Marosvásárhelyről keletkezi a levelet, az még mindig a borgói birtokperek ügyéről szól. A véglegesnek tűnő megoldás után ugyanis a katonák panaszleveleket nyújtottak be, melyeknek kivizsgálásához a Bethlen család tisztartóinak jelenlétére is szükség volt. Aranka ebben az ügyben közvetít, valamint kéri a családot egy megfelelő időpont kijelölésére, amikor a felsorolt tisztartók jelen tudnak lenni Borgón.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

szüreti Majorkodás – szüreti munkálatok.

Irtoványok – irtványok. Különleges jogállású terület, ami nem tartozott az úrbéri vagyonhoz, ezt a jobbágyok saját munkájukkal bozótból, erdőből, korábban nem megművelhető földből alakították ki.

Somlyai nevezetű Groff Bethlen János Ur Ő Nsga akkori Tisztje – Bethlen János (1752–1812) királyi tanácsos szintén érintett volt az ügyben. Somlyai nevű tisztartójáról nincsenek további információink.

Szabó Kelemen Uramnak, N. Bajnai helyett Fodor Uramnak, Csato Uramnak, és talám a' két Feketénekis – a birtokrendezésben részt vevő tisztartók.

Néhai Gr. Bényei Bethlen László Ur – gróf Bethlen László (1729–1783) 1783 júniusában hunyt el, ezért beszélhet róla Aranka néhaiként.

in Extractu – (lat.) kivonatban.

Protocollum – (lat.) jegyzőkönyv.

Tit. Horvátovits Ur – a birtokrendezésben részt vevő hivatalnok.

Praefectus – (lat.) jószágigazgató.

Dominális pretensiók és contrapretensiók – (lat.) uradalmi igénylések és ellenigénylések.

appellálna – (lat.) hivatkozna.

recens – (lat.) itt: napirenden levő.

Kiszelj és Fodor Uram – a birtokrendezésben részt vevő tisztartók.

Conscriptio – (lat.) összeírás.

alldiálisok – (lat.) majorsághoz tartozók.

Regiment – (lat.) ezred.

Szlrás – Szentírás.

27. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek Chorostkow, 1784. november 7.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Ferenc a hadosztályok mozgósításáról tudósítja testvérét, miszerint Bukovinába rendelik őket. Ő maga a csapata előtt jár, hiszen ő kapta feladatként, hogy a sereg szállását előkészítse.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Chorostran – Chorostkow, Khorostkiv, Хоросткив (ukr.), ma Ukrajna területén található, egykor lengyel fennhatóság alatt álló város.

Lemberg – Lviv, Lwów (lengyelül), Львів (ukr.), ma Ukrajna területén található város. 1772-ben a Habsburg Birodalom része lett.

Cassau – Kassa, Košice (Sk), ma Szlovákia területén található város.

Hermannstadt – Szeben (Sibiu, Ro), szász város.

Zbarás – Zbarazs, Збараж (ukr.), ukrainai település.

FeldM Lieutant 'Sauer – Feldmarschallleutnant Sauer. Karl Balthasar Freiherr von Sauer (1725–1800), 1783-tól altábornagy.

Csernovitzba – Csernovic, Чернівці (ukr.), ma Ukrajna területén található város, egykor Bukovina központja. 1775-től a Habsburg Birodalomhoz tartozott.

Matzger Gralis – Matzger generális. Valószínűleg Thomas Metzger von Hackerstahlról van szó, akit 1784 áprilisában neveztek ki generálisnak.

Szotsávába – Szucsáva, Suceava (rom.), ma Románia területén található város. 1775-től a Habsburg Birodalomhoz tartozott Bukovina részeként, tőle délkeletre húzódott a birodalom határa.

Baro Boritzki – Franz Ignaz Freiherr von Borczyczky (1725–1792), báró.

az Erste Garnison, és a 2er éjjel nappal Marchirozik az Granitzokra – az első és második garnizon éjjel-nappal menetel a határokra.

Unterhandlung – (ném.) tárgyalások, főleg katonai béketárgyalásokat értettek alatta.

Supráltam – (lat.) itt: kiűztem.

Daniel Kedves Bátyám uramot alázatossan tisztelem az Angyommal és Kedves Gyermekével egybe – Aranka Dániel, felesége Soos Julianna, gyermekeik Ágnes, Dániel, Ferenc, György (a levél keletkezésének pillanatában valószínűleg nem él mindegyik gyerek, születési éveikről nincsenek adataink).

Máriskát az sogor Benkövel – Aranka Mária férjét itt először nevezik Benkönek.

aszt az Szegény Esztert – Aranka Eszter.

28. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek Zbarazs, 1785. január 8.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Ferenc ebben a levelében a II. József és Hollandia között fennálló konfliktus lehetséges következményeiről tudósít, illetve századának mozgásait írja le.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

MVásárbelyről 19-dik Xbris hozzám botsatani... – Aranka 1784. december 19-én keltezett levele nem maradt fenn.

Kedves Hazámnak szörnnyü siralmas még most is kegyetlenkedő s pusztító romlásat – Aranka György minden bizonnyal a Horea-felkelés eseményeiről tudósítja a távolban levő testvérét.

Bár tsak már hallhatnám aszt egyszer, hogy azonn öldöklő pusztításnak már vége – 1784. december 14-én Horea felfüggesztette a harcokat a következő év tavaszáig, de társával, Cloşcaval a császári seregek december 27-én elfogták (harmadik társukat, Crişant pedig egy hónappal később). Erről Aranka még nem tudósíthatta fent említett levelében, és ezek szerint más úton sem jutott el hozzá a hír.

ügy gondolyuk vala hogy ezen Regiment ... menének bé – A Horea-féle felkelésben katonai beavatkozásra viszonylag későn került sor, csak miután megkapták II. József november 15-én kelt parancsát a felkelés erőszakos leveréséről. A hadműveletben – ahogyan ez Aranka Ferenc leveléből is látható – csak bizonyos alegységek vettek rész, legtöbbször továbbra is határvédelemre voltak kirendelve. Voltak katonák az első román határhozredeből, az első székely huszárezredeből, a második székely gyalogezredeből, valamint az Orosz-, Gyulai-, Kálnoki- és Toscana-ezredeből (GORUN-KOVÁCS 2008, 64).

említett Battaillonbol Csizi Compagnias Kapitány Urral Lembergbe szerentsém volt meg esmerkednem – Csizi István (1728k–1805) kapitány költő is volt, alkalmi költeményein kívül Molnár Borbálával folytatott verses levelezése a legismertebb. A Gyulai-féle gyalogezredeből szolgált, így találkozhattott Aranka Ferencsel Lembergben.

instálom – (lat.) kérem.

Fogarasi uram meghala – Fogarasi Pap József (1744–1784) külföldi peregrináció után Marosvásárhelyen tanított bölcseletet és matematikát. 1784. december 17-én hunyt el, mielőtt elfoglalhatta volna budai rendes tanári állását.

Az Hollandussal valo haboru bizonyos – fegyveres összetűzésekre nem került sor 1785-ben ebben a kérdésben.

Respublica – Holland Köztársaság vagy Hét Egyesült Holland Tartomány Köztársasága.

Mappából – térképből.

az Hollandusok ő Felsőinek nagy rövidséget tettek, még ez előtt mikor az Austriai ház gyengébb volt, a mint az Schelde vize a mi birodalmunkon ... rövidülne – Ennek története valóban korábbra nyúlik. A vesztfáliai békekötéskor Hollandia engedélyt kapott arra, hogy a spanyol kézen maradt Antwerpen kereskedésének akadályozására lezárja a Schelde folyó torkolatát. II. József ezt szerette volna eltörölni, ezért úgy tett, mintha a hollandok beleegyeztek volna, és megengedte a Scheldén való hajózást. A hollandok viszont az első hajóra rálöttek, ezért diplomáciai háború kezdődött, amelynek végén II. József kénytelen volt visszavonulni.

4. Festungal azon helyet bé rekesztetik – négy erőddel elzárják az utat.

lá Croix és Lüllo és Liechenschock már őfelsége nem akarja aszt hogy idegenek az őfelsége birodalmába Festungokat tartsanak – Croix, Lille, ma Franciaország területén található települések, a harmadik településnév valószínűleg téves olvasata lehet a levél másolójának. A spanyol örökösödési háború végén Hollandia azt a jogot nyerte, hogy néhány Franciaországgal határos osztrák–német-alföldi várbán őrséget tarthattak, ezt nevezték korlátrendszernek. Ezt kívánta II. József megszüntetni.

Nationalis Hulanus Regimentet állitatt őfelsége itten – ulánusok, lengyel könnyűlovások. A szakirodalom is megerősíti, hogy a Schelde-konfliktus miatt kezdték el 1784 végén szervezni a galíciai ulánus szabadcsapatot (NAGY-L. 2013, 209–210).

complealtatni – (lat.) kiegészíteni.

Carabin – karabély, rövid puska.

Leibli – (ném.) mellény.

Roquelod – (fr.) roquelaur, hosszú felsőkabát.

Chevaux Legereké – (fr.) könnyűlovasság.

Az Muszka Czárné – II. Katalin (1729–1796).

Prussiai Kiralynak – II. Frigyes (1712–1786).

aliántiát – (lat.) szövetséget.

declarálta – (lat.) nyilatkozta.

observations corpust – (lat.) megfigyelő törzset.

Svecus – svéd.

Neutralist – (lat.) semlegest, pártatlant.

relata refero – (lat.) úgy mondom, amint hallottam.

Marchot kiáltanak, és Posztokra ki állitanak, vagy az Lineába bé szoritanak – menetelésre szólítják fel, őrhelyre állítják, a sorba beszorítják.

Regula szerint – szabály szerint.

18 Esztendeje lesz Martiusba – 1767 márciusától szolgál tehát a hadseregben.

Kosza Joseph Curasiáján – Kosza József bátorságán. A Horea-felkelés kapcsán egy Koszta István kormányzó titkárról van tudomásunk, akit Brukenthal Sámuel 1784 októberében küldött Hunyad megyébe, hogy a zavargásokról hírt adjon (SZILÁGYI 1871, 43–44).

pro aris et focis – (lat.) Cicero *De natura deorum* (3,40): az oltárért és a tűzhelyért.

Zbarás – Zbarazs, Збараж (ukr.), ma Ukrajna területén található település.

Comendiroso – (lat.) parancsnok.

29. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek Zbarazs, 1785. április 20.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Ferenc testvére kérésére részletesen beszámol a galíciai lengyelek adózási módjáról, valamint egy szolgálólégényt kér a maga számára.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Contributiójának modját – adózási módját.

fassio – (lat.) bevallás.

tenor – (lat.) tartalom.

Ego infrascriptus [...] Franciscus Rusokfszky – Én, alulírott a méltóságos és nagyságos József Potocki gróf úrtól új, köteles tulajdonosa a felosztott királyi Lengyelország örökletes településének, Iarasuskának, amely Iarnagrokusi kerületben helyezkedik el, és én ugyanezen falut a szokásjognál fogva birtoklom és haszonélvezem, mindezeknél fogva az 1774. február 25-ei rendeletek következtében nemesi szavahihetőségem vagy eskü színe alatt megvallom, hogy engem az említett Iarasuska falu tulajdonlásában jelenleg semmilyen oknál fogva és abból való uzsorakamat híján nem ér hátráltatás azután, hogy az elmúlt zavargások alatti rendkívüli kiadás, a saját megélhetésemet nem is számítva, úgy a föld terményeiből, mint bármilyen címen valamennyi, a használatból, az égetésből, a poharazgatásból, az állatokból, a malmokból, a természetes és mesterséges terményekből, a vadászatból, az erdőkől, a természetbeni vagy állatok utáni adóból, a jobbágyok szolgálatából és munkájából, a fonálból és a szövetekből, a haszonbérletből, a tizedből, a zsidók és más ügyfelek ellátásából számon tartott bevétel után teljesült, ahol is minden egyéb jog és kiváltság alapján, végtére is bármilyen névvel is illessék azokat, valamennyi bevételt vagy személyesen, vagy tisztviselők útján kezeltek, vagy pedig valamilyen módon haszonbérletbe adtak mindaddig, amíg azokkal elszámolok, és a maga idejében tételesen kimutatatom, hogy közepes hozam mellett 1303 lengyel forintot szoktak hozni, és hogy ugyanebből a Iarasuska faluból a minap elrendelt terményben való ellátmányozás értelmében az ezekre a birtokokra elhelyezett császári-királyi katonák ellátására az első számítások szerint a kijáró fizetség pénzben, egy összegben, a rozs mérő vagy köből szerint, a zab mérő szerint, a széna porciókban és a szalma kötegekben ki lett fizetve. Mindezek hitelére sajátkezű aláírástom rájegyeztem, és pecsétemet rányomtam. Kelt Iarasuska településen az 1774. év május 14-én. Rusovszky Ferenc (Rédey-Keresztény János fordítása).

pro cento – (lat.) százalék.

terminus – (lat.) határidő.

administrál – (lat.) itt: beszolgált.

militia in Executio – (lat.) végrehajtó bizottság.

praestál – (lat.) teljesít.

Simplex executio – (lat.) egyszerű végrehajtás.

renitentianak reputáltatik – (lat.) ellenszegülésnek minősítik.

casus – (lat.) eset.

Provinsial Cassában – (lat.) tartományi pénztár.

rátájukat – (lat.) részletüket.

- Circulus* – (lat.) körzet.
Commissarius – (lat.) megbízott, biztos.
Cassirer – (lat.) pénztárnok.
Sekrataris – (lat.) titkár.
Cancellista – (lat.) írnok.
Land Dragonyos – (ném.) gyalogos katona.
in duplo – (lat.) kétszeresen.
Donum gratuitum – (lat.) különadó.
proventus – (lat.) jövedelem.
imputaltatik – (lat.) beszámítódik.
Naturalékat – (lat.) termény, természetbeni dolog.
accorda – (lat.) megegyezés.
Conscribáltatik – (lat.) összeíratik.
rectificáltatik – (lat.) kijavítottatik, kiigazítottatik, kiegyenlítettik.
Contributio – (lat.) adó.
Sub titulo Contributionis Rusticalis – (lat.) paraszti adó cím alatt.
denominálva – (lat.) kinevezve.
perpetuo – (lat.) állandóan.
Jüdische Lobne Fleisch Directio – (ném., lat.) zsidó húsadó.
extermínáltatik – (lat.) kiutasítottatik.
quietáltatik – (lat.) nyugtát kap.
Commissioba – (lat.) küldetésben.
1a 9br – november elsején.
contentus – (lat.) elégedett.
kotyfolni – főzni.
Burgus – Burkus, porosz.
Muszkák – oroszok.
Podoliába – történelmi-néprajzi tájegység a mai Ukrajna középső és nyugati részén.
census – (pénz)adózás.
1a 9br usque ult Martii örökké fejn szanus volt – november elsejétől március végéig szánkázni való idő volt.

30. Aranka György – Cornides Dánielnek Marosvásárhely, 1787. május 21.

Szövegforrás

MTA KIK Kézirattár, M. Irod. Lev. 4r. 56 sz. I. k., 287–287v.
 Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka György egy meghíusult magyarországi utazásról ír Cornidesnek, aminek következtében a személyes találkozásuk is elmarad. Az erdélyiek tudós levelezésére oly jellemző módon könyveket és

információkat kér levelezőpartnertől, ő maga pedig az erdélyi politikai életben bekövetkezett változásokról és a Teleki család életeseeményeiről tudósít.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Nemes MOrszágot – Nemes Magyarországot.

A' Béla Notariussát, mellyet maga éddált – Arankának tudomása lehetett róla, hogy Cornides dolgozik Anonymus *Gesta Hungarorum*-ának kiadásán. Ez azonban csak jóval később, Cornides halála után jelent meg Johann Christian Engel kiadásában: *Danielis Cornides Vindiciae Anonymi Belae Regis notarii*, editae, auctae a J. Christian Engel, Budae, Typis et sumtibus Regiae Universitatis Pestanae Typographiae, 1802.

Neuhol Job. Nep Practische Einleitung zum allgemeinen (...) Verfahren in Rechtssachen 2 Bände vierte Auflage Gätz 1787 – Johann Nepomuk Neuhold *Praktische Einleitung zum allgemeinen in allen k.k. deutsch-böhmisch- und polnisch-österreich. Erblanden gleichförmig bestehenden Verfahren in Rechtssachen* könyvének negyedik kiadása Grazban jelent meg.

gelähre Zeitung, és a' legjobb Monath Schriftek – (ném.) gelehrte Zeitung, Monatsschrift. Aranka a későbbi megrendelés miatt érdeklődik Cornidesnél a legjobb tudós újságok iránt.

Az öcsém Vásárhelyi Biro cum RF. 450 in Judicialibus – Aranka Dániel bírói kinevezéséről van szó, 450 forintos fizetéssel. Aranka Dániel főbíróvá tétele ellenkezést szült a városban, mivel a tanácsosok akarata ellenére történt, és tovább élezte a nemesi-polgári ellentétet, hiszen Aranka Dániel a városról idegen és nemesi származású volt (PÁL-ANTAL 2006, 40). Marosvásárhely szabad királyi város volt, privilégiumai közé tartozott a városi előjáróság választása, ennek megszüntetését sérelmezték 1787-ben. A tanácsot (magistrátus) a főbíró, hat esküdt polgár és a jegyző alkotja, emögött pedig a negyven tagból álló esküdt közönség áll. A tanácsosokat az esküdt közönség soraiból választják, a bírót pedig a tanácsosok közül. Ez a jog sérült Aranka Dániel kinevezésével (PÁL-ANTAL 2006, 17).

a' Politikumot a' Polgár Mester viszi – Az 1790-es visszarendeződések idején a városi tanács 1790. március 27-én megfogalmazott és a Főkormányzékhez felterjesztett sérelmeiből kiderül, hogy II. József idején a közigazgatási átszervezés része volt az is, hogy a városban létrehozták a polgármesteri funkciót. Ez a főbíró alárendeltje volt, és a polgári ügyekkel foglalkozott. Kérdéses azonban, hogy ebben a periódusban ki tölti be ezt a funkciót (PÁL-ANTAL 2006, 40). Az 1786. év végén a judex primarius (főbíró) Sánta Antal. Az 1787. évi januári jegyzőkönyvek teljesen hiányoznak, február elején pedig már Aranka Dániel elnököl a gyűléseken. Sánta Antal május 1-én tűnik fel ismét a jegyzőkönyvben, „consule” megnevezéssel, aki az év második felében már stabilan az első helyen van az ülés résztvevőinek felsorolásánál, tehát elvileg rangban előttük állt. Elvileg tehát ő lehet a nevezett polgármester.

Estmät megélede Vásárhelyi a' Districtualis Táblával. – II. József rendeleteinek és adminisztratív átszervezéseinek köszönhetően az 1754 óta Marosvásárhelyen levő királyi tábla 1786-ban Nagyszebenbe költözött (majd később, 1790-ben vissza Marosvásárhelyre) (ORBÁN 2009, 245–247). 1787-ben azonban kerülte táblák állnak fel, így Marosvásárhelyen is létrehozhatnak egyet.

GrofBánfi György Ur Exlyá ma instelláltatik – Az 1784-es Horea-lázadás következménye volt, hogy II. József menesztette a korábbi gubernátort, Brukenthal Sámuel, és helyette 1787. január 9-én Bánffy Györgyöt nevezte ki. Beiktatására tehát 1787. május 21-én került sor.

Gr. Teleki Károly Ur Exlyá ki jött Szebenből – Teleki Károly katolizált, 1777-ben tartományi kancellár lett, 1782-ben a rendek elnöke, 1783-ban pedig kincstárnok.

contentum – (lat.) megelégedés.

Gr. Teleki Josef Ur ... meg gyógyult – Teleki József (1738–1796) és felesége, Róth Janka (1741–1814).

B. Pronyaival nagy Barátságot vetettem – báró Prónay Sándor (1760–1839) rokoni kapcsolatban állt a Teleki családdal. Teleki József lánya, Janka (Johanna) az ő felesége volt. Később Arankával intenzív levelezést folytatnak.

A Grof még egy szép kis Urfit kapa ... mellé vette. – Teleki József a szegényebb ághoz tartozó Teleki Lajos (1746–1815) fiát, Józsefet (1778) magához veszi és taníttatja.

A' Grofle mondott (...) a' Studiorum Directorságról – Teleki József a marosvásárhelyi református kollégium főgondnoka lett 1772-ben, erről a tisztségről mondott le.

31. Aranka György – A Magistratusnak Marosvásárhely, 1787. június 15.

Szövegforrás

RNL-Ms, Marosvásárhely város levéltára, Acta politica, 350B/1787.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka György kérvénye a városi tanácshoz házépítés ügyében. Az ügyirat a rajzon kívül megőrizte még Toldalagi Ferenc július 6-án kelt, a magisztrátushoz címzett reflexióját, valamint a kettejük között július 7-én kelt egyezés egyszerű másolatát.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Sz. György utzába – Szent György utca Marosvásárhely központjában, a királyi tábla székházához közel helyezkedett el. A királyi tábla első székházának (1761–1814) helyét Orbán János kutatásai nyomán ismerjük: „a Poklos utca északi végében kialakuló, a 18. század során fokozatosan városközpontté fejlődő tér nyugati oldalán, a Szentkirály (Kossuth, Călărașilor) utca torkolatától délre eső harmadik telken működött. A hajdani székház erősen átépítve ma is áll, a Rózsák tere (Piața Trandafirilor) 4. szám alatti épülettel azonos.” (ORBÁN 2011, 137). Központi résznek számított a Poklos utca a Hajós közig, a Szent Király utca a Tyúk Sor utcáig, a Szent György utca a Makariás házig, a Szent Miklós utca pedig Rhédey Zsigmondné házáig (ORBÁN 2009, 257).

M. Groff Toldalagi Ferencz – méltóságos gróf Toldalagi Ferenc (1744–1803), később, 1790-ben ő lesz Marosszék főkirálybírája. Ez azért fontos, mert Aranka láthatóan a városi előjárók lakhelyéhez közel kívánt építkezni, vagyis Aranka Dániel közbenjárását sejtethetjük a háttérben. Orbán János kutatásai szerint Aranka György és Aranka Dániel 1784-ben már saját civilis házban lakott. Marosvásárhelyen polgári és nemesi házhelyek voltak, ez utóbbiak igen gyér számban. Azoknak tehát, akik saját civilis házban laktak, polgáresküüt kellett tenniük (ORBÁN 2009, 263).

Senator Nyirő Sámuel – Nyirő Sámuel (1700–1800), Székely Nyirő Sámuelként is ismert. Városi tanácsos. Aranka Dániel előtt, 1785-ben ő volt a város főbírója.

F.K. Gubernium ezen esztendőbe 26dik Mayusban költ Kegyelmes Rendelésének – a felséges királyi gubernium 1787. május 26-i rendelete.

Resolutio – (lat.) végzés.

Insinuans Urnak – kérelmező úrnak.

praejudiciumok – (lat.) ártalmak.

reflexiojok – (lat.) gondolataikat.

erga restituionem communicaltassek – (lat.) visszaszolgáltatók mellett.

E Sessione Magistratus L Reaeq Cittis MVásárhelly – E sessione magistratu liberae regiae civitatis (lat.): Marosvásárhely szabad királyi város magisztrális gyűléséből.

32. Aranka György – Cornides Dánielnek Marosvásárhely, 1787. szeptember 16.

Szövegforrás

MTA KIK Kézirattár, M. Irod. Lev. 4r. 56 sz. I. k., 288–289v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

A levélből egy részlet megjelent: VERESS 1928–1929, 67–68.

Keletkezés

Aranka utolsó levele Cornides Dánielhez, aki 1787. október 4-én elhunyt. Bár általában hirtelen és váratlan halálról beszélnek, betegségéről levelezőpartnerei tudtak, például Karl Gottlieb Windisch 1787. augusztus 20-án Pozsonyból kelt leveléből kiderül, hogy ez időben Cornides Füreden kezelte magát, (SEIDLER 2008, 222–223). Aranka maga is egy olyan levélre válaszol, melyben Cornides magát gyógyíthatatlan betegnek írja le. Kérdéses, hogy a korábbi magyar nyelvű levelek után ez miért német nyelvű, legvalószínűbb magyarázat az lehet, hogy Cornides ekkor már felolvastatta leveleit, és erről Arankát is tájékoztathatta.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A német nyelvű levél általam készített magyar fordítása:

Legkedvesebb barátom és testvérem!

Augusztus 23-án kelt becses levelét fájdalommal vettem, mivel Ön annak lelegején az Önnek küldött levelém dátum és helymegjelölés nélkülinek nevezi; mivel Ön betegségét gyógyíthatatlanként írja le; és végül mivel becses hitele egy oly kivételesen remek férfinál, mint Kéler úr az én barátságom miatt veszélybe került. Saját hibámon nevetnem kell. Különösnek tűnik előttem, hogy egy ember, aki élénken és a hipochondria összes tünetétől megszabadulni akarván naponta a hideg Marosban fürdik, a dátumot elfelejti, és egy másik, aki erős hipochondriáról panaszkodik, ezt komolyan veszi. Azt kell tehát hinnem, hogy Önnek oly rosszul és nyomorúságosan megy sora? Igen, sajnos ezt kell hinnem! és ezt teljes szívemből sajnálom. Azt írja, hogy az orvosok minden reményt feladtak a felépülésére nézve, és ami még rosszabb: kedves barátom, ne hagyja magát meggyőzni erről! Lesz Ön még egészséges, és az én kívánságom is teljesülni fog, miszerint Pesten jó egészségben láthatom. Semmit nem tudok tanácsolni. Emlékezni fog rá, mi tartotta meg az elgyengült Mendelssohnt; a legelső, amit előírtak számára, az volt, hogy teljes mértékben tartsa távol magát egy időre a gondolkodástól és tanulmányoktól. Eszembe jut az is, amit báró Radák Ádám mesélt. Amikor Göttingában volt, egy ideget érintő betegséget kapott el, amin az orvosok nem tudtak segíteni, állapota nagyon veszélyes volt; egyik idős doktor azt tanácsolta neki, hogy fürdőket kellene vennie, ő a tanácsot megfogadta, és január elsejéig fürdőket vett, de jó alaposan, minden alkalommal a fejét is megmártotta, és meggyógyult. Tegye azt, amit kíván, és amit megfelelőnek ítélt, én csak egyet kérek: gyógyuljon meg!

Báró Prónayt dicsérei nekem, nyílt kapukat dönget, én őt már ismerem, és különös szerencsémnek tartom ismerhetni őt; a magyarországi protestánsok között csoda hamisítatlan patriotizmusa, a mágánások között pedig tudása és tiszta gondolkodása. Ő oly sok jót és dicséreteset mesélt a számomra ismeretlen, érdemes kollégámról, Kéler Zsigmondról, hogy már régen elfogult vagyok irányában, ajánlását nem másnak, mint jó szíve és barátsága csálhatatlan jelének tekintem. Legnagyobb odaadással és engedelmességgel viszonozom ezt. De lássuk a hátoldalát is. Én nem tudok most ebben az anyagban

teljesen elmélyülni. Túlságosan szeretem hazámat ahhoz, hogy bajt okozzak neki, és túlságosan tiszteltem Önt ahhoz, hogy hitelét kijelentéseimmel veszélybe sodorjam. Nemrég értem csak haza, és teljesen leterhelnek a hivatali és egyéb ügyeim. Jelenteni fogom ajánlását Kéler úrnál, és reményeiben nem fog csalatkozni. Szebenből jövök, ott most minden új, viszont semmi újdonság. Őexcellenciájánál, a régi kormányzónál is voltam, friss, egészséges és élénk. Háború van a törökök és az oroszok között, ahogyan azt bizonyára Ön is tudja. Mivel aggódunk a szegény, gyenge törökök miatt, így azon a véleményen vagyunk, hogy ahhoz, hogy Moldvát és Havasalföldet megvédjék az oroszoktól, csapatokat kell odahelyezni. Egy kis zsákmányt szereztem Szebenben, és ezzel Önt megajándékozom – az archívumból származik egy régi jegyzőkönyvből, szóról szóra úgy írtam át, ahogy találtam.

Jegyzések. Az Úr 1420. esztendejében szombati napon Szent Mihály ünnepe előtt a törökök elhagyták Váradot, és a foglyokat teljes létszámban kivezették Várad székhelyéről, és három nappal korábban Csáki Mihály vajda az egész seregével együtt, valamint Hátszeg vára vereséget szenvedett és elpusztult.

Ismételt jegyzések. Ami azt illeti, Brassó vidéke a vasárnapra következő szombati napon majdhogyanem azonnal elesett, valamint a hét szász város seregei nyomorúságos módon odavesztek a székelyek megfutamodása miatt az Úr 1421. esztendejében.

Ugyancsak. Az Úr 1432. esztendejében az egész brassói kerület és a székely szállásterületek bizonyos hányada, valamint Kézd székhely egy része Krisztus keresztjének ellenségei, az ádáz törökök és a rosszakaratú Alpokon túli Aldam vajda által, aki magát felséges Zsigmond király urunk hűségéből kiszakította, ó fájdalom! a szóban forgó Brassóvidék elesett, és a tűz hevétől megsemmisült s elpusztult. A lakosságot, mely a brassói részek felől Kézd települése felé menekült, a törökök elhurcolták, többeket pedig a székelyek közül és némelyeket Kézd településről, ez pedig Keresztelő János születésének ünnepe körül történt.

Ugyancsak. Nagy Antal, természetesen magyar, felkelt, és a lázadás vezetését, tudniillik a székelyeket, magához ragadta, hogy velük Erdély egész területét saját magának alávetve meghódíthassa, különösen is a nemességet. Ugyanezen Antalt a Kolozsmonostor mellett megölték a nemesek, felkoncolták, és apró darabokra szabdalták, és Torda településén kilenc társát, akik vele együtt estek el, a Torda előtti hegyvidéken karóba húzták. Végül maguk a nemesek örömvasárnap a megelőző érintettség okán Enyed városát elpusztították.

Jegyzések. Ami azt illeti, az Úr 1438. évében a Boldog Lőrinc vértanú ünnepét megelőző harmadik napon a hitetlen Amurát szultán elpusztította Brassó székhelyét, Müllenbach városát és annak székelyét, valamint a ruténok szálláshelyét, és a boldogságos Szűz mennybevételét megelőző napon Szeben városát minden erejével körbevette és elfoglalta. Azonban a hatodik napon, vagyis Mária mennybevételének reggelére virradó hajnalban a várostól csúnyán visszaszorult, és Schenken és Fogarason át egészen Brassóig és innét Havasalföldig vonult vissza. *Vége.*

Ezt küldöm Önnek mint rövid, de jó receptet, és ezzel maradok

alázatos szolgája
Aranka

H. v. Kéler – Kéler Zsigmond (1742–1809) a nagyszombati kerületi tábla bírása.

schwachen Mendelson – Moses Mendelssohn (1729–1786), filozófus. 1771. február 28-án Mendelssohn pszichikailag és fizikailag is összeomlik, amit a korabeli orvosok ideggyengeséggel magyaráztak, és eltoltották a szellemi tevékenységektől (JÜTTE 2005, 162). Az orvostörténet nagy rejtélye lett Mendelssohn betegsége, a lehetséges diagnózisokról még a közelmúltban is jelent meg monográfia (SCHWARZ 2014).

H. Baron Adam v. Radák – Radák Ádám (1753k–1803). 1776. május 17-én iratkozott be a göttin-gai egyetemre.

H. B. v. Pronay – Prónay Sándor báró. Aranka 1787. május 21-én kelt levelében már tudósította Cornidest, hogy összeismerkedett Prónayval. Lásd 30. Aranka György – Cornides Dánielnek, Marosvásárhely, 1787. május 21.

Ich komme aus Herrmannstadt – Aranka azért írhatja, hogy Szebenben minden új, mert az 1787-es közigazgatási átszervezés következtében a királyi ítélőtábla is oda került, illetve Erdélynek új gubernátora van Bánffy György személyében.

Ich war auch bey Seiner Exlz den alten Gouverneur – a korábbi kormányzót, Samuel Brukenhalt látogatta meg.

Es ist ein Krieg zwischen Türken und Russen – a török–orosz háború kitöréséről tudósít. A háborút I. Abdul Hamid szultán robbantotta ki azzal, hogy 1787. augusztus 24-én börtönbe vetette Bulgakov isztambuli orosz követet. Fő célja a Krím visszaszerzése volt. Aranka itt még nem tudja, hogy II. József be fog szállni a háborúba II. Katalin oldalán, csak azt látja szükségesnek, hogy csapatokat küldjenek Moldvába és Havasalföldre.

33. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek Chorostkow, 1787. november 18.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Ferenc sietősen írott levele a hadosztályok bizonytalanságairól tudósít.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

21A presentis – november 21-én.

Grudch nevü helységbe – valószínűleg a ma Ukrajna területén található Horodok Городок (ukr.), (Górdek lengyelül) nevű helységről van szó.

Choretzobol – Chorostkow, Khorostkiv, Хоростків (ukr.), ma Ukrajna területén található, egykor lengyel fennhatóság alatt álló város.

34. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek [Mikulińce?], 1788. július 25.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Ferenc betegségéről tudósítja testvérét, aminek következtében nem vett részt a török–orosz háború harcaiban.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Recidivébe esém – (lat.) visszaestem betegségembe.

El hozatám magamat ide Mikulincebe – az egykori galíciai település, ma Ukrajnához tartozó Мукулинці/Микулинці (ukr.) lengyel megnevezése a Mikulińce.

az Reserva Escadron vagyon – a tartalékos lovasszásad.

pro hic et nunc – (lat.) egészen mostanáig.

Recrutákat – újoncokat.

valami 7 Mértföldnyira vagyunk az Lagertől – a központi tábor Csernovicban volt, innen Mikulińce mintegy 150 km-re van.

az hová is az Agyuknak Dörgése Chotintól jól elballik – Chotyn, Хотин (ukr.) a mai Ukrajna területén lévő település, erődje ekkor a törökök kezében volt, a moldvai-bukovinai csapatok egyik fő célja ennek visszafoglalásában állt. Július 2-án vették körül a várat az osztrák és orosz csapatok.

Még Chotin áll – vagyis még török kézen van. Az elfoglalására 1788 szeptemberében kerül sor.

A Muszkák 15000 Saltibow alatt – az orosz sereget Ivan Saltykov (1730–1805) generális vezette.

a miénk pedig Hertzeg Couburg alatt vitézkednek – Frigyes Józsiás, szász-coburg-saalfeldi herceg (németül: Friedrich Josias von Sachsen-Coburg-Saalfeld) (1737–1815), a galíciai hadtest vezére.

Az Lengyelek Kamenitz felől – a mai Ukrajna területén álló Kamjanec Pogyilskij, Кам'янець-Подільський (ukr.) Chotyntól kb. 20 km-re található, fontos lengyel központ volt.

18 kr – 18 krajcár.

Mforintot – magyar forintot.

comissioval – (lat.) megbízással.

Executoroskodott – (lat.) végrehajtóskodott.

Daniel Kedves Bátyám Uramot az Angyommal és apro atyafiakkal – Aranka Dániel, felesége Soos Julianna, gyermekeik Ágnes, Dániel, Ferenc, György (bár azt nem tudjuk, hogy a levél írásának pillanatában hányan születtek már meg közülük).

Maris Hugomat – Aranka Mária.

Bonyhai György bátyámat – valószínűleg anyai részről való nagybácsi.

az szegény Esztert – Aranka Eszter.

35. Szathmári Pap Mihály – Aranka Györgynek Kolozsvár, 1788. augusztus 15.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 134–135v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Szathmári Pap Mihály (1737–1812) hosszú időn keresztül (1767-től haláláig) a kolozsvári kollégiumban a teológiai tudományok tanára volt, ismert prédikátor, a tudományok kedvelője, a hágai tudós társaság tagja és egy magyar tudós társaság megalapításának is szorgalmazója. Máig legteljesebb életrajzát lásd TÖRÖK 1905, 71–88. Nem ismerjük Aranka azon levelét, amelyre válaszol Szathmári Pap Mihály, de minden bizonnyal gratuláló levél lehetett a hágai tudós társaságnál elnyert pályadíj miatt. Az Aranka-levelezés ismert darabjai közül ez az első olyan, amelyikben szó esik egy tudós társaság létrehozásának igényéről, így azt is állíthatjuk, hogy Szathmári Pap Mihálynak nem kis befolyása lehetett Aranka későbbi ez irányú tevékenységére.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A' Méltóságos Úr Kedves Levelét, mint hozzám hajló szives indulatjának bizonyos, és igen drága Zálogát – Aranka levelét nem ismerjük.

Tsekély Munkátskámnak Meg-jutalmaztatásán való öröm-jelentését a' Méltóságos Urnak – Szathmári 1787-ben a hágai tudós társaság alábbi kérdésére felelt meg: „An cognitio dogmatum et mysteriorum religionis Christianae eodem nexu, et quidem inseparabili cum exercitio officiorum moralium summae felicitati conjuncta sit?” Pályamunkájával az ezüstérmert nyerte el. Az aranyt egy belga lelkész, Johann van Voorst kapta (SALAMON 1835, 9). Értekezését belga és latin nyelven kinyomatták a hágai tudós társaság 1787. évi kiadványai között a III. kötetben (*Acta soc. Haganae de Anno 1787, Tom. III.*). Az 1788. május 19-én kelt oklevél tanúsága szerint e tudós társaság levező tagjául választották (TÖRÖK 1905, 76).

Világ eleiben botsátott Temetési Beszélgetésim-is bizonyítják – 1788-ig az alábbi temetési beszédei jelentek meg: *Halotti beszéd Torotzkai Péter felett*, (Kolozsvár, 1759); *A Iehováának temploma és az igaz isteni tisztelet mellett valójába buzgó Josua főpap. Halotti beszéd Verestói György felett*, (Kolozsvár, 1767); *Halotti oratio Tšomos János uram felett*, (Kolozsvár, 1768); *Halotti oratio Wass Miklós felett*, (Kolozsvár, 1771); *Az Istennek, a jó lelkiismeretnek, sőt e világnak törvényszékén is megigazított igaznak, minden terhek és még a halálnak keserűségei között is pálmafához hasonló kedves virágzása. Halotti beszéd Vesselényi Ferencz felett*, (Kolozsvár, 1771); *Az isten ortzájától egy szempillantásig megfosztatott, de az ő örökkévaló irgalmasságában könyörületességet nyert asszonyi állar. Halotti beszéd Kun Erzsébeth felett*, (Kolozsvár, 1771); *A hűvek világi síralmaikat és szomorú gyászruháikat csalhatatlanul felváltó tökéletes öröm. Halotti beszéd Földvári Ferencz felett*, (Kolozsvár, 1771); *Halotti oratio Nalázi Sámuel felett*, (Kolozsvár, 1775); *Halotti oratio Nalázi Dániel felett*, (Kolozsvár, 1775); *Az istennek lelke előtt kívánatos és ezért ő nekie ideje-koránt be is mutatott eleinérő gyümölcs. Halotti beszéd Kemény István úrfi felett*, (Kolozsvár, 1775); *Halotti oratio melyben az igaz keresztes vitézeknek örök jutalommal való quietalásokról, vagy nyugodalomra való botsátatásokról csak igen alatsón és a dolognak méltóságáig ingyen el sem érkezhető szókkal beszélgetvén, gróf bethleni Bethlen Ádám örök nyugodalomra való végső elköltözésének szomorú pompáját, nagyobbra nevelni igyekezte*, (Kolozsvár, 1776); *Halotti oratio Dániel Polyxena felett*, (Kolozsvár, 1776); *Halált nem ismerő igaz hívőségnek, tartozó mélységes tiszteletnek és méltó keserűségnek felindult szavai. Mária Therésia emlékére tartott beszéd*, (Kolozsvár, 1781); *Az igaz és isten előtti kedves isteni félelemnek az édes atyai egyetlen egyhez való buzgó szereteten és erős indulaton vett dicsőséges győzedelme. Halotti beszéd Bánffy László felett*, (Kolozsvár, 1784); *Halotti beszéd Radnothfűi Nagy Zsigmond felett*, (Kolozsvár, 1787).

a' mint erre példa a' Ditsösséges emlékezetü Maria Theresia Királyné (...) Beszélgetésem – Szathmári Pap az alábbi szövegre utal: *Halált nem ismerő igaz hívőségnek, tartozó mélységes tiszteletnek és méltó keserűségnek felindult szavai. Mária Therésia emlékére tartott beszéd*, (Kolozsvár, 1781).

Szabó Dávid, Kassai Professor Úr által egy Magyar Nyelv felett való Vetélkedésbe vonattatam – Baróti Szabó Dávid (1739–1819) a levél további részei szerint Szathmári Pap véleményét kérte a

prozódiai harc néven ismert irodalmi vitában. Az eddigi szakirodalom nem tud Szathmári Pap részvételéről, és a Kolozsváron található hagyatékban sem találtam meg erre vonatkozó jegyzeteit.

...ez előtt bizonyos Magyar Verseket és arra való út-mutatást irván, azok iránt Mástol pérbe idéztetett – A prozódiai harc történetéből ismert, hogy bár Rájnis József korábban kísérletezett az időmértékes verseléssel, Baróti őt megelőzve adta ki *Uj mértékre vett külömb verseknek három könyvei* (Kassa, 1777) című írását. Rájnis 1781-ben megjelent *A magyar Helikonra vezérlő kalauz* (Pozsony, 1781) című munkájában már keserűen emlékezik meg az őt megelőző Barótiról, de ugyancsak támadások érik 1786-ban megjelent munkája miatt: *Vers-Koszorú, melyet az uj mértékre vett, s idővel meg-egyengetett és későbbben készült verseiből kötött* (Kassa, 1786).

mellyeknek Mentségekre irván egy Könyvetskét, ilyen Homlok-írással: Ki Nyertes? – *Ki nyertes a hangméréselésben? Az erdélyiek nyelvjárása szerint* (Kassa, 1787).

Mellyre már némely Jegyzéseket tettem-is – nem ismerjük ezeket a jegyzeteket.

melly sületlen Magyar Szók valának a' Psoni Hir-mondóban – *A Magyar Hirmondó* Barczafalvi Szabó Dávid (1752k–1828) szerkesztősége idején adott teret azoknak a szójújtásoknak, amelyek kiváltják Szathmári Pap rosszallását. Barczafalvi 1784-ben rövid ideig szerkeszti a lapot, majd 1786. június 21-én tért vissza, és év végéig töltötte be a szerkesztői pozíciót. Kókay György véleménye szerint éppen a szófaragásai következtében megjelenő tiltakozások miatt kellett megválnia az újság szerkesztésétől (KÓKAY 1981, 35).

millyenek vagynak a' Szabó Dávid Kis Szó-Tárjában – Baróti Szabó Dávid *Kisdéd szótár, mely a ritkább magyar szókat az abc rendi szerént emlékeztető versekben előadja* (Kassa, 1784) című munkájáról van szó.

Tásírász – Tabulae Notarius, fellengös, fellengözni – Az 1784-es kiadásban ezek a szavak nincsenek benne. Az 1792-es változatban, mely sokkal inkább szótár jellegű, megtalálható a *fellengös* és *fellengözni* szó az alábbi jelentésben: „*Fellengeni*: fenn-repülni. *Fellengös* beszéd. *Fellengező*: fenn-járó. *Felleng-ész*: nagy ész, elme. *Fellengő* gondolatok, okok, 's a' t. *Fellengösen* gondolkozik.” (58. oldal). A *tásírász* kifejezés ebben sem található.

Gróf Teleki Josef Úr, és a' Püspök Úr Exja-is igyekeztek bajdon ilyenen. – Teleki József (1738–1796) és Batthyány Ignác (1741–1798) tudományszervező kísérleteiről van szó. Teleki József mint az erdélyi protestáns iskolaügy és az erdélyi tudósok támogatója sokat tesz a tudományok fejlesztéséért. Konkrétan tudós társaság alapításáról életrajzírója, F. Csanak Dóra nem tud, bár ő maga is említi, hogy minden ilyen irányú törekvésben felbukkan a neve (F. CSANAK 1983, 245). Batthyányt Mária Terézia 1780. június 28-án nevezi ki erdélyi püspökké. 1785-től kezdődően ismerjük feljegyzéseit egy lehetséges tudós társaságról (JAKÓ 1991, 93–94). A Társaság a tudományokkal rendszeresen és állandóan foglalkozó személyeket kívánta összefogni saját kutatásaik elősegítésére és közös munkák elvégzésére. A társaság elnevezése Societas Litteraria Assiduorum lett volna, a püspök már egy működési szabályzatot is kidolgozott. (BARÁTH 1934). A Tudós Társaság kiadói tevékenységét kívánta a püspök előmozdítani azáltal, hogy 1784-ben megvásárolta és valamivel később Gyulafehérvárra költöztette át a kolozsvári Kolman-nyomdát. A társaság viszont nem volt működőképes, így Batthyány 1787-re felhagyott tervével.

Sok szép Grammatikára való Jegyzéseim vagynak, Versetském-is – Szathmári Pap Mihály világi tárgyú írásai nem jelentek meg nyomtatásban, ezen kéziratok lelőhelyéről jelenleg nincs tudomásunk. Aranka gyűjteményében található egy oldalnyi pásztori vers, aminek tetejére azt írta, hogy Szathmári Mihálytól származik (Kolozsvári Lucian Blaga Egyetemi Könyvtár Kézirattára Ms 740, 24–24v.).

36. Aranka György – Zilai Sámuelnek h. n., 1789. január 10.

Szövegforrás

Ráday-gyűjtemény, C/64-8 Ráday I. Gedeon levelezése, Aranka György levelei Ráday I. Gedeonhoz, 8. számú levél.

Autográf kézirat.

Megjelenés

LADÁNYI 1984, 724–727.

KazLev I., 295–298.

A Ráday család levelezése. Elektronikus kritikai kiadás, http://deba.unideb.hu/deba/raday/text.php?id=kazinczy_lev_0185_k

Keletkezés

A levél kézírata a Dunamelléki Református Egyházkerület Levéltárában, a Ráday Levéltárként ismert gyűjteményben található az Aranka György és id. Ráday Gedeon közötti levélváltáshoz csatolva. A levéltár rendezője a fedőlagra a következőket írta: „hihetőleg Kovásznai Sándorhoz, kit más levelében is említ”. A kutatás azóta meggyőzően bizonyította, hogy a levél címzettje Zilai Sámuel (1753–1800) (más írásmód szerint: Zilahi), a marosvásárhelyi kollégium könyvtárosa, tanára (LADÁNYI 1984, 724). Ráday Gedeon Kazinczy Ferenchez írt, Pesten 1789. március 1-én kelt leveléből tudjuk, hogy a *Magyar Museum* bevezetését még a nyomtatás előtt elküldte Marosvásárhelyre Zilai Sámuelnek, aki azt továbbította Arankának véleményezés végett. Nagyon fontos tehát ez a levél, hiszen annak bizonyítéka, hogy Aranka Györgyöt Zilai Sámuel kapcsolja be a magyarországi tudósok között zajló levelezésbe, egészen eddig a levélig nem sokan tudnak róla. Zilai 1788. október 12-én Marosvásárhelyen kelt levelében már jelzi Ráday Gedeonnak, hogy egy nevezetes ember készít reflexiókat az elküldött bevezetésre (LADÁNYI 1975, 489), majd 1789. január 21-én kelt leveléhez mellékelte Aranka fenti levelét (LADÁNYI 1975, 489. A Zilai–Ráday-levélezéskiadás ezt a mellékletet nem tartalmazza.) Ráday a már említett Kazinczyhoz írt márciusi levél mellékleteként elküldte Aranka levelét is, és annak szerzőjét is bemutatatta: „Ez az Aranyka Ur, az előtt az Erdélyi Királyi Táblán Assessor volt, most minemű Hivatalban légyen, nem tudom; hanem azt tudom Gróff Teleki Jóseph Ur ditséretibül, hogy jó Poeta; a' mint magamnakis vagynak versei.” (KazLev I., 295). Ugyancsak elküldte a levelet a másik szerkesztőnek, Batsányi Jánosnak is, aki szintén reagál rá: „Aranyka Assessor Uramnak Levele valójában nagy betsülésére válik Társaságunknak; kivált egy olyan ember' létre, a' kinek nagy tudományáról és szerentsés poézissáról szép vélekedéssel vagyon a' Haza.” (Batsányi János Ráday Gedeonnak, h. n., i. n., MOLNÁR 1907, 83). Ráday Gedeon elküldi majd a *Magyar Museum* első számát Arankának, ezzel a gesztussal indul kettejük levelezése.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

TUram – Tisztelt Uram.

A' Magyar Museum Jelentő Levelében – Ráday Gedeon a kinyomtatás előtt elküldi a *Magyar Museum* bevezetőjét Zilai Sámuelnek, akitől Aranka is megkapja véleményezésre. Nem tudjuk pontosan, melyik változat jutott el Arankához.

P. Pápaiban – A *Magyar Museum Bé-vezetésé*-ben a név Páriz-Pápaiként szerepel (*Magyar Museum* I., 14). Pápai Páriz Ferenc latin–magyar szótáráról van szó: *Dictionarium Latino-Hungaricum* (Lőcse, 1708).

Tudgya T. Uram ki a' fő Szerzője? – Ráday 1789. március 1-én kelt levelében arról tudósítja Kazinczyt, hogy szándékosan küldte névtelenül a bevezetőt, hogy ez senkit ne befolyásoljon a véle-

ményalkotásban. „Íme! mikor Aranyka Uram a’ reflexióit tette, még az Urak neveit akkor nem tudta, mint az leveléből is ki tettzik, sótt Professor Zilai Uram sem tudta, minthogy annakis szántsándékkal meg nem irtam, és így Aranyka Uram későbbben tudván meg, mint valamely újságot, úgy közli aztat Zilai Urammal.” (KazLev I., 295).

Egy érdemes Kazinczi nevű Ur – Kazinczy Ferenc. Nem tudjuk viszont honnan származnak Aranka információi.

Segillő társai közül egyik P. Szabo Dávid Kassán lako érdemes Tanito. – Érdekes, hogy a jezsuita páter Baróti Szabó Dávid kilétéről tudomást szerez, de Batsányi János nevét nem említi levelében. Baróti 1777-től kezdődően 1799-es nyugdíjazásáig volt Kassán a felső osztályok tanára.

azt az érdemes Jelentő Levél Iroját Ifju Urnak gondollyam – Kazinczy Ferenc 1789-ben harmincszentűdős.

az Etelka irojában – Dugonics András (1740–1818) *Etelka, egy igen ritka kis-asszony Világos-Váratt, Árpád és Zoltán idejében* című nagy sikerű munkája 1788-ban jelent meg Pozsonyban és Kassán. A levél tanúsága szerint igen hamar eljutott Arankához Marosvásárhelyre.

de azért Horváth Adámot mégis tisztelem – Pálóczi Horváth Ádám (1760–1820) Balatonfüreden és Szántódon élt, ezért említi Aranka a Balatont mint nevelődési helyet. Pálóczit szintén foglalkoztatta egy nyelvművelő társaság terve, erről Kazinczyt Szántódon keletkezett 1789. április 24-én írott levelében tudósítja (KazLev I., 338–345). Hasonlóan Aranka jelen levelében kifejtett álláspontjához a társaság fő célja a nyelv egységesítése lenne. Pálóczi ezirányú terveitől bővebben: LENGYEL 2011.

37. Aranka György – Teleki Imrének Marosvásárhely, 1789. január 28.

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 113–114.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A Telekiek közül Aranka a legtöbb levelet Teleki Imrével váltotta. (Személyéhez lásd 19. Aranka György – Teleki Imrének, Marosvásárhely, 1782. november 25. és a levél jegyzeteit.) Ebben a levélben kissé abszurd módon két halálesetről emlékezik meg: az egyik a saját kancájának kimúlása, a másik pedig Erdély akkori katonai főparancsnokának, gróf Dominik Fabris Tomiotti (1725–1789) január 14-i elhalálozása. Mindkét halálesetről verssel is megemlékezik. A kancát saját alkalmi költeménnyel siratja el, a főparancsnok halálára pedig Czirjék Mihály versét mellékel.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Nacsád Uri levelit alázatosan tisztelem – nem ismerjük Teleki Imre Arankának írott levelét.
Schmaroczer – Schmarotzer (ném.), élősködő.

mind érzékenyitőbb mind károsobb Halál a’ Jó Kommandirozonké, mellyet az egész Haza fájjal – Dominik Fabris Tomiotti 1789. január 14-én hunyt el egyhetes betegeskedés után. Erdélyben az 1788-as török háborúban szerzett érdemeiért volt kedvelt.

a’ Hires Vers Iro Czirjék Mihály Urtol irott verseket – Czirjék Mihály (1753–1797), testőríró, a török háborúban szerzett érdemei miatt 1788-ban főhadnaggyá nevezték ki. Életrajzához lásd GÁLOS

1937. Az Aranka által közölt vers megjelent a *Magyar Músa* 1789. évi 7. számában (94–95) *Emlékeztető oszlop* címmel, valamint Ballagi Aladár is közölte a magyar testőrírókról írott munkájában (BALLAGI 1872, 440–441). Gálos szerint ezután nem írt több költeményt (GÁLOS 1937, 128).

A' Grofné Kezeit alázatosan csokolom – Teleki Imre akkori felesége, Krausz Mária.

A' közönséges vélekedés az: hogy Clarfait jöne ujj Commandirozonak. – Karl von Clerfayt (további névalakok: Charles Joseph de Corix, comte de Clerfait, Karl Joseph von Croix, Graf von Clerfait) (1733–1798) harcolt a török háborúban, talán emiatt gondolhattak arra, hogy ő követi Fabrist. Erre viszont nem került sor, Fabrist Friedrich Wilhelm zu Hohenlohe-Kirchberg (1732–1796) herceg követte a parancsnoki tisztségben.

38. Szathmári Pap Mihály – Aranka Györgynek Kolozsvár, 1789. április 14.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 136–137v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1994, 322.

Keletkezés

A levél bevezetése szerint igen sűrű levelváltás lehetett a két tudós férfi között, ezen levelek legtöbbször viszont elveszett. Szathmári ebben a levélben is folytatja a tudós társalkodást, főképp irodalmi és nyelvi eszmecserét folytat.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a' T. Péczeli Úrnak Mesei felől való helyes Ítéleteit – a tisztelt Péczeli Úrnak. Péczeli József (1750–1792) 1788-ban Győrben adta ki a Szathmári által emlegetett meséket a következő címmel: *Haszonnal műlattató mesék Mellyeket rész-szerint É'sopusból vett, rész-szerint tsinált, 's az olvasásban gyönyörködő ifjakknak kedvekért könnyen érthető versekbe foglalt.* Aranka erre írott jegyzéseinek két változata a kolozsvári Lucian Blaga Egyetemi Könyvtár Kézirattárában található Ms 740. jelzet alatt. Az első keletkezése: 1788. december 31. (22–22v), a másodiké 1789. január 1. (10–10v).

ugy a' XLII.dik, és XLVI.dik Meséknek meg-jobbitásokat-is – A 42. mese a *Bárány, Farkas* címet viseli, a 44. pedig az *Oroszlán, Egér* történetét tartalmazza. Aranka gyűjteményében *Fordítás Phedrusból* cím alatt található egy *Farkas és Bárány* címet viselő vers. A kolozsvári Lucian Blaga Egyetemi Könyvtár Kézirattárában található MS 753. jelzet alatt 11. oldalon.

a' Fontaine, vagy, a' Gellert szép Meséit – Jean de La Fontaine (1621–1695) fabulái 1668 és 1694 között jelentek meg 12 kötetben. Aranka nem váltja be Szathmári hozzá fűzött reményeit, az első könyvformában is megjelenő fordítás Kis János nevéhez kötődik, aki 1804-ben Pozsonyban adja ki fordítását a következő cím alatt: *Emberi indulatoknak tüköre, rész szerint igaz, rész szerint kitöltött történetekbem. Nagy részint Lafontaine után.* A mesék első teljes fordításának megjelenésére 1929-ig kellett várni, akkor a Dante Kiadó gondozásában, Kozma Andor, Vikár Béla, Zempléni Árpád fordításában jelent meg az alábbi címmel: *La Fontaine összes meséi.* (Erről lásd VARGA P. 2017, 26) Christian Fürchtegott Gellert (1715–1769) meséi *Fabeln und Erzählungen* címmel 1746-ban és 1748-ban jelentek meg két kötetben Lipcsében. Amikor Szathmári fordításra biztatja Arankát, Kónyi János átültetésében már létezik Gellertnek magyar kiadása (bár természetesen nem teljes): *Erköltös meséi és elő-*

beszélései (Pécs, 1776). Nem sokkal később a *Magyar Musa* is közöl Gellert-fordításokat Látzai József tollából (VÁRADY 1917, 55), később pedig a *Mindenes Gyűjtemény* két Kováts Ferenc-féle átültetést (VÁRADY 1917, 57).

A' mi a' Néhai Tiszt. Verestói Uram Oratiojait illeti – Verestói György (1698–1765) református püspökről van szó, aki 1728-tól a kolozsvári kollégium tanára (TÖRÖK 1905, 14), ahol Szathmári Pap Mihálynak is oktatója volt. Számtalan halotti beszéde látott napvilágot, ezeket felsorolja TÖRÖK 1905, 19–20. Jelen esetben valószínűleg az 1772-ben kiadott kötetről lehet szó: *Magyar Versek, Mellyeket Temetési és Lakadalmi Különböző Alkalmatosságokra írt volt Verestói György, Életébe a Kolo'svári Reform. Kollegiumba először Filozofját és Mathesist, azután Sz. Theologiát tanító Professor, végre az Erdélyi Reformata Ekklesiáknak Superintendense. Mostan pedig a Versebbe gyönyörködőknek kedvéért össze-szedettek, és együtt ki-adattak.* Kolosvárott, Nyomt. a Ref. Colleg. Betűivel, 1772. Eszt.

A' néhai Mélt. Gróf Rhedei 'Sigmundné Assz. Ö Nagysága felett mondott oráziotskámiban – Gróf Rhédei Zsigmondné báró hadadi Wesselényi Kata (1735–1788) 1788. január 20-án hunyt el Marosvásárhelyen. Halálának körülményeiről részletesen tudósít Jósika Antal Teleki Sámuelhez 1788. január 23-án írott levelében. (A levelet közölte DEÉ NAGY 2017, 198–199.) A temetésre később került sor, itt mondhatott Szathmári Pap Mihály halotti beszédet, de ez nyomtatásban nem jelent meg.

a' néhai Maria Theresia felséges Asszonyunk tartozó Tiszteletére mondott oráziotskámát – Szathmári Pap Mihály: *Halált nem ismerő igaz hűségnek, tartozó mélységes tiszteletnek és méltó keserűségnek felindult szavai. Mária Theresia emlékére tartott beszéd* (Kolozsvár, 1781).

Küldöm a' Szabó David Ki-Nyertes-sét-is – Baróti Szabó Dávid *Ki nyertes a hangmérséklésben? Az erdélyiek nyelvjárása szerint* (Kassa, 1787) című munkájáról van szó, melyről Szathmári Pap az 1788. augusztus 15-én kelt (35. sz.) levelében tudósítja Arankát.

A' T. Péczeli Uram és Tarsai Gyűjtemények félbe szakadott vala – Péczeli József és szerkesztőtársai, Mindszenti Sámuel és Perlaki Dávid 1789 és 1792 között adták ki a *Mindenes Gyűjtemény*-t Komáromban.

Tiszt. Zilahi Ur valyon ki-nyomatja-e a' magától össze szedettetett Verseket? – Zilai Sámuel saját verseinek kiadásáról nem tudunk. 1790-ben kiadta Zrínyi Miklós *Ne bántsd a magyart* című művét, 1795-ben pedig gróf Lázár János hátrahagyott verseit *Külömb-külömbféle világi dolgokat az erkölcökre szabogató magyar versek* cím alatt (LADÁNYI 1975, 484). Talán ez utóbbi tervéről lehetett tudomása Szathmárinak.

Heltaira éppen nem találhatok – Nem világos, melyik Heltai Gáspár munkára történik utalás. A levél első felében felvetett tematika miatt gondolhatunk arra, hogy a *Száz fabulá*-t szeretné megszerezni a szerző, ugyanakkor az évszámok egyezése miatt arra is, hogy az 1789-ben Győrben, Streibig József nyomdájában kiadott *Krónika az magyaroknak dolgairól* kötetét keresi.

39. Aranka György – Ismeretlenek Marosvásárhely, 1789. május 17.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levél a Jancsó-hagyatékban maradt fenn gépelt másolatban. A fedőlapra valaki azt írta, hogy eredetije a Székely Nemzeti Múzeumban Törzsgyűjtemény 1781–800 k. található, ennek ellenére nem sikerült a nyomára akadni. Ugyancsak a fedőlapon olvasható, hogy Gróf Bethlen Gyuláné ajándéka, valamint az is, hogy Aranka György levele valószínűleg Bethlen Gyulánéhoz. Mivel a korban nem ismerünk Bethlen Gyulánét, a címzettet ismeretlenre változtattam. A levél a Bethlen család tulajdonúgyeiről tudósít.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Báro Henter Antal – Báró sepsiszentiványi Henter Antal (1748–1828), udvarhelyi főkirálybíró.

Mlsgs Báro Révainé – Méltóságos báró Révainé. Nem világos pontosan melyik Révainéről van szó, két lehetséges személy is szóba jöhet. Kevésbé ismert, hogy a Révai család egyik tagja, András (1690–1769), Révay István és Thomka Anna fia, 1722-ben Erdélybe ment, előbb a Bethlen család, majd a Vay és Simén családoknál volt gazdatiszt, míg 1760-ban Újszékelyen (Secuieni, Ro) szerzett birtokán nyugalomba vonult (PÁLMAJ 1901, 374). Az ő leszármazottai a háromszéki Révayak. Aranka a következő, 1789. május 27-én kelt levelében özvegynek nevezi a bárónőt, tehát elképzelhető, hogy Révay András özvegyéről, Buún Juliannáról van szó. (Akiről viszont ugyancsak Pálmay azt írja, hogy 1770-ben alsóboldogasszonyfalvi Gyarmathy Sámuel – nem tévesztendő össze a későbbi nyelvész – felesége lett.)

Groff Haller Gábor – gróf Haller Gábor (1749–1822), császári és királyi kamarás, erdélyi kincstartó.

Restans Adosság Rf 1504 x. 34 – hátralévő adósság 1504 rénes forint 34 krajcár.

Praefectus – (lat.) jószágigazgató.

Contractus – (lat.) szerződés.

Computus – (lat.) számvetés.

Mlsgs Groff Révai Ur – A Pálmay által közölt geneológia szerint Révay Andrásnak 1789-ben két fia felnőttkorú: Révay Pál (1730–1811), felesége Keresztúri Borbála és Révay András (1735–1825), felesége Rác Klára (PÁLMAJ 1901, 374). Ők azonban nem grófok, a magyarországi Révay családnak Pálmay szerint csak 1804-ben lesz grófi címe.

Quietantia – (lat.) nyugta, elismervény.

Fiscalis Procurator Tobiás Uram – kincstári ügyvéd. Valószínűleg a jogász Tóbiás Antalról van szó, aki a Nyelvművelő Társaságnak is tagja volt.

Circulatio – (lat.) vidékjárás.

40. Aranka György – Ismeretlennek Marosvásárhely, 1789. május 27.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levél az előző, 1789. május 17-én kelt levélben tárgyalta ügyeknek a folytatásáról szól.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

liquidált summát – (lat.) felszámított összeget.

Rhftot – rénes forintot.

Groff Haller – az előző levél alapján Haller Gáborról (1749–1822) van szó.

Prefectussa – jószágigazgatója.

circiter – (lat.) körülbelül.

Contractus – (lat.) szerződés.

Özvegy B. Révainé – az előző levél alapján Révay András özvegye, Buún Juliánna.

disputálásunk – (lat.) vitatkozásunk.

41. Aranka György – Ráday Gedeonnak h. n., [1789]

Szövegforrás

Ráday-gyűjtemény, C/64-8 Ráday I. Gedeon levelezése, Aranka György levelei Ráday I. Gedeonhoz.

Autográf kézirat.

Megjelenés

LADÁNYI 1973, 162–163.

Keletkezés

A levél közvetlen előzménye Aranka György Zilai Sámuelnek 1789. január 10-én írott levele, melyben elküldi jegyzéseit a *Magyar Museum* bevezetőjére, amit Zilai azzal a felhívással kapott Ráday Gedeontól, hogy terjessze Erdélyben. Aranka levelét Zilai továbbküldi Ráday Gedeonnak, ő pedig Kazinczy Ferencnek és Batsányi Jánosnak (lásd az 36. Aranka György – Zilai Sámuelnek, Marosvásárhely, 1789. január 10. levél jegyzeteit). Aranka így kapcsolódik be a magyarországi tudós levelezésbe. Ráday elküldi neki a *Magyar Museum* első számát, ezt köszöni meg Aranka ezzel a levelével. Ráday gyámkodása a folyóirat fölött tehát arra is kiterjed, hogy Erdélyből is szerez támogatókat és szerzőket. Aranka és Ráday Gedeon 1791-ig leveleznek egymással, a leveleket kiadta LADÁNYI 1973 és ENYEDI 1981. Aranka levele keletzetlen, de minden bizonnyal 1789 januárja és 1789 júniusa között keletkezett, Ráday ugyanis 1789. június 9-én keltezi válaszelevelét. Gyakorlatilag ezt a levelet Aranka bemutatkozásának tekinthetjük, hiszen felsorolja benne, hogy milyen irodalmi-tudományos tevékenységgel rendelkezik. Kettejük levelezéséből ma 19 darab ismert, ebből 10-et Aranka, 9-t Ráday írt.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Mert elébb vettem annak Gyümölcsét mint ajánlását. – Ráday elküldi Arankának a *Magyar Museum* első számát, ezt köszöni itt meg.

a' Bé vezetés és a' Gesner Ejtszakája – a *Bé-vezetés* lelőhelye az új kiadásban: *Magyar Museum* I., 9–15, a hozzá tartozó jegyzetek: II., 90–94. *Az Éjtzakája. Gesznerből, Magyar Museum* I., 33–35, a hozzá tartozó jegyzetek: II., 98–99. A lapban található részletet Salomon Gessner *Idyllen* című kötetéből Kazinczy Ferenc fordította.

Versék. 3 darabba – Ilyen formában nincs meg jelenleg az Aranka-gyűjteményben.

N Baro Szilágyi Uré – nemes báró Szilágyi Sámuel. Személyéről bővebben lásd 5. Aranka György – Cornides Dánielnek, Marosvásárhely, 1771. október 9. levél jegyzetanyaga.

N. Groff Lázár János Uré – nemes gróf Lázár János (1703–1772), összegyűjtött verseit Zilai Sámuel adta ki 1795-ben. Lásd 38. Szathmári Pap Mihály – Aranka Györgynek, Kolozsvár, 1789. április 14. levél jegyzetanyagát. Kovásznai Sándor jegyzeteket ír Lázár János verseihez *Kommentárok Lázár János kiadatlan verseihez* címmel, melyek később nyomtatásban is megjelentek (KOVÁSZNAI 1970, 131–156).

Volt Jesuita Pater Biro – Bíró István (1724–1782) jezsuita tanárról van szó. Nem véletlenül kerül ebbe a sorba, Lázár Jánossal hosszan levelezett, erről a levelezésről lásd FÖLDESI 2006.

a' Professor Kovásznai Uramé Gyöngyösiről 100. vers – Kovásznai (Tóth) Sándor (1730–1792), a marosvásárhelyi kollégium tanára, Gyöngyösi István verseinek gyűjtője és sajtó alá rendezője. (Erről a tevékenységéről bővebben lásd DEMETER 2014.) Kovásznai hagyatékában létezik egy kézirat 1788-ból *Gyöngyösiről való 210 magyar versek* címmel, mely talán azonos lehet az itt említett kézirattal. A gyűjtemény címe: *Magyar versek különböző materiákra írva Kovásznai Sándortól* (Marosvásárhely, Teleki–Bolyai Könyvtár, 697. d.sz.).

A' második darab áll az én időtöltéseimből, 10 arkus; van benne 80 darab aproság vers. Az harmadik darab negyedfél arkus és csak 19 darab vers igen kicsiny, ezis az én időtöltésecskéim közül való. – Kerti József azonosította ezeket a versgyűjteményeket és fellelhető másolataikat. A versgyűjtemény címe *Magyar Parnasszus Virágjai*, egyik változata a Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága gyűjteményében található, Aranka György gyűjteménye 26. csomóban. A másik változat az OSZK Kézirattárában Quart.Hung. 179. jelzet alatt a Fejérvári-gyűjteményben. A harmadik másolat szintén itt, Oct.Hung. 37. jelzet alatt található. A kéziratvariánsokról bővebben KERTI 2015 és KERTI 2017. Mindezek mellett található egy példány a Ráday-gyűjtemény Kézirattárában is K.1.312. jelzet alatt.

Néhai Asszonyunk b.e. Maria Térésia Halálával – Néhai asszonyunk, boldog emlékü Mária Terézia, akinek halála 1780. november 29-én történt.

a' Diaeta alkalmatosságával – 1781. augusztus 21-én Szebenben 8 napig tartó országgyűlés kezdődött, amelynek tevékenysége a II. Józsefnek való hűségességre korlátozódott.

az Anglus Nézőt Francziául – Joseph Addison és Richard Steele 1711 és 1714 között adta ki a *Spectator* című periodikát, melynek Európa-szerte hatalmas sikere lett. Francia fordítása 1746 és 1750 között jelent meg Amszterdamban: *La Spectateur ou le Socrate moderne, Traduit de l'anglais*, 1–7. köt., Amsterdam, Leipzig, 1746–1750. Magyar recepciójához lásd BALÁZS–LABÁDI 2005.

Ujjszínház Gonosztevő, egy Erzékeny Játék Francziából fordítatott – Aranka fordítása Charles Georges de Fenouillot de Falbaire de Quingey *L'Honnête Criminel* (1767) című érdekenyjátékának magyarított változata. Aranka munkája 1791-ben jelent meg: *Újjszínház gonosztevő. A fiú szeretetnek jeles példája. Öt felvonásokra szabott dráma vagy érdekeny játék. Irta frantzia nyelvven de Falbaire Fenouillot, frantziából fordította az Amszterdami 1768. kiadás szerint Aranka György*. Bétsben. 1791. Aranka tehát a dráma második, átdolgozott kiadását választja forrásként (VEISZ 2013, 24).

a' Napnak négy részei a' Városba egy Olosz Abbé Parini munkája, nem a' Dusché. Németből fordítatott – Giuseppe Parini (1729–1799) satirikus költeménye, az *Il Giorno*, négy részből áll, az egyes részek a napszakok neveit viselik: *Il Mattino, Il Mezzogiorno, Il Vespro, La notte*. Az első két rész 1763-ban, a harmadik 1765-ben, a negyedik pedig a szerző halála után, 1801-ben jelent meg. Nem tudunk róla, hogy nyomtatásban megjelent volna Aranka fordítása. Nem világos az sem, melyik német fordításból dolgozott. Az első német fordítás 1778-ban látott napvilágot az alábbi cím alatt: *Die vier Jahreszeiten in der Stadt: eine freye Übersetzung aus dem Italianischen* (Frankfurt am Main, Leipzig, van Düren). A másik 1781-ban jelent meg *Der Jüngling von Stande nach denen Vier Tageszeiten geschildert* címmel külön kötetként (Frankfurt am Main, van Düren), illetve a *Wiener Zeitung* 77. számának mellékleteként. A német recepcióval foglalkozók szerint ezek a változatok feltételezhetően egy francia fordításból készültek (GIPER–SCHLÜTER 2006, 363–364), és valószínűsíthető, hogy Aranka ezeket használta sajátjához, hiszen ezekhez hasonlóan ő is prózában fordított. Aranka hangsúlyozza, hogy nem Johann Jakob Dusch (1725–1787) német szerző munkáját fordítja.

Ez az Julia Ovidiushoz írott levelei – *A Lettres amoureuses de Julie à Ovide* címet viselő gáláns román először 1753-ban jelent meg, szerzője Lezay-Marnézia Charlotte Antoinette de Bressy (1710?–1785) márkíz. Aranka fordításairól lásd KIRÁLY 2006.

érzékeny gondolatotska az Horja Támadásáról – Aranka György Horea-lázadásra vonatkozó gyűjteménye később Kemény József birtokába került, így mint annak a része található ma a Kolozsvári Akadémiai Könyvtárban Ms KJ 37-39. jelzet alatt. A kézirat címe: *Hóra Támadásnak története akkori levelekben s irásokban, gyűjtötte Aranka György, 1784.*

A Mlsgs Gubernátornénk Exljának – gróf Bánffy György (1746–1822), 1787-től kezdődően Erdély kormányzója. 1771-ben vette feleségül Palm Jozefát (gróf Josephine von Palm Gundelfingen) (1754–1814).

lévén igen nagy kedve a' Magyar nyelvhez szándékoznám valami olyast fordítani, melly il-lendöis lenne Személyéhez, és az Olvasástis meg érdemelné – Király Emőke feltételezései szerint ez a fordítás később *A Budai Basa* címmel jelent meg (Bécs, 1791), de nem a gubernátornénak, hanem Bethlen László gróf özvegyének, Bánffy Klárának ajánlva. A levélben emlegetett *Ujj módi gonosztévőt* viszont Palm Jozefának ajánlva jelentette meg (KIRÁLY 2006, 108).

42. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek Pest, 1789. június 9.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 112–113.
Titkár által írt, elküldött levél.

Megjelenés

ENYEDI 1981, 701–703.

Keletkezés

Ráday Gedeon Aranka keltezetlen levelére válaszol, melyben megköszöni a felsorolt írásokat, és saját maga terveiről is beszámol.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

ottan említett Versekbül álló hármas gyűjteménynek foglalattyát – lásd 41. Aranka György – Ráday Gedeonnak, h. n., [1789.]

némelly Prosáirulis – lásd 41. Aranka György – Ráday Gedeonnak, h. n., [1789.], illetve a levél jegyzetanyagát.

Gyűjteményem nyomtatásának – Ráday egy színművekből álló sorozatban gondolkodott, tudomásunk szerint ez végül nem valósult meg.

T. Professor Zilai Uram – Tisztelt Professzor Zilai Sámuel.

43. Aranka György – Ráday Gedeonnak h. n., [1789. június 9. után]

Szövegforrás

Ráday-gyűjtemény, C/64-8 Ráday I. Gedeon levelezése, Aranka György levelei Ráday I. Gedeonhoz, 12. számú levél.

Autográf kézirat.

Megjelenés

LADÁNYI 1973, 164–165.

Keletkezés

Aranka György keltezetlen levele Ráday 1789. június 9-én keltezett levelére írott válasz, amely az első mondat tanúsága szerint még ugyanabban a hónapban, tehát júniusban keletkezett. Az előző Aranka-levél szerves folytatása, azokat a szövegeket küldi benne, amelyekről a korábbiakban már szó esett.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

udvarlok Nacsádnak alazatosonn, a' Magyar Parnassus első és harmadik darabocskájával – Lásd a következő levél jegyzetanyagát: 41. Aranka György – Ráday Gedeonnak, h. n., [1789]. Ebben a levélben *Versek 3 darabban* megnevezéssel illeti.

Az első érdemes Uraké – Az előző levél szerint az első darab a következő szerzők verseit tartalmazza: Szilágyi Sámuel, Lázár János, Bíró István, Kovásznai Sándor.

a' föld mérés bé jött – II. József 1786. február 10-én kelt pátensében rendeli el a magyarországi tartományok és az Erdélyi Nagyfejedelemség területén lévő telkek felmérését és jövedelmének összeírását.

Azért az harmadik részivel udvarlok Nacsádnak, melly csak toldalék – Az előző levél szerint a harmadik rész: „negyedfél árkus és csak 19 darab vers”.

fog szállani Pestenn a' Fejér hajóhoz – A Fehér Hajó fogadó a Hajó utcában (mai Fehér hajó utca) 1696-tól kezdve működött. A 18. században fényes, előkelő fogadónak számított, a reformkorra viszont sokat veszített egykori pompájából. A házat 1872-ben bontották le (SÁNDOR–KINCSES 1997).

az Ujjmodi Gonosztévő nevezetű francziából fordított Erzékeny Játékkal – A fordításról lásd az előző Aranka-levél jegyzetanyagát.

Ez a' Játék Németre fordítván Gálya Rab (...) a' Nehai érdemes Grofné, Gr. Teleki Adámné Ő Nacsága által – A darab valóban megjelent 1785-ben Wesselényi Zsuzsanna fordításában: *Gálya Rabb a' vagy Jutalma az fiui vagy magzati szeretetnek. Egy Felindító Játék, vagy Komédia, ött részből álló Fenouillot Falber uramtól Németre fordított, most ujjabban a' Németből Magyarra fordított L. B. Vesselényi' Su'sannától* (Kolosvárat, 1785). Aranka tévesen tulajdonítja a fordítást gróf Teleki Ádám-nénak. Arankát az téveszthette meg, hogy id. Teleki Ádám korán elhunyt feleségét szintén Wesselényi Zsuzsannának hívták. A fordító báró Bánffy György felesége volt.

a' Nap négy részeitis mellyet most küldök Kazinczi Urnak – A fordításról lásd az előző Aranka-levél jegyzetanyagát.

egy Erdélyi Titulárévalis – tiszti névtár. Egyik leggyakrabban használt változata 1767-ben jelent meg.

Tabulae Consiliariusnak – (lat.) táblai tanácsos.

az ide való Dist Táblánn vagyok – az ide való districtuális táblán, azaz kerületi táblán. A királyi tábla ekkor II. József átszervezésének köszönhetően Szebenben található, Marosvásárhelyen egy kisebb jelentőségű kerületi tábla van. Lásd ehhez 30. Aranka György – Cornides Dánielnek, Marosvásárhely, 1787. május 21.-én kelt levelének jegyzetanyagát.

M B. Pronai Sándor Urnak – méltóságos báró Prónay Sándor. Az első ismert levél 1790. június 4-én datálódik, de már korábban is kapcsolatban állt vele Aranka.

A' másik szoll Kazinczi Urnak Kassára. (...) a' fenn nevezett Napnak négy részei bé sem pecsételtem, hogy ha Nacsádnak beli nézni tettezenék, semmi akadéckja ne legyen – Ráday 1789. augusztus 3-án kelt levelében továbbítja Kazinczynak Aranka fordítását az alábbi szavakkal: „A múlt napokban egy Fordítottát küldötte hozzám Manuscriptumban Aranka Úr, oly véggel, hogy azt az Urnak kezéhez szolgáltassam; De mivel arra fel szabadított levelében, hogy énis fel nyithassam, és el olvashassam, ezen adatott szabadsággal éltemis. Ezt az fordítottát valójában a' jobb fordításaink közzé számlálhattuk, olyan könnyen folyó és minden erőszak nélkül való, 's az nyomtatást valósággal meg érdemlő. Ezt azért kívántam az Urnak jó idején tudtára adni, hogy kézhez vétele iránt dispositiót tessen.” (B. Id. Ráday Gedeon – Kazinczynak. Pest, 1789. aug. 3, KazLev I., 404)

Correspondens – (lat.) itt: megfelelője.

contracté – (lat.) itt: egyezményesen.

44. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek Kassa, 1789. július 10.

Szövegforrás

MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.37.sz., 14–21.

Megjelenés

KazLev I., 395–398.

Keletkezés

A levél eredetije az OSZK Kézirattár, Levelestárban található, viszont nincs meg egészében, itt kezdődik: Frantziául: Ce ne sont. Mivel a KazLev azt a teljesebb változatot közli, ami másolatként az MTA KIK Kézirattárban található, ezt az átírást én magam is abból végeztem.

Jelen pillanatban nem ismerünk korábbi levelet az Aranka–Kazinczy-levelezésből, így ezt tekintjük az elsőnek ebből a hosszú levélkapcsolatból. A levél mindazonáltal utal rá, hogy létezett egy korábbi Aranka-levél, amire ez válaszként született. Azt is gyaníthatjuk, hogy ezt megelőző levelek is léteztek, hiszen a szövegben nyoma sincs a bemutatkozásnak vagy a kezdeti puhatolózásnak, Kazinczy a betegségéből való kigyógyulás megírása után rögtön irodalmi kérdésekre tér át.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Az el-múlt hónapnak 7dikéről szinte 23dikáig az életnek, sőt magoknak a legkínosabb fájdalomnak érzésén kívül tompán és elájúlva feküdtem s orvosom minden reménységről le-mondott.

– Kazinczy betegségének részletes leírását megtalálhatjuk KAZINCZY PE, 84. Eszerint június elején ideglázba esett, és orvosa, Viczay József június 19-én már lemondott az életéről, ezután pedig állapota jobbra fordult.

scénákról – (lat.) jelenetekről.

obsoletum – (lat.) mindennapi, közönséges.

kedves Horváthomnak küldöttem által Füredre – Pálóczi Horváth Ádám 1789. május 26-án Szántódról keltezett levelében jelzi, hogy várja Kazinczy tudósítását Arankáról (KazLev I., 371). Az ezt követő levelekben viszont nincs nyoma annak, hogy Pálóczi megkapta volna ezt az Aranka-levelet a versekkel, semmilyen formában nem reagál rá.

Geszner elibe tett Rádayhoz irt levelemben mondottam – Kazinczy Ferenc 1788-ban jelentette meg Salomon Gessner művének fordítását: *Geszner' Idylliumi Fordította Kazinczy Ferentz* (Kassán, Fűskúti Landerer Mihály' költségével és betűivel, 1788). Ennek ajánlószövege Ráday Gedeonhoz szól, erre utal Kazinczy a levélben (KAZINCZY *Fordítások*, 36–37).

Születésem a leg tisztább magyar Ég alatt esett – Az eredeti szövegben: „Szerentsés születésem, melyet a' kedvező Végezés a' leg-tisztább Magyar Ég alatt ejtett, 's a' Bucoliastákkal való alkalmas esmerettségem külömbféle bukdosásoktól menthetek ugyan meg: de kevesebbé kellene esmérnem Nyelvemnek készületlenségét, kevesebbé Originálomnak utól-érhetetlen szépségeit, ha gyarlóságom ezen igyekezetemet a' tökéletesek közzé számlálná.” (KAZINCZY *Fordítások*, 36) Az Arankának írott levélben Kazinczy a kiragadott idézetet annak alátámasztására használja, hogy bizonyos nyelvhelyeségi kérdésekben egyetértenek egymással.

duplex – (lat.) kettőzött.

interrogationibus – (lat.) kérdő mód.

fanatismussal profanálva – (lat.) elfogultsággal lealacsonyítva.

Faludi – Faludi Ferenc (1704–1779), jezsuita szerzetes, író, műfordító.

Nézzük el Szabót, Rajnist, Révait, Batsányit. – Baróti Szabó Dávid, Rájnis József, Révai Miklós, Batsányi János: mindannyian katolikusok, Baróti és Rájnis jezsuiták, Révai piarista, Batsányi szintén a piaristáknál tanult.

Culinaris Deákság – konyhai latin.

Pucelle d'Orleant – Utalás Voltaire *La Pucelle d'Orleans* (1752) című művére.

Colardeaut – Charles-Pierre Colardeau (1732–1766), francia költő.

Doratot – Claude Joseph Dorat (1734–1780), francia költő, író.

Dorotnak Ma Philosophie nevezetű darabjában – Dorat *Ma Philosophie* című munkája önálló kötetben 1771-ben jelent meg Párizsban, de ahogy a későbbiekben kiderül, Kazinczy nem ezt, hanem a *Lettres d'une chanoinesse de Lisbonne a Melcour, officier françois* című kötetet ismerte. Mivel ennek 1770-es kiadásában a nevezett költemény még nem volt benne, valószínű hogy annak 1771-es vagy 1775-ös kiadását használta (KAZINCZY *Költemények*, II., 173).

Cette poetique licence – (fr.) Cette poétique licence. A költemény 6. soráról van szó.

Simplex munditiis – Utalás Horatius 5. ódájára.

ügy a mint azt Huber fordította – Gessner *Idyllen* című munkáját Michael Huber (1727–1804) fordította franciára, és adta ki 1762-ben az alábbi címmel: *Idylles et poëms champêtres de (...), traduits de l'allemand par M. Huber, traducteur de la Mort d'Abel* (Lyon, 1762).

Nicht den blutbespritzten (...) Hand. – A szöveg másolója nem tartja be a német nagy- és kisbetűhasználatot, egyébként helyesen idézi a szöveget.

Ce ne sont (...) tumultuenses. – Néhány vesszőhibától és a diakritikus jelek használatától eltekintve helyesen idézi a szöveget.

Nem a vérrel (...) elől – Kazinczy a szöveget a saját, 1788-as fordításában közli.

Youngot, a kesergő tömött Youngot, mellyről lásd Museumunk 2dik negyedét. – Edward Young (1683–1765) *The Complaint or Night Thoughts on Life, Death and Immortality* (1744) című művéből fordít Kazinczy. Szövegét Johann Arnold Ebert (1723–1795) német fordításából (*Klagen oder Nachtgedanken*) készítette és jelentette meg a *Magyar Museum* második negyedében *Young első éjtszakájának kezdete* címmel, amit ugyanazon részlet prózai fordítása követ Báróczi Sándortól (*Magyar Museum* I., 70–74, hozzá tartozó jegyzetek: II., 113–114).

Periphrasis – (lat.) körülírás. Különösen a Young-fordítások kapcsán kerül elő a fogalom, szembeállítva a tömötség fogalmával. (Bővebben lásd DEBRECZENI 2009, 284, 298.)

Dorotnak azon munkáját, melly Lettres d'une Chanoinesse de Lisbonne a Melcour Officier Francois nevezet alatt jöve-ki – Dorat munkája 1770-ben jelent meg először Párizsban, s mint fennebb említettük, Kazinczy az 1771-es vagy 1775-ös kiadást ismerhette.

Rhadamantus – Rhadamanthüsz, Zeusz és Európé fia, Minosz és Szarpédon testvére. Több kritikusnak is Rhadamanthüsz volt az álneve, mivel igazságszeretetéről és bölcsességéről volt híres.

Erdődy Lajos a kít (...) mindég repetál. – Erdődy Lajos (1749–1794), versei a *Magyar Hirmondó*-ban és a *Magyar Musá*-ban jelentek meg. Kazinczy más helyeken is kifejtette, hogy nincs nagy véleményről róla.

Gróff Teleki József szenteskedik – Teleki József (1738–1796) ítélete azért érdekes, mert protestáns költőről, gondolkodóról van szó.

Bessenyei Tudomány nélkül affectálta (...) mond Batsányi a Múzeum 2dik darabjában – Utalás Batsányi János *Bessenyei Györgyről, és annak munkájáról* című szövegére (*Magyar Museum* I., 74–88, a hozzá tartozó jegyzetek, II., 115–120). Kazinczy Bessenyei 1772-es, Bécsben kiadott Alexander Pope-fordítására utal: *Az embernek próbája. Pope után*, valamint az 1776-ban Pozsonyban megjelent *Lukánus első könyve* című munkájára.

A 2dik negyedében a Museumnak Klopstocknak Messiásából fordított darabokat fogsz találni – Kazinczy fordítása *Példák. A' Klopstock' Messiásának munkában lévő fordításából* címmel jelent meg (*Magyar Museum* I., 98–101, a hozzá tartozó jegyzetek, II., 122–124). Friedrich Gottlieb Klopstock (1724–1803) német költő *Messiás* című vallásos eposzának első három éneke a *Bremer Breiträger* című lapban jelent meg 1748-ban. Kazinczy az 1781-es altonai kiadás birtokában volt, fordítása abból készült.

Lörintz napi Debretzeni Sokadalomra – augusztus 10-i vásár.

Hunyadi Fer Pred Ur – Hunyadi Ferenc Predicator Úr: Hunyadi Szabó Ferenc (1743–1795), református lelkész.

Isak egy darab versemet teszem még ide – Sem az eredeti, sem a másolat mellett nincs ott az itt jelzett költemény. Félreértésre adhat okot, hogy Kazinczy egy darab versről beszélt. Az OSZK Kézirattárában a Kazinczy Ferenc – Aranka György levelezésgyűjteményben található 1793. január 5-én kelt levélhez (54ab) van ragasztva egy kisebb, nyolcadrét lapokon található, félíves, eredeti oldalszámzás nélküli nyomtatvány (55a–58b), amit Debreczeni Attila Kazinczy Ferenc költeményeinek kritikai kiadásában *Félíves nyomtatványként* nevez meg (KAZINCZY *Költemények*, II., 21–25). Váczy ezt a mellékletet az 1793. január 5-i levélben közli (KazLev II., 286–289). Kazinczy 1789. augusztus 13-án kelt levele viszont az Aranka kritikai megjegyzésére adott válaszokat is tartalmazza, melyek *Az Esthajnalhoz, A Tavaszhoz* valamint a *Daimona* című versekre vonatkoznak, így nagy valószínűség szerint a nevezett *Félíves nyomtatvány* inkább ennek a levélnek volt a melléklete. A *Félíves nyomtatvány* keletkezését Debreczeni Attila 1787 novemberében jelöli meg.

Mantzi Magdolnának Diminutivuma. – Utalás Kazinczy *Bácsmegyeinek össze-szedett levelei* című munkájának női szereplőjére.

45. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek Pest, 1789. július 22.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 114–116v.
Titkár által írt, elküldött levél.

Megjelenés

ENYEDI 1981, 703–707.

Keletkezés

Aranka György 1789 júniusi levelére írt válaszlevél.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a' Mélgos titulumt magáról lé rázni akarni méltoztatik – Aranka előző levelében figyelmezteti Rádayt, hogy hivatali funkciója csupán az érdemes, tekintetes megszólítást kívánja meg.

Emeritus – (lat.) nyugalmazott.

Magyar Parnassus két darabja – az előző Aranka-levél szerint a gyűjtemény első és harmadik darabját küldte el Rádaynak, az első darab ezek szerint hiányos volt.

Uj modi Gonosztévőnek fordítása (...) Grofnéjával öszve vetnem – az előző levélben megküldött Aranka-fordításról és annak korábbi változatáról lásd az előző levél jegyzetanyagát.

ezen Tragadiát repraesentalatni Teatrumon eleget láttam – Veisz Bettina kutatásaiból tudható, hogy a darabot német nyelven többször is előadták. A bécsi Burgtheaterben 1768-ban volt a premierje, rá egy évre a Kärntnerthor színházában is bemutatták. 1771-ben Pozsonyban, 1780-ban vagy 1781-ben pedig Pest-Budán is játszották (VEISZ 2013, 44).

A' M. Báro Pronai Urnak küldött Titulare Calendariumot M. Gróf Teleky József Ur Pesti háza' gazdájánál hogy alkalmatosság adodván meg küldessek hagytam. – Előző levelében Aranka Prónay Sándornak is küld egy tisztí névjegyzéket. Prónaynak Teleki Janka, Teleki József (1738–1796) lánya volt a felesége, ezért küldi rajta keresztül Ráday a névjegyzéket.

Az Kazinczy Urnak küldött Napnak négy részeit – lásd az előző levél jegyzetanyagát.

térek az Urnak utolsó kérdésére – utalás Aranka György Ráday Gedeonhoz címzett 1789 júniusi levelének utolsó kérdésfelvetésére: „A' Nacsád Uri Levelében azt olvasom: Azon akadályokat fogom elől adni. Vallyon nem elő?”

contra – (lat.) ellene, ellenkezőleg.

opinioján – (lat.) opinio: vélekedés, hiedelem.

Apologia – (lat.) apologia: védelmezés.

tempus – (lat.) idő.

supponál – (lat.) feltételez.

spacium – (lat.) hely, tér.

moralis értelemben – (lat.) erkölcsi értelemben.

Fulajtár – fullajtár: kocsi előtt ügető lovas; aki egy fejedelem vagy nagyúr kocsija előtt halad.

praemissak – (lat.) praemissa: egy következtetés kiindulópontja, előzmény.

reflexióm – (lat.) reflexio: elmélkedés.

Euphonia – (gör.) jó hangzás, szép hangzat.

vocalis – (lat.) magánhangzó.

casusban – (lat.) casus: eset.

promisscuc – (lat.) promisscus: el nem különített, kevert, közönséges, közös, szokott, vegyes.

correcte – (lat.) correctio: helyesbítés, javítás, itt: helyesen.

deductiommal – (lat.) deductio: levezetés, következtetés.

pacientziojával – (lat.) patientia: türelem, engedékenység.

Az Kemény sepröröl Gyöngyösie - - - XIII. – Bár Aranka előző levelében az I. darab szerzői között nem sorolja fel Gyöngyössi János (1741–1818) tordai költőt, Ráday hiánylistája szerint az ő verseiből is bekerült néhány ebbe a gyűjteménybe. Az idézett vers: *Tordai kémény-seprő Kis János' epitaphiuma* Gyöngyössi 1790-es kötetében jelent meg Szacsavay Sándor kiadásában: *Gyöngyössi Jánosnak magyar versei* (Bécs, 1790).

F. M. Theresiaról esmét – Gyöngyössi János: *A' két magyar hazának néhai felséges anyja, Ditsőséges Mária Theresia' porához borúlt szomorú tisztelete*, ugyancsak az 1790-es kötetben jelent meg.

V. M...e – Gyöngyössi János: *Egy Ifju-legény Barátomnak V* M* Uramnak köszöntésére. Mihály Napján*, ugyancsak az 1790-es kötetben jelent meg.

A' Szeretöm, Sombori Lászlóé – Sombori László (1756?–1812) hivatali pályát futott be Erdélyben, életéről nem sokat tudunk. Költeményei a *Magyar Kurír*-ban jelentek meg. Versgyűjteménye a OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 222. jelzet alatt található.

Az Tiszt. Professor Kovásznai Uram Gyöngyösiről való versei (melly az kezemhez küldött első darabba utolso) már ki jött a' Magyar Bétsi Musábanis – Erről lásd 41. Aranka György – Ráday Gedeonnak, h. n., [1789] levél jegyzetanyagát. A *Magyar Musa* a *Magyar Kurír* irodalmi melléklapja volt 1787 és 1789 között. Az 1788. évi 22. és 23. számban jelent meg a Ráday által említett költemény *A' Magyar Nyelv Ditséretire, M. Vásárhelyen 1783-ban* címmel (22. sz.: 180–184, 23. sz.: 185–192).

az hol abban Gyöngyösi Cupidoja ditsirtetik, ott Tereus helyett Thezeus vagy on irva – Gyöngyösi István *A' tsalárd Cupidónak Kegyetlenségét megismérő, és mérges nyilait kerülő tiszta életnek Geniussa* című munkájáról van szó. A vonatkozó sor: *Magyar Musa* 1788, 22. szám, 183. oldal: „S Tézus dolgait ebben olvashatná”.

46. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek Alsóregmec, 1789. augusztus 13.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Levelestár, 12–14v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

KazLev I., 421–424.

Keletkezés

A levél másolata megtalálható: MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.37.sz., 21–28.

Kazinczy előző, 1789. július 10-én kelt levele betegségéből való felgyógyulásáról tudósítja Arankát, majd irodalmi kérdésekről ír. Erre válaszolhatott Aranka, az első sorokban említett levelet viszont nem ismerjük.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Már ki-léptem belölle, 's a' férfitú Nyár hősege sütni kezdi ortzáimat – Kazinczy a levél írásakor a 40. életévében van.

Az ugyan, a' mit Bóldog Bolondoskodásban írtam, hogy fekete hajszálaim hullanak nem igaz. – Kazinczy *Bóldog Bolondoskodás* című verse a *Magyar Museum* II. Negyedében olvasható (*Magyar Museum* I., 59.), ám ott fekete hajszálak helyett barnákról ír: „Fut az idő, 's nem sokára / Leg-szebb korom majd el-múl; / Közelget, érzem, határa, / 'S hajam barna szála hull”.

Bossányi Ferenc – Bossányi Ferenc (1703–1786), Bihar vármegye főjegyzője, országgyűlési követ, Kazinczy nagyapja.

Neveltettem Késmárkon – 1768-ban rövid ideig tanul Késmárkon.

S. Patakon – Sárospatakon. 1769 szeptemberétől kezdődően 10 éven át a sárospataki kollégium diákja.

V[ice]Notariusává – (lat.) aljegyző.

Tab. Judriae Assessorává – Tabulae Judriae Assessor (lat.), táblai ülnök.

Subalternus Visitatoraim – (lat.) alárendelt, beosztott iskolalátogatók, II. József iskolareformjai után létrejött hivatal, az iskolákat ellenőrző hivatalnokok.

Physiognomiámat – (lat.) arcvonások.

Leonard Posch nevű Bétsi Künstler – Leonard Posch (1751–1830) nevű bécsi művész. A munka már nem fellelhető.

Hunyadi Ferentz Debreczeni Préd(ikátor) Úrhoz le nem küldém sem Geszneremet, sem Messziásomat. – Lásd 44. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Kassa, 1789. július 10-én kelt levelének jegyzetanyagát. Akkori terve szerint Hunyadi Ferencen keresztül küldené el Aránaknak munkáit.

Fragmentumom – (lat.) töredék, részlet.

A' Geszner Első Hajósa lessz – Salamon Gessner munkájának fordítása csak 1815-ben jelent meg a *Kazinczy Ferenc Munkái I. Szép Literatura* (Pest, Trattner) című kötetben.

Szemínjét és Szemiráját a' Museum 3dik Negyedében találhatod fel. – A Gessner-mű eredeti címe: *Ein Gemähd aus der Sündfluth* (1772). A fordítás a mondott helyen nem jelent meg. *Szemira és Szemin. Geszner Salamon Úrnak Irásából* címmel az *Orpheus* első kötetének harmadik füzetében (Kos hava) jelent meg (*Orpheus*, 104–106, a hozzá tartozó jegyzet: 446).

B. Rádaynak tegnapi vevém újabb Levelét erántok. Ezt az fordítást (...) meg-érdemlő – Ráday Gedeon Kazinczy Ferencnek, Pest, 1789. augusztus 3. (KazLev I., 404–405). Kazinczy pontosan idézi Ráday levelét.

A' Julia Levelei nem a la Nouvelle Heloise é? – Aranka György *A Lettres amoureuses de Julie à Ovide* címet viselő gálans románt fordította magyarra, mely először 1753-ban jelent meg, szerzője Lezay-Marnézia Charlotte Antoinette de Bressey (1710?–1785) volt, de Aranka nem a francia eredetiből, hanem egy német fordításból dolgozott. Kazinczy itt még nem ismeri a szöveget, a címe alapján Jean-Jacques Rousseau *Julie ou la Nouvelle Héloïse* címen ismert 1761-es szövegében sejtje az eredetijét.

A' Bianca Capellot esmerem. – Aranka lefordítja August Gottlieb Meißner (1753–1809) *Bianca Cappello* című munkáját, ez a fordítás azonban nyomtatásban nem jelent meg. Kézirata ma a kolozsvári Lucian Blaga Egyetemi Könyvtárban található, jelzete Ms 179. (Bővebben a fordításról lásd EGYED 2016).

O hát Alcibiadest ki fordítja? – August Gottlieb Meißner *Alcibiades* című munkája 1781 és 1788 között jelent meg négy kötetben. Magyar fordítását nem ismerjük.

A' Skizzből (Esquisse) némelly darabokat – August Gottlieb Meißner *Skizzen* című munkája 1783-tól kezdődően 1788-ig jelent meg több kötetben, többféle műfajú, főleg bűnügyi történeteket tartalmaz. Később egy válogatáskötet magyar nyelven is megjelenik: *Tanítva mulattató víg és érzékeny Anekdotok Meiszner' Skizzeiből, fordította Nagy Váradi Ajtay Sámuel* (Pest, Trattner János Tamás, 1816). A magyar szakirodalom keveset foglalkozik vele, magyar recepciójáról lásd SZILÁGYI 2022.

's belé iktatom majd a' jövő esztendőben el-kezdendő Periodicus írásomba. – Utalás Kazinczy *Orpheus* címmel indított lapjára. Az *Orpheus*-ban viszont nem található egyetlen fordítás sem Meißner *Skizzen* című munkájából, csupán Kazinczy Miklós *Vallás-Türedelem. Persiai Rege. Saadinak Bustan nevű könyvéből, Meiszner után* című fordítása (*Orpheus*, 136, a hozzá tartozó jegyzet: 478).

Czenczi nomen fictum – Czenczi fiktív név. Amennyiben megállja helyét az a feltételezésünk, hogy Kazinczy az 1789. július 10-én kelt (44. sz.) leveléhez a *Félíves nyomtatvány*-t mellékeli (lásd ezen levél jegyzetanyagát), akkor Aranka ismeretlen levelében arra tehetett jegyzéseket. A Czenczi név *A' Tavaszhoz* című versben fordul elő. Szauder József szerint Kácsándy Zsuzsannát fedi (SZAUDER 1961, 96).

Klopstock a' maga Kedvesét Csidli-nek nevezi – Klopstock a Cidli-ódákban örökítette meg felesége, Margareta Klopstock (1728–1758) német írónő alakját.

Más helyeken Lili, vagy Lilla névvel élek. – Erre példa az 1788-as datálású *A' Lillám szája* című költemény (KAZINCZY *Költemények*, I., 817).

A' Daemoniában keresve kerestem a' homályt. Daemon, Lélek, az igaz; de emlékeztethet ben-nünket Socratesi Daemonra is. – A *Daimonia* című versre való utalás, mely szintén része a *Félíves nyomtatvány*-nak. Debreczeni Attila magyarázata szerint „a daimón mint elragadtatás a lélek fogékonysága, nem tudás, hanem érzék, mely közvetít a felsőbb és alsóbb világok között”. A vers alakulástörténetére és a további magyarázatokra bővebben kitér Debreczeni: KAZINCZY *Költemények*, II., 153–157.

Jól tudom én mire tsal világod. – A Kazinczy által küldött nyomtatványban *Az Esthajnalhoz* című vers első szakasza át van húzva, és Kazinczy kézírásával egy új szakasz van a helyére beiktatva. *Az Esthajnalhoz* című vers alakulástörténetére bővebben lásd KAZINCZY *Költemények*, II., 165–167.

A' ki húzott sor (utolsó Strópha) (...) látod – *Az Esthajnalhoz* című vers első szakasza teljesen át van húzva, de ezen belül az utolsó sor, mely így hangzik: „Mézes idéreteid mit adnak”, alá is van húzva.

A' mit így írsz. „Csillogsz szabadság. Csalfa remént te rám. második és ezzel nem eggyez a' mi következik. Hijába bíztatsz; Hijába teszed oda a' választó jegyet (s) – Aranka a kihúzott versszak első három sorára is tehetett jegyzeteket, emiatt értetlenkedik Kazinczy. A kihúzott sorok: „Hijába tsillogsz, Dísze az éjjeli / Menny-bóltozatnak! tsalfa reményt te rám; / Hijába bíztatsz; meg-tanúltam”.

Lehetetlen hogy ne olvastad volna azt, a' mit Bácsmegyeym Jelentésében erről a' materiáról mondok – Utalás Kazinczy *Bácsmegyeinek össze-szedett levelei* című munkájának *Jelentés* című bevezetőjére, melyben az idegen szavak használatának szükségszerűségéről ír a jellemek ábrázolása kapcsán.

Hogy Idylliumim tettszenek, mind néked, mind T. Borosnyai Urnak, azon nagyon örülök. – Kazinczy Gessner-fordítása a *Magyar Museum* első füzetében jelent meg, erről már az 1789. július 10-én írt (44. sz.) levelében is tudósít (lásd a levélhez tartozó jegyzeteket). Borosnyai feltételezhetően Borosnyai Lukács Simon, akivel Aranka kapcsolatban állt.

B. Ráday, Vice Cancell. Gróf Teleky és Gróff Teleki Jósefigen kegyesen ítélték arról – Ráday Gedeon, Teleki Sámuel és Teleki József (1738–1796). Teleki dicséretéről már 1781. június 21-én kelt levelében értesítette Ráday Gedeont: „Gróf Teleky szemben ditsérte munkámat.” (KazLev I., 192) A Gessner-fordítás hatástörténetéhez lásd a kritikai kiadás jegyzetanyagát (KAZINCZY *Fordítások*, 774–775).

Wályi Andrást és Vitéz Imrét pedig a' Literaturának Proselytájává tették. Az első a' Wieland Psalmusait, az utóbbik a' Dusch Oreszesét adta-ki ez idén; mind a' kettő [Né]metes fordítás – Kazinczy arra utal, hogy a két szerző katolikus vallásra tért. A későbbiekben Aranka mind Vályi Andrással, mind pedig Vitéz Imrével kapcsolatba kerül. Vályi András (1764–1801) 1789-ben Kassán, Landerer betűivel adta ki fordítását az alábbi cím alatt: *Keresztjén érzékenységei. Az udvari tanácsos Wieland Úr munkái közzül fordította Wályi K. András*. Vitéz Imre (?–1806) ugyancsak 1789-ben Kassán jelentette meg Johann Jakob Dusch munkájából készített fordítását *A' tiszta és nemes szeretet ereje* címmel. Dusch munkájának címe: *Die Stärke der edlen und reinen Liebe*, s 1780-ban jelent meg Karlsruhe-ban. Csupán a belső oldalon kapja az *Orestes und Hermione* címet.

Kazinczy kedvelt kifejezése a Proselyta, a szoros fordítás híveire is használja (DEBRECZENI 2009, 288–290).

Esméred é TE Halmágyi László Barátomat, Domokos Lajos Urnak, Debretzenből, Vejét, a' Kövári Vidék Jurid. Táblájának Praesesét? – Halmágyi Lászlót (?–1810) Kazinczy többször említi emlékirataiban, Szolnok vármegyei táblabíró volt (KAZINCZY *PE*, 878). Domokos Lajos lánya, Domokos Mária előbb Berzsényi Lajos, majd Halmágyi László felesége.

47. Újfalvy Krisztina – Aranka Györgynek Mezőcsávás, 1789. augusztus 24.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 138.
Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1994, 322–323.

Keletkezés

Annak ellenére, hogy az újabb kutatások azt bizonyítják, hogy Máté Jánosné, Újfalvy Krisztina (1761–1818) és Aranka György szorosabb tudományos-irodalmi kapcsolatban állhatott egymással, ez az egyetlen ismert levél kettejük közt (EGYED 2017, 7–30). A levél azt bizonyítja, hogy korábban Aranka elküldte Kazinczy Bácsmegey-kötetét elolvasásra, és további köteteket is ígért. Mindemellett Újfalvy könyvtárában megvoltak Aranka fordításai, és Egyed Emese azt sem zárja ki, hogy Újfalvy elkísérte Arankát székelyföldi gyűjtőútja egy szakaszán (EGYED 2017, 38). További adat kettejük kapcsolatára, hogy az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság 1799. július 1-én tartott gyűlésén felolvassák Újfalvy Krisztina verseit, majd egy szűkebb társaság vizsgálatára bízzák azokat (JANCSÓ 1955, 294). Újfalvy Krisztina Máté Jánossal kötött házassága után Mezőcsávásra (Ceuașu de Câmpie, Ro) költözött, a levelet is onnan datálja.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

küldöm vissza a Szegény Bács-megyeit – Kazinczy Ferenc: *Bácsmegeynek öszve-szedett levelei* (Kassa, 1789).

28 Aug. Zrínyi Miklós adtam – Kérdéses, hogy milyen Zrínyit adhatott neki. A Zilai Sámuel által sajtó alá rendezett Zrínyi-kiadás 1790-es dátummal jelent meg: *Ne bánts d' magyart. A' török afium ellen való orvosság. Írta Gróf Zrínyi Miklós és most újjonnan ki-botsáttatott* Marosvásárhelyen, 1790. Mivel a levél 1789-es datálása, kérdéses, hogy készen volt-e már akkor, vagy ennek egy kéziratos változatát juttatta el Újfalvi Krisztinának.

48. Aranka György – Ráday Gedeonnak Marosvásárhely, 1789. augusztus 26.

Szövegforrás

Ráday-gyűjtemény, C/64-8 Ráday I. Gedeon levelezése, Aranka György levelei Ráday I. Gedeonhoz, 9. számú levél.

Autográf kézirat.

Megjelenés

LADÁNYI 1973, 165–167.

Keletkezés

Aranka Ráday Gedeon 1789. július 22-én kelt levelére válaszol némileg megkésve szebeni útja miatt. A levélben a korábban tárgyalt irodalmi, nyelvi kérdések fölötti elmélkedést folytatják. A levélhez tartozik Aranka nyelvhelyességi kérdéseket tárgyaló melléklete.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Nacsád helyyes és bölts Itéletén mind a' Tituláturára, mind az Elöl, elő és előre fenn forgo szoknak külömbségére nézve – Lásd az 1789. július 22-én kelt levelet és annak jegyzetanyagát.

A' Magyar Parnassus első Darabjából el maradt darabotskák – Előző levélben Ráday felsorolta, hogy az Aranka által küldött versgyűjteményből melyik versek hiányoztak.

A' második darabjátis talám eddig Kazintzi Ur által küldötte – Kazinczy az 1789. augusztus 26-án kelt levélben megerősíti, hogy megkapta Aranka verseit. Arra nem találtam nyomot, hogy ezt továbbküldte volna Ráday Gedeonnak.

- Az ujj modi Gonosztévőt méltostassék Nacsád megtartani** – Lásd az előző levelek jegyzetanyagát.
- A' Nap négy részeinek** – Lásd az előző levelek jegyzetanyagát.
- Groff Teleki Josef Ur, és utánna a' Grofnéja 's Báro Pronai Urék bé jövének** – Teleki József (1738–1796), Róth Janka, Prónay Sándor és felesége, Teleki Janka.
- Gernyeszezen** – A Teleki család birtoka (Gornești, Ro).
- B Pronai Uris, az én jó Leveledző Barátom** – Az első ismert levél 1790-ből származik, de korábbi leveleiben is utal Aranka a köztük levő kapcsolatra.
- Gr. Teleki László Urral** – Teleki László (1764–1821).
- a' Rájnis Ur Virgilussába** – Rájnis József *Magyar Virgilius. Első darab. Máro Virgilius Publiusnak eklogái, az az: válogatott pásztori versei* (Pozsony, 1789) című munkájáról van szó.
- Gállus, Kráássz pro Gallus, Krassus** – Cornelius Gallus (i. e. 70k–i. e. 26), költő és Marcus Licinius Crassus (i. e. 114–i. e. 53), római politikus, hadvezér neve mindjárt a kötet *Elöl-járo beszédében* megjelenik.
- T. Kovásznai Uram** – tisztelt Kovásznai uram: Kovásznai Sándor, a marosvásárhelyi református kollégium tanára.

49. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek Miskolc, 1789. augusztus 26.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Levelestár, 15–16v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

KazLev I., 448.

Keletkezés

A levél másolata megtalálható: MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.37.sz., 29–31.
Kazinczy ebben a levélben Aranka fordításainak és verseinek kézhezvételét erősíti meg, és egyben el is indítja módosítási, javítási javaslatainak sorát.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a' Júlia Leveleit – Aranka Júlia' levelei *Ovidiushoz* című fordításának kéziratáról van szó. A fordításhoz lásd 46. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Alsóregmec, 1789. augusztus 13. levelének jegyzetanyagát.

Verseidet is ismerem – Aranka Rádaynak írott, 1789. augusztus 26-án kelt leveléből tudjuk, hogy Kazinczy számára a *Magyar Parnassus* című kéziratának második darabját küldte el, ami 80 darab verset kellett tartalmazzon.

A' Budai Basa – Aranka György *A' Budai Basa* című fordítása 1791-ben jelent meg Bécsben. Victor de Gingins de Moiry (1708–1776) *La Bacha de Bude* című műve 1765-ben jelent meg, majd ugyanabban az évben *Der Basa von Ofen* címmel, a fordító nevének feltüntetése nélkül németül is kiadták.

Orthographia – (lat.) helyesírás.

Grand Dieu, tes jugements sont remplies d'equité, Toujours tu prends plaisir a nous etre propice – Jacques Vallée des Barreaux (1599–1673) szonettjének első két sora. Aranka fordításában: „Tudom oh nagy Isten hogy bölts Itéletid Tiszták, egyenesek, igazak végzésid.” A vers kézírata *Fordítás* vagy *Fordítás* címmel az alábbi helyeken található: *Zágoni Aranka György versei* (Jankovich Miklós

gyűjteménye 1830), OSZK Kézirattár, Oct.Hung. 37., 63b–64a; *Keresztes Komlói Fejérvári Károly külömbféle Magyar Verseknék... Gyűjteménye*, 1782, OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 179., 66b–67a; *Aranka György gyűjteménye*, RNL-Kv, 26-os csomó, 130–130b.

de a' Dél nekem leg jobban tetsze – Aranka *Dél* című verse szintén megtalálható a fenti gyűjteményekben: 62b–63a (Aranka kézírása, a cím mellett az alábbi megjegyzésével: „ezt megjobbitottam”); 66a–66b, 150a.

Rubrumaidat – (lat.) tárgymegjelölés.

Az én Bácsm[egye]mről – Kazinczy *Bácsmegyeynek őszve-szedett levelei* című fordítása.

Ez a' gánts az Autort és nem Fordítót illeti – Kazinczy Albrecht Christopher Kayser (1756–1811) német író 1778-ban Lipcsében kiadott *Adolfs gesammlete Briefe* című művét fordította le.

ne Sutor ultra... – Ne sutor ultra crepidam (lat.), a varga maradjon a kaptafánál.

Horváth engem versekkel sirata meg mert VCancell. Gr. Teleky hóltt bíremet vivé hozzá Füredre. – Pálóczi Horváth Ádám 1789. augusztus 8-án Balatonfüredről datált levelében számol be arról, hogy Péczeli József Teleki Sámuel híradását közölte vele, miszerint Kazinczy meghalt volna (KazLev I., 440). Hamar kiderült ugyan az igazság, Szántódról 1789. augusztus 14-én datált levelében Pálóczi valóban versben írja meg a hamis halálhír történetét.

50. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek

Kassa, 1789. szeptember 7.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Levelestár, 17–20v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

KazLev I., 457–464.

Keletkezés

A levél másolata megtalálható: MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.37.sz., 31–47.

Kazinczy levelének nagy része Aranka *Júlia' levelei Ovidiushoz* című fordításának kéziratára tett jegyzéseit, javítási javaslatait tartalmazza.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Ha a' homlok levelre nem akarod ki tenni Nevedet – a kötet valóban névtelenül jelent meg.

azt mondja Rousseau: Tout honnête homme doit avouer les Livres qu'il publie – (fr.) Minden tisztességes ember fel kell vállalja a könyveket, amiket kiadott. Az idézet Jean-Jacques Rousseau *Julie ou La nouvelle Héloïse* című művének előszavából származik. Miháلكovics Árpád fordításában: „Tisztességes ember nem fogja megtagadni a könyvet, melyet közzétesz...” (ROUSSEAU 1882, VII).

Jobbnak gondolnám így tenni: JULIA – LEVELEI – OVIDIUSHOZ. – Németből. – A kiadás címlapja a következő információkat tartalmazza a nyomdász, a kiadási hely és év megnevezése mellett: *Júlia' levelei Ovidiushoz. Németből. Szabad fordítás.*

Előljáró beszéded végére lehetne tenni: Maros Vásárhelly 178– – *Az Olvasóhoz!* című előszó végén sem hely-, sem időmegjelölés nem található.

Bárótzai – Báróczy Sándor (1735–1809), erdélyi származású bécsi testőríró.

Vocalis – (lat.) magánhangzó.

tapasztalta már azt, hogy gyakran minekelőtte az ember szívit el ajándékozhatná, már ellopott (...) nem szívit, hanem szívét. – A nyomtatott változatban: „... tapasztalta már azt, a’ miről engem most olly erősen meggyőz, hogy gyakran mikor az ember el-akarja ajándékozni szívét, már nem övé” (3. oldal).

melius – (lat.) jobb.

magis belle – (lat.) csinosabban, helyesebben.

Aszt, eszt, elváltoztatám ezt, azt-ra. – A kötetben valóban az „aszt”, „eszt” változat szerepel.

A ba- be-t midőn quietem in loco denotat, banra, benre. – A ba-, be-t, midőn helyhatározói jelentésben szerepel ban-ra, ben-re. Valóban így van a kötetben.

Nem vádolhatlak egy tsepnyre is. – Egy Római Hertzegné szájából jobban szeretnem hallani: Leg kissebben sem vádolkak. – A nyomtatott változatban: „téged sem vádolhatlak leg-kissebben is” (5. oldal).

A’ ki nállam kelemetesebb. Nállam apud me. Nállamnál prae me. – apud me: előtt; prae me: -tól, -től. A kötetben: „a’ ki én nálam kellemetesebb” (8. oldal).

Egy óltárt építettem, mellyen te egyedül vóltál. . . . mellyen egyedül te vóltál, vagy: te vóltál egyedül. – A kötetben: „Egy óltárt építettem, mellyen te vóltál az Istenség egyedül” (9. oldal).

Kívánod velem szollani, de meg gondoltad é. Kívánsz velem szollani; vagy a’ mi még jobb. Velem kívánsz. – A kötetben: „Kívánsz velem szollani” (10. oldal).

engedd pedigne változtatni penigedet. – A kötetben a pedig változat szerepel.

A’ szívem vérzett miatta: de tudod. . . Dele A’ et pone: Szívem. – A kötetben: „Vérzett szívem miatta” (14. oldal).

Beym Schluss des Achten Briefes. a’ mellyek tsak magokat tölled tovább el nem titkolni ohajtják. Tsak muss weg. – (ném.) A VIII. levél végén ... a tsak-ot törölni kell. Valóban nem szerepel a kötetben (17. oldal).

Igen is, látnod kell engemet. En ezt egészen rosznak tartom. Inkább: Nem balaszthatom, hogy láss. Ideje hogy láss. – A kötetben az eredeti verzió marad (20. oldal).

De a’ köz öszv találk (...) tartsd szemeid előtt. – A kötetben: „de a’ közönséges helyen való találkozásban járj a’ leg-nagyobb vigyázással” (23. oldal).

Melly különböző indulatokkal küszködünk egymás között. – A kötetben: „Melly különböző indulatokkal nem küszködünk!” (23. oldal).

A’ szerelem soha sem szabados a’ szenvedéstől, nie frey, talám soha sem mentt. – A kötetben: „a’ szerelem soha sem mentt a’ szenvedéstől” (24. oldal).

Ugy tetszik, hogy miolta. Hogy weggelassen. – A kötetben: „...jobban meg vagyok, úgy tetszik, magammal elégedve” (25. oldal).

A’ kit az ember szeret szívét egészen meg nem nyithatni: a’ kit szeretünk, inkább. – A kötetben: „...mint annak, a’ kit szeretünk, szívünket egészen meg-nem nyithatni.”

amannak a lelke, ezeknek a’ rugója. A subtractum dele. – Valóban törli az a-kat.

a’ te Romába való meg érkezésed Subtractas voces dele. – A kötetben: „Rómába való érkezésed” (25. oldal).

azután következik egy tsendes nyugodalom. Vocem következik pone post nyugodalom. – A kötetben az eredeti változat marad (26. oldal).

a’ titkos találkozásokkal – gebeime Zusammenkünfte. ez nékem nem tetszik, együtt létel. inkább. – A kötetben az eredeti változat marad.

aszt gond. tegnap, (...) téged szeretni. – A kötetben: Azt gondolom vala tegnap, hogy tehetném hogy ne szeresselek (28. oldal).

Nem szerelm(em) erejere panaszlok. ereje ellen. vagy erejét vádolum. – A kötetben az eredeti változat marad.

De ki áll jót arról. Wer steht gut dafür. Ki felel érte. – A kötetben: „De ki felel róla” (28. oldal).

hogy hozzád való érzékenységetem olly könnyen értésedre adtam. Hogy olly könnyen ki-val-lottam neked szerelmemet. – A kötetben: „hogy hozzád való érzékenységetem olly könnyen ki-jelenttettem” (28–29. oldal).

Melly gyakr(an) mérjük (mérsékeljük vagy függesztjük fel) ó fájdalom, weg mit der Ausrufung. Hier steht es an unrechtem Ort. – (ném.) törölni a felkiáltást. Itt nem jó helyen van. A kötetben valóban elmarad a felkiáltás.

és magad jól tudod, 's te jól tudod. – A kötetben az eredeti változat marad.

győzedelmes boszorkányságot, inkább ígézést. – A kötetben az eredeti változat marad.

meg-váltunk, nékem nem jó pro: el-váltunk. – A kötetben Kazinczy javaslata lesz.

Meg kell vallanom hogy félek hogy nem érzed. Prius hogy dele. – A kötetben: „Meg-kell vallanom, félek hogy nem érzed...” (30. oldal).

bijános, non hélyános, quia non hélyába, incassurn. – A kötetben a hijános változat szerepel.

Nem szeretem többé abba a' homályba lenni. Pone: Nem szeretek többé abban a' homályban lenni, quia non motus in locum, sed quies in loco. – A kötetben: Nem szeretek többé abban a' homályban lenni (32. oldal). A latin nyelvű rész fordítása: ugyanis nem helyváltoztató mozgás, hanem helyben való.

Gyermek vigásgot és tréfát kíván: és en tsak könyveimet mutattam nékie. – Lám be jó a' lachrymat könny-nek írni. Puer desiderat ludicra: ego vero ei libros meos monstro. – Nem mondom könnyvullatás, sed könnyhull(atás). Seu a könnyü quod lachrymis egeritur sublevatur dolor, seu aliunde derivari velis. – A kötetben könny forma szerepel. Az ifjú szórakozásra vágyik: én azonban saját könyveimet mutatom neki. – Vagy a könnyü: amit kihordanak a könnyek, az megkönnyíti [vagyis enyhíti] a fájdalmat, vagy szerinted máshonnan lehet származtatni?

Midön éppen ki akartam menni, érkezett Sulpitzia hozzám (Nr. 1), azon kérvén (Nr. 2), hogy Cezártól hozzám (Nr. 3) való kegyelmességeihez képest.

Nr. 1. naturalis ordo vocem hozzám voci érkezett praeponi praecipit. Azon kérvén Nr. 2. est contra rei veritatem. Hozzám jövén kért, nem pedig: hozzám érkezett, kérvén. Nr. 3. hozzám debet transmutari in erántam, qvia hozzám jam fuit in commate: Sulpitia érkezett hozzám. – A kötetben: „Midön éppen ki-akarok vala menni, érkezék Sulpicia, 's kéré hogy Caesártól erántam való kegyelmességeihez képest...” (33. oldal). Kazinczy magyarázata: Először is a természetes szórend azt írja elő, hogy a *hozzám* szó kerüljön az *érkezett* elé. Másodsor az *azon kérvén* ellentétes a dolog természetével. *Hozzám jövén kért*, nem pedig: hozzám érkezett, *kérvén*. Harmadszor a *hozzámot erántamra* kell cserélni, mivel a *hozzám* már volt a tagmondatban: *Sulpitia érkezett hozzám*.

hogy egyg olyan előttem igen kedves etc. b(ogy) egyg előttem olly igen. – A kötetben Kazinczy javaslata szerepel.

Melly erőssen kell annak egész tüzét a' szerelemnek érzeni. A' Szerelem é itt a' Subjectum, vagy az annak. – Én ezt így tenném: Melly erőssen kell a' szerelem egész tüzét annak érzeni. – A kötetben: „Melly erőssen kell annak a' szerelem egész tüzét érezni...” (36. oldal).

Azt a' finom nomenclatiot gyomorból utálok. Lehetne inkább ítéletem szerint tenni kényes ízlés. – A kötetben Kazinczy javaslata érvényesül.

Drága kedves Ovidiusom. Weg mit dem Drága. – Elhagyni a Drágát – javasolja Kazinczy. Aranka valóban elhagyja.

Nem is irtam néked és el-mentem. – El-jöttem. – A szövegben Kazinczy javaslata érvényesül.

egy gondolomra kárhoyzatsz é engemet. Popularis alatsony expressio. Gyanúságodból kárh(ozatsz). Tsupa vélekedésből, hogy ez 's ez esett. – A kötetben: „...egy tsupa gyanúra, olyanra pedig, mellynek (a' mint magad mindjárt meg-fogod látni) az igazság minden erejét el-vészi, kárhoyzatsz é engemet?” (40. oldal).

Alig végezte, azonban lépék-be (Nr. 1.) Cezár az utazásról kezdvén beszelleni. midön bé-lépe C(zézár) 's az ut(azásról) – A kötetben: „Alig végezte, azonban lépik-bé Caesár, 's az utazásról úgy...” (41. oldal).

Meg ígérven, hogy egy napot velünk fogna tölteni és ha a' Sulp(itzia) lakad(alma) Octaviánál esnék, jelen fogna lenni. A' két fogna kedvetlen. – jelen lejend. – A kötetben: „megígérven azt is, hogy egy napot velünk fogna tölteni, és ha a' Sulpicia lakadalma Octaviánál esnék, ottan is jelen lenne” (42. oldal).

Soba ettől a' helytől. – Soba e' helytől. – A kötetben az első variáns marad (43. oldal).

Es ha ollykor a' Mesterség segítségére hivatik (Nr. 2) az is olly köntösbe öltöztetik b(ogy) telly(esen) meg nem esmerszik. tik, tik, szik. Nr. 2. arra is olly köntöst adnak, b(ogy) többé tellyességgel ra nem lehet esmerni. – A kötetben: és ha ollykor a' mesterség segítségére hivatik is, olyan köntösbe öltöztetik, hogy többé tellyességgel meg nem esmerszik (44. oldal).

XIX. Négy napok alatt fogunk elébb Romába menni. – Nem erst e ez az elébb. Erst in 4. Tügen werden wir nach Rom geben. – A levelek számozása a XVII-tel kezdődően téves, az itt idézett rész a XVIII. levélben van. A német részek fordítása: Csupán 4 nap múlva megyünk Rómába. A kötetben az idézett rész: „Négy napok előtt nem fogunk elébb Rómába menni” (47. oldal).

Száz esztendő -/- Saeculum. Század. – A kötetben az első variáns marad.

az Hymen, az Amor. Az deleatur. – A kötetben a névelők nem szerepelnek (49. oldal).

Ezt a' napot, melly régtől fogva leg tisztább volt. pone mellynél tisztább rég ölta nem volt. – A kötetben: „Ezt a' napot, mellynél tisztább rég ölta nem volt...” (49. oldal).

Batorokdnám szembe szállani. nék. – A kötetben Kazinczy javaslata érvényesül.

Arra nézve mind az által jöjj el tsak bátran. Pone: Mindazáltal jöjj bátran. – A kötetben Kazinczy javaslata érvényesül (55. oldal).

Rám függesztett szemeidet tapasztalhattam. – Eröletett mondás. Szemeidet szüntelen reám függesztve lenni tapasztalhattam. inkább. – A kötetben: a' te rám függesztett szemeidben gyönyörködhettem (56. oldal).

Vebatted jól eszedbe. – jól észre. – A kötetben Kazinczy javaslata érvényesül.

A' Livia hozzám szakadhatatlanul való maga jó ajánló viselete. – Mit téssen ez a' homályos mondás? – Liviának botolthatatlan, vagy tántorodhatatlan barátsága, 's Tiberiusnak. Nem: A' Liviának ... a' Tiberiusnak? – A kötetben: „Liviának hozzám szakadhatatlanul való maga jó ajánló viselete...” (56. oldal).

Félelemtől szabad, inkább mentt. – A kötetben Kazinczy javaslata érvényesül (58. oldal).

Miolta még Szulpitziánál láttalak, még nem esett semmi változás. Ez kedvesebb lenne, mint ez: Még az ölta, miolta S(ulpitziá)nál láttalak, nem esett semmi vált(ozás). – A kötetben Kazinczy javaslata érvényesül (59. oldal).

Annyi bizonyos. – So viel ist gewiß. – Igy nem szollott még Magyar soba. – A kötetben: „A' bizonyos, hogy...” (59. oldal).

Tib(erius) és Livia még mindazon egy modon tartják magok hozzám való viseletekben tartanak talám. – A kötetben „...Tiberius és Livia még mind azon egyforma módot tartják magok hozzám való viseletekben...” (59. oldal).

mellyel senki olyan mértékben, mint Te, nem bir. – Ha a' senki a' Te és nem közzé esik, sokkal természetibb folyamatja lesz a' mondásnak, és nem veszt az energia is semmit. – A kötetben Kazinczy javaslata érvényesül.

A' mai napnak hátra lévő és egy része az éjszakának - A' mai napnak hátra lévő része 's tsak nem fele az éjszakának inkább – A kötetben az első variáns marad (61. oldal).

hogy az ember beléd szeressen – inkább hogy akárki is beléd szer(essen). – A kötetben: „hogy egy Szépség beléd szeressen” (62. oldal).

És én azért nem is panaszklok egy szemp(illantá)sig is. Két is. az első el maradhatna. – A kötetben mindkét is megmarad.

az ő személyének igazat adok. – ich gebe ihrer Person Recht. igazságot inkább. – A kötetben az első variáns marad (63. oldal).

Magam meg igazítására. Zu meiner Vertheidigung, talám igazolására. – A kötetben az első variáns marad (63. oldal).

egészen el-nyomta volna, ha... nem elevedett volna. Az elsőbb volna után tettem az egészent, 's mindjárt nem fáj a' fül az egyformájú hangzás miatt. – A kötetben Kazinczy javaslata érvényesül (65. oldal).

Ezen ajánlás el-vételére. Inkább el fogadására. – A kötetben Kazinczy javaslata érvényesül (67. oldal).

hogy ma nem tudtad dolgotat tsinosan igazgatni, das ist etwas hart. Es braucht emollirt zu werden. – A kötetben: „...hogy ma semmiképpen nem tudtad dolgotat tsinosan igazítani” (69. oldal).

Tsufondároson. Ezt éppen nem értem. Nagyon esmeretlen szó, noha a' gyökeret esmérem. Nints a' Nyelv Analogiájához szabva köntöse. – Aranka megtartja a szót (69. oldal).

Vagy pedig azt egy annak szentségeibe avatatlan szívbe tessék (me)g gyújtani. Nem jobb volna é: olly szívbe tess(ék) (me)g gyújt(ani), melly annak szentségeibe még n(em) avattatott. – A kötetben: „...vagy pedig azt egy szentségeibe avatatlan szívbe tessék meg-gyújtani...” (69. oldal).

Adhattál volna egy tsinos Nemmel tisztességesebb választ. – Ezt bizonyosan az Iró (Descriptor) hibázta-el. Ez így nem maradhat. Adhattál v(oln)a tsinosabb választ. – A kötetben Aranka megtartja az eredeti változatot (70. oldal).

Meg kellett adnom, b(ogy) a' választásban nem hibázott; tsak azt kívántam volna akkor (mit teszen ez?) a' leg nagyobb buzgó (és így leg-buzgóbb) indulattal szolgáltam volna nékie. – Mit kívánt volna Júlia? Nekem úgy tetszik, hogy itt hízakos az írás. – A kötetben: Meg-kellett adnom, hogy a1 választásban nem hibázott; tsak azt kívántam volna, hogy szerelmének tárgya más legyen akár-ki; akkor a' leg buzgóbb indulattal szolgáltam volna nékie (71. oldal).

az a' tsuda ötet az ő nagyra való vágyásának fel-aldozza. – Nem jobb volna itt a' nagyra vágyás helyett (a' való azonkívül is ki marad) kevélységet, fel-fuvalkodást vagy valamit a' miben több energia van, tenni? – Aranka a kötetben megtartja az első variáns (75. oldal).

kérte b(ogy) tsak azt mondja meg, mit vétett volna, hogyla' mivel azt a' büntetést érdemelje. – Nagyon Deákos beszéllés a' conjunctivus moduson ejtett beszéllés. a' Második hogy helyett állhat a' mivel, az érdemelje helyett érdemli 's mindjárt szebb. – A kötetben: „hogy tsak azt mondja-meg mit vétett volna, a' mivel azt a' büntetést érdemelje” (75–76. oldal).

Tib(erius) b(ogy) e' beszédet, melly ötet tsak szegyenbe boritaná, pro borítja vel borította. Mondom hogy indicativus kell conjunctivus helyett. – A kötetben: „Tiberius hogy ezt a' beszédet, mely ha tovább menne ötet majd szegyenbe boritaná...” (76. oldal).

ki ment a' házból. Beszéll ugyan így a' magyar, de jobb bestimnt szollani a' szobából. – A kötetben Kazinczy javaslata érvényesül.

Czézárnak az Orvosok vízzel való élést javasoltak (pro javasolván) 's ő igen hajlandó volt arra. – A kötetben: „Caesárnak az Orvosok vízzel való élést javasoltak 's ő igen hajlandó volt rája” (112. oldal).

Ha a' mindenkor magát alkalmaztatni + tudo Livia elejét nem vette volna. A' Mindenkor oda tétetett a' bol a' + van. – A kötetben Kazinczy javaslata érvényesül.

Igazítsd úgy b(ogy) Caesar maga kínáljon meg. – Többnyire tévelygő értelemben veszed ezt a' szót. Inkább Ejtsd-úgy. – Aranka igazgassdra változtatja (114. oldal).

légy rajta, 's ne múlass. . .a' mi rajtad áll. Az elsőbb rajta helyett: azon. az út alkalmatlanságaira ki-tenni. Der Gefähr der Reise aussetzen. Ez is mérész mondás. – A kötetben: légy rajta, és ne múlass semmit-el a' mit véghez vihetsz (114. oldal).

De tsak egy minutáig fogok nálla lenni. – Esméretes volt é az Augustus idejében az Orának minutum nevezetű 60dik része. Ha nem volt, meg kell változtatni, ez helyett vagy pillantást vagy pertzentést tévén. – Aranka pertzentésre változtatja (117. oldal).

Florának lesz gondja b(ogy) ezt illendöképpen igazítsa és Ovid meg fogja köszönettel esmereni. – Nem eléggé érthető mondás. – Aranka rendelje-re változtatja (118. oldal).

Nagy Isten, inkább in plurali. – Az eredeti változat marad (119. oldal).

h(ogy) a' világnak díszére és világára szolgáljanak. Dele posterius. – Aranka törli a másodikikat (119. oldal).

El kell néked engemet hagynod, ni inkább. – Az eredeti változat marad (120. oldal).

Az én kiáltásom és jajgatásom hozzádig hathatna. Subtractum dele. – A kötetben: Bár tsak az én jajgatásom hozzádig hathatna! (120. oldal).

OVIDIUS LEVELE, az Exclamatiót: Szegény Fejem. ki törleni. – Valóban nem található.

azokat a' máknyi és semmit érő kedves pillantásokat Ist zu hart. Nie spricht ein Geliebter so. azokat a' rövid. – A német rész: túl erős. Egy szerető soha nem beszél így. A kötetben: „azokat a' rövid kedvességű és semmit érő pillantásokat” (129. oldal).

Az Ovidius keserü kenyerére jutott. Igen alacsony mondás, sorsára inkább. – Aranka elfogadja Kazinczy javaslatát (130. oldal).

Correggioi magam el-bívesével egy: Anch' io son Pittore-t mondok – Antonio da Correggio (1489–1534) itáliai festőnek tulajdonított mondás, melyet Raffaello Szent Cecília-festménye előtt mondott volna: Én is festő vagyok.

Gessnerem és Klopstockom is hasonlólul nyér – Kazinczy 1789. augusztus 13-án kelt levelében említi, hogy ezeket a fordításokat elküldi Arankának. Lásd ezen levél (46.) jegyzetanyagát.

én tenéked Regmetzről is Miskoltzról is irtam – Alsóregmec, 1789. augusztus 13., Miskolc, 1789. augusztus 26. levelekről van szó.

Wályi és Vitéz tisztelnek. Az egyik a' Wieland Psalmusait, a' másik a' Dusch Orestesét fordította – Kazinczy ezt már 1789. augusztus 13-án kelt levelében is említi. Lásd annak a levélnek a jegyzetanyagát.

Bacsányi Cameralis Cancellista most Bécsben van. A' meg hóltt Orczy Veje B. Wécsey Miklós ide való Kassai Cameralis Administrator le vitte magával Pestbre, onnan pedig az ifjú Orczyval fel-ment. – Batsányi János jogászhallgató korában került az Orczy-házhoz Orczy István (1767–1785) mellé, aki jogásztársa volt. A meghalt Orczy alatt Orczy Lőrincet (1718–1789) érti, aki 1789. július 28-án hunyt el. Első házasságából származó egyik lánya, Mária volt Vécsey Miklós (1749–1829) felesége. Az ifjú Orczy alatt Szinnyei Orczy Lőrinc unokáját, Orczy Józsefet (1779–1811) érti (SZINNYEI 1904).

tiszteld Prof. Zilay Urat – Zilai Sámuel (1753–1800), a marosvásárhelyi kollégium tanára.

51. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek Pest, 1789. szeptember 13.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 117–118.
Titkár által írt, elküldött levél.

Megjelenés

ENYEDI 1981, 708–709.

Keletkezés

Ráday Aranka Marosvásárhelyről írott 1789. augusztus 26-án keletezett levelére válaszol, melyben a korábban felvetett témákat viszi tovább, valamint beszámol a *Magyar Museum* új számának megjelenéséről.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Érdemes levelét vettem minden illendőséggel az ahoz adnectált reflexiokkal – 48. Aranka György – Ráday Gedeonnak, Marosvásárhely, 1789. augusztus 26. Aranka a levélhez egy *Proba* című mellékletet csatolt.

Még Kazinczy Ur kezembe nem küldötte az tudva lévő versek második Darabját – Aranka 1789. augusztus 26-i levelében (48. sz.) írja Rádaynak, hogy a *Magyar Parnassus* második darabját Kazinczyhoz küldte, akinek 1789. augusztus 26-i Arankához írott leveléből kiderül, hogy azt meg is kapta.

hanem éppen mai Postán irtam ezen Urnak, edgy emlékeztető levelet, mellyben azon darabnak adando alkalmatossággal való meg küldését kértem. – Ráday Gedeon Kazinczy Ferencnek, Pest, 1789. szeptember 13. (KazLev I., 468).

tisztelendő Kovásznai és Zilai Uraknak – Kovásznai Sándor és Zilai Sámuel, a marosvásárhelyi kollégium tanárai.

Batsányi Uram igen Curiosus mitsoda itelet tételek lesz az Erdélyi Uraknak az ahoz adatott Toldalékrul, mellyet Rainis illetlen írására felelt – Batsányi János *T. Rájnis Józsefnek, A' Virgilius Fordítottójának, viszontag egészséges hosszú életet kíván Batsányi János* című szövegről van szó, amelyik a *Magyar Museum* harmadik füzetének todalékeként jelent meg (*Magyar Museum* I., 154–187). Batsányi a szöveget azért írta, hogy Milont, Baróti Szabó Dávidot és saját fordítási elveit megvédje Rájnis József támadása ellen. Batsányi szövege Rájnis *Magyar Virglius* című 1789-es munkájára, különösen annak mellékleteire, a *Mentő-íráásra* és a *Toldalékre* adott felelet. A vita teljes történetét lásd BJÖM. II. 490–501.

minden partium Studium nélkül – (lat.) részrehajlás nélkül.

Nébai Báro Szilágyi Urnak az Arany Idörül irott vereseit, mint régi igen jó barátomnak Munkáját, bátorkodtam a' Kassai Társaságnak meg küldeni; hogy az Museum valamellyik darabjában bé iktatodgyon – Szilágyi Sámuel verse az első kötet utolsó negyedében meg is jelent (*Magyar Museum* I., 211–214). Személyéről bővebben lásd 5. Aranka György – Cornides Dánielnek, Marosvásárhely, 1771. október 9. levél jegyzetanyaga. Aranka 1789. június 9. után írott levelében küldte el Rádaynak azt a gyűjteményt, mely Szilágyi Sámuel verseit is tartalmazta.

Most legközelebb azon versetskéket szeretnék a' következő Negyedbe bé tenni, amelly az Angyallal való fel tseréllésről szól (mert éppen it van közülök Batsányi Uram) mellyre hogy könynyebben nyerhessenek engedelmet, és az Magyarázatokat kerülhessék, a' Miska és Susika helyett, tsak egy M. és egy S. fogna tétetödni. – A *Magyar Museum* első kötetének utolsó negyedében négy kisebb Aranka-vers jelenik meg: *Koporsó-köre*; *Lesbiához*; *Gondolatotska*; *Thirsis Mikonhoz* címmel (*Magyar Museum* I., 194–195.) A *Thirsis Mikonhoz* című lehet az, amit Ráday levelében is emleget, bár a monogramok eltűnnek, és antik nevek szerepelnek helyettük.

Inquam vagy Inquit – (lat.) úgymond.

Hogy a Gallust és Krassust accentussal irta okát fel találni nem tudom – Utalás Aranka 1789. augusztus 26-án kelt levelére (48. sz.), melyben Rájnis Vergilius-fordításában azt kifogásolja, hogy a római neveket magyarosan, ékezzettel írta. Lásd annak a levélnek a jegyzetanyagát.

52. Aranka György – Ráday Gedeonnak Marosvásárhely, 1789. szeptember 26.

Szövegforrás

Ráday-gyűjtemény, C/64-8 Ráday I. Gedeon levelezése, Aranka György levelei Ráday I. Gedeonhoz, 10. számú levél.

Autográf kézirat.

Megjelenés

LADÁNYI 1973, 167–168.

Keletkezés

Aranka Ráday Gedeon 1789. szeptember 13-án kelt levelére válaszol. Folytatják az eddigi kérdésekről való elmélkedést, valamint Aranka beszámol a Marosvásárhely környéki történésekről.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Nacsád ezen esős, sáros Honak 13dikán Pestről irni méltoztatott Uri Levelét – 51. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek, Pest, 1789. szeptember 13.

Solecismus – (lat.) nyelvbottlás.

Kazinczi Urnak ujra irtam hogy nála lévő Verseimet Nacsádnak minél hamarébb küldgye által – Aranka Kazinczynak küldte el a *Magyar Parnassus* című versgyűjteménye második darabját, amely Aranka 80 versét tartalmazta. Kazinczy a verseket megkapta, ezekre reagált is röviden 1789. szeptember 7-én kelt (50. sz.) levelében. Aranka levelét, amelyben azt kéri, hogy a verseket küldje tovább Rádaynak, nem ismerjük.

A' Julia Leveletis ki küldvén nékie, azokra a' magyarság iránt megtette elmés és fundamentos jegyzéseit; ezen a' postán válaszoltam réájok. – Kazinczy 1789. szeptember 7-én kelt levelében (50. sz.) található az a jegyzetek, amelyeket Aranka fordítása kapcsán fogalmaz meg. Aranka válaszáat sajnos nem ismerjük, de a jegyzeteket és a kiadott kötetet összevetve látható, hogy sokat elfogad Kazinczy javaslataiból. Lásd 50. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Kassa, 1789. szeptember 7. levél jegyzeteit.

A' Rájnis írsait megszerezvén, az ő Itéletétis a' Museumrol 's nevezetesen annak némelly részéről láttam. – Ráday Gedeon Aranka Györgynek írott 1789. szeptember 13-án kelt levelében (51. sz.) felhívja a figyelmet Batsányi János *Toldaléka*-ra, mely a *Magyar Museum* harmadik füzetéhez ragasztva jelent meg, és amelyben Rájnis Józseffel száll vitába. (Lásd annak a levélnek a jegyzetanyagát.) Erre reagál Aranka úgy, hogy megszerzi Rájnis kötetét, annak mindkét mellékletével, melyből a másodiknak címe: *Töldalék, melyben a magyar Virgiliusnak szerzője a kassai Magyar Muzéumról jelesben pedig az abban foglaltatott fordítás mesterségének reguláiról-való itéletét ki-nyilatkoztatja.*

Fenomenon – (lat.) jelenség.

sem Szabó, sem Bacsáni Urakot – Baróti Szabó Dávid, Batsányi János.

N. Fogarasi Uram halálával – Nemes Fogarasi Pap József (1744–1784) külföldi peregrináció után Marosvásárhelyen tanított bölcséletet és matematikát. 1784. december 17-én hunyt el, mielőtt elfoglalhatta volna budai rendes tanári állását.

indignitás – (lat.) méltatlanság.

Néhai Nagy jó Uram B. Szilágyi Ur emlékezete – Szilágyi Sámuel, lásd az előző levél jegyzetanyagát.

A' Neveket Miska és Susika változtassa, igazítsa a' mint tettzik. – A nevezett vers *Thirsis Mikonhoz* címmel jelent meg a *Magyar Museum* első kötetének utolsó negyedében. Lásd az előző levél jegyzetanyagát.

A' nyári Délről. – Lásd 49. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Miskolc, 1789. augusztus 26. levél jegyzetanyagát.

Gr. Teleki Josef Urék mindnyájon itt vadnak Gernyeszegen. – Gernyeszeg (Gornești, Ro) Teleki-birtokon többször is összegyűlt a család. Nem tudjuk pontosan, hogy Teleki József (1738–1796) társaságában kik tartózkodtak még ott.

Collegám Gr. Teleki Mihály Ur Betegségére ott fogjuk Mihály Innepét meg ülleni – Teleki Mihály (1756–1826) II. József uralkodása idején, 1786 után, amikor a királyi táblát átköltöztetik

Marosvásárhelyről Nagyszebenbe, a kerületi tábla bírása, belső titkos tanácsos, ilyen minőségében kollégája Arankának. Később fontos szerepe lesz az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság vezetői testületében is. Mihály ünnepe: szeptember 29.

a' jó Zilabi Uramot – Zilai Sámuel, a marosvásárhelyi kollégium tanára.

53. Aranka György – Ismeretlenek Marosvásárhely, 1789. október 25.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levél szerves folytatása két korábbi levélnek, 39. Aranka György – Ismeretlenek, Marosvásárhely, 1789. május 17. és 40. Aranka György – Ismeretlenek, Marosvásárhely, 1789. május 27. A levelek a Bethlen család birtokairól és peres ügyeiről szólnak.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Excellenciádnak két rendbéli Mlsgs levelét – Nem ismerjük ezeket a leveleket.

Districtuális Tábla – (lat.) területi törvényszék.

Exequiura – (lat.) végrehajtás.

Sidveiek – zsidveiek, Zsidve (Jidvei, Ro), falu az egykori Kis-Küküllő vármegyében.

mind Gr. Haller mind B. Josika Urakkal beszélvén – gróf Haller Gábor (1749–1822) és báró Jósika Antal (1745–1803).

B. Révainé Ő Nga B. Henterrel valo dolgárol – Révay András özvegye, Buún Juliánna, valamint Henter Antal. Az ügyük előzményeihez lásd 39. Aranka György – Ismeretlenek, Marosvásárhely, 1789. május 17. és 40. Aranka György – Ismeretlenek, Marosvásárhely, 1789. május 27., valamint ezen levelek jegyzetanyagát.

Sz. Demeterre – Szentdemeter (Dumitrei, Ro).

liquidállják – (lat.) kiegyenlít, felszámít.

a' Sententia szerént percipiállja – (lat.) a végzés szerint behajtja.

Szent Mikloson – Bethlenszentmiklós (Sânmiclăuș, Ro).

Grof Eszterházi Uratis – Esterházy Nepomuk János (1754–1840), 1789 áprilisától Hunyad és Zaránd megye főispánja.

az Abosfalvi jóságot – Abosfalva (Aboș, Ro).

54. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek Trembowla, 1789. október 31.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Ferenc ezt megelőző utolsó levele 1788. július 25-én kelt. Nincsenek információink arról, hogy az eltelet időszakban szünetelt-e a levelezés, vagy inkább az történt, hogy a levelek nem maradtak fenn. Mivel a levélben nincs utalás az előbbire, azt feltételezzük, hogy a levelek elvesztek vagy lappanganak. Aranka Ferenc továbbra is Galíciában táborozik, a törökök elleni háború végét várja, illetve a galíciai új adózási formáról tudósít.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Tordátfalvi – Tordátfalvi György, Aranka Ágnes első házasságából származó fia.

itt Galiciába már az Urbariumnak vége van – Galícia betagolása a Habsburg Birodalomba hosszan tartott, és nem kevés konfliktussal járt. Ebben az időszakban a tartomány kormányzója Joseph Brigidio, akinek működése alatt (1780–1794) a stabilizálódás jelei mutatkoznak. A reformokhoz sok pénzre volt szükség, amit II. József adóreformokkal kívánt előteremteni. Ehhez szükség volt egy általános felmérésre, valamint új urbárium- és adórendszer kidolgozására. Ezek az intézkedések 1782-ben kezdődtek, és 1789. november 1-én léptek érvénybe, amikor a korábbi privilégiumok megszűntek, és csak pénzbeli adót fogadtak el (Mises 1902, 79–87).

Circulusba – (lat.) körzetben.

Haritska – hajdina, kásanövény.

55. Benkő József – Aranka Györgynek Középajta, 1789. november 8.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 64–65v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Benkő József levelezése, 294.

Keletkezés

Benkő József (1740–1814) és Aranka György kapcsolatának ez az első ismert levele. Kettejük correspondenciája 24 meglévő levelet tartalmaz, de ennél sokkal több elküldött szöveg lehetett. Aranka levelei egyáltalán nem maradtak fenn, Benkő József leveleinek kéziratai az OSZK Kézirattár Quart. Hung. 1994. jelzet alatti gyűjteményben vannak, ezek meg is jelentek. Az itt közölt levelek minden estében a kéziratok alapján készült átiratok. A két tudós viszonyának megítélése ellentmondásokkal teli. Éder Zoltán viszonylag reálsan ítéli meg Benkő József helyzetét, korábbi életrajzírói (Mikó 1868, Szabó 1999) ugyanis folyamatosan a külső körülményeket tették felelőssé azért, hogy Benkő nem tudott kitörni a szűkös életformát biztosító falusi papságból, hogy hatalmas anyagot felölölő munkássága nem kapta meg életében az elismerést, illetve hogy a Magyar Nyelvművelő Társaság és különösen Aranka György folyamatosan akadályozták Benkőt írásai megjelentetésében (Éder 1978, 30). Bár Aranka és Benkő levelezése már igen korán megjelent (*Benkő József levelezése*, 1988), ez mégsem módosított ezen a sztereotípián. Ez az első ismert levél azt bizonyítja, hogy Aranka és Benkő kapcsolata

korábbi az intézményes kereteknél, hisz ekkor nem csupán egy ládányi, történetírásra vonatkozó anyagot akar küldeni Arankának, hanem rendelkezett arról is, hogy ha hirtelen elhalálozna, Aranka szabadon válogasson hagyatékából. Az írott dokumentumok megosztásának szándéka tehát személyes kapcsolatok gyümölcse, nem pedig egy intézményes keret nyújtotta kapcsolatháló kiépülésének eredménye. A levelezésből látható, ahogyan Benkő Aranka rendelkezésére bocsátja addigi munkásságának eredményeit.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Tit. Cserei Úr – Cserei József (1754–1809), katolikus pap, később kanonok, ekkor a nagyszebeni gimnázium tanára.

Méltóságos Lajos Elek Tit. Urat – Sepsi szék vice-királybírája (1780), Háromszék vármegye másodalispánja (1784).

Correspondentiával – (lat.) levelezéssel.

Közép- és Száraz-Ajtán – Közéapajta (Aita Medie, Ro), Szárazajta (Aita Seacă, Ro), székely falvak.

Károly Váratt – Károlyvár, Gyulafehérvár akkori megnevezése (Alba Iulia, Ro).

nyomtatás alá írtam a' Török-Búzáról meg nem szégyenlendő Munkát – Benkőnek ez a munkája elveszett, közelebbit nem tudunk róla.

Ceresnek sem tudok e' bajos időben áldozni – Ceres a római mitológiában a növények (főleg a gabonák) istennője volt. Benkő a korábbi állítására utal ezzel vissza, miszerint nagyon rossz termés volt abban az évben.

Bachus' Szüreti Innepére – Bacchus a római mitológiában a bor és mámor megtestesítője.

56. Aranka György – Ismeretlenek Marosvásárhely, 1789. november 13.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levél folytatása az 1789. október 25-én kelt beszámolóinak (53. sz.) és azt az megelőző, ebben az ügyben írott leveleknek. Aranka egy ismeretlen – valószínűleg a Bethlen családhoz tartozó – nővel levelezik Révayné pénzügyi dolgairól és peres ügyének állásáról.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Exlcziád 10-dik irni méltoztatott Uri Levelét – Nem ismerjük ezt a levelet.

B. Révainé Ő Nsga dolgában – Báró Révainé öngyásága: Révay András özvegye, Buún Juliánna. Az ügy előzményeihez lásd 39. Aranka György – Ismeretlenek, Marosvásárhely, 1789. május 17.; 40. Aranka György – Ismeretlenek, Marosvásárhely, 1789. május 27. és 53. Aranka György – Ismeretlenek, Marosvásárhely, 1789. október 25., valamint ezen levelek jegyzetanyagát.

Gr. Haller Gábor Ur – gróf Haller Gábor (1749–1822).

computusnak – (lat.) számítás, értékbecslés.

Br. Henter Ur – báró Henter Antal (1748–1828).

B. Josika Ur – báró Jósika Antal (1745–1803).
Abosfalva iránt Gr. Eszterházi Urnak – Esterházy Nepomuk János. Lásd 53. Aranka György – Ismeretlennek, 1789. október 25. levél jegyzetanyagát.

57. Aranka György – Ismeretlennek Marosvásárhely, 1789. november 29.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levél szerves folytatása az 1789. november 13-án kelt levélnek (56. sz.). Aranka további fejleményeket ír báró Révayné ügyében.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Excellenciád ezen Holnapnak 27dikén irott Mlsgs Levelét – Nem ismerjük a levelet.

a' Báro Josika Ur – báró Jósika Antal (1745–1803).

Bisztrai Ur – Nem tudjuk biztosan, kiről van szó: Bisztrai József guberniális titoknokról vagy Bisztrai Györgyről.

Gr. Haller Urtol – Gróf Haller Gábor (1749–1822).

Rheumatismus – (gör, lat.) reuma.

Sz. Demeterre – Szentdemeter (Dumitreni, Ro).

vekturára voltak – (lat.) szállítás, fuvar.

Brassoba – Brassó (Braşov, Kronstadt, Ro).

B. Henter Urtol – báró Henter Antal (1748–1828).

B. Révainé ö Nsgának – báró Révay András özvegye, Buún Juliánna.

declarálni – (lat.) kijelenteni.

a' Grofnéja – Haller Gábor felesége báró Bornemisza Klára (1755–1796) volt.

Mlsgs Báró Révainé Ö Nsga Levelét volt a' napokba szerencsém venni – Nem ismerjük a levelet.

58. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek Kassa, 1789. december 20.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Levelestár, 21–22v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

KazLev I., 517–519.

Keletkezés

A levél másolata megtalálható: MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.37.sz., 47–50.

A levél Kazinczy 1789. novemberi bécsi utazásáról szól, számba véve mindazokat, akiket ezen az úton ismert meg személyesen. Ez az utazás fontos volt Kazinczy számára, erről és a találkozásokról több helyen beszámol a *Pályám emlékezete* cím alatt kiadott szövegyűjtésben is.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Hogy előttem minden tekintetben különös kedvességű Leveledre – Nem ismerjük a levelet.

8bernek 18dikán meg-indulván, Xbernek 4ikén jöttem haza – A bécsi út október 18-ától december 4-ig tartott, bár közben több helyen is megállt Kazinczy.

Subalternus Tisztjeimnek dolgoztam egy hivatalba vezető Szóllást – A nevezett beszéd nyomtatásban is megjelent: *Hivatalba vezető Beszéd, melyet a' Kassai Tudománybeli Megye' Nemzeti Oskolának leg-első Királyi Visitoraihoz tartott Kazinczy Ferentz, tettes Abaujvár és Sáros Vármegyék törvénytáblájok' Bírája, mint a' megnevezett oskoláknak királyi Districtualis Inspector* (Kassa, 1789). Németül: *Rede bei der Einsetzung der königl[ichen] Nationalschulen Visitatoren des kaschauer Litterärbezirkes in Ihr Amt, gehalten durch Franz von Kazincz...* (Kassa, 1789).

tsak inkább még is mint a' Beszéd; Colloquium – Annak ellenére, hogy ebben a levélben Kazinczy még gondolkodik, hogy az oratio latin szónak mi lenne a magyar megfelelője, a kiadott változatban végül mégis a beszéd szó mellett dönt.

Füreden Horváthot – Balatonfüred, Pálóczi Horváth Ádám.

Györben Rajnist és Révait – Rájnis József és Révai Miklós (1750–1807).

Pestben Dugonitsot – Dugonics András.

Bétsben a' Hadi történetek íróját, Görög Demeter Uramat – Görög Demeter (1760–1833) és Kerekes Sámuel (1757k–1800) 1788-tól kezdődően jelentetik meg Bécsben a *Hadi és más nevezetes történetek* címen kiadott lapjukat. 1791-ig adták ki ezen a címen a lapot, majd ezután *Magyar Hírmondó* címmel folytatták.

Báróztit – Báróczi Sándor, aki Kazinczynak nagy példaképe is volt korai időszakában.

's mindenekfelett Gróff Szécsényit láttam – Széchenyi Ferenc (1754–1820) alakja olyan nagy hatást gyakorolt Kazinczyra, hogy személyéről később önálló szöveget is írt. Ez megjelent: KAZINCZY PE, 83–84.

Szive olly egyenes mint a' Nathanáélé – Nátánél János evangéliumában jelenik meg, Jézus tanítványai közé tartozik, a Ján 1,43–47 szerint Fülöppel együtt hívja apostolai sorába. Bertalan apostol néven is ismert. Kazinczy azért hasonlíthatja Pálóczihoz, mert Jézus szavai szerint nem volt benne kétszínűség.

Kovátsits Mercur von Ungarn für das Jahr 1787. Tomo XII. – Kovachich Márton György (1744–1821) 1786 és 1787 között adta ki a *Merkur von Ungarn* című lapot. A nevezett számban valóban megtalálható Dugonics András portréja.

Ujjonnan adja ki most Etelkáját – Dugonics András *Etelka, egy igen ritka Magyar Kis-Asszony Világos-váratt, Árpád és Zoltán Fejedelmink' ideikben* című munkája először 1788-ban jelent meg Pozsonyban és Kassán. A második kiadás 1791-ben Pozsonyban és Pesten, amely valóban sok eltérést tartalmaz az első kiadáshoz képest, főleg ami a jegyzetek számát illeti. Erről bővebben PENKE 2002, 411–418.

Györben a' Normalis Oskolánál Rajzolás és Architecturát tanít. – Révai Miklós 1787 és 1793 között tanított Györben.

ad excessum – (lat.) mindhalálig.

Döme Károly – Döme Károly (1768–1845), költő, fordító, pozsonyi kanonok (1818-tól). Kazinczy közölte verseit az *Orpheus*-ban és a *Heliconi virágok*-ban.

Febér György – Fejér György (1766–1851), történetíró, író, katolikus pap, pestújhegyi prépost, a *Tudományos Gyűjtemény* alapító szerkesztője, a pesti Egyetemi Könyvtár igazgatója.

Tsergits – Csergics Simon (1765–1806), katolikus pap, költő.

reverentiam, veneratiom – (lat.) tiszteletem, nagyrabecsülésem.

A' Julia Levelei – Kazinczy egy korábbi levelében hosszan ír arról, hogy Aranka fordítását hogyan kellene korrigálni. Sajnos Aranka válaszlevelét nem ismerjük, bár a kiadott kötetből az látszik, hogy sokat megfogad Kazinczy javaslataiból. Lásd 50. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Kassa, 1789. szeptember 7. levél jegyzeteit.

Magam rajzolóok bozzá egy képet a' bomlok levelére. – A *Júlia' levelei Ovidiushoz* című kötetben végül nem jelent meg rézmetszet.

Ámor – A római mitológiában a szerelem istene.

A' Museum IV. részébe, 's már Landerernek által adott ORPHEUSom (így nevezem hólnap-számként ki jövőendő írásomat) első darabjában egynehány Verseidet tettem-belé. Engedd el ezen szabadságomat. Lesbához. Koporsó köre, Nap ha fel akar öltözni etc. etc. – A *Magyar Museum* első kötetének utolsó negyedében négy kisebb Aranka-vers jelenik meg: *Koporsó-köre*; *Lesbához*; *Gondolatotska*; *Thirsis Mikonhoz* címmel, tehát azok, amelyeket Kazinczy ezen levél szerint az *Orpheus*-ba szánt (*Magyar Museum* I., 194–195). Az *Orpheus* első számában a következő Aranka-versek látnak napvilágot: *A' veréb*; *Eggy hirre-vágyóhoz* (*Orpheus*, 18, 20).

B. Ráday Pesten ditsekedve mutatta szép Leveledet. – Az utolsó ismert levél, amit Aranka Ráday Gedeonnak írt 1789. szeptember 26-án kelt (52. sz.). Valószínűleg ezt mutathatta meg Kazinczynek Pesten.

Mint örültem én midön Nevemet kedvesen említve láttam. – A szeptember 26-i levélben Aranka a következőket írja Kazinczyról: „Kazinczi Urnak újra irtam hogy nála lévő Verseimet Nacsádnak minél hamarébb küldgye által, és reménlem nem fog késni. Azzal az Urral már ki szállottunk egymás ellen táborba; de nem a' lá Rájnis. A' Julia Leveleitis ki küldvén nékie, azokra a' magyarság iránt megtette elmés és fundamentomos jegyzéseit; ezen a' postán válaszoltam réájok. Ki akarja őket nyomtatni, 's kér hogy engedgyem meg hogy nevemet tégyem alája.”

Eddig való Professora Kassai Normalis Fő Oskolámnak, Wályi András Ur, 's Ivánkay Vitéz Imre Ur Subalternusaim lettek a' Cancellarián 4^a 9br. publicáltt Resolutióban. Ez Egerben, amaz Miskolctzon fog lakozni mint Scholarum Nationalium Districtus Litterarii Cassoviensis Regius Visitator. Rangja Fő Szolgabirói, 600 ft fizetéssel. – Kazinczy tankerületét öt járásra osztották, és nem négy, hanem öt revizort neveztek ki: az egriben Ivánkay Vitéz Imrét, a miskolciban Vályi Andrást. Kazinczy többször is beszámolt Vályi András és Vitéz Imre kinevezéséről Arankának. Lásd 46. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Alsóregmec, 1789. augusztus 13.

A' Vitéz Orestese javallást nyert Bétsben. – Vitéz Imre 1789-ben Kassán jelentette meg Johann Jakob Dusch munkájából készített fordítását *A tiszta és nemes szeretet ereje* címmel. Ez később 1801-ben *Orestes és Hermione. Görög történet* címen Kassán is megjelent.

Haska verse – Lorenz Leopold Haschka (1749–1827) osztrák költő. Aranka fordítása *Az igazság képére* címmel megjelent az *Orpheus* 1790 Oroszlán havában kiadott számában (*Orpheus*, 232). A vers kézírata megtalálható RNL-Kv Aranka György gyűjteménye, 26-os csomó, 92. fólió.

59. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek Kassa, 1789. december 21.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Levelestár, 1–2v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

KazLev I., 520–521.

Keletkezés

A levél másolata megtalálható: MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.37.sz., 51–54.

Kazinczy ezt a levelet az egy nappal korábban írottal együtt küldi el Arankának. Tovább folytatja a korábban felvetett irodalmi témákat.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Wályi Barátunk éppen nállam vala, midőn Leveled ezen hónak 9dikeről néki által-nyújtatott – Vályi András (1764–1801) ekkor Kazinczy beosztottjaként iskolalátogató, később a pesti egyetemen lett a magyar nyelv és irodalom tanára. Előző napi levelében Kazinczy már említi, hogy olvasta Aranka Vályinak írott levelét. Ezt a levelet nem ismerjük.

Béla Notáriusának írását hogy le-fordítottad, azon nagyon örülök. – Aranka *Gesta Hungarorum*-fordításáról mai napig nem tudja a szakirodalom biztosan, hogy megjelent-e nyomtatásban. A cenzori jóváhagyással (Die 4 febr. Claudiopoli Imprimatus Johannes Nepomuk Esterházy) ellátott fedőlap Bánffy György gubernátornak címzett ajánlással és előjáró beszéddel egy gyűjteményes kötet részeként maradt fenn, melynek második darabja a brassói fali krónika magyar fordítása (Aranka György, *Magyar Eredeti Történet Írók I. Darab. Béla Király Notariussa és Brassai Kronika*, RNL-Kv, Aranka György gyűjtemény, 7. csomó). Ettől függetlenül fellelhető a teljes lefordított szöveg kézirata, a méretbeli eltérésekből kiindulva azonban arra következtethetünk, hogy ez nem a végső változat volt: *Magyarok' viselt dolgai az hét (első) Vezérek alatt, Irta Béla Király Notariussa*, Lucian Blaga Egyetemi Könyvtár, Kolozsvár, Ms 563.

En erről Orpheusnak Bé-vezetésében írtam valamit. – Az *Orpheus* bevezetőjének erre vonatkozó része: „Harmadik tárgyam a' MAGYAR TÖRTÉNETEK. E' nevezet alatt nem magát a' Historiát értem, hanem mind azt, valami a' Nemzetnek történeteit, characterét, gazdagságát, Culturáját illeti, 's magunkat magunkkal esmérteteth.” (*Orpheus*, 9)

Nem írsz semmit Szegvárim első Tomussának és Első Hajósomnak vétele felől. – Kazinczy 1789. augusztus 13-án kelt levelében említi, hogy Gessner-fordításának *Első hajós* című része lesz az, amit először el tud küldeni Arankának. Lásd 46. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Alsóregmec, 1789. augusztus 13. és a levél jegyzetei. Szigvárt-fordításáról korábban nem volt szó. Kazinczy az 1780-as években fordította le Johann Martin Miller (1750–1814) német író 1766-ban megjelent *Siegwart. Eine Klostersgeschichte* című művét, melynek főszereplőjét ő Szegvárinak nevezte. Barczafalvi Szabó Dávid 1787-ben Pozsonyban *Szigvárt klastromi története* címmel kiadta saját fordítását, ezért Kazinczy letett sajátja megjelentetéséről.

Landerer – Landerer János Mihály (1725–1795) vagy Landerer Mihály (1760–1807) nyomdászról van szó.

continuáltatbatni – (lat.) folytathatni.

Hess madár hess bé ment az első darabomba – A vers *A' veréb* címmel jelent meg az *Orpheus* első számában (*Orpheus*, 18).

Teleki Jósefnék – Teleki Józsefnék (1738–1796) később két verse jelenik meg az *Orpheus*-ban, az egyik *Cocu*, *Hahnrey* címmel (*Orpheus*, 136), a másik pedig *Halotti-Dal* cím alatt (*Orpheus*, 300). Ezenkívül 1790-es főispáni beszéde is napvilágot lát (*Orpheus*, 162). Nem tudjuk, hogy a versek Aranka közvetítése révén jutottak-e el Kazinczyhoz.

a' mit Málnási Lászlónak írt – Málnási László református lelkész a Telekiek bizalmas embere volt. Teleki József hozzá írott versét nem ismerjük.

Vitéz Orestest nékem inscribálta – Vitéz Imre 1789-ben Kassán jelentette meg Johann Jakob Dusch munkájából készített fordítását *A' tiszta és nemes szeretet ereje* címmel. Ez később 1801-ben

Orestes és Hermione. Görög történet címen Kassán is megjelent. Az ajánlás szövegét Kazinczy Ferenc levelezéséből is ismerjük, lásd Vitéz Kazinczynak 1789. augusztus 18. (KazLev I., 434–435).

ezen Dedicatióra írt levelemet mellé nyomtattatta – Vitéz nem csupán a maga ajánlását, hanem Kazinczy erre küldött válaszlevelét is kinyomtatta műve elején. A válaszlevél Kazinczy Ferenc levelezésében is megjelent: Kazinczy Vitéznek 1789. augusztus 23. (KazLev I., 438–440).

Az én szegény Bácsmegyeim nem tetsze Patakon (...) – A sárospataki tanárok több kritikát is megfogalmaztak a Bácsmegyei-fordítás kapcsán.

mit mutat az én kedves Horváthom dalja – Pálóczi Horváth Ádám *Bácsmegyei, Mantzijának lakadalma után* című verse a *Magyar Museum* első kötetének utolsó negyedében jelent meg (*Magyar Museum* I., 201–202).

Bároczi – Bároczi Sándor.

sokkal vagyok a' Kassandrának adóssa – Gautier de Costes de La Calprenède *Cassandre* című 10 kötetes munkájáról van szó, mely 1642 és 1650 között jelent meg. Bároczi a regényfolyamot jelentősen lerövidíti, és *Kassandra* címmel Pesten, Trattner Mátyás nyomdájában jelenteti meg 3 kötetben 1793–1794-ben.

Septemviralista B. Ráday – id. Ráday Gedeon fia, ifj. Ráday Gedeon (1745–1801), a hétszemélyes tábla bírása.

Ezt a' szép Epigrammát Döme Károly a' Pozsoni Várból a' Vendég fogadóba küldte utánnam – A vers keletkezéstörténetét Kazinczy a *Pályám emlékezeté*-ben is megörökítette (KAZINCZY PE, 624), de ott nem közölte a szóban forgó epigrammát.

60. Aranka György – Ismeretlennek Marosvásárhely, 1789. december 27.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levél a Révayné ügyében folytatott levelezéshez tartozik, mely levelek címzettjét nem ismerjük. A legutóbb, ebben az ügyben írt Aranka-levél 1789. november 29-én kelt (57. sz.). Az egyes személyekhez lásd az előző levelek jegyzetanyagát is.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Excellenciád ezen Honapnak 15dikéről irott kegyességgel telljes Levelét – Nem ismerjük ezt a levelet.

Az Abosfalvi Jozság – Abosfalva (Aboş, Ro). Aranka 1789. október 25-én kelt levelében értesíti a címzettet, hogy ezt a jószágot Esterházi Nepomuk János kívánja megvenni.

Groff Esterházi Ur – Esterházi Nepomuk János.

Báro Henter Urral – Henter Antal.

Báro Révainé ő Nsga – Révay András özvegye, Buún Juliánna.

legitimatioja – (lat.) bizonyítás, igazolás, törvényesítés.

Báro Josika Ur – Jósika Antal.

SzDemeteri Prefectussal – Szentdemeter (Dumitrei, Ro). A prefektus valószínűleg az 1789. november 29-én keltezett levélben említett Bisztrai úr lehetett.

61. Vitéz Imre – Aranka Györgynek Eger, 1789. december 28.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 140–141.
Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1994, 323.

Keletkezés

Ez az egyetlen ismert levél Vitéz Imre és Aranka György között. Kazinczy Ferenc már 1789. szeptember 7-én (50. sz.) és 1789. december 21-én (59. sz.) kelt levelében is tudósítja Arankát Vitéz Duschfordításáról, amelynek terjesztésében a fordító Aranka segítségét kéri ebben a levelében.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Kazinczy Ferentz Úr által reményilem tudva van a' Méltóságos Úr előtt mind az Orestesem Ki-kelése – Kazinczy 1789. december 21-én kelt levelében (59. sz.) nem csupán arról tudósítja Arankát, hogy Vitéz Imre Johann Jakob Dusch munkájából készített fordítása, *A' tiszta és nemes szeretet ereje* címmel jóváhagyást nyert, hanem arról is, hogy annak előszavaként egy Kazinczy-levél lesz olvasható.

azon Munkámból 100 darabokat még a' múlt Hólnapnak 5^{kén} résszerént Méltóságodhoz, rész szerént pedig Tisztelendő Benkő József Praedikator Úrhoz az Erdélyi Urasság' számára útnak botsájtottam – Erről a Kazinczy–Aranka-levelezésben nem esik szó. Szintén nincs nyoma a *Benkő József levelezésé*-ben sem annak, hogy Vitéz fordításának terjesztésében szerepe lett volna.

az említett 100 darabok még mind ez ideig Tállyán bevernek – Tállya község a mai Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. Nem derül ki a kontextusból, hogy a Vitéz által küldött kötetek útja miért pont itt akadt el.

a' jövő Debreczenyi Vásár előtt – Az adott időszakban Debreczenben négy országos vásár volt: a tavaszi (Szentgyörgy-napi – április 24.), a nyárvégi (Boldogasszony-napi – augusztus 15.), az őszi (Dénes-napi – október 9.) és a télvégi (Antal-napi – január 17.). Vitéz tehát a januári vagy esetleg az áprilisi vásárra gondolhatott.

Váradon a' Királyi Comissarius Úr Ő Excellentiájája' Cancelláriájában – Valószínűleg Teleki Sámuelről van szó, aki korábban bihari királyi biztos volt, a levél írásának idejében pedig alkancellár.

Szebenybe Benkő Úrhoz küldeni – Benkő Ferenc (1745–1816), ekkor szebeni (Sibiu, Hermannstadt, Ro) lelkész.

Válaszoltam 16 Jan 790 – Aranka válaszlevelét nem ismerjük.

62. Aranka György – Ráday Gedeonnak Marosvásárhely, 1789. december 29.

Szövegforrás

Ráday-gyűjtemény, C/64-8 Ráday I. Gedeon levelezése, Aranka György levelei Ráday I. Gedeonhoz, 11. számú levél.

Autográf kézirat.

Megjelenés

LADÁNYI 1973, 169.

Keletkezés

A levél Aranka újívi jókívántságait tartalmazza, lényeges kérdésekről nem értekezik ebben a levélben.

63. Aranka György – Teleki Imrének Marosvásárhely, 1790. január 16.

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 115–115v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka György tudósítja Teleki Imrét a Marosvásárhely környéki eseményekről, különös tekintettel a nemesi családokban történt változásokra, illetve a farsangi ünnepségsorozat kezdetére.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

szegény Gr. Bethlen Ádám meg hala az Innep első Napján – bethleni Bethlen Ádám (1750–1789) december 27-én hunyt el Bonyhán.

tegnap előtt egy fia születék a' Grofnénak – Bethlen Ádám felesége Gyulay Katalin (1760–1844) volt. A levél tanúsága szerint fiuk, Bethlen Ádám (1790–1863) január 14-én született.

Ittis Régenbeis – Marosvásárhelyen és Régenben (Reghin, Ro) is.

Markális Székek – vármegyei vagy széki közgyűlés ítélőszéke.

Gr. Teleki Josef Urhoz – Teleki József (1738–1796).

Gr. Teleki Lajos Ur Hellyébe Secr. Koszta Ur resolváltatnék – Teleki Lajos (1746–1815), az erdélyi főszármvevőség elnöke, majd kormánybiztos tanácsos, valóságos belső titkos tanácsos, végül az erdélyi országgyűlési rendek elnöke volt. A kismemesi származású Koszta István a gubernium szorgalmas tagja lesz, az 1790-es országgyűlésen több funkciót is kap.

Gr. Toldalagi István Urnál – Toldalagi István Toldalagi László fia volt. Annyit tudunk róla, hogy az 1791. évi országgyűlésen a királyi hivatalos és a tanulmányi küldöttség tagja. Felesége Bánffy Eszter volt.

B. Josikánál – báró Jósika Antal.

Itt van Gr. Teleki Ferencz Uris a' Grofnéjával – Teleki Ferenc (1744–1808), felesége Torockay Róza.

a' Grofné ö Nga – Teleki Imre felesége, Krausz Mária.

64. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynék Kassa, 1790. január 25.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Levelestár, 7.
Autográf kézirat.

Megjelenés

KazLev II., 15–16.

Keletkezés

A levél másolata megtalálható: MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.37.sz., 54.

Kazinczy 1789. december 21-én Kassán kelt levelében (59. sz.) kérdez rá Aranka szabadkőműves mivoltára. Valószínűleg az erre a levélre küldött válaszban Aranka leírja a szabadkőművességgel való kapcsolatát, de a levél nem maradt fenn. Ezzel kapcsolatosan nem sokat tudunk. Abafi azt írja, hogy Arankát Bécsben vették fel szabadkőművesnek, talán a Zur Gekrönten Hoffnung páholyba (ABAFI 1993, 110–111), ezt erősíti Jászberényi József is, aki egy 1781-es jegyzékben a 29. felvettként azonosítja Arankát (JÁSZBERÉNYI 2002, 281). Neve a nagyszzebeni St. Andreas zu den drei Seebältern páholy tagjai között is szerepel. 1790-ben II. József rendeletei értelmében a szabadkőműves páholy Kolozsvárra kerül, és vannak olyan feltételezések, hogy a kolozsvári páholyalapításban Arának nagy szerepe volt, de erre megbízható forrásaink nincsenek, és az Aranka által küldött ismeretlen levélnek ez még nem is lehetett tárgya. Kazinczy válaszlevelében a szabadkőművesség metaforikus nyelvét használva ad hangot afőlött érzett örömeinek, hogy levelezőtársa is szabadkőműves.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Szerzetes Barátja ORPHEUS – Kazinczyt 1784. január 16-én gróf Török Lajos, a miskolci szabadkőműves páholy főmestere avatta fel a miskolci Erényes világpolgárokhoz páholy tagjai közé, ekkor választotta szabadkőműves nevének az Orpheust.

Én a' Miskolczi virtuosus Cosmopoliták Tagja vagyok – a miskolci Erényes világpolgárokhoz páholy.

mindazáltal dolgozni régen meg szünt; mert Elöljáró Atyánkfiai el-széledtenek, és a' Fejedelem rendelése gátlást vetett barátságos öszve gyűléseinknek. – A páholy alakuló ülése 1781. május 8-án volt. A páholy alapítója és első főmestere gróf Török Lajos lett. Első felügyelője Vay József, második felügyelője Ragályi István, szónoka és kincstárnoka Óváry László, titkára Fáy Barnabás. II. József rendelete értelmében csak bizonyos számú szabadkőműves páholy működhetett, ezért a miskolci rövid ideig tartó titkos működés után megszűnt.

Horváth Ádám is Barátunkká leve. Pesten vétetett-fel 19^a 9^{br}. 's én öt (szokásból kiment rendtartásunkhoz képest) Árionnak neveztem-el. – Pálóczi Horváth Ádám már 1786-ban szeretett volna belépni a társaságba, de a felvételi szabályok nagyon szigorúak voltak, így csak Kazinczyval való kapcsolatának a kialakulása után sikerült csatlakoznia hosszú felvételi eljárás után. Végül 1789. november 18-án a pesti Nagyszívűség nevű páholyba nyert felvételt, ahol Nagyváthy János avatta fel (ABAFI 1993, 353–354). Kazinczytól az Arión nevet kapta.

Küldöm a' Museum 3dik darabját – Arankának mind Kazinczy, mind pedig Ráday Gedeon elküldte a *Magyar Museum* egyes füzetait.

A' Generális Gyűlése Abaújnak – Abaúj vármegye általános gyűlése.

65. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek Kassa, 1790. január 26.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Levelestár, 8.
Autográf kézirat.

Megjelenés

KazLev II., 16–17.

Keletkezés

A levél másolata megtalálható: MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.37.sz., 55–56.

Kazinczy tovább folytatja baráti-tudósi levelezését Aranka Györggyel, aktuális munkáiról tudósítja levelezőtársát.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Bétsből lett meg érkezésem ólta, az az Xbernek 4dikétől négy levelem ment-el hozzád – A Kazinczy által említett levelek datálása: Kassa, 1789. december 20. (58. sz.); Kassa, 1789. december 21. (59. sz.); Kassa, 1790. január 25. (64. sz.) Egy levél tehát hiányzik.

ha tudni illik az Wályinak indulása közben el nem tévedett – Vályi Andrásról van szó. Az itt említett levél valószínűleg mégsem ért célba.

Közlöm itt egy német Szóllásomat. (Valamiként a' Szóllóktól kellene az Oratiot le-vonni, mert a' Beszéd egyebet teszen.) – Kazinczy már a Kassán 1789. december 20-án datált levelében értesíti Arankát az itt említett beszéd megírásáról, illetve arról is, hogy az Oratiót szívesebben fordítaná szóllásnak. (Lásd 58. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, 1789. december 20., illetve a levél jegyzeteit.) A szöveg németül és magyarul is megjelent: *Rede bei der Einsetzung der königl[ichen] Nationalschulen Visitatoren des kaschauer Litterärbezirkes in Ihr Amt, gehalten durch Franz von Kazincz...* (Kassa, 1789); *Hivatalba vezető Beszéd, mellyet a' Kassai Tudománybeli Megye' Nemzeti Oskoláinak leg-első Királyi Visitoraihoz tartott Kazinczy Ferentz, tettes Abaújvár és Sáros Vármegyék törvény-táblájok' Bírája, mint a' megnevezett oskoláknak királyi Districtualis Inspector* (Kassa, 1789).

A' Hess madár bess! Orpheusomnak 31. és 32dik lapját foglalta-el. – Aranka György *A' veréb* című verse az *Orpheus* első számában jelent meg (*Orpheus*, 18).

corrigáltam – (lat.) javítottam.

az egész heft – (ném.) az egész füzet.

Rajnis után D. Földi javaslására – Rajnis József után Földi János (1755–1801) úr javaslatára.

Juliának 2. árkusával együtt – Aranka György fordítása, a *Júlia' levelei Ovidiushoz* című munka Kazinczy segítségével jelent meg Kassán 1790-ben.

Diogenesnek Dialogusait, mellyeket Wieland Consiliarius Σοκρατης μαινομενος nevezet alatt ada-ki le-fordítottam – A Kazinczy által említett munka az alábbi címmel jelent meg később: *ΣΟΚΡΑΤΗΣ ΜΑΙΝΟΜΕΝΟΣ az az a' Szinopei Diogenesz' Dialogusai, Consil. Wieland írásából*, Pesten, Nyomt. Trattner Mátyásnál, 1793. Christoph Martin Wieland (1733–1813) német író *Sokrates Mainomenos oder die Dialogen des Diogenes von Sinope* című művét 1770-ben adták ki először Lipcsében,

Kazinczy ebből a kiadásból dolgozott (KAZINCZY *Fordítások*, 821). A görög szavak leírása esetében nem használ ékezetést, és helytelenül ω (ómega, hosszú ó) helyett o-val (omikron, rövid o) írja Szókratész nevét. Wieland Kazinczy által lefordított munkájának helyesen írt címe: Σοκράτης μαινόμενος. A cím jelentése: *Őrjöngő Szókratész*. A magyar változat címlapján nagybetűvel szerepel a görög cím, így ott nem kapcsolódik hozzá ékezés sem. (A görög szavak helyesírására vonatkozó megjegyzések Keisz Ágostontól származnak.)

D. Földi D. Weszprémi Urnak leányát el-jegyzé – Földi János Weszprémi István (1723–1799) lányát, Juliánnát vette feleségül.

ezt írta veá – A Kazinczy által bemásolt vers *Enyim Juliska* címmel ismert.

exsultatiót – (lat.) ujjongást.

Én még is tsak a' sóhajtozásait esmérem a' szerelemnek – Debreczeni Attila kutatásaiból tudjuk, hogy 1789–1790 telén Kazinczy esetében egy titokzatos szerelem és házasodási szándék is felmerül (Mimi név jelenik meg Kazinczy László több Kazinczy Ferenchez írott levelében is), viszont itt már inkább a csalódás hangján szól Kazinczy, vagyis ez a kapcsolat valószínűleg elhalt.

66. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek Pest, 1790. január 30.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 119–120v.

Titkár által írt, elküldött levél.

Megjelenés

ENYEDI 1981, 710.

Keletkezés

Ráday Gedeon Aranka újévi köszöntőlevelére válaszol, és a korábban felvetett témákat viszi tovább ebben a levelében.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Eszteendő napi köszöntését – Lásd 62. Aranka György – Ráday Gedeonnak, Marosvásárhely, 1789. december 29.

Tiszteletes Zilai Uram – Zilai Sámuel.

Ebben az Ur részéről Négy darab fog be menni, mellyek közül az Elsöt én küldöttem meg Kassára – a *Magyar Museum* első évének utolsó számában az alábbi Aranka-versek jelentek meg: *Koporsó-köre; Lesbiához; Gondolatotkska; Thirsis Mikonhoz*. (*Magyar Museum* I., 194–195). Ráday valószínűleg az utolsó verset küldhette, ahogyan ez Pestről, 1789. szeptember 13-án írott leveléből kiderül.

melly iránt egyik levelemben már emlékeztem is, 's azon levelemre adott, 's Őri válasszában bővebben le írt szabadság szerént, bátorkodtam változtatniis benne valamit; de egyedül tsak a' vers titulussára és az benne nevezett nevekre való nézve – Lásd az alábbi leveleket és a hozzájuk írt jegyzeteket: 51. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek, Pest, 1789. szeptember 13.; 52. Aranka György – Ráday Gedeonnak, Marosvásárhely, 1789. szeptember 26.

Kazinczy Ur még sem küldötte az Ur több verseit hozzám – Aranka 1789. augusztus 26-án kelt (48. sz.) levelében tudósítja Rádayt arról, hogy Kazinczy révén fogja megkapni a *Magyar Parnasszus* címen ismert versgyűjteményének azt a darabját, amelyik 80 verset tartalmaz, majd 1789. szeptember

26-án kelt levelében megerősíti levelezőpartnerét, hogy Kazinczyt sürgetni fogja a versek átküldésében. A versek tehát még 1790 elején sem jutottak el Rádayhoz.

67. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek Pest, 1790. február 16.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 121.

Titkár által írt, elküldött levél.

Megjelenés

ENYEDI 1981, 711.

Keletkezés

Ráday Gedeon tudósítja Arankát a már régen várt *Magyar Parnasszus* kézhezvételéről, és az általa küldött küldemények sorsáról érdeklődik.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Kazinczy Uram már kezembe küldötte a' Magyar Parnassusnak második darabját – Ráday az előző, 1790. január 30-án (66. sz.) kelt levelében panaszkodik Arankának, hogy Kazinczytól még mindig nem kapta meg Aranka verseit.

Irja Kazinczy Ur aztis, hogy az Orpheussa nyomtatás alatt vagyon már, és hogy abban az Ur munkáibúlis bé iktattatott egy néhányat. – Kazinczynak ezt a levelét Rádayhoz nem ismerjük. Az *Orpheus* első számában a következő Aranka-versek jelentek meg: *A' veréb; Eggy hirre-vágyóhoz* (*Orpheus*, 18, 20).

Reménylem vette az Ur azon levelemet, mellyben irtam hogy az Museum harmadik Negyedét, most Academiákrul vissza jött T. Incze Uramtul meg küldöttem – Ráday 1790. január 30-án kelt leveléről (66. sz.) van szó.

T. Professor Kovásznai Uramnak – Kovásznai Sándor.

a' Murányi Venus meg 1654^{ben} in 4to ki jött editioját – Valószínűleg elírás lehet, Gyöngyösi István munkája 1664-ben jelent meg az alábbi címmel: *Mársal társolkodó Muranyi Venus, avagy annak emlékezete, miképpen az Méltóságos Grof Hadádi Wesseleni Ferenc, Magyar Ország Palatinussa akkor füleki főkapitány, az Tékéntetes és Nagyságos Grof Rima-Szécsi Szécsi Mária Aszszonnyal, jövendőbeli házasságoerül való titkos végezése által csudálatos képen megvette az híres Murany várát* (Kassa, 1664).

Válaszoltam 4. Marty – Nem ismerjük Arankának a március 4-i levelét, viszont február 28-i datálással (68. sz.) válaszol Rádaynak erre a levelére.

68. Aranka György – Ráday Gedeonnak Marosvásárhely, 1790. február 28.

Szövegforrás

Ráday-gyűjtemény, C/64-8 Ráday I. Gedeon levelezése, Aranka György levelei Ráday I. Gedeonhoz, 14. számú levél.

Autográf kézirat.

Megjelenés

LADÁNYI 1973, 168.

Keletkezés

Ráday 1790. február 16-án kelt (67. sz.) levelére írott válaszlevél.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Nacsád tudósítását a' Parnassus II. darabja iránt – Előző levelében Ráday tudósítja Arankát arról, hogy Kazinczytól megkapta a *Magyar Parnasszus* második darabját, mely Aranka-verseket tartalmaz.

Elme játékjai – Érdekes, hogy már itt felbukkan ez a jelzős szerkezet. Aranka egyetlen verseskötete *Elme játékjai* címmel 1806-ban fog megjelenni Nagyváradon.

Kazinczi Ur egyet közülek már az Orpheusba bé tett – az Hess Madár hess-set – Aranka György *A' veréb* című verse az *Orpheus* első számában jelent meg (*Orpheus*, 18).

Méltoztatik Nacsád emlékezni egy Leveléről és az Museum harmadik Negyede meg küldéséről T. Incze Uram által – Lásd Ráday 1790. január 30-án (66. sz.) és február 16-án kelt (67. sz.) leveleit.

Nálunk omlik minde öszve; a' mi Táblánkis eloszlik – II. József halála után a közigazgatási rendszert megpróbálták visszaállítani a korábbi állapotokra. II. József rendeleteinek és adminisztratív átszervezéseinek köszönhetően az 1754 óta Marosvásárhelyen levő királyi tábla 1786-ban Nagyszebenbe költözött. 1787-ben azonban kerületi táblák állnak fel, így Marosvásárhelyen is létrehoznak egyet, itt dolgozott Aranka. Ezt a kerületi táblát 1790-ben feloszlatták, a levél írásakor Arankának még nem lehetett tudomása arról, hogy április folyamán a királyi tábla visszaköltözik Marosvásárhelyre.

69. Vályi András – Aranka Györgynek Miskolc, 1790. március 5.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 144–145v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1994, 323–324.

Keletkezés

Vályi András (1764–1801) és Aranka György levelezéséből összesen három levél ismert, bár, ahogy a levél hangvétele sejteti, a kapcsolat ennél szorosabb lehetett. Ez az első ismert levél is baráti hangnemben indít, tehát valamilyen előzménynek kellett lennie. Kazinczy többször emlegeti az iskolavizitátorként alá beosztott Vályit és annak fordításait Arankának, a közvetítő kettejük kapcsolatában tehát ő lehetett. A levél előzményének tekinthető, hogy Vályi elküldte Arankának addig megjelent munkáit: *Az új tanítás módja és a levél író* (Kassa, 1789); *A norma és a levél író* (Kassa, 1789); *Keresztény' érzékenységei. Az udvari tanácsos Wieland úr' munkái közzül* (Kassa, 1789), ezekre Aranka megjegyzéseket írhatott (ezt a levelet nem ismerjük). Vályi levele Aranka megjegyzéseire adott válaszokat tartalmaz.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

kedves Leveled vételéhez – Nem ismerjük Aranka levelét.

Érdemes volt Professor Pater Szuhányi Ferentz – Szuhányi Ferenc (1742–1824), jezsuita hitszónok, pankotai apát. 1794-től az egri gimnázium igazgatója, 1799-től a kassai akadémia prodirektora, majd haláláig a kassai tankerület főigazgatója.

nézd meg a' Kazinczy legujjabb kedves kis dalját az Orpheusban – Kazinczy Ferenc *Sóhajtás* című verse az *Orpheus* első számában jelent meg (*Orpheus*, 24). Ennek első sora: „Nyögédtselő Szellőtske”.

A' Keresztýén érzékenység Tzimet – Vályi Wieland-fordításának címe. Aranka azt kifogásolhatta, hogy névelő nélkül használja a keresztényt.

Ziderium – egy korai földtörténeti korszak.

substantiomot – (lat.) lényegét.

Ich bin ein christlicher Mensch, sondern ich bin ein Christ. – (ném.) Én egy keresztény ember vagyok, hanem keresztény vagyok.

je sois un chrétien, hanem je sois chrétien – (fr.) Egy keresztény vagyok, hanem keresztény vagyok.

je sois chretien homme – (fr.) Keresztény ember vagyok.

absolute indeterminatumot mond mind a' definitus, mind az indefinitus articulust ki-bagya. – (lat.) abszolút határozatlanot mond, mind a határozott, mind a határozatlan névelőt kihagyja.

illiteratusok – (lat.) itt: tudatlanok, műveletlenek.

ex autoritate – (lat.) tekintélyenél fogva.

particula – (lat.) módosítószó.

plebum quid – (lat.) köznépi forma.

A' Levélíró igaz hogy nagyobb a füstí, mint a petsenyéje – Nem teljesen világos melyik munkájáról van szó Vályinak, két hasonló című szöveget is kiadott: *Az újj tanítás módja és a levél író* (Kassa, 1789); *A norma és a levél író* (Kassa, 1789).

Az Orpheusban be iktatott Darabjaid – Az *Orpheus* első számában a következő Aranka-versek láttak napvilágot: *A' veréb; Egy hirre-vágyóhoz* (*Orpheus*, 18, 20).

aplausust – (lat.) tapsot.

accentusok – (lat.) hangsúlyok.

Horvátal tartok – Pálóczi Horváth Ádámmal.

70. Aranka György – Ismeretlenek Marosvásárhely, 1790. március 12.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Jancsó másolatának felső részén egy másik levél van elkezdve, úgy tűnik, mintha a kettő összetartozna, de tartalmilag ezt az összetartozást nem indokolja semmi. A levél elején ez áll: Gr. Teleki Lászlónak. *Ez a' Levél nem Ifiaknak való!*

Bár tartalmilag kicsit különbözik, talán mégis ahhoz a levelezéshez tartozik, amelyet Aranka egy ismeretlen grófnéval folytat az özvegy Révayné ügyében (utolsó levél 60. 1789. december 27.). Feltétele-

zésünket az támasztja alá, hogy a híradást annak a Haller Gábornak és Jósika Antalnak az emlegetésével kezdi, aki többször is előfordult a korábbi levelezésben, valamint láthatóan egy hosszabb kapcsolat egyik darabja ez a levél. A megváltozott politikai helyzetben a levél hangvétele is megváltozott, hiszen Arankát leginkább az foglalkoztatta, hogy II. József halála után hogyan térhetne vissza az erdélyi közigazgatás a II. József reformjait megelőző állapotokhoz. Mivel a levél befejezetlen, és a második felében olyan politikai kérdéseket tárgyal, amelyek akár veszélyesek is lehetnek, hiszen II. József uralkodásának nyílt kritikája, nem zárhatjuk ki azt sem, hogy a levél kezdetén álló kitétel mégis erre a levélre vonatkozik.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Nacsád ezen f. H. 10dikén írot Kegyes Levelét – folyó hónap 10-én, tehát január 10-én. A levelet nem ismerjük.

Gr. Haller és B. Josika Urak megérkeztek a' mint Nacsádnak utobbszor irtam volt – Haller Gábor és Jósika Antal. 60. Aranka György – Ismeretlennek, Marosvásárhely, 1789. december 27.

még Donát oda vagyon – valószínűleg Donáth József, aki az 1790-es országgyűlésen referens volt.

Gr Toldalagi Ferenc Ur – gróf Toldalagi Ferenc (1744–1803), 1790-ben ő lesz Marosszék főkirálybírája.

presideáljon – (lat.) elnököljön.

F. K. Gubernium – Felsőes Királyi Gubernium.

a' Kancellariust Székely Dávid Urat – Székely Dávid, kancellár, korábban, amikor ítélőmester volt, Aranka mellette dolgozott írnokként.

B. Jósikáné Ő Nga itt marad – Jósika Antal felesége Teleki Mária Josepha volt.

A' Királyi Tábla bizonyosan vissza jö ide első Májusra. – A királyi tábla 1786 és 1790 között Szebenben volt, ez idő alatt Marosvásárhelyen csak kerületi tábla működött.

Zeyk br. Vagy Türi László a Reformatusok részéről – Zeyk Dániel (1745–1796) és Türi László.

Csernátóni 's Cserei – Csernátóni Ferenc és Cserei János.

Gr. Bethlen Pál Ur – Bethlen Pál (1739–1795). Aranka információi többnyire helyesnek bizonyultak, bár az 1790–1791-es országgyűlés idején némely hivatalba mégis más személy került.

Gr. Teleki Lajos Urrol – Teleki Lajos (1746–1815).

Gr. Kálnoki Uris – Kálnoki Lajos (1743–1793).

Gr. Lázár Jánost; egész újjá született ember lett, le mondott minden rosztrol; olyan jól élnek és egyesén a' Grofnéjával a' mint Legjobban kell. – gróf Lázár János (1755–1800), a tudós és költő Lázár János (1703–1772) fia, 1780-tól a királyi tábla assessora, de 1786-ban lemond tisztségeiről, és birtokaira költözik. Ahhoz, hogy feleségül vehesse Kornis Annát, katolikus hitre tért, és a gyalakuti templom faláról leverette azt a kőtáblát, mely átkot szórt azokra a Lázár-leszármazottakra, akik vallást váltanak. 1790-től kezdődően visszatér a közügyekhez, és funkciókat vállal, erre utalhat Aranka megjegyzése. A Lázár családról bővebben LÁZÁR 1858.

A' Gubernátor Ur Exlja – Gr. Bánffy György (1746–1822) 1787-től haláláig volt Erdély gubernátora.

az újj Király nem érkezett volt meg Bécsbe – II. Lipót (1747–1792) örökölte II. József halála után a trónt. Előtte a Toszkánai Nagyhercegség uralkodója volt I. Lipót néven.

Félel ne hogy valami baja legyen annak – Aranka félelme beigazolódtott, bár a király 1792-es halálát heveny hasnyálmirigy-gyulladás okozta, aminek ekkor még nem lehetett előjele.

71. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek Trembowla, 1790. március 15.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Ferenc továbbra is korábbi állomáshelyéről tudósítja testvérét. Egyfelől örömet fejez ki amiatt, hogy az otthoniak jogaik helyrehozatalaként élék meg az új politikai helyzetet, másfelől az új király miatti bizonytalanságokról számol be.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Drága Kedves Levelit Bátyám uramnak vettem – Nem ismerjük a levelet.

Magyar gyalogság az Esterházi és Gyulai Samuel, és D. Wiense Battallionok már bé érkeztek – Esterházy József-yalogezred. Gyulay Sámuel (1723–1802) 1773-ban, Forgách Miklós tábornok halála után a róla elnevezett gyalogezred tulajdonosává vált, amely ezután a Gyulay-ezred nevet kapta. Később ez lett a 32. hadrendi számot viselő ezred.

az FőWaros Lembergbe – Lemberg, Lviv, Lwów (lengyelül), Львів (ukr.) ma Ukrajna területén található város. 1772-ben a Habsburg Birodalom része lett.

Daniel Bátyám uramat kedves házával – Aranka Dániel.

Benkőné és az fiait Leányait köszöntöm – Aranka Mária férje után Benkőné.

72. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek Kassa, 1790. március 25.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Levelestár, 9.

Autográf kézirat.

Megjelenés

KazLev II., 51–55.

Keletkezés

A levél másolata megtalálható: MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.37.sz., 56–66.

Kazinczy Ferencnek egy gyakran idézett leveléről van szó, melyben az irodalmi életben zajló események mellett leírja a szabdközművességről való gondolatait, illetve a megváltozott politikai körülmények előidézte történéseket. Az eredeti levél esetében hiányzik az utóirat, azaz az Orpheus aláírással véget ér a levél. A másolatban ezután kezdődik az utóirat P.S. kezdettel, amit a KazLev külön levélként közöl az 1790. novemberi levelek között mindenféle magyarázat nélkül (KazLev II., 117). Ez az utóirat ebben a kiadásban a datálatlan levelek közé került: 325. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, h. n, d. n.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

mi érte Juliádat – Aranka György fordítása, a *Júlia' levelei Ovidiushoz* című munka Kazinczy segítségével jelent meg Kassán 1790-ben.

az ide való Librorum Revisornak – a kassai könyvcenzor ekkor Novák István volt.

Admittitur-t – (lat.) jóváhagyást.

Voltairei nevetés – Voltaire-i nevetés: gúnyos nevetés.

pro revisione – (lat.) átnézésre, megvizsgálásra.

Superstitio – (lat.) babonás szokások.

a' Sanssouciba lakott Philosophus – Nagy Frigyes porosz király (1712–1786).

mint mikor Perseust készítették-fel az Istenek az Andromeda meg-szabadítására – A görög mitológiában a klasszikus történet szerint Perseusz Hermész-től kapott szárnyas sarut ahhoz, hogy megszabadíthassa a sziklához kötött Andromédát.

Olvassa-meg a' kinek esze és szíve van Orpheusom bé-vezetését, olvassa meg pag. 90. azt, a' mit Rousseauból fordítottam, és azt a' mit Kallós által fordítottam Helvetiusból – Az alábbi, az *Orpheus*-ban megjelent szövegekről van szó: *Bé-vezetés (Orpheus, 9–10)*; *A' törvény-szabásról. (Rousseau-nak Gouvernement de Poligne nevű Irásából) (Orpheus, 36–38)*; *Helvetius úr Gröff---nak a' petersburgi académiá praesésének, ford. Kallós Dániel (Orpeus, 13–15)* A bevezetésről és Kazinczy programjáról lásd DEBRECZENI 2001, 359–386. Kazinczy Rousseau-fordítása az alábbi szövegből készült: Rousseau: *Considérations sur le gouvernement de Pologne, et sur sa réformation projetée*, Chapitte II. Esprit des anciennes institutions, ed. Du Peyrou et Paul Moulto, Genève, 1782., I. 421–425. Kallós Dániel (1770k–1820 után) kassai lakos volt, külföldi egyetemen is járt, de tevékenységéről Kazinczy fordítási megbízásán kívül nem sokat tudunk. Az eredeti levelet Helvetius a pétervári akadémia elnökének hozzá írott, 1760. szeptember 20-i levelére írta válaszul (*Oeuvres complete d'Helvetius, Mélanges*, Paris, 1818., 246–248; a gróf levelei: 245 és 248–250).

olvassa-meg tulajdon gondolkozásomat Orpheusom Ildik kötetében a' Lélek halhatatlansága felől – Kazinczy Ferenc, *Keresztes Bálint* kedveséhez *Tornai Márgithoz, a' Szent Földről (Orpheus, 65–70)*. A szöveg három egymástól elkülönülő részből áll: a címben jelzett archaizáló dalból, egy Pálóczi Horváth Ádámmal szóló bevezető verses levélből és az ehhez írott jegyzetből, amelyben Kazinczy a lélek halhatatlanságáról értekezik.

Szepesi Kánonok Mólnár János, a' ki annyi könyveket firkált, most a' Naturalistákat akarja meg-rontani. Egy Responsorum Liber III-tiust nyomtattat – Molnár János (1728–1804) szepesi kanonok, a *Magyar Könyv-Ház* kivonatoló folyóirat szerkesztő-írója, számos hitvédelmi mű szerzője. Kazinczy itt a *Responsorum adversus eas hujus temporis objectiones, quibus fidelium animi percelluntur* című Kassán 1789-ben megjelent munkájára utal.

D. Tronchin – dr. Théodore Tronchin (1709–1781), fizikus.

Magának Molnárnak írtam felöle – Nem ismerjük Kazinczynak ezt a levelét.

P. Leo Maria Szaicznak is, a' ki Egerben az Igaz Magyar-t írja. – Szaicz Leó (1746–1792), hitszónok, szervita rendi szerzetes. *Az igaz magyar* című munkáját Máriafi István néven jelentette meg 1785 és 1789 között.

Beutelschneiderék – (ném.) uzsorások.

Illuminatusok – Az illuminátus rendet (illuminati, „a megvilágosodottak”) 1776. május 1-én Adam Weishaupt ingolstadti filozófus alapította. A rendet rövid működés után 1785-ben végleg betiltották, és azóta a szervezet hivatalosan nem aktív. Tevékenységükkel kapcsolatban számos összeesküvés-elmélet ismert.

evertere superstitionem, opprimere Tyrannismum, benefacere. – (lat.) a babona felszámolása, a zsarnokság összeroppantása, jócselekedetek.

Maradjon a' szegény Báróczy a' maga Alchymiajával – Báróczy Sándor idősebb korára az alkímia felé fordul.

Gróff Thun a' Geisterbeschwörungjával – Gróf Thun a szellemidézésével. Franz Joseph Thun (1734–1801), bécsi szabadkőműves. Gyógyító tevékenységén túl a Gablidone-társaság alapítója volt, Gablidone szellemén keresztül jutott Thun magasabb tanok birtokába.

feyerliche Stimmungban – (ném.) ünnepi hangulatban.

Bruder Redner – (ném.) szónok testvér.

Bécsben a' Born □ja a' Tudományok elő-vitelét vette tzélül – Ignaz von Born (1742–1791), erdélyi szász származású természettudós, udvari tanácsos. 1782-ben lett a bécsi Zur wahren Eintracht páholy vezetője, mely a legtöbb tudóst, írókat gyűjtötte egybe. II. József szabályozó rendelete után alakult 1785 végén a Zur Wahrheit nevű páholy, melynek vezetője szintén Ignaz von Born volt.

Blumauer, Ratschky, Alxinger, Leon, Haska, 's mások ott olvasták el verseiket – Aloys Blumauer (1755–1798), osztrák író; Joseph Franz Ratschky (1757–1810), osztrák író; Johann Baptist von Alxinger (1755–1797) osztrák szerző; Gottlieb Leon (1757–1830), osztrák szerző; Lorenz Leopold Haschka (1749–1827), osztrák szerző. Mindannyian a Zur wahren Eintracht páholy aktív tagjai voltak.

Card. Migazzi és P. Fast – Cristoph Bartholomäus Anton Migazzi (1714–1803), bécsi érsek, bíboros, váci püspök. Christian Fast (1735–?), osztrák jezsuita, a rend feloszlataáig hitszónok volt Judenburgban, Pozsonyban, Budán és Klagenfurtban.

Executor – (lat.) végrehajtó.

úgy ment a' veszedelemnek mint Curtius, vagy Horatius Cocles – Marcus Curtius (i. e. 4. sz.), római hős. A hagyomány szerint i. e. 362-ben egy mély üreg támadt a Forumon, amelyet a jóslat szerint csak Róma legbecesebb kincsével lehetett eltüntetni. Ekkor Curtius teljes fegyverzetben a mélybe vetette magát, mert Rómának a legfőbb kincsei a bátorság és a fegyverek voltak. Az akna bezárult. Horatius Cocles római hős, aki egymaga védte a Tiberis cölöphídját Porsenna katonái ellen, amikor az etruszk hadak a Janiculum elfoglalása után át akartak kelni a folyón, hogy a Palatinust és a Capitolinust megostromolják.

Cacomagia – (lat.) fekete mágia.

Hogy Szebenben volt egy – A szebeni páholy neve: St. Andreas zu den drei Seeblättern.

Nervus rerum pecunia! – (lat.) a pénz mindennek az alapja.

Perceptort – (lat.) pénztárnok.

interessém – (lat.) érdekem.

Hát azt tudod é, hogy van az Asszonyoknak is kőművessége? – A szabadkőműves alkotmány szerint nők nem lehetnek szabadkőművesek. A szabadkőműves társaság először 1723-ban, Londonban adta ki alapszabályait is tartalmazó alkotmányát James Anderson szerkesztésében. Ennek harmadik cikkelye kimondja, hogy a páholy tagjai csak férfiak lehetnek. Péter Róbert kutatásai szerint a francia adopcións páholyok már az 1740-es évektől avattak be nőket, az első, feltételezhetően rövid életű, kizárólag nőkből álló páholyok az 1780-as években születtek meg Angliában (PÉTER 2016, 593).

Küldöm a' Magyarra fordított Beszédemet. A' Német az eredeti, a' Magyarral éppen nem vagyok megelégedve. – Hivatalba vezető Beszéd, mellyet a' Kassai Tudománybeli Megye' Nemzeti Oskoláinak leg-első Királyi Visitoraihoz tartott Kazinczy Ferentz, tettes Abaújvár és Sáros Vármegyék törvénytáblájok' Bírója, mint a' megnevezett oskoláknak királyi Districtualis Inspector (Kassa, 1789). Németül: Rede bei der Einsetzung der königl[ichen] Nationalschulen Visitatoren des kaschauer Litterärbezirkes in Ihr Amt, gehalten durch Franz von Kazincz... (Kassa, 1789).

ut sentiat Lector, me non esse natum sed factum Germanum – (lat.) miként az olvasó sejti, én németnek nem születtem, hanem azzá lettem.

A' Magyart sietve, és szüntelen haborgatva fordítottam, egy olyan napon, a' midőn a' szerelem sírásra faggatott. – Kazinczy már január 26-án kelt levelében panaszkodik Arankának, hogy egy bizonyos Mimivel való szerelmi kapcsolata nem úgy alakul, ahogy szerette volna. Lásd 65. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Kassa, 1790. január 26. és a levél jegyzeteit.

Σωφρατης μειωμενος Meg-örült Socrates. Igy nevezte talám Plátó Diogenest. – (gör.) Mai fordításban őrzöngő Diogenészt szoktak emlegetni. Szinopéi Diogenész (i. e. 412k-i. e. 323), görög

filozófus; Platón (i. e. 427–i. e. 347), görög filozófus; Szókratész (i. e. 469–i. e. 399), görög filozófus. A Kazinczy által említett munka az alábbi címmel jelent meg később: *ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΑΙΝΟΜΕΝΟΣ* az az *a' Szinopei Diogenesz' Dialogusai*, Consil. Wieland írásából, Pesten, Nyomt. Trattner Mátyásnál, 1793. Christoph Martin Wieland (1733–1813) német író *Sokrates Mainomenos oder die Dialogen des Diogenes von Sinope* című művét 1770-ben adták ki először Lipcsében, Kazinczy ebből a kiadásból dolgozott (KAZINCZY *Fordítások*, 821).

Julia nékem sokkal kedvesebb, mint a' Nap négy része. – Aranka György két fordításáról van szó: *Júlia' levelei Ovidiushoz* (Kassa, 1790); *A' Napnak négy részei a' Városba* (nem jelent meg nyomtatásban). Az utóbbi fordításról bővebben lásd 41. Aranka György – Ráday Gedeonnak, h. n., d. n. [1789] levél jegyzetanyagát.

A' francia praecisiont – francia pontosság.

A' Budai Basában – Szintén Aranka György fordítása, 1791-ben jelent meg Bécsben. Bővebben lásd 49. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Miskolc, 1789. augusztus 26. levél jegyzetanyagát.

73. Vályi András – Aranka Györgynek

h. n., 1790. március 31.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 146–147v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1994, 324–325.

Keletkezés

Vályi András levele a II. József visszavonó rendeletével és halálával bekövetkező politikai és közéleti változásokról tudósít, azaz azt a folyamatot írja le, ahogyan a vármegyei nemesség megpróbálja visszaállítani az 1780-as közjogi állapotot. A levelet valószínűleg Miskolcra küldi. A Kazinczy alá beosztott iskolai vizitátor az új helyzettel munkahelyét is elveszíti, hiszen az 1787 után kialakított iskolai rendszer ezzel megszűnik.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

ma van szerentsém betses Leveled vételéhez – Nem ismerjük Aranka levelét.

Vármegyék Representatioji – vármegyék felterjesztései.

Conscriptionak – (lat.) összeírásnak.

Conservatio – (lat.) megőrzés.

Assistens Commandónak – (lat.) segédhadsereg.

Didactrumok – (lat.) tanügyi személyzet.

inactiva – (lat.) szolgálaton kívül.

Contractust – (lat.) szerződést.

Vigorát – (lat.) érvényességét.

suspendálta – (lat.) felfüggesztette.

Subalternum Iudicium – (lat.) Alsófokú bíróság, melyet 1786 novemberében hoztak létre.

Status Maxima – (lat.) magas rangú.

**74. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Trembowla, 1790. április 3.**

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Ferenc az elmaradt kapitányi kinevezéséről tudósít.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Proprietarius – (lat.) tulajdonos.

Experimentiám – (lat.) tapasztalatom.

oL – Oberleutnant (ném.) főhadnagy.

**75. Aranka György – Ráday Gedeonnak
Marosvásárhely, 1790. április 7.**

Szövegforrás

Ráday-gyűjtemény, C/64-8 Ráday I. Gedeon levelezése, Aranka György levelei Ráday I. Gedeonhoz, 15. számú levél.

Autográf kézirat.

Megjelenés

LADÁNYI 1973, 169–170.

Keletkezés

Aranka a megszakadt levelezés fonalát szeretné felvenni ezzel a levéllel.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Már régen semmit nem volt szerencsém érteni Nacsádról – Ráday Gedeon utolsó ismert levele Aranka Györgyhez 1790. február 16-án kelt Pesten (67. sz.). Ezután is ír még levelet Arankának, ez kiderül pl. az 1790. április 28-án keletkezett (78. sz.) levélből, ezeket viszont nem ismerjük.

Tiszteletes Zilahi Uramis nem válaszolbat Nacsádnak mind várván Tiszteletes Akadémikus Incze Uram érkezését – Ráday Gedeon 1790. január 30-án (66. sz.) majd február 16-án (67. sz.) kelt levelében tudósítja Arankát, hogy egy Incze nevű peregrinus diák által nyomtatványokat küldött Marosvásárhelyre, többek között számára és Zilai Sámuel részére a *Magyar Museum* harmadik számát.

ide valo órás Vajda Samuel – marosvásárhelyi órásmester.

Ebesfalvi – Ebesfalva, 1733-tól Erzsébetváros (Dumbrăveni, Ro), sok örmény kereskedő lakta.

a' Fejér Hajonál megszállani – A Fehér Hájó fogadó a Hájó utcában (mai Fehér hajó utca) 1696-tól kezdve működött.

Groff Teleki Josef Ur ma indul MagyarOrszágra a' Vármegyéje felé – Teleki József (1738–1796) 1782-ben Békés és az év végén Ugocsa vármegye főispánja lett.

76. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek Pest, 1790. április 21.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung., 123–124v.
Titkár által írt, elküldött levél.

Megjelenés

ENYEDI 1981, 712–713.

Keletkezés

Ráday levelében nincs nyoma annak, hogy Aranka április 7-én kelt (75. sz.) levelét megkapta volna. A korábbi levelezési témákat, illetve a Rádaynál levő Aranka-versek visszaküldésének módját tárgyalja a levél.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Meltóságos Gróf Teleky József Ur Praefectussa – Aranka 1790. április 7-én kelt levelében tudósítja Rádayt, hogy Teleki József elindult Magyarországra, valószínűleg az ócsai birtokára. Jóságigazgatója valószínűleg Böltskéri József volt, ezt támasztja alá Böltskéri Aránakán írott levele. Lásd 77. Böltskéri József – Aranka Györgynek, Ócsa, 1790. április 27.

Amit az én kezemhez küldött Kazinczy Uram az a' Magyar Parnassusnak harmadik darabja – A *Magyar Parnasszus* harmadik darabjáról korábbi levelekben is szó esik. Aranka kéziratának leírását lásd 41. Aranka György – Ráday Gedeonnak, h. n., [1789] levelet és annak jegyzetanyagát.

az Julia Ovidiushoz írt leveleiről – Aranka György fordítása, *Júlia' levelei Ovidiushoz* (Kassa, 1790).

az elsőt (amint már más levelemben is irtam) T. Incze Uramtul – Ráday Gedeon 1790. január 30-án (66. sz.) majd február 16-án (67. sz.) kelt levelében tudósítja Arankát, hogy egy Incze nevű peregrinus diák által elküldte a *Magyar Museum* harmadik számát Marosvásárhelyre.

T. Professor Zilai Uramhoz – Zilai Sámuel, a marosvásárhelyi kollégium tanára.

77. Böltskéri József – Aranka Györgynek Ócsa, 1790. április 27.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 142–143v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1994, 325.

Keletkezés

Böltkéri József valószínűleg Teleki József ócsai jószágigazgatója volt. Ezt az egyetlen levelet ismerjük kettejük levelezéséből. Aranka könyvek beszerzésével, illetve Magyarországon levő kéziratainak elküldésével bízhatta meg Böltkérit.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Áprilisnek 7^{ik} napján írott Levelét – Nem ismerjük Arankának ezt a levelét.

Principalis Uram – felettesem.

Filep Urnak – Filep István.

szollottam Idösb M. Baro Rháday Ur ÖNgávalis a küldendő könyvek végett de azt felelte hogy mind eddig is a Verseket le nem írathatta – Ráday Gedeon 1790. április 21-én kelt (76. sz.) levelében tudósítja Arankát arról, hogy mielőtt visszaküldené, szeretné leírni Arankának a *Magyar Parnasszus Virágai* című kéziratának nála levő harmadik részét.

Budán a' Koronának mind le érkezése, mind ott léte – A korona 1790. február 21-én érkezett meg Budára, amit a magyar nemesség a korábbi jogok visszaszerzéseként értékelt. A vámegyék küldöttei egymást váltva áltak őrt a korona mellett.

Már most a' negyedik Vármegye Banderiüma áll Strását – Az első Pest megye volt, utána március 21-én Heves megye következett, április 5-től Nógrád, majd április 16-tól Fejér megye.

Budán a Regiat – budai királyi palota, ahol a koronát is őrizték.

A Statusok a Diaetához – a rendek az országgyűléshez.

A Restauratiokra – (lat.) visszaállítás.

A Septemviratus és a Királyi Tabla megint ugy hallatik hogy Pestre jöne. – A királyi kúria két részből állt, a hétszemélyes táblából és a királyi táblából. II. József már 1783-ban elrendelte, hogy mindkét tábla a budai várba költözzön, de a tényleges költözésre csak 1785-ben került sor.

Consiliumrolis – (lat.) tanácskozásról is.

Méregető Commissiokon – felmérőbizottságok.

Rescriptumokba – (lat.) feliratokba.

M Groff Teleki Samuel Ur Eö Excellentiája vissza mene Biharbol Bécsbe – Teleki Sámuel bihari főispán is volt, ugyanakkor már királyi biztosi funkciója is volt.

Damokos Urat – Teleki Domokos (1773–1798), Teleki Sámuel fia. Nagy tehetségként tartották számon, de édesapja, gyenge egészségi állapotára hivatkozva, gyakran visszafogta hivatali és tudományos előmenetelében.

78. Aranka György – Ráday Gedeonnak Marosvásárhely, 1790. április 28.

Szövegforrás

Ráday-gyűjtemény, C/64-8 Ráday I. Gedeon levelezése, Aranka György levelei Ráday I. Gedeonhoz, 16. számú levél.

Autográf kézirat.

Megjelenés

LADÁNYI 1973, 170.

Keletkezés

Aranka az előző levelekben felvetett témát folytatja, a *Magyar Parnasszus* visszaküldéséről ír részleteket. Ugyanakkor keserűen jegyzi meg azt is, hogy számára az 1780-as állapotok visszaállítása negatív következményekkel jár, ugyanis akkori funkciójába helyezik vissza, ami hivatali karrierjében visszaesést jelent.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Ezen folyó Honapnak 21dikén hozám ereszeni méltoztatott Uri Levelét – Lásd 76. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek, Pest, 1790. április 21.

Igaz hogy a' Nacsádnál lévő Parnassus darabja iránt irattam volt 's azután magamis irtam Prefektus Uramnak – A *Magyar Parnasszus Virágai* Aranka versgyűjteménye volt, melynek harmadik darabja ekkor Rádaynál volt. Ő szerette volna leíratni magának, amiről Arankát 1790. április 21-én kelt (76. sz.) levelében tájékoztatja. Böltskéri József, Teleki József prefektusa a közbenjáró, ő próbálja eljuttatni Arankának a kéziratot, amit Ráday sürgetésként fog fel, ezért is kell magyarázkodnia Arankának.

Pesten a' Fejér Hajónál szálván meg – A Fehér Hajó fogadó a Hajó utcában (mai Fehér hajó utca) 1696-tól kezdve működött.

a' becsületes Academiákról jövő Személyek igen késők, mint Incze Uramis ki a' Museum III darabját csak most hozta meg; és Veres Josef Uram, ki a' IVdiket még meg nem hozta – Ráday Gedeon 1790. január 30-án (66. sz.) majd február 16-án (67. sz.) kelt levelében tudósítja Arankát, hogy egy Incze nevű peregrinus diák által elküldte a *Magyar Museum* harmadik számát Marosvásárhelyre. 1790. április 21-én (76. sz.) már arról ír, hogy Veres József révén a negyedik füzetet is elküldte.

T. K Guberniumnak – tisztelt királyi gubernium.

M. K. Táblán Supernumeráriusi Assesorságra – magyar királyi táblán számfeletti írnok pozícióra. Aranka 1780 és 1790 között folyamatosan haladt előre a hivatali ranglétrán, ezért ezt a visszaállítást negatívumként élte meg.

300 Rfbol – 300 rénes forintból.

79. Prónay Sándor – Aranka Györgynek Almás, 1790. június 4.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Báró Prónay Sándor (1760–1839) első ismert levele Aranka Györgyhez. A kapcsolat korábról eredhet, erre vannak már utalások a levelezésben is. Prónay Sándor Prónay László és Radvánszky Rozália fia volt, bölcséletet és jogot tanult, német egyetemeken peregrinált, ami a levelezés szempontjából azért fontos, mert a levelek tetemes részét teszi ki az országgyűlések leírása, Magyarország közjogi helyzetének taglalása, amit Prónay mindvégig az itt elsajátított perspektívából ír le Arankának. Tudományos kérdésekben is eszmét cseréltek, de Prónay gyakran ír a családi eseményekről is. Prónay Sándor felesége, Teleki Johanna (Jeanette, Janka) Teleki József (1738–1796) lánya volt, így szoros

kapcsolatban állt a Teleki és a Ráday családdal is, ugyanis Ráday Gedeon testvére, Ráday Eszter (1716–1764) Johanna nagymamája volt, s ezáltal Arankához való viszonya is szorosabb volt. Levelei nagy részét Tóalmásról keltezi, ahol birtoka és kastélya volt.

A levél vége hiányzik.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

5^{dik} Maji lett el érkezésem után mindjárt írott levelemben – Nem ismerjük a levelet.

vettem az Úr kedves levelét d' 2. Maji – Nem ismerjük a levelet.

Még se tudok sok particularitást, ha csak beéri général. – Mégse tudok sok különlegességet, ha csak beéri általánosságokkal.

Banderiumokkal – itt: a vármegyék koronaörei.

Mindig két Banderium van ott, a' Korona örzésén – A korona 1790. február 21-én érkezett meg Budára, a királyi palotában állították ki. A vámeigyék küldöttei egymást váltva áltak őrt a korona mellett.

Láttam mikor a' Zemplini es az egyesült BorsodAbauj vári fel váltotta a' Posonyit és a' Nitrait. – Pozsony vármegye bandériuma május 11-től május 20-ig állt őrt a korona mellett, 21-én váltotta le a zempléni bandérium (DECSY 1792, 300).

spectaculum – (lat.) ünnepség.

en gros, az itt en miniature – (fr.) nagyban, az itt kicsiben.

fermentatioba – (lat.) erjedésben.

a' Representatióik, 's a' Dietan formalandó Pretensioik – feliratok és az országgyűlésen kiadandó kérelmek.

Instructioval – (lat.) utasítással.

conditiora – (lat.) feltételre.

donatiot és semmi leg-kisebb favort sem acceptálnak – adományt és a legkisebb előnyt sem fogadnak el.

II. Josef creaturait – II. József alkotásait.

etiam quod personalia – (lat.) ami a személyi dolgokat illeti.

a' Judex Curiae – (lat.) az országbíró.

se a' Personalis Ūrmenyi Praesidiuma alatt considealni – Ūrmenyi József (1741–1825) személynök elnöklete alatt tanácskozni.

deklarálták-is már a Primásnak – jelentették a primásnak. A primás Batthyány József (1727–1799) volt.

majoritás – (lat.) többség.

Instructio ki-dolgozására rendelt Deputatoijába – a követutasítás kidolgozására rendelt küldöttség.

moderate – (lat.) visszafogottan.

Personalis Exeptio – (lat.) személyes ellenvetés.

80. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek Alsóregmec, 1790. július 1.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Levelestár, 10.

Autográf kézirat.

Megjelenés

KazLev II., 78–79.

Keletkezés

A levél másolata megtalálható: MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.37.sz., 71–75.

Kazinczy tovább folytatja a korábbi levelekben felvetett irodalmi témákat. Aranka minden bizonynyal válaszolt Kazinczy 1790. március 25-én kelt (levelére, amiben megtette jegyzéseit az *Orpheus* első füzetére, ezt a levelet viszont nem ismerjük. Kazinczy korábban elküldte Arankának Szigvárt-fordítását és Gessner *Első hajós* című munkájának átültetését. 1789. december 21-én kelt (59.) levelében aggódva kérdezi, hogy az említett fordítások eljutottak-e Arankához. Lásd 59. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Kassa, 1789. december 21., illetve a levél jegyzeteit a fordításokra vonatkozólag. Aranka ezekre is írt jegyzéseket, amiket szintén elküldött Kazinczynak, aki ebben a levelében reagál ezekre.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Vettem kedves Barátom mind Szebenből írott leveled Criziseit Orpheusom első szakaszára, – mind harmad nappal ez előtt Szegvárímat és első Hajósomat. – Aranka leveleit nem ismerjük. A *Szegvári* Kazinczy Ferenc fordítása Johann Martin Miller (1750–1814) német író 1766-ban megjelent *Siegwart. Eine Klostergeschichte* című művéről, mely végül nem jelent meg nyomtatásban Barczafalvi Szabó Dávid 1787-ben megjelent *Szigvárt klastromi története* című fordítása miatt. Az *Első hajós* Salamon Gessner munkájának fordítása, mely csupán 1815-ben fog megjelenni a *Kazinczy Ferenc Munkái I. Szép Literaturá* (Pest, Trattner, 1815) című kötetben. Ezeket a szövegeket Kazinczy már korábban elküldte Arankának, és 1789. december 21-én kelt (59. sz.) levelében aggódva kérdezi, hogy az említett fordítások eljutottak-e hozzá.

viszi egyszersmind Σοφρατης μαινομενοζomat is Cancellistámnak, hogy írja-le – A Kazinczy által említett munka az alábbi címmel jelent meg később: ΣΟΚΡΑΤΗΣ ΜΑΙΝΟΜΕΝΟΣ *az az a' Szinopei Diogenesz' Dialogusai*, Consil. Wieland írásából, Pesten, Nyomt. Trattner Mátyásnál, 1793. Christoph Martin Wieland (1733–1813) német író *Sokrates Mainomenos oder die Dialogen des Diogenes von Sinope* című művét 1770-ben adták ki először Lipszében, Kazinczy ebből a kiadásból dolgozott (KAZINCZY *Fordítások*, 821).

Kapuzinust is más nével – a ferences rend obszerváns ágából kialakult rend. A Szigvárt-történet több epizódja is kapucinus kolostorokban játszódik.

Farkas Antal Kassai Provincialis V.Comissarius – II. József idején testőr, majd a kassai kerületben tartományi biztos.

a' kinek ifjúságabeli vétkeit az Istenek azzal akarják büntetni, hogy most Iróvá légyen – Farkas Antalnak egy munkája jelent meg, ami egy német erkölcsnevelő könyv fordítása: *Erkölsi iskola, azaz huszonnégy nyájas históriák, a melyek e világnak furcsa csalárdságát, sok tartományoknak tulajdon-ságát s a benne lévő embereknek úgy jó cselekedeteiket, mint gonoszra czélzó indulatjaikat mutatják. Irattott két részben, német nyelven, az haza fiainak kedvéért fordította...* (Kassa, 1790).

az én Aszalaimnak – Aszalay János (1769–1796), író, a kassai nemzeti iskola tanára. 1785–1786-ban tanítója volt Kazinczy öccseinek, Józsefnek és Miklósnak. Kazinczy közbenjárására lett a kassai nemzeti iskola tanára, később Sárospatakon tanított (lásd KAZINCZY *PE*, 1031).

hogy az ő Elöljárója – Kazinczy iskolai felügyelőként felettese volt Aszalay Jánosnak.

az Aszalai követnijét el-rontottam, lásd pag. 43. – Aszalay Jánosnak az *Orpheus* első füzetében többek között egy németből fordított rövid írása jelent meg *A' majom és a' róka* címmel (*Orpheus*, 22), melynek eredetije Lessing *Der Affe und der Fuchs* című munkája (*Orpheus*, 429). Ennek első mondata így hangzik: „Nevezd nekem egy oly elmés állatot, a' melyet mindenkben ne tudjak hímezni!” A hímezni szó után Kazinczy lábjegyzetes magyarázata következik: „Itt állott: *követni*. De minthogy

az nem csak *imitárit*, hanem *sequi-t* is tézsen, bizodalmasan ki-törlöttem, 's a' *himeznivel* váltottam fel. Ennek értelme meg-határozottabb." Ezt a szóválasztást kifogásolhatta Aranka.

a' Vitéz fordítását pag. 35. felette rosznak tartod – Vitéz Imrének *Töredék a' Wieland Diogeneséből* címmel jelent meg fordítása az *Orpheus* első füzetében (*Orpheus*, 19–20), eredetije Christoph Martin Wieland *Sokrates Mainomenos oder die Dialoge des Diogenes von Sinope*, 5. rész.

Mindjárt az első sorban, három nem hiba... – Vitéz fordításának első mondata: „Ő egy, párnákból épült kis thronuson, kevésé hátra hajtván magát, feküdt, és a' mint mondám a' kis kutyájával játszott.”

5dik Caputot – ötödik fejezetet.

Eneklem a' Vitézt, ki Frantzok thronusán üle gyözedelme 's ősi vére jussán. Igy kezdi a' Henriast Szilágyi. – piskrákosi Szilágyi Sámuel (1719–1785) Péczeli Józseffel egyidőben készítette el Voltaire *Henriás*-ának fordítását. Ezt fia adta ki: *Voltér úrnak Henriása. Magyar versekben frantzia nyelvből fordítottatott* (Pozsony, 1789). Ennek első két sora helyesen: „Hirdetek egy Hérózt, ki Frantzok' Trónusán / Országolt, Fegyvere 's Ősi Vére Jussán...”

Quod Phoebum decuit, quem non decet? – (lat.) idézet Ovidius *Ars Amatoria* II, 239. sor. „És ami Phoebusnak jó, másnak rossz?” (Gáspár Endre fordítása)

Erzaehlungban – (ném.) elbeszélésben.

Tetszetek Tenéked útazásaim is – Kazinczy az *Orpheus* első füzetében *Utazások* cím alatt jelenteti meg írását (*Orpheus*, 29–33).

Itineratornak – (lat.) utazók, útleírásokat készítő.

Anzöglichest – (ném.) személyeskedőt.

Interessierendest – (ném.) érdeklődésre számot tartót.

Mit ítélsz az ide rekesztett 2dik darabról – Az *Orpheus* második számáról van szó.

Hamletemet nem sokára veszed. – Kazinczy Shakespeare-fordítása 1790-ben jelent meg a *Kül-földi Játzó-Szín*-ben. *Hamlet Szomorú Játék. V. Fel-vonásban. Shakesperare munkája. úgy a' mint az, a' mi Játzó-Színeinkre léphet*, in *Kazinczy Ferentz' Kül-földi Játzó-Színje*. Első kötet. *Hamlet – Stella – Missz Szara Szampszon* (Kassa, Ellinger János, 1790) (KAZINCZY *Fordítások*, 193–254, jegyzetek: 797–810). Kazinczy nem az eredeti angolt fordította, hanem Fridrich Ludwig Schröder (1744–1816) német adaptációjának valamelyik kiadását: *Hamlet, Prinz von Dänemark. Ein Trauerspiel in sechs Aufzügen. Zum Behuf des hamburgischen Theaters* (Hamburg, in der Heroldschen Buchhandlung, 1777).

Eggy szörnyü Dedicatio van előtte B. Prónayhoz, Sándornak atyjához – Az ajánlás címe: *Prónayhoz, Csanád vármegye Fő-Ispánjához, királyi belső titkok tanácsosához* (KAZINCZY *Fordítások*, 194–196), az eredeti kiadásban számozatlan oldalakon. A dedikáció Prónay Lászlónak, Prónay Sándor édesapjának szól.

A' te Juliád Pesten van revisio alatt. – Aranka *Júlia' levelei Ovidiushoz* című fordításáról Kazinczy az előző, 1790. március 26-án kelt levelében jelentette, hogy a kassai cenzor, Novák István nem engedélyezte a nyomtatását, ezért azt a pesti cenzúrára küldte.

81. Prónay Sándor – Aranka Györgyek Almás, 1790. augusztus 3.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Prónay Sándor 1790-es leveleinek nagy részét – így ezt a szöveget is – az országgyűlési események leírásának szenteli. Prónay az evangélikus egyház felügyelőjeként különösen a protestánsok helyzetére figyel, de részletesen beszámol az ülésekről, határozatokról és a hivatalviselésekben esett változásokról is.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

ki anyi baratsagos leveleit – Aranka György Prónay Sándornak írott leveleit nem ismerjük.

ama mostani számos Brochusok közül – számos röpiratok közül. Az 1790-es országgyűlés idején jelentősen megnő a politikai röpiratok száma, melyek főleg a magyarság közjogi helyzetével foglalkoznak. Erre lásd BALLAGI 1888, BIRÓ 2011, 36–50, PRUZSINSZKY 2001.

ki futék ide a falura – Tóalmásra.

Vettem az írást: nagy gyönyörűséggel olvastam. – Nincs pontos információ arra nézve, hogy pontosan melyik munkáját küldte el a levélhez csatolva Aranka. Prónay válaszából és a szövegkontextusból azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az *Anglus és magyar igazgatásnak egyben-vetése* (Koloszvár, Hochmeister, 1790) című munka egy korai változatáról lehet szó. A szöveg Szrógh Sámuel fordításában később németül is megjelent: *Vergleichung zwischen Englands und Ungarns Regierungsform. Oder Ein Wort an diejenigen, von welchen die ungar für unruhige Köpfe gehalten werden. Aus dem Ungarischen übersetzt und vermehrt* (1791). A röpirat értelmezéséhez lásd BIRÓ 2011, 50–61; BODNÁR-KIRÁLY 2018.

Sophismátskák – szofizmacskák, hibás következtetések.

én magaval a fő ideaval nem egészen sympathisalok – Aranka kiindulópontja az, hogy Magyarország és Ausztria úgy viszonyul egymáshoz, mint Anglia és Hannover, a magyar és angol alkotmány közös jegyeinek bemutatásával pedig a bécsi udvar jogtalan intézkedéseit kívánja megvilágítani. Alapvető tézisei, hogy a magyarok és angolok rendelkeznek a szabad királyválasztás jogával, a király nem földesúr, hanem csupán vezetője országának, a király és a rendek szerződéses alapon vezetik az országot, egyik sem hozhat olyan döntést, amelybe a másik fél nem egyezik bele.

in praxi – (lat.) gyakorlatban.

Instructiot – (lat.) utasítást.

praefacio – (lat.) előszó.

Conclusiojat – (lat.) következtetését.

Sogoromnak adtam – Prónay egyik sógora Teleki László (1764–1821), feleségének, Teleki Johannának (Jankának) a testvére. Teleki József (1777–1817) jöhetne még szóba, de ő ekkor még csak 13 éves.

a' Groffal, 's Balogh Urral közölje – Valószínűleg Teleki József és ócsai Balogh Péter (1748–1818), aki az 1790–1791-es országgyűlésen jelentős személyiség volt.

A' Diaeta kezdete előtt – Az 1790-es országgyűlést 1790. június 6-ára hívták össze, június 10. és 1791. március 13. között zajlott.

Circularis Sessiokba – (lat.) kerületi ülések.

Iudex Curiae – (lat.) országbíró.

personalis praesessége – (lat.) személynök.

a' mellyek, ugy mint nem koronazot főtől helybeztetett Tisztviselők praessességet controvertáltak, némely varmegyenek Instructioi szerint – Az 1790-es országgyűlés egyik fő problémája az volt, hogy legálisak-e azok a kinevezések, amelyek II. József idején történtek, hiszen ő nem lévén magyar király, az általa kinevezett tisztségviselők legitimitása is megkérdőjeleződik. Kérdéses volt, ki elnököljön, mivel az országbíró, gróf Zichy Károly (1753–1826) és a személynök, Ürményi József (1741–1825) II. József hívei voltak, így több vármegye a leváltásukat kérte.

Pálffy Janosé – gróf Pálffy János (1728–1791), főispán. 1754 és 1774 között Borsod vármegye főispánja volt. 1774. szeptember 23-án, Pálffy Károly Pál halála után Pozsony vármegye főispáni székét

foglalta el, és a magyar testőrség alkapitánya lett. 1785-ig volt pozsonyi főispán, majd 1790-ben újra elfoglalta ezt a pozíciót.

Forgacs Miklósé – gróf Forgách Miklós (1731–1795), 1785-ig nyitrai főispán.

Illyésbazy – gróf Illésházy István (1762–1838), az 1790-es országgyűlésen Trencsén vármegye követe volt.

Bolzani Ferenc – helyesen Batthyány Ferenc (1737–1821), sárosi főispán.

Zitsi praesessége felől semmit se akartak ballani – gróf Zichy Károly (1753–1826) országbíró elnöklése ellen tiltakoztak. Nyitra vármegye követe óvást nyújtott be ellene, a főrendek viszont meg erősítették tisztségében.

Az Ipm ’s nemely okossokkal sem tudta őket le verni. – Prónay Sándor apósa Teleki József (1738–1796).

a’ Tarnok mester, Végh ur – a tárnokmester Végh Péter (1725–1802) volt, ő később, 1795-ben országbíró is lett.

Eloquentiaival – (lat.) ékesszólással.

moderatioval – (lat.) visszafogottsággal.

B. Splényi, Galicziabol Maria Theresia alatt betstelenül ki-tsapott Tiszt – báró Splényi József (1764/1768–1808). Előbb Csanád (1777–1786), majd Tolna (1787–1790) és végül Temes (1791–1798) vármegyék főispánja, a pécsi kerület királyi biztosa, 1798-tól koronaőr. Splényi Gábor testvére.

protestatiot adának-bé, melly-is acceptáltattott – (lat.) tiltakozást adtak be, melyet elfogadtak.

Más nap a’ volt R. Comiss. dolgot vették fel a’ Förendeknél – A királyi biztosok felől folyt a vita a másnapi országgyűlésen a főrendi házban.

valedictiora – (lat.) búcsúbeszédre, lemondásra.

praepondiumot – (lat.) túlsúlyt.

a’ Diocesanus püspökök – megyéspüspökök.

az uj Horvat Bán – 1790 márciusától a horvát bán gróf Erdődy János (1733–1806). Prónay hűen adja vissza a történeteket, június 18-án az általa felsorolt személyek és a megyéspüspökök valóban nem tették le az esküt.

Ellenben Zitsy, söt az Ipja-is, N. Kevenhüller – Zichy Károly apósa Johann Siegmund Friedrich von Khevenhüller-Metsch (1732–1801) volt.

Karolyi – gróf Károlyi Antal (1732–1791), főispán.

minden volt R. Commissariusok – minden egykori királyi biztos.

a’ Circulusok fogtak a’ nagy Munkához – a kerületi ülések.

consideral – (lat.) tanácskozik.

a capite az Ipm – a vezérük az ipam, azaz Teleki József.

Almasy Pal a’ volt Comiss. – Almásy Pál (1749–1821), Arad megyei főispán, II. József alatt belső titkos tanácsos.

G. Szétseny – gróf Széchényi Ferenc (1754–1820).

G. Eszterházy Ferencz – gróf Esterházy Ferenc (1758–1815).

G. Bologany Ferencz – helyesen gróf Batthyány Ferenc.

G. Apony – gróf Apponyi Antal György (1751–1817), Tolna megyei főispán.

B. Podmaniczky Josef – báró Podmaniczky József (1756–1823), II. József türelmi rendelete után a fiumei kormányzóság tanácsosa, majd a budai helytartótanács tanácsosa lett.

Somsits Lazar Ur – Somsics (Somssich) Lázár (1739k–1807), Zala vármegye követe.

két protestans köztök – A két protestáns Podmaniczky József és Somsics Lázár voltak.

A’ ruptum filum Successionis-rol, a’ melyett a’ Circulusok stabiliáltak, praescindalt a’ Deputio. – (lat.) a megszakadt öröklődési ágról, melyet a körlevelek rögzítettek, tárgyalt a küldöttség.

plenumokba fog assumáltattni – a felső- és alsótábla elé fogják terjeszteni.

ügy simpliciter acceptálják – (lat.) úgy egyszerűen elfogadják.

Nints nagy bitem az ez idei koronatziohoz: ambár most nagy a' reménség, hogy Augustusba véghez megyen. – II. Lipót koronázására 1790. november 15-én került sor Pozsonyban.

Antecoronationalis articulatusukon – (lat.) koronázássalenes cikkelyeken.

intercalaris Circularis Sessio *kba* – (lat.) közbeiktatott kerületi ülések.

pacificationkbol – (lat.) itt: békítés, békülés.

vellicalja – (lat.) tépkedi.

Ludovicianus törvényeket – I. Lipót törvényei.

vale et me – (lat.) Isten veled és velem.

Hochmeisterhez – Martin Hochmeister (1767–1837), szebeni könyvkiadó és nyomdász.

piece du temps – (fr.) újdonságok.

Manch Hermäon – az országgyűlésre jelent meg a *Politisch-kirchliches Manch Hermaeon von den Reformen Kayser Josephs überhaupt vorzüglich in Ungarn* című röpirat, amit Berzeviczy Gergelynek (1763–1822) vagy Molnár Jánosnak (1757–1818) szoktak tulajdonítani.

Most Atsara megyek – Acsán is volt birtoka a Prónayaknak.

Az én Uram most G. Teleki Imre Urammal léssen most – Aranka szoros levélkapcsolatban állt Teleki Imrével, ezért kérdezhetett rá erre Prónay Sándor.

82. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek Alsóregmec, 1790. augusztus 21.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Levelestár, 11.

Autográf kézirat.

Megjelenés

KazLev II., 78–79.

Keletkezés

A levél másolata megtalálható: MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.37.sz., 99–100.

Aranka valószínűleg Kazinczynak is elküldi az *Anglus és magyar igazgatásnak egyben-vetése* című munkájának kéziratát, ennek sorsáról tudósít a levél eleje, majd a szokásos irodalmi kérdéseket tárgyalja röviden.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Megbetsülhetetlen kincset adál nékem. – Minden bizonnyal az *Anglus és magyar igazgatásnak egyben-vetése* című munkája kéziratának elküldésével.

mégyen a' Testvér Ötsém Kapitány Kazinczy László kezébe Senftenbergbe azon hagyásommal, hogy azt tégye mihelyt el olvassa postára Gr. Kendefinek. – Kazinczy László (1763–1807) Kazinczy katona öccse. Senftenberg alsó-ausztriai település. Gróf Kendefi Kendeffi János, aki ekkor Göttingenben August Ludwig Schlözer hallgatója. 1790. október 30-án kelt (87. sz.) levelében értesíti Arankát a szöveg vételéről. Kazinczy László pedig Kutenbergben 1790. szeptember 20-án kelt levelében tudósítja bátyját a szöveg továbbküldéséről (KazLev II., 110).

Prof. Nováktól meg-nyerjem reá az Imprimaturt, vagy leg alább a' transmissumot – Novák István a kassai könyvcenzor volt. Nem tudunk arról, hogy Kazinczy valóban próbálta volna megnyerni Kassán a nyomtatási engedélyt. A munka Kolozsváron jelent meg Aranka nevének feltüntetése nélkül.

mint Orpheusom 190-dik lapjára – Kazinczy az *Orpheus* II. füzetére csak *transmissumot* kap. A 190. oldalon Kazinczy a lélek halhatatlanságáról értekezik mint filozófus és nem mint keresztény. Ez lehetett az oka a cenzor szigorának.

Orpheusomnak 5-dik darabjába bé-iktatom – Aranka munkája ott nem jelent meg, viszont Török Lajos hasonló tematikájú szövege igen: *Anglia, és Magyar Ország igazgatások' formájának előadása* (*Orpheus*, 120–124).

Néhai Baranyi Gábor – Baranyi Gábor (1713–1775), Bihar vármegye alispánja, országgyűlési követe. Kazinczy több életrajzot is írt róla (KAZINCZY PE).

a' te Crisiseidre bosszankodván a' Vitéz fordítása eránt – Kazinczy 1790. július 1-én írt (80. sz.) levelében reagál Aranka azon ismeretlen levelére, melyben Vitéz Imrének *Töredék a' Wieland Diogeneséből* című, az *Orpheus* első füzetében (*Orpheus*, 19–20) megjelent fordításait kritizálja. Lásd 80. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Alsóregmec, 1790. július 1. és a levélhez írt jegyzeteket.

Wályinak tegnapi vészem Levelét – Vályi András, iskolai visitatorként korábban Kazinczy beosztotta. A Kazinczy-levelezésben nincs nyoma a levélnek.

Budán van. Sürgeti az applicatióját, mert ő is ki esett. 's reményl – II. József visszavonó rendelete majd halála után megszűnt az az iskolai rendszer is, amit a kezdeményezésére hoztak létre. Többen, így Vályi András is, állás nélkül maradtak, ezért más hivatalokra kellett pályázniuk. Vályi ennek érdekében katolizált is, majd 1792-ben ő lett a pesti egyetemen a magyar nyelv és irodalom tanára.

Az Egri Püspök – Az egri püspök ekkor Eszterházy Károly (1725–1799).

sine strepitu – (lat.) zaj, láрма nélkül.

a' Districtualisok Gravamenjeit – (lat.) kerületek panaszait.

Trenk ott volt, eggy munkácskát hagyta ott a' Papság ellen – Trenk Frigyes, azaz Friedrich von Trenck (1726–1794), porosz lovassági katonatiszt, a katolikus papság ellensége. Kazinczy valószínűleg erre a munkájára utal: *Mérő-serpenyő, mellyel a' fejedelem' és a' papság' hatalmát öszve-mérte Trenck* (1790).

Vettem Leveledet hosszúfalváról is – Kővárhosszúfalu (Satulung, Ro). Egykor Teleki-birtok volt, Aranka pedig közeli kapcsolatban állt a birtok urával, Teleki Imrével. Prónay Sándor 1790. augusztus 3-án kelt (81. sz.) levelében szintén utal arra, hogy azokat a napokat Aranka Teleki Imrével tölti, ezek szerint annak birtokán, Hosszúfalván. Aranka innen keletkezett levelét nem ismerjük.

Aszalaim írja – Aszalay János (1769–1796), korábban szintén beosztotta Kazinczynak.

arkusaid vannak Juliádból – Aranka *Júlia' levelei Ovidiushoz* című fordítását Kassán nyomtatták.

de én ma indúlok Biharba a' Nagy Anyámhoz – Kazinczy Ferenc nagyanyja Bossányi Ferencné, (szül. Comáromy) Julianna (1717–1798). Valószínűleg Érsemjénbe készült ekkor Kazinczy.

Orph. III. és IVd darabját – Az *Orpheus* harmadik és negyedik füzetét.

Most vedd Hamletemet. – Kazinczy már az 1790. július 1-én kelt levelében tájékoztatja Arankát arról, hogy nemsokára elküldi *Hamlet Szomorú Játék. V. Fel-vonásban. Shakesperare munkája* című szövegét. Lásd 80. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Alsóregmec, 1790. július 1. és a levélhez írt jegyzeteket.

Benkő Ferentz Ur Enyedi Professor é vagy Szebeni Pap – Benkő Ferenc (1745–1816) előbb nagyszombati lelkész volt, majd 1790-től a nagyenyedi kollégiumban a természetrajz, földrajz és a német nyelv tanára.

83. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek Trembowla, 1790. szeptember 4.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Ferenc annak a ténynek a körülményeiről tudósít, hogy hosszú katonai szolgálata ellenére csupán a hadnagyságig jutott.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Reservához – (lat.) tartalékosokhoz.

Regimentnél – (lat.) seregnél.

Hadi Commissio – (lat.) hadi bizottság.

Durum sed levius fit patientia, quid quid consigere est nefas – (lat.) consigere helyett corrigere. Idézet Horatius *Ódák* első könyvének 24. verséből, *Virgiliushoz*. Virág Benedek fordításában: „... Fájdalom ez; való: / A' terhet, ha nyakunk kénytelenül viszi, / Könnyebbé teszi a tűrés.” (VIRÁG 1824, 38)

Patrolba – járőrözés közben.

Daniel Bátyám Uramot kedves Házával – Aranka György és Aranka Ferenc testvére.

84. Prónay Sándor – Aranka Györgynek Pest, 1790. szeptember 5.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Prónay Sándor folytatja tudósításait az országgyűlésről, a küldöttségek Bécsbe utazásáról, a protestánsok sérelmeiről, illetve az országgyűlés ideje alatt megjelent röpiratokról.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

decidalom – (lat.) eldöntöm.

Propositioba jött a' Diaetán – tárgyalásra került az országgyűlésen.

a' Diploma meg nem kész – A koronázás előtt az országgyűlés meg akarta állapítani a koronázás feltételeit, az új „pacta conventákat”, és létre akartak hozni egy új hitlevelet.

a' király Invitatiojára menjen fel a' Deputatio – a küldöttség menjen fel a király meghívására. *determináltatott* – (lat.) meghatározottatott.

az Ország representalt 's intercedalt ő Flsgnél oly az el-fogadott Gravend... Tisztekért, a' kik az Országhoz renovaltanak – Itt a Graeven-ezred ügyében történt hosszas folyamat egyik szakaszáról van szó, amikor Laczkovics István, Temes megye követe szólalt fel a Graeven-ezrednél szolgáló tisztek védelmében, akiket elfogattak, és ártatlanul hurcoltak meg. Azt kéri, hogy a haza kérje szabadon bocsátásukat és becsületük visszaadását (MARCZALI 1907, II., 104–105).

A' Cancelariusnak irt ő Fsge egy Biletet – A magyar kancellár ekkor Pálffy Károly (1735–1816). Neki küldte el II. Lipót a koronázási hitlevél aláírásának feltételeit.

deklarálja – (lat.) kijelenti.

subscribal – (lat.) aláír.

M. Theresiáét vagy VI. Károlyét – Mária Teréziáét vagy VI. Károlyét. A magyar rendek eredetileg teljesen új hitlevelet szerettek volna írni, ennek több tervezete is elkészült. II. Lipót Pálffy Károlynak írt levelét Marczali Henrik teljes egészében idézi: MARCZALI 1907, II., 116–119.

a két Tábla Presesse, a' Judex Curia, 's a' Personalis – a két tábla elnöke, az országbíró és a személynök, azaz Eszterházy Károly és/vagy Károlyi Antal, Zichy Károly és Ürményi József. Marczali szerint az alsó- és felsőtábla nem egyezett meg az elnök személyében, ezért mindketten egymás mellett ülve vezették az üléseket (MARCZALI 1907, II., 46).

Extractussa a' Deputatio Munkájának – kivonata a küldöttség munkájának.

Caroli(n)um Diplomához – VI. Károly (III. Károly néven magyar király) hitleveléhez.

A Circularis Munkak igen nagy Pretentióiból a' Deputatio-is már sokat le-vágott – A kerületek munkáinak igen nagy elvárásaiból a küldöttség már sokat levágott.

Projectum – (lat.) terv.

combinative – (lat.) egyesítve.

antecoronationalis Articulusokkal – (lat.) a koronázást megelőző artikulások.

a' Primas, Judex Curia Personalis – Batthyány József, Zichy Károly, Ürményi József.

Balogh, Vay Josef, Böthy, Spissics, 's Itelömester Szél – ócsai Balogh Péter; Vay József (1752–1821), helytartótanácsos, a tiszántúli református nemesség országgyűlési vezetője; Beöthy Imre (1744–1830), Bihar vármegyei ítélőmester; Spissich János (1745–1804), Zala vármegye követe; Szél (Széll) Imre, ítélőmester.

e' kis okbul: hogy igen kívánja a' Frankfortba úgy mint Koronázott Király menni – II. Lipót szerette volna, hogy még a frankfurti császárrá koronázása előtt megtörténjen a magyar királlyá koronázás. Végül erre nem került sor, szeptember 30-án Frankfurtban német-római császárrá, november 15-én Pozsonyban magyar királlyá és 1791. szeptember 6-án Prágában cseh királlyá koronázták.

Denique – (lat.) egyezőval.

in summa Generalitate, quod Negotium religionis ad Statum Pacificatum reponetur, juxta condendum hac Dieta Certiculum – (lat.) nagy általánosságban ennek a diétának kell megvetni az alapját a bizonyosságnak, hogy a vallási tevékenység a megbékélt státuszba fog visszakerülni.

respective ad Gratiam legis relegálva vagyunk – (lat.) a törvényre való tekintettel számkivetve vagyunk.

az ifjabb G. Ráday – gróf Ráday Gedeon (1745–1801).

Br. Vay Daniel – báró Vay Dániel (1749–1798), királyi kamarás, országgyűlési választmányi tag, **három részünkről** – azaz az evangélikusok részéről.

Gr. Bethlen László Urto – gróf Bethlen László (1751–1814), Doboka vármegye adminisztrátora, később (1807-től) Hunyad vármegyei főispán.

Most pedig Fekete Ur kezibe adtam – valószínűleg fricsi Fekete Ferencről (1737/1738–1823) van szó, akit azért küldtek a magyar országgyűlésre, hogy az unió ügyén dolgozzon.

P. Révay Projectumabol – Révai Miklós (1750–1807) 1790-ben adta ki Bessenyei György *Egy magyar tudós társaság iránt való Jámbor Szándék* (Bécs, 1790) című írását, majd Budára ment, és a buzdító előszóval ellátott szöveget maga is osztogatta a rendek között.

jussón többi közt Tiszt. Borosnyai Urnak 's a' három Proffesoroknak – Nem tudjuk pontosan melyik Borosnyaira gondol: Borosnyai Lukács Simon (1731–1802) vagy Borosnyai Lukács János (1767–1848) is számításba jönnek. A három professzor valószínűleg Csernátóni Vajda Sámuel (1750k–1803), Kovásznai Sándor és Zilai Sámuel.

Egy Babel nevezetű német munka jött ki a' Nemzettünk ellen Bétsbe – Leopold Alois Hoffmann (1760–1806) névtelenül megjelent munkájáról van szó: *Babel. Fragmente über die jetzigen politischen Angelegenheiten in Ungarn* (Gedruckt im römischen Reiche). Elemzéséhez lásd BIRÓ 2011, 38–42.

Hosszúfalvarol irtt baratsagos levelét – Kővárhosszúfalú (Satulung, Ro). Aranka Teleki Imrével annak birtokán, Hosszúfalván tartózkodik ezekben a napokban. Aranka innen keltezett levelét nem ismerjük.

A' Kézi irást által vettem Fekete Urtol – Valószínűleg az *Anglus és magyar igazgatásnak egybenvetése* kéziratát küldte el Aranka Fekete Ferencsel.

Br. Podmaniczkyknál – báró Podmaniczky József (1756–1823).

Libertatis (...) Landum Intervaluma – Az országgyűlés ideje alatt tapasztalható cenzúraszabadságra utal, amikor is számtalan röpirat jelent meg.

Ipam ö Msgval – Teleki Józseffel.

Gr. Teleki Imre Ur – Teleki Imre, Aranka bizalmasa, levelezőtársa.

85. Id. Teleki Domokos – Aranka Györgynek Marosvásárhely, 1790. szeptember 12.

Szövegforrás

Kiadott levéltöredék.

Megjelenés

A Muzeum Tárcája 339.

Keletkezés

Id. Teleki Domokos (1750k–1824) Torda vármegye főispánja volt. Verses önéletrajza ismert: *Az emberi sorsnak változandósága* (Kolozsvár, 1815). Arankához írott levele nem ismert, ennek az itt közölt kis részletét Kemény József (1795–1855) erdélyi történetíró egy Mike Sándorhoz (1795–1867) írott levél utószavaként közli mint Szacsvey Sándorra vonatkozó fontos információt.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Szacsvai uram, Kurírjával – Szacsvey (Szatsvay) Sándor (1752–1815), újságíró. 1786-tól Bécsben adta ki a *Magyar Kurír* nevű lapot.

A Hazafiak tüköre. Magyarok! a ki jól köt, jól old. – Szacsvey névtelenül kiadott munkája 1790-ben jelent meg: *Hazafiak tüköre. Magyarok! A' ki jól köt, jól old* (Pesten, Budán és Kassán, Strómájer Ignácz úrnál, 1790).

concipistaságot – (lat.) fogalmazói állás.

Sámuel bátyám – Teleki Sámuel erdélyi kancellár, akinek nagy befolyása volt arra, hogy ki kap hivatalt Bécsben.

et quidem recte, et prudenter id facimus. – (lat.) és főleg helyesen és okosan azt tegyük.

86. Aranka György – Teleki Imrének Marosvásárhely, 1790. szeptember 29.

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 116–117.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Teleki Imre és Aranka György közeli viszonyban álltak egymással, Kazinczy Ferenc 1790. augusztus 21-én (82. sz.) és Prónay Sándor 1790. szeptember 5-én (84. sz.) kelt leveléből az is kiderül, hogy július végén-augusztus elején Aranka Hosszúfalván tartózkodik Teleki Imre birtokán. Ebben a levélben ennek nincs nyoma, az viszont nyilvánvaló, hogy azok a témák kerülnek terítékre, amelyek a korabeli közéletből származnak, és amelyeket szóban is megbeszélhettek: a magyar országgyűlés eseményei, a megjelent röpiratok, valamint a hivatalukat vesztett személyek további sorsa.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Nacsád 15dikről irt drága Levelét – Teleki Imre levelét nem ismerjük.

A' Szászok azt a' könyvet, mellybet [!] azt akarják meg mutatni, hogy az ő földök nem Királyi, hanem Szász fundus – 1790-el kezdődően a szászok is folyamatosan publikálnak olyan kisebb terjedelmű nyomtatványokat, amelyeknek elsődleges célja történetileg bizonyítani, hogy II. József intézkedései jogsértőek voltak, mintegy előkészítve az erdélyi diétán a szászok követeléseit az eredeti jogok visszaállítását illetően. Az egyik első ilyen jellegű munka – amelyre Aranka is utalhat – Daniel Gräser (1769–1797) névtelenül kiadott munkája: *Der Verfassungszustand der sächsischen Nation in Siebenbürgen, nach ihren verschiedenen Verhältnissen betrachtet, und aus bewährten Urkunden bewiesen* (Hochmeister, Hermannstadt, 1790). A szász röpiratok értelméhez lásd BIRÓ 2011, 61–79.

Refutatiojához – (lat.) cáfolatához.

A' Konert irta pár traktám megmarad Nacsádnál – Konert István (Stephanus Connert) (1766–1814), ifj. Teleki Imre (1782–1848) nevelője volt. 1787-től kezdve Hosszúfalván élt, 1790 nyaratól viszont 3 évre tanulni megy német egyetemekre, így a levél írásának időpontjában távol van.

A' hatezer embertől magába semmit nem félek – Utalás lehet arra, hogy augusztus 15-én II. Lipót rendeletére hat lovasezred indult meg gyorsított menetben Morvaországból Buda és a Tiszántúl felé.

B. Domokos Antalnérol – báró Domokos Antal maroszeiki főkirálybíró felesége báró Jósika Zsuzsanna volt.

a' Grofné ő Nsgával – Teleki Imre felesége, Krausz Mária.

Gr. Teleki Lajos Ur tellyességgel minden Tisztség nélkül hagyatott – Aranka már 1790. január 16-án kelt levelében tudósítja Teleki Imrét, hogy Teleki Lajost (1746–1815) elmozdították pozíciójából, és a helyére Koszta Istvánt helyezték. Később ő lesz az országgyűlésen az erdélyi rendek elnökéről a konfliktusról továbbiakat nem lehet tudni.

Investigatiois – (lat.) vizsgálat is.

a' hová a' Grofné is megyen Csombordrol. – Teleki Lajos felesége Toldy Sára volt. Csombord (Cimbrud, Ro) falu.

F.K. Gubernium mozdulásáról – felséges királyi gubernium. Ekkor már voltak arra vonatkozó hírek, hogy a gubernium elköltözik Szebenből.

A' Brünni Levélnek közlését – Valószínűleg a *Brünner Zeitung* (1779–1848) valamelyik lapszámáról van szó.

a' jó Babel irojának – Alois Leopold Hoffmannak.

87. Kendeffi János – Aranka Györgynek Göttingen, 1790. október 30.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 171–172v. és melléklet
Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1994, 326–327.

Keletkezés

Kendeffi János (1769–1800) Kendeffi Elek és Bethlen Krisztina fia, aki korai halála miatt nem tudta beteljesíteni azokat a reményeket, melyekkel az erdélyi nemesség tanulmányai befejezését várta. 1789 és 1792 között volt peregrinációs úton, ezen periódus nagy részét Göttingenben töltötte, hazatérte előtt Svájcba és az itáliai városokba utazott.

A levél előzményéhez tartozik, hogy Aranka elküldi Kazinczy Ferencnek az *Anglus és magyar igazgatásnak egyben-vetése* című munkájának kéziratát, ennek vételéről Kazinczy 1790. augusztus 21-i levelében (82. sz.) tudósítja, valamint arról is, hogy azt továbbküldte öccsének, Kazinczy Lászlónak. Kazinczy László pedig Kutenbergben 1790. szeptember 20-án kelt levelében tudósítja bátyját a szöveg továbbküldéséről (KazLev II., 110) Kendeffi Jánosnak. Kendeffi tehát viszonylag későn kapja meg a szöveget, levelében arról értesíti Arankát, hogy egyidőben a német fordítással. Nem tudjuk, melyik német fordításról lehet szó, biztosan nem arról, ami később névtelenül megjelent, de Szrógh Sámuelről (1763–1829) származott, melynek címe: *Vergleichung zwischen Englands und Ungarns Regierungsform. Oder Ein Wort an diejenigen, von welchen die Ungarn für unruhige Köpfe gehalten werden. Aus dem Ungarischen übersetzt und vermehrt* (1791). A cím egyébként arra utal, hogy ez a fordítás már a göttingeni vita ismeretében jött létre. Ebben a levélben Kendeffi arról tudósítja Arankát, hogy jól megfontolt érvek alapján nem adja át August Ludwig Schlözernek (1735–1809), a göttingeni egyetem híres tanárának a szöveget. Schlözerhez végül mégis eljut egy változat (melynek németiségét is kritizálja), és 1791-ben *Staatsanzeigen* című folyóiratának 63. füzetében kivonatolva és kommentárokkal „*Ich bin unruhig*“ *Anzeige von einer in Ungern handschriftlich umlaufenden Aufrufschrift* címmel megjelenteti (*Staatsanzeigen*, 1791/LXIII, 358–372). Ez egy hosszabb folyamat kiindulópontja lett, Aranka maga is válaszolni kívánt Schlözernek, de válaszána vázlata kéziratban maradt (RNL-Kv, Aranka György gyűjtemény, 74. csomó). Schlözer kiadáspolitikájához azonban hozzátartozik, hogy szívesen jelenteti meg az írásaira született cáfolatokat, így a *Staatsanzeigen* című folyóirat 66. füzetében (*Staatsanzeigen*, 1792/LXVI, 254–256) közli azt a Bécsben kelezett levelet is, amely bizonyos fokon kiáll Aranka írása mellett. A szöveg kapcsán kiobbant vitáról lásd BIRÓ 2011, 50–61 és BODNÁR-KIRÁLY 2018.

A levél kéziratához több mellékletet is csatoltak a későbbi hagyatékredezők, de ezek minden valószínűség szerint Teleki Imre 1791. december 7-én kelt (159. sz.) levelének mellékletei.

A levélhez kapcsolt mellékletek:

Staatsanzeigen

XIV:54; *Prinzen von Chio*, 169; *Aus Ungern*, 171–184.

XV:59; *Der Reichstag in Ofen*, 257–264.

XV:59; *Vorgehabte Verschwörung in Ungern*, 335–356.

XVI:63; *Ein ungarischer Aristokrate*, 357–372.

Egy másik, beazonosítatlan lapból:

Chronik; Dienstags, den 8ten November 1791, 727–734.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Az Ur 28^{dik} Julii hozzámm utositott Levelét – Nem ismerjük a levelet, ez a kézirat kísérőszövege lehetett, ami végül Kazinczy Lászlón keresztül jutott Kendeffi Jánoshoz.

az egyik a' mellyik Magyar és Anglia Országokrol, a' másik a' mellyik Austria és Hannoveráról szoll – A munkáját Aranka párhuzamosságokra építi, a magyarországi politikai berendezkedés analógiája az angliai lett, az ausztriaiak pedig a hannoveri.

minthogy már Schlözer Urnál az egész Közönség Törvényeit tanito Tudományt (Ius Publicumot) és a' Közönséges Társaságokrol tanito Tudománynak (Politikának) a' több részeit is már mind végig balgattam – August Ludwig Schlözer különféle előadásokat tartott a göttingeni Georgia Augusta egyetemen. Az európai statisztikát és politikát már 1771-től bevezette tanrendjébe, a Ius Publicum Universale című tárgyat pedig az 1777-es esztendőben. Ennek az előadássorozatnak egy részét később könyv formátumban is megjelentette: *Allgemeines Stats Recht und Stats Verfassung Lere* (Göttingen, 1793). Schlözer egyetemi előadásaihoz lásd PETERS 2005, 146–150.

Ein Regenter mag Kayser (...) der Stat ihm den Laufzettel geben. – (ném.) Kendeffi itt minden bizonnyal Schlözer egyetemi előadásából idéz. Fordítása: Egy uralkodó, legyen az császár, király, választófejedelem vagy herceg, nem lehet más mint *első polgára* az államnak; ő az állam *első szolgája* kell legyen, az állam őt éppen olyan mértékben kell megfizesse, mint egy falusi bírót, uralkodói kötelességeit éppen úgy kell teljesítenie, mint amannak a sajátjait; amennyiben ezeket nem teljesíti, vagy éppen *semmirekellőként* viselkedik, az *államnak meneszténie* kell őt. (Kiemelések az eredetiben.)

Ein Regent muß wie ein Banquie vorgestellt werden (...) zu einem Regenten sondern zu einem Despoten, oder zum Hindostanischen Großmogol. – (ném.) Egy uralkodót úgy kell elképzelni, akár egy bankárt; azaz ha valaki a bankárnak egy nagyobb tőkét átad megőrzés végett, akkor a költségeiért és fáradozásaiért néhány, például 2 vagy 3 százalékot fizet; hasonlóképpen kell felfogni az uralkodót is, a polgár – mivel saját magánál nem érzi kellőképpen biztonságban – házának, birtokának, mindenének megőrzését az uralkodóra bizza, és annak költségei és fáradozása miatt, keresetéhez igazítva, felajánl néhány százalékot jövedelméből; a polgár éppúgy tőkés marad, teljes jogú tulajdonosa javainak: és aki ezt a dolgot másképp képzei, a polgárt nem *állampolgárrá*, hanem rabszolgává teszi, a vezetőt pedig nem *uralkodóvá*, hanem despotává vagy hindu nagymogullá.

ö Statsanzeigeiba – Schlözer politikai álláspontja, az alkotmányos monarchia mint tökéletes államforma propagálása legtisztább módon az általa szerkesztett *Briefwechsel, meist statistischen Inhalts* és *Staatsanzeigen* című folyóiratokban kristályosodik ki, melyeket 1775 és 1794 között adott ki.

Allgemeine Litteratur Zeitung Iroi – Német nyelvterületen a legsikeresebb recenziós orgánus a Jénában megjelenő *Allgemeine Literatur Zeitung* (1785–1803), a korszak legnagyobb példányszámban megjelenő és legbefolyásosabb folyóirata. Kiadója a jénai Friedrich Justin Bertuch, a szerkesztőség vezetője a jénai professzorból, Christian Gottfried Schützéből és a weimari költőből, Christoph Martin Wielandból állt, de a lap munkatársai között ott találjuk Goethét, Kantot, Fichtét, Schillert és A. W. Schlegelt is.

a' nagy Gatterer – Johann Christoph Gatterer (1727–1799), történész a göttingeni egyetem nagyhatalmú tanára, a heraldika megalapítója.

sic volo sic jubeo – (lat.) ezt akarom, ezt parancsolom. Juvenalis szatíráiból vált szállóigévé.

StatsAnzeigának az 54^{dik} Hefrit – A levélhez csatolmányként mellékeli a lapszám részletét.

88. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek Tokaj, 1790. november 2.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Levelestár, 12.

Autográf kézirat.

Megjelenés

KazLev II., 118–120.

Keletkezés

A levél másolata megtalálható: MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.37.sz., 77–82.

Kazinczy Ferenc pesti útjáról visszatérve válaszol Aranka levelére. Beszámol a pesti eseményekről, illetve közös munkáiknak állásáról. Kazinczy feljegyzéseiből tudni lehet, hogy szeptember 17-én ér Pestre, és október 16-án már Ruskán van (KAZINCZY PE, 175), tehát a köztük levő intervallumban tartózkodik Pesten, Budán és a közeli nemesi birtokokon (október 3-án például Pécelen, KAZINCZY PE, 321). Pesti tartózkodása ideje alatt a pesti Nagyszívűséghez szabadkőműves páholy üléseit is látogatta (szeptember 24-én és október 1-én) (KAZINCZY PE, 973). Részt vesz a Széchényi Ferencnél tartott találkozó a magyar tudós társaság ügyében, valamint a magyar nyelvű színelőadások ügyét intézi. Kazinczy már az *Orpheus*-ban is sürgette a magyar nyelvű előadások színre vitelét az országgyűlés idejére. A szervezésre id. gróf Ráday Gedeon unokája, gróf Ráday Pál (1768–1827) vállalkozott, akivel 1790. szeptember 21-én megalakította Kazinczy a magyar Színjárszó Társaságot. Kazinczy Hamletfordításának budai előadására jutalmat tűzött ki, de az előadások megtartására nem kaptak engedélyt. 1790. október 25-én volt Kelemen László magyar színtársulatának első előadása a budai Várszínházban. Simai Kristóf *Igazházi, egy kegyes jó atya* című vígjátékát adták elő (KERÉNYI 1990, 449).

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Ellingerhez – Ellinger János József (Johann Joseph) (1744–1810), kassai nyomdász, 1786-ban alapította műhelyét. Kazinczy itt nyomtattatta Aranka *Júlia' levelei Ovidiushoz* című fordítását.

az én igen kedves Barátném, Erdélynek új dísze, új Angyala, és a' te Elogiumidnak új tárgya, Gróf Gyulay Ferentz né született Kácsándy Susánna – Gróf Gyulay Ferencné Kohányi Kácsándy Susánna (1767–1826), felvidéki származású, Kazinczy egykori szerelme. Önéletrai írásaiban és leveleiben Kazinczy Susie-nak nevezi. 1790-ben ment férjhez Gyulay Ferenchez (1765–1807), és költözött Erdélybe.

Pesten Stabelnél – Josef Stahel, bécsi könyvkereskedő, a pesti Stahel és Kilián könyvkereskedés egyik tulajdonosa 1794-ig.

könyveket bestellirotzam – (ném.) könyveket rendeltem.

B. Orczy László Abaújnak Fő Ispánja és a' Banderiumok Főfő Vezére – báró Orczy László (1750–1807), belső titkos tanácsos, Abaúj vármegyei főispán (1784–1785 és 1790–1807), államtanácsos (1805). 1790-ben a koronát őrző bandériumok fővezére, a nemesi ellenállás egyik legtekintélyesebb vezetője.

az ő kedves Lettres de Julie a Ovide általad le fordítottak – A *Júlia' levelei Ovidiushoz* című fordítás eredetije *A Lettres amoureuses de Julie à Ovide* címet viselő gáláns román először 1753-ban jelent meg, szerzője Lezay-Marnézia Charlotte Antoinette de Bressey (1710?–1785) márkíz, Aranka viszont egy német fordításból dolgozott.

Pesthről el-indúlván jó karban hagytam a' Schauspieler Truppot. Eddig Hamletet el-is játszották talám. – Kazinczy Ráday Pállal 1790. szeptember 21-én megalakította a magyar Színjárszó

Társaságot. Kazinczy Hamlet-fordításának budai előadására Ráday jutalmat tűzött ki, de az előadások megtartására nem kaptak engedélyt. Ekkor Kazinczynak erről még nincs tudomása.

az egyik darab Simainak Igaz-házija; – a’ másik Waltron – Simai Kristóf *Igazházi, egy kegyes jó atya* című vígjátéka volt az első előadás 1790. október 25-én. A Waltron pedig Kónyi János fordítása Heinrich Ferdinand Möller (1745–1798) 1776-os darabjáról: *Gróf Waltron, avagy a Subordinatzió*.

B. Prónay Sándorral boldog napokat töltöttem. Egy szeretetre méltó Személynél akadtunk egyyüvé, ki véle atyafi gyermek; az az, néki az anyja és annak az atya egy Testvérek. – Prónay Sándor anyja Radvánszky Rozália (1742–1803) volt, az ő testvére Radvánszky János (1739–1815), ennek gyermekei pedig Miklós (1768–?), Antal, László (?–1831), Teréz (akit Kazinczy költeményeiben Klopstock után Cidli néven említ), Karolina és Polyxén (Kazinczy 1790 körül feleségül akarta venni, leveleiben Blidli néven említi). A szeretetre méltó személy talán Polyxén lehet, de bármelyik családtagot említhette így Kazinczy.

El-beszéltem néki a’ Crizisedet a’ Vitéz Diogenese felől, ’s ő tsudálkozott rajta, hogy néked azt a’ mit írtam, meg írni mertem. – Kazinczy 1790. július 1-én keletkezett (80. sz.) levelében tér ki azokra a megjegyzésekre, amelyeket Aranka ismeretlen levelében küldött neki Vitéz Imre *Töredék a’ Wieland Diogeneséből* címmel megjelent fordítására. Lásd 80. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Alsóregmec, 1790. július 1. levelet és a levélhez írott jegyzeteket.

Voltam Acsán is az atyjánál – Acsa Pest megyei település, itt Prónay László – Prónay Sándor apja – a régi Prónay-kastély mellé emeletes kastélyt építtetett.

az ő Vármegyéje 9 Helységből áll. – Prónay Lászlót 1790-ben Csanád vármegye főispánjának választották.

Hertzeg Batthyáni Lajos nékem egy levelet írt – herceg Batthyány-Strattmann Lajos (1753–1803) levele 1790. október 18-án kelt Budán. A teljes levelet lásd KazLev II., 113–114. A latin részlet Batthyány leveléből származó szó szerinti átvétel.

Fateor id me iteratae (...) in se convertat – (lat.) Bevallom, hogy az ismételt olvasás során az említett könyvben (Bácsmegeyey) látottakat összevetve az általam ismert, s csak számszerűségében gazdag anyanyelvünkkel, azt, amit konkrét kifejezéseként ismertem, most már finomabb érzelmek megjelenítésére is alkalmasnak látok. Nem kételkedem abban sem, hogy nyelvünk – ha az említett jellemzőit tovább fejleszti, és mások is részt vesznek ebben a törekvésben – elérheti a tökéletességnek azt a fokát, hogy a hasznos és kellemes összekapcsolása révén más nyelvre ne legyen szükségünk, és végül a külföldi írástudók figyelmét is felkeltheti.

En pedig Corregioval magamat szüntűgy Festőnek tartom, mint más az. Anch’io sono Pittore! – Kazinczy kedvelt mondása, már Kassán, 1789. szeptember 7-én kelt levelében is használja. (Lásd a levelet és annak jegyzeteit.)

B. Prónay Sándorné – Teleki Johanna (Jeanette, Janka).

Was? ich sollte dies gesagt haben? – (ném.) Mai nyelvhasználatunkban Kazinczy fordítása az adekvátabb: „Hogyan? én mondtam volna ezt?”

az én non plus ultrám maga Báróczy – Báróczy Sándor, sokáig Kazinczy példaképe a nyelvhasználat terén. Itt azért is hivatkozik rá szívesen, mert egy erdélyi származású személyt keres álláspontja megerősítésére.

Eppen ma veszem Báróczyinak egy levelét egy franz kötésű könyvvel. A’ Védelmzetett M. Nyelv. 1790. Bétsben Humel Dávidnál. – Báróczy Sándor: *A’ védelmzetett magyar nyelv* (Bécs, Hummel Dávid, 1790). Báróczy kísérőlevelét nem ismerjük.

Pesten 3^a 8br. tartatot egy Litterarius Consessus Gróf Szécsényi Fer. Ur ö Excell. Házánál – 1790. október 3-án tartották Szécsényi Ferenc lakhelyén azt a gyűlést, amely egy felállítandó magyar tudós társaság megalapítása ügyében jött össze.

Gróf Berényi, B. Orczy, B. Podmaniczky, B. Vay, Gróf Esterházy Károl, Vay József, Balog Péter, Márijási István, Spisics, Horváth Ádám, Nagyváti, Bárány Uraknak jelenlétekbén – A jelenlevők: gróf Berényi Gábor (1767–1833); báró Orczy László; báró Podmaniczky József; báró Vay

István, Dániel vagy Miklós; gróf Eszterházy Károly; Vay József (1752–1821); ócsai Balog Péter; Máriássy István (1753–1830); Spissich János; Pálóczi Horváth Ádám, Nagyváthy János (1755–1819); Bárány Péter (1763–1829).

invitatus – (lat.) meghívott.

Az a' planum olvastatott el, a' melly szerint a' M. Társaságnak kell fel állítatni. – Révai Miklós 1790-ben adta ki Bessenyei György *Egy magyar tudós társaság iránt való Jámbor Szándék* (Bécs, 1790) című írását. Érdekes, hogy ő maga nincs jelen a gyűlésen.

Révaival, Rádaival, Rajnissal, Simaival, Horváth Ádámmal, Versegivel 's mindennel volt már tsatája. – Kazinczy némi elégtétellel nyugtázza, hogy Batsányi Jánost nem hívták meg a találkozóra. Felsorolja, Batsányi ki mindenkivel került már vitába (Révai Miklós, Ráday Gedeon, Rájnis József, Simai Kristóf, Pálóczi Horváth Ádám, Verseghy Ferenc), a gyűlésen a felsoroltak közül viszont csak Pálóczi Horváth Ádám volt jelen.

Ő miatta szakadt félbe az ifjú B. Ráday által ez előtt 6 esztendővel össze-gyűjtött M. Játszók Társasága is. – ifj. Ráday Gedeon 1784-ben összetoborzott egy játszók társaságot. Nem világos az sem, hogy ez a társaság adta-e elő 1784-ben a már említett *Waltron* című darabot (BAYER 1903). Batsányi itteni szerepéről csak annyit tudunk, hogy Voltaire *Mabometjét* előadatta a „kis játékszínben, az ottani magyar publikumnak nem kevés öröme”. (Batsányi Jankovich Miklóshoz 1837. szeptember 18-án kelt levelét idézi SZINNYEI 1904.)

Egy Fekete Urral vala szerentsém esmerkedni – Valószínűleg fricsi Fekete Ferencről (1737/1738–1823) van szó.

Bacchus – a bor és mámor megtestesítője a római mitológiában.

89. Prónay Sándor – Aranka Györgynek Pozsony, 1790. november 22.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Prónay Sándor beszámol II. Lipót pozsonyi koronázási ünnepségéről, a nádorválasztásról, valamint arról a kedvező fordulatról, amit a protestánsok ügyében remél.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a' Mlsgs Ur levelét ad 3a Nov. – Aranka levelét nem ismerjük.

a' phisicus locus et tempus – (lat.) fizikai hely és idő.

Istennek hála! által estünk imár ama régen óhajtott koronatzion 's Palatinus választáson. – II. Lipót magyar királlyá koronázására 1790. november 15-én került sor Pozsonyban. Ezelőtt, november 12-én a magyar rendek nádorrá választották Sándor Lipót (1772–1795) főherceget, II. Lipót fiát.

sokan ditsérik vala Josef Tsászárt, hogy magat így ki nem akarta komediaztatni – II. József nem koronáztatta magát magyar királlyá. II. Lipót koronázási ceremóniáját részletesen ismertette VAJNÁGI 2014.

Majestaticus actus – (lat.) felemelő jelenet.

imponált – (lat.) csodálatot keltett.

proponálni – (lat.) javasolni.

A' Judex Curia propositiojára egy aclamatioval meg lett. – A november 12-i gyűlésen anélkül, hogy az ajánlottak nevét rejtő királyi levelet felbontották volna, Zichy Károly országbíró javaslatára a rendek felkiáltással választották nádorrá Sándor Lipótot.

A' Candidatusok a' mint mondják ezek voltak: G. Csaky János, volt Judex Curia; G. Erdödy a' monstan lett Bán – A jelöltek a következők lettek volna: gróf Csáky János (1720–1795), aki 1784 és 1790 között volt országbíró; valamint gróf Erdödy János (1733–1806), aki 1790 márciusától horvát bán.

's a' két titularis Candidatus Protestans, G. Teleki Samuel, 's az édes Atyam. – s a két névleges protestáns jelölt, Teleki Sámuel és Prónay László.

A' Palatinus ifju lévén 18. esztendő, reménységünk lebett hogy meg magyarosodik – Sándor Lipót nádor eleinte beteljesítette a hozzá fűzött reményeket, de apja 1792-es halála és testvére, Ferenc trónrakerülése után ő is egyre szigorúbb elveket vallott, a Martinovics-összeesküvés után pedig a legszigorúbb rendőri felügyelet tervét dolgozta ki. Balesetben hunyt el 1795-ben Laxenburgban, így valószínűleg ki sem bontakozhatott politikai karrierje.

A' Tsebek akarják az ötödikét, de jut még az Uraknak-is, ha szépen kérnek – II. Lipótnak 10 felnőtt kort élt fia volt, az ötödik a későbbi József nádor (1776–1847), aki bátyja korai halála miatt került ebbe a pozícióba.

praesideal a' Diaetan – (lat.) elnököl az országgyűlésen.

differenziával – (lat.) ellenkezéssel.

contentummal – (lat.) megalégedéssel.

in casum belli – (lat.) háború esetén.

vitam et sanguinem – (lat.) életünket és vérünket.

A' Királyné jövő esztendőbe valo Koronatziojat ki kérte az Ország – II. Lipót felesége Mária Ludovika (1745–1792), Bourbon-házból származó spanyol infánsnő volt.

's a' két ország praesét, Judex Curiat 's a' personalist – Pálffy Károly kancellárt, Zichy Károly országbíró, Ürményi József személynököt.

a' királyi propositiok – a királyi leiratok.

az Armalistakot a' Contributiotul – címerleveles nemeseket az adózástól.

resolutioja – (lat.) megoldása.

Protestatioval excipialta – (lat.) ellenkezéssel kifogásolta.

objectum – (lat.) tárgy.

fermentatio – (lat.) erjedés.

inarticulatio – (lat.) becikkelyezés.

Systematica Comissiokra relegaltatni fognak – (lat.) rendszeres bizottságokra fognak háríttatni. A bizottságokat az 1790/91. évi 67. törvénycikk alapján hozták létre, s ezek kilenc munkálat kidolgozására kaptak megbízást, hogy ezek foglalják össze a Magyar Királyság átalakításának kívánatos irányait (BIBÓ 1977). Az elkészült munkálatokat ki is nyomtatták, ám hatásukat azok csak később tudták kifejteni, amikor az 1825-ös országgyűlés a munkálatok felújításáról döntött (1825/27. évi 8. törvénycikk). (Bövebben VÖLGYESI 2002).

Az Erdélyi Diaeta hallom 12^a Xbris kezdodik – Az erdélyi országgyűlés 1790. december 21-én nyílt meg, és 1791. augusztus 9-ig tartott.

Hermiont olvasta az Meltosagos Ur –! nem bolond irta. – Prónay Sándor Almásról 1790. augusztus 3-án küldött (81. sz.) levelében ír arról, hogy több aktuális munkát, köztük a *Manch Hermäon* címűt is elküldi neki (lásd a levél jegyzeteit).

Eddig a' Babelt, Ninivet a' Ráciz oratziot fogta kezébe veni másokal együtt az Ur – az első kettő Leopold Alois Hoffmann névtelenül megjelent munkái: *Babel. Fragmente über die jetzigen politischen Angelegenheiten in Ungarn*, gedruckt im römischen Reiche.; *Ninive. Fortgesetzte Fragmente über*

die dermaligen politischen Angelegenheiten in Ungarn. Auch im römischen Reich gedruckt. A rác oráció valószínűleg Tököli Száva (Sava Tekelija-Popović) (1761–1842) temesvári szerb kongresszuson elmondott beszéde volt.

promotiok – (lat.) előléptetések.

a' sogorom Teleki László – Prónay feleségének testvére Teleki László (1764–1821).

G. Bethlen László – gróf Bethlen László (1751–1814).

G. Csaky Jánossal's Bethlen Joseffel – Csáky János (1720–1795), Bethlen József (1757–1815).

Eques Auratussa lettem a' Coronatiokon – Aranysarkantyús lovag lettem a koronázáson.

90. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek Bukarest, 1790. november 28.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Ferenc eddig betegsége miatt távol volt csapatától, az utolsó ismert levele szeptemberben kelt, akkor még betegállományban volt, és azért panaszkodott, hogy hosszú szolgálata ellenére is csak a hadnagy rangig jutott. Ebben a levelében arról számol be, hogy visszatér csapatához, de mivel panaszának felsőbb fórumokon is hangot adott, egyre nehezebb helyzetben találja magát.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

az Groff Kriegs Rathnál – gróf Kriegsrat, haditanács, ennek elnöke 1774 és 1790 között gróf Hadik András (1710–1790).

az Proprietariust – Aranka Ferenc ezredének tulajdonosa Barcó Vince.

inconsolate – (lat.) ok nélkül.

ausserolni – (ném.) kinyilatkoztatni.

Mara Kapitányynak – Mara László (1744/1745–1811), kapitány. 1776. március 1-én kezdte katonai pályafutását alhadnagyként az akkori Barcó-, későbbi 10. számú huszárezredben, amelyben egészen nyugdíjazásáig szolgált (RÉFI 2014, 298).

Dantzigi Servicét – Danzig, Gdańsk (PL), város a mai Lengyelországban. Porcelánja igen híres volt, ezért hoz onnan étkészletet Aranka Ferenc.

Dániel Bátyámé – Aranka Dániel.

Brodiból – Brody, Броди (ukr.), város a mai Ukrajna területén, az egykori Galíciában, 1790-ben a Habsburg Birodalom része. 1779-ben a város és környéke szabad kereskedelmi privilégiumokat kapott, így válhattak bizonyos áruk tiltottá.

Benkönét hasonloképpen – Aranka Mária, férje után Benkőné.

91. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek Slávești, 1790. december 22.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Ferenc a levelet a másoló szerint Szlavestie-ből keletzi. Hangzásban ehhez a legközelebb a mai Románia területén található Slávești nevű falu áll. Az azonosítást az is erősíti, hogy a település belesik a levél kézbesítésének útvonalába, miszerint az Urziceni és Bukarest településeket érintve Szebenen keresztül jutott el Marosvásárhelyre. Aranka Ferenc továbbra is nem túl megnyugtató helyzetéről beszél, azaz arról, hogy amennyiben hadnagyként kell nyugdíjba vonulnia, úgy az azért kapott fizetség nem biztosíthatná neki a megélhetést.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Nem régibe ugy tetszik Bukarestből tudositotam – Lásd 90. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek, Bukarest, 1790. november 28.

Marschba voltunk – (ném.) menetelésben.

Lovász nevezetűnek – Lovász Zsigmond, később Temes megye főispánja.

az egy Marán kívül – Mara László, kapitány.

Consolatiom – (lat.) bizodalمام.

pretentiomért az Császárhoz folyamodtam – Aranka Ferenc előző levelében arról tudósította Aranka Györgyöt, hogy az előléptetés elmaradása miatt panaszt tett a haditanács elnökénél.

Garnisonba – (fr.) helyőrségi laktanyába.

az Bátyám Dániel terbes házzal van – Aranka Dánielnek négy gyermeke volt: Ágnes, Dániel, Ferenc és György.

az Néném fősvény – Nem világos melyik nénjéről beszél, mert a levél folytatásában a két lánytestvérét üdvözli Aranka György által. Nincsenek további információink arra nézve, hogy mi volt az az ügy, amiben a nénye segíthetett volna neki.

Attestatumom – (lat.) igazolásom.

in originali – (lat.) eredetiben.

Daniel Bátyám Uramot az Ur Isten tudja mitsoda tisztelettel tisztelem, az ujj Tisztségéhez ezer szerentsét kívánok – Aranka Dániel az 1790-es visszarendeződésekkel tulajdonképpen bukásra van ítélve, főbírói hivatalát nem tarthatja meg. 1790. június 4-én archiváriusi tisztséget kap a guberniumnál.

Benkőné is köszöntöm – Aranka Mária.

Sem Eszterről – Aranka Eszter, szintén testvérük volt.

Tordátfalvinnak nem tudom el vitte talám már az Török az fejit, az Nemes Josit is szeretném tudni hogy van – Tordátfalvi Aranka Ágnes első házasságából származó fia. Valószínű, hogy Nemes József pedig a második házasságából származó gyermek.

Fisof nevű városba vannak éppen az Duna partyánn – Szvistov (bolgárul: Свищов), város a mai Bulgáriában, a Duna jobb partján. Itt kötik majd meg a békeszerződést az Oszmán Birodalom és a Habsburg Birodalom között 1791. augusztus 4-én.

92. Prónay Sándor – Aranka Györgynek Pozsony, 1790. december 24.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Prónay Sándor továbbra is az országgyűlés eseményeiről küldi beszámolóit Arankának. Az eseményeket a mai ismereteink alapján híven közvetíti, álláspontját és ítéletalkotását természetesen meghatározza evangélikus mivolta.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

1^a 10bris költ igen bötsös levelét – Aranka december 1-én kelt levelét nem ismerjük.

a' mellyett Nov. vége felé a' Coronatzio utan irtam volt – 89. Prónay Sándor – Aranka Györgynek, Pozsony, 1790. november 22. leveléről van szó.

transportjaimat – (lat.) küldeményeimet.

G. Bethlen Samuel Urnak – gróf iktári Bethlen (III.) Sámuel (1736–?).

Az előbbenit-is Hochmeistertől – Martin Hochmeistertől. Prónay már 1790. augusztus 3-án Almásról küldött (81. sz.) levelében ír arról, hogy Hochmeisterhez küldi Aranka számára a nyomtatványokat.

G. Teleki Adam Urral kün lévő, Vajna Urtol küldöttem – Teleki Ádám (1740–1792). Nem tudjuk a Vajna család melyik tagja volt vele Magyarországon.

a' Diaetalis Actak – (lat.) országgyűlési akták.

Ama Sauer Munkaja nevezetes – Sauer Kajetán (1715k–1811) és Kende László (1722–1803) nagyváradi káptalani követek 1790. szeptember 27-én kelt emlékirata: *Capituli cathedralis ecclesiae Varadinensis r. l. demissum memoriale ad excelsos proceres ...*, (Pest, Buda és Kassa, Strohmayer, 1790) (BALLAGI 1888, 274).

infamis – (lat.) gyalázatos.

a' Sogoromtul küldöttem – Prónay sógora, Teleki László (1764–1821).

*minden Actakat, representatiokat, K. Propositiokat, a' Religionaris Resolutiokat, Oratio-
kat, – de Diarium nem* – iratokat, feliratot, királyi leiratot, vallási végzést, beszédeket, de naplót nem.

Hát az Urak már Diaetaznak a 12^a presentis – Az erdélyi országgyűlés december 21-én kezdődött.

az Ipm ö Nagysága sem megy – Prónay Sándor apósa, Teleki József (1738–1796).

curiosus vagyok – (lat.) kíváncsi vagyok.

az Individuomok ellen ne animosuskodjanak – (lat.) az egyének ellen ne heveskedjenek.

Indigenakat – (lat.) honfűsített idegeneket (nemeseket).

a' Deputatiokat – (lat.) küldöttségeket.

a' K. Resolutio inarticulatioja – a királyi leirat becikkelyezése. Prónay már az 1790. november 22-én kelt levelében beszámol arról, hogy a protestánsok helyzetére nézve kedvező királyi döntést a katolikus papság nem akarja engedni becikkelyezni.

Sessioba – (lat.) gyűlésben.

qualificatioval – (lat.) érvényesítéssel.

stricte inhaerealvan – (lat.) szigorúan ragaszkodván.

Decisioja ala substernaltattott – (lat.) döntésére rendeltetett.

G. Balassa és Izdenczy, a' kiknek nagy az Influxusok – gróf Balassa Ferenc (1731–1807) és báró Izdenczy József (1733–1811), mindketten udvarhű nemesek, ennek köszönhetően tekinti őket Prónay befolyásosoknak.

inter spem et metum – (lat.) remény és félelem között.

Ratificatiojat – (lat.) jóváhagyását.

apro himlöbe – báránymimlőben.

2^{okig} psentis – folyó hó 2-ig, azaz december 2-ig.

Az Udvar folytatni akarja a' Diaetat Martiussig vagy éppen Májusig – A magyar országgyűlés 1791. március 13-án zárult.

Deputatiokra relegálni – (lat.) a küldöttségekre hárítani.

cum commoditate – (lat.) kényelmesen.

ablegatiokat – (lat.) küldöttségeket.

a' Nagy hazafi, G. Fekete-is – Gróf Fekete János (1741–1803), költő, Aranka későbbi levelezőtársa.

G. Bethlen Lászlónak – gróf Bethlen László (1751–1814).

Ráthony nevű nevezetes Fiscalis Regius, jeles eszű ember de presumtuosus – (lat.) Ráthony nevű királyi kincárnok, jeles eszű ember, de merész (szemtelen). Valószínűleg Ráthonyi Gábor, báró Révay Ferenc küldötte.

impertinenskedett-is, in spectio a' Magnasság ellen – (lat.) illetlenkedett is, különösen a mágnesság ellen.

der Königliche Fiskal hatte es Antweisen gegen die Königliche Rechte den übersetzen sollen – (ném.) a másoló helytelen kibetűzése miatt ebben a formában nincs értelme.

G. Sztaray Mihály-is el vesztette a' vármegyéjét, Szabolcsot, 's Generalis Splenyi Gabornak adtak. – gróf Sztaray Mihály (1749–1798), a tiszáninneni kerületi tábla elnöke, királyi kamarai tanácsos, a kassai kamara igazgatója, Ugocsa (1781–1782) és Szabolcs (1782–1784, 1790) vármegyék főispánja. Sztaray vélte az volt, hogy ő maga lemondott a főispánságról, mivel kinevezése törvénytelen királytól származott (II. Józseftől). Erre a vármegye őt egyhangúlag főispánná választotta, és aszerint is viselkedett, bár ez a választás nem volt legális. II. Lipót a koronázása után a megyét megrovásban részesítette, és Sztarayt leváltotta (MARCZALI 1907, 215–216). Báró Splényi Gábor (1734–1818), altábornagy, ezredtulajdonos, Szabolcs vármegyei főispán (1790–1817).

acceptáltatott – (lat.) fogadtatott.

Bihar Vármegyének adminisztratort küldötenek volt vice praeses Brunsvik Josefet – gróf Brunsvik József (1750–1827), belső titkos tanácsos (1786), szeptemvir, királyi kamarás, Bihar vármegyei adminisztrátor (1790), államtanácsos (1805), Csongrád (1795–1808) és Nógrád (1806–1827) vármegyék főispánja, országbíró.

introducaltatott – (lat.) bevezettetett.

G. Teleki Samuelt ugy Diszkonsoláltak – a Bihar vármegyei nemesség Teleki Sámuel főispáni tisztsége ellen több ízben is fellázadt, különösen azért, mert alkancellári kinevezése után nem élt a vármegyében.

a' Banderiumok ellen kemény parantsolat jött a' Consiliumra, a' neve-is el töröltették. – (lat.) tanácsba. A koronát őrző nemesi bandériumok valóban csak II. Lipót koronázásáig látták el feladatukat.

A' fő vezérek B. Orczy László-is – báró Orczy László (1750–1807), belső titkos tanácsos, Abaúj vármegyei főispán (1784–1785 és 1790–1807), államtanácsos (1805). 1790-ben a koronát őrző bandériumok fővezére, a nemesi ellenállás egyik legtekintélyesebb vezetője.

disgratziaba van, a' Kamara V. praesességét resignálta. – nem kedvezményezett, a kamara alelnökségét is érvényteleníttette.

A' Babelt 's Ninivet olvasta tehat a' M. Ur. – Leopold Alois Hoffmann névtelenül megjelent munkái: *Babel. Fragmente über die jetzigen politischen Angelegenheiten in Ungarn*, gedruckt im römischen Reiche.; *Ninive. Fortgesetzte Fragmente über die dermaligen politischen Angelegenheiten in Ungarn*. Auch im römischen Reich gedruckt.

Assecuralom – (lat.) biztosítom róla.

A' Manch Hermaeon íróját magam-is persze Lutheranusnak tartom – *Politisch-kirchliches Manch Hermaeon von den Reformen Kayser Josephs überhaupt vorzüglich in Ungarn* című röpirat, amit Berzeviczy Gergelynek (1763–1822) vagy Molnár Jánosnak (1757–1818) szoktak tulajdonítani. Mindketten evangélikusok.

A' Temesvári Rácz Diaetarol – 1790. augusztus 21-én kezdődött Temesváron (Timișoara, Ro) a korban illír országgyűlésnek nevezett szerb kongresszus. A korábbi kiváltságok megerősítésén kívül területi autonómiát is kértek a maguk számára a Bánság területén és külön szerb udvari hivatal felállítását az udvari kancellária és a cseh kancellária mintájára. Az 1790-es országgyűlés csak a pravoszláv vallás és egyház szabadságát volt hajlandó elismerni, a szerb nemzet egyenjogúságát, illetve a szerb privilégiumokat azonban nem (1791. évi 27. tc., 1792. évi 27. tc.).

különös Juspublicuma van, mellyt mi nem igen tudjuk – láthatóan a magyar rendek nem voltak tisztában a szerbek egyházi és katonai privilégiumaival és törvénykezési rendjével.

Az Illyriai natio proprie ugyan a' Rácz Nemzet. Melly 1691 Leopold 1. tertioja ala adta magát 's a' Török földjéről által jött bizonyos conditiok és privilegium mellett. – Prónay a szerb nemzethez tartozóknak csak azokat tekintette, akik az 1688-as évektől kezdődően a törökök elől menekülve vándoroltak be a birodalomba. Nekik I. Lipót 1690. április 6-án kelt levelében vallásuk tiszteletben tartását és adózási kiváltságokat ígért. A későbbiekben I. Lipót, majd az őt követő Habsburg uralkodók által adott, megerősített és kibővített kiváltságok (uralkodói levél: 1690. április 6.; 1690. augusztus 21.; uralkodói pápens: 1691. augusztus 21.; 1695. március 4.; uralkodói levél: 1706. szeptember 26.; 1715. április 10.) körülríták a Magyarországra érkezett, letelepedett és berendezkedett szerbek egyházi és az azzal szorosan összefüggő világi jogait.

országba lévő Greci Ritus non unitusok – ortodox vallásúak.

a' confiniumból – (lat.) határvidékről.

proprie – (lat.) önmagában.

Mo. Theresia – Mária Terézia.

K. Commissarius – királyi komisszárius.

Most-is ez adott rea alkalmatosságot; az Ersekjek, igen derék ember Putnik, épen meg holt; tehát a Succesora, valasztására indicaltattott. – Putnik Mózes (Mojsije) (1728–1790) karlócai metropol valóban elhunyt 1790 júniusában, de előtte már márciusban kérte II. Lipóttól, hogy a szerb főpapokat és elöljáróságokat is hívják meg az országgyűlésre, és adjanak nekik szavazati jogot. Az ő kérésére engedélyezte II. Lipót a temesvári kongresszus összehívását, utódának, Stefan Stratimirovićnak (1757–1836) ebben nem volt szerepe.

favorálni – (lat.) kedvezni.

incorporaltassanak – (lat.) fogadtassanak be.

a' privilegiumok inarticulatiojat – (lat.) a kiváltságok becikkelyezését.

Sessiot a' Diaetan – (lat.) gyűlést az országgyűlésen.

diraecte – (lat.) egyenesen.

excorporatiot – (lat.) kiválást.

Separatum Territoriumot – (lat.) különálló területet. A temesi bánságot kérték, amit Mária Terézia 1779-ben visszafoglalt a birodalom számára, de hivatalosan nem kebelezte még be.

urgealjak – (lat.) sürgetik.

Generalis Papilla – Paul Dimich von Papilla (1722–1802) tábornok elnökletével 32 tagú bizottság állította össze azt a feliratot, melyet szeptemberben terjesztettek be, s mely a Prónay által felsorolt kéréseket tartalmazza.

a' mostani uj Ersekjek-is – az új érsek Stefan Stratimirović. Az ellenzők azzal érveltek, hogy kéréseik ellenkeznek a királyi hitlevéllel, ezért eleve bukásra ítélték.

Itt az az Oratio mellyt a' M. Urnak küldöttem, nem mondatott in publico ott a' Synodus: hanem tsak sciolus psuntuosus Racz ifju privatus munka. – Prónay 1790. november 22-én

Pozsonyból kelt levelében tudósítja Arankát arról, hogy több más irat mellett a rác orációt is küldi neki, ezt pontosítja most. Ez valószínűleg Tököli Száva (Sava Tekelija-Popović) (1761–1842) temesvári szerb kongresszuson elmondott beszéde volt, amit nem nyomtattak ki, és amiben privilégiumok helyett törvények által biztosított jogokat kíván nemzetének.

praesignaltunk – (lat.) előjegyeztünk.

Besztercze Bányára – Besztercebánya, Banská Bystrica (Sk).

erigaljuk ki a Consistoriumot, Jus Ecclesiasticumot ki tsinaljuk – (lat.) felállítjuk az egyházi tanácsot, és az egyházi jogot írásba foglaljuk.

az egész Magyar Országi Ecclesia Generalis Vice Inspectorának tettenek – (lat.) Prónay a magyar evangélikus egyház általános alinspektora lett.

Proff. Szathmari Ur – Szathmári Pap Mihály (1737–1812) hosszú időn keresztül (1767-től haláláig) a kolozsvári kollégiumban a teológiai tudományok tanára.

93. Batsányi János – Aranka Györgynek

Kassa, 1791. január 6.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 71–76v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

TOLDY 1865, 237–241.

Keletkezés

Batsányi János (1763–1845) és Aranka György 1791 és 1793 között levelezett egymással, ebből a levélváltásból Batsányi Arankához írt 13 levelét, valamint a hozzájuk csatolt versmellékleteket ismerjük. A kapcsolatot Batsányi kezdeményezi ezzel a levéllel, Aranka a korábbiakban Kazinczy és Ráday Gedeon leveleiből értesül tevékenységéről. Batsányi most azért keresi meg Arankát, mert olvasta annak kéziratban terjedő röpiratát, a később *Anglus és magyar igazgatásnak egyben-vetése* címmel megjelent *Nem vagyok nyughatatlan* címmel ellátott kéziratot, és a *Magyar Museum*-ban szeretné azt megjelentetni. A röpirat értelméhez lásd BIRÓ 2011, 50–61, BODNÁR-KIRÁLY 2018, valamint 87. Kendeffi János – Aranka Györgynek, Göttingen, 1790. október 30. kelt levelét és annak jegyzetanyagát. A szöveg a *Magyar Museum*-ban nem jelent meg, hanem névtelenül jött ki Hochmeisternél Kolozsváron. A levélkapcsolat Aranka és Batsányi között viszont megmaradt, bár csupán ez utóbbi levelei maradtak fenn. Mivel Toldy Ferenc nem betűhív formában adta ki a leveleket, így minden esetben az eredeti változatokat tekintettük forrásszövegnek.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Pozsonyba a' koronázásra akarván menni – II. Lipót koronázására 1790. november 15-én került sor Pozsonyban.

ott-lakozó jó barátom, Görög Úr – Görög Demeter (1760–1833), a *Hadi és más nevezetes történetek* című lap szerkesztője.

hallván, hogy Schlötzerhez német nyelven ki-küldetett legyen – Aranka Kendeffi Jánoson keresztül próbálkozik először, de a Schlötzer-tanítvány kételkedik abban, hogy oda kell-e adni a szöveget tanárának. Később egy változat eljut Schlötzerhez, aki kivonatolva meg is jelenteti folyóiratában. Lásd 87. Kendeffi János – Aranka Györgynek, Göttingen, 1790. október 30. kelt levelét és annak jegyzetanyagát.

Isméri Nagyságod a' Magyar Museumot, és az azt-író Hazafiaknak szándékokat; annyival-is inkább, hogy abban tulajdon maga szép versei-is benne vagnak. – Aranka versei főképp Ráday Gedeon és Kazinczy Ferenc munkájának köszönhetően kerültek be a *Magyar Museum*-ba. A *Magyar Museum* első kötetének utolsó negyedében négy kisebb Aranka-vers jelent meg: *Koporsó-köre; Lesbíához; Gondolatotska; Thirsis Mikonhoz* címmel (*Magyar Museum* I., 194–195).

Parallélát – (lat.) párhuzamot.

12. nyomtatványt küldöttünk Bójer Úr Ex-Jesuita által – Boér Imre (–1795), a kolozsvári jezsuiták utolsó prefektusa.

és az én darabjaimra nézve (ketteje alatt nints ki-téve az egész nevem, de az írás módgyának egyenlőségéből, nem kétlelem, meg lehet ismérni) különösen ki-is kérem krízissét – A *Magyar Museum* második kötetének első negyedében megjelent Batsányi-szövegek: *Székes-Fejér-Vári professor Virág Benedek úr' társunkhoz* (*Magyar Museum* I., 255–260); *A' Frantzia-országi változásokra* (*Magyar Museum* I., 284–285, B. J. aláírással); *Két magyar hazafi' érzékenységei. T. N. Aba-Új Vármegye' örömmünnepén* (*Magyar Museum* I., 285–288, név nélkül), utána Baróti Szabó Dávid verse következik, szintén név nélkül.

a' Gyűlésen – 1790. december 21-én kezdődött az erdélyi országgyűlés Kolozsváron.

Mélt. Báró Nalácti Úr-is – báró Nalácti József (1748–1822), Zaránd megye főispánja, az erdélyi kormányzék tagja, 1766-tól a testőrség tagja, testőríró. Testőrsége ideje alatt a Báróczi Sándor köréhez tartozott. Batsányi által említett fordítása: *Eufémia, vagy a vallás győzedelme. Szomorú darab, mely frantziából fordítottatott* (Pozsony, Landerer, 1783).

Comminge' fordítását, mellyről az Eufémiához való szép elől-járó beszédében emlékezik – Batsányi itt a *Comens*-re gondolhat, az előszóban ugyanis többször van szó Kominsról. A szöveget Batsányi valóban nem ismerhette, az ugyanis csak 1793-ban jelent meg: *A szerencsétlen szerelmek. Avagy G. Comens. Szomorú darab, mellyet írt d'Arnód. Frantziából ford, báró Nalácti József*, Kolosvárat és Szebenben, Nyomt. Hochmeister Márton, 1793.

Mélt. Gr. Teleki Ádám Úr', Ő Excellenzijával – Teleki Ádám (1740–1792).

M. Gróf Teleky József Úr, Ő Nagysága, e' végett már minden verseit kezembe adta. Közöttök vagon az a' darabja-is, mellyben Nagysád' verseiről való ítéletet olly szépen 's nyájasan megmondgya. – Teleki József (1738–1796) *Egy jó magyar poétának verseiről kérésére tett ítéletem* című verse a *Magyar Museum* II. kötetének II. negyedében jelent meg (*Magyar Museum* I., 319). A verset nem a nyájás, hanem inkább a negatív kritika példájaként szokták emlegetni.

imígyen kezdvén: Ártatlan Tsetsemő! kis alak Magzatom! – Teleki József *Mitsoda az emberi élet* című versének első része szintén ebben a számban jelent meg. A vers 1777-ben íródott, de nem készült el teljesen. Folytatásokban látott napvilágot a *Magyar Museum* utolsó három kötetében (*Magyar Museum* I., 330–333, 385–389, 437–439).

Mélt. Gróf, 's Generalis Gvadányi János Úr, a' Pölöskei Notarius' szerzője, hasonlóképpen adott holmi kis darabokat, a' Museum' számára. – Batsányi névtévesztése: Gvadányi József (1725–1801), idézett munkája: *Egy falusi nótáriusnak budai utazása, melyet önnön maga abban esett viszontagságaival együtt az elaludt vérű magyar szívek felszerkentésére és multságára e versekbe foglalt* (Pozsony–Komárom, 1790). A *Magyar Museum* II. kötetének II. negyedében megjelent verse: *Mi a' király 's mitsoda az ország?* (*Magyar Museum* I., 319–320), a III. negyedben megjelent verse: *Vitéz Kép-író Úrhoz, Moldva-Országba* (*Magyar Museum* I., 375).

A' Pétsi Nagy-Prépost, 's Szerbiai Püspök, ama' nagy-lelkű Hazafi, Nunkovits György is hozzánk állott – Nunkovits György (1734–1790) püspök az előző év novemberében hunyt el. Az irodalom és tudomány pártfogójaként szerzett érdemeket magának.

Henriást fordította – Voltaire költeményét a korban többen is lefordították, nyomtatott formában Szilágyi Sámuel (1719–1785) és Péczeli József fordítása jelent meg.

E' napokban íra hozzánk Bessenyei Sándor Úr, Dragonyos Kapitány, és Györgynek testvér bátyja-is – Bessenyei Sándor (?–1809), Bessenyei György testvére, a testőrség után is katonai pályán

maradt. Levélváltásukat Batsányi közreadta a *Magyar Museum* II. kötetének I. negyedében: *Levél a' M. Museum ki-adójához* (*Magyar Museum* I., 317–319). Ebben benne van az a versrészlet is, amit Arankának is elküldött.

egy Márfy nevű kedves baráttyával egytetemben – Márfy Lipót, Bessenyei egykori testőrtársa, Baranya vármegyei főadószedő.

Periodicum litterarium Productumja – (lat.) időszakos tudományos kiadványa.

a' Bándériomok tzifraságira – a koronát őrző dízsereg. A korban sokan bírálták, hogy milyen sok pénzt elköltöttek erre.

A' fel-állítandó Tudós Társaságnak dolgát a' Gyűlésen akarják fel-venni a' Rendek. Én Pósonyban személyesen voltam ezíránt a' Királynál. – Batsányinak a tudós társaságról írott sorait érdemes összevetni Kazinczy november 2-i (88. sz.) levelével, amelyben arról tudósítja Arankát, hogy Batsányit – annak összeférhetetlen természete miatt – nem hívták meg a magyar tudós társaság ügyében tartott találkozóra. Lásd 88. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Tokaj, 1790. november 2. és a levél jegyzetanyagát.

A' bé-adott, 's újjonnan ki-dolgozott Planumot már által-is küldötte a' Fijának, Nádor Ispanyunknak – Révai Miklós adta ki Bessenyei *Jámbor szándék*-át, II. Lipót ezt fiának, Sándor Lipót-nak küldhette tovább.

94. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek Alsóregmec, 1791. január 7.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Levelestár, 13.
Autográf kézirat.

Megjelenés

KazLev II., 136–139.

Keletkezés

A levél másolata megtalálható: MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.37.sz., 83–89.

Kazinczy a korábbi levelezéstémákat folytatja, főként irodalmi és nyelvi kérdésekben cserél eszmét levelezőtársával.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Mindenek felett öllelek kedves ajándékodért. – Aranka az *Anglus és magyar igazgatásnak egyben-vetése* című munkájának nyomtatott példányát küldhette el Kazinczynak.

epitomisálom – (lat.) kivonatolom.

mitigálva – (lat.) enyhítve, enyhített formában.

tészem-bé Orpheusomba – Kazinczy ezt már korábbi levelében jelezte Arankának: 82. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Alsóregmec, 1790. augusztus 21. Ez végül nem jelent meg az *Orpheus*-ban, Török Lajos hasonló témájú munkája viszont igen.

Quies in loco per ben, motus in locum per be exprimitur. – (lat.) A helyben való nyugalmat a *-ben* által, míg a helyváltoztató mozgást a *-be* által fejezzük ki.

Bacsányiként, nem a' derivatiót, hanem a' hangot veszi vezérül – Kazinczy ezekben a leveleiben egyre inkább Batsányi-ellenessé válik, még a ragozás kérdésében is őt emlegeti mint negatív példát.
das ist Pedanterey, Schulfuchsherey – (ném.) ez kicsinyeskedés.

a' Semper-t, midőn az egyebet teszen az Omni tempore-nál – (lat.) Mindkét kifejezést mindig, mindenkor formában fordíthatjuk.

Író Deákod által le-másoltt Juliád is – Aranka a Júlia' levelei Ovidiushoz kéziratát is elküldte Kazinczynak, aki azt kijavíttatta, javításairól Arankát levélben is tudósította. Lásd 50. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Kassa, 1789. szeptember 7. és a levél jegyzeteit.

több Aesthesissel – (lat.) több érzéssel, szebben.

patientíámat – (lat.) türelmemet.

Ellinger. Augustus olta dolgozik rajta. – Kazinczy már 1790. november 2-án kelt (88. sz.) levélben panaszkodik arra, hogy Ellinger János József, a nyomdász nem foglalkozott a munka nyomtatásával, mivel ő maga nem volt otthon, hogy ellenőrizze.

Prof. Aszalay Levelét – Aszalay János, korábban Kazinczy beosztottja. Aszalay levelét nem közli a KazLev.

Érsemjénbe Bossányi Ferentzné Nagy Anyámhoz – Érsemjén (Şimian, Ro), Kazinczy szülőfaluja, nagyanyjának, Bossányi Ferencné (szül. Comáromy) Juliannának (1717–1798) akkori lakhelye.

a' Debr. Vásárra – debreceni vásárra. Debrecenben január 17-én, Antal napján is tartottak vásárt.

vissza küldöm Budai Basádat, 's a' Napnak 4 részeit. – Aranka már 1789-ben elküldte munkáit Kazinczynak. Kazinczy 1789. augusztus 26-án Miskolcra kelt (49. sz.) leveléből tudjuk, hogy megkapta a *Budai Basá*-t és minden bizonnyal a *Napnak négy részei a városban* című fordítását is.

Verseidnek nálam volt egy kötetet parantsolatod szerint le-küldöttem B. Rádaynak. – Aranka *Magyar Parnasszus Virágjai* című kéziratot versgyűjteményéről van szó. 67. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek, Pest, 1790. február 16. levelében értesülünk arról, hogy a kéziratot megkapta Kazinczytól.

Valeriát és Scipiot nem láttam – *Valéria és Scipió! Avagy a' Toskánai változások* (Pest, Lindauer, 1790) című munkáról van szó.

Szerentsés florentziai vagy is de la Valle Olasz Grofnak Történeti fordítá Kép Gejza László. – *Szerelem példája. Azaz: Szerentsés florentziai; vagy-is Della-Valle olasz grófnak magától egybe-szedett történeti, mellyeket a magyar ifjúságnak kedvéért haza-fiainak gyönyörködtető multságára németből magyarra fordított Kép Gejza László* (Bécs, 1784; Vác, 1787). A fordítóról és munkásságáról semmi közelebbit nem lehet tudni, ezzel a fordítással sem foglalkozott behatóan a szakirodalom.

Vires collatae multum possum. – (lat.) erőim összpontosításával sokra vagyok képes.

Horváth Ádám fél óratis beszélt a' kis palatinussal – Pálóczi Horváth Ádám Sándor Lipót náddorral. Kazinczy valószínűleg azért nevezi kis palatinusnak, mivel a frissen választott nádor még csak 18 éves.

ki-vonja a' Nyári éjtszakáit az az Astronomiát versekben – Pálóczi Horváth Ádám *Leg-rövidebb nyári éjtszaka* (Pozsony, Wéber Simon Péter, 1791) című munkájáról van szó, melyet Pálóczi Sándor Lipótnak ajánl. Az ajánlás címe: *Ajánlo Levél Felséges Sándor Leopold királyi hertzeghez, az nap a' mellyen ország' nádor ispányjává kiáltatott.*

Pesten a' Nagyszívűségénél (□ Magnanimitatis) – Kazinczy 1790-es pesti tartózkodása ideje alatt a pesti Nagyszívűséghez szabadkőműves páholy üléseit is látogatta (szeptember 24-én és október 1-én) (KAZINCZY PE, 973), ugyanennek a páholynek volt tagja Pálóczi Horváth Ádám is, így a körülette zajló eseményekről Kazinczy több forrásból is értesülhetett.

1. A' veres Barátnak elmélkedései a' Templom Düledékjei közt. ford. De la Plume. (Nagyváté János) – 2. A' Vallás tserelés. ugyan ő általa. 3. L'horoscope de Pologne. Ez mind a' Nagyvátéi. – Nagyváthy János (1755–1819) névtelenül megjelent fordításairól van szó, akinek Kazinczy a levélben rövid életrajzát is közli. *A' veres barátnak egy el-pusztúlt templom' omlása mellett való szomorú képzelési, mellyeket Fridrik vers-költevényeiből magyarra fordított de la Plume, A' Nagy-szívűségénél* (1790); *Vallás cserelés, avagy egy világi bölcsnek, egy jesuítának, és egy hazafinak aról való beszélgetések: ha vallyon szabad-e az embereknek vallását, a mellyben született, meg hánymi vetni és van e szabad választása, azt, ha hibás, jobbal fel-cserélni? egy ember barát által*, Nyomtatott Gondolatfalván Elmélkedő János betűivel (1790); *Csillagok forgasibul való polgári jövendölés Lengyel országra a mellybe a borussiai király, és*

& c. le-ábrázoltatnak. Az ötödik kiadás szerint francziából magyarra fordítva a magyaroknak tükörül, A nagy-szívűségénél (1790).

S. Pataki Kalvinista Deák, 's Losontzi conrector vala. – Nagyváthy Sárospatakon jogot és teológiát tanult. Tanulmányai után nevelősködött, majd Losoncra (Lučenec, Sk) ment, ahol a helyi református iskolában a költészettan tanára lett.

Onnan mint az ifjú Mótsárinak nevelője le mene Pestre Philosophiában doctorisáltatni hogy concurrálván pro Cathedra Philos. papista oskolában Professor lehessen. – Szinyei szerint szem-baja miatt ment Pestre, azt kezelteni. Pesten agrártörténeti előadásokat hallgatott. Arra nézve nincs forrásunk, hogy melyik Mocsárynak volt a nevelője. 1792–1797 között Festetics György keszthelyi birtokának jószágkormányzója. A gróf az ő kezdeményezésére alapította a csurgói gimnáziumot és a keszthelyi mezőgazdasági szakiskolát, a Georgikont.

Körmives – Nagyváthy a pesti Nagyszívűséghez nevű páholy tagja volt, ő avatta szabadkőművesé Pálóczi Horváth Ádámot is.

cum accentu – (lat.) hangsúllyal, ékezettel.

a' kire Révai reá bízta a' M. Társaság eránt való plánum ki dolgozását. – Révai Miklós kiadta Bessenyei Jámbor szándékát, a magyar tudós társaság kidolgozásának tervét pedig Nagyváthyra bízta Kazinczy szerint. Ezt megerősíteni látszik, hogy Nagyváthy jelen volt azon a gyűlésen, amelyet Széchenyi Ferencnél tartottak, és amelyről Révai hiányzott. Lásd 88. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Tokaj, 1790. november 2. levelet és a levél jegyzeteit.

mit a' Budai Deák, 's Bécsi két Magyar Újság ír – A budai latin nyelvű újság: *Ephemerides Budenses* (csak 1790-ben jelent meg); a bécsi két magyar újság: *Magyar Kurír, Hadi és más nevezetes történetek*.

's két Diaetan lévő Testvér Ötsém – Kazinczy Dienes és Kazinczy József. Ezek a levelek nem ismertek, a KazLev csak Kazinczy László kútenbergi leveleit közli.

A' Pruss. Király Antimachiavelljét fordítám le, most pedig az Abel halálát – Nagy Frigyes (1712–1786) porosz király *L'Antimachiavel ou Examen du Prince de Machiavel et Réfutation du Prince de Machiavel* című munkájáról lehet szó. Kazinczy Ferenc nem ezt, hanem II. Frigyes hasonló tematikájú, *Dissertation sur les raisons d'établir ou d'abroger les lois* című munkájának fordításait közli az *Orpheus*-ban: Azon okokról, a' mellyek szerint új törvényeket szabni, vagy a' régieket el-törlni kellekik? A Ildik Fridrich Prussziai Király írásai közül (*Orpheus*, 169–175), illetve *Folytatása a' Prussz Király elmelkedéseinek a' törvény-szabásról* (Uo., 268–278). Salamon Gessner munkájának, az *Ábel' halálának* csak későbbi változatait ismerjük (1795-ből, 1800-ból és 1806-ból) (*KAZINCZY SzépLit*, 1089). Nyomtatásban végül csak 1814-ben fog megjelenni a *Szép Literatura Gessner Salamon munkáji'* első kötetében. Kritikai kiadása: *KAZINCZY SzépLit*, 125–178.

exstirpari curo – (lat.) irtat.

jóvő tavasszal építetek Széphalmon, Regmetzhez egyg fertálynyira – Széphalom kialakulását Kazinczy maga is megírta, lásd *KAZINCZY PE*, 154–161. Eszerint már 1790-ben a szüret után elkezdtek a terület előkészítését az építkezésre, és 1791 májusában valóban megindul az építkezés. Széphalom építészeti és gazdálkodási egységének a kialakításáról lásd *ORBÁN 2017* és *GRANASZTÓI 2017*.

qui procul negotiis paterna bobus exercet rura suis! – (lat.) idézet Horatius *Ódák*-ból (Ötödik könyv, Epodusok, II. óda): „Beatus ille, qui procul negotiis, / ut prisca gens mortalium, / paterna rura bobus exercet suis, / solutus omni faenore. Virág Benedek fordításában: „Melly boldog Az, ki otthon élhet csendesén! / Mint régen a' jó emberek, / Apját az ilyen követi, 's szánt vet ökrein, / Nem ló, fut éhen pénz miatt. (*VIRÁG 1824*, 183)

Ujhelyi Dayka Gábor, Egri kis pap – Dayka Gábor (1769–1796) költeménye. Kazinczy a verset Dayka nevének feltüntetése nélkül, csak D... jelzéssel ellátva az *Orpheus* augusztusi számában is megjelentette (*Orpheus*, 284). Később *Egy Egri Szépnek neve-napjára* címmel jelenik meg (86–87).

Gr. Gyulay Ferentznéről keveset írtál. – Kazinczy 1790 novemberében értesíti Arankát, hogy Kácsándy Susánna Gyulay Ferenc felesége lett, és Erdélybe költözött. Kikéri Aranka véleményét közeli

ismerőséről, de Aranka ismeretlen levelében írottakkal nincs megelégedve. Lásd 88. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Tokaj, 1790. november 2.

95. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek Slávești, 1791. január 21.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

JANCSÓ 1943, 564–567.

Keletkezés

Aranka Ferenc ebben a levelében az orosz–török hábrú harcainak kijúulásáról tudósít, miután előző levelében inkább a béketárgyalásokra helyezte a hangsúlyt. Jelen levélben az 1790. december 22-i ismajili csatáról ír, amit az orosz csapatok Alekszandr Vasziljevics Szuorov vezetésével megnyertek. Az osztrák csapatok 1790 szeptemberében fegyverszünetet kötöttek az oszmánokkal.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

relatio – (lat.) jelentés.

22dik Xbr. (december) az Muszka Generális R. Sz. B. Groff Suwarow által, meg véné Ismaelt – A csatára 1790. december 22-én került sor. Az orosz csapatok vezére Alekszandr Vasziljevics Szuorov (1730–1800) (Александр Васильевич Суворов) hadvezér volt, akit a korszak legjobb stratégájaként ismertek. Izmajil (Ізмаїл ukr.), város a mai Ukrajna területén. A település a Duna-mentén fekszik, fontos stratégiai hely volt, erőd védte. 1484-től az Oszmán Birodalomhoz tartozott.

Retirádaba – visszavonulásban.

Wárnáig – Várna (bolgárul: Варна), város a Fekete-tenger partján, a mai Bulgária területén. 1773-ban az orosz seregek egyszer már elfoglalták, ez 1791-ben azonban nem sikerült újra.

Gyurgyo háta megett Ruscsuk nevü Török Várost meg szállotta – valószínűleg Gyurgyevó (Giurgiu, Ro), város a mai Románia területén a Duna bal partján. Ruscsuk a német Rustschuk fonetikus leírása lehet, a mai Ruse (bolgárul: Русе) nevű város Bulgáriában a Duna jobb partján.

Hogy lesz az Congress is ekképpen Ftistofba – Szvistov (bolgárul: Свищов), város a mai Bulgáriában a Duna jobb partján. Itt kötik majd meg a békeszerződést az Oszmán és Habsburg Birodalom között 1791. augusztus 4-én.

Armistitium szorossan observáltatik – (lat.) a fegyverszünet érzékelhető.

Proprietariusom ki nem tur innét – Aranka Ferenc az előléptetés elmaradása miatt tett panaszt, ezért neheztel rá a sereg tulajdonosa, Barcó Vince.

in rebus tantis, et voluisse sat est – (lat.) annyi sok dologban akarni is elég.

Havasalfölde – a mai Románia egyik fő történelmi tartománya. A Déli-Kárpátok és a Duna közé eső területet foglalja magába. Aranka Ferenc az itt található Slávești nevű faluból keltezi levelét.

Mamaliga – mămăligă (rom.), kukoricalisztból készült étel, hagyományosan olyan sűrűre főzték, hogy kenyér helyett is fogyasztani lehetett.

poltura – régi magyar pénzegység, Mária Terézia alatt még vertek ilyet.

Profiant – Proviant (ném.), katonai ételtartalék.

Széki bornál – Szék (Sic, Ro) település, innen származott az Aranka-család.

Erdelyi Csiger – másodbor.

Okája – oka vagy okka, régi török mértékegység, kb. 1,2 liter.

Kupa – űrmérték, leggyakrabban 2 icce. 1 icce pedig 0,8 liter, a magyar icce kb. 0,5 liter.

most az oláhok ujj Esztendeje napján – Az ortodox vallású románok a Julianus-naptárt használták, eszerint az újesztendő első napja a Gergely-naptár szerinti január 13-ra esett.

Wer ub longum, tepidasque praebet Jupiter Bruma via – idézet Horatius Septimiushoz írott ódájából (II. kötet, VI. óda). Helyesen: „Ver ubi longum, tepidasque praebet / Jupiter brumas...”. Virág Benedek fordításában: „Lágy telet hosszas tavasz ér: baráttya / Bacchus Aulonnak...” (VIRÁG 1824, 64).

Daniel Bátyám uramat – Aranka Dánielt.

Lovász nevű Kapitány Ur alatt vagyok – Lovász Zsigmond, később Temes megyei főispán.

96. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek Érsemjén, 1791. január 24.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Levelestár, 14.

Autográf kézirat.

Megjelenés

KazLev II., 142–143.

Keletkezés

A levél másolata megtalálható: MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.37.sz., 89–93.

Kazinczy levele főleg a *Júlia' levelei Ovidiushoz* című fordítás kiadási költségeiről, nyomtatott példányairól szól, fontos információkat tartalmazva egy-egy kiadvány anyagi vonatkozásaira az adott korban. A levelet Érsemjénből keletkezteti. Már 1791. január 7-én kelt (94. sz.) levelében utalt arra, hogy nagyanyja lakóhelyére utazik, és a debreceni vásárra utazókkal próbálja elküldetni Arankának a munka példányait. Ez ugyan nem sikerült, de végül más útvonalon mégis elindította a példányokat Kolozsvárra.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Juliáddal – Aranka *Júlia' levelei Ovidiushoz* című munkája Kassán jelent meg Ellinger nyomdájában.

Zilajra – Zilah (Zalău, Ro) város.

p. 15 kr. – per 15 krajcár.

dispropertio – (lat.) aránytalanság.

druckpapirosúaké – (ném.) Druckpapier, Kazinczy által korábban írópapírnak nevezett papírfajta.

difficultálhatják – (lat.) nehezményezhetik.

einheimisch – (lat.) helybéli.

a' Messziásokért – Friedrich Gottlieb Klopstock (1724–1803) német költő *Messziás* című vallásos eposzának fordításáról van szó. Ennek a fordításnak egy része megjelent a *Magyar Museum*-ban, erről Kazinczy értesíti is Arankát Kassán 1789. július 10-én kelt (44. sz.) levelében, és várja rá Aranka észrevételeit. Később az *Orpheus*-ban (*Orpheus*, 35) és egy önálló előfizetési felhívásban (*Jelentés a Klopstock Messziásának ki-adása felől*, MTA KIK Kézirattár, 608., 77a–78b) meghirdette az első tíz ének fordítását (részletes pénzügyi számításokat közölve a kiadás és a mellékelni szándékozott rézmet-szet költségeiről), a munka azonban nem jelent meg. Úgy tűnik, előfizetőket kívánt szerezni Erdélyből is, bár erre vonatkozólag korábban nem írt Arankának semmit.

erga recepisse – (lat.) nyugta fejében.

Ellinger – Ellinger János József, kassai nyomdász.

Eggy Barátomnak Tiszt. Fazekas István Urnak – Fazekas István (1742–1812), Debrecenben és Svájcban tanult, 1772-től Sárándon, 1775-től Nagykállóban, 1779-től Diószegen és Érsemjénben volt református lelkész.

Diószegen – Bihardiószeg (Diosig, Ro) falu az egykori Bihar vármegyében.

contentus – (lat.) elégedett.

Heldin – (ném.) hósnő.

Herbam mihi dedit. – (lat.) a babért nekem adta.

Gróf Gyulai Ferentznéről igen keveset írtál. – Kazinczy 1790 novemberében értesíti Arankát, hogy Kácsányi Susánna Gyulay Ferenc felesége lett, és Erdélybe költözött, majd 1791. január 7-én kelt levelében már sérelmezi, hogy Aranka igen keveset írt róla. Most ismét sürgeti, hogy nyilatkozzon személyéről.

élogot. – (lat.) méltatást.

Apollóban való bitnek – a művészetekben való hitnek.

Ha te nékem Czidet, 's B. Bornemiszanak az írásait meg-szerzenéd – Teleki Ádám (1740–1792) Corneille-fordításáról van szó: *Cid. Szomorújáték. Mellyet hajdon Corneille Péter francia nyelven készített* (Kolozsvar, 1773). A másik munka valószínűleg báró Bornemisza János (1734–1810) *Estvéli időtöltés* (Kolozsvar, 1777) című kötete.

Parinid, Basád és Nyelved itt maradának – Aranka többször emlegetett kéziratos munkáiról van szó (*A napnak négy részei; Budai basa; Magyar nyelvről*), melyeket Kazinczy vissza szeretett volna juttatni neki. Lásd az 1791. január 7-én kelt (94. sz.) levelet és annak jegyzeteit is.

97. Prónay Sándor – Aranka Györgynek Pozsony, 1791. január 25.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Prónay Sándor folytatja tudósításait a magyar országgyűlés eseményeiről, és ezzel párhuzamosan nyugtazza az erdélyi országgyűlésen történeteket.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

dd. 2. Jan. 's ugyan az nap a' postarol vettem a' másikat-is dd. 6. Jan. – Aranka két levelét (a január 2-án és 6-én keletzettek) nem ismerjük, azok tartalmára csak ebből a szövegből következtethetünk.

circumstantialiter, a' protocollum Extractussaval – (lat.) körülményesen (itt: pontosan), a jegyzőkönyv kivonatával.

M. Kurirba – *Magyar Kurír*-ban.

a' Gubernatort A Presidenst 's az ItélőMestert uj választás nélkül meg tartottak – Az erdélyi országgyűlés hasonló nehézségekkel indult, mint a magyarországi, a II. József idején kinevezett tisz-

viselők legitimitásával. Mivel addig nem kezdődhetett el az országgyűlés, amíg nem voltak megfelelő tisztviselők, gróf Bethlen Pál, a királyi tábla elnöke azt javasolja, hogy a rendek a meglévő hivatalviselőket egyelőre erősítsék meg pozícióikban: Bánffy György gubernátort, a főkormányzók vezetőjét; Cserei János, Csernátóni Ferenc és Türi László ítélmestereket, valamint Kemény Farkast, az országgyűlés elnökét (*Az erdélyi három nemzeteknek*, 2).

Regalistak – királyi küldöttek.

Rosenfeld éránt látom nagy vételkedés van Gr. Béldi miatt – Az országgyűlés ötödik gyűlésén, december 30-án gróf Béldi József azt kéri, hogy hű szolgálatai jutalmazásaképpen kaphassa vissza korábban viselt fogarasi főkapitányi tisztségét, amely 1784-ben szűnt meg Erdély közigazgatási átalakításakor. Rosenfeld András, Fogaras vidékének igazgatója, akit szintén jelöltek a fogarasi főkapitányi tisztségre, kikéri a kérelmet testvére, Rosenfeld Frigyes révén (*Az erdélyi három nemzeteknek*, 66).

Rosenfeld Bétsbe marad, az Erdélyi Cancellarian primarius Consiliariusnak mint egy vice Presesnek – Prónay szerint Rosenfeld Bécsben marad az erdélyi kancellárián első tanácsosnak és igazgatónak.

„Nos Gubernium et Status.” – Prónay az erdélyi alkotmány általa nem követhető részeire utal, azaz hogy a státusoknak korábban kell megerősítenie a hivatalba kinevezett személyeket, minthogy azt a gubernium jóváhagyná. Az első gyűlés szinte kizárólag azon kérdés körül forgott, hogy miként lehetne az alkotmányhoz híven a tisztségekben levő személyeket megerősíteni pozíciójukban.

a k. processusok – királyi processzusok.

Systémája – (lat.) rendszere.

Országos Deputatiok dolgozzák ki a' k. processusokba foglalt Materiakat. – Országos küldöttségek dolgozzák ki a királyi processzusokba foglalt anyagokat. Prónay meglátása helyesnek bizonyult.

ő Fsgye betegeskedése volt az oka – Prónay már előző levelében is jelezte, hogy II. Lipót himlőben fekszik.

Dietalis Objektumok 's representiak – (lat.) országgyűlési tárgyak és feliratok.

Conferentiak Ferentz főh. Elöl ülése alatt – Ferenc főherceg, a későbbi I. Ferenc magyar király (1768–1835), II. Lipót fia.

a' Palatinus, Primas, Cancellarius, Judex Curia, Personalis és ref. Pásztor – a palatinus (nádor): Sándor Lipót; a primás: Batthyány József; a kancellár: Pálffy Károly; az országbíró: Zichy Károly; a personalis (személynök): Ürményi József és Pászthory Sándor (1749–1798).

az Udvar részéről pedig másakkal együtt, főképp Spielmann és Izdentzy – Spielmann Antal és Izdentzy József államtanácsosok.

sürgessék-e tovább a' Postulatumokat vagy concludáljak a' Dietat, – 's hogy tractaljak Deputatioba e', Circulusokba, vagy Mixta Sessioba – (lat.) sürgessék-e a követeléseket, vagy fejezzék be az országgyűlést, és tárgyalják-e küldöttségekben, kerületi üléseken vagy vegyes gyűléseken.

accedált – (lat.) elfogadott.

de Crimine Constitutionis Nationalis Propositione Statuum, ad officia regnicolaria. – (lat.) a nemzeti alkotmány hibáiról a státusok javaslata alapján a királyi hivatalhoz.

Officiosus Napokat – hivatalos szabadnapokat.

succedáljon – (lat.) sikerüljön.

Involatit – (lat.) beavatkozást.

a szombathelyi Püspököt Szilyt, a' ki faktorának tartattik – Szily János (1735–1799), Szombathely első püspöke.

ő Nsga az Ipam – Teleki József.

expressioknak – (lat.) kifejezéseknek.

Qu[a]e recepta, Caput Ecclesia E(van)glica; Ecclesiastici – (lat.) mely dolgok miután elfogadásra kerültek, a fő az evangélikus egyház; egyháziak.

non obstantibus privilegis L. 2 Citatum és két régi fundatiónk solvaltattak. – (lat.) a mentességeknek nem szabva gátat a hivatkozott második szerződést és két régi alapítványunkat felbontották.

Transitus – (lat.) ügymenet.

minden Casust a Cancellarianak repraesentalni kell – (lat.) minden esetet be kell mutatni a kancelláriának.

forma Resolutionis – (lat.) megoldás, rezolúció.

in forma Articuli – (lat.) cikkely formában.

mi se applaudealtuk, ők se contradicáltak – (lat.) mi sem tapsoltunk, ők sem ellenkeztek.

inarticulaltattni – (lat.) becikkelyeztetni.

protestatiohoz – (lat.) tiltakozáshoz.

Declaratio Catholicorum qui ad Conventum Catholicum non influaerunt et instantiam non subscripserunt – Ennél mérgeőbb írást a' papság ellen gondolni se lehet. Iroja Abaffy Ferentz, Árva v(arme)gye követje – A cím helyesen: *Declaratio statuum Catholicorum, qui ad conventum catholicum die 30. Novembris anno 1790. apud Archi-Episcopum Coloczenssem celebratum non influxerunt.* A szerző Abaffy Ferenc (1734–1817), Árva vármegyei alispán, országgyűlési követ, később a Martynovics-összeesküvésben is részt vesz.

a' National Assemblében Mirabo mellett ülhetne – a francia nemzetgyűlésben Mirabeau (1749–1791) mellett ülhetne. Mirabeau-t a szabadság Herkulesének is nevezték, ehhez a tulajdonságához hasonlíthatja Prónay Abaffyt, aki katolikus létére ír a papok ellen.

protectioja – (lat.) támogatása, védelme.

Magyarul-is ki jött e' féle: harmintz két okok – A röpirat címe: *Harmintz két okok, mellyeket azon világi catholicusok, kik az 1790-ben 30-dik novemberben a kalotsai érseknél tartott gyülekezet végezésére reá nem állottak, kinek kinek ítélleti alá terjesztettek* (1790). Szerzője Szinmay Antal (1747–1812), Zemplén vármegye országgyűlési küldötte.

a' Groff Bétsből vissza jövéen – gróf Teleki József.

d. 9 Jan a' M. Ur barátságos levelét – Aranka levelét nem ismerjük.

Declaratioval – (lat.) nyilatkozattal.

Sogoromat – Teleki Lászlót.

Ferslag – Verschlag (ném.), rekesz.

a' paquet – (fr.) csomag.

a' Diarium – (lat.) az országgyűlési napló.

continualni – (lat.) folytatni.

egy iffju Fronius a ki Rosenfeldel Ungvárt volt, 's most talám Brukenenthal Mi – Michael Traugott Fronius (1761–1812) királyi tanácsost Rosenfeld András, Ugocsa megye királyi biztosa 1787-ben hívta meg magához, Fronius 1788-tól titkárként dolgozott mellette. Írásai korabeli lapokban jelentek meg, 1790/1791-ben röpiratokat is írt. A másoló által kihagyott helyen Brukenenthal Mihály (1746–1813) neve állhat, később Fronius valóban vele utazza be a szász székeket.

Hát a' vén Bruk – a vén Brukenenthal: Samuel Brukenenthal (1721–1803), 1777 és 1787 között erdélyi gubernátor.

B. Farkas 's G. Teleki Adam – Bánffy Farkas (1724–1794) és Teleki Ádám.

98. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek Lőcse, 1791. február 19.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Levelestár, 15.

Autográf kézirat.

Megjelenés

KazLev II., 168.

Keletkezés

A levél másolata megtalálható: MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.37.sz., 93.

Kazinczy indulatos levelében azt sérelmezi, hogy az erdélyiek *Messziás*-fordítására nem hajlandóak előleget fizetni.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a' Messziást – Kazinczy 1791. január 24-én kelt (96. sz.) levelében kéri Arankát, hogy Klopstockból fordított művére szerezzon erdélyi előfizetőket. Lásd 96. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Érsemjén, 1791. január 24. és a levél jegyzeteit.

99. Prónay Sándor – Aranka Györgynek Pozsony, 1791. február 26.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Prónay Sándor ebben a levelében is főként az országgyűlés eseményeiről és a korszak politikai változásairól tudósít.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Esmét vagy ött levelével ditsekedhettem – Aranka leveleit nem ismerjük.

a' Groffal 's egy 18-bol álló Deputatioval – gróf Teleki Józseffel és egy 18 tagból álló küldöttséggel, akik a református vallás ügyében hozott döntését köszönték meg II. Lipótnak.

Minyajan, ugy mint a' Tsászár, Tsászárné, Ferencz és Ferdinand Felsegek – II. Lipót, Bourbon Mária Ludovika, Ferenc főherceg és Ferdinánd főherceg (1769–1824).

Ferencz (a' ki most mint egy első Minister, Praesesse lévén a' Ministerialis Conferentziának) Protectioját hathatossan ígérék vala – Ferenc, ki most mint egy első miniszter elnöke a miniszteri konferenciának, támogatását hathatósan ígérték.

Aplicatiot – (lat.) gyakorlatba ültetést.

succedal-is – (lat.) itt: érvénybe is lép.

Dicasteriumokat – (lat.) kormányshéket, központi kormányhatóságot.

Az Erdélyi Canc. actu fel-alítják, a' Personalé-is már denomináltattik; G. Teleki Samuel Urperse Praeses Cancellaria; a' Referendariusok, Rosenfeld Andras; G. Bethlen Josef, Donáth az eddig való; és Zejk Ur. Ez ugyan jó assortiment: – Az erdélyi kancelláriát ténylegesen felállítják: a személyzet is már ki van nevezetve; gróf Teleki Sámuel a kancellária elnöke, a tanácsosok Rosenfeld András, gróf Bethlen József, Donát Antal és Zejk Dániel. Ez ugyan jó válogatás.

A Subl.terum-is – (lat.) sublaternum, a beosztottak.

M. G. Samuel most tsak Praeses; mivel az Udvar a Canc. Candidatiojat az Hazának engedni akarja, azutan fog valóságos Cancellariusnak denominálni. – Méltóságos Gróf (Teleki) Sámuel most csak elnök, mivel az udvar a kancellár jelölését a hazának akarja engedni, azután fog valóságos kancellárnak jelöltetni.

competálatna – (lat.) versenyezhetne.

invitalta – (lat.) hívta.

Az Ilyrica Udvari Comissio-is tsak fel-al, annak pedig Praesesse ugyantsak G. Balassa. – II. Lipót Illír Udvari Cancelláriát hozott létre, annak elnöke Balassa Ferenc volt.

Ezt az egész Cot eleget ellenzette az új Rác Érsék Stratinairovics, deprecálta – Ezt az egész bizottságot eleget ellenezte az új rác érsek, Stefan Stratimirović. Az ellenzők érve az volt, hogy amennyiben létrejön a kancellária, a magyar rendek leveszik napirendről az ortodox püspökök szavazati jogának megadását a magyar országgyűlésen.

A' Cameralet a Cancellariáról el-viszik, ésmét 's az ujra fel-allitattott Udvari Kamarának adják által: 's véle együtt G. Majlatot-is de által teszik vicepraeseknek. – A kamarát (kincstárt) a kancelláriától elviszik, és az újra felállított udvari kamarának adják által: véle együtt Gróf Majláthot is, de által teszik alelnöknek. Gróf Majláth József (1735–1810) magyar udvari alkancellár volt 1791-ig, azután Magyarország főkamara lett.

ez az Ur a' Canc. el-megyén – ez az úr a kancelláriáról elmegyén. Alkancellárként a protestánsok nem kedvelték, mert elkötelezett jezsuita hírében állt.

Dismembratiot – (lat.) szétválasztást.

a' Fő Cancellarius, G. Pálffy, quietálni-is akar – A főkancellár Pálffy Károly, ki is akar lépni. Végül 1807-ig ő marad a kancellár.

ad statum ante Josefimum – (lat.) a József előtti állapotokra.

ad interim – (lat.) addig is, ideiglenesen.

in statu quo – (lat.) fennálló állapotban.

szegény Grof Pálffy Janos – gróf Pálffy János (1728–1791), pozsonyi főispán.

solidus 's gravis – (lat.) igaz és komoly.

a' Primast – Batthyány Józsefet.

a' Cancellariusra szál – Pálffy Károlyra.

az Articulusok Compilatiojára ki-rendelt Deputatio Munkaja, in Sessionibus a 3–8. 9 Febr. referáltattott. – (lat.) a cikkelyek összeállítására kirendelt bizottság munkájáról a februári gyűlésen számoltak be.

a' Napolyi Kiraly 's Ferencz 's Ferdinand Föherczegek jelen valanak – IV. Ferdinand (1751–1825), Nápoly királya; Ferenc főherceg; Ferdinánd főherceg.

de juribus – (lat.) jog szerint.

Religionaris Articulus – vallási cikkely.

inarticulatiot simpliciter, azutan a' Protestatiot adtak bé – (lat.) egyszerűen elleneztek a cikkelyezést, azután tiltakozást adtak be.

Clausula – (lat.) záradék.

non obstante Dominorum Cleri et alicujus pravitatis saecularium Chatolicorum Contradictione eaque in perpetuum nullum vigorem habente. – (lat.) az uralkodóknak a klérus miatti, illetve a katolikusoknak a világiak valamely romlottsága miatti kifogását nem korlátozni, és ezáltal semmiféle folyamatos heveskedést nem fenntartani.

a' Linzi Békesség 1647mo – A linzi béke III. Ferdinánd császár és I. Rákóczi György erdélyi fejedelem által 1645. december 16-án megkötött békeszerződés, amelyet az 1646 augusztusában kezdődő országgyűlés 1647 júniusában iktatott törvénybe. A szabad vallásgyakorlást – a szabad királyi városok és mezővárosok lakóin, illetve a végvári katonákon túl – a jobbágyság számára is kieszközölte.

Boronkay Somogyi követ – Boronkay József (1736–1810), álláspontját nyomtatásban is megjelenítette: *Declaratio circa questionem illam an articulus in negotio religionis per suam Majestatem de dato 18. januarii anni 1791. statibus et ordinibus in publicam legem referri valeat...* (Pozsony, 1791).

Battyani Josef, a' Regni Báro (nem a' Primas) – Batthyány József (1738–1806).

Artillériánkat – tüzérségünket.

G. Battyany Aloisius (iffu ember, az Erdélyi Püspök 's ama Batt. Josef testvér ötse) – gróf Batthyány Alajos (1750–1818), az *Ad amicum aurem* (1790) című munka szerzője. Az erdélyi püspök Batthyány Ignác (1741–1798), valamint az imént említett Batthyány József.

a' derék Judex Curiae – az országbíró, Zichy Károly.

G. Forgacs Miklos. G. Haller Josef; Eszterhazy Ferencz, Szirmay Antal (a Papsag ostora) vagyis Abafy társa Luby – gróf Forgách Miklós; báró Haller József (?–1814), Máramaros megye főispánja; Esterházy Ferenc; Szirmay Antal; Abaffy Ferenc; Luby Károly (1750–1805), Szatmár vármegyei alispán.

Educilium – (lat.) oktatás.

Ama kilentz Deputatio – Az országgyűlés kilenc küldöttséget választott, hogy az ügyeket a következő országgyűlésre előkészítsék. Az 1790/91. évi országgyűlés a függőben maradt kérdések megvitatására kilenc bizottság felállításáról döntött (1791: 67. tc.). Ezeknek a rendszeres országos bizottságoknak a feladata volt a hatáskörükbe rendelt ügyekben törvényjavaslatok előkészítése az elkövetkezendő diéták számára. Végül, bár a tervezetek elkészültek, a kül- és belpolitikai status quo változásának köszönhetően nem kerültek a törvényhozás napirendjére egészen az 1825/27. évi országgyűlésig, ahol a rendek a javaslatok korszerűsítése mellett döntöttek (lásd VÖLGYESI 2002, BIBÓ 1977).

Interim valeat quantum valere potest – (lat.) Mindazáltal érjen, amennyit tud. A mondás egészében így hangzik: „Quando Res Non Valet Ut Ago, Valeat Quantum Valere Potest.” (Ha a dolog nem ér annyit, amennyire én tartom, érjen, amennyit tud.)

amazt Hochmesiterrel 's Dersivel valo tzivakodast – A januárban tartott 10. ülésen feljelentést tesznek a nyomdász Martin Hochmeister ellen, mert német nyelvű kalendáriumában a Horea-féle parasztfelkelést hamis színben tüntette fel, valamint mert a *Magyar Hírívő* című lapban az országgyűlést illető dolgokat jelentetett meg. Kéri Hochmeister példás megbüntetését, amit később a gubernátor visszautasít. 1791. január 28-i gyűlés tárgyalja Dersi Pál procurator által írott könyörgőlevelet, amelyben 30 udvarhelyszéki falu lakosai kérik a jobbágyi kötelesség alól való felmentésüket. A státusok a könyörgőlevél szerzőjét, Dersi Pált megbüntetik, amiért később II. Lipót részéről elmarasztalásban részesülnek, mivel ehhez nem volt joguk.

a' M. Urnak baja van a' munkajáért – valószínűleg az *Anglus és magyar igazgatásnak egyben-ve-tése* című munkára való reakciókról van szó.

Denique – (lat.) ezenkívül.

100. Aranka György – Teleki Imrének Kolozsvár, 1791. február 28. – március 3.

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 118–119v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka az erdélyi országgyűlés eseményeiről számol be, a február 25-én kezdődő gyűléstől egészen a március 3-ig tartó periódusról. Az eseményeket a nyomtatott országgyűlési naplónak megfelelően közli (lásd *Az erdélyi három nemzeteknek*, 200–225).

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

N Grofné Ö Nga – Teleki Imre felesége, Krausz Mária.

Groff Bethlen Gergelyné – Bethlen Gergely (1733–1785) alezredes felesége, Kendeffi Rákhel (?–1798).

Pénteken Gyűlésünk vala – 1791. február 25., 23. gyűlés.

Herczeg Eszterházi Protestatioja – Az Esterházy család tiltakozását Sala Mihály olvasta fel.

Olv. – olvastaték.

Itélő Mester Cserei hatalmas ajánlo Relatioja – Cserei János ítélőmester jelentése.

pro Confirmatione – (lat.) jóváhagyás végett.

communicáltassék – (lat.) közöltessék.

Praesidens Exl. – Az erdélyi országgyűlés elnöke, Kemény Farkas.

A' Gubr azt izené – Bánffy György, gubernátor.

a' Statusok nem involáltak a' Régale Jusba – (lat.) a rendek nem támadtak a királyi jog ellen.

Horvát Antalné Gr. Ferráti Kis Asszonny – gróf Ferráti Erzsébet, magyarországi Horvát Antal felesége.

consolaltassanak – (lat.) elégtételben részesíttessenek.

Gr. Nemes Josef válassza a' B. Orbán Instantiájára – Báró Orbán Pál arra kérte a rendeket, hogy testvére, Orbán Klára, gróf Nemes József felesége halála után ne tehessék ki a birtokokról, mivel testvérének nem maradt leszármazottja. Nemes József azt bizonyítja, hogy nincs joga a birtokokra.

Interim békeltető Birok – aközben békeltető bírók rendeltetnek. Ennek az ügynek nem az országgyűlésen van a helye, ezért rendelnek ki annak megoldására egy nyolc tagból álló bizottságot.

Azomba mára Hétfőre 28a febr – 1791. február 28., 24. gyűlés.

Relatiot némelly Reflexiokkal – (lat.) jelentést némely megjegyzésekkel.

Pponállya – proponálja, (lat.) javasolja.

A' Köpecziek 's Barotiak Instantiájok – Köpec (Căpeni, Ro) falu, közigazgatásilag ma Baróthoz (Baraolt, Ro) tartozik.

Delátorok – besúgók.

Hunyadi akkori Administrator Cons. Leitner, és Dévai Örmény Bosnyág – Azt kérik, hogy az 1784-es felkelés idején tapasztalt lojalitásuk miatt Leitner Józsefnek és Bosnyák Mártonnak, valamint leszármazottaiknak magyar nemesség adasson.

Szotyori Instanciájais – Szotyori István azt kéri, hogy miután feleségét 1784-ben meggyilkolták, és a gyilkosok kilétéről mindenki tud, azokat büntessék meg, neki pedig az öt árva felnevelésére fizetessék kárpótlás.

Kárp a' ki a' Jobbágyokat elébb Conscribálta – Karp alezredes, aki a jobbágyokat összeírta. kapitány Csepi – Csepi László, kapitány.

a' Molnár Protocollumának vetatioja – Molnár János (Ion Piuriu-Molnar) (1749–1815) 1784-ben a béketárgyalások előkészítésével volt megbízva, ezen az országgyűlésen azok megbüntetését kérik, akik jegyzőkönyvét meghamisították.

Cons Koszta – Koszta István kormányzó titkárról van szó, akit Brukenthal 1784 októberében küldött Hunyad megyébe, hogy a zavargásokról hírt adjon.

gemina facti Species – (lat.) hasonló tényállás.

A' Székelyek fel alitása; a' Madefalvi dolog; a' Policzey Director Instructioja; a' Reg. Cossariusok Archivuma; a' volt Criminalis Cosso; ezeknek tanuloi, Incensori s.a.t. – Ezeket az alpon-tokat az országgyűlési jegyzőkönyv nem tartalmazza.

sine compensatione – (lat.) elégtételt kér.

contradikálának – (lat.) ellentmondtak neki.

Dacia 's Decebalis Vitézsége – Dacia, a dákok országa; Decebal (?–106), dák király.

Pragmatica Sanctiorol – 1713-ban hirdette ki III. Károly magyar király a *Pragmatica sanctio*-t, mely lehetővé teszi a nőági örökösödést a Habsburg-ház számára.

Leopoldinum Diplomáról – I. Lipót hitlevele.

Nobis pro summi Imperii Nostri Jure – tamquam Monarchiae Austriae suprema Domina – non obstantibus Juribus, Legibus et Privilegiis quibusvis – (lat.) bennünket birodalmunk felséges jogán – mint az Osztrák Monarchia legfőbb uralkodónőjét – nem korlátoznak jogszabályok, törvények és semmilyen előjogok sem.

Gentes Transilvaniae – (lat.) erdélyi nemzetek (de nem a privilegizált natio értelmében).

az Insignéba – (lat.) a címerbe.

Ob Tituli inferioris Conductionem reliquis provinciis posterior – (lat.) az alacsonyabb tisztség-re történő átsorolás miatt a többi hatáskörhöz képest alábbvaló.

contradikálának – (lat.) ellentmondtak.

publikáltattatik a' Kökösi Armalese az ujj Királytol. – A március 1-i gyűlés 4. napirendi pontja volt II. Lipót 1790. november 18-án, Pozsonyban kelt nemesítő levelének (Literae Armales) kihirdetése, mely Kökösi Andrást és leszármazottait magyar nemesekké tette (*Az erdélyi három nemzeteknek, 222–223*).

az Unio Relatiojának – (lat.) a Magyarországgal való egyesülés előterjesztése.

a' Praemissát hadgyák el, csak kezdgyék a' Condiotiokon – (lat.) az előzményt hagyják el, kezdjék a feltételeken.

Türi Samuel a' praemissa ellen difficultást tessz – Türi Sámuel hiányolja az előzményeket. Sarkadi Türi Sámuel az Erdélyi Királyi Törvényes Táblának volt a bírāja.

asseratorium – (lat.) megerősítő levél.

cum gradu honore et voto personali – (lat.) tiszteletbeli tagként és személyes szavazati joggal.

ad audiendum juramentum et recipiendum Diploma – (lat.) az eskütétel meghallgatása és az oklevél átvétele miatt.

Gr. Teleki Lajos – gróf Teleki Lajos (1746–1815), guberniumi tanácsos.

Ord. Praessesse – (lat.) ordinarius praesesse, rendes elnöke.

101. Benkő József – Aranka Györgynek Középajta, 1791. március 1.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 28–29v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Benkő József levelezése, 299–301.

Keletkezés

A levél kézírata datálatlan levélként található meg az OSZK Kézirattárának kolligátumában. *Benkő József levelezésé*-nek sajtó alá rendezői datálták 1791. március 1-re a levelet, valószínűleg azért, mert a levélzárlat szerint másnap folytatni fogja a levélírást. A következő, március 2-án kelt (102. sz.) levéllel kezdődően Benkő számozni kezdi a leveleit, azt tekintve első levélnek. Mind ebben, mind pedig a következő levélben hivatkozik a köztük fennálló korábbi levelezésre, de a felsorolt levelek nem ismertek, korábról csupán egy 1789. november 8-án kelt (55. sz.) levél kézírata található meg jelenleg. A datálást elfogadtam egyrészt azért, hogy a későbbi kutatók megtalálják a levelet, másrészt, mert az év biztosan helyes: Benkő Kolozsvárra menő embereket keres, hiszen Aranka az országgyűlés miatt ott tartózkodik. Ugyanakkor biztosan január 26. után keletkezett, mivel arra a levélre is történik utalás. Az átirat a kéziratból készült, és nem vettem össze a kiadott levéllel.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Méltóságos Urnak Tisztbéli (Tabulae Regiae Adessor) Neveit – Aranka a királyi tábla ítéldbírája volt, Benkő bizonytalan a magyar megnevezésben. A datálás helyességét megkérdőjelezheti, hogy a következő napi levélben már magyarul nevezi meg mégis Arankát, pedig itt még útmutatást vár tőle.

még a múlt nyáron, Kis Asszony Havának vége felé – 1790 augusztusának végén. Arankának akkor írott levelét nem ismerjük.

Sz. Mihály Havában' küldött Levelemben' – Benkő 1790 szeptemberében írott levelét nem ismerjük.

a' Mlgs Úrnak B. Asz. Hava' 26dik napján költ drága Leveléből – Aranka 1791. január 26-án kelt levelét nem ismerjük.

Fülében' lakó Csog Elek nevű Sógoromat – Erdőfüle (Filia, Ro). Csog Elek nevű sógoráról nincsenek további információink, a *Benkő József levelezésé*-ben Csoók Elek néven szerepel (*Benkő József levelezése*, 466).

Tit. Thuri Sándor – Thuri Sándor (1748–1805), 1790-től Miklósvárszék alkirálybírája.

N. Ernyén – Nagyernye (Ernei, Ro).

Bözöd-Ujfalusiaknak – Bözödújfalú (Bezidu Nou, Ro), azóta elpusztult falu, 1988-ban egy új víztároló építésekkel elárasztották.

a' Szombatosokról edj Írásom készült az Haza Historiájának világoztására – Nem ismerünk olyan különálló munkát Benkő Józseftől, amely kizárólag a szombatosokról szólna, de sok összegyűjtött információt beépített *Transilvania Generalis* és *Transilvania Specialis* című munkáiba.

T: Professor Kovásznai Uram számára – Kovásznai Sándor, a marosvásárhelyi kollégium tanára.

Kemény János Fejedelemről, kiről is T. Kov. Uramnak munkás igyekezete vagyon – Kovásznai Sándor ebben az időben Gyöngyösi István *Porából meg-éledett Phoenix* című munkájának kommentálásán dolgozik, ezért van szüksége a Kemény Jánosról szóló munkákra. A mintegy 717 oldalt kitevő kommentár kéziratban maradt, ma a marosvásárhelyi Teleki–Bolyai Könyvtárban található. Bővebben lásd DEMETER 2014.

bátor Munkáját az Anglus és Magyar Szabadság' egybe-vetéséről – Aranka György *Anglus és magyar igazgatásnak egyben-vetése* című munkája 1790-ben jelent meg. A nyomtatási, helyesírási hibákat korábban már Kazinczy is keményen bírálta, a helyhatározó ragok következetlen használatát ő is kiemelte. Lásd 94. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Alsóregmec, 1791. január 7.

Engedje a' Tudományok Osztója, hogy Julia Leveleit, Béla Notáriussát, Budai Basát, és Újmódi Gonosztévót (...) olvashassuk – Aranka többi fordításáról van szó. Benkőnek ezek szerint nincs tudomása róla, hogy a *Júlia' levelei Ovidiushoz* című munkája már 1790-ben megjelent Kassán.

continuálom – (lat.) folytatatom.

102. Benkő József – Aranka Györgynek Középajta, 1791. március 2.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 1–6v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Benkő József levelezése, 301–305.

Keletkezés

Benkő József öt számozott levelet küld Arankának, melyek többnyire ahhoz a közös munkához kapcsolódnak, amelynek keretét az Erdélyi Kéziratkiadó Társaság adott volna. (A társaság működéséhez lásd F. CSANAK 1994, DÁVID 2013). A közös munka kezdetén az erdélyi kéziratban maradt történetírókat kívánták számba venni. Az 1790/91. évi országgyűlésre Aranka már meg is jelenteti *Az erdélyi kézírásban lévő történetíróknak esztendőszám szerint való lajstroma* (Kolozsvár, 1791) című munkát, ám a téma iránti érdeklődés itt nem ér véget. A későbbiekben – éppen Benkő József adatait is felhasználva – az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság első és egyetlen, *A' Magyar Nyelv-mívelő Társaság' Munkáinak első Darabja* (Szeben, Hochmeister Márton betűivel, 1796) című kötetében Aranka György megjelenteti a Társaság addigi munkásságának első, történetileg is jelentős eredményét: 113 tétellel gyarapítva teszi közzé *Az erdélyi kézírásban lévő történetíróknak újabb és bővebb lajstromá-t*. A kutatást Benkő József sem hagyja abba, saját listája kéziratban maradt ugyan, de Burz Lajos publikálta azt *Új Magyar Múzeum* 1853-as számában (BENKŐ 1853). Kéziratai több helyen is fellelhetők: a marosvásárhelyi Teleki–Bolyai Könyvtár kéziratárának Aranka György-anyagában (Ms 0383) az alábbi címmel: *Benkő Joseff Irása A' Magyar Nyelven lévő Erdélyi Manuscriptumokról* (686–728v), a Kolozsvári Egyetemi Könyvtár Kézirattárában (Ms 598), az OSZK Kézirattárában (Quart.Hung. 1058), valamint az MTA KIK Kézirattárában (Történ., 4r, 112. sz.). Benkő József virtuális könyvtárához lásd CSATA 2018. Benkő egy forráskiadási tervet is kidolgoz, az *Erdélyi História's Szekrény* előmunkálataiként is tekinthetünk az Arankának küldött listákra.

A levél elején Benkő idézi Aranka levelét, megismétli az abban felsorolt neveket és a rájuk vonatkozó kérdéseket. A személyekre vonatkozó jegyzeteket összevonva közzölöm a Benkő által részletesebben kifejtett leírásoknál.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A' Méltóságos Úrnak e' folyó 1791dikbéli B. Asszony Havának 26dikán Kolosvárról hozzám írni méltóztatott Kegyes Levelében' – nem ismerjük a levelet.

Mikó Ferentz – Hídvégi Mikó Ferenc (1584–1635), politikus, diplomata, emlékiratíró. A szöveg, amiről szó van: *Históriája a maga életében történt erdélyi dolgokról 1594–1613*. Kazinczy Gábor 1863-ban adta ki Benkő azóta elveszett kéziratmásolatából. *Hídvégi Mikó Ferencz historiája 1594–1613*. Biró Sámuel folytatásával. Közli Kazinczy Gábor. (Pest, 1863. Magyar Történelmi Emlékek. Monumenta Hung. Historica II. osztály, Scriptorum VII. 135–225).

Cserei Mihály írta volt le – Cserei Mihály (1667–1756), erdélyi emlékiró.

Somogyi Ambrus – Somogyi Ambrus (1564–1637), városi jegyző, történetíró. Történeti műve a *Historica rerum Ungaricarum et Transylvanicarum* az 1490–1606 közötti évek eseményeit dolgozza fel. Somogyi szövege az egyik kézzelfogható eredménye a Kéziratkiadó Társaság tevékenységének, Joseph Karl Eder kiadásában jelent meg: *Scriptores rerum Transilvanarum cura et opera Societas Philohistorum Transsilv.* editi et illustrati Tomi II. Volumen I. complexum Ambrossii Simigiani *Historiam Rerum*

Ungaricar. et Transsilvanic. Adcurante Iosepho Carolo Eder. (Cibinii, Typus Sumtibusque Martini Hochmeister. M.DCCC) Ahogyan a levélben is jelzi, a másolatot a Teleki Sámuel gyűjteményéből származó változatról készítette. Mind ezt, mind pedig a következőként említett Szamosközi-munkát már 1783-ban elkérte Telekitől (lásd Benkő József Teleki Sámuelnek, Közéapjta, 1783. január 14. *Benkő József levelezése*, 177).

Szamosközi István Pentadesseinek – Szamosközy István (1570–1612), történetíró. Pentadessek alatt Benkő a *Rerum Transylvanarum Pentades* és *Hebdomades* című szövegeket érti, amelyeknek azonban csak töredékei maradtak ránk. A részleteket később Szilágyi Sándor adta ki: *Szamosközy István történeti maradványai*, 1566–1603, 1-4.; s. a. r. Szilágyi Sándor; Akadémia, Pest, 1876–1880.

Lenárt Sámuel – Teleki Sámuel jószágigazgatója Sáromberkén.

Tiszteletes Basa Uramnak által adni – Basa István (1743–1808), a marosvásárhelyi ref. kollégium tanára.

Bojti Gáspár – (Boyti, Bojthi, Bojtinius) Veres Gáspár (1595–1640 után), történetíró. Munkájának címe: *De rebus gestis magni Gabrielis Betlen*. Később Johann Christian Engel fogja kiadni *Monumenta Ungarica* című munkájában 1809-ben.

Bethlen Farkas Historiájának hatodik Darabja után (...) akarom Hochmeister által ki nyomtatattatni – Bethlen Farkas munkája 1782 és 1793 között jelent meg Martin Hochmeister szebeni nyomdájában Benkő József előszavával és jegyzeteivel: Wolffgangi de Bethlen: *Historia de rebus Transylvanicis* (...) Hunc recognovit, supplevit, præfatione ac indice instruxit Josephus Benkő. Az itt szóban forgó hatodik kötet valójában csak 1793-ban látott napvilágot.

Kemény János Historiája – Kemény János (1607–1662) 1661 és 1662 között Erdély fejedelme. Önéletírása nyomtatásban először 1816 és 1817 között jelent meg Rummy Károly György kiadásában (*Kemény János, Erdélyország fejedelmének autobiographiája*, *Monumenta Hungarica* II. k. Összeszedte 's kiadta Rummy Károly György, Pest, 1816, 1–188.; III. k. 1–272), majd pedig Szalay László gondozásában, aki az eredetivel is összevetette Rummy kiadását (*Kemény János erdélyi fejedelem önéletírása*, kiad. Szalay László, Pest, 1856).

A' Kemény Fejedelem tulajdon kézírása pedig, melyet bajoson olvashatni – Szalay László leírásából ismerjük részletesebben az eredeti kéziratot. Kis ívröttű, 320 lapból álló kéziratról van szó, amelyből már a 19. század közepén is több oldal hiányzott, a lapszélek pedig rongálódás miatt voltak olvashatatlanok. Részletes leírásához lásd Tóth 2006, 222.

vagyon mostan Báro Kemény Sámuel Tit. Ur kezénél – Kemény Sámuel (1739–1817), főispán, tanácsos, kamarás. Valószínűleg fia, Kemény Sámuel felajánlása révén került az eredeti kézirat az Erdélyi Múzeum gyűjteményébe, innen kölcsönözta Szalay László is. Miután Szalay László visszajuttatta az Erdélyi Múzeum anyagába, onnan az író, Kemény Zsigmond vitte magával. További sorsáról nem tudunk (Tóth 2006, 222).

Udvarhelyi Synodus alkalmatosságával – Az 1785-ös vagy 1786-os eskélyudvarhelyi generális zsinatról lehet szó.

Mlgs Gróf Kemény Farkas Praesidens, és Báro Kemény Simon Urak – Kemény Farkas (1741–1805), az erdélyi országgyűlés elnöke. Kemény Simon (1736k–1799), a kolozsvári református kollégium főgondnoka, Kraszna és Alsó Fehér vármegye főispánja.

Bethlen Miklós Életének és Dolgainak 's a' t. leírása – Bethlen Miklós (1642–1716) önéletírásának a 18–19. századi Erdélyben több másolata is volt. Ezekről részletesen Tóth Zsombor tudósít (Tóth 2007, 11–21). Nyomtatásban bizonyos részletei már a 19. század elején megjelentek, de első kiadásnak Szalay László 1858–1860-ban a *Magyar Történelmi emlékek* második köteteként kiadott változatát tekintjük: *Gróf Bethlen Miklós Önéletírása*, Pest, Heckenast, 1858, 1860.

Bényén Gróf Bethlen László Urnál – Bethlen László (1729–1783), birtoka volt Magyarbényén (Biia, Ro).

Jó Patronus Uramnak, néhai V. Colonellus Gróf Bethlen Gergely Úrnak – Bethlen Gergely (1733–1785), alezredes, Benkő József pártfogója.

Rosnyai Dávidnak Munkája – Rosznyai Dávid (1641–1718) forrásgyűjteménye a diplomáciai szolgálata alatt gyűjtött különböző témájú és nyelvű dokumentumok fordításait tartalmazza. Munkáit Szilágyi Sándor adta ki: *Rosnyay Dávid, az utolsó török deák, történeti maradványai*. Összeszedte s jegyzetekkel és oklevéltárral kísérvé kiadta Szilágyi Sándor. (Pest, 1867. Monumenta Hungariae Historica. Magyar történelmi Emlékek. II. osztály. Írók VIII. kötet).

Cseri Mihály Históriaját – Cseri Mihály (1667–1756) szövege nyomtatásban először 1852-ben jelent meg Kazinczy Gábor kiadásában: *Nagyajtai Cseri Mihály Históriaja* (Pest, 1852).

Az Originál vagon Tit. Fő-Strása Mester Mósa László Úrnál, felesége jussán – Mósa László, gyalogsági kapitány, főstrázsamester. Felesége gróf Mikó Klára, Cseri Mihály dédunokája (édesanyja Mikó Istvánné, szül. Cseri Trézsia).

Apór Péter – Apor Péter (1676–1752) 1736-os *Metamorphosis Transylvaniae* című műve nyomtatásban először 1863-ban jelent meg Kazinczy Gábor kiadásában: *Altorjai b. Apor Péter munkái* (Pest, MTA, 1863).

Ílgs Gróf Consiliarius Eszterházi Ur Ó Nagyságánál – Esterházy Nepomuk János (1754–1840), guberniumi tanácsos.

Huszi András Ó és Új Dáciájának – Huszi András (1700k–1755) *Ó és újj Dácia, az az Erdélynek régi és mostani állapotjáról való história* című munkája 1791-ben jelent meg Bécsben Dienes Sámuel kiadásában.

delineatioval – (lat.) leírás, ábrázolás.

Heltai Gáspár Mátyás Király Élete. – Heltai 1565-ben sajtó alá rendezte Antonio Bonfini művének a Hunyadi Mátyásra vonatkozó – addig kiadatlan – negyedik részét. Igaza lehet Benkőnek, hogy az erről készült kéziratos másolatról van szó.

Schwacz – helyesen: Schwarz. Gottfried Schwarz (1707–1786), teológus, történész.

Gyulafi Lestár (Eustachius) – Gyulafi Lestár (1557–1605) jegyzeteinek nagyobb részét Kultsár István adta ki: *Krónika. A mohácsi veszedelemtől a bécsi békülésig Magyarországon, Erdélyben, Havasalföldön, és Moldvában történt dolgokról* (Pest, 1805). Később a Monumenta Hungariae Historica. Magyar Történelmi Emlékek sorozatban is megjelent munkája: *Gyulafi Lestár följegyzései. 1565–1605* (Budapest, 1881).

Gálfi János – (?–1593) börtönben írt önéletrajzát Kemény József és nagyajtai Kovács István adták ki *Gálfi Jánosnak rabságában készített önéletrata* címmel (Erdélyország Történeti Tára, I. kötet, Kolozsvár, 1837).

Brutust – Brutus János Mihály (Johannes Michael Brutus, Gian Michele Bruto) (1517–1592), humanista történetíró. Az volt a feladata, hogy – folytatva Bonfini munkásságát – írja meg a magyarok történetét Mátyás király halálától (1490) a Szapolyai-dinasztia uralmának végéig (1571). Bár a kortörténeti munka, a *Rerum Ungaricarum libri* elkészült, Báthory haláláig (1586) mégsem jelent meg. A király halála után Brutus Habsburg szolgálatba lépett, és ezt követően élete utolsó éveiben új munkaadói ízlése és kívánalmai szerint megkísérelte átdolgozni a már megírt történeti munkáját. Hamarosan kiderült azonban, hogy a nagy mű kiadására Habsburg-támogatással sincs túl sok esély. Brutus ezért 1591-ben újra Erdélybe indult, ahová magával vitte az időközben átdolgozott kéziratos, melynek kiadását élete utolsó percéig remélte. Ám ez nem adatott meg neki: 1592 tavaszán halt meg Gyulafehérvárott, a *Rerum Ungaricarum libri* pedig egészen a 19. század második feléig kéziratban maradt. A csak hiányos kéziratokból ismert latin nyelvű szöveg Toldy Ferenc és Nagy Iván gondozásában a *Monumenta Hungariae Historica Scriptores* sorozatban jelent meg 1863 és 1876 között három kötetben *Brutus János Mihály Magyar Históriaja, 1490–1552* címmel. 2020-ban Kasza Péter és Petneházi Gábor a trentói Biblioteca Diocesana Vigilianumban megtaláltak a történetíró *Rerum Ungaricarum Libri* 20 könyvből álló, elveszettnek hitt kéziratát.

Borsos Tamást – Borsos Tamás (1566–1633 után), történetíró. A kora erdélyi eseményeinek (1584–1612) és első portai útjának (1613.) leírását tartalmazó írásai ugyancsak az *Erdélyország Történeti Tára*-ban jelent meg.

Deczi Czímor János – Baranyai Decsi (Csimor) János (?–1601) *Syntagma Institutionum Iuris Imperialis & Hungarici* című munkája 1593-ban jelent meg Kolozsváron. A latin nyelvű törtérijából fennmaradt részt Toldy Ferenc közölte: *Joannis Decii Barovii Commentariorum De rebus Vngaricis* (Dec. X. D. XI. Liber 1. 2.) (Pest, 1865. Monumenta Hungarica II. oszt. XVII. kötet).

Opitiusról – Martin Opitz (1597–1637), német költő. Benkő itt *Dacia antiqua* című munkájára utalhat.

Buriusról – Burius János (1636–1689), evangélikus lelkész, egyháztörténész.

Szamosközi Origines Hungaricae. Ezt a Munkát kezére kapta volt Otrokotsi, és semmit ki nem hagyott belőle, hanem bővítette, kivált a napkeleti nyelvekből, a magától azon titulus alatt íratott Munkájában – Otrokocsi Fóris Ferenc (1648–1718) *Origines Hungaricae* című kétkötetes munkája 1693-ban jelent meg.

Nagy-Ari Jósefbíres Papunk – Nagyari József (1650–1694), Apafi Mihály fejedelem udvari papja.

T. Bod Uram M. Athenássza. – Bod Péter *Magyar Athenás* című munkája 1766-ban jelent meg.

Davidis Herrmanni Annales Két féle – David Hermann (1625k–1682), erdélyi szász történetíró és teológus munkáiról van szó: *Annales Ecclesiastici Rerum Transylvanicarum inde a Reformatione Religionis A. 1520.*; *Annales Rerum Politicarum in Transylvania, inde a Reformatione Religionis*; *Jurisprudentia Ecclesiastica, seu Fundamenta Jurisdictionis Ecclesiasticae Saxonum in Transylvania 1665.*

idősb Haner – Georg Haner (1672–1740), erdélyi szász történetíró, evangélikus szuperintendens. Benkő a következő munkájára utal: *Historia Ecclesiarum Transylvanicarum, inde a primis Populorum Originibus ad haec usque tempora, ex variis usque antiquissimis et probatissimis Archyvis et fide dignissimis Manuscriptis IV. Libris delineata* (Francofurti et Lipsiae, 1694).

Gelei István (de nem a Püspök féle) Florus Hungaricussa. – Gelei Katona Istvánról Szinnyei csak annyit tud, hogy külföldi tanulmányai után magyarigeni, majd székelyudvarhelyi lelkész, esperes lett. Kézírtos munkái között említi a *Florus Hungaricus*-t. Benkő a zárójeles megjegyzést azért teszi, hogy megkülönböztesse Geleji Katona István (1589–1649) erdélyi református püspöktől.

Instructiót adatott vala 2dik Rákóctzi György Fejedelem a Püspök által – II. Rákóczi György fejedelem (1621–1660) idején, 1650-től kezdődően a püspök Csulai György volt.

lineamentumok – (lat.) vázlatok.

Nadányi János inkább néki feküdt – Nadányi János (1643–1707) *Florus Hungaricus. Sive Rerum Hungaricarum Ab ipso exordio ad Ignatium Leopoldum deductarum Compendium* című munkája 1653-ban jelent meg Amszterdamban.

Opitius Antiqua Daciáját Silesiában, Prussiában, és Russiában, minthogy hijába keresték sok szorgalommal Bél Mattyás és Sigefr. Bayer Tudóssaink – Martin Opitz *Dacia Antiqua* című munkájáról van szó. Az említett tudósok: Bél Mátyás (1684–1749) és Theophilus Gottlieb Siegfried Bayer (1694–1738).

Johannis Burii Hist. Hungariae, t.i. Ecclesiastica, inde ab exordio Ecclesiae Hungarico-Christianae – Burius János kéziratban maradt munkája csak a 19. században jelent meg, de nem biztos, hogy itt ugyanarról a munkáról van szó. *Burii Micae historico-chronologicae evang.-pannonicae ab anno 1673 ad 1688.* (Edidit P. Lichner. Posonii, 1864).

maga nevét viselő fja – ifj. Burius János (1667–1718).

Rotarides, kinek igaz neve Házi Mihály – Rotarides Mihály (1715–1747) *Historiae hungaricae literariae* című munkáját H. M. betűkkel írta alá, ezért nevét Hazafi Mihályként vagy Hazay Mihályként is ismerték. *Micae micarum Burianarum* című munkája, mely kivonat Burius művéből, kéziratban maradt.

Johannes Jacobinus leírta Báthori Sigmund Fejedelem dolgainak némely részét – Jacobinus János (1574 vagy 1575–1603), erdélyi kancellár. Munkája *Brevis enarratio rerum a Serenissimo Transylvanicae Principe Sigismondo* címmel 1596-ban jelent meg Kolozsváron.

mind Bongarsius, mind Schwandtner Gyűjteményeiben – Jacobus Bongarsius (1554–1612), francia diplomata és könyvgyűjtő. Magyar forrásgyűjteménye: *Rerum Hungaricarum scriptores varii.*

Historici, geographici (Francofurti, apud heredes A. Wechel, C. Marnium et J. Aubrium, 1600). Ebben található Jacobinus munkája is. Ennek nyomán adta ki Johann Georg Schwandtner (1716–1791) az első nagyszabású magyar történeti kútfogyűjteményt: *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini I–III.* (Vindobonae, impensis Ioannis Pauli Kraus, 1746–1748).

Krizbai embertől – Krizba (Crizbav, Ro) falu. Innen származhatott a levelet vivő ember.

Köpetzről – Köpec (Căpeni, Ro).

Közép-Ajtán – Középpajta (Aita medie, Ro).

103. Cserey Farkas – Aranka Györgynek h. n., 1791. március 2.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levél kézírata ismeretlen, a szöveg töredékben maradt fenn Jancsó Elemér másolatgyűjteményében. A levélszöveg maga datálatlan, és név sem található rajta, a feladó személyét csak Jancsó Elemér címkézéséből ismerhetjük. Az 1773-ban Bécsben született ifj. Cserey Farkas (1773–1842) ekkor még igen fiatal, de számon tartották mint botanikust. Apjától, Cserey Farkastól (1719–1782) a krasznai birtokot örökölte. A Cserey–Aranka-levelezés – tudomásunk szerint – csaknem két évtizedet ölelt fel, az első levél mai ismereteink szerint az itt közölt, az utolsó Cserey-levél pedig 1808-ból való. Bár az 1800-as évek kezdetén Cserey aktívan hozzászól a társaságalapítási tervekhez és törekvésekhez, az ebben a levélben megjelenő, tudós szerveződésekre vonatkozó utalások nem igazán felfejthetők. A levélben szó esik a Szatmár megyében talált szappanföldről, mely ezek szerint Cserey közreműködésével jut el Kolozsvárra. A leletről és a beküldésről a Nyelvművelő Társaság első és egyetlen kiadványa is tudósít (*Első darab*, 177). A levél vége, ahol id. Cserey Farkas kéziratban maradt munkáinak felsorolása következik, sajnos nem található.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Betes levelét – Aranka György Csereynek írott levelét nem ismerjük.

a Nemzet leg főbb Jovára czélozo Szent Igyekezetét – Aranka ekkor már kidolgozta a Nyelvművelő Társaság és a Kéziratkiadó Társaság tervét, ezekhez kért támogatásokat.

Gáspár Páll Urtol – Gáspár Pál Szatmár vármegyei főjegyző volt.

Szappany Földet – szappanföld; a Czuczor–Fogarasi-szótár szerint „finom agyagföld, mely sima tapintatú, mint a szappan, s a gyapjuszövetekből a mocskot, zsírt kiveszi”.

Professor Etienne Urhoz – Étienne András (1751k–1797), luxemburgi származású orvos, a kolozsvári liceumban a kémia, mineralógia, patológia és kirurgia tanára volt.

Cseh Ferentz – Cseh Ferenc, Szatmár vármegyei viceispán.

Az Néhai Atyám – id. Cserey Farkas (1719–1782) munkáinak nagy része kéziratban maradt.

Anyámnak – Boros Katalin.

Magyar Wallerius Maximus – id. Cserey Farkas történeti munkájáról Döbrentei Gábornak is tudomása volt, az *Erdélyi Muzéum* 1814-es első füzetében található életrajzban az áll, hogy ifj. Cserey Farkas készült azt kiadni (*Erdélyi Muzéum*, 1814, 163).

104. Aranka György – Teleki Imrének Marosvásárhely, 1791. március 5.

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 120–121v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka ebben a levélben folytatja országgyűlési tudósításait. A 27. gyűlés eseményeit hasonlóan írja le, ahogyan azok az országgyűlési jegyzőkönyvben szerepelnek (*Az erdélyi három nemzeteknek*, 226–233).

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Második Mart. írott Levelét Nacsádnak – Teleki Imre levelét nem ismerjük.

Grofné ö Nga – Teleki Imre felesége, Krausz Mária.

B. Kemény Simon Ur Exl. Opinójának, mellyet mint emlékezem, meg irtam – Erdély és Magyarország egyesüléséről sok szó esik az országgyűléseken, Kemény Simon elképzeléseiről a 19. gyűlésen volt szó (*Az erdélyi három nemzeteknek*, 181). Aranka erről nem írt részletesen Teleki Imrének.

B. Miske kezdé el – Báró Miske József (1730–1815) regalistaként volt jelen az országgyűlésen. Erről a vitáról a jegyzőkönyv nem tudósít részletesen.

sekundálá – (lat.) segítette.

It. Mester Türi László Ur – Türi László, ítélmester.

Collegája Cserei – Cserei János, ítélmester.

Secundálók B. Naláczai és Gr. Bethlen László – segítők báró Naláczai József (1748–1822) és gróf Bethlen László (1751–1814).

Gr. Teleki Lajos – gróf Teleki Lajos (1746–1815).

Securításba – (lat.) biztonságba.

declarálá – (lat.) nyilatkozta.

Kando – Kandó Mihály, székely követ.

Confideállyon – (lat.) itt: működjön.

Az Erdélyi Cancellarius maradgyon meg – az erdélyi kancellár ekkor Teleki Sámuel.

subscribállya – (lat.) ellenjegyezze, írja alá.

a' ne legyen Praesidialis Levelek által, mellyek töröltessenek el, hanem a' Cancellaria ex sessione Consilii correspondéállyon – a kancellária a tanács tagokkal ne elnöki leiratok formájában kommunikáljon, hanem tanácsgyűlésen egyeztessen.

a' Perek itt halganak meg – A pereket ne kelljen Bécsbe a közös kancelláriára vinni egyrészt költségkímélés miatt, másrészt mert Magyarország és Erdély alkotmánya nem egyforma, így a perrendtartásban is vannak különbségek.

Ordinarius Presesse – (lat.) rendes elnöke.

a' MORszági Cancellarius – a magyarországi kancellár ekkor Pálffy Károly.

Bill – (lat.) törvényjavaslat.

novellaris Articulus – (lat.) újonnan kibocsátott rendelet.

Recursust – (lat.) folyamodvány.

Enervatiojara – (lat.) dühítésére.

Causák – (lat.) ügyek.

Consectariuma – (lat.) darabja, alpontja.

Indigenatio – (lat.) honosítás.

pretentiojáról – (lat.) igényéről.

Ő Felsége Separálta a' Cancelláriát – őfelsége szétválasztotta a kancelláriát.

pro tempore – (lat.) ideiglenesen.

Hozza bé az Urfiakatis a' Grofné Ö Nsgával – ifj. Teleki Imre és Teleki Elek.

Brukenthal Ur Exlja – Michael Brukenthal (1746–1813).

Gr. Bethlen Sándor Ur – Bethlen Sándor (1741–1793).

105. Benkő József – Aranka Györgynek Középajta, 1791. március 7.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 7–12v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Benkő József levelezése, 305–310.

Keletkezés

Benkő József folytatja a számozott levelek küldését Aranka Györgynek, melyekben folyamatban levő munkáiról számol be. Ezeket a leveleket jelentésként is olvashatjuk, melyekben Benkő a megalkulóban levő erdélyi tudós társaságoknak ajánlja fel munkásságát. A kiadott Benkő József-levelezés ennek a levélnek a végén még közöl egy szövegrészletet, mely a kézíratos gyűjteményben az utólagos rendezés során máshová került. Tartalmilag megvizsgálva a leveleket úgy ítélem, hogy az nem ehhez, hanem Benkő József 1791. május 9-én kelt (122. sz.) leveléhez kapcsolódik, ezért ott közöltem.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Az első Levelemben – 102. Benkő József – Aranka Györgynek, Középajta, 1791. március 2. Lásd azon levél jegyzetanyagát is.

Ugyantsak a' Dietákról való Munkámon, és a' Székely Nemzet Képén kívül, melyet deákul is, magyarul is elég bővön kidolgoztam – Benkő a következő munkákra utal: *Dietae, sive rectius Comititia Transsilvanica, eorunque decreta, quae vulgo adpellantur articuli diaetales* (Szeben–Kolozsvár, Hochmeister, 1791); *Imago inclytae in Transsylvania nationis Siculicae historico-politica* (Szeben–Kolozsvár, Hochmeister, 1791). *Az Erdélyi országai székely nemzetnek képe: mely a' leg hitelesbb historikusoknak írásaiából, Benkő József által össze szedetett és most magyarra fordítottatott és meg-bővítettett L. S. K. által* (Kolozsvár, 1806.)

a' Béla Notariussának írásával – utalás Anonymus *Gesta Hungarorum*-ára.

Közép-Ajtai Dohány név-alatt – *Közép-Ajtai Dohány, melyet nemes Erdély országgyűlése alkalmazásával Kolozsvárra eladni küld* (Szeben–Kolozsvár, Hochmeister, 1792).

KÖZÉP-AJTAI készítésű SPANYOR-VIASZ – A munka végül nem jelent meg nyomtatásban.

JELENTÉS – A *Jelentés* szövege Benkő fiának kézírásával van a levélbe ékelve.

szép emlékezetű Schwandtner Úr szorgalmatossága által, im ezen, nevezet alatt: Scriptores Rerum Hungaricarum. – Johann Georg Schwandtner (1716–1791) háromkötetes munkájáról van szó: *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini* (I–III., Vindobonae, 1746–1748). Megtévészto

azonban, hogy a szerzőt Benkő szép emlékeztetőnek nevezi, ugyanis Schwandtner ismereteink szerint 1791. szeptember 28-án hunyt el. Benkő levelének datálása Aranka kézírásával szerepel a levélen, mivel azonban az ezt követő levelek is sokkal korábbiak a szeptemberi időpontra, azt kell feltételeznünk, hogy Benkő halottnak hitte Schwandtner.

János Király halálával 1541-ben' különös Fejedelemséggé lett – I. János vagy Szapolyai János (1487–1540) 1526 és 1540 között uralkodott. Halála után I. Ferdinand nem ismerte el fia, János Zsigmond jogát a trónra, a magyar királyi korona fölötti vetélkedésben Szulejmán János Zsigmondot erdélyi fejedelemmé nevezte ki.

a' néhai Bethlen Farkas Úr Erdélyi Historiájának 5-dik kötetje (Tomussa) eleibe tett Elöljáróbeszédben – Bethlen Farkas munkája 1782 és 1793 között jelent meg Martin Hochmeister szombati nyomdájában Benkő József előszavával és jegyzeteivel: Wolfgangi de Bethlen: *Historia de rebus Transylvanicis (...)* Hunc recognovit, supplevit, præfatione ac indice instruxit Josephus Benkő.

Hídvégi Báró MIKÓ FERENTZ – Mikó Ferenc, Hídvégi Mikó (1584–1635), politikus, diplomata, emlékiratíró. Lásd a Benkő József – Aranka Györgynek, Középpajta, 1791. március 2. levél jegyzetanyagát is.

Weis (Fejér) Mihály, Brassai Biró – Weiss Mihály vagy Fejér Mihály (1569–1612), brassói bíró, krónikaíró. Legfontosabb munkája: *Liber Annalium raptim scriptus*.

a' Bartzában Földvár mellett – Barcaságban, Földvár (Feldioara, Ro) mellett. Brassó körüli tájegység és falu neve.

Fuchs Márk ugyan Brassai nagy Pap – Fuchs Markus (1557–1619), brassói prédikátor. Kéziratok munkája: *Notatio historica rerum gestarum in Hungaria et Transilvania... ab anno Christi 1586 usque ad haec nostra tempora*, ez később nyomtatásban is megjelent, Josef Trausch *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum...* (Coronae, 1847) című munkájának első kötetében (80–217 és 227–293).

Róth Pál Uram – Roth Pál (1724–1793), a brassói gimnázium rektora, majd szászhermányi lelkész.

a' Bojti Gáspár szép és jó Historiájából – Munkájának címe: *De rebus gestis magni Gabirelis Betlen*. Később végül Johann Christian Engel adta ki *Monumenta Ungarica* című munkájában 1809-ben.

Mária Christierna Fejedelmi méltósága – Maria Christierna, Habsburg Mária Krisztierna (1574–1621), 1595-től Báthory Zsigmond (1572–1613) erdélyi fejedelem felesége. Amikor Báthory lemondott a trónról, a rendek felszólítására 1598. április 18-án Maria Christierna egy időre átvette az uralmat a fejedelemségen.

az Ungrisches Magazin nevű érdemes Pisoni Gyűjteményt – Az *Ungrisches Magazin* Karl Gottlieb Windisch 1781 és 1787 között megjelent lapja volt. Az első füzetben valóban megjelenik egy tudósítás Mária Christierna erdélyi fogadtatásáról (*Beschreibung des Empfangs der Fürstl. Báthorischen Braut, Maria Christierna, Erzherzoginn von Oesterreich*, 32–36), ebben azonban nincs szó későbbi fejedelmi tisztségéről.

Maria Christierna, in numerum legitimorum Transilvanicae Principum relata. – A szöveg nem jelent meg, kéziratát sem ismerjük.

Kornides Daniel Uram ritka szedeményeiből – Cornides Dániel (1732–1787) gazdag oklevél-, fölírat- és éremgyűjteményét Benkő korábban, Cornides erdélyi tartózkodása idején tanulmányozhatta, halála után azt gróf Teleki József vette meg, ennek nagy része magyarországi birtokaira került.

Báthori András Fejedelem és Kárdinális ártatlan halála – Báthory András (1563–1599), bíboros, 1599-ben hét hónapig Erdély fejedelme. A haláláról általában azt lehet tudni, hogy a sellenkeri csata után Lengyelországba próbált menekülni, de Vitéz Mihály (1558–1601) üldözőbe vette, és nagy jutalmat ígért az elfogásért vagy megölésért. Csíkszentdomokos határában egy székely lófő, Balázs „Ördög” Mihály (1575k–1645) kegyetlenül meggyilkolta. A gyilkos személyét Benkő nem Ördög Mihályban, hanem Krestely Andrásban látja. Elmélete, miszerint a gyilkos személye Kerestély András, a csíkszentdomokos környéki népi hagyományban szintén ismert.

Tankó Mátyás Urammal való Levelezésem – Tankó Mátyás (1769–1808). Az említett levelezésből csak egy levél ismert, melyet Tankó 1784. október 25-én írt (*Benkő József levelezése*, 236–237).

Benkő Máté rövid Napló Könyvetskéje – Benkő Máté 1619-ben követségben járt a török portán, erről írt naplójának címe: *Benkő Máté naplója, midőn Mikó Ferenczet Konstantinápolyi követségében elkísérte* (1619).

Székely Mósesnek – Székely Mózes (1553k–1603), erdélyi fejedelem.

Báthori Istvánhoz – Báthory István (1533–1586), Erdély fejedelme, Lengyelország királya, Litvánia nagyhercege.

Bocskai István – Bocskai István (1557–1606), erdélyi fejedelem.

Bethlen István – Bethlen István (1582–1648), Erdély gubernátora majd fejedelme.

Bocskai István Testamentuma – Bocskai István *Testamentomi rendelése* először Katona István kiadásában jelent meg: *Historia critica regum Hungariae*, XXVIII. kötet, Buda, 1794, 665–683. Helyesírásában ettől eltérő és részben teljesebb, részben erősen romlott szöveggel újra megjelent: Rummy Károly György, *Monumenta Hungarica* II. kötet, Pest, 1816, 315–338.

Erdélynek 1613-ban költ edjik rendbéli Országos Végzései (Diaetales Articuli); melyek között vagyon Erdélynek Báthori Gábor Fejedelemtől butszúó Levele – Ezek a szövegek később is megjelentek Kemény József és nagyajtai Kovács István kiadásában *Erdélyország' történeti tára*, II. kötet, 1566–1613, Kolozsvár, 1845, 257–270.

Politica Triás Transsilvanica – Benkő kézírata nem ismert.

T. Fogarasi Pap József Uram Fagaras Vármegyei Archivarius – Fogarasi Pap József (1744–1784), bölcsészdoktor, a református kollégium tanára.

T. Újvárosi Újvárosi István Uram – Újvárosi István, brassói prokurátor.

Kökösi Kökösi András Uram – Kökösi András táblai ülnök volt, életéről nem sokat tudunk. Az 1791-es országgyűlésen kapott magyar nemesi rangot.

Kamuti Istvánnak, az híres Kamuti Farkas Consiliarius (kit Kemény János ditsér, és Feleségét is mosolyogva emlegeti) – Kemény János önéletírásában felmerül annak a lehetősége, hogy Kamuti Farkas a gyalui várat felesége szolgálataiért kapja. Kamuti István (megh. 1638) Bethlen Gábor fejedelem komornyikja volt. Két naplókönyve (1627–1628) elveszett.

ENYEDI PÁL (...) irt (ez a nevezete) Éneket az Erdélyi Veszedelmekről. Nem Ének pedig ez valósággal, hanem mint régen Rogerius Carmen miserabile alatt írta. – Enyedi Pál *Éneke az erdélyi veszedelmekről* című munkát gróf Mikó Imre adta ki az *Erdélyi Történelmi Adattár*-ban Kolozsváron 1855-ben gróf Eszterházy László kéziratot példányából. Szilágyi Sándor, Szamosközy munkáinak sajtó alá rendezője azt állította, hogy Enyedi egy 18. századi írnok volt, és Szamosközy Istvánt plagizálta. Rogerius mester (1200-as évek–1266) váradi kanonok *Carmen miserabile* (Siralmas ének) című munkája a magyarországi tatárjárásról szól.

Deák Mstumokról is készen van Munkátskám – A latin nyelvű kéziratokról készült munka lappang.

Kapronczai Ádám Barátomtól – Kapronczai Ádám (1744–1786), nyomdász.

T. Tertina Ur – tekintetes Tertina úr, Tertina Mihály (1750k–1808), főgimnáziumi tanár Budán és Nagyváradon.

Néhai Gróf Mikó Miklós Úr – Mikó Miklós (1743–1790), földbirtokos, gárdatiszt, táblai ülnök. Benkő fiainak, Ferencnek és Istvánnak akarja ajánlani a kötetet. Nagy Iván szerint Ferenc és István Mikó Pál fiai. Mikó Miklós özvegye Bernáld Krisztina.

assecuratioval – (lat.) bizonyossággal.

106. Benkő József – Aranka Györgynek, Kandó Mihálynak, Thúri Sándornak Középajta, 1791. március 8.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 26–27v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Benkő József levelezése, 310–311.

Keletkezés

Benkő segítséget kér ahhoz, hogy a székelyekről írt munkáját befejezhesse. A brassói levéltár anyagaira lenne szüksége, amit Nemes Jánostól is kért, de Aranka, Kandó Mihály és Thúri Sándor közbenjárására is számít. A levélhez tartozik egy utóirat is, aminek a megszólítottja Aranka György lehet.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

KANDÓ MIHÁLY, és THÚRI SÁNDOR – dályai Kandó Mihály, a székelyudvarhelyi református kollégium egyik kurátora, 1792-től udvarhelyszéki főkirálybíró. Thúri Sándor (1748–1805) 1790-től Miklósvárszék alkirálybírája.

Mlgs Gróf Nemes János Úr Excellentiájához – Nemes János (1732–1793), főkormányiszéki tanácsos, Háromszék vármegye főkirálybírója.

deákul Imago Nationis Siculicae, magyarul Nemes Székely Nemzet Képe, nevezetek alatt költ, 's talám nyomtatás alá is menő tsekély Munkáim – Benkő munkái: *Imago inclytae in Transsylvania nationis Siculicae historico-politica* (Szeben–Kolozsvár, Hochmeister, 1791); *Az Erdély országi székely nemzetnek képe: mely a' leg hitelesbb historikusoknak írásaiból Benkő Jósef által öszve szedetett és most magyarra fordittatott és meg-bövítettett L. S. K. által* (Kolozsvár, 1806).

a' Székely Nemzetnek 1555-ben Dobó István és Kendi Ferentz Vajdaságok alatt költ Törvényeit – Nem ismerjük Benkőnek ezt a kéziratát. Dobó Istvánt (1502k–1572) és Kendi Ferencet (?–1558) I. Ferdinánd nevezte ki erdélyi vajdakká 1553-ban. 1556-ig töltötték be ezt a tisztséget.

Johannis Comitis de S. Georgio et Bozin in papyro, cum parvo sigillo, continens Statua Siculorum, de anno 1466. – Megjelent a *Székely oklevéltár* III. kötetében (szerk. Szabó Károly, Kolozsvár, 1890) 473. szám alatt az alábbi címmel: *Szentgyörgyi és Bazini gróf János erdélyi vajda és székely ispán, mint a Sepsi, Kézdi és Orbai széki főemberek és köz székelyek közt folyt viszály eligazítására a király által kiküldött bíró, az említett székek régi törvényeit és jogait megvizsgálván, azokat megújítja és pontokba foglalva mind két félre nézve kötelezőleg kiadja*. Kelt Zabolán 1466. január 20-án. (82–87).

Lapideum Regnum – kötár.

Panit – Mezöpanit (Pänet, Ro).

Mlgs Bethlen László Gr. – gróf Bethlen László (1751–1814), Doboka vármegye adminisztrátora, később (1807-től) Hunyad vármegyei főispán. Mezöpaniton volt Bethlen-kastély, ennek a kertjében állhatott az említett fa.

Edjik az 3. Natio Uniojáról, más a' Székely Nemzet Törvénye – Benkőnek ezek a munkái soha nem jelentek meg, és a kézírataikat sem ismerjük.

107. Benkő József – Aranka Györgynek Középajta, 1791. március 9.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 13–14v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Benkő József levelezése, 312–313.

Keletkezés

Benkő József harmadik számozott levele, amelyben az erdélyi történetírók általa ismert adatait közvetíti Aranka Györgynek.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Enyedi Pál – lásd 106. Benkő József – Aranka Györgynek, Kandó Mihálynak, Thúri Sándornak, Középajta, 1791. március 8. levelet és annak jegyzetanyagát.

Laskai János irt ilyen Históriait: Erdély Országának szerentsés és szerentsétlen viszontagságai – Laskai János (1605–?), fordító, történetíró. Az említett munkát nem ismerjük.

Enyedi István, Nagy-Bánya Várossának Hites Notariussa – Enyedi István (1619 előtt–1698 után), városi főbíró, történetíró. A Benkő által említett munka: *Occasio suscepti itineris et belli principis Rákóczi II. in Poloniam*. Kiadta Mikó Imre az *Erdélyi Történelmi Adatok*-ban, IV. kötet., Kolozsvár, 1862. *II. Rákóczy György veszedelméről 1657–1660* címen.

Szalárdi János Históriaja – Szalárdi János (1601 vagy 1616–1617k–1666) történetíró. Szövegének első kiadása: *Szalárdi János Siralmas magyar krónikájának kilenc könyvei*, kiadta Kemény Zsigmond (Pest, 1853, Újabb Nemzeti Könyvtár. II. folyam).

Szilágy-Somlyai Halmágyi István Ur, az én néhai igen választott Jó Uram, le-írta a' Buccov Generál idejebeli dolgokat – Halmágyi István (1719–1785), főispán, naplóíró. Egyik naplója 1762-től 1769-ig ismerteti az erdélyi közállapotokat és társadalmi életet. Naplóját Szádeczky Lajos adta ki: *Halmágyi István naplói 1752–53., 1762–69. és iratai 1769–1785* (Budapest, 1906, Monumenta Hungariae Historica, Scriptorum, XXXVIII. 4).

Bánffy Gergely Írása, ilyen titulus alatt: A' Felsőleges Második János... – Bánffy Gergely (16. század) János Zsigmond kíséretéhez tartozott, amikor a fejedelem Szulejmánhoz ment. Erről szóló munkáját Kemény József és Kovács István adta ki: *Második János Magyarország választott királyának második Szulejman török császárhoz menetele rendje és módja*, 1566. *Erdélyország Történelmi Tára*. I. kötet (Kolozsvár, 1837, 21–49).

Balog Ferentz, Hunyad Vármegyei Nemes, Írásai 1576-ra – Balogh Ferenc naplóját nem ismerjük.

Csiki Csitsői Cserei Mihály Jegyző Könyve, Bethlen Gábor idejére – Csíkcsicsói Cserei Mihály kéziratát nem ismerjük.

Mósa Fő Strása Mester Uré – Mósa László, gyalogsági kapitány, főstrázsamester.

Bánfi György Napló-Könyve 1644re – Bánffy György (?–1659), főispán. Naplóját Mikó Imre adta ki: *Bánfi György naplója*. 1644. (Kolozsvár, 1862, 113–131, *Erdélyi Történelmi Adatok*, IV.).

Kálnoki Istvánnak hasonló Diariuma 1645re – Kálnoki István (17. sz.). Naplója csak később jelent meg: *Sepsi Köröspataki úr Kálnoki István Napló könyve* (szerk. Szabó Károly, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1862, 133–156, *Erdélyi Történelmi Adatok*, IV.).

Mlgs Gróf Consil. Kálnoki Lajos Urnál van – Kálnoki Lajos (1743–1793), tordai főispán.

Rhédei László Graf, Rhédei Ferentz Fejedelem fia Diariuma – Rhédey László (1636–1664), főkapitány, Rhédey Ferenc (1610k–1667) fia volt. Naplójának első részét Vass József adta ki a *Magyar Történelmi Tár* I. kötetében (1855, 213–234), folytatását (1658–1663) pedig Nagy Iván a XVII. kötetben (1871, 1–270) *Rédei László történeti maradványai* címmel.

Gr. Rhédei Ádám Urfinak – Gróf Rhédey Ádám (1768–1849), főispán.

Haller Gábor Diariuma 1629 ... 1644-re – Haller Gábor (1614–1663), erdélyi főnemes. Naplóját Szabó Károly adta ki az *Erdélyi Történelmi Adatok* IV. kötetében, Kolozsvár, 1862, 3–103.

Edjik esztendőben publicáltatám a' Magyar Novellista által – Benkő a *Magyar Hírmondó* 1785-ös évfolyamában, a december 17-i lapszámban (801. oldal) adott hírt a kéziratról. Ekkor a lap szerkesztője Szacsay Sándor volt.

Erre, a' mostani Erdélyi Püspök Ur Exja – Az erdélyi püspök 1780-tól Batthyány Ignác (1741–1798) volt.

Egri Fodor Sámuel le-irta az 1663-béli nevezetes dolgokat – egri Fodor Sámuel (17. század) naplója elveszett.

Első Apafi Mihály Fejedelem maga Életének le-írása – Apafi Mihály (1632–1690) erdélyi fejedelem naplója csak 1900-ban jelent meg Tóth Ernő kiadásában *I. és II. Apafi Mihály erdélyi fejedelmek naplója az 1632–1694. évekről*, Erdélyi Múzeum, 1900, 82–93; 143–155; 213–221; 270–281; 325–335.

Gulátsi Albert, ki is Hondorfon lakott – Gulátsi Albert naplójának eredeti kézírata és az arról Benkő által készített másolat elveszett vagy lappang. A ma ismert másolatot Kemény József készítette, azonban a másolást az 1696. június 10-i dátumnál abbahagyta. Ma a Kolozsvári Akadémiai Könyvtár Kézírtattárában található Ms KJ. 137. jelzet alatt. Hondorf a mai Csatófalva (Vișoara, Ro).

Mósa Fő Strása Mester – Mósa László, gyalogsági kapitány, főstrázsamester

Vizaknai Bereczk (Briccius) – Bereczk (Briccius) György (?–1720), kolozsvári orvos. Naplója 1860-ban jelent meg: *Vizaknai Briccius György naplója (1693–1715) = Történeti emlékek*, szerk. Szabó Károly, Szilágyi Sándor, Pest, 1860, 77–116.

A' Dr Pataki Úrnál – Pataki Sámuel (1731–1804), orvos, a kolozsvári református kollégium tanára.

Dálnoki Veres Gerzson – Dálnoki Veres Gerzson (1681–1722 után) kuruc kapitány verses elbeszélését Thaly Kálmán adta ki: *Adalékok a Thököly- és Rákóczi-kor irodalomtörténetéhez* (Pest, 1872).

108. Prónay Sándor – Aranka Györgynek Pozsony, 1791. március 12.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Prónay Sándor az országgyűlés eseményeinek krónikáját továbbítja Arankának. Ebből a levélváltásból hiányoznak Aranka levelei, de feltételezhetjük, hogy ő hasonló információkkal szolgált az erdélyi diétán történekről. Prónay a beszámolóiban különösen az Erdéllyel kapcsolatos hírekre, az erdélyi kancellária kiválásának eseményeire koncentrált.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Harom rendbéli leveleit – Aranka leveleit nem ismerjük.

a' Grof Ipam ö Nagysaga-is – Prónay Sándor apósa Teleki József (1738–1796).

26. Febr. költ az utolsó levelem – lásd 99. Prónay Sándor – Aranka Györgynek, Pozsony, 1791. február 26. és a hozzá tartozó jegyzeteket.

effectusát – (lat.) hatását

a' Cancellarius a' Resignatiojat staffeliter fel-küldötte, a' Judex C. is egy személy representatiojat azzal fejezte bé – A kancellár felküldte gyorspostával a lemondását, az országbíró is ezzel fejezte be egy személy képviselőtét. A magyar kancellár Pálffy Károly, az országbíró Zichy Károly.

motus fermentatio – (lat.) felindulás, felbolydulás.

a' Palatinus Mentora Generalis Manfredini – a nádor, Sándor Lipót mentora (nevelője) Friedrich Marchese Manfredini (1743–1829) volt.

dictarára adatvan – (lat.) leírásra adatván.

a' három FHerczeg, Ferencz (kurta Magyar köntösbe) Ferdinand, e' kettő felesegestől, és Károly Gralis Manfredinivel – A három főherceg: Ferenc főherceg (ekkorai felesége: Mária Terézia Karolina (1772–1807), Ferdinánd főherceg (felesége: Lujza Mária Amália [1773–1802]) és Károly főherceg (1771–1847), generális Manfredinivel.

kis flastrom a Canc. Sebére – kis gyógyír a kancellár sebére.

Iezerniczky és Balogh Peter – Jezerniczky Károly (1734–1801), Nyitra vármegye követe és ócsai Balogh Péter.

G. Balassa személye-is – Balassa Ferenc a II. Lipót által létrehozott Illír Udvari Cancellária elnöke.

a' Nagyaink, Palatinus, Judex Curia, Bán 's a' Personalis fel-mentenek Bétsbe – nádor: Sándor Lipót, országbíró: Zichy Károly, horvát bán: Erdődy János, személynök: Ürményi József.

B. Spielmann, a' mostani kerék forgato – báró Spielmann Antal, az államkancellária titkos referendáriusa.

inhaereal – (lat.) ragaszkodik.

az előbbeni Hochdeputazion, az az Expeditio nélkül – A korábbi küldöttség, vagyis kiküldetés nélkül.

Reservatitot – (lat.) fenntartást.

Insinuatioja – (lat.) behízelgés.

Aplaossal excipialtatott – (lat.) tapssal fogadtatott.

egy kis Comittée, Diplomatique forma – diplomatikai küldöttség.

az Erdélyi Canc. folyasba van maga rendi szerint: 5. Mart. Installaltatott solenniter – Az erdélyi kancellárt (Teleki Sámuel) március 5-én ünnepélyesen beiktatták.

A' meddig G. Bethlen 's Zejk fel jönnnek – gróf Bethlen József és Zeyk Dániel az erdélyi kancelláriára volt kinevezve.

Redl és Semsey – Rédl Ferenc és Semsey András

ügy Secretarius B. Podmaniczky-is – a titkár báró Podmaniczky József.

a' Subjectumok propositiojába, nem optimea fide agalt – (lat.) A személyek kijelölésében nem az eskü szerint járt el.

Fronius-is – Michael Traugott Fronius, kormányzékai tanácsos. Részt vesz a kolozsvári országgyűlésen, Aranka ott adhatja át az üdvözlést.

Vale et me ama – (lat.) Isten veled, és szeress engem!

109. Benkő József – Aranka Györgynek Középajta, 1791. március 15.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 16–21v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Benkő József levelezése, 314–319.

Keletkezés

Benkő József folytatja Arankának szóló számozott leveleit, amelyekben adatokat szolgáltat neki az Erdély történetére vonatkozó történeti tárgyú kéziratokról, ezúttal a latin nyelvűekről.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Johannis Alzners Diarium von Jahr 1687–1716 – Johann Alzner naplójának kézírata ma a brasói levéltár anyagában található. Részleteket adott ki belőle J. Gross a *Quellen zur Geschichte der Stadt Kornstadt* 1918-as számában az 579–583 oldalakon (KULCSÁR 2003, 624).

Michaelis II. Apafi – Apafi Mihály (1676–1713) kézírata a kolozsvári állami levéltár Kemény-gyűjteményben található: Coll. minor J. Kemény XI (4).

Adnectuntur huic (...) Continentur 20 circiter philyris. – (lat.) Ehhez Apafi különféle levelei, a római császárokhoz, udvari miniszterekhez szóló kérvényei, valamint más egyéb, a haza állapotát ecselelő iratai vannak hozzácsatolva. Körülbelül 20 lapot ölelnek föl.

Martini Bánfi, Coronensis, Diarium ab anno 1586 – Bánfi Márton (16–17. század), brassói polgár, cserzővarga. Valószínűleg Bánfi Péter fia; 1608-ban a brassói tanács tagja volt. Élettörténetéből csak annyi maradt fenn, hogy 1625-ben megnősült. Történeti följegyzéseket írt 1586–1626-ig, melyeket egy ismeretlen 1642-ig folytatott.

Petri Bánfi – Bánfi Péter *Diarium*-a megjelent a *Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens* című folyóiratban Kurz Antal előszavával (Neue Folge, Kronstadt, 1860, 81–121).

Utriusque Bánfi Opuscula apud Coronenses habentur – (lat.) Mindkét Bánffy műve megtalálható Brassóban.

Dom. Benkneri Chronicon sive Diarium ab 1600 ad 1618 – Johann Benkner (1580–1653) nevét tévesen írja Dominicusnak. Naplójának kézírata Budapesten található az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában, coll. Marienburg, Manuscripten-Archiv III, 271–366. (KULCSÁR 2003, 54).

Auctor fuit Coronensis (...) teritur – (lat.) A szerző brassói származású, így írása is a brassóiak kezeiben lehet.

Bethlen (Nicolaus Comes) praeter propriae (...) reliquit M[anu]s[crip]ta – (lat.) Bethlen Miklós gróf a saját életének leírása mellett, amelyről egy másik levelünkben megemlékeztünk, egy kézírásos szekvenciát is hagyott maga után. Bethlen Miklós megjelent és kézíratos munkáiról, műveinek hagyományozódásában Benkő kutatásainak fontosságáról lásd Tóth 2007, 19–22.

hoc postremo careo; priorum vero apographa possideo – (lat.) Ez utolsó nincs meg, az előzőek birtokomban vannak.

Birthalmer (Danielis), alias Henrici, Diarium – Birthelmer (Henrici) Daniel (?–1685), brassói polgár. Naplójának 1646-tól 1661-ig tartó kivonata a brassói iskolai könyvtárban volt.

Bod (Petri) Manuscripta recensentur Transsilvaniae meae Tom. II. p. 463., de quibus haec duo moneo: 1. Ecclesiastica Historia, non 2-bus, sed 3bus Tomis – (lat.) Bod Péter kézíratairól írok

saját Transsilvânia munkám második kötetének 463. oldalán, melyek közül erre a kettőre hívom fel a figyelmet: 1) az Egyháztörténet, nem két, hanem három kötetben.

Brutus Michael Scriptor Alba Juliensis (...) Rex Poloniae ad se acceperat – (lat.) Michele Bruto, gyulafehérvári szerző, akinek az írásai csupán töredékekben, a fehervári káptalan leváltárában őrződtek meg; még ha az eredetijét Báthory István lengyel király kézhez is vette. Brutushoz lásd a 102. Benkő József – Aranka Györgynek, Középpajta, 1791. március 2. levél jegyzetanyagát.

Így ír erről Mikola, in Historia Genealogica Transsilv. – Mikola László (1665–1742), királyi táblai ülnök. Benkő által emlegetett munkája 1731-ben jelent meg.

Báró Ifju Pronai Sándor Ur beszéllette nekem – báró Prónay Sándor (1760–1839), Aranka levelezőtársa. Nem tudjuk, mikor találkozott Benkő Józseffel. Kapcsolatuknak a Benkő-levelezésben nincs nyoma.

Bethlen Farkas Historiája 5dik Tomussa eleibe irt Praefatioban – Bethlen Farkas munkája 1782 és 1793 között jelent meg Martin Hochmeister szebeni nyomdájában Benkő József előszavával és jegyzeteivel.

Csatári János, kiről más Levelemben emlékeztem – Benkő korábban nem említette. Csatári János (Tsatári névalakkal is) (1730–1782) városi tanácsos volt. *Magyarország historiájának rövid summája* című munkája Halléban jelent meg 1749-ben, ebben Martin Schmeizel *Collegium in Historiam et Statum Regni Hungariae* című írásának kivonatát adja. Kéziratban maradt munkáinak legteljesebb listáját lásd HORÁNYI 1792, 707–709.

Cserei Elek Ur is sokfélét irt – Cserey Elek (1714–1769), jogász, táblai ülnök. A Benkő által említett munkát sem Szinnyei, sem pedig Horányi nem ismeri.

Mlgs Maradékitól, nevezetesen a' M. Itélő Mester Úrtól – Cserey János, ítélmester.

Colbius Lucas – Colb Lukas (1680–1735), evangélikus lelkész Barcarozsnyón (Râșnov, Ro), a barcasági káptalan dékánja. Nagyszabású munkája nem jelent meg nyomtatásban.

Felmer Martinus – Martin Felmer (1720–1767), szász történetíró, a nagyszzebeni gimnázium rektora, 1766-tól nagyszzebeni városi lelkész. Benkő által említett munkája kéziratban maradt.

Filstich Joannes – Johann Filstich (1684–1743), a brassói gimnázium rektora, történész. A Benkő által említett munkái kéziratban maradtak.

Forgáts Michael – Forgáts Michael (1563–1633), brassói mészáros, naplóíró, a százak tanácsának tagja, szenátor. Apja Forgáts Valentin (Balázs), anyja Gertrud Raum volt. Naplója kéziratban maradt.

Fuchsius (al[ia]s) Vulpinus) Marcus – Fuchs Markus (1557–1619), brassói evangélikus lelkész. Benkő által említett munkája nyomtatásban is megjelent, Joseph Trausch *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum...* (Coronae, 1847) című munkájának első kötetében (80–217 és 227–293).

Schwandtner – Johann Georg Schwandtner (1715–1791), történetíró.

Christianus Lupinus és Joan. Oltardus Szebeni Papok – Lupinus Christian (1564–1612) és Oltard Johannes (1576–1630), evangélikus lelkészek, történetírók.

Grundczy (al[ia]s) Grondsky) Samuelis – Samuel Grondski de Grondi, lengyel származású történetíró. Benkő által említett munkája kéziratban maradt.

Gunesch Andreae – Gunesch Andreas (1648–1703), evangélikus lelkész előbb Kelneken (Câlnic, Ro), majd pedig Szászsebesen (Sebeș, Ro). Az *Expediitio Schirmeriana* több kéziratgyűjteményben is fennmaradt, *Sachsen Treu* című munkáját ma leginkább *Fides Saxonum in Transylvania* címen ismerik. Részletes ismertetésük SZIRTES 2011.

Haner Georgii Historia Transsilvaniae Ecclesiatica – Georg Haner (1672–1740), szász történetíró. A Benkő által itt említett munkái kéziratban maradtak.

Haner Georgii Jeremiae – Georg Jeremia Haner (1707–1777), szász történész, Georg Haner fia. Benkő által felsorolt munkái kéziratban maradtak.

Hermanni Davidis Ruina Transsilvaniae – David Hermann Hermann (1625k–1682), erdélyi szász történetíró és teológus. Benkő által említett munkája kéziratban maradt.

excerptal – (lat.) kivonatol, kivonatot készít.

Hevenesi Gab[riel] Collectioi – Hevenesi Gábor (1656–1715), jezsuita tanár, író. A különböző családi és egyéb levéltárakban található iratok, oklevelek, adománylevelek és canonica visitatiók másolataiból készült 91 kötetnyi gyűjteménye ma az ELTE Egyetemi Könyvtára állományában található.

Husztai András igen szép Munkát írt az Erdélyi Vajdákról deákul – Husztai András (1700k–1755). Erről a latin nyelvű munkájáról nem tud a szakirodalom.

Haner Jeremias szász Superintendentens' das Königliche Siebenbürgen – Georg Ieremia Haner *Das königliche Siebenbürgen* (Erlangen, 1763) című munkájáról van szó.

a' néhai Cornides Ur drága Gyűjteményei – Cornides Dániel (1732–1787) halála után annak gyűjteményeit gróf Teleki József vette meg, ennek nagy része magyarországi birtokaira került.

M. Országi Professorságában Diplomaticat tanított – Cornides Dánielt 1784 novemberében nevezték ki a pesti királyi egyetem diplomatika- és heraldikatanárává.

Hedgyes Andreae Senatoris Coronensis Diarium – Hegyes (Hedgyes) Andreas (1578–1627), brassói városkapitány, történetíró. Naplója *Diarium des Andreas Hedgyes* címmel jelent meg a *Quellen zur Geschichte der Stadt Brasso, Chroniken und Tagebücher* sorozat ötödik kötetben (Brassó, 1909, 449–594).

A' Szász Hermányi Pap – Szászhermány (Härman, Ro). Benkő valószínűleg Joseph Teutsch (1702–1770) gyűjteményére gondol.

Kinder nevű Szebeni Szász – Johann Kinder von Friedenberg (1672–1740), szász történetíró. Kéziratban maradt munkájának pontos címe: *Ruina Transylvaniae: seu brevis et diplomatica descriptio Nationis Saxonicae in Transylvania*.

az Három Nemzet Uniojáról és Petséteiről nyomtatás alá meg készült Munkám – Benkő itt említett munkája nem jelent meg, és kézirata is elveszett. A három erdélyi náció pecsétjének kérdése folyamatosan felbukkan az Erdélyi Nyelvművelő Társaság munkálataiban, a kiadványainak tervezett második kötetében is megjelent volna egy írás erről, de Aranka György is beépíti történeti tárgyú kézirataiba. Erről bővebben BIRÓ 2011, 236–239.

Kollinovits nagy Volumenbe foglalta deákul a' Kurutz Világ Historiáját – Kolinovics (Kollinovits) Gábor (1698–1770). A Rákóczi szabadságharcról szóló kéziratban maradt munkája ma az ELTE Egyetemi Könyvtárában található.

Krauss Georgius Saxo, scripsit sub titulo: Ausfürliche Ferzeichnung – Krauss Georg (1607–1679), segesvári jegyző, történetíró. Kézirata latin címmel *Tractatus rerum tam bellicarum, quam etiam aliarum ab anno 1599 usque 1606 inclusive in Transylvania interventarum per Georgium Krauss 1646 fungentem Civitatis Schaebsburgensis Notarium conscriptus* Kemény József kiadásában jelent meg. *Deutsche Fundgruben der Geschichte Siebenbürgens* (Klausenburg, 1839, 164–217).

Küsch Laurentii Centumviri Coronensis Diarium – Kusch Lorenz (?–1670) naplója a *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen* VI. kötetében jelent meg.

Massa Simon – Massa Simon (?–1605) munkájának címe: *Chronicon Transylvaniae*. Ezt bővítette tovább a korábban emlegetett Fuchs, Lupinus és Oltard, majd a 19. században kiadta Joseph Trausch két kötetben: *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum, sive Annales hungarici et transylvanici, opera et studio Simonis Massae et Marci Fuchsii, nec non Christiani Lupini et Joannis Oltard concinnati, quibus ex lucubrationibus Andreae Gunesch, aliisque manuscriptis fidedignis quaedam adjecit Johannes Ziegler Schenkensis* (Coronae, 1847–1848)

Matthiae Georgius, varia collegit Msta ad Historiam Patriae. Scripsit Barciam Eruditam. – Matthiae Georg (1719–1768), számtalan gyűjteménye van a haza történetét illető kéziratokról. Szász evangélikus lelkész, történetíró volt. *Barcia erudita* című munkája kéziratban maradt.

Excerptálm ebből végig a' Feketealmi Papnál, Draudt György Uramnál – Benkő jegyzeteket készített, amelyeket *Transsylvania generalis* című munkájában fel is használt. Feketealom (Codlea, Ro). Draudt Georg (1729–1798) evangélikus lelkész volt.

Mederi Petri – Mederus Petrus (1602/1606–1678), evangélikus lelkész, császári koszorús költő, történetíró. Benkő által említett munkái kéziratban maradtak.

Asarela Mederus – Mederus Asarela (1660–1689), evangélikus lelkész, történétíró.

Mihály Mihály, Emeritus Fő Strása Mester Mihálcz Úr édes Attya – Mihály Mihály, Kézdi szék alkirálybírája. Fia Mihálcz Mihály, főstrázsamester. Benkő által említett kézirata ma a kolozsvári Lucian Blaga Egyetemi Könyvtár Kézirattárában található Ms 568. jelzet alatt.

Molnár Alberti Vitae descriptio, ignoto mihi Auctore – Szenczi Molnár Albert (1574–1634) naplókönyve 1898-ban jelent meg Dézsi Lajos kiadásában (DÉZSI 1898, 3–86). Korábban is (1876) megjelent a *Történeti Lapok*-ban, de Dézsi ezt a kiadást hibákkal telinek ítéli.

Van in folio Gr. Teleki Sámuel Cancellarius Úr Excjándl. – Dézsi Lajos hosszan ismerteti a kézirat sorsát, Teleki Sámuel valószínűleg Borosnyai Lukács Simontól vásárolta (DÉZSI 1898, IV–V).

Ennek a' Molnárnak Levelei (...) Károlyvári Káptalanban – Szenczi Molnár Albert gyűjteményeit korábban *Album*-nak és *Molnariana collectio*-nak is nevezték. A gyulafehérvári káptalanból 1845-ben Kemény József adományaként került a Magyar Tudományos Akadémiára a Benkő által említett babérkoszorúval együtt. Ennek anyagát is kiadta Dézsi Lajos.

Mósa László Fő Strasa-Mester Urnál vagynak, az édes Attyának Mósa Lászlónak Munkái – Mósa László, gyalogsági kapitány, főstrázsamester. Apja Mósa László (1710–1775), Benkő által felsorolt kéziratai nem ismertek.

Nagy Matthiae – Nagy Mátyás, zetelaki református lelkész, udvarhelyi esperes, történétíró. Kéziratára Benkő többször hivatkozik, az eredeti viszont nem ismert.

Nekesch (alias) Schuleri Danielis – Schullerus (Nekesch) Daniel (1606–?) feljegyzései megjelentek a *Quellen zur Geschichte der Stadt Brasso* IV. kötetében (219–291).

Nösners Simonis – Nösner Simon (1586?–1619) feljegyzései megjelentek a *Quellen zur Geschichte der Stadt Brasso* IV. kötetében (154–174).

Ostermeyers Hieronymi Chronicon 1520–1560 – Ostermayer Hieronymus (1500?–1561), brassói orgonista, krónikaíró. Feljegyzéseinek első részét Kemény József adta ki *Deutsche Fundgruben der Geschichte Siebenbürgens* (Klausenburg, 1839, 9–68), második része pedig a *Quellen zur Geschichte der Stadt Brasso* IV. kötetében (496–522) jelent meg.

De hoc Mart[inus] Schmeizel (...) fuisse putamus. – (lat.) Erről Martin Schmeizel latin nyelvű kézirat történetében, mely az 1744. évben jelent meg, így ír az 1561. évnél: „ebben az évben készül el Hieronymus Ostermayer, brassói orgonista kézirata, mely derék férfúró az gondoljuk, német volt”.

Pomarii Christiani Litterarum Privilegialium Civitatis Coronensis Congestio. a[nn]o 1553 – Pomarius Christian (?–1565), evangélikus lelkész, történétíró. A Benkő által említett kézirata nem ismert.

Rheini Danielis Pastoris Neovillani in Barcia Diarum 1704–1715 – Rheinius Daniel, barcaújfalui (Satu Nou, Ro) evangélikus lelkész, naplóíró.

Rheter Georgii, Quaestoris Coronensis – Rheter Georg, brassói polgár, történétíró.

Quaestoris Coronensis, Opus idiomate (...) et Privilegio Andreano comprehendendi – (lat.) a brassói államkincstárnok *Memorial...* című német nyelvű munkája, amelyben bemutatásra kerülnek a kincstárral szembeni vádak, amit az András-féle kiváltságjogok tartalmaznak, hogy a Barcaság Szász-földön van.

Scharsii Andreae Saxonis Superintendentis – Scharsius Andreas (?–1710), szuperintendens, történétíró. Benkő által felsorolt kézirat munkái kivonatolva a *Milkovia* I. és II. kötetében jelentek meg (I., 274–278, II., 344–349).

Schmeizel Martin – Martin Schmeizel (1679–1747), történész. Kéziratairól Benkő több oldalon keresztül is értekezik: *Transsilvania, sive Magnus Transsilvaniae Principatus. Olim Dacia Mediterranea dictus orbi nondum satis cognitus. [...] Pars prior sive generalis*. Tom. II. (Kolozsvár, 1833); Schmeizelről: 522–525.

Seybriger Michaelis – Seybriger Michael (1599?–1673), brassói ötvös, naplóíró. Feljegyzései megjelentek *Quellen zur Geschichte der Stadt Brasso* V. kötetében (436–444).

Soterius Georg – Soterius Georg (1665–1728), evangélikus lelkész, történétíró. Benkő által felsorolt munkái kéziratban maradtak.

Tartler Thomae, Pastoris Prasmarensis – Thomas Tartler (1700–1770), evangélikus lelkész Prázsmáron (Prejmer, Ro), történétíró. Benkő által felsorolt munkái kéziratban maradtak.

Teutsch Josephi, Pastoris Mellimontani – Joseph Teutsch (1702–1770), szászhermányi evangélikus lelkész, történétíró. Benkő által felsorolt munkái kéziratban maradtak.

Trapoldini Danielis – Daniel Trapoldinus (?–1601), városi, majd kerületi jegyző, történétíró. Kéziratát nem ismerjük.

Weidenfelder Laurentii, Diaconi Müllenbacensis – Lorenz Weidenfelder (1693–1755), szászsebesi evangélikus lelkész, történétíró. Benkő által említett munkái kéziratban maradtak.

Weiss Michaelis (nobis Fejér Mihály) – Weiss Mihály vagy Fejér Mihály (1569–1612), brassói bíró, krónikairó. *Liber Annalium raptim scriptus* című munkáját kiadta Eugen von Trauschenfels a *Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens* (Kronstadt, 1860, 125–241) című kötetben.

Wolff Danielis, Pastoris Sax[onici] Nádaschensis Hydra Transsilvanica – Wolff Daniel (?–1729), szászánadasi (Nadeş, Ro) prédikátor. Benkő által említett munkája kéziratban maradt. Bővebben lásd SZIRTES 2008.

Describit Revolutiones a Francisco Rákoczi excitatas. – (lat.) a Rákóczi Ferenc által kirobbantott szabadságharcot írja le.

Zabanii Isaaci Apologia Ordinis Ecclesiastici – Zabanius Isaac (Czabán Izsák) (1632–1707), evangélikus tanár, lelkész. Benkő által említett munkája kéziratban maradt.

contra vim Ordinis (...) hunc defensus. – (lat.) a világi hatalomnak a vele szemben elkövetett erőszakos cselekményével szemben, azaz Zabanius édesapát a Zabanius fiú (ez az a híres Szász János, kinek Rabutin fejét vétette Szebenben), a szebeni királyi bíró elé állította, akivel szemben védelmet nyert.

Ziegleri Martini Gymnasii Coronensis Rectoris – Ziegler Martin (1660–1716), a brassói gimnázium rektora, prázsmári lelkész. Munkáinak nagy része kéziratban maradt.

Schwandner ki-adott – Johann Georg Schwandtner (1716–1791) említett kiadványa: *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini I–III*. Vindobonae, impensis Ioannis Pauli Kraus, 1746–1748.

Gunthardi Stephani Annales Ecclesiastici – Gundhard Stephan (?–1698), erdélyi szász történétíró. Kéziratát nem ismerjük.

Erdély Ártatlansága – Innocentia Transylvaniae. Bethlen János ezt a munkát 1658-ban II. Rákóczi György ellen írta, és a következő évben, 1659-ben Váradon adták ki névtelenül.

110. Benkő József – Aranka Györgynek Középajta, 1791. március 15.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 22–23v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Benkő József levelezése, 319–321.

Keletkezés

Benkő az előző levelet ugyanaznap folytatja, de itt már nem a kéziratos történeti munkákat sorolja fel, hanem azokat a nyomtatványokat, amelyek megítélése szerint ritkák, de hasznosak lennének mun-

kásságához. Ugyanakkor jelzi azt is, hogy melyek azok a szövegek, amelyeket még soha nem látott. A levélből csak azokat a kiadványokat jegyzetelem, amelyeknél valamelyik adat téves.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Ant. de Simeonibus – A szerző teljes neve: Franciscus Antonius de Simeonibus, történész, jogász.

Possidet Exc. D[omi]nus S.R.I. Comes Sam. Teleki Cancell – A kötet teljes leírása Teleki Sámuel kancellár könyvtárának katalógusában is megjelenik. *Bibliothecae Samuelis Com. Teleki de Szék. Pars Tertia. Scriptores Rerum Hungaricam et Transilvanicarum complexa* [...], Viennae 1811, 85.

Valyon a' G. Q. H. betük alatt kit értsünk? – A munka szerzőjének Szinnyi Laho Ferencet tekintik. A *Régi Magyar Könyvtár III/XVIII. század* szerzői Schwarz Godofredust vélik szerzőnek (1435. tétel).

Andrea Helmanni Dissertatio – A szerző és a cím helyesen: Andreas Heldmann: *Disputatio historica de origine Septem Castrensium*... (Upsaliae, 1726).

Ennek a' Csatárinak – Csatári János (Tsatári névalakkal is) (1730–1782) városi tanácsos volt. *Magyarország historiájának rövid summája* című munkája Halléban jelent meg 1749-ben, ebben Martin Schmeizel *Collegium in Historiam et Statum Regni Hungariae* című írásának kivonatát adja.

Kapronczai Ádám által – Kapronczai Ádám (1744–1786), nyomdász.

Stiltingii Vita S. Stephani – Joannes Stiltingus: *Vita Sancti Stephani Regis Hungariae*, Jaurini 1747.

Desericus Tomussai – Desericzky Ince (1702–1763) történetíró munkáiról van szó.

Azt sem tudom, valyon ezek ki nyomtatódtak é valaha – A szóban forgó három művet: *Lammermannis Inscriptiones Transsilvaniae*; Steph. Turinus *de Lapidibus Dacicis*; *Monimenta Transilvaniae a Webero et Vrantio collecta* nem sikerült beazonosítani.

Schmeitzelii Dissertatio de Joanne Hontero – Martin Schmeizel Martin Luther Honterusnak írott levelét adta ki: *Epistola Martini Lutheri ad Joannem Honterum Reformatorem Coronensem in Transilvania* (Jenae, 1712).

Historiae Hungariae (...) ac sumtu H. M. (nb. a' két betű Házi Mihályt jelent) – Benkő is osztotta azt a nézetet, hogy a Házi Mihály Rotarides Mihályt (1715–1747) fedi, aki *Historiae hungaricae literariae* című munkáját H. M. betűkkel írta alá, ezért nevét Hazafi Mihályként vagy Hazay Mihályként is ismerték.

Bartha Bóldisár – Bartha Boldizsár (1623/23–1689), debreceni főbíró, krónikaíró. Az említett kötet pontos címe: *Rövid Chronica avagy oly beszélgetés, mely az közelb elmúlt száz esztendőök alatt Debreczenben esett emlékezetesebb dolgokrül... irattatott és szedegettetett össze* (Debrecen, 1666).

Köleséri Sámuelnek – Köleséri Sámuel (1629–1682).

T. Doctor Pataki – tisztelt doktor Pataki Sámuel (1731–1804), orvos, a kolozsvári református kollégium tanára.

colligál – (lat.) köttet.

111. Prónay Sándor – Aranka Györgynek Pozsony, 1791. március 15.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Prónay Sándor folytatja néhány nappal ezelőtt befejezett levéltudósítását a magyarországi országgyűlés eseményeiről. Ezúttal az országgyűlés zárásáról, II. Lipót látogatásáról tudósít.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

kedves jó Atyánk Leopold el-jövetelével. El-jöve 's bé zárta a' Diaetankat – II. Lipót 1791. március 13-án tartott beszéde az országgyűlés zárását is jelenti. Az evangélikus Prónay a vallásgyakorlás szabadságáról hozott döntéseknek és törvénycikkeknek örül.

rendre oráltak, a' palatinus, primas, personalis 's a' JudexCuriae, bé-fejezte – A király új hitlevelének felolvasása után beszédet mondtak az ország tisztségviselői: a palatinus (nádor): Sándor Lipót, a primás: Batthyány József, a personalis (személynök): Ürményi József, az országbíró: Zichy Károly fejezte be.

a' kedves Cancellariusunk 's egy Status Referendarius jelen léte – A magyar kancellár, Pálffy Károly és egy államtanácsos, Spielmann Antal.

solemniter – (lat.) ünnepélyes.

scena – (lat.) jelenet.

G. Szétsényi – gróf Széchényi Ferenc (1754–1820). Nápolyi követségének célja az volt, hogy a nápolyi királynak (Bourbon Ferdinand 1751–1825) a koronázási emlékérmét átadja.

G. Szapary Filep – gróf Szapary Fülöp. Nem tudjuk kiről lehet szó. Az országgyűlésen Szapary Pál (1753–1825) volt jelen.

Az Erdélyi Canc. Separatioja éránt valo Representatio – Az erdélyi kancellária különválásáról szóló feliratot Prónay valóban elküldte 1791. március 12-én kelt levelében, mivel azonban ezt is csak másolatban ismerjük, a dokumentum természetesen nincsen mellette. Az ebben a levélben küldött válasz, valamint II. Lipót beszéde szintén nincs a levél másolatához csatolva mellékletként.

TótAlmas – Tóalmás, Prónay birtoka és kastélya található itt, az országgyűlés után oda megy haza.

verseht sei? – (ném.) eltévesztve? A szövegkontextusban nehéz értelmet adni a német nyelvű beszúrnak. Nem lehetünk abban sem biztosak, hogy ez áll ott, mivel gyakran előfordult, hogy Jancsó Elemér másolói nem tudtak németül, és úgy másolták le a szöveget, hogy csak sejtették mi állhat ott. A rendkívül nehezen olvasható kézírású Prónay ebben a levélben még mentegetőzik is az olvashatatlanság miatt, így végképp kérdéses a német beszúrnás helyes olvasata.

Vale et me amare perge! – (lat.) Isten veled, és engem szeretni meg ne szűnj!

Pressefreiheit – (ném.) sajtószabadság.

112. Batsányi János – Aranka Györgynek Kassa, 1791. március 17.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 77–78v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

TOLDY 1865, 241–242.

Keletkezés

A levél előzménye 93. Batsányi János – Aranka Györgynek, Kassa, 1791. január 6. Aranka válaszelevelét sajnos nem ismerjük, annak tartalmára Batsányi jelen szövegéből következtethetünk. A levélben folytatódik az Aranka kézírásban terjedő röpiratáról szóló okfejtés, mely később *Anglus és magyar igazgatásnak egyben-vetése* címmel jelent meg, de Batsányi *Nem vagyok nyughatatlan* címmel ismeri, és a *Magyar Museum*-ban szeretné azt megjelentetni. A röpirat értelmezéséhez lásd BIRÓ 2011, 50–61; BODNÁR-KIRÁLY 2018, valamint 87. Kendeffi János – Aranka Györgynek, Göttingen, 1790. október 30-án kelt levelét és annak jegyzetanyagát. Annak ellenére, hogy Batsányi itt még bízik benne, hogy sort keríthet a publikálásra, a szöveg végül a *Magyar Museum*-ban nem jelent meg, hanem névtelenül jött ki Hochmeisternél Kolozsváron. Ugyanakkor tudomást szerez Aranka társaságalapítási terveiről és az ebben az ügyben írt röpiratáról, amelyeket nagy örömmel üdvözöl. Az 1790/91. évi országgyűlésen Aranka György Bánffy György elé terjeszti társaságalapítási elképzeléseit, így gubernátori utasításra már 1791. január 2-án ki van nyomtatva első, ebben a tárgyban írott röpirata: *Egy erdélyi magyar nyelvű társaság felállításáról való rajzolat az haza felséges rendeihez* (Kolozsvár, Hochmeister, 1791). Néhány héttel később kidolgozza egy másik társaság tervezetét: *Az erdélyi kéz írásba lévő történet írók kiadására fel állítandó társaságnak rajzolatya a' három nemzetbeli méltóságos fő rendekhez* (Kolozsvár, Hochmeister, 1791). Ugyancsak ezekhez a törekvésekhez köthető Aranka harmadik röpirata, ami valószínűleg szintén Bánffy György ösztönzésére született, és a Nyelvűvelő Társaság programját részletezi: *Erdélyi magyar nyelvi-művelő társaság: újabb elmélkedés* (Kolozsvár, 1791). Mivel Batsányi nem említi cím szerint ezeket a röpiratokat, nem mindig lehet eldönteni, hogy pontosan melyik szövegre hivatkozik.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a' tudva-lévő Statistica Dissertatiotska – Nem világos, hogy Batsányi mire utal. Mivel korábban a *Nem vagyok nyughatatlan* című Aranka-kéziratról leveleztek, valószínűsíthető, hogy ezt a munkát érti alatta.

ezen napokban az Erdélyi Ns. Rendekhez nyújtott egy tudós Társaságnak fel-állítatása végett nyújtott Levele – Aranka *Egy erdélyi magyar nyelvű társaság felállításáról való rajzolat az haza felséges rendeihez* (Kolozsvár, Hochmeister, 1791) című munkája.

Örömmel jelenthetem, hogy a' Museumot nem csak folytathatom, hanem postán fogom négyszer esztendődtől által a' Vevőknek meg-küldhetni – A *Magyar Museum* kiadása az ötödik szám (1790. június) után megtorpan. Bár Batsányi 1791 elején azt írja Ráday Gedeonnak, hogy a II. kötet 2. száma készen van (*Magyar Museum* II., 55.), a lapszám végül csak 1792 januárjában jelenik meg.

Egy jó-lelkű Gróf Úr 200. forintot ad – Az 1791 novemberében megjelent *Tudósítás* (*Magyar Museum* I., 507–514) szerint Széchenyi Ferenc volt az, aki támogatta a lapot a postai úton való terjesztésben.

erga restitutionem – (lat.) visszaszolgáltatás ellenében.

Ez iránt, fogok e' napokban egy Tudósítást ki-botsáttani – A *Tudósítás a' Magyar Museumról* című szöveg 1791 novemberében jelent meg.

Praenumeransok, vagy leg-alább Subscribensek – (lat.) előfizetők, vagy legalább feliratkozók.

Bójér Úr, – el-ada-e már a' 30 exemplárt? (mert hibásan írtam a' minapi levelemben, hogy csak 12. darabot küldöttem.) – Boér Imre számára küldi Batsányi a példányokat, korábbi levelében valóban 12 darabot említi.

Mélt. B. Nalátsi Ur – méltóságos báró Nalátsi József (1748–1822), Batsányi előző levelében is említi.

113. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek Slávești, 1791. március 22.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levél előzménye Aranka Ferenc 1791. január 21-én ugyancsak Slávești-ből keltezett (95. sz.) levele. Körülményei nem sokat változtak, továbbra is az ezredtulajdonossal fennálló rossz kapcsolatra, leszerelésének lehetetlenségére, a rossz életkörülményekre és az orosz–török háború bizonytalanságaira panaszkodik.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Atyafiságos Kedves Levelit Bátyám urannak – Aranka levelét nem ismerjük.

Az Proprietarius – Barcó Vince.

resolvál – (lat.) felold.

gagé – (fr.) fizetés.

az békességi Congress most is áll Sistow nevű Török városba – Szvistov (bolgáruul: Свищов), város a mai Bulgáriában, a Duna jobb partján. Itt kötik majd meg a békeszerződést az Oszmán és Habsburg Birodalom között 1791. augusztus 4-én.

Hertzeg Esterházi – Esterházy Ferenc (1758–1815), II. Lipót megbízottja a béketárgyalásokon.

Still Stand – (ném.) Stillstand: fegyverszünet.

Gyurgyo – valószínűleg Gyurgyevó (Giurgiu, Ro) város a mai Románia területén, a Duna bal partján.

oka – oka vagy okka, régi török mértékegység, kb. 1,2 liter.

obsLieutenant – főhadnagy.

OberLieutenant Levatsits – Levachich József (1752/1753k–1821), főhadnagy. Teljes nevén: Joseph Levachich von Latischlovitz később ezredes lesz.

114. Aranka György – Ráday Gedeonnak Kolozsvár, 1791. március 22.

Szövegforrás

Ráday-gyűjtemény, C/64-8 Ráday I. Gedeon levelezése, Aranka György levelei Ráday I. Gedeonhoz, 9. számú levél.

Autográf kézirat.

Megjelenés

LADÁNYI 1973, 170–171.

Keletkezés

Aranka a társaságok körüli munkálkodásáról tudósít, és meghívja Ráday Gedeont a Kéziratkiadó Társaság tagjai közé, illetve a társaság számára kéri, hogy könyvtárának katalógusát írassa le, és küldje el neki.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

három darab igen gyenge példátskáit zárom ezen alázatos Levelem mellé – Minden bizonyos a következő három röpiratról van szó (nincsenek a levél mellett): *Egy erdélyi magyar nyelvű társaság felállításáról való rajzolat az haza felsőrendeihez* (Kolozsvár, Hochmeister, 1791); *Az erdélyi kézírásba lévő történet írók kiadására feláldandó társaságnak rajzolatya a három nemzetbeli méltóság főrendekhez* (Kolozsvár, Hochmeister, 1791); *Erdélyi magyar nyelvű társaság: újabb elmélkedés* (Kolozsvár, 1791).

két darabba kézírásba lévő Verseim – Aranka versei szinte kapcsolatuk kezdete óta Ráday Gedeonnál voltak, ezeket szeretné folyamatosan visszakapni.

115. Benkő József – Aranka Györgynek Középjáta, 1791. [március–április]

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 15–15v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Benkő József levelezése, 324–325.

Keletkezés

A keletzetlen levelet a *Benkő József levelezése* datálja 1791. március 8. és április 10. közé. Ezt a datálást elfogadtuk. Benkő *Imago Nationis Siculicae* című munkájáról tudósít (illetve kér segítséget), ami 1791-ben jelent meg Hochmeister nyomdájában.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Hochmeister Uram – Martin Hochmeister, szebeni nyomdász.

Kandó Úr – Kandó Mihály, a székelyudvarhelyi református kollégium egyik kurátora. Követként részt vett az országgyűlésen, ezért gondolhatja Benkő, hogy Aranka beszélni tud vele.

Factor – (lat.) segéd.

Rákóczi György 1636-béli Privilegium – I. Rákóczi György 1636-ban lemond a székely közös birtok háramlásáról. Ez azt jelenti, hogy míg körülbelül a 16. század eleje óta a hűtlenségben elmarasztalt székelyek földjeit az uralkodók kapták, az 1636-os privilegium után ez is a szabad székelyek kezén maradt. A privilegium megjelent: *Imago Nationis Siculicae*, 59–63.

unionis vagy subunionis nota – (lat.) összetétel jele.

compensál – (lat.) kiegyenlít.

composita szók – (lat.) összetett szavak.

adcusativus és ablativus – (lat.) tárgyeset és határozói eset.

Kazinczy, Décsy – Kazinczy Ferenc és Decsy Sámuel.

116. Benkő József – Aranka Györgynek Középajta, 1791. április 2.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 59–60v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Benkő József levelezése, 321–322.

Keletkezés

Benkő József datálási kérdésekben kér segítséget Arankától és a kolozsvári szakemberektől, hogy ezáltal is javíthasson az erdélyi országgyűlésekről szóló munkáján, mely végül az alábbi címmel jelent meg: *Dietae, sive rectius Comitum Transsilvanicae, eorumque decreta, quae vulgo adpellantur articuli diaetales* (Szeben–Kolozsvár, Hochmeister, 1791).

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Tisztelendő Murányi Professor Úr – Murányi Ignác (1742–1804), piarista tanár. Ebben az időben a kolozsvári királyi líceum könyvtárőre is.

Tiszt. Professor Méhes – Méhes György (1746–1809), a kolozsvári református kollégium tanára.

1542. Crastinum Conversionis S Pauli. – (lat.) Szent Pál megtérésének másnapja: január 24.

1542. Feria 4ta post Dominicam Judica. – (lat.) A nagyböjt 5. vasárnapja (feketevasárnap) utáni negyedik nap: március 29.

1443. Feria 4. post Festum S. Catharinae Virginis. – (lat.) Szent Katalin utáni negyedik nap: november 28.

1548. Dominica Sanctissimae Trinitatis. – (lat.) Szentháromság vasárnapja: május 27.

1551. Dominica Judica. – (lat.) A nagyböjt 5. vasárnapja (feketevasárnap): március 15.

1552. Dominica ante Festum Ascensionis Domini. – (lat.) Jézus mennybemenetele előtti vasárnap: május 22.

1554. Festum Pentecostes. – (lat.) Pünkösd: május 13.

1554. Dominica proxima ante Festum B. Barnabae Apostoli. – (lat.) Barnabás apostol ünnepét megelőző legközelebbi vasárnap: június 10.

1556. Dominica Oculi. – (lat.) Nagyböjt harmadik vasárnapja: március 8.

1558. Dominica Judica. – (lat.) Nagyböjt ötödik vasárnapja: március 27.

1558. Festum SS. Trinitatis. – (lat.) Szentháromság ünnepe: június 5.

1560. Feria 6ta proxima post Dominicam Reminiscere. – (lat.) Nagyböjt második vasárnapja utáni hatodik nap: március 15.

1561. Dominica Quasimodo g[eniti] – (lat.) Fehérvasárnap (húsvét utáni vasárnap): április 13.

1563. Festum SSmae Trinitatis. – (lat.) Szentháromság ünnepe: június 6.

1564. Dom. 1a post Festum SS. Trinitatis. – (lat.) Szentháromság ünnepe utáni első vasárnap: június 4.

1566. Dominica Reminiscere. – (lat.) Nagyböjt második vasárnapja: március 10.

1566. Feria 3. ante Festum Pentecostes. – (lat.) A pünkösd előtti harmadik nap: május 28.

1567. Feria 4ta post Festum Beatae Magdalенаe. – (lat.) Boldog Magdolna ünnepe utáni negyedik nap: július 23.

1570. Dom. 1. post. Fest. Pentecostes. – (lat.) A pünkösd utáni első vasárnap: május 21.

1571. Dominica Judica. – (lat.) Nagyböjt ötödik vasárnapja: április 1.

1572. Festum Pentecostes. – (lat.) Pünkösd: május 23.

1576. Dominica Cantate. – (lat.) Húsvét utáni negyedik vasárnap: május 20.

1577. Dom. Misericordiae. – (lat.) Húsvét utáni második vasárnap: április 21.

1578. Dominica Cantate. – (lat.) Húsvét utáni negyedik vasárnap: április 27.

1580. Dominica Misericordiae. – (lat.) Húsvét utáni második vasárnap: április 17.

1582. Dominica Misericordiae. – (lat.) Húsvét utáni második vasárnap: április 29.

1582. Dom. prox. Post. Festum S. Crucis. – (lat.) A Szent Kereszt ünnepe utáni legközelebbi vasárnap. Nem teljesen világos, hogy itt melyik ünnepről lehet szó, mivel a későbbiekben a Szent Kereszt felmagasztalásának ünnepét másképpen nevezi. Ha ez lenne, akkor a dátum szeptember 16. lenne. A katolikus liturgiában volt egy Szent Kereszt ünnep május 3-án is, az ezt követő vasárnap május 6. lenne.

1583. Dominica Palmar(um). – (lat.) Virágvasárnap. A Gergely-naptár 1582. október 4-én lépett életbe, így innentől kezdve a dátumoknál a régi és az új naptár szerinti napot is megadjuk. A régi naptár szerint március 24., az új szerint április 3.

1583. Dom. proxima post Festum exalta(t)ionis S. Crucis. – (lat.) A Szent Kereszt felmagasztalásának ünnepe utáni legközelebbi vasárnap. A régi naptár szerint szeptember 15., az új szerint szeptember 18.

1584. Dom. prox. Post. Fest. B. Georgii. – (lat.) Szent György ünnepe utáni legközelebbi vasárnap. A régi naptár szerint április 26., az új szerint április 28.

1584. Dominica proxima ante Festum Beati Matthiae Apostoli. – (lat.) Máté apostol ünnepe előtti legközelebbi vasárnap. A régi naptár szerint szeptember 20., az új szerint szeptember 16.

1585. Dominica Cantate. – (lat.) Húsvét utáni negyedik vasárnap. A régi naptár szerint május 9., az új szerint május 19.

1585. Dominica proxima ante Festum Beati Matthaei Apostoli. – (lat.) Máté apostol ünnepe előtti legközelebbi vasárnap. A régi naptár szerint szeptember 19., az új szerint szeptember 15.

1586. Dominica Cantate. – (lat.) Húsvét utáni negyedik vasárnap. A régi naptár szerint május 1., az új szerint május 4.

1587. Dom. proxima post Festum Lucae Evangelistae – (lat.) Lukács evangélista ünnepe utáni legközelebbi vasárnap. A régi naptár szerint október 22., az új szerint vasárnapra esett (október 18.) Szent Lukács ünnepe.

1587. Dom. proxima post Festum S. Georgii Martyris. – (lat.) Szent György ünnepe utáni legközelebbi vasárnap. A régi naptár szerint április 29., az új szerint az ünnep vasárnapra esett (április 24.).

1588. Dom. proxima post Festum Sancti Nicolai Episcopi. – (lat.) Szent Miklós püspök ünnepe utáni legközelebbi vasárnap. A régi naptár szerint december 8., az új szerint december 13.

1589. Dominica proxima ante Festum Beati Georgii Martyris. – (lat.) Szent György ünnepe előtti legközelebbi vasárnap. A régi naptár szerint április 20., az új szerint április 23.

1590. Dom. prox. post Fest. S. Georgii. – (lat.) Szent György ünnepe utáni legközelebbi vasárnap. A régi naptár szerint április 26., az új szerint április 29.

1591. Dom. prox. post Festum Paschatis. – (lat.) Húsvét utáni legközelebbi vasárnap. A régi naptár szerint április 11., az új szerint április 21.

1592. Dominica Jubilate. – (lat.) Húsvét utáni harmadik vasárnap. A régi naptár szerint május 11., az új szerint április 19.

1592. Dom. prox. ante Festu(m) S. Matthaei. – (lat.) Máté apostol ünnepe előtti legközelebbi vasárnap. A régi naptár szerint szeptember 20., az új szerint szeptember 17.

1593. Dominica Quasimodog(en). – (lat.) Fehérvasárnap (húsvét utáni vasárnap). A régi naptár szerint április 22., az új szerint április 24.

1595. Dominica Jubilate. – (lat.) Húsvét utáni harmadik vasárnap. A régi naptár szerint április 6., az új szerint április 16.

1596. Dom. prox. post. Fest. Paschae. – (lat.) A húsvét utáni legközelebbi vasárnap. A régi naptár szerint április 18., az új szerint április 21.

1597. Dom. prox. post. Fest. B. Georgii. – (lat.) Szent György ünnepe utáni legközelebbi vasárnap. A régi naptár szerint április 24., azaz Szent György napjára esett, az új szerint április 27.

1601. Dominica Exaudi. – (lat.) Húsvét utáni hatodik vasárnap. A régi naptár szerint május 24., az új szerint június 3.

117. Prónay Sándor – Aranka Györgynek Almás, 1791. április 2.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Miután 1791. március 13-án véget ért az országgyűlés, Prónay visszatért almási birtokára, és számbavette az elmúlt hónapokban Arankától érkezett leveleket, ezekre válaszol, a kapcsolattartás átláthatóságát kívánja elérni. Tudomást szerez Aranka társaságalapítási szándékairól, de az országgyűlés eredményeiről is tudósít, ahogyan ezt a korábbi hónapokban is tette.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Azon éjjel irtam volt (el indulásom előtt) a' Meltosagos Urnak levelet – Lásd 111. Prónay Sándor – Aranka Györgynek, Pozsony, 1791. március 15-én kelt levelét és annak jegyzeteit.

Erdélyi Canc. – erdélyi kancellária. Prónay az említett levélben felsorolja ezeket a mellékleteket, azonban azokat Jancsó Elemér nem másolta le, tehát mellékletként nem szerepelnek a levélben.

az én Barátom három levele – Aranka Prónaynak írott leveleit nem ismerjük.

Posteritás – (lat.) utókor.

A' Rall beszéde – Johann Nepomuk Christiani Rall (1729–1796), altábornagy, királyi küldött. A 20. gyűlésen 1791. február 15-én felolvasson egy tőle származó, a rendeknek szóló beszédet, mely a királyi feltételekről és az országgyűlés rendszabásáról szól. A latin nyelvű beszédet lásd *Az erdélyi három nemzeteknek*, 184.

a' M. Tarsasag éránt való Munka – Aranka György röpiratáról van szó: *Egy erdélyi magyar nyelv-mívelő társaság felállításáról való rajzolat az haza felséges rendeibe* (Kolozsvár, Hochmeister, 1791).

a' Grofnak adtam – Prónay általában az apósát, Teleki Józsefet (1738–1796) nevezi grófnak.

Eder – Joseph Karl Eder (1761–1810), szász tudós, a szebeni evangélikus iskola igazgatója.

Azutan: a' Cancellarius választása véghez ment-e' s hogy? – G. T. Samuel Urnak hany voxa lebetett vallyon? – Az erdélyi rendek viszonylag későn, csupán a március 12-én tartott 31. gyűlésen értesülnek arról, hogy minden korábbi egyesülési szándékuk ellenére, II. Lipót 1791. február 28-án kelt leiratában szétválasztotta egymástól a magyar és az erdélyi kancelláriát (*Az erdélyi három nemzeteknek*, 261–262). A következő gyűlésen (1791. március 15.) a rendek azt sérelmezik, hogy tudomásukra jutott az, amiről Prónay is ír levelében, hogy már a személyzet is ki van nevezve az erdélyi kancelláriára, miközben nekik alkotmányos joguk a kancellár megválasztása. Amit azért nem akarnak egyelőre megtenni, mert abban reménykednek, hogy a szétválasztás mégsem lesz végleges (*Az erdélyi három*

nemzeteknek, 270–273). A levél írásának idején tehát Aranka nem tudott volna választ adni Prónay kérdésére, ugyanis választásra nem került sor, az erdélyi rendek a tiltakozásra készültek. Az országgyűlési jegyzőkönyvekben ennek nincs nyoma, de Teleki Sámuel 1791. április 8-án úgy tudja, hogy végre az erdélyi országgyűlés jelölni fogja őt a tisztségre (DEÉ NAGY 1999, 54).

Az új Erdélyi Cancellarius – Gróf Teleki Sámuel.

Praesessek – (lat.) elnökök.

a' 4 Refferendariussal, ketteje Semsey 's Redl M. Országai tsak interimalis – Az erdélyi kancelláriának 4 tanácsosa volt, bár a levél írásának idején a hivatalnokok névsora még nem végleges, mivel magának a kancellárnak a kinevezése sem történt meg hivatalosan. Semsey András (1754–1814), aki később a császári–királyi kamara tanácsosa lesz, valamint Redl Ferenc (?–1801) az előadói posztot csak ideiglenesen töltik be, mivel nem erdélyiek.

contentussok lesznek az Erdélyi Natiok 's vallások – A három erdélyi nációt (magyar, székely, szász) és a vallásokat arányosan kell képviselniük a kancellária hivatalnokainak.

Négy Magyar Országai Evangelicus városi Német ment-bé, Keler, Redel, Liptak 's Engel – A kancelláriának négy magyarországi evangélikus tagja lett, a Lipták nevűn kívül: Gottfried von Kéler (1745–1807), Gottlieb von Riedl, Johann Christian Engel.

Egy Dosa nevezetü Concipista – Dósa József, fogalmazó.

nem lett protocollistava, hanem Csedő a' ki-is papista – Dósa József nem lett jegyzőkönyvvezető, hanem helyette Csedő László lett a kancelláriai titkár, aki katolikus volt.

factio – (lat.) pártállás, küzdelem.

egy Refferendarius a' Magy. Cancellariarol, Mikos (Ex Lutheranos) bé vádolta a' Groffot – A magyar kancellária egyik előadója, Mikos Mihály (egykori evangélikus) bevádolta Teleki Sámuel grófot, hogy a tisztségek elosztásában nem vette figyelembe a vallások reprezentánsainak helyes arányát.

Egy B. Podmaniczky-is most az Erdélyi Canc. van. Sekretarius; de tsak ad interium Cons. Redl-vel; véle együtt által fog menni az Udvari Camarara. – Báró Podmaniczky Sándor (1758–1830) császári kamarásról van szó, aki ideiglenesen volt az erdélyi kancellária alkalmazottja.

ő maga a' Gbr. ő Excelenciája, a' Püspök 's G. Eszterházy – Prónay szerint Aranka pártfogói: gróf Bánffy György gubernátor; gróf Batthyány Ignác erdélyi püspök és gróf Esterházy Nepomuk János guberniumi tanácsos.

Vivant! – (lat.) Éljen!

Tebat két Társasgot akarnak az Urak fel-allittani – A két társaság az Erdélyi Magyar Nyelv-művelő Társaság és a Kéziratkiadó Társaság. Kezdetben mindkettő tervét Aranka dolgozza ki, de végül a Kéziratkiadó Társaságtól eltávolodik.

el-tünt az a' tavaly nagy lármával fel-allani készülő Magyar Societas – Arról a társaságról lehet szó, amelyiknek kidolgozója Pálóczi Horváth Ádám volt és amelyikről Kazinczy az Arankának szóló 1790. november 2-án kelt (88. sz.) levelében ír. Lásd a levelet és annak jegyzeteit.

A M. Ur Plánuma a' Magyar T.rol – A méltóságos úr plánuma a magyar társaságról: *Egy erdélyi magyar nyelv-művelő társaság felállításáról való rajzolat az haza felséges rendeihez* (Kolozsvár, Hochmeister, 1791).

Cornides Uram könyvei Catalogussat. Az utolsó utolsó éránt szolottam az Ipmamal – Cornides Dániel gyűjteményét annak halála után Teleki József vette meg 1792-ben azért, mert félt attól, hogy szétszóródik.

Bibliothecarius Prof. Svartner – Schwartner Márton (1759–1823), 1788-tól a pesti egyetemen tanár és könyvtáros.

3 Tomusba in folio, mint a' miénk a' Hungaricorum – Johann Georg Schwandtner (1716–1791) három kötetes munkájáról van szó: *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini* I–III. (Bécs, 1746–1748).

Apor irott Munkáját lattam in folio az Ipmannál – Apor Péter (1676–1752) 1736-os *Metamorphosis Transylvaniae* című művéről lehet szó, ami ekkor még csak kéziratban létezett.

Ha a' Brutust az Erdélyi Irokhoz akarják számlálni – Brutus János Mihály (Johannes Michael Brutus, Gian Michele Bruto) (1517–1592), humanista történétíró. Benkő József listáin is megjelenik, mindenképpen számoltak vele. Brutushoz lásd a 102. Benkő József – Aranka Györgynek, Középpajta, 1791. március 2. levél jegyzetanyagát.

Az Öreg Groff Ráday Ur – Ráday Gedeon, akinek hatalmas gyűjteménye volt.

De limitibus potestatis Regiae in Hungaria – Valószínűleg Hajnóczy József (1750–1795) névtelenül megjelent munkájáról van szó: *Dissertatio politico-publica de regiae potestatis in Hungaria limitibus* (1791).

De Comitibus et earum Organisatione – Ugyancsak Hajnóczy József munkája: *De Comitibus Regni Hungariae Deque Organisatione Eorundem Dissertatio Iuris Publici Hungarici* ([Pozsony], 1791).

Egy nevezetes: Ad amicam Aurem: már 4^a fasciculussa. Ennek írója ama' ditsőséges G. Battyani Aloysius – Batthyány Alajos (1750–1818) *Ad amicam aurem auctori operis hungarici* című munkája négy füzetben jelent meg 1790 és 1791 között.

Jászoknak, Kunoknak 's Hajdúknak politica listentiat, az az Sessio nem et votumot adott, 's 4. uj k. Varosnak – Prónay az országgyűlés eredményei között sorolja fel, hogy a jászok, kunok és hajdúk politikai részvételi jogot nyertek, emellett négy új királyi város kapott jogokat az országgyűlésen.

A' Deputatioknak 13. Jun. kell-kezdödni; a' Synodusainknak pedig 15^a Aug. – Azzal, hogy márciusban véget ért az országgyűlés, a munkálatoknak nem lett vége, azok a rendszeres bizottságokban és az egyházak szinódusaiban folytatódtak.

a' M. Kurir olvasom az Erdélyi Diariumot – *A Magyar Kurír* (1786–1834) szerkesztője ekkor az erdélyi Szacsy Sándor, így a lap több erdélyi vonatkozású anyagot is közöl. Az országgyűlési jegyzőkönyvek anyaga is megjelent 1791-ben.

Voltam Bétsbe a' Hadi Történetek Iroinál, Görög Urnal – *A Hadi és más nevezetes történetek* című lap 1789 és 1791 között jelent meg Bécsben. Szerkesztői Görög Demeter (1760–1833) és Kerekes Sámuel (1757k–1800) voltak.

A' Muranyi Venust fogja pompassan nyomtatattni, 12. Cuprummal – Gyöngyösi István *Mársal társalkodó Murányi Vénus* című munkájáról van szó. Itt valószínűleg a Ráday Gedeon megbízásából készülő kiadására gondol Prónay, amit a marosvásárhelyi Kovásznai Sándor (1730–1792) kezdet el előkészíteni. A költemények kiadását feltehetően Görög Demeterék is segítették volna, de nincs tudomásunk arról, hogy a 12 rézmetszettel ellátott kézirat megjelent volna (ZVARA 2016, 161–162).

Fronius Urnak (a ki Concipistava lett az Canc) – Michael Traugott Fronius (1761–1812).
ide Almasra – Tóalmás, Prónay lakóhelye.

118. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek Alsóregmec, 1791. április 8.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Levelestár, 16. levél, 40–41v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

KazLev II., 185–187.

Keletkezés

A levél másolata megtalálható: MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.37.sz., 93.

Kazinczy Ferenc legutóbbi levelét Lőcséről küldte Arankának 1791. február 19-én (98. sz.). Ebben a rövid levélben indulatosan reagál arra, hogy Aranka egyelőre nem tud pénzt küldeni neki. Aranka válaszára erre nem ismerjük, de jelen levél folyamatosan visszautal rá, Aranka ugyanis nyugalomra intette Kazinczyt, aki erre még hevesebb érzelmekkel válaszol, különösen az irodalmi élet történései miatt.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

El-múlt egy hónapja, hogy utolsó Levelemet hozzád bocsátottam – Lásd 98. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Lőcse, 1791. február 19.

a' Vigasság Istene innepé után – A farsangi ünnepség után.

Etezia – (gör.) (Etesia) a Földközi-tengeren nyár idején fújó északnyugati szél.

A' te Planumod – Aranka munkája: *Egy erdélyi magyar nyelvű társaság felállításáról való rajzolat az haza felséges rendeihez* (Kolozsvár, Hochmeister, 1791).

igen jól tselekedted, hogy két engemet illető gántsaidat a' barátság érzése miatt ki nem hagy-tad. az egyik az én kezem, a' te kezéd, a' másik a' vala-t illette. – Aranka a fenti szövegben több okkal is magyarázza, miért van szükség egy nyelvű társaság felállítására. Első okként az erdélyi és magyarországi magyar nyelv különbözőségét hozza fel, és a helytelen, unalmat okozó nyelvhasználatra a vala ige kerülését, a másik pedig a kettős birtokjelölést (a te kezedet) hozza fel példának. Kazinczy nevét természetesen nem említi utalás szintjén sem, korábbi levélváltásaikban viszont valóban volt szó ezekről a nyelvi kérdésekről.

Eppen most írok Székes Fejérvárra Prof. Virág Benedeknek – A Kazinczy-levelezésben nem találunk ebből az időszakból Virág Benedeknek szóló levelet. Virág Benedek felszentelése (1781-ben) után a székesfehérvári pálos (ma ciszterci) gimnáziumban volt tanár. A pálos rend 1786-os feloszlása után is megmaradhatott tanári állásában, mivel világi pappá vált.

infallibilitást venticál – (lat.) tévedhetetlenséget követel.

Orpheus – Kazinczy folyóirata.

Nyakamon az építés – Kazinczy a *Pályám emlékezete* szövegeiben többször is visszatér a Széphealomnak nevezett birtok kiépítésére. Miután anyja az 1790. évi szüretlen neki ígéri a területet, az építkezési munkálatok elkezdődnek (KAZINCZY PE, 155–156).

Diogenesem kész – Kazinczy lefordította Christoph Martin Wieland (1733–1813) *Sokrates Mainomenos oder die Dialogen des Diogenes von Sinope* című, 1770-ben Lipcsében megjelent művét. Kazinczy munkája 1793-ban jelent meg Pesten: ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΑΙΝΟΜΕΝΟΣ az az a' Szinopei Diogenesz' Dialogusai, Consil. Wieland írásából (Pesten, Nyomt. Trattner Mátyásnál, 1793). Kritikai kiadása KAZINCZY Fordítások, 309–380, 820–832.

Tragoediaim is vagy négy, az az Hamlet, Macbeth, Stella, Missz Szára. – Emilia Galottinak még híjja van – Kazinczy által fordított drámák: 1) William Shakespeare, *Hamlet*. Első megjelenése: *Hamlet Szomorú Játék. V. Felvonásban. Shakespeare munkája. úgy a' mint az, a' mi Jászó- Színeinkre léphet = Kazinczy Ferentz' Kül-földi Jászó-Színje*. Első kötet. *Hamlet – Stella – Missz Szara Szampson* (Kassán, Ellinger János' Kir. priv. Könyv-nyomatónál. 1790); Kritikai kiadása: KAZINCZY Fordítások, 193–254, 797–810. 2) Shakespeare, *Macbeth* című drámája csak kiindulópontja volt Kazinczynek, a fordítás Gottlieb August Bürger által írt adaptáció alapján készült, Kazinczy életében nem jelent meg nyomtatásban. Kritikai kiadása: KAZINCZY *Külföldi Játékszín*, 291–333, 395–405. 3) Johann Wolfgang Goethe, *Stella*. Első megjelenése: *Sztella. Dráma, öt felvonásbann. Azoknak, a' kik szeretnek*. Göthe után Kazinczy Ferenc, tagja a' Sopronyi. Magy. Társ. Hozzá vagy on adva: A' Vak Lantos. Rege, a' Hajdani Korból (Pozsonyban, Wéber Simon Péternél, 1794). Kritikai kiadása: KAZINCZY Fordítások, 381–416, 832–836. 4) Gotthold Ephraim Lessing, *Miss Sara Sampson*. A fordítás csak Kazinczy halála után jelent meg a *Külföldi Játékszín* 19. kötetében. Kritikai kiadása: KAZINCZY *Külföldi Játékszín*, 171–228, 384–389. 5) Gotthold Ephraim Lessing, *Emilia Galotti*. Első megjelenése 1830-ban a *Külföldi Játékszín* első kötetében. Kritikai kiadása: KAZINCZY *Külföldi Játékszín*, 121–170, 377–383.

A' Messziásomra már 13 Praenumeráns van – Friedrich Gottlieb Klopstock *Der Messias* című művének fordításából a *Magyar Museum*-ban tett közzé mutatványt (*Magyar Museum* I., 98–101). Önálló előfizetési felhívásban meghirdette az első tíz ének lefordítását (*Jelentés a Klopstock Messziásjának ki-adása felől*), de a fordítás végül nem jelent meg.

Sacrediable – (fr.) szó szerint: szent ördög, magyarul inkább Szent Habakuk!

Cela fait honneur a Notre goût! – (fr.) helyesen: Ce la fait honneur à Notre goût! Micsoda megtiszteltetés az ízlésünknek!

a' Ninive Irója – Leopold Alois Hoffmann névtelenül megjelent 1790-es munkája: *Ninive. Fortgesetzte Fragmente über die dermaligen politischen Angelegenheiten in Ungarn*. Auch im römischen Reich gedruckt.

Scipio és Valeria – A következő kiadványról van szó: *Valéria és Scipio! avagy a' toskánai változások* (Pest, Lindauer, 1790).

Yorik – Yorick, szereplő Shakespeare *Hamlet* című drámájában, illetve az ő koponyáját találja meg az első sírásó.

De midön egy Philosophiae Doctor és Societatis Eruditae Francofurtensis Membrum egy olly józan okosságot és Logicát káromló, olly Charlataneriával tellyes könyvet ad ki a' leg-impontantabb airral, mint Doctor DECSY SÁMUEL UR a' Pannóniai PHOENIXet, mellyet áldassék érte, FENIKSZnek írt – Decsy Sámuel (1742–1816), a filozófia doktora, a frankfurti tudós társaság tagja. Kazinczy által sarlatánsággal teljes könyvnek nevezett munkája a *Pannoniai Féniksz, avagy hamvából feltámadott magyar nyelv* (Bécs, 1790).

impune – (lat.) büntetlenül.

praefatió – (lat.) előszó, ajánlás.

Péczeli irogat Palffyinak, Hadiúknak és Kaunitzknak kit FELSEGES HERTZEGNEK nevez – Péczeli József *Alzír* című fordításáról van szó, mely 1790-ben jelent meg Komáromban. Ebben Wenzel Anton von Kaunitz herceget *Ó Felségének* nevezi.

Cathedrai Stylussal – (lat.) iskolai stílus, itt inkább skolasztikus gondolkodásmód, a megmerevedett szabályokra érti Kazinczy.

Sonderling – (ném.) különc.

Catullus – Caius Valerius Catullus (i. e. 84k–i. e. 54), római költő.

Aethiops albus dentes, e' helyett albi dentis Aethiops! – (lat.) „Az etióp a fogaira nézve fehér”, e' helyett „a fehér fogú etióp”!

vetted é Júliádat – *Júlia' levelei Ovidiushoz* című munka Kassán nyomtatódott, és Kazinczy küldte el Arankának.

119. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek Alsóregmec, 1791. április 9.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Levelestár, 17. levél, 42–42v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

KazLev II., 187.

Keletkezés

A levél másolata megtalálható: MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.37.sz., 98–99.

Kazinczy ebben a levelében arról tudósítja Arankát, hogy protestáns vallása miatt elbocsátották hivatalából. 1791. április 1-én kelt rendeletével a helytartótanács valóban elbocsátotta a közös iskolák protestáns főigazgatóit és felügyelőit, így Kazinczyt is.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

's két gyönyörű Asszonynak válaszolok, Daykának és néked – Kazinczynak ezek a levelei nem ismertek.

Juliád alakja tetszett – Júlia' levelei Ovidiushoz című munka kivitelezése.

írok Aszalaynak – Aszalay János (1769–1796), író, a kassai nemzeti iskola tanára.

Sz. György napi Debr. sokadalom – április 24-i debreceni vásár.

120. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek Pécel, 1791. április 20.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994., 127–128v.

Titkár által írt, elküldött levél.

Megjelenés

ENYEDI 1981, 713–716.

Keletkezés

Ráday Gedeon Aranka 1791. március 22-én kelt (114. sz.) levelére válaszol, melyben Aranka elküldi három röpiratát, és kéri Rádayt, hogy csatlakozzon az Erdélyi Kéziratkiadó Társasághoz. Ugyancsak kéri, hogy a nála levő kéziratok verseket küldje vissza. A levélben Ráday többek között kifejti meglátásait a tudós társaságok magyarországi lehetőségeiről, és a levélnek ezt a részét elküldhette Kazinczynak is, mivel a „...ezzel a három Társasággal bé érhetné most előre Magyar Ország”-ot megelőző levélrészlet megtalálható a Ráday-levélmásolatokat tartalmazó gyűjteményben (a kiadott Kazinczy-levelezésben viszont nem) (lelőhelye: MTA KIK Kézirattár, MirLev4r37).

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

arank három darab nyomtatványok – Aranka a következő nyomtatványokat küldi el Rádaynak: *Egy erdélyi magyar nyelvű társaság felállításáról való rajzolat az haza felső rendeihez* (Kolozsvár, Hochmeister, 1791); *Az erdélyi kéz írásba lévő történet írók kiadására felállítandó társaságnak rajzolatya a' három nemzetbeli méltóságos fő rendekhez* (Kolozsvár, Hochmeister, 1791); *Erdélyi magyar nyelvű társaság: újabb elmélkedés* (Kolozsvár, 1791).

kiváltképpen Révai munkájából ki tettzik – Utalás Révai Miklós *Planum erigendae eruditae societatis Hungaricae alterum elaboratius*, (Bécs, 1790), valamint az ehhez folytatólagos lapszámozással hozzákötött *Candidati erigendae eruditae societatis Hungaricae ...* (Győr, 1791) című munkáira.

Pater Szluha projectuma – Szluha György Demeter (1747–1820) a következő munkájában említi egy természettudományi társulat szükségességét: *Puncta et animadversiones, pro rei litterariae per inclitum regni Hungariae, partesque eidem adnexas emendatione, et meliori scholarum catholicarum institutione patriae patribus oblata* (Buda, 1790).

ezen utolszor nevezett Társaságban bé álljak – előző, 1791. március 22-én írt (113. sz.) levelében Aranka a Kéziratkiadó Társaság tagjának kéri fel Ráday Gedeont.

Parschitius deák nyelven irt Magyar Ország Geographiája – Parschitius Kristóf (1643k–1713) *Descriptio Hungariae* című latin nyelvű kézirata megtalálható a Ráday-gyűjteményben K.O.1. jelzet alatt.

Bél Mátyás némelly Magyar Országi leg régiebb idöket illető Originalis Historiái; ugy némelly egyéb munkái, ugymint de Re Rustica Hungarorum; de Re Vestiaria Hungarorum; az Hegy allyai és Sopronyi Szöllökröl deák nyelven; a' Magyar Országi Bányákröl 's több ilyen félek; végezetre a Tudosokkal való correspondentiai; mindezeket Lipsiaban vettem Licitation, 's az Auctornak tulajdon maga keze írásai – Ráday Gedeon a lipcsei árverésen azokat a kéziratokat vásárolta meg, amelyeket Bél Mátyás juttatott el fiához, Bél Károly Andráshoz (1717–1782), majd annak halála (1782) után nem volt örököse. A felsoroltak közül igen értékes a *Re Rustica Hungarorum* és az említett levelezéskötet.

Püspök Bornemisza Manuscriptuma – Bornemisza (Abstemius) Pál (1499–1579) munkája: *De proventibus Reg. in Transilvania*. Ennek kézirata ma nem található a Ráday-gyűjteményben.

Rudolf Császár – Habsburg Rudolf, német-római császár és magyar király (1552–1612).

Cameralis observatiok – (lat.) kincstári megfigyelések.

az Idönek négy reszeirül vagy inkább a' Napnak – Giuseppe Parini (1729–1799) satirikus költeményének német átdolgozásából készült Aranka-fordítás, ami nem jelent meg nyomtatásban.

Magyar Parnassus Viragjai II. ^{dik} Darab, ennek első Darabját még az előtt iratta-le az Ur (amint levele tartya) számomra – A *Magyar Parnasszus Virágai* Aranka versgyűjteménye volt, melynek egyik darabja ekkor Rádaynál volt. Ő szerette volna leírni magának, amiről Arankát 1790. április 21-én kelt levelében tájékoztatja.

az Gállya Rabnak fordítása – Aranka fordítása Charles Georges de Fenouillot de Falbaire de Quingey *L'Honnête Criminel* (1767) című érzékenyjátékának magyarított változata. Aranka munkája 1791-ben jelent meg: *Új módú gonosztevő. A fiú szeretetnek jeles példája. Öt felvonásokra szabott dráma vagy érzékeny játék. Irta frantzia nyelvonn de Falbaire Fenouillot, frantziából fordította az Amszterdami 1768. kiadás szerint Aranka György* (Bécs, 1791).

Az Ur Juliajais – *Júlia' levelei Ovidiushoz* című munka.

121. Mósa László – Aranka Györgynek Naszód, 1791. május 4.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A Jancsó-másolatban nem szerepel a teljes név, csupán annyi információnk van a levél feladójáról, hogy Mosa. A levél tematikája (a csapatok áthelyezése), a családi viszonyokra való utalás arra engednek következtetni, hogy a feladó Mosa László, gyalogsági kapitány, főstrázsamester. A gyűjteményben nem találunk több tőle származó levelet, de a korábbi, Benkő József által írott levelekben – 1791. március 2. (102. sz.), március 15. (109. sz.) – felmerül a neve azok között, akiknél Erdély történetére vonatkozó kéziratok lehetnek. Aranka minden bizonnyal emiatt (is) kereshette fel, kapcsolatuk további alakulására viszont nincsenek adataink. A levél feladási helye Naszód (Näsäud, Ro), a mai Beszterce-Naszód megye területén található település.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

mi Graubinden lévő I. Bataillonunk – Mósa László a 2. székely gyalogezeredben szolgált. A másoló esetleges tévedései miatt nem világosak az utalások.

Az 3. Oberster Urakat Brigaderosoknak resolválák – három ezredest parancsnoknak neveztek ki.

Caballini – Johann Caballini Ritter von Ehrenburg (1752–1807).

jöttem által Quartélba Borgo Prundrol, egészen ide Naszodra – Borgóprund (Prundu Bârgăului, Ro) és Naszód (Năsăud, Ro) egymástól 45 km-re levő települések a mai Beszterce-Naszód megye területén.

a' Társaság számára pro anno currente 791, le fizettem az 5 Rforinttot – Mósa László annak ellenére fizette ki a tagsági díjnak számító 5 forintot, hogy korábban már adományozott a társaság számára, így azt kéri Arankától, hogy a következő évek tagsági díját ebből fedezzék számára.

Bucovina – Bukovina, történelmi régió, mely a mai Románia és Ukrajna között van felosztva.

quietal – (lat.) nyugtát, elismervényt ad.

Gr. Toldalagi László – gróf Toldalagi László (1748–1806), Koronkán (Corunca, Ro) volt birtoka, ami csupán 4 km-re található Marosvásárhelytől.

Ex offo – (lat.) ex officio, hivatalból.

Groffném – Mósa felesége, gróf Mikó Klára.

122. Benkő József – Aranka Györgynek**Középajta, 1791. május 9.****Szövegforrás**

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 37–38v., 24–24v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Benkő József levelezése, 325–327.

Keletkezés

Benkő megköszöni a Kolozsváron tartózkodó Aranka György közbenjárásait személyes életviszonyai javítása érdekében, és további támogatásra kéri. Ugyanakkor Aranka nyelvhelyességi és történelmi kérdéseire is válaszol. A levél végén közlök egy olyan mellékletet, mely elkerült a levél mellől, a Quart.Hung. 1994-ben 24–24v oldalakon található. *Benkő József levelezés-e* ezt az 1791. március 7-én kelt levél végén közli, ám tematikailag jobban illik ehhez a levélananyaghoz.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Két rendbéli Leveleit vettem – Aranka leveleit nem ismerjük.

Szent György Hava – április.

Csipkés Komáromi Pápastaság Ujsága – Komáromi Csipkés György (1628–1678) *Pápastaság Ujsága* (Kolozsvár, 1671). A katolikus ünnepekről szólván a 414. oldalon ír Szent György napjáról, melyet valóban április 23-ra datál.

Mlgs Gróf és Consiliariusne Asszony, Kendeffiné Ő Nga – Bethlen Krisztina, Kendeffi Elekné, az egykori királyi tanácsos özvegye.

H. Sz. Pál – Homoródszentpál (Sânpaul, Ro), falu a mai Hargita megye területén.

Udvarhelyen, az én bódogtalanságomnak helyén – Benkő arra utalhat, hogy bár 1787-től a székelyudvarhelyi kollégiumban tanított, 1789-ben lemondatták, és kénytelen volt középjait birtokára visszavonulni.

Piasecius – Piazeski (Piasecius) Paulus, krónikairó. Kiadott munkája: *Chronica gestorum in Europa singularium (1571–1645) a Piasecio Episcopo Praemisiensi accurate ac fideliter conscripta*. Cracoviae, 1645. A korábbi levélváltásokban nem volt szó róla, az 1792. február 28. és március 3. között írt (175. sz.) leveléből viszont kiderül, hogy magát a kiadott könyvet veszi meg tőle Aranka.

Ő Excellentiájának minémü Levelet, és Adclsumot írtam, bátorkodom azzal is alkalmatlankodni – Benkő József Bánffy György gubernátornak, valamint az országgyűlésen összegyűlt rendeknek írt, itt említett levelei megtalálhatóak: *Benkő József levelezése, 327–329*.

A' projectált Társaság – Aranka György Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaságára való utalás. **publica auctoritate** – (lat.) a többség engedelmével.

A' Julia Levelei – *Júlia' levelei Ovidiushoz* című munkája Arankának, mely 1790-ben megjelent, de ezek szerint a nyomtatott változat nem jutott el Benkőhöz.

Kamuti Diariuma – Kamuti István (megh. 1638) Bethlen Gábor fejedelem komornyikja volt. Két naplókönyve (1627–1628) elveszett. Benkő korábban 1791. március 7-én kelt (105. sz.) levelében említi, és azt állítja, hogy a naplókönyveket leíratta magának.

melynek jobb részét tettem Töldalékul a' Spanyol Viaszhoz – lásd 105. Benkő József – Aranka Györgynek, Középajta, 1791. március 7-én kelt levelét és annak jegyzeteit.

A' Diétáról írott Munkámban – A következő Benkő-műről van szó: *Dietae, sive rectius Comitata Transilvaniae, eorumque decreta, quae vulgo adpellantur articuli diaetales* (Szeben–Kolozsvár, Hochmeister, 1791).

A' Politica Triast, vagy is 3. Nemzet Uniojáról való Munkámat – Benkő József az erdélyi nemzetek pecsétjéről szóló munkája nem jelent meg nyomtatásban. A kérdés viszont Arankát is foglalkoztatta, aki eredményeit beleépítette az erdélyi történelemről készülő munkájába (BIRÓ 2010).

Pariz Pápainak bírom valami töldalékjait kéz írásban – Pápai Páriz Ferenc *Dictionarium Latino-Hungaricum, succum & medullam purioris Latinitatis, ejusque genuinum in Linguam Hungaricam conversionem, ad mentem & sensum proprium scriptorum Classicorum* (Löcse, 1708) című szótárának kiegészítéseiről lehet szó.

edál – (lat.) kiad.

Ammianus – Ammianus Marcellinus (330k–395?), római történetíró.

ügy Mikót is – Hídvégi Mikó Ferenc (1584–1635), politikus, diplomata, emlékiratíró. A szöveg, amiről szó van: *Históriája a maga életében történt erdélyi dolgokról 1594–1613*. Kazinczy Gábor 1863-ban adta ki Benkő azóta elveszett kéziratmásolatából. *Hídvégi Mikó Ferencz históriája 1594–1613*. Biró Sámuel folytatásával (Pest, 1863, Magyar Történelmi Emlékek. Monumenta Hung. Historica II. osztály, Scriptorum VII. 135–225). Benkő korábbi, 1791. március 2-án kelt (102. sz.) levelében a nála lévő kéziratok között sorolja fel.

nevelkedése helyén is Széken – Szék (Sic, Ro). Aranka itt született és nevelkedett.

Nagy-Bánya – Nagybánya (Baia Mare, Ro).

Felső-Bánya – Felsőbánya (Baia Sprie, Ro).

Székely Nemzet Képe – Benkő József alábbi munkájáról van szó: *Imago inclytae in Transsylvania nationis Siculicae historico-politica* (Szeben–Kolozsvár, Hochmeister, 1791). Később ilyen címmel jelent meg: *Az Erdélyi ország székely nemzetnek képe: mely a' leg hitelesbb historikusoknak írásaiból, Benkő József által össze szedetett és most magyarra fordítottatott és meg-bövítettett L. S. K. által* (Kolozsvár, 1806.)

Gróf Eszterházi Consiliarius Ur – Esterházy Nepomuk János (1754–1840) guberniumi tanácsos.

123. Carl Heydendorf – Aranka Györgynek Piatra in der Moldau, 1791. május 12.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 157–158v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Carl von Heydendorf (1735–1797) tábornok a marosvásárhelyi és nagyenyedi kollégium, valamint a nagyszebeni evangélikus gimnázium elvégzése után több éven át szolgált a naszói első román határőrezredben, ő volt a borgói birtokrendezés irányítója (BINDER 1971, 1576), amelyben Aranka is részt vett 1783-ban. Lásd 20. Aranka György – Bethlen Pálnak, Borgó, 1783. augusztus 17. Carl von Heydendorf levelezésében szintén nyomon követhetjük a borgói birtokrendezést, ezekben az írásokban mindig hasonló nagyrabecsléssel ír Arankáról, mint az róla (SERAPHIN 1894, 180–220). Megismerkedésük tehát erre az időre tehető, és nincsenek forrásaink arra nézve, hogy ezután találkoztak volna egymással, vagy fenntartották volna a kapcsolatot. A levél írásakor Heydendorf az orosz–török háború miatt Karácsonykon (Piatra Neamț, Ro) tartózkodik, onnan keletkezi a levelet. A levél előzményei lehetnek Aranka társaságalapítási törekvései és az erről írott tudósításai, ugyanis ekkor többet felkeres lehetséges munkatársnak. Heydendorf a hadi események beszámolója mellett erre is kitér levelében.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A német nyelvű levél általam készített magyar fordítása:

Legdrágább barátom!

Már régóta nem kaptam az Ön nagyrabecsült kezéből levelet, ám úgy a szívem, mint nemes gondolkodásának emléke biztosít arról, hogy nem feledkezett meg rólam, hogy még mindig az a nyájas barátom, aki Borgóban és az azt követő utolsó ölelésünkkor volt. Isten óvja Önt kedves barátom, és tegye Önt boldoggá! Innen egyelőre nem sok fontos dologról tudok beszámolni, különösen nem Moldvából, ami Szvistovtól, a kongresszus helyszínétől a legtávolabbra esik. Csak azt jelenthetem, hogy az oroszok lefelé vonulnak Galac és Mascineny felé, és az utóbbi két nap során már a második táborhelyüket lakják. Úgy tűnik tehát, hogy minden mendemonda dacára a békekötés közöttük és a törökök között még messze van. A mi csapataink közben pihenőállásban vannak, még csak a gyakorlatozással sem foglalkoztatnak minket, az hallatszik, hogy egyáltalán nem is szállnak táborba. De a szegény határhozaink már olyannyira kíváncsiak haza, hogy akár még engedély nélkül is eltávoznak. Ami azonban jelenlegi helyzetükben nem is csoda. Három hónappal ezelőtt Galacra utaztam, és megsejtem az ottani szárazföldi és tengeri csapatokat, beleértve az oroszok nagyjából 80 hajóból álló flottilláját is. Egyszerűen azt mondom Önnek, hogy szinte az oroszok szenvedélyévé vált a baráti csapatok megtámadása. ... Az utókor majd megtapasztalja a következményeket. Közöttük különféle rangú egykori magyar tiszteket láttam, akiket ... tisztelnek. A derék Ribas, aki sokfélével a kedvemben jár, megajándékozott egy török fiúval és lánnyal, ám utóbbi még csak ötéves. Most törökiül tanulok, és sok magyar szót találok ebben a nyelvben. Ha a kislányt tíz évvel idősebb lenne, Önnek ajándékoztam volna. Neki (Ribasnak) csinos titkos szerája volt. Most azonban ugorjunk Galacról Kolozsvárra!

Hogymint él, kedves barátom? Még mindig özvegy, vagy agglegény? Igencsak jól mehet a dolga. Bizonyára elégedett jelenlegi állapotával. Az egész országból összegyűlt a nemesség java, így a legjobb társasággal lehet körülvéve. De gondoskodjon róla, hogy az utódok is hálás szívvel emlékezzenek erre a korra! Ah, ha mindenki úgy gondolkodna, mint Ön, bizonyos lehetnék efelől. Megkérhetem arra, hogy közvetítse legmélyebb tiszteletemet a nagyságos Bethlen család minden tagjának, különösen kiváló elnökének és Bethlen Lászlóné grófnőnek?

Legyen oly kedves, és válaszoljon! Ezerszer ölelem, és maradok az Ön igaz barátja és szolgája,

Carl v. Heydendorf.

Sistoff – Szvistov (bolgárul: Свищов), város a mai Bulgáriában, a Duna jobb partján. Itt kötik majd meg a békeszerződést az Oszmán Birodalom és a Habsburg Birodalom között 1791. augusztus 4-én.

Der tapfere Ribas – Josep de Ribas y Boyons (1749–1800), spanyol származású tiszt az oroszok szolgálatában, a fekete tengeri orosz flotta admirálsa.

Sind sie noch allzeit im Wittwen oder vielmehr ledigen Stand. – Még mindig özvegy, vagy agglegény? (ném.) Ez téves információ lehetett, tudomásunk szerint Aranka nem nősült meg soha, így özvegy sem lehetett.

Sie meinen Ehrfruchtvollsten Respect an alle welche von der hohen Graf Bethlenischen Familie sind, vermelden, besonders an Ihren Wertesten Praesidenten und die Gräfin Ladislaus Bethlen. – közvetítse legmélyebb tiszteletemet a nagyságos Bethlen család minden tagjának, különösen kiváló elnökének és Bethlen Lászlóné grófnőnek. (ném.) Heydendorf a Bethlen család tagjait még a borgói birtokrendezés idejéről ismerhette. Gróf Bethlen László (1751–1814), Doboka vármegye adminisztrátora, később (1807-től) Hunyad vármegyei főispán. Felesége alsócsernátoni Damokos Krisztina.

124. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek Gäujani, 1791. május 13.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keltekzés

A levél előzménye a Sláveŝti-ről, 1791. március 22-én keltezett (113. sz.) panaszkodó levél, amelyikben rossz körülményeire, konfliktusaira panaszkodik Aranka Ferenc. A hadosztály átköltözésével az életkörülmények javultak. Jancsó Elemér másolója helységgként Gausánt nevezi meg, hangzásra ehhez a legközelebb Gäujani nevű román Duna-menti település áll, amelyik Szvizstovtól valóban kb. 35 km távolságra található.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Maros Vásárhelyről 25 Aprilliske költ Drága Kedves Level – Nem ismerjük Aranka levelét.

Daniel Bátyám Uram – Aranka Dániel.

az mostani Proprietariusunk – Barcó Vince.

az Békesség nem messze van – A szvizstovi békét 1791. augusztus 4-én kötötték.

avancirozás – (lat.) előléptetés.

Gagé – (fr.) bér.

Az mostani Kapitányom – Mara László.

Est ubi pulchra Caro – (lat.) ahol szép arc virul, (ott ész ritkán csillog).

Dantzigi tserepek – Gdansk, város a mai Lengyelországban. Aranka Ferenc innen származó porcelánkészletet küldött Arankának.

Service – porcelánkészlet.

Bálta – folyótorkolat, mocsár.

oka – oka vagy okka, régi török mértékegység, kb. 1,2 liter.

Brailánál – Brăila, város a mai Románia területén.

Confiscal – (lat.) elkoboz.

Bátyám uram Kedves Könyveit olvastam, de nem azt a Magyarok szabadságokról (...) – Aranka elküldhette neki röpiratait, melyek közül Aranka Ferenc az *Egy erdélyi magyar nyelvű társaság felállításáról való rajzolat az haza felséges rendeihez* (Kolozsvár, Hochmeister, 1791) címűt olvashatta, az *Anglus és magyar igazgatásnak egyben-vetése* (Kolozsvár, Hochmeister, 1790) címűt viszont nem.

125. Aranka György – Teleki Imrének Kolozsvár, 1791. május 16.

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 122–123.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levél előzménye Aranka 1791. március 5-én kelt (104. sz.) levele. Teleki Imre különböző okok miatt nem lehet jelen az országgyűlés ezen időszakában, így Aranka szolgáltatja számára az információkat.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Régen várt Uri Levelét – Teleki Imre levelét nem ismerjük.

Az Isten vigasztalja Nacsádat, Kedves Betegjét gyógyítsa – Aranka 1791. május 18-án kelt (126. sz.), egy ismeretlen grófnőnek címzett leveléből az derül ki, hogy Teleki Imrének mind a felesége, mind pedig kisebbik gyermeke beteg volt.

a' Gubernátor Installantioja – gróf Bánffy György gubernátor beiktatására a II. József halála után keletkezett alkotmányjogi bizonytalanságok után hivatalosan 1791. május 16-án kerül sor. Ennek részletes leírását lásd *Az erdélyi három nemzeteknek*, 416–430.

B. Rallnak a' jo K. Ko(mi)ssariusnak Neve napja – Johann Nepomuk Christiani Rall (1729–1796), királyi helytartó az országgyűlésen. Johann és Nepomuk névnapok is vannak május 16-án.

Savoyai dragonyos seregek – Savoyai Jenőről elnevezett dragonyos sereg.

B Veselényi – Báró Wesselényi Miklós (1750–1809).

B Szolnok – Belső Szolnok.

az Asszony ö Nga – Teleki Imre felesége, Krausz Mária.

B. Rall deákul egy szép beszédet tarta – A latin nyelvű beszédet lásd *Az erdélyi három nemzeteknek*, 419–421.

mellyre előbb a' Gubernátor azután Cserei Itélő Mester fellet deákul hasonló képen – A gubernátor előbb letette az esküt (lásd *Az erdélyi három nemzeteknek*, 421–422), azután mondta el latin nyelvű beszédét (lásd *Az erdélyi három nemzeteknek*, 422–423). Ezt követte Cserei János beszéde (lásd *Az erdélyi három nemzeteknek*, 423–425).

a' Gubernátor vissza jött, ujra szép Magyar Beszéddel – Bánffy György magyar nyelvű beszéde: *Az erdélyi három nemzeteknek*, 425–428.

mellyt a' SS. Presidens felelt hasonlóval – Statuum Praesidens, az országgyűlés elnökének, Kemény Farkasnak a beszéde: *Az erdélyi három nemzeteknek*, 428–430.

Gr Teleki Ferencz – Teleki Ferenc (1744–1808).

Grof Teleki Lajos Urék – gróf Teleki Lajos (1746–1815) és felesége, gróf Toldy Sára (1756–1813).

Ugy Gr. Teleki Domokos és Mihály Urakis – Id. Teleki Domokos (1750k–1824), Torda vármegye főispánja és Teleki Mihály (1756–1826).

Kosztás Mara Urak – Mara Lőrinc.

A' Kurir szép két levelet hozott a' két Cancellariustól, 's Herczeg Ferentől szép biztatást – Két levél érkezett a két kancellártól, Pálffy Károly magyar és Teleki Sámuel erdélyi kancellártól, valamint Ferenc hercegtől.

A' Jurenti formula – (lat.) esküszöveg.

Dersit proclamálák, 's megis nyerek par non venit – Dersi Pál ítéletét kihirdették. 1791. január 28-i gyűlés tárgyalja Dersi Pál procurator által írott könyörgőlevelet, amelyben 30 udvarhelyszéki falu lakosai kérik a jobbágyi kötelesség alól való felmentésüket. A státusok a könyörgőlevél szerzőjét, Dersi Pált megbüntetik, amiért később II. Lipót részéről elmarasztalásban részesülnek, mivel ehhez nem volt joguk.

a' jo Vay Ur – báró Vay Dániel (1749–1798), királyi kamarás, országgyűlési választmányi tag.

A' kis Friedrich ki jöve – utalás Aranka 1791-ben, Kolozsváron megjelent munkájára: *Az igazgatás formáiról és az uralkodók kötelességeiről edgy proba. A II. Fridrik prussiai király munkái közül. Fordítás a VI. darabból.*

az Erdélyi Kéz Írások ki adására fel állott Társaság (...) Nyelv mívelő Társaság felállításán dolgozom. – A Kéziratkiadó Társaság munkálatai korábban elkezdődtek, mint a Nyelvművelő Társaságé. Gróf (ifj.) Bethlen Gergely a társaság titkára, gróf Teleki László (1764–1821) pedig a kincstárnok. A művelődési ügyekkel foglalkozó országgyűlési deputáció elnöke Teleki Ádám (1740–1792), így marad Aranka feladata a Nyelvművelő Társaság felállítása.

a' Gr Rhédei és Tanáts Haznál – A kolozsvári Fő tér északi és déli oldalán található paloták. Rhédey-ház néven ismert az északi oldalon álló ház (Fő tér és Napoca/Jókai utca sarka), és régi tanács-ház (vagy városháza) néven a déli oldalon levő.

126. Aranka György – Ismeretlenek Kolozsvár, 1791. május 18.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka egy Sepsiszentgyörgyön tartózkodó grófnőnek számol be a kolozsvári eseményekről, a gubernátor eskütételéről és az azt követő ünnepségekről.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Sz. Győről 14dik irni méltoztatott Uri Levelét nacsádnak – A grófnő által írt levelet nem ismerjük. A rövidített település valószínűleg Sepsiszentgyörgy.

a' két Gr. Gyulai Josef és a' Generalis – Gyulay József (1762–1799). A generális Gyulay Sámuel (1723–1802) vagy ennek fia, Gyulay Ignác (1763–1831) is lehet.

Gr. Haller Pál – Haller Pál (1718–1794).

Gr. Nemes Jánosné – Nemes János (1732–1793) felesége, Miske Teréz (1728–1805).

Bethlen Lászlóné – alsócsernátoni Damokos Krisztina.

Generálisné – valószínűleg Gyulay Sámuel felesége, Bornemisza Anna (1734–1814).

B. Bánffy Farkas Ur – báró Bánffy Farkas (1724–1794).

B. Rall – Johann Nepomuk Christiani Rall (1729–1796), királyi helytartó.

a' Rhédei Háznál 's azok között, szép mondások a' Tanács Háznál magyarul – a kolozsvári Fő téren álló házakról lásd 125. Aranka György – Teleki Imrének, Kolozsvár, 1791. május 16-án kelt levelének jegyzetanyagát.

Mlsgs. Zejk Ur – Zeyk Dániel (1745–1796).

Gr. Toldalaginé – Valószínűleg Toldalagi Ferenc akkori felesége, Nemes Mária (1737–1794).

Gr. Teleki Mihály – Teleki Mihály (1756–1826).

Tegnap előtt irtam Gr. Teleki Imreh Urnak – Lásd 125. Aranka György – Teleki Imrének, Kolozsvár, 1791. május 16.

B. Veselényi Mikos – Báró Wesselényi Miklós (1750–1809).

B. Rall elébb szép déák beszédet tartott – A gubernátor eskütételéhez és a beszédekhez lásd *Az erdélyi három nemzeteknek*, 416–430, illetve 125. Aranka György – Teleki Imrének, Kolozsvár, 1791. május 16-án kelt levelének jegyzetanyagát.

Gr. Toldalagi Ferencz Ur – Toldalagi Ferenc (1724–1803).

127. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek Pest, 1791. május 22.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 125–126v.

Titkár által írt, elküldött levél.

Megjelenés

ENYEDI 1981, 716–717.

Keletkezés

A levél az 1791. április 20-án kelt (120. sz.) levél folytatása, bár az első mondatban Ráday vagy a titkár téved, és május 20. szerepel az előző levél datálásaként. Az április 20-án kelt levélben ígéri meg Ráday, hogy egy Szabó András nevű orvossal visszaküldi Aranka nála levő kéziratait.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

20^a May dátált levelem – Ráday 1791. április 20-án kelt (120. sz.) leveléről van szó.

Az Orpheusnak Juliusbeli Negyedgyeben igen nagy hibát ejtett az Typographus az 290^{dik} 291^{dik} 292 és 93^{dik} leveleken – Az *Orpheus* második kötetének nevezett oldalai valóban hibásan vannak nyomtatva. Gualterus Mapes versét éppen Ráday Gedeon fordította, maga a fordítás is úgy jelent meg, hogy a sorok első szavai voltak olvashatóak. A lapszámot emiatt újra kellett nyomtatni.

Aedippus – Oidipusz, aki kutatta születésének rejtélyét.

128. Görög Demeter – Aranka Györgynek Bécs, 1791. május 24.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 150–150v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1991, 133.

ZVARA 2016, 245–246.

Keletkezés

Aranka György minden bizonnyal azért veszi fel Görög Demeterrel a kapcsolatot, hogy Bécsben nyomtattassa ki két fordítását. Az egyik az *Újj módi gonosztevő* című munka, mely Charles Georges de Fenouillot de Falbaire de Quingey *L'Honnête Criminel* (1767) című érzékenyjátékának magyarított változata. Aranka munkája 1791-ben meg is jelent: *Újj módi gonosztevő. A fiui szeretetnek jeles példája. Öt felvonásokra szabott dráma vagy érzékeny játék. Irta frantzia nyelvenn de Falbaire Fenouillot, frantziából fordította az Amszterdami 1768. kiadás szerint Aranka György* (Bécs, 1791). Aranka tehát a dráma második, átdolgozott kiadását választja forrásként. A másik munka a *Budai Basa*, mely Victor de Gingins de Moiry (1708–1776) *La Bacha de Bude* című munkájának magyarítása. A munka az alábbi címmel jelent meg: *A' Budai Basa. Frantziából fordította Aranka György* (Bécs, Alberti, 1791).

Görög Demeternek két levelét ismerjük, mindkettőt kiadta Enyedi Sándor és Zvara Edina is. Mindketten az 1791. május 24-én kelt levelet tekintik második számú levélnek, mivel a másik levél datálása nem olvasható. Az általam 1791. június 10. utánra datált (134. sz.) második levélhez tartozik Ignaz Alberti, bécsi nyomdász elszámolása is, melynek datálása 1791. június 10., így ezt a levelet nem küldhette korábban Görög Demeter. (A fenn nevezett kiadások ezt a mellékletet nem tartalmazzák.)

A levél főleg helyesírási és papírválasztási kérdéseket tárgyal, minden bizonnyal volt – általunk nem ismert – előzménye.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Velin nemü papiros – A pergamenhez hasonló, finom, nem áttetsző, fényesre simított papír.

linea – (lat.) vonal.

a' Gubernatorné Ő Excellentiája-féle munka – utalás az *Újj módi gonosztevő* című munkára, melyet Aranka Bánffy György feleségének, Palm Jozefának ajánlott.

Hollandus – a holland papír az egyik legjobb minőségűnek számított ebben a korban.

a' Julia Leveleiben – utalás Aranka *Júlia' levelei Ovidiushoz* című munkájára, melynek kiadását Kazinczy felügyelte Kassán.

a' Társaságnak felállításában való igyekezete, már eddig-is sikerét látta – Valószínűleg Aranka beszámolt Görög Demeternek társaságalapító szándékairól, hiszen ebben az időszakban többeknek is elküldi röpiratait, és meghívja őket munkatársnak.

129. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek Bécs, 1791. május 26.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Levelestár, 18. levél, 43.
Autográf kézirat.

Megjelenés

KazLev II., 205.

Keletkezés

A levél másolata megtalálható: MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.37.sz., 99.
Kazinczy bécsi tartózkodása idején küldi ezt a rövid tudósítást Arankának, akinek 40 aranyát megkapta. Kazinczy már 1791. február 19-én, Lőcsén kelt (98. sz.) levelében pénzt várt az erdélyiektől az oda elküldött kötetekért.

130. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek [Mánástirea], 1791. május 30.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Ferenc továbbra is a Duna mellett állomásozik, bár korábbi szálláshelyüket el kell hagyniuk. A levél keletkezésében településnévként Monastir szerepel, a levél pedig pontosítja, hogy ez a táborhely is a Duna partján áll. Ezekből az adatokból következtettünk a település mai Mánástirea megnevezésére.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Braila – Brăila, város a mai Románia területén.

Still Stand – (ném.) Stillstand, fegyverszünet.

Spleni – Bárány Splényi Gábor (1734–1818), altábornagy, ezredtulajdonos, Szabolcs vármegyei főispán (1790–1817).

Eszterházi 2 – Bataillon – Esterházy Bálint Miklós (1740–1806) huszárezredéből két zászlóalj.

Császár – Császár huszárezred.

Toskána – Toscana dragonyosezred.

Barko – Barcó Vince csapata.

Erdödi – Erdődy János huszárezrede.

Levenér – Levenehr könnyűlovassága, nevüket Franz Levenehr Freiherr von Grünwall (1743–1812) tábornokról kapták.

Chevaux Legers – könnyűlovasság.

Savojából egy Divisio – Savoyai-dragonyosokból egy zászlóalj.

Gausán – Gäujsani, település a Duna partján. Aranka Ferenc előző táborozási helye.

Gróff Kálnoki – Kálnoki János, a székely határőrezred tábornoka.

Arnautok – zsoldos katonák.

131. Teleki Sámuel – Aranka Györgynek Bécs, 1791. május 30.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 161.

Titkár által írt, elküldött levél.

Megjelenés

ENYEDI 1991, 133.

Keletkezés

Teleki Sámuel és Aranka György viszonya nem egyértelműen megítélhető. Teleki óvatos bécsi politizálása gyakran kelti azt az érzetet az erdélyi nemességben, hogy ügyeiket hátráltatja. Így Aranka sem érzi eleinte, hogy Teleki támogatná intézményalapító törekvéseit. A későbbiekben (1795 után) ez megváltozik, és Aranka egyértelműen Teleki Sámuel oldalára áll. Ebből a rövid levélből is azt olvashatjuk ki, hogy bár Teleki nem zárkózik el a tudományos társaságoktól, Arankát türelemre inti.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Spectabilis Domine Tabulae Regiae Adsector! mihi Observandissime! – (lat.) Tekintetes királyi ítélőtáblai ülnök úr!

becsüs Leveléből – Aranka levelét nem ismerjük.

animumque a severioribus curis ad ameniore Musas revocare liceat – (lat.) a lelket pedig a komolyabb gondoktól hadd lehessen a kellemesebb Múzsákhoz visszafelé fordítani.

In reliquo singulari Observanti persisto: Spect. Domini, Obligatissimus servus – (lat.) A továbbiakban különös tisztelettel maradok tekintetes Uramnak alázasat szolgája.

132. Zeyk Dániel – Aranka Györgynek Bécs, 1791. június 1.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 159–160v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1991, 134.

Keletkezés

Zeyk Dánielt (1745–1796) az országgyűlés ideje alatt nevezik ki kancelláriai udvari tanácsossá, ezért kell elmennie Bécsbe. Felesége, Teleki Borbála (1749–1819), akinek apja, Teleki Lajos (1716–1758) Teleki Sámuel apjának, Sándornak volt a testvére. Innen eredeztethető a levélben emlegetett sógorsági viszony a kancellár és tanácsosa között.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Két rendbéli Leveleit – Aranka leveleit nem ismerjük.

Bétsi accomodatio – bécsi körülmények, berendezkedés.

denique – (lat.) egyezőval.

meg van hála Istennek a' Törökkel valo békességünk – Bár a tárgyalások már folytak, a szvistovi békekötésre csupán 1791. augusztus 4-én került sor.

Cancelláriánk Praesesse Grof Teleki – az erdélyi kancellária vezetője, gróf Teleki Sámuel.

nagy moderatioval viszi a' Praesidiumot – nagy megfontoltsággal elnököl.

Érz Herzeg Ferencz – Habsburg-Lotharingiai Ferenc herceg, a későbbi I. Ferenc király.

Laxenburg – Laxenburg, település a mai Alsó-Ausztria tartományban. Az itt található kastély a császári család nyári rezidenciájaként szolgált.

disgrestálni – (lat.) digressio, mellőzni.

Teleki Sogor – Zeyk Dániel felesége Teleki Borbála volt.

Groff Bethlen Joseff dolgát – Bethlen József szintén az erdélyi kancelláriához kellett volna kerülnön tanácsosnak. Nincsenek információink arra nézve, hogy végül ezt mi hiúsította meg.

133. Prónay Sándor – Aranka Györgynek Almás, 1791. június 4.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Prónay korábbi levele 1791. április 2-án kelt (117. sz.), Aranka hozzá küldött többrendbeli levelét nem ismerjük. A levélben a Kéziratkiadó Társaság létrejöttéről, az első ülésről és Prónay a társaság összetételére vonatkozó kételyeiről van szó a korábban már megszokott politikai és tudományos témák mellett. A korábbi álláspont szerint (JAKAB 1884, 341; JANCsó 1939, 17) a Kéziratkiadó Társaság első gyűlésére 1791. május 13-án kerül sor, ebben a levélben a megalakulás dátumaként viszont május 12. szerepel. Eddig nem volt pontos forrás a konkrét dátumra, sem Jakab Elek, sem Jancsó Elemér nem említi honnan származik az információ. Prónay leveléből az is kiolvasható, hogy Aranka mellőzését nem nézték jó szemmel a kortársak, ő maga pedig a későbbiekben inkább a Nyelvművelő Társaság keretein belül munkálkodik.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

három rendbeli Uri Levele – Aranka György leveleit nem ismerjük.

örömmel értem a' 12dik'béli első gyűlését a M. Tudos Társaságnak. – Aranka arról értesíthette Prónayt, hogy megtörtént a Kéziratkiadó Társaság első ülése. Ez azért fontos, mert erre eddig konkrét bizonyítékünk nem volt.

Vivat! Quod felix faustumque sit! – (lat.) Éljen! Mily boldogok a szerencsések!

Az Gubernator – gróf Bánffy György.

contentus – (lat.) elégedett.

Azokat a' nagy Méltóságú tudos Tanatsokat 's Szolgákat vagy-is Tisztviselőket nem igen szeretem. – A társaság elnöke Bánffy György gubernátor volt, titkára Bethlen Gergely, pénztárnoka pedig Teleki László.

Protector – (lat.) védnök.

a' Secretarius perpetuel – (lat.) a titkár állandó (rugója).

egy Benkőről, Szathmaryrol és a' kik ebbe munkalkodjanak – Prónay azt hiányolja, hogy maguk a tudósok, például Benkő József és Szathmári Pap Mihály kimaradnak a társaságból, a belépéshez ugyanis komoly összeget (30 arany) kellett fizetni.

votum – (lat.) szavazat.

Hont varmegyebe Nyékre, 's meg visgalom szegény Cornides Bibliothecáját – Ipolynyék (Vinica, Sk) a korábbi Hont vármegyéhez tartozott, mai szlovákiai település. Corindes Dániel könyvtárát Teleki József vásárolta meg, és a Hont vármegyei Nyéken volt ugyan Teleki-kastély, de nem világos, hogy a könyvtár miért került ide.

a' Bela notariussát jegyzéseivel – Anonymus *Gesta Hungarorum* című munkájáról van szó. Aranka tudott róla, hogy Cornides dolgozott a megjelentetésén, ami jóval később jelent meg Johann Christian Engel kiadásában: *Danielis Cornides Vindiciae Anonymi Belae Regis notarii, editae, auctae a J. Christian Engel* (Budae, Typis et sumtibus Regiae Universitatis Pestanae Typographiae, 1802). Lásd ehhez: 30. Aranka György – Cornides Dánielnek, Marosvásárhely, 1787. május 21.

a' kunok Historiaja – Cornides Dániel gondosan gyűjtötte a kunok történetére vonatkozó adatokat, melyekből gyűjteményt hozott létre. Ezt Horváth Péter (1756–1829) vette meg Teleki Józseftől, és felhasználta a jászokról és kunokról szóló munkája megírásakor: *Comentatio de initiis ac majoribus Jazygum et Cumanorum eorumque constitutionibus a Petro Horváth eorundem Jazygum et Cumanorum Notario ac regii Gymnasii Jász-Beriniensis Directore locali. (Ex probatis scriptoribus et authenticis documentis depromta anno MDCCCI. Pestini typis Mathiae Trattner).*

Patsinatsiták – a besenyők latin megnevezésének magyarosítása.

a' Jászság torkaba van lakásom – Prónay a mai Pest megyei Tóalmáson lakott, ez valóban közel van a Jászsághoz.

Bela Notarius Magyar fordítását-is a' melly Pesten jött ki – Prónay az 1790-es kiadást említi: *Anonymus az az Béla királynak nevetlen író deákja, a' ki ama hét-magyaroknak Szittyából Álmos hertzeg vezérlése alatt lött ki-jövetelüket meg-írta; ford. Lethenyi János; Trattner Ny., Pest, 1790.*

Most allig várom a' M. Ur fordítását – Aranka egyik legfontosabb és talán legkorábbiól való kezdeményezése, hogy magyarra fordítja Anonymus *Gesta Hungarorum*-át. Már Kazinczy Ferenc Kassáról írt, 1789. december 21-én kelt (59. sz.) leveléből kiderül, hogy a munka készen áll, 1791-ben pedig a nyomdai munkálatok is mintha elkezdődtek volna. „Szebenbe... nyomtattatom a' Bela Notarius fordítását” – írja Aranka Ráday Gedeonnak Kolozsvárról július 10-én (140. sz.). Kérdéses, hogy a szöveg napvilágot látott-e valaha. Az *imprimatur* jelzéssel ellátott fedőlap Bánffy György gubernátornak címzett ajánlással és előljáró beszéddel egy gyűjteményes kötet részeként maradt fenn, melynek második darabja a brassói fali krónika magyar fordítása. Aranka György, *Magyar Eredeti Történet Írók I. Darab. Béla Király Notariussa és Brassai Kronika*, RNL-Kv, Aranka György gyűjtemény, 7. csomó. Ugyancsak megtalálható a teljes lefordított szöveg: *Magyarok' viselt dolgai az hét (első) Vezérek alatt, Irta Béla Király Notariussa*, Egyetemi Könyvtár, Kolozsvár, Ms 563.

Egy Anspachi tudos akadtott egy Diplomarra, a' mellybe emlékezet van róla. Spiesz in seinen Originalischen Nebenstunden. – Philipp Ernst Spieß 1783-ban, Halléban jelentette meg munkáját:

Archivische Nebenarbeiten und Nachrichten vermischten Inhalts mit Urkunden geliefert (Halle, Gebauer, 1783). Ennek 141–142. oldalán közli III. Béla király szabadságlevelét, melyben megemlíti egy P. kezdőbetűs erdélyi püspököt.

Thunmanni Diss.de Stavanis Ptolemei a et de Comanis, – in actis Societatis Jablonovianae Term. 10° – Johann Erich Thunmann történész a Lipcsében megjelenő *Acta Societatis Jablonovianae* 1773-as számában jelentette meg tanulmányát a következő címmel: *Dissertationes de Stavanis Ptolemaei. De situ lacus Musiani et de Comaniis*.

a' vén B. Brukenenthalnal – Samuel von Brukenenthal (1721–1803) hatalmas könyv- és kéziratgyűjteményét használhatták az erdélyi tudósok.

Zejk Ur – Zeyk Dániel, kancelláriai tanácsos.

Fronius – Michael Traugott Fronius (1761–1812), akit 1791 márciusában neveztek ki az erdélyi udvari kancellária fogalmazójává.

A' 22dikbeli Levélbe olvasom az uj Articulussokat. – Aranka elküldhette Prónaynak az országgyűlési jegyzőkönyvek másolatait.

az Ipam ö Nagysága – Prónay Sándor apósa, Teleki József (1738–1796).

A' Sogoraim nevelője, Sátor Uram – Prónay Sándor sógorai: Teleki László (1764–1821), Teleki József (1777–1817) és Teleki István. Nevelőjük Sátor János volt.

A' Diarium usque pag. 100 – Az országgyűlési jegyzőkönyvek.

Az igazgatás formairól – Aranka 1791-ben, Kolozsváron adta ki az alábbi munkát: *Az igazgatás formáiról és az uralkodók kötelességeiről edgy proba. A II. Fridrik prussiai király munkái közül. Fordítás a VI. darabból.* A fordítás II. Frigyes 1777-es *Regierungsformen und Herrschenpflichten* című munkájából készült, de a szakirodalom máig nem tisztázta megnyugtatóan, hogy Aranka csak kiadója vagy fordítója is a munkának. Jakab Elek szerint a fordító Batthyány József volt (JAKAB 1884, 8–9).

Benkö de Comitiiis – Benkö József *Dietae, sive rectius Comititia Transsilvanica, eorumque decreta, quae vulgo adpellantur articuli diaetales* (Szeben–Kolozsvár, Hochmeister, 1791) című munkájáról van szó.

Szeredai Series Episcoporum – Utalás Szeredai Antal alábbi munkájára: *Series antiquorum, et recentiorum episcoporum Transilvaniae* (Gyulafehérvár, 1790).

Gaszconyság (Gascognad) – (fr.) nagyizolás, hencség.

Irrthümer – utalás Batthyány Alajos 1791-ben névtelenül és megjelenési hely nélkül kiadott röpiratára: *Tausend und Ein Irrthum des Verfassers der Ungrischen Irrthümer.* A szöveg válaszként született báró Izdenczy József ugyancsak névtelenül megjelent röpiratára: *Irrthümer in den Begriffen der meisten Ungarn von der Staatsverfassung ihres Vaterlandes, und von den Rechten ihrer Könige,* Gedruckt im Römischen Reiche, 1790.

Vigadának ám az Urak a' Gubernator Instalatiojan – Gróf Bánffy György gubernátor beiktatására a II. József halála után keletkezett alkotmányjogi bizonytalanságok után hivatalosan 1791. május 16-án kerül sor. Az ezt követő ünnepségekről Aranka beszámolt Teleki Imrének és egy ismeretlen grófnénak is, s valószínűleg Prónaynak is részletesen leírta a történeteket. Lásd 125. Aranka György – Teleki Imrének, Kolozsvár, 1791. május 16, 126. Aranka György – Ismeretlennek, Kolozsvár, 1791. május 18. és ezen levelek jegyzetanyagát.

Mi-is itten en miniatüre vigadoztunk a' múlt héten, Ioanna napjat tartottuk – Prónay Sándor felesége Teleki Johanna (Janka). Május 24-én és 30-án is ünneplik a névnapot.

P. S. – Nem teljesen világos, hogy ki jegyzi az utóiratot. Az aláírás Teleki Józsefre utalna, róla viszont Prónay azt írja a levélben, hogy úton van Erdély felé.

134. Görög Demeter – Aranka Györgynek Bécs, 1791. június 10. [után]

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 152–156v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1991, 133.

Keletkezés

A levél szerves folytatása a következő levélnek: 128. Görög Demeter – Aranka Györgynek, Bécs, 1791. május 24. Görög Demeter volt a közvetítő Aranka és Ignaz Alberti, bécsi nyomdász között, amikor Aranka két fordításának, az *Újj modi gonosztevő*-nek és *A' Budai Basá*-nak nyomtatására sor került Bécsben. A levelet Görög Demeter datálatlanul küldi, de mellékletként szerepel Alberti számlája és az Aranka által magasnak tartott árat magyarázó szövege, amelyek datálása 1791. június 10., így a levél sem lehet korábbi és sokkal későbbi sem.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Már a' Budai Basának Ki nyomtatására tett Költségeit – Először *A' Budai Basa* jelent meg, ennek munkálatai korábban elkezdődtek, az előző levélben az *Újj modi gonosztevő* papírijáról volt első-sorban szó.

Alberti – Ignaz Alberti, bécsi nyomdász.

Sikárlásnak (Glatten) – (ném.) simítás. A korabeli nyomdászatban használt technika a nyomtatás után a betűk papír túloldalán való kidomborodásának kisimítására.

factor – (lat.) ügyintéző.

a' másíknak ki-nyomtatását – Az *Újj modi gonosztevő* című munkáról van szó.

Pálffy's Teleki Cancelláriusok – Pálffy Károly magyar és Teleki Sámuel erdélyi kancellár.

Alberti német nyelvű levelének általam készített magyar fordítása:

1. A' Budai Basa című, 5 és ¼ ív terjedelmű művecske,
ívenként 8 f nyomtatási költséggel számolva –	42 f
2. A rizsmánkénti simítás, sikárlás – 30 kr –	13 f
3. 400 példány holland papírra nyomva –	54 f 36 kr
4. 400 példány írópapírra nyomva –	27 f
5. 400 pld. francia papírra nyomva, ívenként à 15 kr., 71 ív terjedelemben –	17 f 45 kr

Sum 154 f 21 kr

Bécs, 1791. Jun. 10.

Alberti

Priv. könyvnyomtató

A szerző által felhozott tételek magyarázata

1. Előzetesen ennek a munkának a lehető legolcsóbb kivitelezésében állapodtunk meg, és ez meg-másíthatatlan.

2. Sem én nem vagyok, sem más nyomdász nem képes a papírköltséget nem számítva ezres példányszám esetén, még a legfelületesebb munkával sem, ívenként 3 f. alatti árban nyomtatni, ugyanis már a szedő és a nyomdász pusztá munkadíja magasabb ennél az árnál.

3. A simítás (sikárlás) a nyomtatástól teljesen független munka, amihez más gépek és más emberek szükségeltetnek, akiknek a munkáját képtelenség lenne a nyomtatás költségébe beleszámítani, mivel az, mint fentebb látható, külön megegyezés tárgyát képezi.

4. Öt és egynegyed ív terjedelmű munka 400 példányban való előállításához, amihez 16 ív hozzájön, kijön 91 könyv, könyvenként 36 kr., ami összesen 54 f. 36 k.-t tesz ki. Hogy a holland papír nálunk könyvenként – a selejtet nem számítva – 36 krajcárba kerül, az megtudakolható minden itteni papírkereskedésben.

5. Az írópapír megállapodás szerinti ára rizsmánként 6 f., és meggyőződéseim szerint ez az ár nem túl magas. Mármost az írópapírnál, akár a holland papírnál, 400-as példányszám esetén 16 ív hozzá-tételével kell számolni, amelyet minden nyomda a magáéból fedez, hacsak nem akarja, hogy a kiadás hiányos legyen, s így ennek a beszámítása az árajánlatba elengedhetetlen.

Ennek a már meghatározott munkamenetnek, és az ilyen (nagyságrendű?) nyomtatásnak az árából, tekintettel a megállapodott olcsóságra, valamint a pontos és tiszta munkavégzésre, semmit sem tudok elengedni, és teljes bizonyossággal kell állítanom, hogy minden összecsapott munka áránál előnyösebb az az ár, amiért én az itteni könyvkereskedőknek átadom. Egyébként különféle munkáim csatolt próbaívei is meg fogják győzni arról, hogy az áraim olcsók, és egyúttal arra kérem önt, hogy juttasson el hozzám kevésbé sikerült kiadványokat.

135. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek Obilești, 1791. június 14.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Ferenc a korábbi bizakodó hangvételű levelek után ezúttal arról tudósít, hogy a törökök nem fogadták el a békefeltételeket, és tovább folytatódik a török–oroszlaború. Júniusban a török csapatok valóban több helyen átkeltek a Dunán, és főleg Brăila felé haladtak. A levél keltezési helye Obilești, ilyen nevű település ma már nincs, Aranka Ferenc idejében kettő is volt egymás szomszéd-ságában, mindkettő a mai Călărași megyében: Obilești Vechi, ma: Siliștea (ezt nevezték leginkább Obilești-nek) és Obilești Noi, ma: Valea Argovei.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Conditioi – (lat.) feltételei.

decláral – (lat.) nyilatkozik, kijelent.

az itt valo Truppok Lagerbe szállottak Bukarestnél – az itt lévő csapatok táborba szálltak Bukarestnél (București, Ro).

Marchba van – menetel.

forpost – (ném.) Vorpost, előretolt csapat.

136. Borosnyai Lukács Simon – Aranka Györgynek Marosvásárhely, 1791. június 27.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 163–163v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Borosnyai Lukács Simon (ő maga Simeonként írja alá a levelet) (1731–1802) Marosvásárhely első papjaként működött hosszú időn keresztül. Nem ismerjük több Arankához írott levelét, hiszen ugyanabban a városban lakván személyes kapcsolatban álltak egymással. Ez a levél is csak azért íródhatott, mert Aranka Kolozsváron tartózkodott az országgyűlés ideje alatt, bár a levélkezdet arra utal, hogy korábban már küldött Arankának újságokat. Borosnyai a *Politisches Journal nebst Anzeige von gelehrten und andern Sachen* 1791. évi ötödik számát küldte el neki, amelyiknek első szövege a magyar országgyűlés lezárásával foglalkozik, az 561. oldaltól kezdődően pedig egy londoni levelet közöl a harmadik Mysore-háború eseményeiről, a Kelet-Indiából visszatért Princess Royal nevű hajó győzedelmes küldetéséről, Malabar tartomány elfoglalásáról. Ebben a szövegben szerepelnek a Borosnyai által felsorolt nevek.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Ismét küldök egy Journált – *Politisches Journal nebst Anzeige von gelehrten und andern Sachen*, Jahrgang 1791, Fünftes Stück, Mai. Herausgegeben von einer Gesellschaft von Gelehrten, Hamburg, 1791.

látám a' többek között abbol-is – A lapszám első szövegének címe: *Schluß des Ungarischen Landtages* (449–454), amelyben a magyar és erdélyi kancellária szétválasztásáról némileg kritikusan tudósít.

Felsőbb Rescriptumokból-is mellyeket azon Fejedelem Florentziából az Ország Gyűlésébe botsáttott – Az országgyűlési jegyzőkönyv egy olyan Firenzében kelt levelet tartalmaz, amelyet Sándor Lipót nádor küld az erdélyi rendeknek. Lásd *Az erdélyi három nemzeteknek*, 445–446.

Phaedrusbol: Merito plectimur! – Phaedrus *A kánya és a galambok* című szövegéből származó részlet. A teljes idézet: „Merito plectimur, / huic spiritum praedoni quae commisimus.” Magyarul: „Megérdemeltük, hogy így bűnhődjünk, mert életünket egy rablóra bíztuk.”

a' Bodonibol-is – Mezőbodon (Papiu Ilarian, korábban Budiu de Câmpie, Ro).

Haec modo sufficient! alias plura! – (lat.) Ezekből most elég! a többiből még többet!

Néb. Fejérvári Professor Kaposi – Kaposi Juhász Sámuel (1660–1713), 1689-től a gyulafehérvári kollégium tanára.

Ezen Journalban az 562^{dik} 's következő Lapon – a *Politisches Journal* az 561. oldaltól kezdődően egy londoni levelet ad közre a harmadik Mysore-háború eseményeiről, a Kelet-Indiából visszatért Princess Royal nevű hajó győzedelmes küldetéséről, amelynek következménye Malabar tartomány brit megszállása volt.

Bibby – a levél szerint Cannanore (Kannúr) város kormányzója.

Venczetty – Venzetty Catah, egy indiai erődítmény neve.

Turuckabad – egy indiai erődítmény neve.

Barruguray – a szöveg szerint indiai kikötőváros neve.

Comorim – Cape Comorin, az indiai szubkontinens legdélibb, még a szárazföldön található pontja.

Darwár – Dharwad vagy Dharawada, indiai város.

Malabár Tartomány – egykori indiai tartomány a Malabar-part mentén.

a' Nagy Mogul Birodalma – A perzsa birodalom közelségével Borosnyai talán a magyar nyelv vagy törzsek keleti eredeztetésére utal.

A' Mélt Tab. Praeses Ur – A királyi tábla elnöke, gróf Bethlen Pál.

Daniel Mibálly – Daniel Mihály.

137. Aranka György – Ismeretlennek Kolozsvár, 1791. július 2–4.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levél Jancsó Elemér hagyatékában található, ő maga ismeretlenként tünteti fel a címzettet. A levél részletesen beszámol a kolozsvári eseményekről, Bethlen Gergely (1717–1791) haláláról és temetéséről, illetve az országgyűlési történésekről. Aranka ilyen típusú leveleket általában Prónay Sándornak írt, de nincs további forrásunk arra nézve, hogy valóban ő volt-e a levél címzettje.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a' Nagy Uri Halott – Bethlen Gergely (1717–1791) június 16-án történt haláláról és július 3-i temetéséről bővebben lesz szó a levél további részében.

Ma tegnap Gyüleseink valának – A július 1-én és 2-án történt országgyűlési eseményekről (70. és 71. gyűlés) lásd *Az erdélyi három nemzeteknek*, 505–507. A jegyzőkönyvek ezekben az esetekben szűkszavúak az adózási ügyeket ugyanis a bizottságokban tárgyalták, és ezek határozatait olvasták fel a gyűlésen. Ezért Aranka leírása az eseményekről forrásértékkel is bír.

Bethlen Ádám és Miklós is mindenik Gyűlés alatt kivánt meghalni – Bethlen Ádám (1691–1748) 1748. szeptember 8-án hunyt el, a szebeni országgyűlés augusztus 20. és október 1. között zajlott. Bethlen Miklós (1720–1781) még részt vesz Szebenben azon az országgyűlésen, ahol a rendek leteszik a hűségesküvet II. Józsefnek (1781. augusztus 21.) majd rövid idővel annak zárása után meg is hal (ugyancsak augusztus 21-én).

a' Hazádajl ügy tegyen jól és annak Birája vagy Igazgatoja legyen – Bethlen Gergely nem viselt tisztségeket.

Székely Ádám, Banffy László – gróf borosjenői Székely Ádám (1724–1789) és Bánffy László (1725–1806).

Bethlembe – Bethlen (Beclean, Ro), település, a család birtokainak központja.

Ifjaitól kísértetvén (...) Ezek közül az edjik Fő Ispány, a' más Titoknok, a' harmadik Nemes ember – Bethlen Gergely fiai: Bethlen László (1751–1814), Doboka vármegye adminisztrátora, majd Hunyad megyei főispán; Bethlen Gergely (1760–1816), a Kéziratkiadó Társaság titkára és Bethlen Ferenc (1762–1812).

Mái Gyűlésbe – A július 4-én tartott 72. gyűlésről lásd *Az erdélyi három nemzeteknek*, 508–510.

az Itilő Mester – Cserei János ítélmester.

138. Batsányi János – Aranka Györgynek Kassa, 1791. július 4.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 79–81v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

TOLDY 1865, 243–244.

Keletkezés

Batsányi János előző levele 1791. március 17-én kelt Kassán (112. sz.). Jelen levelében utal arra, hogy Aranka országgyűlési és társaságalapítói munkái miatt nem írt korábban új levelet. A levélhez mellékletként verseket küldött, ezek közül az OSZK Kézirattárában őrzött gyűjteményben a levél után csak az *Etendire* című vers található, az *Esdeklő panasz* egyáltalán nincs a gyűjteményben.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a' meg-igértt Nyomatványt (a' Nem vagyok Nyughatatlanból) – Batsányi március 17-én kelt levelében kéri Aranka *Anglus és magyar igazgatásnak egyben-vetése* címmel megjelent *Nem vagyok nyughatatlan* feliratú kéziratát, mivel azt a *Magyar Museum*-ban szeretné megjelentetni. Időközben a röpírat névtelenül megjelent Hochmeisternél, és a címe is megváltozott.

Az esdeklő Panaszt a' minap Nagy Kállón, Szabóts Varmegyében, tsináltam – A vers kézírata nem található a levél mellett. A szöveg megjelent előbb a *Hadi és más nevezetes történetek*-ben (1791, V. szakasz 154–155), majd pedig a *Magyar Museum* II. kötetének II. negyedében (*Magyar Museum* I., 323). Kritikai kiadása: BJÖM I., 43. Debreczeni Attila szerint a hölgy, akinek a vers íródott, a kritikai kiadás állításával ellentétben (BJÖM. I., 341–342) nem Ilosvay Krisztina, ám kilétéről nem tudunk többet (*Magyar Museum* II., 174).

Szabó' verséhez a' Magyar és Deák Nyelv iránt tettem – A levél mellékleteként Batsányi az *Etendíhez* című verset küldi. A vers ugyan 1787-ben íródott, de a *Magyar Museum* II. kötetének III. negyedében jelent meg (*Magyar Museum* I., 376.). Batsányi verse előtt Baróti Szabó Dávid *Nagy-Mélt. B. Orczy Lászlóhoz* című verse szerepel. Orczy László Abaúj vármegye főispánja volt, tőle várták a magyar nyelvűség elterjesztését. A levél további részében Batsányi utal arra, hogy az Abaúj vármegye gyűlésein a magyar nyelvet és a latin nyelvet pártolók közötti vita hatására írták a szövegeket. A vita eredménye, hogy június 6-án Abaúj vármegye a magyart vezeti be hivatalos ügyintézési nyelvként (lásd *Hadi és más nevezetes történetek*, 1791, V. szakasz, 774). Batsányi versének kritikai kiadása: BJÖM I., 14.

pro retinenda Latina – (lat.) a latin védelmében.

az Erdélyi Ns. Magyar Társaságnak szerentsés fel-állítását – Batsányi valószínűleg nem látja át pontosan az Erdélyi Nyelvművelő Társaság és a Kéziratkiadó Társaság egymáshoz való viszonyát. Ebben az időben még csak a Kéziratkiadó Társaság alakult meg, és tartotta meg első gyűlését.

T. Cserei Úrnak-is – Cserei János.

Azon beteges koromban készített darabotskát, mellynek némelly részét már közlöttem volt, íme egészen le-írva közlöm – Itt minden bizonnyal a *Búsongás* című vers különböző változatairól van szó. A korábbi levelekben nem található utalás arra, hogy részleteket már elküldött volna. A kéziratokat utólag rendező személy a versmellékleteket külön válogatva a gyűjtemény végére helyezte. A *Töredéke egy Levelemnek, mellyet Bölde. Asszony' Havának 9^{dikén}, egy töllem vigasztalást-kérő kedves Barátnak írtam; igen gyengült állapotban lévén, terhes nyavalyám miatt, melly majd koporsóba vitt volt* című verset áthelyeztük ide, ahol valójában lennie kellene. A BJÖM I. a szöveget a *Búsongás* (BJÖM I.,

31–34., jegyzetek: 320–328) című vers legkorábbi változatának tartja. Ennek egy másik változatát Batsányi ugyancsak elküldi Arankának *Virág Benedek úrhoz Batsányi János. Kassáról Székesfehérvárra* címmel, ez lehet a teljesebb változat, amit ehhez a levélhez csatolt Batsányi, szövegét is itt közöljük. A BJÖM I. azt állítja, hogy a megfogalmazás időpontja 1791. január 9-re tehető, éppen az Arankának küldött címváltozat miatt.

139. Szrógh Sámuel – Aranka Györgynek Pest, 1791. július 4.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 252–253v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1983, 531.

Keletkezés

Szrógh Sámuel (1763–1829), ügyvéd, táblabíró, 1815 és 1828 között a miskolci magyar játékszín igazgatója. Ez az első ismert levele Aranka Györgyhöz még abból az időszakból származik, amikor Pesten tanult jogot. Enyedi Sándor feltételezése szerint Szrógh Sámuel Soós Márton segítségével veszi fel a kapcsolatot Arankával (ENYEDI 1983, 530). Hat Arankának írott levele ismert, az 1806-ból származó utolsó azt bizonyítja, hogy a kapcsolat nem szakadt meg köztük az évek folyamán, csak sajnos levelezésük darabjai nem maradtak fenn. Enyedi közöl egy Aranka által írott levelet is 1794. április 21-i keltezéssel, amelynek címettjét azért látja Szróghban, mivel első sorában a *Palestrina* című munkáról van benne szó. A levél lelőhelye (OSZK Kézirattár, Fol.Lat 77/31) viszont arra enged következtetni, hogy a levél címezte Kovachich Márton György. Az első ismert levélben (Enyedi 1791. július 14-re datálja ezt a levelet) főleg Szrógh Sámuel Aranka munkájáról, az *Anglus és magyar igazgatásnak egyben-vetése* című szövegről készült fordításról van szó, amely 1791-ben az alábbi címmel jelent meg németül: *Vergleichung zwischen Engellands und Ungarns Regierungsform. Oder: Ein Wort an diejenigen, von welchen die Ungarn für unruhige Köpfe gehalten werden.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Méltóságodnak egy nevezetes Magyar Munkátskáját Németre igyekezzem fordítani – az *Anglus és magyar igazgatásnak egyben-vetése* című szövegről készült fordítás 1791-ben az alábbi címmel jelent meg németül a megjelenési hely feltüntetése nélkül: *Vergleichung zwischen Engellands und Ungarns Regierungsform. Oder: Ein Wort an diejenigen, von welchen die Ungarn für unruhige Köpfe gehalten werden.* Aranka munkájáról és a német fordításról lásd BIRÓ 2011, 50–60.

Nagy Érdemű Irója előttem titokban vala – Aranka röpirata névtelenül jelent meg, de a korabeli tudományosság képviselői előtt nem volt titok ki a szerzője.

talán helytelen tóldalékokkal-is – Szrógh fordítását *Anhang* címmel megjelentetett tízoldalas fordítói magyarázat zárja.

M. B. Orczy László és Almásy Pál Eö Kegyelmeségek – méltóságos báró Orczy László (1750–1807), belső titkos tanácsos, Abaúj vármegyei főispán (1784–1785 és 1790–1807) és Almásy Pál (1749–1821), Arad megyei főispán és koronaőr.

A' Palésztinának Maundrell szerint való Le-írását, a' Berliini Gyűjteményből (Sammlung) fordítva – Henry Maundrell (1665–1701) utazása először 1703-ban jelent meg Oxfordban *A Journey*

from Aleppo to Jerusalem at Easter A.D. 1697 címmel. A szövegnek több német fordítása is megjelent, Szrógh az 1763-as berlini kiadásból fordított: *Sammlung der besten und neuesten Reisebeschreibungen* (Berlin, 1763–1802, I., 1–93). A német nyelvű szöveg az alábbi címmel jelent meg: *Eine Reise von Aleppo nach Jerusalem durch Herrn Heinrich Maundrell, Prediger bey der englischen Faktorey zu Aleppo*. Fordítása csak 1817-ben jelent meg nyomtatásban: *Palaestina. Vagy is A' Szent Földnek jelenvaló állapotja Maundrell Henrik Ánglus Útazó után* (Miskolc, Szigethy Mihály, 1817).

M. Grof Teleky József Úr – gróf Teleki József. A kötetet végül nem neki, hanem Majthényi Pál özvegyének, Beniczky Máriának (1776–1866) ajánlja.

140. Aranka György – Ráday Gedeonnak Kolozsvár, 1791. július 10.

Szövegforrás

Ráday-gyűjtemény, C/64-8 Ráday I. Gedeon levelezése, Aranka György levelei Ráday I. Gedeonhoz, 18. számú levél.

Autográf kézirat.

Megjelenés

LADÁNYI 1973, 171.

Keletkezés

Aranka utolsó ismert levele Ráday Gedeonhoz. A levél előzményei a Ráday Gedeon által 1791. április 20-án (120. sz.) és május 22-én (127. sz.) küldött levelek, amelyekben Ráday Aranka munkáinak visszaküldését és a *Magyar Museum* új számainak elküldését ígéri.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

En az Újmodi Gonosztévőt és Budai Basát nyomtattatom igen szépen az Alberti Betüivel – Aranka két fordítása jelent meg Ignaz Alberi bécsi könyvnyomtatónál: *Újj módi gonosztévő. A fiui szeretetnek jeles példája. Öt felvonásokra szabott dráma vagy érzékeny játék. Irta frantzia nyelvem de Falbaire Fenouillot, frantziából fordította az Amszterdami 1768. kiadás szerint Aranka György*. Bétsben. 1791. A másik munka: *A' Budai Basa. Frantziából fordította Aranka György*. Bétsben, Alberti Ignátz, Tsász. Kir. priv. Könyvnyomtatónak betüivel, 1791.

Leveledzöm – Aranka Görög Demeterrel levelezett a két fordítás kapcsán, Görög két, e tárgyban írott levelét ismerjük. (Lásd 128. Görög Demeter – Aranka Györgynek, 1791. május 24. és 134. június 10 után.)

Szebenbe pedig nyomtattatom a' Bela Notarius fordítását – Aranka *Gesta Hungarorum*-fordításáról mai napig nem tudja a szakirodalom biztosan, hogy megjelent-e nyomtatásban. A cenzori jóváhagyással (Die 4 febr Claudiopoli Imprimatus Johannes Nepomuk Esterházy) ellátott fedőlap Bánffy György gubernátornak címzett ajánlással és előjáró beszéddel egy gyűjteményes kötet részeként maradt fenn, melynek második darabja a brassói fali krónika magyar fordítása (Aranka György, *Magyar Eredeti Történet Írók I. Darab. Bela Király Notariussa és Brassai Kronika*, RNL-Kv, Aranka György gyűjtemény, 7. csomó). Ettől függetlenül fellelhető a teljes lefordított szöveg kézírata, a méretbeli eltérésekből kiindulva azonban arra következtethetünk, hogy ez nem a végső változat volt: *Magyarok' viselt dolgai az hét (első) Vezérek alatt, Irta Béla Király Notariussa*, Egyetemi Könyvtár, Kolozsvár, Ms 563.

**141. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Ulmeni, 1791. augusztus 4.**

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Ferenc a fenti levelet az újabb, Ulmeni-ben található táborhelyéről küldi, éppen a szvisztovi békekötés napján, de arról valószínűleg még nem értesült, csak annyit közöl testvérel, hogy a követek újra Szvisztovban vannak.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

az Lagerünk áll az Posztok mindenütt ki vadnak téve – A táborunk áll, az előretolt őrségek mindenhol kinn vannak.

inpracticabilis – (lat.) kivihetetlen, megvalósíthatatlan.

Sistofba mentek – Szvistov (bolgárul: Свищов), város a mai Bulgáriában, a Duna jobb partján. Itt kötik meg a békeszerződést az Oszmán Birodalom és a Habsburg Birodalom között éppen 1791. augusztus 4-én.

Daniel Bátyám Uram – Aranka Dániel, György és Ferenc testvére.

Szavoja Tisztitól – Savoyai-dragonosok tisztje révén küldi Aranka Dánielnek a keszkenőket.

Ulményi – Ulmeni (Ro), falu a mai Románia Călărași megyéjében.

Mara Kapitány – Mara László kapitány.

Ez az falu éppen az Duna parton van Tortokájjal (ez Török falu) által ellenbe – Ulmeni közelében a Duna túlsó oldalán Tutrakan (bolgárul: Тутракан) nevű város áll, mely a 14. század végétől török település volt. Román neve Turtucaia volt, ebből származhat Aranka Ferenc fonetikus átírása.

**142. Prónay Sándor – Aranka Györgynek
Buda, 1791. augusztus 4.**

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Prónay Sándor betegsége miatt a június 4-én kelt levele óta nem küldött több tudósítást Arankának, így ez a levél több Aranka-levélre adott válasz, valamint az időközben történt események részletes tárgyalása.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Budán a' Csaszar Feredöbe – budai Császár fürdő, a 18. században kisebb fürdő, fejlesztése a 19. században kezdődött.

két hólnappal tovább leveletem nem veheti – Előző levele: 133. Prónay Sándor – Aranka Györgynek, Almás, 1791. június 4.

Pünkösöd után – 1791-ben pünkösdvasárnap június 12-én volt.

ein hiziges gallustes Schleimfiebernek – (ném.) heves tifuszos nyálkahártyagyulladás.

Spasmus, Krampf – (lat., ném.) görcs, roham.

Consolatio – (lat.) vigasz.

Fronius – Michael Traugott Fronius (1761–1812).

posteritas – (lat.) utókor.

als wichtige Beiträge zur der politischen sorge als litterarischen Geschichte des ZeitAlters – (ném.) a politikai problémákhoz való fontos hozzájárulása a korszak tudománytörténetének.

privatum – (lat.) magándolgok.

Az utolsó levelei a M. Urnak – Aranka leveleit nem ismerjük.

a' Magyar Társaságról (a' melly azt tartom fel-nem ál) az utolsó 's bővebb tudositást – Révai Miklós munkája: *Planum erigendae eruditae societatis Hungaricae alterum elaboratius* (Bécs, 1790). Hozzákötvé folytatatólagos lapszámozással: *Candidati erigendae eruditae societatis Hungaricae...* (Győr, 1791.)

Vályis az új Magyar nyelv Tanitójának Beszédjeit, a' mikor installaltatott ezen hivataljába – Vályi András (1764–1801), a pesti egyetemen a magyar nyelv első tanára. Prónay által említett munkái: *A' Magyar Nyelvnek hathatóságáról mondott beszéd* és *Beszéd a' nemzeti nevelésről 1791-ben jelentek meg.*

a' Diaetalis Actak Continuatioja – az országgyűlési jegyzőkönyvek folytatása.

Ipam ő Nagysága – Prónay apósa, Teleki József.

Sogorom-is – valószínűleg Teleki László.

Diarium – az erdélyi országgyűlési jegyzőkönyvek.

der in tausende Verhältnisse verschlungen ist – (ném.) akit ezer dolog emészt.

a' Kornidesét – Cornides Dániel kéziratának katalógusa.

Raday Urét – Ráday Gedeon kéziratának katalógusa.

a második Custossal, prof. Svartner Urral – Schwartner Márton, az egyetemi könyvtár második őre 1790 és 1794 között.

minthogy szegény Tsászár alatt mindegy gyült a' kalastromokbol – II. József feloszlatta a szerzetesrendeket, így a jezsuita könyvanyag mellett a pálos, kamalduli, trinitárius, ferences, szervita, premontrai, domonkos, ciszter, kapucinus és egyéb rendi gyűjteményből is rengeteg kötet került a könyvtár birtokába.

egy reale 's – respectable Corpus – (lat.) egy létező és tiszteletreméltó testület.

a' palatinus Installatioja – Sándor Lipót (1772–1795) főherceget a magyar rendek 1790. november 12-én választották az ország nádorává. Beiktatására 1791 augusztusában került sor.

Majland – Milánó.

le-jön a két Batyaval Ferencz és Károly Erczherczeggel – Ferenc főherceg, a későbbi császár és Károly főherceg (1771–1847).

Installator K. Commissarius – beiktató királyi komisszárius.

a' primás – a primás Batthyány József (1727–1799) volt.

A' mi két Synodusaink – Az evangélikusok egyházi gyűlései.

Sinay (ama Debreczeni Hist. professor) dolga – Sinai Miklós (1730–1808), református lelkész, a debreceni református kollégium tanára. A Sinai-ügy a lelkészek (hierarchák) és a világiak (kyriarchák) összecsapása a református közegyházi hatalom területén. (MAMÜL X., 313–314). Szathmári Paksi István tiszántúli püspök halála után az egyházkerület vezető lelkészei a világiak részvétele nélkül választották püspökké Sinai Miklós debreceni professzort áprilisban. Amikor a választás jóváhagyását akarták kérelmezni a királytól, Hunyadi Szabó Ferenc főjegyző megtagadta a hivatali bélyegző kiadá-

sát. Június 28-án Hunyadit választották püspökké, a király is őt ismerte el, de a tanári tisztségétől is megfosztott Sinaí ügyében új vizsgálatot rendelt el. Bővebben lásd Révész 1959.

factiosus – (lat.) tevékeny, befolyásos, pártoskodó.

a' Debr. Super. meg hal – a debreceni püspök, Szathmári Paksi István.

B. Orczy Jozef – báró Orczy József (1764–1804).

Az alatt a' Debreczeniek más Super. valasztottak, Hunyadit. – Más püspököt választottak, Hunyadi Szabó Ferencet.

N. Varadi Prepost G. Sauer – gróf Sauer Kajetán (1715k–1811).

az Egri püspök – gróf Eszterházy Károly.

proselituskodni – (lat.) ágálni.

denique – (lat.) szóval.

Weit gesehet! – (ném.) távolra tekintett.

Blutreinig – (ném.) vértiszta.

G. Bethlen Josef dolga – Bethlen József az erdélyi kancelláriához kellett volna kerülnön tanácsosnak, de ez meghiúsult.

B. Wesselényi – id. báró Wesselényi Miklós.

Denique demokratische drang – (lat., ném.) szóval demokratikus nyomás.

a' Reformatusok G. Teleki Samuel Urra való nézve meg-okosodtak – Teleki Sámuel kancellár-rá nevezését az erdélyi rendek nem fogadták örömmel, egyrészt Teleki személye miatt, másrészt, mert nem akartak a magyarországitól különálló kancelláriát. Ahogy a továbbiakban olvashatjuk Prónay leveleiben, különösen a Bihar vármegyeiek zúgolódtak, mivel II. József kétszer is kinevezte Teleki Sámuel-t Bihar megye főispánjának. A vármegye katolikusai és néhány ellenzéki vezető mindent elkövetett, hogy Teleki váradi tartózkodását lehetetlenné tegye 1790 tavaszán. 1791. július 5-én, amikor újra beiktatták főispáni székébe, már a korábbi ellenkezők is mellette álltak, erre utal a későbbiekben Prónay.

Kaunicz Spielman – Wenzel Anton von Kaunitz kancellár és báró Spielmann Antal, az államkancellária titkos referendáriusa.

per conclamationem – (lat.) felkiáltással.

Mind az első Vice Ispany, – mind a Fő Notarius Reform. lett, amaz Pécsy Imre, derék ember; e' pedig Kazinczy a' Litterator Ötse. – Péchy Imre (1753–1841) 1803-ig volt alispán. Kazinczy Dienes (1761–1824), főjegyző.

Unitariusok Theologiaja – Valószínűleg Szentábrahámi Lombard Mihály (1683–1758) *Summa Universae Theologiae Christianae Secundum Unitarios* című munkájáról van szó, amelyik a szerző halála után, 1787-ben jelent meg Kolozsváron.

A' püspökjök – Az unitárius püspök 1786-tól 1811-ig Lázár István (1742–1811) volt.

A' M. Ur Bétsbe nyomtatott írásai – Aranka két fordítása jelent meg Ignaz Alberi bécsi könyvnyomtatónál: *Újj módi gonosztevő. A fiui szeretetnek jeles példája. Öt felvonásokra szabott dráma vagy érzékeny játék. Irta frantzia nyelvenn de Falbair Fenouillot, frantziából fordította az Amszterdami 1768. kiadás szerint Aranka György* (Bécs, 1791). A másik munka: *A' Budai Basa. Frantziából fordította Aranka György* (Bécs, Alberti Ignátz, 1791).

tsak a' Kassai Julia Levelei – Júlia' levelei Ovidiushoz (Kassa, 1790).

Nagy Váti János – a' szorgalmatos Mezei Gazda – Nagyváthy János (1755–1819) kétkötetes munkája: *A szorgalmatos mezei gazda. A Magyarországnak gyakoroltatni szokott gazdaságnak rendjén keresztül* (Pest, 1791).

143. Batsányi János – Aranka Györgynek Kassa, 1791. augusztus 8.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 82–83v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

TOLDY 1865, 244–246.

Keletkezés

Előző, 1791. július 4-én kelt (138. sz.) levelében Batsányi verseket küld Arankának, ezek szigorúbb bírálatát kéri ebben a levelében, örül a nyelvművelő társaság megalakulásának, illetve felsorolja a *Magyar Museum* munkatársait.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a' Bétsi Magyar Újságban olvasván, hogy a' M. Nyelv-mívelő Társaságnak fel-állítása iránt ugyan-tsak végzést hozott N. Erdély Ország – A bécsi *Magyar Kurír* 1791. augusztus 5-én adja hírül a Nyelvművelő Társaság megalakulását: „A' Magyar Nyelv mívelő Társaságnak fel állítása, törvény tikkelyül fel-iraték; és az ujj Hazafi Witt Ur 50 aranyat ajánla réája: a' két Örmény Város pedig ezer ezer aranyat.” (*Magyar Kurír*, 1791. aug. 5., 946)

A' Magyar Országí Társoságból – Valószínűleg a Révai Miklós-féle társaságra utal.

A' Planumát, melyet mí ki-adtunk – Révai Miklós *Planum erigendae eruditae societatis Hungaricae alterum elaboratius* (Bécs, 1790). Hozzákötvve folytatólagos lapszámozással: *Candidati erigendae eruditae societatis Hungaricae...* (Győr, 1791).

Az Anglus et M. Országí Igazg. – Aranka György munkája: *Anglus és magyar igazgatásnak egybenvetése* (Kolozsvár, Hochmeister, 1790).

Németül ki-jött már – Szrógh Sámuel fordítása: *Vergleichung zwischen Englands und Ungarns Regierungsform. Oder Ein Wort an diejenigen, von welchen die ungar für unruhige Köpfe gehalten werden. Aus dem Ungarischen übersetzt und vermehrt* (1791).

Szabó Dávid Úr – Baróti Szabó Dávid, a *Magyar Museum* szerkesztője.

Versegi Ferentz – Verseghy Ferenc (1757–1822) szépirodalmi és tudományos írásai mellett hárfás és zeneszerző is volt.

Virág Benedek – Virág Benedek (1754–1830) 1781-től kezdődően tanított a székesfehérvári pálos gimnáziumban, majd a rend feloszlata után világi pap lett belőle, és megtarthatta tanári állását.

Kreskay Imre – Kreskay Imre (1748–1809) 1780-tól kezdődően élt Szatmáron, ahol a pálos rend 1786-os feloszlataáig iskolaigazgató is volt. 1787-ban elhagyta Szatmárt.

Szent-Jóbi Szabó László – Szentjóni Szabó László (1767–1795) 1789-től kezdődően tanított a nagybányai gimnáziumban. A Batsányi által említett minden munkái: *Szent-Jóbi Szabó László költeményes munkái* (Pest, 1791).

Éppen most ad-ki ezen munkájában egy mérges recenzió-formát, Versegi Társunk ellen – Kazinczynak ez a szövege valószínűleg már nem jelent meg az *Orpheus*-ban. Az ekkor készülő 8. szám csak 1792 augusztusában jelent meg, és ilyen típusú szöveg nem volt benne.

sensu abundant – (lat.) gazdag elméjű.

144. Aranka György – Teleki Imrének Kolozsvár, 1791. augusztus 28.

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 124–124v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka a kolozsvári eseményekről tudósítja Teleki Imrét, különös tekintettel a Bethlen Sándor és Teleki Ádám közötti konfliktusra és annak következményeire.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Hosszufalva – Kővárhosszúfalva (Satulung, Ro), Teleki Imre birtokközpontja.

Gr. Teleki Adám 's Gr. Bethlen Sándor – Teleki Ádám (1740–1792) és Bethlen Sándor (1741–1793). A Teleki és Bethlen család különböző ágai rokonságban is álltak egymással, különösen az ügybe keveredő Teleki Sámuel érintette kényesen a dolog, hiszen apjának lánytestvére, Teleki Klára (1716–1770) Bethlen Sándor anyja volt, neki pedig szintén Bethlen-lány volt a felesége (Bethlen Zsuzsanna).

Inquisitio – (lat.) kivizsgálás.

a' SS Praesidens – Az erdélyi országgyűlés elnöke, Kemény Farkas.

a' Gubernátor – Bánffy György.

proponáltatik – (lat.) javasolják.

a' Cancellarius – Teleki Sámuel.

magokis Josef, Lajos – Teleki József (1738–1796) és Teleki Lajos (1746–1815).

Delátor – (lat.) besúgó, feljelentő.

Delatio – (lat.) feljelentés.

Lonára – Kendilóna (Luna de Jos, Ro).

Gr. Eszterházi – Esterházy Nepomuk János (1754–1840), guberniumi tanácsos.

A' Püspök – Batthyány Ignác.

háromszék – Egyike a székely székeknek, amely 1562-ben jött létre Kézdiszék, Orbaiszék és Sepsiszék egyesülésével.

Gr. Nemes János – Nemes János (1732–1793), főkormányzáséki tanácsos.

A' M Grofné ő Nga – Teleki Imre felesége, Krausz Mária.

145. Soós Márton – Aranka Györgynek Pest, 1791. szeptember 1.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 240–241v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Soós Márton személye nem túlságosan ismert, születési és elhalálozási adatait nem ismerjük. Arankával való ismerettsége onnan származhat, hogy mindketten széki születésűek. Orvostant tanul Pesten 1791-ben, ekkor indul levelezésük is Arankával, 1793-ig 15 Soós Mártontól származó levelet ismerünk, ezek eredetije is fennmaradt. Soós érdeklődött a színészet és drámaírás iránt, de végül Désre (Dej, Ro) költözött, és orvosdoktor lett belőle. 1797-ben Aranka felkéri a marhabetegségekről szóló munka elkészítésére, a felkérőlevelen kívül ismerjük Soós erre küldött válaszát is.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A nyomtatványokból – A levélből az derül ki, hogy Aranka azzal bízta meg Soós Mártont, hogy a *Budai Basa* példányait ossza szét Pesten. Az Aranka által felsorolt személyeken kívül Soós Ráday Geodeonnak és Dugonics Andrásnak is ad egy-egy példányt.

Görög Ur – Görög Demeter, Aranka bécsi levelezője volt, ő segítette a *Budai Basa* megjelenését.

A Magyar T. Társaságról való erdemes írását – Aranka *Egy erdélyi magyar nyelvű társaság felállításáról való rajzolat az haza felséges rendeihez* (Kolozsvár, Hochmeister, 1791) című munkájáról van szó.

Az általam készített tsekély munkátskákbold – Soós Márton három drámájáról van tudomásunk: *Magyar Pénélopé, avagy az állhatatos szeretet példája. Vig játék öt felvonásokban* (Pest, 1791); *A megsomorított ártatlanság Avagy az ártatlan Etelka méltatlan szenvedése. Szomorújáték öt felvonásban* (Pest, 1792–1793). (*A Magyar Játék-szín* II. kötetének 1. darabja. Dugonics *Etelka* című regényét dolgozta fel.); *Ojtozi Júlia* című vígjátéka elveszett.

146. Benke Mihály – Aranka Györgynek Nagyenyed, 1791. szeptember 4.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 208–209.

Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1994a, 37–38.

Keletkezés

Ez az egyetlen ismert levél Benke Mihálytól (1757k–1817), a nagyenyedi kollégium professzorától. Ismeretes egy Aranka által 1797-ben hozzá írt levél is. Úgy tűnik, hogy a nyelvű társaság indításakor Aranka szerette volna minél több tudóssal felvenni a kapcsolatot, hogy a társaság munkatársainak megnyerje őket. Benke üdvözlö a társaság alapítási szándékot, és arról tudósít, hogy ő maga is kezdte az általa oktatott bölcséleti tudományokat magyar nyelven művelni, illetve azt is vállalja, hogy az elkészült grammatikai munkákat tanártársaival megvizsgálja, és azokról véleményt mond.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Két rendben hozzám küldeni méltóztatott Leveleit a' Mlgs Urnak – Aranka György leveleit nem ismerjük.

e' végre kiszített, két rendbeli rajzolat – Aranka alábbi munkáiról van szó: *Egy erdélyi magyar nyelvűmívelő társaság felállításáról való rajzolat az haza felséges rendeihez* (Kolozsvár, Hochmeister, 1791); *Erdélyi magyar nyelvi-mívelő társaság: újabb elmélkedés* (Kolozsvár, 1791).

A' két Magyar Grammatikat vettük – Nem tudjuk pontosan melyik grammatikákat küldte el Aranka Benkének. Aranka 1791-es leveleiben nyoma van annak, hogy elkezdte a nyelvűmívelő társaság feladatainak körvonalazását. A társaság iratai között fennmaradt egy kolligátum, melynek címe: *Magyar Nyelv Mívelése Sengéje – Próbául adták ki némelly kevés számú Társak Erdélyben*. Bár imprimatur jelzéssel ellátott kéziratról van szó, végül ez nem jelent meg, és mai lelőhelye sem ismert (bővebben lásd PERÉNYI 1917, 189–193). A kézirat különböző időszakokban keletkezett nyelvészeti értekezéseket tartalmaz, melyeket végül Gyarmathi Sámuel rendezett el, és kapcsolta hozzájuk saját munkáját az addig megismert grammatikák használhatóságáról. Valószínűleg ennek a kolligátumnak az előmunkálatairól van itt szó, amikor Aranka az ebben található szövegek egy részét szétküldte véleményezésre. Az Aranka-hagyatékban megtalálható ennek folytatása: *A Magyar Nyelv Mívelése 'Sengéjének II. Szakasza*, Lucian Blaga Egyetemi Könyvtár, Kézirattár, Ms 185, 193–251. Megjelent: DÁVID–BIRÓ 2007, 27–61.

diligentia – (lat.) szorgalmi időszak.

Schakespear munkái – Shakespeare munkái: valószínűleg valamelyik német fordítást küldhette nekik.

Budai Basa – *Budai Basa. Frantziából fordította Aranka György*. Bétsben, Alberti Ignátz, Tsász. Kir. priv. Könyvnyomtatónak betűivel, 1791.

147. Bethlen Elek – Aranka Györgynek Nagyenyed, 1791. szeptember 9.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 210–210v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Bethlen Elek (1777–1841) négy Arankához írott leveléből ez az első. Itt még igen fiatal, minden bizonnyal a nagyenyedi kollégium diákja. A levél kontextusából az derül ki, hogy Aranka a nyelvűmívelő társaság szervezési munkálatai közben üzenetek átadásával bízta meg a fiatal Eleket, akinek apjával, Bethlen Pállal korábban kapcsolatban állt.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

jo Vers szerzőnek Vadasdinak – Vadasdi (Vadasdy) István, nagyenyedi diák. Munkái közül a *Didó panasza* (1790) és a *Gróf Teleki László emlékezete* (1800) címűek jelentek meg nyomtatásban.

148. Teleki Sámuel – Aranka Györgynek Bécs, 1791. szeptember 14.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 164–164v.

Titkár által írt, elküldött levél.

Megjelenés

ENYEDI 1991, 134–135.

Keletkezés

Teleki Sámuel előző levele 1791. május 30-án kelt, időközben Aranka biztosan válaszolt neki, ezt a levelet viszont nem ismerjük. Teleki Sámuel visszafogottan dicséri Aranka munkásságát, és további támogatást ígér neki.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Spectabilis Domine Tabulae Regiae Adsector! mihi Colendissime! – (lat.) Tekintetes királyi táblai jegyző úr, nagyrabecsült uram!

A Budai Basát, és a fiui szeretetnek jeles példáját – Aranka 1791-ben Bécsben kiadott munkái: *A' Budai Basa* és az *Újj modi gonosztevő. A' fiui szeretetnek jeles példája*.

Béla Notariussa – Anonymus *Gesta Hungarorum* című munkája. Aranka valószínűleg említette levelében, hogy ennek fordítását is meg akarja jelentetni.

Szászki irt vólt réá valamely Jegyzéseket – Tomka Szászky János (1700–1762) *Introductio in geographiam Hungariae antiqui et medii aevi* (Pozsony, 1781) című művében levő térképek közül kettőt Anonymus adatai alapján készítette.

Szegény Cornidest sokszor unszoltam ezen derék kis Könyvünknek meg világoztására – Cornides Anonymus-magyarázata jóval a szerző halála után jelent meg Johann Christian Engel kiadásában: *Danielis Cornides Vindiciae Anonymi Belae Regis notarii*, editae, auctae a J. Christian Engel, Budae, Typis et sumtibus Regiae Universitatis Pestanae Typographiae, 1802.

in spongiam incubuit, ut Ajax Augusti – (lat.) Utalás Suetonius Augustus császár életéről szóló munkájára, amelyben Augustus császár, amikor megkérdezik, hogy mit csinál Ajax, azt válaszolja, hogy spongyájába dőlt.

egy kis könyv jött ki Erdélyben ilyen Tzim alatt: Imago Nationis Siculicae – Benkő József munkájáról van szó: *Imago inclytae in Transsylvania nationis Siculicae historico-politica* (Szeben–Kolozsvár, Hochmeister, 1791).

B. Josika Antal – báró Jósika Antal.

Hallom: hogy az Oláh-Nép neve alatt bé-adott Könyörgő Levélreis fogos meg-jegyzések vagynak most a sajtó alatt – Az országgyűlésen beadott könyörgőlevél, a *Supplex Libellus Valachorum Transsilvaniae* Joseph Karl Eder jegyzeteivel jelent meg 1791-ben Hochmeister nyomdájában Kolozsváron.

149. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek Alsóregmec, 1791. szeptember 27.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Levelestár, 44–45v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

KazLev II., 224–225.

Keltekzés

A levél másolata megtalálható: MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.37.sz., 100–103.

Bécsi tartózkodásából hazatérve Kazinczy folytatja a levelezést Aranka Györggyel. Elsősorban Aranka időközben megjelent munkáiról van szó, de a jó híre megőrzése miatt egy félreérthető helyzetről is tájékoztatja erdélyi levelezőtársát.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Arankát öleli Széphalmyja – Kazinczy Bécsből hazatérve egyenesen Széphalomra utazik, ahol háza építkezési munkálatai már előrehaladottak, ezért nevezheti magát Széphalmynak. A Széphalomhoz kötődő alapvető jelentéseket és toposzokat először maga Kazinczy formálta meg. A névadás szimbolikus gesztusa, azaz a tábla kihelyezése először 1794-ben, a fogságba kerülés előtt történik meg, de önmagát már korábban is Széphalmynak nevezi, először 1789 decemberében egy Péczeli Józsefnek írott levélben (Kazinczy Ferenc Péczeli Józsefnek, 1789. december 10., KazLev I., 523), és folyóiratának, az *Orpheus*-nak a szerkesztőjeként és mint szerző is használja a nevet. Arankának pedig már 1791. január 7-én kelt (94. sz.) levelében megírja, hogy Széphalmon építkezésbe kezd. A névadási gesztushoz és a hely jelentőségéhez lásd DEBRECZENI 2020.

Végre itthon vagyok – Kazinczy 1791. május elejétől egészen szeptember elejéig van Bécsben, szeptember 10-én már otthon van.

a' melly ritkán Bétsi mulatásom alatt zörgettem – Bécsi tartózkodása idejéből egyetlen Arankához írott levelét ismerjük, amelyik 1791. május 26-án kelt.

Örvendek Journálaid meg-jelenéseknek – Aranka három röpiratáról van szó: *Egy erdélyi magyar nyelvű társaság felállításáról való rajzolat az baza felséges rendeihez* (Kolozsvár, Hochmeister, 1791); *Az erdélyi kéz írásba lévő történet írók kiadására fel álitandó társaságnak rajzolatya a' három nemzetbéli méltóságos fő rendekhez* (Kolozsvár, Hochmeister, 1791); *Erdélyi magyar nyelvi-művelő társaság: újabb elmélkedés* (Kolozsvár, 1791).

Igy mondom én Orpheusom 8dik hónapi darabjának 369dik old., hogy Földinek nints igazsága, midőn a' gyűjtom helyett gyűlytomot ír. De inkább ki vágom azt a' jegyzést. – A jegyzet mégis megjelent, csatolva is van a levélhez: „*Ki-gyűlytsa, e' helyett: ki-gyűjtsa.* Így javasolta ugyan ez a' Grammaticusunk a' Komáromi Társaknak hogy *Gyűjteményeket Gyűlyteményeknek* írják, minthogy az e' gyökértől: *gyűlök*, jön. Ítéletem szerént hibásan; mert a' *gyűlök*től nem *gyűlytemény*, hanem *gyűltemény* jön; úgy éppen mind a' *Gyűjtemény* ettől a' gyökértől *gyűjtok*. – A' Komáromi Társak kén-telenek valának a' *Gyűlyteményt Gyűjteménnyé* változtatni, mert azt FÖLDI után és Ő utánok *Gyűlyteménynek* senki sem olvasta. (Kazinczy)” (*Orpheus*, 296–297.)

Budai Basád és Uj módi Gonosz tévőd – Aranka Bécsben megjelent fordításai: *A' Budai Basa. Frantziából fordította Aranka György* (Bécs, Alberti Ignátz, 1791); *Új módi gonosztevő. A' fiui szeretetnek jeles példája. Őt felvonásokra szabott dráma vagy érzékeny játék. Irta frantzia nyelvenn de Fallbair Fenouillot, frantziából fordította az Amszterdami 1768. kiadás szerint Aranka György* (Bécs 1791).

asztalomon lelém A' nap 4 részeit – Aranka kéziratos fordítása: *A' Napnak négy részei a' Városba.*

A' Messziás eránt egynehány sor fog lenni a' M. Ujságokban. – Friedrich Gottlieb Klopstock (1724–1803) eposzának, a *Messziás*-nak a fordításáról van szó. Még 1789-ben a *Magyar Museum*-ban, később az *Orpheus*-ban (35) jelent meg belőle részlet, és egy önálló előfizetési felhívásban (*Jelentés a Klopstock Messziásának ki-adása felől*, MTA KIK Kézirattár 608., 77a–78b) meghirdette az első tíz ének fordítását (részletes pénzügyi számításokat közölve a kiadás és a mellékelni szándékozott rézmet-szet költségeiről), a munka azonban nem jelent meg.

Gróf Teleky Imrének Bécsbe jártt embere – gróf Teleki Imre Aranka állandó levelezőpartnere, közeli ismerőse, ezért is tarthat Kazinczy attól, hogy visszahallja a vele történeteket. Nem tudjuk melyik embere járt Bécsben.

150. Batsányi János – Aranka Györgynek Kassa, 1791. október 3.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 154–157.

Autográf kézirat.

Megjelenés

TOLDY 1865, 246–247.

Keletkezés

Batsányi rövid tájékoztató levele, melyben céljaik hasonlóságáról ír, és a novemberben megjelenő *Tudósíttás* szövegét is elküldi Arankának (bár a küldemény nincs a levél mellett).

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Az Erdélyi Magyar Nyelv-mivelő Társaságnak Ideáját – Aranka munkája: *Egy erdélyi magyar nyelv-mivelő társaság felállításáról való rajzolat az haza felséges rendeihez* (Kolozsvár, Hochmeister, 1791).

imez ide-zártt Tudósíttás – A küldemény kéziratos változata lehetett az 1791 novemberében megjelent *Tudósíttás*-nak (*Magyar Museum* I., 507–514).

T. Tseréy Úrnak-is ma írok. Bátorokodtam meg-nevezni ötlet-is. – Cserei János guberniumi tanácsos a *Tudósíttás*-ban fel van sorolva azok között, akiknél elő lehet fizetni a *Magyar Museum*-ra.

Tiszt. Bojér Úr – Boér Imre.

151. Soós Márton – Aranka Györgynek Pest, 1791. október 5.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 222–223v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Soós Márton, Aranka pesti kapcsolattartója és könyvei eladásának intézője ebben a levélben az eddig befolyt összegekről, illetve a magyarországi társaságalapítási kísérletek (tudós társaság, teátrumi társaság) kudarcairól tudósít.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A mult Honapnak 25^{diken} bozzám utasítani méltoztatott Levelét – Aranka levelét nem ismerjük.

A Budai Basák árrából Turotzi Károly Ur által küldettem (Augustusnak végén) 6 ie. bat R forintokat – Aranka Soós Mártont bízta meg, hogy a Bécsben nyomtatott, *A' Budai Basa* című művét adja be pesti könyvkereskedésekbe. Ezeknek az árát küldi el rénes forintokban Turotzi Károly közvetítésével.

Az Újmodi Gonosztévőt – Az *Újj módi gonosztévő*, Aranka másik Bécsben kiadott munkája.

Szatsvai Ur által tudositani az erdemes Közönséget – Szacs vay Sándor az általa Bécsben kiadott *Magyar Kurír*-ban tájékoztatta az olvasóközönséget az erdélyi eseményekről.

A Magyar Teatromi Társaságról szinte azt irhatom vót-is multís – A Magyar Teátrumi Társaság az 1790/91. évi országgyűlés idején alakul, de ahogy a továbbiakban a levélben is olvasható, nehezen tud megindulni a rendszeres színházi élet. A magyar színészet ügye hivatalból a Helytartótanács egyik osztályához (Departamentum politicae in genere et civitatum) tartozott, és a rendi pártolás szervezésének egyetlen szerve a vármegye, főleg Pest vármegye volt.

a' mult Augustus elején Groff Szétséni Ferentz Ur annak elé mozdítását sürgetné – Széchényi Ferenc az 1790/91. évi országgyűlésen tér vissza a közéletbe, ekkor mecénásként támogatja a különböző kultúrapártoló társaságok létrejöttét.

a' mult 1790^{ben} 8^{ban} kettőt producáltak a' Társaim – 1790. október 25-én és 27-én volt magyar nyelvű színházi előadás a német nyelvű színházban (az első a budaiban, a második a pestiben), amelyet Kelemen László Magyar Játsszó Társasága tartott. Simai Kristóf kegyesrendi szerzetes *Igazházi* című darabját adták elő.

a' Palatinusunk – a nádor, Sándor Lipót főherceg.

Intimatum – (lat.) rendelkezés.

Cum submissione remittatur – (lat.) Alázattal visszaküldetik.

152. Ismeretlen – Aranka Györgynek Pest, 1791. október 8.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

JANCSÓ 1943a, 133–137.

Keletkezés

A levél kézírata ismeretlen, az átírás a Jancsó Elemér-féle másolatból készült. Jancsó Elemér meg is jelentette ezt a levelet néhány korábban már ismert adattal arról a kolligátumról, amelyben a levél található. A kolligátumot először Perényi József ismertette (PERÉNYI 1917) mint bizonyítékát annak, hogy a nyelvészeti kutatások valójában már a Nyelvművelő Társaság tényleges megalakulása előtt elkezdődtek. Aranka néhány levelezőtársának elküldi véleményezésre azokat a nyelvészeti tárgyú íráso-

kat, amelyek később egy összefoglaló jellegű grammatika alapjait képezhetik. Lásd pl. 146. Benke Mihály – Aranka Györgynek, Nagyenyed, 1791. szeptember 4. és a levél jegyzeteit. A levél írójának neve nem derül ki sem a kolligátumból, sem pedig magából a levélből, Jancsó Elemér azt feltételezi, hogy magyarországi személyről van szó.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

egyikteknek két rendbéli jelentését a' Magyar Hazához: mindenikét Rajzolat nevezete alatt

– Az alábbi két munkáról van szó: *Egy erdélyi magyar nyelvű társaság felállításáról való rajzolat az haza felséges rendeihez* (Kolozsvár, Hochmeister, 1791); *Az erdélyi kéz írásba lévő történet írók kiadására fel állítandó társaságnak rajzolatya a' három nemzetbéli méltóságos fő rendekhez* (Kolozsvár, Hochmeister, 1791).

Stoabéli – sztoa, sztoikus filozófia.

Právik – igazak.

Grof Battányi Püspök – Batthyány Ignác püspök.

Szeredai Praepost – Szeredai Antal (1740–1798).

Benkő Josef – Benkő József.

Cserei Josef – Cserei József.

Cagliastro – Alessandro di Cagliastro gróf (1743–1795), eredeti nevén Giuseppe Balsamo, szicíliai kalandor, szabadkőműves és okkultista.

153. Teleki Sámuel – Aranka Györgynek Bécs, 1791. október 10.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 165–166v.

Titkár által írt, elküldött levél.

Megjelenés

ENYEDI 1991, 135.

Keletkezés

Teleki Sámuel megköszöni a számára küldött Benkő József-munkát, és további támogatásáról biztosítja Arankát.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Spectabilis Domine Tabulae Adessor! mihi Observandissime! – (lat.) Tekintetes királyi ítélőtáblai ülnök úr!

Az Urnak hozzám utasított Levele – Aranka levelét nem ismerjük.

az Oláhok iránt küldött kis munka – Benkő József töredékesen megjelent munkája: *Erdélyi oláh nemzet képe*, (Pozsony, 1785).

Praepost Szereday Uris fel-küldötte az Erdélyi Püspököket – Szeredai Antal alábbi művéről van szó: *Series antiquorum, et recentiorum episcoporum Transilvaniae* (Gyulafehérvár, 1790).

a Benkő Uram Székelyek iránt ki bocsátott munkája – Benkő József, *Imago inclytae in Transylvania nationis Siculicae historico-politica* (Szeben–Kolozsvár, Hochmeister, 1791).

Sultzer darabjai – Franz Josef Sulzer (1727–1791) két nagyobb munkájáról lehet szó: *Geschichte des transalpinischen Daciens* (Bécs, 1781–1782); *Altes und neues oder dessen litteralische Reise durch Siebenbürgen* (1782).

Consolatio – (lat.) vigasztalás.

Iugi propensione et observantia perseveratus Spect D Vae obligat Serv – A rövidítések feloldása: Spectabilis Dominationis Vestrae obligatissimus Servus GTeleky (lat.). Állandó odafigyelő állhatatossággal az úr állandó lekötelezettje, gróf Teleki.

154. Soós Márton – Aranka Györgynek Pest, 1791. október 21.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 238–239.
Autográf kézirat.

Mejjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Az Aranka Bécsben kiadott munkái pesti terjesztésével megbízott Soós Márton számol be az újabb kiadvány, az *Új módú gonosztevő. A fűi szeretetnek jeles példája* című fordítás eladása körüli nehézségekről, illetve arról, hogy kiknek adott belőle. Üdvözlí az erdélyi színházi társaság megalakulását is, melyet a magyarországi megtorpanásával párhuzamosan tárgyal.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

az Újmodi gonosztévő – Aranka György Bécsben kiadott fordítása: *Új módú gonosztévő. A fűi szeretetnek jeles példája*.

Bibliopola – könyvadás.

Görög Uréktól megírt áron – Aranka bécsi kapcsolattartója és Ignaz Alberi könyvnyomtatóval való tárgyalások lebonyolítója Görög Demeter volt.

a' B. Pronai Sándor Ur egyezéséből Gr. Teleki Josef Urnak 2öt, Gr. Rhádai Gedeon Uraknak 2öt – báró Pronay Sándor Aranka állandó levelezőtársa, ő jelöli ki azokat a személyeket, akiknek Soós Márton példányt tartozik adni: Teleki Józsefnek, Ráday Gedeonnak 2-2 példányt.

A Déák ujság íroja – Az *Ephemerides Budenses* című latin nyelvű lap alapító szerkesztője Tertina Mihály volt.

B. Rudnyanszki Ignátné ő Ngának, B. Kemény Terésianak – báró Rudnyánszky Ignácné, báró Kemény Terézia (1757–1795).

Boér Ferentz Urnak, a' Palatinusunk ő fő Hertzegsége egyik Test örzőjének – Boér Ferenc, Sándor Lipót nádor testőre.

a' Tudos Társaságnak, ugy a' Teatromi Társaságnak is fel-állitásában – A Kéziratkiadó Társaság munkálatai elkezdődnek 1791-ben, de a Nyelvművelő Társaság gyűlései majd csak 1793-ban fognak kezdődni. A színháztársaság ügyében is tévesek az információi, egy erdélyi teatrumi társaság ekkor még nem jön létre, és az első fellépésre is várni kell 1792 végéig, amikor a *Köleséri vagy a titkos ellenkezés* című darabot adják elő.

a' neve lészen Ojtozi Julia avagy A tsapodár szerető – Soós Mártonnak ez a darabja elveszett.

155. Prónay Sándor – Aranka Györgynek Pozsony, 1791. november 2.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A másolat fedőlapján Enyedi Sándor megjegyzése: „hiányoznak a 6, 7, 15-ös lapok. 1994. márc. E. S.” A levélszöveg továbbra is hiányos.

Prónay Sándor hosszabb szünet után jelentkezik újra levéllel, beszámol az evangélikus és a református zsinat eseményeiről, ahol mind ő (az evangélikus zsinat alelnöki minőségében), mind pedig családtagjai fontos pozíciókat töltöttek be.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A' Sz. Zsinod – Az evangélikus zsinat 1791. szeptember 14. és október 14. között zajlott Pesten. Történetéhez lásd SZEBERÉNYI 1869. A református zsinat 1791. szeptember 14. és október 13. között zajlott Budán. Történetéhez lásd POLGÁR 1842. Jegyzőkönyve a *Magyar protestáns egyházi és iskolai figyelmező* 1874-ik évi füzeteiben jelent meg.

a' Szüleim 's Ipamék látogatására – Apja Prónay László (1735–1808), 1790-től Csanád megyei főispán, anyja Radvánszky Rozália (1742–1803), apósa pedig Teleki József (1738–1796), akinek felesége Róth Janka (1740–1813). Prónay nem pontosítja, hogy hol látogatja meg őket.

a' Banatusba, Balogh Péter Ur Torontal V[árme]gye főispanságába való bé-iktatásaba – ócsai Balogh Péter (1748–1818) beiktatására kellett elutazni a Bánság területére.

Comissar – (lat.) biztos.

patvarista – (lat.) gyakornok.

Pogany Lajos – Pogány Lajos (1741–1793).

solemnitas – (lat.) ünnepélyesség.

a' komendirozó Herceg Koburg – Friedrich Josias von Sachsen-Coburg Saalfeld (1737–1815), tábornagy, 1791 augusztusától a Magyar Királyság katonai kormányzója.

sensu bono – (lat.) jó értelemben.

Az Aug. Conf. Pesten a' V[árme]gye Palotájába confidealt – Az evangélikusok a pesti vármegye-házán tartották gyűléseiket.

Superintendenta – (lat.) főgondnok. A jelen levő négy főgondnok: Torkos Mihály, Szinovitz Mihály, Hrabovszky Sámuel és Szontágh Sámuel.

a' Praeses a' K. Commissariusal – Az elnök a királyi biztossal. Az elnök Prónay László, a királyi biztos Brunsvik József (1750–1827) volt.

a' 2. Notarius, egy papi (e' Rát Mátyás volt) 's egy világi. – A két jegyző közül az egyházi Rát Mátyás (1749–1810), a világi pedig Baloghy Mihály (1749–1837) volt.

Első nap tsak a' Ceremoniale folyt – Az első nap eseményeiről lásd SZEBERÉNYI 1869, 33–39.

bonni oratziok, a' Praeses választása, – a' miénken az Atyam, a Hev. Conf. pedig az Ipam választattak Praesesekké – Az evangélikus zsinaton a királyi biztos üdvözlőkön kívül beszédet mondott ócsai Balogh Péter, ezután választották Prónay Lászlót elnökké. A református zsinaton a királyi biztos beszédét gróf Ráday Gedeon oratóriája és Szalai Sámuel beszéde követte. Elnöknek Prónay Sándor apósát, Teleki Józsefet választották.

A' Reformatusok mind magyar nyelven vittek, mind a' Consultatiok, mind a' Protocollum, – de a' Canonok deak nyelven irattattak – A reformátusok magyar nyelven gyűléseztek és tanácskoztak, a jegyzőkönyvet magyarul vezették, de a kánonokat latinul adták ki.

Generale Consistorium – (lat.) egyetemes főgondnoki hivatal.

Centralis Direktoriumban – (lat.) központi igazgatóság.

privata Conortatio – (lat.) egyéni figyelmeztetés.

pro. Concertatione et defixione Generalium Principorum – (lat.) A szeptember 15-én tartott második gyűlésen nevezték ki a egyes bizottságok tagjait. Lásd SZEBERÉNYI 1869, 40–49.

1° Coordinatio Superioritatis Ecclesiastica – (lat.) az egyházi kormányzat kidolgozására kinevezett bizottság.

2. detto Directionis Scholastica – (lat.) az iskolai intézetek kidolgozására kinevezett bizottság.

4. Matrimoniale – (lat.) házasságkötésekkel foglalkozik.

5. Administrationis Oeconomica – (lat.) gazdasági igazgatás.

mixta Concertatio – (lat.) vegyes gyűlés, vita.

Mixta Sessio – (lat.) vegyes zsinati gyűlés.

forum primum Instantionalis – (lat.) első fokozatú eljáró fórum.

nem fraxum Dicasterium, hanem inkább Conventus generalis – (lat.) nem döntőbíróóság, hanem inkább általános gyűlés.

Dioecesis – (lat.) egyházmegye.

Ablegatus – (lat.) küldött.

Vay Urak főkép Vay Josef Cons. – A református zsinaton jelen volt Vay Dániel, Vay Miklós, Vay István és Vay József, a magyar királyi helytartó tanács tanácsosa.

Debreczeni Domokos – valószínűleg a debreceni származású Domokos Lajos.

Pretentió – (lat.) elvárás.

a' Komaromi, Evg. Pap Perlaki munkalkodása – Perlaki Dávid (1754–1802), 1783-tól kezdve komáromi lelkész. A zsinati munkálkodásának eredménye 1791-ben kiadott beszéde is: *A magyar kereszténységhez egy alkalmas időben mondott szó Pesten a protestánsok gyűlése alkalmával* (Pest, 1791).

in Dogmaticis et Liturgicis a' Papságé legyen a' Praesidium – (lat.) dogmatikai és liturgiai ügyekben a papoké legyen az elnökség.

2° de justibus Patronatus Specialiter Dominorum Terestrium – (lat.) a földesurak különleges védnökségi jogairól.

3^a Symbolicus Könyveink eránt való kérdés – Az evangélikusok hitvallási iratairól valóban több vita is zajlott a zsinaton. Ehhez lásd SZEBERÉNYI 1869. A Prónay által említett és a zsinaton megvitattott öt szimbolikus könyv: az ágostai hitvallás, Melancthon apológiája, Luther Márton kátéi és schmalkaldeni cikkei, valamint az egyezségi irat (formula Concordiae).

Aug. Confessió – ágostai hitvallás, latinul Confessio Augustana, a legfontosabb lutheri hittételek összefoglalása.

a' formularis Concordia – Egyezségi irat vagy Konkordia könyv, 1580-ban készült, a hittételeket összegző könyv.

in desise seu in statu quo – (lat.) az előző állapotban.

Bátyám B. Prónay Gábor, Radvanszky János Bátyámmal – Prónay Gábor (1748–1811) a levélíró apjának, Prónay Lászlónak volt a testvére. Radvanszky János (1739–1815) pedig László és Gábor testvéreinek, Prónay Évának volt a férje. Ugyanakkor Prónay Sándor anyja, Radvanszky Rozália (1742–1803) testvére Radvanszky Jánosnak, így két oldalról is nagybátyjának tekinthető.

Radvanszky Ferencz – Radvanszky Ferenc (1734–1810), korábban kapitány.

Oppositionschef – (ném.) ellenzéki vezér.

Scissio – (lat.) szétszakadás.

sine quam dunsu feliciori – (lat.) nélküle nincs boldogság.

expedial – (lat.) elküld.

Com[men]tatio de Unione Protestantium in Hungaria – *Commentatio brevis de unione protestantium in genere, praesertim in Hungaria* (1791). A névtelenül megjelent irat Járossy Mihály (1756–1804) munkája.

de Indole veri Protestantismi – Christian Freymann alábbi munkája: *De natura et indole veri protestantismi* (Pest, Buda, Kassa, Lipcse, 1791).

az ifjú Károlyi – gróf Károlyi Antal (1732–1791) halála után fiát, az addigi Békés megyei főispán gróf Károlyi Józsefet (1768–1803) nevezték ki Szatmár vármegye főispánjává, de beiktatására jóval később került csak sor. Addig a tényleges hatalmat a mellé állított adminisztrátor, báró Vécsey Miklós (1749–1829) gyakorolta.

Békésbe pedig referendarus Lovasz tétett – ötvenes évi Lovász Zsigmond (1750k–1812) 1801-ig lesz Békés megye főispánja.

Br. Orczy Josef – báró Orczy József (1746–1804).

Pálffy Leopold – erdódi gróf Pálffy Lipót (1739–1799), Csongrád megyei főispán.

Battyani Josef – a primás Batthyány József (1727–1799).

Balassa – gróf Balassa Ferenc (1731–1807).

Ghiczy – Ghiczy József, ítélmester.

factiosus – (lat.) pártoskodó, széthúzó.

A' Budai Basa, a gonosztevő – Aranka Bécsben megjelent fordításai.

a' Julia Levelei – Aranka korábban, Kassán megjelent munkája.

Az Unitaria Dogmaticat és a' Protocollum folytatását – Prónay 1791. augusztus 4-én kelt (142. sz.) levelében kérte Arankától az unitáriusok teológiáját, ami valószínűleg Szentábrahámi Lombard Mihály (1683–1758) *Summa Universae Theologiae Christianae Secundum Unitarios* című kötete. Ezt és az országgyűlési jegyzőkönyvek folytatását köszöni ebben a levélben.

mint Benkő Siciliaja 's az Olabok Instantiaja – Benkő József *Imago inclytae in Transsylvania nationis Siculicae historico-politica* (Szeben–Kolozsvár, Hochmeister, 1791) című munkája és a *Supplex Libellus Valachorum* címmel az országgyűlésen beadott kérelem 1791-ben kinyomtatott változata.

Sos Uram – Soós Márton, Aranka levelezőtársa, és könyvügeit is ő koordinálja Pesten.

156. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek Hrymailiv, 1791. november 10.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Ferenc utoljára 1791. augusztus 4-én küldött levelet (141. sz.) testvérének, akkor még nem tudta, hogy a mai Románia déli részén található Ulmeni-ből merre mennek tovább. Ebből a levélből kiderül, hogy visszatértek galíciai állomáshelyükre, a mai Hrymailiv (Ukrajna) területére, és további sorsát bizonytalannak látja. A drágának tűnő erdélyi életviszonyok miatt inkább Galiciában készül letelepedni nyugdíjba vonulása után.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Mű meg válánk oláh országtól, s megint régi numerusunkba bé szállánk, 24ta 8bris érkez-tünk rendelt quartélyunkra – Utoljára Ulmeni-ből küldött levelet (141. sz.), október 24-én érkeztek meg korábbi szálláshelyükre. A meglévő levelezésanyag alapján Aranka Ferenc 1780. május 15-én küldött erről a galíciai településről levelet (16. sz.) testvérének.

Marchirozás – (ném.) menetelés.

Daniel Bátyám – Aranka Dániel.

Werb Betzirk – Werbbezirk (ném.), 18. és 19. századi közigazgatási egység megnevezése, adott területről rekrutáltak egy-egy hadosztály újoncait.

Gage – (fr.) fizetés.

**157. Soós Márton – Aranka Györgynek
Pest, 1791. november 17.**

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 232–233v.
Autográf kézirat.

Mejelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Soós Márton továbbra is Aranka könyveinek pesti eladásait intézi, illetve olyan könyvlistákkal látja el, amelyek alapján Aranka további köteteket rendelhet a maga számára.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Kolosvárról 20^{dik} 8^{bris} hozzám utasítani méltoztatott Levelét – Aranka október 20-án kelt levelét nem ismerjük.

Tiszt. T. Borosnyai Simeon Ur – Borosnyai Lukács Simon (1731–1802).

Az itten folyt Synodális gyűlés – Az evangélikus zsinat 1791. szeptember 14. és október 14. között zajlott Pesten. A református zsinat 1791. szeptember 14. és október 13. között zajlott Budán. Mindkettőről hosszú beszámolót küld Arankának Prónay Sándor 1791. november 2-án kelt (155. sz.) levelében.

T. Sinai Ur – Sinai Miklós (1730–1808), református lelkész, a debreceni református kollégium tanára. A Sinai-ügy a lelkészek (hierarchák) és a világiak (kyriarchák) összecsapása a református közegyházi hatalom területén (MAMÜL X., 313–314; Révész 1959). Az ügy előzményeiről ugyancsak Prónay Sándor tudósítja Arankát 1791. augusztus 4-én kelt (142. sz.) levelében.

**158. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek
Pest, 1791. november 26.**

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 129–129v.
Titkár írt, elküldött levél.

Megjelenés

ENYEDI 1981, 717–718.

Keletkezés

Ráday Gedeon a *Magyar Museum* terjesztésének ügyét kívánja előmozdítani ezzel a levelével, ebben a folyamatban szerepet szán Arankának és Benkő Ferencnek is, akiket marosvásárhelyi, illetve enyedi terjesztőnek szeretne megnyerni.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a Budai Basa, mind az Ujmodi Gonosztévő – Aranka Bécsben megjelent fordításai.

kapta már eddig az Úr a Museum iránt való új tudositást – Az 1791. novemberében megjelent *Tudósítást*-t (*Magyar Museum* I., 507–514.) Batsányi még megjelenés előtt, 1791. október 3-án Kassán kelt levele (150. sz.) mellékleteként elküldte Arankának.

T. Benkő Ferencz – Benkő Ferenc (1745–1816), az enyedi kollégium professzora.

Professor Zilai – Zilai Sámuel (1753–1800) (más írásmód szerint: Zilahi), a marosvásárhelyi kollégium könyvtárosa, tanára.

Praenumeratio perceptioja – (lat.) előfizetés elképzelése.

Accludal – (lat.) mellékel.

159. Teleki Imre – Aranka Györgynek Hosszúfalu, 1791. december 7.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 169–170v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1994, 327–328.

Keletkezés

Aranka György és Teleki Imre között több éven át tartó levelezés zajlott, ahogyan azt Aranka Telekinek írott leveleiből láthatjuk. Teleki Imrétől viszont csupán ez az egy levél maradt fenn, melyben August Ludwig Schlözer *Staatsanzeigen* című lapjának egy részletét is mellékeli, ami Aranka *Anglus és magyar igazgatásnak egyben-vetése* című röpirata kéziratosa változatának ismertetését és cáfolatát tartalmazza. A hagyaték rendezői a Schlözer lapjából származó részleteket Kendeffi János 1790. október 30-án kelt levele (87. sz.) mögé rendezték, mivel azonban a részletek között 1791-es megjelenésű is található, és Teleki Imre többször utal a szövegekre, valószínűleg ide tartoznak.

A levélhez kapcsolt mellékletek:

Staatsanzeigen

XIV:54; *Prinzen von Chio*, 169; *Aus Ungern*, 171–184.

XV:59; *Der Reichstag in Ofen*, 257–264.

XV:59; *Vorgehabte Verschwörung in Ungern*, 335–356.

XVI:63; *Ein ungarischer Aristokrate*, 357–372.

Egy másik, beazonosítatlan lapból:

Chronik; Dienstags, den 8ten November 1791, 727–734.

August Ludwig Schlözer Aranka röpiratának német nyelvű változatából kiindulva 1791-ben *Staatsanzeigen* című folyóiratának 63. füzetében kivonatolva és kommentárokkal „*Ich bin unruhig*” *Anzeige von einer in Ungern handschriftlich umlaufenden Aufrurschrift* címmel megjelentet egy szöveget (*Staatsanzeigen*, 1791/LXIII, 358–372). Ez egy hosszabb folyamat kiindulópontja lett, Aranka maga is válaszolni kívánt Schlözernek, de válaszáának vázlata kéziratban maradt (RNL-Kv, Aranka György gyűjtemény, 74. csomó). Schlözer kiadáspolitikájához azonban hozzátartozik, hogy szívesen jelenteti meg az írásaira született cáfolatokat, így a *Staatsanzeigen* című folyóirat 66. füzetében (*Staatsanzeigen*, 1792/LXVI, 254–256) közli azt a Bécsben keltezett levelet is, amely bizonyos fokon kiáll Aranka írása mellett. A szöveg kapcsán kiobbant vitáról lásd BIRÓ 2011, 50–61 és BODNÁR-KIRÁLY 2018.

Ennek a vitának egy dokumentuma Teleki Imre levele is, aki ezek szerint maga is készített egy cáfolatot, ám ennek további sorsáról nincsenek információink.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Két rendbeli leveledre válaszlok – Aranka ezt megelőző két ismert levele 1791. március 5-én (104. sz.) és május 16-án (125. sz.) kelt, valószínűleg azonban nem ezekre gondol a levél szerzője, mivel nincs bennük szó Bethlen Pál táblai elnökről.

Tabl. Praeses – a királyi tábla elnöke, Bethlen Pál (1739–1795).

denique – (lat.) egyszóval.

Satisfactio – (lat.) elégtétel.

Accludál – (lat.) csatol.

Conert – Konert István (Stephanus Connert) (1766–1814), ifj. Teleki Imre (1782–1848) nevelője volt, 1787-től kezdve Hosszúfalván élt. 1790 nyaratól viszont 3 évre tanulni megy német egyetemekre, ebben az időben valószínűleg Göttingenben lehetett.

358^{dik} levelen XVI^{die} Staatsanzeige, 63^{dik} Heft, 39^{dik} Sectio – A levélhez csatolva van a teljes részlet a lapból. Az *Anzeige von einer in Ungern handschriftlich umlaufenden Aufrurschrift* című írás a 358 és 372. oldalak között található.

a Statsanzeigeből még egy darabot, 385^{dik} levéltől fogva a 416^{dik} levelig – Ezt a részt Teleki nem mellékelte. Címe: *Wilde Intolleranz der khatholischen geistlichkeit in Ungarn und Siebenbürgen noch im J. 1791. aus Siebenbürgen* 27. Aug. 1791.

Zeitungschreiber – (ném.) újságíró.

refutal – (lat.) cáfol.

a lengyel Klicinski – Teleki Imre az alábbi szövegre utal: *Rede des LandBoten Kicinski auf dem polnischen ReichsTage, über Polens vormalige schimpfliche Sklaverei*, a 63. füzetben található a 349. és 357. oldalak között.

peroratúra – (lat.) zárszó.

Inspecie – (lat.) név szerint.

Approbatio – (lat.) jóváhagyás.

Improbatio – (lat.) ellenvetés.

Mauer – (ném.) itt: szabadkőműves.

cum approbatione – (lat.) engedéllyel.

Zuflucht – (ném.) menedék.

Auslander – (ném.) külföldi.

Aufrurschrift – (ném.) felforgató írás.

**160. Prónay Sándor – Aranka Györgynek
Almás, 1791. december 14.**

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Prónay Sándor a korábbi levelekhez hasonlóan politikai, tudományos, könyvkiadási kérdésekről tájékoztatja Arankát, illetve nagyanyja, Prónay Gáborné Királyfalvi Róth Éva haláláról tudósítja.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Commercium – (lat.) kereskedés.

Oratio ad proceus Hungariae – korábban nem említett ilyen munkát. A teljes címe: *Az Oratio ad proceus et nobiles regni Hungariae 1790. idibus Aprilis conscripta, et Vindobonae suppressa, nunc primum in lucem prodit.* Typis Parisinis. Germania. A munkát Martinovics Ignác röpirataként tartjuk számon.

de Indole Protestantismi – Christian Freymann *De natura et indole veri protestantismi* (Pest, Strohmayr, 1791) című munkájáról van szó.

Freimüthige Beurtheilung des Landtages 1791 – Hatvani István, *Freimüthige Beurtheilung des zurückerlegtem Landtages vom Jahr 1791* (Germanien, 1791).

in suo genere – (lat.) általában véve.

a' Sogoromé Nevelőjéhez Tiszt. Sátor Uram – Prónay Sándor sógorai: Teleki László (1764–1821), Teleki József (1777–1817) és Teleki István. Nevelőjük Sátor János volt.

Tiszt. prof. Szathmari Ur – Szathmári Pap Mihály (1737–1812), a kolozsvári kollégiumban a teológiai tudományok tanára.

a' két levélbe ad 30° oct. és 13 Nov. – Aranka leveleit nem ismerjük.

az Oláhok Istantiaját ellenkező jegyzésekkel – Az országgyűlésen beadott könyörgővel, a *Supplex Libellus Valachorum Transsilvaniae* Joseph Karl Eder jegyzeteivel jelent meg 1791-ben Hochmeister nyomdájában Kolozsváron.

Az Erdélyi Protocollum – Az erdélyi országgyűlés jegyzőkönyve.

Zitsy, vagy Cancelarius lesz, vagy a' Judea Curiaeséget-is el veszti – gróf Zichy Károly (1753–1826) országbíró nem lett kancellár, és ekkor az országbírói tisztét sem vesztette el, egészen 1795-ig töltötte be ezt a szerepet.

G. Szapary a' Fiumei Gubernator a' Palatinus Obrister meiterré tétetett – Szapary János Péter (1757–1815) 1788 és 1791 között volt fiumei kormányzó, majd Sándor Lipót főherceg és nádor főudvarmestere lett.

Refferendarius Pászthory – Pászthory Sándor (1749–1798), királyi tanácsos. 1791-től fiumei kormányzó.

resolváltat – (lat.) kineveztet.

A két Synodalis deputatioink – Prónay előző, 1791. november 2-án kelt (155. sz.) levelében részletesen beszámolt az evangélikus (1791. szeptember 14. és október 14. között zajlott) és a református zsinat (1791. szeptember 14. és október 13. között zajlott) eseményeiről. A két zsinat végén küldöttcségek vitték a királyhoz jóváhagyásra a döntéseket.

signalta az Instantiajokat – (lat.) aláírta a folyamodványukat.

Opinio – (lat.) vélemény.

el-vesztettük Nagy-Anyánkat, Prónay Gaborné Róth Evát 81 esztendő korába – Prónay Gáborné Királyfalvi Róth Éva (1710–1791).

a' férje szegény nagy Atyám – Prónay Gábor (1695–1758).

eddig-is a' fiai bírták – Prónay Gábor és Róth Éva fiai: Prónay László (1735–1808) és Prónay Gábor (1749–1811).

a' Turocz varmegyei Totpronai 's B. Blettniczai Jóságinkal – Tótpróna (Slovenské Pravno, Sk), egykori Turóc vármegyei település, ma Szlovákiában, a Zsolnai kerületben található. Blatnica (Blatnica, Sk) szintén a Zsolnai kerület Turócszentmártoni járásában található.

a' Magyar s' a' másik Tarsasag – Prónay az Erdélyi Magyar Nyelvművelő és a Kéziratkiadó Társaságról kíván információkhoz jutni.

Hatvany István – Hatvani István (1766–1816), fordító, később nagyváradai iskolaigazgató.

második Gesellius – Georg Gesellius (1752–1828).

Natura accludalni – csatolni. Nem tudjuk mi volt a csatolmány.

das es Aussegen macht – (ném.) Jancsó Elemérnek olyan másolója lehetett, aki nem tudott németül, a német levélrészletek nagyon helytelenül kerülnek leírásra. Itt valószínűleg Aussehen lehetett, és akkor „amit a kinézet tesz” jelentést lehetne hozzárendelni.

a' Schlözer Gesztjét – August Ludwig Schlözer füzete (Heft helyett állhatott ez az olvasat). Schlözer az 1791. évi 63. füzetben a 358 és 372. oldalak között *Anzeige von einer in Ungern handschriftlich umlaufenden Aufrurschrift* címmel adott ki írást, melyben Aranka magyar és angol alkotmányt elemző írását bírálja.

Reise Buchhandlungba Haquets klerikalische politische Schriften Reisen in die J. 788 und 789 durch die daczischen Karpathen – Belsazar (Balthasar) Hacquet (1739/1740–1815) munkájáról első kötetéről lehet szó: *Neueste physikalisch-politische Reisen in den Jahren 1788 und 1789 durch die Dacischen und Sarmatischen Karpathen*, 4 Theile (Nürnberg, 1790–1796).

Bétsbe egy uj Zsurnal kezdődik, – Historisches politisches Journal für die K. K. ...Staten – A *Historisch-politisches Journal der k.k. Erblande* című lapnak 6 füzete jelent meg összesen.

161. Bodola Sámuel – Aranka Györgynek Székelyudvarhely, 1791. december 20.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 213–213v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1994a, 37–38.

Keletkezés

A levél írójáról, Bodola Sámuelről (1760k–1796) nem sokat tudunk. A levélből kiderül, hogy a székelyudvarhelyi kollégium tanára, aki fizikát (is) oktat, a levelet is Székelyudvarhelyről (Odorheiu Secuiesc, Ro) keltezi. Aranka röpiratai kapcsán fejt ki nézeteit a magyar nyelvű oktatás szükségességéről. Más, Arankának írott levelét nem ismerjük.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A Gymnasiumunk Könyvei számát méltóztatott a Mlgos Ur szaparittani, a fiúi szeretetnek jeles példáját, érzékeny Játékokban elő ado Munkájával – Aranka minden bizonnyal elküldte a

kollégiumi könyvtár számára *Ujj módi gonosztévő. A' fvi szeretetnek jeles példája* (Bécs, 1791) című fordítását, ezt köszöni meg Bodola.

Volfrak Német Nyelven ki jött Erkölts (Moralis) Philosophiája – Christian Wolff (1769–1754) munkája: *Philosophia moralis sive ethica, methodo scientifica*, 1750–1753.

162. Kászoni Kovács Dániel – Aranka Györgynek Kászon, 1791. december 12–20.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 216–216v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levél első oldalán található keletkezés december 12., az utolsón pedig december 20. Nem világos honnan küldi a levelet, mivel azonban az országgyűlési jegyzőkönyvekben Kászonjakabfalvi Kovács Dánielként szerepel (*Az erdélyi három nemzeteknek*, 20), feltételezhetően Kászonjakabfalvát (Iacobeni, Ro) fedi a levélben feltüntetett Kászon. A feladóról nem sokat tudunk, a székelyek története és közállapotai iránt érdeklődő személyről van szó, aki Csíkszék képviselőjeként vett részt az 1790/91. évi országgyűlésen. Ebben az időben Aranka több korabeli értelmiséginek is küld levelet, amiben Erdély történetére vonatkozó adatokat kér, illetve azt méri fel, hogy az alakulóban levő Nyelvművelő Társaság munkájához ki milyen módon járulhatna hozzá. Minden bizonnyal emiatt keresi meg Kászoni Kovács Dánielt is.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Spectabilis, ac Magnifice Dne, Domine mihi sing. Collendissime – (lat.) Tekintetes és nagyságos uram, nagyrabecsült uram!

Uri tisztelt levelét a' Mgs Urnak Kolosvárról de 4^a 7^{bris} az acclusakal egyetemben – Sem Aranka szeptember 4-én küldött levele, sem annak mellékletei nem ismertek.

Collecták – (lat.) gyűjtemények.

transmigratio és impopulatio – (lat.) átvándorlás és áttelepülés.

B. Buccow ur ideibe – Adolf Nikolaus Buccow (1712–1764), tábornok, 1761-től 1763-ig Erdély katonai parancsnoka. Fő feladata a határőrség megszervezése volt, a székely és román ezredek megszerzésekor nem vette figyelembe a korábbi erdélyi szokásrendet.

ad praeses intentu – (lat.) jelenlegi szándékához.

163. Fábíán Dániel – Aranka Györgynek Bécs, 1791. december 24.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 167–168.
Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1991, 135–136.

Keletkezés

Fábián Dániel (1748k–1830) táblabíró-sági levéltáros, majd erdélyi udvari kancelláriai titkárként Bécsbe költözött. Arankával az erdélyi országgyűlésről (is) ismerhették egymást, de további levelei nem maradtak fenn. A jelen válaszlevél Aranka szakmai előmenetelét elősegítő kérelemre adott válasz.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A' mult Holnapnak 3^{dikán} nékem írott barátságos Leveled – Aranka 1791. november 3-án kelt levelét nem ismerjük.

Vacantia – (lat.) üresedés.

Restauratio – (lat.) betöltés.

azon Munkát de similtudine Constitutionis Regiae Hungariae cum Anglicana, mellynek Schlözer refutatiojára irt – August Ludwig Schlözer (1735–1809) 1791-ben *Staatsanzeigen* című folyóiratának 63. füzetében kivonatolva és kommentárokkal „*Ich bin unruhig*“ *Anzeige von einer in Ungern handschrift lich umlaufenden Aufrurschrift* (*Staatsanzeigen*, 1791/LXIII, 358–372) címmel jelenteti meg Aranka röpiratának cáfolatát, ami egy hosszabb folyamat kiindulópontja lett. Aranka maga is válaszolni kívánt Schlözernak, de válaszának vázlata kéziratban maradt (RNL-Kv, Aranka György gyűjtemény, 74. csomó). Schlözer kiadáspolitikájához azonban hozzátartozik, hogy szívesen jelenteti meg az írásaira született cáfolatokat, így a *Staatsanzeigen* című folyóirat 66. füzetében (*Staatsanzeigen*, 1792/LXVI, 254–256) közli azt a Bécsben keltezett levelet is, amely bizonyos fokon kiáll Aranka írása mellett. Nem világos, hogy itt Fábián Dániel milyen szövegre gondol, a *Staatsanzeigen*-ben megjelent cáfolat ugyanis cím nélküli, de a korábbi, Teleki Imre által írt, 1791. december 7-én kelt (159. sz.) levélben olvashattuk, hogy ő is készített egy cáfolatot.

164. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek Alsóregmec, 1791. december 29.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Levelestár, 20.

Autográf kézirat.

Megjelenés

KazLev II., 233.

Keletkezés

A levél másolata megtalálható: MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.37.sz., 103–104.

Kazinczy továbbra is javítja Aranka neki elküldött szövegeit, ezekről tudósítja Arankát ebben a levélben is.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Az Ötsém kezembe adta kedves ajándékokat – Kazinczy Dienes vitte Kazinczynak Aranka versgyűjteményét.

béshaladok Semjénből B. Veselényi Miklóshoz – Érsemjén (Șimian, Ro) viszonylag közel fekszik (126 km) Zsibóhoz (Jibou, Ro), ahol Wesselényi Miklós (1750–1809) birtoka volt.

Aufsatz – (ném.) tanulmány.

165. Soós Márton – Aranka Györgynek

Pest, 1792. január 1.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 237–237v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Soós Márton továbbra is a pesti eseményekről, saját munkásságáról, illetve Aranka Bécsben megjelent fordításainak terjesztéséről írja tudósítását.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A magyar Teatromi Társóság – Soós Márton folyamatosan beszámol a Magyar Teátrum Társaság viszontagságos történetéről, mely az 1790/91. évi országgyűlésen történt megalakulása óta sem tudta elkezdeni működését.

Arandator – (lat.) haszonbérlo.

Az ojtosi Julia – Soós Márton ezen című vígjátéka elveszett.

A Magyar Penélopé – Soós Márton drámája: *Magyar Penélopé, avagy az állhatatos szeretet példája. Vigjáték öt felvonásokban* (Pest, 1791).

Égy részén Weingand, más részén pedig Kilián Uraknál – Weingand János Mihály és Kilián Ádám, pesti könyvkereskedők, náluk helyezte el Soós Márton Aranka fordításait.

Mind az Ujj modi gonosztévő, mind a' Budai Basa – Aranka György Bécsben megjelent fordításai, melyeknek pesti terjesztésével Soós Márton foglalkozott.

B. Kemény Térésia, a' B. Rudnyánszky Ignácz hitvese – Kemény Terézia, Rudnyánszky Ignácné (1757–1795).

Tkts Schwartner Márton Ur az idevalo Bibliothecarius – Schwartner Márton (1759–1823), 1788-tól a pesti egyetemen tanár és könyvtáros.

Tisztelendő P. Koppi, Dugonits, és Kovátsits Urak – Koppi Károly (1744–1801), Dugonics András (1740–1818), ekkor a pesti egyetem tanárai, valamint Kovachich Márton György (1744–1821).

166. Benkő József – Aranka Györgynek

Középjajta, 1792. január 18.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 30–32v. és 49–58v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Benkő József levelezése, 331–339.

Keletkezés

Benkő József Aranka pártfogását kéri ahhoz, hogy munkáit zavartalanul tudja végezni. Valószínűleg nincs teljesen tisztában a Kolozsváron alakuló társaságok struktúrájával, ő elsősorban a Kéziratkiadó Társaság munkálataihoz szeretne csatlakozni, ezért levelezik folyamatban levő munkáiról Bánffy György gubernátorral, illetve azokkal, akiket a társaság elöljáróinak vél. Mivel azonban nem mindig kap választ, Arankához fordul támogatásért, akiről szintén úgy gondolhatja, hogy ennek a társaságnak a tagja. Aranka viszont inkább a Nyelvművelő Társaság megalapításán fáradozik. Benkő mellékeli a Bánffy Györgynek elküldött terveket, a neki szóló levéllel együtt.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a' Magyar Nyelv művelő Társaságról való újabb Elmélkedésnek – Aranka György röpirata: *Erdélyi magyar nyelvi-művelő társaság: újabb elmélkedés* (Kolozsvár, 1791).

Osváth László – Osvát László, Háromszék vármegye alszolgabírája.

Thúri Sándor Király Bíró Úr – Thúri Sándor (1748–1805), 1790-től Miklósvárszék alkirálybírája.

Budai Basával, és Újzmódi Gonosztévő – Aranka Bécsben megjelent fordításai.

Sz. Márt. nap – Szent Márton napja: november 11.

A' M. Nyelv művelő Társaságról való újabb Rajzolat – Benkő Aranka két röpiratának címét kombinálja. Az *Egy erdélyi magyar nyelvművelő társaság felállításáról való rajzolat az haza felséges rendeihez* (Kolozsvár, Hochmeister, 1791) volt az első, de fennebb a másodikról, az *Erdélyi magyar nyelvi-művelő társaság: újabb elmélkedés* címűről volt szó.

Az én Imagomat (Nationis Siculicae) – Benkő József munkája: *Imago inclitae in Transsylvania nationis Siculicae historico-politica*, (Szeben–Kolozsvár, Hochmeister, 1791).

de Comitii irt Munkám – *Dietae, sive rectius Comitiae Transilvanicae, eorumque decreta, quae vulgo adpellantur articuli diaetales*, (Szeben–Kolozsvár, Hochmeister, 1791).

Hochm. Uram – Martin Hochmeister, szebeni nyomdász.

A' Magyar és Török Nyelv mennyire edgyezzen – Benkő *A magyar és török nyelv mely keveset edgyezzen a magyar szókorról való különbféle jegyzésekkel megmutatja* című munkája kéziratban maradt. Később kiadta Éder Zoltán (ÉDER 1978, 149–216).

Már dolgozom a' Székelyek 1555-béli Törvényei körül; melyekhez edgynehány rendbéli Constitutioik is járúlnak – Benkőnek ez a munkája nem ismert, a kézirat is elveszhetett.

Impurum – (lat.) fogalmazvány. A levél folytatásaként olvasható a Benkő által említett jelentés.

Gub. Ur – gubernátor úr, Bánffy György. Benkő eredetileg neki küldte el az Erdély történetére vonatkozó kézírások munkálataira vonatkozó javaslatait.

Udvarhely Széki T. Unitarius Esperes – 1790 és 1798 között az udvarhelyszéki unitárius esperes Torockói Kovács Márton.

Mlgs Gr. Bethlen Gergely Titoknok Úr Ő Nga – Bethlen Gergely (1760–1816), a Kéziratkiadó Társaság titkára.

Rosnyai Dávid Volumenje is Erdélynek a' Török Portával való Correspondentiáiról – Rosnyai Dávid (1641–1718) forrásgyűjteménye a diplomáciai szolgálata alatt gyűjtött, különböző témájú és nyelvű dokumentumok fordításait tartalmazza. Munkáit Szilágyi Sándor adta ki: *Rosnyay Dávid, az utolsó török deák, történeti maradványai* (Pest, 1867, Monumenta Hungariae Historica. Magyar történelmi Emlékek. II. osztály. Írók VIII. kötet.)

Mlgs Gróf Consil. Eszterházi Úr Ő Nga – Esterházy Nepomuk János (1754–1840), guberniumi tanácsos.

Adnotatio – (lat.) magyarázó jegyzet.

Applaudál – (lat.) tapsol.

Mlgs Balia Űr – Balia Sámuel (1744–1796), jogtudós.

Bethlen János históriája – Bethlen János (1613–1678) *Rerum Transylvanicarum libri quator* című munkáját 1663-ban Nagyszébenben, majd 1664-ben Amszterdamban adták ki. Újabb kiadása 1782–1783-ban jelent meg Bécsben Horányi Elek kiadásában: *Historia rerum Transilvanicarum ab a. 1662. ad a. 1673. producta, et concinnata* (Bécs, 1782–1783). Benkő József ezt a kiadást kifogásolja. A teljes *Jelentés a kolozsvári Lucian Blaga Egyetemi Könyvtár Kézirattárában* található: *Jelentés Bethlen János kiadás-hibáiról*, Ms 1678.

Kemény János Fejedelem Bethlen János és Farkas Cancellariusok, Cserei Mibály, és többek Historiái – Benkő József már korábban is említette ezeket a történeti munkákat, melyek a 18. században még kéziratban vagy másolatokban voltak, s többnyire csak a 19. században adták ki őket. Benkő többször felhívta a figyelmet a másolatok pontatlanságaira.

Menda quae in hoc Msto Lector repererit, neque Scribis neque Conferentibus, verum autographo attribueri dignetur, Cibinii 31. Julii 1771. – (lat.) A hibákért, amit ezen írásban talál az olvasó, ne a másolót hibáztassa, hanem az eredeti kéziratot. Szében, 1771. július 31.

ΕΤΕΚΟΤΑ ΝΟΧΕΣΤΟ ΕΤΣΒΑΣΤΑΕΥΣ – A görög szövegrészlet a levélben idézettel pontosan azonos formában szerepel Bethlen János művének megadott helyein (*Rerum Transylvanicarum libri quator* 1783, II. kötet, 122. és 125. oldal). A levélíró joggal mérgelődik, a görög szöveg ebben a formában tényleg értelmezhetetlen. A részlet Homérosz *Iliász*-ból való (II. ének, 204–205. sor). Nagybetűvel írva így lenne az idézet helyesen: ΕΙΣ ΚΟΙΠΑΝΟΣ ΕΣΤΩ ΕΙΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ

Helye változata a kontextussal együtt (dőlten kiemelve az idézett rész a görögben és a magyarban): „οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη: εἷς κοίρανος ἔστω, / εἷς βασιλεὺς, ᾧ δῶκε Κρόνου πάϊς ἀγκυλομήτεω / σκηπτρὸν τ' ἠδὲ θέμιστας, ἵνα σφισι βουλευῆσι.”; „Nem jó ám a sok úr kormányzata; *egy legyen úr csak, / egy a király*, kit sarja csavartelméjú Kronosznak / tett fejedelmünk ké törvényeivel s jogarával.” Homérosz, *Iliász*, II. ének, 204–206. (Devecseri Gábor fordítása) Az idézet azonosítását Bethlen János művének magyar kiadása végezte el: BETHLEN 1993, 418. (Keisz Ágoston jegyzete.)

ama Virgiliusnál való szót: Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor – idézet Vergilius *Aeneis*-éből (625. sor): „Támadjon csontjainkból bosszúálló.”

Szamosközyi Báthori Sigmondnak és Bocskainak – Szamosközy István (1570–1612), történetíró. Bocskai István az ország történetírójává nevezte ki. A *Rerum Transylvanarum Pentades* címen fennmaradt írásai az 1598–1599. éveknek, Báthory Zsigmond lemondásának krónikái.

Bojtinus Bethlen Gábornak – (Boyti, Bojthi, Bojtinius) Veres Gáspár (1595–1640 után), történetíró. Munkájának címe: *De rebus gestis magni Gabrielis Betlen*.

Brutust, Simigiánust, Gyulafit, Gálfit, Borsost, Bánfi Gergely darab Írását, Enyedi Pált, 's a' t. ki-írta 's mintedgy öszve-olvasztotta Bethlen Farkas – Bethlen Farkas munkája 1782 és 1793 között jelent meg Martin Hochmeister szebeni nyomdájában Benkő József előszavával és jegyzeteivel: Wolfgangi de Bethlen: *Historia de rebus Transylvanicis* (...) *Hunc recognovit, supplevit, praefatione ac indice instruxit Josephus Benkő*. Ebben több korábbi történetíró munkájának eredményét is összefoglalja. A Benkő által felsoroltak: Brutus János Mihály (Johannes Michael Brutus, Gian Michele Bruto) (1517–1592), Somogyi Ambrus (1564–1637), Gyulafi Lestár (1557–1605), Gálfai János (?–1593), Borsos Tamás (1566–1633 után), Bánffy Gergely (16. század), Enyedi Pál.

Delineál – (lat.) vázol.

Mlgs Cserei Farkas Udvari Tanács Űr – id. Cserey Farkas (1719–1782).

Laskai János röviden a' Magyarok közül; Szászok pedig Fuchs és Continuatori. Nb. Mikó is valamit. – Laskai János (1605–?), fordító, történetíró. Fuchs Markus (1557–1619), brassói prédikátor. Kézírtos munkája: *Notatio historica rerum gestarum in Hungaria et Transsilvania... ab anno Christi 1586 usque ad haec nostra tempora*, ez később nyomtatásban is megjelent Joseph Trausch *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum...*, (Coronae, 1847). című munkájának első kötetében (80–217 és 227–293). Mikó Ferenc, (1584–1635), politikus, diplomata, emlékiratíró. A szöveg, amiről szó van: *Históriája a maga*

életében történt erdélyi dolgokról 1594–1613. Kazinczy Gábor 1863-ban adta ki Benkő azóta elveszett kéziratmásolatából. *Hidvégi Mikó Ferencz historiája 1594–1613. Bíró Sámuel folytatásával* (Pest, 1863, Magyar Történelmi Emlékek. Monumenta Hung. Historica II. osztály, Scriptoros VII. 135–225).

Igen röviden irt oly sok esztendőkre; azért jó volna bővíteni Adnotatiokkal Kemény János Fejedelem, Szalárdi János, Enyedi István, Weis Mihály, 's többek Irásaiból, és Bánffy György, Haller Gábor, Rhédei László, Szalárdi, Kálnoki István, 's mások nevezetes napló könyveikből, Bartha Böldisár nyomtatott de igen ritka Historiájából – Ezekről a kéziratban maradt történetírói munkákról Benkő már korábban tudósította Arankát. Lásd 107. Benkő József – Aranka Györgynek. 1791. március 9-én és 110- március 15-én kelt leveleket, illetve ezek jegyzetanyagát.

közelebről Betsbenis 1779ben Daniel Georg Neugeborn (ki is nevét fel nem tette) Szebeni jó igyekezetű ifjú ember által. – Daniel Georg Neugeborn (1759–1822) alábbi kétkötetes munkájáról van szó: *Joannis Com. de Bethlen Commentarii de rebus Transylvanicis proximis ab obitu Gabrielis Bethlenii 34 annis gestis* (Bécs, 1778–1780).

Apafi Miháj Vitae Vehiculuma – Apafi Mihály (1632–1690) erdélyi fejedelem naplója csak 1900-ban jelent meg Tóth Ernő kiadásában *I. és II. Apafi Mihály erdélyi fejedelmek naplója az 1632–1694. évekről, Erdélyi Múzeum*, 1900, 82–93; 143–155; 213–221; 270–281; 325–335.

Gr. Betlen Miklós – Bethlen Miklós (1642–1716) önéletírásának a 18–19. századi Erdélyben több másolata is volt. Első kiadásnak Szalay László 1858–1860-ban a *Magyar Történelmi Emlékek* második kötetként kiadott változatát tekintjük: *Gróf Bethlen Miklós Önéletírása* (Pest, Heckenast, 1858, 1860).

Gulátsi Albert – Gulátsi Albert naplójának eredeti kézírata és az arról Benkő által készített másolat elveszett vagy lappang. A ma ismert másolatot Kemény József készítette, azonban a másolást az 1696. június 10-i dátumnál abbahagyta.

Algyógyi Török Ferencz Diáriuma – Algyógyi Török Ferenc, erdélyi kancelláriai írnok. Hadi-naplója az 1682–1683-as utazását mutatja be. A szöveg eddig még nem jelent meg.

Csereiből, Rosnyaiból Kollinovitsból – Cserei Mihály (1667–1756) emlékirataiból, Rozsnyai Dávid (1641–1718) forrásgyűjteményéből, Kollinovics (Kollinovits) Gábor (1698–1770) a Rákóczi szabadságharcról szóló kéziratban maradt munkájából.

Vizaknai Briciusból, Dálnoki Veres Gersonból, ifjui Mosa László – Az itt említett kéziratokhoz lásd 107. Benkő József – Aranka Györgynek, Középpajta, 1791. március 9-én kelt levelének jegyzetanyagát.

Gróf 3dik Teleki Mihály, és edgy ujabb idő szakaszra Halmágyi István, 's némely dolgokra B. Apor Péter és Miháltz Mihály Irásaikból – III. Teleki Mihály (1671–1720) naponként vezetett részletes naplója fontos forrása Erdély kuruc kori történetének (Személyes kiadása: *Ifjabb Teleki Mihály II. Rákóczi Ferenc főtisztjének naplója* Temesi Alfréd bevezető tanulmányával, Budapest, 1960). Halmágyi István (1719–1785), főispán, naplóíró. Egyik naplója 1762-től 1769-ig ismerteti az erdélyi közállapotokat és társadalmi életet. Naplóját Szádeczky Lajos adta ki: *Halmágyi István naplói 1752–53., 1762–69. és iratai 1769–1785.* (Budapest, 1906, Monumenta Hungariae Historica, Scriptoros, XXXVIII. 4). Apor Péter (1676–1752) 1736-os *Metamorphosis Transylvaniae* című műve nyomtatásban először 1863-ban jelent meg Kazinczy Gábor kiadásában: *Altörjai b. Apor Péter munkái* (Pest, MTA, 1863). Miháltz Mihály Kézdi szék alkirálybírája. Benkő által említett kézírata ma a kolozsvári Lucian Blaga Egyetemi Könyvtár Kézirattárában található Ms 568. jelzet alatt.

Kemény Jánosra kinek tulajdon keze irovánnya Mgs Báro 's Fő Ispán Kemény Sám. Ur ő Ngnál találhatik; meg vagon a' tulajdon Fejedelmi kéz által maga idejéig le irt Kemény genealogia nyomtatásban. – Kemény János önéletírásának sorsáról Benkő már beszámolt korábban Arankának. Lásd 102. Benkő József – Aranka Györgynek, Középpajta, 1791. március 2. levél jegyzetanyagát.

Az Erdélyi Három Nemzet Uniójáról való Munkám – Benkő itt említett munkája nem jelent meg, és kézírata is elveszett.

Filstich Brassai Rector sok árkusokból álló Historiája – Johann Filstich (1684–1743), a brassói gimnázium rektora, történész. A Benkő által említett munkája kéziratban maradt.

167. Seelmann Károly – Aranka Györgynek Gyulafehérvár, 1792. január 30.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung., 1994, 288–289v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1992, 353–354.

Keletkezés

Seelmann Károly gyulafehérvári (akkor: Károlyfehérvár) (Alba Iulia, Ro) városi tanácsos, később városbíró, főleg nyomtatásban is megjelent drámafordításairól ismert. Aranka György éppen ezen fordítások kapcsán veszi fel vele a kapcsolatot, és Seelmann a Nyelvművelő Társaság egyik fontos munkatársa lesz, aki a gyulafehérvári tudósokat is igyekszik bekapcsolni a társaság munkálataiba. A levelezés egykor igen kiterjedt lehetett, ma már ebből csak kilenc Seelmann által írt levelet ismerünk, ezek közül ez az első Aranka két korábbi levelére írott válaszevél. A levél hátoldalán Aranka feljegyzései olvashatók, tartalmilag nem kötődnek a levélhez.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

sub 25^a X^{br} 791. és 15^a Jan 792 meg jegyzett két rendbéli nagyra betsüendő Uri levelei – Aranka 1791. december 25-én és 1792. január 15-én kelt leveleit nem ismerjük.

Az Új módú Gonosztévő – Aranka György fordítása.

a' Julia levelei, és a' Napnak négy részei a' Városba – Aranka fordításai.

A' Vitéz Rendekről írt munkám – Seelmann alábbi munkájáról van szó: *Minden Európában, Ázsiában és Afrikában volt és mostan virágzó vitéz rendeknek tüköre, avagy rövid leírása. Melyet hiteles könyv-szerzőkből és bizonyos tudósításokból egybeszedett és magyar nyelven kiadott* (Kolozsvár és Szeben, 1793).

168. Aranka György – Teleki Imrének Marosvásárhely, 1792. február 1.

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 125–125v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka a marosvásárhelyi farsangi eseményekről tudósítja a hosszúfalvi birtokán tartózkodó Teleki Imre gróft.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Nacsád Kegyes Levele – Teleki Imre egyetlen ismert levele 1791. december 7-én kelt (159. sz.). Valószínűleg nem ezt a levelet említi itt Aranka, mert abból még nem derül ki, hogy a farsangi időszak-
ra sem utazik a család Marosvásárhelyre.

Hosszúfalva – Kővárhosszúfalva (Satulung, Ro). Egykor Teleki-birtok volt.

Pál napja – január 25.

Gr. Bethlen Gergelyné és Gr. Kendefiné – Bethlen Gergely (1733–1785), alezredes, felesége Kendeffi Rákhel (mh. 1798), Kendeffi János felesége Teleki Polixéna.

Gr. Bethlen Sándor Uris itt van Karácson utántól fogva, a' Grofnét curállyák – Bethlen Sándor (1741–1793), felesége Bethlen Zsuzsanna (1753–1826).

Gr. Toldalagi Ferencz Ur elhozá a' szép és jo Grofnéját Henter Istvánnét – gróf Toldalagi Ferenc (1744–1803) és felesége, Henter Istvánné Nemes Mária, akinek első férje 1789-ben meghalt.

Bethlen Farkasis megházasodék Szebenben – Bethlen Farkas (1749–1823), felesége Mikó Katalin (1777–1841).

Miko Károly bé jöve feleségestől – gróf Mikó Károly (1769–1825) és felesége, Wass Eszter (1767–1794).

Kemény Ignázt – báró Kemény Ignác és felesége, gróf Teleki Júlia.

Ő Exlja beteges lévén, mind Gr. Haller Sigmond Ur prejudéál; Csernátoni Itélő Mester, Donát Antal 's Balia Sámuel Urak referálnak; két actualis Assor vagyon Teleki Mihály 's Nemes Ferencz – A főkirálybíró Toldalagi Ferenc, az ő betegeskedése miatt Haller Zsigmond (1751–1803) hoz ítéletet, a referensek Csernátoni Ferenc, Donát Antal és Balia Sámuel, Teleki Mihály és Nemes Ferenc pedig írnokok.

169. Kenderesi Mihály – Aranka Györgynek

Déva, 1792. február 1.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 243–244v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Kenderesi Mihály (1758–1824) az irodalomban is jártas táblabíró, országgyűlési követ, az 1790/91. évi országgyűlésen Hunyad vármegye képviselőjében volt jelen. Déváról (Deva, Ro) keltezi levelét. Összesen három Arankának írott levelét ismerjük, ezt a korait az 1810-es években követi még kettő. Nem valószínű, hogy közben ne leveleztek volna, de ennél több szöveg nem maradt fenn. Ebben a levélben Kenderesi korábbi Aranka-levelekre és egy előfizetőket toborzó megbízatásra utal. Talán arról van szó, amit Ráday Gedeon és Batsányi János is várt Arankától, hogy a *Magyar Museum* számára szerezzen erdélyi előfizetőket.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

két Rendbeli Leveleit – Aranka leveleit nem ismerjük.

A Praenumeratit (...) proponáltam – (lat.) Az előfizetést ajánlottam.

Baro Josika Antal Ur Ő Nagysága – báró Jósika Antal (1745–1803).

Collector – (lat.) itt: az előfizetések összegyűjtője.

**170. Kászoni Kovács Dániel – Aranka Györgynek
Kászon, 1792. február 8.**

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 217–217v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Kászoni Kovács Dániel második ismert levele, melyben a székelyek történetére vonatkozó iratokat ígér Arankának.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

már 3. rend béli tudóságait a Mlgos Urnak – Aranka leveleit nem ismerjük.

Collecta – (lat.) gyűjtemény.

Dímembrálni – (lat.) szétszedni.

3. rész Comissioba valék deputálva a' Nemes Országtol – Az 1790/91. évi országgyűlésen különböző bizottságok és küldöttségek alakultak, amelyeknek a következő országgyűlésig kellett foglalkoznia különböző problémakörökkel. Kászoni Kovács Dániel az alábbi bizottságoknak lett a tagja: a székely katonaság iratait a státusoknak eljuttató bizottság (*Az erdélyi három nemes nemzeteknek*, 217), a nemzeti katonaság tervének kidolgozását előkészítő bizottság (*Az erdélyi három nemes nemzeteknek*, 350), az országgyűlési határozatoknak gyors elkészítését kidolgozó bizottság (*Az erdélyi három nemes nemzeteknek*, 537).

Kolosvári Doctor Gyarmati ur – Gyarmathi Sámuel (1750–1830), kolozsvári nyelvész és orvos.

Dibatérozás – (lat.) vitatkozás.

**171. Soós Márton – Aranka Györgynek
Pest, 1792. február 20.**

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 230–231v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Soós Márton a pesti eseményekről számol be Arankának, ugyanakkor azt is tudatja vele, hogy a magyar színház ügye nem mozdult előre.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Iső Bold. Asz. Hnak 27^{dikei} – január 27.

Fejér bajonál – A Fehér Hajó fogadó a Hajó utcában (mai Fehér hajó utca) 1696-tól kezdve működött. A 18. században fényes, előkelő fogadónak számított, a reformkorra viszont sokat veszített egykori pompájából. A házat 1872-ben bontották le (SÁNDOR–KINCSES 1997).

Herczeg Koburg – Friedrich Josias von Sachsen-Coburg Saalfeld (1737–1815), tábornagy, 1791 augusztusától a Magyar Királyság katonai kormányzója.

Gralis Davidovits – Paul Davidovich (1737–1814), tábornok (generális).

Böti, Consiliarius Bötinek a fia – Beöthy Imre (1744k–1830), két katona fia is volt, Ferenc (1755–1864) és Károly, nem tudjuk melyikükről van szó.

Muslai Imreh a' Nograd Vmegyei Vice Ispány, igen jeles elméjü, és jo tanulásu fia – Muslay Imre, Muslay Antal (1744–1823) Nógrád vármegyei alispán, országgyűlési követ fia.

Irsa – ma Albertirsa, 1950-ben egyesült Alberti és Irsa.

Arendans – (lat.) bérlő.

Filep és Turotzi Urak – Filep István és Turoczi Károly Soós Márton évfolyamtársai lehetnek. Turoczi Károly az erdélyi kancellária munkatársa lesz.

semestrals examen – (lat.) félévi vizsga.

172. Palm Jozefa – Aranka Györgynek Kolozsvár, 1792. február 22.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 241.

Kéziratos, elküldött levél.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Gróf Bánffy György (1746–1822) 1787-től kezdődően Erdély kormányzója. 1771-ben vette feleségül Palm Jozefát (Josephine von Palm Gundelfingen) (1754–1814), neki ajánlotta Aranka az *Ujj módi gonosztevő* címen megjelent fordítását is. Kultúrapártolói tevékenységét kihasználva kérhette Aranka, hogy támogassa a nyelvművelő társaságot, erre reagál ez a levél, melyben Palm Jozefa a befizetendő összeg késlekedése miatt magyarázkodik.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A német nyelvű levél általam készített magyar fordítása

Méltóságos, különösen nagyrabecsült Aranka úr!

Minden bizonnyal megbocsátja könnyelműségemet vagy feledékenységet, hogy ígéretemnek teljesítésével haboztam, mely szerint negyedévente 25 forintot a Magyar Nyelvművelő Társaság kasz-

szájába hozzájárulásként befizessek, holott ezt az összeget már november elején küldenem kellett volna. Bevallom azonban, hogy csak megfelelő alkalom híján nem tudtam ígéretemnek eleget tenni. Most viszont megragadom az első kínáló alkalmat, és Önt *Bethlen Sándorné* grófnéhez utalom, aki épp ezzel az összeggel tartozik nekem, és akit én most írásban arra kérek, hogy Önnek adja át ezt az összeget. Miután azonban számomra könnyebb lenne a továbbiakban az összegeket Bécsben folyósítani, arra kérem Önt, igen tisztelt Aranka uramat, mondaná meg nekem, kinek adhatnám át Bécsben ezt az Önnek szánt pénzt. Minden egyebekben maradok teljes tisztelettel, Nagyságod alázatos szolgálója, Bánffi szül. Palm.

Bethlen Sándorné grófné – Bethlen Sándor (1741–1793) felesége, Bethlen Zsuzsanna (1753–1826).

173. Seelmann Károly – Aranka Györgynek Gyulafehérvár, 1792. február 25.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 292–293v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1992, 354.

Keletkezés

Seelmann Károly az 1792. január 30-án kelt (167. sz.) levélre hivatkozva folytatja a kapcsolatapolást Arankával, ezúttal egy barátja kérését tolmácsolva. A levélből nem derül ki, hogy kiről van szó, melyik *Magyar Grammatika* szerzőjéről. Enyedi Sándor, a levél korábbi kiadója az alábbi megjegyzést fűzi a levélhez: „»Jó Barátom« mögött egy Keresztéli nevű katolikus pap, professzor húzódik meg, akiről csak annyit tudunk, hogy részt vett a társaság munkájában; a *Hadi és Más nevezetes Történetek* című lap pályázatára 1790-ben »Vis unita Fortior« jellegével magyar nyelven készített *Magyar Grammaticá*-t küldött be. Egy időben csikszentmihályi plébános volt, de a gyulafehérvári várban is papként, tanárként működött.” Az 1795-ben kiadott *Magyar Grammatika* előszava szerint a *Hadi és Más nevezetes Történetek* felhívására az alábbiak küldték be pályamunkáikat: Földi János, Veres Mihály, Benkő László, Gyarmathi Sámuel és késve a már említett jellegével beküldött szöveg szerzője, Kerestaly Ignác (*Magyar Grammatika*, X–XI).

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

nevetlen Jó Barátom – Kerestaly Ignác.

Bécsi Hadi Történetek' most M. Hirmondó Társasága – A *Hadi és Más nevezetes Történetek* (1789–1791) és folytatásának, a *Bécsi Magyar Hirmondó*-nak (1792–1803) kiadói Görög Demeter és Kerekes Sámuel voltak.

Vis unita Fortior – (lat.) egységben az erő.

174. Batsányi János – Aranka Györgynek
Kassa, 1792. február 26.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 86–87.
Autográf kézirat.

Megjelenés

TOLDY 1865, 247–248.

Keletkezés

Batsányi utoljára 1791. október 3-án írt Arankának (150. sz.). A hosszabb hallgatás oka, hogy Aranka válaszlevele nem jutott el hozzá. Továbbra is a *Magyar Museum* erdélyi előfizetőinek névsorát várja, aminek ügyében Aranka szervezkedett.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Cserey Úr – Cserei János, guberniumi tanácsos, nála szintén elő lehetett fizetni a *Magyar Museum*-ra.
Kazintzi Úrnak Messiassáról – Korábban Kazinczy maga értesítette Arankát arról, hogy előfizetőket gyűjt fordítására (Lásd 96. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Érsemjén, 1791. január 24. és a levél jegyzetanyagát). Friedrich Gottlieb Klopstock (1724–1803) német költő *Messiás* című vallásos eposzának fordításáról van szó, a munka azonban nem jelent meg.

Az esdeklő panasz benne van már a' Museumban-is. – A szöveg megjelent előbb a *Hadi és más nevezetes történetek*-ben (1791, V. szakasz 154–155), majd pedig a *Magyar Museum* II. kötetének II. negyedében (*Magyar Museum* I., 323). Kritikai kiadása: BJÖM I., 43.

A' Töredék tsak olvasni való – A *Búsongás* című vers egy korábbi változata, amit Batsányi elküldött Arankának. Lásd 138. Batsányi János – Aranka Györgynek, Kassa, 1791. július 4. és annak jegyzetanyaga.

En, Szabó Dávid, és Dudási Minorita – a kassai előfizetők: Batsányi János, Baróti Szabó Dávid és Dudásy Antal (1753k–1798), minorita rendi szerzetes, aki ebben az időben nevelő volt Kassán.

175. Benkő József – Aranka Györgynek
Középajta, 1792. február 28.–március 3.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 33–34v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Benkő József levelezése, 339–340.

Keletkezés

Benkő József január 18-án kelt levelét folytatva különböző tudományos kérdésekben kér útbaigazításokat és segítséget bizonyos könyvek beszerzéséhez, javasolja egyes régi történetírók művének kiadását.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A' közelebb múlt Hónapnak közepe tájatt írtam Mlgs Úrhoz edgy Leveletem – Lásd 166. Benkő József – Aranka Györgynek, Középpajta, 1792. január 18. és a levél jegyzetanyagát.

Kovachich Úr – állithata é Társaságot, szép Projectuma által? – Kovachich Márton György korábbi munkássága szerves folytatásaként nagyszabású tervezet készített egy történelmi tudós társaság alapítására és a forráskiadás módozataira, mely 1791-ben jelent meg: *Institutum Diplomatico-Historicum* (Pest, Trattner, 1791). A tervezet elemzését és fogadtatását lásd V. WINDISCH 1998.

Edgy Piasecius – Piaseski (Piasecius) Paulus, krónikaíró. Kiadott munkája: *Chronica gestorum in Europa singularium (1571–1645) a Piasecio Episcopo Praemisliensi accurate ac fideliter conscripta* (Krakkó, 1645). Úgy tűnik, Benkőnek két példánya is volt a kiadványból.

a' M.Vás. Colleg. Bibliot. – a marosvásárhelyi kollégiumi könyvtár.

Barta Boldisárnak, ki is, a' mint Kölesérinek, bajdoni Debretzeni Papnak edgy Munkájából kitanultam – Bartha Boldizsár (1623k–1689), debreceni főbíró, krónikaíró. Az említett kötet pontos címe: *Rövid Chronica avagy oly beszélgetés, mely az közelb elmúlt száz esztendőök alatt Debreczenben esett emlékezetesebb dolgokról... irattatott és szedegettetett össze* (Debrecen, 1666). Köleséri Sámuel (1629–1682).

T. Doctor Pataki Úr – Pataki Sámuel (1731–1804), orvos, a kolozsvári református kollégium tanára.

II. Rákóczi 's Bartsai Fejedelmek – II. Rákóczi György és Barcsay Ákos. Uralkodási idejük 1648 és 1660 közé tehető.

N. Ernyén még alkalmas számmal vagynak Szombatosok – Nagyernye (Ernei, Ro), Marosvásárhely melletti település. Az erdélyi szombatoság a reformáció legkésőbbi ágából, az antitrinitárius irányzathól fejlődött ki. I. Rákóczi György fejedelem nagy szigorúsággal lépett fel ellenük, így a székellyföldi szombatosok száma a 18. századra megcsappant, de Nagyernyén és Bözödújfaluban (Bezidu Nou, Ro) jelentős számú szombatos élt továbbra is.

Huszi Ó és Újj Daciája ki-jött Bétsben – Huszti András (1700k–1755) *Ó és újj Dácia, az az Erdélynek régi és mostani állapotjáról való história* című munkája 1791-ben jelent meg Bécsben Dienes Sámuel kiadásában.

Bojtinus Historiája – (Boyti, Bojthi, Bojtinius) Veres Gáspár (1595–1640 után), történétíró. Munkájának címe: *De rebus gestis magni Gabrielis Betlen*. Később Johann Christian Engel fogja kiadni *Monumenta Ungarica* című munkájában 1809-ben. Nem tudjuk, itt Benkő már erről a kiadásról beszél-e, vagy más tervei voltak.

Haller Gábor Diariuma – Haller Gábor (1614–1663), erdélyi főnemes. Naplóját Szabó Károly adta ki az *Erdélyi Történelmi Adatok* IV. kötetében, Kolozsvár, 1862, 3–103.

B. Mikó Ferentz Historiáját kellene, majd más Munkák előtt, világra botsátani a' T. Társaságnak – Hídvégi Mikó Ferenc (1584–1635), politikus, diplomata, emlékiratíró. A szöveg, amiről szó van: *Históriája a maga életében történt erdélyi dolgokról 1594–1613*. Kazinczy Gábor 1863-ban adta ki Benkő azóta elvesztett kéziratmásolatából. *Hídvégi Mikó Ferentz historiája 1594–1613. Biró Sámuel folytatásával* (Pest, 1863, Magyar Történelmi Emlékek. Monumenta Hung. Historica II. osztály, Scriptores VII., 135–225).

Gr. Mikó Miklós Urnak Öltsemén – Mikó Miklós (1743–1790), földbirtokos, gárdatiszt, táblai ülnök. Oltszemen (Olteni, Ro), a mai Kovászna megye falujában volt birtoka.

Pelz Munkája – Valószínűleg Pelcz János *Hungaria sub vaivodis et ducibus sive historica de rebus veterum Hungarorum*, Sempronii, 1755-ös munkájáról van szó.

Katona Istvánét is de Ducibus et Wajwodis Tran(ssilva)niae – Katona István (1732–1811) munkája, *Historia critica primorum Hungariae Ducum* (Pest, 1778).

176. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek Husiatyn, 1792. március 1.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Ferenc ezt megelőző levele 1791. november 11-én kelt a közeli Hrymailivből, ahová a serege nem sokkal azelőtt érkezett. Korábbi sérelmei rendeződni látszanak, és meg van elégedve helyzetével. Feladatairól, körülményeiről számol be Aranka Györgynek. A levél aláírásában a másoló Hussiatin nevű települést jegyzett, ez a mai Ukrajna területén található Husiatynnal (Гусятин, ukr.) azonosítható.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Drága Levelit édes Bátyám Uramnak – Aranka György levelét nem ismerjük.

in magnis et voluisse sat fiat – (lat.) Helyesen: in magnis et voluisse sat est. Nagy dolgokban elég az akarat is. Propertiusra visszavezethető idézet.

Görög Ur – valószínűleg Görög Demeter, a bécsi lapszerkesztő.

Egészen Bukovinai első Határfalutól fogva az Lengyel granitz vagy határon Slésiaig Krakkau felé – Aranka Ferenc megadja a a Galiciában állomásozó sereg földrajzi helyzetét: az első bukovinai határfalutól kezdve a lengyel határon Sziléziáig Krakkó felé.

az én posztom, kezdődik Chotin mellett lévő határ Falunál Okópénál, és 15 mért földig éppen Lississintza nevű posztig ki terjed – Aranka Ferenc csapatának szakasza a Hotin (vagy Khotyn, Chotyń, Хотин ukr.) város mellett levő Окопы (Окопи ukr.) falunál kezdődik, a másik határtelepülést nem sikerült beazonosítani.

Grimalo – Lengyel neve Grzymalów, akkori Galícia területén található település, ma Ukrajna része. Ukrán neve Гримайлів, oroszul Гримайлов/Grimailov.

Az én szándékom az Verbbezirk Comandoboz állandó – Aranka Ferenc 1791. november 10-én kelt levelében számolt be arról testvérének, hogy a Werbbezirknél szeretne elhelyezkedni. Ez egy 18–19. századi közigazgatási egység megnevezése, adott területről rekrutálták egy-egy hadosztály újoncait.

Benkónét és az urát gyermekeivel egybe tisztelem – Aranka Mária férje után Benkóné.

Daniel Bátyám Uram – Aranka Dániel.

177. Soós Márton – Aranka Györgynek Pest, 1792. március 3.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 235–236v. (Jegyzések 234–234v.)
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Soós Márton II. Lipót haláláról, a pesti színház ügyéről és egyéb hírekről számol be Aranka Györgynek.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a' mi kedves Palatinusunk – Sándor Lipót (1772–1795) főherceg, II. Lipót fia.

a' mi edes Atyánk II^{dik} Leopold – II. Lipót 1792. március 1-én halt meg.

Colika – kólika: különféle tüneteket okozó gyomorbetegség megnevezése.

Ferentz Hertzeg – Ferenc József Károly főherceg (1768–1835), ugyancsak II. Lipót fia, később magyar király és osztrák császár.

Jósefnapi Pesti vásár – József nap: március 19.

Pater Horányi (Piarista) – Horányi Elek (1736–1809), piarista tudós. A levélben arról van szó, hogy a *Nova Memoria Hungarorum scriptis editis notorum* (Pest, 1792) munkájához gyűjti az adatokat.

A volt Esterházy, most Sztáray M. Regementje – Sztáray Antalt (1740–1808) a korábbi Esterházy Miklósról elnevezett hadosztály vezetőjeként 1792 legelején az akkor a Habsburg Birodalomhoz tartozó németalföldi területekre vezényelték.

A Frantzia Király és Királyné, már mind a' ketten a' más világra által költöztek – Soós Márton információi itt tévesek. XVI. Lajost 1793. január 21-én, Marie Antoinette-t pedig 1793. október 16-án végezték ki.

Magyar Nyelv művelő Társaságról Augustusba ki adott munkaja – *Egy erdélyi magyar nyelv-művelő társaság felállításáról való rajzolat az haza felséges rendeihez* (Kolozsvár, Hochmeister, 1791).

ez előtt 2 esztendővel MVásárbhelyt ki adott Zrínyi Miklos munkáját (Ne bánts a Magyart) – Soós Márton itt valószínűleg a Zilai Sámuel által kiadott Zrínyi-kiadásra gondol: *Ne bánts a magyart. A' török afium ellen való orvosság. Írta Gróf Zrínyi Miklós és most újjonnan ki-botsáttatott Maros-vásárbhelyen* (1790).

Gr. Rhedei Janosrol itt az a' bir, hogy a' Romai hitre által állott volna, azért hogy a' Gubernator Ur Léányát el-nyerhesse – Kiszrédei Rhédey János (1766k–1797) királyi kincstárnokról és feleségéről, Bánffy Anna Máriáról (1773–1794) nagyon keveset lehet tudni, mindketten fiatalon elhunytak. Tragikus sorsukról a kolozsvári Szent Mihály templom Bánffy-kriptájában található sírfeliratról értesülhetünk: „Itt nyugszik/ gróf Bánffy Anna Mária,/ gróf losonczi Bánffy György erdélyi gubernátor/ és gróf Palm Jozéfa csillagos kereszties asszony/ édes leánya, gróf kiszrédei Rhédey János/ királyi kincstári titoknok úrnak/ kedves élete párja, Jozefa egy esztendő, Terézia kéthetüs korban/ árván hagyott gróf kisasszonyoknak édesanyjok. Aki minden keresztényi jóságokkal/ és társasági szép erkölcsökkel,/ példás életének 22., szent házasságának 2. esztendejében/ istenesen megholt,/ szülőinek, férjének és rokonainak/ keserves bánatot hagyván,/ 1794. Szent György havának 7. napján.” (JAKAB 2012, 104)

178. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek Alsóregmec, 1792. március 5.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Levelestár, 48.
Autográf kézirat.

Megjelenés

KazLev II., 250–251.

Keletkezés

A levél másolata megtalálható: MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.37.sz., 104–105.

Kazinczy sietve írja a levelet, melyben egy Aranka által Batsányinak írott levélben megfogalmazottakat sérelmez. Mivel Aranka levelét nem ismerjük, csak következtetni tudunk a levél tartalmára. Kazinczy 1792. április 24-én Alsóregmecről küldött levelében (187. sz.) hosszabban ír erről a konfliktusról, és egyértelműen kiderül, hogy Klopstock *Messiás* című művének fordítása és a megjelenés késlekedése miatt panaszkodhatott Aranka. Kazinczy még 1790 végén kérhette meg Arankát, hogy gyűjtson Erdélyben előfizetőket fordítása számára, mivel 1791. január 24-én kelt (96. sz.) levelében már kéri az előfizetők pénzét, amire Aranka azt reagálhatta, hogy csak akkor küldi ezt el, ha megérkezik a nyomtatvány, ezt ugyanis Kazinczy 1791. február 19-én kelt (98. sz.) levelében sérelmezi. Ugyancsak gúnyosan veszi tudomásul 1791. április 8-án (118. sz.) kelt levelében, hogy 13 előfizető van. Aranka tehát az előfizetők nevében panaszkodhatott arra, hogy nincs nyoma a *Messiás* megjelenésének, erre reagál indulatosan ez a levél.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

indulok Bécs felé az Ötsémmel és B. Veselényi Ferencel – Kazinczy László és báró Wesselényi Ferenc (1772k–1793k).

Verseidnek hozzám küldött Köttetje régen Gróf Rádaynál van – Aranka többször kérte versei visszaküldését Kazinczytól, aki többször Ráday Gedeonhoz utasította ebben az ügyben.

Leo Maria Szájtz egy olyan forma munkát adott nekem, mint néked Schlözer – Szaicz Leó Mária (1746–1792) főleg éles hangú vitáiról ismert. Itt Kazinczy viszonyukat az Aranka–August Ludwig Schlözer-kapcsolathoz hasonlítja, ahhoz a vitához, amelyik Aranka *Anglus és magyar igazgatásnak egyben-vetése* című röpirata kapcsán robbant ki. A röpirat értelmezéséhez és a Schlözer-vitához lásd BIRÓ 2011, 50–61; BODNÁR-KIRÁLY 2018. Nem tudjuk, itt Kazinczy melyik Szaicz-írást vitatja, elképzelhető, hogy az alábbi: *Magyar és Erdély-országnak rövid isméréte, mely e két országnak mind világi, mind egyházi állapotját szem eleibe állítja* (Pest, Lindauer, 1791).

Batsányihoz írt leveled – Nem ismerjük Aranka levelét.

tavalyi itthon nem létem – 1791 májusa és augusztus vége között Kazinczy Bécsben volt.

179. Benkő József – Aranka Györgynek Középajta, 1792. március 9.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 35.

Benkő fia által írt, elküldött levél.

Megjelenés

Benkő József levelezése, 341.

Keletkezés

Benkő József nehezen talált olyan alkalmatosságot, amivel leveleit és küldeményeit Arankához tudta volna küldeni. Ebben a rövid szövegben arról tudósít, hogy végre sikerült az ezt megelőző két levelet is elküldenie levelezőpartnerének.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Két Leveleimet – Lásd 166. Benkő József – Aranka Györgynek, Középpajta, 1792. január 18. és 175. Benkő József – Aranka Györgynek, Középpajta, 1792. február 28.–március 3.

**180. Seelmann Károly – Aranka Györgynek
Gyulafehérvár, 1792. március 18.**

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 294–294v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1992, 354–355.

Keletkezés

Seelmann Károly a korábbi levelekben felvetett témákat folytatja, illetve készülő fordításairól számol be Aránaknak.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A' Méltóságos Urnak sub 3^a Marty hozzam utasítani Méltoztatott Uri levele – Aranka levelét nem ismerjük.

A' Vis unita fortior Symbolum alatt készült Grammatika – Kerestaly Ignác munkája. Bővebben lásd 173. Seelmann Károly – Aranka Györgynek, Gyulafehérvár, 1792. február 25-én kelt levelét és annak jegyzetanyagát.

a' már készen álló Vitézi Rendekről irt munkám – Az említett munka 1793-ban jelent meg: *Minden Európában, Ásiában, és Áfrikában volt, és mostan virágzó vitéz rendeknek, ordóknak tüköre avagy rövid le-írása. Mellyet hiteles Könyv-szerzőkből, és bizonyos Tudósításokból egybe szedett, és Magyar nyelven ki-adott Seelmann Károly* (Kolozsvár és Szeben, 1793).

Váiler már ki jött – *Vailer és Aloysia. Egy néző-játék öt felv. Engelbrecht után ford.* (K.-Fejérvárott, 1791).

Fánnit, mely egy más szomorú Játékkal edgyüt Hochmeister Urnál kiadás végett vagon – Seelmann Fanni és Mandeville. *Érzékeny játék 5 felvonásban* című darabja kéziratban maradt. Nem tudjuk melyik lehetett a másik darab, amelyet elküldött Martin Hochmeister nyomdásznak.

Minister Érzékeny Játék – *A' minister, egy érzékeny játék* (Hochmeister, Kolozsvár, é.n.).

**181. Aranka György – Teleki Imrének
Marosvásárhely, 1792. március 31.**

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 126–126v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka különböző hírekről számol be állandó levelezőpartnerének, köztük arról is, hogy nem sikerült előrelépnie a hivatali ranglétrán.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

eligerkezém Groff Kendeffiné Ő Nacságához 's harmad nap alatt ott leszek; Erdő Sz Györgyön – Bethlen Krisztina, Kendeffi Elekné, az egykori királyi tanácsos özvegye. Erdőszentgyörgy (Sängeorgiu de Pădure, Ro), város Maros megyében.

udvarolnék Paszmoson – Paszmos (Posmuș, Ro), falu Beszterce-Naszód megyében, 1647-től kezdődően Teleki-birtok.

a' Testamentumomatis meg tevém – Arankának ezt a korai végrendeletét nem ismerjük. Az 1810-es változatot kiadta Egyed Emese (EGYED 2000).

leg első a' ki szolgál a' K. Táblán Onodi a' Janitor, utánna a' Praeses – Aranka a királyi tábla hierarchiáját mutatja be, illetve az ő helyét ebben. A janitor (házfelügyelő) Ónodi, a királyi tábla elnöke Bethlen Pál (1739–1795).

vox est praeterea que nihil – (lat.) csak merő hang és semmi egyéb. A latin mondás eredetileg fülemüléről szolt.

'Suk a' Gubernátor Ur Exljának 's Attyafjainak iteltetek mint ős Bartsai Jozság – Zsuk (Jucu, Ro), falu a mai Kolozs megyében. Zsuk ma négy falurészt (korábban különálló falvakat) egyesít: Alsózsuk (Jucu de Jos), Felsőzsuk (Jucu de Sus), Nemeszsuk (Jucu de Mijloc) és a Zsukiménes (Juc-Herghelie – 1950-előtt Alsózsuk része volt). Alsózsuk a 17. században a gyalui vártartományhoz tartozott, ami Barcsay-birtok volt, viszont a Barcsay Mihály birtokfosztása révén 1685 után borosjenői Székely László (1644–1692) szerezte azt meg. A 18. században Alsózsuk gróf Székely Ádám (1721–1789) örökségébe tartozott, viszont vele kihalt a család férfiága, emiatt kerülhetett sor perre, és így került vissza Zsuk a Bánffyak (Bánffy György gubernátor és rokonai) birtokába. (A birtokhoz és a kastélyhoz bővebben: BORDÁS 2016, 56–59).

Szegény Professor Kovásznai – Kovásznai (Tóth) Sándor, a marosvásárhelyi kollégium tanára 1792. március 8-án hunyt el.

a' B. Bánffy Péterné Temetése – báró Bánffy Péter özvegye, gróf Teleki Mária (1714–1791) gyászjelentése szerint 1791. december 5-én hunyt el. Temetésére Aranka beszámolója szerint később kerülhetett sor.

Generál Sztárait 800 embereivel 's tiszteivel a Német Országba Monsba – A Sztáray-hadosztály körüli hírekről Soós Márton is beszámol Arankának 1792. március 3-án kelt (177. sz.) levelében. Sztáray Antalt (1740–1808) a korábbi Esterházy Miklósról elnevezett hadosztály vezetőjeként 1792 legelején az akkor a Habsburg Birodalomhoz tartozó németalföldi területekre vezényelték. Erről a Monsnál (ma Belgiumban található) településnél történt támadásról nem sokat tudunk, Sztáray a későbbiekben harcolni fog, téves hírnek bizonyulhat Aranka információja.

Aztis mondják hogy Nebai Kegyelmes Királyunk Szakáttjai 's Pohárnakjai közül örizet alatt volnának – II. Lipót halála után voltak olyan híresztelések, hogy az uralkodót megmérgezték, ehhez csatlakozik Aranka is ennek a híresztelésnek a továbbküldésével.

a' letzke Frederiknek és Catharinánakis szoll – II. Frigyes Vilmos (1744–1797), porosz király és II. Katalin (1729–1796), orosz cárnő.

az Asszony Nga – Teleki Imre felesége, Krausz Mária.

**182. Seelmann Károly – Aranka Györgynek
Gyulafehérvár, 1792. április 7.**

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 297–297v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1992, 355.

Keletkezés

Seelmann Károly újabb szomorújátékát küldi el Arankának, és az abban található sajtóhibákért elnézést kér.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Balia Sámuel – Balia Sámuel (1744–1796), jogtudós.

Extractus – (lat.) kivonat.

Groff Essexnek szomorú Játékja – *A' maga mátkájáért ártatlanul halált szenvedett groff Essex. Egy szomorú játék öt felvonásokban. Mely németből magyarra fordítottat Seelmann Károly által* (Kolozsvár, é.n.).

**183. Batsányi János – Aranka Györgynek
Kassa, 1792. április 13.**

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 88–89.
Autográf kézirat.

Megjelenés

TOLDY 1865, 248–249.

Keletkezés

Batsányi Aranka ismeretlen levelére válaszolva örömének ad hangot a *Magyar Museum* erdélyi sikeréről olvasva, és az előző levelében küldött verseiről rendelkezik, megvádolásáról számol be, és az előfizetői összegek elküldését sürgeti.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

tetszik az én Jámбусom – Batsányi János az 1792. február 26-án Kassán kelt (174. sz.) levelében küld verseket Arankának, köztük a *hatos jámbus* megnevezésűt is.

Frangyepán pedig senki' kezébe se jőjjön – Egy korábbi levélben még egy verstöredéket küld Batsányi, amelyiket nem publikálásra, hanem olvasásra szán. A *Töredéke egy Levelemnek* című versről lásd 138. Batsányi János – Aranka Györgynek, Kassa, 1791. július 4. és annak jegyzeteit.

a' minap egész egy tziimbora állott itt öszve, hogy engemet az Udvarnak fel-adgyanak – Batsányi feljelentése *A franciaországi változásokra* című verse miatt jól dokumentálva van: BJÖM 302–310. Itt még csak előjelzi a feljelentést, Sáros megye majd csak az 1792. december 1-én, Eperjesen tartott közgyűlésén, Péchy József főszolgabíró előterjesztésére fogja feljelenteni.

Ich habe die Narren-Kappe zugeschnitten. Dem sie anpasst, der mag sie sich aufsetzen! – (ném.) A csörgősipka méretre van szabva. Akire ráillik, viselje!

Schlötzernek mérges recenzióját k. Barátom Uram' munkájáról – August Ludwig Schlözer Aranka röpiratának német nyelvű változatából kiindulva 1791-ben *Staatsanzeigen* című folyóiratának 63. füzetében kivonatolva és kommentárokkal „*Ich bin unruhig*“ *Anzeige von einer in Ungern handschriftlich umlaufenden Aufrurschrift* címmel megjelentet egy szöveget (*Staatsanzeigen*, 1791/LXIII, 358–372).

Zrínyi' munkája a' Ne bántsd még tavaly ki-nyomtatott Erdélyben – Ne bántsd a' magyart. A' török afium ellen való orvosság. Írta Gróf Zrínyi Miklós és most újjonnan ki-botsáttatott Marosvásárhelyen, 1790.

184. Soós Márton – Aranka Györgynek h. n., 1792. április 17.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 227–228v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Soós Márton Aranka könyveinek sorsáról tudósít, a saját munkáit ajánlja figyelmébe, valamint olyan személyes információkat közöl Arankával, amelyek véleménye szerint hasznára lehetnek.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Dienes Samuel Ur – Dienes Sámuel (1749–1799), az Erdélyi Udvari Kancellária hivatalnoka, Huszti András *O és Ujj Dácia*-jának kiadója, jogtudós.

Weingandt Ur könyves boltjából – Weingand János Mihály, pesti könyvárus, nála is elhelyezte Soós Márton Aranka fordításait.

Wajda Sámuel Ur – Csernátoni Wajda Sámuel (1750k–1803), a marosvásárhelyi kollégium tanára.

A Mgs Ur kezébe küldett Pénélopák – Soós Márton drámája: *Magyar Pénélopé, avagy az állhatatos szeretet példája. Vig játék öt felvonásokban* (Pest, 1791). Az 1792. január 1-én írott (165. sz.) levélben említi, hogy ebből tíz darabot küldött Arankának 1791 októberében.

Mgs B. Pronai Ur – Prónay Sándor, Aranka levelezőpartnere, aki szintén szokott könyveket küldeni neki.

Gebhardi Geschichte des Reichs Ungarn 4 Trek. fl. 10. – Ludwig Albrecht Gebhardi (1735–1802) munkája az *Allgemeine Weltgeschichte* 15. köteteként jelent meg 4 kötetben: *Geschichte des Reichs Hungarn und der damit verbundenen Staaten* (Leipzig, Weidmanns Erben und Reich, 1778–1782).

nem tsak a' tsapodár szerető, hanem az Ételka szomorú története is egészen készen vagyon – Soós Márton munkája: *A megszorított ártatlanság. Avagy az ártatlan Etelka méltatlan szenvedése. Szomorújáték öt felvonásban* (Pest, 1792–1793). A csapodár szerető alatt nem tudjuk mit ért, még egy vígjátéka ismert, az *Ojtozi Júlia*, ez viszont elveszett.

B. Rudnyánszky Ignatzné ö Nga – báró Rudnyánszky Ignácné, báró Kemény Terézia (1757–1795).

Turotzi Károly Ur – Soós Márton többször emlegeti leveleiben.

185. Prónay Sándor – Aranka Györgynek Almás, 1792. április 21.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

JANCSÓ 1970, 190–193.

Keletkezés

Prónay Sándor ezt megelőzően utójára 1791. december 14-én írt Aranka Györgynek, erre a levelére többször hivatkozik is. Az azóta eltelt idő eseményeiről számol be, újabb könyvcsomagot küld, és a jövő lehetséges politikai változásait fontolgatja levelében.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Obligatus – (lat.) lekötelezett.

Egész két hónapot Turocz varmegyébe Tótt Pronan töltöttem, szegény Nagy Anyam hóltá után, a' Leany Testvérekkel való osztalyt 's egyéb familia dolgait az atyam képébe végeztem. – Prónay 1791. december 14-én kelt levelében értesíti Arankát, hogy nagyanyja, Prónay Gáborné Királyfalvi Róth Éva (1710–1791) elhunyt, és temetésére indul Tótprónára (Slovenské Pravno, Sk), a Turóc vármegyei településre. Nem világos, hogy itt milyen lánytestvérekkel kellett osztozni. Prónay Sándor apjának, Prónay Lászlónak egy lánytestvére volt, Prónay Éva, magának Róth Évának viszont három: Johanna, Anna és Borbála.

18dik Jan. költ Uri levele – Aranka levelét nem ismerjük.

Sos Ur – Soós Márton, Aranka levelezőpartnere, pesti ügyeinek intézője.

Grosse Wahrheiten – *Grosse Wahrheiten und Beweise in einem kleinen Auszuge aus der ungarischen Geschichte* (Frankfurt und Leipzig, 1792). A névtelenül kiadott szöveg szerzőjeként Prónay a pozsonyi színház sűgóját, Zielmert nevezi meg, ma Leopold Alois Hoffmann (1760–1806) munkájának tartják.

a' Toldalekja p. 177–232. inkább fogja az Urat interessalni – A Prónay által megnevezett toldalék *Anhang* cím alatt valóban része a nyomtatványnak.

Babuk; oder der Volks Verleunder: in den angeblichen Grossen Wahrheiten im Pressburg 792. – *Babuk, oder Volks-Verleumder in den angeblichen grossen Wahrheiten und Beweisen...* (Pozsony, Weber, 1792). Szerzőjeként Piringer Mihály (1763–1840) királyi tanácsost tartják számon, aki valóban Nyitra megyei hivatalnok volt.

Oratio pro Leopoldo II. ab H(unga)ris Proceribus et Nobilibus accusato: – ez egy gonosz Democraticus a' Nemességét üldözö irás, – valamint amaz Oratio ad Proceres a' mellyett már el-küldöttem. Hibetö az írója-is egy. – Mindkét szöveg szerzője Martinovics Ignác: *Oratio pro Leopoldo II. rom. imp. aug. Hungariae, Bohemiae etc. rege ab hungaris proceribus et nobilibus accusato anno 1792. elucubrata* (Germania, 1792) és *Oratio ad proceres et nobiles regni Hungariae 1790. idibus Aprilis conscripta, et Vindobonae supressa, nunc primum in lucem prodit* (Typis Parisinis, Germania).

A' Magyar Ország Gyűlésében tartattott Beszéd – Martinovics munkáját Laczkovics János fordította: *A Magyar-ország gyűlésiben egyben-gyűllt nemes rendekhez 1790-dik esztendőben tartatott beszéd* (1791).

Infamis – (lat.) gyalázatos, szégyenletes.

A' Keresztény Vallásban magát oktatni kíváno utazó ember, Jerusalemben és A' Jesuitáknak Kinából való ki-üzettetése. Romában – Laczkovics János fordításai: *A keresztény vallásban magát okítani vágyódó utazó ember* (Jerusalem, 1791) és *A Jézus társaságbeli szerzeteseinek, Khinából való ki-üzettetése* (Róma, 1791). Előbbi Charles Bordes *Catéchumène voyageur* című munkájának fordítása, a szöveget a korban többen Voltaire-nek tulajdonították. Utóbbi Voltaire 1760-ban álneven megjelent munkájának fordítása: *A Relation du bannissement des jésuites de la Chine*. (A röpiratokról lásd BALÁZS 2008.)

Dan. Cornides Bibliotheca Hungarica – Cornides Dániel könyveinek katalógusát Koppi Károly adta ki: *Cornides Danielis bibliotheca hungarica, sive Catalogus scriptorum de rebus omnis generis Hungariae* (Pest, 1792).

Ama tudva lévő Haquets Reisen – Prónay 1791. december 14-én kelt (160. sz.) levelében már említi a szöveget, utalva arra, hogy Erdélyről is szó esik benne: Belsazar (Balthasar) Hacquet (1739/1740–1815) munkájának első köteteiről lehet szó: *Neueste physikalisch-politische Reisen in den Jahren 1788 und 1789 durch die Dacischen und Sarmatischen Karpathen*, 4 Theile (Nürnberg, 1790–1796).

Hatvani Ur – Hatvani István (1766–1816), fordító, később nagyváradi iskolaigazgató.

Balja Ur Munkája – Balia Sámuel alábbi munkájáról lehet szó: *Erdélyi ország közönséges nemzeti törvényeinek első része* (Kolozsvár, 1791). Előző levelében Prónay az erdélyi országgyűlés hiányzó jegyzőkönyveit is kéri, ezeket a nyomtatványokat is elküldhette neki Aranka.

a két Erdélyi Társaság – Prónay a két alakuló társaságról érdeklődik, az Erdélyi Kéziratkiadó és az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaságról.

ama Historicus Társaságnak szép levelét a Gubernator ö Excelenciája és a' Sogorom G. Teleki László szubscriptioival – A Kéziratkiadó Társaság elnöke a gubernátor, gróf Bánffy György volt, gróf Teleki László (1764–1821), Prónay sógora pedig a kincstárnok. Valószínűleg a Kéziratkiadó Társaság 1791. október 5-én kelt körleveléről van szó. Közli F. CSANAK 1976, 342–343.

Inspiratio – (lat.) ihlet.

egyiket úgy tetzik Szenthe Franc. Irta – Prónay információi itt nem teljesen pontosak. A két magyar nyelvű nyelvtan közül a *Kisdedekhez alkalmaztatott magyar grammatica* (Besztercebánya, 1792) szerzője Rosenbacher Ferenc, ferences szerzetes. Szenthe Pál református volt, az ő munkája: *Magyar oskola. I. rész. Magyar grammatica* (Pest, 1792).

Szekér Joachim (franciscanus) Magyarok eredete két Tomus in 8° – Szekér Joakim Alajos (1752–1810) ferences szerzetes munkája: *Magyarok Eredete a Régi és Mostani Magyaroknak nevezetesebb Tselekedeteivel együtt*, (Pozsony–Komárom, 1791).

Factio – (lat.) érdek, érdekcsoport.

Izdenczyt egyikének, másodikának Pászthoryt – báró Izdenczy József (1733–1811). Pászthory Sándor (1749–1798), ekkor fumei kormányzó.

Stats Rath – (ném.) államtanács.

a' Coronation is ott lesz 24dik Jun. – I. Ferenc koronázására 1792. június 6-án került sor Budán.
ruptum filum Successionis – (lat.) filum successionis interruptum: Az 1790/91. évi országgyűlés visszatérő elmélete, mely szerint II. József megszegte a rendek és az uralkodó közötti szerződést, ezért az „örökösödés fonala megszakadt”, új szerződésre van szükség.

az Illyrica Cancallaria – Az Illír Udvari Kancelláriát 1791-ben állították Bécsben, de 1792-ben Ferenc megszüntette.

Az iffy G. Rbedyrol hallottam, hogy a' Gubernator leanyat vesz-el, még azt-is hogy Catholical. – Rhédey János és Bánffy Anna Mária házasságkötéséről Soós Márton is megemlékezik levelében. Lásd 177. Soós Márton – Aranka Györgynek, Pest, 1792. március 3. és a levél jegyzetanyagát.

Egy ujsagot el felejtém a' Babel 's Ninive iróján! Proff Hofman – Leopold Alois Hoffmann (1760–1806) két névtelenül megjelent munkája: *Babel. Fragmente über die jetzigen politischen Angelegenheiten in Ungarn*. Gedruckt im römischen Reiche és *Ninive. Fortgesetzte Fragmente über die dermaligen politischen Angelegenheiten in Ungarn*. Auch im römischen Reich gedruckt.

Alxinger egy Journalt ír ellene – Johann Baptist von Alxinger műve *Anti-Hoffmann* (Wien, 1792) címmel jelent meg.

Campe B. Knigge – Joachim Heinrich Campe (1746–1818) és Adolph Freiherr Knigge (1752–1796) ismert szerzők a korban, de nem érthető Prónay utalása.

186. Aranka György – Teleki Imrénék Marosvásárhely, 1792. április 23.

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 127.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka sietve ír Teleki Imrénék, bizonylatot küld neki, és Teleki Ádám halálhíréről tájékoztatja.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Quietántia – (lat.) bizonylat.

Gr. Teleki Adám Ur Exlja meg holt tegnap – Teleki Ádám (1740–1792), erdélyi kormánybiztos tanácsos, költő, fordító.

187. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgyenek Alsóregmec, 1792. április 24.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Levelestár, 50–51v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

KazLev II., 259–262.

Keletkezés

A levél másolata megtalálható: MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.37.sz., 105–112.

A levél folytatása a *Messias* előfizetői ügyében kialakult csatározásnak. Kazinczy 1792. március 5-én kelt levelére válaszolhatott Aranka, ezt a levelet nem ismerjük, Kazinczy írása viszont azt sejteti, hogy az előfizetőknek okozott csalódást továbbra is sérelmezi, és magyarázatot vár Kazinczytól.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a' ma vett levél – Aranka levelét nem ismerjük.

Vissza térek Martiusi vagy Februariusi levelemre – Lásd 178. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Alsóregmec, 1792. március 5. és a levél jegyzeteit.

Wielandnak Diogenese – Christoph Martin Wieland (1733–1813) német író *Sokrates Mainomenos oder die Dialogen des Diogenes von Sinope* című művét 1770-ben adták ki először Lipcsében, Kazinczy ebből a kiadásból dolgozott. (KAZINCZY *Fordítások*, 821). A kéziratot a bécsi cenzor nem fogja engedélyezni, ezért az később Pesten jelenik meg: ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΑΙΝΟΜΕΝΟΣ *az az a' Szinopei Diogenesz' Dialogusai, Consil. Wieland írásából* (Pesten, Nyomt. Trattner Mátyásnál, 1793).

Dayka által fordított Heloiz és Abelárd – Az Alexander Pope és Charles-Pierre Colardeau után készült fordítás szintén nem jelenhetett meg Bécsben.

Lessing Meséinek fordítása – Ez az egyetlen, amelyik Bécsben megjelent: *Lessingnek meséi három könyvben*; Aszalay János által; átdolg., kiad. Kazinczy Ferenc (Bécs, Hummel, 1793).

Schraembl – Franz Anton Schraembl (1751–1803), bécsi nyomdász és kartográfus.

Praecipital – (lat.) elképzelt.

Parinidra tett jegyzésim – Giuseppe Parini (1729–1799) szatirikus költeménye, az *Il Giorno* valamelyik német változatából készült Aranka fordítása, ez azonban nem jelent meg nyomtatásban.

Júlia – Aranka György fordítása, a *Júlia' levelei Ovidiushoz* című munka Kazinczy segítségével jelent meg Kassán 1790-ben.

wenig aufrichtig – (ném.) kevésbé őszinte.

das Werk war steif aufgeputzt – (ném.) módosan kimerevítve.

Öcsémet hozod-elő – valószínűleg Kazinczy Lászlót.

aequitás – (lat.) méltányosság.

188. Batsányi János – Aranka Györgynek Kassa, 1792. április 27.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 92–92v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

TOLDY 1865, 250.

Keletkezés

Batsányi további *Magyar Museum*-példányokat küld Arankának, hogy azokat Erdélyben ossza szét, és a pénzösszeget juttassa el a kiadóknak.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a' minapi levelem – Lásd 183. Batsányi János – Aranka Györgynek, Kassa, 1792. április 13.

Mauksch Patikarius Uram – Mauksch Tóbiás (1727–1802) kolozsvári patikus gyógyszerτέρα a város központjában volt, ma Mauksch–Hintz-ház néven ismert.

erga recognitionem – (lat.) elismerés mellett.

Fried Sámuel Uram – Fried Sámuel, kassai szenátor és kereskedő, szabadkőműves.

G. Tholdalagi István – gróf Toldalagi István.

Sz. Németi Dániel István – Szentnémeti Dániel István.

D. Mátyus – Mátyus István (1725–1802), Marosszék tisztifőorvosa.

B. Kemény Samuel – Kemény Sámuel (1739–1817), főispán, tanácsos, kamarás.

Pütkösti Ádám – Pütkösti Ádám, a *Magyar Museum* előfizetői listája szerint Kendeffiné prefektusa.

Dalnoki Teleki Mihály – Teleki Mihály (dálnoki) (1720k–1800), ügyvéd.

Dr. Kováts Antal – Kováts Antal (1749–1843), orvos.

189. Soós Márton – Aranka Györgynek Pest, 1792. április 29.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 224–225.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Soós Márton elnézést kér, hogy az előző, 1792. április 17-én írott (184. sz.) levelében megígért könyveket még nem tudta elküldeni, a pesti színházi társaságról számol be, illetve kölcsönkér Arankától 10 aranyat.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Weingandt Ur – Weingand János Mihály, pesti könyvárus.

Vajda Ur – Csernátóni Vajda Sámuel (1750k–1803), a marosvásárhelyi kollégium tanára.

A Magyar Teátrumi Társóság fel-állá – Soós Márton folyamatosan beszámol a Magyar Teátrumi Társóság viszontagságos történetéről, mely az 1790/91. évi országgyűlésen történt megalakulása óta sem tudta elkezdni működését. Kelemen László társulata valóban 1792. május 5. és szeptember 26. között lépett fel rendszeresen, tehát Soós információi megbízhatóak.

Báro Rudnyánszky Ignácz – báró Rudnyánszky Ignác (1745–1825).

190. Cserei Mihály – Aranka Györgynek Bécs, 1792. május 1.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 246–247v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1991, 136–137.

Keletkezés

Cserei Mihály Bécsben az erdélyi kancellárián lehetett hivatalnok, kincstári tanácsos. Más, Aranka írott levelét nem ismerjük. Ebben a levelében a bécsi hivatalos és magánügyekről küld tájékoztatást.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Görögnek küldött tíz aranyok – Görög Demeter (1760–1833). Aranka valószínűleg a *Magyar Hírmondó* előfizetésére küldte a nevezett összeget.

Quietantia – (lat.) számla.

Mlgos G. Bethlen Pál Ur Ő Excellentiája – gróf Bethlen Pál (1739–1795), a királyi tábla elnöke.

Delatio – (lat.) feljelentés.

Concivilitatis Jus – II. József uralkodása előtt Szászföldön nem szerezhettek tulajdont sem magyar, sem székely. Ezt a kiváltságot II. József eltörölte, és annak ellenére, hogy az országgyűlés a II. József uralkodása előtti állapotot akarta volna visszaállítani, a magyar és székely képviselők a tulajdonvásárlási jogot nem akarták elveszíteni.

**191. Soós Márton – Aranka Györgynek
Pest, 1792. május 1.**

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 226.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Soós Márton rövid levele megerősíti Arankát abban, hogy a könyvkereskedőtől rendelt könyvek elindultak Marosvásárhelyre, illetve korábban már kért életrajzi adatokat sürget Horányi Elek historia litterariájába.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Weingandt Ur – Weingand János Mihály, pesti könyvkereskedő.

Hochmeister Ur – Martin Hochmeister, szebeni és kolozsvári nyomdász, könyvkereskedő.

Pater Horányi Elek igen nagy ohajtással várja a' Mgs Ur életének le-írását – Soós Márton 1792. március 3-án kelt levelében már kérte Arankát, hogy Horányi Elek (1736–1809) piarista tudós készülő, később *Nova Memoria Hungarorum scriptis editis notorum* (Pest, 1792) címmel megjelent munkájába küldje el életrajzát.

192. Bethlen Elek – Aranka Györgynek Kolozsvár, 1792. május 4.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 243–249v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Bethlen Elek (1777–1841) és Aranka György között minden bizonnyal sűrűbb levelezés zajlott anélkül, mint amit ismerünk belőle. Összesen négy szöveg ismert, de ahogyan ez a levél is utal rá, Aranka is írt a fiatal grófnak, aki drámafordítások terén kéri ki tanácsát. Vígjátékokat fordított, de írásai többnyire kéziratban maradtak. Erdélyről szóló munkája: *Ansichten von Siebenbürgen* (Pest, 1818).

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Az el mult Holdnapnak 29^{dikén} költ betses Válaszát – Aranka levelét nem ismerjük. Bethlen előző ismert levele 1791. szeptember 9-én kelt (147. sz.).

Sapiosoban – (lat.) belátóbban, értőbben.

fordítottam felét azon víg Játéknak melyet Gellert ily czim alatt adott ki: Die zärtlichen Schwestern – Christian Fürchtegott Gellert (1715–1769) *Die zärtlichen Schwestern* című háromfelvonásos vígjátéka 1747-ben jelent meg. Bethlen Elek fordítását nem ismerjük.

A szegény Boer Argenisse is ki jött – Boér Sándor (kövesdi) születési és elhalálozási adatai nem ismertek, de fontos szereplője az erdélyi színjátszásnak. Bethlen Elek által említett fordítása: *Bárkláj Árgénisse*. Deákbold szabad fordítás, K. Boér Sándor által (Kolozsvárról és Szebenben, 1792), amelyik John Barclay (1582–1621) öt könyvből álló, latinul írt heroikus regényének, az *Argenis*-nek a rövidített fordítása.

A Barotzy Bátya – Báróczi Sándor fordításaira való utalás.

a Zejkel valo együtt tanulás – Zeyk Dániel (1778–1846) tanulótársa volt Bethlen Eleknek, később Göttingenben is együtt tanulnak.

Az Unitarius Püspök Lázár Ur – nagyjaitai Lázár István (1742–1811), 1786-tól kezdődően unitárius püspök.

A fő Kormányzo Gr. Bánffy – Bánffy György, gubernátor.

Dr. Pataky Ur – Pataki Sámuel (1731–1804), orvos, a kolozsvári református kollégium tanára.

193. Benkő József – Aranka Györgynek Középpajta, 1792. május 12.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 39–40v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Benkő József levelezése, 341–342.

Keletkezés

Benkő József folyó ügyeiről, kéziratokról számol be Arankának.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Böjt-más Havának 27-dikén költ Levele – Aranka levelét nem ismerjük.

az Igazgatás formái – Az 1791-ben Kolozsváron megjelent munkáról van szó: *Az igazgatás formáiról és az uralkodók kötelességeiről edgy proba. A II. Fridrik prussiai király munkái közül. Fordítás a VI. darabból.*

Bethlen János autographa Historiája – Bethlen János (1613–1678) *Rerum Transylvanicarum libri quator* Szebenben 1663-ban és Amszterdamban 1664-ben kiadott munkájának újabb kiadása 1782–1783-ban jelent meg Bécsben Horányi Elek kiadásában: *Historia rerum Transylvanicarum ab a. 1662. ad a. 1673. producta, et concinnata* (Viennae, 1782–83). Benkő József ezt a kiadást kifogásolja egy olyan jelentésben, amit Arankának és Bánffy Györgynek is elküldött 1792. január 18-án kelt (166. sz.) levelében. A teljes *Jelentés* a kolozsvári Lucian Blaga Egyetemi Könyvtár Kézirattárában található: *Jelentés Bethlen János kiadás-hibáiról*, Ms 1678. A teljes kéziratot küldi itt Bethlen Gergelynek, de Arankát arra kéri, hogy a korábban hozzá eljuttatott *Jelentés*-sel vesse egybe.

Mlgs Bethlen Gergely Ur Ó Nga – Bethlen Gergely (1760–1816), 1792-től kamarás, 1794-től guberniumi tanácsos, a nagyenyedi kollégium kurátora, neves tudománypártoló, a Kéziratkiadó Társaság titkára.

a' minap jelentett Magyar és Török Nyelv összevetéséről való Munkámnak Impurumát – Benkő *A magyar és török nyelv mely keveset edgyezzen a magyar szókról való különbféle jegyzésekkel megmutatja* című munkája kéziratban maradt. Erről a munkáról Arankát 1792. január 18-én kelt (166. sz.) levelében tudósította, itt küldi a tisztázataát, amely a levél szerint már Hochmeisternél is ott van. A kézirat ekkor nem jelent meg, később kiadta Éder Zoltán (ÉDER 1978, 149–216).

Dr. Mátyus Ur, ki is Diaeticájában kétségbe hozta az én Tátorjánomat – Mátyus István (1725–1802), Marosszék tisztifőorvosa. Munkája, *Diaetetica, az az: a jó egészség megtartásának módját fundamentomosan eléadó könyv* megjelent két kötetben Kolozsváron 1762–1766 között, de valószínűbb, hogy Benkő az új kiadásra utal: *Ó és új diaetetica az az: az életnek és egészségnek fenntartására és gyámolgatására, istentől adatterott nevezetesebb természeti eszközöknek a szerint való elészámlálása* (Pozsony, 1787–1793), bár ekkor még a hat kötetből csak az első öt jelent meg. A tátorján a keresztesvirágúak (Brassicales) rendjének káposztafélék (Brassicaceae) családjába tartozó tátorján (*Crambe*) nemzetség egyik növényfaja. Mátyus István az idézett munka második kötetében (288. oldal) hivatkozik Benkő *Magyar Hírmondó*-beli 1781-es tudósítására (*Magyar Hírmondó*, 1781, 50. szám), de kétkedik abban, hogy a Benkő által felsorolt helyeken valóban Tatar-kenyér (Tatorján) gyökér lenne, szerinte ez inkább a *Clematis vitalba* nevű növény lehet.

Széki határon is, nevezetesen Pap-telkén – Szék (Sic, Ro), település, ennek határában korábban volt egy Paptelkének nevezett rész, de ez nem ugyanaz, mint a mai Szilágy megyében található Paptelke (Popeni, Ro).

Én Primipilaris vagyok – A székelyek esetében első renden levő kapitány leszármazottja, szabad székely, aki azonban nem nemes. Benkő itt azt szeretné, hogy a szabad székelyeknek ugyanolyan nemesi jogaik legyenek, mint a vármegyei magyar nemeseknek.

Professzor Nemegeyi Uram – Nemegeyi János Miklós (1751–1837), a nagyenyedi kollégium tanára.

Katona Duces Hungariae – Katona István munkáját Benkő már az 1792. február 28.–március 3-án kelt (175. sz.) levelében kéri Arankától.

a' Székelyek 1555-béli Törvényének ki-adása – Benkőnek ez a munkája nem ismert, a kézirat is elveszhetett.

**194. Aranka György – Teleki Imrének
Marosvásárhely, 1792. május 14.**

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 128.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka rövid levele arról tudósít, hogy hivatalos táblai iratokat küld Telekinek.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Compulsorium – (lat.) kényszerítő határozat.

Expositio – (lat.) expositiót is, bevezetőt is.

**195. Vályi András – Aranka Györgynek
Pest, 1792. június 2.**

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 148–149v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Vályi András három ismert leveléből ez az utolsó. A szövegek arról tanúskodnak, hogy a két partner sokkal gyakrabban váltott levelet egymással, sajnos azonban további levelek nem maradtak fenn.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

úri leveled – Aranka levelét nem ismerjük.

de sem Sós, sem pedig Mohai Urak alkalmatosságot ígéretük szerint nem szolgáltattak – Soós Márton, orvosanhallgató, Aranka pesti ügyeinek intézője. Mohai úrról nincs információnk. Vályi az ő segítségükkel szeretett volna Arankának levelet és csomagot küldeni.

Ha a' Magyar Országai Társaság a' Tiszt. Révay esze szerint ő Felsége által fog fel állittatni – utalás Révai Miklós munkájára: *Planum erigendae eruditae societatis Hungaricae alterum elaboratius* (Bécs, 1790). Ehhez volt ozzákötve folytatólagos lapszámozással: *Candidati erigendae eruditae societatis Hungaricae...* (Győr, 1791).

P. Szuhányi Úr – Szuhányi Ferenc (1742–1824), jezsuita hitszónok, pankotai apát.

Nyughatatlanul várom az alkalmatosságot hogy régen készen lévő Levelemet, 's némelly Darabokat Kezedhez szolgáltattni lehetne szerentsem. – Az itt következő versek a rendezés során elke-

rültek a levél mellől, de ugyancsak az OSZK Kézirattárában őrzött, Quart.Hung. 1994 jelzésű kötetben vannak 108–111v lapszámозással. A verseket azért tulajdonítom Vályinak, mert *Az irigy ember* című vers egy variánsa megjelent az *Orpheus* folyóirat első kötetének második füzetében ***ra cím alatt (*Orpheus*, 47, 441). Az itt közölt többi vers ismeretlen.

196. Benkő József – Aranka Györgynek Középajta, 1792. június 4.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 41–41v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Benkő József levelezése, 343.

Keletkezés

Benkő József kihasználja az adandó alkalmat, hogy valakivel levelet küldhet Arankának, további munkákat ígér.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Vargyasi Armálisták – Vargyas (Vârghiş, Ro), falu Kovászna megyében, Középajtától 25 km-re található. A kiváltságok nélküli nemesek a marosvásárhelyi királyi táblán próbáltak jogokat szerezni, ebben segítette őket Benkő oklevelekkel.

197. Benkő József – Aranka Györgynek Középajta, 1792. június 11.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 43.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Benkő József levelezése, 343–344.

Keletkezés

Benkő egy újabb marosvásárhelyre tartó személy által csak annyit ír Arankának, hogy készülő munkáját hamarosan küldi.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a' Közép-Ajtai Abécét, a' régi Magyar Írás modjának esmértetésére – Benkő Józsefnek ez a munkája valószínűleg nem készült el, a későbbiekben még említi, de kézírata nem található meg.

**198. Benkő József – Aranka Györgynek
Középajta, 1792. június 15.**

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 45, 46v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Benkő József levelezése, 344–345.

Keletkezés

Benkő megköszöni Aranka küldeményét, közbenjárást kér testvére ügyében, és további munkákat ígér a Nyelvművelő Társaság számára.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a' Lisznyai Katona – Lisznyó (Lisnău, Ro), falu a mai Kovászna megyében, egy itteni katonával küldte Aranka a levelét.

a' Katona Munkájával – Katona István munkáját Benkő már két ízben kérte Arankától, az 1792. február 28.–március 3-án kelt (175. sz.) és az 1792. május 12-én kelt (193. sz.) levelében. Ezt küldte most el Aranka neki.

a' Generalis Synodusról Kolosvárra vissza menendő Tisz. Papoktól – 1792. júniusában Kézdivásárhelyen zajlott az erdélyi református egyház általános zsinatja.

Kedves Testvérem, néhai Tiszteletes Czegei Pap Boda Gergely Uram (kit a' Mlgs Ur bizonynyal esmért) özvegye – Boda Gergely Cegén (Țaga, Ro) volt református lelkész, Benkő egyik lánytestvérének volt a férje.

Füle nevű falu – ma Erdőfüle (Ro, Filia), Kovászna megyei falu.

a' Fülei Boda Familiának, hogy Seriest nyerjen mostan a' sok Producensek között is – A fülei Boda család minden bizonnyal nemeslevélrt folyamodott a marosvásárhelyi királyi táblához, ebben kéri Benkő Aranka közbenjárását.

**199. Prónay Sándor – Aranka Györgynek
Almás, 1792. június 18–21.**

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Prónay Sándor levelében hosszan tárgyalja az 1792-es országgyűlés eseményeit, I. Ferenc koronázásának körülményeit és az országgyűlésre összegyűlt rendek problémás kérdéseit, történéseit. Az 1792-es országgyűlésre május 22. és június 26. között került sor. Az eseményekről részletesen lásd SZIJÁRTÓ 2010.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

két levéllel meg-örvendeztettem – Aranka leveleit nem ismerjük.

G. Kendeffinek által adtam volt a' Pakétot a' Mlsgs Ur számára – gróf Kendeffi János (1769–1800) ekkoriban tért haza peregrinációs útjáról, vele kívánta Prónay elküldeni az Aranka számára előkészített könyvcsomagot.

Erdélyi Deputatio – erdélyi küldöttség.

G. Teleki Lajos – Teleki Lajos (1746–1815) az erdélyi főszámvevőség elnöke, majd kormányiszéki tanácsos, valóságos belső titkos tanácsos, végül az erdélyi országgyűlési rendek elnöke volt.

Aboz a' mellyeket már ugy tetzik meg-irtam – Prónay 1792. április 21-én kelt (185. sz.) levelében sorolja fel azokat a nyomtatványokat, amiket el akar küldeni Arankának. Lásd 185. Prónay Sándor – Aranka Györgynek, Almás, 1792. április 21. és a levél jegyzetanyagát.

Szenthe Pál Magyar Oskolája – Szenthe Pál: *Magyar oskola. I. rész. Magyar grammatika* (Pest, 1792).

Szalkay Virgiliussa – Szalkay Antal (1753–1804) munkája *Virgilius Éneassa kit Blumauer német-re travestált, most magyarosan Szalkay Antal úr által öltöztetett* (Bécs, Alberti, 1792).

a' Cornides Catalogussa – Cornides Dániel könyveinek katalógusát Koppi Károly adta ki: *Cornides Danielis bibliotheca hungarica, sive Catalogus scriptorum de rebus omnis generis Hungariae* (Pest, 1792).

a' Große W[abr]heitokat, a' mellynek egy része egyenesen a' M. Urat illet – *Grosse Wahrheiten und Beweise in einem kleinen Auszuge aus der ungarischen Geschichte* (Frankfurt–Leipzig, 1792). A névtelenül kiadott szöveg szerzőjeként Prónay előző levelében a pozsonyi színház sűgóját, Ziemert nevezi meg, ma Leopold Alois Hoffmann (1760–1806) munkájának tartják. Toldaléka Aranka írását is cáfolja.

Sos Ur – Soós Márton, Aranka pesti ügyintézője.

3-dik volt az ugy nevezett Inchoatio Diatea és a' K. Proposi[t]ok el olvasása – 1792. június 3-án a királyi előterjesztések átvétele és felolvasása történt.

Diplomának Conceptussa – (lat.) a királyi szabadságlevél vázlat.

proprio motu – (lat.) saját kezdeményezésre.

Iudex Curia, Personalis 's a' Primas – az országbíró: Zichy Károly, a personális, személynök: Ürményi József és a primás: Batthyány József.

in Corpore – (lat.) testületileg.

vitam sanguinenem, fortunasque nostras – (lat.) életünket, vérünket, sorsunkat. Prónay a levél további részében leírja, hogy bár ez egy szimbolikus felajánlás volt, Ferenc komolyan vette, és életbe léptette az 1791-es módszerrel, mely szerint az országgyűlés diétai megajánlás alapján soroztathat. Így az I. Ferencnek megajánlott subsidium része volt az 5000 újonc is.

Cameralis obligatio – (lat.) kincstári kötelezettség.

Remunda Lovak – remonda ló: az állomány frissítésére beszerzett fiatal ló.

ez egy mas Deputa[t]ora innapellabiliter bizatattott – (lat.) egy másik bizottságra bízták meg-fellebbezhetetlenül.

az Austriai Judiciumok[na]k a' Sententioit peres Compassuales itt-is M.orszagon lehessen exequalni – (lat.) Az ausztriai bíróságok peres döntéseit Magyarországon is végre lehessen hajtani.

Wechselgericht – (ném.) váltótörvényszék.

et determinatio qualitatis voti et competentis loci seu Sessionis ad operantem Deputationem Publico-Politicam, a' melly a' Diaeta organisatioját ki-dolgozza, relegatur – (lat.) és a szavazás milyenségének és az illetékes helynek, avagy a tanácsülésnek a kijelölése a közpolitikai küldöttség, a' melly a' Diaeta organisatioját ki-dolgozza, munkájára hárul. Ez egyike volt a kilenc, operátumot kidolgozó bizottságnak, az elnevezését általában közpolitikainak szokták fordítani. A tevékenységéről és jelentőségéről lásd Pajkossy 1985.

Circularis Intimatumok – (lat.) köriratok.

A' Palatinus – Sándor Lipót.

Magyar Intimatumot nem subscribálhatna – Magyar nyelvű rendelkezést nem írhatna alá.

a Frankfurti korona[ti]o 6. Iulii lévén – Ferenc német-római császárrá koronázására végül július 14-én került sor Frankfurtban.

A' Korona[ti]o napján Udvari Promotio publicaltaték, 14 Actualis Intimus Cons – A koronázás napján udvari előléptetések történtek, 14 belső titkos tanácsost neveztek ki.

a' Grof Ipam ö Nagysága – Prónay apósa, gróf Teleki József.

Grof Raday az iffjabb a' 7viralista – ifj. gróf Ráday Gedeon (1745–1801), a hétszemélyes tábla bírása.

az Erdélyi G. Eszerházy – Esterházy Nepomuk János (1754–1840), guberniumi tanácsos.

a' M[agyar] Teatrom – 1790. október 25-én volt Kelemen László magyar színtársulatának első előadása a budai Várszínházban.

A' Nevezetesebb Darabjaik, a mellyekett jadzottak: a' talalt gyermek, a' szerelem gyermeke a' tetettett beteg, az ember gyűlölés és meg-bánás, forditassok – *Talált gyermek*, vígjáték öt felvonásban, fordította Bárány Péter; 1792. május 5-én mutatták be, ezzel nyitották meg a budai nyári színikört. Versegly Ferenc, *A szerelem gyermeke, egy nézőjáték öt felvonásban*, August von Kotzebue munkájából fordítva; *A tetettett beteg*, Kelemen László magyartítása Carlo Goldoni *La finta ammalata* című vígjátékából német közvetítéssel. *Az embergyűlölés és megbánás*, ugyancsak Kotzebue darabja, magyarra Kóré Zsigmond fordította.

egy M. Original, az Arany Peretzek avagy Matskási Juliana – egy eredeti magyar darab, Dugonics András munkája: *Arany pereczek, szomorú történet öt szakaszokban* (Pozsony–Pest, Landerer, 1790).

Enterprise – (lat.) vállalkozás.

Ipam ö Nagysága azt másnak nem engedi Praetentiója lévén ex Testamento – Teleki József másnak nem engedi át a vásárlást, ugyanis neki végrendeleti előjoga volt rá.

Lindauer félék – Lindauer János, budai könyvkereskedő.

1. Blumauer Magyar Aneissat 2. Szenthe M. Oskoláját és 3. Babukot – A fentiekben már említett kötetek, ott azonban a *Babuk* nem szerepelt. *Babuk, oder Volks-Verleumder in den angeblichen grossen Wahrheiten und Beweisen...* (Pozsony, Weber, 1792). Szerzőjeként Piringer Mihály (1763–1840) királyi tanácsost tartják számon.

az újabb M. Comediákat, a' Pöstényi Főrödést – Újabb magyar komédiák: Gvadányi József, *Pöstényi főrödés* (Pozsony, Weber, 1787).

a' Hírmondó irói, Görög Ur – Görög Demeter, a *Magyar Hírmondó* kiadója.

Flora Posoniensis – Lumnitzer István (1749–1806) könyve: *Flora Posoniensis* (Lipscse, 1791).

Grossinger Physica Hist – Grossinger János (1728–1803) munkája: *Universa historia physica Regni Hungariae secundum tria regna naturae digesta*, I–IV. (Pozsony, Weber, 1794).

Stritter Memoriae Populorum – Johann Gotthilf Stritter (1740–1801) munkája: *Memoriae populorum, olim ad Danubium, Pontum Euxinum, Paludem Maeotidem, Caucasum, Mare Caspium, et inde magis ad Septemtriones incolentium, e scriptoribus historiae Byzantinae erutae et digestae*, 4 tomi (Petropoli, 1771–1779).

Prayék – Pray György (1723–1801) és más jezsuita történészek munkái.

az Ungrische Magazinba – a' mellyet Windisch Ur ismét folytatni kezd – Karl Gottlieb Windisch 1781 és 1787 között Pozsonyban adta ki *Ungrisches Magazin* nevű lapját. 1791 és 1792 között *Neues ungrisches Magazin* címmel jelentette meg a lapot. Nem tudunk róla, hogy Prónaynak jelent volna meg írása benne.

Umgearbeitet – (ném.) átdolgozva.

ad similitudinem et Analogiam H[un]gariae esett – (lat.) a magyarországi példára és hasonlóságra történt.

az Erdélyi Cancellarius – gróf Teleki Sámuel.

A' Grofnéja – Teleki Sámuel felesége, gróf iktári Bethlen Zsuzsanna (1754–1797).

a' Tszaszar Feredő – a budai Császár fürdő, a 18. században kisebb fürdő, fejlesztése a 19. században kezdődött.

inocenter – (lat.) önzetlenül.

Sultzer – Franz Josef Sulzer (1727–1791), történész.

A' Sogorommal – Prónay sógora, Teleki László (1764–1821).

Az Ipm ö Nagysaga – Prónay apósa, Teleki József.

Kaunitz levél – Wenzel Anton von Kaunitz (1711–1794), kancellár. Az itt említett levelet Teleki József 1793-ban elküldi Arankának. Lásd 257. Teleki József – Aranka Györgynek, Bécs, 1793. április 19. és a levél jegyzetanyagát.

a' két Zicsy, a' J. Curiae és a' Ferencz G. Forgacs Miklos. B. Orczy László – a két Zichy: gróf Zichy Károly, országbíró és gróf Zichy Ferenc (1749–1812), főpohárnokmester; gróf Forgách Miklós (1731–1795), báró Orczy László (1750–1807).

Titel Vignet – a címlap metszete. Kazinczy azzal magyarázta a *Messias* című fordítása megjelenésének csúszását, hogy késlekedik Berlinből a metszet elküldése.

ügy tetzik Abelard és Heloiz; Viland Diogenese es die Grazien – Ezt az ígérletét Kazinczy maga is megírta Arankának. Lásd 187. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek, Alsóregmec, 1792. április 24. és a levél jegyzetanyagát.

Az iffju Kendeffy – Kendeffi János (1769–1800), Kendeffi Elek és Bethlen Krisztina fia.

Gr. Gyulai Josef és ama szép gr. Bethlenné – Gyulay József (1762–1799) és Gyulay Katalin, gróf Bethlen Ádámné.

200. Szrógh Sámuel – Aranka Györgynek Pest, 1792. június 28.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 254–255v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1983, 532.

Keletkezés

Az Aranka–Szrógh Sámuel-levelezésből összesen hat levelet ismerünk, mindegyik szerzője Szrógh Sámuel. Szrógh lefordította németre Aranka angol és magyar alkotmányról szóló röpiratát, és *Vergleichung zwischen Englands und Ungarns Regierungsform. Oder Ein Wort an diejenigen, von welchen die ungarisch für unruhige Köpfe gehalten werden. Aus dem Ungarischen übersetzt und vermehrt* (1791) címmel adta ki. August Ludwig Schlözer 1791-ben *Staatsanzeigen* című folyóiratának 63. füzetében kivonatolva és kommentárokkal „*Ich bin unruhig*“ *Anzeige von einer in Ungern handschriftlich umlaufenden Aufrurschrift* címmel megjelenteti és kritizálja a röpiratot, de valószínűleg nem a Szrógh-féle változatot, hiszen ő kéziratban terjedő változatról beszél (*Staatsanzeigen*, 1791/LXIII, 358–372). Ez egy hosszabb folyamat kiindulópontja lett, Aranka maga is válaszolni kívánt Schlözernak, de válaszának vázlata kéziratban maradt (RNL-Kv, Aranka György gyűjtemény, 74. csomó). Schlözer kiadáspolitikájához azonban hozzátartozik, hogy szívesen jelenteti meg az írásaira született cáfolatokat, így a *Staatsanzeigen* című folyóirat 66. füzetében (*Staatsanzeigen*, 1792/LXVI, 254–256) közli azt a Bécsben keletkezett levelet is, amely bizonyos fokon kiáll Aranka írása mellett. A szöveg kapcsán kiobbant vitáról lásd BIRÓ 2011, 50–61 és BODNÁR-KIRÁLY 2018.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Consil. Vay József Úr – Vay József (1752–1821), helytartótanácsos.

B. Inczédy György Ő Nsága – Inczédy György, Wass Ágnes férje.

a' 'Sidók Földéről való Munkám – Szrógh fordítása csak jóval később, 1817-ben fog megjelenni: *Palaestina. Vagy is A' Szent Földnek jelenvaló állapotja Maundrell Henrik Anglus Útazó után* (Miskolc, Szigethy Mihály, 1817).

B. Korda 'Sigmondné Assz. Ő Nsága – Korda Zsigmondné, Nemes Julianna (1714–1796).

Resultatum – (lat.) eredmény.

az Ország Birája – gróf Zichy Károly.

201. Szenthe Pál – Aranka Györgynek Mohács, 1792. július 2.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Szenthe Pál (1749–1821) református lelkész volt, ebben az időben Mohácson szolgált. Legismertebb műve – aminek az Arankával való kapcsolatát is köszönheti – a *Magyar oskola* (Pest, 1792), mely grammatikai, retorikai és poétikai részből áll. Négy Arankához írott levelét ismerjük, melyek közül az itt közölt egy Aranka korábbi megkeresésére írott válaszlevél. *Magyar oskola* című munkáját Aranka Prónay Sándor közvetítésével kapja meg, valószínűleg ebből kifolyólag hívja meg a Nyelvművelő Társaság munkás tagjai közé.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Sz.Iván Havának 14. napján, hozzám utasítani méltoztatott betses Levele – Aranka 1792. június 14-én kelt levelét nem ismerjük.

Antagonista – (lat.) ellenfél.

Chimaerai képzelődések – (gör.) szörnyű képzelgések.

a bé-avatásomat továbbra halasztom: melyet úgy gondoltam el, hogy a Magyar Oskolát felveszem, pöröly alá vetem – Aranka a munkás társaktól egy tudós munkát, értekezést kér belépési szándéknyilatkozatként. Szenthe a *Magyar oskola* című művének a kommentárját ígéri.

Bastárda – (lat.) korcs, kevert.

5. flor – florenus (lat.), forint, ezüst alapú pénzegység. A társaságba való belépés díja.

Theol Professor Szilágyi Gábor Úr – Szilágyi Gábor (piskrákosi) (1759?–1807), debreceni teológiai professzor.

Nagy Dorog – Nagydorog, község Tolna megyében.

frankó – a szállítási költség a feladó által fizetve; bérmentesen, bérmentesítve.

202. Prónay Sándor – Aranka Györgynek Almás, 1792. július 5.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A budai országgyűlésről visszatérve Prónay lakehelyéről, Tóalmásról keletzi a levelet, melyben röviden beszámol a budai eseményekről, az országgyűlés zárásáról, és a kitüntetettek névsorát is elküldi.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Assemble – (fr.) gyülekezet, társaság.

21 irt levelemet – Lásd 199. Prónay Sándor – Aranka Györgynek, Almás, 1792. június 18–21. és a levél jegyzetanyagát.

Mínhogy az Illyrica Cancellaria el-töröltetett vagy-is az el-törlése meg-ígértetett, a' Görög Püspököknek Sessio és votum a' Dieatan törvény által engedtetett – Az országgyűlés az Illír Kancellária eltörléséhez kívánta kötni a szavazati jog megadását, mivel anélkül az ortodox püspökök nem a Magyar Kancellária, hanem egy tőle független hatóság hatalma alatt állnak. Amíg pedig ez az állapot fennáll, a szavazati jog megadásával a rendi alkotmánnyal ellenkező országgyűlési státusz jönne létre. Miután az uralkodó kijelentette, hogy korábbi elhatározásának megfelelően hajlandó megszüntetni az Illír Kancelláriát, a püspökök részvételi joga és szavazata elől elhárult az akadály.

ipsis Transylvanis petentibus – (lat.) maguk az erdélyiek követelik.

a' Subsidiumnak a' Repartitioját – (lat.) hadiadó elosztása.

a' Rácز Érsek – Stefan Stratimirović, karlócai érsek.

Sz. István keresztjét osztogatta ő Felsőge, – a' Judex Curiae és Generalis Manfredini a' Nagyot; a' Tárnok Mester és a' Personalis a' közbülsöt, – ama' érdemes Fiumei Gubernator Pászthory Ur, a' kissebet kapták-el – Szent István-keresztben részesültek: Zichy Károly országbíró és Friedrich Marchese Manfredini (1743–1829) (nagykereszt); Végh Péter (1725–1807) tárnokmester és Ürményi József personalis (középkereszt); Pászthory Sándor fiumiei kormányzó (kiskereszt).

M. Grof Gyulai Josef Ur 's ama szép és kegyes Grof Bethlen Adamné – Gyulay József (1762–1799) és Gyulay Katalin, gróf Bethlen Ádámné.

a' Sorogom – Prónay sógora, Teleki László (1764–1821).

El-késtünk Cornides könyvei megvételével, – már meg vették, 's pedig Erdélybe! – Az Erdélyi Püspök ö Excelenciája vette meg ötöd fél ezer Rfton – Baththyány Ignác erdélyi püspök nagy könyvgyűjtő hírében állt, és 18000 kötetből álló könyvtárat is alapított, de mai tudásunk szerint Cornides Dániel gyűjteménye mégis Prónay apósa, Teleki József birtokába jutott.

Bela Notariusa – Anonymus.

203. Aranka György – Teleki Imrének Marosvásárhely, 1792. július 15.

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 130–131v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka a személyes látogatás elmaradását magyarázza, a kolozsvári híreket, valamint a katona öccsétől, Aranka Ferenctől kapott, az 1792. évi lengyel–orosz háború híreit írja meg Teleki Imrének.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

SzPéterről Pagotsára – Uzdiszentpéter (Sânpetru de Câmpie, Ro) és Mezőpagocea (Pogăceaua, Ro), falvak, mindkettő egykori Teleki-birtok. Azért jöhetett szóba Aranka személyes látogatása, mivel ezek a települések közel voltak Marosvásárhelyhez, és Teleki Imre ekkor itt tartózkodott.

a' Grofné Ő Nga – Teleki Imre felesége, Krausz Mária.

a' Gyűlés István Király napkor leszen – Aranka az erdélyi országgyűlés lehetséges időpontját augusztus 20-ra teszi, ám az valójában csak október 19-én kezdődött.

fő Posta Boér Gergelly Ur – Boér Gergely, fő posta- és szállásmester a guberniumnál.

Commendirozo – Johann Nepomuk Christiani Rall (1729–1796), altábornagy, Erdély katonai főparancsnoka. A katonai felmérést ő vezette.

Gubernátor – Bánffy György.

Bányára – Teleki Imre lakhelye Kővárhosszúfalu (Satulung, Ro), Nagybanyához (Baia Mare, Ro) közel eső település.

A' Lengyel széleken lévén a' Barko Regimentye, onnan vettem az ötsém Levelét 27dik Juniusrol. – Aranka Ferenc Barcóc Vince ezredében szolgált. Június 27-én kelt levelét nem ismerjük.

Kostyusko nevü Generalis – Tadeusz Kościuszko (1746–1817), lengyel és amerikai tábornok, az amerikai függetlenségi háború résztvevője, 1784-ben tért vissza lengyel területre.

Wasington – George Washington (1732–1799), a függetlenségi háború főparancsnoka.

18dikis ő ütötte meg Orlow Muszka Generált – június 18-án Ziemeńce település (ma Ukrajna) melletti csatában a lengyel sereg megverte az Iraklij Morkow (1753–1828) által vezetett orosz csapatot.

a' Pártos Brányiki – mai tudásunk szerint ebben a csatában egy Michał Lubomirski nevű áruól van.

Grof Bethlen Sándor Ur Radnoton van, a' Grofné igen rosszul vala – Bethlen Sándor (1741–1793), felesége, Bethlen Zsuzsanna (1753–1826).

a' Grofné Ő Nga – Teleki Imre felesége, Krausz Mária.

204. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek Alsóregmec, 1792. július 21.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Levelestár, 52.

Autográf kézirat.

Megjelenés

KazLev II., 264.

Keletkezés

A levél másolata megtalálható: MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.37.sz., 112–113.

Kazinczy a korábbi levelekben már tárgyalt kiadványok megjelenésének akadályairól ír, röviden tájékoztatja Arankát a magyarországi eseményekről.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Lessingnek Meséi – Bár az erdélyi országgyűlésre 1792 októberében került sor, a Kazinczy által megnevezett kötet csak 1793-as dátummal fog megjelenni: *Lessingnek meséi három könyvben*; Aszalay János által; átdolg., kiad. Kazinczy Ferenc (Hummel, Bécs, 1793).

néked lessz ajánlva – A kötetben nem található Arankának szóló dedikáció. Kazinczy lefordította Johann Gottfried Herder (1744–1803) mitológiai példázatait, amelyek *Paramythien. Dichtungen aus der Griechischen Fabel* címmel jelentek meg a *Zerstreute Blaetter von J. G. Herder. Erste Sammlung* (Gothe, Ettinger, 1785) című kötetben. Ezt összekötötte a Lessing-kiadással, így jelent meg a kötet. Az Arankának szóló dedikáció a Herder-fordítás előtt található. Az előszó keletzése 1792. október 25.

A' Wieland Diogenesét és a' Dayka Gábor által fordított Abelard verseit – a Kazinczy által korábban már említett fordítások: Christoph Martin Wieland *Sokrates Mainomenos oder die Dialogen des Diogenes von Sinope* című művének Kazinczy által történt átültetése, mely később megjelent: *ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΑΙΝΟΜΕΝΟΣ az az a' Szinopei Diogenesz' Dialogusai*, Consil. Wieland írásából, Pesten, Nyomt. Trattner Mátyásnál, 1793, valamint az Alexander Pope és Charles-Pierre Colardeau után készült fordítás Daykától, mely nem jelenhetett meg Bécsben.

Chodowicky – Daniel Nikolaus Chodowiecki (1726–1801), rézmetsző, festő és illusztrátor. Tőle rendelte Kazinczy a tervezett *Messias*-fordítása rézmetszetét.

Saechsisch in Gold – (ném.) az előre megbeszélrt árat a rézmetsző aranyban számolta.

Salvassunk – (lat.) felmentessünk. Aranka korábban panaszkodott, hogy Kazinczy begyűjtötte az előfizetéseket a *Messias*-ra, de az előfizetők semmit nem tudnak a munkáról.

Zichy Karolnak ezen szavára (Grasalkovicsnak vala mondva) Sua Cels. Rea Scit Hgrce, Vivatot kiáltottam – Zichy Károly országbíró szavait Grassalkovich Antalhoz (1734–1794) Kazinczy megéljenzi: „sua celsissima regia scit hungarice”, azaz Ókirályi felsége tud magyarul.

a' Palatinus – Sándor Lipót, nádor.

Ego certe intelligo et loquor Hgrice; subscribam lubenter, et quod mihi adhuc deest, addiscam – (lat.) Én magabiztosan értek és beszélek magyarul; szívesen segítek, és ami még nálam hiányzik, azt hozzá megtanulom.

Horv. Adám egy Psychológiát ada ki, most pedig egy Kőműves Munkát ad ki, és Holmijének 3 részét – Pálóczi Horváth Ádám munkáiról van szó: *Psychologia az az a' lélekről való tudomány, íratott 1789-dik Esztendőben*, Pesten, Nomtatt. Trattner Mátyás' Betűivel 1792; *Fel fedezett titok*, 1792.; *Holmi külömb-külobféle dolgokról irtt darab-versek*, Harmadik darab, Pesten, Nomtatt. Trattner Mátyás' Betűivel, 1792.

**205. Batsányi János – Aranka Györgynek
Kassa, 1792. július 22.**

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 90–90v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

TOLDY 1865, 250–251.

Keletkezés

Batsányi rövid levelét az erdélyi előfizetőknek küldött *Magyar Museum* mellett küldhette, kérve Arankát a nyomtatványok szétosztására, egyúttal azt is ígérve, hogy nemsokára a posta átveszi ezt a feladatot.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Betses leveleit, 69 fl: 20Xral együtt – Aranka leveleit nem ismerjük. A 69 forint 20 krajcár az Aranka által begyűjtött előfizetési összeg lehet.

Elenchus – (lat.) jegyzék, névsor.

**206. Soós Márton – Aranka Györgynek
Pest, 1792. július 23.**

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 220–221v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Soós Márton a pesti és erdélyi magyar nyelvű színjátszás aktuális kérdéseiről, a kolozsvári társulat megindulásának feltételeiről írja meg elképzeléseit Arankának.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A Mlgs Urnak 8^a July írott igen betsés Levele – Aranka levelét nem ismerjük.

Mlgs B. Nalátsi József Ur – báró Nalátsi József (1748–1822).

az Erdélyi Ország Gyűlése Augustus végén lévén – Az 1792. évi országgyűlésre végül csak októberben került sor.

Kolosvárott a' Redei háznál – Rhédey-ház: Kolozsvár főterén álló ház, az északi oldalon, Fő tér és Napoca/Jókai utca sarka. A Soós által említett termet 1782-ben nyitották meg, 1788-tól kezdődően itt tartotta előadásait a német társulat, majd 1792 és 1793 között az Erdélyi Magyar Nemes Színjátszó Társaság is.

Mgs Gr. Rhádai Pál – gróf Ráday Pál (1768–1827), a pesti magyar színjátszó társaság vezetője.
Kovátsis Ur – Kovachich Márton György (1744–1821), történétíró, Arankának később levelező-partnere is lesz.

A Deák ujság – valószínűleg a Tertina Mihály által 1790 áprilisában Budán alapított *Ephemerides Politico et Litterariae pro Regnis et Provinciis Sacrae Coronae Hungariae* című újság, amit később Spie-lenberg Pál folytat. A lap történetéhez lásd BALOGH–SZILÁGYI 2005.

207. Turoczi Károly – Aranka Györgynek Bécs, 1792. augusztus 3.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 283–284v.
 Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1991, 137.

Keletkezés

Turoczi Károlynak ez az egyetlen ismert levele Arankához. Személyéről annyit tudunk, hogy az erdélyi Maroscsapón (Cipău, Ro) született, az erdélyi kancellária munkatársa volt, fordításairól nincsenek ismereteink. Enyedi Sándor szerint a kancelláriáról állhatatlan természete miatt elbocsátották, visszatért Erdélybe, 1804 nyarán rövid ideig a marosvásárhelyi magyar színtársulat igazgatója volt, és viszonylag fiatalon meghalt.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

B. Pronay Sándor Ő Nagyságának, Sos Uramotis – Turoczi valószínűleg Erdélyből utazott Pestre, rajta keresztül üzent Aranka Prónay Sándornak és Soós Mártonnak, pesti levelezőtársainak.
fordítottam az Ovidius Heroidumait – Ovidius *Heroides* című művének erről a fordításáról nem tudunk.

208. Szrógh Sámuel – Aranka Györgynek Miskolc, 1792. augusztus 3.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 256–256v.
 Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1983, 533.

Keletkezés

Szrógh Sámuel küldeményei megérkezéséről kérdezi Arankát, illetve az országgyűlés határozatainak Borsod megyei következményeiről ír.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A' múlt Juniusnak a' végin adtam által Pesten Sós Márton Úrnak, két rendbéli Leveleimet 's a' Palasztina' le irását – Soós Márton csak 1792. augusztus 4-én kelt (209. sz.) levelében tájékoztatja Arankát arról, hogy egy Csíki nevű személy által elküldi Szrógh Sámuel *Palestrina, vagy is a szent földnek jelen való állapotja* című munkájának kéziratát, amelyik azonban csak 1817-ben jelenik meg Miskolcon.

Mélto. Baro Inczedy György Ur – méltóságos báró Inczedy György.

Subsidium 's Honorarium – Az 1792-es országgyűlésen megszavazott adók és hozzájárulások.

Gr. Majláth VPrésés és Fő-Ispányunk – Gróf Majláth József (1737–1810), a bécsi udvari kamara alelnöke, Borsod vármegye főispánja.

Ujra alkalmatlankodók a' Méltóságos Úrnak Könyvetkéim eránt – Szrógh 1792. június 28-án, Pestről küldött (200. sz.) levelében kéri Arankát, hogy az Erdélyben eladott könyveinek árát vagy a megmaradt példányokat juttassa vissza hozzá. Lásd 200. Szrógh Sámuel – Aranka Györgynek, Pest, 1792. június 28. és a levél jegyzetanyagát.

209. Soós Márton – Aranka Györgynek Pest, 1792. augusztus 4.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 215.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Soós Márton értesíti Arankát az általa elküldött könyvekről, és szeretné, ha az erdélyi színjátszás ügyének előmozdulásáról hallana.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Corpus Iuris Hungarici, a' mostani Diaetai végzésekkal együtt – A *Corpus Iuris Hungarici* 1779-es budai kiadása folytatólagos lapszámmal kiadta Lipót 1790/91. és Ferenc 1792. évi törvényeit. Valószínűleg erről a kiadványról van szó.

Bojleau Pulpitussa – Nicolas Boileau-Despréaux művének magyar fordítása: *A pulpitus, egy mulatságos vitézi költemény* (Győr, Kováts Ferenc, 1789).

Vertest Kelemen Ur Zrínyi Miklósát – Friedrich August Clemens Werthes, a budai egyetem esztétikatanára írt egy Zrínyi-dramát: *Niklas Zrínyi oder die Belagerung von Sigeth* címmel, ami 1790-ben meg is jelent. Ugyanebben az évben magyarul is kiadták Györgyfalvi Csépan István fordításában *Zrínyi Miklós; avagy Sziget várának veszedelme* címen. A drámához és annak magyar fordításához lásd Kovács 2017, Werthes tevékenységéhez BALOGH–FÓRIZS 2022.

a' Budai Teatromnak három darabja, u.m. a' szerelem gyermeke, a' meg bilintsezett Prometheus, és Hunyadi Mátyás – Verseghy Ferenc, *A szerelem gyermeke, egy nézőjáték öt felvonásban, August von Kotzebue munkájából fordítva*; Verseghy Ferenc, *A le-bilincsezett Prometheus. Aeschilusból* (Buda, 1792); Szentjóni Szabó László, *Mátyás király, vagy a' nép szeretete, jámbor fejedelmek jutalma* (Buda, 1792).

a' Révai Miklos versei – Révai Miklós elegyes versei és néhány apróbb kötetlen írásai (Pozsony, 1787).

a' szabadságról való futo gondolatok – Valószínűleg Orczy Lőrinc *Futo gondolat a szabadságról* című 1772-ben és 1789-ben Révai Miklós által kiadott szövegről van szó. *Két nagyságos elmének Költeményes Szüleményei*, Kiad. Révai Miklós, Pozsony, Löewe Antal betűivel, 1789.

Költeményes holmi – Orczy Lőrinc Révai Miklós által kiadott kötete: *Költeményes Holmi egy Nagyságos Elmétől* (Pozsony, 1787).

Kalapátsits Györgynek más-is igaz Magyarja – *Más-is igaz magyar*. Irá Kalapátstis György, Mohiló, 1789. Szaicz Leó álnév alatt megjelent könyve.

Szrogh Samuel Urnak a' Palesztináját egy Levelével együtt – Szrógh Sámuel *Palaestina, vagy is a szent földnek jelen való állapotja* című munkájának kézírata, ennek vételére Szrógh már 1792. augusztus 3-án kelt (208. sz.) levelében rákérdez Arankánál.

A' Magyar Anakreon – *A magyar Anakreon*, ford. Zechenter Antal (Prága, 1785).

210. Ifj. Ráday Gedeon – Aranka Györgynek Pécel, 1792. augusztus 8.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 132–133.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levél nyomtatott gyászjelentés, id. Ráday Gedeon elhunytáról tudósít annak fia, Ráday Gedeon. A levélen csak az Arankára vonatkozó személyes információk íródtak kézírással.

211. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek Husiatyn, 1792. augusztus 10.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

JANCSÓ 1943a, 564–567.

Keletkezés

Aranka Ferenc legutóbbi, ismert levele 1792. március 1-én kelt (176. sz.), ugyancsak Husiatynban. Folytatja a galíciai, az orosz és lengyel seregek közötti hadi és diplomáciai eseményekről való beszámolót.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Az Lengyel és Muszkák között ármistitum van – A lengyelek és oroszok között fegyverszünet van.

Generalis Kostyuskonak egy Lengyel Dáma Groff Kozakorosten egy olyan falut ajándékozott maga híres viseletiért – Tadeusz Kościuszko (1746–1817), lengyel és amerikai tábornok. Az orosz–lengyel háború idején gyakran tudott győzedelmeskedni a túlerőben levő orosz csapatokkal szemben, 1792-ben altábornaggyá is előléptették. A másoló itt valószínűleg tévesen olvasta ki a lengyel neveket. Kościuszko támogatói között legjelentősebb a Czatoryska család, az orosz győzelem után egy ideig Izabela Czatoryska (1746–1835) grófnő birtokainak lesz a vendége.

az Király General Lieutenantnak tette és az eddig Hertzeg Ponyatowszky által vezéreltetett Sereget, mely 25 ezerből állott, rá bízta – Kościuszkót 1792. augusztus 1-én léptette elő altábornaggyá II. Szaniszló Ágost (Stanisław August Poniatowski) lengyel király. Az Aranka Ferenc által említett lengyel sereget korábban a király unokaöccse, Józef Antoni Poniatowski (1762–1813) vezette.

Az Czárné – II. Katalin, orosz cárnő.

Lengyelek Constitutioja – A lengyel alkotmány, Európa első modern, kartális alkotmánya, melyet 1791. május 3-án fogadott el a Lengyel–Litván Unió államának szejmje. Az alkotmány előzményének tekinthető Jean-Jacques Rousseau *A lengyel kormány figyelmébe* című munkája.

az eddig való Confaederatio Marsalya, Groff Malakowszkij e végre egy manifestumban meg mutatja az Királynak roszt tselekedeteit – Stanisław Małachowski (1736–1809) az 1788 és 1792 között fenálló szejm marsallja. 1792 júliusában ellenezte, hogy a király csatlakozzon a korábbi lengyel ellenzékhez, a Targowica Konföderációhoz, miután ezt mégis megtette, Bécsbe távozott. Małachowski korábban is a porosz segítségben bízott.

Az Constitutiót el ronto Lengyelek – a targowicai konföderáció tagjai, a reformok és az alkotmány ellenzői: Franciszek Ksawery Branicki, Stanisław Szczęśny Potocki, Seweryn Rzewuski, Szymon és Józef Kossakowski.

Maubisz [!] Curius, v. Papitius – római államférfiak és hadvezérek: Manius Curius Dentatus és Lucius Papirius Cursor.

Péter Czár – I. Péter, orosz cár (1672–1725).

Kaminetz – Kamjanec-Pogyilskij, lengyelül Kamieniec Podolski, erődvár volt a területen, fontos stratégiai központ.

Chotinn vára – Hotin (vagy Khotyn, Chotyn, Хотин ukr.).

az Rajából ki Camufrozottak – (lat.) a járásból már kifüstöltettek.

Rechnungsofizer – (ném.) A pénzügyeket kezelő tiszt.

212. Szenthe Pál – Aranka Györgynek Mohács, 1792. augusztus 15.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 260–261v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levél folytatása Szenthe Pál 1792. július 2-án Mohácson kelt (201. sz.) levelének. A magyar grammatika kérdéseivel foglalkozó Szenthe magyarázatot ad Aránaknak egy számunkra ismeretlen levelében felvetett nyelvészeti problémákra. A levél tematikája miatt könnyen feloldható nyelvészeti rövidítésekkel van tele, amelyeket nem tartottam szükségesnek külön magyarázni.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Die. 25. Julii Mvásárhelyről küldött betses levele – Aranka levelét nem ismerjük.

ich habe gehört – (ném.) hallottam.

ich werde lesen – (ném.) olvasni fogok.

213. Szenthe Pál – Aranka Györgynek Mohács, 1792. augusztus 18.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 262–263v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levél témája folytatása az 1792. augusztus 15-én kelt (212. sz.) levélben található nyelvtani magyarázatoknak.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Deponens – (lat.) szenvedő.

Pass. Significatio – (lat.) passzivitás jele.

Vbm simpliater actionem denotans – (lat.) egyszerű cselekvést kifejező ige.

a Görög τυπω, τυψω, τετυμμαι, τυπτειν – (Az átírás és magyarázat Keisz Ágoston munkája.)

A levélíró egy görög ige különböző nyelvtani formáit adja meg. Az első a praes. impf. act. E/1, vagyis a szótári alak lenne, ám az általa megadott ige (τυπω; tüpó) nem létezik. A sor végén álló praes. impf. act. inf. alak (τύπτειν; tüptein) alapján Szenthe vélhetően az 'ütök' jelentésű τύπτω (tüptó) igré gondolt, ám gyakorlatlan kézre valló görög írásából a τ (t) kimaradt. A második alak a fut. act. E/1 τυψω (tüpszó), a harmadik pedig a praes. perf. med.-pass. E/1 τέτυμμαι (tetümmai). Ez utóbbi két szó a τύπτω (tüptó) és a sokkal ritkábban használt, 'füstöl' jelentésű τυφω (tüphó) ige alakja is lehet, noha a sorban az utolsó helyen álló inf. alapján inkább az előbbiből származhat. – A τέτυμμαι (tetümmai) alakban a két μ úgy jön létre, hogy az eredeti ige végén álló P-hang (π vagy φ) hasonul a -μαι (-mai) E/1 med.-pass. személyrag első hangjához, így az μ-vé válik.

p.o. Nom. ehez דָּבָר *már affix.* דָּבָר, דָּבָר, דָּבָר, דָּבָר *a Verb. ehez* דָּבָר, דָּבָר, דָּבָר *De Pers.* דָּבָר, דָּבָר, דָּבָר, דָּבָר, דָּבָר *s.a.t.* – héber nyelvből adott minták. (Az átírás és a magyarázat Újlaki Nagy Réka munkája.) דָּבָר (dávár/diber), többjelentésű szó, jelentései: 'dolog/tárgy', 'ige/szó', 'semmi', 'törvény' stb. A négy ragozott alak: 'az ő dolga/szava/törvénye' (hímnem), 'az ő dolga/szava/törvénye' (nőnem), 'a mi dolgunk/szavunk/törvényünk', 'az én szavam/dolgom/törvényem'. A szövegkontextus dönti el a jelentését. A következő ige miatt talán a 'törvény' lenne a legmegfelelőbb. דָּבָר (pákád), jelentése 'rendelni, parancsolni, megemlékezni (bibl.), számolni'. A három ragozott forma jelentése magyarul „megparancsoltad”, a különbség a célszemély nemében és számában van.

214. Szenthe Pál – Aranka Györgynek Mohács, 1792. augusztus 18.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 264–265v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keltekzés

A levélről hiányzik a keltezés, mivel hiányosan maradt fenn. A levél hirtelen szakad meg, valószínűleg hiányzik legalább egy oldal. Az első mondatból viszont világosan kiderül, hogy a második augusztus 18-án kelt levélről van szó, amelyik folytatása a korábban elkezdett nyelvtani magyarázatoknak.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

mert ebből ποιεω tselekeszem, léssen ποιησις, tselekedés, ποιημα tselekedet, ποιητης tselekedő – A görög szavak helyes ékeztése, átírata és szótári jelentése: ποιέω (poieó; 'csinálok, készítek valamit'); ποιήσις (poiészisz; 'alkotás, költészet'); ποιήμα (poiéma; 'mű, alkotás, költemény'), ποιητής (poiétész; 'alkotó, költő'). – A 2. és a 3. szót helyesen írja le, még az ékezetek is jók. A kéziratban az 1. szóban (ποιέω) hiányzik az ékezet, míg a 4. szó esetében (ποιητής) az ékezet rossz helyen van. – A magyarázatban a levélíró az elsőként említett ποιέω ige tövéből képzett különböző alakokat mutatja, be és állítja párhuzamba a magyar vers szóból származó szóalkotási lehetőségekkel. A görögben a ποιέω ige ennél általánosabb jelentésű, a 'csinál, alkot' alapjelentés megannyi árnyalata használatban volt. Képzett alakjai már ennél jóval szűkebb jelentésűek. (Keisz Ágoston jegyzete.)

a Görögöknél ez ποιημα – Helyes ékeztéssel: ποιήμα. Magyarázatát lásd az előző jegyzetben.

Inde gena – (lat.) indigena, jövevényszó.

n. T. Losontzi István Uram Régulai vagynak, az Artis Poëticae Subsidiümában nyomtat. 1769 Posenban – nagy tiszteletű Losontzi István (1709–1780). Az alábbi munkájáról van szó: *Artis poeticae subsidiüm, complectens I. Artis poeticae elementa. II. Collectionem poematum facilliorum. III. Collectionem poematum varii generis. IV. Collectionem poematum elegiacorum ex Ovidio. V. Collectionem poematum epicorum. VI. Flores et sententias poetarum. VII. Selecta scholae Salernitanae praecepta medica paribus hungaricis versibus reddita. VIII. Pantheum mythicum contractum, – in usum tyronum concinnatum* (Pozsony, Landerer, 1769).

Artis Metricae Hungaricae Regulae 1. Vocalis ante duas consonantes est longa. 2. Omnis syllaba accentu acuto notata longa est. 3. Syllaba accentu carens brevis est. 4. Consona finalis sine accentu est communis. 5. Elisió apud Hungaros non habet locum. 6. Littera H, non habet vim consonantis. – (lat.) Magyar verstani szabályok: 1. Két msh. előtt a mgh. hosszú. 2. Minden éles ékezettel jelölt szótag hosszú. 3. Az ékezet nélküli szótag rövid. 4. Az utolsó hangsúly nélküli msh. közös. 5. A hangkiesésnek a magyaroknál nincs szerepe. 6. A H betűnek nincs msh. értéke.

A T. Szabo Dávid Úré hosszak, vagynak az Új mértékre vett Különb Verseknék Harom Könyveinek elején – Baróti Szabó Dávid: *Új Mértékre vett Különb Verseknék Három Könyvei* (Kassa, Landerer Mihály, 1777).

Elisió – (lat.) hangkivetés. Baróti Szabó Dávid említett könyvének negyedik szakaszában fejti ki erről meglátásait: *Az Elisióról, avagy a' versben a' szó utolsó vókálisának a' vókálison következő szó előtt való ki vetéséről, 's számba nem vételéről.*

Henriás és Horváth Hunniassa – Voltaire *Henriade*-jének Péczeli József által történt fordítása: *Henriás, az az Negyedik Henrik Francz Királynak Életének némelly része, melly Francz Versekből ugyan annyi számú 's lábú Versebbe foglaltatott Péczeli József által* (Győr, Strejbig József betűivel, 1786) és Pálóczi Horvát Ádám *Hunniás, vagy Magyar Hunyadi* (Győr, Strejbig József betűivel, 1787).

Delfusi oraculum – Delphoi jós. A történet szerint a messzéniaiak feltámadtak a spártaiak ellen, akik a jóshoz folyamodván tanácsért azt az útbaigazítást kapták, hogy Athénból kérjenek vezért maguknak. Az athéniaiak egy sánta költőt, Tyrtaeust (Türtaiosz) küldték, aki buzdító versével győzelemre vitte a spártaiakat. Disztichonban írott elégiái fennmaradtak.

Forspont – Jobbágyok szolgálatása, mely értelmében a katonák, tisztségviselők szállítását kötelesek voltak elvégezni.

A Varjas Úr éneke – Varjas János (1721–1786) debreceni professzorra emlékszik kötetében Szenthe.

azért vagynak példák is Hübnerből véve – Johann Hübner (1668–1731) a Biblia legnépszerűbb történeteit fogalmazta át gyerekek számára. A kötetet magyarra először Fodor Pál dolgozta át, Bázelen jelentette meg 1754-ben, majd 1760-ban. Ezután magyar kiadások hosszú sora következett, egészen az 1880-as évekig. A testes tankönyv címe: *Száz és négy válogatott bibliabéli históriák, amellyeket az Ó és Újtestamentomi szent iratokból a gyengéknek kedvéért össze-szedett Hübner János.*

A renatis litteris hány milliom ember el-mene mellette, még sem találták-fel, inventionis gloria erudito illi Patri deberi – (lat.) A betűk megújítását illetően hány milliom ember elmene mellette, még sem találták fel, a feltalálás dicsősége ama a tudós atyát illeti.

Palindrom – (lat.) szójáték, olyan szó- vagy szókapcsolat, amelyik visszafelé olvasva is ugyanazt adja.

Vadasdi Úr strofái – ugyancsak a *Magyar oskolá*-ban található szöveg.

Sándor buszefalussa – Nagy Sándor harci ménje, Bükephalosz.

Jobb Mechanica. Igen is Görögül, de nem magyarul. mert ettől μηχανη artificiam [?] machina, instrumentum μηχανικός, μηχανική ellipsis τηχην artificialis ars, Machinalis ars, instrumentalis ars. – A görög szavak helyesen: μηχανή (mékhané), μηχανικός (mékhanikosz), μηχανική (mékhaniké), τέχην (tekhné). Az első 'szerszám, eszköz' értelemben egy főnév, a második ennek 'leleményes', illetve 'gépekre vonatkozó, erőtan' jelentésű hímnemű melléknévi alakja, a harmadik pedig a nőnemű melléknévi alak. Ez a jelző kapcsolódik a nőnemű τέχην ('ars, mesterség, művészet') főnévhez, így a μηχανική τέχην kifejezés együttesen machánikát, vagyis a gépekre, mozgásra vonatkozó ismeretek és gyakorlatok összességét (ars, τέχην) jelenti. (Keisz Ágoston jegyzete.)

215. Soós Márton – Aranka Györgynek

Duka, 1792. augusztus 26.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 218–219.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Soós Márton Dukáról keletzi levelét, ahová a Rudnyánszky házaspár – báró Rudnyánszky Ignác (1745–1825) és Kemény Terézia (1757–1795) – hívására érkezett, akik folyamatosan támogatták Soós Mártont törekvéseiben. A levélben a korábban már felvetett témákat folytatja, az Aranka újság-elő-

fizetéseinek ügyéről tudósít, és a könyvrendeléseket intézi, valamint saját drámájának kiadási nehézségeiről ír.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

12^{dik} Aug. én hozzám utasított meltoztatott Levele – Aranka levelét nem ismerjük.

B. Rudnyánszky Ur – báró Rudnyánszky Ignác (1745–1825).

Filep Istvántis ki kéri Sehy és Rosa Urakkal együtt – Soós három pesti színész meghívását javasolja Arankának: Öri Filep István, Sehy Ferenc és Rózsa Márton közül végül csak Öri Filep István lesz kolozsvári színész.

Az Etelkámval meg gyült a' bajam – Soós Márton drámájáról van szó: *A megsomorított ártatlanság. Avagy az ártatlan Etelka méltatlan szenvedése. Szomorújáték öt felvonásban* (Pest, 1792 és 1793). (A *Magyar Játék-szín* II. kötetének 1. darabja. Dugonics *Etelka* című regényét dolgozta fel.)

Endrödi János Ur más Piarista társaival együtt egy Teatromi gyűjteménynek ki adására egybe állván – Endrödy János (1757–1824), piarista áldozópap, író költő. Ő indítja útjára a *Magyar Játék-szín* gyűjteményt a magyar drámairodalom fellendítése és a színjátszáshoz szükséges darabok megjelentetése céljából.

Bároném – Kemény Terézia (1757–1795).

216. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek Alsóregmec, 1792. szeptember 2.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Levelestár, 53–53v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

KazLev II., 273–274.

Keletkezés

A levél másolata megtalálható: MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.37.sz., 114–116.

Kazinczy a korábban megígért nyomtatványokat küldi Arankának, és információkat kér az erdélyi táblára vonatkozóan.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Recepisse – (lat.) kötelezvény.

Assessor – (lat.) ülnök.

Tabula Judiciaria Regia – (lat.) királyi ítéletábla.

Districtualis Tábla – (lat.) kerületi tábla.

In Circulo Trans Tibiscano Debrecen – A Tiszántúli Kerület táblája – Debrecen.

Cis Tibiscano Eperjes – A Tiszán innen kerület táblája – Eperjes.

Cis Danubiano Tyrnavia (N. Szombath) – A Dunán innen kerület táblája – Nagyszombat.

Trans Danubiano Gynsii (Kőszeg) – A Dunántúli kerület táblája – Kőszeg.

Aszalay János – Aszalay János (1769–1796), író, a kassai nemzeti iskola tanára volt. Az ő fordításában jelentek meg Lessing meséi, a kiadványt Kazinczy elküldi Arankának. *Lessingnek meséi három könyvben*; Aszalay János által; átdolg., kiad. Kazinczy Ferenc (Bécs, Hummel, 1793).

A' Testvér Öcséim – Kazinczy Józsefnek és Miklósnak volt tanára Aszalay.

Proselytus – Kazinczy értelmezésében a szoros fordítás hívei.

Tacitus – Publius Cornelius Tacitus (i. sz. 55/56–117/120), római történetíró.

Epithetum – (lat.) ephiteton, jelző.

commákat 's punctumokat mondani – (lat.) vesszőket és pontokat, itt: félmondatokat és mondatokat.

Difformitas – (lat.) torzság, rútság, eltérés.

az egyyüvé nyomtatandó két munka – Kazinczy lefordította Johann Gottfried Herder (1744–1803) mitológiai példázatait, amelyek *Paramythien. Dichtungen aus der Griechischen Fabel* címmel jelentek meg a *Zerstreute Blaetter von J. G. Herder. Erste Sammlung* (Gothe, Ettinger, 1785) című kötetben kötetben. Ezt összekötötte a Lessing-kiadással, így jelent meg a kötet.

217. Benkő József – Aranka Györgynek Középajta, 1792. szeptember 14.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 63.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Benkő József levelezése, 345–346.

Keletkezés

Benkő a váratlanul adódó levélvívő alkalmatosságot kihasználva jelenti egészsége helyreállítását, és pénzbeli segítséget vár a Kéziratkiadó Társaságtól folyamatban levő könyvkiadásainak támogatására.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Mlgs Úr Kolosvárat az Hazának fényes Piatszán lévén – Aranka Kolozsváron tartózkodik az országgyűlésen.

Betlen János Historiája – Bethlen János (1613–1678) *Rerum Transylvanicarum libri quator* című munkája Szebenben 1663-ban és Amszterdam-ban 1664-ben jelent meg. Újabb kiadása 1782–1783-ban jelent meg Bécsben Horányi Elek kiadásában: *Historia rerum Transylvanicarum ab a. 1662. ad a. 1673. producta, et concinnata* (Bécs, 1782–1783). Benkő József ezt a kiadást kifogásolja egy olyan jelentésben, amit Arankának és Bánffy Györgynek is elküldött 1792. január 18-án kelt (166. sz.) levelében. Ennek jobb kiadását szeretné megjelentetni.

Köpetz – Köpec (Căpeni, Ro), falu, közigazgatásilag ma Baróthoz (Baraolt, Ro) tartozik.

218. Prónay Sándor – Aranka Györgynek Almás, 1792. szeptember 20.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Prónay Sándor Aranka korábbi öt levelére válaszol, melyeket – ahogyan általában az Aranka által írott leveleket – nem ismerünk. Politikai, irodalompolitikai kérdésekről szól ez a híradás is, melynek talán legfontosabb újdonsága az, hogy Prónay apósa, Teleki József megvásárolta Cornides Dániel hagyatékát.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a Homagiumot, mint a' Coronatit – Az 1792-es országgyűlés a Ferencnek szóló hűségeskürről és koronázásának elismeréséről szól.

Vesselényi Miklosnak, Kemény Simonnak semmi birt – Báró Wesselényi Miklós (1750–1809) és báró Kemény Simon (1736k–1799), az 1790/91. évi országgyűlés aktív szereplői.

Bethlen László és Türi László – gróf Bethlen László (1751–1814) és Türi László ítélmester.

Regalisták – Az uralkodó által névre szólóan meghívott országgyűlési képviselők. Az 1790/91-es országgyűlésen határozták meg, hogy a főkormányzók javaslatára mintegy 140–160 regalista is meghívást kapjon az erdélyi országgyűlésekre.

Arbitrium – (lat.) döntés, akár önkényes döntés értelemben is.

Bestimmt – (ném.) pontosan.

semel pro semper – (lat.) egyszer s mindenkorra.

cum specie veri et justi – (lat.) az igazságra és törvényre nézve.

Josef Systhemája – II. József uralkodói rendszere.

Gr. Teleki Ádám temetésére – Teleki Ádám (1740–1792), erdélyi kormányzékai tanácsos, költő, fordító. 1792. április 22-én hunyt el.

múlt Novemberbe meg hólt a' Nagy Anyam – Prónay 1791. december 14-én kelt (160. sz.) levelében értesíti Arankát, hogy nagyanyja, Prónay Gáborné Királyfalvi Róth Éva (1710–1791) elhunyt, és temetésére indul Tótrónára (Slovenské Pravno, Sk), a Turóc vármegyei településre. Nem világos, hogy jelen volt-e a temetésen, vagy sem.

se az Atyam – Prónay László (1735–1808).

Mi-is itten el-temetük [egy] a' Magyar Deákságnak az Attyát szegény vén Gr. Rádait – Ráday Gedeon 1792. augusztus 6-án hunyt el, temetésére augusztus 12-én került sor Pécelen.

P: Gabelkoven, a' mostani Pesti Fő Bibliothecarius, hamarjaba egy szép Oratit irt halalara – A levél másolója tévesen olvasta ki a nevet. A pesti Egyetemi könyvtár főkönyvtárosa 1790 és 1794 között Gabelhofer János Gyula (Johann Julius Gabelhofer) (1753–1794) volt. A Ráday temetésén elmondott beszéde nyomtatásban is megjelent: *Oratio piis manibus illustrissimi comitis Gideonis á Raday, ab Ioanna Julio Gabelhofer* (1792).

Bela Notariushoz való Commentarius – Anonymus *Gesta Hungarorum*-ának jegyzetelése.

A' Grof Ipám ö Nagysága – Prónay apósa, Teleki József.

egy Magyar psychologia – Valószínűleg Pálóczi Horváth Ádám *Psychologia az az a' lélekről való tudomány. Íratott 1789-dik esztendőben* (Pest, Trattner, 1792) című művéről van szó.

A' Pesti M. Tarsasagnak első zsengéje – A Cziráky Antal Mózes (1772–1852) által vezetett társaság első és utolsó nyomtatványa: *Pesti Magyar Társaság' ki-adásának első Darabja* (1792).

vagy-is Pflagen Ungrischen mit etwas Hunischer vermisch, sind aber in innere stil Walachen im Rumung – (ném.) A székelyekben keveredik a magyar a hunnal, azonban belső énjük a románokéval hasonlatos.

A' Cornides Bibliothecáját elüttöttük a' Püspök 's az Erdélyiek kezéből – Cornides Dániel könyvtárát Batthyány Ignác püspök szerette volna megvenni, de végül Prónay apósa, Cornides korábbi munkaadója, Teleki József vásárolta meg.

Jure praemtionis – (lat.) elővásárlási jogon.

Die Audienzen werden einige venige ausgenommen, dem besste ein des Volkes versagt, aus uns stat der Ministerial Despotismus, der ärgsste unter allen – (ném.) A másoló nagyon hibásan másolta az idegen nyelvű szövegrészeket, a német nyelvű szöveg az audienciák megszüntetésének önkényességére utal.

Colleredo, Kolowrath Stabremberg, Schloisuiik, Autoine, und Vogel verden ausern despoten sein! Bürger macht sich auf! schlagt sie todt! Wabet es wie in Paris. – Az átírás alapján a bécsi udvar funkcionáriusai közül nevezi meg a legnagyobb despotákat a felirat. A nevek közül az alábbiak azonosíthatók: Joseph von Colloredo (1735–1818), Johann Karl Kolowrat-Krakowsky (1748–1816), Georg Adam von Starhemberg (1724–1807). A felirat a polgárokat lázadásra és a párizsi minta követésére szólítja fel.

Bellicum Comissariatus Officium – hadi ügyekkel megbízott hivatal.

219. Soós Márton – Aranka Györgynek Duka, 1792. október 13.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 250–251.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Előző leveléhez hasonlóan a levél Dukán kelt, a Rudnyánszky házaspár vendégeként írja a levelet Soós Márton. A levélben a korábban elküldött könyvcsomagok kézhez nem vétele miatt sajnálkozik, valamint néhány pesti hírről tudósít.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A' Mlgs Ur 13^{ik} 7^{ber} én hozzám botsáttani méltoztatott Levele – Aranka levelét nem ismerjük.
a' Mlgs Bároné – báró Rudnyánszky Ignácné Kemény Terézia (1757–1795).

Corpus Jurist a' közelebb volt Diaetai végzésekkkel együtt, Révai Miklosnak verseit, a' Szabadságról irt futo gondolatokat, a' Budai Téatromnak három első darabjait, Kolopatsitnak más-is igaz Magyarját, 's más munkátskák – Soós 1792. augusztus 4-én kelt levelében számol be arról, hogy milyen könyveket küld Arankának. Itt az alábbiakat sorolja fel: *A Corpus Iuris Hungarici* 1779-es, budai kiadása folytatólagos lapszámmal kiadta Lipót 1790–1791-es és Ferenc 1792-es törvényeit. Valószínűleg erről a kiadványról van szó: *Révai Miklós elegyes versei és néhány apróbb kötetlen írásai* (Pozsony, 1787); Verseghy Ferenc: *A szerelem gyermeke, egy nézőjáték öt felvonásban, August von Kotzebue munkájából fordítva*; Verseghy Ferenc: *A le-bilincszett Prometheus. Aeschilusból* (Buda, 1792); Szentjóni Szabó László: *Mátyás király, vagy a' nép szeretete, jámbor fejedelmek jutalma* (Buda, 1792); *Más-is igaz magyar. Irá Kalapátstis György* (Mohiló, 1789). Szaicz Leó álnév alatt megjelent könyve.

Az én Munkámat, nem a' Budai Téátrom gyűjtői (...) Tiszt. Endrődy János Ur vigyázása, és neve alatt – Soós drámáját Endrődy János *Magyar Játék-szín* gyűjteményében adták ki: *A megsomoritott ártatlanság. Avagy az ártatlan Etelka méltatlan szenvedése*. Szomorújáték öt felvonásban (Pest, 1792–1793). (A *Magyar Játék-szín* II. kötetének 1. darabja.)

Kelemen László nevű tagjok ment bé Erdélybe – Kelemen László (1762–1814), a társulat igazgatója.

220. Endrődy János – Aranka Györgynek Pest, 1792. november 15.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 285.
Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1983a, 492.

Keletkezés

Endrődy János (1757–1824), piarista áldozópap, író költő. Ő indítja útjára a *Magyar Játék-szín* gyűjteményt a magyar drámairodalom fellendítése és a színjátszáshoz szükséges darabok megjelentetése céljából. Arankához küldött levelei közül kettő ismeretes. Ebben az itt tárgyalt levélben a sorozat első kötetének terjesztésében kéri a segítségét.

221. Benkő József – Aranka Györgynek Középpajta, 1792. november 26.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 68–68v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Benkő József levelezése, 346.

Keletkezés

Benkő József arról tudósítja Arankát, hogy a marosvásárhelyi királyi táblára készül több más székely armalistával együtt. Ők a címeres levelekkel rendelkező székelyek, akik a bizonytalanra váló egyetemes székely szabadságot kívánták címeres levéllel maguknak személyre szólóan biztosítani (IMREH 1983, 318). Az 1790/91. és az 1792. évi országgyűlésen is kérték az armalisták adókötelességének eltörlését, de a király ezt nem hagyta jóvá, így egyénileg vagy csoportosan kértek jogorvoslatot a királyi táblán.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Sz. Márton napján hozzám írni méltóztatott – Szent Márton napja: november 11. Aranka levelét nem ismerjük.

producálni – (lat.) megidéz (bírószágon).

Series – (lat.) családfa.

**222. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Hrymailiv, 1792. december 3.**

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

JANCSÓ 1943a, 564–567.

Keletkezés

Aranka Ferenc a mai Hrymailiv (Ukrajna) területéről küldi levelét, ami egyik galíciai állomáshe-lyük volt. Testvérét arról tudósítja, hogy bár nyugdíjazni próbálta magát, ez nem sikerült, és seregével Franciaországba kell vonulnia.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Rég nem irék – Aranka Ferenc utolsó ismert levele 1792. augusztus 10-én kelt (211. sz.).

invalidusnak nem acceptált – (lat.) nem fogadott el alkalmatlannak.

nem Martinesti lesz – A mai Románia Mártinești nevű települése melletti csata 1789. szeptem-ber 22-én zajlott, ebben az ütközetben a császári-királyi sereg egyesült az oroszokkal, és legyőzték a törököket.

az Proprietarius haragszik felette – Barcó Vince, a csapat tulajdonosa.

Mara Escadront kap – Mara László kapitány lovasszázadot kap.

Moguntia – Mainz korábbi neve.

Varsau – Varsó.

Dániel Bátyám uram – Aranka Dániel.

Gyuri levelet írna nékem – Aranka Dániel fia, Aranka György.

Benkőné Gyermekével és az urával – Aranka Mária és családja.

az szegény Ágnes – Aranka György és Ferenc testvére, Ágnes, akinek első férje Tordátfalvi Sámuel volt. Ebből a házasságból egy gyerek származott, második házasságából nem tudjuk pontosan, hány gyermek született.

Eszterről se tudok semmit – Aranka Eszter, lánytestvér.

Felix Potocki – A targowicai konföderáció egyik tagja, Stanisław Szczęśny Feliks Potocki.

**223. Prónay Sándor – Aranka Györgynek
Pest, 1792. december 19.**

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

JANCSÓ 1970, 193–194.

A kiadásban külön levélként szerepel a PS.

Kiegészítettem a másolat teljes anyagával, azt tekintem eredetinek.

Keletkezés

Prónay Sándor a magyarországi aktuálpolitikai és kulturális hírekről számol be Arankának, valamint a francia forradalom általa elítélendőnek tartott fejleményeit ismerteti.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Két reudbéli ugymint dde 7ⁿ és 21^a Okt baratsagos Uri levelei – Aranka leveleit nem ismerjük. *consideral* – (lat.) tanácskozik.

Palatinus, Iudex Curiae – a palatinus (nádor) Sándor Lipót, az országbíró Zichy Károly.

Insurrectio – (lat.) nemesi felkelés.

mivel igen rosszul van a' dolguk a' Frantziakkal – A francia kormány már 1792. április 20-án hadat üzent a Habsburg Birodalomnak.

Niderland – Hollandia.

Sabaudia – település Olaszországban, Lazio régióban, Latina megyében.

Apotheosal – (lat.) megdicsőül.

egy furtsa könyv jött ki – Status Regni Hungariae – *Status regni Hungariae*, Anno 1792. Martinovics Ignác munkájaként tartják számon.

egy notat fuj az Oratioval ad Proceres, 's hihető az iroja-is egy – Martinovics névtelenül megjelent munkájáról van szó: *Oratio ad proceres et nobiles regni Hungariae 1790. idibus Aprilis conscripta, et Vindobonae suppressa, nunc primum in lucem prodit.* Typis Parisinis. Germania.

ex praesentione etiam – (lat.) a feltételezés alapján.

Refferendarius Lányi – Lányi József, hivatali előadó.

Groff Ipam – gróf Teleki József, Prónay apósa.

Szereday szent álmodozási – Valószínűleg Szeredai András Zsigmond *Charitas initialis*, (Gyulafehérvár, 1792) című művéről van szó.

Benkő Ur Munkaja – Valószínűleg Benkő József alábbi munkájáról van szó: *Közép-Ajtai Dobány, melyet nemes Erdély országgyűlése alkalmatosságával Kolozsvárra eladni küld* (Szeben–Kolozsvár, Hochmeister, 1792).

Linné Botanikája – Carl von Linné (1707–1778) svéd természettudós botanikai rendszerét az alábbi kötetben foglalta össze: *Systema Naturae* (Leiden, 1735).

Werenfels – Samuel Werenfels (1657–1740), svájci teológus.

Misculantzia – alattomos mesterkedés.

Kazinczy barátunk elküldötte nékem a' M. Ur Iuliajat 's maga Hamletjét, amaz az Atyamnak szóló furtsa ajánló levéllel. – Kazinczy Ferenc elküldi Prónaynak Aranka György *Júlia' levelei Ovidiushoz* (Kassa, 1790) című munkáját, valamint saját Shakespeare-fordítását: *Hamlet Szomorú Játék. V. Fel-vonásban. Shakesperare munkája. úgy a' mint az, a' mi Játzó-Színeinkre lépbet*, in *Kazinczy Ferentz' Kül-földi Játzó-Színje*. Első kötet. *Hamlet – Stella – Missz Szara Szampson* (Kassa, Ellinger

János, 1790). Az ajánlás címe: *Prónayhoz, Csanád vármegye Fő-Ispánjához, királyi belső titkok tanácsosához* (KAZINCZY *Fordítások*, 194–196), az eredeti kiadásban számozatlan oldalakon. A dedikáció Prónay Lászlónak, Prónay Sándor édesapjának szól.

a' Magyar Lessingje – Lessing meséi Aszalay János (1769–1796) fordításában jelentek meg: *Lessingnek meséi három könyvben*; Aszalay János által; átdolg., kiad. Kazinczy Ferenc (Bécs, Hummel, 1793).

Vale et me ama! – (lat.) Isten veled, és szeress engem!

224. Aranka György – Teleki Imrének Marosvásárhely, 1792. december 19.

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 130–131v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka megbízásokat teljesít, és ezekről számol be Teleki Imrének, aki a Teleki családtól viszonylag távol, Hosszúfalván lakik.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Megyesfalva – Meggyesfalva, 1968-tól Marosvásárhely része.

Grofné – Aranka 1793. január 2-án kelt (228. sz.) leveléből kiderül, hogy itt gróf Lázár Antalné Torma Éváról van szó.

Regius – (lat.) királyi helytartó rövidítése.

Obligatio – (lat.) kötelezvény.

T Borosnyai Uram – Borosnyai Lukács Simon (1731–1802).

a' Msgs Praeses Ur – A királyi tábla elnöke, gróf Bethlen Pál.

225. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek Lemberg, 1792. december 23.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Ferenc korábbi levele december 3-án kelt (222. sz.), azóta útra keltek, bár a cél továbbra is ismeretlen a levélíró számára. A francia forradalom bizonytalanságai és a tél közelsége miatt a levél

szerzője csupán találgatásokba bocsátkozik a sereg további lépéseit illetően. A levelet Lembergől, a mai Ukrajna területén található, más néven Lviv városából keltezi.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

mamaliga – (ro.) puliszka.

Rastag – (ném.) Resttag, pihenőnap.

Chotimat 1^a Januari az Töröknek vissza adodna – Хотин (Хотин, ukr.) a mai Ukrajna területén lévő település, erődét az osztrák és orosz csapatok 1788 szeptemberében foglalták el.

Suwarow híres Generalis – Alekszandr Vasziljevics Szuvorov (1730–1800) (oroszul: Александр Васильевич Суворов) hadvezér, akit a korszak legjobb stratégájaként ismertek.

Daniel Kedves Bátyám uramat az Kedves Angyommal, s kedves gyermekeivel Benkőné hasonloképpen és Esztert is – Az Aranka család tagjai.

226. Benkő József – Aranka Györgynek Középajta, 1793. január 1.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 66–67v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Benkő József levelezése, 346–347.

Keltekzés

Benkő József 1793. január 1-én két levelet küld Aranka Györgynek. Az elsőben egyrészt megköszöni a számára megszerzett 30 arany támogatást, másrészt közli Arankával, hogy küldi a birtokában levő, a fia által másolt kéziratot Kászonszék Csíktól való elválásáról. A kéziratról lásd BIRÓ 2011, 102–105. A kézirat alapját képezi később Aranka kutatásainak is, aki beépíti saját Erdély történetéről szóló koncepciójába. Kiadását lásd BIRÓ 2010, 79–90. A Benkő-féle változatról bővebben a következő levélben adunk tájékoztatást.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Tit. Bydeskuti Boldisár Úrfi – Bydeskuti Boldizsár életrajzi adatai nem ismertek, az ippi Bydeskuti család egy ifjabb tagjáról lehet szó.

a' Tks. Tudós Társaság – Benkő József kutatásait a Kéziratkiadó Társaság támogatta.

Karátson előtt Productionora mennyek – Benkő József 1792. november 26.-án kelt levelében írja Aranka Györgynek, hogy Marosvásárhelyre fog utazni, hogy a királyi táblán az armalisták adókötelességének eltörlését kérje maga és családja számára.

Antal napi – január 17.

A' Közép-Ajtai Ábécé – Benkő József kiadatlan munkája, a régi magyar írásmód ismertetése.

a' Bethlen Farkas Historiájának 6-dik es így utolsó kötetére, az Előbeszedet es Mutató Tábla – Bethlen Farkas munkája 1782 és 1793 között jelent meg Martin Hochmeister szebeni nyomdájában Benkő József előszavával és jegyzeteivel: Wolffgangi de Bethlen: *Historia de rebus Transsylvanicis (...)* *Hunc recognovit, supplevit, prefatione ac indice instruxit Josephus Benkő.*

recensealom nyomtatás alá Bojtinust sok szükséges Adnotatiokkal – (Boyti, Bojthi, Bojtinius) Veres Gáspár (1595–1640 után), történétíró. Munkájának címe: *De rebus gestis magni Gabrielis Betlen*. Később Johann Christian Engel fogja kiadni *Monumenta Ungarica* című munkájában 1809-ben.

227. Benkő József – Aranka Györgynek Középajta, 1793. január 1.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Fol.Hung. 457.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Benkő József kísérőlevele a *Kászon-Szék állapotjáról 1793* című kézirat mellé. A kéziratot Benkő később nem jelentette meg, Aranka viszont felhasználta saját Erdély-történetében, megjelent változatban tehát ott olvasható (BIRÓ 2010, 79–90). A Benkő-féle másolat alapja egy 1700. május 13-án Gyulafehérvárott kelt oklevélátirat, amely Lázár Ferenc kérésére készült. 1793-as gyűjtőútján Aranka a Kászon-szék történetéről szóló eredeti kéziratra gróf Lázár Istvánnal akad rá, arra kéri tehát az előljáróit, hogy ezt a másolattal való összevetés céljából maguk kérjék el tulajdonosától. Később Bánffy György közbenjárására egy pontosabb másolathoz jut hozzá, ez alapján korrigálja a Benkő-féle változat hibáit. Benkő maga is tisztában volt a saját másolata hibás voltával, ezért annak közlésétől itt eltekintünk.

228. Aranka György – Teleki Imrének Marosvásárhely, 1793. január 2.

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 134–134v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka betegségéről és pénzhíányáról tudósítja Teleki Imrét, akivel az említett okok miatt találkozni sem tud. Boldogan számol be a Nyelvművelő Társaság megalakulásáról.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Ítéző Mester Cserei és Türi Urak – Cserei János és Türi László, ítézőmesterek.

Jelentés – Így nevezték a megalakulás után a meghívó *Jelentő levél*-t, melyből számtalan példányt küldtek szét. Ezek egyike megjelent Enyedi Sándor kiadásában is (ENYEDI 1988, 113–116), ami jelen kötetben is olvasható.

A' minap Groff Lázár Antalné meg szollitván, az Ö Nga Levele mellett irtam volt énis Bányára Nagysádnak – Lásd 224. Aranka György – Teleki Imrének, Marosvásárhely, 1792. december 19.

229. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek Alsóregmec, 1793. január 5.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Levelestár, 54–58v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

KazLev II., 286–289.

Keletkezés

A levél másolata megtalálható: MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.37.sz., 116–117.

Kazinczy beszámoló folyamatban levő munkáiról, és néhány megjelent költeményét küldi el a saját javításaival.

A későbbi rendezés során a levélhez csatolták a *Féltés nyomtatvány* címmel ellátott, Kazinczy négy versét és saját kezű javításait tartalmazó mellékletet (KAZINCZY *Költemények*, II., 21–25). A nyomtatvány az alábbi verseket tartalmazza: 55ab *Az Esthajnalhoz*; 56ab *Prof. Szabó Dávid úrhoz* (ezt Váczy nem közli, s nem is indokolja elhagyását, valószínűsíthető, hogy a saját kezű javítások hiánya miatt); 57a–58a *A' Tavaszhoz*; 58b *Daimonia*. Amint azt a Kazinczy-költemények sajtó alá rendezője, Debreczeni Attila megállapította, a nyomtatvány valószínűleg tévesen került ehhez a levélhez. „Az Arankához írott 1789. augusztus 13-i levélben tehát szó van *A' Tavaszhoz* című versről (valószínűsíthetően), valamint a *Daimonia* és *Az Esthajnalhoz* címűekről (bizonyosan), ezek együtt csak a *Féltés nyomtatványban* találhatóak meg, így azt feltételezzük, hogy ez volt Aranka kezében, erre írta 'Criziseit' és kérdéseit. Mivel pedig Arankának ez a jelenleg lappangó levele a szövegösszefüggések alapján ítélve Kazinczy Arankához 1789. július 10-én írott levelére válaszol (KazLev I., 395–399, 221. sz.), így a *Féltés nyomtatvány* ehhez csatoltan juthatott el Arankához.” (KAZINCZY *Költemények*, II., 25).

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

elkészül Herderem és Lessingem – Kazinczy lefordította Johann Gottfried Herder (1744–1803) mitológiai példázatait, amelyek *Paramythien. Dichtungen aus der Griechischen Fabel* címmel jelentek meg a *Zerstreute Blaetter von J. G. Herder. Erste Sammlung* (Gothe, Ettinger, 1785) című kötetben. Ezt összekötötte a Lessing-kiadással, így jelent meg a kötet. Lessing meséi Aszalay János (1769–1796) fordításában jelentek meg: *Lessingnek meséi három könyvben*; Aszalay János által; átdolg., kiad. Kazinczy Ferenc (Bécs, Hummel, 1793).

el készül Diógeneszem is – A Kazinczy által említett munka az alábbi címmel jelent meg: ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΜΑΙΝΟΜΕΝΟΣ az az *a' Szinopei Diógenesz' Dialogusai*, Consil. Wieland írásából, Pesten, Nyomt. Trattner Mátyásnál, 1793.

Horváth Ádám – Pálóczi Horváth Ádám.

Vispán Spisich Ur – Viceispán Spisich János.

A' libertas proelit ugyan meg berélék a' Diaetalis Deputatioban lévő tzopfos és tzopfatlan papok – A sajtószabadság ügyét az országgyűlési küldöttségekben levő egyházi személyek nem en-

gedték vita nélkül megvalósítani, a vármegyei gyűlések erről szóló vitáiról az 1793. október 8-án kelt (269. sz.) levelében tudósítja Arankát.

alles zu wagen – (ném.) mindent mérlegelni.

a' Kerekesé – Kerekes Sámuel lapja, a *Bécsi Magyar Hírmondó* (1792–1803).

Custine – Adam-Philippe de Custine (1740–1793), francia tábornok, akit a jakobinusok kivégeztek.

230. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek Jarosław, 1793. január 16.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levelet Aranka Ferenc a galíciai Jarosław városából címezi, ahol már biztosan tudják, hogy nem Magyarország felé indulnak, ahogyan abban még előző, 1792. december 23-án kelt (225. sz.) levelében reménykedett. Nem túl bizakodó a várható hadmozgásokkal és saját kapitányi kinevezésével kapcsolatban sem.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Mundiroz – felszereli, új ruházattal, fegyverzettel látja el.

Iaroszto – Jarosław régi magyar neve Iroszló, valószínűleg a másoló tévedéséről van szó.

Slesianak grantz városánál Bilitzbe – A mentet útvonala a sziléziai határvároson át Bieltizbe.

Colloredo – Joseph von Colloredo (1735–1818), generális.

231. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek Gdów, 1793. január 19.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Ferenc arról tudósítja testvérét, hogy a Rajna felé vették útjukat, de a pontos útvonalról Bieltizbe érve fognak értesülni. A levelet a mai Lengyelország déli részén található Gdów nevű településről keltezi.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Marsh Rutta – a menetelés útvonala.

Császár és Vétsei Huszarok – Lotaringiai Ferenc által 1756-ban felállított huszárezred, amelyik 1757-ben kapta a Császár-huszárok elnevezést. A Vécsey-huszárok valószínűleg az 1733-ban felállított második ezred volt, melynek tulajdonosa 1792-től Vécsey Siegbert lovassági tábornok volt.

Lobkovitz Modena Dragonyosok – Lobkowitz-dragonyosok és Modena-dragonyosok: a többnyire Jung Modena néven ismert csapattest 1710-ben dragonyosezredként került a mainzi választófejedelem szolgálatából császári szolgálatba, 1769-ben 13. rangszámot kapott, 1773-ban pedig szvalzsérezreddé alakították.

Levener Cheveux Leger Gyalogság – Levenehr könnyűlovassága, nevüket Franz Levenehr Freiherr von Grünwall (1743–1812) tábornokról kapták.

Daniel Bátyám – Aranka Dániel.

Benkőné – Aranka Mária férje után Benkőné.

Eszter – Aranka Eszter.

**232. Soós Márton – Aranka Györgynek
Pest, 1793. január 23.**

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 267–267v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Soós Márton a katonaként szolgáló testvére peres ügyében kéri Aranka segítségét, illetve beszámol a rá bízott ügyek állásáról.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a 12^{ik} X^{berben} mind a 6^{dik} Janban irni méltoztatott Levele – Aranka december 12-én és január 6-án kelt levelét nem ismerjük.

a' már régen említett Etelka – Soós drámáját Endrődy János *Magyar Játék-szín* gyűjteményében adták ki: *A megszorított ártatlanság. Avagy az ártatlan Etelka méltatlan szenvedése. Szomorújáték öt felvonásban* (Pest, 1792).

Dosa Gergely Barátom – Dósa Gergely (1766–1826), a marosvásárhelyi kollégium jogi tanszékének első professzora.

Kovátsis Ur – Kovachich Márton György (1744–1821).

Déák Ujjság – *Ephemerides Politico et Litterariae pro Regnis et Provinciis Sacrae Coronae Hungariae* című lap 1790 és 1793 között jelent meg.

Ennek igazgatója most Spielenberg Ur – Tertina Mihály Budáról való távozása után Spielenberg Pál lett a lap főszerkesztője.

a' jövő fél esztendőben Pater Koppi és az Estetices Professor Schedius Ur fogják kezekbe venni – Soós Márton szerint a lapot a későbbiekben Koppi Károly (1744–1801) és Schedius Lajos

(1768–1847), esztétika professzorok kellett volna átvegyék, erre viszont már nem került sor, a lap 1793-ban megszűnt.

B. Podmanitzky Consiliarius Ur – Podmaniczky József (1756–1823) a Helytartótanács megbízottjaként intézte a társulat ügyeit.

Szentkirályi László – Szentkirályi László (1764–1833), Pest vármegyei jegyző intézte a társulat pénzügyeit.

Protesovits Ur – József Protasewicz (Protasevitz, Protaszevitz), vándorszínész.

a' Nemeteknek által adott Teatrom – A Rondellaként ismert budai színház.

Endrődy Ur – Endrődy János (1757–1824).

233. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek Bielitz, 1793. január 27.

Szövegforrás

RNL-Kv, Fond. Mikó-Rhédei, VII/31, 1–2v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Ferenc a menetelésük további tervezett állomásairól számol be. Galíciát elhagyva az első sziléziai városban, Bielitzben kapják meg az útvonalat, miszerint Morvaország felé fognak haladni.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Mars Rotta – menetelési útvonal.

Ollmutznak Brinnek, Znaimnak Morvába, onnat Zamsnek Ensnek Elő Austriába 17 Februariusba Znaimba leszünk – Olmütz (Olomouc, Cz), Brünn (Brno, Cz), Znaim (Znojmo, Cz) útvonalon át az osztrák területekre érnek, Zams, Enns településekre.

Császár Joseph – II. József.

tractament – (lat.) ellátás.

avancirozás – (lat.) előléptetés.

Hrg Hohenlvé – Friedrich Ludwig Fürst zu Hohenlohe-Ingelfingen (1746–1818), porosz tábornok.

Daniel Kedves Bátyámat kedves ányammal, s egész házával Benkőnt is egész házával felette igen tisztelem, az szegény Esztert is – Az Aranka család tagjai.

234. Aranka György – Ismeretlennek Marosvásárhely, 1793. január 28.

Szövegforrás

RNL-Kv, Fond. Mikó-Rhédei, VII/31, 3.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka ismeretlen címzettnek (Marosvásárhely főjegyzőjének, aki ekkor Kenderesi Mihály) magyarázkodik a Nyelvművelő Társaság munkáinak késlekedése miatt, és türelemre kéri az előfizetőket.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

az Öcsém által – Aranka Dániel révén.

**235. Endrődy János – Aranka Györgynek
Pest, 1793. január 30.****Szövegforrás**

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 282.
Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1983a, 492.

Keletkezés

Endrődy Arankát bízta meg az általa indított *Magyar Játék-szín* sorozat erdélyi terjesztésével, ennek kapcsán küldi a második kötet (*A' Magyar Játék-szín*, Első esztendő, Második kötet, Pesten Trattner Mátyás betűivel, 1793) 30 példánya mellett ezt a kísérőlevelet.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a' Moliere munkáinak formájára – Az első kötet második darabjaként jelent meg Molière munkája: *Zsugori, telhetetlen fősvény ember. Vig-játék öt fel-vonásokban. Mellyet Simai Kristóf K. O. P. Ama' híres Frantzia Költő, Molière után készített.* (A Magyar Játék-Szín. Első esztendő. Első kötet. Pesten. Nyomt. Trattner Mátyás' betűivel 1792. Az első kötet második darabja.)

**236. Batsányi János – Aranka Györgynek
h. n., 1793. február 10.****Szövegforrás**

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 101–111v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

TOLDY 1865, 237–259.

Keletkezés

Batsányi beszámol bécsi útjáról, a *Magyar Museum* aktuális lapszámának feljelentéséről, és verseket küld Arankának. A hagyaték gondozója több versküldeményt is a levél után helyezett. Ezek közül a *Töredéke egy Levelemnek, melyet Böld. Asszony' Havának* ^{9dikén}, *egy töllem vígasztalást-kérő kedves Barátomnak írtam; igen gyengült állapotban lévén, terhes nyavalyám miatt, mely majd koporsóba vitt volt* című verset, valamint ennek egy teljesebb változatát áthelyeztük az alábbi levél mellékletébe: 138. Batsányi János – Aranka Györgynek, Kassa, 1791. július 4.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Tandem aliquando! – (lat.) végre valahára.

kedves B. Uram dd^o 22. Januarii (csak tegnap előtt, az az 8^a Febr. jött kezemhez) betses írásával – Aranka január 22-én kelt levelét nem ismerjük.

A' Museumot – A *Magyar Museum* utolsó, nyolcadik lapszámáról lehet szó, amelyik valószínűleg 1792 decemberében készült el.

ittén egy – nagy pápistaságáról isméretes el-tótosított Vármegye, mint veszedelmes könyvet denuncialta – Batsányi a *Magyar Museum* elleni feljelentésre utal, melynek története dátumszerűen fél van dolgozva a kritikai kiadásban (*Magyar Museum* II., 61). Eszerint 1792. december 1-jén Sáros vármegye közgyűlése Péchy József főszolgabíró előterjesztésére feljenti a helytartótanácsnál a *Magyar Museum* II. kötet 1. számát, annak lázító tartalmú közleményei, különösen *A' Frantzia-Országi változásokra* című vers miatt. A helytartótanács 1793. január 15-én továbbítja a számot Rietaller Mátyás budai cenzornak megvizsgálásra.

Az ide-zártt Verseket – Bár több vers is ide volt rendezve utólag, a levélhez tartoznak minden bizonnyal *Az Európai Hadakozásokra* (BJÖM I., 48–49) és a *Mélt. Gróf Andrásy Maria Kis-Asszony' halálára* (BJÖM I., 16–17) versek. *Az Európai Hadakozásokra* vers című Arankának küldött változata terjedelmesebb, mint a kritikai kiadás által közölt változat (44 sor helyett 76-ból áll), és egy Herdertől származó idézettel zárul. A versben aktuálpolitikai kérdésekről van szó, a Nagy Szejmhez (lengyel országgyűlés), az 1791-es lengyel alkotmányhoz és a targowicai konföderációhoz kötődő témák. A későbbi rövidítés azzal is magyarázható, hogy a lengyel király a konföderációhoz való csatlakozásával Batsányi értelmezésében elhagyta országát. (Bővebben a versről BJÖM I., 350–354) A *Mélt. Gróf Andrásy Maria Kis-Asszony' halálára* költemény egy nagyobb lélegzetű búcsúztató óda része. Nem világos, ki volt az elsírtott személy. (Bővebben a versről BJÖM I., 290–291.)

a' la Hora et Gloska – utalás az 1784-es Horea és Cloşca által vezetett erdélyi parasztfelkelésre.

A' Jámbusokat nem kell ki-nyomatni – 174. Batsányi János – Aranka Györgynek, Kassa, 1792. február 26. levelében küldi a *hatos jambus* megnevezésű verset, amit nem sikerült azonosítani.

A' Museumban lett Beszélgetés – Batsányi ismertetője Báróczi Sándor munkájáról *A' védelmezett magyar nyelv. Vagy-is: A' Deákágnak mennyire-szükséges voltáról Kettős Beszélgetés* címmel jelent meg a *Magyar Museum* II. kötetének II. negyedében (*Magyar Museum* I., 360–364).

Auf Regenten und Staaten hat die Natur (...) Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit von J. G. Herder. im III. – Batsányi Herder-idezettel zárja *Az Európai hadakozásokra* című versének itt küldött változatát. Az idézet fordítása: „A Természet nem az uralkodókba és az államokba helyezte bizodalját, hanem a birodalmaikat benépesítő emberek jólétébe. Amazok később bűnhődnek vétkeikért és esztelenségükért, mint az egyes ember, mert nekik csupán az egésszel van dolguk, amely jó ideig leplezi a szegények nyomorát; végül azonban az állam is, ök is annál vészterhebb bukással bűnhődnek. Mindebben éppúgy érvényesülnek a megtorlás törvényei, mint a mozgástörvények a legkisebb fizikai testek ütközésében, és Európa leghatalmasabb királyán ugyanúgy uralkodnak az emberi nem természettörvényei, mint a király legjelentéktelebb alattvalóján. Rangja arra kötelezi, hogy ne legyen több e természettörvény végrehajtójánál, s hatalma révén bölcs és jószágos

emberistenévé válják a többi embernek, hatalma egyetlen forrásának.“ (*Eszméek az emberiség történetének filozófiájáról*, Imre Katalin és Rozsnyai Ervin fordítása. HERDER 1978, 450)

237. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek Brünn, 1793. február 12.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Ferenc újabb jelentést küld serege vonulásának irányáról, illetve a XVI. Lajos kivégzése utáni bizonytalan állapotról. A levelet a Morvaországi Brünnből (Brno, Cz) keletzi.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

az Brünni Spichberg – téves olvasat, valószínűleg Brünni Spielberg vára (Špilberk, Cz).

Olmütz – Olmütz (Olomouc, Cz).

felső ausztrián Marchirozunk által Bavariaba, Innsburgnak, ... Brutgaunak – A sereg vonulási iránya Felső-Ausztrián át Bajorországba Innsbruck útirányon át a másoló által kibetűzhetetlennek tartott vagy tévesen olvasott településeken át vezet.

21 Januarius lesz az az emlékezetes nap, a melyen 16 Lajos Hohér által által el veszté az fejét – XVI. Lajos kivégzésének dátuma 1793. január 21.

quid quisque vitet, nunquam homini satis cautem est in horas – (lat.) részlet Horatius *Ódák* II. könyvének 13. ódájából: „Nincs a' ki mindég a' bal eset kezét / kerülni tudná” (Virág Benedek fordítása).

Suvarov Muszka Generalist mondják hogy meg halt – Alekszandr Vasziljevics Szuvorov (1730–1800) (oroszul: Александр Васильевич Суворов). Aranka Ferenc információi nem helyesek.

Daniel Kedves Bátyám Uramat alázatosan tisztelem, egész házával egybe Benkőné is hasonlóképpen. Esztert is szegént – Az Aranka család tagjai.

238. Barczafalvi Szabó Dávid – Aranka Györgynek Sárospatak, 1793. február 13.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 269–270v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

NAGYSZIGETHI 1895, 379–382.

Keletkezés

Barczafalvi Szabó Dávid (1752k–1828) egyetlen ismert levele Aranka Györgyhöz. Az 1792 és 1805 között Sárospatakon matematikát és fizikát oktató nyelvújító levelét is innen keltezi, melyben egyrészt *A' tudományok magyarul* című, 1792-ben Pozsonyban megjelent munkáját küldi el, másrészt pedig az azóta újragondolt szómagyarosításairól tudósítja Arankát. A Barczafalvi által felvetett magyar változatok közül néhány megmaradt nyelvünkben, mások nem tudtak stabilizálódni, az eléjük tett latin fogalmak viszont minden esetben érthetőek, azokat nem tartottuk szükségesnek magyarázni.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Nagyságos Fő Strázsa-Mester Tekintetes Csízi István Úr – Csízi István (1728k–1805), kapitány, költő, alkalmi költeményein kívül Molnár Borbálával folytatott verses levelezése a legismertebb.

sensu philosophico – (lat.) filozófiai értelemben.

in genere, seu illa sit materialis, seu immaterialis – (lat.) állapotát tekintve az vagy anyaggal rendelkező, vagy anyag nélküli.

proprié Scientia mixturarum e variis materiis – (lat.) a különböző anyagokból való összevegyítés sajátos tudománya.

239. Szrógh Sámuel – Aranka Györgynek Miskolc, 1793. február 16.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung., 1994, 257–258.
Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1983, 533–534.

Keletkezés

Szrógh Sámuel az 1792 nyarán megszakadt levelezést kívánja folytatni Arankával, *Palaestina. Vagy is A' Szent Földnek jelenvaló állapotja* című munkájának megítélését várja tőle, illetve további munkáinak megjelenéséről tájékoztatja.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Még a közelébb múlt Nyáron vala az az utolsó mindazáltal igen kedves szerentsém – Szrógh Sámuel utolsó ismert levele 1792. augusztus 3-án kelt Miskolcon (208. sz.).

B. Inczedy Györgyné, Gróf Vass Ágnes Ó Nsága – báró Inczedy Györgyné Vass Ágnes.

a' Méltóságos Úr' Testvérje – valószínűleg Aranka Dániel.

Palésztinám – Henry Maundrell (1665–1701) útleírása először 1703-ban jelent meg Oxfordban *A Journey from Aleppo to Jerusalem at Easter A.D. 1697* címmel. A szövegnek több német fordítása is megjelent, Szrógh az 1763-as berlini kiadásból fordított: *Sammlung der besten und neuesten Reisebeschreibungen* (Berlin, 1763–1802, I., 1–93). A német nyelvű szöveg az alábbi címmel jelent meg: *Eine Reise von Aleppo nach Jerusalem durch Herrn Heinrich Maundrell, Prediger bey der englischen Faktorey zu Aleppo*. Magyar fordítása csak 1817-ben jelent meg nyomtatásban: *Palaestina. Vagy is A' Szent Földnek jelenvaló állapotja Maundrell Henrik Ánglus Utazó után* (Miskolc, Szigethy Mihály, 1817).

Gr. Nemes Juliána (*ezt éppen Neve Napján írom, az Isten éltesse azt a' jól-tévő Asszonyságot!*)
B. Korda 'Sigmundné Ő Nsága segedelme által – Szrógh Korda Zsigmondné, Nemes Juliánát (1714–1796) szeretné mecénásként megszerezni Aranka közbenjárása révén. A kötet végül Beniczky Máriához (1776–1866), Majthényi Pál özvegyéhez szóló ajánlással jelent meg.

egy új Kodrusomat segítette Tanátos Vay József Úr világ-eleibe jönni – Szrógh Johann Friedrich Cronegk (1731–1758) német költő *Codrus* című szomorújátékát fordította magyarra és jelentette meg: *Kodrus. Szomorú játék* (Pest, Trattner Mátyás, 1792). A kötetből nem derül ki, hogy a megjelentetésben Vay József (1752–1821) segítette.

240. Seelmann Károly – Aranka Györgynek Gyulafehérvár, 1793. február 17.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 290–291v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1992, 355–356.

Keletkezés

Seelmann Károly folyamatban levő munkáiról ír, illetve abban kéri Aranka segítségét, hogy előfizetője lehessen a *Magyar Játék-szín*-nek, Endrődy János sorozatának.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Eszteendőnek tetszik énnékem azon idő, melly alatt tsekély pennám a' Méltóságos Urat nem tisztelhettem – Seelmann előző (ismert) levele 1792. április 7-én kelt (182. sz.).

Kinder Freund című Munkának fordítása – Seelmann Christian Felix Weiße (1726–1804) *Der Kinderfreund* című, 1775 és 1782 között Lipcsében 24 kötetben megjelent munkájának egy részét fordítja le és jelenteti meg. *A jelesebb rendeken lévő nevendék gyermekek jó móddal lehető tanítatásokra való ut-mutatás, vagy a gyermekek barátja. Egy heti írás, Melly a lipsiai 1776-béli ki-adás szerint, németből magyarra fordított* (Kolozsvár–Szeben, Hochmeister, 1794).

Mlgos Gubernátorné Asszony Ő Extzellentziájának el-küldöm – gróf Bánffy György gubernátor felesége Palm Jozefa (Josephine von Palm Gundelfingen) (1754–1814), aki támogatta a németből való fordítások megjelentetését, így Seelmann Károly tevékenységét is.

A' Vitéz Rendek, ugy nem különben Álmanzi, és A' Hasszai Hadi Tiszt szomorú, 's vig Játékokis még a' Sajto alatt nyögnek – Seelmann Károly munkái Hochmeister nyomdájában voltak a levél írásának idején: *Minden Európában, Ázsiában és Afrikában volt és mostan virágzó vitéz rendeknek tüköre, avagy rövid leírása. Melyet hiteles könyv-szerzőkből és bizonyos tudósításokból egybeszedett és magyar nyelven kiadott* (Kolozsvár és Szeben, 1793); *Almanzi*. Szomorújáték (Kolozsvár–Szeben, 1793); *A Hasszai Hadi Tiszt Amerikában. Vigjáték 3 felv. Ford. Németből* (Kolozsvár–Szeben, 1793).

A Magyar Játék szín – *Magyar Játék-szín*, Endrődy János sorozata, aki Arankát bírta meg az erdélyi előfizetők toborzásával.

241. Csizi István – Aranka Györgynek Tarcsl, 1793. február 21.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 268–268v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

NAGYSZIGETHI 1895, 379–382.

Keletkezés

Aranka György Csizi István (1728k–1805) kapitány, költő segítségével veszi fel a kapcsolatot Barczafalvi Szabó Dáviddal (1752k–1828). Csizi ehhez a leveléhez csatolja Barczafalvi válaszlevelét is, ehhez lásd 238. Barczafalvi Szabó Dávid – Aranka Györgynek, Sárospatak, 1793. február 13. és ennek jegyzetanyagát. Arankának elküldik Barczafalvi *A' tudományok magyarul* című, 1792-ben Pozsonyban megjelent munkáját, és segítségét kérik az egyes kifejezések erdélyi megfelelőinek megtalálásában. Ezenkívül még egy Csizi által írt, Arankának címzett levelet ismerünk.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A' Közelebb le folyt hónapnak 21^{dikén} bozzám indítani méltoztatott igen betses Levele – Aranka 1793. január 21-én kelt levelét nem ismerjük.

Patakra Professor Szabó Dávid úrhoz – Sárospatakra Barczafalvi Szabó Dávidhoz.
az általa gondoltott ujj magyar szózatok közzül – Barczafalvi *A' tudományok magyarul* című, 1792-ben Pozsonyban megjelent munkája.

Doctor Mátyus Ur – Mátyus István (1725–1802), Maroszék tisztifőorvosa.

a' Szatsvai Deresse – Szacs vay (Szatsvay) Sándor (1752–1815), újságíró. 1786-tól Bécsben adta ki a *Magyar Kurír* nevű lapot. 1792 végén Szacs vayt a bécsi kancellária menesztette a laptól, és 1793-ban Decsy Sámuel nevezte ki a helyére. 1793-ban ezért csak márciusban jelent meg az első lapszám. A változásokról Csizinek még nem volt tudomása a levél írásakor.

242. Aranka György – Teleki Lászlónak Marosvásárhely, 1793. február 24.

Szövegforrás

LUKINICH 1907, 495.

Megjelenés

LUKINICH 1907, 495.

Keletkezés

Lukinich Imre a Kéziratkiadó Társaság név alatt ismert egyesület iratai között közli Aranka Teleki Lászlónak, a társaság titkárának írt levelét, melyben továbbítja Benkő József elismervényét arról a 30 aranyról, amelyet ez a társaság utalt ki neki a kéziratban levő történetírók listájának összeállításáért.

A borítékon az alábbi címzés szerepel: Méltóságos R.SZ.B. Gróf Teleki László urnak, a Mlgs k. tábla egyik mlgos birájának, igen jó Mlgos uramnak, Kolozsvárt. (Zárópecsét)

Benkő József elismervényének szövege:

Hogy nagyméltóságú Gróf erdélyi gubernator úr excellentiája és az Erdélyi kézírásokat kiadó tudós társaság mlgos tanácsa különös gratiájából mlgos kir. tabulae assessor Zágoni Aranka György úr által 30 = harmincz aranyakat vettem légyen, jelen való írásom által tulajdon kezemírása és pecsétének alatt háládatosan megismerem. M. Vásárhelyen, Böjtelő havának első napján 1793.

30 arany

Benkő József t. k. az harlemi tudós társaság tagja. (P.H.)

Az erdélyi kézírásban lévő történetíróknak esztendőszám szerint való lajstroma című kiadvány 1791-ben jelent meg Kolozsváron, a továbbiakban ennek bővítésén dolgoztak.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a Mgos Gubernator úr – gróf Bánffy György gubernátor a társaság elnöke, fővédnöke volt.

a kézírások kinyomtatott lajstroma – *Az erdélyi kézírásban lévő történetíróknak esztendőszám szerint való lajstroma* (Kolozsvár, 1791).

243. Aranka György – Teleki Imrének Marosvásárhely, 1793. február 26.

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 136.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka levelében Teleki Imrét tudósítja arról, hogy ügyintézőjével elküldte a pénzt, de elismervényt nem kapott róla, ezért addig nyugtalan, amíg Teleki Imre meg nem erősíti, hogy az összeg eljutott hozzá.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A' Nagysád Praefectussa – Teleki Imre ügyintézőjének nevét nem ismerjük.

Praesendál – (lat.) jótáll.

244. Dienes Sámuel – Aranka Györgynek Bécs, 1793. február 26.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 286–286v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1991, 137–138.

Keletkezés

Dienes Sámuel (1749–1799) az Erdélyi Udvari Kancellária hivatalnokja volt, ez az egyetlen ismert levele Aranka Györgyhöz, bár valószínű, hogy Aranka többször megbízta bécsi ügyeinek intézésével. Ebben a levélben is azoknak az ügyeknek az állásáról tájékoztat, amelyekkel Aranka megbízta őt.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

azon levelét, mellyet ezen Honapnak 5^{én} MVásárbhelyen írni – Aranka 1793. február 5-én kelt levelét nem ismerjük.

azon Levelét a' Mlgs Urnak, mellyet Mvásárbhelyről Januariusnak 13^{án} méltotzatott hozzám küldeni – Aranka január 13-án írott levelét nem ismerjük.

Obester Bartsai Ur – Barcsay Ábrahám (1742–1806), királyi testőr. Aranka valószínűleg pénzt küldött vele a bécsi ügyek intézésére, könyvvásárlásra. Egyébként a levelezésben nem nagyon van nyoma Barcsay és Aranka kapcsolatának.

a' Mlgs Ur Commissioi – (lat.) itt: megbízásai.

Szatsvai Ur már soba több Ujjságot nem ír; mert annak írásat in via Gratiae se nyerhette meg. – Dienes Sámuel értesíti Anankát, hogy Szacsvey Sándor nem nyerhette meg a kancellária engedélyét az újságszerkesztés folytatására.

Görög Ur – Görög Demeter, bécsi lapszerkesztő.

245. Kassay Mihály – Aranka Györgynek Nagybánya, 1793. március 1.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 276–277.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Kassay Mihály egyetlen ismert levele Aranka Györgyhöz. A levél írójáról sem rendelkezünk túl sok információval, Aranka minden bizonnyal a bányászati szakszavak összegyűjtésével és magyarázatával bízta meg a Nagybányán (Baia Mare, Ro) élő Kassay Mihályt, aki a megbízást szívesen elvállalta, ám az elkészült munkáról nincs tudomásunk.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

periodicus morbus – (lat.) visszatérő roszullét.

Prognosis – (lat.) előrejelzés.

per explosionem – (lat.) robbanással. Kassay Mihály orvosi kifejezések humoros használatával ad hírt felesége várandósságáról.

Adnexum – (lat.) csatolmány, kérés.

246. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek Linz, 1793. március 4.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Ferenc tovább menetel Franciaország felé, erről tudósítja Arankát akkori tartózkodási helyéről, az ausztriai Linz városából. A levél Jancsó Elemér másolatgyűjteményében maradt fenn és a másoló eléggé bizonytalan volt, különösen, ami a személyek, települések nevét illeti, így nem minden esetben tudjuk rekonstruálni az útvonalat. Valószínűleg Linzből Bajorországon át Breisgau tartomány felé haladnak.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Bavaria – Bajorország.

Wanheinak megyünk az Brisgavia fejedelemségbe – Valószínűleg Breisgau tartomány felé tartanak, a város neve valószínűleg téves olvasat.

Avancement – (fr.) előléptetés.

Legyen Turenne, Catinus, Villas, Warlborough, Eugen, legyen 7-idzik, legyen Laudon – Julius Caesar és Augustus bölcsessége mellett Aranka Ferenc szerint a hadvezéreknek az alábbi példaképek lennének szükségesek: Henri de La Tour d’Auvergne de Turenne (1611–1675), Savojoy Jenő (1663–1736), Ernst Gideon von Laudon (1716–1790).

247. Szentpáli István – Aranka Györgynek Gyulafehérvár, 1793. március 4.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 299–300v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Szentpáli (Szent-páli) István gyulafehérvári városi tanácsos egyetlen ismert levele Aranka Györgyhöz, bár valószínűleg hosszabban leveleztek. Ebben a levélben Szentpáli készülő nyelvtana munkálatairól számol be. A latin nyelvű nyelvtan Szebenben jelent meg 1795-ben: *Grammatica Hungarica* (Szeben, Hochmeister, 1795). Ennek függeléke a 283–302. oldalakon az *Adagia in M. Transylvaniae Principatu inter Hungaros vigentia; eaque Hungarico Latina*, azaz Az Erdély Nagyfejedelemségben élő magyarok által használt közmondások és szólások magyar–latin gyűjteménye.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Professor Kováts Josef Ur – Kováts József (zabolai) (1732–1795), nagyenyedi tudós tanár, korábban Teleki Sámuel nevelője.

Tiszteletes Gyöngyösi Ur – Gyöngyössi János (1741–1818), tordai lelkész és költő.

a Várbéli Papok között lévén egy Keresztéli nevezetű Professor Ur, a ki magyar Nyelven készített egy Magyar Grammaticat ezen Czim alatt: Vis unita fortior – Keresztéli nevű katolikus pap, professzor, akiről annyit tudunk, hogy a *Hadi és Más nevezetes Történetek* című lap pályázatára 1790-ben „Vis unita Fortior” jelíggel magyar nyelven készített *Magyar Grammaticá*-t küldött be. Egy időben csíkszentmihályi plébános volt, de a gyulafehérvári várban is papként, tanárként működött. Az 1795-ben kiadott *Magyar Grammatika* előszava szerint a *Hadi és Más nevezetes Történetek* felhívására az alábbiak küldték be pályamunkáikat: Földi János, Veres Mihály, Benkő László, Gyarmathi Sámuel és a már említett jelíggel késve beküldött szöveg szerzője Kerestaly Ignác (*Magyar Grammatika*, X–XI.).

az I^o Martiusi Hir mondobol azt látom, hogy egy Gradualt Doctor bizonyos Jegyzéseket tévén a Magyar Nyelvnek természetéről – a bécsi *Magyar Hirmondó* 1793. március 1-én kiadott számának mellékletében a *Tudósítások* rovatban kapott helyet Verseggy Ferenc *Pro ludium in institutiones linguae hungaricae, ad systema Adelungianum, genium item linguarum orientalium, ac dialectum tibiscanum & transylvanum exactas* (Pestini, 1793) munkájának ismertetése (288–289), erre hivatkozik Szentpáli.

a Gubernator Ur ö Excellentiája – gróf Bánffy György gubernátor.

248. Bethlen Elek – Aranka Györgynek Kolozsvár, 1793. március 13.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 278–281v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Bethlen Elek (1777–1841) harmadik ismert levele Aranka Györgyhöz, melyben a kolozsvári játszós társaságról tudósítja, a szindarabok fordításának kérdéséről elmélkedik, és további tanulmányai megvalósításában kéri Aranka közbenjárását a családjánál.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Az elsőbb Levelem – Ez a levél valószínűleg nem azonosítható Bethlen Elek előző ismert levelével, ami 1792. május 4-én kelt (192. sz.)

meritalis Dolog – (lat.) érdemleges, fontos dolog.

inpactialiter – (lat.) elfogulatlanul.

Mvásárbhelyre megyünk Censurázni – joggyakornokként a marosvásárhelyi királyi táblán kellett vizsgáznuk.

Addig instálom a Mlgs Urat hogy nem az én Szommal, és mintegy csak magától méltotassék a N. Atyám ö Ngbol ki venni mikorrá lenne Kedve engemet fel botsáttani – Bethlen Elek Aranka segítségét kéri abban, hogy apjától, Bethlen Páltól (1739–1795), a királyi tábla elnökétől megérdeklődjék, hogy milyen szándékai vannak fiával, mikor küldené peregrinációs útra.

Persvadealni – (lat.) meggyőzni, rábeszélni.

Sz. Márton Napja – november 11.

tavaszi Diligenté – tavaszi szorgalmi időszak.

a Horváth János Ur Könyvi – Aranka megbízhatta egy könyv vagy kézirat lemásolásával.

Fejerek – Fejér János, a kolozsvári társulat vezetője.

szükségesnek tartanám fordítani az HausVatert, Hagestolzat Incognitot – Bethlen Elek által fordításra kiválasztott darabok: Otto Heinrich von Gemmingen (1755–1836) *Der deutsche Hausvater* (1779) című érzékenyjátéka, August Wilhelm Iffland (1759–1814) *Die Hagestolzen* című vígjátéka és Friedrich Wilhelm Ziegler (1761–1827) *Das Incognito* című darabja.

még két Darabom lessz készen, ugymint Isis, oder die SonnenJungfer, és Alt und neue Welt – August von Kotzebue-nek van egy *Die Sonnen-Jungfrau* című darabja, de annak nincs Isis nevű szereplője; August Wilhelm Iffland *Alte und neue Welt* (1800) című vígjátéka.

Todtenkopf – *Halálfej* címmel 1793-ban megjelent fordítás.

Boer – Boér Sándor (kövesdi), a kolozsvári társulat vezetője. Születési és elhalálozási adatai nem ismertek.

Az 792^{dik} be egybe sereglett Ns Rendeknek – Az 1792-es országgyűlésre adták be a társulatalapítási tervet.

Gubernator Gr. Bánffy Ur ő Exje – gróf Bánffy György gubernátor excellenciája.

B Wesselényi Miklos – hadadi báró Wesselényi Miklós (1750–1809).

Gen. Gr. Bethlen Pál – gróf Bethlen Pál generális (1739–1795), a levélfőnök apja.

Gr Bethlen Sándor Ur – gróf Bethlen Sándor (1741–1793).

Gr. Bethlen Lászlóné – gróf Bethlen László özvegye, gróf Bánffy Klára (1724–1804).

Generalis Gr. Bethlen Pál Ur – gróf Bethlen Pál generális (1739–1795), a levélfőnök apja.

Gr. Teleky László Ur – gróf Teleki László (1764–1821).

B Alvinczyné Assz ő Nga – báró Alvinczi Gábor (1734k–1788) felesége, Teleki Kata (1746–1809).

16^{dik} X^{br} 1792 Esztendőbe ki nyitotta a Titkos Ellenkezéssel a Jádzo Szint – Korábban 1792. november 11-re tették az első előadás időpontját, amit Enyedi Sándor 1792. december 17-re módosított. Bethlen Elek szerint egy nappal korábban, 16-án került sor a *Titkos ellenkezés* című darab bemutatójára a kolozsvári Rhédey-házban.

Mlgs Graf Rédey Mihályné Assz. őNga – gróf Rhédey Mihály (1720–1791) özvegye, Bánffy Terézia (1740–1807) átadott egy termet a kolozsvári színtársulatnak, hogy ebben adhassák elő darabjaikat.

Őri Filep István – Őri Fülöp István, előbb pest-budai, azután pedig kolozsvári színész.

Pákodi Kotsi János – Kótsi Patkó János (1763–1842), színész, később a társulat vezetője.

Splényi Gyalog Reg – báró Splényi Gábor (1734–1818) huszárezredében volt kadét Kótsi.

az Ujj Modi Gonosztevő – Aranka fordítása: *Újj módi gonosztevő. A fiui szeretetnek jeles példája. Őt felvonásokra szabott dráma vagy érzékeny játék. Irta frantzia nyelvenn de Falbaire Fenouillot, frantziából fordította az Amszterdami 1768. kiadás szerint Aranka György* (Bécs, 1791).

Ormény Székési Kontz Joseff Ur – orményszékési Kontz József, színész.

Sáska János Ur – Sáska János, színész.

Haralyi Fejér István – Fejér János és Fejér Rozália testvére.

Fejér Rosalia K. Assz – Fejér Rozália kisasszony (1778–1811), színésznő, a Fejér fivérek húga, később Kótsi Patkó János felesége.

Theresia LeányAssz – Kis Terézia, színésznő.

Keszeg Theresia Leány Assz – Keszeg Terézia, színésznő.

**249. Bydeskuti – Aranka Györgynek
Zabola, 1793. március 14.**

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 271–272.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Bydeskuti egyetlen ismert levele Aranka Györgynek, melyben arról tudósítja, hogy elindul az európai harcmezőre, a francia háborúba. A levelet Zaboláról (Zábala, Ro) keletzi. Nem lehet tudni, mi a keresztnéve, Jancsó Elemér Bydeskuti Boldizsárt feltételezte szerzőként.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

kürtölünk a Jeriko falai alatt – Utalás a bibliai történetre (Józsué könyve 5–6), mely Jerikó i. e. 1500 körüli elpusztulását az izraeli törzsek korai bevándorlásával hozza kapcsolatba. A kürtök és harci kiáltások hatására Jerikó falai leomlottak.

**250. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Regensburg, 1793. március 17.**

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Előző levelét Aranka Ferenc Linzből keletzi 1793. március 4-én (246. sz.), a Duna vonalán felfelé haladva jutottak el Regensburgba. A levél másolója igen bizonytalan, sok esetben téves átírás gyanítható, vagy nincs értelme az átírt neveknek. A levélben Aranka Ferenc a menetelés közben hozzá eljuttott háborús hírekről, illetve életkörülményeiről tudósít, miközben az otthoniakról nincsenek információi.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Hertzeg Taxis – valószínűleg Karl Anselm von Thurn und Taxis (1733–1805), herceg, főpostamester.

nevezetes tsapásokat kapott az Jacobinus Klub első Martiustol fogva – Frigyes Józsiás szász-coburg-saalföldi herceg a rajnai fronton álló osztrák haderő főparancsnoka 1793. március 1-én az első aldenhoveni csatában vereséget mért Jean-Baptiste Jourdan tábornok francia seregére, és elfoglalta Aachent és Maastricht erődjét. Aranka Ferenc szerint Liège és Brüsszel városát is elfoglalta.

Az Chargét nállunk erfutzoltatának – A katonák megkapták a zsoldjukat.

itt van egy kő Hid által rakva, valoba Királyi munka – Regensburg Kő hídja (Steinerne Brücke) 1135 és 1146 között épült, a ma létező legrégebbi híd a Dunán.

Mare Esquadront kapa – inkább Mara lehet – lovasságot kapott.

non cras, sed hodie vobis moriendum est – (lat.) nem holnap, hanem ma kell halnotok.

Doumorier – Charles François Dumouriez (1739–1823) tábornok, aki később dezertált a forradalmi hadseregből.

az Prussiai Király Frankfurtba van – II. Frigyes Vilmos (1744–1797), porosz király. Elképzelhető, hogy Frankfurtban tartózkodott.

Norimberga – Nürnberg.

Bamberga – Bamberg.

251. Batsányi János – Aranka Györgynek h. n., 1793. március 19.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 99–100v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

TOLDY 1865, 252–254.

Keletkezés

Batsányi János az előző, február 10-én kelt levele mellékleteként küldött versek miatt aggódik, illetve a *Magyar Museum* feljelentése körüli fejleményekről tudósít.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a' II-dik Kötetnek első negyedét – melly már ez előtt 3 esztendővel került világhosságra! – eltiltani 's confiscálni készülnek – A *Magyar Museum* II. kötetének első negyedében jelent meg Batsányi *A' Frantzia-Országi változásokra* című verse. A kötet 1790 júniusában jelent meg. Rietaller Mátyás budai cenzor jelentésében több közleménnyel szemben is súlyos kifogásait hangoztatja (*Serkentő válasz, A' Teremtésről, A' Magyar Országi tudományoknak fő gyülekezetéhez, A' Frantzia-Országi változásokra, T. N. Aba-Új Vármegye' öröm-ünnepén*). Mindezek alapján a kérdéses szám példányainak elkobzására, valamint a nyomtatási engedélyt kiadó cenzor és a nyomdász megbüntetésére tesz javaslatot. 1793. március 14-én a kancellária jóváhagyta a helytartótanács felterjesztését, s Batsányi felelősségre vonását kezdeményezte. (Bővebben lásd *Magyar Museum* II., 61.)

Ego, virtute mea me involvo. – (lat.) idézet Horatius *Ódák* III. kötetének 29. verséből. Magyarul: „S Magam javából a' szegénység / Tiszteletes szugolyában élek” (VIRÁG 1824, 142).

quo major impressio, eo major repercussio. – (lat.) minél nagyobb a behatás, annál nagyobb a visszahatás.

Millotnak első kötetét-is meg-tiltották. Nem kevés bajt okoztak a fordítottónak – Claude-François-Xavier Millot abbé (1726–1785) *Éléments d'histoire générale* című művét Verseghy Ferenc fordította le, a fordítás első két kötete 1790–1791-ben jelent meg; *A világnak közönséges történetei, Irta Frantzia nyelven abbás Millót ur, I–II.* (Pest és Buda, 1790–1791). A munkát valóban betiltották, a folytatást megakadályozták, a fordítót pedig háromhavi börtönre ítélték. Millot magyar recepciójához bővebben PENKE 1984, a Verseghy-fordítás történetéhez pedig DONCSÉCZ 2009.

Tu contra audentior ito – (lat.) részlet Vergilius *Aeneis* című művéből. A teljes idézet: „Tu ne cede malis, sed contra audentior ito.” („Vész ne ijesszen, még bátrabban szállj vele szembe.”)

Portorium – (lat.) járulék.

252. Batsányi János – Aranka Györgynek h. n., 1793. április 1.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 94–95v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

TOLDY 1865, 254–256.

Keletkezés

Batsányi Aranka ismeretlen levélben megfogalmazott irodalmi és nyelvi kérdésekre, megjegyzésekre válaszol, illetve bécsi tartózkodásáról tudósít, ahol hivatalkereső próbálkozásai kudarcot vallottak.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

sed ex insvetis fiunt consveta; et ex ignotis cognita – (lat.) azonban a szokatlanból lesz a megszokás; és az ismeretlenből az ismerős.

wie schleppend! – (ném.) milyen vontatott!

Scienti Pauca – (lat.) Az okos ember kevés szóból is ért.

felix, qui latuit – (lat.) Boldog, aki észrevétlenül élt.

Nézd a' régi homályra szokott sok Gyáva... – idézet Batsányi *Levél Szentjóni Szabó Lászlóhoz* című verséből.

Complimentum – (lat.) dicséret.

Non talibus armis tempus eget – (lat.) idézet Vergiliustól. Az idő nem ilyen fegyvereket kíván.

253. Seelmann Károly – Aranka Györgynek Károlyfejérvár/Gyulafehérvár, 1793. április 2.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 296–296v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1992, 356.

Keletkezés

Seelmann Károly előző, 1793. február 17-én kelt (240. sz.) levélben kérte Aranka segítségét abban, hogy a *Magyar Játék-szín*-nek, Endrődy János sorozatának előfizetője lehessen. Aranka – a számunkra ismeretlen levélben – elküldte a sorozat első két darabját, ezt köszöni meg levélben Seelmann, és való-

színűleg a *Magyar Museum*-ra való előzfizetést is ajánlhatta neki. Seelmann Aranka szembajára való receptet küld neki, ez azonban nem található a levél mellett.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A' Méltóságos Urnak 21^a dátált igen Betses levelét, a' Nyomatványokkal edgyüt – Aranka levelét és az elküldött nyomtatványokat nem ismerjük, ezek között a *Játékszín* első és második kötete mellett mások is lehettek.

Praescriptio – (lat.) orvosi recept.

Kupferis viz – rezes víz. Ezzel számtalan betegséget gyógyítottak.

254. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek Frankfurt, 1793. április 3.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Ferenc a Frankfurtig tartó menetelésről és a koalíciós háború híreiről számol be ebben a levelében.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Miolta Regensburgbol el jöttem – Előző, március 17-én kelt (250. sz.) levelét még Regensburgból küldte, közvetlenül aztután indulhattak el onnan.

feld Marchall Hertzeg Coburg – Frigyes Józsiás szász–coburg–saalfeldi herceg, az osztrák sereg parancsnoka.

Rhein Pfaltzot, anspachot, Hohenloe és Moguntiai tartományokat, az Imperialis városokat Rottenburgot, Norimbergát tegnap valánk az Moguntiai Választo Hertzegnek Astaffenburgi Városkájáb[an] – A menetelés útvonala: Rheinland Pfalz tartományon át, Anspach, Hohenlohe járás, Moguntia tartomány, Rottenburg, Nürnberg településeken át Aschaffenburg városkájába.

az Prussiai Király – II. Frigyes Vilmos (1744–1797), porosz király.

Custinét az Prussusok, Creuenak nevü Varosba el fogták – Adam-Philippe de Custine (1740–1793), francia generális. Valószínűleg ez a hír nem volt igaz.

Wurmser – Dagobert Siegmund von Wurmser gróf (1724–1797), császári tábornagy. Több győzelmet aratott az Elzászba betört francia forradalmi csapatok fölött.

vis Consilii expres, mole suet sua – (lat.) helyesen: „Vis consilii expers mole ruit sua”, idézet Horatius *Ódák* III. kötetének 4. ódájából. Magyarul: „A nyers erő önsúlya alatt lerogy.”

Az az híres Doumoutiets – Charles-François Dumouriez (1739–1823), tábornok.

255. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek Alsóregmec, 1793. április 4.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Levelestár, 39.
Autográf kézirat.

Megjelenés

KazLev II., 290–291.

Keletkezés

A levél másolata megtalálható: MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.37.sz., 117–120.

A levél kiindulópontja egy mára ismeretlen Aranka-levél egyik kitételére adott válasz, miszerint a cenzúra szükséges, hiszen így is rengeteg rossz minőségű könyv jelenik meg. Kazinczy erre saját példájával válaszol, miszerint öccse, Kazinczy Miklós (1774–1844) fordításához írt előszavából a cenzor sok ártatlan megjegyzést törölt. Kazinczy Miklós Tobias Philipp Gebler (1720–1722k–1786) *Die Osmonde. Drama in fünf Akten* című, 1772-ben bemutatott drámáját fordította magyarra *Az Ozmondok, avagy a két helytartó* címmel (1793).

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Admittatur – (lat.) engedélyezett.

nequid detrimenti capiat – (lat.) Cicerónak tulajdonított mondás parafrázisa: ügyeljenek a konzulok, hogy a köztársaságot semmi baj ne érje.

A' legifjabb Testvérem 18 eszt(en)dős, patvaristája az öcsémnek Dienesnek – Kazinczy Miklós és Kazinczy Dienes.

ugyan azon leveled – Aranka Kazinczynak írott levelét nem ismerjük.

Diogenesznek két exemplárja – Kazinczy fordítása: ΣΟΚΡΑΤΗΣ ΜΑΙΝΟΜΕΝΟΣ az az a' Színopei Diogenesz' Dialogusai, Consil. Wieland írásából, Pesten, Nyomt. Trattner Mátyásnál, 1793.

Compactor – (lat.) könyvkötő.

B. Vay Miklós – báró vajai Vay Miklós (1756–1824).

Hummel is leküldi Herdert – Hummel János Dávid nyomdász küldi Kazinczy fordításkötetét. Kazinczy lefordította Johann Gottfried Herder (1744–1803) mitológiai példázatait, amelyek *Paramythien. Dichtungen aus der Griechischen Fabel* címmel jelentek meg a *Zerstreute Blaetter von J. G. Herder. Erste Sammlung* (Gothe, Etinger, 1785) című kötetben. Ezt összekötötte a Lessing-kiadással, így jelent meg a kötet. Lessing meséi Aszalay János (1769–1796) fordításában jelentek meg: *Lessingnek meséi három könyvben*; Aszalay János által; átdolg., kiad. Kazinczy Ferenc (Bécs, Hummel, 1793).

Bibar v(árme)gyei Notárius Öcsém – Kazinczy Dienes.

tudósítás is Klopstock felől – Friedrich Gottlieb Klopstock *Der Messias* című művének fordításából a *Magyar Museum*-ban tett közzé mutatványt (*Magyar Museum* I, 98–101). Önálló előfizetési felhívásban meghirdette az első tíz ének lefordítását (*Jelentés a Klopstock Messziásának ki-adása felől*), de a fordítás végül nem jelent meg. Aranka többször panaszkodott, hogy előfizetőket szerzett rá Erdélyben, de nem kapták meg soha a munkát.

Benkő Fer. Urnak Mineralogiája – Benkő Ferenc *Magyar mineralógia* (1786) című munkája.

Versegi Ferentznek két munkáját: Proludium in Institutiones Linguae Hung. és: Ki az igaz Poéta? mi az igaz Poézis? – Verseghy Ferenc munkái: *Proludium in institutiones linguae hungaricae, ad systema Adelungianum, genium item linguarum orientalium, ac dialectum tibiscanum & transylvanum*

exactas (Pest, 1793); *Mi a poézis? és ki az igaz poéta? Megtoldva Horátiusznak Pizóhoz és ennek fiaihoz írt levelével... és egynéhány költeményes nyelgéséekkel* (Bécs, 1793).

256. Szrógh Sámuel – Aranka Györgynek Kazincza, 1793. április 16.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 259.

Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1983, 534.

Keletkezés

Szrógh Sámuel 1793. február 16-án kelt (239. sz.) levelében kérte Aranka közbenjárását Korda Zsigmondné, Nemes Julianna mecénásként való megnyerésére, valószínűleg emiatt küldött Aranka mindkettejüknek levelet, ám ezeket nem ismerjük. Szrógh köszönetét fejezi ki Aranka jóindulatáért.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Báro Kordané Eő Nagysága – Korda Zsigmondné, Nemes Julianna (1714–1796).

Palestinám – Szrógh már ekkor dolgozik 1817-ben megjelent fordításán: *Palaestina. Vagy is A' Szent Földnek jelenvaló állapotja Maundrell Henrik Anglus Utazó után* (Miskolc, Szigethy Mihály, 1817).

Kodrus – Szrógh Johann Friedrich Cronegk (1731–1758) német költő *Codrus* című szomorújátékát fordította magyarra és jelentette meg: *Kodrus. Szomorú játék* (Pest, Trattner Mátyás betűivel, 1792).

257. Teleki József – Aranka Györgynek Bécs, 1793. április 19.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 273–275v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1991, 138–140.

Keletkezés

Teleki József hosszas várakoztatás után elküldi Arankának a Wenzel Anton von Kaunitz (1711–1794) kancellárnak írott levél magyar fordítását. Ennek a levélnek a létéről Aranka Prónay Sándor 1792. június 18–21-én kelt (199. sz.) leveléből értesült, és Teleki levele szerint már korábban kérte ennek megküldését. Teleki közeli kapcsolatban állt Kaunitzcal, így amikor a magyar rendek erősödő elégedetlensége hatására Kaunitz kancellár nyomására II. József visszavonta rendelkezéseit, a kancellárral való személyes ismerettsége révén Teleki kapott megbízást, hogy honfitársai nevében köszönetet mondjon neki. Ennek a levélnek a magyar fordítását küldi el Teleki József Arankának.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A Mlgs Úrnak nevem napjáról meg emlékező levele – Aranka levelét nem ismerjük.

az originálllyával conferralni – (lat.) Az eredetijével összevetni.

Rousseautól azt hallottam – Teleki József 1759-ben kezdődő peregrinációs évei során megismerkedett Jean-Jacques Rousseau-val, akinek írásai és személyisége nagy hatással voltak rá.

Contradictió – (lat.) ellenkezés.

pour moi – (fr.) nekem.

**258. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Angre, 1793. április 23.**

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

JANCSÓ 1943, 508–510.

Keletkezés

A kapitánnyá előléptetett Aranka Ferenc Angre (ma belgiumi falu) településről keltezi levelét, melyben a hónapok óta tartó menetelésről számol be. A felsorolt városok esetében azok kapnak magyarázatot, amelyek az írásmódból adódóan nem azonosíthatók be egyértelműen.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

15 Januarii M. Vásárhelyről botsátott ohajtott drága Kedves Levelit – Aranka levelét nem ismerjük.

Hertzeg Couburg – Frigyes Józsiás szász–coburg–saalfeldi herceg (németül: Friedrich Josias von Sachsen-Coburg-Saalfeld) (1737–1815), hadvezér.

az Nénémről és Esterről semmit se hallhatok – Az Aranka család tagjai. Eszter lánytestvér, a néne valószínűleg Aranka Dániel felesége.

Rastag – (ném.) Resttag, pihenőnap.

Znaim – Znojmo, város a mai Csehországban, Morvaország egyik legjelentősebb települése.

Sarding – Schärding város Felső-Ausztriában a Pram és az Inn egybefolyásánál, a bajor határon.

Pfaltz – ma Oberpfalz (Felső-Pfalz), kerület Bajorországban.

Jülych – Jülich, város Németországban. Az Aranka Ferenc által említett erődítményt 1860-ban lerombolták.

Lüttich – Liège, város Belgiumban.

Másztrich – Maastricht, város Belgiumban.

Tirlemont – Tienen, város Belgiumban.

Dumurieuz – Charles-François Dumouriez (1739–1823), tábornok, aki később dezertált a forradalmi hadseregből.

Károly Fő Hertzeg – Habsburg–Tescheni Károly Lajos (ném. Karl Ludwig von Österreich-Teschen) (1771–1847), császári tábornagy.

Dampierre nevű Generalis – Auguste Marie Henri Picot de Dampierre (1756–1793), francia generális.

Raro antecedentem Scelestum Via – Horatius *Ódák*, 3. könyv második óda. „Ritka, hogy a' gonoszt / A' Büntető, vár sánta lábón / Jár is utána, nyakon ne kapja” (VIRÁG 1824, 91).

Hertzeg Hobenloének Testvére felesége – Friedrich Ludwig Fürst zu Hohenlohe-Ingelfingen (1746–1818), porosz tábornok. Nem testvére, de rokona Karl Albrecht II. Hohenlohe-Waldenburg-Schillingsfürst (1742–1796), akinek második felesége Reviczky Judith (1753–1836), aki ekkor nem 30, hanem 40 esztendő.

259. Batsányi János – Aranka Györgynek h. n., 1793. május 6.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 96–98v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

TOLDY 1865, 256–258.

Keletkezés

Batsányi utolsó ismert levele Aranka Györgyhöz. A levél hangnemén érződik, hogy Aranka neki küldött ismeretlen levelében foglaltakkal nem ért egyet, és meghurcoltatása miatt is érzékenyebb Aranka szemrehányásaira. A levél mellett külön cédulán áll egy utóirat, ami valószínűsíthetően nem ehhez a levélhez tartozik, mert abban további írásokat vár a *Magyar Museum*-ba, valamint egy korábbi írására vonatkozó véleményezést sürget.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A' múlt napokban egy Apologiát készítettem a' Nádor-Ispányhoz – Batsányi kérvényt írt Sándor Lipót nádorhoz, amelyben az elkobzási rendelet visszavonását kívánta elérni (lásd BJÖM. II. 283–296 (németül) és 542–551 (magyar fordításban)).

Denunciálva – (lat.) feljelentve.

virtute mea me involvo – (lat.) idézet Horatius *Ódák* III. kötetének 29. verséből. Magyarul: „S Magam javából a' szegénység / Tiszteletes szugolyában élek” (VIRÁG 1824, 142).

A' szép Mesterségekről való fordítás – A *Magyar Museum* 6. (*Magyar Museum* I., 165–187) és 8. (*Magyar Museum* I., 403–413) számaiban jelentek meg Verseghy Ferenc fordításában Johann Georg Sulzer *Allgemeine Theorie der schönen Künste in einzelnen, nach alphabetischer Ordnung der Kunstwörter auf einander folgenden Artikeln abgehandelt* (első kiadása: Leipzig, 1771–74, I–IV.) című munkájának részletei.

Wieland – Christoph Martin Wieland (1733–1813), német író.

Raynal – Guillaume Thomas Raynal (1713–1796), francia író.

Rousseau – Jean-Jacques Rousseau (1712–1778), francia filozófus, író.

Timon – Phleiuszi Timón (i. e. 315k–i. e. 226), görög szkeptikus filozófus, költő.

az Európai Hadakozásokról írtam – Batsányi 1793. február 10-én kelt (236. sz.) levele melléleteként küldi el a verset Arankának.

sub rosa – (lat.) titokban.

Szerettem volna ítéletét hallani a' Beszélgetésről-is – A *Magyar Museum* 7. (*Magyar Museum* I., 327–365) és 8. (*Magyar Museum* I., 452–463) számában jelent meg Batsányi fordításában Wieland *Neue Göttergespräche von Christoph Martin Wieland* (Lipcse, 1791) című munkájának részlete.

Szabó László – Szentjóni Szabó László (1767–1795).

260. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek Brüsszel, 1793. május 10.

Szövegforrás

Ismeretlen.

Megjelenés

JANCSÓ 1943, 508–510.

Keletkezés

Aranka Ferenc a jakobinusok elleni harcok aktuális állásáról és Brüsszelben tett látogatásáról számol be.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Kedves Bátyám uram ohajtott drága Kedves Levelit – Aranka György levelét nem ismerjük.

Coburg – Frigyes Józsiás szász–coburg–saalfeldi herceg (németül: Friedrich Josias von Sachsen-Coburg-Saalfeld) (1737–1815), hadvezér.

Dirigálni – (lat.) itt: utasítani.

Cantonirung – (ném.) táborba szállva.

Walencien – Valenciennes, francia város a belga határ közelében.

Condé – Condé-sur-l'Escaut, település a belga határ közelében, stratégiailag fontos település volt.

Forpost – előretolt helyőrség.

Kievrein – Quiévrain, a mai Belgiumban lévő település.

Dampier Generális – Auguste Marie Henri Picot de Dampierre (1756–1793), francia generális.

Groff Clairfait Generális – Karl von Clerfayt (további névváltozatok: Charles Joseph de Corix, comte de Clerfait, Karl Joseph von Croix, Graf von Clerfait) (1733–1798), generális.

9dikbe meg halt az Jacobinusoknak az fő Generalissa – Aranka Ferenc beszámolóját több korabeli forrás is megerősíti, Dampierre a május 8-án elszenvedett sérülés következtében halt meg május 9-én.

Lack nevü Királyi Kert – Laken, ma Brüsszel egyik negyede.

Caroly Királyi Hertzeg – Habsburg–Tescheni Károly Lajos (született Habsburg–Lotaringiai Károly Lajos) (1771–1847), főherceg, II. Lipót fia.

Királyi Hertzegnek Ferdinandnak születési – Habsburg–Lotaringiai Ferdinánd, V. Ferdinánd néven magyar király. 1793. április 19-én született.

Praetereál – (lat.) ellenkezik.

**261. Aranka György – Bánffy Györgynek
Marosvásárhely, 1793. június 4.**

Szövegforrás

Román Akadémia Könyvtára, Kolozsvár, MsU 1370/II., 74.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka György készülő munkáit, *A Magyar nyelv mívelése sengejének I. és II. szakasz*-át küldi el egyrészt Bánffy Györgynek, illetve egy ehhez csatolt levélben a főigazgató tanácsnak jóváhagyásra. A kéziratok nem találhatók a levél mellett. Az első részről nincsenek további információink, a második is kéziratban maradt, de később kiadta: DÁVID–BIRÓ 2007, 27–61. A levél szerint készülöben volt egy harmadik rész is, amit annak írója nem fejezett be időre. A kéziratban maradt nyelvművelői törekvésekről Egyed Emese írt tanulmányt (EGYED 2018).

**262. Aranka György – A királyi főigazgató tanácsnak
Marosvásárhely, [1793. június 4.]**

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

ENYEDI 1988a, 69–70.

Keletkezés

Aranka György a Bánffy György gubernátor által létrehozott főigazgató tanácsnak (mely Enyedi Sándor szerint Bethlen Gergelyből, Teleki Lászlóból és magából a gubernátorból állt, lásd ENYEDI 1988a, 69) küldi jóváhagyásra munkáját. Ezt a levelet csupán másolatból ismerjük, és a másoló Jancsó Elemér, majd az ő nyomán a kiadó Enyedi Sándor is az igazgató tanács iktatószáma alapján datálta a levelet, mivel nem ismerték Aranka Bánffynak küldött levelét. Annak alapján a datálás egyértelműen június 4-re tehető.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

meltoztassanak Exltok a Ngys. Könyv vizsgáló Székre ereszteni – Enyedi Sándor tévesen gondolja, hogy a nevezett főigazgató tanács feladata lett volna tehermentesíteni a cenzorokat (ENYEDI 1988a, 69), hiszen itt Aranka azt kéri tőlük, hogy a küldött darabokat mihamarabb nyújtsák be cenzúrára.

263. Prónay Sándor – Aranka Györgynek Almás, 1793. június 6.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Hung. 1994, 70–72.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Prónay Sándor az 1792. december 19. (223. sz.) után megszakadt levelezés fonalát veszi fel. Akkor arról tudósította Arankát, hogy szeretne kimaradni a bécsi küldöttségből, ez viszont nem sikerült, és mintegy négy hónapnyi távollét alatt sem tudott a felekezeti küldöttség szinte semmit sem elérni Bécsben. Prónay erről számol be barátjának, illetve legújabb tudományos híreit közli vele.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Johanna napja-is – Prónay Sándor felesége Teleki Johanna (Jeanette, Janka).

testvér Hugomnak lakadalma – Prónay Ágnes (1773–1844) Ráday Pál (1768–1827) felesége lett.

G. Teleki Josef – Teleki József, Prónay Sándor apósa, a küldöttség vezetője.

tempore conditionem simae legis Religionaria, in obversum ejus intervenerunt, ő Fsgkek substernalni – (lat.) a vallásügy egy korlátozott törvény idejében való összeállítását azzal szembe helyezkedve megakadályozta, ő Felségének substernalni [ti. hogy őfelsége elé terjesszék].

Hofluft – (ném.) az udvari levegő, udvari hangulat.

Colloredo – Joseph von Colloredo (1735–1818), miniszter.

Pászthory – Pászthory Sándor (1749–1798), királyi tanácsos. 1791-től fiumei kormányzó.

Lányi – Lányi József, a kancellária vallási és tudományos ügyekben illetékes tanácsosa.

Pogany Lajos – Pogány Lajos, tanácsos.

A' Cancellarius maga-is – A kancellár ekkor Pálffy Károly.

GBalassa – gróf Balassa Ferenc (1731–1807).

Izdentzy – báró Izdenczy József (1733–1811).

Mlgs Cons. Zejk Ur – Zeyk Dániel (1745–1796), az erdélyi kancellária udvari tanácsosa.

Engel Ur – Johann Christian Engel (Engel János Keresztély) (1770–1814), történetíró, erdélyi udvari kancelláriai fogalmazó.

Cornides – Cornides Dániel (1732–1787), történetíró.

most ismét Praemiumot kapott Göttingába, de itinere vel Expeditione Trajani in Daciam – A német tudós társaság 1792-ben tűzött ki pályadíjat Trajanus Dáciájának bemutatására, illetve a románok eredetének megírására. A két díjazott pályamű Conrad Mannert *Res Traiani Imperium ad Danubium gestae*, illetve Johann Christian Engel *Commentatio de expeditionibus Traiani ad Danubiam et origine Valachorum* című munkája, valószínűleg erről van szó Prónay levelében is.

Gallicianak egy szép bö Historiáját írta két tomusba – Engel alábbi kétkötetes munkájáról van szó: *Geschichte von Halitsch und Wladimir bis 1772, verbunden mit Auseinandersetzung und Vertheidigung der österreichisch-ungarischen Besitzrechte auf diese Königreiche. Nach russischen und polnischen Jahrbüchern bearbeitet* (Bécs, 1792–1793).

maga a' fő, nagy tudos és Collector Ur – utalás a kancellára, könyvgyűjtőre, Teleki Sámuelre.

Fronius – Michael Traugott Fronius (1761–1812), akit 1791 márciusában neveztek ki az erdélyi udvari kancellária fogalmazójává.

Tburoczy – Turoczy Károly, a kancellária alkalmazottja.

Ezen esztendő kezdetével Bétsbe tamadt! Egy Deakos ujság, – Österreichischer Merkur – Oesterreichischer Merkur, csupán az 1793-as esztendőben jelent meg.

neuen Ungrischen Magazins, a' kinek fő szerzője, Senator Windisch Ur nem régiben meg holt – Karl Gottlieb Windisch (1725–1793), többek között a *Neues Ungrisches Magazin* szerkesztője. A lap sajnos Prónay reményeivel ellentétben megszűnt Windisch halála után.

264. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek Denain, 1793. június 22.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Ferenc a franciaországi Denain település melletti táborból számol be a harci eseményekről és a katonák életkörülményeiről.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Mvásárbelyről 23 May dátált levelit – Aranka György levelét nem ismerjük.

1712^{be} Villas Francia Gralis által híresse tött Denainnél – A spanyol örökösödési háborúban 1712. július 24-én került sor a Denain-i csatára, ahol a francia és a németalföldi seregek csaptak össze. A franciák vezére Claude-Louis-Hector de Villars (1653–1734) volt, a csata az ő győzelmével végződött.

Custines – Adam-Philippe de Custine (1740–1793), francia tábornok.

zöld süvegü Barcok – Aranka Ferenc Barcó Vince ezredében szolgált. A zöld süveg egyenruhájuk része volt.

Dampierre Gralis ^{7^{di}ken} Májusnak végzette életét egy nagy hegyen való Santznál tsináltak néki az Francziák temető helyet – Auguste Marie Henri Picot de Dampierre (1756–1793) a május 8-án elszenvedett sérülés következtében halt meg május 9-én.

az Inscriptio ez: Soldat de la Liberté, François Republicain. il fut pour nous un bor Exemple de Valens. Se Vertu lui aspurent L'Immortalité. Il detesta les Traiteurs, il aime Sa Patrie – Helyesen: Il aime sa patrie. Il détesta les traîtres. Ses vertus lui assurent l'immortalité. Soldats de la liberté! François Républicains! Il fut pour nous un exemple de valeur et de civisme. Magyarul: Szerette hazáját. Gyűlölte az árulókat. Erényei halhatatlanságot biztosítottak neki. Szabadság katonái! Köztársaságpárti franciák! A polgári értékek szép példája volt ő számotokra.

Regardez la Denain, ... Villas, Disputant la Tondre, de Caesars. Denain 22. Juli 712. – A piramis alakú emlékművet 1781-ben állíttatta XVI. Lajos, felirata Voltaire *Henriás*-ának részlete: „Regardez de Denain, l'audacieux Villars/ Disputant le tonnerre à l'aigle des Césars.” Magyarul: Nézzétek Denainnél a merész Villart / Amint mennydörgéssel a cézároknak sásával száll szembe. Péczei József műfordításában: „Nézd a' vitéz Villárt Dénén' mezejében, / Hazánk' dülő sorsát mint tartja kezében.”

**265. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek
Denain, 1793. augusztus 6.**

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Ferenc beszámol Valenciennes város megadásáról és a további csatákról szóló bizonytalanságról, illetve arról, hogy francia területen egyre rosszabbul élnék.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Moguntia – Mainz korábbi neve.

Az Báro Vesselényi Farkas fia – Wesselényi Farkas (1744–1811) fia, Ferenc (1772k–1793) Kazinczy Lászlóhoz közel állva sebesült meg, haláláról Kazinczy Ferenc is megemlékezik (KAZINCZY PE, 176, 247).

Custines az a hires Patriota Generalis sints már itt – Adam-Philippe de Custine (1740–1793), francia tábornok, akit a jakobinusok kivégeztettek.

**266. Martin Hochmeister – Aranka Györgynek
Kolozsvár, 1793. augusztus 7.**

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levelet úgy közöltük, ahogy az átiratban található, több helyen érzékelhető, hogy a másoló valószínűleg nehezen tudta kiolvasni az írást, és valószínűleg több helyen is vétett az átírás közben. Ezért nem szoros értelemben vett fordítását, hanem értelmezését nyújtjuk a szövegnek.

„Nagyságos uram!

A 13 f. kifizetését nyájasan köszönöm, és további kitüntető barátságába ajánlom magamat. A nyolc nap alatt, míg itt voltam, szerettem volna megnézni a magyar kéziratot, de vagy P. Cserei, vagy a titkár úr Cserei nem volt otthon, és mivel most Debrecenbe utazom, a nevezett urakkal való megbeszélés a visszatérésem idejére halasztódik. Mégis tisztelettel meg szeretném válaszolni az általuk feltett kérdést, hogy mennyibe kerülne egy 600 vagy 800 oldalas kiadás az új Magyar Kurír formátumában. Ha a kiadvány 500 oldalas lesz, akkor – abban az esetben, ha leszállításkor rögtön készpénzzel fizetnek – 500 példányban 10, 800 példányban 11 forintjáért tudom szállítani, és nagyon örvendetes lenne számomra, ha egy társaság nyomtattatná a munkát, mert oly sok mindent nyomtattam magyarul, hogy

nagyon sok papírt és szép betűt is elhasználtam, a könyvek lassú eladása pedig elriasztott sok további vállalkozástól. 14 nap múlva újra itt leszek, és ha a nagyságos uram addig válaszolna, értékes írását itt megkaphatnám. Addig is magam a nagyságos úr tiszteletébe ajánlom, és maradok alázatos szolgája, Martin Hochmeister.”

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a magyar kéziratot, de vagy P. Cserei vagy a titkár úr Cserei nem volt otthon – Sajnos nem világos, hogy melyik kézitrőről van szó, ahogy az sem, hogy valóban két Csereit is keresett, vagy pedig itt a másoló tévedéséről van szó.

az új Magyar Kurír – a *Magyar Kurír* 1786-tól kezdődően jelent meg Bécsben, 1793-ban szerkesztőváltás történt, és Szacsavay Sándor eltávolítása után Decsy Sámuel lett a lap szerkesztője.

267. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek Mons, 1793. október 1.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Ferenc a levelet a mai Belgium területén található Mons városából kelezi, és amellet, hogy a legújabb hadi eseményekről tudósítja testvérét, azt is bejelenti, hogy több sebesülése miatt nyugdíjazását kéri, és visszaindul Erdélybe.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Régen obajtott Levelit Kedves Bátyám Uramnak – Aranka levelét nem ismerjük.

Daniel Bátyám uram és az Ángyom – Aranka Dániel és a felesége.

Francia Camanyolok – A francia forradalmárok elnevezése a Carmagnole nevű dal és tánc után, ami 1792-ben Carmagnola piemonti város bevétele után keletkezett.

Cambré – Cambrai, Franciaország északi részén található város.

Superorbitriroz – (lat.) felülvizsgál.

Landreis – Landrecies, település Franciaországban.

Genua – Genova, a mai Olaszországban található város, 1797-ben francia protektorátussá vált.

Dünkircheni Armádia Királyi Hertzeg Jark vezérlése alatt – a Dünkirchennél (Dunkerque) zajló csatában a brit-hannoveri csapatokat Frederick yorki herceg (1763–1827), III. György angol király fia vezette.

Iper – Ypres, város Nyugat-Belgiumban.

F. N. L. Dalton – Eduard d’Alton (1737–1793), generális, 1793. május 24-én hunyt el Dünkirchenben.

Generalis Fábri – A generálisok online adatbázisa (*Biographical Dictionary*) egyetlen Fábrit tart nyilván, aki azonban 1809-ig élt: Fábri Mihály (Michael Ritter von Fábri) (1739–1809).

az második Királyi Hertzeget Adolfot – Adolf, III. György angol király fia (1774–1850).

Hannoveriai Feld Marsallt Freytagot – Johann Arnold Freytag (17??–1801).

17 Lajos – Lajos Károly (1785–1795). Apja, XVI. Lajos kivégzése után a Franciaország ellen szövetkező országok és rokonai királyként ismerték el XVII. Lajos néven. Fogságban halt meg.

Custinnak 28 augusztí fejét vették – Adam-Philippe de Custine-t (1740–1793) a jakobinusok perbe fogták, elítélték, és nyilvánosan kivégezték 1793. augusztus 28-án.

Dumorie – Charles-François Dumouriez tábornok dezertált a hadseregből, az osztrákokhoz menekült. Aranka Ferenc szerint Custine is ezt kellett volna tennie.

még van itt előttünk Wanbege, Bonsodin, Cambré, Avin, Landreis, Due, Lill és Dünkirchen s Ariés – Aranka Ferenc a hadjárat kilátástalanságáról ír azáltal, hogy felsorolja a még beveendő erősségeket, és saját nyugdíjazási kérelmének jogosságát bizonyítja testvérének.

Hertzeg Braunschweig – Károly Vilmos Ferdinánd, később II. Károly braunschweig-wolfenbütteli fejedelem (1735–1806).

268. Aranka György – Teleki Imrének Marosvásárhely, 1793. október 6.

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 137.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka György a marosvásárhelyi nemesi családokban történt halálesetekről és ezek következményeiről tudósítja levelezőpartnerét.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Gr. Bethlen Sándor Ur meg hala – gróf Bethlen Sándor (1741–1793), Aranka levele szerint tehát 1793. október 2-án hunyt el.

Gr Toldalaginé – Toldalagi László (1748–1806) felesége Korda Anna volt.

A' Grofnéja – Bethlen Sándor felesége, Bethlen Zsuzsanna (1753–1826).

Koronka – Koronka (Corunca, Ro), falu a Toldalagiak birtoka volt.

jakabolt ember – megcsalt, átvert ember.

Gr. Toldalagi István – A fent említett Toldalagi László testvére. Elhunyt 1793-ban, születési éve nem ismert.

Ida – 1911-ig Nagyida, ma Koloznagyida (Viile Tecii, Ro), falu a mai Romániában, Beszterce-Naszód megyében.

A' Grofnéja – Toldalagi István felesége Bánffy Eszter volt.

B. Bánfi Farkas – báró Bánffy Farkas (1724–1794).

a' Fiai – Bethlen Sándor és Zsuzsanna fiai, Bethlen Imre (1774–1834) és Bethlen Sándor (1777–1863).

269. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek Alsóregmec, 1793. október 8.

Szövegforrás

KazLev II., 316–319.

Megjelenés

KazLev II., 316–319.

Keletkezés

Kazinczynak ezt a levelét Váczy János úgy közli, hogy a címzettet névtelenként jelöli meg, mivel nincs tárgyi bizonyíték arra, hogy Aranka lenne a címzett. A levél eredetijének helyét így jelöli: „a Múzeum könyvtárában, a rendezetlenek közt”. A levélhez kapcsolt jegyzetanyagban (KazLev II., 581–582) már Arankát feltételezi címzettként azzal érvelve, hogy erdélyi kapcsolatai közül másnak ezt nem írhatta (Kolozsvár emlegetése itt nem erősíti az érveket, mivel Aranka többnyire Marosvásárhelyen tartózkodik), valamint hogy a címzett Benkő üdvözlő szavait küldi előző levelében, illetve hogy egy induló periodikus írásról érdeklődik benne.

Ezeket az érveket továbbiakkal is lehet erősíteni. A levélben Lessing és Herder műveinek nyomtatásáról van szó, illetve a címzettnek szóló dedikációról. Kazinczy lefordította Johann Gottfried Herder (1744–1803) mitológiai példázatait, amelyek *Paramythien. Dichtungen aus der Griechischen Fabel* címmel jelentek meg a *Zerstreute Blaetter von J. G. Herder. Erste Sammlung* (Gothe, Ettinger, 1785) című kötetben. Ezt összekötötte a Lessing-kiadással, így jelent meg a kötet. Lessing meséi Aszalay János (1769–1796) fordításában jelentek meg: *Lessingnek meséi három könyvben*; Aszalay János által; átdolg., kiad. Kazinczy Ferenc (Bécs, Hummel, 1793). Ezekről a művekről, azok elküldéséről már Kazinczy 1793. január 5-én (229. sz.) és 1793. április 4-én kelt (255. sz.) leveleiben is szó van, az Arankának szóló ajánlást, ami a Herder-fordítás előtt található (KAZINCZY *Fordítások*, 256) már 1792. július 21-én kelt (204. sz.) levelében megígérte. Az ajánlás egyértelműsége miatt szinte biztos az, hogy Aranka a levél címzettje, de további utalások is ezt erősítik. Az induló lapról nemcsak Kazinczy, hanem Prónay Sándor is érdeklődik nem sokkal ezelőtt, 1793. június 6-án kelt (263. sz.) levelében, akit valószínűleg az Aranka által küldött levelek tudósítottak a munkálatok állásáról.

Ugyanakkor egy készülő útleírásról is szó van a levélben. Aranka 1793 augusztusában és szeptemberében erdélyi körutazást tett, ekkor látogatta meg Benkő Józsefet is, így még inkább hihetőbb, hogy Benkő meleg hangon emlegette Kazinczyt (ugyanis ennek Benkő levelezésében nincs nyoma).

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Bécsben lévén 1786-ban, Barátim egy Luzzato nevezetű igen gazdag és igen tanult Zsidóhoz vezettek – A bécsi színházi történet apróbb módosításokkal Kazinczy visszaemlékezéseiben kétszer is megtalálható (KAZINCZY *PE*, 602, 770–771, a hozzá tartozó jegyzetek 1003). Nem azonosítható pontosan, hogy a San Daniele del Friuli településről származó Luzzatto család melyik tagjáról van szó. Isaac Luzzatto (1730–1802) orvos, fizikus és költő volt az, aki 1779-ben Mária Teréziától azt kérte, hogy a már ausztriai területekre költözött zsidók ott le is telepedhessenek. Elképzelhető, hogy ő többször is megfordult Bécsben, Metastasiot is fordított. Szóba jöhet Marco Luzzatto (1719–1799) is, aki Triestben élt, és szintén tudós hírében állt, a Luzzatto családfát is ő állította össze. A családról további információkhoz lásd LUZZATTO 1878.

Voltaire – François-Marie Arouet (1694–1778), francia író, drámaíró, filozófus. Nem tudjuk konkrétan, melyik munkája, itt inkább a beszélgetőtárs műveltségére való célzásoként értendő.

szállása az első Stockon volt a' Graben és Stockameisen közt az útszára – Szállása a Graben és a Stockameisenplatz (ma Stock im Eisen Platz) sarkán álló épület első emeletén volt, ami azt jelenti, hogy Bécs legközpontibb részén.

Waren Sie gestern im Theater? – Ja; felelek; es war ein mittelmässiges Stück, sehr mittelmässig gegeben. – Luzzato. Wie das? – Én. Alle Acteurs haben ihre Rollen schlecht gespielt. Ich versichere Sie, so einen Falken, wie der Kammerdiener war, finden Sie auf jedem Theater in Ungarn. – Luzzato elrémülve. Ich bitte Sie sehr, erzählen Sie das nicht weiter, Sie könnten ausgelacht werden. Der Kammerdiener, von dem Sie sprechen, war ja Brockmann. – Kazinczy és Luzzato között a párbeszéd német nyelven zajlik. Fordítása: „Tegnap színházban volt? – Igen, felelek; egy középserű darab volt, igen középserűen előadva. – Luzzato. Hogyhogy? – Én. Minden színész rosszul játszott a szerepét. Biztosíthatom róla, hogy egy olyan merev embert, amilyen az inas volt, minden magyarországi színházban találni. – Luzzato elrémülve. Nagyon kérem ne mesélje ezt tovább, nevéstég tárgy lehet. Az inas, akiről beszél, Brockmann volt.”

Brockmann – Johann Franz Brockmann (1745–1812), színész, 1789–1791 között a bécsi Burgtheater vezetője volt.

Etourdi – (fr.) kelekótya, kába.

Klavigó vala kihirdetve – Goethe *Clavigo* című tragédiája a francia színműíró Pierre-Augustin Caron de Beaumarchais (1732–1799) önéletrajzi témájú *Eugénie* című írása alapján készült, így annak főszereplője, akit Brockmann játszott, szintén a Beaumarchais nevet viseli.

Friedrich egyszer, Hamletet játszása alatt, annyira megkedvelte, hogy ezért részre metszette a képét – Brockmann 1776-tól kezdődően játszott Hamlet szerepét a hamburgi színházban, annak vezetője, Friedrich Ludwig Schröder (1744–1816) rendezésében. Ezt a változatot Schröder a Wieland-féle prózafordítás és Franz Haufel adaptációja alapján dolgozta ki, és később meg is jelentette Shakespeare művének német verzióját: *Hamlet, Prinz von Dänemark. Ein Trauerspiel in sechs Aufzügen*. Zum Behuf des hamburgischen Theaters, Hamburg, in der Heroldschen Buchhandlung 1777. Ennek valamelyik kiadását fordította le Kazinczy 1790-ben (KAZINCZY *Fordítások*, 797). 1777/1778-ban Brockmann Berlinben is fellépett Hamlet szerepében, ekkor készített Daniel Chodowiecki 15 darabból álló rézmetszetsorozatot az előadásokról. Nem tudunk arról, hogy ezeket Nagy Frigyes rendelte volna.

Langét és Klingmann – Joseph Lange (1751–1831), színész, 1770-től kezdődően tagja a Burgtheater társulatának, többször játszott Hamletet. Philipp Klingmann (1762–1824), német színész, aki 1791-ben lépett fel Bécsben Hamlet szerepében, és maradt azután a Burgtheater tagja 1822-ig.

Ha Nevednek 's barátságunknak tett Monumentumomat gyönyörködve nézhetnéd, annak igen örülnék. Sokan sokat nem szeretnek benne. Illyen ez a' szó Istenné – Kazinczy Arankának ajánlja Herder *Paramythien* című munkájának fordítását, melyben több alkalommal is előfordul az Istenné kifejezés. Az ajánlás megszövegezése szerint a két fordítás tulajdonképpen a barátság oltárán való áldozat: „Két kosár virágot teszek-le itt, a' Barátság' Oltára' számolyánál, kedves Arankám!” (KAZINCZY *Fordítások*, 256)

Azokban, hogy a' Herder elibe való réztábla még sincs kezédnél, azt meg nem foghatom – Kazinczy 1793. április 4-én kelt (255. sz.) levelében még azért mentegetőzik, mert a Herder-példányokat sem küldte még el, azok időközben megérkezettek, a hozzá tartozó rézmetszet viszont nem.

Liedemann Kalmár – Liedeman János Sámuel (1755–1834), pesti nagykereskedő.

Mauks – Mauksch Töbiás (1727–1802), kolozsvári és marosvásárhelyi gyógyszerész, országgyűlési képviselő is.

Kövér Erdélyországi Perceptor – Kövér Gábor, Belső-Szolnok perceptorja.

Utazásod históriájának igen örülök – Aranka 1793 augusztusában és szeptemberében Bánffy György és a királyi főigazgató tanács kérésére tesz utazást Székelyföldön, hogy felmérje és összegyűjtse a Kéziratkiadó Társaság számára fontos kéziratokat. Az utazás első állomása Köpec, ahol Benkő József gyűjteményét nézik át, innen pedig Csíkszereda környékére utazik tovább. Erről a gyűjtőköúrtról való visszatérte után jelentést készít, amit megjelentetett és értelmezett Fekete Magdolna (FEKETE 2004).

Aranka ebben már jelzi szándékát, hogy az utazást részletesebben is meg szeretné írni: „*Utolsó célom pedig az volt, hogy megpróbáljam egy utazásocskát tenni hazámban, és azt megírván, magyar nyelven kiadni; hogy hazafiainak közönségesen egy jó példát, jó elméknek pedig csekély igyekezetemmel egy új ösztönt adjak...*” (FEKETE 2004, 43–44) Valószínűleg ezt a szándékát Kazinczynek is jelezhette levélben.

Göttingei Professor Meiners Urnak Briefe über die Schweiz. IV. Theile. Berlin 1788 – Kazinczy az alábbi munkát ajánlja Aranka figyelmébe: Christoph Meiners, *Briefe über die Schweiz*, 4 kötet, Berlin bey C.S. Spener, 1784–1790. A harmadik kötet jelent meg 1788-ban. A szerző Christoph Meiners (1747–1810) 1772-től kezdődően volt a göttingeni egyetem tanára.

a' Gróf Teleky Ádám Czidje volt az, a' mi gyermekkoromban édesen sítatott – Teleki Ádám Corneille-fordítása 1773-ban jelent meg Kolozsváron. Ha Kazinczy még gyerekként olvasta, elég korán eljuthatott hozzá. *Czid. Szomorújáték mellyet hajdon Korneille Péter frantzia nyelven készített. Mostan pedig Magyar versekbe foglalt Gróf Teleki Ádám az tsászári és apostoli királyi felség arany koltos komornyik híve, és N. Kövár-vidék kapitánnya.* Kolosvárott, a' Ref. Coll Betüivel, 1773. Esztend. Elemzéséhez lásd EGYED 2023.

Én tegnap jöttem-meg Biharból. Gyűlésünk volt 30-a 7br – Szeptember 30-án tartott Bihar vármegyei gyűlés beszámolóját írja meg Kazinczy.

Ott is előhozódott a' proeli libertas – Az 1793-as vármegyei gyűlések egyik legfontosabb kérdése a sajtószabadság volt. Az Abauj vármegyei gyűlésen történekről Kazinczy az előző, augusztus 27-én kelt levelében beszámolt. Lásd: 327. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek [?], Érsemjén, 1793. augusztus 27. A bihari gyűlésen a cenzúra eltörlésének legnagyobb ellenzője Sauer Kajetán volt.

Gróf Sauer – Sauer Kajetán (?–1811), 1790-től kezdve váradí prépost.

pro libertate proeli – (lat.) a sajtó szabadságáért.

Bessenyei György (a' ki a' Hunyadi, Agist, etc. írta, 's most Biharban lakik) – Bessenyei György (1746–1811), egykori testőr, író, költő, 1785-től kezdődően élt a Bihar megyei puszkovácsi birtokán.

Determinatur, ut rescribatur – (lat.) Válasz nélkül elhatározottat.

Másnap az Öcsém, a' ki ott fő Nótárius – Kazinczy Dienes (1761–1824), Bihar vármegye főjegyzője.

in se considerando – (lat.) önmagában tekintve.

gens nostra natura sua bellicosa nunc primum incipit ingredi regnum scientiarum, et ibi multa deprehendit talia, quae tantum ab iis cernenda sunt, qui longo annorum usu sunt ad verum harum intuitionem roborati – (lat.) A mi természetünk általában harcias, most először kezd belépni a tudomány birodalmába, és ott sok olyan dolgot talál, amelyeket csak azok láthatnak, akik hosszú évek tapasztalatával megerősödtek ezeknek az igazságoknak a megértésében.

O des Pfaffen! – (ném.) Felkiáltás, hiányos a szerkezet, kb. A csuhás indoka!

hoc est aliud, ibi enim sunt viri exquisitissimi pleni erudition – (lat.) Ez egy másik dolog, mert ott vannak a tudományokban elmerült legkiválóbb férfiak.

270. Aranka Ferenc – Aranka Györgynek Mons, 1793. október 24.

Szövegforrás

RNL-Kv, Fond. Mikó-Rhédei, VII/31, 1–2v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Ferenc Marie Antoinette 1793. október 16-i kivégzéséről tudósítja bátyját néhány további háborús eseménnyel együtt, valamint megerősíti, hogy nyugdíjazták, és elindul Erdély felé.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

accludalom az francia Királynének fátumát nyomtatásba, a mely parizbol érkezett – A levél melléklete egy *Extrait d'une Lettre de Paris* című nyomtatvány, mely Marie Antoinette kivégzéséről tudósít.

Maubog – Maubeuge, város Franciaországban. Az erődítményt Frigyes Józsiás szász–coburg–saalfeldi herceg foglalta el. 1793. október 15–16-án a francia csapatok visszafoglalták.

egy Jurdán nevu – Jean-Baptiste Jourdan (1762–1833), később Franciaország marsallja.

Hocbének Comandója alatt – Louis-Lazare Hoche (1768–1797), francia generális.

Sans Culottak – Sans-culotte: heterogén összetételű, elsősorban kisiparosokból, kiskereskedőkből, bérmunkásokból álló társadalmi csoport. A jakobinus diktatúra alatt vesztettek fontosságukból, mivel a közvetlen demokráciát támogatták.

az Vistenburgi Lineat meg vette Braunschweig és Wurmser – A két nevezett kapitány serege 1793. augusztus 23-án Elzászban vereséget mért a franciákra, és kiűzte őket a Bienwald-erődből. II. Károly braunschweig–wolfenbütteli herceg segítségével október 13-án visszafoglalta a stratégiai fontosságú lauterburgi és weißenburgi erődített védősáncokat.

talám az Gyermeknek is hasonló sorsa lesz – Marie Antoinette két gyermekével került fogságba. Mária Terézia Sarolta (1778–1851) volt az egyetlen, aki a családból túlélte a forradalmat, II. Ferenc közbenjárására szabadult a börtönből 1795-ben, és azonnal Bécsbe került. Lajos Károly (1785–1795) már ezelőtt meghalt tuberkolózisban.

Az Endrődi nevű R. Patert láttam – Endrődy János (1757–1824), piarista áldozópap, író költő, Barcó Vince táborigazgatója, Aranka György levelezőpartnerere volt.

271. Aranka György – Teleki Imrénék Marosvásárhely, 1793. november 1.

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 139–140.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka György mindennapi eseményekről tudósítja levelezőpartnerét.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Várallyáról írott Levelét Nagysádnak – Teleki Imre levelét nem ismerjük. A levelet Teleki Szi-
nérváraljáról (Seini, Ro) küldhette, a 18. században a Telekieknek is volt itt birtoka.

Toldalagi László – Az előző, 1793. október 6-án kelt (268. sz.) levélben írott események szereplői: Toldalagi László (1748–1806), felesége Korda Anna, aki az elhunyt Bethlen Sándornak volt szeretője.

Toldalagi Istvánné – Az 1793-ban elhunyt Toldalagi István felesége Bánffy Eszter volt. Lányaik: Toldalagi Mária (1765–1794) és Toldalagi Anna (1786–1828).

Gr. Bethlen Sándorné – Bethlen Zsuzsanna.

Gr. Vas Samuel – Wass Sámuel (1754–1812).

Cserei Itélő Mester – Cserei János, ítélőmester.

Szent Páli Elek Ur – Szentpáli Elek (?–1813), királyi tanácsos, ítélőmester.

Kobenzelt, Spielmant és Mánfrédinit el fogták – Philipp von Cobenzl, Spielmann Antal és Friedrich Mafredini.

A' Grofné Ö Nga – Krausz Mária.

Borosnyai – Borosnyai Lukács Simon (1731–1802).

272. Aranka György – Teleki Imrének Marosvásárhely, 1793. november 26.

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 141–141v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka helyi eseményekről számol be.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

19dik irott Uri Levelét Nagysádnak – Teleki Imre levelét nem ismerjük.

Caries – (lat.) olvasság.

Gr. Toldalagi – valószínűleg gróf Toldalagi László.

Gr. Teleki Mihály – Teleki Mihály (1756–1826) a kerületi tábla bírása, belső titkos tanácsos, ilyen minőségében kollégája Arankának. Fontos szerepe lesz az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság vezetői testületében is.

a' Hosszúfalvi Csür – Kővárhosszúfalva (Satulung, Ro), itt lakott Teleki Imre.

Urfiak – Teleki Imrének volt egy 1782-ben született Imre nevű fia, és sejteni lehet, hogy volt még két kisebb fiú is, akik viszont korán meghaltak. Nem tudni, hogy itt Aranka Imrén kívül kire gondolt még.

az ö Urfia – Teleki Mihály fia, Teleki Lajos (1778–1810).

Mlsgs Grofné Ö Nga – Krausz Mária.

273. Aranka György – Teleki Imrének Marosvásárhely, 1793. december 17.

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 142–142v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka az új hírekről tudósítja Teleki Imrét.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Groff Lázár Antalné – Az 1783-ban elhunyt Lázár Antal özvegye, Torma Éva.

a' Tabulae Praeses Ur – A királyi tábla elnöke, gróf Bethlen Pál.

Productionalt Forum – Az erdélyi bírósági rendszer része, főkörmányszéki tanácsosokból, királyi táblai közbírákból és főtisztekből, azaz főispánokból és főkirálybírákból állt.

non habemus pecunias Augustissime Imperator – (lat.) Felsőcsászárnak, nincs pénzünk!

Borosnyai – Borosnyai Lukács Simon (1731–1802).

274. Martin Hochmeister – Aranka Györgynek Kolozsvár, 1794. január 1.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Hochmeister – újévi jókívánságai mellett – elküldi a bécsi postáról kapott számlákat, melyek Aranka Györgyöt illetik.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A levél általam készített magyar fordítása:

Nagyságos, igen tisztelt Uram!

A legnagyobb tisztelettel küldöm mellékelve a hozzám a bécsi főpostáról érkezett számla másolatát, mely tisztelt uramat illeti. Emellett engedje meg, hogy az új évbe való örömteli átfordulást, egészséget és meglegedettséget kívánjak, ugyanakkor pedig azt is kérhessem, hogy tartson meg az Úr tiszteletreméltó barátságában. Amennyiben a tisztelt uram új újságelőfizetéseket kívánna, vagy a régiek helyességét erősítené meg, vagy bármilyen másban a szolgálatára lehetnék, kérem tiszteletreméltó válaszát folyó hó 14-ig Szebenbe küldje.

Maradok a legnagyobb tisztelettel alázatos szolgája, Martin Hochmeister.

Másolat

Az 1793-as évben Aranka Györgynek Marosvásárhelyre küldött lapok ára:

Hamburger Journal, éves – 10 f.

Jenauer Litteratur Zeitung, ugyancsak – 14 f.

Staatsrelazion, féléves – 10 f.

Pester Merkur, ugyancsak – 2.30 f.

36.30 f.

Hamburger Journal – *Hamburger politisches Journal*, 1781-től megjelenő lap. Kisebb megszakításokkal 1840-ig jelent meg.

Jenauer Litteratur Zeitung – *Allgemeine Literatur-Zeitung*, 1785 és 1849 között megjelenő lap, 1785 és 1803 között Jénában jelent meg, majd Halléba költözött. 1804-től Jénában *Jenaische Allgemeine Literaturzeitung* címmel jelenik meg másik lap.

Staatsrelazion – *Staats-Relation der neuesten europäischen Nachrichten und Begebenheiten*, 1746 és 1812 között, Regensburgban megjelenő lap.

Pester Merkur – Valószínűleg téves olvasata a másolónak Wieland lapja, a *Teutsche Merkur* helyett.

275. Aranka György – Teleki Imrének Kolozsvár, 1794. január 29.

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 143.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka a kolozsvári napi hírekről értesíti levelezőpartnerét, előző levelében írottakkal ellentétében tehát ő mégis elment a gyűlésre.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

B.A.H. – Boldogasszony hava, január.

276. Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság (Aranka György) – Teleki Imrének Marosvásárhely, 1794. március 28.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

ENYEDI 1988, 113–116.
330. számú levél.

277. Kotsis Sámuel – Aranka Györgynek Sepsiszentgyörgy, 1794. április 3.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

ENYEDI 1993, 444.

Keletkezés

Aranka György 1794-ben kezdi el toborozni a tudós társaságokba, és kezdi meg kéziratgyűjtő tevékenységét is. Kotsis Sámuel sepsiszentgyörgyi pap volt, életéről nem áll rendelkezésre több információ, ez az egyetlen ismert levele Aranka Györgyhez. A levél társaság *Jelentő level*-ére és Aranka személyes megkeresésére adott válasz arra a kérdésre, hogy miként és mivel tudna hozzájárulni a tudós társaság működéséhez.

**278. Aranka György – Teleki Imrének
Marosvásárhely, 1794. április 8.**

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 144–144v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka napi eseményekről, a Toldalagi család tagjainak elhalálózásáról tudósítja levelezőpartnerét.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Toldalagi István, Bánffy Jánosné, Brentsánné, a' N Gr. Toldalagi Janos Léánya, Toldalagi Josefnek egyetlen egy fia, és Gr. Toldalagi Ferenczné el balának. – Toldalagi István 1793-ban hunyt el. Bánffy János (1760–1841) felesége, Toldalagi Mária 1794. március 12-én hunyt el. Toldalagi János lánya, Sára Brencsán János felesége volt. Toldalagi József fiának neve nem ismert. Toldalagi Ferenc első felesége, Bánffy Kata már 1783-ban elhunyt. Második felesége, Nemes Mária 1794 márciusában halt meg.

a' Tabulae Praeses Ur Exlja – A királyi tábla elnöke, gróf Bethlen Pál.

Borosnyai Uram – Borosnyai Lukács Simon.

A' Magyar Társaság fel álla – Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság első gyűlése 1793 decemberében volt, ettől kezdve lehet dokumentálni működését.

Gr. Rhédei Jánosné meg holt – Kisrédei Rhédey János (1766k–1797) királyi kincstárnok felesége, Bánffy Anna Mária (1773–1794).

A' Kommendirozo – Johann Nepomuk Christiani Rall (1729–1796), altábornagy, Erdély katonai főparancsnoka.

Soterius Consiliarius – Soterius János Mihály, tanácsos.

**279. Aranka György – Teleki Imrének
Marosvásárhely, 1794. április 14.**

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 146.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka György nyomatékosan hívja Teleki Imrét, hogy vegyen részt az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság munkálataiban. A Teleki Imrének szóló hivatalos levél 1794. március 28-án kelt (276. sz.).

**280. Aranka György – Szrógh Sámuelnek
Marosvásárhely, 1794. április 21.**

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Fol.Lat. 77, 31–31v.

Más kéz által írt, elküldött levél.

Megjelenés

ENYEDI 1983, 534–535.

Keletkezés

Szrógh Sámuel utolsó ismert levele 1793. április 16-án kelt (256. sz.) Kazinczán, amelyben a *Palesztina*, a később, 1817-ben *Palaestina. Vagy is A' Szent Földnek jelenvaló állapotja Maundrell Henrik Anglus Utazó után* (Miskolc, Szigethy Mihály, 1817) címmel megjelent fordításának sorsát Arankára bízta. Aranka ebben a levélben a kézirat kiadásáért tett erőfeszítéseiről számol be.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a' Palestina – Henry Maundrell (1665–1701) útleírása először 1703-ban jelent meg Oxfordban *A Journey from Aleppo to Jerusalem at Easter A.D. 1697* címmel. A szövegnek több német fordítása is megjelent, Szrógh az 1763-as berlini kiadásból fordított: *Sammlung der besten und neuesten Reisebeschreibungen* (Berlin 1763–1802, I., 1–93). A német nyelvű szöveg az alábbi címmel jelent meg: *Eine Reise von Aleppo nach Jerusalem durch Herrn Heinrich Maundrell, Prediger bey der englischen Faktorey zu Aleppo*. Magyar fordítása csak 1817-ben jelent meg nyomtatásban: *Palaestina. Vagy is A' Szent Földnek jelenvaló állapotja Maundrell Henrik Anglus Utazó után* (Miskolc, Szigethy Mihály, 1817).

Production Forum – a nemesség bizonyító törvényeszéke.

Hochmeister – Martin Hochmeister, szebeni nyomdász.

B Kordáné – Nemes Julianna, Korda Zsigmondné, őt akarták támogatóként megnyerni.

A' Magyar Társaság – Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság.

Azért ide zárom egy példát belőle a' T Úrnak – A társaság *Jelentő level*-e nem található a levél kézírata mellett.

Mindenes Gyűjtemény, a' Kassai Museum, és az Orfens [!] – *Mindenes Gyűjtemény*: Péczeli József 1789 és 1792 között megjelenő lapja Komáromban; *Magyar Museum*: Kazinczy Ferenc, Batsányi János és Baróti Szabó Dávid 1789 és 1793 között megjelenő folyóirata Kassán; *Orpheus*: Kazinczy Ferenc 1789 és 1792 között megjelenő folyóirata.

281. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek Alsóregmec, 1794. május 2.

Szövegforrás

MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.241sz.; Vass József másolata.

Megjelenés

KazLev II., 357–360.

Keletkezés

Aranka György Kazinczynak küldött levelét és az ahhoz csatolt nyomtatványokat nem ismerjük, de valószínűleg a társaság *Jelentő level*-éről és talán a két 1791-es nyomtatványról – *Egy erdélyi magyar nyelvű társaság felállításáról való rajzolat az haza felséges rendeihez és az Erdélyi magyar nyelvű társaság: újabb elmékedés* – lehet szó. A *Jelentő level*-hez Kazinczy nagyon részletes megjegyzéseket fűz, különösen ami a helyesírást és a nyelvhasználatot illeti.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Conceptus – (lat.) terv, elképzelés.

Castigált – (lat.) javított.

Poetros ecuom patris szui kvérit. – (lat.) magyar helyesírással. Poetros(?) saját apja lovát(?) keresi. *absque eo ut sibi constet* – (lat.) anélkül, hogy következetes lenne.

elsőbb syllabája naturalis positio által keményedett – első szótagja természetes helyzete folytán keményedett.

Quid immerentes hospites vexas canis, és Immunis aram si tetigit. Horat – (lat.) részlet Horatius *Ódák*, V. könyvének VI. ódájából. Virág Benedek fordításában: „Miért ugatsz másokra, kik nem bántanak, / Farkasra féltékeny kutya?” (VIRÁG 1824, 193) és Horatius *Ódák* III. könyv, XXIII. Óda: „Oltáron a jó szív s vele a tiszta kéz...”

Constare debet sibi scriptor – (lat.) Az írónak egyet kell értenie önmagával.

Accentus vocalibus inscriptus pronunciationem longam facit, sed non indurat. – (lat.) A magánhangzók fölé írt ékezet a kiejtés hosszúságára utal, nem keményíti meg azt.

Scribi debet egyetlen egygy. Perperam etiam scribitur edj; dj enim exprimit sonum alias gygy signatum, uti in adj (des), ac si scriberetur: aggy, vel brevius: aggy. Jam, qualiter scribes egyedül? Si scripseris edjedül, habebis non U— anapaestum, sed —U—, ac si scripseris: eggyedül. Quod refellitur pronunciatione. – (lat.) Helyesen írva *egyetlen egygy*. Helytelenül *edj*nek is írják; a *dj* ugyanis más hangot tesz, mint a *gygy*-vel jelölt hang, úgy, mintha azt, hogy *adj* (des), úgy írják, hogy *aggy*, vagy rövidebben: *aggy*. Na most hogy írjad azt, hogy *eggyedül*? Ha azt írod, hogy *edjedül*, nem anapesztust (U—) kapsz, hanem krétikust (—U—), mintha csak úgy írjad, hogy *eggyedül*. Amit a kiejtés megcáfol.

scriptor adjunxit in impressa hac epistola voci immediate prius stanti. Aztis. Előbbis. Hoc sine ratione sufficienti scribi, non eget explicatione. – (lat.) az szerző ebben a nyomtatott levélben

a közvetlenül előtte álló szóhoz kapcsolta. *Aztis. Elöbbis.* Ez elégséges értelem nélkül írva nem igényel magyarázatot.

Dyalectus. Sia, nem Sua. – Obe iam satis est! – (lat.) *Nyelvjárási.* Sia, nem Sua. – Ohó, most már elég!

Gyarmati ur – Gyarmathi Sámuel.

Motus in locum sine n, quies in loco cum n scribitur. – (lat.) A helyváltoztató mozgást *n* nélkül, a helyben való nyugalmat *n*-nel írják.

fui in cubiculo, ivi in cubiculum. – (lat.) A szobában voltam, bementem a szobába.

Németül: ich war in dem Zimmer, ich ging in das Zimmer. – (ném.) A szobában voltam, bementem a szobába.

Amour sacré de la Patrie conduis soutiens nos bras vergeus! Liberté, liberté chérie Combats avec tes défenseurs. – (fr.) részlet a *Marseillaise* 6. szakaszából. „Édes hazánknak szent szerelme, / Segítsd vitézid karjait, / Kedves szabadság istensége, / Törd össze népünk láncait.”

282. Elek Márton – Aranka Györgynek Földvár, 1794. május 9.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

ENYEDI 1993, 444–445.

Keletkezés

Ez az egyetlen ismert levél Elek Mártontól, akit valószínűleg meghívtak az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság tagjai közé, és Aranka levélre írt jegyzetei szerint többek között az időjárásra tett megfigyeléseit várták tőle. Elek Márton viszont rossz életkörülményeire panaszkodik és olyan közönséghez szeretne elszegődni, ahol lehetősége lenne tudományos munka végzésére is. Enyedi Sándor az M Földvár rövidítést Magyarföldvárként oldja fel, de valószínűbb, hogy a Kolozs megyei Melegszozátról (Feldioara, Ro) van szó.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

hozzá fogtam Stapserből, a Nemzeti Nyelvből magyarra fordítani – Itt valószínűleg téves olvasattal van dolgunk. A név helyesen Stapfer lehet, nemzeti nyelv helyett pedig német nyelv. Ebben az esetben Johann Friedrich Stapfer (1708–1775) svájci teológus 1757 és 1766 között hat kötetben tekiadott *Sittenlehre* című munkájáról lehet szó.

283. Aranka György – Teleki Imrének Marosvásárhely, 1794. május 12.

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 150–151.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka különböző eseményekről számol be Teleki Imrénék.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Uri Levelét Nagysádnak – Teleki Aránaknak írott levelét nem ismerjük.

Megjettem – megijedtem.

Tegnap temetteté B Bánffy János a' Grofneját – Bánffy János (1760–1841) felesége, Toldalagi Mária 1794. március 12-én hunyt el.

Borosnyai – Borosnyai Lukács Simon.

Küküllő Vár – Küküllővár (Cetatea de Baltă, Ro).

Az öreg Grofné Gr. Gyulai Josef, Csákiné 's Vas Samu – Az öreg grófné, ahogy a következő levélből kiderül, Csáky Kata (1726–1794), aki ekkoriban Küküllőváron tartózkodott; Gyulay József (1762–1799); gróf Csáky János (?–1806) felesége, Bethlen Rozália. 1796-os válásuk után Rozália Wass Sámuel (1754–1812) felesége lesz (PAPP 2011, 210).

Altán – filagória.

B Bánffy Imréné is meg bolt – Bánffy Imréné Mikó Zsuzsanna.

Kapitány Testvérem – Aranka Ferenc.

Lakik Széken Telegdinénél – Szék (Ro, Sic), az Aranka család nagy része itt lakott. Nem tudjuk, Telegdiné melyik testvér, róla korábban nem volt szó.

Lona – Kendilóna (Luna de Jos, Ro), egykor a Telekiek birtoka.

az öreg Jo Praeses – A királyi tábla elnöke, gróf Bethlen Pál.

Connert Ur – Konnert István (Stephanus Connert) (1766–1814), ifj. Teleki Imre (1782–1848) nevelője volt.

Az Urfítska nyavallyját igen sajnálom! – Teleki Elek, a kisebb fiú súlyos csípőproblémákkal küzdött, 1794 decemberében el is hunyt.

Gr. Teleki Mihály fia – Teleki Mihály (1756–1826), a kerületi tábla bírása, belső titkos tanácsos, ilyen minőségében kollégája Aránaknak. Fia Teleki Lajos (1778–1810). Valószínűleg hasonló betegsége lehetett, mint Teleki Imre fiának.

284. Aranka György – Teleki Imrénék Marosvásárhely, 1794. május 12.

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 149–149v.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Az előző levél napján írja ezt a levelet is Aranka, mert időközben további információkat szerzett a baleset sérültjeinek állapotáról.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a' Praeses Exlja – A királyi tábla elnöke, gróf Bethlen Pál.

Pataki – Pataki Sámuel (1731–1804), orvos.

Vas Samu – Wass Sámuel (1754–1812).

Contasio – (lat.) contusio, zúzódás.

Gr. Csákiné – gróf Csáky János (?–1806) felesége, Bethlen Rozália.

Gr. Gyulai Josef – Gyulai József (1762–1799).

Gr. Bethlen Miklosné – Csáky Kata (1726–1794).

Fluxus – (lat.) gyulladás.

Doctor Kassai – Kassay Mihály

Speties morbi – (lat.) betegség leírása.

Plenipotencia – (lat.) teljhatalom.

Gr Teleki Mihály – Teleki Mihály (1756–1826), a kerületi tábla bírója.

**285. Henter Antal – Aranka Györgynek
Szentdemeter, 1794. május 12.**

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

ENYEDI 1993, 445.

Keletkezés

Báró Henter Antal (1748–1828) később székelyudvarhelyi főkirálybíró lett. Egyetlen ismert levele Aranka Györgyhöz (a nyelvművelő társasághoz), melyben a tagsági díjként megszabott 5 forint beküldéséről tudósít. A levelet a mai Maros megyei Szentdemeterről (Dumitreni, Ro) keltezi.

**286. Angyán János – Aranka Györgynek
Debrecen, 1794. május 18.**

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

ENYEDI 1993, 445–446.

Keletkezés

Angyán János (1768–1846) a debreceni kollégium diákjaként írja Arankának a levelet, mely egyetlen ismert, hozzá küldött levele a később neveléstudományi szakmunkákat író Angyánnak. A társaság törekvéseit üdvözli benne.

287. Aranka György – Teleki Imrének Marosvásárhely, 1794. május 27.

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 147–147v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka újabb tudósítást küld Teleki Imrének a korábbi levelekben említett személyek hogylétéről.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a' Küküllővári Betegek – lásd 283. és 284. Aranka György – Teleki Imrének, Marosvásárhely, 1794. május 12. leveleket és azok jegyzeteit.

T. Borosnyai Uram – Borosnyai Lukács Simon.

Groff Bethlen Sándorné ö Nga – Bethlen Sándor (1741–1793) felesége, Bethlen Zsuzsanna (1753–1826).

Radnot – Radnót (Iernut, Ro).

Csikmántor – Cikmántor (Țigmandru, Ro).

Boldogfalva – Küküllőboldogfalva (Sântămărie, Ro).

Groff Gyulai Josef Ur Bonyhára jött a' Kedves Léányához – Gyulai József (1762–1799), nem tudunk leánygyermekéről. Bonyha (Bahnea, Ro).

Gr. Bethlen Miklosné – Csáky Kata (1726–1794).

Vas Samuel – Wass Sámuel (1754–1812).

B. Bornemisza János és Josef Urak itt vagynak 's Gr. Eszterházi Exljais. – báró Bornemisza János (1734–1810), Bornemisza József (1761–1822), Esterházy Nepomuk János (1754–1840), guberniumi tanácsos.

288. Aranka György – Kovachich Márton Györgynek Marosvásárhely, 1794. június 7.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Lat. 773, 143–144v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1994b, 145–147.

Keletkezés

Kovachich Márton György tudományos intézete és iratgyűjteménye 1793. november 15-én jött létre Budán. Aranka levele szerint erről Tertina Mihály értesítette őt (Tertinának ezt a levelét nem ismerjük), és ez szolgáltatót ürügyet a kapcsolatfelvétellel. Bár a Kovachich–Aranka-levelezés hiányos,

a meglévő levelek mégis kiemelt fontosságúak, hiszen ezek a legjobb forrásai a tudományos intézmények működésének, a tudományos kapcsolatok erősítésének, melyek végül oda vezetnek, hogy Aranka lesz Kovachich Márton György fiának, Kovachich József Miklósnak az (egyik) keresztapja. Jelenleg 23 Aranka által írott levélnek ismerjük a szövegét, Kovachichtól viszont csak hat levél, illetve egy általa küldött levélnek az Aranka által kijegyzetelt részei maradtak fenn.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Professor Tertina Ur nagy örömet szerzett nékem, közelébbi Postán vett Levelében – Tertina Mihálynak ezt a levelét nem ismerjük.

a' Diplomák Institutumának Társasága szerentsésen fel állott – Kovachich társasága 1793. november 15-én alakult Budán.

Vice Vajda Kendi Antalnak egy 1468-ban költ Levelét zárom ide – Kendi Antal erdélyi alvajdának ezt a levelét nem ismerjük, a levél mellett nem található. Legkorábbi ismert levelei 1478-as datálásúak.

ad Iudicia Duelli – (lat.) Ítélet rendelte kettősviadal.

Kéz Irásotskát, mely azoknak a' fő és Vice Tiszteknek Néveket foglallya magában, kik 1491 től fogva 1515ig Maros Széken a' régi szokás szerént, mellyről Verböczibenis emlékezet vagon, juxta Tribus et Generationes viselték a' Tisztséget – Aranka ennek a kéziratnak a feldolgozását a Kéziratkiadó Társaság felkérésből vállalta. Sokat dolgozott rajta, de végül mégsem jelent meg. Később beépítette abba a vitairatba, amit August Ludwig Schlözer 1795–1797-ben Göttingenben megjelent *Kritische Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen* című könyvére állított össze az 1810-es években. A kéziratot rekonstruáltam, s az itt említett kéziratot is beleépítettem Aranka magyarázataival ellátva (BIRÓ 2010, különösen: 95–106). Ahogyan a fenti levélrészletben is, bizonyító erejűnek tekintí Werbőczy István *Tripartitum*-át.

Kászon Szék Csiktól való elválásának meg Irása – Aranka ennek a kéziratnak a megvizsgálását, kiadását és jegyzetelését szintén a Kéziratkiadó Társaság megbízásából kezdte el, de végül szintén nem annak a társaságnak a keretében, hanem Aranka saját munkájának részeként jelent meg (BIRÓ 2010, különösen: 79–94). Annak ellenére, hogy a szöveget a *Székegy Oklevéltár* (SZABÓ 1872, 297–302) is közölte, az eredeti kézirat hiányában máig sem tisztázott, hogy mikor keletkezett a szöveg. Valószínűleg nem a 15. században, ahogyan ezt a szöveg ismeretlen szerzője állítja, és ahogyan Aranka is elfogadta, hanem sokkal későbbi.

D. Gyarmatinak Grammatikája most jött ki az első darabja – Gyarmathi Sámuel munkája, az *Okoskodva tanító magyar nyelvemester* (Kolozsvár–Szében, 1794) két kötetben jelent meg, Aranka levele szerint ekkor még csak az első kötet jött ki a nyomdából.

289. Gyulai Elek – Aranka Györgynek Szében, 1794. június 7.

Szövegforrás

RNL-Kv, Aranka György gyűjteménye, 78. fond.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Gyulai Eleknek ez az egyetlen ismert levele Aranka Györgyhöz. Személyéről és életéről nem sokat tudunk, a levél szerint a *Jelentő level*-et ő maga is megkapta, a támogató összeget befizette, de a társaság további munkájában nem vett részt.

**290. Prónay Sándor – Aranka Györgynek
Almás, 1794. június 8.**

Szövegforrás

Román Akadémia Könyvtára, Kolozsvár, MsU 1370/II, 147–152.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Prónay Sándor – miután hosszas hallgatását megmagyarázza (utolsó ismert levele 1793. június 6-án kelt, 263. sz.) – a szokásos témákban értekezik: a nyelvművelő társaság ügyeiben adott tanácsok, meglátások, tudományos és politikai hírek, családi események. Bejelenti igényét, hogy az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság tagja szeretne lenni.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a' M Ur utolsó baratsagos levele Ao 13. Maji – Aranka György 1794. május 13-án küldött levelét nem ismerjük.

a' Gyömrői lakadalomrol, a' hol a' Teleki törsök egyik leg nemesebb bimbojat, Generalis Grof Wartensleben idősebb leányát B. Vay Daniel Urhoz férjhez adtuk – Gróf Wilhelm Ludwig Gustav von Wartensleben (1734–1798) felesége gróf Teleki Klára (1750–1798), gróf Teleki László (1710–1778) lánya volt. Első gyermekük, Eszter Wartensleben (1774–1845) báró Vay Dániel (1749–1798) második felesége lett.

Nagy változás esett a' Plánumba a' mint látom – Prónay korábban egy kéziratos tervet kaphatott, ennek egy újabb változatát küldhette el neki Aranka, de ez még mindig nem a nyomtatott *Jelentő level*.

Unternehmung – (ném.) vállalkozás.

Derogativa – (lat.) korlátozás.

Negligál – (lat.) elhanyagol.

a' 13dik Szazadbeli, azon négy Baráté, mellyeket IV. Béla kiraly küldött volt Asiaba a' Tatárok kémlésére 's a' régen el vált Attya fiai fel-keresésére, a' mellyeket meg-is találtak – Julianus barát, Domokos-rendi szerzetes két alkalommal utazott keletre, hogy megkeresse a magyarok őshazáját. Az első útról (1235–1236) Pater Richardus írt jelentést a pápai kúria számára, a második útról (1237–1238) maga Julianus írt feljegyzést.

egy mostani Saeculumbeli Turkuli Mihaly, Szikszai fi. Ennek két levelei vannak kezembe; egy a' Szikszai Tanatshoz, um 1726 – másik a' Csik-Szeredai Baratok Gvardianjahoz Ad 1756. – Itt minden bizonnyal Turkolly Sámuel, Oroszországba vetődött s ott katonává lett szikszói származású fiatalember Asztrahánból 1724. április 2-án kelt leveléről van szó. Molnár János is közzétette 1783-ban a levelet (*Magyar Könyvbáz*, III. szakasz, 284–291). Itt a levél kelte 1757. [!] április 18, Astrabot [!], aláírás: Turkuli Mihály. Később Sándor István is közli (*Sokféle*. Hetedik Darab, 1801,

146) a variánsok feltüntetetésével és Turkolly Sámuelre vonatkozó életrajzi adatokkal. Bővebben lásd MARTINKÓ 1964.

Comissionatus – (lat.) közvetítő.

Ráth Mátyas, Györi, és Hrabovszky Palotai Predikátorok – Rát Mátyás (1749–1810), evangélikus lelkész, aki 1780-ban elindította az első magyar újságot, a *Magyar Hírmondó*-t. 1783-tól győri prédikátor volt. Hrabovszky György (1762–1825) 1788-tól várpalotai lelkész.

propter formam – (lat.) a forma kedvéért, udvariasságból.

Ellinger – Ellinger János József 1787-ben alapított nyomdát Kassán.

a' Bihar Vgyei Vitze Ispánytól Pécsy Imre Urtól küldöttem volt az Urnak egy Paketet – Prónay több lehetőséget is próbált kihasználni, hogy Arankának könyvcsomagot küldjön. Ezúttal a Bihar vármegyei alispán, Péchy Imre (1753–1841) (alispán 1791 és 1803 között) ígérte, hogy eljuttatja a könyveket.

1 (Leo Seitz) Magyar és Erdély Ország története. 2. a' Papa Oratioja. 3 Hagers Neue Beweise, 4. Kovacsics Diplomaticum Institutomarol némely iráskak; 's ugy tetzik Nagy Ungrischen Grammatikája-is. – A könyvcsomag kötetei: 1. Szaicz Leó Antal Mária: *Magyar és Erdély-országnak rövid isméréte, melly e' két országnak mind világi, mind egyházi állapotját szem eleibe állítja* (Pest, Lindauer, 1791). 2. 1793-ban jelent meg Nagy György *Einleitung in die ungarisch-philosophischen Sprachlere* című grammatikája Bécsben, erről lehet szó. 3. Joseph Hager: *Neue Beweise der Verwandtschaft der Hungarn mit den Lappländern, wider neue Angriffe der Sainovitsischen Abhandlung* (Wien, 1793). 4. Kovachich Márton György *Institutum diplomatico-hungaricum* (1790) című munkájáról szóló írások.

Prof. Szathmari Ur – Szathmári Pap Mihály (1737–1812), a kolozsvári kollégiumban a teológiai tudományok tanára.

Gubernath Antal munkái – Gubernath Antal (1757–1814), a pozsonyi akadémia tanára. Itt jelent meg 1793-ban *Franciaországna az első felzendülésétől fogva valóságosan elkövetett és szerencsétlen története* című munkája.

Szekér György ugy tetzik egy Grammatikat-is irt, de a' mely a' Betsi Mercurba nem igen ditséretesen vagyon recensealva – Szekér Joakim Alajos (1752–1810), ferences szerzetes munkája. Születési neve György volt. Prónay már 1792-ben értesíti Arankát munkájáról: *Magyarok Eredete a Régi és Mostani Magyaroknak nevezetesebb Tselekedeteivel együtt* (Pozsony–Komárom, 1791). Grammatikai munkájáról nem tudunk. A *Bétsi Magyar Mercurius* Pánczél Dániel 1793-ban indított lapja volt.

Az Uraniara prenumeraltatok a' MUr számára – Az *Uránia* Kármán József és Pajor Gáspár 1794–1795-ben megjelent lapja volt. A *Magyar Hírmondó* 1794. február 28-i számban jelent meg a lap programját megfogalmazó nyilatkozat, ennek alapján kérhette Aranka az előfizetést. Prónay ígéretét megtarthatta, az előfizetők nevei között megtalálható Arankáé (*Uránia*, 19).

Magyar Példa beszédek – 1794-ben, Győrben jelent meg Kovács Pál (1742–1803) munkája *Kovács Pálnak magyar példa, és közmondási* címmel.

az Ipam Secretariussa Matyassy-is ki nyomtatatta a' verseit illy tzim alatt: Seminél több valami – Mátyási József (1745–1849) Teleki József titkára volt (később Fekete Jánosé lett). *Semminél több valami* című kötete 1794-ben jelent meg Pozsonyban.

Szalkay Travestiert Aneassa II. és III. Tomusat készen van regen, a' fél ország praenumeralt rea – Szalkay Antal (1753–1804) 1792-ben adta ki munkája első részét ezzel a címmel: *Virgilius Éneassa, kit Blumauer németre travestált, most magyarosan Szalkay Antal úr által öltöztetett*. Első rész. (Bécs, Alberti Ignázt betűivel, 1792). A II. és III. rész felülvizsgálását 1793-ban végezte el Rietaller Mátyás budai cenzor, aki megtiltotta a megjelenést, mivel az írás egyházellenes tendenciájú és erkölcsrontó részleteket tartalmaz. Az 1794-es határozat a már megjelent első kötet példányait is elkoboztatta. Szalkay munkáját 1967-ben adta ki Bánki-Horváth Sándorné Borbély Mária (BÁNKI-HORVÁTH 1967).

Eder Munkáját én-is csak most meg kaptam – Joseph Karl Eder (1760–1810) szász történész jegyzeteivel jelent meg 1791-ben a *Supplex libellus Valachorum*, az erdélyi románok politikai jogsérelmeit tartalmazó irat. Valószínűleg erről a szövegről lehet szó.

Ama Bétsi kis Engel új Munkája, az az Göttingai Preisschrift, de Expeditionibus Trajani in Dacia, origines geoque Valachorum exponetis – már ki-jött a' mint ballom (...) A' vetelkedő társát se kaphattam még meg. – A német tudós társaság 1792-ben tűzött ki pályadíjat Trajanus Dáciájának leírására, illetve a románok eredetének megírására. A két díjazott pályamű Conrad Mannert *Res Traiani Imperium ad Danubium gestae*, illetve Johann Christian Engel *Commentatio de expeditionibus Traiani ad Danubiam et origine Valachorum* című munkája.

Balia Ur a' Munkáját újra akarja ki-dolgozni. – a M. Nemzet Eredeti Jussainak nevezi – Balia Sámuel (1744–1796) jogtudós 1791-ben adta ki *Erdély ország közönséges nemzeti törvényeinek első része* című munkáját Kolozsváron. Valószínűleg ennek az újradolgozásáról van szó.

A' Palatinusunkba most ugyan lehet, van-is gyönyörűségünk, Bétsbe van 's az egész Monarchiat igazgatja. A' más Nagyaink, Primas és Judex Curiae sintsenek Budan, Buda Pest majd nem üres – nádor: Sándor Lipót, országbíró: Zichy Károly, primás: Batthyány József.

Gömörbe pedig a' FoNotariust a' Rectarisatioba ki hagyták, a' ki ugyan vétkes-is volt, mivel a' Sajto szabadsága mellett írott Representatiojat, a' Vgye helybe bagyassa előtt ki nyomtatatta – Cházár András (1745–1816) Gömör vármegye főjegyzőjeként jelentette meg cím és név nélkül *Gömör-vármegye válasza a f. m. helytartó-tanácsnak kiadott rendeletére a sajtó szabadsága tárgyában* írását Kassán 1793. szeptember 9-én.

Protectans Fölspanyat és Vicespanyat Pécsy Imrét ki-ugrassák – Bihar vármegye főispánja Teleki Sámuel kancellár volt. Péchy Imre (1753–1841), bihari alispán 1791 és 1803 között.

szegény Pogány Lajos helyébe sok tanatskozas utan ugyantsak M. Balog Úr lett Refferendariusa – Pogány Lajos (1741–1793) kancelláriai referendárius halála után ócsai Balogh Péter (1748–1818) töltötte be ezt a funkciót.

a' Cancellarius G Pallfy – a magyarországi főkancellár, Pálffy Károly.

G Teleki Lászlóné – Teleki László (1764–1821) felesége Teleki Mária (?–1800) volt.

Bétsből a' Canc. G Teleki Samuel ö Exljok jöttek-le: a' Grof elébb, a' Grofné később – az erdélyi kancellár, gróf Teleki Sámuel és felesége, gróf iktári Bethlen Zsuzsanna (1754–1797).

N Varad – Nagyvárad.

A' kívánt két könyvre – Keresztury és Bardosira lesz gondom, a' Bardosit semmiképen nem esmerem. – Bárdossy János (1738–1819) szepességi származású szerző munkájáról van szó: *Animadversiones historico-critico-diplomaticae in opus de insurrectione nobilium auctore Iosepho Keresztury... Vindobonae 1790 vulgatum. Cum recensione apocrisium de banderiis Hungaricis Viennae anonymo auctore 1785. editarum.* Budae, 1792.

Ignoti nulla Cupido – (lat.) Nem vágyik az ember arra, amit nem ismer. Idézet Ovidius *Ars amandi* című munkájának III. könyvéből, 397 sor.

Nékünk 24 Maji egy szép kis lakadalmunk volt Gyömrön. G Wartensleben Esthert férjhez adtak B Vay Daniel Urhoz – Prónay a hosszú levél végére elfelejti, hogy ezzel a házassági hírrel indította levelét, bár akkor a május 24-i dátumot nem említette.

A' küüllöväri szomoru történeten minyájan meg-ütköztünk: Szegény öreg Bethlen Miklosné! vénségére mire jutott, 's Grof Gyulay Josef. Jó hogy a' leánya, Erdélynek ama koronaja! nem volt jelen. Szegény Rhedei Janosné halálán is tsudalkoztunk – Aranka György minden bizonnyal beszámolt Prónaynak is a küüllöväri balesetről. A szerencsétlen eseményekről Teleki Imrét is tudósítja 1794. május 12-én kelt két (283. és 284. sz.) levelében. Lásd ezeket a leveleket és azok jegyzetanyagát.

Sogorommal és G Rádayval – Prónay sógora, gróf Teleki László. Gróf Ráday az ifjabb Ráday Gedeon lehet.

291. Johann Christian Engel – Aranka Györgynek Bécs, 1794. június 20.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Johann Christian Engel (Engel János Keresztély) (1770–1814) szépeességi származású történetíró, az erdélyi udvari kancellárián fogalmazó. Egykori Schlözer-tanítvány, aki azonban tanárával a későbbiekben konfliktusba kerül. Mivel különösen foglalkoztatja az erdélyi múlt, kapcsolatba kerül Arankával, bár elképzeléseik több esetben sem egyeznek. A kapcsolatot azonban csupán öt Engel által írott és egyetlen Arankától származó levél dokumentálja. Ez az első levél ráadásul szinte alig értelmezhető, Jancsó Elemér vagy annak másolója csupán részleteiben írta át, valószínű, hogy a levél második része nem is tartozik ehhez a szöveghez, hiszen abban nagyenyedi tanításról van szó, amihez Engelnek nem sok köze lehetett. A másolaton viszont folytatólagosan követi egymást a két szöveg, fedőlapján pedig az áll, hogy töredékek, emiatt egyben hagyjuk a szövegeket. Aranka Engelnek is elküldhette a meghívót képző *Jelentő level-et*, de ezt még Engel nem vette kézhez, viszont késznek mutatkozik a társaság munkálataiban való részvételre.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Rédey-Keresztény János fordításában a levélszöveg magyarul:

1794. június 20., Bécs

Tekintetes és Nagyságos Úr, a Királyi Tábla Ülnöke!
Igen Nagyra becsült Uram!

Igen Tisztelt Uraságod április 22-én hozzám írt levelét illetően még eddig ...

...

miként Tekintetes Uraságod jelezte, saját levelei között a Magyar [Tudós] Társaság meghívó levelét eddig még nem kaptam meg. Ha nem is foghatom és olvashatom azt a levelet, a nevezetes Társaságnak irányomban tanúsított bizalmáért nagy barátsággal mondok köszönetet, amiért kis munkámat erejének szűkében és más elfoglaltságainak sokasága ellenére is kijavítani ígérte.

Csakugyan, amikor én valahányszor magyar nyelven ügyel-bajjal, és még úgy sem, valamiféle irodalmi munkát szeretnék összehozni: ügyel rá a Társaság, hogy a beválasztásommal kapcsolatban nem hágja-e át vajon azt a szabályt, amely által a tagok számát korlátozni rendeli ...

...

nem alacsonyodik-e le.

Másfél évvel ezelőtt írtam egy magyar nyelvű értekezést: *A Magyar Nyelvre bé-vézetett Tót szavakról rövid elmélkedés*. Ha óhajták, ezt alkalomadtán kinyomatás végett elküldhetem a társaság közlönyébe. Tisztelete iránti személyes hódolattal maradok

szolgája, Engel Keresztély

Mindenféle rendű és rangú igen tisztelt hallgatóság! Az úton a tudományok, különösen a jog és a filozófia határához érkeztünk. Ezeknek a tudományszakoknak még csak a felszínét kapargatjuk, és máris sem térben, sem időben nem a megszokott vizsgálódásról és oly nagy emberek meglátásairól beszélünk. Nos hát valamennyiünknek nem az a feladatunk, hogy azt, ami idegen, távolságtartással szemléljük?

A szülőknek a fiaiké és a tudományokban is maga a gyermekkor a leggyönyörűsebb. Teleki gróf szülőként, akinek az egyedüli és legnagyobb gondja mindig az volt, hogy a saját fia számára körültekintő és jó nevelésről gondoskodják, ettől a gyönyörűségtől igen rossz egészségi állapota miatt már hosszú ideje megfosztatott.

Nyomaszt engem, hogy elválasztva és egyedül rám bízva most hogyan boldoguljon egy olyan fiú, aki zsenge korától kezdve folyamatosan a szülei szeme előtt volt; mit reméljen tőle az apja, akinek a szíve vágya, hogy megismerhesse és legalább hallhassa őt, akit most látásától megfosztva többé nem láthat. Minden más megfontolást figyelmen kívül hagyva úgy látom, hogy bele kell ebbe nyugodnom. Ki az, aki jelen pillanatban is kicsinyelné a mi megpróbáltatásainkat?

Nagyeneden ennek a tanévnek az elejétől kezdve nyilvános előadások útján hazai joggal és filozófiával foglalatoskodunk. Hogy az alávetettségben – a hallgatók nyilvános kikérdezésén túl – mik vannak kilátásban, amelyek lekötnek minket, arról a vizsgánk alkalmával adunk majd számot.

292. Kovachich Márton György – Aranka Györgynek Buda, 1794. június 21., június 27.

Szövegforrás

RNL-Kv, Aranka György gyűjteménye, 20. fond.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levél nem maradt fenn eredetiben, csupán Aranka másolatai között. Aranka jegyzeteket készített Kovachich leveleiből, ezek a válaszírást segítették elő. Két Kovachich által küldött levél kimásolt részei teszik ki ezt a szöveget. A levelek tematikában a székelyek közötti nemek és ágak kérdésköréhez kapcsolódik, melyet Aranka beépít sajátos Erdély-történetébe. Ehhez lásd BIRÓ 2010.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Rédey-Keresztény János fordítása:

Kovachich Budán, 1794 június 21-én

Valahányszor azt lesed, hogy tüstént visszaírok, nem tudok olyan gyorsan érdemben válaszolni az általad feltett kérdésekre. De hogy csináljak valamit, lemásolom azt, amit egy, a Magyar Királyság határozatait tartalmazó, egykor Kollár tulajdonában lévő kézíratos kódexből, a 466. lapról, három évvel ezelőtt a felséges udvar titkos levéltárából másoltam le a *Székelyek nemzetségeiről*.

„Azt beszéljük, hogy három nembeli székelyek vannak: egyrészt ugyanis vannak a tehetősebbek és az előkelők, másrészt a lovaskapitányok, akiket a nép nyelvén Lofew-nek és Fewlo-nak is neveznek, végül pedig vannak, akiket a kísérők néven tartanak számon, tudniillik az egyszerűeket és másoknak

alávetettek. Ebből a három nemből áll az egész székelység. A székelyek örökletes javaikat úgy birtokolják, miként a nemes emberek, és sem a fentnevezett előkelők vagy tehetősek, vagy pedig a lovaskapitányok nem uralkodnak a közösségen, csak annál az örökletes tisztségüknél fogva, amely rájuk évente száll, avagy háramlik arról a lent nevezett hat nemzetségről, melyeknek huszonnégy águk van, mint alább:

Nemzetség: Adoryan, Megyes, Jenew, Halom, Zabram, Ewrlích, mely nemzetségekhez külön-külön négy ág tartozik az alábbi rend szerint:

I. *Adorján Nemben*: Vaczman ága, Thelegd ága, Waya ága, Poson ága.

II. *Megyes Nemben*: Megyes ága, Kyrtha ága, Dudar ága, Syaryws ága.

III. *Jenew Nemben*: Balasy ága, Wy ága, Zomorw ága, Boroszlo ága.

IV. *Halom Nemben*: Haloned ága, Naznan ága, Pether ága, Gyewrgh ága.

V. *Zabran Nemben*: Gewrew ága, Wy ága – –

VI. *Ewrléwck Nemben*: Eczken ága, Seprewd ága, Zowath ága –

Hasonlóképp a mondott három nembeli székelyek a maguk hét, saját székhelyén laknak. Az első székhelyet *Maros Zéknek*, a másodikat *Chik Zéknek*, a harmadikat *Sepsi Zéknek*, a negyediket *Kyosdy Zéknek*, az ötödiket *Orbay Zéknek*, a hatodikat *Aranyas Zéknek*, a hetedik és utolsó királyi főszékhelyet *Wdwarhely Zéknek* nevezik, ahol a fellebbezett peres ügyeket elhajtják, és innen az ispán jelenlétébe viszik.” Eddig a régi kézirat.

„Gyanítom, hogy lehet, számodra ez az írás nem ismeretlen, mégis meg szeretném mutatni, hogy milyen szívesen szolgálok ott, ahol tudok. Sajnálatos módon az ötödik törzsből két nemzetség és a hatodikban az utolsó hiányzik. Talán a IV. törzsből a második nemzetség *Paznan agaként* olvasandó. Hogy ebből az írásból ki tudod-e ásní a te kétkedő magyarázatodat, te tudod; nekem úgy tűnik, sok mindent megvilágít. Ugyanis ezekből a nemekből rendszerint évente választottak tisztségviselőket. Ez a jelenség a hegyvidéki Magyarországon látszik fennmaradni azoknál, akiket Scultetieknek neveznek; mely vidékről a városok és falvak bírúit szokás választani. Ez kétségtávol a nemesi rang valamiféle jele, és a hűbéri rendszer igen nyilvánvaló nyoma. Ám ezt az oklevelekből még világosabban és részletekbe menően ki lehetne mutatni, ha lenne rá idő; főként, hogy mely törzseknek mely kerületekben volt külön-külön a helyük vagy székhelyük. Az látszik ugyanis: a székelyek valamennyi fősege ezekhez a törzsekhez tartozott: nem ezért voltak Marosszékhez kötve. Okleveleknek, amelyeket olvastam, számtalan helyén megfigyeltem, hogy a magyaroknál több ilyen nemzetség vagy nem volt, és ha eszembe jut, néhány másikat is átnézek majd. Azonban a nemesi jogot illetően azt vagy nem látták szívesen, vagy idővel kiirtották, amelynek nyoma, miként azt előre bocsátottam, csak a Scultetiaknál van még meg manapság is. Van is egy hiteles beiktatási oklevelem a múlt századból Nyitra vármegyéből. Ha találnék valami okleveleket a székelyekről, természetesen átírnám azokat. Azonban az időre szükség van, ugyanis lehet, hogy saját oklevéltáram mindeddig alig 8000 okiratot ölel föl, mindazáltal ezeknek az átbogarászására is ritkán van szabad időm. Az utolsó kérdést illetően” ’s’ t.

[..]

Buda, 1794 június 27

Aranka Györgynek sok-sok üdvözlését küldi Kovachich Márton György

„Amit nyolc nappal ezelőtt papiros és szabadidő hiányában nem tudtam levélbe foglalni, most pótolom. Nálunk nem kevesen vágnak bele nagy igyekezettel a családi nemzetségtáblák összeállításába. Ennek az igyekezetnek, amely egy ostoba becsvágyat növel, én nyíltan nem vagyok a híve. Amennyiben azonban gyakorlati szempontból a történetíráshoz tesz hozzá, szívesen mutatok valami kis fényt, valamint a saját irattáram használatát is átengedem. Hogy az ilyen emberek helyes alapokkal rendelkezzenek, összeírtam egy gyakorlatot a magyar nemesség nemesi előneveiről, ahol rámutatok, hogy hogyan kell munkálkodni ebben a műfajban. Azonban ezt mint pár órányi szösszenetet, amely a munkálkodó személyek eligazítására készült, nem szánom a nyomdának. Ebben példának okáért ösz-

szeszedtem néhány *nemzetséget*, amelyeket a régi oklevelekben *de Genere* írnak le, és amelyeket arra a kérdésre vonatkozóan, hogy voltak-e Magyarországon nemzetségek, itt a hozzájuk tartozó évszámokkal együtt sorolom fel: az *Aba* nemzetség, 1269; innen valók a Somosi és a Nekcsei nemesek – az Ákos nemzetség, 1317 – a *Bél* nemzetség, 1271 – a *Bogátradován* vagy *Bogátradvány* nemzetség, 1282; innen valók a Monoki nemesek – 1321, a Szaad, Szada vagy Szoda nemzetség – a Balogh nemzetség, 1346; innen valók a Széchyiek – a Bor nemzetség, ahonnet a Ságiak valók, 1281 – a Borcsol nemzetség, 1288 – a Borics nemzetség, ahonnet a Posagai nemesek valók, miként Szlavóniában, úgy tűnik, a Brochinai nemesek, 1256 – Brokun de Gora, 1369 – a Buzád nemzetség, 1301 – szétszórtan a Csák nemzetség – a Gutkeled nemzetség, 1289 – a Hontpázmány nemzetség, ahonnet a Szelőcei, a Bazini, a Batthyány nemesek valók, 1392 – a Jöre nemzetség, 1270 – a Kara nemzetség, 1324 – Katych és Kathyz nemzetségek, 1325 és 1341 – a Mue nemzetség, 1244 – a Miskolc nemzetség, 1271 – a Techun nemzetség, 1320; ahonnan a Pukuri nemesek valók – a Tekele nemzetség, ahonnan az Ite de Delue nemesek és a Ternyei nemesek valók, 1355 – az Örsúr nemzetség, 1292 – a Záh nemzetség, 1336; ahonnet az a Felicián való, aki Károly királyt meg akarta ölni, ami miatt az egész nemzedéket kiirtották. Ilyesféle nemzetségekről többször is szó esik a jegyző Anonymusnál az oklevelekben, az égetővas próba alkalmazásával és a krónikákban. Ezeket könnyedén össze lehetne szedni, és megalapozhatnák a leszármazástant, a történetírásnak pedig fényt adhatnának. Azokról, amelyeket saját gyakorlatomban előadtam, sok megjegyzést tehetnék, azonban sok még homályban van.” Egyebek mellett, ami az *Értekezés a magyar nyelvről*-t illeti ’s a’ t

Kollár – Kollár Ádám Ferenc (szlovákul Adam František Kollár) (1718–1783), szlovák jogtudós, császári és királyi tanácsos, a bécsi királyi könyvtár igazgatója. A Kovachich által kimásolt részletet Aranka beleépíti saját *Erdély történeté*-be.

293. Aranka György – Kovachich Márton Györgynek Marosvásárhely, 1794. július 5.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Lat. 77, 19–20v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1994b, 148–151.

Keletkezés

Aranka György tudományos kapcsolatuk megerősítését végzi el ebben a levélben azáltal, hogy beszámol a tudós társaságok megalakulásának történetéről, terveiről és munkáiban segítséget kér a magyarországi történelemtől.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

SzIván Havának 21dikén hozzám eresztett valászlo betses Levelét – Ezt a levelet csupán Aranka jegyzeteiből ismerjük, a teljes levélszöveg nem maradt fenn. Lásd 292. Kovachich Márton György – Aranka Györgynek, Buda, 1794. június 21., június 27. és a levél jegyzeteit.

remémem hogy a’ Társaság munkái közül az első darab, ’s talám a’ másodikis két bolnap alatt sajto alá megyen – A társaság kiadványainak első (és egyetlen) darabja csupán 1796-ban jelent meg: *A’ Magyar Nyelv-mívelő Társaság munkáinak első darabja* (Szeben, Hochmeister, 1796).

ide zárom a' Diétán ki adott utobbszori Jelentésemet; az elsőből nintsen egy példámis – Aranka a kolozsvári országgyűlésen az alábbi két röpiratot terjesztette fel a nyelvvelő társaság ügyében (és egy harmadikat a kéziratkiadó társaságról): *Egy erdélyi magyar nyelvvelő társaság felállításáról való rajzolat az haza felséges rendeihez* (Kolozsvár, Hochmeister, 1791); *Erdélyi magyar nyelvi-velő társaság: újabb elmélkedés* (Kolozsvár, 1791).

Pr. Tertina Úr – Pater Tertina Mihály (1750k–1808), főgimnáziumi tanár Budán és Nagyváradon.

a' KK Irások Társaságával egybe zavarja. – A kéziratkiadó társaság és a nyelvvelő társaság ügyét nem csupán Tertina és Kovachich nem értették, hanem az utókorok is számos problémát okozott a két társaság szétválasztása. A társaságok történetéhez lásd F. CSANAK 1994, DÁVID 2013.

Előbb nyomtattattam ki egy Jelentő Levelet – A kéziratkiadó társaság röpirata: *Az erdélyi kézírásba lévő történet írók kiadására fel állítandó társaságnak rajzolatya a' három nemzetbeli méltóságos fő rendekhez* (Kolozsvár, Hochmeister, 1791).

a' Mlsgs Gubernátor Ur Exlja – Gróf Bánffy György, gubernátor.

A' ki nyomtatando KK. Irások Laistromát, házamtól 's Gyűjteményskémtől távol lévén, a' mint hirtelen lehetett ki dolgoztam, ki adtam – Az 1790/91. évi országgyűlésre kiadott munka: *Az erdélyi kézírásban lévő történetíróknak esztendőszám szerint való lajstroma* (Kolozsvár, 1791). A későbbiekben – Benkő József adatait is felhasználva – az Erdélyi Magyar Nyelvvelő Társaság első és egyetlen *A' Magyar Nyelv-velő Társaság' Munkáinak első Darabja* (Szeben, Hochmeister, 1796) című kiadványában Aranka György megjelenti a Társaság addigi munkásságának első történetileg is jelentős eredményét: 113 tétellel gyarapítva teszi közzé *Az erdélyi kézírásban lévő történetíróknak újabb és bővebb lajstromát*.

a' Kászon Szék Csiktól valo meg válása, és a' Maros Széki Tiszteknek változása – A két kézirat Aranka hosszan dolgozik, de végül soha nem jelenti meg őket. Később az Erdély történetével foglalkozó munkájába is beépíti, így jelentek meg: BÍRÓ 2010, különösen: 79–94; BÍRÓ 2010, különösen: 95–106.

Könyv nyomtato Hochmeister – Martin Hochmeister, szebeni nyomdász.

A' jo Gubernátorunknak tetszett, a' Fő Praességet méltoztatott fel vállalni, így attuk ki jelentő Leveleket – Bánffy György elvállalja a társaság elnöki tisztét, ez már bekerül a társaság *Jelentő level*-ébe, amit a leendő tagoknak küldenek szét. Kiadását lásd ENYEDI 1988, 113–116, illetve jelen kötetben (330. sz.).

Vestigia Comitiorum – Kovachich 1790-ben kiadott könyve: *Vestigia comitiorum apud hungaros ab exordio regni eorum in Pannonia*, Typ. reg. Universitatis, 1790.

a' régi könyvekre nézve leg elsőnek tartom a' Mlsgs Gr. Teleki Josef Ur Exlja itt lévő Bibliothekáját – Aranka azért tekinti ezt fontosnak, mivel összeállítója többek között Cornides Daniel volt, akinek a hagyatékát is megvásárolta Teleki József.

Mlsgs B. Alvinczi Gáborné ö Nsagáé Kolosváratt – özv. Alvinczi Gáborné Teleki Kata (1746–1809). Könyvtárának jegyzéke 1813-ban nyomtatásban is megjelent.

a' Gub Exlja Secretariussával Kováts Urral – a gubernátor ekkor Bánffy György, titkára Kovács János (1764–1834).

A' Székelyek Tribussáról és Generatioirol Kollar Gyűjteményeiből ki irt és bé küldett régi Kézi Írás darabotskáját – Kovachich 1794. június 24-én küldi Arankának azt a levelet, ami a Kollár Ádám gyűjteményéből származó, a székelyek tribusairól és generációjáról szóló részt tartalmazza, és amelyet Aranka majd később az *Erdély története* címmel kiadott munkájába is beépít (BÍRÓ 2010, különösen: 101–104).

N. Procurator Siménfalvi – Siménfalvi János erre vonatkozó jegyzéseit Aranka Benkő Józseftől szerezte (BÍRÓ 2010, 104.)

a' Sigmoid Császár Kézdi Vásár helyieknek adott Privilégiama – Zsigmond (1368–1437) császár 1427-es szabadságleveléről van szó. Aranka ezt is beépíti nagyobb lélegzetű munkájába (BÍRÓ 2010, 104–110).

egy Sententiájából János Királynak melly költ 1538-ban – Szapolyai János említett szentenciáját Aranka Benkő József *Milkoviá*-jából ismeri, majd érvrendszerébe is beépíti (BIRÓ 2010, 104).

Bárdi János Ur munkáját Animadversiones Historico Critico Diplomaticae in opus de Insurrectione Nobb. Auctore Josepho Kereszturi. Buda 1792 – Bárdossy János (1738–1819) szepeségi származású szerző munkájáról van szó: *Animadversiones historico-critico-diplomaticae in opus de insurrectione nobilium auctore Iosepho Keresztury... Vindobonae 1790 vulgatum. Cum recensione apocri-sium de banderiis Hungaricis Viennae anonymo auctore 1785. editarum.* (Buda, 1792)

A' Jankovits és Pray Urnál lévő KK. II-rol – Jankovich Miklós és Pray György kéziratgyűjteményeiről van szó.

Eme Psoni Káptalanban lévő Kéz írás talám a' leszen, melly ugy kezdődik: Látjátuk 's a' t. erről keveset tartok. – Aranka itt az először Pray György által 1770-ben ismertetett *Halotti beszéd és könyörgés*-re gondolhat.

Volt Jesuita Cserei Josef Uris adott ki a' Magyar Chrestomatiája I. Darabjában a' 76dik lapon egy régi Eneket: Emlkezzeunk reegiekreol – Cserei József (1751–1809) munkája: *A folyó és versbéli magyar beszédnek válogatott példái, melyeket a tanuló ifjuságnak hasznára öszveszedegtetett* (Szeben, Hochmeister, 1790–1791). A I. kötet 76. oldalán valóban megtalálható a hivatkozott szöveg.

Ezt más írás modjával adta ki Posonban 1787ben T. Revai Miklos Ur. Révai Miklos elegyes versei nevezetü könyvében a' 275dik lapon az eredeti Irásbol – Révai Miklós munkája: *Révai Miklós elegyes versei, és néhány apróbb köttetlen írásai* (Pozsony, Loewe Ny., 1787). Valóban megtalálható a jelölt helyen a *Pannónia megvétele* szövegrészlete.

Ugyan ott hátul T. Psoni Prof. Peer Jakabnak egy régi Kéz Irásából még ki adatnak némely régiségek – Révai könyvének második kötetében találhatók Peer Jakab (1750–1792) piarista tanár gyűjteményéből származó szövegek (*Révai elegyes versei*, 1787, 289–300).

I. Lajos Kir. ideje béli Esküvést melly van a' Corpus Jurisban Lajos K. Decretuma után – I. Lajos (Nagy Lajos) (1326–1382) dekrétuma 1351-ben kelt. A nápolyi hadjárat lezárultával, 1351-ben megjelent Nagy Lajos király előtt az uralkodó dinasztikus politikáját mindvégig támogató nemesség, majd „hű szolgálataikkal szerzett kiváló érdemeiket felsorolták”, és II. András kiváltságlevelét bemutatva annak megerősítését kérték. Lajos a kérésnek – egyetlen cikkely megerősítését kivéve – eleget tett. A fiúörökös nélküli szerviensek birtokaikra vonatkozó szabad végrendelkezés joga a teljes terjedelmében átirít Aranybulla szövegében ugyan bent maradt, az ott megfogalmazott gyakorlatot azonban az Anjou uralkodó nem csupán semmisnek mondta ki, hanem részletesen leírva a továbbiakban meg nem engedhető eljárást, helyette – az élő szokásjoggal összhangban – rögzítette a rokonság kötelező öröklési jogát.

László Erdélyi vajda Levele 1383ban költ Magyarul K. I. – László erdélyi vajda levele 1383-ból, kézírásban.

294. Aranka György – Kovachich Márton Györgynek Marosvásárhely, 1794. július 6.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Lat. 77, 21–22.
Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1994b, 151–155.

Keletkezés

Az előző napon írt levél folytatása, melyben tudományos, történeti kérdésekről, kéziratgyűjteményekről, magyarországi és erdélyi tudósokról értekezik Aranka György, s egyúttal a lehetséges közreműködéseket, munkaterveket is számba veszi.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a' mult Honak 27dikéről ujjabb betses Levelét veszem a' T Urnak – Kovachich levelét nem ismerjük csak részleteiben. Lásd 292. Kovachich Márton György – Aranka Györgynek, Buda, 1794. június 21., június 27. és a levél jegyzetei.

Exercitatio de Praedicalis Nobilitatis Hungaricae, ubi ostendito, quomodo in hoc Genere laborandum Lit. – Kovachichnak ez a munkája valószínűleg kéziratban maradt.

Kézában az Appendixben Geicha de Genere Turul – Kézai Simon *Gesta Hunnorum et Hungarorum* függelékének első paragrafusából származó részt Szabó Károly így fordítja: „Gyeics vezér a Turul nemzetségből vala”, Császár Mihály pedig így: „A Turul nemzetségből származó Géza fejedelem.”

Const Porphyrogeneta de Administrando Imperio a' 38dik Részben – Az alábbi munkáról van szó: Constantinus Porphyrogenitus: *De administrando imperio Epitome historiae Byzantinae seu Imperatorum Orientis et complurimis graecis praesertim scriptoribus concinnata a Constantino M. ad Constantinum ultimum et expugnatam per Trucas Constantinopolim* (Tyrnavia, 1739–1742).

Almus – Álmos.

Requisitumok – (lat.) szükséges dolgok.

A' Decius Barovius Tizedik Decássa – Baranyai Decsi Czimor János, Johannes C. Decius Barovius (1560k–1601). A latin nyelvű históriájából fennmaradt részt, amire itt Aranka utal, Toldy Ferenc közölte *Joannis Decii Barovii Commentariorum De rebus Vngaricis* (Dec. X. D. XI. Liber 1. 2.) (Pest, 1865, Monumenta Hungarica II. oszt. XVII. kötet.)

a' Msgs Gubernátor Ur Exljának mint a' KK. II. Társasága Elöl Ülőjének – Bánffy György gubernátor a Kéziratkiadó Társaság elnöke is volt.

A' mi Kollinovichot illeti: Bizonyoson legelsőbennis eszünkbe kellett volna jutni hogy a' Senquiczí Kollinovich Munkája, az ő Tudos Földije kezében legépebben és jobban meg fog találatni – Kollinovic (Kollinovits) Gábor (1698–1770). A Rákóczi szabadságharcról szóló kéziratban maradt munkája ma az ELTE Egyetemi Könyvtárában található. Mind Kollinovic, mind Kovachich Senkőcön (Šenkvice, Sk) született, ezért nevezi őket Aranka földiknek. A levél további részében Aranka a nála levő kéziratváriánsokról ír, ezek ma a kolozsvári Lucian Blaga Egyetemi Könyvtár Kézirattárában találhatóak Ms 237, 238, 659 jelzet alatt.

Consignatio – (lat.) jegyzék.

Elenchus – (lat.) jegyzék.

Zredna János Leveleis Schwandtnerben – Vitéz János (születési helye után nevezi Aranka Zrednának) episztolái *Epistolae in diversis negotiis statum publicum regni Hung. concernentibus, ab anno 1451. Gubernatoris, nec non praelatorum et baronum hujus regni nomine exaratae, per Paulum de Ivanich Dioecesis Zagrabienensis presbyterum... vivente adhuc auctore, in hoc volumen congestae, et notis illustratae* címmel a bécsi császári könyvtár anyagából Schwandtner gyűjteményeinek II. kötetében (1–106) jelentek meg. Johann Georg Schwandtner *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini I–III.* (Bécs, Ioannis Pauli Kraus, 1746–1748).

A' KK. II. Társasága Czeljáról és Systemájáról ki adott Jelentés – Az alábbi kiadványról van szó: *Az erdélyi kéziratban levő Történetírók kiadására felállítandó Társaságnak Rajzolatja. A három nemzetbeli Méltóságos Főrendekhez.* Kolozsváratt. Nyomattatott Hochmeister Márton ts. kir. privil. Könyvnyomtató által. 8–drétben (1791).

Az Erdélyi Msgs Püspök Ur Exlja – Az erdélyi püspök 1780-tól Batthyány Ignác (1741–1798) volt, akinek hatalmas kéziratgyűjteménye Gyulafehérváron volt.

A' Supplementumokat ad Vestigia Comitiorum régen várjuk Itélő Mester Cserei Urral – Cserei János ítélőmesterrel várják Kovachich *Supplementum ad Vestigia Comitiorum* (Buda, 1798–1801) köteteit, amelyekről azt feltételezték, hogy már megjelentek.

Még 1787ben hirdetett volt ki a' T. Ur valami folyó Munkát: Entwurf zu einer Samlung kleiner Schriften 's a' t. Heftweise zu 10 Bogen. – Kovachichnak majd csak 1805-ben jelenik meg ilyen jellegű munkája: *Sammlung kleiner, noch ungedruckter Stücke* (Buda, 1805).

A' Pr. Révai Miklós Urtol kezdett Tudos Társaság és a' Soproni 's Pesti Magyar Társaságok – Révai Miklós tudóstársaság-tervezetének több *Plánium*-a is létezett (*Planum Collegium Societatis*), a társaság tervezéséhez Bessenyei György *Jámbor szándék*-a is forrásul szolgált, maga a társaság nem jött létre, ezért nincsenek Arankának információi róla. A soproni társaságot Kis János 1790-ben alapította Evangélikus Líceumi Magyar Társaság néven, ám ez sem volt hosszú életű. Pesten Vályi András és Cziráky Antal alapítottak 1791-ben irodalmi társaságot, melynek egy kötete meg is jelent: *A Pesti Magyar Társaság kiadásainak első darabja* (Pest, 1792).

Ez az említett Balia Uris egy tudos és nagy igyekezetü Ur, ki a' Diplomákat igen szereti. Még az első Diaeta alatt 1791-ben adta ki magyarul: Erdély Ország Közönséges Nemzeti Törvényeinek I. Részét 8adrészben Kolosvaratt 467. lap. – Balia Sámuel (1744–1796), erdélyi jogtudós, királyi tanácsos. Végül csak az Aranka által itt megnevezett könyve jelent meg.

az öreg Doctor Mátyus Ur a' Dietetika Iroja – Mátyus István (1725–1802), Maroszék tisztifőorvosa, munkái: *F. m. Diaetika azaz a jó egészség megtartásának módját fundámentosan előadó könyv* (2 kötet, Kolozsvár, 1762–1766); *Ó és új diaetetica* (6 kötet, Pozsony, 1787–1793).

első Itélő Mester Csernátoni Ferencz Ur, a' Verantius híres Levelének szép fordítója francziából – Csernátoni Ferenc ítélőmester (?–1798) Verancsics Antal levelét fordíthatta le.

egy Könyvetskének a' végibe, mellynek Homlok Irása Magyarul: Egy Lengyel Tanács Urnak egy Romai Birodalombéli Urhoz küldett Levele, mellyet 1790-ben francziából fordítottam volt magyarra – Arankának ezt a fordítását nem ismerjük. Egyébként Brenner Domokos Márton (? – Párizs, 1721) szepesi prépost, kuruc diplomata latinul és franciául 1710-ben kiadott kuruc politikai iratáról van szó. Kéziratban terjedhetett a korabeli Erdélyben, Körmöczy János másolata és a Bölöni Farkas Sándor tulajdonában levő változat ma a Román Akadémiai Kolozsvári Könyvtárban található (MsU 879 és MsU 1030 jelzet alatt). Benda Kálmán kutatásai nyomán (BENDA 1979) jelenleg az az álláspont, hogy a röpirat első változatát Ráday Pál készítette 1709. október vége előtt, latinul. Ezt a kéziratot dolgozta át nagyon alaposan Varsóban Brenner. Azzal a kérdéssel, hogy a latin és francia változatot ki fordította magyarra, Benda nem foglalkozott.

295. Aranka György – Teleki Domokosnak Marosvásárhely, 1794. július 15.

Szövegforrás

MNL OL, Teleki Sámuel osztály, P 661.

Megjelenés

ENYEDI 1988, 113–116.
330. számú levél.

296. Heydendorf Mihály – Aranka Györgynek Medgyes, 1794. július 20.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Michael Conrad Heydendorf (1730–1821), királyi tanácsos és Medgyes város (Mediaș, Ro) polgármestere. A Nyelvművelő Társaság egyik legaktívabb szász tagja, akivel Aranka egészen haláláig levelezésben állt. Több levélváltásról is tudomásunk van, de Heydendorftól csupán tizenkét levél maradt fenn, az utolsó 1817 februárjában kelt. Az 1794-es az első ismert levele, melyben Aranka korábbi kérdéseire válaszol, a rá kiosztott tudományos feladatok állásáról ismerteti levelezőpartnerét.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

nemzetünk Gyülekezetye lesz Szebenbe – A Szász Universitasnak Nagyszebenben kellett volna összegyűlnie tanácskozásra.

a Megyes széki Sárosi Papot Graeser Daniel Uramat – Daniel Gräser (1752–1833) jénai peregrinus diák kéziratban maradt munkája a Medgyes-szék történetéről szól, elképzelhető, hogy ezirányú kutatásait a társaságok ösztönzésére folytatta. A levél írásakor sárosi (Șoars, Ro) lelkész.

A Steller Kamtsakának Leirása – Georg Wilhelm Steller (1709–1746) német botanikus, aki természettudósként vett részt Vitus Bering második kamcsatkai felfedezőútján. Itt emlegetett munkája: *Reise von Kamtschatka nach Amerika mit dem Commandeur-Capitän Bering*. Hrsg. von P. S. Pallas (Sankt Petersburg, 1793).

297. Aranka György – Teleki Imrének Marosvásárhely, 1794. július 25.

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 152–153.

Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levélben Aranka megsokasodó tennivalóira hivatkozva beszámol Teleki Imrének a nyelvművelő társaság munkálatainak megindulásáról, az első gyűlések megtartásáról és Teleki Domokosról tett kedvező ítéletéről.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

15dik tartám az első Gyűlést, 17dik a' másodikat, a' 3dikát 21dik – Jancsó Elemér adta ki a nyelvművelő társaság gyűléseinek jegyzőkönyvét (JANCÓSÓ 1955). Ebben a kötetben nem találunk utalást arra, hogy július 15-én, 17-én és 21-én szabályos gyűlése lett volna a társaságnak. Ezek – a Dávid Péter szerint „illegális összejövetelek” (DÁVID 2013, 110) – Aranka elégedetlenségének köszönhetőek, aki úgy gondolta, hogy a szervezési kérdésekkel foglalkozó nagy gyűlések mellett szükség lenne olyanokra is, amelyeken csak azok vesznek részt, akik valóban tudományos kérdésekkel kívánnak foglalkozni, ezeket munkás társaknak nevezi a későbbiekben. Ezekről a gyűlésekről nem maradtak fenn jegyzőkönyvek.

a' mikoris a' Mlsgs Gubernator Ur Exlja mint rendes Elöl ülő ülvén a' Gyülés fején, egész meg elégedését meg nyerők mind Exljának – A gubernátor, Bánffy György a teljes társaság elnöke volt, de a munkás társak július 21-én tartott gyűlésén is megjelent, és Aranka szerint ezzel jóvá is hagyta az ilyen jellegű összejövetelek tartását.

Ő Exlja megjárá Udvarhely Fő Tisztet választá. A' Cath. Részről B. Henter Antal Urnak volt 150 választó szava; a' Ref. részről Kando Urnak 148; az Unitáriusok részéről Daniel Eleknek 67 – Aranka az udvarhelyszéki főkirálybíró választásáról tudósítja Teleki Imrét. Báró sepsiszentiványi Henter Antal (1748–1828) udvarhelyi főkirálybíró, aki majd Kandó Mihályt váltja ebben a tisztségben, akit 1795-ben beiktattak, de beteges lévén már korán kinevezték mellé Henter Antalt segédnek. Daniel Elek (1759–1812) unitárius főgondnok volt.

Itt jára If. Gr. Teleki Domokos – Teleki Domokos (1773–1798), Teleki Sámuel fia. Nagy tehetségként tartották számon, de édesapja – gyenge egészségi állapotára hivatkozva – gyakran hátráltatta a hivatali és tudományos előmenetelében. A marosvásárhelyi és nagyenyedi kollégiumbeli évek és az erdélyi magántanítók után 1788-tól 1791-ig a bécsi egyetem hallgatója volt. Később nagy lendülettel kapcsolódik be a nyelvművelő társaság munkálataiba, ezért Arankával megromlik a viszonya, de ekkor még Aranka is úgy látja, hogy javára lenne a társaságnak.

a' ki Hazájának, nevezetesen Magyar Országának minden reszeit megjárta a' Kárpát hegyétől fogva a' Belgrád faláig, és minden ritkaságait megírta – Teleki Domokos a magyar jogszokások elsajátítása mellett fogékonyan mutatkozott a gazdasági reformok gyakorlatba ültetésére is, tapasztalatszerzés céljából hazai és külföldi utazásokra indult, az itt készített feljegyzéseit később, 1796-ban meg is jelentette: *Egynéhány hazai utazások' le-írása Töt és Horváth országoknak rövid esmértetésével egygyütt*, ki adotta G.T.D. által (Wien, 1796). Újabb kiadása: *Egynéhány hazai utazások leírása. Töt- és Horvátországoknak rövid esmértetésével egygyütt*. Kiad. Éder Zoltán. (Budapest, Balassi, 1993).

Borosnyai jól vagyton – Borosnyai Lukács Simon, aki ekkoriban gyakran betegeskedett, ezért Aranka többször is hírt ad egészségi állapotáról.

298. Aranka György – Kovachich Márton Györgynek Marosvásárhely, 1794. július 26.

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Lat. 773, 145–146v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1994b, 156–159.

Keletkezés

Aranka beszámol a nyelvemvelő társaság munkásságának problémáiról, arról, hogy a Marosvásárhelyen tartózkodó, a tudományos munkásságban tevékenyebb tagokkal egy szűkebb társaságot hoz létre, melynek tagjait munkás társaknak nevezi, s velük gyakrabban üléseznek, és a munka nagy részét velük végzi. Ezekről a gyűlésekről nem maradt fenn jegyzőkönyv, Jancsó Elemér gyűjteményében (JANCÓSÓ 1955) nem találunk említést róluk, ilyen szempontból különösen fontos Aranka részletes beszámolója Kovachichnak a tényleges munkáról, Bánffy György gubernátor látogatásáról, illetve azokról a témakörökről, amelyek a továbbiakban kidolgozásra kerülnek. A társaság céljait kettősnek nevezi, egyrészt több tudományterület képviselőinek kidolgozott elméleteit várja, másrészt a magyar nyelvrendszer és szabályzat kidolgozására kíván gyakoribb, vitatkozó üléseket szervezni.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Minapi és mindjárt a' második Levelemmel – Aranka július 5-én és 6-án is írt levelet (293. és 294. sz.) Kovachichnak.

Esmét akadtam a' Székelyek Tribussáról és Generatiojáról egy Jegyzésre 1548rol. – Erről a listáról Aranka az Erdély-történetként is értelmezhető munkájában is beszél (BIRÓ 2010, 100–101).

ma irok iránta Hunyad Vár megyébe Sombori Urhoz – Sombori László a királyi tábla feloszlatásáig Marosvásárhelyen tevékenykedett ügyvédként, Borosnyai Lukács Simon lányát vette feleségül, majd Hunyad vármegyei jószágára ment, és prókátor lett. Költeményeiről és történeti érdeklődéséről is ismert. Aranka hozzá írott levelét nem ismerjük.

Ez Ulászló Királynak egy Diplomája arrol hogy az Országot idegenekre nem botsáttya, 's egyszérsmind a' fiátis Lajost meg koronáztattya. A' végin e' van: In quod ...psenses Literas Nostras Pendenti Sigillo Nro Communitas eisdem Universis Dnis et Regnicolis Nostris duximus Concedendas Datum Budae 15a Die Diaetae seu Generalis Congregationis p notarae Ao. 1508. – II. Ulászlónak az 1508. évi budai országgyűlésen kelt koronázási hitlevele, melyet fiának, II. Lajosnak a nevében adott ki. Ezt már Kovachich fia, Kovachich József Miklós adta ki *Sylloge decretorum comitialium inclyti regni Hungariae* című 1818-ban Pesten megjelent kötetében (KOVACHICH 1818, 226–231). Az Aranka által idézett szövegrészlet: „In qvorum omnium fidem, et testimonium, praesentes literas nostras, pendenti Sigillo nostro communitas, eisdem universis Dominis, et Regnicolis nostris duximus concedendas, Datum Budae qvintodecimo die Diaetae, seu Generalis Congregationis praenotate, Anno Domini 1508.”

A' Tudos Professor Tertina Ur – Tertina Mihály (1750k–1808), főgimnáziumi tanár Budán és Nagyváradon.

Ao. 1281 Elisabetha Regina confirmit Donationales Annae Reqiud consortis Belae Tertini et quintam partem proventum Tributi de Zyloch Abbatiae B. Margarethae de Mezes confert. – A meszesi Szent Margit-monostor adománylevelének megerősítése. III. Béla neje, Anna s IV. Béla neje, Mária e monostornak adományozta a Zilah városától járó jövedelme ötödrészét. 1281-ben Erzsébet királyné a monostor apátjának, Istvánnak kérésére ezt az adományozást megújítja. Az oklevél megjelent Fejér György gyűjteményében: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Tomi V. Vol. 3. (Buda, 1830), 94–95.

vagyon a' N. Cornides Uram Irásai között Gr. Teleki Josef Ur Exljánál, talám B. Pronay Sándor Ur keze és szeme alatt – Cornides Dániel oklevélgyűjteményét és könyvtárát Teleki József vásárolta meg. Pronay rokonságban állt a családdal (Teleki József az apósa volt), így az értékes gyűjtemény darabjaihoz könnyebben hozzáférhetett.

**299. Bey – Aranka Györgynek
Szászrégen, 1794. július 31.**

Szövegforrás

RNL-Kv, Fond. Mikó-Rhédei, VII/30.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levél szerzőjéről nincsenek adataink.
A német nyelvű levél általam készített magyar fordítása:

Legkedvesebb barátom!

nem csupán azt a gyógyszeres könyvet, amit Ön a legnagyobb jóakarattal adott át nekem olvasásra, hanem egy másik, híres emberekről szóló kötetet is, melyet betegségem ideje alatt Vásárhelyen adott olvasásra, amennyire emlékszem, gróf Bethlen Imrének juttattam vissza, megkértem édesanyját, hogy könyvei között e kettőt keresse meg, amit meg is ígért. Akár a betegségem gyengítette le gondolkodásomat, akár az ifjú gróf feledkezett meg a két könyv átvételéről, arra kérem barátom uramat, legyen kedves Fekete úr Spectatesének hatodik darabját elküldeni, ma elutazom, emlékezzen legalázatosabb szolgájjára, gróf Beyre.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Bethlen Imre – Bethlen Sándor és Zsuzsanna (1753–1826) fia, Bethlen Imre (1774–1834).

Fekete úr Spectatesének – Fekete Ferencet Kazinczy a *Specator* fordítójának nevezi, lehet, hogy az ő munkáját kéri a levélíró.

**300. Aranka György – Jankovich Jánosnak
Marosvásárhely, 1794. augusztus 1.**

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Levelestár.

Megjelenés

ENYEDI 1988, 113–116.
330. számú levél.

**301. Aranka György – Kovachich Márton Györgynek
Marosvásárhely, 1794. augusztus 1.**

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Lat. 43/10, 175.
Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1994b, 159.

Keletkezés

Aranka György közelgő magyarországi utazásáról értesíti levelezőpartnerét, egyben kéri, hogy segítsen neki minél több magyarországi tudással összeismerkednie.

**302. Aranka György – Révai Miklósnak
Marosvásárhely, 1794. augusztus 1.**

Szövegforrás

OSZK Kézirattár, Quart.Lat. 2225.

Megjelenés

ENYEDI 1988, 113–116.
330. számú levél.

**303. Aranka György – Teleki Imrének
Marosvásárhely, 1794. augusztus 1.**

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 154.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Teleki Imrét közelgő utazásáról értesíti, melynek során őt is meglátogatná birtokán, Kővár-hosszúfalván (Satulung, Ro), onnan pedig Pestre utazna tovább.

**304. Aranka György – Teleki Katának
Marosvásárhely, 1794. augusztus 1.**

Szövegforrás

RNL-Kv, Fond. Mikó-Rhédei, VII/30.

Megjelenés

ENYEDI 1988, 113–116.
330. számú levél.

**305. Seelmann Károly – Aranka Györgynek
Gyulafehérvár, 1794. augusztus 3.**

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

ENYEDI 1992, 357.

Keletkezés

Seelmann Károly örömét fejezi ki a nyelvművelő társaság munkálatairól értesülvén, egyúttal röviden tájékoztatja Arankát a neki kiosztott feladatok elvégzéséről.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Sz(ent) Jakab Havának 26dikáról írott igen Betses Levele – Aranka július 26-án kelt levelét nem ismerjük.

Lajos királynak említett Rendelése – Aranka minden bizonnyal azt az oklevelet kéri Seelmanntól, amit Kovacichnak 1794. július 5-én írt levelében mint legrégebbi oklevelet említ. Lásd 293. Aranka György – Kovachich Márton Györgynek Marosvásárhely, 1794. július 5. és a levél jegyzeteit.

lehet, hogy Méltóságos Püspök Ur Eő Excellentiája Könyv-tárában meg vagyon – Az erdélyi püspök 1780-tól Batthyány Ignác (1741–1798) volt, akinek hatalmas kéziratgyűjteménye Gyulafehérváron volt, ide pedig bejárása lehetett Seelmann Károlynak.

Nagy György Úr Grammatikáját ezen záratékban küldöm – Nagy György János *Einleitung in die ungarisch-philosophische Sprachlehre* (Wien, 1793) című munkájáról van szó, de ezt végül nem tudja csatolni ehhez a levélhez.

a' Gyermeknek Baráttja – Az alábbi fordításról van szó: Seelmann Károly: *A jelesebb rendeken levő nevendék gyermekek jó móddal lehető tanítatásokra való Utmutatás vagy Gyermeknek barátja*. Lipsai 1776 beli kiadás szerint németből magyarra fordítottatott Seelmann Károly, Károlyfehérvár Szabad Királyi Városának edgyik rendes Tanátsossa által. Első rész. Kolozsvárott és Szebenben. Nyomtattatott Hochmeister Márton Tsász. Kir. Dicast. Priv. Könyvnyomtató, 1794.

Szentpáli Úr – Szentpáli (Szent-páli) István, gyulafehérvári városi tanácsos.

**306. Keszthelyi László – Aranka Györgynek
Kolozsvár, 1794. augusztus 8.**

Szövegforrás

ENYEDI 1993a, 184.

Megjelenés

ENYEDI 1993a, 184.

Keletkezés

A levél itt közölt részletét csak Enyedi Sándor kiadásából ismerjük, akinek állítása szerint a teljes levélszöveg a Jancsó-hagyatékban is megtalálható volt. A jelenlegi hagyatékban már sajnos nem található, de a Jancsó Elemér által vezetett levéllistákon szerepel a levél. A részletet Enyedi annak alátámasztására közli, hogy miközben Aranka Magyarországon utazik, már Erdélybe is eljutottak a Martinovics-összeesküvés megtorlásának hírei, ezért a társaságok működését egyre veszélyesebbnek látják.

**307. Aranka György – Békési Zsigmondnak
h. n., 1794. augusztus 11.**

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

ENYEDI 1988, 113–116.
330. számú levél.

**308. Székely Márton – Aranka Györgynek
Beszterce, 1794. augusztus 18.**

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

ENYEDI 1993, 446–448.

Keletkezés

A levél írója Székely Márton, a nyelv művelő társaság tudós tagja. Életéről viszonylag kevés információval rendelkezünk, születési és elhalálozási dátuma nem ismert. A marosvásárhelyi református kollégiumban tanult, ahol contrascriba és könyvtáros is volt, később református lelkész lett. Ő a szerzője Aranka György első életrajzának, ami a *Tudományos Gyűjtemény*-ben jelent meg *Méltóságos Aranka György Úrnak élete* címmel (1818/XII, 68–91). A feltételezhetően szoros viszony ellenére csupán négy Arankához írt levelének szövege maradt fenn, a hozzá küldött Aranka-levelek nem hozzáférhetőek.

A levél a társaság lehetséges feladatairól szól, minden bizonnyal van előzménye, korábbi gyűlésekre adott reakció is lehet.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Onomatopoeia – (gör.) onomatópia, hangutánzó szó.

Nagy neme meg tetszik híres elejiről,

Ama' Kemény Simon cselekedetiről,

S' örökké élendő emlékezetiről,

Ir a' historia bövséggel a' kiről. **Gyöngyösi:** – Részlet Gyöngyösi István *Porából megéledett Főnix avagy Kemény János emlékezete* című költeményéből. Jankovics József kiadásában: Nagy neme megtetszik régi eleiről / Amaz Kemény Simon cselekedetiről, / Örökké élendő emlékezetiről, / Ír az historia bövséggel akiről. (GYÖNGYÖSI 1999, 133)

A' hol Adonis van', Vénus is jajgat ott,

Hullatván szemei keserves harmatot. **Ugyan az.** – Részlet Gyöngyösi István *Porából megéledett Főnix*-éből tévesen. Helyesen: Negyedi szegletén Adonis varratott / Kit vadászatjában vadkan elszagott, / Azhol azt formálták, Vénus is jajgat ott, / Hullatván szemei keserves harmatot. (GYÖNGYÖSI 1999, 47)

Beljebb az erdőnek setét árnyékában

Piramus kesereg egy nagy fa aljában.

Végtére bocsátja törét ágyékába

S' tulajdon vérenek borul bíborába. **Ugyan az.** – Részlet Gyöngyösi István *Porából megéledett Főnix*-éből. Jankovics József kiadásában: Beljebb az erdőnek setét árnyékában / Búskodik Pyramus egy nagy fa aljában, / Ereszti végtére törét ágyékában, / Tulajdon vérenek borul bíborában.

Plautus, Terentius, Cicero, Virgilius, Horatius, Tibullus, Ovidius – római szerzők: Titus Maccius Plautus (i. e. 254k–i. e. 184), Publius Terentius Afer (i. e. 185k–i. e. 159), Marcus Tullius Cicero (i. e. 106–i. e. 43), Publius Vergilius Maro (i. e. 70–i. e. 19), Quintus Horatius Flaccus (i. e. 65–i. e. 8), Albius Tibullus (i. e. 55k–i. e. 19), Publius Ovidius Naso (i. e. 43–i. u. 17k).

Macte nova virtute; sic itur ad astra. – (lat.) Idézet Vergilius *Aeneis*-éből: „élj az új lehetőséggel, gyermek, így jutsz fel a csillagokig!” (11. ének, 283. sor).

Aesopus vagy Epictetus – Aiszóposz, vagy magyaros formában Ezópus (i. e. 620k–i. e. 564), ókori görög meseköltő, aki felszabadításáig rabszolgaként élt. Epiktétosz (55k–120k), görög sztoikus filozófus, fiatal korában szintén rabszolga volt.

Praefatio – (lat.) előszó.

Quientantia – (lat.) nyugta, számla.

Maróthi – Maróthi György (1715–1744), matematikus, pedagógus.

309. Aranka György – Bánffy Györgynek Buda, 1794. augusztus 21.

Szövegforrás

Román Akadémia Könyvtára, Kolozsvár, MsU 1370/II, 91–94.

Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1987, 226–227.

Keletkezés

Ahogy a korábbi levelekben már jelezte, Aranka György 1794 augusztusában magyarországi utazásra indul, egyrészt kéziratokat, másrészt pedig a társaságainak tagokat, pártfogókat találni. Ebben a minőségében viszonylag rendszeresen tudósítja a társaságok elnökét, Bánffy Györgyöt megvalósításairól, tapasztalatairól és a magyarországi eseményekről, különös tekintettel Martinovics Ignác és társai letartóztatására.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Tudos Kovachics Ur – Kovachich Márton György.

az Universitas Bibliothekájában a' Néhai Alvinczi és Káprinai, 's mások Kéz Írásainak Gyűjteményei megbetsülhetetlenek – Alvinczi Péter borbereki ítélőmester oklevélgyűjteménye, melyet később Szilágyi Sándor adott ki és Kaprinai István (1714–1786) jezsuita tudós gyűjteménye. Ekkor már itt őrizték Pray György és Hevenesi Gábor hagyatékát is.

az ifju Jankovits Ur – Jankovich Miklós (1772–1846), gyűjtő, történész, 1793-tól Fejér megye aljegyzője, már igen korán, az 1790-es években elkezd gyarapítani gyűjteményét. Apja, id. (III.) Jankovich Miklós 1797-ben elhunyt.

hallani Bécsben a' Martinovics Urnak, 's ennek szava után, itt volt Kapitány Laczkovits, Hajnotzi Kamarán Secretarius, és SzentMarjai B. Orczi Ur Secretariussa el fogattatásokat 's Bétsbe lett el vitettéseket – Martinovics Ignácot (1750–1795), a magyar jakobinus mozgalom vezérét 1794. július 23-án tartóztatták le Bécsben, miután az általa szervezett társaságokat és azok tagjait feladta. Augusztus 16-án Budán fogták el Laczkovics Jánost (1754–1795), Hajnóczy Józsefet (1750–1795), Szentmarjay Ferencet (1767–1795) (Orczy László írnokát), ahogy Aranka is felsorolja levelében. Az elfogottakat Bécsbe kísérték fel kihallgatásra, és csak később, november 22-én és 24-én vitték őket vissza Budára.

bolond Francia Principiumoktol – Aranka valószínűleg a jakobinus kátéra és az abban megfogalmazott köztársasági elvekre utal.

Barko Ur Exlja – Baróc Vince (1719–1797), tábornok, Magyarország katonai főparancsnoka, akit Erdélybe küldenek a jakobinus mozgalom ottani szálainak felderítésére.

310. Aranka György – Bánffy Györgynek Buda, 1794. augusztus 30.

Szövegforrás

Román Akadémia Könyvtára, Kolozsvár, MsU 1370/II, 85–88.
Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1987, 227–228.

Keletkezés

Aranka György továbbra is beszámol a gubernátor Bánffy Györgynek, a tudós társaságok vezetőjének az utazása során megvalósított dolgokról.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A' Cardinalis ö Herczege – Batthyány József (1727–1799), esztergomi hercegprímás, bíboros.

Professor Demény Ur – Valószínűleg Demián Antal (1744–1833) professzorról van szó.

Angáriánként – (lat.) negyedévenként.

Az elfogott és Bécsbe vitt Uraság – helyesebben uraságok. A korábbi levélben említettekéről van szó: Laczkovics János, Hajnóczy József, Szentmarjay Ferenc.

**311. Verseghy Ferenc – Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaságnak
(Aranka Györgynek)
Buda, 1794. szeptember 18.**

Szövegforrás

MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.146.sz. Vass József másolata.

Megjelenés

JANCSÓ 1960, 373–374.

Verseghy Ferenc levelezése, 85–86.

Keletkezés

Verseghy Ferencnek (1757–1822) mindössze két Arankához írt levele ismeretes, melyek közül az elsőt még a nyelvművelő társasághoz mint csoporthoz, a másodikat (melynek pontos keletzése ismeretlen) már Aranka Györgyhöz címezi. Minden bizonnyal megkapta a társaság *Jelentő level*-ét, arra válaszul próbálja előmozdítani erdélyi társai tevékenységét. Az elhallgatást magyarázza az 1794 őszi, a jakobinus mozgalomban betöltött szerepe miatti letartóztatása. Az általa küldött levelek csupán Vass József másolatában maradtak fenn.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Analysis Linguae Hungaricae – Verseghy Ferenc itt ad először tudósítást nagyszabású nyelvészeti munkájáról, ennek kézírata azonban lappang. Verseghy leveléről, valamint az *Analysis*-ről a társaság 1799. június 19-i gyűlésén esett szó: „Verseghy Ferenc a magyar nyelvben található betűk olvasásmódja és azoknak kimondása ezen szín alatt Analysis Linguae Hungaricae oly ígérettel, hogy a több részét elkészítvén, elküldi.” (JANCSÓ 1955, 291)

hogy e munkát deákuul írom – Verseghy 1817-ben hasonló módon érvel majd háromkötetes nagy munkájáról, az *Analytica*-ról szólván. Lásd Verseghy Ferenc: *Indító okok, hogy az Analitikát deákuul írjam*. A kézirat jelzete: MTA KIK Kézirattár K 380/53. A megjelent munka: Verseghy Ferenc: *Analyticae Institutionum Linguae Hungaricae*. Pars 1–3. (Buda, 1816–1817).

a Teremtésről – a' Teremtésről – Verseghy itt említett műve a *Magyar Museum*-ban jelent meg az alábbi címen: *A' teremtésről. Költemény. Hat énekben. Első Ének. A' Mindenségről*. (*Magyar Museum* I., 264–275, jegyzetek: *Magyar Museum* II., 160–162.)

a' Musicárol – Verseghy itt említett műve a *Magyar Museum*-ban jelent meg az alábbi címen: *A' muzsikárol*. (*Magyar Museum* I., 353–359, 405–407, jegyzetek: *Magyar Museum* II., 181.)

a' szép mesterségekről – Az utalás Verseghynek két szövegére is vonatkozhat, amelyek a *Magyar Museum*-ban jelentek meg az alábbi címenek: *A' szép mesterségekről*. (*Magyar Museum* I., 339–348, jegyzetek: *Magyar Museum* II., 179–180); *A' szép mesterségeknék rövid történetei*. (*Magyar Museum* I., 442–447, jegyzetek: *Magyar Museum* II., 199.)

a' Formentérai Remete – Az utalás August von Kotzebue *Der Eremit auf Formentera* című darabjának Verseghy által készített fordítására vonatkozik (VERSEGHY 1793).

a' Magyar Játékszínnak negyedik részével – Endrődy János (1756–1824) *A' magyar játék-szín* címen 1792–1793-ban négy kötetet jelentetett meg, melyekben magyar nyelvű drámaszövegeket, drámafordításokat adott közre az indulófélben lévő hivatásos magyar színjátszás darabszükségletét enyhítendő. A sorozat itt emlegetett negyedik részében látott napvilágot Verseghynek *A' formentérai remete* című drámafordítása.

312. Aranka György – Teleki Imrének Buda, 1794. szeptember 21.

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 155–155v.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka György arról számol be levelezőtársának, hogy terveivel ellentétben még mindig Magyarországon tartózkodik, és a korábban mondott időpontra nem érkezik meg hozzájuk.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Sz Márton Napja – Szent Márton napja: november 11.

Halas – Kiskunhalas, város Bács-Kiskun vármegyében.

a' Palatinus Herczegsége – a nádor ekkoriban Sándor Lipót.

M Groffné Ö Nsga – Teleki Imre felesége, Krausz Mária.

313. Csizi István – Aranka Györgynek Tokaj, 1794. október 9.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

ENYEDI 1993, 448–449.

Keletkezés

Aranka György Csizi István (1728k–1805) Tokajban lakó korábbi kapitánynak, költőnek is eljuttatta a társaság *Jelentő level*-ét, erre küldött válasza a jelen levél. Ezenkívül egy 1793. február 21-én Tarcáról keletzett levelét ismerjük Csizinek, bár a kapcsolat korábbi lehetett, és minden bizonnyal nem szakadt meg ezen levél elküldése után sem. Csizi sanyarú anyagi helyzetével magyarázza, hogy anyagilag nem tudja segíteni a társaság munkáját, de saját megjelent írásaival, illetve a jelentő levél

másokhoz való eljuttatásával előmozdítja az általa is fontosnak tartott ügyet. Mindezek mellett a társaság és Aranka György figyelmébe ajánlja Molnár Borbála (1760–1825) költőnőt.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

érzékenységeket hathatósan fel indító Irása – A Jelentő levél.

irtam Lakadalmi Verseket, a' midőn néhai Méltóságos Báró Bánffy Mihály úr Méltóságos G. Kemény Theresia Asszony ö N(agysá)gával meg párosodott – Kies hymettuson szőtt virágszál b. Bánffy Mihály úr és b. Kemény Terézia kisasszony házassága alkalmatosságára (Kolozsvár, 1758).

Munkám nyomtatattott ki Budán, mellyben néha Grenadieros Kapitány Cserey Samuel urat Magyar Versekkel bútsúztattam el Nemes Seregünktől – Társaság tüköre, mellyben A' Nemes Gyulaiannum legrégebb Magyar Gyalog Regementnek első Grenadiros kapitányja Cserei Sámuel, Melly Szívbeli fájdalommal búcsúzott-el, és ezt ugyan azon Nemes Regementnek méltatlan Hadnagya Csizi István Melly meg illetődéssel bocsáthatta el most folyó 1766. esztendő Sz. András havának első napján (Buda, Landerer, 1766). Valószínűleg téves olvasat miatt szerepel mind a levél másolatán, mind pedig a levelet közlő Enyedi Sándor közleményében *Barátság Tüköre*-ként a cím.

Királyi Buda Vára – Királyi Buda vára mennyi ideig sinlett a török igája alatt, és az alól lett kedves szabadulhatásával, s azután melly nagy ... örömei vóltanak ... (Kolozsvár, 1767).

Virtus Oszlopa – Virtus oszlopa, mellyet ... gróf Marus-Némethi Gyulai Samuel ... tiszteletire ... fel-emelt Csizi István (Buda, Landerer, 1767).

Mercurius név alatt verseltem a' Gombának ártalmas vóltáról – Csizinek erről a munkájáról nem tud a szakirodalom.

A' Szarándok Asszonyt, foglaltam Magyar versekben, mellyet Lambertné nevezetű Franczia Dáma ki festett – Csizinek ez a kézírata ismeretlen. Anne-Thérèse de Marguenat de Courcelles (1647–1733) író nő lett házassága révén Madame de Lambert, de nem világos melyik művét fordíthatta Csizi.

Készítettem két Könyvtskéket: egyikben a Köz-Katonának szolgálatbéli tartozásokat, másikkban a' Freiterek, 's bizonyos tekintetekben az all-tisztek kötelességeket, azoknak könnyebbségekre, kik a' szolgálatnak nyelvét az az, a' Német nyelvet vagy épen nem, vagy tsak valamennyire értik, rövid és könnyen meg-érthető Magyar Kérdésekre, és Feleletekre intézvén ki irtam – Csizinek ezekről a munkáiról a *Magyar Hirmondó* is tudósított 1782-ben: „Egy magyar közvitézt vezető Kalauz; ez áll 308 rövid kérdésekből és ugyanannyi feleletekből, melyek a közkatonát Regulamentum szerént való kötelességekre tanítják, végén a Hadi-Artikulosok is magyarul olvastatnak. Egy magyar fraitert vezető Kalauz, mely 362 kérdéseket s feleleteket foglalván magában, a káplárokat s azok alatt lévő altszettek kötelességeiben Regulamentum szerint vezérli. Az egész Hadi Gyakorlás könyve vagy Exercitium, hasonlólul magyar kérdésekre és feleletekre intézve: a tiszteknek tartozásait, mivel ezeknek a szolgálat nyelvét értetniek kell, kihagyván és a sorokban csak fegyverrel bánóknak könnyebbségekre igyekeztvén; a zászlókkal mindazonáltal és ezekhez tartozóknak minden alkalmatosságokban micsoda mozdulásokat kell tenniük feljegyzette.” (*Magyar Hirmondó*, 1782, 34. szám, 267–268)

Most versekkel levelezem Méltóságos Gróff és Generális Gvadányi Jóseff Urral, és olly verszerető Asszonnyal t.i. Molnár Borbálával – Gvadányi Józseffel való levelezése külön kötetben nem jelent meg, a Molnár Borbálával folytatott viszont igen: *Csizi István főstrázsamesternek nemes Molnár Borbálával az erkölcs pallérozását tárgyazó verses levelezései, melyek leginkább beteges állapotjában munkáltattak* (Pozsony, 1797).

ez utolsónak első Munkája – Molnár Borbála itt emlegetett munkái a négy kötetben kiadott *Molnár Borbála minden munkái* cím alatt jelentek meg.

Debreczenben Fő tiszteendő Superintendens Hunyady Ferencz úr – Hunyadi Szabó Ferenc (1743–1795), református lelkész.

**314. Pápai István – Aranka Györgynek
Szeben, 1794. október 10.**

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

ENYEDI 1989a, 404–405.

Keletkezés

Pápai István evangélikus lelkész életrajzi adatai nem ismertek. Alexander Pope művéből készült fordítása, az *Emberről való levelei* 1796-ban jelenik meg Szebenben. Arankával folytatott levelezéséből mindössze négy levél maradt fenn másolatban, de a kapcsolat ennél szorosabb lehetett, és több levél is keletkezhettek, melyek elvesztek vagy lappanganak. Jelen levélben az Aranka által számára is megküldött *Jelentő levél*-re reagál.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Egy kitsiny fordított Munkátskám vagy on most Sajto alatt ily tzim alatt: a Természetről való beszélgetések a Gyermeknek számára – A fordító feltüntetése nélkül jelent meg: *A Természetről való beszélgetések, a gyermekek számára az ő értelmek világosítására, szívek nemesítésére* (Szeben, Hochmeister, 1795). A munka Christian Schulz 1793-ban Lipcsében megjelent könyvének fordítása lehet: *Physik für Kinder zum Gebrauche der Aeltern und Erzieher, oder nöthige Grundbegriffe aus der vorliegenden Welt, über Gott, die Natur und uns selbst mit Nutzen nachdenken zu lernen* (Leipzig, Breitkopf, 1793).

**315. Aranka György – Bánffy Györgynek
Tállya, 1794. október 15.**

Szövegforrás

Román Akadémia Könyvtára, Kolozsvár, MsU 1370/II, 89.
Autográf kézirat.

Megjelenés

ENYEDI 1987, 227–228.

Keletkezés

Aranka György továbbra is Magyarországon tartózkodik, ahogyan korábbi leveleiben jelezte, Teleki József társaságában utazik részben a Teleki, részben pedig a Prónay család birtokain, azoknak levéltáraiban ritka kéziratokat gyűjt (a levélben emlegetett Szirák és Tállya is a két család érdekeltségébe tartozik). Az utazáson vele tart Kovachich Márton György is, így sikerül az ország nevesebb tudósaival szorosabb kapcsolatot is kialakítania.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Magyar Mabillonius – Jean Mabillon (1632–1707), francia bencés szerzetes és történész, az oklevéltan megalapítója. Aranka Kovachich Márton Györgyöt nevezi magyar Mabillonnak, ezzel elismerve a történettudományban elért érdemeit.

316. Kármán József és Pajor Gáspár – Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaságnak Pest, 1794. október 23.

Szövegforrás

MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.146.sz. Vass József másolata.

Megjelenés

WALDAPFEL 1933, 137–138.

Keletkezés

Hasonlóan Verseghy Ferenchez, az *Uránia* szerkesztői, Pajor Gáspár és Kármán József is a *Jelentő levél*-re adott válaszukat a nyelvművelő társasághoz címzik. Mivel azonban a következő levélben már Aranka György a címzett, ezt a levelet is az Aranka-levéltkörpuz részének tekintjük. Ezenkívül Pajornak és Kármánnak még egy Arankának címzett levele ismert, mindkét szöveg Vass József másolatában maradt fenn.

317. Aranka György – Apor Józsefnek Marosvásárhely, 1794. november 10.

Szövegforrás

MNL OL, P. 612 –13 Apor József levelezése, 1794.

Megjelenés

ENYEDI 1988, 113–116.
330. számú levél.

318. Szalkay Antal – Aranka Györgynek Pest, 1794. november 14.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

ENYEDI 1993, 449–450.

Keletkezés

Szalkay Antalt (1753–1804) Aranka György kereste fel a társaság *Jelenő levelével*, és Szalkay válaszelele szerint a magyarországi tagok befizetendő összegeinek összegyűjtésében is segédkezett. Ez az egyetlen ismert levele Arankához, de 1795-ben rövid időre Marosvásárhelyre költözött, és a társaság gyűlésein személyesen is részt vett.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Gróff Haller Antal, Gróff Keglevits György, Gróff Festetics János. Tekentetes Szalabéri Horváth Sigmond, és Tekéntetes Volenhoffer Józseff – Szalkay az alábbi személyektől gyűjtötte be a tagsági díjat: gróf Haller Antal (1732–1796), gróf Keglevich György (1751–1810), gróf Festetics János (1776–1815), Szalabéri Horváth Zsigmond és Volenhoffer József.

egy ide lévő Kalmárnak Kinekis Rickl az Neve – Rickl József (1748–1812), pesti anyag- és fűszerkereskedő. Kecskeméten, Debrecenben és Kolozsváron is nyitott üzletet.

**319. Aranka György – Teleki Imrének
Kolozsvár, 1794. december 24.**

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 157.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

A levél Aranka karácsonyi jókívánságait tartalmazza, illetve hírt ad ifj. Gyulay Sámuel állapotának romlásáról, aki majd 1794. december 30-án meg is hal.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

a' Generalis Exlja – ifj. Gyulay Sámuel apja, a tábornok Gyulay Sámuel (1723–1802).

a' Groffné Ő Nga kezeit bátorkodom csokolni 's az Urffiakat köszönteni – Teleki Imre felesége Krausz Mária, fia ifj. Teleki Imre (1782–1848). Még volt két gyermek, akik korán meghaltak.

**320. Aranka György – Teleki Imrének
Kolozsvár, 1794. december 30.**

Szövegforrás

RNL-Kv, Teleki család hagyatéka, II/86, 158–159.
Autográf kézirat.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka György a kolozsvári állapotokról, elhalálozásokról, betegségekről számol be.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Az Ifju B. Korda – Nem világos, melyik Korda báróról van itt szó.

Prof. Bodoki Uram – Bodoki József (1730–1799), professzor a kolozsvári református kollégiumban.

Gr. Bethlen Adamné Generalisné – gróf Bethlen Ádám (1719–1772) ezredes özvegye Bánffy Zsuzsanna volt.

a' Sz Mihály Lován – egyszerű halottszállító, amit vállra emelve vittek a halottszállítók.

Bánffy Pál – gróf losonci Bánffy Pál (1762–1828).

Bethlen Ferenczné – Bethlen Ferenc (1762–1812) felesége, Bánffy Zsuzsanna (1763–1840).

Györfi Máris – Györfi Mária, Bánffy Elek (1755–1824) felesége.

Ifj. Gr. Gyulai Samuel – Ifjabb Gyulai Sámuel betegségéről előző levelében írt, itt még nem tudja, hogy a fiatalember aznap meg is fog halni. Édesapja, Gyulai Sámuel is Kolozsvárra érkezett.

**321. Versegly Ferenc – Aranka Györgynek
h. n., [1794. szeptember 18. és december 11. között]**

Szövegforrás

MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.146.sz. Vass József másolata.

Megjelenés

JANCSÓ 1970, 194.

Versegly Ferenc levelezése, 87.

Keletkezés

A levél eredetije nem maradt fenn, csupán Vass József másolatából ismerjük. Egészen biztosan Versegly első, szeptember 18-án kelt levele után és december 11-én történt letartóztatása előtt keletkezett.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Az emberi nemzetről már régen kezdett írásdarabocskát elvégeztem – Versegly itt említett műve nem azonosítható teljes bizonyossággal. Nem kizárt, hogy *Az emberi Nemzetnek életkorai* című verse egy változatáról van szó.

Analysis nevű deák munkámból – Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 311. Versegly Ferenc – Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaságnak, Buda, 1794. szeptember 18.

a m. Museumban és a m. Játékszínben – Lásd az alábbi levél jegyzeteit: 311. Versegly Ferenc – Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaságnak, Buda, 1794. szeptember 18.

322. Fekete János – Aranka Györgynek Pest, [1794.]

Szövegforrás

MTA KIK Kézirattár, Régi és újabb írók 4r, 72–73, Néhai Galanthalai Fekete János magyar költő munkái, II., 2–4.

Megjelenés

ENYEDI 1985, 942–946.

Keletkezés

Gróf galanthalai Fekete János (1741–1803) első levele a nyelvművelő társasághoz. Mivel a későbbiekben Aranka egyik legkitartóbb levelezőtársa lesz, ezt a társaságot megszólító levelét is a korpusz részének tekintjük. A levél minden bizonnyal a neki is megküldött *Jelentő levél*-re adott válasz, melyben az induló társaságot pártfogásáról biztosítja, és további lehetséges tevékenységi területeket jelöl ki számára. Eleinte Fekete János nem Arankának, hanem a társaságnak és Teleki Domokosnak címzi leveleit (ez utóbbiakat nem tekintjük a korpusz részének), 1798-tól kezdődően igen intenzív kapcsolat alakul ki köztük. Az Aranka–Fekete-levelezés ma ismert szövegkorpusza mintegy 83 levéladatot tartalmaz, amelyből mindössze 10 levél hiányzik (ezekre a válaszlevelekben fellelhető utalásokból vagy Aranka György levelezéslistájából lehet következtetni). Az Aranka-levelezésben nem találhatunk ilyen intenzitású kapcsolatot, illetve nagyon kevés olyan levélváltás van ebben a korpuszban, ami ilyen mértékű teljességgel rendelkezésünkre állna. Ez egyrészt annak köszönhető, hogy a Feketéhez írott levelek szinte hiánytalanul megvannak az OSZK Kézirattárának Levelestárában, másrészt időszedő Aranka is fontosnak tartotta a levelek őrzését (ezek ma a Román Állami Levéltár Kolozsvári Fiókjában található az egykori EME-gyűjteményben), illetve Feketének leveleskönyve is létezett, melybe Mátyási József másolta az elküldött leveleket, ez ma az MTA KIK Kézirattárában található. Míg tehát Jancsó Elemér csupán 58 levélről tudott (JANCSÓ 1955, 87), és ennek nyomán a későbbiekben Enyedi Sándor 46 levelet ki is adott (ENYEDI 1985; ENYEDI 1989; ENYEDI 1990; ENYEDI 1995), ma már 71 szöveg ismeretes, ami azért is öröndetes, mivel csaknem minden levél tartalmaz versbetétet is.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Láttuk a' Crusca nevezetü Társaságot Olasz Országban – Accademia della Crusca, 1582-ben alapított firenzei tudó társaság, mely főképp a nyelv tisztaságának megőrzését tűzte ki céljául.

Tasso fel szabadult Jerusalemjében hibákat vadászni – Torquato Tasso *A megszabadított Jeruzsálem* című művét az Accademia della Crusca két tagja, Leonardo Salviati és Bastiano de' Rossi kritizálja, melyet Tasso 1585-ben megjelent *Apologia in difesa della Gerusalemme Liberata* című munkájában válaszol meg.

ujjobban Metastasiot rágalmazni – Pietro Metastasio (1698–1782) 1768-tól kezdődően az Accademia della Crusca tagja volt, nem teljesen világos, milyen vitára utal itt Fekete János.

Frantzia Országban, ama Negyven Okoskodók, Corneille Pétert Pradon alá gyalázták – A francia akadémiának negyven tagja van, ezért nevezi így meg Fekete. Pierre Corneille (1606–1684) drámaíró maga is a francia akadémia tagja volt, Jacques (Nicolas) Pradon (1632–1698) drámaíró szakmai indulását is segítette. A Fekete által említett gyalázásra valószínűleg a későbbi, a régiek és modernek vitája néven ismert kanonizációs viták közben került sor.

Ferneynek nagy Böltse – Voltaire megnevezése.

JEGYZETEK A PONTOSAN NEM KELTEZHETŐ LEVELEKHEZ

323. Aranka György – Cornides Dánielnek h. n., d. n.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Aranka Cornides Dánielnek írott levelei az MTA KIK Kézirattárában találhatóak (5 db), ez a Jancsó Elemér másolatgyűjteményében fennmaradt szöveg viszont nincsen közöttük annak ellenére sem, hogy a másoló feljegyezte, hogy „eredetije az Akadémia Kézirattárában”. A levél abban az időben keletkezhetett, amikor Aranka németül kezdett tanulni, mivel bevallása szerint a nyelvben még járatlan. Mivel egyéb levelek utalásaiból kiderül, hogy ez a levél volt Aranka első németül írott levele, keletkezését mindenképpen 1787. szeptember 16. elé tehetjük, ugyanis Marosvásárhelyről aznap kelt levelét is németül írta. Ugyanakkor feltételezhető, hogy 1787. május 21. után íródott, mivel az utolsó ismert magyar nyelvű levelét ekkor írta.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A német nyelvű levél általam készített magyar fordítása (a levélben lehetnek a másoló által ejtett hibák is, valamint a szöveg tükrözi Aranka akkori nyelvi felkészültségét, így a fordítás csupán hozzávetőleges):

Legjobb, legbecsesebb barátom!

Már éppen elég hosszan halogattam az Ön becses levelére válaszolni, tovább nem halogathatom. Olyan hosszan tanakodtam, hogy az ön barátságát és jóllétét is megsérthetem, így válaszolnom kell. Ön oly sok tisztelettel tisztelt meg, becses barátom, hogy én ahhoz hasonlókban nem bővelkedhetem. Mivel még a német nyelvet is igen gyengén bírom, ezekkel az udvariassági kifejezésekkel nehezen boldogulok. Végül a legrövidebbet választottam, a barátság régi talaján maradtam, és leveleimben kizárólag becses barátomnak nevezem, ha megelégszik ezzel.

A küldött könyveket, pipafejeket és minden mást rendben megkaptam, és örökké hálás vagyok irántam tanúsított barátsága miatt. Zádor úr is köszönni fogja ezeket. Ő is a legnagyobb örömmel fogja mindkét ajándékot fogadni. Gróf Teleki még az országban van, ő maga Szebenben, a méltóságos asszony Prónay báróval és a grófnővel Gernyeszegen. Báró Prónayval rendkívül elégedett vagyok. Ő az én emberem. Nem győzőm csodálni ily fiatal emberhez képest széles körű olvasottságát, a nálunk ritka régi és új irodalomban való jártasságát, alapos és mély értelmét, megnyerő, szép életstílusát. Nagyon örülök, mikor szerencsém van vele lenni, és soha nem válok úgy el tőle, hogy magamban bizonyos belső szégyent ne éreznék.

Becses levelének azt a részét, melyben kölcsönös barátságunk pillanatairól oly megindítóan és azzal a felszólítással ír, hogy ennek örökké kell tartania, nem tudom elfeledni. Feladhatom-e a reményt, hogy becses személyét még megölelhetem? Isten óvjon ettől! Ha az Úr mindkettőnknek életet és jóllétet ad, úgy biztos lehet benne, hogy mi még egymást látni fogjuk.

Három év sem telik bele, és önnél látogató barátként bukkanok fel. Semmi újdonság nincs. Öccellenciája Brukenthal báró úr érzékeny csapást szenvedett az udvartól, és 180 m. forintot fizet a kasszába. Az okát még nem tudom biztosan. Lehet, hogy amikor a guberniumot vezette, a szász állami hivatalnokok a birtokjövedelmeik fölött még ennyi pénzhez jutottak a kasszából. Szeben városa is igen rossz helyzetben van. Területi vitában elvesztették a pert a resinárok ellen, így területük egy jelentős részét át kell engedjék nekik, ezen felül pedig 100 m. forintot fizetni. Ez az úrbérnek felel meg, amit a resinárok 17 év alatt halmoztak fel. Eszembe jut a hasonlíthatatlan, tevékeny Rát Mátyás. Őszinte örömmel várom lexikonát. Isten áldja szolgálatkész életét és felbecsülhetetlen munkáját! Ölelem Önt, barátom, és maradok tisztelettel, legalázatosabb szolgálója, Aranka.

Gróf Teleki még az országban van, ő maga Szebenben, a méltóságos asszony Prónay báróval és a grófnővel Gernyeszegen. – Teleki József, felesége Róth Johanna. Lányuk, Johanna Prónay Sándor felesége volt. Gernyeszegen volt az egyik birtokuk.

Brukenthal báró – Samuel Brukenthal (1721–1803), 1777 és 1787 között erdélyi gubernátor. Mivel 1787-ben menesztették hivatalából amiatt, hogy a Horea-lázadás megtorlásában nem járt el elég erőlyesen, korábbi politikai ügyeket is felfrissítettek, és több esetben is büntette a bécsi udvar.

Területi vitában elvesztették a pert a resinárok ellen – Resinár (Răşinari, Ro, németül Reschinar, korábban Städtendorf), falu. Több évtizedes, 1735-től tartó per végén 1787-ben II. József elrendelte, hogy kapja vissza középkori határát Nagyszebentől, és mindenféle úrbéri teher alól fölmentve szabad királyi faluvá nyilvánította.

Rát Mátyás – Rát Mátyás (1749–1810), az első magyar nyelvű újság, a *Magyar Hirmondó* első szerkesztője. Általa szerkesztett lexikon nem jelent meg.

324. Aranka György – Teleki Józsefnek h. n., d. n.

Szövegforrás

IVÁNYI 1931, 381–382.

Megjelenés

IVÁNYI 1931, 381–382.

Keletkezés

A Teleki család gyömrői levéltárának ismertetője, Iványi Béla közli a Teleki Józsefnek (1738–1796) címzett levél szövegét, melyet 1782–1783 körülire datál. Iványi szerint a gyömrői levéltárban 11 db. Arankától származó, 1782. május 12. és 1796. november 1. között keletkezett levél van, melyek címzettjei Teleki József és Teleki László (IVÁNYI 1931, 286). Ezek közül csupán a fent említett levelet közli. A levéltár egy része Gyömrőn, majd a Magyar Országos Levéltárban is megsemmisült, további leveleket ebből az anyagból nem ismerünk. A levél utalásai alapján azonban a levél inkább Aranka 1794 őszi megejtett magyarországi utazása után keletkezhetett, ekkor járt Teleki József különböző birtokain, és vette számba az ott található, a nyelvművelő és kéziratkiadó társaságok számára fontosnak tűnő kéziratokat.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

gr. Teleki László urtól az Excellentiád könyves házából – Teleki László (1764–1821) Teleki József fia volt. Teleki Józsefnek a feltételezett keltezés idején még Marosvásárhelyen is van könyvtára, erről tanúskodik Aranka Kovachichnak írott levele: Lásd a levelet és a jegyzeteit: 293. Aranka György – Kovachich Márton Györgynek, Marosvásárhely, 1794. július 5.

du Fresne Glossariumát két darabban – Charles du Fresne (1610–1688), francia filológus, történész. Két glosszáriuma ismert: *Glossarium ad scriptores mediae et infimae latinitatis*. I–III. (Paris, 1678) és *Glossarium ad scriptores mediae et infimae Graecitatis: Glossarium ad scriptores mediae et infimae Graecitatis: in quo Graeca vocabula novatae significationis ...; ex libris ed., inded., veteribusque monumentis...* I–II. (Lugduni, Posuel, 1688). Nem világos, hogy két kötetbe volt-e kötve a két munka, vagy Aranka csupán a kétkötetes 1688-as kötetet vette el.

B. Allwincziné kézírását én is leirattam – özv. Alvinczi Gáborné Teleki Kata (1746–1809) gyűjteményéből származó kézirat.

Várad megadásának leírása magyarul – Utalás lehet Szalárdi *Siralmas* históriá-jára. Szalárdi János (1601 vagy 1616–1617k–1666), történétíró. Szövegének első kiadása: *Szalárdi János Siralmas magyar krónikájának kilenc könyvei*, kiadta Kemény Zsigmond (Pest, 1853, Újabb Nemzeti Könyvtár. II. folyam).

Andler könyve: Memoria belli hungarico turcici, impressum formis Johannis Baptistae de Vaulx in vico S. Marthae – Johann Heinrich Adler könyve: *Memoria belli hungarico-turcici inter Caesares Leopoldum primum et Mahometem quartum* (1665).

Heydendorff Mihály ur a Társaságnak adván Excellentiáddal is kívánt volt közöltetni. A fejedelmek czimerei vagynak benne – Michael Conrad Heydendorff (1730–1821), királyi tanácsos, Medgyes város (Mediaș, Ro) polgármestere. A Nyelvművelő Társaság egyik legaktívabb szász tagja, akivel Aranka egészen haláláig levelezésben állt. A társaságba való belépéskor a tagdíj mellett értékesnek tartott kéziratokat is adományoztak a társaságnak, ebben az esetben is erről lehet szó. A kézirat megtalálható a kolozsvári Lucian Blaga Egyetemi Könyvtár Kézirattárában Ms 917 jelzet alatt.

325. Kazinczy Ferenc – Aranka Györgynek h. n., d. n.

Szövegforrás

MTA KIK Kézirattár, M.Irod.Lev.4r.37.sz., 66–69.

Megjelenés

KazLev II., 117.

Keletkezés

A levélszöveget csak másolatban ismerjük, lelőhelyén Kazinczy 1790. március 25-én kelt levele után következik. Tartalmilag nem kapcsolódik a levélhez, a KazLev külön levélként közli az 1790. novemberi levelek között bármiféle magyarázat nélkül (KazLev II., 117). A levél utalásából viszont mégis arra következtethetünk inkább, hogy az év első felében keletkezhetett. Balassa Ferenc horvát bán ellen a zágrábi követei küldenek panaszlevelet a közvetlenül II. József februári halála után szervezett vármegyei gyűlésekből (MARCZALI 1907, 27), 1790. május 12-én pedig már összeült Zágrábban a szábor az új bán, Erdődy János (1790–1806) elnökletével. A vármegyei reprezentációit Kazinczy ünnep utánra ígéri Arankának megküldeni, ami jelölheti a húsvétot (1790. április 3.), illetve sürgeti

Arankát az *Orpheus*-nak előfizetőket találni, ami szintén inkább a lap első periódusára jellemző. Kassáról 1789. december 21-én kelt (59. sz.) levelében hivatkozik – hasonlóan mint itt – arra, hogy Landerer csak akkor vállalja a nyomtatást, ha elegendő előfizető van. A levél keletkezési idejét ezek alapján 1790 márciusára tehetjük, tehát nem kizárt, hogy a március 25-én kelt levél utóírata.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

A' B. Prónay és Gesellius Urak ítélleteit – Prónay László (1735–1808) és Georg Gesellius (1752–1828). Gesellius magyarországi utazásáról szóló költeményét ki is adta *Wasserfahrt nach Pomaz* (Pest, 1790) címmel. Ebben több magyar családot is említ, köztük a Ráday és Teleki családokat, a Prónayt azonban nem. Kazinczy egyik levele szerint viszont Prónay László ismerte Geselliust, akivel ő maga is találkozott Kassán. Lásd Kazinczy Ferenc Prónay Lászlónak, Kassa, 1788. november 20. (KazLev I., 237) Elképzelhető, hogy Gesellius erdélyi útja során találkozhatott Arankával, és így kerülhetett szóba Kazinczy. Erdélyben az 1789-es év második felében járhatott, 1789. augusztus 18-i keltezésű a bejegyzése Benkő Ferenc albumába, aki ekkor Nagyszébenben tartózkodott (HUBBES 2004, 65).

Bihar és Arad Vgye vissza írt, hogy nekik volttt Comissarius nem kell Fő Ispánynak. – II. József halála után Teleki Sámuel főispáni működése lehetetlenné vált. Az 1790-es év folyamán Brunswick Józsefet (1750–1827) nevezik ki főispánnak.

Balassa ellen 4. árkusnyi Representatio ment fel. – gróf Balassa Ferenc (1731–1807), Szerém vármegye főispánja (1762–1785), királyi kamarás és koronaőr (1783–1785), horvát bán és a zágrábi kerület királyi biztosa (1785–1790). II. József feltétlen híve volt, halála után Bécsbe ment, ekkoriban sok panasz érkezett ellene. A leghosszabb bűnlajstromot a zágrábi felirat tartalmazza.

Proditor Patriae – (lat.) hazaáruló.

Niczkinék tetemeit – Niczky Kristóf (1725–1787), tárnokmester, országbíró, II. József fő tanácsadója. II. József halála után a magyar rendek őt hibáztatták az őket ért korábbi sérelmekért.

a' midön 1787^{ben} 1^a Aug a' kertjében lévő háza pitvarában velem öszve akad – 1787 augusztusában Kazinczy a kassai tankerület nemzeti iskoláinak felügyelőjeként meglátogatta Niczky Kristóft és Terstyánszky Dánielt Pesten, ekkor beszélt hosszabban Niczkyvel. A találkozás történetét a *Pályám emlékezeté*-ben is többször megörökítette némi eltéréssel az itt leírtaktól (KAZINCZY PE, 504, 609).

Euer Excellenz ich habe von Kassau eine ämtliche Reise angetreten um die N. Schule zu Jaszberény zu vermischen. – ezt felelte: Aha so sind Sie Kazinczy! – (ném.) „Excellenciád, Kassáról indulva hivatali úton vagyok, hogy a jászberényi iskolákat egyesítsem. – Ah, szóval Ön Kazinczy!”

unbeträchtlicher Beamte gegen einen Statthalterey Praesidenzen – (ném.) jelentéktelen hivatalnok egy helytartótanácsi igazgatóval szemben.

representatióira – (lat.) felterjesztés.

effectuatióit – (lat.) végrehajtásait.

Rescribál – (lat.) válaszol.

muß seyn – (ném.) muszáj megtörténnie.

kann nicht seyn – (ném.) nem lehet.

His non oblantibus – (lat.) Ezeket (a dolgokat) miután nem hozták elő, nem kerültek szóba.

berichtolták – (ném.) jelentették.

Dimensionalisokat – (lat.) földmérések dokumentumai.

Sie haben ihre Bestimmung befolgt. – (ném.) saját elhatározásukat követték.

Kaunitz – Wenzel Anton von Kaunitz (1711–1794), kancellár.

Deputatusait – (lat.) küldötteit.

moderatióra – (lat.) visszafogottságra.

ex sensu veri patriotismi – (lat.) az igaz hazafi értelemben.

326. Török István – Aranka Györgynek h. n., d. n.

Szövegforrás

Jancsó-hagyaték.

Megjelenés

Kiadatlan.

Keletkezés

Török István a kolozsvári Református Kollégium nyomdájának vezetője volt 1787-től, majd 1793-tól bérlője. A levél keletkezési ideje 1791-re tehető, amikor Hochmeister Márton nyomdája ellenében az erdélyi rendek a drágábban dolgozó református nyomdának ítélik az országgyűlési jegyzőkönyvek kinyomtatásának jogát, amire a levél tanúsága szerint maga a nyomdavezető sem volt felkészülve (BIRÓ 2011, 85–86), mivel semmilyen más munkát nem vállalhat a rendek által kirendelt bizottság szigorú felügyelete miatt.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Szivemből sajnálom hogy a' Méltóságos Ur kívánságának tellyesítésében nem tehetem kötelességemet – Valószínűleg Aranka Anonymus-fordításának kiadásáról lehet szó. A kézirat 1790-ben már készen volt, az *imprimatur* jelzéssel ellátott fedőlap Bánffy György gubernátornak címzett ajánlással és előljáró beszéddel egy gyűjteményes kötet részeként maradt fenn, melynek második darabja a brassói fali krónika magyar fordítása (Aranka György, *Magyar Eredeti Történet Írók I. Darab. Béla Király Notariussa és Brassai Kronika*, RNL-Kv, Aranka György gyűjtemény, 7. csomó). Ugyancsak fennmaradt a teljes lefordított szöveg: *Magyarok' viselt dolgai az hét (első) Vezérek alatt, Irta Béla Királyly Notariussa*, Lucian Blaga Egyetemi Könyvtár, Kolozsvár, Ms 563. A kéziratot azután Szebenbe küldi kinyomtatás végett, több korabeli levele is arról tanúskodik, hogy úgy gondolja, Hochmeister már hozzákezdett a nyomtatáshoz. Ez az írás azonban soha nem jelent meg nyomtatásban.

JEGYZETEK A BIZONYTALAN CÍMZÉSŰ LEVELEKHEZ

327. Kazinczy Ferenc – [Aranka Györgynek?] Érsemjén, 1793. augusztus 27.

Szövegforrás

KazLev II., 313–315.

Megjelenés

KazLev II., 313–315.

Keletkezés

Kazinczynak ezt a levelét Váczy János úgy közli, hogy a címzettet névtelenként jelöli meg. A levél eredetijének helyét így jelöli: „a Múzeum könyvtárában, a rendezetlenek közt.” A levélhez kapcsolt jegyzetanyagban (KazLev II., 581) azt feltételezi, hogy a levél Pálóczi Horváth Ádámnak vagy Aranka Györgynek íródhatott. A KazLev II.-ben ezt követi Kazinczy ugyancsak névtelen címzettnek szóló levele 1793. október 8-i dátummal (KazLev II., 316–319), amelyről szintén azt feltételezi, hogy Arankának szól. Ez utóbbit egészen biztosra vehetjük, ezért ebbe a levelezésbe is felvettük 269. számmal, a keletkezésnél részletesen tárgyaljuk a bizonyítékokat. Abban a levélben történik utalás arra, hogy az Abaúj vármegyei gyűlésekről már beszámolt a címzettnek, így jó okunk van azt feltételezni, hogy ennek a levélnek is Aranka a címzettje, sőt – ahogyan már az első sorokban történik rá utalás – egy ezt megelőző, Alsóregmecről kelt levélnek is, mely jelenleg is lappang. A levél témája egyrészt a sajtószabadság ügyének folytatása (melynek részletes leírása vélhetően az előző levélben olvasható), másrészt pedig a katolikus-protestáns sérelmek és viták bemutatása. A levél vége hiányzik.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Regmeczi levelem elődbe adja az elégségig, mi történt az Abaúji Gyűlés első napján – Azt a levelet nem ismerjük, az Abaúj vármegyei gyűlésen történeteket, az azokban való többszörös felszólalásért Kazinczy részletesebben tárgyalja, mint későbbi levelében a bihari gyűlést.

Vitéz Imre, az Orestes fordítója, most Scholae Normalis Cassoviensis Director – Vitéz Imre (?–1806), korábban Kazinczy alá boasztott iskolalátogató az egri járásban, ekkor már a kassai iskola igazgatója. 1789-ben Kassán jelentette meg Johann Jakob Dusch *Die Stärke der edlen und reinen Liebe* című munkájából készített fordítását *A' tiszta és nemes szeretet ereje* címmel (a mű alcíme *Orestes und Hermione*). Kazinczy korábban már írt Arankának róla, éppen a Dusch-fordítás kapcsán.

tegnap a' proeli libertás – Az azt megelőző napon a sajtószabadság ügyében is vita támadt.

fide digne – (lat.) megbízhatóan, biztosan.

pomum Eridis – (lat.) Érisz almája, a viszálykodás kiváltója.

a' Gabelhofer Ur Ráday felett élő szóval elmondott deák halotti oratója – Gabelhofer János Gyula (Johann Julius Gabelhofer) (1753–1794) munkája 1792-ben jelent meg: *Oratio piis manibus ill. D. Comitis Gedeonis a Ráday a Joanne Julio Gabelhofer dicta* címmel. Váczy szerint a beszédből kitörölt sorokat Kazinczy lemásolta ama gyűjteményének végére, mely Ráday Gedeonnak hozzá írt leveleit tartalmazza (KazLev II., 581).

Budai Censor Hübner Exjesuita – Michael Hübner, pozsonyi, majd budai cenzor.

Quod hic deletum est, aut immutetur, aut deleatur. Scandalosum est enim Protestanti, nullum signum poenitentiae danti, aeternam beatitudinem adgratulari. 10. Aug. 1792. Mich. Hübner. Rev. Libr. m. pr. – (lat.) Amit itt töröltünk, azt megváltoztatja vagy törli. Mert botrányos egy protestáns számára, hogy semmilyen bünbánati jelet nem mutatva, örök boldogságot reméljenek. 1792. augusztus 10., Michael Hübner könyvcenzor, saját kezűleg.

Ezt authenticálta Pest Vármegyei Vice Ispán Latzkovich György – Ezt hitelesítette Laczkovich György, Pest vármegyei alispán.

Báró Fischer – báró Fischer Imre (?–1825), a kassai közigazgatási kerület ülnöke. Kazinczy igazságtalanul bánik vele, hiszen a család nemesi rangja 1603 előtről származhat.

Gróf Gyulay Ferencznének az Onkelje, Bárczay Ferenc Úr – Bárczay Ferenc (1766–1838), Kazinczy sárospataki iskolatársa. Gróf Gyulay Ferencné Kazinczy korábbi szerelme, Kácsándy Zsuzsanna (1767–1826), Kácsándy László és Bárczay Kata lánya, így lehetett Bárczay Ferenc a nagybátyja.

Komáromyhoz mentem, ki osztályos atyámfia, és barátom is minden tekintetben – Komáromy (Comáromy) György (?–1807), Abaúj vármegyei főjegyző és táblabíró, a sárospataki kollégium alkurátora (1793–1807). Kazinczy nagyanyja Bossányi Ferencné, Comáromy Julianna (1717–1798), az ő unokaöccse György, innen a rokonság. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőművestársa, ezért írhatja, hogy minden tekintetben barátja.

Erigatur actio fiscalis! – (lat.) Az eljárás legyen megszüntetve!

Aristidesi igasságszeretet – Ariszteidész (i. e. 540/530k–i. e. 468/467k), athéni államférfi, feddhetetlensége miatt az „Igazságos” jelzővel illették.

V. Esperest Ujházy Károl Ur – Ujházy Károly, alesperes.

Az Ord. Notárius ekkor olvasni kezdé Repraesentatioját in magna typographiae et libertate proeli – A jegyző, Tiszta Ferencz felolvasta felterjeszését a nyomdai és sajtószabadság ügyében.

Praesentatae sunt nobis sub hoc ipso Consessu nostro literae Budensis Censoris (a' Koppi oratioja eránt) – Koppi Károly beszéde ily címmel jelent meg Pesten 1792-ben: *Oratio, quam viro gratis patriae civibus commemorabili seniori Gedeoni comiti de Rada monumentum esse voluit G. K.* Az ebből kitörölt részeket szintén lemásolta Kazinczy, s az előbb említett gyűjteménye végére köttette.

Felkél a' subst. V. Ispán – Puky László (1753–1816), Abaúj vármegyei főszolgabíró, majd alispán (1784-től és 1790-től), országgyűlési követ.

Jabrotzki András Úr – Nagy Ivánnál Jábróczy családként szerepel, Jábróczy András 1787-ben diósgyőri kamarai ügyész (NAGY 1859, 274).

JEGYZETEK A TÁRSASÁG LEVELEIHEZ

328. Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság – A Soproni Magyar Társaságnak Marosvásárhely, 1794. május 29.

329. A Soproni Magyar Társaság – Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaságnak Sopron, 1794. december 27.

Szövegforrás

PEÉRY 1957, 274–278.

Megjelenés

PEÉRY 1957, 274–278.

Keletkezés

A levélváltás nem tartozik hozzá Aranka György levelezéséhez, hisz a Marosvásárhelyről indított levelet Teleki László és Ajtai András írja alá, a válaszlevél is a teljes társaságnak szól, ezért függetlenként közöljük. Többször előfordult, hogy a *Jelentő level*-et nem Aranka György szignálta, de a levelezést a továbbiakban ő folytatta, ezért a kapcsolatfelvételt is neki tulajdonítottam, és a levelek bekerültek ebbe a forráskiadásba. Mivel azonban a soproni magyar társasággal nem folytatódik a kapcsolat, ezért ilyen formán illeszttem a levelezéshez, jelezve, hogy ez mégis Aranka György nyelvművelő tevékenységéhez kapcsolódik. A társaság titkára a levél elküldésekor Ajtai András, Teleki László (1764–1821) pedig ideiglenesen vállalja át olykor a társaság gyűléseinek előlülői pozícióját Teleki Mihály helyett (JANCSÓ 1955, 150–169). Teleki László összesen hét ülésen vett részt (1794. március 26., 28., május 7., 15., 21., 29., június 3.), éppen erre az időszakra esik a soproni társasággal való kapcsolatfelvétel is. 1794. május 29-én zajló gyűlésen a napirendi pontok között szerepel a soproni magyar társaságnak küldendő kérés ügye, mely szerint a legjobb magyar grammatika megküldését kérik tőlük. Bartók István kimutatta, hogy a válaszlevél azért késett olyan hosszan, mert a soproniak komolyan vették a marosvásárhelyiek felkérését, és a válaszra alaposan felkészültek, ez a soproni társaság jegyzőkönyveiből is kiderül. A munkát a líceum rektora, Wietorisz Jonatán irányította, ennek eredménye a 22 tételből álló lista (bővebben: BARTÓK 2001).

330. A *Jelentő level*

Szövegforrás

MNL OL, Teleki Sámuel osztály, P 661.

Megjelenés

ENYEDI 1988, 113–116.

Keletkezés

Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság tevékenységi köre 1794-re körvonalazódik, és ekkor döntik el azt is, hogy megpróbálnak mind Erdélyből, mind pedig Magyarországról tagokat toborozni. Ennek egyik eszköze az a nyomtatvány, ami a *Jelentő levél* megnevezést kapja, amiben a társaság létrehozásának szükségességét és a lehetséges kutatási témákat körvonalazzák. A jelentő leveleket Aranka György, Ajtai András és a későbbi kinevezett titkár, Halmágyi István írják alá. Az 1794. március 26-án tartott ülés jegyzőkönyve szerint a *Jelentő levél*-ként emlegetett felhívás nyomtatványai elkészültek ezer példányban, amelyből ötszázat Kolozsvárra és Marosvásárhelyre vittek, ötszázat pedig gróf Teleki Sámuel vett magához, hogy Magyarországon terjessze (JANCSÓ 1955, 153). Ezek egy része tartalmaz kézzel írott címzést és búcsúformulát, ezeket a levelek között közöljük.

RÖVIDÍTÉSJEGYZÉK

[!]	sic!
[]	a szövegben és a szövegkritikai jegyzetekben a sajtó alá rendező kiegészítései, megjegyzései
[]	szövegben – betoldott szöveg
< >	szövegkritikai jegyzetekben – a kéziratban áthúzott szöveg
<...>	szövegkritikai jegyzetekben – a kéziratban áthúzott, olvashatatlan szöveg
[em.]	emendálva
[...]	szövegben – hiányzó szövegrész

Levéltári és kéziratári források rövidítései

Jancsó-hagyaték	Jancsó Elemér kéziratos hagyatéka, Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Fond 399, 1–5. doboz.
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár
MTA KIK Kézirattár	Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ, Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye
Ráday-gyűjtemény	a Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteménye
RNL-Kv	Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága
RNL-Ms	Román Nemzeti Levéltár Maros Megyei Igazgatósága
RNL-Kov	Román Nemzeti Levéltár Kovászna Megyei Igazgatósága

Gyakran előforduló rövidítések

Assor.	Assessor, írnok
B., br.	báró
Fr.	francia
Canc.	kancellár
Cath.	katolikus
Consil.	Consiliarius
Cosso.	Commissio
Cossoknak.	Commissariusoknak
Cz	Csehország
Ddo.	de dato
Exl., Exlja.	Excellencia, Excellenciája
Fsg., Fsgé.	Felsége
Gör.	görög
Gr.	gróf
Gralis	Generális
Gratia, gratiájába, gracziájában	jóindulat, jóindulatába
Gubr.	Gubernátor, Gubernium
H.	hogy
K.	királyi
K., Kl.	Kegyelmes

K. Tábla	királyi tábla
L.	liber
Lat.	latin
Lut., Luther.	luteránus
Mft.	magyar forint = 100 ezüst dénár
Mlgs., Mlsgs., Msgo.	Méltóságos
MOrszág	Magyarország
Ms.	Manuscriptum, kézirat
Mscrpto.	Manuscriptum, kézirat
M. Vásárhely, MVásárhely	Marosvásárhely
N.	nemes
Nb.	nota bene
Ném.	német
Nsga, Nacsád, Nacsás	Nagyságod, Nagysága
Ord.	ordinárius (rendes)
Pl	Lengyelország
Pred., Préd.	Prédikátor
Ref.	Református
Rft, Rforint	rajnai forint vagy rénes forint = 20 garas = 60 krajcár
Ro	Románia
Rom.	román
Sk	Szlovákia
Sz.	szent
Tit.	tiszteletes
T.	tisztelt
t.k.	tulajdon keze
Ukr.	ukrán
V.cancell.	Vicekancellár
Vmegye, Vgye	vármegye
Vnótárius	Vicenótárius, aljegyző
VPraeses	Vice praeses, alelnök
Xr.	krajcár

Periodikák rövidítései

It	Irodalomtörténet
ItK	Irodalomtörténeti Közlemények
MKSZ	Magyar Könyvszemle
NyIrK	Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények

IRODALOMJEGYZÉK

- ABAFI 1993 = ABAFI Lajos, *A szabadkőművesség története Magyarországon*, Akadémiai, Budapest, 1993.
- AJTAY–PÉCZELY 1936 = AJTAY Endre, PÉCZELY László (szerk.), *A magyar huszár. A magyar lovaskatoná ezer évének története*, Reé László kiadása, Budapest, 1936.
- A Muzeum Tárcája = A Muzeum Tárcája. Tudományos levelek. Gr. Kemény József, Mike Sándorhoz. II. Benkő Józsefet, s a Hórvilág irodalmát illetők*, Új Magyar Múzeum, 1856, 334–344.
- Az erdélyi három nemzeteknek = Az erdélyi Három Nemzetekből álló Rendeknek 1790-dik Esztendőben Karátson Havának 12-dik napjára Szabad Királyi városba Kolosvárra hirdetett, és több következtetett napokon tartatott közönséges Gyűlésiben lett végzéseknél és foglalatosságoknak Jegyző Könyve*, Kolosvár, 1832.
- BALÁZS 2008 = BALÁZS Péter, *Laczkovics János 1791-ben írott valláskritikai pamfletjeiről*, ItK 112(2008), 61–70.
- BALÁZS–LABÁDI 2005 = BALÁZS Péter, LABÁDI Gergely (s.a.r.), *Szemlélő. A Spectator fordítása (1783)*, Szeged, 2005 (Fiatal Filológusok Füzetei XVIII–XIX. század, 1).
- BALLAGI 1872 = BALLAGI Aladár, *A Magyar Királyi Testőrség története. Különös tekintettel irodalmi működésére*, Légrády, Pest, 1872.
- BALLAGI 1888 = BALLAGI Géza, *A politikai irodalom Magyarországon 1825-ig*, Franklin Társulat, Budapest, 1888.
- BALOGH–FÓRIZS 2022 = BALOGH Piroska, FÓRIZS Gergely, *Friedrich August Clemens Werthes esztétika-professzori kinevezése és működése a pesti egyetemen (1784–1791)*, ItK, 2022/2., 176–220.
- BALOGH–SZILÁGYI 2005 = BALOGH Piroska, SZILÁGYI Márton, „...quibus Linguae Hungaricae propagatio cordi est.” *Az Ephemerides Budenses a magyar nyelvhasználat kérdéseiről = Tanulmányok a magyar nyelv ügyének 18. századi történetéből*, szerk. BÍRÓ Ferenc, Argumentum, Budapest, 2005, 23–69.
- BÁNKI-HORVÁTH 1967 = BÁNKI-HORVÁTH Sándorné Borbély Mária, *Blumauer Aeneis-travesztiájának Szalkay Antal-féle magyar átdolgozásához*, Szeged, 1967 (Acta Universitatis De Attila József Nominatae. Acta antiqua et archaeologica. Tomus XI.)
- BARÁTH 1934 = BARÁTH Béla, *A Batthyány Ignác-féle akadémiai tervezetek*, Erdélyi Múzeum, 1934, 143–148.
- BARTÓK 2001 = BARTÓK István, *Régi magyar grammatikák Sopronban*, MKSZ, 2001, 173–188.
- BAYER 1903 = BAYER József, *Az első magyar nyelvű színi előadás a fővárosban (1784) és gróf Waltron*, ItK, 1903, 129–135.
- BENDA 1979 = Benda Kálmán, „Egy lengyel királyi tanácsos levele” 1710, MKSZ, 1979, 252–265.
- BENKŐ 1853 = BENKŐ József, *Az Erdély Historiája Íróinak Magyar Nyelven Található Kézírásairól*, kiad. BRUZ Lajos, Új Magyar Múzeum, 1853, 217–238.
- Benkő József levelezése = Benkő József levelezése*, szerk. SZABÓ György és TARNAI Andor, MTA Irodalomtudományi Intézete, Budapest, 1988 (Magyarországi Tudósok Levelezése, I.).
- BENKŐ 2014 = BENKŐ József, *Az egykor Dacia Mediterraneának mondott, a világ előtt még nem eléggé ismert Erdély vagy Erdélyi Nagyfejedelemség, amelyet most sokoldalúan és röviden bemutat Benkő József*, Székely Nemzeti Múzeum–Tortoma Kiadó, Sepsiszentgyörgy–Barót, 2014.
- BERKÓ 1918 = BERKÓ István, *A magyar huszárság története*, Liptsey Kálmán, Budapest, 1918.

- BETHLEN 1993 = BETHLEN János, *Erdély története, 1629–1673*, ford. P. VÁSÁRHELYI Judit, utószó és jegyzetek JANKOVICS József, Balassi Kiadó, Budapest, 1993.
- BIBÓ 1977 = BIBÓ István, *Az 1790/91: 67. tc és az 1825/27:8., 9. és 15. tc. alapján létrejött rendszeres regnikoláris bizottságok kiadványainak bibliográfiája*, közreműködött PAJKOSSY Gábor, Budapest, 1977.
- BINDER 1971 = BINDER Pál, *Aranka György levele Michael Heydendorffhoz*, Korunk, 1971/10, 1576–1579.
- BIRÓ 2010 = BIRÓ Annamária (s.a.r., bev.), *Aranka György Erdély-története*, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2010, (Erdélyi Tudományos Füzetek, 264).
- BIRÓ 2011 = BIRÓ Annamária, *Nemzetek Erdélyben. August Ludwig Schlözer és Aranka György vitája*, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2011 (Erdélyi Tudományos Füzetek, 272.).
- BJÖM. I. = *Batsányi János összes művei I. Versek*, s.a.r. KERESZTURY Dezső, TARNAI Andor, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1953.
- BJÖM. II. = *Batsányi János összes művei II. Próza művek I. kötet*, s.a.r. KERESZTURY Dezső, TARNAI Andor, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960.
- BODNÁR-KIRÁLY 2018 = BODNÁR-KIRÁLY Tibor, „a’ Törvényeknek vélek együtt Rabjai, vagy ismét vélek együtt Urai vagyunk, és maradunk törvényesen” *Összehasonlítás és tudomány a 18. század végi magyarországi politikai diskurzusban* = BIRÓ Annamária, EGYED Emese (szerk.), *Aranka György és a tudomány megújuló alakzatai*, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2018, 109–132.
- BODOLA 1859 = BODOLA Sámuel, *Bod Péter smyrnai Polykárpusának folytatása = Az erdélyi Reformata Anyaszentegyház névkönyve 1860ra*, Az Evangéliumi Református Főtanoda Könyvnyomdája, Kolozsvár, 1859.
- BORDÁS 2016 = BORDÁS Beáta, *Erdélyi kastélyépítéssel a historizmus korában (1840–1914). Az egykori Kolozs, Torda-Aranyos és Alsó-Fehér vármegyék kastélyai*, Polis–Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2016.
- CSATA 2018 = CSATA Adél, *Benkő József „virtuális könyvtára”*, ItK, 2018/4, 444–469.
- CSIHÁK 2004 = CSIHÁK György (szerk.), *A magyar huszárság története. A lovasműveltség sajátosságai*, Heraldika Kiadó, Budapest–Zürich, 2004.
- DÁVID 2008 = DÁVID Péter, *Losonczi Bánffy György, Erdély kormányzója*, Aetas, 2008/4, 47–64.
- DÁVID 2013 = DÁVID Péter, „Itt van a’ legvégső őltára Pallásnak”: *Az Erdélyi Kéziratkiadó Társaság és az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság története*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2013 (Erdélyi Tudományos Füzetek, 278.).
- DÁVID–BIRÓ 2007 = DÁVID Péter, BIRÓ Annamária, (s.a.r.), „...tsekély vélekedésem szerént...” *Aranka György nyelvműveléssel és erkölcsstannal foglalkozó írásai*, bev. DÁVID Péter, Szeged, 2007 (Fiatal Filológusok Füzetei XVIII–XIX. század, 2).
- DEBRECZENI 2001 = DEBRECZENI Attila, *Kazinczy Ferenc Orpheusa: program és szerep = Orpheus*, s.a.r. DEBRECZENI Attila, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2001 (Csokonai Könyvtár. Források, 7.), 359–386.
- DEBRECZENI 2009 = DEBRECZENI Attila, *Tudós hazafiak és érzékeny emberek*, Universitas Kiadó, Budapest, 2009.
- DEBRECZENI 2020 = DEBRECZENI Attila, *Széphalom. Kazinczy és egy emlékezhethely születése*, Irodalomismeret, 2020/3–4., 5–51.
- DECSY 1792 = DECSY Sámuel, *A’ magyar szent koronának és az ahoz tartozó tárgyaknak historiája*, Bécs, 1792.
- DEÉ NAGY 1999 = DEÉ NAGY Anikó, *A könyvtáralapító Teleki Sámuel*, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 1999.

- DEÉ NAGY 2017 = DEÉ NAGY Anikó, *Báró hadadi Wesselényi Kata, a hitben élő református nagyasszony*, Kriterion, Kolozsvár, 2017.
- DEMETER 2014 = DEMETER Zsuzsa, *Költői tradíció és könyvkiadás. Gyöngyösi István példája*, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2014 (Erdélyi Tudományos Füzetek, 282).
- DÉZSI 1898 = *Szenczi Molnár Albert Naplója, levelezése és irományai*, s.a.r. DÉZSI Lajos, MTA, Budapest, 1898.
- DONCSE CZ 2009 = DONCSE CZ Etelka, *Verseghy Ferenc retractatiója: Dokumentumok a Millot-fordításhoz fűzött Értekezések visszavonásáról*, Sic Itur Ad Astra, 2009, 201–251.
- ÉDER 1978 = ÉDER Zoltán, *Benkő József nyelvészeti munkássága és az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978.
- EGYED 2000 = EGYED Emese, *Kívén könyveimet és írásaimat és más kézírásokat... = Uő, Olvasó nap-pal, író este*, Komp-Press, Kolozsvár, 2000, 133–169.
- EGYED 2016 = EGYED Emese, *A beavató műnem. Aranka György drámai munkái* = CZIBULA Katalin, DEMETER Júlia, PINTÉR Márta Zsuzsanna (szerk.), *A szövegtől a scenikáig. Tanulmányok a dráma-és színháztörténet köréből II.*, Liceum Kiadó, Eger, 2016, 512–527.
- EGYED 2017 = EGYED Emese, *Ujfalvi Krisztina verslevelező társasága. Bevezető = „Levélle válva”. Ujfalvi Krisztina verselő köre (1795–1797)*, s.a.r. EGYED Emese, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2017, 7–41.
- EGYED 2018 = EGYED Emese, *A journál. Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság első félévre szánt lapszámai* = BIRÓ Annamária, EGYED Emese (szerk.), *Aranka György és a tudomány megújuló alakzatai*, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2018, 89–108.
- EGYED 2023 = EGYED Emese, *Pierre Corneille* = Uő, *Francia iskola. Tanulmányok*, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2023, 41–86.
- Első darab = A' Magyar Nyelv-művelő Társaság munkáinak első darabja*, Szeben, Hochmeister, 1796.
- ENYEDI 1981 = ENYEDI Sándor, *Id. Ráday Gedeon levelei Aranka Györgyhez*, It, 1981, 698–718.
- ENYEDI 1983 = ENYEDI Sándor, *Aranka György és Szrógh Sámuel levelezése*, ItK, 1983, 529–536.
- ENYEDI 1983a = ENYEDI Sándor, *Adattár Endrődy János ismeretlen leveleiből*, It, 1983, 489–494.
- ENYEDI 1985 = ENYEDI Sándor, *Galánthai gróf Fekete János és az EMNyT*, It, 1985, 939–955.
- ENYEDI 1987 = ENYEDI Sándor, *Aranka György magyarországi levelei Bánffy György gubernátorhoz 1794-ből*, MKSZ, 1987, 224–228.
- ENYEDI 1988 = ENYEDI Sándor (kiad.), *Aranka György erdélyi társaságai*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1988.
- ENYEDI 1988a = ENYEDI Sándor, *A Kéziratkiadó Társaság történetéhez I.*, MKSZ, 1988, 67–74.
- ENYEDI 1989 = ENYEDI Sándor, *Aranka György 1798-as levelei gróf Fekete Jánoshoz*, It, 1989, 329–343.
- ENYEDI 1989a = ENYEDI Sándor, *Pápai István levelei Aranka Györgyhez*, MKSZ, 1989, 404–406.
- ENYEDI 1990 = ENYEDI Sándor, *Aranka György és Fekete János levelezése 1799-ben*, It, 1990, 435–495.
- ENYEDI 1991 = ENYEDI Sándor, *Bécsi levelek Aranka Györgyhez*, MKSZ, 1991, 132–140.
- ENYEDI 1992 = ENYEDI Sándor, *Seelmann Károly levelezése Aranka Györggyel*, MKSZ, 1992, 352–358.
- ENYEDI 1993 = ENYEDI Sándor, *1794-es levelek Aranka Györgyhez és a Nyelvművelő Társasághoz*, MKSZ, 1993, 441–450.
- ENYEDI 1993a = ENYEDI Sándor, *Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság 1794–1795-ben*, Történelmi Szemle, 1993/1–2., 181–198.
- ENYEDI 1994 = ENYEDI Sándor, *Levelek Aranka Györgyhez (1789–1790)*, MKSZ, 1994, 320–328.
- ENYEDI 1994a = ENYEDI Sándor, „...énis magyarul kezdettem mívelgetni...” *Két levél Aranka György-höz = Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság kétszáz éve (1793–1993)*, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 1994 (Erdélyi Tudományos Füzetek, 218), 37–38.
- ENYEDI 1994b = ENYEDI Sándor, „...Egek szeretik Hazánkat, Nemzetünket”. *Aranka György első levelei Kovachich Márton Györgyhez*, Századok, 1994, 142–159.

- ENYEDI 1995 = ENYEDI Sándor, *Aranka György és galánthai Fekete János levelezése 1800-ban*, MKSZ, 1995, 377–415.
- Erdélyi református zsinati iratok II.* = *Erdélyi református zsinati iratok II.*, s. a. r. BUZOGÁNY Dezső, DÁNÉ Veronka, KOLUMBÁN Vilmos József, ŐSZ Sándor Előd, SIPOS Gábor, Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár, 2016.
- F. CSANAK 1976 = F. CSANAK Dóra, *Az Erdélyi Kéziratkiadó Társaság megalakulása*, MKSZ, 1976/4, 334–349.
- F. CSANAK 1983 = F. CSANAK Dóra, *Két korszak határán: Teleki József, a hagyományörző és a felvilágosult gondolkodó*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983.
- F. CSANAK 1994 = F. CSANAK Dóra, *Az Erdélyi Kéziratkiadó Társaság = Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság kétszáz éve (1793–1993)*, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 1994 (*Erdélyi Tudományos Füzetek*, 218.), 18–22.
- FEHÉR 2019 = FEHÉR Andrea (s.a.r.), *Gróf Székely László önéletírása*, Erdélyi Múzeum-Egyesület, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Kolozsvár–Budapest, 2019 (*Magyar Történelmi Emlékek. Elbeszélő források*).
- FEKETE 2004 = FEKETE Magdolna, *Egy útleírás filológiai tanulmányai. Aranka György jelentése erdélyi tudományos utazásáról* = EGYED Emese (szerk.), *Az emberarcú intézmény. Tanulmányok Aranka György köréről*, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2004, 27–54.
- FEST 1915 = FEST Aladár, *Bárá Dévay Pál altábornagy (1735–1800)*, Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1915.
- FÖLDESI 2006 = FÖLDESI Ferenc, *Hítvita és költészet – barátok között. Lázár János és Bíró István levelezései* = SZELESTEI N. László (szerk.), *Magyarországi tudósok levelezése a 18. században*, Szenal, Budapest, 2006, 35–54.
- FÖLFÖLDY 1912 = FÖLFÖLDY Sándor, *A francia forradalom és a magyarok*, Kolozsvár, Közép- és Újkori Szeminárium, 1912 (*Értekezések a Kolozsvári M. Kir. Ferencz József Tudomány-Egyetem Közép- és Újkori Történelmi Szemináriumából*, 5.).
- FRIED 2022 = FRIED István (szerk.), *Eszmények vonzásában: Író és hőse – Jókai Mór és Benyovszky Móric*, Anyanyelvpolók Szövetsége, Budapest, 2022.
- GÁL 1837 = GÁL László, *Az erdélyi diéták és országos végzések foglalatlja időszakok és tárgyak szerén*, III. kötet, a kir. Lyceum betűivel, Kolozsvár, 1837.
- GÁLOS 1937 = GÁLOS Rezső, *Adatok Czirjék Mihály testőríró életrajzához*, Hadtörténelmi Közlemények, 1937, 121–130.
- GIPER–SCHLÜTER 2006 = Andreas GIPER, Gisela SCHLÜTER (szerk.), *Giuseppe Parinis Il Giorno im Kontext der europäischen Aufklärung*, Königshausen & Neumann, Würzburg, 2006.
- GORUN-KOVÁCS 2008 = GORUN-KOVÁCS Blanka Sidonia, *A Horea-felkelés és magyarországi forrásai*, PhD-értekezés, Debreceni Egyetem, BTK, 2008. <https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/37862/Disszertacio.pdf;jsessionid=D95B4E6CCF052BCBC3A5EAAC783167CF?sequence=6>
- GRANASZTÓI 2017 = GRANASZTÓI Olga, *Széphalom: egy angolkert utópiája*, Irodalomismeret, 2017/4., 54–89.
- GYÖNGYÖSI 1999 = GYÖNGYÖSI István, *Porábul megelégedett Fönix avagy Kemény János emlékezete*, s. a. r. JANKOVICS József és NYERGES Judit, Balassi Kiadó, Budapest, 1999 (*Régi Magyar Könyvtár. Források*, 10.)
- GYÖRGY 1944 = GYÖRGY Lajos, *Az Erdélyi Nyelvművelő Társaság másfél százados évfordulója*, Erdélyi Múzeum, 1944, 146–148.

- Helikon 2015 = Helikon. Irodalomtudományi Szemle. *Horatius Ars poeticája*, szerk. FERENCZI Attila, 2015/3.
- HERDER 1778 = Johann Gottfried HERDER, *Eszméek az emberiség történetének filozófiájáról és más traktátusok*, ford. IMRE Katalin és ROZSNYAI Ervin, Gondolat Kiadó, Budapest, 1978.
- HORÁNYI 1792 = HORÁNYI Elek, *Nova Memoria Hungarorum scriptis editis notorum*, Pest, 1792.
- HUBBES 2004 = HUBBES Éva, *Benkő Ferenc egyetemjárása*, Érc- és Ásványbányászati Múzeum, Rudabánya, 2004.
- IMREH 1983 = IMREH István, *A rendtartó székely falu*, Kriterion, Bukarest, 1983.
- IMREH 1999 = IMREH István, *Erdélyi eleink emlékezete (1550–1850). Társadalom- és gazdaságtörténeti tanulmányok*, Teleki László Alapítvány–Polis Könyvkiadó, Budapest–Kolozsvár, 1999.
- IVÁNYI 1931 = IVÁNYI Béla, *A római szent birodalmi széki gróf Teleki-család gyömrői levéltára*, Szeged, 1931.
- JAKAB 2012 = JAKAB Albert Zsolt, *Emlékköltés és emlékezési gyakorlat. A kulturális emlékezet reprezentációi Kolozsváron*, Kriza János Néprajzi Társaság–Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kolozsvár, 2012.
- JAKAB 1884 = JAKAB Elek, *Aranka György és az Erdélyi Nyelvművelő és Kéziratkiadó Társaság*, Különlenyomat a Figyelő márciusi számából, Rudnyánszky, Budapest, 1884.
- JAKÓ 1991 = JAKÓ Zsigmond, *Batthyány Ignác, az író és tudományszervező*, Erdélyi Múzeum, 1991, 76–99.
- JANCSÓ 1939 = JANCSÓ Elemér, *Aranka György élete és munkássága*, Kolozsvár, 1939.
- JANCSÓ 1943 = JANCSÓ Elemér, *Aranka Ferenc levelei Aranka Györgyhez*, Különlenyomat a Páztortűz 1943. 11–12. számaiból, Kolozsvár, 1943.
- JANCSÓ 1943a = JANCSÓ Elemér, *Magyar katonalevelek a francia forradalom idejéből. Aranka Ferenc két levele Aranka Györgyhez 1793-ból*, Páztortűz, 1943/12, 564–567.
- JANCSÓ 1943a = JANCSÓ Elemér, *Ismeretlen adatok az Erdélyi Nyelvművelő Társaság működéséhez*, Nép és Nyelv, 1943, 133–137.
- JANCSÓ 1947 = JANCSÓ Elemér, *Aranka György levelezése*, Minerva, Kolozsvár, 1947.
- JANCSÓ 1955 = JANCSÓ Elemér, *Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság iratai*, Akadémiai Könyvkiadó, Bukarest, 1955.
- JANCSÓ 1960 = JANCSÓ Elemér, *Adatok az erdélyi felvilágosodás történetéhez*, NyIrK, 1960, 370–375.
- JANCSÓ 1970 = JANCSÓ Elemér, *Aranka György kiadatlan levelezéséből*, NyIrK, 1970/1, 190–193.
- JÁSZBERÉNYI 2002 = JÁSZBERÉNYI József, „Az Ember áll százmillio Én-ből” (*Egy fontolva haladó szabakörműves polihisztor, filozófus: Aranka György*), It, 2002, 280–292.
- JÓKAI 1891 = JÓKAI Mór, *Gróf Benyovszky Móric életrajza, saját emlékiratai és útleírásai*, II. kötet, Ráth Mór, Budapest, 1891.
- JÜTTE 2005 = Robert JÜTTE, *Moses Mendelssohn und seine Ärzte* = Marion KAPLAN – Beate MEYER (Hrsg.), *Jüdische Welten. Juden in Deutschland vom 18. Jahrhundert bis in die Gegenwart*, Göttingen 2005, 157–176. (Hamburger Beiträge zur Geschichte der deutschen Juden, 27.)
- KazLev = *Kazinczy Ferenc Levelezése*, I–III., kiad. VÁCZY János, MTA, Budapest, 1890–1892 (Kazinczy Ferenc Összes Művei).
- KAZINCZY *Fordítások* = KAZINCZY Ferenc, *Fordítások Bessenyeitől Pyrkergicig*, s.a.r. BODROGI Ferenc Máté, BORBÉLY Szilárd, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2009 (Kazinczy Ferenc Művei).
- KAZINCZY *Költemények* = KAZINCZY Ferenc, *Költemények I–II.*, s.a.r. DEBRECZENI Attila, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2018 (Kazinczy Ferenc Művei).
- KAZINCZY *Külföldi Játzószín* = KAZINCZY Ferenc, *Külföldi Játzószín*, s.a.r. CZIBULA Katalin, DEMETER Júlia, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2009 (Kazinczy Ferenc Művei).

- KAZINCZY PE = KAZINCZY Ferenc, *Pályám emlékezete*, s.a.r. ORBÁN László, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2009 (Kazinczy Ferenc Művei).
- KAZINCZY SzépLit = KAZINCZY Ferenc, *Szép Literaturára*, s.a.r. BODROGI Ferenc Máté, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2012 (Kazinczy Ferenc Művei).
- KERÉNYI 1990 = KERÉNYI Ferenc (szerk.), *Magyar színháztörténet 1790–1873*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990.
- KERTI 2015 = KERTI József, *A Magyar Parnasszus Virágjai. Aranka György kéziratok versgyűjteménye közkezen* = Csörsz Rumen István (szerk.), *Doromb IV. Közköltészeti tanulmányok*, reciti, Budapest, 2015, 173–184.
- KERTI 2017 = KERTI József, „A Magyar Parnasszus Virágjai”. *Aranka György kéziratok versgyűjteményének paratextusai = Certamen IV*. Szerk. EGYED Emese, GÁLFI Emőke, WEISZ Attila, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2017, 37–49.
- KIRÁLY 2006 = KIRÁLY Emőke, *Aranka György fordítói munkássága*, Erdélyi Múzeum, 2006/3–4., 107–125.
- KIRÁLY 2007 = KIRÁLY Emőke, *Aranka György levelezése*, Erdélyi Múzeum, 2007/3–4., 284–296.
- KÓKAY 1981 = KÓKAY György (s.a.r.), *Magyar Hírmondó. Az első magyar nyelvű újság*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1981.
- KOVÁCS 2017 = KOVÁCS Kálmán (s. a. r.), „Zrínyi, Zriny, Zrinski”: *Szigetvár német – magyar emlékezete 1790–1826*, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2017 (Csokonai Könyvtár. Források 18).
- KOVÁSZNAI 1970 = KOVÁSZNAI Sándor, *Az ész igaz útján. Válogatott írások*, s.a.r. KOCSIÁNY László, Kriterion, Bukarest, 1970.
- KOVACHICH 1818 = KOVACHICH József Miklós, *Sylloge decretorum comitialium inchyti regni Hungariae* I–II., Trattner, Pest, 1818.
- KULCSÁR 2003 = KULCSÁR Péter, *Inventarium de operibus litterariis ad res Hungaricas pertinentibus ab initiis usque ad annum 1700; A magyar történeti irodalom lelőhelyjegyzéke a kezdetektől 1700-ig*, Balassi, Budapest, 2003.
- LADÁNYI 1975 = LADÁNYI Sándor, *Aranka György levelei Ráday Gedeonhoz (1789–1791)*, Acta Historiae Litterarum Hungaricum, XIII., 1973, 159–171.
- LADÁNYI 1975 = LADÁNYI Sándor, *Zrínyi Török áfuma és Gyöngyösi verseinek XVIII. század végi kiadástörténeti problémáihoz. Zilai Sámuel levelei Ráday Gedeonhoz (1782–1792)*, ItK, 1975, 482–498.
- LADÁNYI 1984 = LADÁNYI Sándor, *Aranka György levele Zilai Sámuelhez (1789)*, ItK, 1984, 724–727.
- LÁZÁR 1858 = LÁZÁR Miklós, *A gróf Lázár család*, Rom. Kat. Lyc., Kolozsvár, 1858.
- LENGYEL 2011 = LENGYEL Réka, „Egy titkos, de azonban nem alattomban való nyelvűművelő társaság.” *Pálóczi Horváth Ádám kiadatlan levele (1789) és tudóstársaság-tervezete* = Csörsz Rumen István, HEGEDŰS Béla (szerk.), *Magyar Arión. Tanulmányok Pálóczi Horváth Ádám műveiről*, reciti, Budapest, 2011, 33–39.
- LUKINICH 1907 = LUKINICH Imre, *Adalékok az »Erdélyi Történetkedvelők Társasága« történetéhez*, ItK, 1907, 493–499.
- LUKINICH 1908 = LUKINICH Imre, *Aranka György életéhez*, ItK, 1908, 246–248.
- LUZZATTO 1878 = *Autobiografia* di S. D. LUZZATTO, Padova, 1878.
- Magyar Grammatika* = *Magyar Grammatika, mellyet készített Debreczenben egy magyar társaság*, Alberti, Bécs, 1795.
- Magyar Museum* = *Első folyóirataink: Magyar Museum I–II.*, s.a.r. DEBRECZENI Attila, Debrecen, Kosuth Egyetemi Kiadó, 2004 (Csokonai Könyvtár. Források, 11.).
- MAMÜL = *Magyar művelődéstörténeti lexikon*, főszerk. KŐSZEGHY Péter, Balassi, Budapest, 2004–2012.

- MARZALI 1907 = MARZALI Henrik, *Az 1790/91-diki országgyűlés*, I–II. köt., MTA kiadása, Budapest, 1907.
- MARTINKÓ 1964 = MARTINKÓ András, „Magyar” vártól Magyarvárig. *Egy cím, egy eszme, egy évszám és több félreértés genezise*, ItK, 1964, 425–448.
- MIKÓ 1868 = MIKÓ Imre, *Benkő József élete és munkái*, Ráth Mór, Pest, 1868.
- MISES 1902 = Ludwig von MISES, *Die Entwicklung von gutherrlich-bäuerlichen Verhältnissen in Galizien (1772–1848)*, Franz Deuticke, Wien und Leipzig, 1902.
- MOLNÁR 1907 = MOLNÁR János, *Bacsányi János levelei Id. Báró Ráday Gedeonhoz*, ItK, 1907, 82–93.
- NAGY 1857 = NAGY Iván, *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*, I. kötet, Fribeisz István, Pest, 1865.
- NAGY 1859 = NAGY Iván, *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*, V. kötet, Ráth Mór, Pest, 1859.
- NAGY 1865 = NAGY Iván, *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*, XI. kötet, Ráth Mór, Pest, 1865.
- NAGY-L. 2013 = NAGY-L. István, *A császári-királyi hadsereg 1765–1815. Szervezettörténet és létszámviszonyok*, Gr. Esterházy Károly Múzeum, Pépa, 2013.
- NAGYSZIGETHI 1895 = NAGYSZIGETHI Kálmán, *Nyelvújítási adatok. Két levél Aranka Györgyöz 1793-ból*, Magyar Nyelvőr, 1895, 379–382.
- ORBÁN 2009 = ORBÁN János, *Táblabírák, főnemesek, pallérok és házak* = BÁNYAI Réka, SEBESTYÉN-SPIELMANN Mihály (szerk.), *Könyvek által a világ... Tanulmányok a hetvenéves Deé Nagy Anikó tiszteletére*, Teleki Téka Alapítvány, Marosvásárhely, 2009, 245–280.
- ORBÁN 2011 = ORBÁN János, *A királyi tábla első két marosvásárhelyi székháza* = Uő (szerk.), *Stílusok, művek, mesterek. Erdély művészete 1690–1848 között*, Maros Megyei Múzeum–Erdélyi Múzeum-Egyesület, Marosvásárhely–Kolozsvár, 2011, 137–181.
- ORBÁN 2017 = ORBÁN László, *Kazinczy széphalmi birtoka*, Irodalomismeret, 2017/4., 8–53.
- Orpheus* = *Orpheus*, s.a.r. DEBRECZENI Attila, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2001 (Csokonai Könyvtár. Források, 7.)
- Örökös ház 1941 = *Örökös ház, mellynek építését ígérte Isten Dávidnak, és ő-benne minden Isten' Hadát viselő Hiveknek a' Kegyes Abigail által (...) Mellyből, A' N. Méltóságos és Tekintetes Urnak Czegei Vass Daniel Urnak meg-bidegedett Tetemeinek Koporsóban való bé-zárattatásának alkalmatosságával, együgyü, de Szent Irás szerint való Tanítást tett (...) 1741. Bóldog Assz. Hav. 25. Napján Zágoni A. György (...), Kolosvárott, Szathmári Pap Sándor, 1741.*
- PAJKOSSY 1985 = PAJKOSSY Gábor, *Törekvések a magyar rendi alkotmány korszerűsítésére az 1790-es évek első felében* = *A felvilágosodás jegyében. Tanulmányok H. Balázs Éva 70. születésnapjára*, szerk. KLANICZAY Gábor, POÓR János, RING Éva, ELTE, Budapest, 1985, 163–176.
- PÁL-ANTAL 2006 = PÁL-ANTAL Sándor, *Marosvásárhely XVII–XVIII. századi jogszabályai és polgárnév-sorai*, Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2006.
- PÁLMAI 1901 = PÁLMAI József, *Háromszék vármegye nemes családjai*, Sepsiszentgyörgy, 1901.
- PAPP 2006 = PAPP Klára (s.a.r.), „Minden örömem elegendes volt bánattal”. *Csáky Kata levelezése*, Debrecen, 2006.
- PAPP 2011 = PAPP Klára, *Az erdélyi Csákyak*, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2011 (Erdélyi Tudományos Füzetek, 273.)
- PEÉRY 1957 = PEÉRY Dezső, *Soproni adalék 1794-ből az erdélyi magyar nyelvemlítő mozgalomhoz*, Magyar Nyelv 53/1957, 274–278.

- PENKE 1984 = PENKE Olga, *Millot abbé munkássága és világtörténetének magyarországi hatása*, ItK, 1984, 90–108.
- PENKE 2002 = PENKE Olga, *Utószó. Az Etelka története és kontextusai* = DUGONICS András, *Etelka*, s.a.r. PENKE Olga, Debrecen, 2002 (Csokonai könyvtár. Források. Régi kortársaink), 409–456.
- PERÉNYI 1916 = PERÉNYI József, *Aranka György Erdélyi Nyelvművelő Társasága*, Franklin Társulat, Budapest, 1916.
- PERÉNYI 1917 = PERÉNYI József, *Aranka Nyelvművelő Társaságának fennmaradt nyelvtudományi kéziratjai*, Magyar Nyelv 1917, 189–193.
- PÉTER 2016 = PÉTER Róbert, *Nők a 18. századi angol szabadkőművességben: az első angol adopción páholyok és rituálék*, Helikon, 2016/4, 576–598.
- PETERS 2005 = MARTIN PETERS, *Altes Reich und Europa. Der Historiker, Statistiker und Publizist August Ludwig (v.) Schlözer (1735–1809)*, LIT Verlag, Marburg, 2005.
- POLGÁR 1842 = POLGÁR Mihály, *A magyarhoni belv. vallástételt követők Budán 1791. tartott nemzeti zsinatjok*, Dunamelléki egyházkerület almanachja, 1842.
- PRUZSINSZKY 2001 = PRUZSINSZKY Sándor, *Természetjog és politika a XVIII. századi Magyarországon*, Napvilág Kiadó, Budapest, 2001.
- RÉFI 2014 = RÉFI Attila, *A császári-királyi huszárság törzstiszti kara a francia forradalmi és a napóleoni háborúk korában (1792–1815)*, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont–Nádasdy Ferenc Múzeum, Budapest–Sárvár, 2014.
- Régi Magyar Könyvtár III/XVIII. század. Magyarországi szerzők külföldön, nem magyar nyelven megjelent nyomtatványai*, I. kötet 1712–1760, összeállította DÖRNYEI Sándor és SZÁVULY Mária, OSZK, Budapest, 2005.
- RÉVÉSZ 1959 = RÉVÉSZ Imre, *Sinai Miklós és kora. Adalékok a XVIII. századvég magyar társadalomtörténetéhez*, Akadémiai, Budapest, 1959.
- ROSS 1998 = STEVEN T. ROSS, *Historical Dictionary of the Wars of the French Revolution*, Published by Scarecrow Press, Lanham MD, 1998.
- ROUSSEAU 1882 = JEAN-JACQUES ROUSSEAU, *Júlia, a második Heloïse*, ford. MIHÁLKOVICS Árpád, Pécs, 1882.
- SALAMON 1835 = SALAMON József, *Erdélyi prédikatori tár*, V. füzet, az Ev. Ref. Kollégium betűivel, Kolozsvár, 1835.
- SÁNDOR–KINCSES 1997 = SÁNDOR Tibor – KINCSES Károly, *Fotóvárostörténet. Híres fényképészek a városról*, Budapesti Negyed 1997/1, <http://epa.oszk.hu/00000/00003/00013/index.htm>.
- SCHWARZ 2014 = HANS-JOACHIM SCHWARZ – RENATE SCHWARZ, *Moses Mendelssohn und die Krankheit der Gelehrten. Psychologisch-biographische Studie*, Wehrhahn Verlag, Hannover, 2014.
- SCHWICKER 1878 = SCHWICKER JÁN HENRIK, *Magyarország s a bajor örökösödési háború*, Különnyomat a Századok 1878. évi V. és VI. füzetéből, Athenaeum, Budapest, 1878.
- SEIDLER 2008 = SEIDLER Andrea (s. a. r.), *Briefwechsel des Karl Gottlieb Windisch*, Universitas Kiadó, Budapest, 2008.
- SERAPHIN 1894 = FRIEDRICH WILHELM SERAPHIN (Hg.), *Aus den Briefen der Familie v. Heyendorff (1737–1853)*, Archiv des vereins für Siebenbürgische Landeskunde, 1894–1896, 1–750.
- SZABÓ 1872 = SZABÓ Károly (szerk.), *Székely Oklevéltár I.*, Magyar Történelmi Társulat kiadása, Kolozsvár, 1872.
- SZABÓ 1999 = SZABÓ György, *Benkő József és Transsilvániaja* = Uő (s.a.r., bev., jegyz.), *Transsilvania specialis*, Kriterion, Bukarest–Kolozsvár, 1999, 7–94.
- SZAUER 1961 = SZAUDER József, *A kassai „érzelmek iskolája”* = Uő, *A romantika útján*, Budapest, 1961, 90–114.

- SZEBERÉNYI 1869 = SZEBERÉNYI Andor, *Az 1791-ik pesti ev. ág. hitv. zsinat történelme*, Hornyánszky, Pest, 1869.
- SZIJÁRTÓ 2010 = SZIJÁRTÓ M. István, *A diéta. A magyar rendek és az országgyűlés 1708–1792.*, Balaton Akadémia Kiadó, Keszthely, 2010.
- SZILÁGYI 1871 = SZILÁGYI Ferenc, *A Hóra-világ Erdélyben*, Athenaeum, Budapest, 1871.
- SZILÁGYI 2022 = SZILÁGYI Márton, *Lappangó jelenlét (August Gottlieb Meißner magyarországi recepciója a 18. század végén és a 19. század elején) = Uő, A második Prométheus: Tanulmányok a 18. századi magyar irodalomról*, Universitas, Budapest, 2022 (Historia Litteraria 35.), 133–147.
- SZINNYEI 1904 = Dr. SZINNYEI Ferenc, *Bacsányi János (1763–1845)*, Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1904. <http://mek.oszk.hu/05700/05729/html/>
- SZIRTES 2008 = SZIRTES Zsófia, „Az erdélyi Hydra” és a „német Hercules”. *Daniel Wolff a Rákóczi-szabadságharcról*, Hadtörténelmi Közlemények, 2008/2, 403–424.
- SZIRTES 2011 = SZIRTES Zsófia, *Andreas Gunesch: Fides Saxonum in Transylvania (1697). Történeti apológia az erdélyi Habsburg-uralom kezdetéből*, Levéltári közlemények 82(2011), 78–123.
- TASNÁDI 2022 = TASNÁDI István, *Út a püspökség felé – Zágoni Aranka György pályaképe* = KOLUMBÁN Vilmos József (szerk.), *Az iskolák fölöttébb szükséges voltáról. Egyháztörténeti tanulmányok*, Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, Egyetemi Műhely Kiadó, Kolozsvár, 2022, 235–250.
- TOLDY 1865 = TOLDY Ferenc, *Bacsányi János költeményei válogatott prózai írásaival egyetemben*, Pest, 1865, 237–259.
- TÓTH 2006 = TÓTH Gábor, *Kemény János történeti szavahibetősége*, Aetas, 2006, 219–231.
- TÓTH 2007 = TÓTH Zsombor, *A koronatanú: Bethlen Miklós. Az Élete leírása magától és a XVII. századi puritanizmus*, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2007 (Csokonai könyvtár. Bibliotheca Studiorum Litterarium, 40).
- TÖRÖK 1905 = TÖRÖK István, *A kolozsvári ev. ref. kollégium története*, II. kötet, Stief Jenő, Kolozsvár, 1905.
- Uránia = Első folyóirataink: Uránia*, s.a.r. SZILÁGYI Márton, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1999 (Csokonai Könyvtár. Források, 6.).
- VADERNA 2013 = VADERNA Gábor, *Élet és irodalom. Az irodalom társadalmi használata gróf Desefffy József életművében*, Ráció, Budapest, 2013.
- VAJNÁGI 2014 = VAJNÁGI Márta, *Koronázás a Német-római Birodalomban és Magyarországon a kora újkorban*, Világtörténet, 2014/2, 267–293.
- VÁRADY 1917 = VÁRADY Imre, *Gellert hazánkban*, Pfeifer Ferdinánd, Budapest, 1917.
- VARGA P. 2017 = VARGA P. Ildikó, *Finnország egyik leglelkesebb diplomatája itt több mint 50 éven keresztül. Vikár Béla levelei*, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2017.
- VASS 1854 = VASS József, *Jelentés Aranka György Nyelvművelő Társaságának iratairól*, Új Magyar Múzeum, 1854, 401–426.
- VEISZ 2013 = VEISZ Bettina, *Falbaire Gályarab drámájának kontextusai és magyar recepciója*, Diplomamunka, Debrecen, 2013.
- VERESS 1928–1929 = Andrei VERESS, *Vechi istorici unguri și sași despre istoria românilor = Memoriile secțiunii literare*, seria III. Tom. IV., 1928–1929, 67–68.
- VERSEGHY 1793 = VERSEGHY Ferenc, *A’ formentériai remete: Egy néző egyszersmind énekes játék három fel-vonásban. Kotzebue Augustus úr utánn szabadon fordította, és némelly keményebb kifejezésekre nézve meg-enyhítette N. N. = A’ magyar játék-szín: első esztendő negyedik és utolsó kötet*, Trattner, Pest, 1793, 81–188.
- Verseghy Ferenc levelezése = Verseghy Ferenc levelezése*, s.a.r. DONCSECZ Etelka, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2019 (Magyar Írók Levelezése).

- VIRÁG 1824 = Q. F. Horátius' Ódái. Öt könyv. (ford. VIRÁG Benedek), a Magyar Királyi Universitás betűivel, Buda, 1824.
- VÖLGYESI 2002 = VÖLGYESI Orsolya, *Politikai-közéleti gondolkodás Békés megyében a reformkor elején: A rendszeres bizottsági munkálatok megyei vitái*, Békés Megyei Levéltár, Gyula, 2002.
- V. WINDISCH 1998 = V. WINDISCH Éva, *Kovachich Márton György, a forráskutató*, MTA Történettudományi Intézet, Budapest, 1998.
- WALDAPFEL 1933 = WALDAPFEL József, *Kármán és Pajor levelei az erdélyi nyelvművelőkhöz*, ItK, 1933, 137–140.
- W. KOVÁCS 2004 = W. KOVÁCS András, *A cegei Wass család története (16–20. század)*, Erdélyi Múzeum, 2004, 3–4, 1–56.
- WURZBACH 1886 = Constantin von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Österreich*, 53. Theil, Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei, Wien, 1886.
- ZVARA 2016 = ZVARA Edina, *Egy tudós hazafi Bécsben. Görög Demeter és könyvtára*, Országos Széchényi Könyvtár–Gondolat Kiadó, Budapest, 2016.

NÉVMUTATÓ

A névmutatóba nem vettük fel a mitológiai neveket, az irodalmi művekben szereplő személyek neveit, illetve a könyvcímekben szereplő neveket. Zárójelben a szövegben megtalálható névváltozatok szerepelnek. A főszövegbeli előfordulásokat normál, a jegyzetekbelieket kurzív szedéssel jelöltük.

- Abaffy Ferenc 154, 157, 627, 630
 Abafi Lajos 581, 847
 Ábel Károly 499
 Addison, Joseph 551
 Adler, Johann Heinrich 488, 838
 Adolf, III. György angol király fia 419, 791
 Aiszóposz (Aesopos) 471, 826
 Ajtai András 494, 506, 843, 844
 Ajtay Endre 515, 847
 Ajtay Sámuel 559
 Alberti, Ignaz 222, 223, 235, 673, 679, 685, 688, 692, 694, 698, 738, 809
 Aldam vajda 54, 540
 Algyógyi Török Ferenc 277, 712
 Almássy Ignác 181
 Almásy Pál (Almasy, Almássy) 125, 234, 600, 684
 Álmus (Almus) 457
 Alvinczi Gábor 777
 Alvinczi Gáborné Teleki Kata (Allwincziné) 13, 391, 453, 468, 488, 777, 815, 824, 838
 Alvinczi Péter 472, 827
 Alxinger, Johann Baptist von 113, 301, 590, 729
 Alzner, Johann (Johannis) 183, 647
 Ammianus Marcellinus 667
 Amurat 54, 540
 Anderson, James 590
 András, II. (Endre) 816
 Andrásy Mária 376
 Angyán János 12, 437, 438, 805
 Anonymus (Béla nótáriusa) 51, 172, 220, 235, 245, 328, 353, 537, 577, 640, 677, 693, 742, 755, 840
 Antal 429
 Ányos Pál 232
 Apafi Mihály, I. 180, 277, 637, 645, 712
 Apafi Mihály, II. 180, 183, 645, 647
 Apor család 512
 Apor József 13, 480, 481, 832
 Apor László 512
 Apor Lászlóné Székely Julianna 5, 21, 512
 Apor Péter (Apór) 164, 166, 199, 278, 636, 660, 712
 Apponyi Antal György (Apony) 125, 600
 Aranka Ágnes (Aranka György testvére) 22, 57, 358, 507, 508, 514, 572, 614, 758
 Aranka Ágnes (Aranka Dániel lánya) 522, 533, 542, 614
 Aranka Dániel 22, 25–27, 29, 31, 45, 55, 57, 111, 128, 139, 140, 151, 209, 211, 236, 258, 290, 358, 363, 371, 378, 387, 394, 400, 407, 410, 416–418, 424, 507, 513, 517, 520, 522, 533, 537, 538, 542, 588, 603, 613, 614, 624, 669, 686, 702, 720, 758, 761, 765, 766, 767, 769, 770, 784, 791
 Aranka Dániel (Aranka Dániel fia) 522, 533, 542, 614
 Aranka Dánielné Soos Julianna 522, 533, 542
 Aranka Eszter (Ester, Esther) 45, 57, 140, 358, 363, 368, 371, 378, 394, 400, 405, 416, 417, 507, 508, 533, 542, 614, 758, 761, 765, 766, 769, 784
 Aranka Ferenc 5–12, 19, 21–29, 31, 45–50, 55–57, 92, 110, 111, 116, 127, 128, 138–140, 150, 151, 193, 194, 209–211, 217, 224, 235, 236, 258, 259, 289, 290, 336, 337, 357, 358, 363, 367, 368, 370, 377, 386, 387, 393, 394, 398–400, 405–407, 409–411, 414–420, 423, 507–509, 513–519, 522, 532, 533, 535, 541, 542, 571, 572, 588, 592, 602, 603, 613, 614, 623, 655, 669, 670, 674, 675, 680, 686, 701, 702, 720, 743, 748, 749, 758, 760, 764, 766, 769, 775, 778, 781, 784, 786, 789–792, 795, 796, 804
 Aranka Ferenc (Aranka Dániel fia) 522, 533, 542, 614
 Aranka György (Aranka Dániel fia) 358, 522, 533, 542, 614, 758
 Aranka György, id. 17, 507, 508

- Aranka Györgyné Bonyhai Mária 507
 Aranka János 508
 Aranka Mária (az első, korán elhunyt lánytestvér) 507
 Aranka Mária (Aranka György húga, Benkóné) 18, 45, 57, 111, 139, 140, 290, 358, 363, 368, 371, 378, 387, 394, 400, 407, 410, 416, 417, 423, 507, 509, 533, 542, 588, 613, 614, 720, 758, 761, 765, 766, 769
 Aranka Zsuzsanna 507
 Arisztarkhosz (Aristarchus) 286
 Ariszteidész 842
 Aszalay János (Aszalai) 122, 127, 148, 202, 303, 350, 597, 602, 621, 664, 730, 744, 753, 754, 760, 763, 782, 793
 Attila 446
 Augustus császár 693, 775
- Bahil, Matthias 188
 Bajnai 43, 532
 Bakos Dániel 270
 Balassa Ferenc 142, 156, 181, 257, 413, 489, 616, 629, 646, 701, 788, 838, 839
 Balassi Bálint (Balassa) 471
 Balázs Péter 551, 728, 847
 Balázs „Ördög” Mihály 175, 641
 Balia Sámuel 272, 280, 295, 300, 446, 459, 711, 714, 725, 728, 810, 818
 Ballagi Aladár 546, 847
 Ballagi Géza 599, 847
 Baló Antal 30, 521
 Balog István 472
 Balogh Ferenc (Balog) 179, 644
 Balogh Péter, ócsai (Balog) 124, 129, 136, 181, 254, 258, 447, 599, 604, 610, 611, 646, 699, 810
 Balogh Piroska 746, 747, 847
 Baloghy Mihály 699
 Balsamo, Giuseppe → Cagliostro, Alessandro di (Cagliastro)
 Bánffy család 517
 Bánffy Anna Mária → Rhédey Jánosné Bánffy Anna Mária
 Bánffy Elek 834
 Bánffy Elekné Győrffy Mária 483, 834
 Bánffy Eszter → Toldalagi Istvánné Bánffy Eszter
 Bánffy Farkas 155, 214, 420, 483, 627, 672, 792
 Bánffy Gergely (Bánfi, Bánffi) 179, 276, 644, 711
 Bánffy György (?–1659) (Bánfi) 179, 180, 277, 644, 712
 Bánffy György (1739–1805) 553
 Bánffy György (1746–1822) 5, 12, 13, 26, 51, 309, 391, 411, 472, 473, 479, 507, 517, 523, 529, 537, 541, 552, 577, 587, 626, 630, 654, 660, 667, 670, 671, 673, 677, 678, 685, 690, 710, 716, 717, 721, 724, 728, 733, 734, 743, 754, 762, 771, 773, 776, 777, 787, 794, 815, 817, 820, 821, 826, 827, 831, 840
 Bánffy Györgyné Palm Jozefa 10, 284, 552, 673, 716, 721, 771
 Bánffy Györgyné Wesselényi Zsuzsanna 553
 Bánffy Imréné Mikó Zsuzsanna 435, 804
 Bánffy János 435, 800, 804
 Bánffy Jánosné Toldalagi Mária 429, 797, 800, 804
 Bánffy Kata → Toldalagi Ferencné Bánffy Kata
 Bánffy Klára → Bethlen Lászlóné Bánffy Klára
 Bánffy László (Banffi) 226, 682
 Bánffy Mihály 477, 830
 Bánffy Mihályné Kemény Terézia (Theresia) 477, 830
 Bánffy Pál (Bánffi) 483, 834
 Bánffy Péter 724
 Bánffy Péterné Teleki Mária 295, 724
 Bánffy Terézia → Rhédey Mihályné Bánffy Terézia
 Bánffy Zsuzsanna → Bethlen Ádámné Bánffy Zsuzsanna
 Bánffy Zsuzsanna → Bethlen Ferencné Bánffy Zsuzsanna
 Bánfi Márton 183, 647
 Bánfi Péter 183, 647
 Bánki-Horváth Sándorné Borbély Mária 809, 847
 Bárány Péter 136, 610, 611, 739
 Baranyai Decsi (Csimor) János (Johannes C. Decius Barovius) 164, 167, 457, 637, 817
 Baranyi Gábor 75, 126, 602
 Baráth Béla 544, 847
 Barclay, John 733
 Barcó Vince (Barco, Barko, Barkó) 217, 329, 473, 514, 613, 623, 655, 669, 674, 743, 758, 789, 827
 Barcsai Gáspár 441
 Barcsay Ábrahám (Bartsai) 384, 774
 Barcsay Ákos (Bartsai) 179, 287, 719
 Barcsay Mihály 724
 Barczafalvi Szabó Dávid (Bartczafalvi) 11, 378–380, 382, 544, 577, 597, 769, 770, 772
 Bárczay Ferenc 492, 842
 Bárczay Kata → Kácsányi Lászlóné Bárczay Kata
 Bárdossy János 448, 455, 810, 816

- Bároczi Sándor (Bároczi, Bárótzci, Barotzy) 82, 96, 97, 99, 112, 135, 136, 145, 309, 555, 563, 575, 578, 589, 610, 619, 733, 768
- Baróti Szabó Dávid 57–59, 62, 70, 72, 90, 228, 241, 286, 345, 543, 544, 546, 548, 555, 569, 570, 619, 683, 689, 718, 751, 802
- Barreaux, Jacques Vallée des 562
- Bartelmus, Gottfried 23, 514
- Bartha Boldizsár 189, 277, 287, 652, 712, 719
- Bartók István 843, 847
- Basa István 165, 635
- Báthory András (Báthori) 174, 641
- Báthory Gábor (Báthori) 174, 175, 187, 642
- Báthory István (Báthori) 175, 183, 636, 642, 648
- Báthory Kristóf (Báthori) 179
- Báthory Zsigmond (Báthori Sigmund) 168, 174, 189, 276, 637, 641, 711
- Batsányi János (Bacsáni, Bacsányi) 8–12, 70, 72, 87–90, 136, 144–148, 191, 192, 227–232, 240, 241, 247, 248, 261, 286, 293, 296, 297, 303–305, 331, 372–376, 395–397, 407, 408, 503, 545, 546, 550, 555, 556, 568–570, 611, 618–620, 653, 654, 683, 684, 689, 695, 703, 714, 718, 722, 725, 726, 730, 745, 767, 768, 779, 780, 785, 786, 802
- Batthyány Alajos (Battyany Aloisius) 157, 158, 199, 630, 661, 678
- Batthyány Ferenc 124, 125, 600
- Batthyány Ignác (Battyáni) 250, 630, 645, 660, 690, 697, 742, 756, 817, 824
- Batthyány József (1727–1799) 157, 257, 596, 604, 626, 629, 653, 678, 687, 701, 738, 810, 828
- Batthyány József (1738–1806) (Battyany) 157, 630
- Batthyány-Strattmann Lajos 135, 610
- Bayer József 611, 847
- Bayer, Theophilus Gottlieb Siegfried 168, 637
- Beaumarchais, Pierre-Augustin Caron de 794
- Békési Zsigmond (Sigmund) 13, 470, 825
- Bél Károly András 665
- Bél Mátyás 168, 203, 495, 496, 637, 665
- Béla, III. 220, 466, 678, 821
- Béla, IV. 444, 808, 821
- Béldi József 153, 626
- Benda Kálmán 818, 847
- Bendegúz 498
- Bender 23
- Beniczky Mária → Majthényi Pálné Beniczky Mária
- Benke Mihály 9, 244, 691, 692, 697
- Benkner, Johann 183, 647
- Benkő (Aranka Mária férje) 533
- Benkő Ferenc 127, 261, 401, 579, 602, 703, 782, 839
- Benkő József 7–11, 93, 98, 100, 162–167, 172–179, 182–189, 195–197, 205–207, 220, 221, 250, 252, 257, 270–279, 287, 288, 291, 293, 309–311, 316–319, 351, 357, 360, 361, 364, 365, 383, 422, 459, 512, 572, 573, 579, 632–637, 640–645, 647–652, 656, 657, 661, 665–667, 677, 678, 693, 697, 701, 709–713, 718, 719, 722, 723, 733, 734, 736, 737, 754, 757, 759, 761, 762, 772, 773, 793, 794, 815, 816, 847
- Benkő József, ifj. 365, 640
- Benkő László 717, 776
- Benkő Máté 175, 642
- Benyovszky Móric (Benyotzki) 25, 516
- Beöthy Ferenc 716
- Beöthy Imre (Böthy) 129, 283, 604, 716
- Beöthy Károly 716
- Bereczk (Briccius) György, vízaknai 180, 185, 277, 645, 712
- Berényi Gábor 136, 610
- Béres Norbert 506
- Bering, Vitus 819
- Berkó István 514–516, 847
- Bernáld Krisztina → Mikó Miklósné Bernáld Krisztina
- Bertalan Samu 22, 513
- Bertuch, Friedrich Justin 608
- Berzevichy Gergely 601, 617
- Berzsenyi Lajos 560
- Bessenyei György 72, 146, 423, 556, 604, 611, 619, 620, 622, 795, 818
- Bessenyei Sándor 146, 619, 620
- Bethlen Ádám (1691–1748) 226, 682
- Bethlen Ádám (1719–1772) 834
- Bethlen Ádám (1750–1789) 102, 580
- Bethlen Ádám (1790–1863) 580
- Bethlen Ádámné Gyulay Katalin 324, 328, 483, 580, 740, 742
- Bethlen Ádámné Bánffy Zsuzsanna 834
- Bethlen család 526, 528, 529, 530, 531, 549, 571, 573, 669, 690
- Bethlen Elek 9, 10, 11, 245, 280, 308, 309, 389, 390, 391, 392, 692, 733, 776, 777

- Bethlen Farkas (1639–1679) 165, 167, 173, 174, 183, 184, 275, 276, 364, 457, 635, 641, 648, 711, 761
- Bethlen Farkas (1749–1823) 714
- Bethlen Farkasné Mikó Katalin 714
- Bethlen Ferenc 682, 834
- Bethlen Ferencné Bánffy Zsuzsánna 483, 834
- Bethlen Gábor 165, 173, 175, 276, 277, 288, 447, 642, 667
- Bethlen Gergely (1717–1791) 226, 682
- Bethlen Gergely (1733–1785) 166, 631, 635, 714
- Bethlen Gergely (1760–1816) 213, 272, 290, 310, 452, 671, 677, 682, 710, 734, 787
- Bethlen Gergelyné Kendeffi Rákhel 158, 214, 280, 631, 714
- Bethlen Gyuláné 549
- Bethlen Imre 466, 792, 822
- Bethlen István 175, 277, 642
- Bethlen János (1613–1678) (Betlen) 272–279, 310, 351, 651, 711, 734, 754, 848
- Bethlen János (1752–1812) 43, 531
- Bethlen József 138, 156, 182, 219, 239, 613, 628, 646, 676, 688
- Bethlen Kata → Teleki Lajosné Bethlen Kata
- Bethlen Krisztina → Kendeffi Elekné Bethlen Krisztina
- Bethlen Lajosné 391
- Bethlen László (1729–1783) 43, 165, 532, 635
- Bethlen László (1751–1814) 129, 138, 142, 170, 178, 209, 351, 604, 613, 616, 639, 643, 669, 682, 728, 755
- Bethlen Lászlóné Bánffy Klára 391, 552, 777
- Bethlen Lászlóné Damokos Krisztina 209, 214, 669, 672
- Bethlen Miklós (1642–1716) 164, 165, 183, 277, 635, 647, 712
- Bethlen Miklós (1720–1781) 226, 520, 521, 682
- Bethlen Miklósné Csáky Kata 30, 436, 439, 448, 520, 521, 804, 805, 806, 810
- Bethlen Pál 6, 35, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 109, 306, 391, 526, 528, 529, 530, 531, 587, 626, 668, 682, 692, 704, 724, 732, 760, 776, 777, 798, 800, 804, 805
- Bethlen Rozália → Csáky Jánosné Bethlen Rozália
- Bethlen Sámuel 141, 615
- Bethlen Sándor (1741–1793) 171, 242, 280, 330, 391, 420, 424, 530, 640, 690, 714, 717, 743, 777, 792, 796, 806, 822
- Bethlen Sándor (1777–1863) 792
- Bethlen Sándorné Bethlen Zsuzsanna 284, 420, 424, 439, 714, 717, 743, 792, 797, 806, 822
- Bethlen Zsuzsanna → Teleki Sámuelné Bethlen Zsuzsanna
- Bey 13, 466, 822
- Bibó István 612, 630, 848
- Binder Pál 526, 668, 848
- Biró Annamária 512, 599, 604, 606, 607, 618, 649, 654, 667, 684, 692, 704, 722, 740, 761, 762, 787, 807, 812, 815, 816, 821, 840, 848, 849
- Biró Ferenc 847
- Biró István 65, 551, 553
- Biró Sámuel 634
- Biró úr 178
- Birtheimer (Henrici) Daniel 183, 647
- Bisztrai György 95, 574, 578, 579
- Bisztrai József 95, 574, 579
- Blumauer, Aloys 113, 322, 590, 739
- Bocskai István (Bochkai, Botskai) 165, 175, 206, 276, 642, 711
- Bod Péter 167, 183, 471, 637, 647
- Boda Gergely 319, 737
- Bodnár-Király Tibor 599, 607, 618, 654, 704, 722, 740, 848
- Bodoki József 483, 833
- Bodola Sámuel 9, 265, 266, 267, 507, 706, 707, 848
- Bodrogi Ferenc Máté 851, 852
- Boér Ferenc 253, 698
- Boér Gergely 329, 743
- Boér Imre (Bójer) 145, 192, 248, 619, 654, 695
- Boér Sándor (Boer) 309, 390, 733, 777
- Bogáthi Pál 529
- Boileau-Despréaux, Nicolas (Bojleau) 335, 747
- Bojti Veres Gáspár (Boyti, Bojthi, Bojtinius) 164, 165, 174, 276, 277, 288, 364, 635, 641, 711, 719, 762
- Boldog Lőrinc 54, 540
- Bonfini, Antonio 636
- Bongarsius, Jacobus 168, 637
- Bonyhai György 57, 542
- Bonyhai Mária → Aranka Györgyné Bonyhai Mária
- Borbély Szilárd 851
- Borczytzky, Franz Ignaz Freiherr von (Boritzki) 45, 533
- Bordás Beáta 724, 848
- Bordes, Charles 728

- Born, Ignaz von 113, 590
 Bornemisza Anna → Gyulay Sámuelné
 Bornemisza Anna
 Bornemisza János 152, 439, 625, 806
 Bornemisza József 439, 806
 Bornemisza Klára → Haller Gáborné Bornemisza Klára
 Bornemisza (Abstemius) Pál 203, 665
 Boronkay József 157, 630
 Boros Katalin → Cserey Farkasné Boros Katalin
 Borosnyai Lukács János 604
 Borosnyai Lukács Simon (Simeon) 9, 32, 34, 77, 129, 225, 260, 362, 425, 426, 429, 435, 439, 462, 523, 525, 560, 604, 650, 681, 682, 702, 760, 797, 798, 800, 804, 806, 820, 821
 Borsos Tamás 164, 167, 276, 636, 711
 Bosnyák Márton (Bosnyag) 160, 631
 Bossányi Ferenc 75, 558
 Bossányi Ferencné Comáromy Julianna 148, 602, 621, 842
 Boyti Gáspár → Bojti Veres Gáspár
 Bölöni Farkas Sándor 818
 Böltskéri József 7, 118, 119, 593, 594, 595
 Böthy → Beöthy
 Branicki, Franciszek Ksawery 749
 Branzyki 330
 Braunschweig herceg → Károly Vilmos Ferdinánd
 Brencsán János 800
 Brencsán Jánosné Toldalagi Sára 429, 800
 Brenner Domokos Márton 818
 Bressey, Lezay-Marnézia Charlotte Antoinette de 552, 559, 609
 Brigidio, Joseph 572
 Brockmann, Johann Franz 421, 794
 Brukenthal, Michael (Mihály) 155, 171, 627, 640
 Brukenthal Mihályné Teleki Krisztina 521
 Brukenthal Sámuel (Samuel von) 6, 32, 33, 40, 155, 220, 487, 523, 529, 534, 537, 541, 627, 631, 678, 837
 Brunswick József (Brunsvik) 143, 616, 839
 Brutus János Mihály (Johannes Michael Brutus, Gian Michele Bruto) 166, 183, 199, 276, 636, 648, 661, 711
 Buccow, Adolf Nikolaus 179, 268, 644, 707
 Budai Nagy Antal 54, 540
 Bujánovicsné 191
 Bulgakov 541
 Burius János 164, 167, 168, 637
 Burius János, ifj. 168, 637
 Burz Lajos 634
 Buún Julianna → Révay Andrásné Buún Julianna
 Buzogány Dezső 850
 Bürger, Gottlieb August 662
 Bydeskuti 11, 392, 393, 778
 Bydeskuti Boldizsár 364, 761, 778
 Caballini, Johann (Ritter von Ehrenburg) 204, 666
 Caesar, Caius Iulius (Julius) 345, 354, 387, 775
 Cagliostro, Alessandro di (Cagliastro) 250, 697
 Calprenède, Gautier de Costes de La 578
 Campe, Joachim Heinrich 301, 729
 Cato, Marcus Porcius 345
 Catullus, Caius Valerius 201, 663
 Chodowiecki, Daniel Nikolaus (Chodowicky) 330, 744, 794
 Cházár András 810
 Cicero, Marcus Tullius 471, 534, 782, 826
 Clerfayt, Karl von (Charles Joseph de Croix Graf von Clerfait und von Carbonne, Clairfait) 61, 409, 547, 786
 Cloșca 373, 533, 768
 Cobenzl, Philipp von (Kobenzl) 425, 797
 Coburg → Frigyes Józsiás szász–coburg–saalfeldi herceg
 Cocles, Horatius 113, 471, 519, 590, 603, 624
 Colardeau, Charles-Pierre 70, 555, 730, 744
 Colb Lukas (Colbius) 184, 648
 Colloredo, Joseph von 354, 367, 413, 756, 764, 788
 Comáromy György (Komáromy) 492, 842
 Comáromy Julianna → Bossányi Ferencné Comáromy Julianna
 Conert → Konnert István
 Conrad 21
 Constantinus Porphyrogenitus (Bíborbanszületett Konstantin) 456, 817
 Corneille, Pierre 485, 625, 795, 835
 Cornides Dániel (Kornides) 5, 6, 13, 20, 30, 32, 36, 37, 50, 53, 54, 174, 180, 185, 199, 220, 238, 245, 320, 322, 328, 353, 354, 413, 466, 487, 510, 518, 520, 521, 522, 527, 528, 536, 537, 539, 541, 550, 553, 569, 641, 649, 660, 677, 687, 693, 728, 738, 742, 755, 756, 788, 815, 821, 836
 Correggio, Antonio da 87, 135, 568
 Crassus, Marcus Licinius (Krassus, Krácsszus) 79, 89, 562
 Crișan 533
 Cronegk, Johann Friedrich 771, 783
 Cursor, Lucius Papirius 337, 749

- Curtius, Marcus 113, 590
 Custine, Adam-Philippe de 358, 399, 415, 417,
 419, 764, 781, 789, 790, 792
 Czabán Izsák → Zabanius, Isaac
 Czatoryska, Izabela 336, 749
 Czibula Katalin 849, 851
 Czifra Mariann 506
 Cziráky Antal Mózes 755, 818
 Czirjék Mihály 60, 61, 546
 Czuczor Gergely 638
- Csáki Mihály 54, 540
 Csáky Borbála → Haller Györgyné Csáky Borbála
 Csáky János (1720–1795) 137, 138, 612, 613
 Csáky János (?–1806) 30, 521, 804, 805
 Csáky Jánosné Bethlen Rozália 30, 435, 436, 521,
 804, 805
 Csáky Kata → Bethlen Miklósne Csáky Kata
 Császár Mihály 817
 Csata Adél 506, 634, 848
 Csatári János 183, 189, 648, 652
 Csato úr 43, 532
 Csatóné Czirjék Krisztina 295
 Csedő László 198, 660
 Cseh Ferenc 169, 638
 Csepri László 160, 631
 Cserey Elek (Cserei) 183
 Cserey Farkas (1719–1782) 277, 638, 711
 Cserey Farkas (1773–1842) 8, 168, 183, 499, 638
 Cserey Farkasné Boros Katalin 638
 Cserey Heléna (Ilona) → Wesselényi Miklósne
 Cserey Heléna
 Cserei János (Cserey) 109, 158, 159, 170, 212,
 215, 228, 247, 285, 366, 425, 428, 453, 458,
 587, 626, 630, 639, 648, 671, 682, 683, 695,
 718, 762, 797, 818
 Cserei József 93, 250, 455, 573, 697, 816
 Cserei Mihály (1667–1756) 164, 165, 166, 185,
 273, 277, 510, 634, 636, 711, 712
 Cserei Mihály (bécsi kancellária alkalmazottja) 10,
 306, 307, 731, 732
 Cserei Mihály, csíkcsicsói 179, 644
 Cserei Sámuel (Cserey) 477, 830
 Cserei Trézsia → Mikó Istvánné Cserei Trézsia
 Csergics Simon (Tsergits) 97, 576
 Csernáttoni Ferenc 109, 280, 460, 587, 626, 714,
 818
 Csernáttoni Vajda Sámuel → Vajda Sámuel
 Csihák György 516, 848
 Csiki 68
- Csizi István (Csízi, Tsizi) 11, 13, 46, 378, 379,
 382, 383, 476–478, 533, 770, 772, 829
 Csog Elek (Csoók Elek) 162, 633
 Csörsz Rumen István 852
 Csulai György 637
- Damokos Krisztina → Bethlen Lászlóné Damokos
 Krisztina
 Dampierre, Auguste Marie Henri Picot de 406,
 409, 415, 784, 786, 789
 Dálnoki Veres Gerzson (Gerson) 180, 185, 645,
 712
 Dálnoki Veress Jób 174, 277
 D'Alton, Eduard 419, 791
 Dáné Veronka 850
 Daniel Elek 462, 820
 Dániel István (1684–1774) 513
 Dániel István (?–1788) (Daniel) 22, 23, 513, 514
 Dániel István 286, 304, 731
 Dániel Mihály (Daniel) 225, 682
 Darvay (Darvai) 221, 238
 Dávid Péter 506, 512, 517, 634, 692, 787, 815,
 820, 848
 Davidovich, Paul (Davidovits) 283, 716
 Dayka Gábor 149, 202, 303, 330, 622, 664, 730,
 744
 Debreczeni Artila 506, 555, 556, 559, 560, 583,
 589, 683, 694, 763, 848, 851–853
 Decebal 160, 632
 Déczy Czimor János → Baranyai Decsi (Csimor)
 János
 Decsy Sámuel (Décsy) 196, 201, 596, 656, 663,
 772, 791, 848
 Deé Nagy Anikó 510, 520, 548, 660, 848, 849
 Demeter Júlia 849, 851
 Demeter Zsuzsa 551, 633, 849
 Demián Antal (Demény) 473, 474, 827
 Dentatus, Manius Curius 337, 749
 Dersi Pál 158, 213, 630, 671
 Desericzky Ince 189, 652
 Dési Lázár György 508
 Devecseri Gábor 711
 Dézsi Lajos 650, 848
 Dienes Sámuel (Diénes) 11, 297, 298, 305, 384,
 636, 719, 726, 773, 774
 Diogenész, szinopéi 114, 590
 Dobó István 177, 643
 Domokos Antal 510, 606
 Domokos Antalné Jósika Zsuzsanna 131, 462, 606
 Domokos Lajos 77, 256, 560, 700

- Domokos Mária 560
 Donát Antal (Donáth) 156, 280, 628, 714
 Donáth József 108, 587
 Doncsesz Etelka 506, 779, 849, 855
 Dorat, Claude Joseph 70, 71, 555
 Dósa Gergely (Dosa) 369, 765
 Dósa József (Dosa) 198, 660
 Döbrentei Gábor 638
 Döme Károly 97, 99, 575
 Dörnyei Sándor 854
 Draudt Georg (György) 186, 649
 Dudásy Antal 718
 Dugonics András (Dugonits) 96, 97, 243, 270, 546, 575, 691, 709, 739, 753, 854
 Dumouriez, Charles François (Doumorier, Dumorie) 394, 399, 405, 406, 419, 779, 781, 784, 792
 Dusch, Johann Jakob 66, 77, 87, 551, 560, 568, 576, 577, 579, 841
- Ebert, Johann Arnold 555
 Eder, Joseph Karl 198, 446, 634, 635, 659, 693, 705, 810
 Éder Zoltán 572, 710, 734, 820, 849
 Egriné 22
 Egyed Antal 512
 Egyed Emese 504, 506, 509, 559, 561, 724, 787, 795, 848–850, 852
 Elek Márton 12, 433, 434, 803
 Ellinger János József (Elinger, Johann Joseph) 134, 148, 152, 444, 598, 609, 621, 624, 625, 662, 759, 809
 Endes család 504, 509
 Endrődy János (Endrödi) 11, 349, 355, 356, 370, 372, 424, 753, 757, 765–767, 771, 780, 796, 829
 Engel, Johann Christian 12, 198, 413, 414, 446, 448, 449, 537, 635, 641, 660, 677, 693, 719, 762, 788, 810, 811
 Enyedi István 179, 277, 644, 712
 Enyedi Pál 176, 179, 276, 642, 644, 711
 Enyedi Sándor 503–506, 547, 550, 552, 556, 560, 568, 579, 583–585, 591, 593, 595, 607, 664, 672, 673, 675, 679, 684, 691, 693, 697, 699, 703, 706, 708, 713, 717, 723, 725, 731, 740, 746, 757, 762, 767, 770, 771, 774, 777, 780, 783, 787, 799, 800, 803, 805, 806, 814–816, 818, 820, 822–827, 829–832, 835, 843, 849
 Eötvös Mária → Teleki Sámuelné Eötvös Mária
- Epiktétosz (Epicetetus) 471, 826
 Erdődy János 137, 217, 600, 612, 646, 675, 838
 Erdődy Lajos 72, 556
 Erzsébet királyné 821
 Esterházy család (Eszterházy) 158, 631
 Esterházy Bálint Miklós (Eszterházi) 217, 292, 674
 Esterházy Ferenc (Eszterházy) 125, 157, 158, 193, 600, 630, 655
 Esterházy József 111, 588
 Esterházy Miklós 721, 724
 Esterházy Nepomuk János (Eszterházi) 91, 94, 99, 166, 179, 199, 207, 242, 272, 321, 439, 571, 574, 577, 578, 636, 660, 667, 685, 690, 710, 739, 806
 Eszterházy Károly 136, 602, 604, 610, 611, 688
 Eszterházy László 642
 Étienne András (Etienne) 169, 638
 Ezópus → Aiszóposz
- Fábián Dániel 9, 268, 414, 707
 Fábri Mihály (Michael Ritter von Fábri) 419, 791
 Fabris, Dominik Tomiotti 546
 Falbaire de Quingey, Charles Georges de Fenouillot de 551, 665, 673
 Faludi Ferenc 70, 555
 Farkas Antal 122, 597
 Farkas János 495, 496
 Farkas úr 34
 Fast, Christian 113, 590
 Fazekas István 152, 625
 Fáy Barnabás 581
 F. Csanak Dóra 511, 544, 634, 728, 815, 850
 Fehér Andrea 511, 850
 Fejér György (Fehér) 97, 576, 821
 Fejér István 392, 777
 Fejér János 390, 391, 777
 Fejér Mihály → Weiss Mihály
 Fejér Rozália 392, 777
 Fekete Ferenc 129, 130, 136, 466, 499, 604, 605, 611, 822
 Fekete János 13, 142, 484, 485, 486, 616, 809, 835
 Fekete káplán 491
 Fekete Magdolna 794, 795, 850
 Felmer, Martin (Martinus) 184, 648
 Ferdinánd főherceg 156, 157, 181, 628, 629, 646
 Ferdinand, I. 641, 643
 Ferdinand, III. 629
 Ferdinand, IV. (Bourbon) 629, 653

- Ferdinand, V. (Ferdinánd, Habsburg–Lotaringiai Ferdinánd) 410, 786
- Ferenc, I. (Ferenc József Károly, Ferenc II., Ferentz) 153, 156, 157, 181, 190, 213, 218, 238, 291, 309, 320, 330, 612, 626, 628, 629, 646, 671, 676, 687, 721, 728, 737–739, 747, 755, 756, 796
- Ferenczi Attila 851
- Ferráti Erzsébet → Horvát Antalné Ferráti Erzsébet
- Fest Aladár 515, 850
- Festetics György 622
- Festetics János (Festetits) 481, 482, 833
- Fichte, Johann Gottlieb 608
- Filep úr 118, 283, 594
- Filep István → Öri Filep István
- Filstich, Johann (Joannes) 184, 279, 648, 713
- Fischer Imre 492, 842
- Flaccus → Horatius Flaccus, Quintus
- Fodor Pál 752
- Fodor Sámuel 180, 645
- Fodor úr 40, 41, 43, 530, 532
- Fogarasi János 638
- Fogarasi Pap József 46, 90, 175, 534, 570, 642
- Fontaine → La Fontaine, Jean de
- Forgách Miklós (Forgács) 157, 588, 600, 630, 740
- Forgáts Michael 184, 648
- Forgáts Valentin (Balázs) 184, 648
- Földesi Ferenc 551, 850
- Földi János 103, 246, 582, 583, 694, 717, 776
- Földi Jánosné Weszprémi Juliánna 583
- Fölföldy Sándor 509, 850
- Forgách Miklós (Forgacs) 124, 125, 324
- Fórizs Gergely 747, 847
- Frederick yorki herceg 419, 791
- Frederik (Friedrich) → Nagy Frigyes
- Fresne, Charles du 488, 838
- Freymann, Christian 701, 705
- Freytag, Johann Arnold 419, 791
- Fried István 516, 850
- Fried Sámuel 304, 730
- Frigyes Józsiás szász–coburg–saalfeldi herceg (Coburg herceg) 56, 255, 256, 283, 395, 399, 405, 407, 409, 410, 542, 699, 716, 778, 781, 784, 786, 796
- Frigyes, II. → Nagy Frigyes
- Frigyes Vilmos, II. 295, 724, 779, 781
- Fronius, Michael Traugott 155, 182, 200, 221, 237, 414, 627, 646, 661, 678, 687, 788
- Fuchs Márk (Markus, Vulpius Fuchsius) 174, 184, 277, 641, 648, 649, 711
- Gabelhofer János Gyula (Gabelkoven) 352, 353, 491, 493, 755, 841
- Gál László 517, 850
- Gál úr 35, 38, 39, 526
- Gálfi Emőke 852
- Gálfi János 164, 166, 167, 276, 636, 711
- Gallus, Cornelius 79, 89, 562
- Gálos Rezső 546, 850
- Gáspár Endre 598
- Gáspár Pál 169, 638
- Gatterer, Johann Christoph 134, 608
- Gebhardi, Ludwig Albrecht 298, 726
- Gebler, Tobias Philipp 400, 782
- Gelei Katona István 164, 167, 168, 495, 637
- Geleji Katona István 637
- Gellert, Christian Fürchtegott 62, 308, 547, 733
- Gemmingen, Otto Heinrich von 777
- Geréb József 33, 34, 524, 525
- Gesellius, Georg 265, 489, 706, 839
- Gessner, Salomon 65, 70, 72, 76, 77, 87, 550, 555, 559, 560, 568, 577, 597, 622
- Getse Sámuel 207
- Ghiczy József 257, 701
- Giper, Andreas 551, 850
- Gloska → Cloşca
- Gódor 283
- Goethe, Johann Wolfgang von 608, 662, 794
- Goldoni, Carlo 739
- Gorun-Kovács Blanka Sidonia 533, 850
- Görög Demeter 8, 9, 96, 144, 200, 216, 222, 223, 243, 253, 306, 322, 384, 575, 618, 661, 673, 674, 679, 685, 691, 698, 717, 720, 732, 739, 774
- Granasztói Olga 622, 850
- Grassalkovich Antal (Grasalkovics) 331, 744
- Gräser, Daniel (1752–1833) 461, 819
- Gräser, Daniel (1769–1797) 606
- Grondski, Samuel (Grundczy, Grondsky) 184, 648
- Gross, Johann 647
- Grossinger János 322, 739
- Grundczy → Grondski
- Gubernáth Antal 445, 809
- Gulácsi Albert (Gulátsi) 180, 277, 645, 712
- Gundhard, Stephan (Gunthard) 188, 651
- Gunesch, Andreas 184, 648
- Gvadányi József 146, 478, 619, 739, 830

- Gyarmathi Sámuel (Gyarmati, Gyarmathy) 282, 432, 441, 692, 715, 717, 776, 803, 807
- Gyarmathy Sámuel, alsóboldogasszonyfalvi 549
- Gyöngyösi István 65, 74, 470, 471, 551, 558, 584, 633, 661, 826
- Gyöngyössi János (Gyöngyösi) 74, 388, 557, 776
- Gyórfly Mária → Bánffy Elekné Gyórfly Mária
- György, III. 791
- György Lajos 503, 850
- Györgyfalvi Csépan István 747
- Gyulafi Lestár (Gyulaffy) 164, 166, 167, 276, 636, 711
- Gyulai Elek 12, 442, 807, 808
- Gyulay Ferenc 46, 609, 622, 625
- Gyulay Ferencné Kácsándy Zsuzsanna (Gyulai, Susánna) 134, 150, 152, 492, 559, 609, 622, 625, 842
- Gyulay Ignác 214, 672
- Gyulay József (Gyulai) 214, 324, 328, 435, 436, 439, 448, 672, 740, 742, 804–806, 810
- Gyulay Katalin → Bethlen Ádámné Gyulay Katalin
- Gyulay Sámuel (1723–1802) (Gyulai) 111, 214, 477, 588, 672, 833, 834
- Gyulay Sámuel (?–1794) (Gyulai) 482, 483, 833, 834
- Gyulay Sámuelné Bornemisza Anna 672
- Habsburg Maria Christierna → Maria Christierna
- Habsburg Rudolf → Rudolf császár
- Hackerstahl, Thomas Metzger von 45, 532
- Hacquet, Belsazar (Balthasar) 299, 706, 728
- Hadik András 201, 613
- Hager, Joseph 445, 809
- Hajnóczy József (Hajnotzi) 473, 661, 827, 828
- Haller Antal 481, 482, 833
- Haller Gábor (1614–1663) 180, 277, 288, 645, 712, 719
- Haller Gábor (1749–1822) 63, 64, 91, 94–96, 108, 549, 550, 571, 573, 574, 587
- Haller Gáborné Bornemisza Klára 574
- Haller Györgyné Csáky Borbála 520
- Haller József 157, 630
- Haller Pál 35, 214, 526, 672
- Haller Zsigmond (Sigmond) 280, 714
- Halmágyi István 179, 278, 506, 644, 712, 844
- Halmágyi László 77, 520
- Hamid, Abdul I. 541
- Haner, Georg 167, 184, 637, 648
- Haner, Georg Ieremia (Jeremiás) 184, 185, 648, 649
- Hánka 425, 426
- Hanzi 362
- Haschka, Lorenz Leopold (Haska) 98, 113, 576, 590
- Hatvani István (Hatvany) 265, 300, 705, 706, 728
- Haufel, Franz 794
- Házi Mihály → Rotarides
- Hegedüs Béla 852
- Hegyés Andreas (Hedgyes) 185, 649
- Heldmann, Andreas (Heltmann) 189, 652
- Heltai Gáspár 62, 164, 166, 548, 636
- Helvétius, Claude-Adrien 112, 589
- Henter Antal 12, 63, 64, 91, 94, 99, 437, 462, 549, 573, 574, 578, 805, 820
- Herder, Johann Gottfried 350, 366, 376, 401, 422, 744, 754, 763, 768, 782, 793, 794, 851
- Hermann, David 164, 167, 185, 637, 648
- Hevenesi Gábor 185, 649, 827
- Heydendorf, Carl 8, 35, 208, 209, 526, 529, 530, 531, 668, 669
- Heydendorf Mihály (Michael Conrad, Heydendorff) 13, 461, 488, 819, 838
- Hirscher, Lukas 279
- Hoche, Louis-Lazare 423, 796
- Hochmeister, Martin 12, 126, 141, 158, 165, 172, 175, 176, 185, 195, 197, 206, 271, 294, 307, 310, 417, 418, 427, 430, 453, 599, 601, 615, 618, 619, 630, 634, 635, 640, 641, 643, 648, 654, 656, 657, 659, 660, 662, 664, 667, 670, 678, 683, 689, 691–695, 697, 701, 705, 710, 711, 721, 723, 732, 734, 759, 761, 771, 775, 790, 791, 798, 801, 814–817, 824, 831, 840
- Homérosz (Homérus) 334, 711
- Honterus, Johannes 652
- Hoffmann, Leopold Alois (Hofman) 143, 301, 604, 606, 612, 616, 663, 727, 729, 738
- Hohenlohe-Ingelfingen, Friedrich Ludwig Fürst zu (Hohenlve) 371, 406, 766, 785
- Hohenlohe-Kirchberg, Friedrich Wilhelm zu 547
- Hohenlohe-Waldenburg-Schillingsfürst, Karl Albrecht II. 785
- Horányi Elek 273, 275, 291, 307, 648, 711, 721, 732, 734, 754, 851
- Horatius Flaccus, Quintus (Horatius, Flaccus, Horat) 28, 151, 259, 432, 555, 622, 769, 779, 781, 785, 802, 826
- Horea (Horja, Hora) 66, 160, 373, 533, 537, 552, 630, 768, 837
- Hornyik 283

- Horvát Antal 631
 Horvát Antalné Ferráti Erzsébet 159, 631
 Horváth Ádám → Pálóczi Horváth Ádám
 Horváth Ferenc 270
 Horváth János 390
 Horváth Péter 677
 Horváth, postamester 308
 Horváth Sámuel 483
 Horváth Zsigmond, szalabérdi (Horvath) 181, 481, 482, 833
 Horvátovits 43
 Hrabovszky György 444, 809
 Hrabovszky Sámuel 699
 Hubbes Éva 839, 851
 Huber, Michael 70, 555
 Hummel János Dávid (Humel) 136, 401, 744, 753, 760, 763, 782, 793
 Hunyadi Szabó Ferenc (Hunyady) 72, 76, 239, 478, 556, 559, 687, 688, 830
 Huszti András 164, 166, 185, 288, 509, 636, 649, 719
 Hübner, Johann 347, 752
 Hübner Michael 491, 493, 842
- Iennett, lord 191
 Iffland, August Wilhelm 777
 Illésházy István 124, 125, 600
 Ilosvay Krisztina 683
 Imre Katalin 769, 851
 Imreh István 521, 757, 851
 Incze úr 104–106, 116, 117, 120, 592, 593, 595
 Inczédy György 325, 334, 741, 747
 Inczédy Györgyné Wass Ágnes (Vass) 380, 741, 770
 Iselin, Jacob Christoph 36, 527
 Istvánfi Miklós 167
 Iványi Béla 837, 851
 Izdenczy József 142, 153, 300, 413, 616, 626, 678, 728, 788
- Jábróczy (Jabrotzki) András 493, 842
 Jacobinus János 164, 168, 637, 638
 Jakab Albert Zsolt 721, 851
 Jakab Elek 504, 507, 510, 512, 527, 676, 678, 851
 Jakó Zsigmond 544, 851
 Jancsó Elemér 19, 21, 22, 24, 26, 28–32, 40, 45, 46, 48, 55, 63, 64, 91, 92, 94, 95, 99, 108, 110, 116, 120, 123, 124, 127, 128, 138, 139, 141, 150, 153, 156, 168, 192, 198, 204, 209, 214, 217, 219, 224, 226, 235, 237, 249, 254, 258, 263, 289, 319, 336, 351, 357, 359, 363, 367, 368, 377, 386, 393, 398, 405, 412, 414, 416, 417, 418, 427, 428, 433, 437, 448, 469, 470, 476, 478, 479, 481, 487–489, 503–507, 509, 511, 513, 515–517, 519, 520, 522, 523, 529, 532, 533, 535, 541, 548, 549, 561, 571, 573, 574, 578, 586, 588, 592, 598, 602, 611, 613–615, 623, 625, 628, 638, 645, 652, 653, 655, 659, 665, 669, 671, 674, 676, 680, 682, 686, 696, 697, 699, 701, 705, 706, 720, 727, 737, 742, 748, 754, 758, 759, 760, 764, 769, 775, 778, 781, 784, 786, 787, 789–791, 798, 799, 805, 811, 819–821, 824, 825, 828, 829, 831, 832, 834–836, 843, 844, 851
 Jancsó Hajnal 506
 Jancsó Miklós 506
 Jankovich János (Jankovics) 13, 467, 822
 Jankovich Miklós (1723–1797) 827
 Jankovich Miklós (1773–1846) 455, 472, 611, 816, 827
 Jankovics József 826, 848, 850
 János, I. (Szapolyai) 173, 454, 641, 816
 János vajda, szentgyörgyi és bazini 178
 János Zsigmond 641, 644
 Janus Pannonius 495
 Járossy Mihály 701
 Jászberényi József 581, 851
 Jezerniczky Károly (Iezerniczky) 181, 646
 Joddi 27
 Jókai Mór 516, 851
 Jósika Antal 91, 94–96, 99, 102, 108, 246, 281, 548, 571, 574, 578, 580, 587, 693, 715
 Jósika Antalné Teleki Mária Josepha 109, 587
 Jósika Zsuzsanna → Domokos Antalné Jósika Zsuzsanna
 Jourdan, Jean-Baptiste (Jurdán) 423, 778, 796
 József nádor 612
 József, II. (Joseph, Josef) 109–111, 121, 125, 137, 156, 239, 352, 354, 371, 377, 413, 514, 515, 526, 533, 534, 537, 541, 551, 553, 558, 570, 572, 581, 585, 587, 590, 591, 594, 596, 597, 599, 600, 602, 606, 611, 616, 625, 629, 670, 678, 682, 687, 688, 728, 732, 755, 766, 783, 837, 838, 839
 Julianna kiasszony 392
 Julianus barát 808
 Juvenalis 608
 Jütte, Robert 540, 851

- Kácsándy László 842
 Kácsándy Lászlóné Bárczay Kata 842
 Kácsándy Zsuzsanna → Gyulay Ferencné Kácsándy Zsuzsanna
 Kalapátsis György → Szaicz Leó Mária
 Kallós Dániel 112, 589
 Kalmár György 495
 Kálnoki István 180, 277, 644, 712
 Kánoki János 217, 675
 Kálnoki Lajos 109, 180, 587, 644
 Kálnoky Antal (Kálnoki) 23, 514
 Kalvin János 202, 217
 Kamuti Farkas 176, 642
 Kamuti István 176, 206, 207, 642, 667
 Kandó Mihály 8, 170, 177, 195, 462, 639, 643, 644, 656, 820
 Kant, Immanuel 608
 Kaplan, Marion 851
 Kaposi Juhász Sámuel 225, 681
 Kaprinai István (Káprinai) 472, 827
 Kapronczai Ádám (Kaprontzai) 176, 189, 642, 652
 Kármán József 13, 480, 809, 832
 Károly főherceg (Habsburg–Tescheni Károly Lajos) 181, 238, 406, 410, 646, 687, 784, 786
 Károly Sándor lotaringiai herceg 410
 Károly Tivadar 514
 Károly, VI. (III. Károly magyar király) 128, 604, 632
 Károly Vilmos Ferdinánd (II. Károly braunschweig–wolfenbütteli fejedelem) 419, 424, 792, 796
 Károlyi Antal 125, 257, 600, 604, 701
 Károlyi József 257, 701
 Karp alezredes 160, 631
 Kassai doctor 329, 436
 Kassay Mihály 11, 385, 774
 Kasza József, torjai 17, 507
 Kasza József, ifj. 507
 Kasza Péter 636
 Kászoni Kovács Dániel 9, 10, 267, 268, 281, 282, 707, 715
 Katalin, II. (Catharina) 295, 534, 541, 724, 749
 Katona István 188, 288, 310, 319, 642, 719, 734, 738
 Kátó → Cato, Marcus Porcius
 Kazinczy Dienes 240, 400, 622, 688, 708, 782, 795
 Kazinczy Ferenc (Kazinczi, Kazintzi, Kázintzi, Kazintzy) 6–14, 59, 68–70, 71, 73, 75–78, 81–90, 93, 96–100, 102–108, 111–114, 117, 121, 122, 126, 129, 132, 134, 135, 147–152, 155, 156, 196, 200–203, 215–217, 240, 241, 246, 269, 286, 287, 293, 302–304, 324, 330, 331, 350, 360, 366, 400, 421, 422, 431, 432, 489, 491–493, 505, 545, 546, 550, 554–556, 558–563, 565–570, 574–579, 581–586, 588, 589, 590, 591, 593, 596–598, 601, 602, 606, 607, 609–611, 618–625, 627, 628, 633, 656, 660–664, 673, 674, 677, 689, 694, 695, 708, 718, 721, 722, 729, 730, 740, 743, 744, 753, 754, 759, 760, 763, 782, 790, 793–795, 802, 822, 838, 839, 841, 842, 851, 852
 Kazinczy Gábor 634, 636, 667, 712, 719
 Kazinczy József 597, 622, 754
 Kazinczy László (Katzyntzi) 126, 132, 293, 583, 601, 607, 608, 622, 722, 730, 790
 Kazinczy Miklós 559, 597, 754, 782
 Kauntiz, Wenzel Anton von (Kaunicz) 201, 239, 324, 402, 403, 489, 663, 688, 740, 783, 839
 Kayser, Albrecht Christopher 563
 Keglevich György (Keglevits) 481, 482, 833
 Keisz Ágoston 506, 583, 711, 750–752
 Kelemen László 332, 355, 609, 696, 731, 739, 757
 Kéler, Gottfried von 198, 660
 Kéler Zsigmond 53, 54, 539, 540
 Kemény 394
 Kemény Farkas 165, 626, 630, 635, 671, 690
 Kemény Ignác 280, 714
 Kemény Ignácné Teleki Júlia 714
 Kemény János 163–165, 176, 179, 273, 277, 278, 633, 635, 642, 711, 712
 Kemény József 552, 605, 636, 642, 644, 645, 647, 649, 650, 712
 Kemény Sámuel 165, 278, 304, 635, 712, 731
 Kemény Sámuel, ifj. 635
 Kemény Simon 165, 170, 351, 635, 639, 755
 Kemény Terézia → Bánffy Mihályné Kemény Terézia
 Kemény Terézia → Rudnyánszky Ignácné Kemény Terézia
 Kemény Zsigmond 635, 644, 838
 Kende László 615
 Kendeffi Elek 607, 740
 Kendeffi Elekné Bethlen Krisztina 205, 206, 294, 607, 666, 724, 740
 Kendeffi János (Kendefi) 7, 126, 132, 133, 134, 319, 322, 324, 482, 601, 607, 608, 618, 654, 703, 738, 740

- Kendeffi János, id. 714
 Kendeffi Jánosné Teleki Polixéna 280, 714
 Kendeffi Rákhel → Bethlen Gergelyné Kendeffi Rákhel
 Kendeffi Sámuel (Kendefi) 439
 Kenderesi Mihály 10, 281, 714, 767
 Kendi Antal 440, 807
 Kendi Ferenc 177, 643
 Kép Gejza László 148, 621
 Kerekes (hadnagy) 31
 Kerekes Sámuel 367, 575, 661, 717, 764
 Kerényi Ferenc 609, 852
 Kerestaly Ignác 717, 723, 776
 Kerestély (Krestély) András 175, 641
 Keresztéli 388
 Keresztelő Szent János 54, 540
 Keresztúri Borbála 549
 Keresztury Dezső 848
 Kerti József 519, 551, 852
 Keszeg Terézia 392, 777
 Keszthelyi László 13, 469, 825
 Kézai Simon 817
 Khevenhüller-Metsch, Johann Siegmund Friedrich von (Kevenhüller) 125, 600
 Kiciński, Pius 262
 Kilián Ádám 270, 609, 709
 Kilyéni Székely Mihály 503
 Kincses Károly 553, 716, 854
 Kinder, Johann Friedenberg von 185, 649
 Király Emőke 504, 506, 526, 527, 552, 852
 Kis János 547, 818
 Kis Terézia 392, 777
 Kiszelj úr 43, 532
 Klaniczay Gábor 853
 Klein Ephraim 495
 Klicinski → Kiciński
 Klingmann, Philipp 422, 794
 Klopstock, Friedrich Gottlieb 72, 76, 87, 284, 401, 556, 559, 568, 610, 624, 628, 663, 695, 718, 722, 782
 Klopstock, Margareta 559
 Knigge, Adolph Freiherr 301, 729
 Koburg → Frigyes Józsiás szász–coburg–saalfeldi herceg
 Kocziány László 852
 Kókay György 544, 852
 Kolinovics Gábor (Kollinovich, Kollinovits) 185, 277, 457, 649, 712, 817
 Kollár Ádám Ferenc (Adam František Kollár) 449, 453, 812, 814, 815
 Kolowrat-Krakowsky, Johann Karl 354, 756
 Kolumbán Vilmos József 850, 855
 Komáromi Csipkés György 205, 495, 666
 Komáromy György → Comáromy
 Konner István (Conert, Connert, Konert) 131, 262, 435, 606, 704, 804
 Kontz József 391, 777
 Kónyi János 547, 610
 Koppi Károly 270, 322, 353, 370, 493, 709, 728, 738, 765, 842
 Korda Anna → Toldalagi Lászlóné Korda Anna
 Korda báró 483, 833
 Korda György 35, 526
 Korda Zsigmondné Nemes Julianna 325, 380, 401, 430, 751, 771, 783, 801
 Kordeltzki László 290
 Kóré Zsigmond 739
 Kornis Anna → Lázár Jánosné Kornis Anna
 Kornis Zsigmond (Sigmund) 276
 Kornmajer 139
 Kościuszko, Tadeusz (Kostyusko) 329, 336, 743, 749
 Kossakowski, Józef 749
 Kossakowski, Szymon 749
 Koszta István 102, 160, 580, 606, 631
 Koszta József 47, 534
 Kótsi Patkó János (Pákdói Kótsi János) 391, 777
 Kotsis Sámuel 12, 428, 429, 799, 800
 Kotzebue, August von 739, 777, 829
 Kovachich József Miklós 807, 821, 852
 Kovachich Márton György (Kováchich, Kovachics, Kovacsics, Kovátsis) 12, 13, 97, 270, 287, 333, 370, 440, 441, 445, 449–459, 463–467, 472, 479, 488, 575, 684, 709, 719, 746, 765, 806, 807, 809, 812–818, 820, 821, 823, 824, 827, 831, 832, 838
 Kovács István, nagyjaitai 636, 642, 644
 Kovács János (Kováts) 244, 453, 815
 Kovács Kálmán 747, 852
 Kovács Pál 809
 Kovásznai Sándor (Kovásznai Tóth) 65, 74, 79, 88, 106, 163, 295, 545, 551, 553, 562, 569, 584, 604, 633, 661, 724, 852
 Kováts 222
 Kováts Antal 304, 731
 Kováts Ferenc 548, 747
 Kováts Gáspár 175
 Kováts József 388, 776
 Kováts László 364
 Kozakorosten → Czatoryska

- Kozma Andor 547
 Kökösi András 161, 167, 632, 642
 Köleséri Sámuel 189, 287, 652, 719
 Körmöczi János 818
 Kőszeghy Péter 852
 Kövér Gábor 422, 794
 Krauss, Georg 185, 649
 Krausz Mária → Teleki Imréné Krausz Mária
 Krausz Teophil 53
 Kreskay Imre 241, 689
 Kulcsár Péter 647, 852
 Kultsár István 636
 Kurz Antal 647
 Kusch, Lorenz (Küsch) 185, 649
- Labádi Gergely 551, 847
 Laczkovich György (Latzkovich) 491, 842
 Laczkovics István 603
 Laczkovics János (Laczkovits) 473, 728, 827, 828
 Ladányi Sándor 545, 548, 550, 553, 561, 570, 580, 585, 592, 594, 655, 685, 852
 La Fontaine, Jean de 62, 547
 Laho Ferenc 652
 Lajos, I. 455, 816, 824
 Lajos, II. 466, 821
 Lajos, XIV. 304
 Lajos, XVI. 721, 769, 789
 Lajos, XVII. 419, 792, 796
 Lajos Elek 93, 573
 Lambert, Madame de (Anne-Thérèse de Marguenat de Courcelles) 477, 830
 Landerer Mihály 97, 98, 489, 555, 560, 575, 577, 619, 739, 751, 830, 839
 Lange, Joseph 422, 794
 Lange kapitány 204
 Lányi József 360, 413, 759, 788
 Laskai János 179, 277, 644, 711
 László erdélyi vajda 455, 816
 Látzai József 548
 Laudon, Ernst Gideon von 387, 775
 Lázár András 454
 Lázár Antalné Torma Éva 366, 426, 760, 763, 798
 Lázár család 587
 Lázár Ferenc 762
 Lázár István 762
 Lázár István, nagyjaitai 309, 688, 733
 Lázár János (1703–1772) 65, 548, 551, 553, 587
 Lázár János (1755–1800) 109, 507, 587
 Lázár Jánosné Kornis Anna 587
 Lázár Miklós 587, 852
- Leitner József 160, 631
 Lenárt Sámuel (Lenárt) 165, 245, 635
 Lengyel Réka 546, 852
 Leon, Gottlieb 113, 590
 Leopold → Lipót
 Lessing, Gotthold Ephraim (Lesszing) 303, 350, 361, 366, 422, 597, 662, 744, 753, 754, 760, 763, 782, 793
 Lethenyei János 677
 Levachich József (Levatsits) 194, 655
 Levenehr, Franz, Freiherr von Grünwall (Levener) 217, 368, 675, 765
 Liedeman János Sámuel 422, 794
 Lindauer János 322, 324, 621, 663, 722, 739
 Linné, Carl von 360, 361, 759
 Lipót, I. 131, 143, 160, 161, 190, 306, 601, 617, 632
 Lipót, II. (Leopold) 109, 110, 115, 131, 291, 300, 320, 489, 587, 601, 603, 604, 606, 611, 612, 616–618, 620, 626, 628–630, 632, 646, 653, 655, 659, 671, 721, 724, 747, 756
 Lipták 198
 Locke, John 36, 511, 527
 Losontzi István 345, 346, 751
 Lotaringiai Ferenc 765
 Lovász Zsigmond 151, 614, 624, 701
 Luby Károly 157, 630
 Lubomirski, Michał 743
 Lucanus, Marcus Annaeus (Lukanus) 72
 Lujza Mária Amália 646
 Lukinich Imre 526, 528, 772, 852
 Lumnitzer István 739
 Lupinus, Christian 184, 648, 649
 Luther, Martin (Márton) 652, 700
 Luzzatto, Isaac 421, 793, 794
 Luzzatto, Marco 421, 793, 794
 Luzzatto, Samuel David 793, 852
 Luxemburgi Zsigmond 54, 454, 540, 815
- Mabillon, Jean 479, 832
 Majláth József 156, 334, 629, 747
 Major úr 39
 Majthényi Pál 685, 771
 Majthényi Pálné Beniczky Mária 685, 771
 Małachowski, Stanisław (Malakowszki) 336, 749
 Málnási László 98, 577
 Manfredini, Friedrich Marchese 181, 328, 425, 646, 742, 797
 Mannert, Conrad 788, 810
 Mapes, Gualterus 673

- Mara Gergely 417
 Mara László 139, 140, 210, 236, 358, 394, 400,
 410, 417, 424, 613, 614, 670, 686, 758, 779
 Mara Lőrinc 212, 483, 671
 Marczali Henrik 603, 604, 616, 838, 853
 Márfy Lipót 146, 620
 Maria Christierna (Habsburg Mária Krisztierna)
 174, 641
 Mária Ludovika, Bourbon 612, 628
 Mária Terézia (Maria Theresia) 57, 62, 65, 110,
 124, 128, 129, 143, 144, 301, 360, 514–516,
 518, 520, 544, 551, 600, 604, 617, 623
 Mária Terézia Karolina 646, 793
 Mária Terézia Sarolta 796
 Máriafi István → Saicz Leó Mária
 Máriássy István (Máriási) 136
 Marie Antoinette 721, 796
 Maróthi György 471, 826
 Martinkó András 809, 853
 Martinovics Ignác (Martinovits) 473, 612, 627,
 705, 727, 728, 759, 825, 827
 Márton kereskedő 349
 Massa Simon 186, 649
 Máté Izák 39, 529
 Máté János 561
 Matthäi, Georg (Matthiae) 186, 649
 Mátyás király (Hunyadi Mátyás) 441, 455, 636
 Mátyási József (Matyassy) 445, 809, 835
 Mátyus István (Máttyus) 304, 310, 382, 460,
 731, 734, 772, 818
 Mauksch Töbiás (Mauks) 304, 422, 730, 794
 Maundrell, Henry 234, 684, 770, 801
 Mayerhoffer András 523
 Mederus, Asarela 186, 650
 Mederus, Petrus 186, 649
 Méhes György 196, 657
 Méhessy 413
 Meiners, Christoph 422, 795
 Meißner, August Gottlieb 559
 Melanchton, Philipp 700
 Mendelssohn, Moses (Mendelson) 53, 539, 540
 Metastasio, Pietro 485, 835
 Metzger (Matzger) → Hackerstahl, Thomas
 Metzger von
 Meyer, Beate 851
 Migazzi, Cristoph Bartholomäus Anton 113, 590
 Mihálkovics Árpád 563, 854
 Miháltz Mihály, id. 186, 278, 650, 712
 Miháltz Mihály, ifj. 186, 650
 Mike Sándor 605
 Mikó Ferenc (Ferentz) 164, 165, 173–176, 206,
 276, 277, 288, 634, 641, 667, 711, 719
 Mikó Ferenc, ifj. 176, 642
 Mikó Imre 503, 572, 642, 644, 853
 Mikó István 176, 642
 Mikó Istvánné Cserei Trézsia 636
 Mikó Károly 280, 714
 Mikó Károlyné Wass Eszter 714
 Mikó Katalin → Bethlen Farkasné Mikó Katalin
 Mikó Klára → Mósa Lászlóné Mikó Klára
 Mikó Miklós 176, 288, 642, 719
 Mikó Miklósné Bernáld Krisztina 642
 Mikó Pál 642
 Mikó Zsuzsanna → Bánffy Imréné Mikó Zsuzsanna
 Mikola Ágnes 521
 Mikola László 520
 Mikola László (1665–1742) 183, 648
 Mikos Mihály 198, 660
 Miksa, III. 514
 Miller, Johann Martin 577, 597
 Millot, Claude-François-Xavier 395, 779
 Milton, John 569
 Mindszenti Sámuel 548
 Mirabeau, Honoré-Gabriel Riqueti de (Mirabo)
 154, 627
 Miser 21
 Mises, Ludwig von 572, 852
 Miske József 170, 639
 Miske Teréz → Nemes Jánosné Miske Teréz
 Mocsáry (Mótsári) 149, 622
 Mohai úr 311, 735
 Moiry, Victor de Gingins 562, 673
 Molière 372, 767
 Molnár Albert → Szenczi Molnár Albert
 Molnár Borbála (Mólnár) 478, 533, 770, 830
 Molnár János (1757–1818) 601, 617
 Molnár János (1728–1804) 112, 589, 808
 Molnár János 545, 853
 Molnár János (Ion Piuariu-Molnar) 160, 631
 Mórirtz úr 351
 Morkow, Iraklij (Orlow) 329, 330, 743
 Mósa László, id. 186, 650
 Mósa László ifj. 8, 166, 179, 180, 186, 204, 205,
 278, 636, 644, 645, 650, 665, 666, 712
 Mósa Lászlóné Mikó Klára 636, 666
 Möller, Heinrich Ferdinand 610
 Murányi Ignác 196, 657
 Muslay Antal 716
 Muslay Imre 283, 716

- Nadányi János 168, 637
 Nagy Frigyes (Frederik, Friedrich) 421, 514, 515, 534, 589, 622, 794
 Nagy György János 469, 495, 809, 824
 Nagy Iván 510, 636, 645, 842, 853
 Nagy-L. István 534, 853
 Nagyari József 167, 637
 Nagy Mátyás 186, 650
 Nagy Sándor 347, 752
 Nagyszigethy Kálmán 769, 772, 853
 Nagyváthy János (Nagyváti, Nagy Váti) 136, 149, 240, 581, 610, 611, 621, 622, 688
 Nalácz József (Nalázi) 145, 170, 192, 332, 619, 639, 654, 745
 Nekeesch, Daniel → Schullerus (Nekeesch) Daniel
 Nemegeyi János Miklós 310, 734
 Nemes Ádám 510
 Nemes Ferenc 280, 714
 Nemes János 177, 242, 643, 672, 690
 Nemes Jánosné Miske Teréz 214, 672
 Nemes József 159, 394, 410, 631
 Nemes József 140, 614
 Nemes Julianna → Korda Zsigmondné Nemes Julianna
 Nemes Mária → Toldalagi Ferencné Nemes Mária
 Nemes Zsuzsanna 526
 Neugeboren, Daniel Georg (Neugeborn) 277, 712
 Neuhold, Johann Nepomuk 51, 537
 Niczky Kristóf (Niczki) 489, 839
 Nitri, Mauritio 189
 Novák István 112, 126, 589, 598, 601
 Novák úr 333
 Nösner Simon 186, 650
 Nunkovics György 146, 619
 Nyerges Judit 850
 Nyiró Sámuel 51, 538
 Oltard, Johannes 184, 648, 649
 Onodi 295, 724
 Opitz, Martin 164, 167, 168, 637
 Orbán János 537, 538, 853
 Orbán Klára 631
 Orbán László 506, 622, 852, 853
 Orbán Pál 159, 631
 Orczy István 568
 Orczy József 87, 239, 257, 568, 688, 701
 Orczy László (Orczy) 135, 136, 143, 228, 234, 324, 473, 609, 610, 616, 683, 684, 740, 827
 Orczy Lőrinc 87, 568, 748
 Orczy Mária → Vécsey Miklósné Orczy Mária
 Orlow → Morkow, Iraklij
 Ostermayer, Hieronymus 186, 650
 Osvát László (Osváth) 270, 710
 Otrokoci Fóris Ferenc 167, 637
 Óváry László 581
 Ovidius, Publius 66, 334, 471, 512, 598, 746, 810, 826
 Ördög Balázs → Balázs „Ördög” Mihály
 Őri Filep István (Fülöp) 349, 370, 391, 716, 753, 777
 Ősz Sándor Előd 850
 Ötvös Péter 506
 Pajor Gáspár 13, 480, 809, 832
 Pajkossy Gábor 738, 853
 Pál-Antal Sándor 537, 853
 Pálffy János (Pálfy) 124, 125, 157, 599, 629
 Pálffy Károly 156, 157, 222, 447, 603, 604, 612, 626, 629, 639, 646, 653, 671, 679, 788, 810
 Pálffy Károly Pál 599
 Pálffy Lipót (Leopold) 257, 701
 Palm Jozefa (gr. Josephine von Palm Gundelfingen) → Bánffy Györgyné Palm Jozefa
 Pálmay József 549, 853
 Pálóczi Horváth Ádám 60, 70, 82, 96, 98, 103, 136, 149, 331, 346, 366, 546, 554, 563, 575, 578, 581, 586, 589, 610, 611, 621, 622, 660, 744, 752, 755, 763
 Pánczél Dániel 809
 Pap László 108
 Pápai István 13, 478, 831
 Pápai Páriz Ferenc 59, 206, 471, 545, 667
 Pápai Susanna 369
 Papilla, Paul Dimich von 144, 617
 Papp Klára 520, 521, 804, 853
 Parini, Giuseppe 66, 152, 304, 551, 625, 665, 730
 Parschitius Kristóf (Parsekitius) 203, 204, 665
 Pászthory Sándor (Pászatory) 153, 264, 300, 328, 413, 626, 705, 728, 742, 788
 Pataki Sámuel (Pataky) 180, 189, 287, 309, 436, 645, 652, 719, 733, 805
 Péchy Imre (Pécsy) 240, 445, 447, 688, 809, 810
 Péchy József 726, 768
 Péczeli József (Pétzeli) 62, 146, 201, 471, 547, 548, 563, 598, 619, 663, 694, 752, 789, 802
 Péczely László 515, 847
 Peer Jakab 455, 816

- Peéry Dezső 843, 853
 Pelcz János (Johann) 189, 288, 719
 Penke Olga 575, 779, 854
 Perényi József 503, 692, 696, 854
 Pereszlényi Pál 495
 Perlaki Dávid 256, 548, 700
 Pervik úr 35, 526
 Péter, I. 337, 749
 Péter Róbert 590, 854
 Peters, Martin 608, 854
 Petit, Pierre 402
 Petneházi Gábor 636
 Petrasko Gergely 355
 Péczeli → Péczeli József
 Phaedrus, Caius Iulius 225, 681
 Phleiuszi Timón (Timon) 408, 785
 Piazeski, Paulus (Piasecius) 205, 287, 667, 719
 Pintér Márta Zsuzsanna 849
 Piringer Mihály 727, 739
 Platón (Plátó) 114, 591
 Plautus, Titus Maccius 471, 826
 Podmaniczky József 125, 130, 136, 182, 370, 600, 605, 610, 646, 766
 Podmaniczky Sándor 198, 660
 Pogány Lajos 254, 413, 447, 699, 788, 810
 Polgár Mihály 699, 854
 Pomarius, Christian 186, 650
 Pompejus, Magnus 345
 Poniatowski, Józef Antoni 336, 749
 Poór János 853
 Pope, Alexander 556, 730, 744, 831
 Posch, Leonard 75, 558
 Potoczki József 48, 535
 Potocki, Stanisław Szczęśny Feliks 359, 749, 758
 Poutet Károly 515
 Pradon, Jacques (Nicolas) 485, 835
 Pray György 323, 455, 739, 816, 827
 Prónay Ágnes → Ráday Pálné Prónay Ágnes
 Prónay Éva → Radvánszky Jánosné Prónay Éva
 Prónay Gábor (1695–1758) 706
 Prónay Gábor (1748–1811) 256, 700, 706
 Prónay Gáborné Királyfalvi Róth Éva 264, 705, 706, 727, 755
 Prónay László (1735–1808) 123, 489, 595, 598, 610, 612, 699, 700, 706, 727, 755, 760, 839
 Prónay Lászlóné Radvánszky Rozália 595, 610, 699, 700
 Prónay Sándor (Pronai, Prónai) 7–12, 51, 53, 69, 73, 78, 79, 120, 123–126, 128–130, 135–138, 141–144, 153, 154, 156–158, 180–183, 190, 191, 198–200, 219–221, 237–240, 243, 253–258, 263, 264, 265, 298, 299, 301, 319–324, 327, 328, 330, 333, 351–354, 359–361, 412–414, 442–448, 466, 487, 537, 539, 541, 554, 557, 561, 595, 598–603, 606, 610–613, 615–618, 625–628, 645, 646, 648, 652, 653, 659–661, 676–678, 682, 686–688, 698–702, 705, 706, 726–728, 737–742, 746, 754, 755, 759, 760, 783, 788, 789, 793, 808, 809, 821, 836, 837
 Prónay Sándorné Teleki Johanna (Janka) 135, 412, 537, 557, 561, 595, 596, 599, 610, 678, 788, 837
 Propertius 720
 Protasewicz, József (Protesovits, Protasevitz, Protaszewitz) 370, 766
 Pruzsinszky Sándor 599, 854
 Puky László 842
 Putnik Mózes (Mojsije) 143, 617
 Pünkösti Ádám 304, 730
 P. Vásárhelyi Judit 848
 Rabutin, Jean 187, 651
 Rác Klára 549
 Radák Ádám 53, 539, 540
 Ráday család 545, 550, 596, 839
 Ráday Eszter 596
 Ráday Gedeon (1713–1792) (Rádai, Rhádai, Rháday) 6–9, 64–68, 70, 72–74, 76–80, 88–90, 97, 99, 101, 104–106, 116–119, 136, 148, 194, 199, 202–204, 215, 235, 238, 241, 243, 253, 255, 261, 293, 335, 352, 491, 493, 503, 545, 550, 552–562, 568, 569, 570, 576, 578, 580, 582–585, 591–596, 604, 609, 611, 618, 619, 621, 654, 655, 656, 661, 664, 665, 672, 673, 677, 685, 687, 691, 698, 699, 702, 714, 722, 748, 755, 841
 Ráday Gedeon (1745–1801) 10, 129, 136, 321, 335, 336, 448, 578, 611, 739, 748, 810
 Ráday Pál (1677–1733) 818
 Ráday Pál (1768–1827) (Rháday) 332, 414, 609, 610, 746, 788
 Ráday Pálné Prónay Ágnes, 414, 788
 Radvánszky Antal 610
 Radvánszky Ferenc 256, 700
 Radvánszky János 256, 610, 700
 Radvánszky Jánosné Prónay Éva 700, 727
 Radvánszky Karolina 610
 Radvánszky László 610
 Radvánszky Miklós 610

- Radvánszky Polyxén 610
 Radvánszky Rozália → Prónay Lászlóné
 Radvánszky Rozália
 Radvánszky Teréz 610
 Raffaello Sanzio 568
 Ragályi István 581
 Rájnis József (Rainis) 70, 79, 88–90, 96, 97, 103, 136, 544, 555, 562, 569, 570, 575, 576, 582, 611
 Rákóczi Ferenc 187, 651, 712
 Rákóczi György, I. 173, 179, 195, 629, 656, 719
 Rákóczi György, II. (Rákoczi, Rákótzai) 168, 179, 180, 185, 188, 275, 287, 637, 651, 719
 Rall, Johann Nepomuk Christiani 198, 212, 215, 659, 670, 671, 672, 743, 800
 Ranin 27
 Rappolt Ferenc (Franz) 25, 516
 Rát Mátyás (Ráth) 255, 444, 487, 809, 837
 Ráthonyi Gábor (Ráthony) 142, 616
 Ratschky, Joseph Franz 113, 590
 Raum, Gertrud 184, 648
 Raynal, Guillaume Thomas 408, 785
 Rédey-Keresztény János 506, 510, 523, 529, 535, 811, 812
 Rédl Ferenc (Redl) 182, 198, 646, 660
 Réfi Artilla 514, 613, 854
 Révai Miklós (Révay) 13, 70, 97, 129, 136, 149, 203, 335, 355, 455, 459, 468, 555, 575, 604, 611, 620, 622, 664, 687, 689, 735, 748, 756, 816, 818, 823
 Révay András (Révai) (1690–1769) 63, 549, 550, 571, 573, 574, 578
 Révay András (1735–1825) 549
 Révay Andrásné Buún Julianna 63, 64, 91, 94, 99, 549, 550, 571, 573, 574, 578, 586
 Révay család 549
 Révay Ferenc 616
 Révay István 549
 Révay Pál 549
 Révész Imre 688, 702, 854
 Reviczky János 406
 Reviczky Judith 406, 785
 Rhédey Ádám (Rhédei) 180, 645
 Rhédey Ádámné Teleki Mária 510
 Rhédey Ferenc (Rhédei) 179, 180, 645
 Rhédey János 292, 301, 448, 721, 728, 800
 Rhédey Jánosné Bánffy Anna Mária 430, 448, 721, 728, 800, 810
 Rhédey Jozefa 721
 Rhédey László (1636–1664) (Rhédei) 180, 277, 645, 712
 Rhédey László 203, 204
 Rhédey Mihály 777
 Rhédey Mihályné Bánffy Terézia (Rédey) 391, 777
 Rhédey Terézia 721
 Rhédey Zsigmondné Wesselényi Kata 35, 62, 526, 538, 548
 Rheinius, Daniel 186, 650
 Rheter, Georg 187, 650
 Ribas y Boyons, Josep de 208, 668, 669
 Richardus pater 808
 Rickl József 482, 833
 Riedl, Gottlieb von 198, 660
 Rietaller Mátyás 768, 779, 809
 Ring Éva 853
 Rogerius 176, 642
 Rosenbacher Ferenc 728
 Rosenfeld András 153, 155, 156, 626, 627, 628
 Rosenfeld Frigyes 626
 Rosnyai József 30, 521
 Ross, Steven T. 516, 854
 Rossi, Bastiano de' 835
 Rotarides Mihály (Házi Mihály) 168, 189, 637, 652
 Róth Anna 727
 Róth Borbála 727
 Róth Éva → Prónay Gáborné Királyfalvi Róth Éva
 Róth Janka → Teleki Józsefné Róth Janka
 Róth Johanna 727
 Roth Pál 174, 186, 641
 Rousseau, Jean-Jacques 70, 82, 112, 402, 408, 559, 563, 589, 749, 784, 785, 854
 Rózsa Márton (Rósa) 349, 753
 Rozsnyai Dávid (Rosnyai) 164, 166, 272, 277, 636, 710, 712
 Rozsnyai Ervin 769, 851
 Rudolf császár 203, 665
 Rudnyánszky Ignác 305, 349, 731, 752, 753, 756
 Rudnyánszky Ignácné Kemény Terézia 253, 270, 298, 698, 709, 727, 752, 753, 756
 Rummy Károly György 635, 642
 Rusokfszky Ferenc (Rusovszki) 48, 535
 Rzewuski, Seweryn 749
 Sachsen-Coburg-Saalfeld, Friedrich Josias von → Frigyes Józsiás szász–coburg–saalfeldi herceg
 Sala Mihály (Salla) 21, 512, 520, 521, 631
 Salamon József 543, 854

- Saltykov, Ivan (Saltihov) 56, 542
 Salviati, Leonardo 835
 Sándor → Nagy Sándor
 Sándor István 808
 Sándor Lipót (Leopold) 137, 611, 612, 620, 621, 626, 646, 653, 681, 687, 696, 698, 705, 721, 739, 744, 759, 785, 810, 829
 Sándor Tibor 553, 716, 854
 Sánta Antal 537
 Sáska János 392, 777
 Sátor János 221, 263, 678, 705
 Sauer, Karl Balthasar Freiherr von 45, 532
 Sauer Kajetán 141, 239, 422, 423, 615, 688, 795
 Savoyai Jenő 387, 670, 775
 Scharsius, Andreas 187, 650
 Schedius Lajos 370, 765
 Schiller, Friedrich 608
 Schirmerus, Antonius 184
 Schlegel, August Wilhelm 608
 Schlözer, August Ludwig (Schlötzer, Schlötzer, Schlözer, Sclözer) 132–134, 144, 262, 265, 268, 284, 293, 296, 298, 299, 325, 601, 607, 608, 618, 703, 704, 706, 708, 722, 726, 740, 807, 811
 Schlüter, Gisela 551, 850
 Schmeizel, Martin 186, 187, 189, 648, 650, 652
 Schmidt Konstanz 523
 Schmidt Pál 523
 Schraembl, Franz Anton 303, 730
 Schröder, Fridrich Ludwig 598, 794
 Schullerus (Nekesch) Daniel 186, 650
 Schulz, Christian 831
 Schütz, Christian Gottfried 608
 Schwandtner, Johann Georg 168, 173, 184, 188, 638, 640, 648, 651, 660
 Schwartner Márton (Schvartner, Svartner) 199, 238, 270, 660, 687, 709, 817
 Schwarz, Godofredus 652
 Schwarz, Gottfried 166, 636
 Schwarz, Hans-Joachim 540, 854
 Schwarz, Renate 540, 854
 Schwicker, Ján Henrik 515, 854
 Seelmann Károly 9, 10, 11, 12, 13, 279, 280, 285, 294, 295, 296, 381, 382, 398, 469, 713, 717, 723, 725, 771, 780, 781, 824
 Sehy Ferenc 349, 753
 Seidler Andrea 528, 539, 854
 Semsey András 182, 198, 646, 660
 Seraphin, Friedrich Wilhelm 526, 530, 531, 668, 854
 Severini, Johann 189
 Seybriger, Michael 187, 650
 Shakespeare, William (Schakespeare) 244, 598, 662, 663, 692, 759, 794
 Simai Kristóf 135, 136, 609, 610, 611, 696
 Simén család 549
 Siménfalvi János 453, 815
 Simeonibus, Franciscus Antonius de 188, 652
 Simigianus → Somogyi Ambrus
 Sinai Miklós (Sinay) 239, 260, 687, 688, 702
 Sipos Gábor 850
 Socrates → Szókratész
 Solymosi János 271, 287, 293
 Sombori László 74, 465, 557, 821
 Somlyai 43, 531
 Somogyi Ambrus 164, 165, 166, 167, 276, 634, 711
 Somsics Lázár (Somssich, Somsits) 125, 600
 Soos Julianna → Aranka Dánielné Soos Julianna
 Soós Márton (Soos, Sós) 9, 10, 11, 243, 248, 249, 253, 254, 260, 269, 270, 282–284, 291, 292, 297–300, 305–307, 311, 320, 323, 332–335, 348, 349, 355, 356, 369, 370, 380, 684, 690, 691, 695, 696, 698, 701, 702, 709, 715, 716, 720, 721, 724, 726–728, 731, 732, 735, 738, 745–747, 752, 753, 756, 757, 765
 Soterius, Georg 187, 430, 651
 Soterius János Mihály 800
 Spielenberg Pál 370, 746, 765
 Spielmann Antal (Spielman) 153, 181, 190, 239, 425, 626, 646, 653, 688, 797
 Spieß, Philipp Ernst (Spiesz) 220, 677
 Spissich János (Spisich, Spissics) 129, 136, 366, 604, 610, 611, 763
 Splényi Gábor (Spleni) 143, 217, 391, 600, 616, 674, 777
 Splényi József 124, 600
 Stahel, Josef 134, 609
 Stapfer, Johann Friedrich 434, 803
 Starhemberg, Georg Adam von 354, 756
 Steele, Richard 551
 Steller, Georg Wilhelm 461, 819
 Stilingus, Joannes 189, 652
 Stratimirović, Stefan (Stratimirovics István, Stratinairovics) 156, 617, 629, 742
 Streibig József 548, 752
 Stritter, Johann Gotthilf 322, 739
 Strohmayr Ignác (Strómájér) 605, 615, 705
 Suetonius 693

- Sulzer, Franz Josef (Sultzer) 252, 324, 414, 698, 740
- Sulzer, Johann Georg 785
- Susanna kisasszony 392
- Suwarow → Szuorov, Alekszandr Vasziljevics
- Sylvester János (Erdössy) 495
- Szabó András 204, 672
- Szabó György 572, 847
- Szabó Károly 643, 644, 645, 719, 807, 817, 854
- Szabó Kelemen 43, 532
- Szabó László → Szentjóni Szabó László
- Szabó úr 213, 215
- Szacsvay Sándor (Szacsvai, Szatsvai) 130, 248, 383, 384, 557, 605, 645, 661, 696, 772, 774, 791
- Szádeczky Lajos 644, 712
- Szaicz Leó Mária (Szaitz, Száitz) 112, 293, 335, 355, 445, 589, 722, 748, 756, 809
- Szalabéri Horváth Zsigmond → Horváth Zsigmond
- Szalárdi János 179, 277, 644, 712, 838
- Szalai Sámuel 699
- Szalay László 635, 712
- Szalkay Antal (Szalkai) 13, 320, 445, 481, 482, 738, 809, 832, 833
- Szaller György 495
- Szamosközy István (Szamosközi) 164, 165, 166, 167, 276, 635, 637, 642, 711
- Szaniszló Ágost (Stanisław August Poniatowski) 749
- Szaniszló Zsigmond 34, 524
- Szapáry Fülöp 190, 653
- Szapáry János Péter 264, 705
- Szapáry Pál 653
- Szász János 187, 651
- Szászki → Tomka Szászky János
- Szathmári Paksi István 687, 688
- Szathmári Pap Mihály 6, 57, 58, 61, 62, 144, 220, 263, 445, 542–544, 547, 548, 551, 618, 705, 809
- Szaunder József 559, 854
- Szávuly Mária 854
- Szeberényi Andor 699, 700, 855
- Széchényi Ferenc (Szécsényi, Szétséni, Szétseny, Szétsényi) 96, 97, 125, 136, 190, 248, 575, 600, 609, 610, 622, 653, 654, 696
- Szegedi János 189
- Székely Ádám (Székelly) 20, 27, 226, 511, 518, 682, 724
- Székely Dávid 108, 510, 512, 587
- Székely Julianna → Apor Lászlóné Székely Julianna
- Székely László 724
- Székely Márton 13, 470, 471, 472, 825
- Székely Mózes 175, 642
- Szekér Joakim Alajos 300, 445, 728, 809
- Szél Imre (Széll) 604
- Szelestei N. László 850
- Szenczi Molnár Albert 186, 471, 495, 650
- Szentábrahám Lombard Mihály 688, 701
- Szentgyörgyi Tóth György 441
- Szenthe Pál (Szente) 10, 11, 300, 319, 322, 326, 327, 338–347, 495, 728, 738, 738, 741, 749, 750, 751
- Szentjóni Szabó László (Szent-Jóni) 241, 409, 689, 747, 756, 786
- Szentkereszty György 30, 521
- Szentkirályi László 370, 439, 766
- Szentmarjay Ferenc (Szentmarjai) 473, 827, 828
- Szentpáli Elek (Szent Páli) 425, 797
- Szentpáli István 11, 388, 389, 469, 775, 776, 824
- Szentsimoni Ferenczi János 507
- Széplaki István 40, 529
- Szeredai András Zsigmond 360, 759
- Szeredai Antal 221, 250, 252, 678, 697
- Szeredai Elek 30, 521
- Szeredai Kristóf 30, 33, 521, 524
- Szigethy Mihály 685, 770, 783, 801
- Szijártó M. István 737, 855
- Szilágyi Ferenc 534, 855
- Szilágyi Gábor, piskrákosi 327, 741
- Szilágyi Márton 506, 559, 746, 847, 855
- Szilágyi Péter 495
- Szilágyi Sámuel 20, 65, 89, 90, 512, 550, 553, 569, 570
- Szilágyi Sámuel, piskrákosi 122, 512, 598, 619
- Szilágyi Sándor 635, 636, 642, 645, 710, 827
- Szily János 154, 626
- Szinovitz Mihály 699
- Szinnyei Ferenc 512, 568, 611, 622, 637, 652, 855
- Szirmay Antal 157, 627, 630
- Szirtes Zsófia 648, 651, 855
- Szluha György Demeter 203, 664
- Szókratész (Socrates) 114, 583, 591
- Szontágh Sámuel 699
- Szotyori István 160, 631
- Szöts 51
- Szrógh Sámuel 9, 10, 11, 12, 233, 234, 324, 325, 334, 335, 380, 381, 401, 430, 599, 607, 684,

- 685, 689, 740, 741, 746, 747, 748, 770, 771, 783, 801
- Sztáray Antal 292, 295, 721, 724
- Sztáray Mihály 143, 616
- Szuhányi Ferenc 107, 312, 586, 735
- Szűnyogszegi Ambrus 164, 167
- Szulejmán 641, 644
- Szuvorov, Alekszandr Vasziljevics (Suvarov, Suwarow) 150, 363, 378, 623, 761, 769
- Tacitus, Publius Cornelius 350, 754
- Tankó Mátvás 175, 642
- Tarnai Andor 847, 848
- Tartler, Thomas 187, 651
- Tasnádi István 507, 508, 855
- Tasso, Torquato 485, 835
- Taxis → Thurn und Taxis, Karl Anselm von
- Telegdi János 495
- Teleki Ádám (1703–1769) 553
- Teleki Ádám (1740–1792) 30, 141, 145, 155, 213, 242, 301, 352, 422, 520, 615, 619, 625, 627, 671, 690, 729, 755, 795
- Teleki Ádámné Wesselényi Zsuzsanna 68, 553
- Teleki Borbála → Zeyk Dánielné Teleki Borbála
- Teleki Cecília 521
- Teleki család 523, 525, 526, 537, 546, 562, 570, 580, 596, 605, 630, 639, 670, 690, 713, 723, 729, 735, 743, 760, 762, 773, 792, 796, 797, 799, 800, 801, 803, 804, 806, 819, 823, 829, 833, 839
- Teleki Domokos (1750k–1824) 7, 130, 212, 605, 671
- Teleki Domokos (1773–1798) 13, 119, 460, 462, 510, 594, 818, 819, 820, 835
- Teleki Elek 640, 804
- Teleki Ferenc (1744–1808) 30, 102, 212, 213, 521, 581, 671
- Teleki Ferenc (1787–1861) 510
- Teleki Ferencné Toroczky Róza 521, 581
- Teleki Imre (1732–1802) 6–13, 30, 34, 60, 102, 126, 130, 131, 158–161, 170, 171, 212–214, 241, 242, 247, 262, 263, 280, 294, 301, 311, 329, 362, 365, 383, 420, 421, 424–426, 428–430, 435, 436, 439, 462, 468, 476, 482, 483, 521, 525, 526, 546, 547, 580, 581, 601, 602, 605–607, 630, 631, 639, 670, 672, 678, 690, 695, 703, 704, 708, 713, 714, 723, 724, 729, 735, 743, 760, 762, 763, 773, 792, 796–801, 803, 804, 806, 810, 819, 820, 823, 829, 833
- Teleki Imre (1782–1848) 526, 606, 640, 704, 804, 833
- Teleki Imréné Krausz Mária 526, 547, 581, 606, 631, 639, 670, 690, 724, 743, 797, 829, 833
- Teleki István 678, 705
- Teleki Johanna → Prónay Sándorné Teleki Johanna
- Teleki József (1738–1796) (Teleky) 12, 13, 32, 51, 58, 72, 73, 77, 78, 90, 98, 102, 117, 125, 146, 185, 221, 234, 242, 253, 366, 402–404, 412, 453, 466, 476, 479, 487, 488, 511, 519, 523, 537, 538, 544, 545, 556, 557, 560, 562, 570, 577, 580, 593, 594, 595, 599, 600, 605, 615, 619, 626–628, 641, 646, 649, 659, 660, 677, 678, 685, 687, 690, 698, 699, 739, 740, 742, 755, 756, 759, 783, 784, 788, 809, 815, 821, 831, 836, 837, 838
- Teleki József (1777–1817) 51, 511, 512, 599, 678, 705
- Teleki József (1778–?) 511, 538
- Teleki Józsefné Róth Janka 537, 562, 699, 837
- Teleki Júlia → Kemény Ignácné Teleki Júlia
- Teleki Károly 30, 51, 520, 537
- Teleki Kata → Alvinczi Gáborné Teleki Kata
- Teleki Klára (1716–1770) 690
- Teleki Klára (1750–1798) → Wartensleben Vilmosné Teleki Klára
- Teleki Krisztina → Brukenthal Mihályné Teleki Krisztina
- Teleki Lajos (1716–1758) 676
- Teleki Lajos (1746–1815) 20, 51, 102, 109, 131, 161, 170, 212, 242, 319, 511, 521, 525, 538, 580, 587, 606, 632, 639, 671, 690, 738
- Teleki Lajos (1778–1810) 797, 804
- Teleki Lajosné Bethlen Kata 35, 525, 526
- Teleki Lajosné Toldy Sára 30, 521, 525, 606, 671
- Teleki László (1710–1778) 22, 23, 513, 514, 516, 519, 523, 808
- Teleki László (1764–1821) (Teleky) 5, 11, 28, 29, 30, 31, 79, 138, 144, 213, 300, 301, 330, 331, 353, 362, 383, 391, 452, 488, 494, 510, 512, 519, 520, 521, 562, 586, 599, 613, 615, 627, 671, 677, 678, 687, 705, 740, 742, 772, 773, 777, 787, 810, 837, 838, 843
- Teleki Lászlóné Teleki Mária 447, 810
- Teleki Mária Josepha → Jósika Antalné Teleki Mária Josepha
- Teleki Mária → Bánffy Péterné Teleki Mária
- Teleki Mária → Rhédey Ádámné Teleki Mária
- Teleki Mihály (1634–1690) 278, 520, 712

- Teleki Mihály 90, 212, 214, 280, 426, 435, 436, 459, 570, 671, 672, 714, 797, 804, 805, 843
- Teleki Mihály, dálnoki 304, 731
- Teleki Polixéna → Kendeffi Jánosné Teleki Polixéna
- Teleki Sámuel (1710–1783) 525
- Teleki Sámuelné Eötvös Mária 525
- Teleki Sámuel (Teleky) 5, 9, 19, 30, 77, 82, 119, 130, 137, 143, 156, 165, 166, 171, 182, 184, 186–189, 198, 199, 218, 222, 239, 245, 246, 252, 257, 301, 323, 426, 440, 447, 453, 506, 510, 520, 548, 560, 563, 579, 594, 605, 612, 616, 628, 629, 635, 639, 646, 650, 652, 659, 660, 671, 675, 676, 679, 688, 690, 693, 697, 698, 739, 776, 788, 810, 818, 820, 839, 843, 844
- Teleki Sámuelné Bethlen Zsuzsanna 510, 690, 739, 810
- Teleki Sándor 676
- Temesi Alfréd 712
- Terentius, Publius 471, 826
- Tertina Mihály 176, 440, 452, 466, 642, 698, 746, 765, 806, 807, 815, 821
- Terstyánszky Dániel 839
- Teutsch, Joseph 187, 649, 651
- Thaly Kálmán 645
- Theresia → Kis Terézia
- Tholdalagi → Toldalagi
- Thomka Anna 549
- Thököly Imre (Tököli) 188
- Thun, Franz Joseph 112, 590
- Thunmann, Johann Erich 220, 678
- Thüri Sándor 8, 162, 177, 178, 270, 271, 633, 643, 644, 710
- Thurn und Taxis, Karl Anselm von 393, 778
- Tibullus, Albius 471, 826
- Timón → Phleiuszi Timón
- Tirtéus → Tyrtaeus (Türtaiosz)
- Tiszta Ferenc 842
- Tóbiás Antal 63, 549
- Toldalagi Anna 797
- Toldalagi Ferenc 51, 108, 215, 280, 538, 587, 672, 714, 800
- Toldalagi Ferencné Bánffy Kata 800
- Toldalagi Ferencné Nemes Mária 214, 280, 429, 672, 714, 800
- Toldalagi István (Tholdalagi) 102, 290, 304, 420, 429, 580, 730, 792, 797, 800
- Toldalagi Istvánné Bánffy Eszter 424, 580, 792, 797
- Toldalagi János 429, 800
- Toldalagi József 429, 800
- Toldalagi László 205, 420, 424, 425, 426, 512, 529, 580, 666, 792, 796, 797
- Toldalagi Lászlóné Korda Anna 420, 792, 796
- Toldalagi Mária → Bánffy Jánosné Toldalagi Mária
- Toldalagi Sára → Brencsán Jánosné Toldalagi Sára
- Toldy Ferenc 618, 636, 637, 653, 683, 689, 695, 718, 725, 730, 745, 767, 779, 780, 785, 817, 855
- Toldy Sára → Teleki Lajosné Toldy Sára
- Tomka Szászky János (Szászki) 245, 693
- Topler János 523
- Tordátfalvi Sámuel 507, 514, 758
- Tordátfalvi György 22, 92, 140, 211, 290, 358, 394, 411, 416, 514, 614
- Torkos Mihály 699
- Torma Éva → Lázár Antalné Torma Éva
- Toroczkay Róza → Teleki Ferencné Toroczkay Róza
- Torockói Kovács Márton 710
- Tóth Ernő 645, 712
- Tóth Gábor 635, 855
- Tóth Zsombor 635, 647, 855
- Tököli Száva (Sava Tekelijja-Popović) 613, 618
- Török István 13, 489, 840
- Török István 543, 548, 855
- Török Lajos 581, 602, 620
- Traianus (Trajanus) 414, 788, 810
- Trapoldinus, Daniel 187, 651
- Trattner János Tamás 559
- Trattner Mátyás 366, 578, 582, 591, 597, 662, 677, 730, 744, 755, 763, 767, 771, 782, 783
- Trausch, Joseph 641, 648, 649, 711
- Trauschenfels, Eugen von 651
- Trenck, Friedrich von (Trenk Frigyes) 127, 602
- Tronchin, Théodore 112, 589
- Tsergits → Csergics
- Tsetsi Johann (Tsétsi) 495, 496
- Tsiki úr (Csíki) 333, 335, 355, 747
- Tsizi → Csizi István
- Turenne, Henri de La Tour d'Auvergne de 387, 775
- Turinus, Stephan 189, 652
- Turkolly Sámuel (Turkuli) 444, 808, 809
- Turkuli Mihály → Turkolly Sámuel
- Turoczy Károly (Thuroczy, Turotzi) 10, 237, 243, 248, 283, 298, 333, 334, 414, 696, 716, 727, 746, 788
- Türi László 109, 170, 351, 366, 453, 459, 587, 626, 639, 755, 762

- Tűri Sámuel 161, 632
 Týrtaeus (Túrtaiosz) 347
- Újfalvy Krisztina 6, 77, 560, 561
 Újházy Károly 492, 842
 Újlaki Nagy Réka 506, 750
 Újvárosi István (Ujvárosi) 176, 642
 Ulászló, II. 466, 821
- Ürményi József 596, 599, 604, 612, 626, 646, 653, 738, 742
- Váczy János 556, 763, 793, 841, 851
 Vadadi úr 34, 525
 Vadasdi István (Vadasdy) 245, 347, 692, 752
 Vaderna Gábor 511, 855
 Vajda Sámuel, csernátóni (Wajda) 116, 297, 305, 592, 604, 726, 731
 Vajna család 615
 Vajna úr 141, 221, 237
 Vajnági Márta 611, 855
 Vályi András (Wályi) 7, 10, 77, 87, 97, 98, 103, 107, 108, 115, 127, 237, 240, 311–315, 560, 568, 576, 577, 582, 585, 586, 591, 602, 687, 735, 736, 818
 Várady Imre 548, 855
 Varga P. Ildikó 547, 855
 Varjas János 347, 752
 Varro 220
 Vas Samuel → Wass Sámuel
 Vass Ágnes → Inczedy Györgyné Wass Ágnes
 Vass József 503, 504, 505, 645, 802, 828, 832, 834, 855
 Vay család 549
 Vay Dániel 129, 213, 442, 448, 604, 611, 671, 700, 808, 810
 Vay Dánielné Wartensleben Eszter 448, 808, 810
 Vay István 181, 611, 700
 Vay József 129, 136, 256, 325, 381, 581, 604, 610, 611, 700, 741, 771
 Vay Miklós 401, 611, 700, 782
 Vécsey Miklós 87, 257, 568, 701
 Vécsey Miklósné Orczy Mária 568
 Vécsey Siegbert 368, 765
 Végh Péter 124, 600, 742
 Veisz Bettina 551, 557, 855
 Verancsics Antal (Verantius) 460, 818
 Verbőczy → Werbőczy István
 Verenfels → Werenfels, Samuel
 Veres Gerson → Dálnoki Veres Gerzson
 Veres József (József) 117, 120, 595
 Veres Mihály 717, 776
 Veress, Andrei 539, 855
 Verestói György 62, 548
 Vergilius, Publius (Virgilius) 275, 471, 569, 711, 780, 826
 Verseggy Ferenc (Versegi) 13, 136, 241, 401, 474–476, 484, 495, 506, 611, 689, 739, 747, 756, 776, 779, 782, 785, 828, 829, 832, 834, 855
 Vertes → Werthes, Friedrich August Clemens
 Veselényi → Wesselényi
 Viczay József 554
 Vikár Béla 547
 Viland → Wieland, Christoph Martin
 Villars, Claude-Louis-Hector de 415, 789
 Virág Benedek 200, 230, 241, 603, 622, 624, 662, 689, 769, 779, 785, 802, 856
 Vitéz Imre 7, 77, 87, 97, 98, 100, 101, 122, 126, 135, 491, 560, 568, 576–579, 598, 602, 610, 841
 Vitéz János 458, 817
 Vitéz József (József) 100
 Vitéz Mihály 641
 Vízaknai Bereczk → Bereczk (Briccius) György
 Volenhoffer József (Joseph) 481, 482, 833
 Volf → Wolff, Christian
 Voltaire 111, 112, 415, 421, 555, 589, 598, 611, 619, 728, 752, 789, 793, 835
 Voorst, Johann van 543
 Völgyesi Orsolya 612, 630, 856
 V. Windisch Éva 719, 856
- Wajda Sámuel → Vajda Sámuel
 Walch, Johann Georg (Valch) 36, 527
 Waldapfel József 832, 856
 Wályi András → Vályi András
 Wartensleben, Wilhelm Ludwig Gustav von 25, 27, 293, 442, 516, 518, 808
 Wartensleben Vilmosné Teleki Klára 25, 516, 808
 Wartensleben Eszter → Vay Dánielné Wartensleben Eszter
 Washington, George (Wasington) 329, 743
 Wass Ádám 5, 18, 508, 509
 Wass Ágnes → Inczedy Györgyné Wass Ágnes
 Wass család 508
 Wass Dániel (1674–1741) 508
 Wass Dániel (?–1811) 508

- Wass Eszter → Mikó Károlyné Wass Eszter
Wass Sámuel (Vas, Samu) 424, 435, 436, 439, 521, 797, 804, 805, 806
Weber Simon Péter 621, 662, 739
Wécsey → Vécsey Miklós
Weidenfelder, Lorenz 187, 651
Weingand Mihály János (Weingandt) 270, 297, 305, 307, 709, 726, 731, 732
Weinrich, Johann Michael 189
Weishaupt, Adam 589
Weiss Mihály (Fejér) 174, 187, 276, 277, 641, 651, 712
Weiße, Christian Felix 771
Weisz Attila 852
Werbőczy István (Verbőczy) 441, 807
Werenfels, Samuel 360, 759
Werthes, Friedrich August Clemens (Vertes) 335, 747
Wesselényi Farkas 417, 791
Wesselényi Ferenc 293, 722, 791
Wesselényi Kata → Rhédey Zsigmondné Wesselényi Kata
Wesselényi Miklós (Veselényi, Vesselényi) 35, 212, 215, 239, 269, 351, 391, 526, 670, 672, 688, 709, 755, 777
Wesselényi Miklósné Cserey Heléna 35, 526
Wesselényi Zsuzsanna → Bánffy Györgyné Wesselényi Zsuzsanna
Wesselényi Zsuzsanna → Teleki Ádámné Wesselényi Zsuzsanna
Weszprémi István 103, 583
Weszprémi Juliánna → Földi Jánosné Weszprémi Juliánna
Wieland, Christoph Martin (Viland) 77, 87, 103, 122, 303, 324, 330, 408, 560, 568, 582, 583, 586, 591, 597, 598, 608, 662, 730, 744, 763, 782, 785, 786, 794, 799
Wietorisz Jonatán 843
Willand 23
Windisch, Karl Gottlieb 323, 414, 528, 539, 641, 739, 789
Witt 27
W. Kovács András 509, 856
Wlasik 49
Wolff, Christian 266, 707
Wolff, Daniel 187, 651
Wresmas 41
Wurmser, Dagobert von (Wurmser, Vürmser) 25, 399, 424, 515, 781, 796
Wurzbach, Constantin von 516, 856
Young, Edward 71, 555
Zabanius, Isaac 187, 651
Zador 487, 836
Zechenter Antal 748
Zempléni Árpád 547
Zejk 358, 394, 400
Zeyk Dániel (1745–1796) (Zejk) 9, 35, 109, 156, 182, 214, 218, 219, 221, 413, 526, 587, 628, 646, 672, 675, 676, 678, 788
Zeyk Dániel (1778–1846) 309, 733
Zeyk Dánielné Teleki Borbála 676
Zeyk Sámuel (Zeik) 439
Zeykné (Zejkné) 22, 23, 25, 27, 29, 31
Zichy Ferenc (Zicsy) 324, 740
Zichy Károly (Zicsy, Zitsi, Zitsy, Zytsi) 124, 125, 137, 264, 324, 331, 599, 600, 604, 612, 626, 630, 646, 653, 705, 738, 740–742, 744, 759, 810
Ziegler, Martin 188, 651, 777
Zielmer 299, 727, 738
Zilai Sámuel (Zilahi, Zilay) 6, 58, 62, 67, 87, 88, 90, 104, 116, 117, 261, 545, 546, 548, 550, 551, 552, 561, 568, 569, 571, 583, 592, 593, 604, 703, 721
Zredna János → Vitéz János
Zrínyi Miklós 292, 297, 548, 561, 721, 726
Zvara Edina 661, 673, 856
Zsigmond király → Luxemburgi Zsigmond

